

ಶ್ರೀ ವಿದ್ಯಾಕಣ್ಣರ

ಪಂಚದೇಶಿ

ಶ್ರೀ ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯರ
ಪಂಚದತ್ತಿ

ಸಂಪಾಕರು :
ರಘುನಾಥ ಗಂಗಾಧರ ನಾಡೇವ

ಪ್ರಕಾಶಕರು :
ಸಿಟಿ ಬುಕ್ ಸ್ಟಾಲ್, ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ.

ಬೆಲೆ : 5-50

PRINTED BY:
S V SHRESHTHI
AT THE ROYAL PRINTING PRESS,
HUBLI

* * * *

PUBLISHED BY
S. V SHRESHTHI
AT THE CITY BOOK STALL,
HUBLI.

* * * *

RIGHTS RESERVED BY PUBLISHER

866866

— ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ —

ಲೋಕಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಈ ಗ್ರಂಥಕ್ಕೆ ಪ್ರಸ್ತಾವನೆಯ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಯುಂಟೆಂದು ಅನಿಸುವದಿಲ್ಲ. ಯಾಕೆಂದರೆ ಶ್ರೀ. ವ. ವ. ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯ ಸ್ವಾಮಿಗಳು ಇದನ್ನು ರಚಿಸಿ ಅರು ಶತಮಾನಗಳ ಮೇಲಾಯಿತು. ವಿಶಿಷ್ಟ ಗ್ರಹಿಕೆ-ವಿಶ್ವಾಸಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ವಂಡಿತೋತ್ತಮರು ಇದನ್ನು ಅಭ್ಯಾಸ ಮಾಡಿ ತಮ್ಮ ಬುದ್ಧಿಗೊವ್ವುವಂತೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ. ಇಂದಿಗೂ ವೇದಾಂತಿಗಳು ಬಹು ಆದರದಿಂದ ಈ ಗ್ರಂಥದಮೇಲೆ ವ್ರವಚನ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಶ್ರೋತ್ರಗಳು ಶೃದ್ಧಿಯಿಂದ ಆಲಿಸುತ್ತಾರೆ. ಆಸೇತುಹಿಮಾಚಲ ವರ್ಯಂತ ಈ ಕ್ರಮ ನಡೆದೇ ಇದೆ. ಎಂದಮೇಲೆ ವಂಚದಶಿಯು ಬಹುಜನ ಪ್ರಿಯ ಗ್ರಂಥವೆಂದಂತಾಯಿತಲ್ಲ. ಯಾರಾದರೂ ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟ ಪರಿಚಯ-ವ್ರಂಸೆ-ವ್ರಚಾರಗಳ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಇಲ್ಲದೇ ಜಿಜ್ಞಾಸುಗಳ-ತತ್ವಕೋವಿದರ ಹಾಗೂ ಶೃದ್ಧಾಳುಗಳಾದ ಸಾಧಕರ ರತ್ನಖನಿಯಂತಿರುವ ಗ್ರಂಥಕ್ಕೆ ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ ಬರೆಯಬೇಕಾದರೂ ಏನು ? ಈಗಾಗಲೇ ಆಗಿಹೋಗಿರುವ ಇದರ ಸಾರ್ವತ್ರಿಕ ವ್ರಚಾರವೇ ಇದರ ವ್ರಸ್ತಾವನೆ ಎಂದು ಬೇಕಾದರೆ ತಿಳಿಯಬಹುದು. ಬಹುಶಃ ಭಾರತದ ಎಲ್ಲ ಭಾಷೆಗಳಲ್ಲಿ ಭಾಷಾಂತರವಾಗಿ ಇದು ವ್ರಚಾರ ಹೊಂದಿದೆ. ಹೀಗಿದ್ದರೂ ಈ ಗ್ರಂಥದ ಬಗೆಗೆ ಕೆಲವು ಮಾತುಗಳನ್ನು ಹೇಳುವದು ಅವ್ರಸ್ತವಾಗಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ.

ಶ್ರೀ ಶಂಕರಾಚಾರ್ಯರ ತರುವಾಯ ಅವರ ಸಾಂವ್ರದಾಯಲ್ಲಿ ಅದ್ವೈತ ಮತದ ಸಂವರ್ಧನೆಗೆ ಪೋಷಕವಾಗುವಂಥ ಯಾವ ಮಹಾ ಗ್ರಂಥಗಳೂ ನಿರ್ಮಾಣವಾಗಲಿಲ್ಲ. ಕೈಯಾಡದಿದ್ದರೆ ಕಾಲಾನುಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲವೂ ಮಾಲಿನ್ಯ ಹೊಂದುವದು ಈ ಲೋಕದ ಧರ್ಮ. ಅದರಂತೆ ಅದ್ವೈತಮತದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೂ ಆಗಿರಬೇಕು. ಯಾಕೆಂದರೆ ಶ್ರೀ ಶಂಕರಾಚಾರ್ಯರ ಕಾಲವು ಕ್ರಿ. ಶ. ೮ನೇ ಶತಮಾನವೆಂದು ನಿರ್ಣಯವಾಗಿದೆ. ಅದರಂತೆ ಶ್ರೀ ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯರ ಕಾಲವು ೧೪ನೇ ಶತಮಾನವಾಗಿದೆ. ಇವರಿಬ್ಬರ ನಡುವೆ ಸುಮಾರು

೬೦೦ ವರ್ಷಗಳು ಕಳೆದಂತಾಯಿತು. ಆ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಅದ್ವೈತ ಮತದ ಮೇಲೆ ಅನೇಕ ಬೌದ್ಧಿಕ ದಾಳಿಗಳಾಗಿರಬಹುದು. ಯಾಕೆಂದರೆ ಭರತ ಭೂಮಿಯು ಋಷಿಕಾಲದಿಂದಲೇ ಬೌದ್ಧಿಕ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವನ್ನು ವಡೆದ ದೇಶವು. ಅವೆಲ್ಲವುಗಳನ್ನು ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯರು ಲಕ್ಷಿಸಿ, ಪ್ರಬಲ ರೀತಿಯಿಂದ ತಲೆ ಎತ್ತಿದ ವಾದಗಳಿಗೆಲ್ಲ ಉತ್ತರವಾಗುವಂತೆ ಕಾಲಾನುಗುಣವಾಗಿ 'ಪಂಚದಶಿ' ಗ್ರಂಥವನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸುವರೆಂದು ಹೇಳಲು ಯಾವ ಬಾಧೆಯೂ ಇಲ್ಲ. ತರ್ಕಬದ್ಧವೂ, ಯುಕ್ತಿಯುಕ್ತವೂ, ವೇದ ಸಮ್ಮತವೂ ಆದ ಜ್ಞಾನದಿಂದೊಡಗೂಡಿದ ಇವರ ಗ್ರಂಥರೂಪೀ ಮಂತ್ರಪರಣದಿಂದ ಅದ್ವೈತ ಜ್ಞಾನ ಸೂರ್ಯನಿಗೆ ಕವಿದ ಗ್ರಹಣವು ಬಿಡುಗಡೆ ಹೊಂದಿತು.

ಶ್ರೀ ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯರು ಅಂದರೆ ಗ್ರಹಸ್ಥಾಶ್ರಮದಲ್ಲಿ ಮಾಧವಾಚಾರ್ಯರು-ಗ್ರಹಸ್ಥರಾಗಿರುವಾಗಿನಿಂದಲೇ ಅನೇಕ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿ ವಿಖ್ಯಾತರಾದವರು. ಬಹುಶಃ ಪಂಚದಶಿಯನ್ನು ಸನ್ಯಾಸ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದನಂತರ ಬರೆದಿರಬೇಕೆಂದು ಪಂಡಿತರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಾಗಿದೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಶಂಕರ ಮತವು ಬಹು ಸಮೀಚೀನವಾಗಿಯೂ, ಪ್ರಭಾವಯುತವಾಗಿಯೂ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ. ಅದರೂ ಶಂಕರರ ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳಿಗೆ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತವೆನಿಸಬಹುದಾದ ಅತ್ಯಲ್ಪ ಹೆಚ್ಚು ಕಡೆಮೆಗಳು ಇವರ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಕಾಣುತ್ತವೆ. ಅವುಗಳಿಂದ ಮೂಲಾರ್ಥ ಗ್ರಹಣಕ್ಕೆ ಯಾವಬಾಧೆಯೂ ಉಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಒಂದುವೇಳೆ ಅವು ಶಂಕರರ ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳು ಸ್ಫುಟವಾಗುವಂತೆಯೇ ಇರುತ್ತವೆ.

ಈಗೊಂದು ಉದಾಹರಣೆ. ವಸ್ತುತಃ ಸರ್ವತ್ರ ವ್ಯಾವಕನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನು 'ಅವಿದ್ಯೆ' ಎಂಬ ಉಪಾಧಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿ ಜೀವನೆನಿಸುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಶಂಕರರು ತಮ್ಮ ಯಾವ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿಯೂ 'ಅವಿದ್ಯೆ'ಯನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಕೇವಲ 'ಅಧ್ಯಾಸ' (=ಅತಸ್ಮಿನ್ ತದ್ಬುದ್ಧಿಃ ಅಂದರೆ ಅದಲ್ಲದ್ದನ್ನು ಅದೆಂದು ತಿಳಿಯುವದು. ಅಥವಾ ಒಂದರ ಮೇಲೆ ಇನ್ನೊಂದರ ಆರೋಪಮಾಡುವದು) ದಿಂದಲೇ ತಮ್ಮ ನಿರೂಪಣೆಯನ್ನು ಸಾಗಗೊಳಿಸುತ್ತಾರೆ. ಈ 'ಅವಿದ್ಯೆ' ಎಂಬುದನ್ನು ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯರೇ ಮೊದಲಿಗಾಗಿ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದರೋ, ಅಥವಾ ಅವರಿಗಿಂತ ಮೊದಲು ಅದ್ವೈತ ಪಂಡಿತರು ಅದನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ್ದರೋ ಎಂಬುದು ವಿಚಾರಣೀಯವಾದ ಅಂಶ

ವಾಗಿದೆ. ನಮಗೆ ತಿಳಿದಿರುವ ಮಟ್ಟಿಗಂದರೆ ಭಾಗವತ ಪುರಾಣದ ಮೂರನೆಯ ಸ್ಕಂಧದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಕಸಿಲ-ದೇವಹೂತಿಯ ಸಂವಾದದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ಶ್ರೀಧರಸ್ವಾಮಿಗಳು ಅವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇವರು ಹನ್ನೆರಡನೇ ಶತಮಾನದವರೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಎಂದಮೇಲೆ ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯರಿಗಿಂತ ಪೂರ್ವದವರೆಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸಂದೇಹವಿಲ್ಲ. ಶ್ರೀಧರಸ್ವಾಮಿಗಳು ಭಾಗವತ ಪುರಾಣಕ್ಕೆ ಬರೆದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವು 'ಶ್ರೀಧರೀ' ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಇವತ್ತಿಗೂ ಸುವಿಖ್ಯಾತವಾಗಿದೆ. ಇವರು ಕೂಡ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಅದ್ವೈತ ಪಂಡಿತರು-ಮತ್ತು ಅದರ ಅನುಯಾಯಿಗಳಾಗಿದ್ದರೆಂದು ಅವರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನೋದಿದವರಿಗೆ ಸಹಜವಾಗಿ ಗೋಚರಿಸುತ್ತದೆ.

ಹೀಗೆ ಪಂಡಿತರಿಗೆ ಮಾನ್ಯವೆನಿಸಿ ನಿರೂಪಣೆಗೆ ಸುಕರವೆನಿಸಿದ ಶೈಲಿ-ಹಾಗೂ ಪದ-ಪ್ರಕಾರಗಳು ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯರ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬಂದರೆ ಆಶ್ಚರ್ಯವಡಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಹಾಗೆ ಕಂಡುಬರುವ ಬದಲಾವಣೆ ಕಾಲ-ಮಾನಕ್ಕನುಗುಣವಾಗಿ ಬೆಳೆಯುತ್ತ ಬಂದ ಪ್ರಜ್ಞೆಯ ಲಕ್ಷಣವೂ ಹೌದು. ಅನ್ನವು ಅದೇ. ಆದರೆ ರುಚಿ-ಋತು ಮಾನಗಳಿಗನುಸರಿಸಿ ವ್ಯಂಜನಾದಿಗಳು ಬೇರೆ. ಹಾಗೆ ಇಲ್ಲಿಯೂ ತಿಳಿದರೆ ತೊಂದರೆ ಇಲ್ಲ.

ಅಧ್ಯಾತ್ಮ ವಿಚಾರದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಜ್ಞಾನರೂಪ ಫಲವು ಎಂದರೆ ಮೋಕ್ಷವು 'ವಸ್ತುತಂತ್ರ' ವಾಗಿರುವುದು. ಅಂದರೆ ಯಾವುದು ಹೇಗಿರುವದೋ ಹಾಗೆ ಅದನ್ನು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳುವುದು ಜ್ಞಾನ. ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಮೋಕ್ಷರೂಪ ಭಾವನೆಯು. ಇಂಥ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಹೊಂದಬೇಕಾದರೆ ಶ್ರವಣ-ಮನನಾದಿಗಳು ಸಾಧನವೆಂದು ಶಾಸ್ತ್ರನಿರ್ಣಯವು. ಹೀಗಿದ್ದರೂ ಕೆಲವರು ಕರ್ಮದಿಂದ ಕರ್ಮಜ್ಞಾನ ಸಮುಚ್ಚಯದಿಂದ ಅಥವಾ ಉಪಾಸನೆ (=ಭಕ್ತಿ) ಯಿಂದ ಜ್ಞಾನ-ಅರ್ಥಾತ್ ಮೋಕ್ಷವು ದೊರೆಯುವದೆಂದು ವಾದ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ತನ್ನ ಇಷ್ಟಬಂದ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಆಚರಿಸಲು ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವುಳ್ಳ ಮನುಷ್ಯನು ಆಚರಿಸಿದ ಕರ್ಮಫಲಗಳು-(೧) ಉತ್ಪಾದ್ಯ (೨) ಪ್ರಾಪ್ಯ (೩) ವೈಕಾರಿಕ (೪) ಸಾಂಸ್ಕಾರಿಕ ಹೀಗೆ ನಾಲ್ಕು ಬಗೆಯವಾಗಿರುವವೆಂದು ವೇದಾಂತಿಗಳು ನಿರ್ಣಯಿಸುತ್ತಾರೆ. ಒಂದು ವೇಳೆ ಜ್ಞಾನವು ಕರ್ಮದಫಲವೇ ಆಗಿದ್ದ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಮೇಲಿನ ನಾಲ್ಕು ಪ್ರಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಭೂತ ವಾಗಿರ

ಬೇಕಾಯಿತು. ಆದರೆ ಹಾಗಿಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು ನೋಡಬಹುದು. (೧) ಕುಂಬಾರನು ಘಟಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸುತ್ತಾನೆ. (ಉತ್ಪಾದ್ಯ) ಆದರೂ ಅದು ಕಾರ್ಯವೆನಿಸುವದರಿಂದ ನಾಶಹೊಂದುತ್ತದೆ. ಜ್ಞಾನವು ನಿತ್ಯವಾದುದರಿಂದ ಹುಟ್ಟುವದೂ ಅಲ್ಲ; ನಾಶವಾಗುವದೂ ಅಲ್ಲ. (೨) ಗಮನ ರೂಪವಾದ ಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಫಲವಾಗಿ ಅವನು ಯಾವುದಾದರೊಂದು ಊರನ್ನು ತಲುಪುತ್ತಾನೆ. (ಪ್ರಾಪ್ಯ.) ಆದರೆ ಅದು ವ್ರಾವ್ತವೆನಿಸುವದರಿಂದ ಆ ಊರನ್ನು ತ್ಯಜಿಸುವ ಪ್ರಸಂಗ ಇದ್ದೇ ಇದೆ. ಜ್ಞಾನವು ನಿತ್ಯ ವ್ರಾವ್ತವಾದುದು. ಆದುದರಿಂದ ಅದನ್ನು ದೊರಕಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಎಂದಮೇಲೆ ಅದು ಕರ್ಮ ಫಲವಲ್ಲ. (೩) ಬೇಯಿಸುವ ಕರ್ಮದಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾದ ಅನ್ನವು ಅಕ್ಕಿಯ ವಿಕಾರವೆಂದೆನಿಸುವದು. (ವೈಕಾರಿಕ) ಊಟ ಮಾಡಿದರೆ ಅದು ಸಪ್ತವಾಗುವದು. ಜ್ಞಾನವು ನಿರ್ಮಿತವಾದುದರಿಂದ ಅದು ಕರ್ಮಫಲವೆನಿಸಲಾರದು. (೪) ಪಾತ್ರೆಗಳನ್ನು ತಿಕ್ಕುವದರಿಂದ ಅವು ನೈರ್ಮಲ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದುವವು (ಸಾಂಸ್ಕಾರಿಕ) ಕೆಲ ಹೊತ್ತಿನ ಮೇಲೆ ಅವು ಮತ್ತೆ ಕೊಲನಾಗುವವು. ಆದರೆ ಜ್ಞಾನವು ಪರಮ ಪವಿತ್ರವೂ-ನಿತ್ಯವೂ-ಸ್ವತಃಸಿದ್ಧವೂ ಆಗಿರುವದರಿಂದ ಅದು ಕರ್ಮಜನ್ಯವಲ್ಲ.

ಹೀಗಿರುವ ಜ್ಞಾನವು ಈ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಬಹು ಗಂಭೀರವಾಗಿ, ಪೂರ್ವ ಪಕ್ಷ ಮತ್ತು ಸಿದ್ಧಾಂತರೂಪ ಪ್ರಶೋತ್ತರಗಳಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ವದ್ಧತಿಗಳನ್ನು ಸಂಸಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿತವಾಗಿದೆ. ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯರು ಶಾಸ್ತ್ರಕೋವಿದರೆಂಬುದು ನಿಜವಾದರೂ ಇವರ ನಿರೂಪಣೆಯಲ್ಲಿ ಲಾಲಿತ್ಯಕ್ಕೆ ಕೊರತೆ ಇಲ್ಲ. ಅಲ್ಲಿಗಲ್ಲಿಗೆ ಉಪಮಾ-ದೃಷ್ಟಾಂತ ಮೊದಲಾದ ಅರ್ಥಾಲಂಕಾರಗಳು ಮಿತವಾಗಿ ಶಬ್ದಾಲಂಕಾರಗಳು-ಕಂಡು ಬರುತ್ತವೆ. ಭಾಷೆಯಂತೂ ಗಂಭೀರವೂ, ಅರ್ಥವತಿಯೂ ಗಂಗಾವ್ರವಾಹದಂತೆ ನಿರ್ಮಲವೂ ಆಗಿದೆ. ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯರು ಜ್ಞಾನ ಮಾರ್ಗಗಳಾದರೂ, ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳಲ್ಲಿ 'ರಸೋವೈಸಃ, ಎಂದು ವರ್ಣಿತನಾದ ರಸರೂಪಿ ಪರಮಾತ್ಮನ ಅನುಭವವನ್ನು ವರ್ಣಿಸಿದರು. ಇವರ ರಸಾಭಿಜ್ಞತೆಯನ್ನು ತಿಳಿಯಬಯಸುವವರು ಇವರಿಂದ ವಿರಚಿತವಾದ ಶ್ರೀ ಶಂಕರ ದಿಗ್ವಿಜಯ ಕಾವ್ಯವನ್ನು ಓದಬೇಕು.

ಪಂಚದಶಿ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಹದಿನೈದು ಪ್ರಕರಣಗಳಿರುವದರಿಂದ ಇದಕ್ಕೆ— 'ಪಂಚದಶಿ, ಎಂಬ ಹೆಸರು ಬಂದಿದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ರಾಮಕೃಷ್ಣ ಸೂರಿಯು ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದಾನೆ. ಈ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಕರ್ತೃವಿನ

ವಿಷಯ ಇದುವರೆಗೆ ವಂಡಿತರಿಗೆ ಅಜ್ಞಾತವಾಗಿಯೇ ಇದ್ದಿತು. ಈಗ ಕಾಶಿಯ ಸಂಸ್ಕೃತ ಕಾಲೇಜದ ಪ್ರಾಧ್ಯಾಪಕ ಬಲದೇವ ಉಪಾಧ್ಯಾಯರು 'ರಾಮಕೃಷ್ಣ ಸೂರಿ, ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯರ ಪೂರ್ವಾಶ್ರಮದ ಭಾಗಿನೇಯ ಅಂದರೆ ಅಕ್ಕ-ಅಥವಾ ತಂಗಿಯ ಮಗನೆಂದು ಹೊಸ ಮಾತು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಒಂದು ವೇಳೆ ನಿಜವೇ ಆಗಿದ್ದಲ್ಲಿ ರಾಮಕೃಷ್ಣ ಸೂರಿಯು ಪಂಚದಶಿ ಗ್ರಂಥಕ್ಕೆ ಬರೆದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕ್ಕೆ ಬಹು ಪ್ರಾಶಸ್ತ್ಯ ಬಂದಂತಾಗುವುದು. ಯಾಕೆಂದರೆ ಪಂಡಿತೋತ್ತಮರಾದ ಅಪ್ಪ ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯರ ಬಳಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಅವನು ಕೆಲಕಾಲ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಿದ ವನಾಗಿರಬೇಕು. ಅಂತೇವಾಸಿಯಾದ ಮೇಲೆ ಗುರುಗಳ ಆಶಯಗಳನ್ನು ಅರಿತವನಾಗಿರಬೇಕು. ಎಂದ ಮೇಲೆ ಮೂಲ ಗ್ರಂಥಕರ್ತರಾದ ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯರ ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳೇ ಅವನ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ವಿಶದವಾಗಿ ಬಂದಿರುತ್ತವೆ ಎನ್ನಲು ಅಡ್ಡಿಯನು ?

ಇದನ್ನು ನಾನು ಕನ್ನಡಿಸುವಾಗ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ರಾಮಕೃಷ್ಣ ಸೂರಿಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನೇ ಅನುಸರಿಸಿದ್ದೇನೆ. ಅದರೂ ಪಂಚದಶಿಯ ಮರಾಠಿ ಭಾಷಾಂತರಕರ್ತರಾದ ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣು ಶಾಸ್ತ್ರಿ ಬಾವಟ. ಕನ್ನಡ ಭಾಷಾಂತರಕರ್ತ ಬಾಬಾ ಗರ್ದೇ ಮತ್ತು ಶ್ರೀ ಭಾರತೀ ಸಚ್ಚಿದಾನಂದ ಸಹಜಾನಂದ ಸ್ವಾಮಿಗಳು ಬೆಂಗಳೂರು ಇವರ ಗ್ರಂಥಗಳಿಂದಾದ ಸಹಾಯವನ್ನು ಮರೆಯುವಹಾಗಿಲ್ಲ.

ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯರು ರಚಿಸಿದ ಅನೇಕ ಗ್ರಂಥಗಳ ಆರಂಭದಲ್ಲಿ ಬೇರೆಬೇರೆ ಗುರುಗಳನ್ನು ಸ್ಮರಣಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಅದರಂತೆ ಈ ಪಂಚದಶಿ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿಯೂ ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ. ಇದರಿಂದ ಕೆಲವು ವಂಡಿತರು ಪಂಚದಶಿ ಗ್ರಂಥವು ಮೂವರು ಎಂದರೆ- ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯರು-ಶಂಕರಾನಂದರು-ಮತ್ತು ಭಾರತೀ ಕೃಷ್ಣ ತೀರ್ಥರು ಇವರಿಂದ ರಚಿತವಾಗಿರುವುದೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯಕ್ಕೆ ಬಂದಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಹಾಗೆ ತಿಳಿಯುವ ಕಾರಣವಿಲ್ಲ. ಸಮನ್ವಯ ಈ ರೀತಿ.

ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯ ವಿರಚಿತ 'ಸರ್ವ ದರ್ಶನ ಸಂಗ್ರಹ, ಗ್ರಂಥದ ಆದಿಯಲ್ಲಿ 'ಸರ್ವಜ್ಞ ವಿಷ್ಣು, ವೆಂಬ ಗುರುವಿನ ಸ್ತುತಿಯು ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ. ಅವರು ಆರಂಭ ವಿದ್ಯಾಗುರುಗಳಾಗಿರಬಹುದು.

ಈ ಪಂಚದಶಿಯ ಆರಂಭದಲ್ಲಿ ಶಂಕರಾನಂದ ಗುರುವಿನ ಸ್ಮರಣವಿದೆ. ಇವರು ಬ್ರಹ್ಮತತ್ವೋಪದೇಶ ಮಾಡಿದವರಾಗಿರಬಹುದು.

ಇನ್ನು ಉಳಿದವರು ಭಾರತೀಕೃಷ್ಣ ತಿರ್ಥರು. ಇವರಿಗೇ ವಿದ್ಯಾತೀರ್ಥರೆಂದು ಮತ್ತೊಂದು ಹೆಸರು. ಇವರ ಉಲ್ಲೇಖವೂ ಪಂಚದಶಿಯಲ್ಲಿದೆ. ಇವರು ಸನ್ಯಾಸ ದೀಕ್ಷೆಕೊಟ್ಟ ಗುರುಗಳಾಗಿರಬಹುದು.

ಹೀಗೆ ವಿಚಾರ ಮಾಡಿದರೆ ಬೇರೆಬೇರೆ ಗುರುಗಳ ಹೆಸರು ಬಂದಿರುವುದರಿಂದ ಉಂಟಾದ ಗೊಂದಲವು ತಪ್ಪಿ ಪಂಚದಶಿ ಗ್ರಂಥವು ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯ ಕೃತವೆಂದು ಭಾವಿಸಲು ಅವಕಾಶ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಒಂದು ವೇಳೆ ಮೂವರಿಂದ ರಚಿತವಾದುದಾಗಿದ್ದರೆ ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯರ ಪೂರ್ಣ ಪರಿಚಿತನಾದ ರಾಮಕೃಷ್ಣ ಸೂರಿ ಆ ಬಗೆಗೆ ಒಂದಾದರೂ ಮಾತನ್ನು ಹೇಳಿಯೇ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದನು. ಆದರೆ ಎಲ್ಲಿಯೂ ಅವನು ಹಾಗೆ ಹೇಳಿಲ್ಲ.

ಪಂಚದಶಿಯು ಶ್ರೇಷ್ಠ ಹಾಗೂ ಸಂಗ್ರಹಣೀಯ ಗ್ರಂಥವೆಂಬುದು ನಿಜವಾದರೂ ವ್ಯಾಪಾರೀ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಗಲ್ಲಾ ಪೆಟ್ಟಿಗೆಯನ್ನು ತುಂಬುವಂಥದಲ್ಲ. ಆದರೂ ಹೇಳಿ-ಬರೆಸಿ ಧೈರ್ಯದಿಂದ ಪ್ರಕಾಶನಗೊಳಿಸುತ್ತಿರುವ, ಮಿತ್ರ ಎಸ್. ವಿ. ಶ್ರೇಷ್ಠಿಯವರು ಕನ್ನಡ ವಾಚಕರ ಪ್ರಶಂಸಾವಾತ್ರರು. ಕನ್ನಡಿ ಸುತ್ತಿರುವಾಗ ಅವರು ಒಂದೇ ಮಾತು ಹೇಳಿದರು. 'ಆತ್ಮ ಸಮಾಧಾನ ಕೊಡಬಲ್ಲ ಒಂದಾದರೂ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಸಿಟಿ ಬುಕ್ ಸ್ಟಾಲ್‌ದಿಂದ ಪ್ರಕಾಶನಗೊಳಿಸಬೇಕು.' ಅವರ ಸತ್ಸಂಕಲ್ಪದ ಫಲವೇ ಈ ಪಂಚದಶಿಯ ಪ್ರಕಾಶನ. ಕನ್ನಡ ನಾಡಿನಲ್ಲಿ 'ಕರ್ನಾಟಕ ಸಿಂಹಾಸನ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪನಾ ಚಾರ್ಯರೆನಿಸಿದ ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯರ ಚಿತ್ರವು ಇದುವರೆಗೆ ಲಭ್ಯವಿರಲಿಲ್ಲವೆಂದರೂ ಸರಿಯೇ. ವಿಖ್ಯಾತ ಕಲಾವಿದರಾದ ಮೂರ್ತಿಯವರು ರಚಿಸಿದ ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯರ ಸುಂದರ ಚಿತ್ರವೂ ಈ ಗ್ರಂಥದ ರಕ್ಷಾಕವಚದಲ್ಲಿದೆ.

ಇನ್ನು ಭಾಷಾಂತರ ಕಾರ್ಯವು ಕಠಿಣವೆಂಬುದನ್ನು ಅದರಲ್ಲಿಯೂ ಪರಿಪೂರ್ಣವೆನಿಸುವ ದೇವಭಾಷೆ ಸಂಸ್ಕೃತದಿಂದ ಎಂದ ಮೇಲೆ ಬೇರೆ ಹೇಳುವುದೇನು ? ಬರಿಯ ಶ್ಲೋಕಾರ್ಥ ಕೊಡದೇ ಅರ್ಥಾಯದ ಕೊನೆಗೆ ವಿಸ್ತೃತ ಗದ್ಯಾನುವಾದ ಕೊಡಬೇಕೆಂದು ಮೊದಲು ವಿಚಾರವಿತ್ತು. ಆದರೆ ಗ್ರಂಥ ವಿಸ್ತಾರ ಭೀತಿಯಿಂದ ಆ ವಿಚಾರವನ್ನು ಬಿಡಬೇಕಾಯಿತು. ಪಂಚದಶಿಯ ಮೊದಲನೇ ಅಧ್ಯಾಯ ವಿಷಯ ವ್ರತೇಶಕ್ಕೆ ಅವಶ್ಯವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅದೇ ಒಂದು ಅಧ್ಯಾಯಕ್ಕೆ ಕೊನೆಯ ಗದ್ಯಾನುವಾದವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದೆ.

ಖಾಡ್ಯಸಿದ್ಧಿಗೊಳಿಸಿದವ ನಾನಾದರೂ ಒಳಗಿನ ಹೊರಣ ಮಹಾಮಹಿ
ಮರು ಸಿದ್ಧಿಗೊಳಿಸಿದ್ದು. ಇದನ್ನುಂಡವರಿಗೆಲ್ಲ ತೃಪ್ತಿಯಾಗಿ ಆನಂದದೊರೆಯ
ಲೆಂಬುದೇ ನಮ್ಮ ಹಾರೈಕೆ.

‘ವಿದ್ಯಾಯತನ,
ಮಿಶ್ರೀಕೋಟೆ.

ಪರಾಭವ. ಅಧಿಕ ಶ್ರಾವಣ ಶುಕ್ಲದಶಮಿ.

ಸುಜನ ವಿಧೇಯ
ರ. ಗಂ. ನಾಡೇದ.

ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯರ ಸಂಕ್ಷೇಪ ಚರಿತ್ರೆ

ಶ್ರೀ ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯ ಸ್ವಾಮಿಗಳು ವರಾಶರ ಸ್ಮೃತಿವ್ಯಾಖ್ಯಾದಲ್ಲಿ ಬರೆದ ಸ್ವಚರಿತ್ರಾತ್ಮಕ ಎರಡು ಶ್ಲೋಕಗಳು ಹೀಗಿವೆ.

ಶ್ರೀಮತೀ ಜನನೀ ಯಸ್ಯ ಸುಕೀರ್ತಿನಾರ್ಥಯಣಃ ಪಿತಾ |
ಸಾಯಣಃ ಸೋಮನಾಥಶ್ಚ ಮನೋಬುದ್ಧೀ ಸಹೋದರಾ||೧||
ಯಸ್ಯ ಬೋಧಾಯಾನಂ ಸೂತ್ರಂ ಶಾಖಾ ಯಸ್ಯಚ
ಯಾಜುಷೀ |

ಭಾರದ್ವಾಜಂ ಯಸ್ಯಗೋತ್ರಂ ಸರ್ವಜ್ಞಃ ಸ ಹಿ ಮಾಧವಃ ||೨||

ಶ್ರೀಮತಿಯು ತಾಯಿ. ಕೀರ್ತಿಶಾಲಿಯಾದ ಮಾಯಣ ವಂಡಿತ ತಂದೆ. ಮನೋಬುದ್ಧಿಗಳಂತಿರುವ ಸಾಯಣ-ಸೋಮನಾಥರು ತಮ್ಮಂದಿರು. ಯಜುಃಶಾಖೆ ಬೋಧಾಯಾನ ಸೂತ್ರ. ಭಾರದ್ವಾಜ ಗೋತ್ರ. ಮಾಧವನು ಸರ್ವಜ್ಞನೆಂತಿರುವನು.

ಮಾಧವನೆಂಬ ಇಟ್ಟಹೆಸರಲ್ಲದೆ (೧) ಮಾಧವಾರ್ಯ (೨) ಮಾಧವಾಚಾರ್ಯ (೩) ಮಾಧವಾಮಾತ್ಯ ಎಂಬ ಹೆಸರುಗಳೂ ಇವರಿದ್ದಂತೆ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಚತುರಸ್ರ ವಂಡಿತರಾದುದರಿಂದ ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯರೆಂಬ ಹೆಸರೂ ಇವರಿಗುಂಟು. ೧೩ನೇ ಶತಮಾನದ ತೀರ ಕೊನೆಯ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಇವರು ಕೆಷ್ಕಿಂಧಾಪುರಿ (ಮುಂದೆ ವಿಜಯನಗರ) ಯಲ್ಲಿ ಜನ್ಮತಾಳಿದರು.

ಗಾಯತ್ರಿ ದೇವಿಯ ಅನುಗ್ರಹಕ್ಕೆ ವಾತ್ರಾರಾಗಿ ಇವರು ಅವಳ ಪ್ರಸಾದ ದಿಂದಲೇ ಸುವರ್ಣವೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಸುರಿಸಿ ಹುಕ್ಕ-ಬುಕ್ಕರಿಂದ ವಿಜಯನಗರವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿದರೆಂದು ವ್ರಸಿದ್ಧಿ. ಕೆಲವು ಕಾಲ ಇವರು ವಿಜಯನಗರ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಮಂತ್ರಿಪದವನ್ನಲಂಕರಿಸಿದ್ದರೆಂದು ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ಇವೆಲ್ಲ ಕಾರಣಗಳಿಂದ “ಕರ್ನಾಟಕ ಸಿಂಹಾಸನ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪನಾಚಾರ್ಯ” ರೆಂದು ಇವರಿಗೆ ಬಿರುದು.

ಇದುವರೆಗೆ ಯಾವ ವೇದಾಂತಿಗಳೂ ಹೇಳದ ಈ ಕೆಳಗಿನ ಒಂದು ಮಾತನ್ನು ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯರು ಹೇಳಿ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಮಹೋನಕಾರ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ.

ಜ್ಞಾನಿನಾಚರಿತುಂ ಶಕ್ಯಂ ಸನ್ಮುಗ್ಧರಾಜ್ಯಾದಿ ಲೌಕಿಕಮ್ |

ರಾಜ್ಯವೇ ಆಗಲಿ, ಸಾಮಾಜಿಕವೇ ಆಗಲಿ, ಪ್ರಾಪಂಚಿಕವೇ ಇರಲಿ ಇವೆಲ್ಲ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಸಮರ್ಥವಾಗಿ ಯೋಗ್ಯರೀತಿಯಿಂದ ನಿರ್ವಹಿಸಲು ಶಕ್ಯ.

ಮರಾಠೀ ಭಾಷೆಯ ಗುರುಚರಿತ್ರೆಯ ಪ್ರಕಾರ ಇವರು ಶಂಕರಾಚಾರ್ಯರಿಂದ ಹತ್ತನೇ ಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತಾರೆ.

ಪಂಚದಶೀ

೧ ತತ್ವವಿವೇಕ ಪ್ರಕರಣ

—೦—

ನಮಃ ಶ್ರೀ ಶಂಕರಾನಂದ ಗುರುಪಾದಾಂಬುಜನ್ಮನೇ |
ಸವಿಲಾಸ ಮಹಾಮೋಹಗ್ರಹ ಗ್ರಾಸೈಕ ಕರ್ಮಣೇ ||೧||

ಅರ್ಥ:— ಜಗತ್ತು-ಮತ್ತು ಆದರ ಕಾರ್ಯ ಸಮೂಹಗಳನ್ನುಂಟು ಮಾಡುತ್ತಿರುವ ಮೂಲಾ ಜ್ಞಾನವೆಂಬ ಮೊಸಳೆಯನ್ನು ನುಂಗುವ ಒಂದೇ ಒಂದು ಕಾರ್ಯ ಮಾಡುತ್ತಿರುವ ಶ್ರೀ ಶಂಕರಾನಂದ ಗುರುವಾದ ಕಮಲಕ್ಕೆ ನಮಸ್ಕಾರವು.

ತತ್ವಾದಾಂಬುರುಹದ್ವಂದ್ವ ಸೇವಾ ನಿರ್ಮಲಚೇತಸಾಮ್ |
ಸುಖಭೋದಾಯ ತತ್ಪ್ರಸ್ಯ ವಿವೇಕೋ-ಯಂ ವಿಧೀಯತೇ||೨||

ಅರ್ಥ:—ಆ ಗುರುವಿನ ವಾದಕಮಲಗಳ ಸೇವೆಯಿಂದ ನಿರ್ಮಲಾಂತಃ ಕರಣ ಹೊಂದಿದವರಿಗೆ ಸುಲಭವಾಗಿ ತಿಳಿಯಬೇಕೆಂದು ತತ್ವವಿವೇಕವನ್ನು (ಜೀವನ ಸತ್ಯಸ್ವರೂಪವನ್ನು) ಹೇಳುತ್ತೇನೆ.

ಶಬ್ದ ಸ್ಪರ್ಶಾದಯೋ ವೇದ್ಯಾ ವೈಚಿತ್ರ್ಯ ಚ್ಛಾಗರೇ ಪೃಥಕ್ |
ತತೋ ವಿಭಕ್ತಾ ತಸ್ಯಂವಿದೈಕ ರೂಪ್ಯಾನ್ ಭಿದ್ಯತೇ ||೩||

ಅರ್ಥ:— ಎಚ್ಚರವೆಂಬ ಅವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಗೋಚರವಾದ ವಿಷಯಗಳು ಪರಸ್ಪರ ವಿಲಕ್ಷಣ (ಭಿನ್ನ)ವಾದರೂ ಅವುಗಳ ಜ್ಞಾನವು ಒಂದೇ ಆಗಿರುವುದು.

ತಥ್ ಸ್ವಪ್ನೇಽತ್ರ ವೇದ್ಯಂ ತು ನ ಸ್ಥಿರಂ ಜಾಗರೇ ಸ್ಥಿರಮ್ |

ತದ್ವೇದೋಽತಸ್ತಯೋಃ ಸಂವಿಧೇಕರೂಪಾ ನ ಭಿದ್ಯತೇ ||೪||

ಅರ್ಥ:- ಆದರಂತೆ ಕನಸಿನಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವ ಮನೋಮಯ) ವಿಷಯಗಳೂ ಪರಸ್ಪರಭಿನ್ನವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಆದರೆ ಕನಸಿನ ವಿಷಯಗಳು ಸ್ಥಿರವಾದವುಗಳಲ್ಲ. ಅವೇ ಎಚ್ಚರದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿರವಾದವುಗಳು ಆದುದರಿಂದ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಭೇದವು. ಇವೆರಡೂ ಅವಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿಯ ಜ್ಞಾನವು ಮಾತ್ರ ಭೇದವಿಲ್ಲದ್ದು.

ಸುಪ್ತೋತ್ಥಿತಸ್ಯ ಸೌಷುಪ್ತ ತಮೋಬೋಧೋ ಭವೇತ್ ಸ್ಮೃತಿ |
ಸಾ ಚಾನಬುದ್ಧ ವಿಷಯಾನ್ವಬುದ್ಧಂ ತತ್ರದಾ ತಮಃ ||೫||

ಅರ್ಥ:- ಮಲಗಿಕೊಂಡು ನಿದ್ರೆಮಾಡಿ ಎದ್ದವನಿಗೆ ಗಾಢನಿದ್ರೆಯೊಳಗಿನ ತಮದ ಜ್ಞಾನವು ನೆನಪಿರುತ್ತದೆ. ಆ ನೆನಪು ಅನುಭವ ತೆಗೆದುಕೊಂಡ ವಿಷಯದ್ದೇ ಸರಿ. ಆಗ (ಗಾಢನಿದ್ರೆಯಲ್ಲಿ) ತಮವನ್ನು ಅನುಭವಿಸಿರುವನು

ಸ ಬೋಧೋ ವಿಷಯಾದ್ಭಿನ್ನೋ ನ ಬೋಧಾತ್ ಸ್ವಪ್ನ
ಬೋಧವತ್ |

ಏವಂ ಸ್ಥಾನತ್ರಯೇಽಪ್ಯೇಕಾ ಸಂವಿತ್ತದ್ವದ್ವಿನಾಂತರೇ ||೬||

ಅರ್ಥ:- ಆ ಬೋಧವು-ಎಂದರೆ ಗಾಢನಿದ್ರೆಯೊಳಗಿನ ಅಜ್ಞಾನದ ತಿಳಿವಳಿಕೆಯು, ತನ್ನ ವಿಷಯದಿಂದ ಅರ್ಥಾತ್ ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ ಬೇರೆ ಯಾದದ್ದು. ಕನಸಿನಲ್ಲಿ ಮನೋಮಯ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಅನುಭವಿಸಿದ ತಿಳಿವಳಿಕೆಯಂತೆ ಗಾಢನಿದ್ರೆಯಲ್ಲಿ ವಿಷಯಾ ಭಾವವನ್ನು ಅನುಭವಿಸಿದ ತಿಳಿವಳಿಕೆಯು (ಎಂದರೆ ಎಚ್ಚರ-ಕನಸುಗಳಿಗಿಂತ ಜ್ಞೇಯವು ಇಲ್ಲಿ ಭಿನ್ನವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.) ಹೀಗೆ ಎಚ್ಚರ ಮೊದಲಾದ ಮೂರು ಅವಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನವು ಒಂದೇ ಆಗಿರುವುದು ಹೀಗೆ ಒಂದೇ ದಿನದ ಮೂರು ಅವಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನವು ಒಂದೇ ಆಗಿರುವಂತೆ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ದಿನಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಒಂದೇ ಆಗಿರುವದು.

ಮಾಸಾಬ್ಧ -ಯುಗಕಲ್ಪೇಷು ಗತಾಗಮ್ಯೇಷ್ಟನೇಕಥಾ |

ನೋದೇತಿ ನಾಸ್ತಮೇತ್ಯೇಕಾ ಸಂವಿದೇಷಾ ಸ್ವಯಂಪ್ರಭಾ ||೭||

ಅರ್ಥ:— ಅದರಂತೆ ಭೂತ-ಭವಿಷ್ಯತ್ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ತಿಂಗಳು-ವರ್ಷ-ಯುಗ-ಕಲ್ಪಗಳಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನವು ಒಂದೇ ಆಗಿರುವುದು. ಹೀಗೆ ಇದು (ಜ್ಞಾನವು) ಒಂದೇ ಆಗಿರುವುದರಿಂದ ಇದಕ್ಕೆ ಉದಯಾಸ್ತಗಳಿಲ್ಲ. ಈ ಜ್ಞಾನವು ಸ್ವಯಂ ಪ್ರಕಾಶವು.

ಇಯಮಾತ್ಮಾ ಪರಾನಂದಃ ಪರಪ್ರೇಮಾಸ್ವ ದಂ ಯತಃ |
ಮಾ ನ ಭೂವಂ ಹಿ ಭೂಯಾಸಮಿತಿ ಪ್ರೇಮಾತ್ಮ ನೀಕ್ಷ್ಯತೇ||೮||

ಅರ್ಥ:— ಈ ಜ್ಞಾನವೇ ಆತ್ಮವು. (ಹೀಗೆ ನಿತ್ಯವಾದುದರಿಂದ ಸದ್ರೂಪ ಸಿದ್ಧಿಯಾಯಿತು. ಇನ್ನು-) ಆತ್ಮನು ಪರಮಪ್ರೀತಿಗೆ ಪಾತ್ರನಾದುದರಿಂದ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಆನಂದರೂಪನು. (ನಿರತಿಶಯ ಸುಖರೂಪನು.) ಯಾಕೆಂದರೆ ನಾನು (ಎಂದರೆ ಆತ್ಮನು) ಇಲ್ಲದಂತಾಗಬಾರದು. ಯಾವಾಗಲೂ ಇರಬೇಕು. ಎಂಬ ಆತ್ಮ ಪ್ರೀತಿಯು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತದೆ.

ತತ್ರೇಮಾತ್ಮಾರ್ಥಮನ್ಯತ್ರ ನೈವಮನ್ಯಾರ್ಥಮಾತ್ಮನಿ |
ಅತಸ್ತಪ್ತರಮಂ ತೇನ ಪರಮಾನಂದತಾತ್ಮನಃ ||೯||

ಅರ್ಥ:— (ಆತ್ಮನಿಂದ ಬೇರೆ ಎನಿಸುವ) ಮಗ-ಹೆಂಡತಿ ಮುಂತಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳ ಮೇಲಿನ ಪ್ರೇಮವು ಆತ್ಮನಿಗೋಸುಗವೇ. (ಎಂದರೆ ಅವೆಲ್ಲ ಪದಾರ್ಥಗಳ ಮೇಲಿನ ಪ್ರೇಮವು ಆತ್ಮನ ಸುಖಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲವಾಗುವುದರಿಂದ ಆಯಾ ಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರೇಮವು ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ.) ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ತೋರುವ ಪ್ರೀತಿಯು ಇತರ ಪದಾರ್ಥಗಳಮೇಲಿನ ಪ್ರೀತಿಯಂತಲ್ಲ. ಅದು ಸ್ವಾಭಾವಿಕ. ಅದುದರಿಂದ ಅದು ಶ್ರೇಷ್ಠವು. ಇದರಿಂದ ಆತ್ಮನ ಪರಮಾನಂದತ್ವವು ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು. (ಎಂದರೆ ಆತ್ಮನು ಪರಮಪ್ರಿಯನೆಂದು ಭಾವವು.)

ಇತ್ಥಂ ಸಚ್ಚಿತ್ ಪರಾನಂದ ಆತ್ಮಾಯುಕ್ತ್ವಾ ತಥಾವಿಧಮ್ |
ಪರಂ ಬ್ರಹ್ಮ ತಯೋಶ್ಚೈಕ್ಯಂ ಶ್ರುತ್ಯಂತೇಷೂಪದಿಶ್ಯತೇ||೧೦||

ಅ:— ಹೀಗೆ ಆತ್ಮನು ಸಚ್ಚಿದಾನಂದರೂಪನೆಂದು ಯುಕ್ತಿಯಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು. ಬ್ರಹ್ಮವಾದರೂ ಇವೇ ಲಕ್ಷಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದೆ. (ಅದುದರಿಂದ) ಇವೆರಡರ (ಬ್ರಹ್ಮ-ಮತ್ತು ಆತ್ಮರ) ಏಕ್ಯವು ವೇದಾಂತದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ.

ಆಭಾನೇ ನ ಪರಂ ಪ್ರೇಮ ಭಾನೇ ನ ವಿಷಯೇ ಸ್ಪೃಹಾ |
ಅತೋಭಾನೇಽಷ್ಯಭಾತಾಃಸೌ ಪರಮಾನಂದತಾತ್ಮನಃ ||೧೧||

ಅ:— (ಪರಮಾನಂದ ರೂಪ) ಆತ್ಮನ ಅನುಭವವೇ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಅಲ್ಲಿ ನಿರತಿಶಯ ಪ್ರೀತಿಯ ಸಂಭವವೂ ಇರುತ್ತಿದ್ದಿಲ್ಲ. (ಇನ್ನು ಪರಮಾನಂದ ರೂಪದ) ಅನುಭವವಿರುವುದೆಂಬ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ (ಹೊರಗಿನ) ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ (ಎಂದರೆ ಹೂ-ಮಾಲೆ-ಚಂದನ-ಸ್ತ್ರೀ ಮುಂ. ಗಳಲ್ಲಿ) ಬಯಕೆಯಾಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ಆತ್ಮನ ಪರಮಾನಂದತ್ವವು (ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ) ಅನುಭವ ಗೋಚರವಾದರೂ (ವಿಶೇಷ ರೀತಿಯಿಂದ) ಗೋಚರಿಸುವಂಥದಲ್ಲ.

ಅಧ್ಯೇತ್ಯ ವರ್ಗ ಮಧ್ಯಸ್ಥ ಪುತ್ರಾಧ್ಯಯನ ಶಬ್ದವತ್ |

ಭಾನೇಷ್ಯಭಾನಂ ಭಾನಸ್ಯ ಪ್ರತಿಬಂಧೇನ ಯುಜ್ಯತೇ ||೧೨||

ಅ:— ವೇದಪಾಠಕರ ಸಮೂಹ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡುತ್ತಿರುವ ಮಗನ ಧ್ವನಿಯಂತೆ, (ಹೊರಗಿದ್ದ ತಂದೆಗೆ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಕೇಳಿಸಿದರೂ ಇದೇ ನನ್ನ ಮಗನ ಧ್ವನಿ ಎಂದು ವಿಶೇಷ ರೂಪದಿಂದ ತಿಳಿದಿರುವಂತೆ) ಆನಂದವು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಬಂದರೂ ವಿಶೇಷ ರೂಪವಾಗಿ (ಎಂದರೆ ಇದೇ ಬ್ರಹ್ಮಾನಂದವು ಎನಿಸುವಂತೆ) ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಸಾಮಾನ್ಯವಾದ ಆ ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಇರುವ ಪ್ರತಿಬಂಧಗಳಿಂದ ಹೀಗೆ ಸಂಭವಿಸುವುದು. ಹಾಗಾದರೆ ಆ ಪ್ರತಿಬಂಧಗಳು ಯಾವವು ?

ಪ್ರತಿಬಂಧೋಽಸ್ತಿಭಾತೀತಿ ವ್ಯವಹಾರಾರ್ಹವಸ್ತುನಿ |

ತಂ ನಿರಸ್ಯ ವಿರುದ್ಧಸ್ಯ ತಸ್ಯೋತ್ಪಾದನಮುಚ್ಚತೇ ||೧೩||

ಅರ್ಥ:—ಇರುತ್ತದೆ ಹೊಳೆಯುತ್ತದೆ ಎಂದು ವ್ಯವಹರಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಹಾಗೆ ಒಪ್ಪದೇ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಹೊಳೆಯುವುದಿಲ್ಲ. ಎಂದು ವಿರುದ್ಧ ವ್ಯವಹಾರವನ್ನು ಉತ್ಪನ್ನಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದೇ ಪ್ರತಿಬಂಧವು.

ತಸ್ಯ ಹೇತುಃ ಸಮಾನಾಭಿಹಾರಃ ಪುತ್ರಧ್ವನಿಶ್ರುತೌ |

ಇಹಾನಾದಿರವಿಧ್ಯೈವ ವ್ಯಾಮೋಹೈಕನಿಬಂಧನಮ್ ||೧೪||

ಅರ್ಥ:— ಮಗನ ಧ್ವನಿಯನ್ನು ಕೇಳುವ (ದೃಷ್ಟಾಂತದ)ಲ್ಲಿಯ ಪ್ರತಿಬಂಧವು ಅನೇಕರೊಡನೆ ಕೂಡಿ ಪಠನ ಮಾಡುತ್ತಿರುವುದು. ಇಲ್ಲಿ (ಎಂದರೆ ಆತ್ಮನ ಆನಂದರೂಪದ ಪೂರ್ಣಾನುಭವವು ಬರುವುದಕ್ಕೆ) ಪ್ರತಿಬಂಧವು ವಿಮೋತ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ಅನಾದಿ ಎನಿಸುವ ಅವಿದ್ಯೆಯು.

ಚಿದಾನಂದಮಯಬ್ರಹ್ಮ ಪ್ರತಿಬಿಂಬ ಸಮನ್ವಿತಾ |

ತನೋರಜಃ ಸತ್ವಗುಣೌ ಪ್ರಕೃತಿರ್ವಿಧಾ ಚ ಸಾ ||೧೫||

ಅರ್ಥ:— ಸತ್ಯಜ್ಞಾನಾನಂದ ಮಯವಾದ ಪರಬ್ರಹ್ಮದ ಪ್ರತಿಬಿಂಬ ದೊಡನೆ ಕೂಡಿಕೊಂಡು ಸತ್ವರಜ-ತಮ ಗುಣಗಳ ಸಾಮಾನ್ಯ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಾಗಿರುವುದೇ ಪ್ರಕೃತಿ. ಇದು ಎರಡು ಬಗೆಯಾಗಿರುವುದು.

ಸತ್ವಶುದ್ಧ್ಯವಿಶುದ್ಧಿಭ್ಯಾಂ ಮಾಯಾ ವಿದ್ಯೇಚ ತೇನುತೇ |

ಮಾಯಾಬಿಂಬೋ ವಶೀಕೃತ್ಯ ತಾಂ ಸ್ಯಾತ್ಸರ್ವಜ್ಞ

ಈಶ್ವರಃ ||೧೬||

ಅರ್ಥ:— (ಪ್ರಕಾಶಸ್ವರೂಪವಾದ) ಶುದ್ಧ ಸತ್ವಗುಣದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಪ್ರಕೃತಿಯು ಮಾಯೆಯು. ಮಲಿನ (ಮತ್ತೊಂದು ಗುಣದಿಂದ ಮಿಶ್ರ) ಸತ್ವ ಗುಣವುಳ್ಳದ್ದು ಅವಿದ್ಯೆ. ಶುದ್ಧ ಸತ್ವಗುಣ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಮಾಯೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿತವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಚೈತನ್ಯವು ಆ ಮಾಯೆಯನ್ನು ವಶಪಡಿಸಿಕೊಂಡು ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವವೇ ಮೊದಲಾದ ಗುಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಸಗುಣ ಈಶ್ವರನಾಗುವನು.

ಅವಿದ್ಯಾವಶಗತ್ತನ್ಯಸ್ತದ್ವೈಚಿತ್ರ್ಯದನೇಕಧಾ |

ಸಾ ಕಾರಣಶರೀರಂ ಸ್ಯಾತ್ಪ್ರಾಜ್ಞಸ್ತತ್ರಾಭಿಮಾನವಾನ್ ||೧೭||

ಅರ್ಥ:— ಅವಿದ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿತನಾಗಿ, ಅವಿದ್ಯೆಗೆ ಅಧೀನನಾದವನೇ ಜೀವನಾಗುವನು. (ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಶುಭಾಶುಭ ಕರ್ಮಗಳಿಂದ ಅವಿದ್ಯೆಯು ವೈಚಿತ್ರ್ಯಮಯವಾಗಿರುವುದು) (ಇದಕ್ಕೆ ಅಧೀನನಾದ ಜೀವನು ಪರತಂತ್ರನು) ಅವಿದ್ಯೆಯು ಅನೇಕ ಬಗೆಯಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ವಶನಾದ ಜೀವನಾದರೂ ಅನೇಕ ಬಗೆಯವ (ದೇವ-ಮನುಷ್ಯ-ವಶು-ಪಕ್ಷಿ-ಮುಂದೇಹಧಾರಿ)ನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಈ ಅವಿದ್ಯೆಯೇ ಕಾರಣ ಶರೀರವೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಅದರ ಅಭಿಮಾನ ಹೊಂದುವವನೇ (ನಾನೆಂದು ತಿಳಿಯುವವನೇ) ಪ್ರಾಜ್ಞನೆನಿಸುವನು.

ತಮಃ ಪ್ರಧಾನ ಪ್ರಕೃತೇ ಸ್ತದ್ಭೋಗಾಯೇಶ್ವರಾಜ್ಞಯಾ |

ವಿಯತ್ಸವನ ತೇಜೋಂಭುವೋಭೂತಾನಿಜಜ್ಜಿರೇ ||೧೮||

ಅರ್ಥ— ಆ ಪ್ರಾಜ್ಞರ (ಕರ್ಮಗಳಂತೆ) ಸುಖ ದುಃಖಾದಿ ಅನುಭವ ಸಿದ್ಧಿಗೆ, ತನೋಗುಣ ಪ್ರಧಾನವಾದ ಉಪದಾನವೆನಿಸಿದ ಪ್ರಕೃತಿಯಲ್ಲಿ

ಈಶ್ವರನ ಅವಸ್ಥೆಯಿಂದ ಆಕಾಶ-ವಾಯು-ಅಗ್ನಿ ಜಲ-ಭೂಮಿಗಳೆಂಬ ವಂಚ ಮಹಾಭೂತಗಳು ಹುಟ್ಟಿದವು.

ಸತ್ವಾಂಶೈಃ ಪಂಚಭಿಸ್ತೇಷಾಂ ಕ್ರಮಾದ್ಧೀಂದ್ರಿಯ

ಪಂಚಕರ್ಮ |

ಶ್ರೋತ್ರಸ್ಪಗ್ನಿರಸನ ಘ್ರಾಣಖ್ಯಮುಪಜಾಯತೇ ||೧೯||

ಅರ್ಥ:— ಈ ವಂಚಮಹಾಭೂತಗಳ ಸತ್ವಾಂಶದಿಂದ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಇಂದ್ರಿಯ ವಂಚಕವೆನಿಸಿದ ಕಿವಿ-ಚರ್ಮ-ಕಣ್ಣು-ನಾಲಿಗೆ-ಮೂಗುಗಳೆಂಬ ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯಗಳು ಹುಟ್ಟಿದವು.

ತೈರಂತಃಕರಣಂ ಸರ್ವೈರ್ವೃತ್ತಿಭೇದೇನ ತದ್ವಿಧಾ |

ಮನೋವಿಮರ್ಶರೂಪಂ ಸ್ಯಾದ್ವೃದ್ಧಿಃ ಸ್ಯಾನ್ನಿಶ್ಚ

ಯಾತ್ಮಿಕಾ ||೨೦||

ಅರ್ಥ:— ಅವೆಲ್ಲ ಭೂತಗಳ ಒಟ್ಟುಗೂಡಿದ ಸಂತ್ವಾಂಶಕ್ಕೆ ಅಂತಃಕರಣವೆಂದು ಹೆಸರು. ಇದು ವೃತ್ತಿಭೇದದಿಂದ ಎರಡುಬಗೆಯಾಗಿರುವುದು. ಸಂಶಯಾತ್ಮಕ ವೃತ್ತಿಯೇ ಮನಸ್ಸು. ನಿಶ್ಚಯಾತ್ಮಕ ವೃತ್ತಿಯು ಬುದ್ಧಿಯು.

ರಜೋಂಶೈಃ ಪಂಚಾಭಿಸ್ತೇಷಾಂ ಕುಮಾತ್

ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಾಣಿ ತು |

ಏಕಾಕ್ಷಾಣಿದಾದ ಏಯೂಪಸ್ಥಾ ಭಿಧಾನಾ ನಿಜಜ್ಞಿರೇ ||೨೧||

ಅರ್ಥ:— ಆ ವಂಚಭೂತಗಳ ಒಟ್ಟುಗೂಡಿದ ರಜೋಂಶದಿಂದ ಕ್ರಮವಾಗಿ ವಾಕ್-ಪಾಣಿ-ಪಾದ-ಪಾಯು ಉವಸ್ಥೆಗಳೆಂಬ ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಗಳು ಹುಟ್ಟಿದವು.

ತೈಃ ಸರ್ವೈಃ ಸಹಿತೈಃ ಪ್ರಾಣೋ ವೃತ್ತಿಭೇದಾತ್ ಸ ಪಂಚಧಾ |

ಪ್ರಾಣೋಽಪಾನಃ ಸಮಾನೋಶ್ವೋದಾನವ್ಯಾನೌಚ ತೇ

ಪುನಃ ||೨೨||

ಅರ್ಥ:— ಅವೆಲ್ಲ ಭೂತಗಳ ರಜೋಂಶ ಸಮೂಹದಿಂದ ಪ್ರಾಣವಾಗುವದು. ಅದು ವೃತ್ತಿಭೇದದಿಂದ ಪ್ರಾಣ-ಆಪಾನ-ಸಮಾನ-ಉದಾನ-ವ್ಯಾನವೆಂದು ಐದುಬಗೆಯಾಗಿರುವುದು.

ಬುದ್ಧಿ ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯ ಪ್ರಾಣ ಪಂಚಕೈರ್ಮನಸಾಧಿಯಾ |

ಶರೀರಂ ಸಪ್ತದಶಭಿಃ ಸೂಕ್ಷ್ಮಂ ತಲ್ಲಿಂಗ ಮುಚ್ಯತೇ ||೨೩||

ಅ:— ಹೀಗೆ ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯವಂಚಕವು, ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯ ಪಂಚಕವು ಮತ್ತು ವೃತ್ತಿಭೇದದಿಂದ ಪ್ರಾಣಾದಿವಂಚಕವು. ಮನಸ್ಸು ಮತ್ತು ಬುದ್ಧಿ ಇವುಗಳಿಂದಕೂಡಿದುದೇ ಸೂಕ್ಷ್ಮಶರೀರವು. ಇದಕ್ಕೆ ಲಿಂಗಶರೀರವೆನ್ನುವರು.

ಪ್ರಾಜ್ಞಸ್ತತ್ರಾಭಿಮಾನೇನ ತೈಜಸಸ್ವಂ ಪ್ರಪದ್ಯತೇ |

ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭತಾ ಮೀಶಸ್ತಯೋರ್ವ್ಯಷ್ಟಿ ಸಮಷ್ಟಿ ತಾ ||೨೪||

ಅರ್ಥ:—ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಾಜ್ಞನು ಈ ಲಿಂಗಶರೀರದ ಅಭಿಮಾನ ವನ್ನು ತಾಳಿದಾಗ ತೈಜಸನೆಂದು ಹೆಸರನ್ನು ಹೊಂದುವದು. ವಿರುದ್ಧ ಸತ್ತ್ವ ಪ್ರಧಾನಮಾಯೋಪಾಧಿಕ ಈಶ್ವರನು ಅಭಿಮಾನತಾಳಿದಾಗ ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭ ನೆನಿಸುವನು. ಅವರಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಜ್ಞನು ವೃಷ್ಟಿ. ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭನು ಸಮಷ್ಟಿ.

ಸಮಷ್ಟಿರೀಶಃ ಸರ್ವೇಷಾಂ ಸ್ವಾತ್ಮತಾದಾತ್ಯ ನೇದನಾತ್ |

ತದಭಾವಾತ್ತತೋಽನ್ಯೇತು ಕಥ್ಯಂತೇ ವ್ಯಷ್ಟಿಸಂಜ್ಞಯಾ ||೨೫||

ಅರ್ಥ:— ಎಲ್ಲ ಲಿಂಗಗಳ ಅಭಿಮಾನತಾಳಿದ ಈಶ್ವರನು ಸಮಷ್ಟಿಯು. ಒಂದೇಶರೀರದ ಅಭಿಮಾನಿಯಾದುದರಿಂದ ಜೀವನು ವ್ಯಷ್ಟಿಯು.

ತದ್ಬೋಗಾಯ ಪುನರ್ಭೋಗ್ಯ ಭೋಗಾಯತನಜನ್ಮನೇ |

ಪಂಚೀಕರೋತಿ ಭಗವಾನ್ ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ

ವಿಯದಾದಿಕರ್ಮ ||೨೬||

ಅರ್ಥ:— ಈಶ್ವರನು ಜೀವರ ಭೋಗಗಳಿಗೋಸುಗ ಈಗ ಅನ್ನವಾನಾ ದಿಗಳು ಮತ್ತು ಜರಾಯುಜ ಮುಂ. ನಾಲ್ಕುಬಗೆಯ ಪ್ರಾಣಿಗಳು ಹುಟ್ಟುವು ದಕ್ಕೆ ಆಕಾಶವೇ ಮೊದಲಾದ ಪಂಚಭೂತಗಳನ್ನು ಪಂಚೀಕರಣ ಮಾಡು ತಾನೆ. (ಎಂದರೆ ವರಸ್ಪರ ಮಿಶ್ರಣ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ.)

ದ್ವಿಧಾ ವಿಧಾಯ ಚೈಕೈಕಂ ಚತುರ್ಧಾ ಪ್ರಥಮಂ ಪುನಃ |

ಸ್ವಸ್ವೇತರ ದ್ವಿತೀಯಾಂಶೈರ್ಯೋಜನಾತ್ಪಂಚ ಪಂಚತೇ ||೨೭||

ಅರ್ಥ:— ವ್ರತಿಯೊಂದು ಭೂತವನ್ನು ಎರಡಾಗುವಂತೆ ವಿಭಾಗಿಸಿ, ಅದರೊಳಗಿನ ಮೊದಲನೆಯ ಭಾಗವನ್ನು ನಾಲ್ಕು ನಾಲ್ಕು ಭಾಗಮಾಡಿ,

ಬೇರೆಯಾಗಿಟ್ಟ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಅರ್ಥಭಾಗದಲ್ಲಿ ಇತರ ಭೂತಗಳ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಅಂಶಭಾಗವನ್ನು ಕೂಡಿಸುವುದರಿಂದ ಪ್ರತಿಯೊಂದರಲ್ಲಿ ಐದು ಭೂತಗಳ ಅಂಶಗಳು ಬರುತ್ತವೆ.

(ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಭೂತದ ಅರ್ಧಾಂಶದಲ್ಲಿ ಉಳಿದ ಭೂತಗಳ ಒಂದು ಎಂಟನೆಯ ಅಂಶಭಾಗವನ್ನು ಕೂಡಿಸುತ್ತ ಹೋಗುವುದೇ ವಂಚೀಕರಣವು.)

ತೈರಂಡಸ್ತತ್ರ ಭುವನಂ ಭೋಗ್ಯಭೋಗಾಶ್ರಯೋದ್ಭವಃ |

ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭಃ ಸ್ಥೂಲೇಽಸ್ಮಿನ್ನೇಹೇ ವೈಶ್ವಾನರೋ ಭವೇತ್ || ೨೮ ||

ಅ:— ವಂಚೀಕೃತ ವಂಚಭೂತಗಳಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡವು, ಅದರಲ್ಲಿ (ಹದಿನಾಲ್ಕು) ಲೋಕಗಳು, ಭೋಗ್ಯವೆನಿಸಿದ ಅನ್ನವಾನಾದಿಗಳು, ಅಯಾ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವೆನಿಸುವ ಶರೀರಗಳು ಹುಟ್ಟುವವು. ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭನು ಈ ಸ್ಥೂಲದೇಹದಲ್ಲಿ ಅಭಿಮಾನವನ್ನು ತಾಳಿ ವೈಶ್ವಾನರನಾದನು.

ತೈಜಸಾ ವಿಶ್ವತಾಂ ಯಾತಾ ದೇವತೀರ್ಯಜ್ಞರಾದಯಃ |

ತೇ ಪರಾಗ್ಧರ್ಶಿನಃ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸ್ವಭೋಧವಿವರ್ಜಿತಾಃ || ೨೯ ||

ಅ:— (ಅದೇ ಸ್ಥೂಲದೇಹದಲ್ಲಿ) ತೈಜಸರು (ಲಿಂಗಶರೀರಾಭಿಮಾನಿಗಳಾದ ಜೀವರು) ವಿಶ್ವಸಂಕ್ಷೇಪವನ್ನುಹೊಂದಿದರು. ದೇವ-ತೀರ್ಯಕ್ ನರಮೊದಲಾದ ಜೀವರು ಬಹಿರ್ಮುಖದೃಷ್ಟಿಯುಳ್ಳವರು. ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನ ತಿಳಿವಳಿಕೆ ಇಲ್ಲದವರು.

ಕುರ್ಮತೇ ಕರ್ಮ ಭೋಗಾಯ ಕರ್ಮ ಕರ್ತುಂ ಚ ಭುಂಜತೇ |

ನದ್ಯಾಂ ಕೀಟಾ ಇನಾವರ್ತಾದಾವರ್ತಾಂತರ ಮಾಶುತೇ |

ವ್ರಜಂತೋ ಜನ್ಮನೋ ಜನ್ಮ ಲಭಂತೇ ನೈವ

ನಿರ್ವೃತ್ತಿನ್ || ೩೦ ||

ಅ:— (ಹೀಗೆ ಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದವರಾಗಿ) ಸುಖಾದಿಗಳ ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಕರ್ಮವನ್ನುಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಪುನಃ ಕರ್ಮವನ್ನುಮಾಡುವದಕ್ಕೆ ಫಲವನ್ನು ಭೋಗಿಸುತ್ತಾರೆ. ನದಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದುಸುಳಿಯಿಂದ ಇನ್ನೊಂದುಸುಳಿಗೆ ಸಾಗುವ ಕೀಟ (ಹುಳ)ದಂತೆ; ಒಂದುಜನ್ಮದಿಂದ ಇನ್ನೊಂದುಜನ್ಮಕ್ಕೆ ತೆರಳುವ ಇವರು ಸುಖವನ್ನುಹೊಂದುವದಿಲ್ಲ.

ಸತ್ಕರ್ಮ ಪರಿಪಾಕಾತ್ತೇ ಕರುಣಾನಿಧಿನೋದ್ಧೃತಾಃ |

ಪ್ರಾಪ್ಯತೀರತರುಚ್ಛಾಯಾಂ ವಿಶ್ರಾಂತ್ಯಂತಿ ಯಥಾ

ಸುಖಮ್ ||೩೧||

ಅ:— ಆ ಕೀಟಗಳು ಹಿಂದಿನಜನ್ಮದ ಪುಣ್ಯದಿಂದ ಯಾವನೋ ಒಬ್ಬ ದಯಾವಂತನು ಹೊರಗೆತೆಗೆದುಹಾಕಲು ದಂಡೆಯಲ್ಲಿಗುವ ಗಿಡದನೆರಳನ್ನು ಹೊಂದಿ ಸುಖವಾಗಿ ವಿಶ್ರಾಂತಿಯನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತವೆ.

ಉಪದೇಶಮವಾಷ್ಠ್ಯೈವಮಾಚಾರ್ಯಾಸ್ತತ್ಪದರ್ಶಿನಃ |

ಪಂಚಕೋಶವಿನೇಕೇನ ಲಭಂತೇ ನಿವೃತ್ತಿಂ ಪರಾಮ್ ||೩೨||

ಅ:— ಹೀಗೆ ಆತ್ಮಾನುಭವಿಯಾದ ಗುರುವಿನಿಂದ ಉಪದೇಶವನ್ನು ಹೊಂದಿ, ಅನ್ನಮಯಾದಿ ಪಂಚಕೋಶ (ಚೇಲ) ಗಳ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತಿಳಿದು ಶ್ರೇಷ್ಠವೆನಿಸಿದ ಮೋಕ್ಷಸುಖವನ್ನುಹೊಂದುತ್ತಾರೆ.

ಅನ್ನಂ ಪ್ರಾಣೋ ಮನೋಬುದ್ಧಿರಾನಂದಶ್ಚೇತಿ ಪಂಚ ತೇ |

ಕೋಶಾಸ್ತೈವಾವೃತಃ ಸ್ವಾತ್ಮಾ ವಿಸ್ಮೃತ್ಯಾ ಸಂಸೃತಿಂ

ವ್ರಜೇತ್ ||೩೩||

ಅ:— ಅನ್ನಮಯ, ಪ್ರಾಣಮಯ, ಮನೋಮಯ, ವಿಜ್ಞಾನಮಯ ಮತ್ತು ಆನಂದಮಯವೆಂದು ಪಂಚ (ಐದು) ಕೋಶಗಳು. ಇವುಗಳಿಂದ ಮುಚ್ಚಲ್ಪಟ್ಟವನಾದ ಆತ್ಮನು (ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪದ) ವಿಸ್ಮೃತಿಯಿಂದ ವ್ರಪಂಚವನ್ನುಹೊಂದುತ್ತಾನೆ.

ಸ್ಯಾನ್ನಂಚೀಕೃತ ಭೂತೋದ್ಧೋ ದೇಹಃ ಸ್ಥೂಲೋನ್ನ

ಸಂಜ್ಞಕಃ |

ಲಿಂಗೇ ತುರಾಜಸ್ಯೈ ಪ್ರಾಣೈಃ ಪ್ರಾಣಃ ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯೈಃ

ಸಹ ||೩೪||

ಅ:— ಪಂಚೀಕೃತ ಭೂತಗಳಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ಸ್ಥೂಲಶರೀರವೇ ಅನ್ನಮಯಕೋಶವು. ಮತ್ತು ಸೂಕ್ಷ್ಮಶರೀರದಲ್ಲಿರುವ ರಜೋಗುಣ ಕಾರ್ಯ ಭೂತವಾದ ಪಂಚಪ್ರಾಣಗಳು ಹಾಗೂ ಪಂಚಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಗಳು ಕೂಡಿ ಪ್ರಾಣಮಯಕೋಶವು. (ಇದಕ್ಕೆ ಕ್ರಿಯಾಶಕ್ತಿ ಎಂದು ಅನ್ನುವರು.)

ಸಾತ್ವಿಕೈರ್ಧೀಂದ್ರಿಯೈಃ ಸಾಕಂ ವಿಮರ್ಶಾತ್ಮಾ

ಮನೋಮಯಃ |

ತೈರೇವ ಸಾಕಂ ವಿಜ್ಞಾನಮಯೋ ಧೀರ್ನಿಶ್ಚಯಾತ್ಮಿಕಾ ||೩೫||

ಅ:— (ಪಂಚಮಹಾಭೂತಗಳು) ಸಾತ್ವಿಕಾಂಶಗಳಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ಸಂಶಯಾತ್ಮಕವಾದ ಮನಸ್ಸು, ಹಾಗೂ ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯಗಳು ಕೂಡಿ ಮನೋಮಯಕೋಶವು. ಅವೇ ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯಗಳು ಹಾಗೂ ನಿಶ್ಚಯಾತ್ಮಕವಾದ ಬುದ್ಧಿಯು ಕೂಡಿ ವಿಜ್ಞಾನಮಯಕೋಶವು. (ಈ ಮೇರೆಗೆ ಪ್ರಾಣಾದಿ ಮೂರುಕೋಶಗಳು ಸೂಕ್ಷ್ಮಶರೀರದಲ್ಲಿರುವವು.)

ಕಾರಣೇ ಸತ್ವಮಾನಂದಮಯೋ ಮೋದಾದಿವೃತ್ತಿಭಿಃ |

ತತ್ತತ್ಕೋಶೈಸ್ತು ತಾದಾತ್ಮ್ಯಾದಾತ್ಮ್ಯತತ್ತ್ವನ್ವಯೋ

ಭವೇತ್ ||೩೬||

ಅ:— ಕಾರಣ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಪ್ರಿಯ-ಮೋದ-ವ್ರಮೋದಗಳೆಂಬ ವೃತ್ತಿಗಳಿಂದ ಆನಂದಮಯಕೋಶವಿರುವುದು. ಆತ್ಮನು ಆಯಾಕೋಶಗಳ ತಾದಾತ್ಮ್ಯಭಿಮಾನದಿಂದ ಆಯಾ ಕೋಶಮಯನಾಗುವನು. (ಹಾಗೆ ವ್ಯವಹರವೆಂದು ಭಾವವು.)

ಅನ್ವಯವ್ಯತಿರೇಕಾಭ್ಯಾಂ ಪಂಚಕೋಶವಿವೇಕತಃ |

ಸ್ವಾತ್ಮಾನಂ ತತ ಉದ್ಭೃತ್ಯ ಪರಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಪ್ರಪದ್ಯತೇ ||೩೭||

ಅ:— ಅನ್ವಯ ವ್ಯತಿರೇಕಗಳ ಯೋಗದಿಂದ ಹಾಗೂ ಪಂಚಕೋಶಗಳ ವಿವೇಚನೆಯಿಂದ ಆತ್ಮನನ್ನು ಬೇರ್ಪಡಿಸಿದವನು (ಅವುಗಳಿಂದ ಆತ್ಮನು ಬೇರೆ ಎಂದು ತಿಳಿದವನು) ವರಬ್ರಹ್ಮನನ್ನುಹೊಂದುತ್ತಾನೆ.

ಅಭಾನೇ ಸ್ಥೂಲದೇಹಸ್ಯ ಸ್ವಕ್ಷೇಯದ್ಭಾನ ಮಾತ್ಮನಃ |

ಸೋಽನ್ವಯೋ ವ್ಯತಿಸೇಕಸ್ತದ್ಭಾನೇಽನ್ಯಾನವ

ಭಾಸನಮ್ ||೩೮||

ಅ:— ಸ್ವಪ್ನಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ಥೂಲದೇಹದ ಪ್ರತೀತಿ ಇಲ್ಲದಿರುವಾಗಲೂ (ಸಾಕ್ಷಿರೂಪನಾದ) ಆತ್ಮನಪ್ರತೀತಿಯು ಇರುವುದೇ ಅನ್ವಯವು. ಹೀಗೆ ಆತ್ಮನಪ್ರತೀತಿ ಇದ್ದು ಸ್ಥೂಲದೇಹದಪ್ರತೀತಿ ಇಲ್ಲದಿರುವಿಕೆಯೇ ವ್ಯತಿರೇಕವು.

(ಅನ್ವಯ=ಅನುವೃತ್ತಿ ಎಂದರೆ ಮೊದಲಿನಂತೆ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿಯೂ ತೋರುವಿಕೆ. ವ್ಯತಿರೇಕ = ವ್ಯಾವೃತ್ತಿ ಎಂದರೆ ಮೊದಲಿನಂತೆ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲದಿರುವಿಕೆಯು.)

ಹೀಗೆ ಸ್ಥೂಲದೇಹವು ಆತ್ಮನಲ್ಲವೆಂದು ಅನ್ವಯವ್ಯತಿರೇಕದಿಂದ ತೋರಿಸಿ ಈಗ ಲಿಂಗದೇಹವನ್ನು ವಿವೇಚಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಲಿಂಗಾಭಾನೇ ಸುಷುಪ್ತೌ ಸ್ಯಾದಾತ್ಮನೋ ಭಾನಮನ್ವಯಃ |

ವ್ಯತಿರೇಕಸ್ತು ತದ್ಭಾನೇ ಲಿಂಗಸ್ಯಾಭಾನಮುಚ್ಯತೇ ||೩೯||

ಅ:— ಸುಷುಪ್ತಿ (ಗಾಢನಿದ್ರೆ) ಎಂಬ ಮೂರನೆಯ ಅವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಲಿಂಗದೇಹವು ಪ್ರತೀತಿಗೆಬರದೇ ಆತ್ಮನಪ್ರತೀತಿ ಮಾತ್ರ ಇರುವುದೇ ಅನ್ವಯವು. ಹೀಗೆ ಆತ್ಮಪ್ರತೀತಿ ಇದ್ದು ಸೂಕ್ಷ್ಮದೇಹದ ಪ್ರತೀತಿಯು ಇಲ್ಲದಿರುವಿಕೆಯೇ ವ್ಯತಿರೇಕವು.

ತದ್ವಿನೇಕಾದ್ವಿವಿಕ್ತಾಃ ಸ್ಯುಃ ಕೋಶಾಃ ಪ್ರಾಣಮನೋಧಿಯಃ |

ತೇ ಹಿ ತತ್ರ ಗುಣಾವಸ್ಥಾಭೇದಮಾತ್ರಾತ್ ಸ್ಪೃಥ ಕೃತಾಃ||೪೦||

ಅ:— ಹೀಗೆ ಲಿಂಗಶರೀರದ ವಿವೇಚನೆಯಿಂದ ಪ್ರಾಣಮಯ-ಮನೋಮಯ-ವಿಜ್ಞಾನಮಯ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಕೋಶಗಳು ಆತ್ಮನಿಂದ ಬೇರೆಯಾದವು. ಒಂದೇಶರೀರದಲ್ಲಿರುವ ಅವೆಲ್ಲ ಕೋಶಗಳು, ಸತ್ವಾದಿಗುಣಗಳ ಅವಸ್ಥಾಭೇದದಿಂದ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯುವರು.

ಸುಷುಪ್ತ್ಯಭಾನೇ ಭ್ಯಾನಂ ತು ಸಮಾಧಾವಾತ್ಮನೋನ್ವಯಃ |

ವ್ಯತಿರೇಕಸ್ತ್ವಾತ್ಮಭಾನೇ ಸುಷುಪ್ತ್ಯನವಭಾಸನಮ್ ||೪೧||

ಅ:— ಸಮಾಧಿಯಲ್ಲಿ ಸುಷುಪ್ತಿಯ ಪ್ರತೀತಿಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಆತ್ಮನ ಅನುಭವವು ಮಾತ್ರ ಇರುವುದರಿಂದ ಇದೇ ಅನ್ವಯವು. ಹೀಗೆ ಆತ್ಮನ ಅನುಭವವಿದ್ದು ಸುಷುಪ್ತಿಯ ಅನುಭವವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆಯೇ ವ್ಯತಿರೇಕವು.

ಯಥಾಮುಂಜಾ ದಿಷೀಕೈವ ಮಾತ್ಮಾ ಯುಕ್ತ್ಯಾ ಸಮುದ್ಧೃತಃ |

ಶರೀರ ತ್ರಿತಯಾದ್ಧೀರೈಃ ಪರಂ ಬ್ರಹ್ಮೈವ ಜಾಯತೇ ||೪೨||

ಅ:— ಹೇಗೆ 'ಮುಂಜಾ' ಎಂಬ ಹುಲ್ಲಿನೊಳಗಿಂದ 'ಇಷೀಕಾ' ಎಂಬ ಕೋಮಲವಾದ ಕಡ್ಡಿಯನ್ನು ಬೇರ್ಪಡಿಸುವರೋ ಅದರಂತೆ ಬುದ್ಧಿವಂತನಾದ

ಅಧಿಕಾರೀಪುರುಷನು ಮೂರುದೇಹಗಳಿಂದ ಬೇರ್ಪಡಿಸಿದ ಆತ್ಮನು ಪರ
ಬ್ರಹ್ಮನೇ ಆಗುತ್ತಾನೆ.

ಪರಾಪರಾತ್ಮನೋರೇವಂ ಯುಕ್ತ್ಯಾ ಸಂಭಾವಿತೈಕತಾ |

ತತಮಸ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯೈಃ ಸಾ ಭಾಗತ್ಯಾಗೇನ
ಲಕ್ಷ್ಯತೇ ||೪೩||

ಅ.— ಹೀಗೆ ಪರ ಮತ್ತು ಅವರಾತ್ಮರ ಐಕ್ಯವು ಯುಕ್ತಿಯಿಂದ ಸಿದ್ಧ
ವಾಯಿತು. ಆದ್ದು ಇನ್ನು 'ತತ್ವಮಸಿ' (ತತ್, ತ್ವಂ, ಅಸಿ ಆದು, ನೀನು,
ಇದುತ್ತೀಯೆ.) ಎಂಬ ವಾಕ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಹೇಳಿ ವಿರುದ್ಧಾಂಶಗಳನ್ನು ತ್ಯಾಗ
ಮಾಡಬೇಕಾದ ಲಕ್ಷಣಾವೃತ್ತಿ (ಜಹದಜಹಲ್ಲ ಲಕ್ಷಣಾವೃತ್ತಿ) ಯಿಂದ ತೋರಿ
ಸಲ್ಪಡುವುದು.

ಜಗತೋ ಯದುಪಾದಾನಂ ಮಾಯಾಮಾದಾಯ

ತಾನುಸೀನು |

ನಿಮಿತ್ತಂ ಶುದ್ಧಸತ್ತ್ವಾಂ ತಾನುಚ್ಯತೇ ಬ್ರಹ್ಮ ತದ್ಗಿರಾ ||೪೪||

ಅ:— ಬ್ರಹ್ಮವು ತಮೋಗುಣ ಪ್ರಧಾನವಾದ ಪ್ರಕೃತಿ (ಮಾಯೆ)
ಯನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಉಪಾದಾನ ಕಾರಣವೆನಿಸುವುದು. ಮತ್ತು
ಶುದ್ಧಸತ್ತ್ವ ಪ್ರಧಾನಮಾಯೆಯನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ನಿಮಿತ್ತಕಾರಣವೆನಿಸುವುದು.
(ಹೀಗೆ ಉಪಾಧಿಭೇದದಿಂದ ಜಗತ್ತಿನ ಉಪಾದಾನ ಹಾಗೂ ನಿಮಿತ್ತಕಾರಣ
ವೆನಿಸುವ) ಬ್ರಹ್ಮವು ಮಹಾವಾಕ್ಯ (ತತ್ವಮಸಿ) ದೊಳಗಿನ 'ತತ್' ಪದದಿಂದ
ಹೇಳಲ್ಪಡುವುದು.

'ತ್ವಂ' ಪದದ ವಾಚ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಯದಾ ಮಲಿನಸತ್ತ್ವಾಂ ತಾಂ ಕಾಮ-ಕರ್ಮಾದಿದೂಷಿತಾನ್ಮು |

ಆದತ್ತೇ ತಪ್ತಂ ಬ್ರಹ್ಮ ತ್ವಂಪದೇನ ತದೋಚ್ಯತೇ ||೪೫||

ಅ:— ಆ ಪರಬ್ರಹ್ಮವು ಯಾವಾಗ ಇಚ್ಛೆ-ಕರ್ಮಾದಿಗಳಿಂದ ದೂಷಿತ
ವಾದ, ಮಲಿನಸತ್ತ್ವಪ್ರಧಾನ (ಸ್ವಲ್ಪ ರಜ-ತಮಗುಣ ಮಿಶ್ರ) ವಾದ ಪ್ರಕೃತಿ
ಯನ್ನು (ಅವಿದ್ಯೆ ಎನಿಸುವುದನ್ನು) ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದೋ ಆಗ 'ತ್ವಂ' ಪದ
ವಾಚ್ಯ (ಜೀವ) ವೆನಿಸುವುದು.

ತ್ರಿತಯೀಮುಪಿ ತಾಂ ಮುಕ್ತಾ ಪರಸ್ವರ ವಿರೋಧಿನೀಮ್ |
ಅಖಂಡಂ ಸಚ್ಚಿದಾನಂದಂ ಮಹಾವಾಕ್ಯೇನ ಲಕ್ಷ್ಯತೇ ||೪೬||

ಅ:— ತಮಃಪ್ರಧಾನ, ಶುದ್ಧ ಸತ್ವಪ್ರಧಾನ, ಮಲಿನಸತ್ವಪ್ರಧಾನ
ವಾದ ಪರಸ್ವರವಿರೋಧಿಯಾದ ಮಾಯೆಯನ್ನು ತ್ಯಾಗಮಾಡಲು, ಭೇದವಿಲ್ಲದ
ಸಚ್ಚಿದಾನಂದರೂವಬ್ರಹ್ಮವು ಮಹಾವಾಕ್ಯದಿಂದ ಲಕ್ಷಿತವಾಗುವುದು.

ಸೋಽಯ ಮಿತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯೇಷು ವಿರೋಧಾತ್ತದಿದಂತಯೋಃ |
ತ್ಯಾಗೇನ ಭಾಗಯೋರೇಕ ಆಶ್ರಯೋ ಲಕ್ಷ್ಯತೇ
ಯಥಾ ||೪೭||

ಮಾಯಾವಿದ್ಯೆ ನಿಹಾಯೈವಮುಪಾಧೀ ಪರಜೀವಯೋಃ |
ಅಖಂಡಂ ಸಚ್ಚಿದಾನಂದಂ ಪರಂ ಬ್ರಹ್ಮೈವ ಲಕ್ಷ್ಯತೇ ||೪೮||

ಅ:— ‘ಅವನೇ ಈ ದೇವದತ್ತನು’ ಎಂಬಿವೇ ಮೊದಲಾದ ವಾಕ್ಯ
ಗಳಲ್ಲಿ ‘ಅವನೇ’ ಎಂಬ ತದಂಶ, ‘ಈ’ ಎಂಬ ಇದಮಂಶಗಳಲ್ಲಿರುವ ವಿರೋಧ
ವನ್ನು ಬಿಡುವುದರಿಂದ ಒಂದೇಆದ (ಎಂದರೆ ನಾಚ್ಛಿಕದೇಶವಾದ) ಆಶ್ರಯವು
(ದೇವದತ್ತನಸ್ವರೂವವು) ತೋರಿಬರುತ್ತದೆ. ಅದರಂತೆ ಪರಮಾತ್ಮ-ಜೀವಾ
ತ್ಮರಿಗೆ ಉಪಾದಿಗಳೆನಿಸಿದ ಮಾಯೆ ಮತ್ತು ಅವಿದ್ಯೆಗಳನ್ನು ಬಿಡಲು
ಅಖಂಡವೂ, ಸಚ್ಚಿದಾನಂದಮಯವೂ, ಶ್ರೇಷ್ಠವೂ ಆದ ಬ್ರಹ್ಮವು ಲಕ್ಷಣಾ
ವೃತ್ತಿಯಿಂದ ತೋರಿಬರುತ್ತದೆ.

ಮಹಾವಾಕ್ಯದಿಂದ ಲಕ್ಷಿತವಾದ ಬ್ರಹ್ಮವು ಸವಿಕಲ್ಪವೋ? ನಿರ್ವಿ
ಕಲ್ಪವೋ? ಎಂದು ಶಂಕಿಸಿ ಎರಡೂವಕ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಭವಿಸುವ ದೋಷಗಳನ್ನು
ಹೇಳುತ್ತಾನೆ.

ಸವಿಕಲ್ಪಸ್ಯ ಲಕ್ಷ್ಯತ್ವೇ ಲಕ್ಷ್ಯಸ್ಯ ಸ್ಯಾವ ವಸ್ತುತಾ |
ನಿರ್ವಿಕಲ್ಪಸ್ಯ ಲಕ್ಷ್ಯತ್ವಂ ನ ದೃಷ್ಟಂ ನ ಚ ಸಂಭವಿ ||೪೯||

ಅ:— ಸವಿಕಲ್ಪವು ಲಕ್ಷ್ಯವೆಂದರೆ ಲಕ್ಷ್ಯವಾದಬ್ರಹ್ಮಕ್ಕೆ ನಾಮರೂಪ
ಯುಕ್ತ ಪದಾರ್ಥಗಳಂತೆ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವವುಬರುವುದು. ನಿರ್ವಿಕಲ್ಪವಾದ ಬ್ರಹ್ಮವು
ಲಕ್ಷ್ಯವೆಂದರೆ ಹಾಗೆ ಆಗುವುದನ್ನು ಕಂಡಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು ಹಾಗೆ ಆಗುವುದು
ಅಸಂಭವ.

ಮೇಲಿನ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧಾಂತಿಯು ನಿಮ್ಮ ಪ್ರಶ್ನವೇ ಯೋಗ್ಯವಾಗಿಲ್ಲ. ದೋಷಪೂರಿತವಾಗಿದೆ ಎಂದು ಉತ್ತರ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ.

ವಿಕಲ್ಪೋ ನಿರ್ವಿಕಲ್ಪಸ್ಯ ಸವಿಕಲ್ಪಸ್ಯ ನಾ ಭವೇತ್ |

ಅದ್ಯೇ ವ್ಯಾಹತಿನೃತ್ಯಾನವಸ್ಥಾತ್ಮಾಶ್ರಯಾದಯಃ ||೫೦||

ಅ:- ನೀನೀಗಮಾಡಿದ ವಿಕಲ್ಪವು ನಿರ್ವಿಕಲ್ಪದ್ದೋ, ಸವಿಕಲ್ಪದ್ದೋ? ಇವೆರಡರಲ್ಲಿ ಮೊದಲಿನದೆಂದರೆ ವ್ಯಾಘಾತ (ನನ್ನತಾಯಿ ಬಂಜೆ ಎಂಬಲ್ಲಿಯ) ದೋಷಬರುವುದು. ಎರಡನೆಯದೆಂದರೆ ಆತ್ಮಾಶ್ರಯ, ಅನ್ಯೋನ್ಯಾಶ್ರಯ, ಚಕ್ರಿಕಾವತ್ತಿ, ಅನವಸ್ಥೆಗಳೆಂಬ ನಾಲ್ಕು ದೋಷಗಳು ಬರುವವು.

ಆತ್ಮಾಶ್ರಯ ಉದಾಹರಣೆ.— ತನ್ನ ಹೆಗಲಮೇಲೆ ತಾನೇಹತ್ತುವುದು. ಅನ್ಯೋನ್ಯಾಶ್ರಯ. ಉದಾ.— ದೇವದತ್ತ ಯಜ್ಞದತ್ತರು ಒಬ್ಬರೊಬ್ಬರ ಹೆಗಲಮೇಲೆ ಹತ್ತಿಹೋಗುತ್ತಾರೆ. ಚಕ್ರಿಕಾವತ್ತಿ (ಉದಾ:— ದೇವದತ್ತನು ಯಜ್ಞದತ್ತನ ಹೆಗಲಮೇಲೆ ಹತ್ತಿದನು. ವಿಷ್ಣುದತ್ತನು ದೇವದತ್ತನ ಹೆಗಲಮೇಲೆ ಹತ್ತಿದನು. ಹೀಗೆ ಎಷ್ಟೇಬೆಳೆಸಿದರೂ ಚಕ್ರದಮೇಲೆ ಕೆಳಗಿನಂತೆ ಈ ಕ್ರಮಕ್ಕೆ ವಿರಾಮವಿಲ್ಲ. ಅನವಸ್ಥಾದೋಷ ಉದಾ:— ಒಬ್ಬಕುರುಡನ ಕೈಹಿಡಿದು ಸಾಲಾಗಿ ಅನೇಕಕುರುಡರು ಹೋಗುತ್ತಾರೆ. ತತ್ಪ್ರನಿರ್ಣಯ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ಇವೆಲ್ಲ ದೋಷಗಳೆಂದು ವೇದಾಂತಿಗಳು ತಿಳಿಯುತ್ತಾರೆ.

ಇದಂ ಗುಣಕ್ರಿಯಾ ಜಾತಿ ದ್ರವ್ಯ ಸಂಬಂಧ ವಸ್ತುಷು |

ಸಮಂ ತೇನ ಸ್ವರೂಪಸ್ಯ ಸರ್ವಮೇತದಿತಿಷ್ಯತಾಮ್ ||೫೧||

ಅ:- ಈ ವಿಕಲ್ಪ ದೂಷಣರಾಶಿಯು ಗುಣ-ಕ್ರಿಯೆ-ಜಾತಿ-ದ್ರವ್ಯ ಮತ್ತು ಸಂಬಂಧವೆಂಬ ಐದುವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಸಮನಾಗಿವ್ಯಾಪಿಸುವುದು. ಆ ಕಾರಣದಿಂದ ಗುಣಾದಿಗಳೆಲ್ಲವೂ ಸ್ವಾತ್ಮನಲ್ಲಿಯೇವರ್ತಿಸುವವು. (ಎಂದರೆ ಆತ್ಮನನ್ನುಬಿಟ್ಟು ಅವುಗಳಿಗೆ ಬೇರೆ ಆಸ್ತಿತ್ವವಿಲ್ಲವೆಂದು ಭಾವವು.)

ವಿಕಲ್ಪತದಭಾವಾಭ್ಯಾಮಸಂಸ್ಪೃಷ್ಟಾತ್ಮ ವಸ್ತುನಿ |

ವಿಕಲ್ಪಿತತ್ವಲಕ್ಷ್ಯತ್ವ ಸಂಬಂಧಾದ್ವಾಸ್ತು ಕಲ್ಪಿತಾಃ ||೫೨||

ಅ:- ವಿಕಲ್ಪ ಮತ್ತು ವಿಕಲ್ಪಾಭಾವವು ಇವುಗಳ ಸ್ಪರ್ಶವೇ ಇಲ್ಲದ ಆತ್ಮವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ, ವಿಕಲ್ಪಿತತ್ವ, ಲಕ್ಷ್ಯತ್ವ, ಸಂಬಂಧಾದಿಗಳು ಕಲ್ಪಿತವಾದವು.

ಇತ್ಥಂ ವಾಕ್ಯೈಸ್ತದರ್ಥಾನುಸಂಧಾನಂ ಶ್ರವಣಂ ಭವೇತ್ |

ಯುಕ್ತ್ಯಾಸಂಭಾವಿತತ್ವಾನುಸಂಧಾನಂ ಮನನಂ ತು ತತ್ ||೫೩||

ಅ:— ಈ ರೀತಿ ಮಹಾವಾಕ್ಯದ ಅರ್ಥದ ಅನುಸಂಧಾನವೇ ಶ್ರವಣವೆನಿಸುವುದು. ಯುಕ್ತಿಯಿಂದ ಮಹಾವಾಕ್ಯವನ್ನು ಕೇಳಿ ತಿಳಿದುಕೊಂಡ ಅರ್ಥವನ್ನು ಚಿಂತನಮಾಡುವುದೇ ಮನನವೆನಿಸುವುದು.

ತಾಭ್ಯಾಂ ನಿರ್ವಿಚಿಕಿತ್ಸೇರ್ಥೇ ಚೇತಸಃ ಸ್ಥಾಪಿತಸ್ಯ ಯತ್ |

ಏಕತಾನತ್ವಮೇತದ್ಧಿ ನಿಧಿಧ್ಯಾಸನ ಮುಚ್ಯತೇ ||೫೪||

ಅ:— ಶ್ರವಣ-ಮನನಾದಿಗಳಿಂದ ನಿಶ್ಚಂದೇಹವೆನಿಸಿದ ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸನ್ನು ನೆಲೆಗೊಳಿಸಿ ಏಕಾಗ್ರಗೊಳಿಸುವುದೇ ನಿಧಿಧ್ಯಾಸನವೆಂದು ಹೇಳುವರು.

ಧ್ಯಾತ್ಯ-ಧ್ಯಾನೇ ಪರಿತ್ಯಜ್ಯ ಕ್ರಮಾದ್ ಧ್ಯೇಯೈ ಕಗೋಚರಮ್ |

ನಿನಾತದೀಪವಚ್ಚಿತ್ತಂ ಸಮಾಧಿರಭಿಧೀಯತೇ ||೫೫||

ಅ:— ಚಿತ್ತವು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಧ್ಯಾತಾ-ಧ್ಯಾನಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು, ಘಾಳಿ ಇಲ್ಲದ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿಯ ದೀಪದಂತೆ ಕೇವಲ ಧ್ಯೇಯಾಕಾರವಾಗುವುದೋ, ಆಗ ಅದಕ್ಕೆ ಸಮಾಧಿ ಎಂದು ಹೇಳುವರು.

ವೃತ್ತಯಸ್ತು ತದಾನೀಮಜ್ಞಾತಾ ಆಪ್ಯಾತ್ಮಗೋಚರಾಃ |

ಸ್ಮರಣಾದನುಮೀಯಂತೇ ವೃತ್ತಿತ್ವಸ್ಯ ಸಮುತ್ಥಿತಾತ್ ||೫೬||

ಅ:— ಕೇವಲ ಆತ್ಮನನ್ನೇ ವಿಷಯೀಕರಿಸುವ ವೃತ್ತಿಗಳು ಸಮಾಧಿಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅಡಗಿದಂತೆನಿಸಿದರೂ, ಸಮಾಧಿಯಿಂದ ವ್ಯವಹಾರಕ್ಕೆ ಬಂದ ಪುರುಷನಿಗೆ ನೆನಪಿನಿಂದ (ಇದುವರೆಗೆ ನಾನು ಸಮಾಧಿಯಲ್ಲಿದ್ದೆನು ಎಂಬ ಸ್ಮರಣವಾಗಿ ಸಮಾಧಿಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಚಿತ್ತವೃತ್ತಿಗಳು ಇದ್ದವೆಂದು) ಅನುಮಾನಿಸಲು ಬರುತ್ತದೆ.

ವೃತ್ತೀನಾನುನು ವೃತ್ತಿಸ್ತು ಪ್ರಯತ್ನಾತ್ ಪ್ರಥಮಾದಪಿ |

ಆದೃಷ್ಟಾಸಕ್ಯದಭ್ಯಾಸ ಸಂಸ್ಕಾರ ಸಚಿವಾದ್ಭವೇತ್ ||೫೭||

ಅ:— ಆತ್ಮನನ್ನೇ ವಿಷಯೀಕರಿಸುವ ವೃತ್ತಿಗಳ ಅನುವೃತ್ತಿ ಎಂದರೆ ಪ್ರವಾಹರೂಪವಾದ ಅನುಗತಿಯು ಪುಣ್ಯ-ಹಾಗೂ ಎಡೆಬಿಡದೇ ಮಾಡಿದ

ಅಭ್ಯಾಸದ ಸಂಸ್ಕಾರದಿಂದ ಕೂಡಿ ಸಮಾಧಿ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ಪ್ರಯತ್ನದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವದು.

ಯಥಾ ದೀಪೋ ನಿವಾತಸ್ಥ ಇತ್ಯಾದಿಭಿರನೇಕಥಾ |

ಭಗವಾನಿಮಮೇವಾರ್ಥಮರ್ಜುನಾಯ ನೈರೂಪಯತ್ ||೫೮||

ಅ:—ಗಾಳಿಯಾಡದ ಸ್ಥಳದ ದೀಪವು, ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ಲೋಕಗಳಿಂದ ಭಗವಂತನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಇದೇ ನಿರ್ವಿಕಲ್ಪ ಸಮಾಧಿ ನಾರವನ್ನು ಅನೇಕ ಸಾರಿ ನಿರೂಪಿಸಿರುವನು.

ಅನಾದಾವಿಹಸಂಸಾರೇ ಸಂಚಿತಾಃ ಕರ್ಮಕೋಟಿಯಃ |

ಅನೇನ ವಿಲಯಂ ಯಾಂತಿ ಶುದ್ಧೋ ಧರ್ಮೋ

ವಿವರ್ಧತೇ ||೫೯||

ಅ:—ಅನಾದಿಯಾದ ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ಸಂವಾದಿಸಿದ ಕೋಟ್ಯಾವಧಿ (ಪುಣ್ಯ-ಪಾಪರೂಪಿ) ಕರ್ಮಗಳು ಈ ಸಮಾಧಿಯೋಗದಿಂದ ನಾಶವಾಗುವವು. ಮತ್ತು (ಆತ್ಮಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಕ್ಕೆ ನಾಧನವಾದ) ಶುದ್ಧ ಧರ್ಮವು ವರ್ಧಿಸುವುದು.

ಧರ್ಮಮೇಘಮಿಮಂ ಪ್ರಾಹುಃ ಸಮಾಧಿಂ ಯೋಗವಿತ್ತಮಾಃ |

ವರ್ಷಶ್ಶೇಷ ಯತೋ ಧರ್ಮಾಮೃತಧಾರಾಃ ಸಹಸ್ರಶಃ ||೬೦||

ಅ:—ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿಗಳು ಈ ನಿರ್ವಿಕಲ್ಪ ಸಮಾಧಿಯನ್ನು ಧರ್ಮ ಮೇಘವೆಂದು ಹೇಳುವರು. ಯಾಕಂದರೆ ಇದು ಧರ್ಮಾಮೃತದ ಸಹಸ್ರ ಧಾರೆಗಳನ್ನು ವರ್ಷಿಸುವುದು. (ಒಂದು ಕ್ಷಣ ಮಾತ್ರ ಇದನ್ನು ಪಡೆದರೆ ನೂರಾರು ಯಜ್ಞಗಳ ಫಲವೆಂದು ಶ್ರುತಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ.)

ಈಗ ಈ ಸಮಾಧಿಯ ಪರಮಪ್ರಯೋಜನವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಅಮುನಾ ವಾಸನಾಜಾಲೆ ನಿಶ್ಶೇಷಂ ಪ್ರವಿಲಾಪಿತೇ |

ಸಮೂಲೋನ್ಮೂಲಿತೇ ಪುಣ್ಯಸಾಪಾಖ್ಯೇ

ಕರ್ಮಸಂಚಯೇ ||೬೧||

ವಾಕ್ಯಮಪ್ರತಿಬದ್ಧಂ ಸತ್ಪ್ರಾಪ್ತರೋಕ್ಷಾವಭಾಸಿತೇ |

ಕರಾನುಲಕವದ್ಭೋಧಮಪರೋಕ್ಷಂ ಪ್ರಸೂಯತೇ ||೬೨||

ಅ:—ಈ ಸಮಾಧಿಯೋಗದಿಂದ ವಾಸನಾಸಮೂಹವು ನಿಶ್ಚೇಷವಾಗಿ ನಷ್ಟವಾಗಲು, ಪುಣ್ಯ ಮತ್ತು ವಾವಗಂಗಳೆಬ ಕರ್ಮಸಂಚಯವು ಸಮೂಲವಾಗಿ ನಾಶಹೊಂದಲು, (ಮಹಾ) ವಾಕ್ಯವು ಪ್ರತಿಬಂಧರಹಿತವಾಗಿ ಮೊದಲು ಶಾಬ್ದಿಕ (ವರೋಕ್ಷ)ವಾಗಿ ತಿಳಿದ ತತ್ವವು, ಈಗ ಅಂಗೈನೆಲ್ಲಿಯಂತೆ ನಾಕ್ಷಾತ್ಯಾರ (ಅವರೋಕ್ಷ) ರೂಪ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವುದು.

ಇಲ್ಲಿ ವರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನದ ಫಲವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಪರೋಕ್ಷಂ ಬ್ರಹ್ಮವಿಜ್ಞಾನಂ ಶಾಬ್ದಃ ದೇಶಿಕಪೂರ್ವಕಮ್ |

ಬುದ್ಧಿ ಪೂರ್ವಕೃತಂ ಪಾಪಂ ಕೃತ್ ಸ್ವಂ ದಹತಿ ವಹ್ನಿವತ್ ||೬೩||

ಅ:—ಗುರುವಿನಿಂದ ಪಡೆದ 'ತತ್ವಮಸಿ, ಮೊದಲಾದ ಮಹಾವಾಕ್ಯಗಳ ವರೋಕ್ಷ ಜ್ಞಾನವು, ಬುದ್ಧಿ ಪುರಃಸರವಾಗಿ ಮಾಡಿದ ಎಲ್ಲ ಪಾಪಗಳನ್ನು ಬಿಂಕಿಯಂತೆ ಸುಟ್ಟಿಬಿಡುವುದು.

ಅಪರೋಕ್ಷಾತ್ಮವಿಜ್ಞಾನಂ ಶಾಬ್ದಂ ದೇಶಿಕಪೂರ್ವಕಮ್ |

ಸಂಸಾರಕಾರಣಾಜ್ಞಾನ ತಮಸಶ್ಚಂಡ ಭಾಸ್ಕರಃ ||೬೪||

ಅ:—ಗುರುವು ಉಪದೇಶಿಸಿದ ಮಹಾವಾಕ್ಯಜನ್ಯ ಅವರೋಕ್ಷ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನವು, ಸಂಸಾರಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ಅಜ್ಞಾನರೂಪದ ಕತ್ತಲೆಗೆ ನೂಯ್ ನಂತಿರುವುದು.

ಇತ್ಯಂತತ್ವವಿವೇಕಂ

ವಿಧಾಯ ವಿಧಿವನ್ತನಃ ಸಮಾಧಾಯ |

ವಿಗಲಿತ ಸಂಸ್ಕೃತಿಬಂಧಃ

ಪ್ರಾಪ್ನೋತಿ ಪರಂ ಪದಂ ನರೋ ನ ಚಿರಾತ್ ||೬೫||

ಅ:—ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಮನುಷ್ಯನು ತತ್ವವಿವೇಕವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡು, ಆ ತತ್ವದಲ್ಲಿ ಶಾಸ್ತ್ರೋಕ್ತ ರೀತಿಯಿಂದ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಸ್ಥಿರಗೊಳಿಸಿ, ಸಂಸಾರಬಂಧನವನ್ನು ಕಳಚಿದವನಾಗಿ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಕೂಡಲೇ ಹೊಂದುವನು.

ಇತಿ ಶ್ರೀ ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯ ಮುನಿ ವಿರಚಿತಾಯಾಂ ಪಂಚದಶ್ಯಾಂ

ತತ್ವವಿವೇಕಃ ||

ತತ್ತ್ವವಿವೇಕ ಪ್ರಕರಣದ ಸಾರ

ಇಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಾತ್ಮೈಕ್ಯರೂಪ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ವಂಚಕೋಶಗಳನ್ನು ವಿವೇಚಿಸಿ ತಿಳಿಸಿರುವುದರಿಂದ ಈ ಪ್ರಕರಣಕ್ಕೆ 'ತತ್ತ್ವವಿವೇಕ'ವೆಂದು ಹೆಸರಿಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ.

ಕಣ್ಣು-ಕಿವಿ-ನಾಲಿಗೆ-ಮೂಗು ಮತ್ತು ಚರ್ಮ ಈ ಐದು ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯಗಳ ಮುಖಾಂತರ ನಾವು ರೂಪ-ಶಬ್ದಾದಿಗಳ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಿರುವೆವೋ ಆ ಅವಸ್ಥೆಗೆ 'ಜಾಗರ' (ಎಚ್ಚರ) ಎಂದು ಹೆಸರು. ಈ ಅವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಆಕಾಶಾದಿ ಭೂತಗಳ ಗುಣವೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಶಬ್ದ-ಸ್ಪರ್ಶಾದಿ ವಿಷಯಗಳು ಒಂದರಿಂದ ಇನ್ನೊಂದು ಭಿನ್ನವಾಗಿವೆ. ಅದರಂತೆ ಅವುಗಳ ಸ್ವರೂಪಗಳೂ ಪರಸ್ಪರ ವಿಲಕ್ಷಣವಾಗಿವೆ ಎಂಬುದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವು.

ಆದರೆ ಇವುಗಳಿಗಿಂತ ತೀರ ಬೇರೆ ಎನಿಸುವ ಅವುಗಳ ಜ್ಞಾನವು ಎಂದರೆ ಶಬ್ದಾದಿ ವಿಷಯಗಳ ಜ್ಞಾನವು ಅರ್ಥಾತ್ ಅನುಭವವು ಅಖಂಡವಾಗಿ ಪ್ರತೀತವಾಗುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಶಬ್ದಾದಿಗಳಂತೆ ಭಿನ್ನವಾದುದಲ್ಲ.

ಇದರಂತೆಯೇ ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿಯೂ ಶಬ್ದಾದಿ ವಿಷಯಗಳು ಪರಸ್ಪರ ಭಿನ್ನವಾಗಿವೆ. ಆದರೆ ಅವುಗಳ ಜ್ಞಾನವು ಏಕರೂಪವಾಗಿದೆ. ಎಲ್ಲ ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಉಪಸಂಹಾರವಾಗಲು ಎಚ್ಚರದಲ್ಲಿಯ ವಿಷಯಾನುಭವದ ಸಂಸ್ಕಾರದಿಂದ ಘಟಿಸುವ ಮನೋಮಯ ವಿಷಯಾನುಭವಕ್ಕೆ ಕನಸು (ಸ್ವಪ್ನ)ವೆನ್ನುವರು. ಎಚ್ಚರದಂತೆ ಇಲ್ಲಿ ಕೂಡ ವಿಷಯಗಳಷ್ಟೇ ಭಿನ್ನ. ಅವುಗಳ ಜ್ಞಾನವು ಒಂದೇ.

ಹಾಗಿದ್ದಮೇಲೆ ಎಚ್ಚರ ಮತ್ತು ಕನಸು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಅವಸ್ಥೆಗಳೆಂದು ತಿಳಿಯುವುದೇಕೆ? ಎಂದರೆ-ಎಚ್ಚರದಲ್ಲಿ ಕಾಣುವ ವಸ್ತುಗಳು ಸ್ಥಿರವೆನಿಸುತ್ತವೆ. ಕನಸಿನವು ಸ್ಥಿರವಾದವುಗಳಲ್ಲ. ಎಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ಕನಸಿನ ಅವಸ್ಥೆ ಇರುವದೋ ಅಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ಮಾತ್ರ ಅವಕ್ಕೆ ಸ್ಥಿರತ್ವ. ಎಚ್ಚರದ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಇಂದು ಕಂಡಂತೆ ನಾಳೆ, ನಾಡದು ಬಹಳವೇನು ಜೀವಮಾನವಿರುವವರೆಗೆ ಕಾಣಬಹುದು. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಎಚ್ಚರ ಮತ್ತು ಕನಸು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಅವಸ್ಥೆಗಳೆಂದು ತಿಳಿಯುವರು. ಹೀಗಿದ್ದರೂ ಅವುಗಳಲ್ಲಿಯ ಜ್ಞಾನವು ಒಂದೇ ಇರುವುದು.

ಇನ್ನು ಗಾಢನಿದ್ರೆ (ಸುಷುಪ್ತಿ)ಯಲ್ಲಿ ಅನುಭವರೂಪ ಜ್ಞಾನವು ಇರುತ್ತದೆಂಬುದನ್ನು ಬಹಳ ಜನರು ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ಅವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಅಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಸುಖದ ಅನುಭವವು ಇದ್ದೇಇರುತ್ತದೆ. ಅದುದರಿಂದಲೇ ಎಚ್ಚತ್ತ ಮನುಷ್ಯನು- 'ಇಷ್ಟುಹೊತ್ತು ನನಗೇನೂ ತಿಳಿಯಲಿಲ್ಲ. ನಾನು ಸುಖವಾಗಿ ನಿದ್ರೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದೆನು' ಎಂದು ತನ್ನ ಅನುಭವವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಸ್ತೃತಿಜ್ಞಾನವೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಆದರೆ ಅನುಭವಿಸಿದ ವದಾರ್ಥ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಸ್ತೃತಿಯು ಸಂಭವಿಸುತ್ತದೆ.

ಅದುದರಿಂದ ಗಾಢನಿದ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಜೀವನಿಗೆ ಅಜ್ಞಾನದ ಅನುಭವವಾಗಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕಾಯಿತು. ಈ ಅನುಭವವು ವಿಷಯವೆನಿಸಿದ ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ ಭಿನ್ನವೆಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಎಚ್ಚರ-ಕನಸುಗಳಲ್ಲಿ ಬಂದ ಅನುಭವದಿಂದಮಾತ್ರ ಭಿನ್ನವಲ್ಲ. ಅದುದರಿಂದ ಎಚ್ಚರ-ಕನಸು-ಗಾಢನಿದ್ರೆ ಈಮೂರು ಅವಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅನುಭವ ಎಂದರೆ ಜ್ಞಾನವು ಒಂದೇ ಎಂದಂತಾಯಿತು.

ಅದರಂತೆ ಒಂದೇದಿನದ ಮೂರು ಅವಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಸಂವಿತ್ ಒಂದೇ. ಹಿಂದೆ ಕಳೆದ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದೇ. ಮುಂದೆ ಬರುವ ಅನೇಕ ತಿಂಗಳು-ವರ್ಷ-ಯುಗ-ಕಲ್ಪಗಳಲ್ಲಿ ಕೂಡ ಒಂದೇ. ಅದು ಒಂದೇ ಒಂದು ಅಖಂಡ ವಸ್ತುವಾದುದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಉದಯಾಸ್ತಗಳಿಲ್ಲ. ಇದು ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ತಿಳಿಯುವಂಥದು. ಇದಿಲ್ಲದೇ ಯಾವುದೇ ವಸ್ತುವಿನ ಉತ್ಪತ್ತಿ-ನಾಶಗಳು ಸಂಭವಿಸಲಾರವು. ಈ ಸಂವಿತ್ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶವು. ಇದೇ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಬೆಳಗುವಂಥದು. ಒಡಪದಾರ್ಥಗಳೆಲ್ಲ ಇದಕ್ಕೆ ವಿಷಯವಾಗುವವು. ಆದರೆ ಜ್ಞಾನವು ಮತ್ತೊಂದರ ವಿಷಯವಾಗಲಿರಿಯದು.

ಹೀಗೆ ಜ್ಞಾನವು ಏಕವೂ, ನಿತ್ಯವೂ, ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶವೂ ಆದಂತೆ ಪರಮಪ್ರೇಮಾಸ್ಪದವೂ ಆಗಿರುವದು. ಈ ಜ್ಞಾನವೇ ಆತ್ಮನು.

ಆತ್ಮನು ಪರಮ (ನಿರತಿಶಯ) ಪ್ರೇಮಾಸ್ಪದವು ಹೇಗೆಂದರೆ- 'ನಾನು ಇಲ್ಲದಂತಾಗಬೇಕು' ಎಂದು ಯಾರೂ ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಅಲ್ಲದೇ 'ನಾನು ಯಾವಾಗಲೂ ಇರಬೇಕು' ಎಂದೇ ಎಲ್ಲರ ಅಪೇಕ್ಷೆ. ಹೀಗೆ ಅನಿಸುವ ಕಾರಣ ಕಾರಣವೇನೆಂದರೆ- ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಪ್ರೇಮವಿರುವದರಿಂದಲೇ ಸರಿ. ಈ ಪ್ರೇಮವು

ಕಾರಣ ಮೂಲಕ ಹುಟ್ಟಿದುದಲ್ಲ. ಅದುದರಿಂದ ಇದು ನಿರುಪಾಧಿಕ ಹಾಗೂ ನಿರತಿಶಯ. ಆತ್ಮನು ಹೀಗೆ ನಿರತಿಶಯ ಪ್ರೇಮವಿಷಯನಾದುದರಿಂದ ಪರಮಾನಂದರೂಪನೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು.

ಪರಮಾನಂದ ಸ್ವರೂಪವಲ್ಲದ್ದು ನಿರತಿಶಯ ಪ್ರೇಮವಿಷಯವಾಗಲಿರಬಹುದು. ಕೊಡ (ಘಟ) ಮೊದಲಾದ ಜಡಪದಾರ್ಥಗಳ ಉದಾಹರಣೆಯನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ಕೊಡವು ಪರಮಾನಂದಸ್ವರೂಪವಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ನಿರತಿಶಯ ಪ್ರೇಮಕ್ಕೆ ವಿಷಯವಾಗಲಾರದು.

ಇನ್ನು ಪ್ರಸಂಗ ವಿಶೇಷದಲ್ಲಿ 'ನನಗೆ ಧಿಕ್ಕಾರವಿರಲಿ' ಎಂದು ಮೊದಲಾಗಿ ಆತ್ಮವಿಷಯದಲ್ಲಿ ತಿರಸ್ಕಾರ-ದ್ವೇಷಗಳು ಕಂಡುಬಂದಂತೆ ಭಾಸವಾಗಬಹುದು. ಆದರೆ ಅವೆಲ್ಲ ಮುಖ್ಯ ಆತ್ಮನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿರದೇ ನಾಫಲ್ಯ ಕಾರಣದ ದುಃಖ ಸಂಬಂಧವನ್ನುಂಟುಮಾಡಿದ ಶರೀರವೇ ಮೊದಲಾದ ಅಮುಖ್ಯ ಆತ್ಮವಿಷಯಕವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಮುಖ್ಯ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರೇಮವು ಎಲ್ಲರ ಅನುಭವಸಿದ್ಧ ವಿಷಯವಾಗಿದೆ.

ಆತ್ಮನೊಬ್ಬನೇ ನಿರತಿಶಯ ನಿರುಪಾಧಿಕ ಪ್ರೇಮಾಸ್ಪದನೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ-ನಾವು ಮಕ್ಕಳು-ಹೆಂಡತಿ-ಧನ-ವಸ್ತು ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ಪ್ರೀತಿಸುತ್ತಿರುವೆವಲ್ಲ ಇದು ಹೇಗೆ ?

ಎಂದರೆ ಹಾಗೆ ಪ್ರೇಮಮಾಡುವುದೆಲ್ಲ ಆತ್ಮನಿಗೋಸುಗವೇ. ನನುಗೆ ಸುಖದಾಯಕವೆನಿಸದಂಥ ವಸ್ತುವಿನಮೇಲೆ ನಾವು ಪ್ರೇಮ ತೋರಲಾರೆವಷ್ಟೆ.

ಹೀಗೆ ಆತ್ಮನು ಸಚ್ಚಿತ್ಸುಖರೂಪನೆಂದು ಯುಕ್ತಿಯಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು.

ಉಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮನೂ ಸಚ್ಚಿತ್ ಸುಖರೂಪನೆಂದು ಹೇಳಿದೆ.

ಮಹಾವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಆತ್ಮನನ್ನು 'ತ್ವಂ' ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಪರಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು 'ತತ್' ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಗುರುತಿಸುತ್ತಾರೆ. ಇವರಿಬ್ಬರ ಏಕತ್ವವನ್ನು ಸಾಧಿಸುವುದು ವೇದಾಂತಶಾಸ್ತ್ರದ ವಿಷಯವು.

ಆತ್ಮನು ಪರಮಾನಂದರೂಪನು ಎಂದು ಸಾಧಿಸಬೇಕಾದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಓಂದು ಆಕ್ಷೇಪವಿದೆ. ಆತ್ಮನ ಪರಮಾನಂದರೂಪವು ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಬರುವುದೇ ?

ಬರುತ್ತದೆ. ಆದುದರಿಂದಲೇ ಅವನು ನಿರತಿಶಯ ಪ್ರೇಮಾಸ್ಪದನೆನಿಸಿದ್ದಾನೆ ಎಂದು ಹಿಂದೆ ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ.

ಒಳ್ಳೆಯದು. ನಿಮ್ಮಂತೆ ನಿರತಿಶಯ ಸುಖದ ಅನುಭವ ಬರುತ್ತಿದ್ದರೆ ಇತರ ಪದಾರ್ಥಗಳ ಅಸೇಕ್ಷೆ ಮತ್ತು ವಿಷಯಜನ್ಯ ಸುಖದ ಇಚ್ಛೆ ಸಂಭವಿಸುವ ಕಾರಣವಿರಲಿಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ಆತ್ಮನ ಪರಮಾನಂದ ರೂಪತ್ವವು ಸಿದ್ಧಿಸುವುದಿಲ್ಲ.

ಆತ್ಮನ ಪರಮಾನಂದತ್ವವು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತಿದ್ದರೂ ವಿಶೇಷವೆನಿಸಿ ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದಲೇ ಅನ್ಯ ಪದಾರ್ಥಗಳ ಇಚ್ಛೆಯುಂಟಾಗುವದು. ಎಂದಮೇಲೆ ಒಂದು ವಸ್ತುವಿನ ಅನುಭವವು 'ಇರುವದೂ ಸರಿ' 'ಇಲ್ಲವೆಂಬುದೂ ಸರಿ' ಎಂದು ಅಶಕ್ಯ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ಹೇಳಿದಂತಾಯಿತಲ್ಲ ಎಂದರೆ ಹಾಗೇನೂ ಇಲ್ಲ. ಪ್ರತಿಬಂಧದಿಂದ ಹಾಗೆ ಆಗುವದು ಶಕ್ಯವಿದೆ.

ಅನೇಕ ವಿಪರೀತ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಮುಖ್ಯ ಕಾರಣವಾದ ಅನಾದಿ ವಿದ್ಯೆಯೇ ಆ ಪ್ರತಿಬಂಧವು. ಇದರ ಮೂಲಕವಾಗಿಯೇ ವಸ್ತುತಃ ಪರಮಾನಂದರೂಪನಾದ ಆತ್ಮನು ವಿಶೇಷ ರೂಪದಿಂದ ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಬರುವುದಿಲ್ಲ.

ಅವಿದ್ಯೆಯ ಮೂಲವು ಪ್ರಕೃತಿ. ಸತ್ವ-ರಜ-ತಮೋಗುಣಗಳ ಸಾಮ್ಯಾವಸ್ಥೆಯೇ ಇದರ ಸ್ವರೂಪ. ಇದರಲ್ಲಿ ಚಿದಾನಂದರೂಪ ಪರಬ್ರಹ್ಮನು ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿತನಾಗಿರುವನು.

ಈ ಮೂಲ ಪ್ರಕೃತಿಯು ಎರಡು ವಿಧವಾಗಿರುವದು. ಮಾಯೆ ಮತ್ತು ಅವಿದ್ಯೆ. ಮಾಯೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿತನಾದ ಚಿದಾನಂದಾತ್ಮನು ಅದನ್ನು ಸ್ವಾರ್ಥಿನವಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿರುವದರಿಂದ ಅವನು ಸರ್ವಜ್ಞನು, ಸರ್ವಶಕ್ತಿಮಂತನು, ಅನೇಕಗುಣ ಪರಿಪೂರ್ಣನಾದ ಈಶ್ವರನು.

ಅವಿದ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿತನಾದ ಚಿದಾತ್ಮನು ಅವಿದ್ಯೆಯ ಅಧೀನನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಈಶ್ವರನೆಂತೆ ಇವನು ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಂತನಲ್ಲ. ಇದರಿಂದ ಇವನು ಜೀವನೆನಿಸುತ್ತಾನೆ. ಈ ಜೀವನ ಕರ್ಮಗಳ ಮೂಲಕ ಸತ್ಯಗುಣದ

ಮಾಲಿನೈವು ಹೆಚ್ಚು ಕಡಿಮೆಯಾಗಿ ದೇವ-ಮನುಷ್ಯ ವಶು-ಪಕ್ಷ ಮುಂತಾದ ಅನೇಕ ಪ್ರಕಾರಗಳು ಸಂಭವಿಸುವವು.

ಈ ಅವಿದ್ಯೆಗೇ ಕಾರಣ ಶರೀರವೆನ್ನುವರು. ಈ ಅವಿದ್ಯೆಯೇ ಜೀವನ ಸ್ಥೂಲ-ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಶರೀರಾದಿಗಳಿಗೆ ಕಾರಣವೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಇದು ಜ್ಞಾನದಿಂದ ನಾಶವಾಗುತ್ತಿರುವದರಿಂದ ಇದಕ್ಕೆ ಶರೀರವೆಂಬ ಸಂಜ್ಞೆಯುಂಟು.

ಕಾರಣಶರೀರರೂಪವಾದ ಈ ಅವಿದ್ಯೆಗೇ 'ಅಹಂ' ಎಂದು ಹೇಳುವದರಿಂದ ಜೀವನಿಗೆ 'ವ್ಯಾಜ್ಞ'ನೆಂದು ಹೆಸರಾಯಿತು.

ಇನ್ನು ತಮಃ ಪ್ರಧಾನ ಪ್ರಕೃತಿಯೊಂದಿರುವದು. ಇದು ಸೃಷ್ಟಿಯ ಉಪಾದಾನಕಾರಣವು. ಈಶ್ವರನ ಆಜ್ಞೆಯಾಗಲು ಇದರಿಂದ ಆಕಾಶ-ವಾಯು-ತೇಜ-ಜಲ-ಸೃಷ್ಟಿಗಳೆಂಬ ಐದು ಸೂಕ್ಷ್ಮಮಹಾಭೂತಗಳು ಉಂಟಾಗುತ್ತವೆ. ಇಲ್ಲಿ ಈಶ್ವರನ ಆಜ್ಞೆ ಎಂದರೆ ಸೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂಬ ಅವನ ಇಚ್ಛೆ ಅಥವಾ ಸಂಕಲ್ಪವು. ಇದೇ ಜಗತ್ತಿನ ನಿಮಿತ್ತ ಕಾರಣವು. ಮಣ್ಣಿನ ಕೊಡಕ್ಕೆ ಉಪಾದಾನ ಕಾರಣವು ಮಣ್ಣು. ನಿಮಿತ್ತ ಕಾರಣವು ಚೇತನನೆನಿಸಿದ ಕುಂಬಾರನು. ಇದರಂತೆ ಜಗತ್ತಿನ ಉಪಾದಾನ ಕಾರಣವು ತಮಃ ಪ್ರಧಾನ ಪ್ರಕೃತಿ. ನಿಮಿತ್ತ ಕಾರಣವು ಜಗದೀಶ್ವರನ ಇಚ್ಛೆ.

ತಮಃಪ್ರಧಾನ ಪ್ರಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಸತ್ತ್ವ-ರಜ ತಮಗುಣಗಳಿರುತ್ತವೆ. ಅದುದರಿಂದ ಆ ಪ್ರಕೃತಿಯಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ಆಕಾಶಾದಿಭೂತಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಆ ಗುಣಗಳು ಇರುತ್ತವೆಂದಹಾಗಾಯಿತು. ಆಕಾಶಾದಿ ಐದು ಭೂತಗಳ ಐದು ಸತ್ತ್ವಾಂಶಗಳಿಂದ ಐದು ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯಗಳು ನಿರ್ಮಾಣವಾಗುತ್ತವೆ. ಮತ್ತು ಆಕಾಶಾದಿ ವಂಚಭೂತಗಳ ಸತ್ತ್ವಾಂಶ ಸಮೂಹದಿಂದ ಅಂತಃಕರಣವು ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಅಂತಃಕರಣವೇ ಮನ-ಬುದ್ಧಿಗಳಿಗೆ ಉಪಾದಾನಭೂತ ದ್ರವ್ಯವೆನಿಸಿದೆ. ಎರಡು ಭಿನ್ನ ವೃತ್ತಿಗಳಿಂದ ಅಂತಃಕರಣವು ದ್ವಿವಿಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಸಂಶಯಾತ್ಮಕ ವೃತ್ತಿಯುಳ್ಳದುದೇ ಮನಸ್ಸು. ನಿಶ್ಚಯಾತ್ಮಕ ವೃತ್ತಿಯುಳ್ಳದು ಬುದ್ಧಿ.

ಆಕಾಶಾದಿ ಐದು ಮಹಾಭೂತಗಳ ಐದು ರಜೋಂಶಗಳಿಂದ ವಾಕ್-ಪಾಣಿ-ಪಾದ ಮೊದಲಾದ ಐದು ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಗಳು ಹುಟ್ಟುವವು. ಜ್ಞಾನ

ವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸತಕ್ಕವು ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯಗಳು. ಕರ್ಮ (ಕ್ರಿಯೆ) ವನ್ನು ಮಾಡತಕ್ಕವು ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಗಳು.

ಆಕಾಶಾದಿಗಳ ರಜೋಂಶದಿಂದ ಪ್ರಾಣವು ಉತ್ಪತ್ತಿಯಾಗುವದು. ಇಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ವೃತ್ತಿಗಳಿಂದ ಇದರಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣ-ಅವಾನ-ವ್ಯಾನ ಮುಂ. ಐದು ಪ್ರಕಾರಗಳು.

ಐದು } ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯಗಳು.
ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಗಳು.
ಪ್ರಾಣಗಳು. ಹಾಗೂ ಮನಸ್ಸು. ಬುದ್ಧಿ ಇವು ಹದಿನೇಳು ಕೂಡಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಶರೀರವು. ಇದಕ್ಕೆ ಲಿಂಗಶರೀರವೆಂದು ವೇದಾಂತಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳುವರು.

ಕಾರಣಶರೀರಾಭಿಮಾನಿಯಾದ ಪ್ರಾಜ್ಞನು ಈ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಅಭಿಮಾನವನ್ನು ತಾಳುವುದರಿಂದ “ತೈಜಸ”ನೆಂದು ಹೆಸರು ಪಡೆಯುವನು. ಅಂತಃಕರಣವು ಸತ್ವಗುಣದ ಕಾರ್ಯವೆನಿಸುವುದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ತೇಜವೆಂದು ಹೆಸರು.

ಇದರಂತೆ ಲಿಂಗಶರೀರದಲ್ಲಿ ಅಭಿಮಾನ ತಾಳಿದ ಮಾಯೋಪಾಧಿಕ ಈಶ್ವರನಿಗೆ ‘ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭ’ನೆಂದು ಹೆಸರುಂಟಾಗುವುದು. ಅಲ್ಲಿಯ ತೈಜಸ (ಜೀವ) ನಿಗೆ ವ್ಯಷ್ಟಿತ್ವವಿದ್ದು ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭನಿಗೆ ಸಮಷ್ಟಿತ್ವವಿರುತ್ತದೆ.

ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭನು ಲಿಂಗಶರೀರೋಪಾಧಿಕ ಎಲ್ಲ ತೈಜಸರ ಐಕ್ಯವು ತನ್ನಲ್ಲಿ ಇರುವುದನ್ನು ತಿಳಿಯುತ್ತಾನೆ. ಆದುದರಿಂದ ಅವನು ಸಮಷ್ಟಿ. ಆದರೆ ಈಶ್ವರನಿಂದಲೇ ಬೇರೆಯಾದ ಜೀವನು ಹಾಗೆ ಐಕ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ಅವನಿಗೆ ವ್ಯಷ್ಟಿ ಎನ್ನುವರು.

ಷಡ್ಗುಣೈಶ್ವರ್ಯ ಸಂಪನ್ನನಾದ ಈಶ್ವರನು ಅನ್ನ-ವಾನಾದಿ ಭೋಗಗಳು, ಜರಾಯುಜಾದಿ ನಾಲ್ಕು ಬಗೆಯ ಭೋಗಾಯತನ (ಶರೀರ)ಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲು ಆಕಾಶಾದಿಭೂತಗಳ ಪಂಚೀಕರಣವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಪಂಚೀಕರಣ ವಿಲ್ಲದೇ ಭೂತಗಳು ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ವಿಷಯವಾಗಲಾರವು. ಯಾಕೆಂದರೆ ಪಂಚೀಕರಣವಾದ ಮೇಲೆಯೇ ಭೂತಗಳು ಸ್ಥೂಲ ರೂಪಹೊಂದುವವು.

ಉಪಾದಾನಭೂತ ಪಂಚಸ್ಥೂಲಭೂತಗಳಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡವಾಗುವುದು. ಆದರಲ್ಲಿ ಭೂಮಿಯೇ ಮೊದಲಾದ ಏಳು ಊರ್ಧ್ವ ಲೋಕಗಳು-ಮತ್ತು ಆತ ಲಾದಿ ಏಳು ವಾತಾಲ ಲೋಕಗಳು ಅಲ್ಲಿಯ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಅನ್ನ. ಹಾಗೂ ಆಯಾ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಉಚಿತವಾದ ಜರಾಯು ಜಾದಿ ಶರೀರಗಳು ನಿರ್ಮಾಣವಾದವು. ಅವೆಲ್ಲ ಸ್ಥೂಲ ಶರೀರಗಳ ಮೇಲೆ ಅಭಿಮಾನವಹಿಸುವ ಸಮಷ್ಟಿರೂಪ ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭನಿಗೆ 'ವೈಶ್ವಾನರ, ನೆಂಬ ಸಂಜ್ಞೆಯುಂಟು. ಒಂದೊಂದೇ ಸ್ಥೂಲ ಶರೀರದ ಮೇಲೆ ಅಭಿಮಾನ ವಹಿಸುವ ವ್ಯಷ್ಟಿರೂಪ ತೈಜಸನಿಗೆ 'ವಿಶ್ವ'ನೆಂದು ಸಂಜ್ಞೆ ಬರುವುದು.

ಈ ವಿಶ್ವಸಂಜ್ಞಕ ಜೀವನಿಗೆ ಕೇವಲ ಬಹಿದೃಷ್ಟಿ ಇರುವುದು. ಇವನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ ತತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ.

ಆದುದರಿಂದ ವಿಶ್ವ (ಜೀವರು ಮನುಷ್ಯಾದಿಶರೀರಗಳನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿ ಆಯಾ ಶರೀರೋಚಿತ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತ ಕರ್ಮಚಕ್ರದಲ್ಲಿ ಸಿಲುಕುವರು. ಪುನಃ ಕರ್ಮ ಪುನಃ ಶರೀರಧಾರಣೆ. ಮತ್ತೆ ಭೋಗಕ್ಕಾಗಿ ಕರ್ಮ ಹೀಗೆ ಒಂದು ಕೀಟವು ನದಿಯ ಚಕ್ರಸುಳಿಯಿಂದ ಇನ್ನೊಂದು ಸುಳಿಗೆ ಬೀಳುವಂತೆ ಕರ್ಮ ಪ್ರವಾಹದಲ್ಲಿ ಇವರು ತೊಳಲಬೇಕಾಗುವುದು.

ಯಾವುದೋ ಪೂರ್ವ ಪುಣ್ಯವು ಪರಿವಾಕಗೊಂಡಾಗ ದಯಾಳು ಪುರುಷನೊಬ್ಬನು ಆ ಕೀಟವನ್ನು ಪ್ರವಾಹದಿಂದ ಎತ್ತಿಹಾಕಿದರೆ ಆಗಕೀಟವು ದಂಡೆಯಲ್ಲಿರುವ ಒಂದು ಮರದನೆರಳಿನಲ್ಲಿ ವಿಶ್ರಾಂತಿ ಪಡೆಯುತ್ತದೆ. ಆದ ರಂತೆ ಪೂರ್ವ ಪುಣ್ಯವು ಫಲೋನ್ಮುಖವಾಗಿ ಬರಲು ಆಗ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿದಾದ ಗುರುವಿನಿಂದ ಮಹಾ ವಾಕ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಶ್ರವಣಮಾಡಿ ಅನ್ನಸೂಯ ಮುಂತಾದ ಪಂಚಕೋಶ ವಿನೇಕದಿಂದ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ.

ಅನ್ನ-ಪ್ರಾಣ-ಮನ-ವಿಜ್ಞಾನ-ಅನಂದ ಇವು ಪಂಚಕೋಶಗಳು. ಇವು ಗಳಿಂದ ಆಚ್ಛಾದಿತ ಆತ್ಮನು ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಮರೆತು ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ಬೀಳುತ್ತಾನೆ.

ಹೀಗಿದ್ದರೂ ಅನ್ನ-ವ್ಯತಿರೇಕಗಳೆಂಬ ಉಪಾಯಗಳನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿ ಆತ್ಮ ಪಂಚಕೋಶಗಳಿಂದ ಬೇರೆಯಾಗಿದ್ದಾನೆ ಎಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿ ಆತ್ಮನು

ಬ್ರಹ್ಮತ್ವವನ್ನು ವಡೆಯುವನು. ಯಾಕೆಂದರೆ- ಚಿದಾನಂದ ರೂಪತ್ವ ಲಕ್ಷಣವು ಆತ್ಮ ಹಾಗೂ ಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿದೆ.

ಇನ್ನು 'ತತ್ತ್ವಂ ಅಸಿ' ಎಂಬ ಮಹಾವಾಕ್ಯವನ್ನು ವಿಚಾರಿಸಿದರೂ ಆತ್ಮ ಬ್ರಹ್ಮರ ಐಕ್ಯವೇ ಸಿದ್ಧಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ವಿಚಾರ ಕ್ರಮವು ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿಯ ವಿರುದ್ಧಾಂಶಗಳನ್ನು ತ್ಯಾಗಮಾಡಿ ಅವಿರುದ್ಧ ಅಂಶಗಳನ್ನು ಗ್ರಹಣಮಾಡುವ ದಾಗಿದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಜಹದಜಹಲ್ಲಕ್ಷಣಾವೃತ್ತಿ ಎಂದು ಹೆಸರು. ಪರಮಾತ್ಮನ ಉಪಾಧಿಯಾದ ಮಾಯೆ, ಜೀವಾತ್ಮನ ಉಪಾಧಿಯಾದ ಅವಿದ್ಯೆ ಇವುಗಳನ್ನು ತ್ಯಾಗಮಾಡುವುದರಿಂದ ಅಖಂಡ-ವಿಕರನ-ಸಂಚ್ಛಿದಾನಂದ ಬ್ರಹ್ಮವೇ ಮಹಾ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಲಕ್ಷಿತವಾಗುವುದು.

ಇಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಲಕ್ಷಿತವಾಗುವ ಬ್ರಹ್ಮವು ಸವಿಕಲ್ಪವೋ? ನಿರ್ವಿಕಲ್ಪವೋ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆ ಉದ್ಭವಿಸುವುದು. ಆದರೆ ವಿವರ್ತವಾದದಲ್ಲಿ ಇಂಥ ಆಕ್ಷೇಪಗಳೇ ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಯಾಕೆಂದರೆ ಅಧ್ಯಾಸದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲ ಅಶಕ್ಯ ಸಂಗತಿಗಳೂ ಸುಶಕ್ಯವಾಗುತ್ತವೆ.

ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಮಹಾವಾಕ್ಯದಿಂದ ಜೀವ-ಬ್ರಹ್ಮೈಕ್ಯರೂಪ ಅರ್ಥವನ್ನು ಅನುಸಂಧಾನಮಾಡುವುದೇ ಶ್ರವಣವು. ಯುಕ್ತಿಯಿಂದ ಆವಾಕ್ಯಾರ್ಥ ಸಂಭವಿಸುವದೆಂಬುದೇ ಚಿಂತನವು. ಐಕ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ನಿಶ್ಚಿತಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದೇ ಮನನವು. ಶುದ್ಧಾತ್ಮರೂಪದಲ್ಲಿ ಚಿತ್ತವನ್ನು ಏಕಾಗ್ರಗೊಳಿಸುವುದೇ ನಿರ್ದಿಷ್ಟಾಸನವು. ಇದಕ್ಕೇ ಯೋಗಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಧ್ಯಾನವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಇದೇ ಪಕ್ಷ ವಾಯಿತೆಂದರೆ ಚಿತ್ತವು ಧೈಯರೂಪವಾಗಿ ನಿಲ್ಲುವದು. ಗಾಳಿಯಾಡದ ಸ್ಥಳದ ದೀಪದಂತೆ ತಾನೇ ತಾನಾಗುವುದು. ಇದಕ್ಕೆ ಸಮಾಧಿ ಎನ್ನುವರು.

ಸಮಾಧಿ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಚಿತ್ತವೃತ್ತಿ ಇಲ್ಲವೆಂಬಂತೆ ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಬಂದರೂ ಸಮಾಧಿಯಿಂದ ಎದ್ದಾಗ ಸಮಾಧಿಯ ನೆನಪು ಇದ್ದೇ ಇರುವುದು. ಆದುದರಿಂದ ಆಗಲೂ ಚಿತ್ತವೃತ್ತಿ ಇದ್ದಿತೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕಾಗುವುದು.

ಸಮಾಧಿ ಅವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಚಿತ್ತವೃತ್ತಿಯ ಅನುವೃತ್ತಿ (ಹಿಂದೆದೆಯಲ್ಲಿ ಹರಿಯುವವೃತ್ತಿ)ಗಳಿಗೋಸುಗ ಜೀವನ ಯಾವ ಪ್ರಯತ್ನವೂ ನಡೆಯದು. ಆದರೆ ಸಮಾಧಿಯನ್ನು ಪಡೆಯಬೇಕೆಂದು ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ

ಪ್ರಯತ್ನಗಳಿಂದ ಅನುವೃತ್ತಿಯುಂಟಾಗುವುದು. ಆ ಪ್ರಯತ್ನಕ್ಕೆ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆದ್ಯಷ್ಟ-ಪುಣ್ಯವೂ, ಸಮಾಧಿಯ ಅಭ್ಯಾಸದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ಸಂಸ್ಕಾರವೂ ಸಹಾಯಕಾರಿಯಾಗಿವೆ. ಭಗವಂತನಾದ ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣನು ಇದೇ ಸಮಾಧಿಯ ವರ್ಣನೆಯನ್ನು ಸವಿಸ್ತರವಾಗಿ ಮಾಡಿದ್ದಾನೆ.

ಸಮಾಧಿಯಿಂದ ದೊರೆಯುವ ಲಾಭಗಳು

ಅನಾದಿ ಎನಿಸುವ ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ಅಸಂಖ್ಯ ಜನ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಸಂವಾದಿಸಿದ ಪುಣ್ಯ-ವಾಸ ರೂಪಕರ್ಮಗಳು (ಇವು ಅವಿಮಿಶವಾಗಿವೆ.) ಈ ಸಮಾಧಿಯೋಗದಿಂದ ನಾಶಹೊಂದುವವು. ಆತ್ಮ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೆನಿಸುವ ಶುದ್ಧವಾದ ಧರ್ಮವು ವೃತ್ತಿಯಾಗಿ ಕಾರ್ಯಸಹಿತವಾದ ಅವಿದ್ಯೆಯಲಿ ಇಲ್ಲದಂತಾಗುವುದು.

ಜ್ಞಾನಿಗಳಾದ ಯೋಗವೇತ್ತರು ಈ ನಿರ್ವಿಕಲ್ಪ ಸಮಾಧಿಯನ್ನು 'ಧರ್ಮ ಮೇಘವೆಂದು ಗುರುತಿಸುವರು. ಯಾಕಂದರೆ ಇದು ಧರ್ಮರೂಪಸಹಸ್ರಶಃ ಅಮೃತಧಾರೆಗಳನ್ನು ಸುರಿಸುವದು. ಈ ಸಮಾಧಿಯೋಗದಿಂದ ಅಹಂ-ಮಮ-ಕರ್ತಾ-ಭೋಕ್ತಾ ಮುಂತಾದ ವಾಸನೆಗಳೆಲ್ಲ ಅಡಗುವವು. ಪುಣ್ಯ-ಪಾಪರೂಪಕರ್ಮ ಸಂಚಯವು ಸಮೂಲ ವಿನಾಶವನ್ನೈದುವುದು.

ಇದರಿಂದ ತತ್ತ್ವಮಸಿಯೇ ಮೊದಲಾದ ಮಹಾವಾಕ್ಯ ಜ್ಞಾನವಾಗಲು ಇರುವ ಪ್ರತಿಬಂಧಗಳು ಉಳಿಯಲಾರವು. ಅಂಗೈನಲ್ಲಿಯಂತೆ ಆತ್ಮಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರ ಲಭಿಸುವುದು.

ಪರೋಕ್ಷ ಜ್ಞಾನದ ಲಾಭಗಳು

ಸದ್ಗುರುಮುಖದಿಂದ ಮಹಾ ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಶ್ರವಣ ಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ ಉಂಟಾದ ಪರೋಕ್ಷ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನವು ಬುದ್ಧಿ ಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಆಚರಿಸಿದ ಎಲ್ಲ ಪಾಪಗಳನ್ನು ಸುಟ್ಟುಹಾಕುವುದು.

ಸಾರಾಂಶವೇನೆಂದರೆ — ಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನದ ಫಲವೇ ಹೀಗಿದ್ದ ಮೇಲೆ ಅಪರೋಕ್ಷ ಜ್ಞಾನದ ಮಹಿಮೆಯನ್ನೇನು ವರ್ಣಿಸುವುದು ?

ಮಧ್ಯಾಸ್ಥ ಕಾಲದ ಪ್ರಖರ ತೇಜೋರಾಶಿ ಸೂರ್ಯನಂತೆ ಅಪರೋಕ್ಷ ಜ್ಞಾನವು ಅಜ್ಞಾನಾಂಧಕಾರವನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವುದು. ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ

ಉಂಟಾದ ವ್ರವಂಚವೂ ಇದರಿಂದ ನಾಶವಾಗುವದೆಂದು ಬೇರೆ ಹೇಳುವುದೇ ಬೇಡ.

ವಂಚ ಕೋಶಾದಿಗಳ ವಿವೇಚನ ಮಾಡುತ್ತ ಬ್ರಹ್ಮಾತ್ಮೈಕ್ಯ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಶಾಸ್ತ್ರೋಕ್ತ ವಿಧಾನದಿಂದ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಸ್ಥಿರಗೊಳಿಸಿದಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಕೂಡ ತಡ ವಿಲ್ಲದೇ ಆ ಪುರುಷನು ಸಚ್ಚಿದಾನಂದರೂಪಬ್ರಹ್ಮವೇ ಆಗುತ್ತಾನೆ.

... ○ ...

೨ ಮಹಾಭೂತವಿವೇಕ

ಸೃಷ್ಟಿಗಿಂತ ಮೊದಲು ತಾನೇ ತಾನಾಗಿದ್ದ ಸದ್ರೂಪ ಅದ್ವಿತೀಯ ಬ್ರಹ್ಮನು ಜಗತ್ತಿನ ಕಾರಣನೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಅವನು ಮಾತು-ಮನಗಳಿಗೆ ವಿಸಯನಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ಅವನ ಕಾರ್ಯಗಳೇ ಆಗಿ ಉಪಾಧಿಗಳೆನಿಸಿದ ಭೂತ ಪಂಚಕಗಳ ವಿವೇಕ ಮುಖಾಂತರವಾಗಿ ಆ ಬ್ರಹ್ಮನ ಜ್ಞಾನ ಮಾಡಿ ಕೊಡಲು ಪ್ರಾರಂಭಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಸದದ್ವೈತಂ ಶ್ರುತಂ ಯತ್ಪಂಚ ಭೂತ ವಿವೇಕತಃ |

ಬೋದ್ಧಂ ಶಕ್ಯಂ ತತೋ ಭೂತಪಂಚಕಂ ಪ್ರವಿವಿಚ್ಯತೇ ||೧||

ಅ:— (ಛಾಂದೋಗ್ಯವೇ ಮೊದಲಾದ) ಶ್ರುತಿಗಳಿಂದ ಕೇಳಿದ ಸದ್ರೂಪ-ಅದ್ವಿತೀಯ ಬ್ರಹ್ಮವು ಪಂಚಭೂತಗಳ ವಿವೇಚನೆಯಿಂದ ಮಾತ್ರ ತಿಳಿಯಲು ಶಕ್ಯ. ಆದುದರಿಂದ ನಾವಿಗ ವಂಚಭೂತಗಳ ವಿವೇಚನೆ ಮಾಡುತ್ತೇವೆ.

ಗುಣಭಿನ್ನತೆಯಿಂದ ಆಕಾಶಾದಿ ಪಂಚಮಹಾಭೂತಗಳೆಂಬ ಭೇದ ಗಳುಂಟಾದ್ದರಿಂದ ಅವುಗಳಿಗೆ ಗುಣಗಳನ್ನು ಮೊದಲು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಶಬ್ದಸ್ಪರ್ಶಾ ರೂಪರಸೌ ಗಂಧೋಭೂತಗುಣಾ ಇಮೆ |

ಎಕದಿತ್ರಿಚತುಃಪಂಚ ಗುಣಾವೋನಾದಿಷುಕ್ರಮಾತ್ ||೨||

ಅ:— ಶಬ್ದ-ಸ್ವರ್ಶ-ರೂಪ ರಸ ಮತ್ತು ಗಂಧಗಳೆಂದು (ವಂಚ) ಭೂತಗಳ ಗುಣಗಳು, ಅಕಾಶಾದಿ ಭೂತಗಳಲ್ಲಿ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಒಂದು-ಎರಡು ಮೂರು-ನಾಲ್ಕು ಮತ್ತು ಐದು ಗುಣಗಳಿರುವವು.

ಹೇಗಂದರೆ ?

ಪ್ರತಿಧ್ವನಿರ್ವಿಘ್ನಚ್ಛಬ್ದೋ ನಾಯೌಬೀಸೀತಿ ಶಬ್ದನಮ್ |
ಅನುಷ್ಣಾಶೀತಸಂಸ್ಪರ್ಶೋ ವಹ್ನಾ ಭುಗು ಭುಗು ಧ್ವನಿಃ ||೩||
ಊಷ್ಣಃಸ್ಪರ್ಶಃಪ್ರಭಾರೂಪಂ ಜಲೇ ಬುಲುಬುಲು ಧ್ವನಿಃ |
ಶೀತಃ ಸ್ಪರ್ಶಃ ಶೂಕರೂಪಂ ರಸೋ ಮಾಧುರ್ಯ
ಮೀರಿತಮ್ ||೪||

ಭೂಮೌ ಕಡಕಡಾಶಬ್ದಃ ಕಾರಿಣ್ಯಂ ಸ್ಪರ್ಶ ಇತ್ಯತೇ |
ನೀಲಾದಿಕಂ ಚಿತ್ರರೂಪಂ ಮಧುರಾನ್ಮಾದಿಕೋ ರಸಃ ||೫||
ಸುರಭೀತರಗಂಧೌದ್ವಾ ಗುಣಾಃಸಮ್ಯಗ್ವಿವೇಚಿತಾಃ |
ಶ್ರೋತ್ರಂ ತ್ವಕ್ಚಕ್ಷುಷೀಃ ಜಿಹ್ವಾ ಘ್ರಾಣಂ
ಚೇಂದ್ರಿಯವಂಚಕಮ್ ||೬||

ಅ:— ಅಕಾಶಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಧ್ವನಿ ರೂಪವಾದ ಶಬ್ದ ಒಂದೇ ಗುಣವು. ವಾಯುವಿನಲ್ಲಿ 'ಬೀಸಿ' ಎಂಬ ಶಬ್ದವು. ಬಿಸಿಇಲ್ಲದ ಶೀತವಿಲ್ಲದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸ್ಪರ್ಶವು. ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ 'ಭುಗು ಭುಗು' ಶಬ್ದ. ಉಷ ಸ್ಪರ್ಶ. ಪ್ರಭೆಯುರೂಪ. 'ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಬುಳು ಬುಳು' ಶಬ್ದ. ತಂಪಾದ ಸ್ಪರ್ಶ. ಬಿಳಿಯ ದಾದ ರೂಪ. ಮಾಧುರ್ಯವೆಂಬ ರಸ. (ಹೀಗೆ ನಾಲ್ಕು). ಸೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಕಡಕಡ ಶಬ್ದ, ಕರಿಣ ಸ್ಪರ್ಶ. ಕವು-ಕೆಂಪು ಇತ್ಯಾದಿ ಆರು ಪ್ರಕಾರದ ರೂಪ ಸಿಹಿ-ಹುಳಿ ಮೊದಲಾದ ಆರು ಪ್ರಕಾರದ ರಸ. ಸುಗಂಧ-ದುರ್ಗಂಧಗಳೆಂಬ ಎರಡು ವಿಧದ ಗಂಧ. ಹೀಗೆ ಐದು ಗುಣಗಳು. ಈ ಪ್ರಕಾರ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಗುಣಗಳ ವಿವೇಚನೆಯಾಯಿತು.

ಹೀಗೆ ಗುಣದಿಂದ ವಂಚಮಹಾಭೂತಗಳಲ್ಲಿ ಭೇದವನ್ನು ಹೇಳಿ ಕಾರ್ಯದಿಂದಲೂ ಭೇದವುಂಟೆಂದು ತಿಳಿಸಲು ಅವುಗಳ (ಅಪಂಚೀಕೃತ) ಎಂದರೆ ನೂತ್ನ ಮಹಾಭೂತಗಳ ಕಾರ್ಯಗಳೇ ಆದ ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ

ಅ:— ಕಿವಿ-ಚರ್ಮ-ಕಣ್ಣುಗಳು-ನಾಲಿಗೆ-ಮೂಗು. ಇವು (ಜ್ಞಾನ) ಇಂದ್ರಿಯ ಪಂಚಕವು.

ಕರ್ಣಾದಿಗೋಲಕಸ್ಥಂ ತಚ್ಚಬ್ಧಾದಿಗ್ರಾಹಕಂ ಕ್ರಮಾತ್ |

ಸೌಕ್ಷ್ಮ್ಯಾತ್ ಕಾರ್ಯಾನುನೋಯಂ ತತ್ಪ್ರಾಯೋ

ಧಾವೇದ್ಬಹಿರ್ಮುಖಮ್ || ೭ ||

ಅ:— ಆ ಇಂದ್ರಿಯ ಪಂಚಕವು ಕಿವಿಯೇ ಮೊದಲಾದ ಗೋಲಕ (ಸ್ಥಾನ)ಗಳಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿರುವದು. ಕ್ರಮವಾಗಿ ಶಬ್ದಾದಿ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವದು. ಅದು (ಇಂದ್ರಿಯ ಪಂಚಕವು) ಬಹಳ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿರುವದರಿಂದ ಕಾರ್ಯಗಳಿಂದಲೇ ಅದನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕಾಗುವದು. ಬಹುತರವಾಗಿ ಇದು ಬಹಿರ್ಮುಖವಾಗಿ ಓಡುತ್ತಿರುವದು.

(ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ 'ವ್ರಾಯಃ'=ಬಹುತರವಾಗಿ ಎಂದು ಬಂದಿರುವ ಶಬ್ದದ ವಿಶೇಷಾರ್ಥವೆಂದರೆ, ಬುದ್ಧಿವಂತನಾದ ವುರುಷನಿಗೆ ಅವುಗಳನ್ನು ಅಂತರ್ಮುಖಗೊಳಿಸಿ ಆತ್ಮ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರ ವಡೆಯಲು ನಾಥ್ಯ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.)

ಕದಾಚಿತ್ವಹಿತೇ ಕರ್ಣೇ ಶ್ರೋತ್ರಯತೇ ಶಬ್ದ ಅಂತರಃ |

ಪ್ರಾಣವಾಯೌ ಜಾತರಾಗ್ನೌ ಜಲಪಾನೇಽನ್ನಭಕ್ಷಣೇ ||೮||

ವ್ಯಜ್ಯಂತೇ ಹ್ಯಾಂತರಾಃ ಸ್ಪರ್ಶಾ ಮೀಲನೇಚಾಂತರಂ ತಮಃ |

ಉದ್ಗಾರೇ ರಸಗಂಧೌ ಚೇತ್ಯಕ್ಷಾಣಾಮಾಂತರ ಗ್ರಹಃ ||೯||

ಅ:— ಒಂದು ವೇಳೆ ಕಿವಿಗಳನ್ನು ಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡರೆ ಪ್ರಾಣವಾಯು ಮತ್ತು ಜರರಾಗ್ನಿಯಲ್ಲಿಯ ಶಬ್ದವು ಕೇಳಬಹುದು. ನೀರು ಕುಡಿದಾಗ, ಅನ್ನವನ್ನು ಉಂಡಾಗ ಒಳಗೆ ಆದ ಸ್ಪರ್ಶವು ತಿಳಿಯುವದು. ಕಣ್ಣು-ಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡರೆ ಒಳಗಿನ ಕತ್ತಲೆಯು ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಬರುವದು. ತೇಗು ಮುಂ. ಬಂದಾಗ ಒಳಗಿನ ರಸ-ಗಂಧಗಳು ತಿಳಿಯುವವು. ಹೀಗೆ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಒಳಗಿನ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಬಲ್ಲವು.

ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯವ್ಯಾವಾರಗಳನ್ನು ಹೇಳಿ ಅವು ಉಂಟೆಂಬುದನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಪಂಚೋಕ್ತಾದಾನ ಗಮನವಿಸರ್ಗಾನಂದಕಾಃ ಕ್ರಿಯಾಃ |

ಕ್ರಷಿವಾಣಿಜ್ಯ ಸೇವಾದ್ಯಾಃ ಪಂಚಸ್ತಂತರ್ಭವಂತಿ ಹಿ ||೧೦||

ಅಃ— ಮಾತಾಡುವದು, ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವದು, ಗಮನಮಾಡುವದು, ಮಲವಿಸರ್ಜನೆ, ಸ್ಪರ್ಶಸುಖ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವದು, ಈ ಐದು ಕ್ರಿಯೆಗಳು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿವೆ. ಮತ್ತು ಕೃಷಿ-ವ್ಯಾಪಾರ-ಸೇವೆ (ಉಳಿಗ) ಮುಂ. ಇವು ಗಳಲ್ಲಿಯೆ ಒಳಗೊಳ್ಳುವವು.

ವಾಕ್ವಾಣಿಪಾದಪಾಯೂಪಸ್ಥೈರಕ್ಷೈಸ್ತಕ್ಶ್ರಿಯಾಜನಿಃ |

ಮುಖಾ ದಿ ಗೋಲಕೇಷ್ವಾಸ್ತೇ ತತ್ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯ

ಪಂಚಕರ್ಮ ||೧೧||

ಅಃ— ಮಾತು, ಕೈ, ಕಾಲು, ಗುದ, ಶಿಶ್ನ ಈ ಐದು ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಂದ (ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ) ಕ್ರಿಯೆಗಳು ಜರುಗುತ್ತವೆ. ಈ ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯ ಪಂಚಕರ್ಮ ಮುಖಾದಿ ಗೋಲಕಗಳಲ್ಲಿ ಇರುತ್ತದೆ.

ಇನ್ನು ಈ ದಶ ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ಪ್ರೇರಿಸುವ ಮನಸ್ಸಿನ ಸ್ಥಾನ ಮತ್ತು ಕರ್ಮವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಮನೋ ದಶೇಂದ್ರಿಯಾಧ್ಯಕ್ಷಂ ಹೃತ್ಪದ್ಮಗೋಲಕೇ ಸ್ಥಿತಮ್ |

ತಚ್ಚಾಂತಃಕರಣಂ ಬಾಹ್ಯೇಷ್ವಸ್ವಾತಂತ್ರಾದ್ವಿನೀಂ

ದ್ರಿಯೈಃ ||೧೨||

ಅಃ— ಮನಸ್ಸು ಹತ್ತು ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಅಧ್ಯಕ್ಷನೆನಿಸುವದು. ಅದು ಹೃದಯಕಮಲರೂಪ ಗೋಲಕದಲ್ಲಿರುವದು. ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಸಹಾಯವಿಲ್ಲದೆ ಬಾಹ್ಯ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ವರ್ತಿಸಲು ಅದಕ್ಕೆ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವಿಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಅಂತರ್ದ್ರಿಯವೆಂದು ಹೆಸರು.

(ಸ್ವತಂತ್ರ ರೀತಿಯಿಂದ ಬಾಹ್ಯವಿಷಯಗಳನ್ನರಿತುಕೊಳ್ಳಲು ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಆದಕಾರಣ ಅದಕ್ಕೆ ಅಂತಃಕರಣವೆಂದು ಪಂಡಿತರು ಹೇಳುವರು)

ಮನವು ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಅಧ್ಯಕ್ಷನೆಂಬುದು ಹೇಗೆಂಬುದನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟ ಪಡಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಅಕ್ಷೇಷ್ವರ್ಥಾಪಿತೇಷ್ಟೇತದ್ಗುಣ-ದೋಷ ವಿಚಾರಕಮ್ |

ಸತ್ವಂ ರಜಸ್ತಮಶ್ಚಾಸ್ಯ ಗುಣಾ ವಿಕ್ರಿಯತೇ ಹಿ ತೈಃ ||೧೩||

ಅ:—ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಮಗ್ನವಾಗುತ್ತಿರಲು, ಮನವು (ವಿಷಯಗಳ) ಗುಣ-ದೋಷಗಳನ್ನು ವಿಚಾರಿಸುವದು. ಇದಕ್ಕೆ ಸತ್ವ-ರಜ ತಮವೆಂಬ ಮೂರು ಗುಣಗಳಿವೆ. ಹೀಗೆಂದು ಆ ಗುಣಗಳ ಯೋಗ ದಿಂದ ಇದು ವಿಕಾರವನ್ನು ಹೊಂದುವದು.

ಗುಣಯೋಗದಿಂದ ವಿಕಾರವು ಹೇಗೆ ?

ವೈರಾಗ್ಯಂ ಕ್ಷಾಂತಿರೌದಾರ್ಯಮಿತ್ಯಾದ್ಯಾಃ ಸತ್ವಸಂಭವಾಃ |

ಕಾಮ ಕ್ರೋಧೌ ಲೋಭ ಯತ್ನಾ ಮಿತ್ಯಾದ್ಯಾಃ

ರಜಸೋಸ್ಥಿತಾಃ |

ಆಲಸ್ಯ ಭ್ರಾಂತಿತಂದ್ರಾದ್ಯಾ ವಿಕಾರಾತಮಸೋಸ್ಥಿತಾಃ ||೧೪||

ಅ:—ವೈರಾಗ್ಯ, ಕ್ಷಮೆ(ತಾಳ್ಮೆ), ಉದಾರತೆ ಮುಂ. ಸತ್ವಗುಣದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದವುಗಳು. ಕಾಮ-ಕ್ರೋಧ-ಲೋಭ-ಯತ್ನ ಮುಂ. ರಜೋಗುಣ ದಿಂದ. ಆಲಸ್ಯ-ಭ್ರಮೆ-ನಿದ್ರೆ ಬಡಕತನ ಮುಂ. ತನೋಗುಣದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿ ದವುಗಳು.

ವೈರಾಗ್ಯಾದಿಗಳ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ವಿಭಾಗಿಸಿ ತೋರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಸಾತ್ವಿಕೈಃ ಪುಣ್ಯನಿಷ್ಪತ್ತಿಃ ಪಾಪೋವೃತ್ತಿಶ್ಚ ರಾಜಸೈಃ |

ತಾಮಸೈರ್ನೋಭಯಂ ಕಿಂತು ವೃಥಾಯುಃ ಕ್ಷಪಣಂ

ಭವೇತ್ ||೧೫||

ಅ:—ಸಾತ್ವಿಕ ವಿಕಾರಗಳ ಯೋಗದಿಂದ ಪುಣ್ಯಸಂಚಯವು. ರಾಜಸ ವಿಕಾರಗಳ ಯೋಗದಿಂದ ಪಾಪವು ಬೆಳೆಯುತ್ತದೆ. ತಾಮಸ ವಿಕಾರಗಳಿಂದ ಎರಡೂ ಇಲ್ಲ. ವೃಥವಾಗಿ ಆಯುಷ್ಯ ಮಾತ್ರ ಕಳೆಯುತ್ತದೆ.

ಅತ್ರಾಹಂಪ್ರತ್ಯಯೀ ಕರ್ತೇತ್ಯೇವಂ ಲೋಕವ್ಯವಸ್ಥಿತಃ ||೧೬||

ಅ:—ಈ ಅಂತಃಕರಣ ಮೊದಲಾದವುಗಳಮೇಲೆ 'ನಾನು' ಎಂದು ಅಭಿ ಮಾನ ತಾಳುವ ಆತ್ಮನೇ ಕರ್ತನು. ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಕೂಡ ಹೀಗೇ ವ್ಯವಹಾರ ನಿರುವದು.

— ಇದುವರೆಗೆ ಜಗತ್ತಿನ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಹೇಳಿ ಈಗ ಅದು ವಂಚಭೂತಗಳ ಕಾರ್ಯವಾದುದರಿಂದ ಭೌತಿಕವಾಗಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಲು ಉಪಾಯಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಸ್ವಷ್ಟಶಬ್ದಾದಿಯುಕ್ತೇಷು ಭೌತಿಕತ್ವನುತಿಸ್ಪಟನಮ್ |

ಅಕ್ಷಾದಾವಪಿ ತಚ್ಛಾಸ್ತ್ರಯುಕ್ತಿಭ್ಯಾನುವಧಾರ್ಯತಾಮ್ ||೧೭||

ಅ:— ಸ್ವಷ್ಟ ಶಬ್ದವೇ ಮೊದಲಾದ (ಶಬ್ದವು ಆಕಾಶಗುಣವು. ಸ್ಪರ್ಶವು ವಾಯುಗುಣವು.) ವಂಚಭೂತಗಳಿಂದ ಕೂಡಿಕೊಂಡಿರುವ ವದಾರ್ಥಗಳ ಭೌತಿಕತ್ವವು ನಿಚ್ಚಳವಾಗಿಯೇ ಇದೆ. ಅದು ಇಂದ್ರಿಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವವೆಂದು ಶಾಸ್ತ್ರ ಮತ್ತು ಯುಕ್ತಿಗಳಿಂದ ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಆಕಾಶವೇ ಮೊದಲಾದ ವಂಚಮಹಾಭೂತಗಳ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಭೌತಿಕವೆನ್ನುವರು. ಘಟವೇ ಮುಂ. ವದಾರ್ಥಗಳು ಶಬ್ದ-ಸ್ಪರ್ಶ ಇತ್ಯಾದಿ ಭೂತಕಾರ್ಯದಿಂದ ಕೂಡಿರುತ್ತವೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಆಯಾ ಭೂತಧರ್ಮಗಳೆಲ್ಲ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ವಷ್ಟವಾಗಿ ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತವೆ. ಆದುದರಿಂದ ಅವು (ಆ ವದಾರ್ಥಗಳು) ಭೌತಿಕವೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಆದರೆ ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ವಿಷಯ ? “ಮನವು ಅನ್ನದ ವಿಕಾರವಾಗಿದೆ. ಪ್ರಾಣವು ನೀರಿನ ವಿಕಾರ ಎಂದು ಮೊದಲಾಗಿ ಛಾದೋಗ್ಯ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. ಇದರಂತೆ ಯುಕ್ತಿಯಿಂದಲೂ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಭೌತಿಕವೆಂದು ಸಿದ್ಧ ಮಾಡಬಹುದು.)

—ಹೀಗೆ ಭೂತ-ಭೌತಿಕ ವದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ವಿವೇಚಿಸಿ ಈಗ “ಸದೇವ ಸೋಮ್ಯ ಇದಂ ಅಗ್ರ ಆಸೀತ್” ಎಲೈ ಪ್ರಿಯದರ್ಶನನಾದ ಶ್ವೇತಕೇತುವೇ ಜಗದುತ್ಪತ್ತಿಗಿಂತ ಮೊದಲು ಇದೆಲ್ಲ ‘ಸತ್’ ಆಗಿತ್ತು ಎಂದು ಮೊದಲಾಗಿ ಅದ್ವಿತೀಯ ಬ್ರಹ್ಮ ಪ್ರತಿಪಾದಕ ಶ್ರುತಿಯನ್ನೇ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡುವ ಗ್ರಂಥಕಾರರು ಮೇಲಿನ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿಯ ‘ಇದಂ’ ಪದದ ಅರ್ಥ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಏಕಾದಶೇಂದ್ರಿಯೈರ್ಯುಕ್ತ್ಯಾ ಶಾಸ್ತ್ರೇಣಾಪ್ಯನಗಮ್ಯತೇ |

ಯಾವತ್ಕಿಂಚಿದ್ಭವೇದೇತದಿದಂ ಶಬ್ದೋದಿತಂ ಜಗತ್ ||೧೮||

ಅ:— ಮನ ಸಹಿತವಾಗಿ ಹನ್ನೊಂದು ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಂದ ಹಾಗೂ ಅನುಮಾನ, ಅರ್ಥಾವತ್ತಿ ಮುಂ. ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ, ಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದ ಸ್ವಲ್ಪ

ಕೂಡ ಬಿಡದೇ ಯಾವ ಜಗತ್ತು ತಿಳಿದುಬರುವದೋ ಅದನ್ನು 'ಇದಂ' ಶಬ್ದದಿಂದ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.

ಇನ್ನು ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಅದೇ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಅನುವಾದಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಇದಂ ಸರ್ವಂ ಪುರಾ ಸೃಷ್ಟೇರೇಕಮೇವಾದ್ವಿತೀಯಕಮ್ |

ಸದೇವಾಸೀನ್ನಾಮರೂಪೇ ನಾಸ್ತಾಮಿತ್ಯಾರುಣೇರ್ವತಃ ||೧೯||

ಅ:—ಸೃಷ್ಟಿ ಹುಟ್ಟುವದಕ್ಕಿಂತ ಮೊದಲು ಇದೆಲ್ಲ (ಇದಂ ಶಬ್ದವಾಚ್ಯ) ಒಂದೇ ಒಂದು ಮತ್ತೊಂದಿಲ್ಲದ ಸದ್ರೂಪವಿತ್ತು. ನಾಮ-ರೂಪಗಳು ಇರಲಿಲ್ಲ ಎಂದು (ಭಾಂದೋಗ್ಯದಲ್ಲಿ) ಅರುಣಿಯ ಮಗನ (ಉದ್ದಾಲಕನ) ವಚನವುಂಟು.

(ಭಾಂದೋಗ್ಯೋಪನಿಷತ್ತಿನ ಆರನೇ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಅರುಣಪುತ್ರನಾದ ಉದ್ದಾಲಕನು ತನ್ನ ಮಗನಾದ ಶ್ವೇತಕೇತುವಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮೋಪದೇಶವನ್ನು ಮಾಡುವಾಗ ಈ ವಾಕ್ಯ ಬಂದಿದೆ)

ಲೌಕಿಕವಾದ ಯಾವುದೇ ಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ವಗತ-ಸಜಾತೀಯ-ವಿಜಾತೀಯಗಳೆಂಬ ಭೇದಗಳಿರುತ್ತವೆ.

ವೃಕ್ಷಸ್ಯ ಸ್ವಗತೋ ಭೇದಃ ಪತ್ರ ಪುಷ್ಪ ಫಲಾದಿಭಿಃ |

ವೃಕ್ಷಾಂತರಾತ್ರಜಾತೀಯೋ ವಿಜಾತೀಯಃ ಶಿಲಾದಿತಃ ||೨೦||

ಅ:—ವೃಕ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ಎಲೆ-ಹೂ-ಕಾಯಿ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಯೋಗದಿಂದ ಸ್ವಗತಭೇದವು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಅದರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೇ ಬೇರೆ ಜಾತಿಯ ವೃಕ್ಷಗಳನ್ನು ಹೋಲಿಸಲು ಸಜಾತೀಯ ಭೇದವು ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಅದರಂತೆ ಕಲ್ಲು-ಮಣ್ಣು ಮುಂ. ಯೋಗದಿಂದ ವಿಜಾತೀಯ ಭೇದವೆನಿಸುತ್ತದೆ.

—ಲೌಕಿಕ ಪದಾರ್ಥಗಳಂತೆ ಸದ್ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿಯೂ ಸಂಭವಿಸಬಹುದಾದ ಈ ಭೇದತ್ರಯವನ್ನು ಶ್ರುತಿಯು ಮೂರು ಪದಗಳಿಂದ ನಿವಾರಿಸುವದೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ತಥಾ ಸದ್ವಸ್ತುನೋ ಭೇದತ್ರಯಂ ಪ್ರಾಪ್ತಂ ನಿವಾರ್ಯತೇ |

ಐಕ್ಯಾವ ಧಾರಣಾದ್ವೈತಪ್ರತಿಷೇಧೈ ಸ್ತ್ರಿಭಿಃ ಕ್ರಮಾತ್ ||೨೧||

ಅ:— ಅದರಂತೆ ಸದ್ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುವ ಈ ಮೂರು ಭೇದಗಳನ್ನು, ಏಕತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ, ನಿಶ್ಚಯಾರ್ಥಕವಾದ, ದ್ವೈತವನ್ನು ನಿಷೇಧಿಸುವ (ಏಕಮೇವಾದ್ವಿತೀಯಮ್) ಮೂರು ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಅಲ್ಲಗಳೆಯುತ್ತಾರೆ.

ಸದ್ವಸ್ತುವು ನಿರವಯವವೆನಿಸುವದರಿಂದ ಅದರಲ್ಲಿ ಭೇದತ್ರಯದ ಸಂದೇಹತಾಳುವದೇ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ.

ಸತೋ ನಾವಯಾಃ ಶಂಕ್ಯಾಸ್ತದಂಶಸ್ಯಾನಿರೂಪಣಾತ್ |

ನಾಮ ರೂಪೇ ನ ತಸ್ಯಾಂಶೌ ತಯೋರದ್ವ್ಯಾಪ್ಯ

ನುದ್ಭವಾತ್ ||೨೨||

ಅ:— ಸದ್ವಸ್ತುವಿನ ಅಂಶರೂಪಭಾಗಗಳುಂಟೆಂದು ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗುವದಿಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ಅದರಲ್ಲಿ ಅವಯವ (ಭಾಗ) ಗಳುಂಟೆಂದು ಸಂದೇಹ ತಾಳಲು ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲ. (ಸೃಷ್ಟಿ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ) ಇನ್ನೂ ನಾಮರೂಪಗಳು ಹುಟ್ಟಿಕೊಂಡಿರಲಿಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ನಾಮರೂಪಗಳು ಸದ್ವಸ್ತುವಿನ ಅಂಶಗಳೆನಿಸಲಾರವು.

ನಾಮರೂಪೋಭವ ಸ್ಯೈವ ಸೃಷ್ಟಿತ್ವಾತ್ ಸೃಷ್ಟಿತಃ ಪುರಾ |

ನ ತಯೋರುಭವ ವಸ್ತುಸ್ಮಾನ್ನಿರಂಶಂ ಸದ್ಯಥಾ ವಿಯತ್||೨೩||

ಅ:— ನಾಮ-ರೂಪಗಳ ಉತ್ಪತ್ತಿ ಎಂದರೇ ಸೃಷ್ಟಿವೆನಿಸುವುದರಿಂದ ಸೃಷ್ಟಿಯ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಅವು ಇರಲಿಲ್ಲ. (ಎಂದಂತಾಯಿತು.) ಆದುದರಿಂದ ಆಕಾಶದಂತೆ ಸದ್ವಸ್ತುವು ಅಖಂಡವಾಗಿದೆ. (ಇದರಿಂದ ಸ್ವಗತ ಭೇದ ನಿರಾಕರಣವಾಯಿತು.)

ಇನ್ನು 'ಏವ' ಪದದಿಂದ ಸಜಾತೀಯ ಭೇದವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಸದಂತರಂ ಸಜಾತೀಯಂ ನ ನೈಲಕ್ಷಣ್ಯವರ್ಜನಾತ್ |

ನಾಮರೂಪೋಪಾಧಿ ಭೇದಂ ವಿನಾ ನೈವ ಸತೋ ಭಿದಾ||೨೪||

ಅ:— ಸದ್ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ವಿಲಕ್ಷಣತೆ (ಭಿನ್ನಲಕ್ಷಣತ್ವ) ಇಲ್ಲದ್ದರಿಂದ, ಅದರ ಹೊರತು ಇನ್ನೊಂದಿಲ್ಲ. ನಾಮ-ರೂಪಗಳ ಉಪಾಧಿಭೇದದ ಹೊರತಾಗಿ ಸದ್ವಸ್ತುವಿಗೆ ಇನ್ನೊಂದು ಭೇದವಿಲ್ಲ.

(ಉಪಾಧಿಗಳ ಮೂಲಕ ಕಂಡುಬಂದ ಭೇದವು ಉಪಾಧಿನಷ್ಟವಾದ ಕೂಡಲೇ ನಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದುದರಿಂದ ಉಪಾಧಿಮೂಲವಾದ ಭೇದವು ನಿಜವಾದುದಲ್ಲ.)

ಅದರಲ್ಲಿ ವಿಜಾತೀಯ ಭೇದವೂ ಇಲ್ಲ.

ವಿಜಾತೀಯನುಸತ್ತತ್ತು ನ ಖಲ್ವಸ್ತೀತಿ ಗಮ್ಯತೇ |

ನಾಸ್ಯಾತಃ ಪ್ರತಿಯೋಗಿತ್ವಂ ವಿಜಾತೀಯಾದ್ಧಿ ದಾ ಕುತಃ ||೨೫||

ಅ:— ಸತ್ತಿಗೆ ವಿಜಾತೀಯ (ಭಿನ್ನ ಲಕ್ಷಣವುಳ್ಳ)ವೆನಿಸುವ ಅಸತ್ತು ಇರುತ್ತದೆಂದು ಅನಿಸುವದೇಇಲ್ಲ. ಎಂದಮೇಲೆ ಅಸತ್ತು ಸತ್ತಿಗೆ ಪ್ರತಿಯೋಗಿಯಾಗಲಾರದು. ಆದುದರಿಂದ ವಿಜಾತೀಯ ವದಾರ್ಥದಿಂದ ಸತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಭೇದವಾಗುವದು ಹೇಗೆ ?

ಇವೆಲ್ಲ ವಿಚಾರಗಳಿಂದ ನಿಷ್ಕನ್ನವೇನಾಯಿತು ?

ಏಕಮೇವಾದ್ವಿತೀಯಂ ಸತ್ಸಿದ್ಧಮತ್ರ ತು ಕೇಚನ |

ವಿಹ್ವಲಾ ಅಸದೇವೇದಂ ಪುರಾಸೀದಿತ್ಯವರ್ಣಯನ್ ||೨೬||

ಅ:— ಹೀಗೆ ಸತ್ತು ಮೂರು ಭೇದಗಳಿಲ್ಲದೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು. ಆದರೆ ಕೆಲವರು ಸೃಷ್ಟಿಯ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಅಸತ್ತೇ ಇದ್ದಿತೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. (ಬೌದ್ಧಮತಾನುಯಾಯಿಗಳಾದ ಶೂನ್ಯವಾದಿ ಮಾಧ್ಯಮಿಕರು ಹೀಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.)

ಮಗ್ನಸ್ಯಾಬ್ಧೌ ಯಥಾಕ್ಷಾಣಿ ವಿವ್ಧಲಾನಿ ತಥಾಸ್ಯಧೀಃ |

ಅಖಂಡೈಕರಸಂ ಶ್ರುತ್ವಾ ನಿಷ್ಪಚಾರಾ ಬಿಭೇತ್ಯತಃ ||೨೭||

ಅ:— ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿದ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಹೇಗೆ ವ್ಯಾಕುಲಗೊಳ್ಳುವವೋ, ಅದರಂತೆ ಮಾಧ್ಯಮಿಕರೇ ಮೊದಲಾದವರ ಬುದ್ಧಿಯು ಅಖಂಡವೂ, ಏಕರಸವೂ ಆದ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಕೇಳಿ ಕುಂತಿತವಾಗುವದು. ಆದುದರಿಂದ ಭೇತಿ ಎನಿಸುವದು.

ಅನೇಕ ಆಚಾರ್ಯರೂ ಇದನ್ನು ಒಪ್ಪುತ್ತಾರೆ.

ಗೌಡಾಚಾರ್ಯಾ ನಿರ್ವಿಕಲ್ಪೇ ಸಮಾಧಾವನ್ಯಯೋಗಿನಾಮ್ |

ಸಾಕಾರಬ್ರಹ್ಮನಿಷ್ಠಾನಾಮತ್ಯಂತಂ ಭಯಮೂಚಿರೇ ||೨೮||

ಅ- ಗೌಡಪಾದಾಚಾರ್ಯರು ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಸಮಾಧಿಯಲ್ಲಿ ಸಗುಣಬ್ರಹ್ಮನಿಷ್ಠೆಯುಳ್ಳ ಜೀವಿ ಅನೇಕಉಪಾಸಕರಿಗೆ ಬಹಳಭಯವೆನಿಸುವದೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಗೌಡಪಾದಾಚಾರ್ಯ ವಿರಚಿತ ಮಾಂಡೂಕ್ಯಕಾರಿಕಾ ಗ್ರಂಥದಿಂದ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಅರ್ಥವುಳ್ಳ ಶ್ಲೋಕ (ಕಾರಿಕಾ) ವನ್ನು ಉದ್ಧರಿಸುತ್ತಾರೆ. (ಮಾಂಡೂಕ್ಯಕಾರಿಕಾ ಗ್ರಂಥವು ೨೦೦ ಶ್ಲೋಕಾತ್ಮಕವು.)

ಅಸ್ವರ್ಣಯೋಗೋ ನಾಮೈಷ ದುರ್ದರ್ಶಃ ಸರ್ವಯೋಗಿಭಿಃ |
ಯೋಗಿನೋ ಬಿಭೃತಿ ಹೃತ್ಸ್ಮಾದಭಯೇ ಭಯದರ್ಶಿನಃ ||೨೯||

ಅ:- ಈ 'ಅಸ್ವರ್ಣಯೋಗ'ವೆಂಬ ಹೆಸರಿನ ನಿರ್ವಿಕಲ್ಪ ಸಮಾಧಿಯು ಸಗುಣೋಪಾಸಕರಾದ ಯೋಗಿಗಳಿಗೆ ಕಾಣಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಯಾಕೆಂದರೆ ನಿರ್ಭಯವಾದ ನ್ನಾನದಲ್ಲಿ ಭಯವುಂಟೆಂದು ತಿಳಿಯುವ ಅವರಿಗೆ ಈ ಸಮಾಧಿಯಲ್ಲಿ ಭಯವೆನಿಸುತ್ತದೆ.

ಗೌಡಪಾದಾಚಾರ್ಯರು ಶ್ರೀ ಶಂಕರಾಚಾರ್ಯರ ಪರಮಗುರುಗಳು. ಎಂದರೆ ಗುರುಗಳ ಗುರುಗಳು.

ಶಂಕರಾಚಾರ್ಯರ ಮತವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಭಗವತ್ಪೂಜ್ಯ ಪಾದಾಶ್ಚ ಶುಷ್ಕತರ್ಕಪಟೂನಮೂನ್ |

ಅಹುರ್ಮಾಧ್ಯಮಿಕಾನ್ ಭ್ರಾಂತಾನ ಚಿಂತ್ಯೇಽಸ್ಮಿನ್

ಸದಾತ್ಮನಿ ||೩೦||

ಅ:- ಮತ್ತು ಭಗವತ್ಪೂಜ್ಯಪಾದರುಕೂಡ ಒಣ ತರ್ಕ ಮಾಡುವದರಲ್ಲಿ ಚತುರರಾಗಿರುವ ಮಾಧ್ಯಮಿಕರಿಗೆ ಈ ಅಚಿಂತ್ಯನಾದ ಸದ್ಭ್ರೂಪ ಆತ್ಮನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಭ್ರಾಂತರಾಗಿರುವರೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಸುರೇಶ್ವರಾಚಾರ್ಯರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ

ಅನಾದೃತ್ಯ ಶ್ರುತಿಂ ಮೌಖ್ಯಾದಿಮೇ ಬೌದ್ಧಾಸ್ತಮಸ್ತಿನಃ |

ಅಪೇದಿರೇ ನಿರಾತ್ಮತ್ವಮನು ಮಾನ್ಯೈಕ ಚಕ್ಷುಷಃ ||೩೧||

ಅ:- ಈ ಅಜ್ಞಾನಿಗಳಾದ ಬೌದ್ಧರು ಮೂರ್ಖತನದಿಂದ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಅನಾದರಮಾಡಿ 'ಅನುಮಾನ' ಒಂದೇ ಪ್ರಮಾಣವೆಂದು ಭಾವಿಸುತ್ತ ಶೂನ್ಯವಾದಕ್ಕೆ ಬಂದರು.

ಇಲ್ಲಿ ಶೂನ್ಯವಾದಿಗಳಿಗೆ ಪ್ರಶ್ನಮಾಡಿ ನಿರುತ್ತರಗೊಳಿಸುವರು.

ಶೂನ್ಯಮಾಸೀದಿತಿ ಬ್ರೂಷೇ ಸದೋಗಂ ವಾ ಸದಾತ್ಮತಾಮ್ |
ಶೂನ್ಯಸ್ಯ ನ ತು ತದ್ವ್ಯಕ್ತಮುಭಯಂ ವ್ಯಾಹತತ್ವತಃ ||೩೨||

ಅ:—(ಎಲೈ ಮಾಧ್ಯಮಿಕನೇ) ಶೂನ್ಯವು ಇದ್ದಿತು ಎಂಬ ಮಾತಿನಿಂದ ಶೂನ್ಯಕ್ಕೆ ಸತ್ತಿ ನೋಡನೆ ಸಂಬಂಧವೇ? ತಾದಾತ್ಮ್ಯವೇ ಇವೆರಡೂ ಉತ್ತರಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಘಾತದೋಷ ಸಂಬಂಧಿಸುವುದರಿಂದ ಅವು ಯೋಗ್ಯವಾದವುಗಳಲ್ಲ.

(‘ಇರು’ ಎಂಬ ಧಾತು ಪ್ರಯೋಗ ಅಥವಾ ಕ್ರಿಯಾವದ ಪ್ರಯೋಗವು ಒಂದು ವಸ್ತುವು ಇದ್ದಿತೆಂದು ಸೂಚಿಸುವದರಿಂದ ‘ಶೂನ್ಯವು ಇದ್ದಿತು’ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು “ವದತೋವ್ಯಾಘಾತ”ದೋಷದಿಂದ ಕೂಡಿರುವದೆಂದು ಭಾವವು. ಇದಕ್ಕೆ ‘ನನ್ನ ತಾಯಿ ಬಂಜೆಯು’ ಎಂಬುದು ಉದಾಹರಣೆಯಾಗಿದೆ.)

ನ ಯುಕ್ತಸ್ತಮಸಾ ಸೂರ್ಯೋನಾಪಿ ಚಾಸೌ ತನೋನುಯಃ |
ಸ ಚ್ಯೂನ್ಯಯೋರ್ವಿರೋಧಿತ್ವಾಚ್ಯೂನ್ಯಮಾಸೀತ್ ಕಥಂ
ವದ ||೩೩||

ಅ:—ಸೂರ್ಯನು ಕತ್ತಲೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದವನಲ್ಲ. ಕತ್ತಲೆಯ ರೂಪವುಳ್ಳವನೂ ಅಲ್ಲ. ಅದರಂತೆ ಸತ್ತು ಮತ್ತು ಶೂನ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ವಿರೋಧವಿರುವದರಿಂದ “ಶೂನ್ಯವಿತ್ತು” ಎಂದು ಹೇಳುವದು ಹೇಗೆ?

ಹೀಗಿದ್ದಮೇಲೆ ನಿರ್ವಿಕಲ್ಪ ಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿ ಆಕಾಶಾದಿ ಭೂತಗಳಾದರೂ ಇರುವವೆಂಬುದು ಹೇಗೆ? ಇದರಿಂದ ವ್ಯಾಘಾತದೋಷ ಉಂಟಾಗಲಾರದೇ?

ವಿಯದಾದೇರ್ನಾಮರೂಪೇ ಮಾಯಯಾ ಸುನಿಕಲ್ಪಿತೇ |

ಶೂನ್ಯಸ್ಯ ನಾಮರೂಪೇಚ ತಥಾಚೇಜ್ಜೀವ್ಯತಾಂ
ಚಿರಮ್ ||೩೪||

ಅ:—ಆಕಾಶ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ನಾಮರೂಪಗಳು ಮಾಯೆಯಿಂದ ಕಲ್ಪಿತವಾದವುಗಳು. ಅದರಂತೆ ಶೂನ್ಯದ ನಾಮರೂಪಗಳಾದರೂ ಕಲ್ಪಿತವೆಂದರೆ, ಆ ಶೂನ್ಯವು ಯಾವಾಗಲೂ ಬಾಳಲಿ.

(ಕಲ್ಪಿತ ವಸ್ತುವಿನ ವಿಷಯೋಗದಿಂದ ಅಧಿಷ್ಠಾನಕ್ಕೆ ಯಾವ ಬಾಧೆಯೂ ಇಲ್ಲ.)

ಹಾಗೆಂದರೆ ಶೂನ್ಯಕ್ಕಾದಂತೆ ಸದ್ವಸ್ತುವಿನ ನಾಮರೂಪಗಳೂ ಕಲ್ಪಿತವೇ ಎನ್ನಬೇಕಾಯಿತಲ್ಲ.

ಸತೋಽಪಿ ನಾಮರೂಪೇ ದ್ವೇ ಕಲ್ಪಿತೇ ಚೇತ್ಸದಾನದ |

ಕುತ್ರೇತಿ ನಿರಧಿಷ್ಠಾನೋ ನ ಭ್ರಮಃ ಕ್ವಚಿದೀಕ್ಷ್ಯತೇ ||೩೫||

ಅ.— ಸದ್ವಸ್ತುವಿನ ನಾಮರೂಪಗಳೆರಡೂ ಕಲ್ಪಿತವೆಂದು ಹೇಳುವ ದಾದರೆ, ಯಾವ ಅಧಿಷ್ಠಾನದಮೇಲೆ ಕಲ್ಪಿತವಾದವೆಂಬುದನ್ನು ಹೇಳು. ಯಾಕೆಂದರೆ ಅಧಿಷ್ಠಾನವಿಲ್ಲದೇ ಭ್ರಮೆಯುಂಟಾದುದನ್ನು ಎಂದೂ ಕಂಡಿಲ್ಲ.

ಕತ್ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಹಾವಿನ ಭ್ರಮೆಯುಂಟಾಗಲು ಹಗ್ಗ (ಅಧಿಷ್ಠಾನ)ವು ಬೇಕು. (ಆದರಂತೆ ಶುಕಿ, ರಜತ, ಸ್ಥಾನುಪುರುಷ ಮುಂ.)

ಶೂನ್ಯವಿತ್ತು ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಘಾತದೋಷವುಂಟಾದರೆ ಸತ್ತು ಇತ್ತು ಎಂಬುದಕ್ಕೂ ದೋಷವು ಬರುತ್ತದೆ.

ಸದಾಸೀದಿತಿ ಶಬ್ದಾರ್ಥಭೇದೇ ವೈ ಗುಣ್ಯಮಾಪತೇತ್ |

ಅಭೇದೇ ಪುನರುಕ್ತಿಃ ಸ್ಯಾನ್ಮೈವಂ ಲೋಕೇ ತಥೇ

ಪ್ರಣಾತ್ ||೩೬||

ಅ:— ಸತ್ತು ಇತ್ತು ಎಂಬ ಎರಡು ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಅರ್ಥಭೇದವಿರುವುದೆಂದರೆ (ಅದ್ವೈತಕ್ಕೆ) ವಿರೋಧವುಂಟಾಗುವುದು. ಇನ್ನು ಒಂದೇ ಅರ್ಥವಿರುವುದೆಂದರೆ ಪುನರುಕ್ತಿ ದೋಷಸಂಭವಿಸುವುದು. (ಉತ್ತರ) ಹಾಗಲ್ಲ. ಲೋಕದಲ್ಲಿ ನಾಕಷ್ಟು ಅಂಥ ಪ್ರಯೋಗಗಳುಂಟು.

ಉದಾಹರಣೆ

ಕರ್ತವ್ಯಂ ಕುರುತೇ ವಾಕ್ಯಂ ಬ್ರೂತೇ ಧಾರ್ಮ್ಯಧಾರಣಮ್ |

ಇತ್ಯಾದಿವಾಸನಾವಿಷ್ಣಂ ಪ್ರತ್ಯಾಸೀತ್ ಸದಿ-

ತೀರಣಮ್ ||೩೭||

ಅ:— ಕರ್ತವ್ಯವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಧರಿಸತಕ್ಕದ್ದನ್ನು ಧರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಇತ್ಯಾದಿ ವದ ಪ್ರಯೋಗಗಳ ಸಂಸ್ಕಾರವಿದ್ದವನನ್ನು (ಶ್ವೇತಕೇತುವನ್ನು) ಕುರಿತು (ಸತ್ ಆಸೀತ್) ಸತ್ತು ಇತ್ತು ಎಂದು ಹೇಳಬೇಕಾಯಿತು.

ಹಾಗೇ ಆಗಲಿ. ಅದ್ವಿತೀಯವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ಕಾಲಾಭಾವವಿರುವುದು. ಎಂದ ಮೇಲೆ ಇಲ್ಲಿ ಭೂತಕಾಲ ಪ್ರಯೋಗವು ಹೇಗೆ? 'ಅಗ್ರೇ, ಉತ್ಪತ್ತಿಯ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಎಂದುಹೇಳಿರುವುದಲ್ಲ.

ಕಾಲಾಭಾವೇ ಪುರೇತ್ಯುಕ್ತಿಃ ಕಾಲವಾಸನಯಾ ಯುತಮ್ |

ಶಿಷ್ಯಂ ಪ್ರತ್ಯೇವ ತೇನಾತ್ರ ದ್ವಿತೀಯಂ ನ ಹಿ ಶಂಕ್ಯತೇ ||೩೮||

ಅ:— ಅದ್ವಿತೀಯ ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ಕಾಲವಿರುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬುದ ಸರಿಯೇ. ಆದರೆ 'ಪುರಾ' ಎಂದರೆ ಸೃಷ್ಟಿ ಹುಟ್ಟುವುದಕ್ಕಿಂತ ಮೊದಲು ಎಂದು ಹೇಳುವುದು ಕಾಲದ ತಿಳಿವಳಿಕೆ (ವಾಸನೆ) ಯುಳ್ಳ ಶಿಷ್ಯನನ್ನು ಉದ್ದೇಶಿಸಿ. ಸದ್ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ದ್ವೈತವನ್ನು ಶಂಕಿಸಲು ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ.

ಚೋದ್ಯಂ ವಾ ಪರಿಹಾರೋ ವಾ ಕ್ರಿಯತಾಂ

ದ್ವೈತಭಾಷಯಾ |

ಅದ್ವೈತಭಾಷಯಾ ಚೋದ್ಯಂ ನಾ ಸ್ತಿನಾಸಿ

ತದುತ್ತರಮ್ ||೩೯||

ಅ:— ಪ್ರಶ್ನವಾಗಲೀ ಅದಕ್ಕೆ ಪರಿಹಾರವಾಗಲೀ (ವ್ಯಾವಹಾರಿಕ) ದ್ವೈತ ಭಾಷೆಯಿಂದ ನಡೆಯಲಿ. ಅದ್ವೈತ ಭಾಷೆಯಿಂದ ಪ್ರಶ್ನಿಸೋಡಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಉತ್ತರವನ್ನು ಕೊಡಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. (ಅದ್ವೈತಿಗಳ ಬ್ರಹ್ಮವು ಮಾತು-ಮನಗಳಿಗೆ ಮೀರಿದುದು)

ತದಾ ಸ್ತಿಮಿತಗಂಭೀರಂ ನ ತೇಜೋ ನ ತನುಸ್ತತಮ್ |

ಅನಾಖ್ಯಮನಭಿವ್ಯಕ್ತಂ ಸತ್ಕಿಂಚಿದವ ಶಿಷ್ಯತೇ ||೪೦||

ಅ:— ಪ್ರಲಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಿಶ್ಚಲವೂ, ಮನದಿಂದ ಚಿಂತಿಸಲು ಅಸಾಧ್ಯವೂ ಆದ ಪ್ರಕಾಶವಲ್ಲ. ಕತ್ತಲೆಯಲ್ಲ. ಎಲ್ಲಡೆಗೆ ತುಂಬಿರುವಂಥ, ಮಾತಿಗಿಲ್ಲುಕದಂಥ, ಕಣ್ಣು-ಕಿವಿಗಳಿಗೆ ವಿಷಯವಾಗದಂಥ ಯಾವದೋ ಒಂದು ಸತ್ತು ಉಳಿಕೆಯಾಗಿರುತ್ತದೆ.

(ಇದು ಯೋಗ ವಾಸಿಷ್ಠ ಗ್ರಂಥದೊಳಗಿನದು.)

ನನು ಭೂಮ್ಯಾದಿಕಂ ಮಾ ಭೂಪ್ರರಮಾಣ್ವಂತನಾಶತಃ |

ಕಥಂ ತೇ ವಿಯತೋಽಸತ್ಯಂ ಬುದ್ಧಿಮಾರೋಹತೀತಿ

ಚೇತ್ ||೪೧||

ಅ:— (ಈ ಶಂಕೆಯನ್ನು ತಾರ್ಕಿಕರು ಎತ್ತಿದ್ದಾರೆ) (ಅದ್ವೈತ ಸಿದ್ಧಾಂತಿಯೇ) ಭೂಮಿ-ಉದಕ-ತೇಜ-ವಾಯು ಈ ನಾಲ್ಕು ದ್ರವ್ಯಗಳು ಪರಮಾಣುವಿನ ವರೆಗೆ ನಾಶವಾಗುವದರಿಂದ ಅವು ಮಿಥ್ಯೆ ಎನಿಸಲಿ. ಆದರೆ ಅದು ಹೇಗೆ ಆಕಾಶದ ಮಿಥ್ಯತ್ವವು ನಿನ್ನ ಬುದ್ಧಿಗೆ ಹಿಡಿಯುವುದು? ಎಂದರೆ-

ಅತ್ಯಂತಂ ನಿರ್ಜಗದ್ವೋಮು ಯಥಾತೇ

ಬುದ್ಧಿಮಾಶ್ರಿತಮ್ |

ತಥೈವ ಸನ್ನಿರಾಕಾಶಂ ಕುತೋ ನಾಶ್ರಯತೇ ಮತಿಮ್ ||೪೨||

ಅ:— ಜಗತ್ತಿನ ನಾಶವಾದ ಮೇಲೆ ಉಳಿಯುವ ಆಕಾಶವನ್ನು ನಿನ್ನ ಬುದ್ಧಿಯು ಗ್ರಹಿಸಿದಂತೆ, ಆಕಾಶರಹಿತ ಸತ್ ವಸ್ತುವನ್ನು ನಿನ್ನ ಬುದ್ಧಿಯು ಯಾಕೆ ಗ್ರಹಿಸುವದಿಲ್ಲ?

ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಕಂಡದ್ದನ್ನು ಇಲ್ಲವೆನ್ನಲಾಗುವದಿಲ್ಲ ಎಂಬ ನ್ಯಾಯ ವನ್ನಾಧರಿಸಿ ತಾರ್ಕಿಕನ ಆಕ್ಷೇಪವು.

ನಿರ್ಜಗದ್ವೋಮು ದೃಷ್ಟಂ ಚೇತ್ಪ್ರಕಾಶತಮಸೀ ವಿನಾ |

ಕ್ಷ ದೃಷ್ಟಂ ಕಿಂ ಚ ತೇ ಪಕ್ಷೇ ನ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಂ

ವಿಯತ್ಖಲು ||೪೩||

ಅ:— ಜಗದ್ರೂಪವಾದ ಆಕಾಶವು ಕಂಡಿತೆಂದು ಹೇಳುವುದಾದರೆ, ಬೆಳಕು-ಕತ್ತಲೆಗಳಿಲ್ಲದಾಗ ಅದಿಲ್ಲಿ ಕಂಡಿತು? ಅಲ್ಲದೇ ನಿನ್ನ ಮತದಂತೆ ಆಕಾಶದ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಜ್ಞಾನವು ಆಗುವದಿಲ್ಲ. (ತಾರ್ಕಿಕರು ಆಕಾಶವನ್ನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವೆಂದು ತಿಳಿಯುವದಿಲ್ಲ.)

ದರ್ಶನಾಭಾವವು ಆಕಾಶದಂತೆ ಸದ್ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿಯು ಉಂಟು. ಎಂದರೆ-

ಸದ್ವಸ್ತು ಶುದ್ಧಂ ತ್ವಸ್ಮಾಭಿನಿಶ್ಚಿತೈರನುಭೂಯತೇ |

ಲೂಷ್ಟೀ ಸ್ಥಿತೌ ನ ಶೂನ್ಯತ್ವಂ ಶೂನ್ಯಬುದ್ಧೇಶ್ಚ

ವರ್ಜನಾತ್ ||೪೪||

ಅ:— ಒಳ-ಹೊರ ಇಂದ್ರಿಯ ವ್ಯಾಪಾರಗಳನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಿ ಕುಳಿತ ತೂಷ್ಣೀಂ ಅವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ವಿನೇಕಿಗಳಾದ ನಮಗೆ ಅದ್ವಿತೀಯ ಸದ್ವಸ್ತುವಿನ ಅನುಭವವು ಬರುತ್ತದೆ. ಆ ಅವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಶೂನ್ಯ ಬುದ್ಧಿಯು ಇಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ಶೂನ್ಯತ್ವದ ಅನುಭವವಿಲ್ಲ.

ಅದರಂತೆ ಸದ್ಬುದ್ಧಿಯೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ.

ಸದ್ಬುದ್ಧಿರಸಿ ಚೇನ್ನಾಸ್ತಿ ಮಾತ್ಸರ್ಯ ಸ್ವಪ್ರಭತ್ವತಃ |

ನಿರ್ಮನಸ್ಯತ್ವಸಾಕ್ಷಿತ್ವಾತ್ ಸನ್ಮಾತ್ರಂ ಸುಗಮಂ

ನೃಣಾಮ್ ||೪೫||

ಅ:— ತೂಷ್ಣೀಂ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಸತ್ ಎಂಬಬುದ್ಧಿಯೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ ವೆಂದರೆ, ಸದ್ವಸ್ತುವು ಸ್ವಪ್ರಕಾಶವಿರುವುದರಿಂದ ಸದ್ಬುದ್ಧಿ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಹೋಗಲಿ. ಆ ಸತ್ತು ನಿರ್ಮನಸ - (ತೂಷ್ಣೀಂ) ಅವಸ್ಥೆಗೆ ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿರುವದರಿಂದ ಸದ್ವಸ್ತುವು ನಾಗ್ || ಸುಲಭವಾಗಿದೆ.

ಹೀಗೆ ವ್ರಹಂ ಹಿತವಾದ ಸಾಕ್ಷಿ ಚೈತನ್ಯದ ಭಾಗವನ್ನು ತೋರಿಸಿ, ಇದೇ ದೃಷ್ಟಾಂತ ಬಲದಿಂದ ನೃಷ್ಟಿಪೂರ್ವದಲ್ಲಿಯೂ ಸದ್ವಸ್ತುವು ಹಾಗೇ ಇತ್ತು ಎಂದು ತಿಳಿಯುವುದು ಸಾಧ್ಯವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ.

ಮನೋಜ್ಯಂಭಣರಾಹಿತೇ ಯಥಾ ಸಾಕ್ಷೇ ನಿರಾಕುಲಃ |

ಮಾಯಾಜ್ಯಂಭಣತಃ ಪೂರ್ವಂ ಸತ್ತಥೈವ

ನಿರಾಕುಲಃ ||೪೬||

ಅ:— ಮನವು ವೃತ್ತಿಶೂನ್ಯವಾಗಿರಲು ಸಾಕ್ಷಿ ಚೈತನ್ಯವು ಹೇಗೆ ನಿರ್ವಿಕಾರವಾಗಿರುವುದೋ, ಹಾಗೆ ಮಾಯೆಯು ವಿಕಾಸ ಹೊಂದುವುದಕ್ಕಿಂತ ಮೊದಲು ಸತ್ತು ನಿರ್ವಿಕಾರವಾಗಿತ್ತು.

ನಿಸ್ತತ್ವಾ ಕಾರ್ಯಗಮಾತ್ಯಸ್ಯ ಶಕ್ತಿರ್ಮಾಯಾಗ್ನಿಶಕ್ತಿವತ್ |

ನ ಹಿ ಶಕ್ತಿಃ ಕ್ವಚಿತ್ ಕೈಶ್ಚಿದ್ಬುಧ್ಯತೇ ಕಾರ್ಯತಃ

ಪುರಾ ||೪೭||

ಅ:—ಸದ್ವಸ್ತುವಿಗಿಂತಲೂ ಬೇರೆ ತತ್ವವಿಲ್ಲದ, ಮತ್ತು ಅದರ ಕಾರ್ಯ (ಆಕಾಶಾದಿ ಭೂತ ಜನನ)ದಿಂದಲೇ ತಿಳಿಯಬೇಕಾದ, ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಶಕ್ತಿ ಇರು

ವಂತೆ ಇರುವ, ಸದ್ರೂಪ ಆತ್ಮನ ಶಕ್ತಿಯೇ ಮಾಯೆ. ಕಾರ್ಯಕ್ಕಿಂತ ಮೊದಲು ಯಾರಿಂದಲೂ ಯಾವುದೇ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ತಿಳಿಯುವುದು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ.

ನ ಸದ್ವಸ್ತು ಸತಃ ಶಕ್ತಿರ್ನ ಹಿ ವಹ್ನೇಃ ಸ್ವಶಕ್ತಿತಾ |

ಸದ್ವಿಲಕ್ಷಣತಾಯಾಂ ತು ಶಕ್ತೇಃ ಕಿಂ ತತ್ತ್ವಮುಚ್ಯತಾಮ್ ||೪೮||

ಅ:— ಸತ್ತಿನ ಶಕ್ತಿಯು ಸದ್ರೂಪವೇ ಇರಲಾರದು. ಯಾಕೆಂದರೆ ಅಗ್ನಿಯೇ ಅಗ್ನಿಯ ಶಕ್ತಿಯಾಗಲಾರದು. ಎಂದಮೇಲೆ ಸತ್ತಿನಶಕ್ತಿಯು ಸತ್ತಿ ಗಿಂತ ಬೇರೆ ಎಂದಾದ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಅದರ ಸ್ವರೂಪವಾದರೂ ಏನು? ಹೇಳು.

(ಅನತ್ತು ಎರಡು ವಿಧ. ಮನುಷ್ಯನ ಕೊಂಬು ಎಂದರೆ ಶೂನ್ಯ ವೆಂದರ್ಥ. ಬ್ರಹ್ಮಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆಯಾದುದು ಎಂದು ಮತ್ತೊಂದು ಅರ್ಥ. ಮೇಲಿನ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮಾಯೆಯು ಸದ್ವಸ್ತುವೋ? ಅಸದ್ವಸ್ತುವೋ? ಎಂಬ ಶಂಕೆ ಇರುತ್ತದೆ.)

ಶೂನ್ಯತ್ವಮಿತಿ ಚೇಚ್ಛಾನ್ಯಂ ಮಾಯಾಕಾರ್ಯಮಿತಿರಿತಮ್ |

ನ ಶೂನ್ಯಂ ನಾಸಿ ಸದ್ಯಾದ್ವಕ್ತಾದ್ಯ ಕ್ತತ್ತ್ವಮಿಹೇಷ್ಯ

ತಾಮ್ ||೪೯||

ಅ:— ಶೂನ್ಯತ್ವವೇ ಮಾಯಾತತ್ವವೆಂದು ಹೇಳುವುದಾದರೆ, ಆ ಶೂನ್ಯವು ಮಾಯಾ ಕಾರ್ಯವೆಂದು ಮೊದಲೇ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಅದುದರಿಂದ (ಮಾಯೆಯೇ ಶೂನ್ಯವೂ ಅಲ್ಲ ಮತ್ತು ಸತ್ತೂ ಅಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಏನಾದರೂ ಮಾಯೆಯ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು.

(ಮಾಯೆಯು ಸದಸದ್ವಿಲಕ್ಷಣ ಅದುದರಿಂದ ಅನಿರ್ವಚನೀಯವೆಂದು ಭಾವವು.)

ಇದಕ್ಕು ಶ್ರುತಿಪ್ರಮಾಣವು ಇಲ್ಲಿದೆ.

ನಾಸದಾಸೀನ್ನೋ ಸದಾಸೀತ್ತದಾನೀಂ ಕಿಂತ್ವಭೂತ್ತಮಃ |

ಸದ್ವೋಗಾತ್ತಮಸಃ ಸತ್ತ್ವಂ ನ ಸ್ವತಸ್ತನ್ನಿಷೇಧನಾತ್ ||೫೦||

ಅ:— ಪ್ರಲಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅನತ್ ಎಂದರೆ ಶೂನ್ಯವಿರಲಿಲ್ಲ. ಅದರಂತೆ ಸತ್ತೂ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಅದರೆ ಕತ್ತಲೆ ಇತ್ತು. ಆ ಕತ್ತಲೆಗೆ ಸ್ವಸುದ್ದವಿನ ಆಶ್ರಯ

ದಿಂದಲೇ ಸತ್ವವು ಇರುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲದೇ ಶ್ರುತಿ ಸ್ಮೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ನಿಷೇಧವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ (ಮಾಯೆಗೆ) ಸ್ವತಂತ್ರ ಅಸ್ತಿತ್ವವಿಲ್ಲ.

(ಋಗ್ವೇದದ 'ನಾಸದೀಯ' ಸೂಕ್ತದಲ್ಲಿ ಇದು ವಿವ್ರತವಾಗಿದೆ.)

ಅತ ಏನ ದ್ವಿತೀಯತ್ವಂ ಶೂನ್ಯವನ್ನು ಹಿ ಗಣ್ಯತೇ |

ನ ಲೋಕೇ ಚೈತ್ರರಚ್ಛಕ್ಯೋರ್ದ್ವೀವಿತಂ ಲಿಖ್ಯತೇ ಪೃಥಕ್ ||೫೧||

ಅ:— ಆದುದರಿಂದ ಆ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಸ್ವತಂತ್ರವಾದ ಎರಡನೆಯ ದೆನ್ನುವಂತೆ ಲೆಕ್ಕಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ವ್ಯವಹಾರದಲ್ಲಿಯಾದರೂ 'ಚೈತ್ರ' ನೆಂಬ ಮನುಷ್ಯನು. ಅವನ ಶಕ್ತಿಯು. ಹೀಗೆಂದು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಸಂಬಳವನ್ನು ಬರೆಯುವುದಿಲ್ಲ.

ಶಕ್ತ್ಯಾಧಿಕ್ಯೇ ಜೀವಿತಂ ಚೇದ್ವರ್ಧತೇ ತತ್ರ ವೃದ್ಧಿಕೃತ್ |

ನ ಶಕ್ತಿಃ ಕಿಂತು ತತ್ಕಾರ್ಯಂ ಯುದ್ಧಕೃಷ್ಯಾದಿಕಂ ತಥಾ ||೫೨||

ಅ:— ಶಕ್ತಿಯು ಹೆಚ್ಚಾಗಿದ್ದರೆ ಸಂಬಳ ಹೆಚ್ಚುತ್ತದೆ. ಎಂದರೆ ಸಂಬಳ ವೃದ್ಧಿ ಮಾಡುವದು ಶಕ್ತಿಯಲ್ಲ. ಯುದ್ಧ ಒಕ್ಕಲುತನ ಮುಂ. ಅದರ ಕಾರ್ಯಗಳು ಹೆಚ್ಚಳವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತವೆ.

ಸರ್ವಥಾ ಶಕ್ತಿಮಾತ್ರಸ್ಯ ನ ಪೃಥಗ್ಗಣನಾ ಕ್ವಚಿತ್ |

ಶಕ್ತಿ ಕಾರ್ಯಂತು ನೈವಾಸ್ತಿ ದ್ವಿತೀಯಂ ಶಂಕ್ಯತೇ

ಕಥಮ್ ||೫೩||

ಅ:— ಹೇಗೆ ಆದರೂ ಶಕ್ತಿಯು (ಸ್ವತಂತ್ರ) ಬೇರೆ ಎಂಬ ಎಣಿಕೆ ಯನ್ನು ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ. ಪ್ರಲಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಶಕ್ತಿಯ ಕಾರ್ಯವೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಎಂದ ಮೇಲೆ ಅದೊಂದು ಬೇರೆ (ಸ್ವತಂತ್ರ) ಎಂಬ ಸಂದೇಹವಾದರೂ ಹೇಗೆ ಬರುತ್ತದೆ?

ನ ಕೃಷ್ಣ ಬ್ರಹ್ಮವೃತ್ತಿಃ ಸಾಶಕ್ತಿಃ ಕ್ಷಿಂತೇಕ ದೇಶಭಾಕ್ |

ಘಟಶಕ್ತಿಯುಥಾ ಭೂಮೌ ಸ್ಥಿಗ್ಧಮೃದ್ಯೇವ ವರ್ತತೇ ||೫೪||

ಅ:— ಆ ಶಕ್ತಿಯು ಸಂಪೂರ್ಣ ಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿ ಇರುವಂಥದಲ್ಲ. ಹಸಿ ಯಾದ ಮಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಘಟಾಕಾರ ಹೊಂದುವ ಶಕ್ತಿ ಇರುವಂತೆ ಅದು ಬ್ರಹ್ಮದ ಕೆಲಭಾಗದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಇರುತ್ತದೆ.

ಪಾದೋಃ ಸರ್ವಾಭೂತಾನಿ ತ್ರಿಸಾದಸ್ತಿ ಸ್ವಯಂವ್ರಭಃ |

ಇತ್ಯೇಕದೇಶತ್ವತ್ವಂ ಮಾಯಯಾ ವದತಿ ಶ್ರುತಿಃ ||೫೫||

ಅ:— ಇವೆಲ್ಲ ಭೂತಗಳು ಅವನ ಒಂದು ವಾದವಾಗಿದ್ದು ಆ ಸ್ವಯಂ ಪ್ರಕಾಶನು ಮೂರು ವಾದಗಳಿಂದ ಉಳಿಕೆ ಯಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಹೀಗೆ ಮಾಯೆಯು ಪರಮಾತ್ಮನ ಒಂದು ಭಾಗದಲ್ಲಿರುವುದೆಂದು ಶ್ರುತಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ.

ವಿಷ್ವಭ್ಯಾಹಮಿದಂ ಕೃಷ್ಣಮೇಕಾಂಶೇನ ಸ್ಥಿತೋಜಗತ್ |

ಇತಿ ಕೃಷ್ಣೋಽರ್ಜುನಾಯಾಹ ಜಗತ್ಸ್ವೇಕದೇಶತಾಮ್ ||೫೬||

ಅ:— ನಾನು ಈ ಸರ್ವ ಜಗತ್ತನ್ನು ಒಂದೇ ಅಂಶದಿಂದ ವ್ಯಾಪಿಸಿದ್ದೇನೆ ಎಂದು ಭಗವಾನ್ ಕೃಷ್ಣನು ಕೂಡ ಜಗತ್ತಿನ ಏಕದೇಶತ್ವವನ್ನು ಅರ್ಜುನನಿಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ.

ಮಾಯಾರಹಿತ ಸ್ವರೂಪವಿರುವುದೆಂದು ಋಗ್ವೇದದಲ್ಲಿಯ ಪುರುಷ ಸೂಕ್ತದ ಪ್ರಮಾಣವು.

ಸ ಭೂಮಿಂ ನಿಶ್ವತೋ ವೃತ್ವಾ ಹೃತ್ಯತಿಷ್ಠದ್ವಶಾಂಗುಲಮ್ |

ವಿಕಾರಾವರ್ತಿ ಚಾತ್ರಾಸ್ತಿ ಶ್ರುತಿ ಸೂತ್ರಕೃತೋರ್ವಚಃ ||೫೭||

ಅ:— ಭೂಮಿ-(ಸೃಷ್ಟಿ)ಯನ್ನು ಎಲ್ಲಕಡೆಗೂ ವ್ಯಾಪಿಸಿ ಆ ಈಶ್ವರನು ಹತ್ತು ಬೆರಳು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಉಳಿದಿದ್ದಾನೆ. ಅದರಂತೆ ವಿಕಾರಗಳಿಲ್ಲದ ಆತ್ಮನ ಶುದ್ಧ ರೂಪವೂ ಇರುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆಂದು ಶ್ರುತಿ ಮತ್ತು ವೇದಾಂತ ಸೂತ್ರ ಕರ್ತರಾದ ವ್ಯಾಸರ ವಚನಗಳು ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿವೆ.

ನಿರಂಶೇಃಷ್ಯಂಶಮಾರೋಷ್ಯ ಕೃಷ್ಣೇಽಂಶೇ ನೇತಿ ಪೃಚ್ಛತಃ |

ತದ್ಭಾಷಯೋತ್ತರಂ ಬ್ರೂತೇ ಶ್ರುತಿಃ ಶೋತೃಹಿತೈಷೀಣೀ ||೫೮||

ಅ:— ಅವಯವರಹಿತರಾದ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿಯೂ ಅವಯವವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿ ಮಾಯೆಯು ಬ್ರಹ್ಮನ ಆಶ್ರಯದಿಂದಿರುವುದೋ ಅದರ ಕೆಲವು ಭಾಗದ ಆಶ್ರಯದಿಂದಿರುವುದೋ ? ಎಂದು ಕೇಳುವವನಿಗೆ ಶೋತೃಗಳ ಹಿತವನ್ನು ಬಯಸುವ ಶ್ರುತಿಯು ಅವನ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಉತ್ತರವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತದೆ.

ಸತ್ತ್ವಮಾಶ್ರಿತಾ ಶಕ್ತಿಃ ಕಲ್ಪಯೇತ್ ಸತಿ ನಿಕ್ರಿಯಾಃ |

ವರ್ಣಾಭಿತ್ತಿಗತಾ ಭಿತ್ತೌ ಚಿತ್ರಂ ನಾನಾನಿಧಂ ಯಥಾ ||೫೯||

ಅ:— ಗೋಡೆಯ ಮೇಲಿನ ಬಣ್ಣಗಳು ಅಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಬಗೆಯ ಚಿತ್ರಗಳ ಕಲ್ಪನೆಯನ್ನು ತಂದುಕೊಡುವಂತೆ, ಸತ್ತತ್ವವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಈ ಶಕ್ತಿಯು ಸದ್ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ನಾನಾಬಗೆಯ ವದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸುವುದು.

ನುಾಯಿಯಿಂದ ತೋರುವ ಈ ಸೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯ ಕಾರ್ಯವು ಯಾವುದು?

ಆದ್ಯೋ ವಿಕಾರ ಆಕಾಶಃ ಸೋಮಕಾಶ ಸ್ವರೂಪವಾನ್ |

ಆಕಾಶೋಽಸ್ತೀತಿ ಸತ್ತತ್ವನುಕಾಶೋಽಷ್ಯನುಗಚ್ಛತಿ ||೬೦||

ಅ:— ಮೊದಲಿನ ವಿಕಾರವೆಂದರೆ ಆಕಾಶವು. ಅವಕಾಶ (ವೊಳ್ಳು)ವೇ ಅದರ ಸ್ವರೂಪವಾಗಿದೆ. ಈ ಆಕಾಶವು ಬ್ರಹ್ಮನ ಕಾರ್ಯವು ಎಂಬುದಕ್ಕೆ 'ಆಕಾಶವು' ಇರುತ್ತದೆ ಎಂಬ ವ್ರಯೋಗವೇ. ಹೀಗೆ ಆಕಾಶದಲ್ಲಿಯೂ ಸತ್ತತ್ವದ (ಸದ್ರೂಪಬ್ರಹ್ಮದ) ಅನುವೃತ್ತಿಯಾಗುವುದು.

ಏಕಸ್ವಭಾವಂ ಸತ್ತತ್ವನುಕಾಶೋ ದ್ವಿಸ್ವಭಾವಕಃ |

ನಾನಕಾಶಃ ಸತಿವ್ಯೋಮ್ನಿ ಸ ಚೈಷೋಽಪಿ ದ್ವಯಂ

ಸ್ಥಿತಮ್ ||೬೧||

ಅ: — ಸತ್ತತ್ವವು ಸತ್ತಾರೂಪ (ಇರುವಿಕೆ ಎಂಬ) ಒಂದೆ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳದು. ಆದರೆ ಆಕಾಶವು ಎರಡು ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳದು. ಸದ್ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ಅವಕಾಶ (ಎಂಬ ಸ್ವಭಾವ)ವಿಲ್ಲ. ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಸತ್ ಸ್ವಭಾವ, ಹಾಗೂ ಅವಕಾಶಸ್ವಭಾವಗಳೆರಡೂ ಇರುತ್ತವೆ.

ಯದ್ವಾ ಪ್ರತಿಧ್ವನಿವ್ಯೋಮ್ನೋ ಗುಣೋನಾಸೌ ಸತೀಕ್ಷ್ಮತೇ |

ವ್ಯೋಮ್ನಿ ದ್ವಾ ಸದ್ಧ್ವನೀ ತೇನ ಸದೇಕಂ ದ್ವಿಗುಣಂ

ವಿಯತ್ ||೬೨||

ಅ:— ಮತ್ತೊಂದು ವಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಧ್ವನಿಯು ಆಕಾಶದ ಗುಣವಾಗಿದೆ. ಅದು ಸದ್ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಬರುವದಿಲ್ಲ. ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಸತ್ತಾ ಹಾಗೂ ಶಬ್ದಗಳೆಂಬ ಎರಡು ಗುಣಗಳಾದವು. ಆದುದರಿಂದ ಸತ್ತು ಒಂದೇಗುಣವುಳ್ಳದು. ಆಕಾಶವು ಎರಡುಗುಣಗಳುಳ್ಳದು. (ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕಾಯಿತು.)

ಯಾ ಶಕ್ತಿಃ ಕಲ್ಪಯೇದ್ ವೈದ್ಯೋನು ಸಾ ಸದ್ವೈದ್ಯೋನ್ನೋರ
ಭಿನ್ನತಾಮ್ |

ಆಪಾದ್ಯ ಧರ್ಮಧರ್ಮಿತ್ವಂ ವ್ಯಕ್ತಯೇನಾವಕಲ್ಪಯೇತ್ ||೬೩||

ಅ:— ಯಾವ ಮಾಯಾಶಕ್ತಿಯು ಸದ್ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ಆಕಾಶವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿತೋ, ಅದು ಮೊದಲು ಸತ್ತು ಹಾಗೂ ಆಕಾಶ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಅಭೇದವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡಿ, ನಂತರ ವಿವರೀತವಾಗಿ ಅವುಗಳಧರ್ಮ-ಧರ್ಮೀಭಾವವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸುವದು.

(ಎಂದರೆ 'ಆಕಾಶವಿರುವದು' ಎಂದು ನ್ಯವಹಾರವು. ಸದ್ವಸ್ತುವಿಗೆ ಮಾತ್ರ 'ಇರುವಿಕೆ' ಎಂಬುದು ಸ್ವಭಾವವು ಅರ್ಥಾತ್ ಧರ್ಮವು. ಈ ಧರ್ಮವನ್ನು ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಆರೋಪಿಸಿ ಆಕಾಶವು ಧರ್ಮ (ಸತ್ವಳ್ಳವುದು) ಎಂದೂ 'ಸತ್' ಧರ್ಮವೆಂದೂ ವಿವರೀತವಾಗಿ ತೋರಿಸಿಶೆಂದು ಭಾವವು.)

ಸತೋ ವೈದ್ಯೋನುತ್ವಮಾಪನ್ನಂ ವೈದ್ಯೋನ್ನಃ ಸತ್ತಾಂತು

ಲೌಕಿಕಾಃ |

ತಾರ್ಕಿಕಾಶ್ಚಾ ನಗಚ್ಛಂತಿ ಮಾಯಾಯಾ ಉಚಿತಂ ಹಿ ತತ್ ||೬೪||

ಅ— ಮಾಯೆಯೋಗದಿಂದ ಸದ್ವಸ್ತುವಿಗೆ ಆಕಾಶತ್ವವು ಬಂದಿರುವದು. ಆದರೆ ನ್ಯವಹಾರಿಕರು ಮತ್ತು ತಾರ್ಕಿಕರು (ಕಣಾದ-ಗೌತಮಮುಂ.) ಆಕಾಶಕ್ಕೆ ಸದ್ವಸ್ತುವಧರ್ಮವನ್ನು ಆರೋಪಿಸುವರು. ಮಾಯೆಯಿಂದ ಹೀಗಾಗುವದ ಯೋಗ್ಯವೇಸರಿ.

ಯದ್ಯಥಾ ವರ್ತತೇ ತಸ್ಯ ತಥಾತ್ವಂ ಭಾತಿ ಮಾನತಃ |

ಅನ್ಯಥಾತ್ವಂ ಭ್ರಮೇಣೇತಿ ನ್ಯಾಯೋಽಯಂ ಸಾರ್ವ

ಲೌಕಿಕಃ ||೬೫||

ಅ — ಯಾವದು ಹೇಗೆಇರುವದೋ ಹಾಗೇಕಂಡರೆ ಅದು ಪ್ರಾಮಾಣಿಕವಾಗಿಕಂಡಂತೆ. ವಿವರೀತವಾಗಿಕಂಡರೆ ಭ್ರಮೆಯಿಂದಮಾತ್ರ (ನಿಜವಲ್ಲ.) ಎಂಬನ್ವಾಯವು ಲೋಕಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ.

ವಿನಂ ಶ್ರುತಿವಿಚಾರಾತ್ ಪ್ರಾಗ್‌ಯಥಾಯದ್ ವಸ್ತುಭಾಸತೇ |

ವಿಚಾರೇಣ ವಿಪರ್ಯೇತಿ ತತಸ್ತಚ್ಚಿಂತ್ಯತಾಂ ವಿಯುತ್ ||೬೬||

ಅ:—ಹೀಗೆ ಶ್ರುತಿಯ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿಚಾರಮಾಡುವದಕ್ಕಿಂತ ಮೊದಲು ಯಾವನನ್ನು ಹೇಗೆ ಕಾಣುತ್ತಿರುವದೋ, ಆ ಸ್ವರೂಪವು (ಶ್ರುತಿ ವಿಚಾರ ಮಾಡಿದನಂತರ) ಮೊದಲಿನಂತೆಯೇ ಕಾಣುವದಿಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ಆಕಾಶದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ವಿಚಾರಮಾಡಬೇಕು.

ಭಿನ್ನೇ ವಿಯತ್ಸತೀ ಶಬ್ದಭೇದಾದ್ ಬುದ್ಧೇಶ್ಚ ಭೇದತಃ |

ವಾಯ್ವಾದಿಷ್ಟನುಷ್ಠಂ ಸನ್ನ ತು ವ್ಯೋಮೇತಿ ಭೇದಧೀಃ ||೬೭||

ಅ:— ಶಬ್ದಭೇದದಿಂದ ಹಾಗೂ ಬುದ್ಧಿಭೇದದಿಂದ ಆಕಾಶ ಮತ್ತು ಸತ್ತು ಭಿನ್ನವೆನಿಸುವವು. ಯಾಕೆಂದರೆ ವಾಯುವು ಇದೆ, ತೇಜವು ಇದೆ, ಎಂದು ಸತ್ತು ಅನುವರಿಸುವದು. ಆದರೆ ಆಕಾಶವು ಹಾಗೆ ಅನುವರಿಸುವದಿಲ್ಲ.

(ಆಕಾಶ ಹಾಗೂ ಸತ್ ಎರಡೂ ಭಿನ್ನಶಬ್ದಗಳಾಗಿವೆ. ಆ ಶಬ್ದಗಳು ಘಟವೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಕಲಶ-ಕುಂಭ ಎಂದು ಮೊದಲಾದಂತೆ ಒಂದು ಒಂದಕ್ಕೆ ಪರ್ಯಾಯಶಬ್ದಗಳು. ಅಲ್ಲದೇ ಅವೆರಡೂ ತೋರಿಕೆಗೆ ಬೇರೆಬೇರೆ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿನಿಧಿಸುತ್ತವೆ. ಎಂದಮೇಲೆ ಬುದ್ಧಿಭೇದವೂ ಇಲ್ಲಿದೆ. ಆಕಾಶದ ಮುಂದಿನ ಕಾರ್ಯಗಳಾದ ವಾಯು ಮುಂ. ಗಳಲ್ಲಿ ಸದ್ವಸ್ತುವಿನ ಅನುವೃತ್ತಿ ಇದೆ. ವಾಯುವು ಇದೆ. ತೇಜವು ಇದೆ ಹೀಗೆ. ಆದರೆ ಆಕಾಶದ ಅನುವೃತ್ತಿ ಮಾತ್ರ ಇಲ್ಲ.)

ಸದ್ವಸ್ತುಧಿಕವೃತ್ತಿತ್ವಾದ್ಧರ್ಮಿವ್ಯೋನ್ನುಸ್ತುಧರ್ಮತಾ |

ಧಿಯಾ ಸತಃ ಪೃಥಕ್ಕಾರೇ ಬ್ರೂಹಿ ವ್ಯೋಮ

ಕಿಮಾತ್ಮಕಮ್ ||೬೮||

ಅ:— ಸದ್ವಸ್ತುವು ವ್ಯಾವಕವಾಗಿರುವದರಿಂದ ಅದು ಧರ್ಮಿಯು. ಆಕಾಶವು ಸ್ವಲ್ಪಭಾಗದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ವ್ಯಾಪಿಸಿರುವದರಿಂದ ಧರ್ಮವು. ಈಗ ವಿವೇಕದಿಂದ ಆಕಾಶದಲ್ಲಿರುವ ಸದ್ರೂಪವನ್ನು ಬೇರ್ಪಡಿಸಿದರೆ, ಆಕಾಶದ ಸ್ವರೂಪವು ಏನು ಉಳಿಯುವದು? ಹೇಳು. (ಯಾವುದೇ ಪದಾರ್ಥವನ್ನು ಸದ್ರೂಪದಿಂದ ಬೇರ್ಪಡಿಸಿದರೆ ಆ ಪದಾರ್ಥವೇ ಉಳಿಯುವದಿಲ್ಲ.)

ಅನಕಾಶಾತ್ಮಕಂ ತಚ್ಚೇದನತ್ತದಿತಿ ಚಿಂತ್ಯತಾಮ್ |

ಭಿನ್ನಂ ಸತೋಽಸಚ್ಚ ನೇತಿ ವಕ್ಷ್ಯ ಚೇದ್ವ್ಯಾಹತಿಸ್ತನ ||೬೯||

ಅ:— ಅದು (ಆಕಾಶವು) ಅವಕಾಶವುಳ್ಳದ್ದು. ಎಂದರೆ ಅದು ಅಸತ್ತಾಗಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿ. ಸತ್ತಿನಿಂದ ಭಿನ್ನವಿರುವದು ನಿಜ. ಆದರೆ ಅಸತ್ ಅಲ್ಲ. ಎನ್ನುವದಾದರೆ ವ್ಯಾಘಾತದೋಷವು ಬರುತ್ತದೆ.

ಒಳ್ಳೆಯದು. ಆಕಾಶವು ಅಸತ್ ಎಂದು ತಿಳಿಯುವದಾದರೆ ಅದು ಕಾಣುತ್ತಿರುವದಾದರೂ ಹೇಗೆ?

ಭಾತೀತಿ ಚೇದ್ಭಾತು ನಾನು ಭೂಷಣಂ ಮಾಯಿಕಸ್ಯ ತತ್ |

ಯದ ಸದ್ಭಾಸಮಾನಂ ತನ್ನಿತ್ಯಾ ಸ್ವಪ್ನಗಜಾದಿನತ್ ||೨೦||

ಅ:— ಆಕಾಶವು ಕಾಣುವದಲ್ಲ ಎಂದರೆ ಕಾಣಲಿ. ಯಾಕೆಂದರೆ ಮಾಯೆಯಿಂದಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳಿಗೆ ಅದುಭೂಷಣವೇ. ಯಾವಪದಾರ್ಥವು ಇಲ್ಲದ್ದಾಗಿ ಇದ್ದಂತತೋರುವದೋ ಅದು ಕನಸಿನಲ್ಲಿಯ ಆನೆ-ಕುದುರೆಗಳಂತೆ ಸುಳ್ಳಾದ್ದು.

ಜಾತಿವ್ಯಕ್ತೀ ದೇಹಿದೇಹೌ ಗುಣದ್ರವ್ಯೇ ಯಥಾಪ್ಯಥಕ್ |

ವಿಯತ್ಸತೋಸ್ತಥೈವಾಸ್ತು ಪಾರ್ಥಕ್ಯಂ ಕೋಽತ್ರ

ವಿಸ್ಮಯಃ ||೨೧||

ಅ:— ಜಾತಿ ಮತ್ತು ವ್ಯಕ್ತಿಗಳು, ಆತ್ಮನು ಮತ್ತು ದೇಹವು, ಗುಣ ಮತ್ತು ದ್ರವ್ಯಗಳು, ಇವು ಹೇಗೆ ಬೇರೆಬೇರೆಯಾಗಿರುವವೋ ಅದರಂತೆ ಆಕಾಶ ಮತ್ತು ಸತ್ತುಗಳು ಬೇರೆಬೇರೆಯಾಗಿರಲಿ. ಇದರಲ್ಲಿ ಆಶ್ಚರ್ಯವೇನು?

(ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಮೇಲಿನ ಉದಾಹರಣೆಯಲ್ಲಿಯ ಪದಾರ್ಥಗಳು ಬೆರೆತುಕೊಂಡಿದ್ದರೂ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಭೇದವಿದೆ.)

ಬುದ್ಧೋಽಪಿ ಭೇದೋ ನೋ ಚಿತ್ತೇ ನಿರೂಢಿಯಾತಿ

ಚೇತ್ತದಾ |

ಅನೇಕಾಗ್ರಾಸ್ತಂಶಯಾದ್ವಾ ರೂಢ್ಯಭಾವೋಽಸ್ಯ ತೇ ವದ||೨೨||

ಅ:— (ಆಕಾಶ-ಸದ್ವಸ್ತುಗಳಿಗೆ) ಭೇದವಿರಬೇಕೆಂದು ತಿಳಿದರೂ ಅದೇಕೋ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಹಿಡಿಯದಾಗಿದೆ ಎಂದರೆ- ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಹಿಡಿಯದಿರಲು ಚಿತ್ತದ ಏಕಾಗ್ರತೆ ಇಲ್ಲದಿರುವದು ಕಾರಣ. ಅಥವಾ ಸಂಶಯವು ಕಾರಣ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ನಿನಗಿರುವ ಕಾರಣ ಯಾವುದು? ಹೇಳು.

ಅಪ್ರಮತ್ತೋ ಭವ ಧ್ಯಾನಾದಾದ್ಯೇನ್ಯಸ್ಮಿನ್ ವಿವೇಚನಮ್ |
ಕುರು ಪ್ರಮಾಣ ಯುಕ್ತಿಭ್ಯಾಂ ತತೋ ರೂಢತನೋ

ಭವೇತ್ ||೨೩||

ಅ:— ಇದರಲ್ಲಿಯ ಮೊದಲನೇ (ಅನೈಕಾಗ್ರ್ಯ) ಕಾರಣವಿದ್ದರೆ, ಧ್ಯಾನಯೋಗದಿಂದ ಸಾವಧಾನಚಿತ್ತನಾಗು. ಇನ್ನು ಎರಡನೇ (ಸಂಶಯ) ಕಾರಣವಿದ್ದರೆ, ಶ್ರುತಿ ಪ್ರಮಾಣಗಳು ಮತ್ತು ಅದಕ್ಕನುಕೂಲಯುಕ್ತಿಗಳ ಸಹಾಯದಿಂದ ಸತ್ತು ಹಾಗೂ ವಿಯತ್ತುಗಳ ವಿವೇಚನೆಮಾಡು. ನಂತರ ನಿಶ್ಚಯವಾಗುವದು.

ಧ್ಯಾನಾನ್ಮಾನಾದ್ಯುಕ್ತತೋಽಪಿ ರೂಢೇ ಭೇದೇ ವಿಯತ್ಸತೋಃ |
ನ ಕದಾಚಿದ್ವಿಯತ್ಸತ್ಯಂ ಸದ್ವಸ್ತು ಚೈದ್ರವನ್ನ ಚ ||೨೪||

ಅ:— ಧ್ಯಾನದಿಂದ, ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ಹಾಗೂ ಯುಕ್ತಿಗಳಿಂದ ಆಕಾಶ ಹಾಗೂ ಸತ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಭೇದವಿದೆ ಎಂದು ಒಮ್ಮೆ ನಿಶ್ಚಯವಾಯಿತೆಂದರೆ ಆಕಾಶವು ಎಂದಿಗೂ ಸತ್ಯವೆನಿಸಲಾರದು. ಮತ್ತು ಸದ್ವಸ್ತುವು ಅವಕಾಶ (ಪೊಳ್ಳು) ವುಳ್ಳದುದೆಂದೂ ಆಗಲಾರದು.

ಜ್ಞಸ್ಯ ಭಾತಿ ಸದಾವ್ಯೋನು ನಿಸ್ತತ್ಪೋಲ್ಲೇಖ ಪೂರ್ವಕಮ್ |
ಸದ್ವಸ್ತುಪಿ ವಿಭಾತ್ಯಸ್ಯ ನಿಶ್ಚಿದ್ರತ್ವ ಪುರಸ್ಸರಮ್ ||೨೫||

ಅ:— ಪಂಡಿತನಿಗೆ ಆಕಾಶವು ಯಾವಾಗಲೂ ಸ್ವತಃ ಸತ್ತಾಶೂನ್ಯವೆಂದು ತೋರುವದು. ಮತ್ತು ಸದ್ವಸ್ತುವಿನ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ವಿಚಾರಮಾಡತೊಡಗಲು ಅದರಲ್ಲಿ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲವೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಅವನ ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಬರುವದು.

ವಾಸನಾಯಾಂ ಪ್ರವೃದ್ಧಾಯಾಂ ವಿಯತ್ ಸತ್ಯತ್ವನಾದಿನಾಮ್ |
ಸನ್ಮಾತ್ರಾಬೋಧಯುಕ್ತಂಚ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ವಿಸ್ಮಯತೇ
ಬುಧಃ ||೨೬||

ಅ:— (ಆಕಾಶವು ಸುಳ್ಳು. ಸದ್ರೂಪವು ಸತ್ಯ.) ಎಂಬ ಚಿಂತನೆಯು ಬೆಳೆದಿರಲು, ಆಕಾಶವು ಸತ್ಯವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತ ಸದ್ವಸ್ತುವಿನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ ಕೂಡಿದವನನ್ನು ಕಂಡು ಆಶ್ಚರ್ಯಪಡುತ್ತಾನೆ.

ಏವನೂಕಾಶ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವೇ ಸತ್ಸತ್ಯತ್ವೇ ಚ ವಾಸಿತೇ |

ನ್ಯಾಯೇನಾನೇನ ವಾಯ್ವಾದೇಃ ಸದ್ವಸ್ತು

ಪ್ರವಿವಿಚ್ಯತಾಮ್ ||೨೭||

ಅ:— ಹೀಗೆ ಆಕಾಶದ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವ ಹಾಗೂ ಸತ್ತಿನ ಸತ್ಯತ್ವ ವಿಷಯ
ಡಲ್ಲಿ ಭಾವನೆಯು ದೃಢವಾಗಲು, ಇದೇ ನ್ಯಾಯದಿಂದ ವಾಯು-ತೇಜ
ಇತ್ಯಾದಿ ಭೂತಗಳಿಂದಲೂ ಸದ್ವಸ್ತುವನ್ನು ವಿವೇಚಿಸಬೇಕು.

ಸದ್ವಸ್ತುನ್ಯೇಕದೇಶಸ್ಥಾ ಮಾಯಾ ತತ್ರೈಕದೇಶಗಮ್ |

ವಿಯತ್ತತ್ಪ್ರಾಪ್ಯೇಕದೇಶಗತೋ ವಾಯುಃ ಪ್ರಕಲ್ಪಿತಃ ||೨೮||

ಅ:— ಸದ್ವಸ್ತುವಿನ ಒಂದು ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಮಾಯೆಯು ಇರುವದು.
ಅದೇ ಸದ್ವಸ್ತುವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಮಾಯೆಯ ಕೆಲಭಾಗದಲ್ಲಿ
ಆಕಾಶವಿರುವದು. ಅದರಂತೆ ಸತ್ತು ಹಾಗೂ ಮಾಯೆ ಇವುಗಳ ಆಶ್ರಯ
ದಿಂದ ತೋರುವ ಆಕಾಶದ ಕೆಲಭಾಗದಲ್ಲಿ ವಾಯುವಿರುವದು.

ಶೋಷಸ್ವಶ್ಚ ಗತಿರ್ವೇಗೋನಾಯುಧರ್ಮಾ ಇಮೇನುತಾಃ |

ತ್ರಯಃ ಸ್ವಭಾವಾಃ ಸನ್ಮಾಯಾವ್ಯೋಮ್ನಾಂ ಯೇ ತೇಽಪಿ

ವಾಯುಗಾಃ ||೨೯||

ಅ:— ಒಣಗಿಸುವಿಕೆ, ಸ್ಪರ್ಶ, ಗತಿ ಹಾಗೂ ವೇಗಗಳನ್ನು ವಾಯು
ಧರ್ಮಗಳೆಂದು ತಿಳಿಯುವರು. ಸತ್ತು-ಮಾಯೆ-ಆಕಾಶ ಇವುಗಳ ಮೂರೂ
ಗುಣಗಳು ವಾಯುವಿನಲ್ಲಿರುವವು.

ಅವು ಯಾವವು ?

ವಾಯುರಸ್ತ್ರೀತಿ ಸದ್ಭಾವಃ ಸತೋ ವಾಯೌ ಪ್ರಥಕ್‌ಕೃತೇ |

ನಿಸ್ತತ್ವರೂಪತಾ ಮಾಯಾಸ್ವಭಾವೋ ವ್ಯೋಮಗೋ

ಧ್ವನಿಃ ||೩೦||

ಅ:— ವಾಯುವು ಇರುತ್ತದೆ ಎಂಬುದು ಸತ್ತಿನ ಗುಣವು. (ಧರ್ಮವು)
ವಾಯುವನ್ನು ಸತ್ತಿನಿಂದ ಬೇರೆ ಮಾಡಲು ಕಾಣುವ ಅದರ ಮಿಥ್ಯಾ ಸ್ವಭಾ
ವವು ಮಾಯೆಯ ಗುಣವು. ಅದರಂತೆ ಆಕಾಶದ ಗುಣವಾದ ಧ್ವನಿಯು
ವಾಯುವಿನಲ್ಲಿದೆ.

ಸತೋಽನುವೃತ್ತಿಃ ಸರ್ವತ್ರವ್ಯೋಮ್ನೋ ನೇತಿ ಪುರೇರಿತಮ್ |
ವ್ಯೋಮಾನುವೃತ್ತಿರಧುನಾ ಕಥಂ ನ ವ್ಯಾಹತಂ ವಚಃ ||೮೦||

ಅ:— ಸತ್ತಿನ ಅನುವೃತ್ತಿಯು ಎಲ್ಲಕಡೆಗೂ ಆಗುತ್ತದೆ. ಆಕಾಶ
ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಹಾಗಿಲ್ಲ. ಎಂದು ಮೊದಲು (೬೭ನೇ ಶ್ಲೋಕ) ಹೇಳಿದ್ದರಿ.
ಈಗ ವಾಯುವಿನಲ್ಲಿ ಆಕಾಶದ ಅನುವೃತ್ತಿ ಹೇಳುತ್ತೀರಿ. ನಿಮ್ಮ ಭಾಷಣವು
ಪರಸ್ಪರ ವಿರುದ್ಧವಾಗುವದಿಲ್ಲವೇ ?

ಭಿದ್ರಾನುವೃತ್ತಿರ್ನೇತೀತಿ ಪೂರ್ವೋಕ್ತಿರಧುನಾ ತ್ವಿಯಮ್ |
ಶಬ್ದಾನುವೃತ್ತಿರೇವೋಕ್ತಾ ವಚಸೋ ವ್ಯಾಹತಿಃ ಕುತಃ ||೮೧||

ಅ:— ವಾಯುವೇ ಮೊದಲಾದ ಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಆಕಾಶದ ಅವಕಾಶದ
(ಪೊಳ್ಳಿನ) ಅನುವೃತ್ತಿಯಾಗುವದಿಲ್ಲವೆಂದು ಮೊದಲು ಹೇಳಿದೆ. ಈಗ
ಶಬ್ದದ ಅನುವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಮಾತ್ರ ಹೇಳಲಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದಮೇಲೆ ನಮ್ಮ
ಹೇಳಿಕೆಗೆ ವ್ಯಾಘಾತದೋಷವೆಲ್ಲಿಯದು ?

ನನು ಸದ್ವಸ್ತು ಪಾರ್ಥಕ್ಯಾದಸತ್ವಂ ಚೇತ್ಯದಾ ಕಥಮ್ |
ಅನ್ಯಕ್ತಮಾಯಾ ವೈಷಮ್ಯಾದಮಾಯಾಮಯ-
ತಾಪಿ ನೋ ||೮೨||

ಅ:— ಒಂದುವೇಳೆ ಸದ್ವಸ್ತುವಿನಿಂದ ಭಿನ್ನವಾಗಿರುವದೆಂದು ವಾಯು
ವಿನ ಅಸತ್ವವು ಸಿದ್ಧವಾಗುವದಾದರೆ, ಅನ್ಯಕ್ತಮಾಯೆಯಿಂದ ವಿಲಕ್ಷಣವಾದ
ವಾಯುವು ಮಾಯಾಮಯವೂ ಅಲ್ಲವೆನ್ನಬೇಕು.

ನಿಸ್ತತ್ವರೂಪತೈನಾತ್ರ ಮಾಯಾತ್ವಸ್ಯ ಪ್ರಯೋಚಿಕಾ |
ಸಾ ಶಕ್ತಿ ಕಾರ್ಯಯೋಸ್ತುಲ್ಯಾ ವ್ಯಕ್ತಾವ್ಯಕ್ತಾತ್ವ ಭೇದಿನೋಃ||೮೩||

ಅ:— ಇಲ್ಲಿ ಮಾಯಾಮಯತ್ವಕ್ಕೆ ನಿಸ್ತತ್ವರೂಪತ್ವವೇ (ಮಿಥ್ಯಾ
ಸ್ವರೂಪವೇ) ಉಪಯೋಗವುಳ್ಳದ್ದಾಗಿರುವದು. ಅದು ಅನ್ಯಕ್ತವಾದ ಮಾಯೆ
ವ್ಯಕ್ತವಾದ ಅದರ ಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಸಮಾನವಾಗಿರುವದು.

ಸದಸತ್ವವಿವೇಕಸ್ಯ ಪ್ರಸ್ತುತತ್ವಾತ್ ಚಿಂತ್ಯತಾಮ್ |
ಅಸತೋಽನಾಂತರೋ ಭೇದ ಆಸ್ತಾಂ ತಚ್ಚಿಂತಯಾತ್ರ
ಕಿಮ್ ||೮೪||

ಅ:— ಸದ್ಯಕ್ಕೆ ಸತ್ಯ ಮತ್ತು ಅಸತ್ಯ ಇವುಗಳ ವಿವೇಚನೆಯನ್ನು ಆರಂಭಿಸಿರುವುದರಿಂದ ಅದನ್ನೇ ವಿಚಾರಿಸೋಣ. ಅಸತ್ತಿನ ಅವಾಂತರ ಭೇದಗಳು ಇರಲಿ. ಅವುಗಳನ್ನು ವಿಚಾರಿಸಿದರೆ ಲಾಭವೇನು ?

ಸದ್ಯಸ್ತು ಬ್ರಹ್ಮ ಶಿಷ್ಯೋಽಂಶೋ ವಾಯುರ್ಮಿಥ್ಯಾ ಯಥಾ
ವಿಯತ್ |

ವಾಸಯಿತ್ವಾ ಚಿರಂ ವಾಯೋರ್ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಂ ನುರುತಂ
ತ್ಯಜೇತ್ ||೮೬||

ಅ:— ವಾಯುವಿನಲ್ಲಿರುವ ಸತ್ತಿನ ಅಂಶವು ಬ್ರಹ್ಮವು. ಉಳಿದ ವಾಯುವು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಆಕಾಶದಂತೆ ಮಿಥ್ಯೆಯು. ಹೀಗೆ ವಾಯುವಿನ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವವನ್ನು ಚಿಂತಿಸುತ್ತ ವಾಯುವನ್ನು ತ್ಯಾಗಮಾಡಬೇಕು.

ಚಿಂತಯೇದ್‌ವಹ್ನಿ ಮಸ್ಯೇವಂ ನುರುತೋನ್ಯೂನವರ್ಮಿ ನಮ್ |
ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಾವರಣೇ ಸ್ವೇಷಾ ನ್ಯೂನಾಧಿಕ ವಿಚಾರಣಾ ||೮೭||

ಅ:— ವಾಯುವಿನ ಕೆಲವು ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಇರುವ ಅಗ್ನಿಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಕೂಡ ಹೀಗೇ ವಿಚಾರಿಸಬೇಕು. ಈ ಕಡಿಮೆ-ಹೆಚ್ಚಿನ ವಿಚಾರವು ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಾವರಣದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಕಡೆಗೆ ಇದೇ ರೀತಿ.

ವಾಯೋರ್ದಶಾಂಶತೋ ನ್ಯೂನೋ ಪೂರ್ವಾನುಗತಿರತ್ರ ಚ |
ಪುರಾಣೋಕ್ತಂ ತಾರತಮ್ಯಂ ದಶಾಂಶೈರ್ಭೂತಪಂಚಕೇ ||೮೮||

ಅ:— ಅಗ್ನಿಯು ವಾಯುವಿನಲ್ಲಿ ಅದಕ್ಕಿಂತ ದಶಾಂಶ ರೂಪದಿಂದ ಕಡಿಮೆ ಎಂದು ಕಲ್ಪಿತವಾಗಿದೆ. ಐದೂ ಮಹಾಭೂತಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ದಶಾಂಶತಾರತಮ್ಯವು ಪುರಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

ವಹ್ನಿರುಷ್ಣಃ ಪ್ರಕಾಶಾತ್ಮಾ ಪೂರ್ವಾನುಗತಿರತ್ರ ಚ |
ಅಸ್ತಿ ವಹ್ನಿಃ ಸ ನಿಸ್ತತ್ತ್ವಃ ಶಬ್ದವಾನ್ ಸ್ಪರ್ಶವಾನಪಿ ||೮೯||

ಅ:— ಅಗ್ನಿಯು ಉಷ್ಣವೂ, ಪ್ರಕಾಶರೂಪವೂ ಆಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಕಾರಣ ಗುಣಗಳ ಅನುವೃತ್ತಿಯೂ ಇರುವುದು. ಅಗ್ನಿಇರುತ್ತದೆ. (ಸದ್ರೂಪ) ಮಿಥ್ಯಾ ರೂಪವು (ನಾಯಾಗುಣ) ಶಬ್ದವುಳ್ಳದ್ದು. (ಆಕಾಶಗುಣ) ಸ್ಪರ್ಶವುಳ್ಳದ್ದು. (ವಾಯುಗುಣ.)

ಸನ್ಮಾಯಾವೋಮ ವಾಯ್ವಂಶೈರ್ಯುಕ್ತಸ್ಯಾಗ್ನೇರ್ನಿ-

ಚೋಗುಣಃ |

ರೂಪಂ ತತ್ರ ಸತಃ ರರ್ವನುನ್ಯದ್ ಬುಧ್ಯಾ

ವಿವಿಚ್ಛತಾಮ್ ||೯೦||

ಅ:—ಸತ್ತು, ಮಾಯೆ, ಆಕಾಶ ಹಾಗೂ ವಾಯು ಇವುಗಳ ಅಂಶ ದಿಂದ ಯುಕ್ತವಾಗಿರುವ ಅಗ್ನಿಯ ಸ್ವಾಭಾವಿಕ ಗುಣವು ರೂಪವು. ಸದ್ಭಾವ ದಿಂದ ಭಿನ್ನವಾದವುಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ವಿವೇಕಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ಬೇರ್ವಡಿಸಬೇಕು.

ಸತೋ ವಿನೇಚಿತೇ ವಹ್ನಾ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವೇ ಸತಿ ವಾಸಿತೇ |

ಆಪೋದಶಾಂಶತೋ ನ್ಯೂನಾಃ ಕಲ್ಪಿತಾ ಇತಿ

ಚಿಂತಯೇತ್ ||೯೧||

ಅ:—ಹೀಗೆ ಸತ್ತಿನಿಂದ ವಹ್ನಿಯನ್ನು ಬೇರ್ವಡಿಸಲಾಗಿ ಅದರ ಮಿಥ್ಯಾ ತ್ವದ ದೃಢಭಾವನೆಯಾಗಲು ಆ ಅಗ್ನಿಯ ಹತ್ತು ಭಾಗಗಳ ಒಂದರಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಉದಕವು ಕಲ್ಪಿತವಾಯಿತೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಸಂತ್ಯಾವೋನೂಃ ಶೂನ್ಯತತ್ತ್ವಾಃ ಸಶಬ್ದಸ್ಪರ್ಶ

ಸಂಯುತಾಃ |

ರೂಪವತ್ಕ್ಯೂಲಸ್ಯ ಧರ್ಮಾನುವೃತ್ತ್ಯಾ ಸ್ವೀಯೋ

ರಸೋಗುಣಃ ||೯೨||

ಅ:—ಇತರ ಎಂದರೆ ಸತ್ತು ಮುಂ.ಗಳ ಗುಣಗಳ ಅನುವರ್ತನದಿಂದ ಕೂಡಿ ನೀರು ಇರುತ್ತದೆ. ಇದು ಮಿಥ್ಯೆ. ಶಬ್ದಸ್ಪರ್ಶದಿಂದ ಕೂಡಿದುದು. ರೂಪಗುಣವುಳ್ಳದ್ದು ಮತ್ತು ತನ್ನದೇ ಆದ ರಸಗುಣವುಳ್ಳದ್ದು.

ಸತೋ ವಿನೇಚಿತಾಸ್ವಪ್ನ ತನ್ನಿಥ್ಯಾತ್ವೇ ಚ ವಾಸಿತೇ |

ಭೂಮಿದರ್ಶಾಂಶತೋ ನ್ಯೂನಾಕಲ್ಪಿತಾಸ್ವಿತಿ

ಚಿಂತಯೇತ್ ||೯೩||

ಅ:—ಸತ್ತಿನಿಂದ ಬೇರೆಮಾಡಿ ನೋಡಿದ ಉದಕವು ಮಿಥ್ಯೆ ಎಂದು ಮನವರಿಕೆಯಾಗಲು, ಆ ಉದಕಕ್ಕಿಂತ ಹತ್ತು ಪಟ್ಟು ಕಡಿಮೆಯಾಗಿರುವ ಭೂಮಿಯು ಕಲ್ಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ ಎಂದು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

(ಪಾರ್ಥಿವ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಕ್ಕಿಂತ ಅದನ್ನು ಆಚ್ಛಾದಿಸಿರುವ ಉದಕವು ಹತ್ತುಪಟ್ಟುಹೆಚ್ಚು. ಅದಕ್ಕಿಂತ ತೇಜವು ಹತ್ತುಪಟ್ಟುಹೆಚ್ಚು. ತೇಜಕ್ಕಿಂತ ವಾಯುವು ಹತ್ತುವಟ್ಟುಹೆಚ್ಚು. ವಾಯುವಿಗಿಂತ ಆಕಾಶವು ಹತ್ತುವಟ್ಟುಹೆಚ್ಚು. ಹೀಗೆ ಅಧಿಕತ್ವದ ನಿರ್ಣಯವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು.)

ಅಸ್ತಿಭೂಪ್ತತ್ವಶೂನ್ಯಾಸ್ಯಾಂ ಶಬ್ದಾಸ್ತಶೌ ಸರೂಪಕೌ |

ರಸಶ್ಚ ಪರತೋ ಗಂಧೋ ನೈಜಃ ಸತ್ತಾ ವಿವಿಚ್ಯತಾಮ್ ||೯೪||

ಅ:—ಭೂಮಿಯು ಇರುತ್ತದೆ. (ಎಂಬಲ್ಲಿ ಸದ್ರೂಪವು) (ನಿಜವಾಗಿ) ಅದು ಮಿಥ್ಯೆಯು. ಅದರಲ್ಲಿ ರೂಪ-ಶಬ್ದ-ಸ್ಪರ್ಶ-ರಸಗಳೆಂಬ ಇತರ ಭೂತಗಳ ಕಾರ್ಯಧರ್ಮಗಳುಂಟು. ಗಂಧವು ಅದರ ಸ್ವಂತಗುಣವು. ಅದುದರಿಂದ ಇದರಲ್ಲಿರುವ ಸದ್ರೂಪವನ್ನು ಪೃಥಕ್ಕರಿಸಬೇಕು.

ಪೃಥಕ್‌ಕೃತಾಯಾಂ ಸತ್ತಾಯಾಂ ಭೂಮಿರ್ಮಿಥಾ ನ

ಶಿಷ್ಯತೇ |

ಭೂನೇರ್ದಶಾಂಶತೋ ನೂನಂ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಂ ಭೂಮಿ

ಮಧ್ಯಗಮ್ ||೯೫||

ಅ:—ಹೀಗೆ ಭೂಮಿಯ ಸರ್ವಧರ್ಮಗಳಿಂದ ಸತ್ತನ್ನು ಬೇರ್ವಡಿಸಲು ಮಿಥ್ಯೆಯಾದ ಭೂಮಿ ಮಾತ್ರ ಉಳಿಕೆಯಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಭೂಮಿಯ ಮಧ್ಯ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಭೂಮಿಗಿಂತಲೂ ಹತ್ತುವಾಲು ಕಡಿಮೆಯಾದ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡವು ಇರುತ್ತದೆ.

ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಮಧ್ಯೇ ತಿಷ್ಠಂತಿ ಭುವನಾನಿ ಚತುರ್ದಶ |

ಭುವನೇಷು ವಸಂತೈಷು ಪ್ರಾಣಿದೇಹಾ ಯಥಾ

ಯಥಮ್ ||೯೬||

ಅ:—ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಭೂ:—ಭುವಃ ಮೊದಲಾದ ಏಳು ಊರ್ಧ್ವ ಲೋಕಗಳೂ, ತಲ-ಅತಲ ಮುಂ. ಏಳು ಅಧೋಲೋಕಗಳೂ ಇರುತ್ತವೆ. ಆ ಹದಿನಾಲ್ಕು ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಪ್ರಾಣಿದೇಹಗಳು ಇರುತ್ತವೆ.

ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಲೋಕದೇಹೇಷು ಸದ್‌ವಸ್ತುನಿ ಪೃಥಕ್‌ಕೃತೇ |

ಅಸಂತೋಽಽದಾಯೋ ಭಾಂತು ತದ್ಭಾನೇಽಸೀಹ ಕಾ ಕ್ಷತಿಃ||೯೭||

ಅ:—ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡವು, ಎಲ್ಲ ಲೋಕಗಳು ಮತ್ತು ಚತುರ್ವಿಧ (ಸ್ವೇದ ಜಾದಿ) ದೇಹಗಳು ಇವುಗಳಿಂದ ಸದ್ವಸ್ತುವನ್ನು ಬೇರಿಮಾಡಲು, ಬರಿ ತೋರಿಕೆಯವುಗಳಾದ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡವೇ ಮೊದಲಾದ ವದಾರ್ಥಗಳು ತೋರಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರಲಿ. ಅದರಿಂದಾಗುವ ಹಾನಿ ಏನು ?

ಭೂತಭೌತಿಕನಾಯಾನಾನು ಸತ್ವೇತ್ಯಂತವಾಸಿತೇ |

ಸದ್ವಸ್ತುತ್ವದ್ವೈತಮಿತ್ಯೇಷಾ ಧೀರ್ವಿಪರ್ಯೇತಿ ನ ಕ್ವಚಿತ್ ||೯೮||

ಅ:—ವಂಚನುಹಾಭೂತಗಳು, ಅವುಗಳ ಕಾರ್ಯವೆನಿಸಿದ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಾದಿಗಳು, ಇವುಗಳ ಕಾರಣವಾದ ಮಾಯೆಯು ಮಿಥ್ಯೆಯಾದವುಗಳೆಂದು ಮನವರಿಕೆಯಾಗಿ ದೃಢವಾಗಲು, ಸದ್ವಸ್ತುವೆನಿಸಿದ ಬ್ರಹ್ಮವು ಅಖಂಡವಾಗಿರುವುದೆಂಬ ಬುದ್ಧಿಯು ಎಂದೂ ಕೆಡುವದಿಲ್ಲ.

ಸದದ್ವೈತಾತ್ ಪ್ರಥಗ್ ಭೂತೇ ದ್ವೈತೇ ಭೂನ್ಮಾದಿರೂಪಿಣಿ |

ತತ್ತದರ್ಥಕ್ರಿಯಾ ಲೋಕೇ ಯಥಾ ದೃಷ್ಟಾ ತಥೈವ ಸಾ ||೯೯||

ಅ:—ಭೂಮಿ-ಆಪ-ಮೊದಲಾದ ದ್ವೈತ ಪ್ರವಂಚವು ಸದ್ರೂಪವೆನಿಸಿದ ಅದ್ವೈತದಿಂದ ಭಿನ್ನವಾಗಿದೆ ಎಂದು ನಿಶ್ಚಿತವಾಗಲು, ಆಯಾ ಪದಾರ್ಥಗಳ ವ್ಯವಹಾರ ಪ್ರಯೋಜನವು ಮೊದಲಿನಂತೆಯೇ (ಜ್ಞಾನೋತ್ತರದಲ್ಲಿ ಕೂಡ) ನಡೆಯುವದು.

ಸಾಂಖ್ಯಕಾಣಾದ ಬೌದ್ಧಾದೈರ್ಮಗದ್ವೇದೋ ಯಥಾ ಯಥಾ |

ತುತ್ರೇಕ್ಷ್ಯತೇನೇಕಯುಕ್ತ್ಯಾ ಭವತ್ವೇಷ ತಥಾ ತಥಾ ||೧೦೦||

ಅ:—ಸಾಂಖ್ಯರು, ವೈಶೇಷಿಕರು, ಬೌದ್ಧರು ಮೊದಲಾದವರಿಂದ ಜಗತ್ತಿನ ಭೇದವು ಅನೇಕ ಯುಕ್ತಿಗಳಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದಿತವಾಗುವದಷ್ಟೇ. ಅದು ಅವರು ಹೇಳುವಂತೆಯೇ ಇರಲಿ.

(ವ್ಯಾವಹಾರಿಕ ಭೇದವನ್ನು ಅದ್ವೈತಿಗಳೂ ಒಪ್ಪಬೇಕಾದುದರಿಂದ ಅದನ್ನು ಖಂಡಿಸುವ ಅವಶ್ಯವಿಲ್ಲವೆಂದು ಭಾವವು)

ಅನಜ್ಞಾತಂ ಸದದ್ವೈತಂ ನಿಃಶಂಕೈರನ್ಯನಾದಿಭಿಃ |

ಏವಂ ಕಾ ಕ್ಷತಿರಸ್ಮಾಕಂ ತದ್ ದ್ವೈತಮನಜಾನ

ತಾಮ್ ||೧೦೧||

ಅ:—ಭಯವಿಲ್ಲದೇ ಅನ್ಯವಾದಿಗಳು ಸದ್ರೂಪವಾದ ಅದ್ವೈತವನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸಿರುವರು. ಅದರಂತೆ ಅವರು ಕಲ್ಪಿಸಿರುವ ದ್ವೈತವನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸಿದರೆ ನಮಗೇನು ಹಾನಿ ?

ದ್ವೈತಾವಜ್ಞಾ ಸುಸ್ಥಿತಾ ಚೇದದ್ವೈತೇ ಧೀಃ ಸ್ಥಿರಾಭವೇತ್ |
ಸ್ಥೈರ್ಯೇ ತಸ್ಯಾಃ ಪುನಾನೇಷ ಜೀವನ್ಮುಕ್ತ

ಇತೀರ್ಯತೇ ||೧೦೨||

ಅ: - ದ್ವೈತ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ತಿರಸ್ಕಾರವು ದೃಢವಾಗಲು, ಅದ್ವೈತದಲ್ಲಿ ಬುದ್ಧಿಯು ಸ್ಥಿರವಾಗುವದು. ಹಾಗೆ ಬುದ್ಧಿಯು ಸ್ಥಿರವಾಗಲು, ಆ ಪುರುಷನು ಜೀವನ್ಮುಕ್ತನೆಂದು ಹೇಳುವರು.

ಏಷಾ ಬ್ರಾಹ್ಮೀ ಸ್ಥಿತಿಃ ಪಾರ್ಥ ನೈನಾಂ ಪ್ರಾಪ್ಯವಿಮುಹ್ಯತಿ |
ಸ್ಥಿತ್ವಾಸ್ತಾಮಂತಕಾಲೇಽಪಿ ಬ್ರಹ್ಮನಿರ್ವಾಣಮೃಚ್ಯತಿ ||೧೦೩||

ಅ:—ನಲೈ ಅರ್ಜುನನೇ ಇದು ಬ್ರಹ್ಮ ವಿಷಯಕವಾದ ನಿಶ್ಚಯವು. ಈ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದವನು ಎಂದಿಗೂ ಮೋಹಗೊಳ್ಳಲಾರನು. ಕೊನೆ ಗಾಲದಲ್ಲಿಯಾದರೂ ಈ ಸ್ಥಿತಿಯು ಉಂಟಾದರೆ ಅವನು ವಿದೇಹ ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ವಡೆಯುವನು.

ಸದದ್ವೈತೇಽನೃತದ್ವೈತೇ ಯದನ್ಯೋನ್ಯೈಕೈ ವೀಕ್ಷಣಮ್ |
ತಸ್ಯಾಂತ ಕಾಲಸ್ತದ್ಭೇದ ಬುದ್ಧಿರೇವ ನ ಚೇತರಃ ||೧೦೪||

ಅ:—ಸದ್ರೂಪವಾದ ಅದ್ವೈತ ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನೂ ಮಿಥ್ಯೆಯಾದ ದ್ವೈತವನ್ನು ಒಂದುಮಾಡಿಕೊಂಡು ನೋಡುವ ದೃಷ್ಟಿಯ ಕೊನೆಗಾಲ ಎಂದರೆ ಅವುಗಳಲ್ಲಿರುವ ಭೇದವನ್ನು ತಿಳಿಯುವದು. ಮತ್ತೇನೂ ಅಲ್ಲ.

ಯದ್ವಾಂತಕಾಲಃ ಪ್ರಾಣಸ್ಯ ವಿಯೋಗೋಸ್ತು ಪ್ರಸಿದ್ಧಿತಃ |
ತಸ್ಮಿನ್ ಕಾಲೇಽಪಿ ನ ಭ್ರಾಂತೇರ್ಗತಾಯಾಃ

ಪುನರಾಗಮಃ ||೧೦೫||

ಅ:—ಅಥವಾ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಿರುವಂತೆ ಪ್ರಾಣಹೋಗುವ ಕಾಲವೇ ಅಂತಕಾಲವೆಂದರೂ ತಪ್ಪಲ್ಲ. ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕೂಡ ಒಮ್ಮೆಹೋದ ತಪ್ಪು ತಿಳಿವಳಿಕೆಯು ಪುನಃ ಉಂಟಾಗುವದಿಲ್ಲ.

ನಿರೋಗ ಉಪವಿಷ್ಟೋನಾ ರುಗ್ಣೋನಾ ವಿಲುತನ್ ಭುವಿ |
ಮೂರ್ಛಿತೋನಾ ತ್ಯಜತ್ವೇಷ ಪ್ರಾಣಾನ್ ಭ್ರಾಂತಿನ್
ಸರ್ವಥಾ ||೧೦೬||

ಅ: - (ಈ ಸಾಧಕನು) ನಿರೋಗಿಯಾಗಲಿ, ಕುಳಿತುಕೊಂಡಾಗಲಿ, ರೋಗಿಯಾಗಲಿ, ಭೂಮಿಯಮೇಲೆ ಹೊರಳಾಡುವವನಾಗಲಿ ಅಥವಾ ಮೂರ್ಛಿತನಾಗಿಯಾಗಲಿ ಹೇಗೆ ನಾಯಲಿ ಅವನಿಗೆ ತಪ್ಪುತಿಳಿವಳಿಕೆಯು ಎಂದಿಗೂ ಉಂಟಾಗುವದಿಲ್ಲ.

ದಿನೇ ದಿನೇ ಸ್ವಪ್ನಸುಪ್ತೋರಧೀತೇ ವಿಸ್ಮೃತೇಽಪ್ಯಯಮ್ |
ಪರೇದ್ಯುರ್ನಾನಧೀತಃ ಸ್ಯಾತ್ತದ್ವದ್ವಿದ್ಯಾ ನ ನಶ್ಯತಿ ||೧೦೭||

ಅ-ವ್ರತದಿನದಲ್ಲಿಯೂ ಅಭ್ಯಾಸಮಾಡಿದ ವಿದ್ಯೆಯು ಕನಸು-ಗಾಢನಿದ್ರೆಗಳಲ್ಲಿ ಮರೆತುಹೋಗಿದ್ದರೂ, ಮಗುವಿನ ಅವನು ಕಲಿತವನಲ್ಲ ಎಂದು ಅನಿಸುವದಿಲ್ಲ. ಅದರಂತೆ ಸಾಧಕನಿಂದ ಕೈಗೊಂಡ ಮೊದಲು (ಮರಣ ಕ್ಷಣಾದಿಗಳಿಂದ) ಬಂದ ಮೂರ್ಛೆಯಲ್ಲಿ (ಮೊದಲು ಕಲಿತ) ವಿದ್ಯೆಯು ನಾಶವಾಗುವದಿಲ್ಲ.

ಪ್ರಮಾಣೋತ್ಪಾದಿತಾ ವಿದ್ಯಾ ಪ್ರಮಾಣಂ ಪ್ರಬಲಂ ವಿನಾ |
ನ ನಶ್ಯತಿ ನವೇದಾಂತಾತ್ ಪ್ರಬಲಂ ಮಾನಮೀಕ್ಷ್ಯತೇ ||೧೦೮||

ಅ:- ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ಜ್ಞಾನವು, ಅದಕ್ಕಿಂತ ಪ್ರಬಲ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ಮಾತ್ರ ನಾಶವಾಗಬಲ್ಲದು. ಅದರೆ ವೇದಾಂತಕ್ಕಿಂತ ಪ್ರಬಲವಾದ ಪ್ರಮಾಣವು ಯಾವುದೂ ಕಂಡಿಲ್ಲ.

ತಸ್ಮಾದ್ವೇದಾಂತಸಂಸಿದ್ಧಂ ಸದದ್ವೈತಂ ನ ಬಾಧ್ಯತೇ |
ಅಂತಕಾಲೇಽಪ್ಯತೋ ಭೂತವಿವೇಕಾನ್ನಿರ್ವೃತಿಃ ಸ್ಥಿತಾ ||೧೦೯||

ಅ:- ಆದುದರಿಂದ ವೇದಾಂತವ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾದ ಅದ್ವೈತ ರೂಪ ಸದ್ವಸ್ತು ಜ್ಞಾನವು, ಕೊನೆಗಾಲದಲ್ಲಿ ಕೂಡ ಹಾನಿ ಹೊಂದುವದಿಲ್ಲ. ಈಸ ಭೂತವಂಚಕರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಬೇರ್ಪಡಿಸಿ ನೋಡುವದರಿಂದ ಮೋಕ್ಷಪ್ರಾಪ್ತಿ ಎಂದು ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು.

ಇತಿ ಶ್ರೀ ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯ ಮುನಿವಿರಚಿತಾಯಾಂ ಪಂಚದಶ್ಯಾಂ
ಪಂಚಭೂತ ವಿವೇಕಃ ||

ಪಂಚಭೂತ ವಿನೇಕಪ್ರಕರಣದ ಸಾರ

ಹಿಂದಿನ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ 'ತತ್ತ್ವಮಸಿ' ಎಂಬ ಮಹಾವಾಕ್ಯವನ್ನು ವಿಚಾರ ಮಾಡಿ ಜೀವಬ್ರಹ್ಮೈಕ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಿದುದಾಗಿದೆ. ಹಾಗಾದರೆ ಈಗ ಜೀವ ಸ್ವರೂಪ ಹಾಗೂ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತಿಳಿಯುವದು ಅವಶ್ಯವಾಯಿತು. ಅದುದರಿಂದ ಮೊದಲು ಪಂಚಮಹಾಭೂತಗಳ ಉಪಾಧಿಯನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಆ ಉಪಾಧಿಯಿಂದ ಬೇರ್ಪಡಿಸಿ ತೋರಿಸಿದ್ದಾರೆ ಮತ್ತು ಪಂಚ ಮಹಾಭೂತಗಳ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ.

... ○ ...

೩. ಪಂಚಕೋಶ ವಿನೇಕಃ

ಈ ಪ್ರಕರಣದಿಂದ ಹಿಂದೆ ನಾವು ತಿಳಿದ ತತ್ ಪದದ ಅರ್ಥವಾದ ಬ್ರಹ್ಮವೇ ತ್ವಂ ಪದದ ಅರ್ಥವೆಂಬುದನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಗುಹಾಹಿತಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಯತ್ತತ್ ಪಂಚಕೋಶ ವಿನೇಕತಃ |

ಬೋದ್ಧಂ ಶಕ್ಯಂತತಃ ಕೋಶಪಂಚಕಂ ಪ್ರವಿವಿಚ್ಛತೇ ||೧||

ಅ:— ಗುಹೆಯಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟ ಬ್ರಹ್ಮವು ಪಂಚಕೋಶಗಳ ವಿವರಣೆಯಿಂದ ತಿಳಿಯಲು ಶಕ್ಯವು. ಅದುದರಿಂದ ಪಂಚಕೋಶಗಳ ವಿನೇಚನೆಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತೇವೆ.

(ತೈತ್ತರೀಯೋಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ 'ಯೋವೇದನಿಗುಹಿತಂ ಗುಹಾಯಾಂ ಪರಮೇ ವೈದ್ಯಮನ್' ಬ್ರಹ್ಮನು ಗುಹೆಯಲ್ಲಿರುವನೆಂದು ಹೇಳಿದೆ.)

ದೇಹಾದಭ್ಯಂತರಃ ಪ್ರಾಣಃ ಪ್ರಾಣಾದಭ್ಯಂತರಂ ಮನಃ |

ತತಃ ಕರ್ತಾ ತತೋಭೋಕ್ತಾ ಗುಹಾಸೇಯಂ

ಪರಂಪರಾ ||೨||

ಅ:— ಅನ್ನಮಯವೆನಿಸುವ ದೇಹಕ್ಕಿಂತ ಪ್ರಾಣವು ಒಳಗಿದೆ. ಪ್ರಾಣಕ್ಕಿಂತ ಮನವು ಒಳಗಿದೆ. ಮನಸ್ಸಿನ ಆಚೆಗೆ ಕರ್ತನು, (ವಿಜ್ಞಾನಮಯ

ಕೋಶ) ಆನಂತರ ಭೋಕ್ತಾ. (ಆನಂದಮಯಕೋಶ) ಹೀಗೆ ಒಂದರೊಳಗೊಂದು ಇರುವ ಕೋಶಪರಂಪರೆಗೆ ವೇದಾಂತದಲ್ಲಿ ಗುಹೆ ಎಂದು ಹೆಸರು.

ಸಿಕ್ಕ ಭುಕ್ತಾನ್ನ ಜಾದ್ವೀರ್ಯಾಜ್ಜಾ ತೋಽನ್ನೇನೈವ ವರ್ಧತೇ |

ದೇಹಃ ಸೋಽನ್ನಮಯೋನಾತ್ಮಾ ಪ್ರಾಕ್ ಚೋರ್ಧ್ವಂ

ತದಭಾವತಃ ||೩||

ಅ: — ತಂದೆಯು ತಿಂದ ಅನ್ನದಿಂದ ವರಿವಾಕವಾದ ವೀರ್ಯದಿಂದ ಕುಟ್ಟುವದು ಹಾಗೂ ಅನ್ನದಿಂದಲೇ ಬೆಳೆಯುವದು. ಹೀಗೆ ಅನ್ನಮಯವಾದ ದೇಹವು ಆತ್ಮವೆನಿಸಲಾರದು. ಯಾಕಂದರೆ ಕುಟ್ಟುವದಕ್ಕಿಂತ ಮೊದಲು ಹಾಗೂ ನಾಶವಾದ ಮೇಲೆ ಅದು ಇರುವದಿಲ್ಲ.

(ಮನುಷ್ಯನು ತಿಂದ ಅನ್ನವು ರಸ-ರಕ್ತ-ಮಾಂಸ-ಅಸ್ತಿ-ಮಜ್ಜಾ-ಸ್ನಾಯು ಮತ್ತು ಶುಕ್ರ ಅಥವಾ ಶೋಣಿತವೆಂಬ ಸ್ವಲ್ಪಾತುಗಳಾಗಿ ವರಿಣಮಿಸುವದೆಂಬುದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವು. ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ದೇಹವು ಕಾರ್ಯವೆಂದಂತಾಯಿತು. ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ನಾಶವುಂಟು ಎಂದು ನಿಯಮವು. ಆದುದರಿಂದ ದೇಹವು ಅನಾತ್ಮವಸ್ತುವು.)

ಪೂರ್ವಜನ್ಮನ್ಯಸನ್ನೇತಜ್ಜನ್ಮ ಸಂಪಾದಯೇತ್ಕಥಮ್ |

ಭಾವಿಜನ್ಮನ್ಯಸನ್ಮಾರ್ಕಮ್ ನ ಬುಂಜೀತೇಹ ಸಂಚಿತಮ್ ||೪||

ಅ:— (ಸ್ಥೂಲದೇಹವೇ ಆತ್ಮನೆಂದರೆ ?) ಸ್ಥೂಲದೇಹರೂಪನಾದ ಆತ್ಮನು ಪೂರ್ವಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಎಂದಮೇಲೆ ಅವನು ಈ ಜನ್ಮವನ್ನು ಹೇಗೆ ಸಂಪಾದಿಸಬಹುದು ? ಅದರಂತೆ ಮುಂದಿನ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿಯೂ ಅವನು ಇರುವದಿಲ್ಲ. ಹೀಗಾದರೆ ಈ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ಸಂಚಯಿಸಿದ ಕರ್ಮದ ಫಲವನ್ನು ಅವನು ಮುಂದೆ ಭೋಗಿಸುವ ಸಾಧ್ಯತೆಯೇ ಇಲ್ಲ.

ದೇಹವೇ ಆತ್ಮನೆಂದರೆ ಅಕೃತಾಭ್ಯಾಗಮ ಎಂದರೆ ಮಾಡದಿರುವದರ ಪ್ರಾಪ್ತಿ ಎಂಬ ದೋಷವುಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಪೂರ್ವಜನ್ಮದ ಸಂಬಂಧವೇ ಇಲ್ಲವಾದರೆ ಈ ಜನ್ಮವು ಯಾಕೆ ಬಂದಿತು ? ಆದೂ ಅನೇಕ ವೈಷಮ್ಯದಿಂದ ಒಡಗೂಡಿ. ಅಲ್ಲದೇ ದೇಹ ನಷ್ಟವಾದಮೇಲೆ ಆತ್ಮನೂ ನಷ್ಟವಾಗಬೇಕಾ

ಯಿತು ? ಹಾಗಾದಲ್ಲಿ ಅವನು ಮಾಡಿದ ಒಳಿತು-ಹೀನ ಕರ್ಮಗಳ ಗತಿ ಏನು ? ಅವೆಲ್ಲ ನಿಷ್ಫಲವಾದವೇ ? ಹೌದು ಎಂದರೆ ಕೃತವ್ರಣಾಶವೆಂಬ ದೋಷವು ಬರುತ್ತದೆ. ಆದುದರಿಂದ ಸ್ಥೂಲದೇಹವು ಆತ್ಮನಲ್ಲ.)

ಇನ್ನು ಪ್ರಾಣಮಯ ಕೋಶದ ಅನಾತ್ಮತ್ವವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಪೂರ್ಣೋ ದೇಹೇ ಬಲಂ ಯಚ್ಛೈನ್ಮಕ್ಷಾಣಾಂ ಯಃ
ಪ್ರವರ್ತಕಃ |

ನಾಯುಃ ಪ್ರಾಣಮಯೋ ನಾಸಾವಾತ್ಮಾ ಚೈತನ್ಯ
ವರ್ಜನಾತ್ ||೫||

ಅಃ— ನಾಯುವು ದೇಹದಲ್ಲಿ ನಖಶಿಖಾಂತವಾಗಿ ತುಂಬಿಕೊಂಡು (ವ್ಯಾನರೂಪದಿಂದ) ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ಪ್ರೇರಕ ನಾಗಿರುವನು. ಇದೇ ಪ್ರಾಣಮಯಕೋಶವು. ಆದರೆ ಇದು ಚೈತನ್ಯ ರಹಿತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಆತ್ಮನಾಗಲಾರದು.

ಮನೋಮಯ ಕೋಶದ ಅನಾತ್ಮತ್ವವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಅಹಂತಾಂ ಮಮತಾಂ ದೇಹೇ ಗೇಹಾದೌ ಚ ಕರೋತಿಯಃ |

ಕಾನಾದ್ಯವಸ್ಥಯಾ ಭ್ರಾಂತೋ ನಾಸಾವಾತ್ಮಾ
ಮನೋಮಯಃ ||೬||

ಅಃ— ದೇಹದ ಮೇಲೆ ನಾನು ಎಂಬ ಅಭಿಮಾನ ತಾಳುತ್ತ ಮನೆ ಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ಮಮತೆಯನ್ನು ತಳೆಯುತ್ತದೆ. ಕಾನಾದಿ (ಕ್ರೋಧ, ಲೋಭ, ಮುಂ.) ಗಳಿಂದ ಹರಿದಾಡುತ್ತಿರುವ ಅಸ್ಥಿರ ಮನಸ್ಸು ಆತ್ಮನಾಗಲಾರದು.

ಕರ್ತೃತ್ವ ಸಂಜ್ಞೆಯುಳ್ಳ ವಿಜ್ಞಾನಮಯದ ವಿವರಣೆ.

ಲೀನಾಸುಷ್ತೌ ವಪುರ್ಬೋಧೇ ವ್ಯಾಪ್ನುಯಾದಾನಖಾಗ್ರಗಾ |

ಚಿಚ್ಛಾಯೋಪೇತಧೀರ್ನಾತ್ಮಾ ವಿಜ್ಞಾನಮಯಃ-
ಶಬ್ದಭಾಕ್ ||೭||

ಅಃ— ಇದು ಚೈತನ್ಯದ ವ್ರತಿಬಿಂಬವುಳ್ಳ ಬುದ್ಧಿಯು. ನಿದ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಅಡಗಿ ಎಚ್ಚರದಲ್ಲಿ ಉಗುರು ತುದಿಯಿಂದ ತಲೆಯವರೆಗೆ ಇದ್ದುಕೊಂಡು

ಶರೀರವನ್ನೆಲ್ಲ ವ್ಯಾಪಿಸುತ್ತದೆ. ವಿಜ್ಞಾನಮಯವೆಂಬ ಲಸರು ತಳೆದಿರುವ ಬುದ್ಧಿಯು ಆತ್ಮನಾಗಲಾರದು.

ಮನೋಬುದ್ಧಿಗಳೆರಡೂ ಒಂದೇ ಅಂತಃಕರಣದ ಪ್ರಕಾರಗಳಾದುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಎರಡು ಕೋಶಗಳನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿದ್ದೇಕೆ ?

ಕರ್ತೃತ್ವಕರಣತ್ವಾಭ್ಯಾಂ ನಿಕ್ರಿಯೇತಾಂತರಿಂದ್ರಿಯಮ್ |

ವಿಜ್ಞಾನಮನಸೀ ಅಂತರ್ಬಹಿಶ್ಚೈತೇ ಪರಸ್ಪರಮ್ ||೮||

ಅ:— ಅಂತಃಕರಣವು ಕರ್ತೃತ್ವ (ಬುದ್ಧಿ) ಕರಣತ್ವ (ಮನಸ್ಸು) ರೂಪವಾಗಿ ವಿಕಾರವನ್ನು ಹೊಂದುವದು. ಇವುಗಳಿಗೆ ವಿಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಮನಸ್ಸು ಎಂದು ಅನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಇವು ಒಂದರ ಒಳಗೆ ಒಂದು ಎಂದರೆ ಒಳಗೆ ಮತ್ತು ಹೊರಗೆ ಇರುತ್ತವೆ.

ಕಾಚಿದಂತರ್ಮುಖಾ ವೃತ್ತಿರಾನಂದ ಪ್ರತಿಬಿಂಬ ಭಾಕ್ |

ಪುಣ್ಯಭೋಗೇ ಭೋಗೇಶಾಂತೌ ನಿದ್ರಾರೂಪೇಣ
ಲೀಯತೇ ||೯||

ಅ:— ಪುಣ್ಯಕರ್ಮಗಳ ಫಲವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವಾಗ ಬುದ್ಧಿವೃತ್ತಿಯು ಅಂತರ್ಮುಖವಾಗಿ ಆನಂದದ ಪ್ರತಿಬಿಂಬವನ್ನು ಪಡೆಯುವದು. ಅದೇ ಭೋಗವು ಮುಗಿಯಲು ಅವಿದ್ಯಾರೂಪ ನಿದ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಲೀನವಾಗುವದು.

ಕಾದಾಚಿತ್ಕತ್ವತೋನಾತ್ಮಾ ಸ್ಯಾದಾನಂದಮಯೋಷ್ಯಯಮ್ |

ಬಿಂಬಭೂತೋ ಯ ಆನಂದ ಆತ್ಮಾಸೌ ಸರ್ವದಾ ಸ್ಥಿತೇಃ ||೧೦||

ಅ:— ಆಗೊಮ್ಮೆ ಈಗೊಮ್ಮೆ ತೋರಿ ಅಡಗುವ ಈ ಆನಂದಮಯ (ಕೋಶವೂ) ನೂ ಆತ್ಮನಲ್ಲ. (ಇಲ್ಲಿ) ಬಿಂಬರೂಪದಿಂದ ತೋರಿದ ಆನಂದ ರೂಪನಾದ ಆತ್ಮನು ಯಾವಾಗಲೂ ಇರತಕ್ಕವನು.

ನನು ದೇಹಮುಕ್ರಮ್ಯ ನಿದ್ರಾನಂದಾಂತವಸ್ತುಷು |

ಮಾ ಭೂದಾತ್ಮತ್ವ ಮನಸ್ತು ನ ಕಶ್ಚಿದನುಭೂಯತೇ ||೧೧||

ಅ:— ದೇಹವನ್ನು ಆರಂಭಮಾಡಿಕೊಂಡು ಕಾರಣ ಶರೀರರೂಪ ಆನಂದಮಯದ ಸರ್ವಂತವಾಗಿ ಆತ್ಮತ್ವವು ದೊರೆಯದಿರಲಿ. ಆದರೆ ಇವುಗಳಿಗಿಂತ ಬೇರೆ ಆತ್ಮನು ನಮ್ಮ ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಬರುವದಿಲ್ಲ.

ವರಿಹಾರ.

ಬಾಢಂ ನಿದ್ರಾದಯಃ ಸರ್ವೇನುಭೂಯಂತೇ ನಚೇತರಃ |

ತಥಾಪ್ಯೇತೇನುಭೂಯಂತೇ ಯೇನ ತಂ ಕೋ
ನಿನಾರಯೇತ್ ||೧೨||

ಅ:— ನಿಜ. ಆನಂದಮಯವೇ ಮೊದಲಾದ ಸರ್ವಕೋಶಗಳ ಅನುಭವವೂ ಬರುತ್ತದೆ. ಅವುಗಳಿಗಿಂತ ಬೇರೆಯಾವದೂ ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಬರುವದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಇವೆಲ್ಲ ಕೋಶಗಳು ಯಾರ ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗುತ್ತವೆ? ಅಂಥ ಅನುಭವಿಯನ್ನು ಅಲ್ಲಗಳೆಯುವವರು ಯಾರು?

ಸ್ವಯಮೇವಾನುಭೂತಿತ್ವಾದ್ಯದ್ಯತೇ ನಾನು ಭಾನ್ಯತಾ |

ಜ್ಞಾತ್ಯ ಜ್ಞಾನಾಂತರಾಭಾವದ ಜ್ಞೇಯೋನ ತ್ವಸತ್ತಯಾ ||೧೩||

ಅ:— ಈ ಆತ್ಮನು ತಾನೇ ಅನುಭವರೂಪನು. ಅನುಭವಕ್ಕೆ ವಿಷಯನಾಗತಕ್ಕವನಲ್ಲ. ಅವನಹೊರತೂ ಮತ್ತೊಬ್ಬರು ತಿಳಿಯುವವರು, ಹಾಗೂ ತಿಳಿಯಬೇಕಾದಂಥದೂ ಇಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ಅವನು ಅಜ್ಞೇಯನು. ಅವನು ಇಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ಅಜ್ಞೇಯನಾಗಿಲ್ಲ.

ಇದನ್ನೇ ದೃಷ್ಟಾಂತರೂಪದಿಂದ ತಿಳಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮಾಧುರ್ಯಾದಿ ಸ್ವಭಾವಾನಾನುಸ್ಮೃತ್ಯ ಸ್ವಗುಣಾರ್ಪಣಾಮ್ |

ಸ್ವಸ್ಮಿಂಸ್ತದರ್ಪಣಾಪೇಕ್ಷಾ ನೋ ನ ಬಾಹ್ಯಸ್ಯದರ್ಶಕಮ್ ||೧೪||

ಅ:— ಬೇರೆ ವದಾರ್ಥಗಳಿಗೆ ತಮ್ಮ ಸ್ವಭಾವವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ಸಿಹಿ (ಬೆಲ್ಲ ಮುಂ.) ಮುಂತಾದ ವದಾರ್ಥಗಳಿಗೆ, ಆ ಸಿಹಿತಂದುಕೊಡಲು ಮತ್ತೊಂದರ ಅಪೇಕ್ಷೆ ಇಲ್ಲ. ಹಾಗೆ ತಂದುಕೊಡುವಂಥ ಬೇರೆವಸ್ತುಗಳೂ ಇಲ್ಲ.

ಇದರಿಂದ ಏನಾದಂತಾಯಿತು?

ಅರ್ಪಕಾಂತರರಾಹಿತೈಃ ಪಶ್ಯೈಷಾಂತ ತ್ವಸ್ವಭಾವತಾ |

ಮಾ ಭೂತ್ತಥಾನುಭಾವೈತ್ಯಂ ಬೋಧಾತ್ಮಾ ತು ನ
ಹೀಯತೇ ||೧೫||

ಅ:— ಸಿಹಿ ಮುಂ. ಗುಣಗಳನ್ನು ತಂದುಕೊಡುವ ವದಾರ್ಥಗಳು ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ, ಬೆಲ್ಲ ಮುಂ. ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿ ಸಿಹಿ ಮುಂ, ದವುಗಳಾಗಿಯೇ

ಇರುವವು. ಹಾಗೆ ಆತ್ಮನು ಅನುಭವಕ್ಕೆ ವಿಷಯನಾಗದಿದ್ದರೂ ಅವನ ಅನುಭಾವರೂಪವೇನೂ ಹೋಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಈ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಪ್ರಮಾಣ.

ಸ್ವಯಂಜ್ಯೋತಿರ್ಭವತ್ಯೇಷ ಪುರೋಽಸ್ಮಾದ್ಭಾಸತೇಽಖಿಲಾತ್ |
ತನೋವಭಾಂತ ಮನ್ವೇತಿ ತದ್ಭಾಸಾ ಭಾಸ್ಯತೇ ಜಗತ್ ||೧೬||

ಅ:— ಈ ಆತ್ಮನು ಸ್ವಯಂಜ್ಯೋತಿಯು. ಈ ಸೃಷ್ಟಿಯ ಎಲ್ಲವನ್ನುಗಳಿಗಿಂತ ಮೊದಲು ಇವನು ಬೆಳಗತಕ್ಕವನು. ಆ ಪ್ರಕಾಶರೂಪವನ್ನೇ ಎಲ್ಲವೂ ಅನುಸರಿಸುತ್ತವೆ. ಅವನ ಬೆಳಗುವಿಕೆಯಿಂದಲೇ ಜಗತ್ತೆಲ್ಲ ಬೆಳಕಿಗೆ ಬರುತ್ತದೆ.

(ಬ್ರಹ್ಮದಾರಣ್ಯಕ, ನೃಸಿಂಹತಾಪಿನೀ, ಮುಂಡಕ ಮುಂ. ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ ಆತ್ಮನು ಸ್ವರ್ಯಪ್ರಕಾಶನೆಂದು ಹೇಳಿದೆ.)

ಯೇನೇದಂ ಜಾನತೇ ಸರ್ವಂ ತತ್ಕೇನಾನೈನ ಜಾನತಾಮ್ |
ವಿಜ್ಞಾತಾರಂ ಕೇನ ವಿದ್ಯಾಚ್ಛಕ್ತಂ ನೇದ್ಯೇತು ಸಾಧನಮ್ ||೧೭||

ಅ:— ಪ್ರಾಣಿಯು (ಸಾಕ್ಷೆಚ್ಚೈತನ್ಯರೂಪಿಯಾದ) ಆತ್ಮನಿಂದ ಇದೆಲ್ಲದೃಶ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿಯುತ್ತಾನೆ. ಅಂಥ ಚೈತನ್ಯಾತ್ಮನನ್ನು ಬೇರೆ ಇನ್ನಾವ ಜಡಪದಾರ್ಥದಿಂದ ತಿಳಿಯಲಾದೀತು? ಎಲ್ಲದೃಶ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿಯುವವನನ್ನು ದೃಶ್ಯಭೂತವಾದ ಯಾವಜಡಪದಾರ್ಥದಿಂದ ತಿಳಿಯಬಹುದು? ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಾದ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಪ್ರಪಂಚದ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ತಿಳಿಯಲು ಶಕ್ತಿಯುಂಟು. ಜ್ಞಾತೃವೆನಿಸುವ ಆತ್ಮನನ್ನು ತಿಳಿಯಲು ಅದರಿಂದ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ.

ಸ ನೇತ್ತಿ ನೇದ್ಯಂ ತತ್ಸರ್ವಂ ನ್ಯಾನ್ಯಸ್ತಸ್ಯಾಸ್ತಿ ನೇದಿತಾ |
ವಿದಿತಾವಿದಿತಾಭ್ಯಾಂ ತತ್ ಪೃಥಗ್ಗೋಧಸ್ವರೂಪಕಮ್ ||೧೮||

ಅ:— ಆ ಆತ್ಮನು ವಿಷಯಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ತಿಳಿಯುತ್ತಾನೆ. ಆದರೆ ಅವನನ್ನು ಅರಿಯುವಂಥವರು ಯಾರೂ ಇಲ್ಲ. ಜ್ಞಾನರೂಪನಾದ ಅವನು ವಿದಿತ ಎಂದರೆ (ಜ್ಞಾನದಿಂದ) ತಿಳಿದ ಅವಿದಿತ ಎಂದರೆ ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ ಮುಚ್ಚಿಹಾಕಿದ ಜಡಪದಾರ್ಥಗಳಿಗಿಂತ ಬೇರೆಯಾದವನು.

ಇಂಥ ಬೇರೆಯಾದ ಆತ್ಮನ ಅನುಭವವು ಬರುವುದಿಲ್ಲ.

ಬೋಧೇಽಪ್ಯನುಭವೋ ಯಸ್ಯ ನ ಕಥಂಚನಜಾಯತೇ |

ತಂ ಕಥಂ ಬೋಧಯೇಚ್ಛಾಸ್ತ್ರಂ ಲೋಷ್ಠಂ ನರಸಮಾ-

ಕೃತಿಮ್ ||೧೯||

ಅ:— ಯಾರಿಗೆ ಘಟ ಮೊದಲಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳ ಜ್ಞಾನವಾಗುತ್ತಿದ್ದರೂ ಆ ಘಟಕ್ಕೆ ವಿಶೇಷಣವಾದ ಬೋಧಸ್ವರೂಪದ ಅನುಭವವು ಯಾರಿಗೆ ಆಗುವದಿಲ್ಲವೋ ಆ ಮನುಷ್ಯರೂಪದ ಮಣ್ಣು ಹೆಂಟಿಗೆ ಶಾಸ್ತ್ರವಾದರೂ ಹೇಗೆ ತಿಳಿಸಿಹೇಳಬೇಕು?

ಬೋಧವು ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಬರುವದಿಲ್ಲವೆಂದರೆ ವ್ಯಾಘಾತದೋಷವು ಹೇಗೆ ಬರುವದೆಂಬುದನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಜಿಹ್ವಾ ಮೇಽಸ್ತಿ ನ ವೇತ್ಯುಕ್ತಿರ್ಲಜ್ಜಯೈ ಕೇವಲಂ ಯಥಾ |

ನ ಬುದ್ಧ್ಯತೇ ಮಯಾ ಬೋಧೋ ಬೋಧ್ಯನ್ಯ ಇತಿ

ತಾದೃಶೀ ||೨೦||

ಅ:— ನನಗೆ ನಾಲಿಗೆ ಇರುವದೋ ಇಲ್ಲವೋ? ಎಂಬಮಾತು ಬರಿ ನಾಚಿಕೆಗೇಡಿನದೇ ಸರಿ. ಅದರಂತೆ ನನಗೆ ಅರಿವಿನ ಅನುಭವವಾಗಿಲ್ಲ. ಇನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು ಎಂಬ ಮಾತು ಕೂಡ.

ಯಸ್ಮಿನ್ಯಸ್ಮಿನ್ನಸ್ಮಿ ಲೋಕೇ ಬೋಧಸ್ತತ್ಪದುಪೇಕ್ಷಣೇ |

ತದ್ಬೋಧ ಮಾತ್ರಂ ತದ್ಬ್ರಹ್ಮೇತ್ಯೇವಂದೀಬ್ರಹ್ಮ

ನಿಶ್ಚಯಃ ||೨೧||

ಅ:— ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ನಮಗೆ ಯಾವ ಯಾವ ಘಟ-ಪಟ ಮೊದಲಾದ ವಿಸಯಗಳ ಜ್ಞಾನವಿರುವದೋ ಅದನ್ನು ಅನಾದರಮಾಡಿಬಿಡಲು ಉಳಿಯುವ ಅಚ್ಚ ಅರಿವೇ ಬ್ರಹ್ಮವು. ಹೀಗೆತಿಳಿಯುವದೇ ಬ್ರಹ್ಮನಿಶ್ಚಯವು.

ಹಾಗೆಂದರೆ ಪಂಚಕೋಶವಿವೇಕವು ವ್ಯರ್ಥವೇ?

ಪಂಚಕೋಶ ಪರಿತ್ಯಾಗೇ ಸಾಕ್ಷಿಬೋಧಾವಶೇಷತಃ |

ಸ್ವಸ್ವರೂಪಂ ಸ ಏವ ಸ್ಯಾಚ್ಛೂನ್ಯತ್ವಂ ತಸ್ಯ

ದುರ್ಭವಮ್ ||೨೨||

ಅ:— ವಂಚಕೋಶಗಳನ್ನು ಅನಾತ್ಮ್ಯವೆಂದು ತೆಗೆದುಹಾಕಿದರೆ ಎಲ್ಲವುಗಳಿಗೆ ಸಾಕ್ಷಿಯಾದ ಅರಿವು ಉಳಿಕೆಯಾಗುವದು. ಅದೇತನ್ನ ನಿಜವಾದ ರೂಪವು. ಅದು ಇಲ್ಲವೆಂದುಹೇಳುವದು ಶಕ್ಯವೇಇಲ್ಲ.

ಅಸ್ತಿತಾವತ್ಸ್ವಯಂ ನಾನುವಿನಾದಾ ವಿಷಯತ್ವತಃ |

ಸ್ವಸ್ತಿನ್ನಪಿ ವಿನಾದಶ್ಚೇತ್ಪ್ರತಿನಾದ್ಯತ್ರ ಕೋಭವೇತ್ ||೨೩||

ಅ:— ತನ್ನವಿಷಯದಲ್ಲಿ ವಾದ-ವಿನಾದವು ಇಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ತಾನು ಇರುವದೆಂದಾಯಿತು. ಒಂದುವೇಳೆ ತನ್ನವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸಂದೇಹವುಂಟಾದರೆ ಹಾಗೆ ಹೇಳುವವರಾದರೂ ಯಾವನು ಆಗುವನು. (ಯಾಕೆಂದರೆ ನಾನು ಇರುವೆನೆಂಬ ಭಾವನೆಯಿಂದ ಎಲ್ಲವ್ಯವಹಾರವು ಆರಂಭವಾಗುವದು.)

ಸ್ವಾಸತ್ವಂ ತು ನ ಕಸ್ಮೈಚಿದ್ರೋಚತೇ ವಿಭ್ರಮಂ ವಿನಾ |

ಆತ ಏನ ಶ್ರುತಿರ್ಭಾದಂ ಬ್ರೂತೇ ಚಾಸತ್ಪ್ರವಾದಿನಃ ||೨೪||

ಅ:— ಭ್ರಮೆಯಹೊರತು ತಾನು ಇಲ್ಲ. ಎನ್ನುವದು ಯಾರಿಗೂ ರುಚಿಸುವನಾತಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ಶೂನ್ಯವಾದಿಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ನಿನ್ನನಾತು ನಿಲ್ಲುವದಿಲ್ಲ ಎಂದು (ತೈತ್ತರೀಯ ಶ್ರುತಿಯು ಹೇಳುತ್ತದೆ.

ಆ ಶ್ರುತಿಯವಾಕ್ಯದ ಅನುವಾದವಿದು.

ಅಸದ್ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ ಚೇದ್ವೇದ ಸ್ವಯಮೇವ ಭವೇದಸತ್ |

ಅತೋಽಸ್ಯ ಮಾ ಭೂದ್ವೇದ್ಯತ್ವಂ ಸ್ವಸತ್ತ್ವಂ ತ್ವಭ್ಯುಪೇ-

ಯತಾಮ್ ||೨೫||

ಅ:— ಬ್ರಹ್ಮವು ಇಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿದರೆ ತಾನೇ ಇಲ್ಲವೆಂದಂತಾಗುವದು. ಆ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಅನುಭವಿಸಲ್ಪಡತಕ್ಕ ಸ್ವಭಾವವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಹೋಗಲಿ. ತನ್ನ ಇರುವಿಕೆಯಾದರೂ ಸಿದ್ಧವಾದರೆಸಾಕು.

(ಅಸನ್ನೇವ ಸ ಭವತಿ! ಅಸದ್ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ ವೇದ ಚೇತ್ ! ತೈ.ಶ್ರು)

ಒಳ್ಳೆದು ಆತ್ಮ ಸ್ವರೂಪನಾದರೂ ಹೇಗಿದೆ?

ಕೇದ್ಯಕ್ತಾರ್ಹೀತಿ ಚೇತ್ಪ್ರಚ್ಛೇದೀದ್ಯಕ್ತಾ ನಾಸ್ತಿ ತತ್ರ ಹಿ |

ಯದನೀಡ್ಫಗತಾ ದ್ಯಕ್ತ ತತ್ಸ್ವರೂಪಂ ವಿನಿಶ್ಚಿನು ||೨೬||

ಅ:— ಹಾಗಾದರೆ ಆ ಸ್ವರೂಪವಾದರೂ ಹೇಗಿದೆ? ಎಂದು ಕೇಳಿದರೆ ಆತ್ಮನು ಹೀಗಿರುವನೆಂದು ಹೇಳಲಾಗುವದಿಲ್ಲ. ಅವನು ಹೀಗಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಹಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ. (ಎಂಬ ನಿಷೇಧಾತ್ಮಕ ವಾಕ್ಯಗಳ ಕೊನೆಗೆ) ಯಾವುದು ತಿಳಿದುಬರುವುದೋ ಅದೇ ಅವನ ಸ್ವರೂಪವೆಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸು.

ಆತ್ಮನ ಅನಿರ್ವಚನೀಯತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಅಕ್ಷಾಣಾಂ ನಿಷಯಸ್ತೀದೃಕ್ ಪರೋಕ್ಷ ಸಾದೃಗುಚ್ಯತೇ |
ನಿಷಯೀ ನಾಕ್ಷನಿಷಯಃ ಸ್ವಾತ್ಮಾನ್ಯಾಸ್ಯ ಪರೋಕ್ಷತಾ ||೨೭||

ಅ:—ಯಾವ ಪದಾರ್ಥವು ಇಂದ್ರಿಯ ಗೋಚರವಾಗುವುದೋ ಅದು ಹೀಗಿರುವುದು. ಮತ್ತು ಯಾವುದು ಇಂದ್ರಿಯ ಗೋಚರವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೋ ಅದು ಹಾಗಿರುವುದು ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಆತ್ಮನು ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ತಿಳಿಯುವವನು. ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಂದ ತಿಳಿಯುವಂಥವನಲ್ಲ. ಅಲ್ಲದೆ ತನಗೆ ತಾನು ಬೇರೆ ಅಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ಅಂಥವನು ಎನ್ನಲಿಕ್ಕೆ ಬರುವುದಿಲ್ಲ.

ಹಾಗಾದರೆ ಶೂನ್ಯನೇ ? ಅಲ್ಲ. ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ.

ಅನೇದೋಃ ಸ್ಯಪರೋಕ್ಷೋಽತಃ ಸ್ವಪ್ರಕಾಶೋ ಭವತ್ಯಯಮ್ |

ಸತ್ಯಂ ಜ್ಞಾನಮನಂತಂ ಚೇತ್ಯಸ್ರೀಹ ಬ್ರಹ್ಮಲಕ್ಷಣಮ್ ||೨೮||

ಅ:— ಆತ್ಮನು ತಿಳಿಯಲಿಕ್ಕೆ ಬಾರದಂಥವನಾದರೂ ಅನುಭವರೂಪದಿಂದ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷನು. ತನಗೆ ತಾನೇ ಬೆಳಗುವಂಥವನು. ಸತ್ಯರೂಪನು. ಅನುಭವರೂಪನು. ಅನಂತನು ಎಂಬ ಶ್ರುತಿ ಲಕ್ಷಣವು ಆತ್ಮನಲ್ಲಿದೆ.

ಸತ್ಯತ್ವದ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಸತ್ಯತ್ವಂ ಬಾಧರಾಹಿತ್ಯಂ ಜಗದ್ವ್ಯಾಧೈಕ ಸಾಕ್ಷೀಃ |

ಬಾಧಃ ಕಿಂ ಸಾಕ್ಷಿಕೋ ಬ್ರೂಹಿ ನ ತ್ವಸಾಕ್ಷಿಕ

ಇಷ್ಯತೇ ||೨೯||

ಅ:— ಸತ್ಯತ್ವವೆಂದರೆ ಎಂದಿಗೂ ಇಲ್ಲದಂತಾಗುವಂಥದಲ್ಲ. ತೋರಿ ಅಡಗುವ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳ ಜಗತ್ತಿನ ಸಾಕ್ಷಿಯಾದವನು ಇಲ್ಲವೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿಯು ಯಾರು? ಹೇಳು. ಸಾಕ್ಷಿ ಇಲ್ಲದ್ದು ಒಪ್ಪುವಸೌತಲ್ಲ.

ಅಪನೀತೇಷು ಮೂರ್ತೇಷು ಹೃಮೂರ್ತಂ ಶಿಷ್ಯತೇ ನಿಯತ್ |
ತಕ್ಯೇಷು ಬಾಧಿತೇಷ್ವಂತೇ ಶಿಷ್ಯತೇ ಯತ್ತದೇವ ತತ್ ||೩೦||

ಅ:— (ಮನೆಯೊಳಗಿನ) ಘಟವೇ ಮೊದಲಾದ ಸಾಕಾರ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಹೊರಗೆ ಒಯ್ದರೆ ನಿರಾಕಾರವಾದ ಆಕಾಶವು ಉಳಿಯುವುದು. ಅದರಂತೆ ಇಲ್ಲದಂತೆ ಆಗುವಂಥವುಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಎಂದರೆ-ವಂಚಕೋಶಗಳನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಿದರೆ ಉಳಿದುಕೊಳ್ಳುವುದೇ ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪವು.

ಸರ್ವಬಾಧೇ ನ ಕಿಂಚಿತ್ ಚೇದ್ ಯನ್ ಕಿಂಚಿತ್ತದೇವ ತತ್ |
ಭಾಷಾ ಏನಾತ್ರ ಭಿದ್ಯಂತೇ ನಿರ್ಬಾಧಂ ತಾವದಸ್ತಿ ಹಿ ||೩೧||

ಅ:— ತ್ಯಜಿಸುವಂಥವುಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ತ್ಯಜಿಸಿದ ಮೇಲೆ ಏನೂ ಉಳಿಯುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಅನ್ನುವುದಾದರೆ, ಆ ಏನೂ ಉಳಿಯುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು ಬೆಳಗುವುದೇ ತತ್ ಸದ-ಎಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮವು. ಇಲ್ಲಿ ಮಾತಿನದಷ್ಟೇ ಭೇದವು. ಸಾಕ್ಷಿ ಚೈತನ್ಯವು ಯಾವಾಗಲೂ ಇದ್ದೇ ಇರುತ್ತದೆ.

ಅತ ಏನ ಶ್ರುತಿರ್ಬಾಧ್ಯಂ ಬಾಧಿತ್ವಾ ಶೇಷಯತ್ಯದಃ |
ಸ ಏಷ ನೇತಿ ನೇತ್ಯಾತ್ಮೇತ್ಯತದ್ ವ್ಯಾವೃತ್ತಿ ರೂಪತಃ ||೩೨||

ಅ:— ಅದುದರಿಂದಲೇ ಶ್ರುತಿಯು ಈ ಮೂರ್ತರೂಪವು ಆತ್ಮವಲ್ಲ. ಅಮೂರ್ತವು ಆತ್ಮವಲ್ಲ. (ಇದಲ್ಲ. ಇದಲ್ಲ.) ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುವ ಶ್ರುತಿಯು ಅನಾತ್ಮಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ನಿರಾಕರಣಮಾಡಿ ತ್ಯಜಿಸಲುಯೋಗ್ಯವಾದ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಿ ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಉಳಿಸುತ್ತದೆ.

ಇದಂ ರೂಪಂ ತು ಯದ್ವಾನ್ ತತ್ ತ್ಯಕ್ತಂ ಶಕ್ಯೇತಿ ಖಿಲಂ |
ಅಶಕ್ಯೋ ಹ್ಯನಿದಂ ರೂಪಃ ಸ ಆತ್ಮಾ ಬಾಧವರ್ಜಿತಃ ||೩೩||

ಅ:— ಇದು ಎಂಬ ಮಾತಿಗೊಳಗಾಗುವ ಹೊರಗಿನ ಎಲ್ಲ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಲು ಸಾಧ್ಯ. ಆದರೆ ಇದು ಎಂಬ ಮಾತಿಗೊಳಪಡದ ಆತ್ಮನನ್ನು ತ್ಯಜಿಸುವುದು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಯಾವ ಬಾಧೆಯೂ ತಟ್ಟದವನೇ ಆತ್ಮನು.

ಸಿದ್ಧಂ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಸತ್ಯತ್ವಂ ಜ್ಞಾನತ್ವಂ ತು ಪುರೇರಿತಮ್ |

ಸ್ವಯಮೇವಾನು ಭೂತಿತ್ವಾದಿತ್ಯಾದಿವಚನೈಃ

ಸ್ಫುಟಮ್ ||೩೪||

ಅ:— ಈಶ್ವರನಲ್ಲಿ ವೃದ್ಧಿಯೇ ಮೊದಲಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ನಿಯಂತ್ರಿಸುವ ಒಂದು ಅನಿರ್ವಚನೀಯ ಶಕ್ತಿಯುಂಟು. ಅದು ಆನಂದಮಯಕೋಶ ಮೊದಲುಗೊಂಡು ಎಲ್ಲ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಆಡಗಿರುವದು.

ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಈಶ್ವರತ್ವವನ್ನು ತಂದುಕೊಡುವ ಈ ಉಪಾಧಿಯು ನಿಯಮಿತವಾಗಿ ಕಂಡುಬರುವದಿಲ್ಲ. ಎಂದಮೇಲೆ ಇದಕ್ಕೆ ಅಸತ್ (ನುಳ್ಳು) ಎಂದು ಯಾಕೆ ಅನ್ನಬಾರದು ?

ವಸ್ತುಧರ್ಮಾ ನಿಯಮೈರನ್ಶಕ್ತ್ಯಾ ನೈವ ಯದಾ ತದಾ |

ಅನ್ಯೋನ್ಯಧರ್ಮಸಾಂಕರ್ಯಾದ್ವಿಪ್ಲವೇತ ಜಗತ್ಪಲು ||೩೯||

ಅ:— ಒಂದು ವೇಳೆ ಈ ಶಕ್ತಿಯಿಂದ ವಸ್ತುಧರ್ಮಗಳು ನಿಯಂತ್ರಿತಗೊಳಿಸದೇ ಹೋಗಿದ್ದರೆ, ಎಲ್ಲವಸ್ತುಧರ್ಮಗಳು ಒಂದರೊಳಗೊಂದು ಕಲಬೆರಕೆಯಾಗಿ ಜಗತ್ತು ನಿಜವಾಗಿಯೂ ನಾಶವಾಗುತ್ತಿತ್ತು.

ಈ ಜಡಶಕ್ತಿಗೆ ನಿಯಮನ ಮಾಡುವದು ಸಾಧ್ಯವೇ ?

ಚಿಚ್ಛಾಯಾವೇಶತಃ ಶಕ್ತಿಃಶ್ವೇತನೇನ ವಿಭಾತಿ ಸಾ |

ತಚ್ಚ ಕ್ವಾಪಾಧಿಸಂಯೋಗಾದ್ಬ್ರಹ್ಮೈವೇಶ್ವರತಾಂವ್ರಜೇತ್||೪೦||

ಅ:— ಈ ರೀತಿ ಜಗನ್ನಿಯಾಮಕ ಶಕ್ತಿಯು ತನ್ನಲ್ಲಿ ಚೈತನ್ಯವು ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿಸಿರುವದರಿಂದ ಚೇತನದಂತೆಯೇ ತೋರುತ್ತದೆ. ಬ್ರಹ್ಮವು ಈ ಮಾಯಾಶಕ್ತಿಯ ಉಪಾಧಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದಾಗ ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವ ಮುಂ. ಧರ್ಮಗಳುಳ್ಳ ಈಶ್ವರನೆನಿಸುವದು.

ಪಂಚಕೋಶಗಳು ಜೀವತ್ವದ ಉಪಾಧಿಗಳು. ಅವುಗಳನ್ನು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದೆ. ಅದುದರಿಂದ ಈಗ ಅವುಗಳ ಉಪಾಧಿಯಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಉಂಟಾಗುವ ಜೀವತ್ವವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಕೋಶೋಪಾಧಿವಿವಕ್ಷಾಯಾಂ ಯಾತಿಬ್ರಹ್ಮೈವ ಜೀವತಾಮ್ |

ಪಿತಾ ಪಿತಾಮಹಾಶ್ಚೇಕಃ ಪುತ್ರಸೌತ್ರೈವಾಪಿ ಪ್ರತಿ ||೪೧||

ಅ:—ಒಬ್ಬ ಮನುಷ್ಯನೇ ಮಗನಿಗೆ ತಂದೆಯೂ, ಮೊಮ್ಮಗನಿಗೆ ಅಜ್ಜನೂ ಆಗುತ್ತಾನಲ್ಲವೇ ? ಅದರಂತೆ ಕೋಶಾದಿಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದು ವಿಚಾರಮಾಡಲು ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಜೀವತ್ವವು ಬರುತ್ತದೆ.

ಪುತಾದೇರವಿವಕ್ಷಾಯಾಂ ನ ಸಿತಾ ನ ಸಿತಾಮುಃ |

ತದ್ವನ್ನೇಶೋ ನಾಸಿ ಜೀವಃ ಶಕ್ತಿ ಕೋಶಾ ವಿವಕ್ಷಣೇ ||೪೨||

ಅ:—ಮಗನ ಮತ್ತು ಮೊಮ್ಮಗನ ಸಂಬಂಧ ಬಿಟ್ಟು ವಿಚಾರ ಮಾಡಲು ಆ ಮನುಷ್ಯನು ತಂದೆಯೂ ಅಲ್ಲ, ಅಜ್ಜನೂ ಅಲ್ಲ. ಅದರಂತೆ ಮಾಯಾಶಕ್ತಿ ಮತ್ತು ವಂಚಕೋಶಗಳು ಇವುಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ವಿಚಾರಿಸಲು ಈಶ್ವರನೂ ಇಲ್ಲ, ಜೀವನೂ ಇಲ್ಲ.

ಹೀಗೆ ಸಿದ್ಧವಾದ ಜ್ಞಾನದ ಫಲವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಯ ಏನಂ ಬ್ರಹ್ಮ ವೇದೈಷ ಬ್ರಹ್ಮೈವ ಭವತಿ ಸ್ವಯಮ್ |

ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ನಾಸ್ತಿ ಜನ್ಮಾತಃ ಪುನರೇಷ ನ ಜಾಯತೇ ||೪೩||

ಅ:—ಹೀಗೆ ಯಾವನು ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ತಿಳಿಯುವನೋ ಅವನು ಸ್ವತಃ ಬ್ರಹ್ಮನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಜನ್ಮವಿಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ಇವನೂ ಮರಳಿ ಹುಟ್ಟುವದಿಲ್ಲ.

ಇತಿ ಪಂಚದಶ್ಯಂ ಪಂಚಕೋಶ ವಿವೇಕಃ ||

ಪಂಚಕೋಶ ವಿವೇಕ ಪ್ರಕರಣದ ಸಾರ

ಹಿಂದಿನ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ವಂಚಭೂತಗಳಿಂದ ಬೇರ್ಪಡಿಸಿ ನೋಡಿದ 'ತತ್ತ್ವದ' ಅರ್ಥವಾದ ಬ್ರಹ್ಮನು ಸಿದ್ಧನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಈ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ಆತ್ಮನಿರುವ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಹೇಳಿ ಅವನ ಆವರಣಗಳೆನಿಸಿದ ಪಂಚಕೋಶಗಳನ್ನು ಮೊದಲು ವಿವೇಚಿಸಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ತರುವಾಯ ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತಿಳಿಸಿ ಈ ಆತ್ಮನೆಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮನೇ ಎಂದು ಅಭೇದವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಾರೆ.

.... ○

೪ ದ್ವೈತವಿವೇಕಃ

ಈಶ್ವರೇಣಾಪಿ ಜೀವೇನ ಸೃಷ್ಟಂ ದ್ವೈತಂ ವಿವಿಚ್ಛತೇ |

ವೀವೇಕೇ ಸತಿ ಜೀವೇನ ಹೇಯೋ ಬಂಧಃ ಸ್ಫುಟೇಭವೇತ್ ||೪೪||

ಅ:—ಈಶ್ವರ ಹಾಗೂ ಜೀವನಿಂದ ಸೃಷ್ಟವಾದ ಭೇದಗಳನ್ನು ವಿವೇಚಿಸುತ್ತಾರೆ. ಈ ದ್ವೈತದ ವಿವೇಕವು ಉಂಟಾಯಿತೆಂದರೆ ಜೀವನು ಬಿಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದ ಬಂಧವು ಸೃಷ್ಟವಾಗುವದು.

ನೂಯಾಂ ತು ಪ್ರಕೃತಿಂ ವಿದ್ಯಾನ್ಮಾಯಿನಂ ತು ಮಹೇಶ್ವರಮ್ |
ಸ ಮಾಯೀ ಸೃಜತೀ ತ್ಯಾಹುಃ ಶ್ವೇತಾಶ್ವತರ ಶಾಖಿನಃ ||೨||

ಅ:—ಮಾಯಿಯನ್ನು ಪ್ರಕೃತಿ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಮಾಯೆಯುಳ್ಳವನೇ ಮಹೇಶ್ವರನು. ಆ ಮಾಯಾವಿಯಾದ ಈಶ್ವರನೇ ಸೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾನೆಂದು ಯಜುಃಶಾಖೆಯ ಶ್ವೇತಾಶ್ವತರೋಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. ಅದರಂತೆ ಐತರೇಯ ವಾಕ್ಯ.

ಆತ್ಮಾ ವಾ ಇದ್ವ ಮಗ್ರೇಭೂಸ್ಯ ಈಕ್ಷತ ಸೃಜಾ ಇತಿ |
ಸಂಕಲ್ಪೇನಾಸೃಜಲ್ಲೋಕಾನ್ ಸ ಏತಾನಿತಿ ಬಹ್ವಚಾಃ ||೩||

ಅ:—ಸೃಷ್ಟಿಯ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಇದೆಲ್ಲ ಜಗತ್ತು ಆತ್ಮನೇ ಆಗಿತ್ತು. 'ನಾನು ಇನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು' ಎಂದು ಅವನು ಯೋಚಿಸಿದನು. ಅದರಂತೆ ಅವನು ಎಲ್ಲ ಲೋಕಗಳನ್ನು ಸಂಕಲ್ಪದಿಂದ ನಿರ್ಮಿಸಿದನು. ಹೀಗೆ ಋಗ್ವೇದವನ್ನು ಅಧ್ಯಯನಮಾಡುವವರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಖಂ ವಾಯುಗ್ನಿ ಜಲೋವ್ಯೋಷಧನ್ವ ದೇಹಾಃ ಕ್ರಮಾದಮೀ |
ಸಂಭೂತಾ ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ತಸ್ಮಾದೇತಸ್ಮಾದಾತ್ಮನೋಽಖಿಲಾಃ ||೪||

ಅ:—ಇವು ಎಲ್ಲ ಆಕಾಶ-ವಾಯು-ಅಗ್ನಿ-ನೀರು-ಭೂಮಿ-ಸಸ್ಯ-ಅನ್ನ-ದೇಹಗಳು, ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನಿಂದ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿದವು. (ಇದು ಯಜುರ್ವೇದದ ತೈತ್ತರೀಯ ಶ್ರುತಿಯೊಳಗಿನದು)

ಬಹು ಸ್ಯಾನುಹಮೇನಾತಃ ಪ್ರಜಾಯೇಯೇತಿ ಕಾನುತಃ |
ತಪಸ್ತಪ್ತಾಸೃಜತ್ ಸರ್ವಂ ಜಗದಿತ್ಯಾಹ ತಿತ್ತಿರಿಃ ||೫||

ಅ:—ನಾನು ಬಹುರೂಪವಾಗಬೇಕು ಎಂಬ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದ ಆಲೋಚನೆ ಮಾಡಿ ಆ ಬ್ರಹ್ಮನು ಎಲ್ಲ ಜಗತ್ತನ್ನು ನಿರ್ಮಾಣಮಾಡಿದನು.

ಸಾಮವೇದದ ಛಾಂದೋಗ್ಯದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮನು ಜಗತ್ತನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿದ್ದಾನೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದೆ.

ಇದಮಗ್ರೇ ಸದೇವಾಸೀದ್ವಹುತ್ವಾಯ ತದೈಕ್ಷತ |

ತೇಜೋಽಬಿನ್ನಾಂಡಚಾದೀನಿ ಸಸರ್ಜೇತಿ ಚ ಸಾಮಗಾಃ ||೬||

ಅ— ಹುಟ್ಟಿಗಿಂತಮೊದಲು ಇದೆಲ್ಲ ಸದ್ರೂಪವೇಆಗಿತ್ತು. ಅದು ಬಹು ರೂಪವಾಗಬೇಕೆಂದು ಅವೇಶ್ವರನು. ಮತ್ತು ಅಗ್ನಿ-ನೀರು-ಭೂಮಿ-ಅಂಡಜಾದಿ ದೇಹಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಿತು ಎಂದು ಸಾಮವೇದಿಗಳು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ವಿಸ್ಪುಲಿಂಗಾ ಯಥಾ ವಹ್ನೇರ್ಜಾಯಂತೇಕ್ಷರತಸ್ತಥಾ |

ವಿನಿಧಾಸ್ವಿಜ್ಜಡಾ ಭಾವಾ ಇತ್ಯಾಥರ್ವಣಿಕಾ ಶ್ರುತಿಃ ||೭||

ಅ:— ಅಗ್ನಿಯಿಂದ ಕಿಡಿಗಳು ಹೇಗೆ ಹುಟ್ಟುವವೋ ಅದರಂತೆ ಅಕ್ಷರ ರೂಪನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನಿಂದ ಜೇತನ-ಹಾಗೂ ಜಡಪದಾರ್ಥಗಳು ಹುಟ್ಟುತ್ತವೆ ಎಂದು ಅಥರ್ವವೇದದ ಮುಂಡಕೋಪನಿಷತ್ತು ಹೇಳುತ್ತದೆ.

ಬ್ರಹ್ಮದಾರಣ್ಯಕದಲ್ಲಿ.

ಜಗದವ್ಯಾಕ್ರತಂ ಪೂರ್ವಮಾಸೀದ್ವ್ಯಾಕ್ರಿಯತಾಧುನಾ |

ದೃಶ್ಯಾಭ್ಯಾಂ ನಾಮರೂಪಭ್ಯಾಂ ವಿರಾಡಾದಿಷು ತೇ ಸ್ಫುಟೇ||೮||

ವಿರಾಣ್ಮನುರ್ನರಾಗಾವಃ ಖರಾಶ್ವಾಜಾನಯಸ್ತಥಾ |

ಪಿಸೀಲಿಕಾವಧಿ ದ್ವದ್ವಮಿತಿ ವಾಜಸನೇಯಿನಃ ||೯||

ಅ:— ಹುಟ್ಟುವುದಕ್ಕಿಂತ ಮೊದಲು ಜಗತ್ತು ಅವ್ಯಕ್ತ (ಮಾಯೋಪಾಧಿ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ ಬ್ರಹ್ಮ)ವಾಗಿತ್ತು. ಅದನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮನು ಈಗ ಅನುಭವ ಯೋಗ್ಯವೆನಿಸುವ ನಾಮ-ರೂಪಗಳಿಂದ ವ್ಯಕ್ತಗೊಳಿಸಿದನು. ಆ ನಾಮ-ರೂಪಗಳು ವಿರಾಟ್-ಹಾಗೂ ಪ್ರಾಣಿಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿವೆ.

ವಿರಾಟ್-ಮನು-ಮನುಷ್ಯರು-ಆಕಳು-ಕತ್ತಿ-ಕುದುರೆ-ಕುರಿ-ಆಡು ಇದ ರಂತೆ ಇರುವೆಯವರೆಗೆ ಎಲ್ಲ ಸಣ್ಣ ದೊಡ್ಡ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಜೋಡಿಯನ್ನು ಅವನು ನಿರ್ಮಿಸಿದನು ಎಂದು ವಾಜಸನೇಯಿ ಶಾಖೆಯವರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಇರಲಿ, ಜೀವತ್ವವೆಂದರಾದರೂ ಏನು ?

ಚೈತನ್ಯಂ ಯದಧಿಷ್ಠಾಸಂ ಲಿಂಗದೇಹತ್ವ ಯಃ ಪುನಃ |

ಚಿಚ್ಛಾಯಾ ಲಿಂಗದೇಹಸ್ಯ ತಸ್ಸಂಘೋ ಜೀವ

ಉಚ್ಛತೇ ||೧೦||

ಅ:— ಆಧಾರಭೂತವಾದ ಚೈತನ್ಯವೂ, ಅ ದ ರ ಲ್ಲಿ ಕಲ್ಪಿತಲಿಂಗ ದೇಹವೂ, ಆ ಲಿಂಗ ದೇಹದಲ್ಲಿ ಮೂಡಿದ ಚೈತನ್ಯದ ಪ್ರತಿಬಿಂಬವೂ ಸೇರಿ ಕೊಂಡ ಸಮುದಾಯಕ್ಕೆ 'ಜೀವ' ನೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಈಶ್ವರನೇ ಜೀವನಾಗಿ ದೇಹದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಿಸಿದ್ದರೆ ಅವನಲ್ಲಿ ಅಜ್ಞತ್ವ-ದುಃಖಿತ್ವ ಮೊದಲಾದ ಅವನ ವಿಗುದ್ಧಧರ್ಮಗಳು ಯಾಕೆ ಕಾಣುತ್ತವೆ?

ಮಾಹೇಶ್ವರೀತು ಮಾಯಾ ಯಾ ತಸ್ಯಾನಿರ್ಮಾಣಶಕ್ತಿವತ್ |
ವಿದ್ಯತೇ ಮೋಹಶಕ್ತಿಶ್ಚ ತಂ ಜೀವಂ ಮೋಹಯತ್ಯಸೌ ||೧೦||

ಅ:— ಮಹೇಶ್ವರನ ಮಾಯೆಗೆ ಸೃಷ್ಟಿ ಮಾಡುವ ಶಕ್ತಿ ಇರುವಂತೆ ಮೋಹಗೊಳಿಸುವ ಶಕ್ತಿಯೂ ಇರುವದು. ಅದು ಜೀವನನ್ನು ಮೋಹ ಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ.

ಮೋಹಾದನೀಶತಾಂ ಪ್ರಾಪ್ಯ ಮಗ್ನೋ ವಪುಷಿ ಶೋಚತಿ |
ಈಶಸೃಷ್ಟ್ಯಮಿದಂ ದ್ವೈತಂ ಸರ್ವಮುಕ್ತಂ ಸಮಾಸತಃ ||೧೧||

ಅ:— ಮೋಹದಿಂದ ಪರಾವಲಂಬಿಯಾಗಿ ಶರೀರದೊಡನೆ ತಾದಾತ್ಮ್ಯ ನಾಗಿ ಶೋಕಿಸುತ್ತಾನೆ. ಹೀಗೆ ಈಶ್ವರ ನಿರ್ಮಿತವಾದ ದ್ವೈತವನ್ನು ಸಂಕ್ಷೇಪವಾಗಿ ಹೇಳಿತು.

ಇನ್ನು ಜೀವನು ದ್ವೈತವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸಿರುವನೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಪ್ರಮಾಣ ವೇನು ?

ಸಪ್ತಾನ್ನಬ್ರಾಹ್ಮಣೇ ದ್ವೈತಂ ಜೀವಸೃಷ್ಟಂ ಪ್ರಪಂಚಿತಮ್ |
ಅನ್ನಾನಿ ಸಪ್ತ ಜ್ಞಾನೇನ ಕರ್ಮಣಾಃಜನಯತ್ಪಿತಾ ||೧೨||

ಅ:— ಸರ್ವಲೋಕಗಳ ಪಾಲಕನಾದ ಸಮಷ್ಟಿಜೀವನು ತನ್ನ ಒಳ್ಳೆಯ ಮತ್ತು ಕೆಟ್ಟ ಯೋಚನೆಗಳ ಹಾಗೂ ಕರ್ಮಗಳ ಫಲವಾದ ಅದೃಷ್ಟದ ಮೂಲಕ ಏಳು ಬಗೆಯ ಅನ್ನಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದನು. ಹೀಗೆ ಸಪ್ತಾನ್ನಬ್ರಾಹ್ಮಣದಲ್ಲಿ ಜೀವನಿರ್ಮಿತವಾದ ದ್ವೈತದ ಸಪ್ತಾರವಾದ ವರ್ಣನೆ ಯುಂಟು.

ಈ ಏಳು ಬಗೆಯ ಅನ್ನಗಳನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವದರಲ್ಲಿ ಜೀವನ ಒಬ್ಬನೇ ಶಪೇಷು?

ಮರ್ತ್ಯಾನ್ನಮೇಕಂ ದೇವಾನ್ವೇದ್ವೇ ಪಶ್ವನ್ನಂ ಚತುರ್ಥಕಮ್ |
ಅನ್ಯತ್ ತ್ರಿತಯನಾತ್ಮಾರ್ಥಮನ್ನಾನಾಂ

ವಿನಿಯೋಜನಮ್ ||೧೪||

ಅ:— ಮರಣಾರ್ಥವುಳ್ಳ ಮನುಷ್ಯರಿಗೋಸುಗ ಒಂದು. ದೇವತೆ
ಗಳಿಗೋಸುಗ ಎರಡು. ಪಶುಗಳಿಗೋಸುಗ ನಾಲ್ಕನೆಯದು. ಉಳಿದ
ಮೂರು ತನಗೋಸುಗ.

ಅವು ಯಾವಯಾವವು ?

ವಿಹ್ಯಾದಿಕಂ ದರ್ಶಪೂರ್ಣಮಾಸೌ ಪೇರಂ ತಥಾ ಮನಃ |
ವಾಕ್ ಪ್ರಾಣಶ್ಚೇತಿ ಸಪ್ತತ್ವಮನ್ನಾನಾಮವಗಮ್ಯತಾಮ್ ||೧೫||

ಅ:— ಭತ್ತ-ಗೋದಿ ಮುಂತಾದ ಧಾನ್ಯರೂಪವಾದ ಮನುಷ್ಯರ ಅನ್ನ.
ಅಮಾವಾಸ್ಯೆ-ಪೂರ್ಣಿಮೆಗಳು ಯಜ್ಞ ಯಾಗಗಳಿಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾದುದರಿಂದ
ದೇವತೆಗಳ ಅನ್ನ. ಹಾಲೆಂಬ ನಾಲ್ಕನೆಯದು ಪಶುಗಳ ಅನ್ನ. ಮನಸ್ಸು,
ವಾಕ್, ಪ್ರಾಣಗಳು ಎಲ್ಲ ವಿಷಯೋಪಭೋಗಕ್ಕೂ ಸಾಧನವೆನಿಸುವುದರಿಂದ
ಆತ್ಮನ ಅನ್ನ.

ಇವೆಲ್ಲ ಈಶನಿರ್ಮಿತ ಸೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಅಂತರ್ಭಾವವಾಗುತ್ತವೆ.
ನೀವು ಜೀವನಿರ್ಮಿತವೆಂದು ಹೇಳುವದು ಹೇಗೆ ?

ಈಶೇನ ಯದ್ಯಪ್ಯೇತಾನಿ ನಿರ್ಮಿತಾನಿ ಸ್ವರೂಪತಃ |
ತಥಾಪಿ ಜ್ಞಾನಕರ್ಮಭ್ಯಾಂ ಜೀವೋಽಕಾರ್ಷೀತ್ತದನ್ನ-
ತಾಮ್ ||೧೬||

ಅ:—ನಿಜ. ಈಶ್ವರನೇ ಇವೆಲ್ಲ ವದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದ್ದಾನೆ.
ಆದರೂ ಜೀವನು ತನ್ನ ಒಳ್ಳೆಯ-ಕೆಟ್ಟ ತಿಳಿವಳಿಕೆ, ಹಾಗೂ ಕರ್ಮಗಳಿಂದ
ಅವನ್ನೆಲ್ಲ ಭೋಗಸಾಧನವಾಗಿ ಮಾಡಿದನು.

ಈಶಕಾರ್ಯಂ ಜೀವಭೋಗ್ಯಂ ಜಗದ್ವಾಭ್ಯಾಂ
ಸಮನ್ವಿತಮ್ |

ಪಿತೃಜನ್ಯಾ ಭರ್ತ್ವಭೋಗ್ಯಾ ಯಥಾಯೋಷಿತ್ತಥೇಷ್ಯ-
ತಾಮ್ ||೧೭||

ಅ:—ಸ್ತ್ರೀಯು ತಂದೆಯಿಂದ ಹುಟ್ಟಿ, ಗಂಡನಿಗೆ ಭೋಗಸಾಧನವೆನಿಸು ವಂತೆ, ಜಗತ್ತು ಈಶನಿರ್ಮಿತವಾದರೂ ಜೀವನಿಗೆ ಭೋಗಸಾಧನವೆನಿಸಿದೆ. ಹೇಗೆ ಜಗತ್ತು ಜೀವೇಶ್ವರರಿಬ್ಬರಿಗೂ ಸಂಬಂಧಿಸಿರುವದೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಮಾಯಾವೃತ್ತಾತ್ಮಕೋ ಹೀಶಸಂಕಲ್ಪಃ ಸಾಧನಂ ಜನೌ |

ಮನೋವೃತ್ತಾತ್ಮಕೋ ಜೀವಸಂಕಲ್ಪೋ ಭೋಗ-

ಸಾಧನಮ್ ||೧೮||

ಅ:—ಮಾಯೆಯ ವ್ಯಾಪಾರ ಈಶ್ವರನ ಸಂಕಲ್ಪವು ಸೃಷ್ಟಿಯ ಸಾಧ ನವು. ಭೋಗ ಸಾಧನಗಳೆಂದು ಉಪಯೋಗಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಜೀವನ ಮನಸ್ಸಿನ ಸಂಕಲ್ಪವು ಸಾಧನವು.

ಈಶ್ವರನು ಉತ್ಪನ್ನಮಾದಿದ ಪದಾರ್ಥಗಳ ಸ್ವರೂಪಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆ ಸುಖಸಾಧನಸ್ವರೂಪವು ಕಾಣುವದಿಲ್ಲ. ಎಂದಮೇಲೆ ಇಲ್ಲಿ ಜೀವನು ಮಾಡಿದ ಮಾರ್ಪಾಡೇನು ?

ಈಶನಿರ್ಮಿತಮುಖ್ಯಾದೌ ವಸ್ತುನೈಕವಿಧೇಸ್ಥಿತೇ |

ಭೋಕ್ತೃಧೀವೃತ್ತಿನಾನಾತ್ವಾದ್ಭೋಗೋ ಬಹುಧೇಷ್ಠಿತೇ||೧೯||

ಅ:—ಈಶ್ವರನು ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಮಣೆಯು ಒಂದೇ ವಿಧವಾಗಿದ್ದರೂ, ಅದರ ಭೋಗವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವವರ ಬುದ್ಧಿವೃತ್ತಿಗಳು ಅನೇಕವಾದುದ ರಿಂದ ಭೋಗವೂ ಅನೇಕಬಗೆಯದಾಗುವದೆನ್ನಬೇಕು.

ಒಂದೇ ಪದಾರ್ಥದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಜೀವನು ಅನೇಕ ಕಲ್ಪನೆಗಳನ್ನು ಹೇಗೆ ಹುಟ್ಟಿಸುವನೆಂಬುದನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಹೃಷ್ಯತೈಕೋ ಮಣಿಂ ಲಬ್ಧ್ವಾ ಕ್ರುಧ್ಯತ್ಯನ್ಯೋಹ್ಯ-

ಲಾಭತಃ |

ಪಶ್ಯತ್ಯೇವ ನಿರಕ್ರೂಢತ್ರ ನಹೃಷ್ಯತಿ ನ ಕುಪ್ಯತಿ ||೨೦||

ಅ:—ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವ ಜೀವರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನು ಮಣೆಯು ದೊರೆತುದರಿಂದ ಸಂತೋಷಪಡುತ್ತಾನೆ. ಅದು ದೊರೆಯದವನು ಸಿಟ್ಟಾಗುತ್ತಾನೆ. ಅದರ ಅಪೇಕ್ಷೆ ಇಲ್ಲದ ನಿರಕ್ರನು ಅದನ್ನು ಸುಮ್ಮನೇ ನೋಡುತ್ತಿರುವನು. ಸಂತೋಷ ವನ್ನೂ ಪಡುವದಿಲ್ಲ. ಸಿಟ್ಟುಗೂ ಏಳುವದಿಲ್ಲ.

ಪ್ರಿಯೋಽಪ್ರಿಯ ಉಪೇಕ್ಷ್ಯ ಶ್ವೇತ್ಯಾಕಾರಾ ಮಣಿಗಾಸ್ತ್ರಯಃ |
ಸೃಷ್ಟ್ವಾ ಜೀವೈರೀತಸೃಷ್ಟ್ವಂ ರೂಪಂ ಸಾಧಾರಣಂ ತ್ರಿಷು ||೨೦||

ಅ-ಆ ಮಣಿಯಲ್ಲಿ ಜೀವನು ಪ್ರೀತಿಯದೆಂದು, ಅಪ್ರೀತಿಯದೆಂದು, ತಿರಸ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರವೆಂದು ಮೂರುಬಗೆಯ ಆಕಾರಗಳನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವನು. ಈಶ್ವರನು ಹುಟ್ಟಿಸಿರುವ ರೂಪವು ಮಾತ್ರ ಈ ಮೂರಕ್ಕೂ ಒಂದೇ ಆಗಿರುವದು.

ಭಾರ್ಯಾ ಸ್ನುಷಾ ನನಾದಾ ಚ ಯಾತಾ ಮಾತೇತ್ಯನೇಕಧಾ |
ಪ್ರತಿಯೋಗಿಧಿಯಾ ಯೋಷಿದ್ವಿದ್ಯತೇ ನ ಸ್ವರೂಪತಃ ||೨೧||

ಅ:- ಒಬ್ಬಳೇ ಹೆಂಗಸು ಹೆಂಡತಿ-ಸೊಸೆ-ನಾದಿನಿ-ನೆಗೆಣ್ಣಿ-ತಾಯಿ ಈ ಮೊದಲಾದ ಅನೇಕ ಹೆಸರುಗಳನ್ನು ಸಂಬಂಧ ಭೇದದಿಂದ ಹೊಂದುತ್ತಾಳೆ. ಸ್ವರೂಪ ಬದಲಾವಣೆ ಎನೂ ಇಲ್ಲ.

ನನುಜ್ಞಾನಾನಿ ಭಿದ್ಯಂತಾಮಾಕಾರಸ್ತು ನ ಭಿದ್ಯತೇ |
ಯೋಷಿದ್ವಪುಷ್ಯತಿಶಯೋ ನ ದೃಷ್ಟೋ ಜೀವನಿರ್ಮಿತಃ ||೨೨||

ಅ:- ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರ ತಿಳಿವಳಿಕೆ ಸಂಬಂಧ ಮಾತ್ರದಿಂದ ಬೇರೆಬೇರೆಯಾಗಲಿ. ಆಕಾರದಲ್ಲಿ ಏನೂ ಬದಲಾವಣೆಯಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಎಂದಮೇಲೆ ಸ್ತ್ರೀಯ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಜೀವನು ಮಾಡಿದ ವಿಶೇಷವೇನೂ ಕಾಣಲಿಲ್ಲವಲ್ಲ.

ಜ್ಞಾನದ ವಿಭಿನ್ನತೆಯು ಜ್ಞೇಯದ ವಿಭಿನ್ನತೆಯ ಹೊರತು ಎಂದೂ ಸಂಭವಿಸುವದಿಲ್ಲ. ಆದಕಾರಣ ಇಂಥ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ಮನೋಮಯ (ಜ್ಞೇಯ) ಆಕಾರಗಳನ್ನು ಬೇರೆಬೇರೆ ಆಗಿರುವವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕಾಗುವದು.

ಮೈವಂ ಮಾಂಸನುಯೀ ಯೋಷಿತೃಕಾಚಿದನ್ಯಾ
ಮನೋಮಯೀ |

ಮಾಂಸನುಯ್ಯಾ ಅಭೇದೇಽಪಿ ಭಿದ್ಯತೇ ಹೀ
ಮನೋಮಯೀ ||೨೪||

ಅ:- ಹಾಗಲ್ಲ. ಒಬ್ಬಳು ಮಾಂಸ ಮಯಾಳಾದ ಸ್ತ್ರೀಯು. ಮತ್ತು ಮನೋಮಯಳಾದವಳು. ಇವೆರಡು ಪ್ರಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಮಾಂಸನುಯಿಯಾದವಳು ಏಕರೂಪಳೇ. ಆದರೆ ಮನೋಮಯಳಾದವಳಲ್ಲಿ ಭೇದಗಳು ಇದ್ದೇ ಇರುತ್ತವೆ (ಪತ್ನಿ-ತಾಯಿ-ಸೊಸೆ ಮುಂ.).

ಭ್ರಾಂತಿ ಸ್ವಪ್ನ ಮುಂ. ಆದರೆ ಅಲ್ಲಿ ಮನೋಮಯ ವಸ್ತುಗಳಿರುತ್ತವೆ. ಆದರೆ ಅದೇ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ಎಚ್ಚರದಲ್ಲಿಯೂ ಹೆಚ್ಚುವದೇ ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲ. ಯಾಕಂದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಹೊರಗಿನ ವದಾರ್ಥಗಳಿರುತ್ತವೆ.

ಭ್ರಾಂತಿಸ್ವಪ್ನ ಮನೋರಾಜ್ಯ ಸ್ಮೃತಿಷ್ವಸ್ತು

ಮನೋಮಯಮ್ |

ಜಾಗೃನ್ಮಾನೇನ ಮೇಯಸ್ಯ ನಮನೋಮಯತೇತಿ

ಚೇತ್ ||೨೫||

ಅ:— ಮನೋಮಯವೆಂಬುದು ಭ್ರಮೆ-ಕನಸು-ಮನೋರಾಜ್ಯ-ಸ್ಮರಣೆಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಇರುವದು. ಆದರೆ ವ್ರತ್ಯಕ್ಷವೇ ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ಸಾಗುವ ಎಚ್ಚರದಲ್ಲಿ ಮನೋಮಯದ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲ ಎಂದರೆ—

ಬಾಧಂ ಮಾನೇತು ಮೇಯೇನ ಯೋಗಾತ್ ಸ್ಯಾದ್ವಿಷಯಾ

ಕೃತಿಃ |

ಭಾಷ್ಯ ವಾರ್ತಿಕಕಾರಾಭ್ಯಾಮಯಮುರ್ಥ ಉದೀರಿತಃ ||೨೬||

ಅ:— ನಿಜ. ಎಚ್ಚರದಲ್ಲಿ ಹೊರಗಿನ ವಸ್ತುಗಳಿರುತ್ತವೆ. ಆದರೆ ಎಚ್ಚರದಲ್ಲಿ ಹಾಗೆ ಕಾಣುವಾಗ ನಮ್ಮ ಅಂತಃಕರಣವು ವಿಷಯವನ್ನು ಆವರಿಸಿ ವಿಷಯಾಕಾರವಾಗುವದೆಂದು ಶ್ರೀ ಶಂಕರಾಚಾರ್ಯರೂ, ಶ್ರೀ ಸುರೇಶ್ವರಾಚಾರ್ಯರೂ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಮೂಷಾಸಿಕ್ತಂ ಯಥಾ ತಾಮ್ರಂ ತನ್ನಿಭಂ ಜಾಯತೇಯಥಾ|

ರೂಪಾದೀನ್ ವ್ಯಾಪ್ನುವಚ್ಚಿತ್ತಂ ತನ್ನಿಭಂ ದೃಶ್ಯತೇ

ಧ್ರುವಮ್ ||೨೭||

ಅ:— ಮುಸಿಯಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ ಕರಗಿಸಿದ ತಾಮ್ರವು ಆ ಮುಸಿಯ ಆಕಾರವನ್ನು ತಾಳುವಂತೆ, ರೂಪ ಮೊದಲಾದ ವಿಷಯಗಳ ಸಂಯೋಗ ಪಡೆದ ಚಿತ್ತವು ಸ್ವತಃ ಅದರ ಆಕಾರ ತಾಳುವದೆಂದು ಶ್ರೀ ಶಂಕರಾಚಾರ್ಯರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಒಳ್ಳೇದು. ಕರಗಿಸಿದ ತಾಮ್ರ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ರಸವು ಮೂರ್ತ ರೂಪವಾದುದರಿಂದ ಅದು ಮುಸಿಯ ಆಕಾರ ತಾಳುವದೆಂದು ಹೇಳುವದು

ಸಮಂಜಸ. ಆದರೆ ಯಾವ ಆಕಾರವೂ ಇಲ್ಲದ ಮನಸ್ಸು ವಿಷಯಾಕಾರವಾ ಗುವದೆಂದರೆ ಹೇಗೆ ?

ವ್ಯಂಜಕೋ ವಾ ಯಥಾ ಲೋಕೋ ವ್ಯಂಗ್ಯಾಕಾರತಾ
ನಿಯಾತ್ |

ಸರ್ವಾರ್ಥ ವ್ಯಂಜಕತ್ವಾದ್ಧೀರರ್ಥಾಕಾರಾ ಪ್ರದೃಶ್ಯತೇ ||೨೮||

ಅ:—ಬೆಳಗುವ ಬೆಳಕು ತಾನು ಬೆಳಗುವ ವಸ್ತುವಿನ ಆಕಾರವನ್ನು ತಳೆಯುವಂತೆ, ಬುದ್ಧಿಯು ಎಲ್ಲ ವದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಬೆಳಗುವದಾದುದರಿಂದ ಆ ಪದಾರ್ಥಾಕಾರವನ್ನು ತಾಳುವದು.

(ಇದು ಶ್ರೀ ಶಂಕರಾಚಾರ್ಯರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವು.)

ಈಗ ವಾರ್ತಿಕಕಾರ (ಶ್ರೀ ಸುರೇಶ್ವರಾಚಾರ್ಯರ) ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಮಾತುರ್ನಾನಾಭಿನಿಷ್ಪತ್ತಿನಿಷ್ಪನ್ನಂ ಮೇಯಮೇತಿ ತತ್ |

ಮೇಯಾಭಿಸಂಗತಂ ತಚ್ಚ ಮೇಯಾಭತ್ಯಂ

ಪ್ರಪದ್ಯತೇ ||೨೯||

ಅ:—ಜೀವನಿಂದ ಪ್ರಮಾಣವೆನಿಸುವ ಅಂತಃಕರಣವೃತ್ತಿಯು ಹುಟ್ಟುವದು. ಆ ಪ್ರಮಾಣವು ಪ್ರಮೇಯವನ್ನು ಹೊಂದಿ (ಎಂದರೆ ಘಟಾದಿ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿ) ಅದರ ಆಕಾರವನ್ನು ಪಡೆಯುವದು.

ಹೀಗೆ ಚಿತ್ತವೇ ವಿಷಯಾಕಾರವಾಗುವದೆಂದು ಸಪ್ರಮಾಣಸಿದ್ಧವಾಯಿತು. ಇನ್ನು ವೇದಾಂತಸಮ್ಮತ ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಸತ್ಕೇವಂ ವಿಷಯಾದ್ವಾ ಸ್ತೋ ಘಟಾ ಮೃನ್ಮಯಧೀಮಯಾ |

ಮೃನ್ಮಯೋ ಮಾನಮೇಯಃ ಸ್ಯಾತ್ ಸಾಕ್ಷಿಭಾಸ್ಯಸ್ತು

ಧೀಮಯಃ ||೩೦||

ಅ:—ಹೀಗಾದುದರಿಂದ ವಿಷಯಗಳು ಎರಡು ಆಗುವವು. ಒಂದು ಘಟವು ಮೃನ್ಮಯ. ಮತ್ತೊಂದು ಮನೋಮಯ. ಮೃನ್ಮಯ ಘಟವನ್ನು ಚೈತನ್ಯದ ಪ್ರತಿಬಿಂಬದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮನಸ್ಸು ಗ್ರಹಿಸುವದು. ಆದರೆ ಮನೋಮಯ ಘಟವನ್ನು ಸಾಕ್ಷಿಯು ಮಾತ್ರ ಗ್ರಹಿಸುವದು.

ಹೀಗೆ ಎರಡು ಬಗೆಯ ದ್ವೈತವಿದ್ದರೆ ಅದರಲ್ಲಿ ಬಿಡಬೇಕಾದುದು ಯಾವದೆಂದು ತಿಳಿಯಲಿಲ್ಲ.

ಅನ್ವಯ ವ್ಯತಿರೇಕಾಭ್ಯಾಂ ಧೀಮಯೋ ಜೀವಬಂಧಕೃತ್ |
ಸತ್ಯಸ್ಮಿನ್ ಸುಖದುಃಖೇ ಸ್ತುತೃಸ್ತಿಸ್ತುತತಿ ನ

ದ್ವಯಮ್ ||೩೦||

ಅ:— ಅನ್ವಯ-ವ್ಯತಿರೇಕ ನ್ಯಾಯದಿಂದ ಮನೋಮಯ ಸೃಷ್ಟಿಯೇ ಮನುಷ್ಯನನ್ನು ಬಂಧನಕ್ಕೊಳಪಡಿಸುವದು ಎಂದಂತಾಯಿತು. ಇದರಿಂದಲೇ ಸುಖ-ದುಃಖಾದಿಗಳಾಗುವವು. (=ಇದು ಅನ್ವಯವು) ಇದು ಇಲ್ಲವಾದರೆ ಸುಖವೂ ಇಲ್ಲ. ದುಃಖವೂ ಇಲ್ಲ. (=ಇದು ವ್ಯತಿರೇಕವು.)

ಈ ಅನ್ವಯ ವ್ಯತಿರೇಕನ್ಯಾಯವು ಹೊರಗಿನ ವಿಷಯಗಳಿಗಷ್ಟೇ ಸಂಬಂಧವೆಂದು ಯಾಕೆ ತಿಳಿಯಬಾರದು ?

ಅಸತ್ಯಪಿಚ ಬಾಹ್ಯಾರ್ಥೇ ಸ್ವಪ್ನಾದೌ ಬದ್ಧತೇ ನರಃ |

ಸಮಾಧಿಸುಪ್ತಿ ಮೂರ್ಛಾಸು ಸತ್ಯಪ್ರಸ್ಮಿನ್ನ ಬದ್ಧತೇ ||೩೧||

ಅ:— ಹೊರಗಿನ ವಸ್ತುಗಳು ಇಲ್ಲದಂಥ ಕನಸು ಮುಂತಾದ ಅವಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಕೂಡ ಮನುಷ್ಯನು ಬಂಧಿತನಾಗುವನು. ಆದರೆ ಅವೇ ವಸ್ತುಗಳು ಇದ್ದರೂ ಅಷ್ಟೆ; ಸಮಾಧಿ, ಗಾಢನಿದ್ರೆ ಮತ್ತು ಮೂರ್ಛೆ ಈ ಅವಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಮನುಷ್ಯನು ಬಂಧಿತನಾಗುವದಿಲ್ಲ. (ಎಂದರೆ ಸುಖ - ದುಃಖಾದಿಗಳಿಗೆ ಒಳಗಾಗುವದಿಲ್ಲ.)

(ಸ್ವಪ್ನ-ಸ್ಮೃತಿ-ಮನೋರಾಜ್ಯ ಮುಂತಾದ ಪ್ರಸಂಗಗಳಲ್ಲಿ ತನಗೆ ಅನುಕೂಲವೆನಿಸಿದ ಹೆಂಡತಿ, ಮಕ್ಕಳು, ದ್ರವ್ಯ ಮುಂತಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳು, ತನಗೆ ಪ್ರತಿಕೂಲವೆನಿಸುವ ಹುಲಿ-ಸಿಂಹ ಮೊದಲಾದ ವದಾರ್ಥಗಳು ನಿಜವಾಗಿ ಇರುವದಿಲ್ಲ. ಆದರೂ ಜೀವನು ಸುಖ-ದುಃಖಗಳ ಅನುಭವ ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ. ಇದಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ಸಮಾಧಿ-ಗಾಢನಿದ್ರೆ-ಮೂರ್ಛೆ ಮುಂತಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಅನುಕೂಲ-ಪ್ರತಿಕೂಲ ಬಾಹ್ಯಪದಾರ್ಥಗಳಿದ್ದರೂ ಸುಖ-ದುಃಖಾದಿಗಳನ್ನು ಹೊಂದುವದಿಲ್ಲ. ಅದುದರಿಂದ ಹೊರಗಿನ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯ-ವ್ಯತಿರೇಕನ್ಯಾಯವು ಹತ್ತುವದಿಲ್ಲ.

ಮನೋಮಯ ಸೃಷ್ಟಿಯೇ ಬಂಧಕವಾಗಿರುವುದೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತಾರೆ.

ದೂರದೇಶಂ ಗತೇ ಪುತ್ರೇ ಜೀವತ್ಯೇನಾತ್ರ ತಪ್ತಿತಾ |

ವಿಪ್ರಲಂಭಕವಾಕ್ಯೇನ ಮೃತಂಮತ್ಯಾ ಪ್ರರೋದಿತಿ ||೩೩||

ಅ:— ದೂರದ ಊರಿಗೆ ಹೋದ ಮಗನು ಬದುಕಿದ್ದರೂ ಇಲ್ಲಿ ಅವನ ತಂದೆಯು ಯಾವನೋ ಮೋಸಗಾರನ ಮಾತಿನಿಂದ ಅವನು ಸತ್ತಿರುವನೆಂದು ನಂಬಿ ಆಕ್ರೋಶಮಾಡುತ್ತಾನೆ.

(ಇದರಿಂದ ಮನುಷ್ಯನು ವಸ್ತುಸ್ಥಿತಿಯಿಂದಲ್ಲ, ತನ್ನ ಮನಃಕಲ್ಪನೆಯಿಂದಲೇ ಸುಖ-ದುಃಖ ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ ಎಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಯಿತು.)

ಈಶ ನಿರ್ಮಿತ ಸೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಯಾರೂ ಬಡ್ಧರಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಮೃತೇಷಿ ತಸ್ಮಿನ್ವಾರ್ತಾಯಾಮಶ್ರುತಾಯಾಂ ನ ರೋದಿತಿ |

ಅತಃ ಸರ್ವಸ್ಯ ಜೀವಸ್ಯ ಬಂಧಕೃನ್ ಮಾನಸಂ ಜಗತ್ ||೩೪||

ಅ:— ಆ ಮಗನು ಅಲ್ಲಿ ನಿಜವಾಗಿ ಸತ್ತಿದ್ದರೂ ಆ ಸುದ್ದಿ ಕಿವಿಗೆ ಬೀಳದಿದ್ದರೆ ಇವನು ಅಳುವುದಿಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ಎಲ್ಲ ಜೀವರಿಗೆ ಮನೋಮಯ ಸೃಷ್ಟಿಯೇ ಬಂಧಕವು.

ಮನೋಮಯ ದ್ವೈತದಿಂದಲೇ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರೂ ಬಂಧಿತರಾಗುವರೆಂದು ತಿಳಿದುಬಿಟ್ಟರೆ ಬೌದ್ಧರ ಪ್ಲಚಿಕ ವಿಜ್ಞಾನವಾದವನ್ನು (ಬುದ್ಧಿಯ ಹೊರತೂ ಹೊರಗೆ ವಸ್ತುಗಳಿಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು) ಒಪ್ಪಿದಂತಾಗ ಬಹುದಲ್ಲ.

ವಿಜ್ಞಾನವಾದೋ ಬಾಹ್ಯಾರ್ಥವೈಯರ್ಥ್ಯಾತ್ ಸ್ಯಾದಿಹೇತಿ

ಚೇತ್ |

ನ ಹೃದ್ಯಾಕಾರ ಮಾಧಾತುಂ ಬಾಹ್ಯಾಸ್ಯಾಪೇಕ್ಷಿತತ್ವತಃ ||೩೫||

ಅ:— ಹೊರಗಿನ ವಸ್ತುಗಳು ಇಲ್ಲವೆಂದಾದ ಮೇಲೆ ಇಲ್ಲಿ ವಿಜ್ಞಾನವಾದವು ಬಂದಿತು ಎಂದರೆ— ಮನಸ್ಸು ಆಕಾರ ಹೊಂದಬೇಕಾದರೆ ಹೊರಗಿನವಸ್ತು ಬೇಕಾಗುವದರಿಂದ ಆ ವಾದವು ಇಲ್ಲಿ ಸಂಭವಿಸದು.

ಮನಸ್ಸು ವಿಷಯಾಕಾರವಾಗಲು ಹೊರಗಿನ ವಸ್ತು ಬೇಕೆಂಬುದೇನೂ ಇಲ್ಲ. ಪೂರ್ವ ಪೂರ್ವ ಸಂಸ್ಕಾರಗಳಿಂದ ಉತ್ತರೋತ್ತರ ಮಾನಸಿಕ ಪದಾರ್ಥಗಳು ಹುಟ್ಟುವುದು ಸಾಧ್ಯವಿದೆಯಲ್ಲ.

ವೈಯರ್ಥ್ಯಮಸ್ತು ನಾ ಬಾಹ್ಯಂ ನ ನಾರಯಿತುಮೀಶ್ವರೇ |

ಪ್ರಯೋಜನಮಪೇಕ್ಷಂತೇ ನ ಮಾನಾನೀತಿ ಹಿ ಸ್ಥಿತಿಃ ||೩೬||

ಅ:— ಅಥವಾ ಹೊರಗಿನ ವಸ್ತುಗಳು ವ್ಯರ್ಥವೇ ಆಗಲಿ; ನಾವು ಅವುಗಳನ್ನು ಅಲ್ಲಗಳೆಯಲು ಶಕ್ತರಾಗಲಾರೆವು. ನಿಜವಾದ ಸ್ಥಿತಿ ಎಂದರೆ ಪ್ರಮಾಣಗಳು ಫಲವನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವುದಿಲ್ಲ.

(ಎಂದರೆ ವಸ್ತುಗಳ ಇರುವಿಕೆಯು ಫಲಕ್ಕೆ (ಪ್ರಯೋಜನಕ್ಕೆ) ಆಧೀನ ವಾಗಿಲ್ಲವೆಂದು ಭಾವವು)

ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಮಾನಸ ಸೃಷ್ಟಿಯು ಬಂಧಕವೆಂದಾದಮೇಲೆ ಮನೋನಿ ರೋಧರೂಪ ಯೋಗದಿಂದ ಅದು ಇಲ್ಲದಂತಾಗುವದಲ್ಲ. ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನವೇ ಬಂಧವನ್ನು ಕಳಚುವದೆಂದು ಯಾಕೆ ತಿಳಿಯುವಿರಿ?

ಬಂಧಶ್ಚೇನ್ನಾನಸದ್ವೈತಂ ತನ್ನಿರೋಧೇನ ಶಾಮ್ಯತಿ |

ಅಭ್ಯಸೇದ್ಯೋಗಮೇವಾತೋ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನೇನ ಕಿಂ ವದ||೩೭||

ಅ:— ಮನೋಮಯ ಸೃಷ್ಟಿಯೇ ಬಂಧಕವೆಂದು ಆದರೆ ಅದು ಮನೋನಿಗ್ರಹ ರೂಪಯೋಗದಿಂದ ಶಾಂತವಾಗುತ್ತದೆ. ಎಂದಮೇಲೆ ಯೋಗ ವನ್ನು ಅಭ್ಯಾಸ ಮಾಡಬೇಕೆಂದಾಯಿತು. ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನದಿಂದ ಫಲವೇನು ಹೇಳು.

ತಾತ್ಕಾಲಿಕದ್ವೈತಶಾಂತಾನಸ್ಯಾಗಾಮಿಜನಿಕ್ಷಯಃ |

ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಂ ವಿನಾ ನ ಸ್ಯಾದಿತಿ ವೇದಾಂತಡಿಂಡಿಣುಃ ||೩೮||

ಅ:— ನೀನು ಹೇಳುವ ಯೋಗದಿಂದ ಮನೋಮಯ ಸೃಷ್ಟಿಯು ಆಗಿನ ಮಟ್ಟಗಷ್ಟೇ ಶಾಂತವಾಗುವದು. ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನದ ಹೊರತೂ ಅದರ ಮುಂದಿನ ಹುಟ್ಟಿರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ವೇದಾಂತವು ಉದ್ಘೋಷಿಸುತ್ತದೆ.

ಆಗಲಿ. ಅದ್ವೈತಬ್ರಹ್ಮ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವಾಗಬೇಕಾದರೆ ಬಾಹ್ಯದ್ವೈತ ವನ್ನು ನಿವಾರಿಸಬೇಕಲ್ಲ.

ಅನಿವೃತ್ತೇಷುಪೀಶಸೃಷ್ಟೇ ದ್ವೈತೇ ತಸ್ಯ ಮೃಷಾತ್ಮತಾಮ್ |

ಬುದ್ಧಾ ಭ್ರಹ್ಮಾದ್ವಯಂ ಬೋದ್ಧಂ ಶಕ್ಯಂ ವಸ್ತೃತ್ವೇ
ವಾದಿನಃ ||೩೯||

ಅ:— ಈಶ ಸೃಷ್ಟಿಯು ಭೇದಗಳನ್ನು ಅಲ್ಲಗಳೆಯುವದು ಆಗದಿದ್ದರೂ 'ಒಂದೇ ವಸ್ತುವಿದೆ' ಎಂದೆನ್ನುವ ಅದ್ವೈತ ವಾದಿಗಳಿಗೆ ಜಗತ್ತು ಸುಳ್ಳು ಎಂದು ತಿಳಿಯುವದರಿಂದ ಅದ್ವಿತೀಯ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನವಾಗುವದು ಸಾಧ್ಯ.

ಜಗತ್ತು ಸುಳ್ಳೆಂಬುದಷ್ಟೇ ಅದ್ವೈತ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ನಾಕಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಅದರ ನಿವಾರಣೆ ಮಾಡುವುದೇಬೇಕು. ಎಂದರೆ

ಪ್ರಲಯೇ ತನ್ನಿವೃತ್ತೌ ತು ಗುರುಶಾಸ್ತ್ರಾಧ್ಯಭಾವತಃ |

ನಿರೋಧಿದ್ವೈತಾಭಾವೇಽಪಿ ನಶಕ್ಯಂ ಬೋದ್ಧು

ಮದ್ವಯಮ್ ||೪೦||

ಅ:— ಪ್ರಳಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಈಶ ಸೃಷ್ಟಿಯ ಎಲ್ಲ ಭೇದಗಳು ನಾಶವಾದ ಮೇಲೆ-ನಿರೋಧಿ ಎನಿಸಿದ ದ್ವೈತವು ಇಲ್ಲದಂತಾಗುತ್ತದೆ. ಅದರಂತೆ ಗುರು ಮತ್ತು ಶಾಸ್ತ್ರ ಮುಂ. ಜ್ಞಾನನಾಥನಗಳೂ ಇಲ್ಲದಾಗಿರುವದರಿಂದ ಆಗ ಅದ್ವಿತೀಯ ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ತಿಳಿಯುವದು ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲ.

ದ್ವೈತವಿದ್ದರೂ ಅದ್ವೈತ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರ ಸಾಧ್ಯವೇ?

ಅಬಾಧಕಂ ಸಾಧಕಂ ಚ ದ್ವೈತಮೀಶ್ವರನಿರ್ಮಿತಮ್ |

ಅಪನೇತುಮಶಕ್ಯಂ ಚೇತ್ಯಾಸ್ತಾಂ ತದ್‌ಾದ್ವಿಷ್ಯತೇ ಕುತಃ||೪೧||

ಅ:— ಈಶ ಸೃಷ್ಟಿಯು ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಿ ಮಾಡುವಂಥದಲ್ಲ. ಒಂದು ವೇಳೆ ನಾಥಕವೇ ಆಗಿರುವದು. (ಗುರು-ಶಾಸ್ತ್ರಮುಂ-ಇರುವದರಿಂದ) ಅಲ್ಲದೇ ಅದನ್ನು ಇಲ್ಲದಂತೆ ಮಾಡಲು ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲ. ಹೀಗಿರುವದರಿಂದ ಅದು ಇದ್ದು ಕೊಳ್ಳಲಿ. ಅದನ್ನು ದ್ವೇಷಿಸುವದೇಕೆ?

ಜೀವದ್ವೈತಂ ತು ಶಾಸ್ತ್ರೀಯಮಶಾಸ್ತ್ರೀಯಮಿತಿ ದ್ವಿಧಾ |

ಉಪಾದದೀತ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯಮಾತತ್ವಸ್ಯಾವ

ಬೋಧನಾತ್ ||೪೨||

ಅ:— ಜೀವ ಸೃಷ್ಟಿಯ ಮಾನಸ ಪ್ರಪಂಚವು ಶಾಸ್ತ್ರವಿಚಾರ ರೂಪವೆಂದೂ, ಶಾಸ್ತ್ರವಿಚಾರ ರೂಪದ್ದು ಅಲ್ಲವೆಂದೂ ಎರಡುವಿಧ. (ಹಾಗಾದರೆ ಆ ಎರಡುಪ್ರಕಾರಗಳನ್ನು ಯಾವಾಗಲೂ ನಿರಾಕರಿಸಬೇಕೇ?) ತತ್ವದ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವಾಗುವವರೆಗೆ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ದ್ವೈತವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು.

(ಎಂದರೆ ಆತ್ಮ-ಪರಬ್ರಹ್ಮರ ವಿಚಾರ. ಅರ್ಥಾತ್ ಶ್ರವಣ-ಮನನ-ನಿದಿಧ್ಯಾಸನಾದಿಗಳು ಜ್ಞಾನವಾದಮೇಲೆ ಇವೆಲ್ಲ ತಾವೇ ಇಲ್ಲದಂತಾಗುವವು.)

ಜೀವ ಕೃತ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ದ್ವೈತವೆಂದರೆ ಏನು ?

ಆತ್ಮಬ್ರಹ್ಮವಿಚಾರಾಖ್ಯಂ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯಂ ಮಾನಸಂ ಜಗತ್ |
ಬುದ್ಧೇ ತತ್ವೇ ತಚ್ಚ ಹೇಯಮಿತಿ ಶ್ರುತ್ಯನುಶಾಸನಮ್ ||೪೩||

ಅ:— ಆತ್ಮರೂಪ ಪರಬ್ರಹ್ಮ ವಿಚಾರವು ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಗುರುತಿಸುವ ಶ್ರವಣ-ಮನನ ಮುಂ. ಇದೆಲ್ಲ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯವೆನಿಸುವ ಮನೋಮಯ ಜಗತ್ತು. ತತ್ವದ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವಾದ ಮೇಲೆ ಅದೆಲ್ಲ ಬಿಡತಕ್ಕದು ದೆಂದು ಶ್ರುತಿಯು ಉಪದೇಶಿಸುತ್ತದೆ.

ಆ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಶಾಸ್ತ್ರಾಣ್ಯಧೀತ್ಯ ಮೇಧಾವೀ ಅಭಸ್ಯ ಚ ಪುನಃ ಪುನಃ |
ಪರಮಂ ಬ್ರಹ್ಮ ವಿಜ್ಞಾಯ ಉಲ್ಕಾಂತಾನ್ಯಥೋ
ಸ್ವೇಜೇತ್ ||೪೪||

ಅ:— ಬುದ್ಧಿವಂತನು ಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಓದಿಕೊಂಡು, ತಿರುತಿರುಗಿ ಅದನ್ನು ಅಭ್ಯಾಸಮಾಡುತ್ತ ಪರಬ್ರಹ್ಮವನ್ನರಿತುಕೊಂಡು ದೀವಟೆಗೆಗಳಂತೆ ಅವನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಬಿಡಬೇಕು. (ಅಮೃತ ಬಿಂದೂಪನಿಷತ್)

ಗ್ರಂಥ ಮುಖ್ಯಸ್ಯಮೇಧಾವೀ ಜ್ಞಾನ ವಿಜ್ಞಾನತಪ್ತರಃ |
ಪಲಾಲಮಿವ ಧಾನ್ಯಾರ್ಥಿ ತ್ಯಚೇದ್ಗ್ರಂಥಮಶೇಷತಃ ||೪೫||

ಅ:— ಬುದ್ಧಿವಂತನು ತನ್ನ ಹಿತವನ್ನು ಇಚ್ಛಿಸುವವಾದರೆ ಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿಯೂ, ಅನುಭವಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿಯೂ ಆಸಕ್ತಿಯನ್ನು ತಳೆದು ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಅಭ್ಯಾಸಮಾಡಿ ಧಾನ್ಯವನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವವನು ಗೊಳಲಿಯನ್ನು ಹಾರಿಸುವಂತೆ ಗ್ರಂಥಗಳ ಸಂಪೂರ್ಣ ತ್ಯಾಗವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು.

(ಬ್ರಹ್ಮಬಿಂದೂಪನಿಷತ್)

ತಮೇವ ಧೀರೋ ವಿಜ್ಞಾಯ ಪ್ರಜ್ಞಾಂಕುರ್ವೀತ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಃ |
ನಾನುಧ್ಯಾಯಾದ್ಯಹೂನ್ ಶಬ್ದಾನ್ ವಾಚೋ ವಿಗ್ಲಾಪನಂ
ಹಿ ತತ್ ||೪೬||

ಅ:— ಬುದ್ಧಿಶಾಲಿಯಾದವನು ಅದ್ವಿತೀಯ ಬ್ರಹ್ಮನ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಅವನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೇ ಅನುಸಂಧಾನ ಮಾಡುತ್ತಿರಬೇಕು. ಇದಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ಶಬ್ದಗಳ ಚಿಂತನ ಉಚ್ಚಾರಣಗಳನ್ನು ಮಾಡಬಾರದು. ಯಾಕಂದರೆ ಹಾಗೆ ಮಾಡುವದು ವಾಗ್ವಿವಾದವನ್ನು ವೃಥಾ ದಡಿಸಿದಂತೆ ಆಗುವದು.

(ಬ್ರಹ್ಮದಾರಣ್ಯಕೋಪನಿಷತ್)

ತಮೇವೈಕಂ ವಿಜಾನೀಥ ಹ್ಯನ್ಯಾ ನಾಚೋ ವಿಮುಂಚಥ |

ಯಚ್ಛೇದ್ವಾಜ್ಞನಸೀ ಪ್ರಾಜ್ಞ ಇತ್ಯಾದ್ಯಾ ಶ್ರುತಯಃ

ಸ್ಫುಟಾಃ ||೪೭||

ಅ:— ಅವನೇ ಒಬ್ಬ ನಿತ್ಯ-ಶುದ್ಧ-ಬುದ್ಧ ಮುಕ್ತ ಸ್ವಭಾವನಾದ ಆತ್ಮನನ್ನು ತಿಳಿಯಿರಿ. ಮತ್ತು ಬೇರೆ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಬಿಡಿರಿ. (ಮುಂಡಕೋಪನಿಷತ್) ಮುಮುಕ್ಷುವು ವಾಣಿಯನ್ನು ಮನದಲ್ಲಿ ಅಡಗಿಸ ಬೇಕು. (ಕಾಠಕೋಪನಿಷತ್) ಹೀಗೆ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಶ್ರುತಿಗಳು ಅದೇ ಮಾತನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳುವವು.

ಇನ್ನು ಅಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ದ್ವೈತದ ಒಳಭೇದಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಅಶಾಸ್ತ್ರೀಯಮಪಿ ದ್ವೈತಂ ತೀವ್ರಂ ಮಂದಮಿತಿ ದ್ವಿಧಾ |

ಕಾಮ-ಕ್ರೋಧಾದಿಕಂ ತೀವ್ರಂ ಮನೋರಾಜ್ಯಂ

ತಥೇತರತ್ ||೪೮||

ಅ:— ಶಾಸ್ತ್ರವಿಚಾರಕ್ಕೆ ಸಮ್ಮತವಲ್ಲದ ದ್ವೈತವು ಎರಡು ಬಗೆಯ ದಾಗಿದೆ. ತೀವ್ರ ಹಾಗೂ ಮಂದವೆಂದು. ಆಶೆ-ಸಿಟ್ಟು ಮೊದಲಾದವು ತೀವ್ರ. ವಿಷಯಸುಖದ ಹಂಬಲಿಕೆ ಮಂದ.

ಶಾಸ್ತ್ರೀಯದಂತೆಯೇ ಇದನ್ನು ಕೂಡ ಜ್ಞಾನಾನಂತರ ತ್ಯಾಗ ಮಾಡಬೇಕೇ ?

ಉಭಯಂ ತತ್ಪ್ರಬೋಧಾತ್ ಪ್ರಾಜ್ಞಾನಾರ್ಯಂ ಬೋಧ-

ಸಿದ್ಧಯೇ |

ಶಮಃ ಸಮಾಹಿತತ್ವಂ ಚ ಸಾಧನೇಷು ಶ್ರುತಂ ಯತಃ ||೪೯||

ಅ:— ಅವೆರಡನ್ನೂ ತತ್ವಬೋಧವು ಮೈಗೂಡುವದಕ್ಕೆ ಮೊದಲು ಬಿಟ್ಟುಬಿಡಬೇಕು. ಯಾಕಂದರೆ ಆತ್ಮಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅಂತ ರಿಂದ್ರಿಯ ನಿಗ್ರಹವೂ, ಮನಸ್ಸಿನ ಏಕಾಗ್ರತೆಯೂ ಸಾಧನಗಳೆಂದು ಹೇಳಿದೆ.

ಜ್ಞಾನಾನಂತರ ಕಾಮಾದಿ ಅಶಾಸ್ತ್ರೀಯಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಬಹುದೇ?

ಬೋಧಾದೂರ್ವ್ವಂ ಚ ತತ್ ಹೇಯಂ ಜೀವನ್ಮುಕ್ತಿ

ಪ್ರಸಿದ್ಧಯೇ |

ಕಾಮಾದಿಕ್ಲೇಶ ಬಂಧೇನ ಯುಕ್ತಸ್ಯ ನ ಹಿ ಮುಕ್ತತಾ ||೫೦||

ಅ:— ಬೋಧವಾದಮೇಲೆಯೂ ಪರಮಸುಖರೂಪವಾದ ಜೀವನ್ಮುಕ್ತಿ ಯನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವದಕ್ಕೆ ಆ ಕಾಮಾದಿಗಳನ್ನು ಬಿಡಲೇಬೇಕು. ಯಾಕಂದರೆ ಕಾಮಾದಿಗಳಿಂದ ಚಂಚಲನಾಗಿ ದುಃಖವನ್ನನುಭವಿಸುತ್ತಿರು ವವನಿಗೆ ಮುಕ್ತತೆ (ಬಿಡುಗಡೆ) ಯು ಎಂದಿಗೂ ದೊರೆಯಲಾರದು.

ಹುಟ್ಟು-ಸಾವುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಸಂಸಾರದಿಂದ ನೋವು ವಡೆದ ಸಾಧಕನಿಗೆ ಶಾಶ್ವತವಾದ ವಿದೇಹ ಮುಕ್ತಿ ದೊರೆತರಾಯಿತು. ಶರೀರವಿರುವ ವರೆಗೆ ಉಳಿಯುವ ಜೀವನ್ಮುಕ್ತಿಯಿಂದೇನು ?

ಜೀವನ್ಮುಕ್ತಿಯು ಮಾ ಭೂಜ್ಞನ್ಮಾಭಾವೇ ತ್ವಹಂ ಕೃತೀ |

ತರ್ಹಿ ಜನ್ಯಾಸಿ ತೇಽಸ್ತೇವ ಸ್ವರ್ಗಮಾತ್ರಾತ್ ಕೃತೀ

ಭವಾನ್ ||೫೧||

ಅ:— ನಿಮ್ಮ ಜೀವನ್ಮುಕ್ತಿ ದೊರೆಯದಿದ್ದರೆ ಹೋಗಲಿ. ನನಗೆ ಹುಟ್ಟು-ಸಾವು ತಪ್ಪಿದವಲ್ಲ ಸಾಕು ಎಂದರೆ ಒಳ್ಳೇದು. ನಿನಗೆ ಜನ್ಮ ಬಂದರಾದರೂ ಏನು ? ಯಾಕಂದರೆ ಕೇವಲ ಸ್ವರ್ಗಪ್ರಾಪ್ತಿಯಿಂದಲೂ ನೀನು ಕೃತಕೃತ್ಯನಾಗುವೆ.

(ಕಾಮಾದಿಗಳ ತ್ಯಾಗದಿಂದ ಮಾತ್ರ ಮುಕ್ತಿಯು ದೊರೆಯುವದೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆಯಷ್ಟೇ ? ಹಾಗೆ ಬಿಟ್ಟಿದ್ದಾದರೆ ಭೋಗಿಸಲು ಐಹಿಕ ವಿಷಯ ಗಳಲ್ಲಿ ಆಸ್ಥೆಯು ಉಳಿಯುವದಿಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ನಮಗೆ ಜೀವನ್ಮುಕ್ತಿ ಸಿಗದಿದ್ದರೆ ಹೋಗಲಿ. ಹುಟ್ಟು-ಸಾವು ತಪ್ಪಿದರೆ (ವಿದೇಹಮುಕ್ತಿ) ಸಾಕು ಎನ್ನಬಹುದಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಒಂದು ಹಾನಿ ಇದೆ. ಏನೆಂದರೆ

ವಿದೇಹಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವವರು ವಾರಲೌಕಿಕ ಭೋಗಗಳನ್ನು ಬಿಡಬೇಕಾಗುವದು. ಜೀವನ್ಮುಕ್ತಿ ಬೇಕಾದರೆ ಇಹಲೌಕಿಕಭೋಗ ತ್ಯಾಗ. ವಿದೇಹಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ವಾರಲೌಕಿಕ ಭೋಗತ್ಯಾಗ. ಈ ಎರಡು ವಿಧದ ಭೋಗ ತ್ಯಾಗಕ್ಕೆ ಅಂಜುವ ನೀನು, ಬರಿ ಸ್ವರ್ಗಸಿಕ್ಕರೆ ಸಾಕು ಎಂದೂ ಹೇಳಬಹುದು ಎಂಬ ಭಾವವು.)

ಹೀಗಂದರೆ ನೀನು-

ಕ್ಷಯಾತಿಶಯ ದೋಷೇಣ ಸ್ವರ್ಗೋ ಹೇಯೋ ಯದಾತದಾ |
ಸ್ವಯಂ ದೋಷತಮಾತ್ಮಾಯಂ ಕಾಮಾದಿಃ ಕಿಂ ನ
ಹೀಯತೇ ||೫೨||

ಅ:- ಸ್ವರ್ಗ ಸುಖವು ಪುಣ್ಯತೀರದ ನಂತರ ಇಲ್ಲದಂತಾಗುತ್ತದೆ. (ಕ್ಷಯದ ವಿವರಣೆ) ಮತ್ತು ಅದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನ ಸುಖೋಪಭೋಗಗಳಿವೆ. (ಅತಿಶಯದ ವಿವರಣೆ) ಹೀಗೆ ಎರಡು ದೋಷಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವುದರಿಂದ ಅದು ಬೇಡವೆನ್ನುವದಾದರೆ, ಮೂರ್ತಿಮಂತದೋಷಗಳ ಪುಂಜವಾದ (ಹಾಗೂ ಪುರುಷಾರ್ಥನಾಶಕವಾದ) ಕಾಮವೇ ಮೊದಲಾದ ತೀವ್ರ-ಮಂದ ಪ್ರಪಂಚವು ಬಿಡತಕ್ಕದ್ದಲ್ಲವೇ ?

ಆರೋಗ್ಯಶಾಲಿಯಾದಮೇಲೆ ಪಧ್ಯವೇಕೆ ? ಎಂದಂತೆ ಕಾಮಾದಿಗಳನ್ನು ಬಿಡಬೇಕೆಂಬ ಹಟವೇಕೆ ?

ತತ್ಸಂಬುಧ್ಧ್ವಾಪಿ ಕಾಮಾದೀನ್ನಿಃಶೇಷಂ ನ ಜಹಾಸಿ ಚೇತ್ |
ಯಥೇಷ್ಟಾಚರಣಂ ತೇ ಸ್ಯಾತ್ ಕರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರಾತಿ
ಲಂಘಿನಃ ||೫೩||

ಅ:- ತತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿದಮೇಲೆಯೂ ಕಾಮಾದಿಗಳನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣ ತ್ಯಾಗಮಾಡಲಾರೆಯಾದರೆ- ವಿಧಿ-ನಿಷೇಧರೂಪವಾದ ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಉಲ್ಲಂಘಿಸಿದ ನಿನ್ನಿಂದ ಮನಸೋಕ್ತ ಅಚರಣೆಯಾಗುವದು.

(ನಾನು 'ತತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿದವನು' ಎಂಬ ಅಭಿಮಾನದಿಂದ ಕರ್ಮ ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಮೀರಿ ಕಾಮಾದಿಗಳಿಗೆ ವಶನಾಗುವದರಿಂದ ನೀನು ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಬಂದಂತೆ ನಡೆಯುವವನಾಗುವೆ ಎಂದು ಭಾವವು.)

ಮನಸೋಕ್ತ ಆಚರಣೆಯಾದರೆ ತಪ್ಪೇನು ?

ಬುದ್ಧಾದ್ವೈತ ಸ್ವತತ್ವಸ್ಯ ಯಥೇಷ್ಟಾಚರಣಂ ಯದಿ |

ಶುನಾಂ ತತ್ಪದ್ಯಶಾಂ ಚೈವ ಕೋ ಭೇದೋಃ ಶುಚಿಭಕ್ಷಣೇ||೫೪||

ಅ:— ತಾನೇ ತಾನಾದ ಬ್ರಹ್ಮವೊಂದೇ ನಿಜ ಎಂದು ತಿಳಿದಿದರೂ ಕೂಡ ಒಂದು ವೇಳೆ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಬಂದಂತೆ ನಡೆಯುವದಾದರೆ ನಾಯಿಗೂ, ತತ್ವ ತಿಳಿದವನಿಗೂ ಹೊಲಸು ವದಾರ್ಥ ತಿನ್ನುವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಭೇದವೇನು ?
(ಹೀಗೆ ಶ್ರೀ ಸುರೇಶ್ವರಾಚಾರ್ಯರು ನೈಷ್ಕರ್ಮ್ಯಸಿದ್ಧಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.)

ಹಾಗೆ ಆದರೂ ಕೆಡುಕೇನು ? ಎಂದರೆ ಇದೋ ನಿನ್ನ ಗೇಲಿ.

ಬೋಧಾತ್ಮರಾ ಮನೋದೋಷಮಾತ್ರಾತ್ ಕ್ಲಿಶ್ನಾಸ್ಯಥಾ-
ಧುನಾ |

ಅಶೇಷಲೋಕನಿಂದಾ ಚೇತ್ಯಹೋ ತೇ ಬೋಧವೈಭ-

ವಮ್ ||೫೫||

ಅ:—ಜ್ಞಾನವಾಗುವದಕ್ಕಿಂತ ಮೊದಲು ಅಶೆಯೇ ಮೊದಲಾದ ಮನಸ್ಸಿನ ದೋಷಗಳಿಂದ ದುಃಖವನ್ನನುಭವಿಸುತ್ತಿದ್ದೆ. ಈಗ ಎಲ್ಲ ಜನರ ನಿಂದೆಯೂ ಕೂಡಿತ್ತು. ಆಹಾ, ನಿನ್ನ ಬೋಧವೈಭವವು ಎಂಥದು ?

(ಕಾಮಾದಿಗಳಿಂದ ಪಡುವ ಕಷ್ಟವೊಂದು ಮೊದಲಿತ್ತು. ಈಗ ಲೋಕ ನಿಂದೆ ಸಹಿಸುವ ಕಾಟವೊಂದು ಕೂಡಿತ್ತು.

ಹಾಗಾದರೆ ಏನು ಮಾಡಬೇಕು ?

ನಿಡ್ವರಾಹಾದಿತುಲ್ಯತ್ವಂ ಮಾ ಕಾಂಕ್ಷೇಸ್ತತ್ಸನಿಧ್ವನಾನ್ |

ಸರ್ವಾಧೀದೋಷಸಂತ್ಯಾಗಲ್ಲೋಕೈಃ ಪೂಜ್ಯಸ್ಯ

ದೇವವತ್ ||೫೬||

ಅ:—ನೀನು ತತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿದವನು. ಅದುದರಿಂದ ಹೇಸಿಕೆ ತಿನ್ನುವ ಹಂದಿಯಂತಾಗಬೇಕೆಂದು ಅಪೇಕ್ಷಿಸಬೇಡ. ಬಯಕೆ ಮೊದಲಾದ ಬುದ್ಧಿಯ ದೋಷಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ತ್ಯಜಿಸು. ಜನರಿಂದ ದೇವರಂತೆ ಪೂಜಿತನಾಗು.

ಕಾಮಾದಿಗಳನ್ನು ಬಿಡುವ ಉಪಾಯ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಕಾಮ್ಯಾದಿದೋಷದೃಷ್ಟ್ಯಾದ್ಯಾಃ ಕಾಮಾದಿತ್ಯಾಗಹೇತವಃ |

ಪ್ರಸಿದ್ಧಾ ನೋಕ್ಷಶಾಸ್ತ್ರೇಷು ತಾನನ್ವಿಷ್ಯ ಸುಖೀ ಭವ ||೫೭||

ಅ:—ಬಯಸತಕ್ಕ ವಸ್ತುಗಳೆಲ್ಲ ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ಉಳಿಯತಕ್ಕವಲ್ಲ ಹಾಗೂ ನಿಜವಾದ ತೃಪ್ತಿಯನ್ನು ಕೊಡತಕ್ಕವುಗಳಲ್ಲ ಎಂದು ಮೊದಲಾಗಿ ಅನೇಕ ಉಪಾಯಗಳು ಬಯಕೆ ಮೊದಲಾದವನ್ನು ಬಿಡುವದಕ್ಕೆ ಉಪಾಯಗಳೆಂದು ವೇದಾಂತಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿವೆ. ಅವುಗಳನ್ನು ಹುಡುಕಿ ತಿಳಿದು ಅನುಸರಿಸಿ ಸುಖಿಯಾಗು.

ಕಾಮಾದಿಗಳು ಅನರ್ಥಕಾರಿ. ಆದುದರಿಂದ ಬಿಡೋಣ. ಬರಿ ಮನೋರಾಜ್ಯಮಾಡಿದರೆ ತಪ್ಪೇನು ?

ತೃಜ್ಯತಾಮೇಷು ಕಾಮಾದಿರ್ಮನೋರಾಜ್ಯೇ ತು ಕಾ ಕ್ಷತಿಃ |

ಅಶೇಷದೋಷಬೀಜತ್ವಾತ್ ಕ್ಷತಿರ್ಭಗವತೇರಿತಾ ||೫೮||

ಅ:—ಕಾಮಾದಿಗಳನ್ನು ಬಿಡೋಣ. ಆದರೆ ಬರಿ ಮನೋರಾಜ್ಯ ಮಾಡಲಿಡ್ಡಿ ಏನು ? ಎಂದರೆ ಎಲ್ಲ ದೋಷಗಳ ಬೀಜವಾದ ಮನೋರಾಜ್ಯವು ಬಹಳ ಕೆಡುಕಾದುದೆಂದು ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣನು ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ.

(ಕಾಮಾದಿಗಳಂತೆ ಮನೋರಾಜ್ಯದಿಂದ ಕೂಡಲೇ ಅನರ್ಥಗಳು ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ನಿಜ. ಆದರೆ ಪರಂಪರೆಯಿಂದ ಅವು ಸಂಭವಿಸುವವು.)

ಆ ಪರಂಪರೆ ಹೇಗೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವಚನ.

ಧ್ಯಾಯತೋ ವಿಷಯಾನ್ ಪುಂಸಃ ಸಂಗಸ್ತೇಷೂಪಜಾಯತೇ |

ಸಂಗಾನ್ಸಂಜಾಯತೇ ಕಾಮಃ ಕಾಮಾತ್ಕ್ರೋಧೋಽಭಿ-

ಜಾಯತೇ ||೫೯||

ಅ:—ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಚಿಂತಿಸುವ ಪುರುಷನಿಗೆ ಅದರಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತಿ ಹುಟ್ಟುವದು. ಆಸಕ್ತಿಯಿಂದ ಆಶೆಯು ಪ್ರಬಲವಾಗುವದು. ಆಶೆಯಿಂದ ಕ್ರೋಧವು ಹುಟ್ಟುವದು.

ಶಕ್ಯಂ ಜೇತುಂ ಮನೋರಾಜ್ಯಂ ನಿರ್ವಿಕಲ್ಪಸಮಾಧಿತಃ |

ಸುಸಂವಾದಃ ಕ್ರಮಾತ್ಕ್ರೋಧಿ ಸವಿಕಲ್ಪಸಮಾಧಿನಾ ||೬೦||

ಅ:—ಈ ಮನೋರಾಜ್ಯವು ನಿರ್ವಿಕಲ್ಪ ಸಮಾಧಿಯೋಗದಿಂದ ಗೆಲ್ಲಲು ಸಾಧ್ಯವಿದೆ. ಈ ನಿರ್ವಿಕಲ್ಪ ಸಮಾಧಿಯನ್ನು ಸವಿಕಲ್ಪ ಸಮಾಧಿಯೋಗದಿಂದ ಕ್ರಮ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಪಡೆಯಬಹುದು.

ಅಷ್ಟಾಂಗಯೋಗವನ್ನು ಅಭ್ಯಾಸಮಾಡುವವರಿಗೆ ಇದೆಲ್ಲ ಸಾಧ್ಯ. ಆದರೆ ಯೋಗಾಭ್ಯಾಸ ಮಾಡದವರು ಮನೋರಾಜ್ಯವನ್ನು ಹೇಗೆ ಗೆಲ್ಲಬೇಕು?

ಬುದ್ಧತತ್ವೇನ ಧೀದೋಷಶೂನ್ಯೇನೈಕಾಂತವಾಸಿನಾ |

ದೀರ್ಘಂ ಪ್ರಣವಮುಚ್ಚಾತ್ಯ ಮನೋರಾಜ್ಯಂ

ವಿಜೇಯತೇ ||೬೦||

ಅ:—ಯಾರಿಗೆ ತತ್ವಜ್ಞಾನವಾಗಿರುವದೋ, ಯಾರ ಬುದ್ಧಿ ದೋಷಗಳೆಲ್ಲ ನಷ್ಟವಾಗಿರುವವೋ, ಯಾವನು ಏಕಾಂತಸ್ಥಿಯನೋ, ಅಂಥವನು ದೀರ್ಘಪ್ರಣವೋಚ್ಚಾರ ಮಾಡಿ ಮನೋರಾಜ್ಯವನ್ನು ಗೆಲ್ಲುತ್ತಾನೆ.

ಜಿತೇ ತಸ್ಮಿನ್ ವೃತ್ತಿಶೂನ್ಯಃ ಮನಸ್ತಿಷ್ಠತಿ ಮೂಕನತ್ |

ಏತಸ್ವದಂ ವಸಿಷ್ಠೇನ ರಾಮಾಯ ಬಹುಧೇರಿತಮ್ ||೬೧||

ಅ:—ಆ ಮನೋರಾಜ್ಯವನ್ನು ಜಯಿಸಿದ ಮೇಲೆ ಮನಸ್ಸು ಮೂಕವಾಗಿ ಕ್ರಿಯಾಶೂನ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಅವಸ್ಥೆಯನ್ನು ವಸಿಷ್ಠರು ರಾಮನಿಗೆ ಅನೇಕಬಗೆಯಿಂದ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಅ ವಸಿಷ್ಠ ವಚನವನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸುತ್ತಾರೆ.

ದೃಶ್ಯಂ ನಾಸ್ತೀತಿ ಬೋಧೇನ ಮನಸೋ ದೃಶ್ಯಮಾರ್ಜನಮ್ |

ಸಂಪನ್ನಂ ಚೇತ್ತದುಪೇನ್ನಾ ಪರಾ ನಿರ್ವಾಣನಿರ್ವೃತಿಃ ||೬೨||

ಅ:—ಹೊರತೋರಿಕೆ ಯಾವುದೂ ಇಲ್ಲ ಎಂಬ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಮನಸ್ಸು ನೋಳಗಿನ ತೋರಿಕೆಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ತೊಳೆದುಬಿಟ್ಟರೆ, ಆ ನಿರತಿಶಯ ಮೋಕ್ಷಸುಖವು ಹುಟ್ಟುವದು.

ವಿಚಾರಿತಮಲಂ ಶಾಸ್ತ್ರಂ ಚಿರಮುದ್‌ಗ್ರಾಹಿತಂ ಮಿಥಃ |

ಸತ್ಯಕ್ತ ವಾಸನಾನ್ಮಾನಾದೃತೇ ನಾಸ್ತುತ್ವಮಂ ಪದಮ್ ||೬೩||

ಅ:—ಶಾಸ್ತ್ರವಿಚಾರವನ್ನು ಸಾಕಷ್ಟು ಮಾಡಿದುದಾಯಿತು. ಗುರು-ಶಿಷ್ಯರ ಮಾತುಗಳ ರೂಪದಿಂದ ಪರಸ್ಪರ ಚರ್ಚಿಸಿದ್ದಾಯಿತು. ದೃಢಮೂಲ

ವಾದ ಬಯಕೆಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ವಾಸನವಾಗಿರುವುದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನ ಪುರುಷಾರ್ಥವಿಲ್ಲ ಎಂಬುದೇ ನಿಶ್ಚಯ.

ಹೀಗೆ ವೃತ್ತಿಶೂನ್ಯವಾದ ಚಿತ್ತವು ಪ್ರಾರಬ್ಧಕರ್ಮವಶದಿಂದ ಚಂಚಲವಾದರೆ ಅದನ್ನು ನಿಗ್ರಹಿಸುವ ಉಪಾಯವೇನು ?

ವಿಕ್ಲಿಪ್ಯತೇ ಕದಾಚಿದ್ಧೀಃ ಕರ್ಮಣಾ ಭೋಗದಾಯಿನಾ |

ಪುನಃ ಸಮೂಹಿತಾ ಸಾ ಸ್ಯಾತ್ ತದೈವಾಭ್ಯಾಸ
ಸಾಟಿನಾತ್ ||೬೫||

ಅ:—ಭೋಗಗಳನ್ನು ಅನುಭವಿಸಹಚ್ಚುವ ಪ್ರಾರಬ್ಧದಿಂದ ಒಂದು ವೇಳೆ ಚಿತ್ತವು ಚಂಚಲವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಎಷ್ಟೋದಿನ ಮಾಡಿದ ಅಭ್ಯಾಸ ಬಲದಿಂದ ಅದು ಮರಳಿ ತನ್ನ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿಯೇ ನಿಲ್ಲಿಸಲಾಗುವದು.

ಯಾರ ಚಿತ್ತವು ಎಂದಿಗೂ ಚಂಚಲವಾಗುವದಿಲ್ಲವೋ ಅವರ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞತ್ವವು ಔಪಚಾರಿಕ.

ವಿಕ್ಷೇಪೋ ಯಸ್ಯ ನಾಸ್ತಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮನಿತ್ಯಂ ನ ಮನ್ಯತೇ |

ಬ್ರಹ್ಮೈವಾಯ ಮಿತಿ ಪ್ರಾಹುರ್ಮುನಯಃ ಪಾರದರ್ಶಿನಃ||೬೬||

ಅ:—ಯಾರ ಮನಸ್ಸು ಚಂಚಲಗೊಳ್ಳುವದಿಲ್ಲವೋ, ಅಂಥವರಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿಗಳೆಂದು ಅನ್ನುವದುಕೂಡ ವಂಡಿತರಿಗೆ ಮಾನ್ಯವಾಗದು. ಹಾಗಾದರೆ ಏನು ? ಎಂದರೆ ಅವನು ಬ್ರಹ್ಮವೇ ಎಂದು ವೇದಾಂತವಾರಂಗತ ರಾದ ಮುನಿಗಳು ಹೇಳುವರು.

ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ವಸಿಷ್ಠರ ವಚನ.

ದರ್ಶನಾದರ್ಶನೇ ಹಿತ್ವಾ ಸ್ವಯಂ ಕೇವಲ ರೂಪತಃ |

ಯಸ್ತಿಷ್ಠತಿ ಸ ತು ಬ್ರಹ್ಮನ್ ಬ್ರಹ್ಮ ನ ಬ್ರಹ್ಮನಿತ್
ಸ್ವಯಮ್ ||೬೭||

ಅ:—ಎಲೈ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನೇ, ನಾನು ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಬಲ್ಲೆನು. (ಜ್ಞಾನ) ನಾನು ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಅರಿಯೆನು. (ಅಜ್ಞಾನ) ಎಂಬವುಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಯಾವನು ಸ್ವತಃ ಚೈತನ್ಯರೂಪನಾಗಿರುವನೋ, ಅವನು ಸ್ವತಃ ಬ್ರಹ್ಮವೇ ಸರಿ. ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ತಿಳಿದವನು ಮಾತ್ರನಲ್ಲ.

ಉಪಸಂಹಾರ.

ಜೀವನ್ಮುಕ್ತೇಃ ಪರಾ ಕಾಷ್ಠಾ ಜೀವದ್ವೈತ ವಿನರ್ಜನಾತ್ |

ಲಭ್ಯತೇಃ ಸಾವತೋಽತ್ರೇದಮೀಶದ್ವೈತಾದ್ವಿವೇ-

ಚಿತಮ್ ||೬೮||

ಅ:- ಹೀಗೆ ಜೀವನ್ಮುಕ್ತಿಯ ವರಮಸೀಮೆಯು ಜೀವಸೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ತ್ಯಜಿಸುವುದರಿಂದ ಮಾತ್ರ ದೊರೆಯುವದು. ಅದುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಅದನ್ನು ಈ ಸೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಬೇರೆಮಾಡಿ ತೋರಿಸಲಾಯಿತು.

ಇತಿ ಪಂಚದಶ್ಯಾಂ ದ್ವೈತವಿವೇಕಃ ||

ದ್ವೈತವಿವೇಕ ಪ್ರಕರಣದ ಸಾರ.

ಇಲ್ಲಿ ಈಶನಿರ್ಮಿತ ಸೃಷ್ಟಿ (ದ್ವೈತ)ಯು ಯಾವುದು ? ಜೀವನಿರ್ಮಿತ ಯಾವುದು ? ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಈಶ್ವರನು ಮಾಯೆಯ ಸಹಾಯದಿಂದ ಈ ಸಕಲ ಸೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸುತ್ತಾನೆ. ಇದು ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಯಾವಾಗಲೂ ಅಡ್ಡಿಯಾಗುವದಿಲ್ಲ. ಒಂದು ವೇಳೆ ಸಹಾಯಕವೇ ಎನ್ನಬಹುದು.

- ಈ ಈಶ ಸೃಷ್ಟಿಯ ಆಶ್ರಯದಿಂದ ಜೀವನು ತನ್ನ ಮನೋವೃತ್ತಿಗಳ ಸಹಾಯದಿಂದ ತನಗೆ ಬೇಕಾದ ಭೋಗ್ಯರೂಪಗಳನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಈ ಜೀವಸೃಷ್ಟಿ ಮಾತ್ರ ಯಾವಾಗಲೂ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಬಂಧಕವಾಗುವ ದರಿಂದ ಇದನ್ನು ತ್ಯಾಗಮಾಡಿ ಕಾಮ-ಕ್ರೋಧಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಜ್ಞಾನಪಡೆಯ ಬೇಕೆಂಬುದು ಪ್ರಕರಣದ ಸಾರವು.

....○....

೫ ಮಹಾವಾಕ್ಯ ವಿವೇಕಃ

ಮುಮುಕ್ಷುವಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮನೊಡನೆ ಒಂದಾಗುವದೇ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನವು. ಅದುದರಿಂದ ಋಗ್ವೇದವೇ ಮೊದಲಾದ ನಾಲ್ಕು ವೇದಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ

ನಾಲ್ಕು ಮಹಾ ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ಮೊದಲು ಐತರೇಯ ಅರಣ್ಯಕದ “ಪ್ರಜ್ಞಾನಂ ಬ್ರಹ್ಮ” ಎಂಬ ಮಹಾವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿಯ ಪ್ರಜ್ಞಾನಂ ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಯೇನೇಕ್ಷತೇ ಶೃಣೋತೀದಂ ಜಿಘ್ರತಿ ವ್ಯಾಕರೋತಿ ಚ |

ಸ್ವಾದ್ವಸ್ವಾದೂ ವಿಜಾನಾತಿ ತತ್ಪ್ರಜ್ಞಾನಮುದೀರಿತಮ್ ||೧||

ಅ:— ನೇತ್ರದ್ವಾರವಾಗಿ ಹೊರಬೀಳುವ ಅಂತಃಕರಣ ವೃತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿಸಿದ ಯಾವ ಚೈತನ್ಯದಿಂದ ನೋಡುವನೋ, ಯಾವದರಿಂದ ಕೇಳುವನೋ, ಯಾವದರಿಂದ ಮೂಸುವನೋ, ಯಾವದರಿಂದ ಮಾತಾಡುವನೋ, ಯಾವದರಿಂದ ಸಿಹಿ-ಕಹಿಗಳನ್ನು ತಿಳಿಯುವನೋ, ಆ ಚೈತನ್ಯಕ್ಕೆ ಪ್ರಜ್ಞಾನವೆಂದು ಹೇಳುವರು.

ಇನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮ ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಚತುರ್ಮುಖೇಂದ್ರದೇವೇಷು ಮನುಷ್ಯಾಶ್ವಗವಾದಿಷು |

ಚೈತನ್ಯಮೇಕಂ ಬ್ರಹ್ಮತಃ ಪ್ರಜ್ಞಾನಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಮಯ್ಯಪಿ ||೨||

ಅ:— ಬ್ರಹ್ಮದೇವ-ಇಂದ್ರ-ದೇವತೆಗಳು ಮುಂತಾದ ಶ್ರೇಷ್ಠರ ಶರೀರಗಳಲ್ಲಿ, ಮನುಷ್ಯನೇ ಮೊದಲಾದ ಮಧ್ಯಮರಲ್ಲಿ, ಕುದುರೆ-ಆಕಳು ಮಂತಾದ ಕನಿಷ್ಠ ಪ್ರಾಣಿಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವ ಚೈತನ್ಯ ವ್ಯಾಪಿಸಿರುವದೋ ಅದು ಬ್ರಹ್ಮವು. ಹೀಗೆ ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿಯೂ ವ್ಯಾಪಿಸಿರುವ ಪ್ರಜ್ಞಾನವು ಬ್ರಹ್ಮವಾದುದರಿಂದ ಅದು ನನ್ನಲ್ಲಿಯೂ ಇರುತ್ತದೆ.

ಇನ್ನು ಯಜುರ್ವೇದ ಹಾಗೂ ಬ್ರಹ್ಮದಾರಣ್ಯಕದಲ್ಲಿರುವ ‘ಅಹಾಂಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ಮಿ’ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುವಾಗ ಮೊದಲು ‘ಅಹಂ, ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಪರಿಪೂರ್ಣಃ ಪರಾತ್ಮಾ ಸ್ಥಿತ್ವೇಹೇ ವಿದ್ಯಾಧಿಕಾರಿಣಿ |

ಬುದ್ಧೇಃ ಸಾಕ್ಷಿತಯಾ ಸ್ಥಿತ್ವಾ ಸ್ವಾರ್ಥಸ್ವಹಮಿತೀರ್ಯತೇ ||೩||

ಅ:— ಎಲ್ಲಕಡೆಗೆ ಓತ ಪ್ರೋತವಾಗಿ ತುಂಬಿಕೊಂಡಿರುವ ಅಖಂಡನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನು ಮಾಯೆಯಿಂದ ನಿರ್ಮಿತವಾದ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನ ಸಂಪಾದನೆಗೆ ತಕ್ಕ ಮನುಷ್ಯಾದಿದೇಹಗಳಲ್ಲಿ ಬುದ್ಧಿ ವ್ಯಾಪಾರಗಳಿಗೆ ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿ

ಇದ್ದು ಪ್ರಕಾಶಮಾನನಾಗುತ್ತಿರುವ ಚೈತನ್ಯಕ್ಕೆ ಅಹಂ ಎಂದರೆ ನಾನು ಎಂದು ಹೇಳುವರು.

ಈಗ ಅದೇ ಮಹಾವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿಯ 'ಬ್ರಹ್ಮ' ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಸ್ವತಃ ಪೂರ್ಣಃ ಪರಾತ್ಮಾತ್ರ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದೇನ ವರ್ಣಿತಃ |

ಅಸ್ಮೀತ್ಯೈಕೈಪರಾಮರ್ಶಸ್ತೇನ ಬ್ರಹ್ಮ ಭವಾಮ್ಯಹಮ್ ||೪||

ಅ:— ಸ್ವತಃ ಪರಿಪೂರ್ಣನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನೇ ಈ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮ ಶಬ್ದದಿಂದ ವರ್ಣಿಸಿದ್ದಾರೆ. 'ಅಸ್ಮಿ' ಎಂಬ ಇಂದ್ರೇನ ಎಂಬುದರಿಂದ ಎರಡೂ ಒಂದೇ ಎಂಬ ಐಕ್ಯವು ತೋರುವದು. ಆದುದರಿಂದ ನಾನು ಬ್ರಹ್ಮನಾಗುತ್ತೇನೆ.

ಇಲ್ಲಿ ನಾನು ವೇದದ ಛಾಂದೋಗ್ಯದಲ್ಲಿರುವ 'ತತ್ವಮಸಿ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿಯ ತತ್ (ಅದು) ಶಬ್ದದ ಲಕ್ಷ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಏಕಮೇವಾದ್ವಿತೀಯಂ ಸನ್ನಾಮರೂಪ ವಿವರ್ತಿತಮ್ |

ಸೃಷ್ಟೇಃ ಪುರಾಃಕಾಲಾಪ್ಯಸ್ಯ ತಾದೃಕ್ ತ್ವಂ

ತದಿತೀರ್ಯತೇ ||೫||

ಅ:— ಜಗತ್ತು ಹುಟ್ಟುವದಕ್ಕೆ ಮೊದಲು ನಾನು-ರೂಪಗಳಿಲ್ಲದ, ಅದ್ವಿತೀಯ ಒಂದೇ 'ಸತ್' ಇದ್ದಿತು. ಈಗ ಕೂಡ ಅದರ ಸ್ವರೂಪವು ಹಾಗೇ ಇದೆ ಎಂಬುದನ್ನು 'ತತ್' ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ತ್ವಂ (ನೀನು) ಶಬ್ದದ ಲಕ್ಷ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಶ್ರೋತುರ್ದೇಹೇಂದ್ರಿಯಾತೀತಂ ವಸ್ತುತ್ರ ತ್ವಂಪದೇರಿತ್ಯಮ್ |

ಏಕತಾ ಗ್ರಾಹ್ಯತೇಽಸೀತಿ ತದೈಕೈನುನುಭೂಯತಾಮ್ ||೬||

ಅ:— ವೇದಾಂತಾರ್ಥವನ್ನು ಶ್ರವಣ ಮಾಡುವವನ ಸ್ಥೂಲ-ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಕಾರಣ ದೇಹಗಳಿಗೂ, ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೂ ಆಚೆಗಿದ್ದು ಸಾಕ್ಷಿ ಎನಿಸುವ ಸೆಪ್ಪನ್ನುವೇ ತ್ವಂ (ನೀನು) ಪದದ ಅರ್ಥ. ಅಸಿ (ಆಗಿದ್ದೀ) ಪದದಿಂದ ಶೃತಿಯು ಅವೆಡರ ಐಕ್ಯವನ್ನು ಗ್ರಹಣ ಮಾಡಿಸಿತು. ಆದುದರಿಂದ ಐಕ್ಯವನ್ನು ಅನುಭವಿಸಲಿ.

ಅರ್ಥವೇದ ಆಯಂ ಆತ್ಮಾ ಬ್ರಹ್ಮ, (ಈ ಆತ್ಮನು ಬ್ರಹ್ಮನು) ಎಂಬ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುವಾಗ 'ಈ ಆತ್ಮನು, ಎಂಬುದರ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಸ್ವಪ್ರಕಾಶಾಪರೋಕ್ಷತ್ವಮಯಮಿತ್ಯುಕ್ತಿತೋ ಮತಮ್ |

ಅಹಂಕಾರಾದಿದೇಹಾಂತಾತ್ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮೇತಿ ಗೀಯತೇ ||೭||

ಅ:— ಈ ಎಂಬ ಶಬ್ದದಿಂದ ತನ್ನ ಬೆಳಕಿನಿಂದಲೇ ಬೆಳಗುತ್ತ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ವಾಗಿರುವದೆಂದು ಭೃತಿಯ ಮತವು. ಪ್ರಾಣ-ಮನಸ್ಸು-ಇಂದ್ರಿಯ-ದೇಹ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಗೆ ಆಧಾರವಾಗಿದ್ದು, ಅವೆಲ್ಲವುಗಳಿಗೆ ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿರುವ ಒಳಗಿರುವ ಚೈತನ್ಯವು ಆತ್ಮನೆಂದು ಹೆಸರು ಪಡೆಯುವದು.

ಬ್ರಹ್ಮ ಶಬ್ದವು ಬ್ರಾಹ್ಮಣಜಾತಿ ಮುಂತಾದ ಅರ್ಥಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಯೋಗ ವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಅವೇಕ್ಷಿತವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ದೃಶ್ಯಮಾನಸ್ಯ ಸರ್ವಸ್ಯ ಜಗತ್ಸತ್ವಮೀಯತೇ |

ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದೇನ ತದ್ಬ್ರಹ್ಮ ಸ್ವಪ್ರಕಾಶಾತ್ಮರೂಪಕಮ್ ||೮||

ಅ:— ಕಾಣುವ ಎಲ್ಲ ಜಗತ್ತಿನ ಆಧಾರಭೂತವಾದ ತತ್ವರೂಪ ಚೈತನ್ಯಕ್ಕೆ ಬ್ರಹ್ಮವೆನ್ನುವರು. ಆ ಬ್ರಹ್ಮವು ತನ್ನ ಬೆಳಕಿನಿಂದ ಬೆಳಗುವ ದಾಗಿದ್ದು ಆತ್ಮನೂ ಅದರಂತೆಯೇ ಇರುತ್ತಾನೆ.

ಇತಿ ಪಂಚದಶ್ಯಾಂ ಮಹಾವಾಕ್ಯ ವಿನೇಕಃ ||

ಮಹಾವಾಕ್ಯ ಪ್ರಕರಣದ ಸಾರ

ವೇದಾಂತ ತತ್ವನಿರ್ಣಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣಗ್ರಂಥಗಳೆನಿಸಿದ ಚತುರ್ವೇದ ಗಳಿಂದ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ನಾಲ್ಕು ಮಹಾವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಹೇಳಿ ಅವುಗಳ ಅರ್ಥ ವನ್ನು ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಬ್ರಹ್ಮ ಮತ್ತು ಆತ್ಮ ಇವರ ಐಕ್ಯವಿದೆ ಎಂದು ಸಾಕ್ಷಾತ್ತಾಗಿ ಜ್ಞಾನ ವನ್ನು ಪಡೆಯುವದೇ ಬಿಡುಗಡೆ (ಮೋಕ್ಷ) ಬೇಕೆಂಬುವವರಿಗೆ ಸಾಧನವಾಗಿದೆ.

ಈ ಸಾಧನವು ಚತುರ್ವೇದಗಳಿಗೂ ಸಮ್ಮತವಾಗಿರುವದೆಂದು ಈ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧ ಮಾಡಿ ತೋರಿಸಿದ್ದಾಗಿದೆ.

೬ ಚಿತ್ರದೀಪಃ

ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಆರೋಪಿಸಿದ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ದೃಷ್ಟಾಂತಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಹೇಳತೊಡಗುತ್ತಾರೆ.

ಯಥಾಚಿತ್ರಪಟೇ ದೃಷ್ಟಮನಸ್ಥಾನಾಂ ಚತುಷ್ಟಯಮ್ |

ಪರಮಾತ್ಮನಿ ವಿಜ್ಞೇಯಂ ತಥಾವಸ್ಥಾಚತುಷ್ಟಯಮ್ ||೧||

ಚಿತ್ರವನ್ನು ಬರೆದ ಬಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ನಾಲ್ಕು ಅವಸ್ಥೆಗಳು ಕಂಡುಬರುವವೋ ಹಾಗೆ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿಯಾದರೂ ನಾಲ್ಕು ಅವಸ್ಥೆಗಳಿವೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ದೃಷ್ಟಾಂತವಾದ ಪಟ (ಅರಿವೆ) ದಾಷ್ಟಾಂತಿಕನಾದ ಇವರಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವ ನಾಲ್ಕು ಅವಸ್ಥೆಗಳಾವವು ? ಎಂಬುದನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಯಥಾ ಧೌತೋ ಘಟ್ಟಿತಶ್ಚ ಲಾಂಛಿತೋ ರಂಜಿತಃ ಪಟಃ |

ಚಿದಂತರ್ಯಾಮೀ ಸೂತ್ರಾತ್ಮಾ ವಿರಾಟ್ ಚಾತ್ಮಾ ತಥೇರ್ಯತೇ ||೨||

ಚಿತ್ರವನ್ನು ಬರೆದ ಬಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಒಗೆದದ್ದು, ದಪ್ಪಗೊಳಿಸಿದ್ದು, ರೇಖೆಗಳನ್ನು ತೆಗೆದದ್ದು, ಬಣ್ಣವನ್ನು ತುಂಬಿದ್ದು, ಎಂದು ಹೇಗೆ ನಾಲ್ಕು ವಿಧವೋ ಅದರಂತೆ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಚಿತ್-ಅಂತರ್ಯಾಮಿ-ಸೂತ್ರಾತ್ಮ-ವಿರಾಟ್ ಎಂದು ಅವಸ್ಥೆಗಳು ತೋರುತ್ತವೆ.

ದೃಷ್ಟಾಂತವಾದ ಅರಿವೆಯ ಸ್ವರೂಪಗಳು ಕ್ರಮವಾಗಿ.

ಸ್ವತಃ ಶುಭ್ರೋತ್ತಮಃ ಸ್ಯಾಧ್ವಾಘ್ನಿತ್ವೋನ್ನಿವಿಲೇಪನಾತ್ |

ಮಷ್ಯಾಕಾರೈರ್ಲಾಂಛಿತಃ ಸ್ಯಾದ್ರಂಜಿತೋ ವರ್ಣ-

ಪೂರಣಾತ್ ||೩||

ಅರಿವೆಯ ವಿಷಯವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡರೆ- ಸ್ವಚ್ಛವಾಗಿರುವದೇ ಒಗೆದದ್ದು. ಅದಕ್ಕೆ ಅನ್ನದ ಗಂಜಿಯನ್ನು ಬಳಿದದ್ದೇ ದಪ್ಪಗೊಳಿಸಿದ್ದು. ಮಸಿಯಿಂದ ಆಕಾರಗಳನ್ನು ರೇಖಿಸಿದ್ದೇ ಗುರುತು ಮಾಡಿದ್ದು. ಅದರಲ್ಲಿ ಯೋಗ್ಯವಾಗಿ ಬಣ್ಣ ತುಂಬಿದ್ದೇ ಬಣ್ಣದಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದು.

ಇನ್ನು ದಾಷ್ಟಾಂತಿಕ ಆತ್ಮನ ನಾಲ್ಕು ಅವಸ್ಥೆಗಳು.

ಸ್ವತಶ್ಚಿ ದಂತರ್ಯಾಮೀ ತು ಮಾಯಾಮೀ ಸೂಕ್ಷ್ಮಸೃಷ್ಟಿತಃ |
ಸೂತ್ರಾತ್ಮಾ ಸ್ಥೂಲಸೃಷ್ಟೈವ ನಿರಾಡಿತ್ಯುಚ್ಯತೇ ಪರಃ ||೪||

ಮಾಯೆಯ ಮತ್ತು ಅದರ ಕಾರ್ಯದ ಸಂಬಂಧಗೊಳ್ಳದೇ ಇರುವ ಶುದ್ಧ ಸ್ವರೂಪವೇ ಚಿತ್. ಅವನೇ ಮಾಯೆಯ ಸಂಬಂಧಗೊಂಡಾಗ ಅಂತರ್ಯಾಮಿ. ಅವನೇ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಶರೀರಗಳ ಒಟ್ಟಿನ ಅಭಿಮಾನ ತಾಳಿದಾಗ ಸೂತ್ರಾತ್ಮ. ಅವನೇ ಸ್ಥೂಲ ಶರೀರಗಳ ಒಟ್ಟಿನ ಅಭಿಮಾನಗೊಂಡಾಗ ನಿರಾಟ್.

ಹೀಗೆ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಚಿತ್ರ ಬರೆದ ಬಟ್ಟೆಗೆ ಹೋಲಿಸುವುದಾದರೆ ಅವನಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರಗಳು ತೋರಬೇಕಾಯಿತು. ಹಾಗಾದರೆ ಅವು ಯಾವವು ?

ಬ್ರಹ್ಮಾದ್ಯಾಃ ಸ್ತಂಬಪರ್ಯಂತಾಃ ಪ್ರಾಣಿನೋಽತ್ರ ಜಡಾ ಅಪಿ |
ಉತ್ತಮಾಧಮಭಾವೇನ ವರ್ತಂತೇ ಪಟಚಿತ್ರವತ್ ||೫||

ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಿಂದ ಆರಂಭಮಾಡಿಕೊಂಡು ಸಣ್ಣ ಹುಳಗಳವರೆಗೆ ಹಾಗೂ ಜಡ ಪದಾರ್ಥಗಳು ಕೂಡ ಬಟ್ಟೆಯ ಮೇಲಿನ ಚಿತ್ರದಂತೆ ಮೇಲು-ಕೀಳೆನಿಸಿಕೊಂಡು ಇರುವವು.

ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಿಗೆ ಚೇತನಭಾವವುಂಟಾಗಲು ಕಾರಣವೇನು ?

ಚಿತ್ರಾರ್ಪಿತಮನುಷ್ಯಾಣಾಂ ವಸ್ತ್ರಾಭಾಸಾಃ ಪೃಥಕ್ ಪೃಥಕ್ |
ಚಿತ್ರಾಧಾರೇಣ ವಸ್ತ್ರೇಣ ಸದೃಶಾ ಇವ ಕಲ್ಪಿತಾಃ ||೬||

ಚಿತ್ರದಲ್ಲಿ ಬರೆದ ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ ಆ ಚಿತ್ರಕ್ಕೆ ಆಧಾರವೆನಿಸಿರುವ ಬಟ್ಟೆಯಂತೆಯೇ ಬೇರೆಬೇರೆ ಸುಳ್ಳು (ಅಭಾಸ) ಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿರುವರು. (ಆ ಬಟ್ಟೆಗಳು ಧಂಡಿ ಮೊದಲಾದವನ್ನು ನಿವಾರಿಸಲಾರವಾದುದರಿಂದ ಸುಳ್ಳು.)

ಪೃಥಕ್ ಪೃಥಕ್ ಚಿದಾಭಾಸಾಶ್ಚೈತನ್ಯಾಧ್ಯಸ್ತದೇಹಿನಾಮ್ |
ಕಲ್ಪ್ಯಂತೇ ಜೀವನಾನಾಮೋ ಬಹುಧಾ ಸಂಸರಂತ್ಯಮೀ ||೭||

ಇದರಂತೆ ಚೈತನ್ಯವೆಂಬ ಬಟ್ಟೆಯ ಮೇಲೆ ಆರೋಪಿತವಾದ ದೇವತೆಗಳು, ಮನುಷ್ಯ-ಪಶು-ಪಕ್ಷಿ ಮುಂತಾದ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೆ ಜೀವರೆಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳ ಚಿದಾಭಾಸರನ್ನು (ಎಂದರೆ ಚೈತನ್ಯದಂತೆ ತೋರುವ ಚೈತನ್ಯದ ಪ್ರತಿಬಿಂಬ ಸ್ವರೂಪರನ್ನು) ಬೇರೆಬೇರೆಯಾಗಿ ಕಲ್ಪಿಸಿದ್ದಾಗಿದೆ. ಜಡಗಳಿಗೆ ಈ

ಕಲ್ಪನೆ ಇಲ್ಲ. ಯಾಕೆಂದರೆ ಈ ವ್ರಾಣಿಶರೀರಗಳಲ್ಲಿದ್ದ ಜೀವರು ಹುಟ್ಟು ಸಾವುಗಳನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತ ತಿರು ತಿರುಗಿ ಸುತ್ತುತ್ತಿರುವರು. ಆದರೆ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಈ ಸುತ್ತುವಿಕೆ ಇಲ್ಲ.

—ಆದರೆ ಎಲ್ಲ ವಾದಿಗಳು ಹಾಗೂ ಸಾಮಾನ್ಯರು ಆತ್ಮನದೇ ಸಂಸಾರವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಅದರ ಕಾರಣವೇನು ?

ವಸ್ತ್ರಾಭಾಸಸ್ಥಿತಾನ್ ವರ್ಣಾನ್ ಯದ್ವಧಾರವಸ್ತ್ರಗಾನ್ |
ವದಂತ್ಯಜ್ಞಾಸ್ತಥಾ ಜೀವಸಂಸಾರಂ ಚಿದ್ಗತಂ ವಿದುಃ ||೮||

ತಿಳಿಗೇಡಿಗಳು ಚಿತ್ರದಲ್ಲಿ ಗೊಂಬೆಗಳಿಗೆ ಬರೆದ ಸುಳ್ಳು ಬಟ್ಟೆಯ ಬಣ್ಣಗಳನ್ನು ಅದರ ಆಧಾರವಾದ ಬಟ್ಟೆಯದೆಂದು ಹೇಳುವಂತೆ ಜೀವರ ಸುತ್ತುಹಾಕುವಿಕೆಯ ಸಂಸಾರವನ್ನು ಚೈತನ್ಯದ್ದೆಂದು ಹೇಳುವರು.

—ಬೆಟ್ಟ-ನದಿ ಮುಂ. ಗಳಿಗೆ ಚಿದಾಭಾಸದ ಕಲ್ಪನೆ ಇರುವದಿಲ್ಲ.

ಚಿತ್ರಸ್ಥಪರ್ವತಾದೀನಾಂ ವಸ್ತ್ರಾಭಾಸೋ ನ ಲಿಖ್ಯತೇ |
ಸೃಷ್ಟಿಸ್ಥಮೃತ್ತಿಕಾದೀನಾಂ ಚಿದಾಭಾಸಸ್ತಥಾ ನ ಹಿ ||೯||

ಚಿತ್ರದಲ್ಲಿ ಬರೆದ ಬೆಟ್ಟ-ನದಿಗಳಿಗೆ ಸುಳ್ಳು ಬಟ್ಟೆಯನ್ನು ಬರೆಯುವದಿಲ್ಲ. ಅದರಂತೆ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿರುವ ಮಣ್ಣು-ಕಲ್ಲುಗಳಿಗೆ ಚಿದಾಭಾಸವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸುವದಿಲ್ಲ.

—ಹೀಗೆ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಆರೋಪಿತವಾದ ಸಂಸಾರವು ಸರಿಯಾದ ತಿಳಿವಳಿಕೆಯಿಂದ ನಾಶವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಸಿದ್ಧಮಾಡಲು ಹಾಗೆ ಆರೋಪಿಸಲು ಕಾರಣವಾದ ಅವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಸಂಸಾರಃ ಪರಮಾರ್ಥೋಽಯಂ ಸಂಲಗ್ನಃ ಸ್ವಾತ್ಮವಸ್ತುನಿ |

ಇತಿ ಭ್ರಾಂತಿರವಿದ್ಯಾ ಸ್ಯಾದ್ವಿದ್ಯಯೈಷಾ

ನಿವರ್ತತೇ ||೧೦||

ಈ ಸಂಸಾರವು ನಿಜವಾದದ್ದು. ಇದು ಆತ್ಮನಿಗೆ ಅಂಟಿಕೊಂಡಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯುವ ಭ್ರಾಂತಿಗೆ ಅವಿದ್ಯೆ ಎನ್ನುವರು. ಇದು ವಿದ್ಯೆಯಿಂದ (ಸರಿಯಾದ ತಿಳಿವಳಿಕೆಯಿಂದ) ಇಲ್ಲದಂತಾಗುವದು.

— ಇನ್ನೂ ವಿದ್ಯೆ ಎಂದರೆ ಏನು ? ಅದು ಹೇಗೆ ದೊರೆಯುವದು ?

ಆತ್ಮಾಭಾಸಸ್ಯ ಜೀವಸ್ಯ ಸಂಸಾರೋ ನಾತ್ಮವಸ್ತುನಃ |

ಇತಿ ಬೋಧೋ ಭವೇದ್ವಿದ್ಯಾ ಲಭ್ಯತೇಸೌ
ವಿಚಾರಣಾತ್ ||೧೧||

ಈ ಸಂಸಾರವು ಚೈತನ್ಯದ ಪ್ರತಿಬಿಂಬರೂಪವಾದ ಜೀವನದು. ಆತ್ಮನಿ
ಗಲ್ಲ ಎಂದು ಸರಿಯಾಗಿ ತಿಳಿಯುವದೇ ವಿದ್ಯೆ. ಇದು ಜಗತ್ತು-ಜೀವ-ಪರ
ಮಾತ್ಮರ ವಿಚಾರದಿಂದ ದೊರೆಯುವದು.

—ಆದು ಯಾವ ವಿಚಾರ ?

ಸದಾ ವಿಚಾರಯೇತ್ಸ್ಮಾತ್ ಜಗಜ್ಜೀವನಪರಾತ್ಮನಃ |

ಜೀವಭಾವ ಜಗದ್ಭಾವಬಾಧೇ ಸ್ವಾತ್ಮೈವ ಶಿಷ್ಯತೇ ||೧೨||

ಅದುದರಿಂದ ಜಗತ್ತು-ಜೀವ-ಪರಮಾತ್ಮರ ಬಗೆಗೆ ಯಾವಾಗಲೂ
ವಿಚಾರಿಸುತ್ತಿರಬೇಕು. ಜೀವಸ್ವರೂಪವೂ, ಜಗತ್ಸ್ವರೂಪವೂ ನಾಶವಾದರೆ,
ಆತ್ಮನೊಬ್ಬನೇ ಉಳಿಯುವನು.

—ಜಗತ್ತು ಮತ್ತು ಜೀವ ಇಲ್ಲದಂತಾಗುವದೆಂದರೇನು ?

ನಾ ಪ್ರತೀತಿಸ್ತಯೋರ್ಬಾಧಃ ಕಿಂತು ಮಿಥ್ಯಾತ್ವನಿಶ್ಚಯಃ |

ನೋ ಚೇತ್ಸುಷುಪ್ತಿಮೂರ್ಛಾದೌ ಮುಚ್ಯೇತಾಯತ್ನತೋ
ಜನಃ ||೧೩||

ಅವು ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಬರುವದಿಲ್ಲ ಎಂದರೆ ಇಲ್ಲದಂತೆ ಆದಹಾಗಲ್ಲ. ಅವು
ಏಳು (ಕಲ್ಪಿತ) ಎಂಬ ನಿಶ್ಚಯಾತ್ಮಕ ತಿಳಿವಳಿಕೆಯಾಗುವದು ಎಂದರೆ
ಇಲ್ಲದಂತೆ ಆಗುವದು. ಹಾಸಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಜನರು ಗಾಢನಿದ್ರೆ ಮೂರ್ಛಿಗಳಲ್ಲಿ
ಪ್ರಯತ್ನವಿಲ್ಲದೇ ಮುಕ್ತರಾಗುತ್ತಿದ್ದರು.

ಜಗತ್ತು-ಜೀವ ಭಾವನಾಶವಾಗುವದೆಂದರೆ ಅದರಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನ
ಸತ್ಯತ್ವಜ್ಞಾನವನ್ನೇ ಹೇಳಿದಂತಾಯಿತು. ಅಲ್ಲದೇ ಅದಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆಯಾದ
ಜಗತ್ತಿನ ಮರೆವು ಎಂಬುದನ್ನು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಹೇಳಲಿಲ್ಲ.

ಪರಮಾತ್ಮಾವಶೇಷೋಽಪಿ ತತ್ಸತ್ಯತ್ವನಿಶ್ಚಯಃ |

ನ ಜಗದ್ವಿಸ್ಮೃತಿನೋ ಚೇಜ್ಜೀವನ್ಮುಕ್ತರ್ನ

ಸಂಭವೇತ್ ||೧೪||

ಪರಮಾತ್ಮನೊಬ್ಬನೇ ಉಳಿದಿರುವನೆಂದರೆ ಸಾಲದು. ಅವನೊಬ್ಬನೇ ಸತ್ಯವೆಂಬ ತಿಳಿವಳಿಕೆಯುಂಟಾಗಬೇಕು. ಜಗತ್ತನ್ನು ಮರೆತರೂ ಅಲ್ಲ. ಹಾಗೆಂದರೆ ಜೀವನ್ಮುಕ್ತಿಯು ಅಸಂಭವವಾದೀತು.

—ಹನ್ನೆರಡನೇ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಚಾರಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಿದಿರಿ. ಅದೆಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ?

ಪರೋಕ್ಷಾ ಚಾಪರೋಕ್ಷೇತಿ ವಿದ್ಯಾ ದ್ವೇಧಾ ವಿಚಾರಜಾ |

ತತ್ರಾಪರೋಕ್ಷವಿದ್ಯಾಸ್ತಾ ವಿಚಾರೋಽಯಂ ಸಮಾಪ್ಯತೇ ||೧೫||

ವಿಚಾರದಿಂದ ಹುಟ್ಟುವ ವಿದ್ಯೆಗಳು ಎರಡು. ಪರೋಕ್ಷ-ಅಪರೋಕ್ಷ ವೆಂದು. ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವಾಗಲು, ವಿಚಾರಮಾಡುವದು ಮುಗಿಯಿತು.

ಅಸ್ತಿ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ ಚೇದ್ವೇದ ಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಮೇವ ತತ್ |

ಅಹಂ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ ಚೇದ್ವೇದ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಃ ಸ ಉಚ್ಯತೇ ||೧೬||

ಬ್ರಹ್ಮವು ಇರುತ್ತದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯುವಿಕೆ (ಶಬ್ದಜ್ಞಾನ)ಯು ಪರೋಕ್ಷ ಜ್ಞಾನವು. ನಾನು ಬ್ರಹ್ಮನು ಇರುತ್ತೇನೆ ಎಂದು ತಿಳಿವಳಿಕೆಯುಂಟಾದರೆ ಅದಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವೆಂದು ಹೇಳುವರು.

ತತ್ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಸಿದ್ಧ್ಯರ್ಥಮಾತ್ಮತತ್ವಂವಿವಿಚ್ಯತೇ |

ಏನಾಯಂ ಸರ್ವಸಂಸಾರಾತ್ ಸದ್ಯ ಏವ ವಿಮುಚ್ಯತೇ ||೧೭||

ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರದ ಯೋಗದಿಂದ ಪುರುಷನು ಕೂಡಲೇ ಎಲ್ಲ ಪ್ರಪಂಚ ದಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆಹೊಂದುತ್ತಾನೆ. ಆ ಬ್ರಹ್ಮಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರ ಸಿದ್ಧಿಸುವದಕ್ಕೆ ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪವನ್ನು ವಿವೇಚಿಸುತ್ತೇನೆ.

—ಪರಮಾರ್ಥವಾಗಿ ಪರಮಾತ್ಮಸ್ವರೂಪವು ಒಂದೇ. ಅದರೂ ವ್ಯವ ಹಾರದಲ್ಲಿ ಅದರ ಪ್ರಕಾರಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಕೂಟಸ್ಥೋ ಬ್ರಹ್ಮ ಜೀವಶಾನಿತ್ಯೇವಂ ಚಿಚ್ಚತುರ್ವಿಧಾ |

ಘಟಾಕಾಶಮಹಾಕಾಶೌ ಜಲಾಕಾಶಾಭ್ಯಾಂ ಯಥಾ ||೧೮||

ಅಖಂಡವಾದ ಒಂದೇಒಂದು ಬಯಲಿನಲ್ಲಿ ಘಟಾಕಾಶ-ಮಹಾಕಾಶ-ಜಲಾಕಾಶ-ಅಭ್ರಾಕಾಶ (ನೋಡದೊಳಗೆ ಕಾಣುವ-ಬಯಲು) ಹೀಗೆ ನಾಲ್ಕು ಪ್ರಕಾರಗಳು ಕಾಣುವಂತೆ ಅಖಂಡವಾದ ಬ್ರಹ್ಮನು ಒಂದೇಒಂದಾದ

ಪರಮಾತ್ಮ ತತ್ವದಲ್ಲಿ ಕೂಟಸ್ಥ ಬ್ರಹ್ಮ ಜೀವ-ಈಶ್ವರ ಎಂದು ನಾಲ್ಕು ಪ್ರಕಾರಗಳು.

—ಘಟದಿಂದ ಆವರಿಸಿಕೊಂಡ ಆಕಾಶವೆಂದರೆ ಘಟಾಕಾಶ. ಯಾವದ ರಿಂದಲೂ ಆವರಿಸಿಕೊಳ್ಳದೇ ಎಲ್ಲಕಡೆಗೆ ತುಂಬಿರುವ ಆಕಾಶವೆಂದರೆ ಮಹಾಕಾಶ ಎಂದು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ತಿಳಿದ ವಿಷಯ. ಅದುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಜಲಾಕಾಶ ನನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಘಟಾವಚ್ಛಿನ್ನಖೇ ನೀರಂ ಯತ್ಪ್ರಪ್ರತಿಬಿಂಬಿತಃ |

ಸಾಭ್ರನಕ್ಷತ್ರ ಆಕಾಶೋ ಜಲಾಕಾಶ ಉದೀರ್ಯತೇ ||೧೯||

ಘಟದಿಂದ ಆವರಿಸಿದ ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ನೀರು ತುಂಬಿಕೊಳ್ಳಲು ಆ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಮೇಘಗಳಿಂದಲೂ, ನಕ್ಷತ್ರಗಳಿಂದಲೂ ಕೂಡಿದ ಆಕಾಶವು ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿಸುವದು. ಅದೇ ಜಲಾಕಾಶವು

—ಇನ್ನು ಅಭ್ರಾಕಾಶ.

ಮಹಾಕಾಶಸ್ಯ ಮಧ್ಯೇ ಯನ್ಮೇಘಮಂಡಲ ಮೀಕ್ಷ್ಯತೇ |

ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿತಯಾ ತತ್ರ ಮೇಘಾಕಾಶೋ ಜಲೇ ಸ್ಥಿತಃ ||೨೦||

ಮಹಾಕಾಶದಲ್ಲಿ ಕಾಣುವ ಮೋಡಗಳಲ್ಲಿ ಅವುಗಳೊಳಗಿನ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿಸಿದ ಆಕಾಶವೇ ಅಭ್ರಾಕಾಶ.

—ಆದರೆ ಮೇಘದಲ್ಲಿರುವ ನೀರು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ. ಹೀಗಿರುವಾಗ ಆ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿಸಿದ ಆಕಾಶ ಜ್ಞಾನವಾಗುವದು ಹೇಗೆ?

ಮೇಘಾಂಶರೂಪಮುದಕಂ ತುಷಾರಾಕಾರ ಸಂಸ್ಥಿತಮ್ |

ತತ್ರ ಖಪ್ರತಿಬಿಂಬೋಽಯಂ ನೀರತ್ವಾದನುಮೀಯತೇ ||೨೧||

ಮೇಘದ ಅಂಶರೂಪವಾದ ನೀರು ಮಂಜಿನ ಹನಿಯಂತೆ ಇರುವದು. ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಆಕಾಶ ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿಸುವದಷ್ಟೇ? ಅದರಂತೆ ನೀರೇ ಅದ ಮೋಡದಲ್ಲಿಯೂ ಆಕಾಶವು ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿಸಿರುವದೆಂದು ಅನುಮಾನಿಸ ಬಹುದು.

ಹೀಗೆ ದೃಷ್ಟಾಂತ ಭೂತವಾದ ಆಕಾಶದ ನಾಲ್ಕು ಪ್ರಕಾರಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸಿ ದಾಷ್ಟಾಂತಿಕ ಆತ್ಮ ಪ್ರಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಕೂಟಸ್ಥನೆಂದರೆ ಯಾರು ಎಂಬುದನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಅಧಿಷ್ಠಾನತಯಾ ದೇಹದ್ವಯಾವಚ್ಛಿನ್ನ ಚೇತನಃ |

ಕೂಟವನ್ನಿರ್ವಿಕಾರೇಣ ಸ್ಥಿತಃ ಕೂಟಸ್ಥ ಉಚ್ಯತೇ ||೨೨||

ಸ್ಥೂಲ ದೇಹ ಮತ್ತು ಸೂಕ್ಷ್ಮದೇಹಗಳಿರಡಕ್ಕೂ ಆಧಾರವಾಗಿದ್ದು, ಅವೆರಡೂ ದೇಹಗಳಿಂದ ಕೂಡಿ ತಾನು ಅಕ್ಕಸಾಲಿಗನ ಅಡಿಗಲ್ಲಿನಂತೆ ಯಾವ ಬದಲಾವಣೆಯನ್ನೂ ಹೊಂದದೇ ಇರುವ ಚೈತನ್ಯವೇ ಕೂಟಸ್ಥನೆನಿಸುವದು.

—ಕೂಟಸ್ಥನ ಮೇಲೆ ಕಲ್ಪಿಸಿದ ಬುದ್ಧಿಯಲ್ಲಿ ಮೂದಿದ ಚೈತನ್ಯದ ಪ್ರತಿಬಿಂಬವೇ ಜೀವನು.

ಕೂಟಸ್ಥೇ ಕಲ್ಪಿತಾ ಬುದ್ಧಿಸ್ತತ್ರ ಚಿತ್ವತಿಬಿಂಬಕಃ |

ಪ್ರಾಣಾನಾಂ ಧಾರಣಾಜ್ಞೀವಃ ಸಂಸಾರೇಣ

ಸಯುಜ್ಯತೇ ||೨೩||

ಈ ಕೂಟಸ್ಥನಲ್ಲಿಯೇ ಬುದ್ಧಿಯು ಕಲ್ಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು. ಅದರಲ್ಲಿ ಚೈತನ್ಯದ ಪ್ರತಿಬಿಂಬವು ಒಡಮೂಡಿ ಅದು ಎಲ್ಲ ಪ್ರಾಣಗಳನ್ನು ಧಾರಣ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಜೀವನೆನಿಸುವದು. ಇವನೇ ಪ್ರಪಂಚವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವವನು.

(ಜೀವನು ಪ್ರಾಣಗಳನ್ನು ಧಾರಣಮಾಡುವದಿಂದರೆ ಜ್ಞಾನ-ಕ್ರಿಯಾ ಶಕ್ತಿಗಳ ಧಾರಕ-ಮ್ರೇರಕನೆಂದರ್ಥ)

—ಜೀವನಿಗಿಂತ ಬೇರೆಯಾಗಿ ಕೂಟಸ್ಥನಿರುವನೆಂದರೆ ಅವನ ಅನುಭವ ವೇಕೆ ಬರುವದಿಲ್ಲ?

ಜಲವೋಮಾ ಘಟಾಕಾಶೋ ಯಥಾ ಸರ್ವಸ್ತಿರೋಹಿತಃ |

ತಥಾ ಜೀವೇನ ಕೂಟಸ್ಥಃ ಸೋಽನೋಽನ್ಯಾಧ್ಯಾಸ

ಉಚ್ಯತೇ ||೨೪||

ಘಟಾಕಾಶವೆಲ್ಲ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿಸಿದ ಜಲಾಕಾಶದಿಂದ ಮುಚ್ಚಿ ಹೋಗುವಂತೆ, ಕೂಟಸ್ಥನು ಜೀವನಿಂದ ಮುಚ್ಚಿ ಹೋಗಿರುವನು. ಇದಕ್ಕೇ ಒಬ್ಬರ ಗುಣಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಇನ್ನೊಬ್ಬರ ಮೇಲೆ ಹೇರುವಿಕೆ (ಅನ್ಯೋನ್ಯಾಧ್ಯಾಸ) ಎನ್ನುವರು

— ಹೀಗೆ ಅಧ್ಯಾಸವಾಗಲೇನು ಕಾರಣ ?

ಅಯಂ ಜೀವೋ ನ ಕೂಟಸ್ಥಂ ವಿವಿನಕ್ತಿ ಕದಾಚನ |

ಅನಾದಿರನಿವೇಕೋಽಯಂ ಮೂಲವಿದ್ಯೇತಿ ಗಮ್ಯತಾಮ್ || ೨೫ ||

ಜೀವನು (ಸಂಸಾರದ ದೆಶೆಯಲ್ಲಿ) ಎಂದಿಗೂ ಕೂಟಸ್ಥನನ್ನು ತನಗಿಂತ ಬೇರೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಲಾರನು. ಇದಕ್ಕೆ ಮೊದಲು ಎಂದು? ಎಂಬುದು ತಿಳಿಯದಿರುವ ಅವಿನೇಕಕ್ಕೆ ಮೂಲಾ ವಿದ್ಯೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯುವದು.

— ಅವಿದ್ಯೆಯಲ್ಲಿರುವ ವಿಭಾಗಗಳು

ವಿಕ್ಷೇವಾವೃತ್ತಿ ರೂಪಾಭ್ಯಾಂ ದ್ವಿಧ್ಯಾವಿದ್ಯಾ ನ್ಯವಸ್ಥಿತಾ |

ನ ಭಾತಿ ನಾಸ್ತಿ ಕೂಟಸ್ಥ ಇತ್ಯಾವಾದಾನಮಾವೃತಿಃ || ೨೬ ||

ವಿಕ್ಷೇಪ-ಮತ್ತು ಆವರಣವೆಂದು ಅವಿದ್ಯೆಯು ಎರಡು ವಿಧವಾಗಿ ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವದು. ಕೂಟಸ್ಥನು ಬೆಳಗುವದಿಲ್ಲ- ಕೂಟಸ್ಥನು ಇಲ್ಲ. ಎಂದು ಅನಿಸುವದೆ ಆವರಣ.

(ಆವರಣವಾದರೆ ಮಾತ್ರ, ವಿಕ್ಷೇಪ ಸಂಭವಿಸುವದು.)

ಇರಲಿ-ಈ ಆವರಣ-ವಿಕ್ಷೇಪ ಮತ್ತು ಅವಿದ್ಯೆಗಳ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಪ್ರಮಾಣವೇನು?

ಅಜ್ಞಾನೀ ವಿದುಷಾಪ್ಯಪ್ಯಃ ಕೂಟಸ್ಥಂ ನ ಪ್ರಬುಧ್ಯತೇ |

ನ ಭಾತಿ ನಾಸ್ತಿ ಕೂಟಸ್ಥ ಇತಿ ಬುದ್ಧ್ಯಾ ವದತ್ಯಸಿ || ೨೭ ||

ಪಂಡಿತನಾದವನು ಪಾಮರನನ್ನು ಕೇಳಿದಾಗ ಪಾಮರನು ಕೂಟಸ್ಥನ ವಿಷಯವನ್ನು ತಿಳಿದಿರುವದಿಲ್ಲ. ಕೂಟಸ್ಥನ ಬಾಸವಾಗುವದಿಲ್ಲ. ಕೂಟಸ್ಥನಿಲ್ಲ ಎಂದು ತಿಳಿದು ಅವನು ಹೇಳುವನು.

(ಇದೇ ಆವರಣಾನುಭವವು.)

—ಆತ್ಮನು ಸ್ವಪ್ರಕಾಶವುಳ್ಳವನು. ಎಂದರೆ ತನ್ನ ಬೆಳಕಿನಿಂದ ಬೆಳಕಿಪ್ಪಿರುವವನು. ಅಂಥವನನ್ನು ತಿಳಿಯದಿರುವಿಕೆಯ ರೂಪವಾದ ಅವಿದ್ಯೆಯು ಹೇಗೆ ಮುಸುಕುವದು? ಹೀಗೆ ಆ ಅವಿದ್ಯೆ ಇಲ್ಲದಂತಾದರೆ ಆವರಣವೆಲ್ಲಿಯದು? ಎಂದರೆ.

ಸ್ವಪ್ರಕಾಶೇ ಕುತೋಽವಿದ್ಯಾ ತಾಂ ವಿನಾ ಕಥಮಾವೃತಿಃ |

ಇತ್ಯಾದಿತರ್ಕಜಾಲಾನಿ ಸ್ವಾನುಭೂತಿಗ್ರಸ್ತಾಃ || ೨೮ ||

ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರ ಅನುಭವವು ಸ್ವಪ್ರಕಾಶನಾದ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಅವಿದ್ಯೆಯು ಎಲ್ಲಿಂದ ಬಂದಿತು. ಅದಿಲ್ಲದೇ ಆನಂದವು ಹೇಗೆ? ಈ ಮೊದಲಾದ ತರ್ಕಜಾಲಗಳನ್ನು ನುಂಗುವುದು.

— ನಾನು ತಿಳಿಯದವನೆಂಬ ರೂಪವಾಗಿ ಅವಿದ್ಯೆಯು ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತಿರುವಾಗ ಒಣತರ್ಕ-ಯುಕ್ತಿಗಳಿಂದ ತತ್ವ ನಿಶ್ಚಯವಾಗುವದಿಲ್ಲ.

ಸ್ವಾನುಭೂತಾವಿಶ್ವಾಸೇ ತರ್ಕಸ್ಯಾಪ್ಯನವಸ್ಥಿತೇಃ |

ಕಥಂ ನಾ ತಾರ್ಕಿಕಂಮನ್ಯಸ್ತತ್ವನಿಶ್ಚಯಮಾಪ್ನು

ಯಾತ್ ||೨೯||

ತನ್ನ ಅನುಭವದಲ್ಲಿಯೇ ತನಗೆ ಅವಿಶ್ವಾಸವುಂಟಾದರೆ ಮತ್ತೊಂದು ತರ್ಕದಿಂದ ಬಾಧಿತವಾಗುವ ತರ್ಕದಿಂದೇನು? ತರ್ಕಕ್ಕೆ ತರ್ಕವೆನ್ನುವ ತಾರ್ಕಿಕನು ತತ್ವನಿಶ್ಚಯವನ್ನು ಹೇಗೆ ಹೊಂದಬಲ್ಲನು?

(ಕೇವಲ ತರ್ಕವೊಂದೇ ವಸ್ತು ನಿಶ್ಚಯ ಮಾಡಲು ಸಮರ್ಥವಲ್ಲ ಎಂಬುದನ್ನು ತಾರ್ಕಿಕರೂ ಒಪ್ಪುತ್ತಾರೆ.)

ಅನುಭವವು ತತ್ವ ನಿಶ್ಚಯ ಮಾಡುವಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥವಾಗಿದೆ ಎಂದು ಒಪ್ಪೋಣ. ಆದರೆ ನಾವು ಅನುಭವ ವಡೆಯಬೇಕಾದ ಪಸ್ತುವು ಇದೇಯೋ? ಇಲ್ಲವೋ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕಾದಾಗ- ತರ್ಕವನ್ನೇ ಅನಲಂಚಿಸಬೇಕಾಗುವದಲ್ಲವೇ? ಎಂದರೆ ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಹೊಂದಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ತರ್ಕ ಮಾಡಬಹುದು. ಅನುಭವಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾದ ತರ್ಕವು ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲ.

ಬುದ್ಧಾಧ್ಯಾರೋಹಾಯ ತರ್ಕಶ್ಚೇದಸೇಕ್ಷೇತ ತಥಾ ಸತಿ |

ಸ್ವಾನುಭೂತ್ಯನುಸಾರೇಣ ತರ್ಕ್ಯತಾಂ ಮಾ

ಕುತರ್ಕ್ಯತಾಮಾ ||೩೦||

ಬುದ್ಧಿಗೆ ಒಪ್ಪಿಗೆಯಾಗುವದಕ್ಕೆ ತರ್ಕವು- ಬೇಕೆಂಬೆರೆ-ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಹೊಂದಿಕೆಯಾಗುವಂತೆ ತರ್ಕಮಾಡಬೇಕು. ಕುತರ್ಕವನ್ನು ಮಾಡಬಾರದು.

— ಆ ಅನುಭವವು ಯಾವದು?

ಸ್ವಾನುಭೂತಿರವಿದ್ಯಾಯಮಾನ್ಯತೌ ಚ ಪ್ರದರ್ಶಿತಾ |

ಅತಃ ಕೂಟಸ್ಥ ಚೈತನ್ಯಮವಿರೋಧೀತಿ ತರ್ಕ್ಯತಾಮಾ ||೩೧||

ನಾನು ತಿಳಿಯದವ ಎಂಬ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಅವಿದ್ಯೆಯು, ಕೂಟಸ್ಥನು ನನಗೆ ಬೆಳಗುವದಿಲ್ಲ ಎಂಬ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಆವರಣವು ನಮ್ಮ ಅನುಭವದಲ್ಲಿರುವ ವೆಂದು ಹಿಂದೆ ತೋರಿಸಿದೆ. ಆದುದರಿಂದ ಕೂಟಸ್ಥ ಜೈತನ್ಯವು ಅವಿದ್ಯೆ ಮತ್ತು ಆವರಣಗಳಿಗೆ ವಿರೋಧಿಯಲ್ಲ ಎಂದು ತರ್ಕಿಸಬೇಕು.

—ಆ ತರ್ಕದ ರೂಪವು ಹೀಗೆ ?

ತಚ್ಚೇದ್ವಿರೋಧಿ ಕೇನೇಯಮಾವೃತಿಹ್ಯನುಭೂಯತಾಮ್ |
ವಿನೇಕಸ್ತು ವಿರೋಧ್ಯಸ್ಯಾಸ್ತತ್ಸಜ್ಞಾನಿನಿ ದೃಶ್ಯತಾಮ್ ||೩೨||

ಆ ಕೂಟಸ್ಥ ಜೈತನ್ಯವು ಅವಿದ್ಯಾದಿಗಳಿಗೆ ವಿರೋಧಿಯಾಗಿದ್ದರೆ, ಈ ಆವರಣದ ಅನುಭವವು ಯಾರಿಂದ ಉಂಟಾಯಿತು? ಆದುದರಿಂದ ವಿನೇಕವು ಎಂದರೆ ಕೂಟಸ್ಥನನ್ನು-ಜೀವನನ್ನು ಬೇರ್ಪಡಿಸಿ ತಿಳಿಯುವದು ಅವಿದ್ಯೆಗೆ ವಿರೋಧಿ. ಇದನ್ನು ಜ್ಞಾನಿಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣ ಬಹುದು.

—ಇನ್ನು ವಿಕ್ಷೇಪ ವಿಚಾರ.

ಅವಿದ್ಯಾವೃತಕೂಟಸ್ಥೇ ದೇಹದ್ವಯಯುತಾ ಚಿತಿಃ |
ಶುಕ್ತೌ ರೂಪ್ಯವದಧ್ಯಸ್ತಾ ವಿಕ್ಷೇವಾಧ್ಯಾಸ ಏವ ಹಿ ||೩೩||

ಅವಿದ್ಯೆಯಿಂದ ಮುಸುಕುಗೊಂಡ ಕೂಟಸ್ಥನಲ್ಲಿ ಸ್ಥೂಲ-ಮತ್ತು ಸೂಕ್ಷ್ಮ-ಎಂಬ ಎರಡು ದೇಹಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಚಿದಾಭಾಸನು ಕಾಣುವುದೇ ವಿಕ್ಷೇಪ. ಸಿಂಪಿನಲ್ಲಿ ಬೆಳ್ಳಿಯನ್ನು ಆರೋಪಿಸುವಂತೆಯೇ ವಿಕ್ಷೇಪಾಧ್ಯಾಸವು.

—ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಇದಮಂತಶ್ಚ ಸತ್ಯತ್ವಂ ಶುಕ್ತಿಗಂ ರೂಪ ಈಕ್ಷ್ಯತೇ |
ಸ್ವಯಂತ್ವಂ ವಸ್ತುತಾ ಚೈವಂ ವಿಕ್ಷೇಪೇ
ವೀಕ್ಷ್ಯತೇಽನ್ಯಗಮ್ ||೩೪||

ಸಿಂಪಿನಲ್ಲಿ ಇದಂ (ಇದು) ಎಂಬ ಅಂಶವೂ, ಸತ್ಯತ್ವ (ನಿಜವಾದ ಇರುವಿಕೆ) ವೂ ಬೆಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ಕಾಣುವಂತೆ, ಕೂಟಸ್ಥನಲ್ಲಿರುವ ಸಾಮಾನ್ಯವಾದ ತಾನು ಎಂಬ ಭಾವವೂ, ನಿಶೇಷ ಎಂದರೆ (ಅಬಾಧಿತ) ವಾದ ಇರುವಿಕೆಯೂ ವಿಕ್ಷೇಪದಲ್ಲಿ (ಎಂದರೆ ಚಿದಾಭಾಸನಲ್ಲಿ) ಕಂಡು ಬರುವವು.

—ಹೀಗೆ ಸಾಮಾನ್ಯಾಂಶವನ್ನು ಹೇಳಿ ವಿಶೇಷಾಂಶವು ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಬರುವದಿಲ್ಲವೆಂದು ತೋರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ನೀಲಪೃಷ್ಠ ತ್ರಿಕೋಣತ್ವಂ ಯಥಾ ಶುಕ್ತಾ ತಿರೋಹಿತಮ್ |

ಅಸಂಗಾನಂದತಾದೇವಂ ಕೂಟಸ್ಥೇಽಪಿ ತಿರೋಹಿತಮ್ ||೩೫||

ಸಿಂಹಿನಲ್ಲಿರುವ ಕಪ್ಪಾದ ಹಿಂಭಾಗವೂ, ಮೂರುಮೂಲೆಯಾಗಿರುವ ಕಿಯೂ, ಹೇಗೆ ಮರೆಯಾಗಿರುವವೋ ಹಾಗೆ ಕೂಟಸ್ಥನಲ್ಲಿರುವ ಅಸಂಗತ್ವವೂ, ಅನಂದಭಾವವೂ ಮರೆಯಾಗಿರುವವು.

ಆರೋಪಿತಸ್ಯ ದೃಷ್ಟಾಂತೇ ರೂಪ್ಯಂ ನಾಮ ಯಥಾ ತಥಾ |

ಕೂಟಸ್ಥಾ ಧ್ಯಸ್ತವಿಕ್ಷೇಪ-ನಾಮಾಹಮಿತಿ ನಿಶ್ಚಯಃ ||೩೬||

ದೃಷ್ಟಾಂತನೆನಿಸಿದ ಸಿಂಹಿನಲ್ಲಿ ಆರೋಪಿಸಿದ ಪದಾರ್ಥಕ್ಕೆ 'ಬೆಳ್ಳಿ' ಎಂಬ ಹೆಸರು ಹೇಗೆ ಬರುವದೋ, ಅದರಂತೆ ಕೂಟಸ್ಥನಲ್ಲಿ ಅವಿದ್ಯೆಯಿಂದ ಆರೋಪಿತವಾದ ಚಿದಾಭಾಸಕ್ಕೆ 'ನಾನು' ಎಂಬ ಹೆಸರು ನಿಶ್ಚಯವಾಯಿತು.

ಸರಿ —. ದೃಷ್ಟಾಂತದಲ್ಲಿ ಮುಂದೆ ಇರುವ ಸಿಂಹಿನ ಮೇಲೆ ಕಣ್ಣು ಬೀಳಲು (ದೂರತ್ವ, ಅಲ್ಪ ಪ್ರಕಾಶಾದಿ ದೋಷಗಳಿಂದ) ಇದು ಬೆಳ್ಳಿ ಎಂಬ (ಎಂದರೆ ಮೂಲವಸ್ತುವಿಗಿಂತಲೂ ಬೇರೆ ಎನಿಸುವ) ಅಭಿಮಾನವು ಉಂಟಾಗುವದು. ಆದರೆ ಅದರಂತೆ ದಾಷ್ಟಾಂತಿಕದಲ್ಲಿ ಆತ್ಮನ ಹೊರತೂ ಬೇರೆ ವಸ್ತುವಿನ ಅಭಿಮಾನ ಹುಟ್ಟುವದು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲವೆಂದರೆ—

ಇದಮಂಶಂ ಸ್ವತಃ ಪಶ್ಯನ್ ರೂಪ್ಯಮಿತ್ಯಭಿಮುನೈತೇ |

ತಥಾ ಸ್ವಂ ಚ ಸ್ವತಃ ಪಶ್ಯನ್ನಹಮಿತ್ಯಭಿಮುನೈತೇ ||೩೭||

ಸಿಂಹಿನಲ್ಲಿರುವ 'ಇದು' ಎಂಬ ಸಾಮಾನ್ಯಾಂಶವನ್ನು ತಾನು ನೋಡಿ ಬೆಳ್ಳಿ ಎಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತಾನೆ. ಅದರಂತೆ ತನ್ನನ್ನು ತಾನೇ ನೋಡಿ (ತನ್ನ ಪ್ರತಿಬಿಂಬದಲ್ಲಿ) 'ನಾನು' ಎಂದು ಅಭಿಮಾನ ತಾಳುವನು.

—'ಸ್ವಯಂ' ಮತ್ತು 'ಅಹಂ' ಈ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಒಂದೇಅರ್ಥವಿರುವದರಿಂದ ದೃಷ್ಟಾಂತ ಮತ್ತು ದಾಷ್ಟಾಂತಿಕಗಳಿಗೆ ಸಾಮ್ಯವುಂಟಾಗುವದುಹೇಗೆ ?

ಇದಂತ್ವರೂಪ್ಯತೇ ಭಿನ್ನೇ ಸ್ವತ್ವಾಹಂತೇ ತಥೇಷ್ಯತಾಮ್ |

ಸಾಮಾನ್ಯಂಚ ವಿಶೇಷಶ್ಚ ಹುಭಯತ್ರಾಪಿ ಗಮ್ಯತೇ ||೩೮||

ಇದು ಎಂಬ ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವೂ ಬೆಳ್ಳಿ ಎಂಬ ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವೂ ಹೇಗೆ ಬೇರೆ ಬೇರೆಯೋ ಹಾಗೆ ತಾನು ಎಂಬ ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವೂ ನಾನು ಎಂಬ ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವೂ ಬೇರೆ ಬೇರೆ. ಇದು ಎಂಬುದು ಸಾಮಾನ್ಯ ರೂಪ. ಬೆಳ್ಳಿ ಎಂಬುದು ವಿಶೇಷರೂಪ. ಅದರಂತೆ ತಾನು ಎಂಬುದು ಸಾಮಾನ್ಯ ರೂಪ. ನಾನು ಎಂಬುದು ವಿಶೇಷರೂಪವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

(ಸಾಮಾನ್ಯವೆಂದರೆ ಜಾತಿ. ಎಂದರೆ ಅನೇಕ ವದಾರ್ಥಗಳ ಧರ್ಮ. ವಿಶೇಷವೆಂದರೆ ವ್ಯಕ್ತಿ ಎಂದರೆ ಆ ಅನೇಕ ವದಾರ್ಥಗಳ ಧರ್ಮದ ಏಕದೇಶ.)

ದೇವದತ್ತಃ ಸ್ವಯಂ ಗಚ್ಛೇತ್ಸಂ ವಿಶ್ವಸ್ತ ಸ್ವಯಂ ತಥಾ |

ಅಹಂ ಸ್ವಯಂ ನ ಶಕ್ನೋಮೀತೇವಂ ಲೋಕೋ

ಪ್ರಯುಜ್ಯತೇ ||೩೯||

ದೇವದತ್ತನು ತಾನೇ ಹೋಗುತ್ತಾನೆ. ನೀನು ತಾನೇ ನೀನೇ ನೋಡಿಕೋ. ನಾನು ತಾನೇ (ನಾನೇ) ಶಕ್ತನಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗಗಳಿವೆ.

(ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ 'ಸ್ವಯಂ' ಶಬ್ದವನ್ನು ಪ್ರಧಮಪುರುಷ-ಮಧ್ಯಮಪುರುಷ-ಉತ್ತಮ ಪುರುಷಗಳಲ್ಲಿ ಸಮಾನವಾಗಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸುತ್ತಾರೆ. ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಮಧ್ಯಮ-ಉತ್ತಮ ಪುರುಷಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ವಯಂ (ತಾನು) ಎಂಬುದನ್ನು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸುವ ರೂಢಿ ಇಲ್ಲ. ಹೇಗೆ ಮಾಡಿದರೂ ಅರ್ಥಕ್ಕೇನೂ ಬಾಧೆ ಇಲ್ಲ.)

ಇದಂ ರೂಪ್ಯಮಿದಂ ವಸ್ತ್ರಮಿತಿ ಯದ್ವದಿದಂ ತಥಾ |

ಅಸೌ ಸ್ವಮಹಮಿತ್ಯೇವ ಸ್ವಯಮಿತೃಭಿಮನ್ಯತೇ ||೪೦||

ಇದು ಬೆಳ್ಳಿ. ಇದು ವಸ್ತ್ರ. ಎಂದು ಮೊದಲಾಗಿ ಎಲ್ಲ ವದಾರ್ಥಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೂ ಇದು ಶಬ್ದದ ಪ್ರಯೋಗವು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿದೆ. ಅದರಂತೆ ಅವನು-ನೀನು ನಾನು ಎಂಬ ಅರ್ಥಬರುವಲ್ಲಿ ಸ್ವಯಂ (ತಾನು) ಎಂಬುದು ಪ್ರಯೋಗವಾಗುವದರಿಂದ ಸಾಮಾನ್ಯವೆನಿಸುವದು.

— ವ್ಯವಹಾರದಲ್ಲಿ ಸ್ವಯಂ, ಅಹಂ ಶಬ್ದಗಳ ಅರ್ಥವು ಭಿನ್ನವಾಗಲಿ. ಈ ಭೇದಸಿದ್ಧಿಯಿಂದಾದ ಲಾಭವೇನು?

ಅಹಂತ್ವಾದ್ಭಿದ್ಯತಾಂ ಸತ್ತ್ವಂ ಕೂಟಸ್ಥೇ ತೇನ ಕಿಂ ತವ !

ಸ್ವಯಂ ಶಬ್ದಾರ್ಥ ಏವೈಷ ಕೂಟಸ್ಥ ಇತಿ ಮೇ ಭವೇತ್ ||೪೧||

ತಾನು ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕಿಂತ ನಾನು ಎಂಬ ಶಬ್ದಾರ್ಥವು ಬೇರೆಯಾಗಲಿ. ಕೂಟಸ್ಥನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಆದ ಲಾಭವೇನು ? ಸ್ವಯಂ ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವೇ ಕೂಟಸ್ಥನೆಂಬ ಲಾಭವು ನನಗೆ ಉಂಟಾಗುವದು.

—ಸ್ವತ್ವ (ತಾನು) ಎಂಬ ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವು ಮತ್ತೊಬ್ಬನಲ್ಲನೆಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತದೆ. ಅದು ಕೂಟಸ್ಥನನ್ನು ಬೋಧಿಸುವದಿಲ್ಲವಲ್ಲ.

ಅನ್ಯತ್ವವಾರಕಂ ಸ್ವತ್ವಮಿತಿ ಚೇದನ್ಯವಾರಣಮ್ |

ಕೂಟಸ್ಥ ಸ್ವತ್ವತಾಂ ವಕ್ತುರಿಷ್ಟಮೇವ ಹಿ ತದ್ಭವೇತ್ ||೪೨||

ಸ್ವತ್ವವು ಮತ್ತೊಬ್ಬನಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುವದಾದರೆ, ಕೂಟಸ್ಥನೇ ಆತ್ಮನೆಂದು ಹೇಳುವದಕ್ಕೆ ಅದು ಅನುಕೂಲವೇ ಆಗುತ್ತದೆ.

ಆಕಳು-ಕುದುರೆ ಮುಂತಾದ ಶಬ್ದಗಳ ಉಪಯೋಗ ಹೊಂದುವ ವಸ್ತುಗಳ ಗುಣ-ಧರ್ಮಾದಿಗಳಿಂದ ಅವು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಎಂಬ ಅರ್ಥವಾಗುವದು. ಅದರಂತೆ ತಾನು ಮತ್ತು ಆತ್ಮ ಎಂಬ ಶಬ್ದಗಳ ಅರ್ಥವೂ ಬೇರೆ ಬೇರೆಯಾಕಾಗಬಾರದು ? ಸ್ವಯಂ (ತಾನು) ಎಂಬ ಶಬ್ದಾರ್ಥವು ಕೂಟಸ್ಥನೆಂದರೆ ಅವನೇ ಆತ್ಮನೆಂಬುದು ಹೇಗೆ ? ಆಕಳವು ಕುದುರೆಯಾಗಲಾರದಲ್ಲವೇ ?

ಸ್ವಯನಾತ್ಮೇತಿ ಪರ್ಯಾಯ ತೇನ ಲೋಕೇ ತಯೋಃ ಸಹ |

ಪ್ರಯೋಗೋ ನಾಸ್ತುತಃ ಸ್ವತ್ವನಾತ್ವತ್ವಂ

ಚಾನ್ಯವಾರಕಮ್ ||೪೩||

ಸ್ವಯಂ (ತಾನು) ಮತ್ತು ಆತ್ಮ ಎಂಬೆರಡು ಪರ್ಯಾಯ ಶಬ್ದಗಳು. ಅದುದರಿಂದ ವ್ಯವಹಾರದಲ್ಲಿ ಅವೆರಡನ್ನೂ ಒಂದೇ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಬಳಸುವದಿಲ್ಲ. ಹೀಗಾಗಿ ತಾನೆಂದರೂ ಸರಿ. ಆತ್ಮನೆಂದರೂ ಸರಿ. ಮತ್ತೊಬ್ಬನಲ್ಲವೆಂದು ಅರ್ಥವು.

—ಅಚೇತನವಾದ ಘಟ ಮುಂ. ಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸ್ವಯಂಶಬ್ದದ ಪ್ರಯೋಗವಾಗುತ್ತದೆ. ಅದುದರಿಂದ ತಾನು ಮತ್ತು ಆತ್ಮ ಎಂಬವು ಏಕಾರ್ಥವನ್ನು ಕೊಡಲಾರವು.

ಘಟಿಃ ಸ್ವಯಂ ನ ಜಾನಾತೀತ್ಯೇವಂ ಸ್ವಪ್ನಂ ಘಟಾದಿಷು |

ಅಚೇತನೇಷು ದೃಷ್ಟಂ ಚೇತ್ ದೃಶ್ಯತಾಮಾತ್ಮಸತ್ವತಃ ||೪೪||

ಘಟವು ತಾನು ತಿಳಿಯುವದಿಲ್ಲ; ಹೀಗೆ ಘಟವೇ ಮೊದಲಾದ ಅಚೇತನ ಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ವತ್ವವು ಕಂಡುಬರುವದು ಎಂದರೆ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಕೂಡ ಆತ್ಮನ ಸದ್ರೂಪವಿರುವದರಿಂದ ಹಾಗೆ ಕಂಡುಬಂದರೆ ತಪ್ಪಲ್ಲ.

ಎಂದಮೇಲೆ ಚೇತನ-ಅಚೇತನಗಳೆಂಬ ಭೇದಗಳಿಗೇನು ಕಾರಣ?

ಚೇತನಾಚೇತನಭಿದಾ ಕೂಟಸ್ಥಾತ್ಮಕೃತಾ ನ ಹಿ |

ಕಿಂತು ಬುದ್ಧಿ ಕೃತಾಭಾಸಕೃತ್ಯೇನೇಶ್ಯವಗಮ್ಯತಾಮ್ ||೪೫||

ಎಂದಮೇಲೆ ಚೇತನ ಅಚೇತನಗಳೆಂಬ ಭೇದಗಳು ಕೂಟಸ್ಥ ಆತ್ಮ ನಿಂದಾದವುಗಳಲ್ಲ. ಅವು ಬುದ್ಧಿಯಲ್ಲಿ ಒಡಮೂಡಿದ ಚಿದಾಭಾಸನಿಂದ ಆದ ವುಗಳೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

— ಹಾಗಾದರೆ ಜಡಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಆತ್ಮನಿರುವನೆಂದು ತಿಳಿಯುವದು ವ್ಯರ್ಥವೇ ಎಂದಾಯಿತಲ್ಲ.

ಯಥಾ ಚೇತನ ಅಭಾಸಃ ಕೂಟಸ್ಥೇ ಭ್ರಾಂತಿಕಲ್ಪಿತಃ |

ಅಚೇತನೋ ಘಟಾದಿಶ್ಚ ತಥಾ ತತ್ತ್ವೇವ ಕಲ್ಪಿತಃ ||೪೬||

ಚೇತನನಾದ ಚಿದಾಭಾಸನು ಕೂಟಸ್ಥನಲ್ಲಿ ಭ್ರಾಂತಿಯಿಂಡ ಹೇಗೆ ಆರೋಪಿತನಾಗಿರುವನೋ ಅದರಂತೆ ಅಚೇತನವೆನಿಸುವ ಘಟ ಮೊದಲಾದವು ಗಳು ಕೂಟಸ್ಥನಲ್ಲಿ ಅವಿದ್ಯೆಯಿಂದ ಕಲ್ಪಿತವಾಗಿರುವವು.

— ತಾನು ಮತ್ತು ಆತ್ಮ ಎಂಬ ಎರಡೂ ಶಬ್ದಗಳು ಒಂದೇಅರ್ಥವನ್ನು ಕೂಡತಕ್ಕ ವುಗಳೆಂದರೆ ಅತಿಪ್ರಸಂಗದೋಪಬರುತ್ತದೆ.

ತತ್ತದಂತೇ ಅಪಿ ಸ್ವಪ್ನಮಿವ ಪ್ಸಮಹಮಾದಿಷು |

ಸರ್ವತ್ರಾನುಗತೇ ತೇನ ತಯೋರಪ್ಯಾತ್ಮತೇತಿ ಚೇತ್ ||೪೭||

ನೀನು-ನಾನು ಎಂಬ ಶಬ್ದಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ವಯಂ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಸಾಮಾನ್ಯ ವಾಗಿ ಪ್ರಯೋಗವಾಗುವಂತೆ ಅದು, ಇದು ಶಬ್ದಗಳು ಕೂಡ ಆ (ಅದು) ನೀನು ಈ (ಇದು) ನಾನು ಎಂದು ಸಾಮಾನ್ಯವೆನಿಸಿ ಪ್ರಯೋಗಹೊಂದುವವು. ಅದುದರಿಂದ ಅವುಗಳಿಗೂ ಸ್ವಯಂಶಬ್ದ ದಂತೆ ಆತ್ಮವೆಂಬ ಅರ್ಥವೇ ಹೇಗೆ?

ತೇ ಆತ್ಮತ್ವೇಽಪ್ಯನುಗತೇ ತತ್ತದಂತೇ ತತಸ್ತಯೋಃ |

ಆತ್ಮತ್ವಂ ನೈವ ಸಂಭಾವ್ಯಂ ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವಾದೇರ್ಯಥಾ

ತಥಾ ||೪೮||

ಆ (ಅದು) ಈ (ಇದು) ಎಂಬ ಶಬ್ದಗಳು ಆತ್ಮವಾಚಕಗಳಾದ ನೀನು ನಾನು ಎಂಬ ಶಬ್ದಗಳೊಡನೆ ವ್ಯವಹರಿಸುವವು. (ಅಲ್ಲದೆ ಆ ಘಟ-ಈ ಘಟವೆಂದು ಆತ್ಮಗಳಲ್ಲದ ಜಡವದಾರ್ಥಗಳೊಡನೆಯೂ ಹೊಂದುವವು. ಹೀಗೆ ಅವು ಜಡವದಾರ್ಥಗಳೊಡನೆ ಹೊಂದುವದರಿಂದ ಅವು ಆತ್ಮವಾಚಕಗಳಲ್ಲ.) ಒಳ್ಳೆಯಮನುಷ್ಯ-ಕೆಟ್ಟಮನುಷ್ಯ ಎಂಬ ವದಗಳಲ್ಲಿ ಮನುಷ್ಯ ಎಂಬ ಶಬ್ದದೊಡನೆ ಹೊಂದಿ ಪ್ರಯೋಗವಾಗುವ ಒಳ್ಳೆಯ-ಕೆಟ್ಟ ಎಂಬ ಶಬ್ದಗಳು ಹೇಗೆ ಆತ್ಮವಾಚಕಗಳಲ್ಲವೋ ಅದರಂತೆ ನೀನು-ನಾನು ಎಂಬ ಶಬ್ದಗಳೊಡನೆ ಹೊಂದಿ ಪ್ರಯೋಗವಾಗುವ ಅದು-ಇದು ಎಂಬ ಶಬ್ದಗಳು ಆತ್ಮವೆಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಕೊಡುವದಿಲ್ಲ.

—ಲೋಕವ್ಯವಹಾರವೂ ಹೀಗೇ ಇರುವದು ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ.

ತತ್ತದಂತೇ ಸ್ವತಾನ್ಯತ್ವೇ ತ್ವಂತಾಹಂತೇ ಪರಸ್ಪರಮ್ |

ಪ್ರತಿವ್ಯಂದ್ವಿತಯಾ ಲೋಕೇ ಪ್ರಸಿದ್ಧೇ ನಾಸ್ತಿ ಸಂಶಯಃ||೪೯||

ಅದು-ಇದು. ತಾನು-ಅನ್ಯನು. ನೀನು-ನಾನು ಎಂಬ ಜೋಡಿಗಳಲ್ಲಿ ಇರುವವುಗಳೆಲ್ಲ ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ವಿರುದ್ಧವಾದವುಗಳೆಂದು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಿದೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಸಂಶಯವೇನೂ ಇಲ್ಲ.

ಅನ್ಯತಾಯಾಃ ಪ್ರತಿವ್ಯಂದ್ವೀ ಸ್ವಯಂ ಕೂಟಸ್ಥ ಇಷ್ಯತಾಮ್ |

ತ್ವಂತಾಯಾಃ ಪ್ರತಿಯೋಗೈಷೋಽಹಮಿತ್ಯಾತ್ಮನಿ

ಕಲ್ಪಿತಃ ||೫೦||

ಅನ್ಯನು ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ತಾನು ಎಂಬ ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವಾಗುವ ಕೂಟಸ್ಥನು ಎದುರಾಳಿ. ನೀನು ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ನಾನು ಎಂಬ ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವಾದ ಚಿದಾಭಾಸನು ಎದುರಾಳಿ. ಈ ಚಿದಾಭಾಸನು ಕೂಟಸ್ಥನಲ್ಲಿ ಕಲ್ಪಿತನಾದವನು.

—ಹೀಗೆ ಜೀವ ಮತ್ತು ಕೂಟಸ್ಥರಲ್ಲಿ ಭೇದವಿರುವದಾದರೆ ಅದು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಯಾಕೆ ತಿಳಿಯುವದಿಲ್ಲ ?

ಅಹಂತಾಸ್ವತ್ವಯೋರ್ಭೇದೇ ರೂಪ್ಯತೇ ದಂತಯೋರಿನ |

ಸ್ಪಷ್ಟೈಃಪಿನೋಹಮಾಪನ್ನಾ ಏಕತ್ವಂ ಪ್ರತಿಪೇದಿರೇ ||೫೧||

‘ಇದು’ ಎಂಬ ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥದ ಹಾಗೂ ‘ಬೆಳ್ಳಿ’ ಎಂಬ ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥದ ಭೇದದಂತೆ ನಾನು-ತಾನು ಎಂಬವುಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟಭೇದವಿದ್ದರೂ ಭ್ರಾಂತರಾದ ಜೀವರು ಅವರಿಬ್ಬರಲ್ಲಿ ಏಕತ್ವವನ್ನು ಕಾಣುತ್ತಾರೆ.

—ಆಗಲಿ, ಕೂಟಸ್ಥ-ಮತ್ತು ಜೀವರಲ್ಲಿ (ಚಿದಾಭಾಸ) ಕಂಡುಬರುವ ಏಕತ್ವಭ್ರಾಂತಿಗೆ ಕಾರಣವೇನು ?

ತಾದಾತ್ಮ್ಯಧ್ಯಾನ ಏನಾತ್ರ ಪೂರ್ವೋಕ್ತಾವಿದ್ಯಯಾ ಕೃತಃ |

ಅವಿದ್ಯಾಯಾಂ ನಿವೃತ್ತಾಯಾಂ ತತ್ತ್ವಾರ್ಯಂ

ನಿವಿವರ್ತತೇ ||೫೨||

ಹೀಗೆ ಆಗುವದಕ್ಕೆ ಈ ಮೊದಲು (ಶ್ಲೋಕ ೨೫ ರಲ್ಲಿ) ಹೇಳಿದ ಅವಿದ್ಯೆಯಿಂದಾದ ತಾದಾತ್ಮ್ಯಧ್ಯಾನವೇ ಕಾರಣವು. ಅಜ್ಞಾನರೂಪವಾದ ಅವಿದ್ಯೆಯು ನಾಶವಾದರೆ ಅದರಕಾರ್ಯವೂ ನಾಶವಾಗುವದು.

—ಅಧ್ಯಾಸ (ಒಂದರಮೇಲೊಂದನ್ನು ಹೇರುವಿಕೆ)ವು ಅವಿದ್ಯೆಯ ಕಾರ್ಯವಾದುದರಿಂದ ಅವಿದ್ಯೆಯ ನಾಶದಿಂದ ಅಧ್ಯಾಸವೂ ನಾಶವಾಗುವದೆಂದು ಹೇಳುವದು ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲ. ಯಾಕಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮ ಮತ್ತು ಆತ್ಮರು ಒಂದೇಎಂದು ಜ್ಞಾನವಾಡಮೇಲೆ ಕೂಡ ಅವಿದ್ಯೆಯ ಕಾರ್ಯವೆನಿಸುವದೇಹವು ಕಂಡೇಕಾಣುತ್ತದೆ ಎಂದರೆ—

ಅವಿದ್ಯಾವೃತ್ತಿ ತಾದಾತ್ಮೇ ವಿದ್ಯಯೈವ ವಿನಶ್ಯತಃ |

ವಿಕ್ಷೇಪಸ್ಯ ಸ್ವರೂಪಂತು ಪ್ರಾರಬ್ಧಕ್ಷಯಮೀಕ್ಷತೇ ||೫೩||

ಅವಿದ್ಯೆಯಿಂದಾದ ಆವರಣವೂ ಒಂದನ್ನೊಂದು ತಪ್ಪುತಿಳಿವಳಿಕೆಯೂ (ಎಂದರೆ ಅಧ್ಯಾಸವೂ) ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನದಿಂದ ನಾಶವಾಗುವವು. ಇನ್ನು ಅವಿದ್ಯೆಯ ವಿಕ್ಷೇಪವೆನಿಸುವ ದೇಹಾದಿಗಳು ಪ್ರಾರಬ್ಧಕ್ಷಯವಾಗುವ ದಾರಿಯನ್ನು ಕಾಯಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ.

—ಉಪಾದಾನ ಕಾರಣವೆನಿಸುವ ಅವಿದ್ಯೆಯು ನಾಶವಾದಮೇಲೆ ಅದರಕಾರ್ಯವು ಹೇಗೆ ಉಳಿಯುವದು ?

ಉಪಾದಾನೇ ವಿನಷ್ಟೇಸಿ ಕ್ಷಣಂ ಕಾರ್ಯಂ ಪ್ರತೀಕ್ಷತೇ |

ಇತ್ಯಾಹುಸ್ತಾರ್ಕಕಾಸ್ತದ್ವದಸ್ಮಾಕಃ ಕಿಂ ನ ಸಂಭವೇತ್ ||೫೪||

ಉಪಾದಾನಕಾರಣದ ನಾಶವಾದಮೇಲೆಯೂ ಕಾರ್ಯವು ಒಂದು ಕ್ಷಣ ಅಸ್ತಿತ್ವದಲ್ಲಿರುವದು. ಹೀಗೆ ತಾರ್ಕಿಕರು ಅನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಅದರಂತೆ ನಮ್ಮ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿಯೂ ಯಾಕೆ ಸಂಬಂಧವಿರಬಾರದು ?

(ತಂತು ಎಂದರೆ ಎಳೆ ಅಥವಾ ಧಾರವು. ಪಟ ಎಂದರೆ ವಸ್ತ್ರದ ಉಪಾದಾನಕಾರಣವಾಗಿದೆ. ಒಂದುವೇಳೆ ತಂತುನಾಶವಾದರೂ ಪಟವು ಒಂದು ಕ್ಷಣ ಉಳಿಯುವದು ಎಂದು ತಾರ್ಕಿಕರು ತಿಳಿಯುತ್ತಾರೆ. ಆ ನ್ಯಾಯದಂತೆ ಶರೀರಾದಿಗಳು ತೋರುವದಕ್ಕೆ ಅವಿದ್ಯೆಯು ಉಪಾದಾನಕಾರಣವೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಆ ವಿದ್ಯೆಯು ನಷ್ಟವಾದರೂ ಕೂಡ ವ್ಯಾಪ್ತ ವಶದಿಂದ ಶರೀರರೂಪೀ ಕಾರ್ಯವು ಉಳಿದುಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ ಎಂದು ಭಾವವು.)

—ತಾರ್ಕಿಕರು ಕಾರಣವು ನಷ್ಟವಾದಮೇಲೆ ಕಾರ್ಯವು ಒಂದು ಕ್ಷಣ ಉಳಿಯುವದೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ನಿಜ. ಆದರೆ ನಿಮ್ಮ ವಿಕ್ಷೇಪವು ಅನೇಕವರ್ಷಗಳ ವರೆಗೂ ಇರಬಲ್ಲದು ಎಂದಮೇಲೆ ಅದಕ್ಕೂ ಇದಕ್ಕೂ ಸಾಮ್ಯವು ಹೇಗೆ?

ತಂತೂನಾಂ ದಿನಸಂಖ್ಯಾನಾಂ ತೈಸ್ತಾದ್ಯಕ್ ಕ್ಷಣ ಈರಿತಃ |

ಭ್ರಮಸ್ಯಾಸಂಖ್ಯ ಕಲ್ಪಸ್ಯ ಯೋಗ್ಯಃ ಕ್ಷಣ

ಇಹೇಷ್ಯತಾಮ್ ||೫೫||

ನಮ್ಮ ದಿನಮಾನದ ಎಣಿಕೆಗೆಹೊಂದುವಂತೆ ತಾರ್ಕಿಕರು ತಂತುವಿನ ಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ನಾವಿಲ್ಲಿ ಅನೇಕಕಲ್ಪಗಳ ಭ್ರಮೆಗೆ ಯೋಗ್ಯವೆನಿಸುವಂತೆ ಅವರ ಕ್ಷಣವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಕೆಲವೇದಿನಗಳು ನೂತರೆ ತಂತುವು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ; ಅಲ್ಪಕಾಲದಲ್ಲಿ ವಸ್ತ್ರವು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಆ ಮಾನದಿಂದ ತಾರ್ಕಿಕರು ಒಂದು ಕ್ಷಣವೆಂದು ಹೇಳುವದು ಯೋಗ್ಯ. ಆದರೆ ನಮ್ಮ ಸಂಸಾರವು ಅನಾದಿಕಾಲದಿಂದ ನಡೆದು ಬಂದಿರುವದರಿಂದ ಬಹುಕಾಲ ಯಾಕಿರಬಾರದು? ಕುಂಬಾರನು ತನ್ನ ತಿಗರಿಯನ್ನು ತಿರುವಿ ಕೈಬಿಟ್ಟಮೇಲೆಯೂ ಕೆಲಹೊತ್ತು ಆ ತಿಗರಿಯ ಗತಿಯು ಇದ್ದೇ ಇರುತ್ತದೆಲ್ಲ. ಅದರಂತೆಯೇ ಇದು.

— ಹಾಗಾದಲ್ಲಿ ತಾರ್ಕಿಕರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವು ಸಮುಕ್ತಿಕವಾಗಿರುವಂತೆ ನಿಮ್ಮದೂ ಆಯಿತಲ್ಲವೇ ? ಎದರೆ ಹಾಗಲ್ಲ.

ವಿನಾಶೋದಕ್ಷಮಂ ಮಾನಂ ತೈರ್ವೃಥಾ ಪರಿಕಲ್ಪಿತೇ |

ಶ್ರುತಿಯುಕ್ತನುಭೂತಿಭ್ಯೋ ವದತಾಂ ಕಿಂ ನು

ದುಃಶಕಮ್ ||೫೬||

ಶ್ರುತಿಗೆ ಸಮ್ಮತವಾದ ವಿಚಾರವುಳ್ಳ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಲ್ಲದೇ ಬರಿವೈರ್ಯವಾಗಿ ಕಲ್ಪನೆ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ ತಾರ್ಕಿಕರು ಆದರೆ ಶ್ರುತಿಯುಕ್ತಿ-ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಹೊಂದುವಂತೆ ಹೇಳುವ ನಮಗೆ ಯಾವದು ಅಶಕ್ಯ ?

(ವಿಚಾರಮಾಡಿದನೋಡಿದರೆ ಕಾರಣನಾಶವಾದಮೇಲೆ ಕಾರ್ಯವು ಒಂದು ಕ್ಷಣ ಇರುತ್ತದೆ ಎಂಬ ತಾರ್ಕಿಕರಮಾತು ನಿಲ್ಲುವದಿಲ್ಲ. ಆದರೂ ಅವರು ಯಾವುದೇ ಬಲವತ್ತರ ಪ್ರಮಾಣವಿಲ್ಲದೇ ಹಾಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ನಾವುಮಾತ್ರ ಶ್ರುತಿಯುಕ್ತಿ-ಅನುಭವಗಳ ಪ್ರಮಾಣಗಳನ್ನು ಆಧರಿಸಿಹೇಳುತ್ತೇವೆ.)

— ಇನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದ ವಿಷಯ.

ಆಸ್ತಾಂ ದುಸ್ತಾರ್ಕಿಕೈಃ ಸಾಕಂ ವಿವಾದಃ ಪ್ರಕೃತಂ ಬ್ರುವೇ |

ಸ್ವಾಹಮೋಃ ಸಿದ್ಧಮೇಕತ್ವಂ ಕೂಟಸ್ಥ

ಪರಿಣಾಮಿನೋಃ ||೫೭||

ಈ ಕೃತರ್ಕವಾದಿಗಳೊಡನೆ ವಾದಮಾಡುವದು ಇನ್ನುಸಾಕು. ಸದ್ಯದ ವಿಷಯವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತೇನೆ. ತಾನು ಎಂಬಮಾತಿನ ಅರ್ಥವಾದ ಕೂಟಸ್ಥನೂ ಪರಿಣಾಮೀ ಎಂದರೆ ಚಿದಾಭಾಸನೂ ಒಂದು ಎಂಬುದು ಭ್ರಾಂತಿಯಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾದ ವಿಷಯ.

— ಹಾಗೆಂದು ಯಾರಿಗೂ ತಿಳಿಯುವದಿಲ್ಲವಲ್ಲ.

ಪೂರ್ವಾಪರ ಪರಾಮರ್ಶವಿಕಾಲಾಸ್ತತ್ರ ಕೇಚನ |

ವಾಕ್ಯಾಭಾಬಸಾನ್ ಸ್ವಪಕ್ಷೇ ಯೋಜಯಂತೃಪ್ತ

ಲಜ್ಜಯಾ ||೫೮||

ಅದರೊಳಗಿನ ಕೆಲ ತಾರ್ಕಿಕರು ಹಿಂದು ಮುಂದಿನ ವಿಚಾರ ಮಾಡಲು ಅಸಮರ್ಥರಾಗಿ ಮುಖ್ಯವಾಕ್ಯದಂತೆಯೇ ಕಾಣುವ ಗೌಣವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ತಂತಮ್ಮ ಪಕ್ಷಕ್ಕೆ ಹೊಂದಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ.

—ಕೇವಲ 'ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ', ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವ ಲೋಕಾಯತರೇ ಮುಂ. ಪಕ್ಷವನ್ನು ಅನುವಾದ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ.

ಕೂಟಸ್ಥಾದಿ ಶರೀರಾಂತ ಸಂಘಾತಸ್ಯಾತ್ಮತಾಂ ಜಗುಃ |

ಲೋಕಾಯತಾಃ ವಾನುರಾಶ್ಚ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾಭಾಸಮಾ-

ಶ್ರೀತಾಃ ||೫೯||

ತಿಳಿದವರೆನಿಸಿದ ಲೋಕಾಯತರು ತಿಳಿಯದವರೆನಿಸಿದ ಸಾಮಾನ್ಯರು ಕೂಡ ಕೂಟಸ್ಥನನ್ನು ಮೊದಲುಗೊಂಡು ಶರೀರದ ವರೆಗಿನ ಗುಂಪನ್ನು ಆತ್ಮವೆಂದು ಹೇಳುವರು.

—ಅಲ್ಲದೇ ಲೋಕಾಯತರೆಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳ ಈ ಚಾರ್ವಾಕರು ತಮ್ಮ ಮತವು ಶ್ರುತಿಗೆ ಸಮ್ಮತವೆಂದು ತೋರಿಸಲು ತಮಗೆ ಅನುಕೂಲ ಶ್ರುತಿ ವಾಕ್ಯಗಳ ಪ್ರಮಾಣಗಳನ್ನು ಕೊಡುವರು.

ಶ್ರುತೀಕರ್ತುಂ ಸ್ವಪಕ್ಷಂ ತೇ ಕೋಶಮನ್ನಮಯಂ ತಥಾ |

ವಿರೋಚನಸ್ಯ ಸಿದ್ಧಾಂತಂ ಪ್ರಮಾಣಂ ಪ್ರತಿಜ್ಞೀರೇ ||೬೦||

'ದೇಹವೇ ಆತ್ಮ' ಎಂಬ ತಮ್ಮಪಕ್ಷವು ಶ್ರುತಿಗೆ ಒಪ್ಪಿಗೆಯಾಗಿರುವದೆಂದು ತೋರಿಸುವದಕ್ಕಾಗಿ ಅವರು ಅನ್ನಮಯ ಕೋಶ ಪ್ರತಿಪಾದಕವಾಕ್ಯಗಳು ಹಾಗೂ ವಿರೋಚನನ ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ಉದಾಹರಣೆಯಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

(ಅವರಿಗನುಕೂಲ ಶ್ರುತಿ ಪ್ರಮಾಣಗಳು:-ಸ ವಾ ಏಷ ಪುರುಷೋಽನ್ನ ರಸಮಯಃ! ತೈತ್ತರೀಯ ವಿರೋಚನ ಸಿದ್ಧಾಂತವೆಂದರೆ- ಆತ್ಮೈವೇದ ಮಹಯ್ಯಃ! ಛಾಂದೋಗ್ಯ ಹೀಗೆ ಶ್ರುತಿವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಅವರು ಹೇಳಿದರೂ ಅವುಗಳನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುವದು ಅವರಿಂದಾಗುವದಿಲ್ಲ.)

—ಈ ಮತದಲ್ಲಿಯ ದೋಷಗಳು.

ಜೀವಾತ್ಮನಿರ್ಗಮೇ ದೇಹಮರಣಸ್ಯಾತ್ರ ದರ್ಶನಾತ್ |

ದೇಹಾತಿರಿಕ್ತ ಏವಾತ್ಮೇತ್ಯಾಹುರ್ಲೋಕಾಯತಾಃ ಪರೇ||೬೧||

ಜೀವಾತ್ಮನು ಹೋದ ಮೇಲೆ ದೇಹವು ಸತ್ತು ಬೀಳುವದು ಕಾಣುವದರಿಂದ ದೇಹಕ್ಕಿಂತ ಆತ್ಮನು ಬೇರೆಯಾಗಿರಬೇಕೆಂದು ಬೇರೆ ಕೆಲವು ಲೋಕಾಯತರು ಅನ್ನುವರು.

—ಅನರ ಅಭಿವ್ರಾಯದಂತೆ ಆತ್ಮ.

ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತ್ವೇನಾಭಿನುತಾಹಂಧೀರ್ಧೇಹಾತಿರೇಕಿಣಮ್ |

ಗಮಯೇದಿಂದ್ರಿಯಾತ್ಮಾನಂ ವಚ್ಚೀತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಯೋಗತಃ ||೬೨||

ನಾನು ನೂತಾಡುತ್ತೇನೆ. (ನಾನು ನೋಡುತ್ತೇನೆ.) ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಯೋಗಗಳಿಂದ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ಸಮ್ಮತವಾಗಿರುವ ಅಹಂಬುದ್ಧಿಯು ಸ್ಥೂಲ ದೇಹಕ್ಕಿಂತಲೂ ಬೇರೆಯಾದ ಇಂದ್ರಿಯ ರೂಪನಾದ ಆತ್ಮನನ್ನು ಸೂಚಿಸುವದು

—ಜೀತನವಾದ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಅದೆಂತು ಆತ್ಮವಾಗುವವು?

ವಾಗಾದೀನಾಮಿಂದ್ರಿಯಾಣಾಂ ಕಲಹಃ ಶ್ರುತಿಷು ಶ್ರುತಃ |

ತೇನ ಚೈತನ್ಯಮೇತೇಷಾಮಾತ್ಮತ್ವಂ ತತ ಏನ ಹಿ ||೬೩||

ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ವಾಕ್ (ವಾಣಿ) ಮೊದಲಾದ ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಕಲಹದ ವರ್ಣನೆಯುಂಟು. ಆದುದರಿಂದ ಅವುಗಳಿಗೆ ಚೈತನ್ಯವಿದೆ. ಹಾಗೂ ಆತ್ಮತ್ವವೂ ಇರುತ್ತದೆ.

—ಈ ಮತವನ್ನು ಅಲ್ಲಗಳೆದು ಮತ್ತೊಂದನ್ನು ಹೇಳತೊಡಗುತ್ತಾರೆ.

ಹೈರಣ್ಯಗರ್ಭಾಃ ಪ್ರಾಣಾತ್ಮವಾದಿನಸ್ತ್ವೇವಮೂಚಿರೇ |

ಚಕ್ಷುರಾದ್ಯಕ್ಷ ಲೋಪೇಽಪಿ ಪ್ರಾಣಸತ್ವೇ ತು ಜೀವತಿ ||೬೪||

ಪ್ರಾಣೋ ಜಾಗರ್ತಿ ಸುಪ್ತೇಽಪಿ ಪ್ರಾಣಶ್ಚೈಷ್ಯಾದಿಕಂ

ಶ್ರುತಮ್ |

ಕೋಶಃ ಪ್ರಾಣಮಯಃ ಸಮ್ಯಗ್ವಿಸ್ತರೇಣ ಪ್ರಪಂಚಿತಃ ||೬೫||

ಪ್ರಾಣವೇ ಆತ್ಮನೆಂದು ತಿಳಿಯುವ ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭೋಪಾಸಕರು ಹೀಗನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಕಣ್ಣು-ಕಿವಿ ಮೊದಲಾದ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ನಾಶವಾದರೂ ಪ್ರಾಣವಿದ್ದರೆ ಸಾಕು. ಬದುಕುತ್ತಾನೆ. ಅಲ್ಲದೇ ಪ್ರಾಣವು ಗಾಢನಿದ್ರೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಎಚ್ಚರವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಪ್ರಾಣವೇ ಎಲ್ಲವುಗಳಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನದು ಎಂದು ಮೊದಲಾಗಿ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿದೆ. ಪ್ರಾಣಮಯ ಕೋಶವನ್ನು ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ವಿಸ್ತರವಾಗಿ ವರ್ಣಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಆದುದರಿಂದ ಪ್ರಾಣವೇ ಆತ್ಮ.

—ಪ್ರಾಣಕ್ಕಿಂತ ಒಳಗಿರುವ ಮನಸ್ಸು ಆತ್ಮನೆಂದು ಹೇಳುವವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ಮನ ಆತ್ಮೇತಿ ಮನ್ಯಂತ ಉಪಾಸನಪರಾ ಜನಾಃ |

ಪ್ರಾಣಸ್ಯಾಭೋಕ್ತೃತಾ ಸ್ಪಷ್ಟಾ ಭೋಕ್ತೃತ್ವಂ ಮನಸಸ್ತತಃ ||೬೬||

ಬೇರೆ ಕೆಲ ಉಪಾಸಕರು ಮನಸ್ಸೇ ಆತ್ಮವೆಂದು ತಿಳಿಯುವರು. ಪ್ರಾಣವು ಜಡವಾದುದು. ಅದುದರಿಂದ ಅದು ಭೋಗಿಸುವದಲ್ಲವೆಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟವೇ ಇರುವುದು. ಹೀಗಾಗಿ ಮನಸ್ಸು ಭೋಕ್ತಾ ಎಂಬುದು ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು.

—ಮನಸ್ಸೇ ಆತ್ಮನೆಂದು ಹೇಳುವ ಕೆಲವು ಶ್ರುತಿ ಪ್ರಮಾಣಗಳನ್ನು ಹೇಳುವರು.

ಮನ ಏವ ಮನುಷ್ಯಾಣಾಂ ಕಾರಣಂ ಬಂಧಮೋಕ್ಷಯೋಃ |

ಶ್ರುತೋ ಮನೋಮಯಃ ಕೋಶಸ್ತೇನಾತ್ಮೇತೀರಿತಂ

ಮನಃ ||೬೭||

ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ಬಂಧವಾಗುವುದಕ್ಕೂ ಮೋಕ್ಷವಾಗುವುದಕ್ಕೂ ಮನಸ್ಸೇ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಕಾರಣವೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಮನೋಮಯ ಕೋಶವೂ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿತವಾಗಿದೆ. ಅದುದರಿಂದ-ಮನಸ್ಸೇ ಆತ್ಮವೆಂದು ಹೇಳಬೇಕಾಯಿತು.

—ಈಗ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಒಳಗೆ ಇರುವ ವಿಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ (ಬುದ್ಧಿಗೆ) ಆತ್ಮ ನೆನ್ನುನ ಬೌದ್ಧರ ಮತ.

ವಿಜ್ಞಾನಮಾತ್ಮೇತಿ ಪರ ಆಹುಃ ಕ್ಷಣಿಕ ವಾದಿನಃ |

ಯತೋ ವಿಜ್ಞಾನಮೂಲತ್ವಂ ಮನಸೋ ಗಮ್ಯತೇ

ಸ್ಫುಟಿಮ್ ||೬೮||

ಮನಸ್ಸು ವಿಜ್ಞಾನ ಮೂಲವಾಗಿದೆ. ಎಂದರೆ ಮನಸ್ಸನ್ನರಿಯುವದಕ್ಕೆ ಕ್ಷಣ-ಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಹುಟ್ಟಿ ಸಾಯುತ್ತಿರುವ ಬುದ್ಧಿಯು ಕಾರಣವಾಗಿದೆ. ಅದುದರಿಂದ ಬೌದ್ಧರು ವಿಜ್ಞಾನವೇ ಆತ್ಮವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

—ವಿಜ್ಞಾನ-ಮತ್ತು ಮನಸ್ಸು ಇವೆರಡು ಶಬ್ದಗಳು ಒಂದೇ ಅಂತಃಕರಣ ವಾಚಕಗಳು. ಎಂದಮೇಲೆ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಯಕಾರಣ ಭಾವವು ಸಂಭವಿಸುವದು ಹೇಗೆ?

ಅಹಂ ವೃತ್ತಿರಿದಂ ವೃತ್ತಿರಿತ್ಯಂತಃ ಕರಣಂ ದ್ವಿಧಾ |

ವಿಜ್ಞಾನಂ ಸ್ಯಾದಹಂ ವೃತ್ತಿರಿದಂವೃತ್ತಿಮನೋಭವೇತ್ ||೬೯||

ಅಂತಃಕರಣದಲ್ಲಿ 'ನಾನು' ಎಂಬುದೊಂದು, 'ಇದು' ಎಂಬುದೊಂದು ಹೀಗೆ ಎರಡು ಬಗೆಯ ವೃತ್ತಿಗಳಿವೆ. ಬುದ್ಧಿಯು ಅಹಂ ವೃತ್ತಿರೂಪವಾಗಿದೆ. ಮನಸ್ಸು ಇದಂ ವೃತ್ತಿರೂಪವಾಗಿದೆ.

—ಇನ್ನು ಮನಸ್ಸು-ಬುದ್ಧಿಗಳ ಕಾರ್ಯಕಾರಣ ಭಾವವು.

ಅಹಂ ಪ್ರತ್ಯಯ ಬೀಜತ್ವಮಿದಂ ವೃತ್ತೇರಿತಿ ಸ್ಫುಟಿಮ್ |

ಅವಿದಿತ್ವಾಸ್ವನಾತ್ಮಾನಂ ಬಾಹ್ಯಂ ವೇತ್ತಿ ನ ತು ಕ್ಷಚಿತ್ ||೨೦||

ಇದು ಎಂಬ ವೃತ್ತಿಗೆ ನಾನು ಎಂಬ ಪ್ರತ್ಯಯವೇ ಬೀಜವೆಂಬದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿದೆ. ಯಾಕಂದರೆ ತನ್ನನ್ನು ಅರಿತು ಕೊಳ್ಳದವನು ತನ್ನಿಂದ ಬೇರೆ ಪದಾರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಯಲಾರನು.

—ಆ ವಿಜ್ಞಾನ (ಬುದ್ಧಿ)ವು ಕ್ಷಣ-ಕ್ಷಣಕ್ಕೂ ಹುಟ್ಟಿ ಅಡಗುವಂಥದು. ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಅನುಭವವೇ ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿದೆ.

ಕ್ಷಣೇ ಕ್ಷಣೇ ಜನ್ಮನಾಶಾವಹಂ ವೃತ್ತೇರ್ಮಿತೌ ಯ ತಃ |

ವಿಜ್ಞಾನಂ ಕ್ಷಣಿಕಂ ತೇನ ಸ್ವಪ್ರಕಾಶಂ ಸ್ವತೋ ಮಿತೇಃ ||೨೧||

ಪ್ರತಿಕ್ಷಣಕ್ಕೂ ಅಹಂ ವೃತ್ತಿಯ ಹುಟ್ಟುವಿಕೆ, ನಾಶವಾಗುವಿಕೆಗಳು ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತವೆ. ಆದುದರಿಂದ ವಿಜ್ಞಾನವು ಕ್ಷಣಿಕ. ಇದು ತನ್ನನ್ನು ತಾನು ತಿಳಿಯುವುದರಿಂದ ತನ್ನ ಬೆಳಕಿನಿಂದಲೇ ಬೆಳಗುವಂಥದು.

(ಇನ್ನೊಂದು ನಾಥನದ ಅನೇಕ್ಷೆ ಇಲ್ಲದೇ ಸ್ವತಃ ಸ್ಫೂರ್ತಿ ಗೊಳ್ಳುವ ಪದಾರ್ಥಕ್ಕೆ ಸ್ವಪ್ರಕಾಶವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ)

—ವಿಜ್ಞಾನವೇ ಆತ್ಮನೆನ್ನುವದಕ್ಕೆ ಶ್ರುತಿಪ್ರಮಾಣ.

ವಿಜ್ಞಾನಮಯ ಕೋಶೋಯಂ ಜೀವ ಇತ್ಯಾಗಮಾ ಜಗುಃ |

ಸರ್ವಸಂಸಾರ ಏತಸ್ಯ ಜನ್ಮನಾಶ-ಸುಖಾದಿಕಃ ||೨೨||

ಈ ವಿಜ್ಞಾನಮಯ ಕೋಶವೇ ಜೀವನೆಂದು ಶ್ರುತಿಯು ಕೂಡ ಹೇಳುವದು. ಹುಟ್ಟು-ಸಾವು ಸುಖ-ದುಃಖ ಇತ್ಯಾದಿ ಎಲ್ಲ ಸಂಸಾರವೂ ವಿಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ.

—ಶೂನ್ಯವಾದೀ ಬೌದ್ಧರ ಮತವು.

ವಿಜ್ಞಾನಂ ಕ್ಷಣಿಕಂ ನಾತ್ಮಾ ವಿದ್ಯುದಾದಭ್ರನಿಮೇಷನತ್ |

ಅನ್ಯಸ್ಯಾನುಪಲಬ್ಧತ್ವಾಚ್ಛೂನ್ಯಂ ಮಾಧ್ಯಮಿಕಾ ಜಗುಃ||೨೩||

ವಿಜ್ಞಾನವು ಮಿಂಚು-ಮೋಡ-ಕಣ್ಣು ರೆವೈಯಂತೆ ಕ್ಷಣಿಕವಾದುದರಿಂದ ಆತ್ಮವಲ್ಲ. ಆ ವಿಜ್ಞಾನಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆ ಇನ್ನೇನೂ ತೋರುವದಿಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ಮಾಧ್ಯಮಿಕ ಬೌದ್ಧರು ಶೂನ್ಯವೇ ಆತ್ಮನೆಂದು ಹೇಳುವರು.

—ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿ ವಚನಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಅಸದೇನೇದಮಿತ್ಯಾದಾವಿದಮೇವ ಶ್ರುತಂ ತತಃ |

ಜ್ಞಾನಜ್ಞೇಯಾತ್ಮಕಂ ಸರ್ವಂ ಜಗದ್ಭ್ರಾಂತಿ-

ಪ್ರಕಲ್ಪಿತಮ್ ||೭೪||

‘ಈ ಜಗತ್ತು ಹುಟ್ಟುವದಕ್ಕಿಂತ ಮೊದಲು ಶೂನ್ಯವಾಗಿತ್ತು. ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ ಹೀಗೆಯೇ ಹೇಳಿದೆ. ಆದುದರಿಂದ ತಿಳಿವಳಿಕೆ ಹಾಗೂ ತಿಳಿಯತಕ್ಕ ವಸ್ತುಗಳು ಒಟ್ಟು ಎಲ್ಲವೂ ಭ್ರಾಂತಿಯಿಂದ ಕಲ್ಪಿತವಾದವುಗಳು.

—ಗ್ರಂಥಕಾರರು ಶೂನ್ಯವಾದೀ ಮಾಧ್ಯಮಿಕ ಖಂಡನ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ.

ನಿರಭಿಷ್ಠಾನ ವಿಭ್ರಾಂತೇರಭಾವಾದಾತ್ಮನೋಽಸ್ತಿತಾ |

ಶೂನ್ಯಸ್ಯಾಪಿ ಸಸಾಕ್ಷಿತ್ವಾದನ್ಯಥಾ ನೋಕ್ತಿರಸ್ಯ ತೇ ||೭೫||

ಅಭಿಷ್ಠಾನವಿಲ್ಲದೇ ಭ್ರಾಂತಿಯು ಸಂಭವಿಸುವದಿಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ಆತ್ಮನ ಅಸ್ತಿತ್ವವು ಸಿದ್ಧವಾಗುವದು. ಅದರಂತೆ ಶೂನ್ಯಕ್ಕೆ ಕೂಡ ಸಾಕ್ಷಿಯು ಇರಲೇಬೇಕು. ಇಲ್ಲವಾದರೆ ಶೂನ್ಯದ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಮಾತು ಡಲು ಬರುವದಿಲ್ಲ.

—ಹಾಗಾದರೆ ಆತ್ಮನು ಯಾರು ?

ಅನೋ ವಿಜ್ಞಾನಮಯತ ಅನಂದಮಯ ಅಂತರಃ |

ಅ ಸ್ತಿತ್ಯೇವೋಪಲಬ್ಧ್ಯ ಇತಿವೈದಿಕ-ದರ್ಶನಮ್ ||೭೬||

ವಿಜ್ಞಾನಮಯ ಕೋಶಕ್ಕಿಂತ ಒಳಗೆ ಅದಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆಯಾದ ಅನಂದಮಯ ಕೋಶವೆಂಬುದೊಂದು ಇರುತ್ತದೆ. ಆದುದರಿಂದ ಅವನು ಇರುವನೆಂದೇ ತಿಳಿಯಬೇಕೆಂದು ವೈದಿಕ ದರ್ಶನವು ಹೇಳುತ್ತದೆ.

ಹೀಗೆ ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪ ವಿಷಯವಾಗಿದ್ದ ಮತಭೇದಗಳನ್ನು ಹೇಳಿ ಅವನ ಪರಿಮಾಣದ (ಗಾತ್ರ) ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಇರುವ ಮತಭೇದಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಅಣುರ್ಮಹಾನ್ ಮಧ್ಯಮೋ ವೇತ್ಯೇವಂ ತತ್ರಾಪಿವಾದಿನಃ |

ಬುಹುಧಾ ವಿವರಂತೇ ಹಿ ಶ್ರುತಿ ಯುಕ್ತಿ ಸಮಾಶ್ರಯಾತ್ ||೭೭||

ಆತ್ಮನು ಅಣುವೋ ? ಮಹತ್ವೋ ? ಅಥವಾ ಮಧ್ಯಮನೋ ಎಂದು ಬಡಿದಾಡುವ ವಾದಿಗಳು ಶ್ರುತಿನಾಕ್ಯ ಮತ್ತು ಯುಕ್ತಿ ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿ ಅನೇಕ ಬಗೆಯಾಗಿ ವಾದ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ.

— ಆತ್ಮನು ಅಣುಮಾತ್ರನೆಂಬ ಆಂತರಾಳಿಕರ ಮತವನ್ನು ನೋದಲು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಅಣುಂ ವದಂತ್ಯಾಂತರಾಲಾಃ ಸೂಕ್ಷ್ಮನಾಡೀ ಪ್ರಚಾರತಃ |

ರೋಮ್ಲಃ ಸಹಸ್ರಭಾಗೇನ ತುಲ್ಯಾಸು ಪ್ರಚರಂತ್ಯಯಮ್ ||೭೮||

ಆಂತರಾಳಿಕರು ಅಣುವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಅವನು ಒಂದು ಕೂದಲೆಳೆಯ ಸಾವಿರದಲ್ಲೊಂದು ಭಾಗದಷ್ಟು ಸಣ್ಣದಾದ ನಾಡಿಯಲ್ಲಿ ಸಂಚಾರ ಮಾಡುತ್ತಿರುವನು.

— ಆತ್ಮನು ಅಣುವೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಶ್ರುತಿ ಪ್ರಮಾಣ.

ಅಣೋರಣೇಯಾನೇಷೋಽಣುಃ ಸೂಕ್ಷ್ಮಾತ್ಸೂಕ್ಷ್ಮತರಂ ತ್ವಿತಿ |

ಅಣುತ್ವನಾಹುಃ ಶ್ರುತಯಃ ಶತಶೋಽಥ ಸಹಸ್ರಶಃ ||೭೯||

ಆತ್ಮನು ಅಣುವಿಗಿಂತ ಅಣುವಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಇವನು ಅಣು. ಸೂಕ್ಷ್ಮಕ್ಕಿಂತಲೂ ಇವನು ಸೂಕ್ಷ್ಮ. ಹೀಗೆ ನೂರಾರು ಅದೇಕೆ ಸಾವಿರಾರು ಶ್ರುತಿಗಳು ಆತ್ಮನು ಅಣುವೆಂಬುದನ್ನು ಹೇಳುತ್ತವೆ.

— ಇದರಂತೆ ಇನ್ನೊಂದು.

ಬಾಲಾಗ್ರಶತಭಾಗಸ್ಯ ಶತಥಾ ಕಲ್ಪಿತಸ್ಯಚ |

ಭಾಗೋಜೀವಃ ಸ ವಿಜ್ಞೇಯ ಇತಿ ಚಾಹಾಪರಾ ಶ್ರುತಿಃ ||೮೦||

ನೂರಾರು ತುಂಡಾಗುವಂತೆ ಕತ್ತರಿಸಿದ ಕೂದಲ ತುದಿಯ ನೂರನೆಯ ಭಾಗದಷ್ಟು ಜೀವನಿರುವನೆಂದು ಬೇರೊಂದು ಶ್ರುತಿಯು ಹೇಳುತ್ತದೆ.

— ಇನ್ನು ಮಧ್ಯಮ ಪರಿಮಾಣದವನೆಂದು ತಿಳಿಯುವ ಜೈನರ ಮತ.

ದಿಗಂಬರಾ ಮಧ್ಯಮಸ್ವಮಾಹುರಾಪಾದಮಸ್ತಕಮ್ |

ಚೈತನ್ಯವ್ಯಾಪ್ತಿಸಂದೃಷ್ಟೇರಾನಖಾಗ್ರಶ್ರುತೇ ರಪಿ ||೮೧||

ಕಾಲಿನಿಂದ ಹಿಡಿದು ತಲೆಯವರೆಗೆ ಚೈತನ್ಯವು ವ್ಯಾಪಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಎಂದು ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತಿರುವದರಿಂದ, ಹಾಗೂ ಆತ್ಮನು ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಿಸಿ

ಉಗುರ ತುದಿಯವರೆಗೂ ವ್ಯಾಪಿಸಿರುವನೆಂದು ಶ್ರುತಿಯು ಇರುವದರಿಂದ ನಗ್ನ ಸಾಂಪ್ರದಾಯದ ಜೈನರು ಆತ್ಮನ ಮಧ್ಯಮತ್ವ ಎಂದರೆ ಆತ್ಮನು ಶರೀರ ಪ್ರಮಾಣದವನಾಗಿರುವನೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

—ಹೀಗೆ ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಆತ್ಮನ ನಾಡೀ ಪ್ರಚಾರವು ಸಂಭವಿಸುವದಿಲ್ಲ ಎಂದರೆ ಸಮಾಧಾನ.

ಸೂಕ್ಷ್ಮನಾಡೀ ಪ್ರಚಾರಸ್ತು ಸೂಕ್ಷ್ಮೈರವಯವೈರ್ಭವೇತ್ |

ಸ್ಥೂಲದೇಹಸ್ಯ ಹಸ್ತಾಭ್ಯಾಂ ಕಂಚುಕಪ್ರತಿಮೋಕವತ್ ||೪೨||

ಸ್ಥೂಲ ದೇಹವು ತನ್ನ ಕೈಗಳನ್ನು ಮೊದಲು ಹಾಕಿ ಅಂಗಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಮಾಡುವಂತೆ ಜೀವನು ತನ್ನ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ಅವಯವಗಳಿಂದ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ನಾಡಿಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಮಾಡುತ್ತಾನೆ.

—ಒಳ್ಳೇದು. ಆತ್ಮನಿಗೆ ಹೀಗೆ ಗೊತ್ತಾದ ಒಂದು ಪರಿಮಾಣವುಳ್ಳವನಾದರೆ ಸಣ್ಣ ದೊಡ್ಡ ದೇಹಗಳಲ್ಲಿ ಅವನ ಪ್ರವೇಶವು ಹೇಗೆ ?

ಸ್ಯೂನಾಧಿಕಶರೀರೇಷು ಪ್ರವೇಶೋಽಪಿ ಗಮಾಗಮೈಃ |

ಆತ್ಮಾಂಶಾನಾಂ ಭವೇತ್ತೇನ ಮಧ್ಯಮತ್ವಂ

ವಿನಿಶ್ಚಿತಮ್ ||೪೩||

ಆತ್ಮನ ಭಾಗಗಳ ಹಿಗ್ಗುವಿಕೆ ಕುಗ್ಗುವಿಕೆಗಳಿಂದ ಸಣ್ಣ - ದೊಡ್ಡ ದೇಹಗಳಲ್ಲಿ ಅವನ ಪ್ರವೇಶವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದುದರಿಂದ ಅವನ ಮಾಧ್ಯಮತ್ವವು ನಿಶ್ಚಯವಾಯಿತು.

—ನಿಮ್ಮಂತೆ ಆತ್ಮನು ಸಾವಯವನೆಂದು ತಿಳಿದರೆ ಘಟಾದಿಗಳಂತೆ ಅವನಿಗೆ ನಾಶವೊದಗುವದಿಲ್ಲ. ಎಂದರೆ ಗ್ರಂಥಕರ್ತರು ಈ ಮತದಲ್ಲಿ ದೋಷಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಸಾಂಶಸ್ಯ ಘಟವನ್ನಾಶೋ ಭವತ್ಯೇವ ತಥಾ ಸತಿ |

ಕೃತನಾಶಾಕೃತಾಭ್ಯಾಗಮಯೋಃ ಕೋ ವಾರಕೋ

ಭವೇತ್ ||೪೪||

ಸಾವಯವನಾದ ಆತ್ಮನ ನಾಶವು ಘಟದಂತೆ ಆಗಬೇಕು. ಹಾಗಾದಲ್ಲಿ ಕೃತನಾಶ ಅಕೃತಾಭ್ಯಾಗಮ ದೋಷಗಳನ್ನು ನಿವಾರಿಸುವವರು ಯಾರು ?

(ಕೃತನಾಶವೆಂದರೆ - ಮಾಡಿದ ಪುಣ್ಯಪಾಪಗಳು ಫಲಕೊಡದೆ ಹೋಗಿ ಬೇಕಾಗುವದು ಎಂದರ್ಥ. ಆತ್ಮನೂ ನಾಶವಾದರೆ ಅದರ ಫಲ ಮುಟ್ಟುವದು ಯಾರಿಗೆ ? ಇನ್ನು ಅಕೃತಾಭ್ಯಾಗಮವೆಂದರೆ - ಹಿಂದಿನ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲದ ಆತ್ಮನು ಹಿಂದಿನ ಜನ್ಮದ ಕರ್ಮಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದೇ ಈ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ಅನುಭವಿಸ ಬೇಕಾಗುವದು. ಇವುಗಳ ನಿವಾರಣೆ ಮಾಡುವವರು ಯಾರು ? ಎಂದು ಗ್ರಂಥಕಾರರು ಪ್ರಶ್ನಮಾಡುತ್ತಾರೆ.)

ತಸ್ಮಾದಾತ್ಮಾ ಮಹಾನೇವ ನೈವ-ಋರ್ನಾಸಿ ಮಧ್ಯಮಃ |

ಆಕಾಶವತ್‌ಸರ್ವಗತೋ ನಿರಂಶಃ ಶ್ರುತಿಸಂನ್ಯತಃ ||೪೫||

ಆದುದರಿಂದ ಆತ್ಮನು ಮಹತ್‌ಪರಿಮಾಣನು. ಅಣುವೂ ಅಲ್ಲ. ಮಧ್ಯ ಮನೂ ಅಲ್ಲ. ಆಕಾಶದಂತೆ ಅವನು ಎಲ್ಲಕಡೆಗೂ ತುಂಬಿಕೊಂಡಿರುವನು. ಅವನು ಸಾವಯವನಲ್ಲ ಎಂಬುದು ಶ್ರುತಿಗೆ ಒಪ್ಪಿ ಗೆಯಾದ ಮಾತು.

—ಈ ರೀತಿ ಆತ್ಮನ ವಿಭುತ್ವವನ್ನು ಸಿದ್ಧಮಾಡಿದಮೇಲೆ ಅವನ ಚಿದ್ರೂಪವನ್ನು ಸಿದ್ಧಮಾಡುವದಕ್ಕೆ ಮೊದಲು ವಾದಿಗಳ ಭಿನ್ನಾಭಿಪ್ರಾಯಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಇತ್ಯುಕ್ತ್ವಾ ತದ್ವಿಶೇಷೇ ತು ಬಹುಧಾ ಕಲಹಂ ಯಯುಃ |

ಅಚಿದ್ರೂಪೋಽಥ ಚಿದ್ರೂಪಶ್ಚಿದ ಚಿದ್ರೂಪ ಇತ್ಯಪಿ ||೪೬||

ಇಷ್ಟವೆಂದು ಆತ್ಮನ ವಿಶೇಷರೂಪದ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಅವನು ಜಡನೋ ಅಥವಾ ಚಿದ್ರೂಪನೋ, ಎರಡುವ್ರಕಾರದ ರೂಪವುಳ್ಳವನೋ ? ಎಂದು ಮೊದಲಾಗಿ ಅನೇಕಬಗೆಯಿಂದ ಜಗಳವಾಡುತ್ತಾರೆ.

— ಈ ಮೂರು ಪ್ರಕಾರದ ವಾದಗಳಲ್ಲಿ 'ಆತ್ಮನು ಜಡ' ಎಂಬ ಮಾತನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಪ್ರಾಭಾಕರಾಸ್ತಾಕೀಕಾಶ್ಚ ಪ್ರಾಹುರಸ್ಯಾಚಿದಾತ್ಮತಾಮ್ |

ಆಕಾಶವದ್‌ದ್ರವ್ಯಮಾತ್ಮಾ ಶಬ್ದವತ್ತದ್ಗುಣಶ್ಚಿತಿಃ ||೪೭||

ಪ್ರಾಭಾಕರ ಮೀಮಾಂಸಕರೂ ತಾರ್ಕಿಕರೂ ಆತ್ಮನ ಜಡತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುವರು. ಆಕಾಶದಂತೆ ಅವನೊಂದು ದ್ರವ್ಯ. ಆಕಾಶಕ್ಕೆ ಶಬ್ದವೆಂಬುದೊಂದು ಗುಣವಿದ್ದಂತೆ ಜ್ಞಾನವೆಂಬುದು ಆತ್ಮನಗುಣವೆಂದು ಇವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

(ಭಟ್ಟ ಮೀಮಾಂಸಕರಲ್ಲಿ ಪ್ರಭಾಕರನೊಬ್ಬ ಮುಖ್ಯನು. ಇವನು ತನ್ನ ಗುರುಗಳಿಗಿಂತ ತುಸು ಬೇರೆಯಾಗಿ ತನ್ನ ಮತವನ್ನು ಮಂಡಿಸಿದನು. ಇವನ ಅನುಯಾಯಿಗಳಿಗೆ 'ಪ್ರಾಭಾಕರ'ರನ್ನುವರು. ನೈಯಾಯಿಕರು, ವೈಶೇಷಿಕರು ತಾರ್ಕಿಕರೆನಿಸುವರು.)

—ಅಲ್ಲದೇ ಆತ್ಮನ ವಿಶೇಷ ಗುಣಗಳು.

ಇಚ್ಛಾ-ದ್ವೇಷ-ಪ್ರಯತ್ನ-ಧರ್ಮ-ಅಧರ್ಮ-ಸುಖ-ದುಃಖ ಮತ್ತು

ತಸ್ಸಂಸ್ಕಾರಾಶ್ಚ ತಸ್ಮೈತೇ ಗುಣಾಶ್ಚಿತಿವದೀರಿತಾಃ ||೮೮||

ಇಚ್ಛಾ-ದ್ವೇಷ-ಪ್ರಯತ್ನ-ಧರ್ಮ-ಅಧರ್ಮ-ಸುಖ-ದುಃಖ ಮತ್ತು ಇವುಗಳ ಸಂಸ್ಕಾರಗಳು ಇವೆಲ್ಲ ಕೂಡ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಜ್ಞಾನದಂತೆ ಗುಣಗಳೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

(ಇಲ್ಲಿ ಸಂಸ್ಕಾರಗಳೆಂದರೆ—ನೆನಪು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವದಕ್ಕೆ ಉಪಯುಕ್ತ ಭಾವನೆ.)

—ಈ ಗುಣಗಳ ಉತ್ಪತ್ತಿ-ನಾಶಗಳು ಹೇಗೆ ?

ಆತ್ಮನೋ ಮನಸಾ ಯೋಗೇ ಸ್ವಾದೃಷ್ಟವಶತೋ ಗುಣಾಃ |

ಜಾಯಂತೇಽಥ ಪ್ರಲೀಯಂತೇ ಸುಷುಪ್ತೇಽದೃಷ್ಟ

ಸಂಕ್ಷಯಾತ್ ||೮೯||

ತನ್ನ ಅದೃಷ್ಟಯೋಗದಿಂದ ಆತ್ಮನು ಮನಸ್ಸಿನೊಡನೆ ಕೂಡಿದಾಗ ಗುಣಗಳು ಹುಟ್ಟುವವು. ಇನ್ನು ಅದೃಷ್ಟಸಂಯೋಗವು ತಪ್ಪಿದಾಗ ನಿದ್ರೆಯ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಅವೆಲ್ಲ ಲೀನವಾಗುವವು.

(ಅದೃಷ್ಟವೆಂದರೆ ಹಿಂದಿನ ಕರ್ಮಾಕರ್ಮಗಳ ಯೋಗದಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನವಾದ ಶಕ್ತಿ.)

—ಆತ್ಮನು ಜಡನೆಂದು ಹೇಳುವಿರಿ. ಅವನಿಗೆ ಜೀತನತ್ವವು ಹೇಗೆ ?

ಚಿತಿಮತ್ವಾಚ್ಚೇತನೋಽಯ ಮಿಚ್ಛಾ-ದ್ವೇಷ

ಪ್ರಯತ್ನವಾನ್ || ೯೦ ||

ಸಾದ್ಧರ್ಮಾಧರ್ಮಯೋಃ ಕರ್ತಾ ಭೋಕ್ತಾ

ದುಃಖಾದಿಮುಷ್ಪತಃ ||೯೦||

ಜ್ಞಾನವುಳ್ಳವನಾದುದರಿಂದ ಆತ್ಮನು ಚೇತನನು. ಇಚ್ಛಾ-ದ್ವೇಷ-ಪ್ರಯತ್ನಾದಿಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವುದರಿಂದ ಅವನು ಧರ್ಮ-ಅಧರ್ಮಗಳ ಸಂಗ್ರಹ ಮಾಡಬಲ್ಲವನೆಂದೂ ಸುಖ-ದುಃಖಗಳು ಉಳ್ಳವನಾದುದರಿಂದ ತನ್ನ ಕರ್ಮಗಳ ಫಲವನ್ನು ಭೋಗಿಸುವಂಥವನು.

—ಆತ್ಮನು ಒಂದುವೇಳೆ ವಿಭು (ಎಲ್ಲಕಡೆಗೆ ತುಂಬಿದವ) ನಾದರೆ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಲೋಕಗಳಿಗೆ ಹೋಗುವದು-ಬರುವದು ಹೇಗೆ ಸಂಭವಿಸುತ್ತವೆ ?

ಯಥಾಸ್ತ ಕರ್ಮನಶತಃ ಕಾದಾಚಿತ್ಕಂ ಸುಖಾದಿಕಮ್ |

ತಥಾ ಲೋಕಾಂತರೇ ದೇಹೇ ಕರ್ಮಣೇಚ್ಛಾದಿ ಜನ್ಯತೇ ||೯೦||

ಈ ದೇಹದಲ್ಲಿ ಬಯಕೆ ಮುಂ. ಉಂಟಾದರೆ ಕೆಲವುನಾರೆ ಸುಖ-ದುಃಖಾದಿಗಳು ಉಂಟಾಗುತ್ತವೆ. ಅದರಂತೆ ಪರಲೋಕದೊಳಗಿನ ದೇಹದಲ್ಲಿ ಕೂಡ ಕರ್ಮದಿಂದ ಇಚ್ಛೆಯೇ ಮುಂ. ಗುಣಗಳು ಹುಟ್ಟುತ್ತವೆ.

ಏವಂಚ ಸರ್ವಗತ್ಯಾಪಿ ಸಂಭವೇತಾಂ ಗಮಾಗಮೌ |

ಕರ್ಮಕಾಂಡಃ ಸನುಗ್ರೋತ್ತ ಪ್ರಮಾಣಮಿತಿ ತೇನದನ್ ||೯೧||

ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಸರ್ವವ್ಯಾಪಿಯಾದ ಆತ್ಮನ ಹೋಗುವಿಕೆ, ಬರುವಿಕೆಗಳು (ಔಪಚಾರಿಕವಾಗಿ) ಸಂಭವಿಸುತ್ತವೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಸಂಪೂರ್ಣ ಕರ್ಮ ಕಾಂಡವು ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿರುವದೆಂದು ಅವರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

—ಮೊದಲು ವಿಜ್ಞಾನಮಯ ಕೋಶದ ಆಚೆಗಿರುವ ಆನಂದಮಯ ಕೋಶ (ಅದರಲ್ಲಿರುವ ಅಸ್ಪಷ್ಟ ಚೈತನ್ಯ)ವೇ ಆತ್ಮವೆಂದಿರಿ. ಈಗ ಅದಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆಯಾಗಿರುವ ಇಚ್ಛೆ ಮುಂ. ಗುಣಗಳುಳ್ಳವನು ಆತ್ಮವೆಂದು ಹೇಳುವಿರಿ. ಇದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೂ ಇದಕ್ಕೂ ವಿರೋಧವಾಗುವದಿಲ್ಲವೇ ?

ಆನಂದಮಯಕೋ ಯಃ ಸುಷುಪ್ತೌ ಪರಿಶಿಷ್ಯತೇ |

ಅಸ್ಪಷ್ಟಚಿತ್ತಃ ಸ್ವಾತ್ಮೈಷಾಂ ಪೂರ್ವಕೋಶೋಽಸ್ಯ ತೇ ಗುಣಾಃ ||೯೨||

ಗಾಢನಿದ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಅಸ್ಪಷ್ಟ ಚೈತನ್ಯವುಳ್ಳ ಆನಂದಮಯ ಕೋಶವು ಉಳಿಯುತ್ತದೆ. ಅದು ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ವಂಚಕೋಶಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲಿನದು. ~~ಮೇ~~ ವ್ರಾಭಾಕರಮತದವರ ಆತ್ಮ. ಈ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಇದಕ್ಕೂ ಮೊದಲು ಹೇಳಿದ ಜ್ಞಾನ-ಇಚ್ಛಾದಿಗಳು ಗುಣಗಳು.

—ಭಟ್ಟಮೀಮಾಂಸಕರು ಆತ್ಮನು ಚಿತ್-ಜಡ ಎಂಬ ಎರಡುಬಗೆಯ ಸ್ವರೂಪವುಳ್ಳವನೆಂದು ಹೇಳುವರು.

ಗೂಢಂ ಚೈತನ್ಯಮುತ್ತೇಕ್ಷ್ಯ ಜಡಚೋಧಸ್ವರೂಪತಾಮ್ |
ಆತ್ಮನೋ ಭುವತೇ ಭಾಟ್ಟಾಶ್ಚಿದುತ್ತೇಕ್ಷೋತ್ಥಿತಸ್ತುತೇಃ ||೯೪||

ಭಟ್ಟಮೀಮಾಂಸಕರು ಆತ್ಮನ ಗುಪ್ತ ಚೈತನ್ಯವನ್ನು ಊಹಿಸಿ, ಅವನು ಚಿತ್-ಜಡಸ್ವರೂಪದವನಾಗಿರುವನೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಮಲಗಿಕೊಂಡು ಎದ್ದ ಮೇಲೆ ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ನಿದ್ರೆಯ ಅನುಭವವು ಸ್ಮರಣಕ್ಕೆ ಬರುವದರಿಂದ ಆತ್ಮನ ತರ್ಕವುಂಟಾಗುತ್ತದೆ. —ಅದು ಹೇಗೆ ?

ಜಡೋ ಭೂತ್ವಾ ತದಾಸ್ವಾಪ್ಸಮಿತಿ ಜಾಡ್ಯಸ್ತುತಿತ್ತದಾ |

ವಿನಾ ಜಾಡ್ಯಾನುಭೂತಿಂ ನ ಕಥಂಚಿದುಪಪದ್ಯತೇ ||೯೫||

ಗಾಢನಿದ್ರೆಯಲ್ಲಿ ನಾನು ಏನೂ ಅರಿಯದೆ ಮಲಗಿದ್ದೆ ಎಂದು ಆಜ್ಞಾನದ ನೆನಪು ಬರುತ್ತದೆ. ಆ ನೆನಪು ಅನುಭವವಿಲ್ಲದೇ ಬೇರೆ ಬಗೆಯಿಂದ ಉಂಟಾಗಲಾರದು.

—ಗಾಢನಿದ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಚೈತನ್ಯದ ಲೋಪವಿಲ್ಲ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಪ್ರಮಾಣ.

ದ್ರಷ್ಟೃರ್ವ್ಯಷ್ಟೇರಲೋಪಶ್ಚ ಶ್ರುತಃ ಸುಪ್ತಾ ತತಸ್ತ್ವಯಮ್ |

ಅಪ್ರಕಾಶಪ್ರಕಾಶಾಭ್ಯಾಮಾತ್ಮಾ ಖದೋತನದ್ಯುತಃ ||೯೬||

ಗಾಢನಿದ್ರೆಯಲ್ಲಿ ನೋಡುವವನ ನೋಟಕ್ಕೆ ಲೋಪವಿಲ್ಲವೆಂದು ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. ಅದುದರಿಂದ ಈ ಆತ್ಮನು ಮಿಂಚುಹುಳದಂತೆ (ಹೊನ್ನೇಹುಳ) ಒಮ್ಮೆ ಬೆಳಗುವಿಕೆ, ಒಮ್ಮೆ ಬೆಳಗದಿರುವಿಕೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವನು.

—ಈ ಭಾಟ್ಟ ಮತದಲ್ಲಿ ಯಾವ ದೋಷ ಉಂಟಾಗುವದೆಂಬುದನ್ನು ಹೇಳಿ ಸಾಂಖ್ಯಮತವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತಾರೆ.

ನಿರಂಶಸ್ಯೋಭಯಾತ್ಮತ್ವಂ ನ ಕಥಂಚಿದ್ಧಟಿಷ್ಠತೇ |

ತೇನ ಚಿದ್ರೂಪ ಏವಾತ್ಮೇತ್ಯಾಹುಃ ಸಾಂಖ್ಯವಿವೇಕಿನಃ ||೯೭||

ನಿರಂಶ (ಅವಯವವಿಲ್ಲದ) ಆತ್ಮನು ಬೆಳಗುತ್ತ-ಬೆಳಗದೇ ಇರುವನೆಂಬ ಎರಡುಬಗೆಯು ಎಂದಿಗೂ ಸಲ್ಲದು. ಅದುದರಿಂದ ಆತ್ಮನು ಚಿದ್ರೂಪವೇ ಸರಿ. ಎಂದು ಸಾಂಖ್ಯಪಂಡಿತರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

—ಹಾಗಂದರೆ ಗಾಢನಿದ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಬರುವ ಜಡತ್ವದ ಗತಿ?

ಜಾಡ್ಯಾಂಶಃ ಪ್ರಕೃತೇ ರೂಪಂ ವಿಕಾರಿ ತ್ರಿಗುಣಂ ಚ ತತ್ |
ಚಿತೋ ಭೋಗಾಪವರ್ಮಾ ಧೃಂ ಪ್ರಕೃತಿಃ ಸಾ ಪ್ರವರ್ತತೇ ||೯೮||

ಗಾಢನಿದ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಬರುವ ಜಾಡ್ಯಾಂಶವು ವಿಕಾರವುಳ್ಳ ಪ್ರಕೃತಿಯ ತ್ರಿಗುಣಾತ್ಮಕ ನತ್ವ-ರೂಪ-ತಮ)ರೂವವು. ಆವ್ರಕೃತಿಯು ಪುರಷ (ಆತ್ಮ)ನಿಗೆ ಭೋಗ-ಮೋಕ್ಷಗಳನ್ನು ಕೊಡುವುದಕ್ಕೆ ಯತ್ನಮಾಡುತ್ತದೆ.

ಆದರೆ ಪುರುಷನು. ಅಸಂಗನು ಪ್ರಕೃತಿ ಮತ್ತು ಪುರುಷರು ಭಿನ್ನಸ್ವಭಾವರು. ಅಂದಮೇಲೆ ಪ್ರಕೃತಿಯ ಪ್ರಯತ್ನದಿಂದ ಪುರುಷನಿಗೆ ಭೋಗ-ಮೋಕ್ಷಗಳು ಹೇಗೆ ದೊರೆಯಬಲ್ಲವು!

ಅಸಂಗಾಯಾಶ್ಚಿತೇರ್ಬಂಧ ಮೋಕ್ಷೌ ಭೇದಾಗ್ರಹಾನ್ಮತೌ |
ಬಂಧಮುಕ್ತಿವ್ಯಸತ್ಕಾರ್ಥಂ ಪೂರ್ವೇಷಾಮಿವ ಚಿದ್ವಿದಾ ||೯೯||

ಪ್ರಕೃತಿ ಮತ್ತು ಪುರುಷರಲ್ಲಿರುವ ಭೇದವನ್ನು ತಿಳಿಯದಿರುವಿಕೆಯಿಂದ ಬಂಧ ಮೋಕ್ಷಗಳು ಸಂಭವಿಸುವವು. ಈ ಬಂದಮೋಕ್ಷಗಳು ಹೊಂದಿಕೆಯಾಗುವದಕ್ಕೆ ಪ್ರಭಾಕರ ಮೊದಲಾದವರಿಗೆ ಹೇಗೋಹಾಗೆ ನಾವು ಅನೇಕ ಪುರುಷರನ್ನು ತಿಳಿಯುತ್ತೇವೆ.

(ತಾರ್ಕಿಕರಂತೆ ಸಾಂಖ್ಯರೂ ವ್ರತ್ತೇಕಶರೀರದಲ್ಲಿ ಆತ್ಮರು ಭಿನ್ನ ಭಿನ್ನ ರುಚಿರುವರೆಂದು ಸಾಂಖ್ಯರು ತಿಳಿಯುತ್ತಾರೆ).

ಮಹತಃ ಪರಮವ್ಯಕ್ತಮಿತ ಪ್ರಕೃತಿರುಚ್ಯತೇ |

ಶ್ರುತಾವಸಂಗತಾ ತದ್ವದಸಂಗೋ ಹೀತ್ಯತಃ ಸ್ಫುಟಾ |೧೦೦||

“ಮಹತ್ತಿಗಿಂತ ಆಚೆಗೆ ಅವ್ಯಕ್ತವಿರುತ್ತದೆ, ಎಂಬ ಅರ್ಥದ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಕೃತಿಯ ಉಲ್ಲೇಖವಿದೆ. ಅದರಂತೆ, ಈ ಪುರುಷನು ಅಸಂಗನು’ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಅವನ ಅಸಂಗತ್ವವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ವರ್ಣಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಹೀಗೆವಾದಿಗಳ ಅನೇಕ ಮತಗಳನ್ನು ಹೇಳಿ ಈಗ ಈಶ್ವರನ ರೂಪವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಚಿಸ್ತನ್ನಿಧೌ ಪ್ರವೃತ್ತಾಯಾಃ ಪ್ರಕೃತೇರ್ಹಿ ನಿಯಾನುಕಮ್ |

ಈಶ್ವರಂ ಬ್ರುವತೇ ಯೋಗಾಃ ಸ ಜೀವೇಭ್ಯಃಪರಃ ಶ್ರುತಃ ||೧೦೧||

ಯೋಗ ಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞರು (ಎಂದರೆ ಪಾತಂಜಲರು) ಆತ್ಮನ ಸನ್ನಿಧಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರವರ್ತಿಸುತ್ತಿರುವ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಈಶ್ವರನು ನಿಯಾಮಕನೆಂದು ಹೇಳುವರು. ಅವನೇ ಜೀವಂಗಿತ ಶ್ರೇಷ್ಠನೆಂದು ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿರುವುದು.

—ಈಶ್ವರನ ಅಸ್ತಿತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುವ ಶ್ರುತಿ.

ಪ್ರಧಾನಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞ ಗುಣೇಶ ಇತಿ ಹಿ ಶ್ರುತಿಃ |

ಅರಣ್ಯಕೇಽಸಂಭ್ರಮೇಣ ಹ್ಯಂತರ್ಯಾಮ್ಯುಪ-

ಪಾದಿತಃ ||೧೦೨||

ಗುಣಸಾಮ್ಯಾವಸ್ಥಾರೂಪಪ್ರಧಾನ (ಪ್ರಕೃತಿ) ಮತ್ತು ಜೀವರಪತಿ ಎಂದರೆ ಸ್ವಾಮಿ ಅಲ್ಲದೇ ಸತ್ತ್ವಾದಿಗುಣಗಳನಿಯಾಮಕ ಎಂದು ಮೊದಲಾಗಿ ಶ್ರುತಿ ವ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಅದರಂತೆ ಅರಣ್ಯಕದ ಅಂತರ್ಯಾಮಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣದಲ್ಲಿ ಕೂಡ ಇದನ್ನು ಅನೇಕಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ವರ್ಣಿಸಿದ್ದಾರೆ.

(ಪ್ರಕೃತಿ-ಮತ್ತು ಜೀವರನಿಯಾಮಕನು ಈಶ್ವರನೆಂದು ಶ್ರೇತಾಶ್ವತರ ಹಾಗೂ ಬ್ರಹ್ಮದಾರಣ್ಯಕದ ಅಂತರ್ಯಾಮಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.)

—ಈಶ್ವರನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ವಾದಿಗಳ ಮತಭೇದಗಳು ಹೇಗಿವೆ ?

ಅತ್ರಾಪಿ ಕಲಹಾಯಂತೇ ವಾದಿನಃ ಸ್ವಸ್ವಯುಕ್ತಿಭಿಃ |

ವಾಕ್ಯಾನ್ಯಪಿ ಯಥಾ ಪ್ರಜ್ಞಂ ದಾಡ್ಯಾಯೋದಾ-

ಹರಂತಿ ಹಿ ||೧೦೩||

ಈಶ್ವರನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೂ ವಾದಿಗಳು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಯುಕ್ತಿಗಳನ್ನು ಸಾರವಾಗಿ ಜಗಳವಾಡುತ್ತಾರೆ ಮತ್ತು ಸ್ವಮತವನ್ನು ಬಲಗೊಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಶ್ರುತಿಯ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ತಮ್ಮ ತಿಳಿವಳಿಕೆಯಂತೆ ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿ ಉದಹರಿಸುತ್ತಾರೆ.

—ಈಗ ಮಹರ್ಷಿ ಪತಂಜಲಿಗಳ ಈಶ್ವರವ್ರತಿಪಾದಕ (ಯೋಗ) ಸೂತ್ರದ ಅರ್ಥ.

ಕ್ಷೇತಕರ್ಮವಿಪಾಕೈಸ್ತದಾಶಯೈರಪ್ಯಸಂಯುತಃ |

ಪುಂ ವಿಶೇಷೋಭವೇದೀಶೋ ಜೀವನವತ್

ಸೋಽಪ್ಯಸಂಗಚಿತ್ ||೧೦೪||

ಅವಿದ್ಯೆ (ಅಜ್ಞಾನ) ಅಸ್ತಿತ್ವ (ಗರ್ವ) ರಾಗ, ದ್ವೇಷ, ಅಭಿನಿವೇಶ ಎಂಬ ಐದು ಕ್ಲೇಶಗಳನ್ನೂ ಶುಕ್ಲ (ಪುಣ್ಯ) ಕೃಷ್ಣ (ಪಾಪ) ಅಶುಕ್ಲಕೃಷ್ಣ (ಪಾಪ-ಪುಣ್ಯಗಳೆರಡೂ ಅಲ್ಲದ್ದು) ಎಂಬ ಮೂರುಬಗೆಯ ಕರ್ಮಗಳನ್ನೂ ಆ ಕರ್ಮಗಳ ಫಲ ವಿಶೇಷವೆನಿಸುವ ಮನುಷ್ಯ ಮೊದಲಾದ ಜಾತಿ-ಅಯುಷ್ಯ ತಕ್ಕಸುಖ-ದುಃಖಗಳು ಎಂಬ ವಿವಾಕಗಳನ್ನು ಅವುಗಳ ಸಂಸ್ಕಾರಗಳನ್ನು ಎಂದಿಗೂ ಹಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳದ ಪುರುಷನು ಈಶ್ವರನು. ಅವನೂ ಜೀವನಂತೆ ಅಸಂಗ ಚಿದ್ರೂಪನಾಗಿರುವನು.

—ಹಾಗಿದ್ದರೆ ಅವನು ಪ್ರಕೃತಿ-ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞಾದಿಗಳ ನಿಯಾಮಕನು ಹೇಗಾಗಬಲ್ಲನು ?

ತಥಾಸಹಿ ಪುಂವಿಶೇಷತ್ವಾದ್‌ಘಟಿತೇಸ್ಯ ನಿಯಂತ್ರತಾ |

ಅವ್ಯವಸ್ಥಾ ಬಂಧಮೋಕ್ಷಾನಾಪತೇತಾಮಿಹಾನ್ಯಥಾ ||೧೦೫||

ಆದರೂ ಕೂಡ ಅವನು ಪುರುಷ ವಿಶೇಷನೆನಿಸುವದರಿಂದ ಅವನಿಗೆ ನಿಯಾಮಕತ್ವವು ಉಂಟಾಗುವದು. ಹಾಗಿಲ್ಲವೆಂದರೆ ಜೀವರಬಂಧ-ಮೋಕ್ಷಗಳ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯೇ ಉಳಿಯದೇಹೋಗುವದು.

—ಯೋಗಿಗಳು ಹೇಳುವದೇನೆಂದರೆ— ನಮ್ಮ ಅಭಿಪ್ರಾಯವು ಅಪ್ರಮಾಣವೆಂದು ಅನ್ನದಿರಿ. ಯಾಕೆಂದರೆ—

ಭೀಷಾಸ್ಮಾದಿತ್ಯೇವ ಮಾದಾವಸಂಗಸ್ಯ ಪರಾತ್ಮನಃ |

ಶ್ರುತಂ ತದ್‌ಮುಕ್ತಮಪ್ಯಸ್ಯ ಕ್ಲೇಶಕರ್ಮಾದ್ಯಸಂಗಮಾತ್ ||೧೦೬||

ಈಶ್ವರನ ಭಯದಿಂದಲೇ ಗಾಳಿಬೀಸುತ್ತದೆ ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಸಂಗನೆನಿಸುವ ಪರಮಾತ್ಮನ ಮೇಲೆಯೂ ನಿಯಾಮಕತ್ವವನ್ನು ಹೊರಿಸಿರುತ್ತದೆ. ಕ್ಲೇಶ-ಕರ್ಮಾದಿಗಳನ್ನು ಹಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳದ ಪರಮಾತ್ಮನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಇದು ಯೋಗ್ಯವೇ ಆಗಿದೆ.

—ಅದರೆ ಜೀವಕೂಡ ಯಾವದನ್ನೂ ಹಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳದವನು, ಚಿದ್ರೂಪನೂ ಆಗಿರುವನು. ಎಂದ ಮೇಲೆ ಅವನು ಕೂಡ ಕ್ಲೇಶ-ಕರ್ಮಾದಿಗಳಿಂದ ರಹಿತನಾಗಿರಬೇಕು ಹೀಗಿರುವಾಗ ಜೀವ-ಮತ್ತು ಈಶ್ವರರಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ಕಡಿಮೆ ಏನು ?

ಜೀವಾನಾಮಪ್ರಸಂಗತ್ವಾತ್ ಕ್ಲೇಶಾದಿರ್ನ ಹ್ಯಾ ಧ್ಯಾಪಿಚ |

ವಿನೇಕಾಗ್ರಹತಃ ಕ್ಲೇಶಕರ್ಮಾದಿ ಪ್ರಾಗ್ಗುದಿರಿತಮ್ ||೧೦೭||

ಯಾವದನ್ನು ಹಚ್ಚಿ ಕೊಳ್ಳದವನಾದುದರಿಂದ ಜೀವನಿಗೆಕೂಡ ಕ್ಲೇಶಾದಿ ದೋಷಗಳು ಇಲ್ಲ. ಆದರೂ ಕೂಡ ಅವನು ವಿನೇಕವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲಾರದವನಾದುದರಿಂದ ಅವನಿಗೆ ಕ್ಲೇಶ-ಕರ್ಮಗಳು ಗಂಟುಬೀಳುತ್ತವೆಂದು ನೋಡಲು ಹೇಳಿದೆ.

—ಈಶ್ವರನು ಜೀವರಿಗಿಂತ ಬೇರೆವಿಷ್ಣುವ ತಾರ್ಕಿಕರು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಈಶ್ವರನು ಜ್ಞಾನ-ಇಚ್ಛಾ-ಪ್ರಯತ್ನಗಳೆಂಬ ಮೂರು ನಿತ್ಯಗುಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವನು ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ.

ನಿತ್ಯಜ್ಞಾನ ಪ್ರಯತ್ನೇಚ್ಛಾ ಗುಣಾನೀಶಸ್ಯ ಮನ್ವತೇ |

ಆಸಂಗಸ್ಯ ನಿಯಂತ್ರತ್ವಮಯುಕ್ತಮಿತಿ ತಾರ್ಕಿಕಾಃ ||೧೦೮||

ಯಾವದನ್ನೂ ಹಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳದವನು ನಿಯಾಮಕನೆನ್ನುವದು ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ತಾರ್ಕಿಕರು ಈಶ್ವರನು ಜ್ಞಾನ-ಇಚ್ಛಾ-ಪ್ರಯತ್ನಗಳೆಂಬ ನಿತ್ಯಗುಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದವನೆಂದು ತಾರ್ಕಿಕರು ತಿಳಿಯುತ್ತಾರೆ.

ಇಚ್ಛಾದಿಗುಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಈಶ್ವರನು ಜೀವರಿಗಿಂತ ವಿಲಕ್ಷಣನೆನಿಸುವ ಪುರುಷವಿಶೇಷನು ಹೇಗೆ ?

ಪುಂ ವಿಶೇಷತ್ವಮಪ್ಯಸ್ಯ ಗುಣೈರೇವ ನ ಚಾನ್ಯಥಾ |

ಸತ್ಯಕಾಮಃ ಸತ್ಯಸಂಕಲ್ಪ ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿರ್ಜಗೌ ||೧೦೯||

ಇವನ ಪುರುಷವಿಶೇಷತ್ವವು ಗುಣಗಳಯೋಗದಿಂದ ಬಂದದ್ದು. ಮತ್ತಾವದರಿಂದಲೂ ಅಲ್ಲ. ಈಶ್ವರನು ಸತ್ಯಕಾಮನೇಂದೂ, ಸತ್ಯಸಂಕಲ್ಪನೆಂದೂ ಶ್ರುತಿಯು ಹೇಳುತ್ತದೆ.

ಈ ಮತದಲ್ಲಿಯೂ ದೋಷಗಳನ್ನು ಕಂಡು ಬೇರೊಂದು ಮತ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ನಿತ್ಯಜ್ಞಾನಾದಿಮತ್ಪ್ರೇಮ್ಯ ಸೃಷ್ಟಿರೇವ ಸದಾ ಭವೇತ್ |

ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭ ಈಶೋಽತೋ ಲಿಂಗದೇಹೇನ

ಸಂಯುತಃ ||೧೧೦||

ಹೀಗೆ ಪರಮಾತ್ಮನು ಯಾವಾಗಲೂ ನಿತ್ಯಜ್ಞಾನಾದಿಗಳಿಂದ ಕೂಡಿ ದವನೆಂದರೆ ಹಾಗೇ ಸೃಷ್ಟಿಯು ನಡೆದು ವ್ರಳಯವೆಂದಿಗೂ ಆಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. (ಸೃಷ್ಟಿ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಗಾಗಿಯೇ ಈಶ್ವರನಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನಾದಿಗಳಿರುವವೆಂದು ತಿಳಿಯಲಾಗಿದೆ.) ಆದುದರಿಂದ ಎಲ್ಲ ಲಿಂಗ ಶರೀರಾಭಿಮಾನಿಯಾದ ಹಿರಣ್ಯ ಗರ್ಭನೇ ಈಶ್ವರನು.

—ಇದಕ್ಕೆ ಪ್ರಮಾಣವೇನು ?

ಉದ್ಗೀಢಬ್ರಾಹ್ಮಣೇ ತಸ್ಯ ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯಮತಿವಿಸ್ತೃತಮ್ |

ಲಿಂಗಸತ್ವೇಽಸಿ ಜೀವತ್ವಂ ನಾಸ್ಯ ಕರ್ಮಾದ್ಯಭಾವತಃ ||೧೧೧||

ಉದ್ಗೀಢ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ (ಛಾಂದೋಗ್ಯ)ದಲ್ಲಿ ಅವನ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ವಿಸ್ತಾರಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ವರ್ಣಿಸಲಾಗಿದೆ. ಲಿಂಗಶರೀರಾಭಿಮಾನಿಯಾದರೂ ಜೀವರಂತೆ ಇವನಿಗೆ ಅವಿದ್ಯೆ-ಕಾಮ-ಕರ್ಮಗಳಿಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ಇವನು ಜೀವ ರಂತಾಗಲಾರನು.

ಸ್ಥೂಲದೇಹವಿಲ್ಲದೇ ಲಿಂಗದೇಹವು ಎಲ್ಲಿಯೂ ಕಾಣುವದಿಲ್ಲ. ಆದುದ ರಿಂದ ಎಲ್ಲ ಸ್ಥೂಲದೇಹಗಳ ಅಭಿಮಾನತಾಳುವ ವಿರಾಟ್ಟು ಗುಷ್ಣನೇ ಈಶ್ವರನು. (ಇದು ವಿರಾಡೋಪಾಸಕರು ಅಥವಾ ವಿಶ್ವರೂಪೋಪಾಸಕರ ಮತವು.)

ಸ್ಥೂಲದೇಹಂ ವಿನಾ ಲಿಂಗದೇಹೋ ನ ಕ್ವಾಪಿ ದೃಶ್ಯತೇ |

ವೈರಾಜೋ ದೇಹ ಈಶೋಽತಃ ಸರ್ವತೋ ಮುಸ್ತ-

ಕಾದಿಮಾನ್ ||೧೧೨||

ಸ್ಥೂಲದೇಹವಿಲ್ಲದೇ ಲಿಂಗದೇಹವು ಎಲ್ಲಿಯೂ ಕಾಣಿಸಿಗುವದಿಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ಎಲ್ಲ ಕಡೆಗೆ ತಲೆ-ಕಾಲು-ಕಣ್ಣುಗಳುಳ್ಳ ದೇಹದವನಾದ ವಿರಾಟ್ಟು ಗುಷ್ಣನೇ ಈಶ್ವರನು. ಇದಕ್ಕೆ ಶ್ರುತಿಪ್ರಮಾಣ.

ಸಹಸ್ರಶೀರ್ಷೇತ್ಯೇವಂ ಚ ವಿಶ್ವತಶ್ಚಕ್ಷುರಿತ್ಯಪಿ |

ಶ್ರುತಮಿತ್ಯಾಹುರನಿಶಂ ವಿಶ್ವರೂಪಸ್ಯ ಚಿಂತಕಾಃ ||೧೧೩||

ಅವನಿಗೆ 'ಸಾವಿರಾರು ತಲೆಗಳಿವೆ' ಮತ್ತು ಅವನಿಗೆ 'ಎಲ್ಲ ಕಡೆಗೂ ಕಣ್ಣುಗಳಿವೆ.' ಹೀಗೆಂದು ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. ಹೀಗೆ ವಿಶ್ವರೂಪನ ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುವವರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

—ಈ ಮತದಲ್ಲಿಯೂ ಅನೇಕ ದೋಷಗಳಿರುವವೆಂದು ಕೆಲವರು ಬೇರೆ-ಬೇರೆ ದೇವರನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸುತ್ತ ನಡೆದರು.

ಸರ್ವತಃ ಸಾಣಿಪಾದತ್ವೇ ಕೃಮ್ಯಾದೇರಪಿ ಚೇಶತಾ |

ತತಶ್ಚ ತುರ್ನುಖೋ ದೇವ ಏನೇಶೋ ನೇತರಃ

ಪುನಾನ್ ||೧೧೪||

ಈಶ್ವರನಿಗೆ ಎಲ್ಲ ಕಡೆಗೂ ಕೈ-ಕಾಲುಗಳುಂಟು ಎಂದು ತಿಳಿಯುವ ದಾದರೆ ಕೆಲವು ಕೀಟ (ಬಿಟ್ಟೆಬೆನಕ-ಜಿರಲೆ ಮುಂ.) ಗಳು ಕೂಡ ದೇವರಾದಾವು. ಆದುದರಿಂದ ಚತುರ್ಮುಖನಾದ ದೇವನೇ ಈಶ್ವರನು. ಇತರ ಯಾವದೇ ಪುರುಷನಲ್ಲ.

ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿಪ್ರಮಾಣ.

ಪುತ್ರಾರ್ಥಂ ತಮುಪಾಸೀನಾ ಏನ ಮಾಹುಃ ಪ್ರಜಾಪತಿಃ |

ಪ್ರಜಾ ಅಸೃ ಜತೇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿಂ ಚೋದಾಹರಂತ್ಯಮೀ ||೧೧೫||

ಮಕ್ಕಳಿಗಾಗಿ ಅವನನ್ನು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುವವರು ಹೀಗನ್ನುತ್ತಾರೆ. “ಪ್ರಜಾಪತಿಯು ಪ್ರಜೆಗಳನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸಿದನು” ಎಂದು (ತೃತ್ತರಿಯು) ಶ್ರುತಿ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

— ಭಾಗವತ ಮತವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ವಿಷ್ಣೋರ್ನಾಭೀಃ ಸಮುದ್ಭೂತೋ ವೇಧಾಃ

ಕಮಲಜಸ್ತತಃ |

ವಿಷ್ಣು ಶೇನೇಶ ಇತ್ಯಾಹುರ್ಲೋಕೇ ಭಾಗವತಾ ಜನಾಃ ||೧೧೬||

ಕಮಲೋದ್ಭವನೆನಿಸುವ ಬ್ರಹ್ಮದೇವನು ವಿಷ್ಣುವಿನ ನಾಭಿಕಮಲದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿರುವನು. ಆದುದರಿಂದ ವಿಷ್ಣುವೇ ಈಶ್ವರನು, ಎಂದು ಭಾಗವತ ಸಾಂಪ್ರದಾಯಕರು ಹೇಳುವರು.

—ಪೌರಾಣಿಕ ಆಖ್ಯಾನಗಳಿಂದಲೇ ಶೈವರು ಈ ಮತವನ್ನು ಖಂಡಿಸುವರು.

ಶಿವಸ್ಯ ಪಾದಾವಸ್ಥೇಷ್ಟುಂ ಶಾಙ್ಕೈಶ್ಚ ಶಕ್ತಸ್ತತಃ ಶಿವಃ |

ಈಶೋ ನ ವಿಷ್ಣುರಿತ್ಯಾಹುಃ ಶೈವಾ ಆಗಮಮಾನಿನಃ ||೧೧೭||

ವಿಷ್ಣುವು ಶಿವನ ವಾದಗಳನ್ನು ಹುಡುಕಿ ಕಾಣದಾದನು. ಅದುದರಿಂದ ಶಿವನೇ ಈಶ್ವರನು. ವಿಷ್ಣುವಲ್ಲ. ಹೀಗೆಂದು ಶಿವಾಗಮಗಳ ಅಭಿಮಾನಿಗಳಾದ ಶೈವರು ಹೇಳುವರು.

(ಶಿವ ಪುರಾಣ ಹಾಗೂ ಮಹಿಮ್ನುಸ್ತೋತ್ರದಲ್ಲಿ ಮೇಲಿನ ಅಖ್ಯಾಯಿಕೆ ಬಂದಿರುತ್ತದೆ.)

—ಗಾಣಪತ್ಯರು.

ವುರತ್ರಯಂ ಸಾದಯಿತುಂ ವಿಘ್ನೇಶಂ ಸೋಽಪ್ಯಪೂಜಯತ್ |
ವಿನಾಯಕಂ ಪ್ರಾಹುರೀಶಂ ಗಾಣಪತ್ಯಮತೇ ರತಾಃ ||೧೧೮||

(ಈ ಕಥೆ ಗಣೇಶ ಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಬಂದಿರುತ್ತದೆ.)

ಇದೇ ನ್ಯಾಯವು ಇತರ ವಾದಿಗಳಿಗೂ ಅನ್ವಯಿಸುತ್ತದೆ.

ಏವಮನ್ಯೇ ಸ್ವಸ್ತಪಕ್ಷಾಭಿಮಾನೇನಾನ್ಯಥಾನ್ಯಥಾ |

ಮಂತ್ರಾರ್ಥವಾದ ಕಲ್ಪಾದೀನಾಶ್ರಿತ್ಯ ಪ್ರತಿಪೇದಿರೇ ||೧೧೯||

ಹೀಗೆ ಬೇರೆ ವಾದಿಗಳು ಕೂಡ ಮಂತ್ರ-ಫಲಶ್ರುತಿ-ವ್ರತಕಲ್ಪ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಆಧಾರವನ್ನು ಮುಂದೆನಾಡಿ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಮತಾಭಿಮಾನದಿಂದ ಬೇರೆ-ಬೇರೆ ರೀತಿಯಾಗಿ ಈಶ್ವರನನ್ನು ವ್ರತಿಸಾದಿಸುವುದುಂಟು.

—ಹಾಗಾದರೆ ಈಶ್ವರನಬಗೆಗೆ ಎಷ್ಟು ಪ್ರಕಾರದ ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳು ?

ಅಂತರ್ಯಾಮಿಣಿವಾರಭ್ಯ ಸ್ಥಾವರಾಂತೇಶನಾದಿನಃ |

ಸಂತ್ಯಶ್ಚತ್ವಾರ್ಕವಂಶಾದೇಃ ಕುಲದೈವತದರ್ಶನಾತ್ ||೧೨೦||

ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯನ್ನು ಮೊದಲು ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಗಿಡ-ಮರ-ಕಲ್ಲು-ದುಂಡಿಗಳನ್ನು ಈಶ್ವರನೆಂದು ತಿಳಿಯುವವರುಂಟು. ಆರಳಿಗಿಡ-ಏಕೈಗಿಡ-ಬಿದಿರು ಇತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಕುಲದೇವರೆಂದು ಭಾವಿಸುವವರು ಕಂಡುಬರುತ್ತಾರೆ.

—ಇರಲಿ, ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ವೀಕಾರಯೋಗ್ಯವಾವುದು ? ತ್ಯಾಜ್ಯವಾವುದು ?

ತತ್ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯ ಕಾಮೇನ ನ್ಯಾಯಾಗಮ ವಿಚಾರಣಾಮ್ |

ಏಕೈವ ಪ್ರತಿಪತ್ತಿಃ ಸ್ಯಾತ್ ಸಾಂಪ್ರತ್ಯ ಸ್ಫುಟ-

ಮುಚ್ಯತೇ ||೧೨೧||

ತತ್ತ್ವದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ನಿಶ್ಚಯ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ನ್ಯಾಯ-ವೇದ ಮುಂತಾದವುಗಳ ವಿಚಾರ ಮಾಡುವವರಿಗೆ ಒಂದೇ ಒಂದು ತಿಳಿವಳಿಕೆಯು ಇರುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಅದನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳಲಾಗುತ್ತದೆ.

—ಅದು ಏನು ?

ಮಾಯಾಂ ತು ಪ್ರಕೃತಿಂ ವಿದ್ಯಾನ್ಮಾಯಿನಂತು ಮಹೇಶ್ವರಮ್ |
ಅಸ್ಯಾವಯವಭೂತೈಸ್ತು ವ್ಯಾಪಂ ಸರ್ವಮಿದಂ ಜಗತ್ |೧೨೨||

ಮಾಯೆಯು ಪ್ರಕೃತಿ. ಮಾಯೆಯನ್ನು ಅಧೀನದಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡವನು ಮಹೇಶ್ವರ. ಆ ಪರಮೇಶ್ವರನ ಅವಯವ ರೂಪರಾದ ಜೀವದಿಂದ ಈ ಜಗತ್ತು ತುಂಬಿದೆ.

—ಈ ಶ್ರುತಿ (ಶ್ವೇತಾಶ್ವತರ) ಗನುಸಾರವಾಗಿ ಈಶ್ವರನನ್ನು ನಿರ್ಣಯಿಸುವದು ಯೋಗ್ಯ.

ಇತಿ ಶ್ರುತ್ಯಾನುಸಾರೇಣ ನ್ಯಾಯೋ ನಿರ್ಣಯ ಈಶ್ವರೇ |

ತಥಾ ಸತ್ಯವಿರೋಧಃ ಸ್ಯಾತ್ ಸ್ಥಾವರಾಂತೇಶ
ವಾದಿನಾಮ್ ||೧೨೩||

ಈ ಶ್ರುತಿಗನುಸಾರವಾಗಿ ಈಶ್ವರನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಣಯ ಮಾಡುವುದು ಉಚಿತವಾಗಿದೆ. ಹೀಗೆ ನಿರ್ಣಯ ಮಾಡುವುದರಿಂದಲೇ ಸ್ಥಾವರ ಪದಾರ್ಥಗಳವರಿಗೆ ಈಶ್ವರನೆಂದು ಭಾವಿಸುವವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯಕ್ಕೆ ವಿರೋಧವು ಬರುವದಿಲ್ಲ.

—ಈ ಜಗತ್ತಿನ ಉಪಾದಾನಭೂತ ಮಾಯೆಯ ಸ್ವರೂಪವೇನು?

ಮಾಯಾ ಚೇಯಂ ತಮೋರೂಪಾ ತಾಪನೀಯೇ ತದೀರಿಣಾತ್ |

ಅನುಭೂತಿಂ ತತ್ರ ಮಾನಂ ಪ್ರತಿಜಜ್ಞೇ ಶ್ರುತಿಃ
ಸ್ವಯಮ್ ||೧೨೪||

ಈ ಮಾಯೆಯು ತಮೋ ರೂಪವಾಗಿದೆ. ಸೃಸಿಂಹೋತ್ತರ ತಾಪನಿಯೇವನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಹಾಗೆ ಹೇಳಿದೆ. ಆ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸ್ವತಃ ಶ್ರುತಿಯು, ಅನುಭವವೇ ಪ್ರಮಾಣ, ವೆಂದು ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಮಾಡಿದೆ.

—ಮಾಯೆಯ ಈ ತಮೋ ರೂಪದ ಅನುಭವವೆಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತದೆ?

ಜಡಂ ಮೋಹಾತ್ಮಕಂ ತಚ್ಚೇತ್ಯನುಭಾವಯತಿ ಶ್ರುತಿಃ |

ಅಬಾಲಗೋಪಂ ಸ್ಪಷ್ಟತ್ವಾದಾನಂತ್ಯಂ ತಸ್ಯ
ಸಾಙ್ಗವೀತ್ ||೧೨೫||

ಅದು ಜಡವೂ, ಮೋಹಾತ್ಮಕವೂ ಆಗಿದೆ, ಎಂದು ಶ್ರುತಿಯು ಅದರ ಅನುಭವವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಹಾಗೆ ಅದರ ಅನುಭವವು ಸಣ್ಣ ಹುಡುಗರನ್ನು ಮೊದಲು ಮಾಡಿಕೊಂಡು ದನಕಾಯುವವರ ವರೆಗೆ ಇರುವದರಿಂದ ಶ್ರುತಿಯು ಕೊನೆ ಇಲ್ಲದ್ದೆಂದು ಹೇಳುವುದು.

(‘ತದೇತಜ್ಜಡಂ ಮೋಹಾತ್ಮಕಂ, ಎಂಬುದು ಸ್ವರೂಪ. ಅದರ ಕಾರ್ಯ ಸ್ವರೂಪ ಅನಂತಂತುಚ್ಛಂ ಇದಂ ರೂಪಂ, ಎಂಬುದು)

—ಜಡವೆಂದರೇನು? ಮೋಹವೆಂದರೇನು?

ಅಚಿದಾತ್ಮಘಟಾದೀನಾಂ ಯಸ್ವರೂಪಂ ಜಡಂ ಹಿ ತತ್ +
ಯತ್ರ ಕುಂಠೀಭವೇದ್ಬುದ್ಧಿಃ ಸಮೋಹ ಇತಿ ಲೌಕಿಕಾಃ ||೧೨೬||

ಜೈತನ್ಯಶೂನ್ಯವಾಗಿರುವ (ಮಾಯೆಯ ಕಾರ್ಯವೇ ಆಗಿರುವ) ಘಟಾದಿಗಳ ಸ್ವರೂಪಕ್ಕೆ ಜಡವೆನ್ನುವರು. ಯಾವ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ಬುದ್ಧಿಯು ಮುಂದುಗಾಣದೇ ನಿಂತುಕೊಳ್ಳುವುದೋ ಅದು ಮೋಹವೆಂದು ಸಾಮಾನ್ಯ ಜನರು ಕೂಡ ಹೇಳುವರು.

—ಹೀಗೆ ಸರ್ವರಿಗೂ ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತಿರುವ ಮಾಯಾಕಾರ್ಯದ ವ್ಯಾಪಕತ್ವವು ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು.

ಇತ್ಥಂ ಲೌಕಿಕದೃಷ್ಟೈಶ್ಚೈತತ್ ಸರ್ವೈರಪ್ಯನುಭೂಯತೇ |

ಯುಕ್ತಿದೃಷ್ಟ್ಯಾ ತ್ವನಿರ್ವಾಚ್ಯಂ ನಾಸದಾಸೀದಿತಿ ಶ್ರುತೇಃ ||೧೨೭||

ಹೀಗೆ ಲೌಕಿಕ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ತಮೋರೂಪವಾದ ಮಾಯೆಯನ್ನು ಎಲ್ಲರೂ ಅನುಭವಿಸುವರು. ಯುಕ್ತಿದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಅದು ಅನಿರ್ವಚನೀಯವಾಗಿದೆ. ಆ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ‘ನಾ ಸದಾ ಸೀತ್, ಎಂದರೆ ಆಗ ಸತ್ ಇರಲಿಲ್ಲ ಹಾಗೂ ಅಸತ್ ಇರಲಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿದೆ.

(ಅನಿರ್ವಚನೀಯವೆಂದರೆ ಇರುವುದೆನ್ನಲಿಕ್ಕೂ, ಇಲ್ಲವೆನ್ನಲಿಕ್ಕೂ ಬಾರದಂಥದು)

—ಆ ಶ್ರುತಿಯ ಅಭಿವ್ಯಾಯು.

ನಾಸದಾಸೀದ್ವಿಭಾತತ್ವಾನೋ ಸದಾಸೀಚ್ಚ ಬಾಧನಾತ್ |

ವಿದ್ಯಾದೃಷ್ಟಾಶ್ಚ ಶ್ರುತಂ ತುಚ್ಛಂ ತಸ್ಯ ನಿತ್ಯನಿವೃತ್ತಿತಃ ||೧೨೮||

ಸ್ವಪ್ನವಾಗಿ ಕಾಣುವದರಿಂದ ಸುಳ್ಳಲ್ಲ. ಶ್ರುತಿಯು ನಿಷೇಧ ಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ ನಿಜವೂ ಅಲ್ಲ. ಕೊನೆಯವರೆಗೆ ಅದು ತೊಲಗುವಂಥದಾದುದರಿಂದ ಜ್ಞಾನ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಅದು ತುಚ್ಛವಾಗಿದೆ ಎಂದು ಶ್ರುತಿಯು ಹೇಳಿದೆ.

—ಇದುವರೆಗೆ ಪೇಳಿದ್ದರ ಉಪಸಂಹಾರ.

ತುಚ್ಛಾನಿರ್ವಚನೀಯಾ ಚ ವಾಸ್ತವೀ ಚೇತ್ಯಸೌ ತ್ರಿಧಾ |

ಜ್ಞೇಯಾ ಮಾಯಾ ತ್ರಿಭಿರ್ಬೋಧೈಃ ಶ್ರುತಯೋಕ್ತಿಕ

ಲೌಕಿಕೈಃ ||೧೨೯||

ಈ ಮಾಯೆಯು ಶ್ರುತಿ-ಯುಕ್ತಿ-ಮತ್ತು ವ್ಯಾವಹಾರಿಕವೆಂಬ ಮೂರು ಜ್ಞಾನಗಳಿಂದ ತುಚ್ಛ. ಅನಿರ್ವಚನೀಯ. ವ್ಯವಹಾರದ ಮಾತಿಗೆ ಸತ್ ಎಂದು ಮೂರು ಬಗೆಯಾಗಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

—ಮಾಯೆಯು ಏನು ಮಾಡುವದೆಂಬುದನ್ನು ತಾಪನೀಯ ಶ್ರುತಿಯ ಅಧಾರದಿಂದ ಹೇಳುವರು.

ಅಸ್ಯ ಸತ್ವಮಸತ್ವಂ ಚ ಜಗತೋ ದರ್ಶಯತ್ಯಸೌ |

ಪ್ರಸಾರಣಾಚ್ಚ ಸಂಕೋಚಾದ್ಯಥಾ ಚಿತ್ರಪಟಸ್ತಥಾ ||೧೩೦||

ಚಿತ್ರಪಟವನ್ನು ಹರವಿದಾಗ ಚಿತ್ರವಿದ್ದಂತೆ ಸುತ್ತಿದಾಗ ಇಲ್ಲದಂತೆ ಹೇಗೆ ಚಿತ್ರಪಟವು ತೋರಿಸುವದೋ ಅದರಂತೆ ಈ ಮಾಯೆಯೂ ಒಮ್ಮೆ ಜಗತ್ತು ಇರುವಂತೆ, ಒಮ್ಮೆ ಇಲ್ಲದಂತೆ ತೋರಿಸುವದು.

—ಶ್ರುತಿಯು ಈ ಮಾಯೆಯು ಸ್ವತಂತ್ರವೋ, ಅಸ್ವತಂತ್ರವೋ ಎಂಬುದನ್ನು ಹೇಳಿದೆ.

ಅಸ್ವತಂತ್ರಾ ಹಿ ಮಾಯಾ ಸ್ಯಾದಪ್ರತೀತೇರ್ವಿನಾ ಚಿತಿಮ್ |

ಸ್ವತಂತ್ರಾಸಿ ತಥೈವ ಸ್ಯಾದಸಂಗಸ್ಯಾನ್ಯಥಾಕೃತೇಃ ||೧೩೧||

ಜೈತನ್ಯದ ಹೊರತೂ ಇದು ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಬರುವದಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಮಾಯೆಯು ಅಸ್ವತಂತ್ರವೆನಿಸುವದು. ಅದರಂತೆ ಅಸಂಗವೆನಿಸಿದ ಜೈತನ್ಯಕ್ಕೆ ಸಂಗವನ್ನು ಮಾಡಿಸುವದರಿಂದ ಸ್ವತಂತ್ರವೆನಿಸುವದು.

—ಈ ಮಾಯೆಯು ಜೈತನ್ಯದಲ್ಲಿ ವಿಪರೀತ ಭಾವನನ್ನು ಹೇಗೆ ಹುಟ್ಟಿಸುವದೆಂದರೆ—

ಕೂಟಸ್ಥಾ ಸಂಗಮಾತ್ಮಾನಂ ಜಗತ್ಪೇನ ಕರೋತಿ ಸಾ |

ಚಿದಭಾಸಸ್ವರೂಪೇಣ ಜೀವೇಶಾವಸಿ ನಿರ್ಮಮೇ ||೧೩೨||

ಅದು ಯಾವ ಬದಲಾವಣೆಯನ್ನೂ ಹೊಂದದ-ಹಾಗೂ ಯಾವುದನ್ನೂ ಹಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳದ ಅತ್ಯನು ಜಗದ್ರೂಪವಾಗಿ ಕಾಣುವಂತೆ ಮಾಡುವದು. ಅದರಂತೆ ಜೈತನ್ಯದ ಪ್ರತಿಬಿಂಬರೂಪನಾದ ಜೀವ-ಮತ್ತು ಈಶ್ವರರನ್ನೂ ನಿರ್ಮಿಸುತ್ತದೆ.

(ಅಜ್ಞಾನದ ಒಪ್ಪಿನ ಸ್ವರೂಪವಾದ ಮಾಯೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿಸಿದ ಜೈತನ್ಯವು ಈಶ್ವರ. ಅಜ್ಞಾನದ ಬಿಡಿ ಬಿಡಿ ಸ್ವರೂಪವಾದ ಅವಿದ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿಸಿದ ಜೈತನ್ಯವು ಜೀವ)

—ಒಳ್ಳೆಯದು. ಮಾಯೆಯು ಹೀಗೆ ಆತ್ಮನನ್ನು ವಿಪರೀತವಾಗಿ ಕಾಣುವಂತೆ ಮಾಡುವದಾದರೆ ಅವನ ಕೂಟಸ್ಥತ್ವವು ಹೇಗೆ ಉಳಿಯುವದು?

ಕೂಟಸ್ಥ ಮನುಪದ್ವತ್ಯ ಕರೋತಿ ಜಗದಾದಿಕಮ್ |

ದುರ್ಘಟೈಕವಿಧಾಯಿನ್ಯಾಂ ಮಾಯಾಯಾಂ ಕಾ

ಚಮತ್ಕೃತಿಃ ||೧೩೩||

ಮಾಯೆಯು ಕೂಟಸ್ಥ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಯಾವುದೇ ಉಪದ್ರವ-ವಿಕಾರಾದಿಗಳನ್ನು ಉಂಟು ಮಾಡದೇ ಜಗತ್ತು ಮೊದಲಾದ ರೂಪವಾಗಿ ಕಾಣುವಂತೆ ಮಾಡುವದು. ಅವಶ್ಯವಾದುದನ್ನು ಶಕ್ಯವಾಗಿ ಮಾಡುವಂಥ ಮಾಯೆಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಯಾವುದು ಅಶ್ಚರ್ಯ? —ಉದಾಹರಣೆ

ಪ್ರವತ್ಸಮುದಕೇ ವಹ್ನಾನೌಷ್ಣಂ ಕಾಠಿಣ್ಯಮಶ್ಮನಿ |

ಮಾಯಾಯಾ ದುರ್ಘಟಿತ್ವಂ ಚ ಸ್ವತಂ ಸಿದ್ಧೃತಿ

ನಾನ್ಯತಃ ||೧೩೪||

ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಹರಿದಾಡುವಿಕೆ, ಬೆಂಕಿಯಲ್ಲಿ ಬಿಸಿಯಾಗಿಸುವಿಕೆ, ಕಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಬಿರುಸಾಗಿರುವಿಕೆ ಹೇಗೋ ಅದರಂತೆ ಅಶಕ್ಯವಾದುದನ್ನು ಶಕ್ಯವಾಗಿಸುವದು ಮಾಯೆಯ ಸ್ವಭಾವಗುಣ.

—ಮಾಯೆಯ ಈ ಕಾರ್ಯ ಅಶ್ವರ್ಯಕರವಲ್ಲವೇ? ಅಲ್ಲ. ಅದು ಹೇಗೆ?

ನನೇತ್ತಿ ಲೋಕೋಯಾವತ್ತಂ ಸಾಕ್ಷಾತ್ತಾವಚ್ಚಮತ್ಯತಿಮ್ |
ಭತ್ತೇ ಮನಸಿ ಪಶ್ಚಾತ್ತು ಮಾಯೈಷೈತ್ಯುಪಶಾಮ್ಯತಿ ||೧೩೫||

ಮನುಷ್ಯನು ಎಲ್ಲಿಯ ವರೆಗೆ ಮಾಯೆಗೆ ಪ್ರೇರಕನಾದ ವರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲವೋ, ಅಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ಮಾಯೆಗೆ ಮನದಲ್ಲಿ ಬೆರಗಾಗುತ್ತಾನೆ. ಅದರೆ ಅವನನ್ನು ತಿಳಿದಮೇಲೆ ಇದೆಲ್ಲ ಅವನ ಮಾಯೆ ಎಂದು ಶಾಂತನಾಗುತ್ತಾನೆ.

—ಕೂಟಸ್ಥನಿಗೆ ಉಪದ್ರವ ಕೊಡದೇ ಮಾಯೆಯು ಅವನು ಜಗದ್ರೂಪವಾಗಿ ಕಾಣುವಂತೆ ಹೇಗೆ ಮಾಡಿತು?

ಪ್ರಸರಂತಿ ಹಿ ಚೋದ್ಯಾನಿ ಜಗದ್ವಸ್ತುತ್ವನಾದಿಷು |
ನ ಚೋದನೀಯಂ ಮಾಯಾಯಾಂ ತಸ್ಯಾಶ್ಚೋದ್ಯೈಕ
ರೂಪತಃ ||೧೩೬||

ಇಂಥ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳನ್ನು ಜಗತ್ತು ಸತ್ಯವಾಗಿದೆ ಎನ್ನುವ ತಾರ್ಕಿಕರೇ ಮೊದಲಾದವರಿಗೆ ಕೇಳಬೇಕು. ಮಾಯಾವಾದಿಗಳಿಗೆ ಇಂಥ ಪ್ರಶ್ನೆ ಸೂಡುವದು ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲ. ಯಾಕೆಂದರೆ ಆ ಮಾಯೆಯೇ ಅನೇಕ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳ ರೂಪವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅಲ್ಲಿ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳಿಗೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ.

ಒಂದುವೇಳೆ ಮಾಯಾವಾದಿಗಳಿಗೆ ಪ್ರಶ್ನೆ ಮಾಡಿದರೆ ಅತಿ ವ್ರಸಂಗದೋಷ.

ಚೋದ್ಯೇಷಿ ಯದಿ ಚೋದ್ಯಂ ಸ್ಯಾತ್ ತ್ವಚ್ಛೋದ್ಯೈ
ಚೋದ್ಯತೇ ಮಯಾ |

ಪರಿಹಾರ್ಯಂ ತತಶ್ಚೋದ್ಯಂ ನ ಪುನಃ
ಪ್ರತಿಚೋದ್ಯತಾಮ್ ||೧೩೭||

ಆಕ್ಷೇಪಗಳ ರೂಪವೇ ಎನಿಸಿದ ಮಾಯೆಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೇ ಪ್ರಶ್ನೆ ಮಾಡುವದಾದರೆ ನಾನೂ ನಿನ್ನ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಮತ್ತೊಂದು ಪ್ರಶ್ನಮಾಡುತ್ತೇನೆ. (ಇದಕ್ಕೆ ಕೊನೆಎಲ್ಲಿ?) ಅದುದರಿಂದ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಪರಿಹಾರ ಕಾಣಬೇಕೆ ಹೊರತು ತಿರುತಿರುಗಿ ಪ್ರಶ್ನಮಾಡಬಾರದು.

ವಿಸ್ತಯೈಕ ಶರೀರಾಯಾ ಮಾಯಾಯಾಶ್ಚೋದ್ಯ ರೂಪತಃ |
 ಅನ್ವೇಷ್ಯಃ ಪರಿಹಾರೋಽಸ್ಯಾ ಬುದ್ಧಿಮುದ್ಧಿಃ
 ಪ್ರಯತ್ನತಃ ||೧೩೮||

ಆಶ್ಚರ್ಯವೇ ರೂಪಗೊಂಡಂತಿರುವ ಮಾಯೆಯು ಅಕ್ಷೇವರೂಪವೇ.
 ಬುದ್ಧಿ ಮಂತ್ರಾದವರು ಪ್ರಯತ್ನಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಅದಕ್ಕೆ ಪರಿಹಾರವನ್ನು
 ಹುಡುಕಬೇಕು.

—ಮಾಯೆಯ ಸ್ವರೂಪವು ಹೀಗಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿದ ಮೇಲ್ಮನೇ ಅದರ
 ಪರಿಹಾರೋಪಾಯ ಹುಡುಕುವದು. ಅದರೆ ಇದುವರೆಗೆ ಮಾಯೆಯ ಸ್ವರೂ
 ಪವೇ ನಿರ್ಣಯವಾಗಿಲ್ಲ.

ಮಾಯಾತ್ವಮೇವ ನಿಶ್ಚೇಯಮಿತಿ ಚೇತ್ಸರ್ಹಿ ನಿಶ್ಚಿನು |
 ಲೋಕಪ್ರಸಿದ್ಧ ಮಾಯಾಯಾ ಲಕ್ಷಣಂ ಯತ್ಪದೀಕ್ಷ್ಯ-
 ತಾನ್ ||೧೩೯||

ಮಾಯೆಯ ಸ್ವರೂಪವೆಂಥದು ? ಎಂಬುದನ್ನು ಮೊದಲು ತಿಳಿಯ
 ಬೇಕು. ಎದರೆ ಅವಶ್ಯಕತೆ. ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಮಾಯೆಗೆ ಯಾವ
 ಲಕ್ಷಣವುಂಟೋ ಅದನ್ನು ನೋಡು.

—ಲೌಕಿಕ ಮಾಯೆಯ ಲಕ್ಷಣವಾದರೂ ಏನು?

ನ ನಿರೂಪಯಿತುಂ ಶಕ್ಯಾ ವಿಸ್ತೃಷ್ಠಂ ಭಾಸತೇ ಚ ಯಾ |
 ಸಾ ಮಾಯೇತಿಂದ್ರಜಾಲಾದೌ ಲೋಕಾಃ ಸಂಪ್ರತಿ.

ಪೇದಿರೇ ||೧೪೦||

ಹೀಗೆಯೇ ಸರಿ ಎಂದು ಯಾವದರ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗುವ
 ದಿಲ್ಲವೇ, ಅದರೂ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಕಂಡು ಬರುವದೋ, ಅದು ಮಾಯೆಯು
 ಎಂದು ಇಂದ್ರಜಾಲ ಮುಂ. ಗಳಲ್ಲಿ ಜನರು ತಿಳಿಯುತ್ತಾರೆ.

ಇದೇ ಲಕ್ಷಣವು ಜಗತ್ಕಾರಣವೆನಿಸುವ ಮಾಯೆಗೂ ಅನ್ವಯಿಸುವದೇ?

ಸ್ಪಷ್ಟಂ ಭೂತಿ ಜಗಚ್ಛೇದಮಶಕ್ಯಂ ತನ್ನಿ ರೂಪಣಮ್ |

ಮಾಯಾನುಯಂ ಜಗತ್ಸ್ಮಾದೀಕ್ಷಸ್ವಾಪ-

ಪ್ರಸಾತತಃ ||೧೪೧||

ಈ ಜಗತ್ತು ಸ್ವಪ್ನವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಇದು ಏನು? ಎಂದು ಹೇಳುವದು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಅದುದರಿಂದ ಜಗತ್ತು ಮಾಯೆಯಿಂದಾಗಿರುವದೆಂದು ನಿಷ್ಪಕ್ಷವಾತ ಬುದ್ಧಿಯಿಂದತಿಳಿ.

—ಜಗತ್ತಿನ ನೆಲೆ ಏನೆಂದು ಹೇಳಲಿಕ್ಕೆ ಯಾಕೆ ಬರುವದಿಲ್ಲ.

ನಿರೂಪಯಿತುಮಾರಬ್ಧೀ ನಿಖಿಲೈರಸಿ ಪಂಡಿತ್ಯೈಃ |

ಅಜ್ಞಾನಂ ಪುರತಸ್ತೇಷಾಂ ಭಾತಿ ಕಕ್ಷಾಸು ಕಾಸುಚಿತ್ ||೧೪೨||

ಎಲ್ಲ ವಂಡಿತರು ಕೂಡಿಕೊಂಡು ಜಗತ್ತಿನ ಬಗೆಗೆ ಹೇಳ ಹೊರಟರೂ ಕೂಡ ಒಂದೆರಡು ಹಂತಗಳನ್ನು ದಾಟಿದ ಮೇಲೆ ಅಜ್ಞಾನವನ್ನು ಅವರ ಮುಂದೆ ಬಂದು ನಿಲ್ಲುವದು.

—ಜಗತ್ತಿನ ಬಗೆಗೆ ಹೇಳುವದು ಹೇಗೆ ಅಶಕ್ಯವಿದೆ? ಎಂಬುದನ್ನು ಉದಾಹರಣೆಯಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ದೇಹೇಂದ್ರಿಯಾದಯೋಭಾವಾ ವೀರ್ಯೇಣೋತ್ಪಾದಿತಾಃ
ಕಥಮ್ |

ಕಥಂ ನಾ ತತ್ರ ಚೈಕಸ್ಯಮಿತ್ಯುಕ್ತೇ ತೇ ಕಿಮುಕ್ತರಮ್ ||೧೪೩||

ದೇಹ-ಇಂದ್ರಿಯ ಮುಂ. ಗಳು ಸ್ತ್ರೀ-ಪುರುಷರ ವೀರ್ಯದಿಂದ ಹೇಗೆ ಉತ್ಪನ್ನವಾದವು? ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಚೈತನ್ಯವು ಹೇಗೆ ಬಂದಿತು? ಎಂದು ಕೇಳಿದರೆ ನಿನ್ನ ಉತ್ತರವೇನು?

—ಈ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ಸ್ವಭಾವವಾದಿಗಳು ಏನು ಹೇಳುವರೆಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಸಿ ಅವರ ಮತವನ್ನು ಅಲ್ಲಗಳೆಯುತ್ತಾರೆ.

ವೀರ್ಯಸ್ಯೈಷ ಸ್ವಭಾವಶ್ಚೇತ್ಯಥಂ ತದ್ವಿದಿತಂ ಸ್ವಯಾ |

ಅನ್ವಯ ವ್ಯತಿರೇಕೌ ಯೌ ಭಗ್ನೌ ತೌ ವಂಧ್ಯವೀರೃತಃ ||೧೪೪||

ಇದು ವೀರ್ಯದ ಸ್ವಭಾವವು. ಎಂದರೆ ಅದು ನಿನಗೆ ಹೇಗೆ ತಿಳಿಯಿತು? 'ಅನ್ವಯ-ವ್ಯತಿರೇಕನ್ಯಾಯ, ದಿಂದ ಎಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಬಂಜೆಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿದ ವೀರ್ಯದಿಂದ ಯಾಕೆ ದೇಹೇಂದ್ರಿಯಾದಿಗಳು ಹುಟ್ಟಿಲ್ಲ ?

(ಇಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯ ವ್ಯತಿರೇಕವೆಂದರೆ-ವೀರ್ಯವು ಸೇರಿದಕಡೆಯಲ್ಲಿ ದೇಹೇಂದ್ರಿಯಗಳು ಹುಟ್ಟುತ್ತವೆ ಎಂಬುದು ಅನ್ವಯ. ವೀರ್ಯವು ಸೇರದ

ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಅವು ಹುಟ್ಟುವದಿಲ್ಲ ಎಂಬುದು ವ್ಯತಿರೇಕ. ಇರಲಿ-ದ್ದೋಣ-
ಅಗಸ್ತ್ಯ ಮುಂತಾದವರಿಗೆ ಸ್ತ್ರೀಯರ ವೀರ್ಯದ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲ. ಧೃಷ್ಟದ್ಯುನ್ನು
ದ್ರಾವದಿ ಮುಂತಾದವರಿಗೆ ಸ್ತ್ರೀಪುರುಷರಿಬ್ಬರ ವೀರ್ಯದ ಸಂಬಂಧವೂ ಇಲ್ಲ.
ಸೀತೆ ಮುಂತಾದವರು ಸ್ತ್ರೀ-ಪುರುಷರಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವರಲ್ಲ. ಎಂದು ಶ್ರೀ ಶಂಕರಾ
ಚಾರ್ಯರು 'ಸ್ಮರತೈಃಸಿಪಿ ಚ ಲೋಕೇ, ಎಂಬ ಬ್ರ. ಸೂ. ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಉದಾ
ಹರಿಸಿದ್ದಾರೆ)

ನ ಜಾನಾಮಿ ಕಿಮಪ್ಯೇಸತದಿತ್ಯಂತೇ ಶರಣಂ ತವ |

ಅತ ಏನ ಮಹಾಂತೋಽಸ್ಯ ಪುನದಂತೀಂದ್ರ

ಜಾಲವತ್ ||೧೪೫||

ನಾನು ಯಾವದನ್ನೂ ತಿಳಿಯುವದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಕೊನೆಗೆ ನೀನು
ಅನ್ನಲೇಬೇಕಾಗುವದು. ಅದುದರಿಂದಲೇ ಮಹಾತ್ಮರಾದ ತತ್ವಜ್ಞರು ಈ
ಜಗತ್ತು ವಿದ್ವಜಾಲಿಕವೆನ್ನುವರು.

—ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ವ್ರಾಜೀನರು ಕೂಡ ಇಂದ್ರಜಾಲವೆಂದು
ಒಪ್ಪುತ್ತಾರೆ.

ಏತಸ್ಮಾತ್ಕಿಮಿನೇಂದ್ರಜಾಲಮಪರಂ ಯದ್ಗರ್ಭವಾಸಸ್ಥಿತಮ್ |

ರೇತಶ್ಚೇತತಿ ಹಸ್ತಮಸ್ತಕ ಪದಪೋದ್ಭೂತನಾನಾಂಕುರಮ್ ||

ಪರ್ಯಾಯೇಣ ಶಿಶುತ್ವಯೌವನ ಜರಾವೇಷ್ಯರನೇಕೈವೃತಂ |

ಪಶ್ಯತ್ಪ್ರತಿಶೃಣೋತಿ ಜಿಘ್ರತಿ ತಥಾ ಗಚ್ಛತ್ಯಥಾ ಗಚ್ಛತಿ||೧೪೬||

ಹೆಂಗಸರ ಗರ್ಭಕೋಶವನ್ನು ನೇರಿದ ವೀರ್ಯವು ಕೈ-ಕಾಲು-ತಲೆ
ಮೊದಲಾದ ಅನೇಕ ಮೊಳಿಕೆಗಳಾಗಿ ಚೇತನವನ್ನು ವಡೆಯುತ್ತದೆ. ಹಾಗೂ
ಬಾಲತ್ವ-ತಾರುಣ್ಯ-ವೃದ್ಧತ್ವ ಇತ್ಯಾದಿ ಅನೇಕ ಬಗೆಯ ವೇಷಗಳನ್ನು ಬೇರೆ
ಬೇರೆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿಕೊಂಡು ನೋಡುತ್ತದೆ. ಮೂಸಿನೋಡುತ್ತದೆ.
ಹಾಗೆಯೇ ಹೋಗುತ್ತದೆ. ಬರುತ್ತದೆ. ಇದಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆ ಇಂದ್ರಜಾಲ
ವಿನ್ನೇನು.

—ಈ ಮನುಷ್ಯರ ಮಾತಿರಲಿ. ಅಲದಗಿಡ ಮೊದಲಾದ ಸರ್ವ
ಸೃಷ್ಟಿಗೂ ಇದೇ ನ್ಯಾಯವು ಅನ್ವಯಿಸುತ್ತದೆ.

ದೇಹವದ್ವಟಧಾನಾದೌ ಸುವಿಚಾರ್ಯ ನಿಲೋಕ್ಯತಾಮ್ |

ಕ್ವ ಧಾನಾಃ ಕುತ್ರ ವಾ ವೃಕ್ಷಸ್ತಸ್ಮಾನ್ಮಾಯೇತಿ ನಿಶ್ಚಿನು ||೧೪೭||

ಈ ದೇಹದ ಹುಟ್ಟುವಿಕೆಯನ್ನು ವಿಚಾರಮಾಡಿದಂತೆ ಆಲದ ಬೀಜ ಮುಂತಾದವನ್ನು ವಿಚಾರಮಾಡಿ ನೋಡಬೇಕು. ಅದರ ಬೀಜವೆಷ್ಟು ಸಣ್ಣದು, ಮರವೆಷ್ಟು ದೊಡ್ಡದು ? ಅದುದರಿಂದ ಇದು ಮಾಯೆ ಎಂದು ನಿಶ್ಚಯಮಾಡು-

—ನನುಗೆ ಪ್ರಪಂಚದ ನೆಲೆ ಏನು ಎಂಬುದು ಹೇಳಲಿಕ್ಕೆ ಬರದಿದ್ದರೂ ಉದಯನಾಚಾರ್ಯರೇ ಮೊದಲಾದ ಅಂದಿನ-ಇಂದಿನ ತಾರ್ಕಿಕರು ಹೇಳುವರಲ್ಲ ಎಂದರೆ—

ನಿರುಕ್ತಾವಭಿಮಾನಂ ಯೇ ದಧತೇ ತಾರ್ಕಿಕಾದಯಃ |

ಹರ್ಷಮಿಶ್ರಾದಿಭಿಶ್ಚೇ ತು ಖಂಡನಾದೌ ಸುಶಿಕ್ಷಿತಾಃ ||೧೪೮||

ಕೆಲವರು ತಾರ್ಕಿಕರು ಜಗತ್ತಿನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಹೇಳಬಲ್ಲೆವೆಂದು ಅಭಿಮಾನ ತಾಳುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಅದ್ವೈತಾಚಾರ್ಯರೆನಿಸಿದ ಹರ್ಷ ಮಿಶ್ರಾಚಾರ್ಯರೇ ಮುಂತಾದವರು ಖಂಡನ ಖಂಡನಖಾದ್ಯ ಮೊದಲಾದ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ತಾರ್ಕಿಕರಿಗೆ ಚನ್ನಾಗಿ ಬುದ್ಧಿ ಗಳಿಸಿದ್ದಾರೆ.

—ಇದಕ್ಕೆ ವೇದಾಂತ ಸಾಂಪ್ರದಾಯದ ವ್ರಾಚೀನರ ವಾಕ್ಯಗಳು ಅನುಕೂಲವಾಗಿವೆ.

ಅಚಿಂತ್ಯಾಃ ಖಲು ಯೇ ಭಾವಾ ನ ತಾಂಸ್ತರ್ಕೇಷು

ಯೋಜಯೇತ್ |

ಅಚಿಂತ್ಯರಚನಾರೂಪಂ ಮನಸಾಽಪಿ ಜಗತ್ಪಲು ||೧೪೯||

ಅಚಿಂತನೀಯವೆನಿಸುವ ವಿಚಾರಗಳನ್ನು ತರ್ಕಮಾಡಿ ನೋಡಲು ಹೋಗಬಾರದು. ನಿಜವಾಗಿಯೂ ಈ ಜಗದ್ರಚನೆಯನ್ನು ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಕೂಡ ಕಲ್ಪಿಸಲು ಆಗುವಂತಿಲ್ಲ ಎಂಬಹಾಗಿದೆ.

—ಅಚಿಂತನೀಯವಿರಲಿ. ಅದುಮಾಯಿಕವೆಂಬ ನಿಶ್ಚಯವೆಂತು ?

ಅಚಿಂತ್ಯ ರಚನಾಶಕ್ತಿಬೀಜಂ ಮಾಯೇತಿ ನಿಶ್ಚಿನು |

ಮಾಯಾಬೀಜಂ ತದೇವೈಕಂ ಸುಷುಪ್ತಾವನುಭೂಯತೇ||೧೫೦||

ಯೋಚನೆಗೆ ನಿಲುಕದ ಶಕ್ತಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಬೀಜವೇ ಮಾಯೆ ಎಂದು ನಿಶ್ಚಯ ಮಾಡು. ಆ ಮಾಯಾಬೀಜವು ತಾನೊಂದೇ ಆಗಿ ಗಾಢನಿದ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರ ಅನುಭವಕ್ಕೂ ಒರುವದು.

—ಮಾಯೆಯು ಜಗತ್ತಿನ ಬೀಜವು ಹೇಗೆ ?

ಜಾಗ್ರತ್ ಸ್ವಪ್ನ ಜಗತ್ಪತ್ರ ಲೀನಂ ಬೀಜ ಇವದ್ಬ್ರಹ್ಮಾಃ |

ತಸ್ಮಾದಶೇಷ ಜಗತೋ ವಾಸನಾಸ್ತತ್ರ ಸಂಸ್ಥಿತಾಃ ||೧೫೦||

ಬೀಜದಲ್ಲಿ ಗಿಡವು ಅಡಗಿರುವಂತೆ ಎಚ್ಚರ-ಕನಸುಗಳ ಜಗತ್ತು ಗಾಢ ನಿದ್ರಾರೂಪವಾದ ಮಾಯೆಯಲ್ಲಿ ಅಡಗಿರುವದು. ಯಾಕೆಂದರೆ ಅದರಲ್ಲಿ ಜಗತ್ತಿನ ಎಲ್ಲ ಪ್ರಕಾರದ ವಾಸನೆಗಳೂ ಹುದುಗಿರುವವು.

ಯಾ ಬುದ್ಧಿ ವಾಸನಾಸ್ತಾಸು ಚೈತನ್ಯಂ ಪ್ರತಿಬಿಂಬತಿ |

ಮೇಘಾಕಾಶನದಸ್ಪಷ್ಟ ಚಿದಾಭಾಸೋಽನು ಮೀಯ-

ತಾಮ್ ||೧೫೧||

ಗಾಢನಿದ್ರೆಯ ರೂಪವಾದ ಮಾಯೆಯಲ್ಲಿರುವ ಬುದ್ಧಿಯವಾಸನೆಗಳಲ್ಲಿ ಚೈತನ್ಯವು ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿಸುವದು. ಅದು ಮೋಡದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿಸಿರುವ ಆಕಾಶದಂತೆ ಅಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿದ್ದರೂ ಊಹಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಂಥದು.

—ಕೊಡದಲ್ಲಿಯೆ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಆಕಾಶದ ಪ್ರತಿಬಿಂಬವು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಕಾಣಿಸುವದು. ಅದುದರಿಂದ ಮೇಘಾಂಶವೇ ಎನಿಸಿದ ಜಲದಲ್ಲಿ ಮೂಡಿದ ಆಕಾಶದ ಪ್ರತಿಬಿಂಬವು ಅಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿದ್ದರೂ ಅದನ್ನು ಊಹಿಸಲು ಶಕ್ಯವಿದೆ. ಆದರೆ ವಾಸನಾಪ್ರತಿಬಿಂಬವನ್ನು ತೋರಿಸಲು ಅಂಥ ದೃಷ್ಟಾಂತವಿಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ಅನುಮಾನಿಸಲು ಅವಕಾಶವೆಲ್ಲಿ ?

ಸಾಭಾಸಮೇವ ತದ್ವೀಜಂ ಧೀರೂಪೇಣ ಪ್ರರೋಹತಿ |

ಅತೋ ಬುದ್ಧಾ ಚಿದಾಭಾಸೋ ವಿಸ್ಪಷ್ಟಂ

ಪ್ರತಿಭಾಸತೇ ||೧೫೨||

ಚಿದಾಭಾಸನಿಂದ ಕೂಡಿಕೊಂಡಿರುವ ಆ ಬೀಜ ಭೂತ ಅಜ್ಞಾನವೇ ಬುದ್ಧಿ ರೂಪವಾಗಿ ಮೊಳಕೆಯಾಗುವದು. ಅದುದರಿಂದಲೇ ಚಿದಾಭಾಸನು ಬುದ್ಧಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಕಾಣುವನು.

—ಹೀಗೆ ಜೀವ ಮತ್ತು ಈಶ್ವರರಿಬ್ಬರೂ ಮಾಯೆಯಿಂದ ಅದವರೆಂಬು
ಡನ್ನು ಶ್ರುತಿ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ತಿಳಿಸಿ ಈಗ ಅದನ್ನೇ ಉಪಸಂಹಾರ
ಮಾಡುತ್ತಾರೆ.

ಮಾಯಾಭಾಸೇನ ಜೀವೇಶೌ ಕರೋತೀತಿ ಶ್ರುತೌ ಶ್ರುತಮ್ |
ಮೇಘಾಕಾಶ ಜಲಾಕಾಶಾವಿವ ತೌ ಸುನ್ಯವಸ್ಥಿತೌ ||೧೪೪||

ಮಾಯಾಶಕ್ತಿಯು ಚಿದಾಭಾಸರೂಪದಿಂದ ಜೀವ ಮತ್ತು ಈಶ್ವರರನ್ನು
ಮಾಡುತ್ತಿರುವದೆಂದು ವೇದದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. ಮೇಘಾಕಾಶ-ಜಲಾಕಾಶದಂತೆ
ಅವರಿಬ್ಬರು ಅಸ್ಪೃಷ್ಠ ಮತ್ತು ಸ್ಪೃಷ್ಠರಾಗಿರುವರು.

—ಈಶ್ವರನು ಮೇಘಾಕಾಶದಂತೆ ಹೇಗಿರುವನೆಂಬುದನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಗೊಳಿ
ಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೇಘವದ್ವರ್ತತೇ ಮಾಯಾ ಮೇಘಸ್ಥಿತತುಷಾರವತ್ |

ಧಿವಾಸನಾಶ್ಚಿದಾಭಾಸಸ್ತುಷಾರಸ್ಥ ಖನತ್ ಸ್ಥಿತಃ ||೧೪೫||

ಮಾಯೆಯು ಮೋಡದಂತಿರುತ್ತದೆ. ಮೋಡದಲ್ಲಿರುವ ಹನಿಗಳಂತೆ
ಬುದ್ಧಿಯವಾಸನೆಗಳು ಇರುತ್ತವೆ. ಚಿದಾಭಾಸನು ಆ ಹನಿಗಳಲ್ಲಿ ಆಕಾಶ
ದಂತೆ ಇರುತ್ತಾನೆ.

—ಮಾಯೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಬಿಂಬವಾದ ಚೈತನ್ಯವೇ ಈಶ್ವರನೆಂಬುದಕ್ಕೆ
ಪ್ರಮಾಣವೇನು ?

ಮಾಯಾಧೀನಶ್ಚಿದಾಭಾಸಃ ಶ್ರುತೋ ಮಾಯೀ ಮಹೇಶ್ವರಃ |

ಅಂತರ್ಯಾಮೀಕ ಸರ್ವಜ್ಞೋ ಜಗದ್ವ್ಯೋನಿಃ ಸ ಏನ ಹಿ ||೧೪೬||

ಮಾಯೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿಸಿರುವ ಚಿದಾಭಾಸನೇ ಮಾಯೆಯನ್ನಾ
ಳುವ ಈಶ್ವರನೆಂದು ಶ್ರುತಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಅವನೇ ಅಂತರ್ಯಾಮಿ. ಅವನೇ
ಸರ್ವಜ್ಞ. ಅವನೇ ಜಗತ್ತಿನ ಕಾರಣ.

(ಇವೆರಡು ವಿಷಯಗಳು ಶ್ವೇತಾಶ್ವರ ಹಾಗೂ ಬ್ರಹ್ಮದಾರಣ್ಯಕದಲ್ಲಿ
ಬಂದಿರುತ್ತವೆ.)

—ಬುದ್ಧಿ ವಾಸನೆಯಲ್ಲಿಯ ಪ್ರತಿಬಿಂಬಕ್ಕೆ ಈಶ್ವರತ್ವವು ಹೇಗೆ
ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು ?

ಸೌಷುಪ್ತಮಾನಂದಮಯಂ ಪ್ರಕೃತ್ಯೈವಂ ಶ್ರುತಿರ್ಜಗೌ |

ಏಷ ಸರ್ವೇಶ್ವರ ಇತಿ ಸೋಽಯಂ ವೇದೋಕ್ತಃ ಈಶ್ವರಃ ||೧೫೭||

ಗಾಢನಿದ್ರೆಯಲ್ಲಿರುವ ಆನಂದಮಯ ಕೋಶವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತ ಶ್ರುತಿಯು 'ಇವನು ಈಶ್ವರನು ಸರ್ವೇಶ್ವರನು' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಹೇಳಿದೆ. ಇವನೇ ವೇದದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಈಶ್ವರನು.

ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವಾದಿಕೇ ತಸ್ಯ ನೈವ ವಿಪ್ರತಿಪದ್ಯತಾಮ್ |

ಶ್ರೌತಾರ್ಥಸ್ಯಾವಿತರ್ಕ್ಯತ್ವಾನ್ಮಾಯಾಯಾಂ ಸರ್ವ

ಸಂಭವಾತ್ ||೧೫೮||

ಅವನ ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವಾದಿಗಳು ಕಂಡುಬರುವದಿಲ್ಲವೆಂದು ಕುತರ್ಕವನ್ನು ಮಾಡಬಾರದು. ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಅರ್ಥವು ತರ್ಕಗಮ್ಯವಿರುವದಿಲ್ಲ. ಅಲ್ಲದೇ ಮಾಯೆಯಿಂದ ಏನುಬೇಕಾದರೂ ಆಗಬಹುದು.

—ಶ್ರುತಿಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ಸಿದ್ಧಿಗೇ ಈಗ ಸರ್ವೇಶ್ವರತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಅಯಂ ಯಸ್ಯೈವತೇ ವಿಶ್ವಂ ತದನ್ಯಥಯಿತುಂ ಪುನಾನ್ |

ನ ಕೋಽಪಿ ಶಕ್ತಸ್ತೇನಾಯಂ ಸರ್ವೇಶ್ವರ ಇತಿರಿತಃ ||೧೫೯||

ಆನಂದಮಯ ಕೋಶಾಭಿಮಾನಿಯಾದ ಈ ಈಶ್ವರನು ನಿರ್ಮಿಸುವ ಎಚ್ಚರ-ಕನಸುಗಳ ಜಗತ್ತನ್ನು ಬದಲು ಮಾಡಲು ಯಾವ ಪುರುಷನೂ ಸಮರ್ಥನಲ್ಲ. ಹಾಗೆಂದು ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಇವನಿಗೆ ಸರ್ವೇಶ್ವರನೆಂದು ಹೇಳಿದೆ.

—ಇನ್ನು ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವ.

ಅಶೇಷಪ್ರಾಣಿ ಬುದ್ಧೀನಾಂ ವಾಸನಾಸ್ತತ್ರ ಸಂಸ್ಥಿತಾಃ |

ತಾಭಿಃ ಕ್ರೋಡೀಕೃತಂ ಸರ್ವಂ ತೇನ ಸರ್ವಜ್ಞ

ಈರಿತಃ ||೧೬೦||

ಈ ಆನಂದಮಯ ಕೋಶದಲ್ಲಿರುವ ಒಟ್ಟು ಅಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಸರ್ವಪ್ರಾಣಿಗಳ ಬುದ್ಧಿಗಳ ವಾಸನೆಗಳೂ ಇರುತ್ತವೆ. ಅವು ಸರ್ವ ಜಗತ್ತನ್ನೂ ಅರಿಯುತ್ತವೆ. ಆದುದರಿಂದ ಇವನು ಸರ್ವಜ್ಞನೆಂದು ಹೇಳುವರು.

—ಹಾಗಿದ್ದರೆ ಅವನ ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವದ ಅನುಭವವು ನಮಗೇಕಿಲ್ಲ ?

ವಾಸನಾನಾಂ ಪರೋಕ್ಷತ್ವಾನ್ ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವಂ ನ ಹೀಕ್ಷ್ಯತೇ |

ಸರ್ವಬುದ್ಧಿಷು ತದ್‌ದೃಷ್ಟ್ವಾ ವಾಸನಾಸ್ವನುಮೀಯ-

ತಾಮ್ ||೧೬೧||

ಬುದ್ಧಿಗಳ ವಾಸನೆಗಳು ನಮಗೆ ಕಾಣತಕ್ಕವುಗಳಲ್ಲ. ಬುದ್ಧಿಗಳ ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವವಿರುವದನ್ನು ತಿಳಿದು ವಾಸನೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇರಬೇಕೆಂದು ಅನುಮಾನ ಮಾಡಬಹುದು.

(ಬಟ್ಟೆಯ ಬಣ್ಣವು ನೂಲಿನಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವದೆಂದು ಅನುಮಾನದಿಂದ ತಿಳಿಯುವಂತೆ ಬುದ್ಧಿಯ ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವವು ಬುದ್ಧಿಯ ವಾಸನೆಗಳಲ್ಲಿ ಇರುವದೆಂದು ಅನುಮಾನಿಸಬಹುದು.)

—ಅಂತರ್ಯಾಮಿತ್ವ.

ವಿಜ್ಞಾನಮಯಮುಖ್ಯೇಷು ಕೋಶೇಷ್ವನ್ಯತ್ರ ಚೈವ ಹಿ |

ಅಂತಸ್ತಿಷ್ಠನ್ ಯಮಯತಿ ತೇನಾಂತರ್ಯಾಮಿತಾಂ

ವ್ರಜೇತ್ ||೧೬೨||

ವಿಜ್ಞಾನಮಯವೇ ಮೊದಲಾದ ಕೋಶಗಳಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ಸೃಷ್ಟಿ ಮೊದಲಾದ ಭೂತಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಒಳಗಿದ್ದುಕೊಂಡು ಎಲ್ಲವುಗಳನ್ನು ಆಳುತ್ತಾನೆ. ಅದುದರಿಂದ ಅವನು ಅಂತರ್ಯಾಮಿ ಎನಿಸುವನು.

ಬುದ್ಧೌ ತಿಷ್ಠನ್ನಾಂತರೋಽಸ್ಯಾಧಿಯಾನೀಕ್ಷ್ಯತ್ವ ಧೀವಪುಃ |

ಧಿಯನುಂತರ್ಯಾಮಯತೀತ್ಯೇವಂ ವೇದೇನ

ಘೋಷಿತಮ್ ||೧೬೩||

ಈ ಬುದ್ಧಿಯಲ್ಲಿರುವವನು ಅದರಒಳಗೂ ಇರುತ್ತಾನೆ. ಆದರೆ ಬುದ್ಧಿಗೆ ಗೋಚರನಲ್ಲ. ಬುದ್ಧಿಯೇ ಅವನ ಶರೀರ. ಒಳಗಿನಿಂದಲೇ ಆ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ನಿಯಮನಗೊಳಿಸುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ವೇದವು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿಹೇಳಿದೆ.

—ಯಃ ಸರ್ವೇಷು ಭೂತೇಷು ತಿಷ್ಠನ್ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದ ಅರ್ಥವನ್ನು ದೃಷ್ಟಾಂತದಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ತಂತುಃ ಪಟೇ ಸ್ಥಿತೋ ಯದ್ವದುಸಾದಾನತಯಾ ತಥಾ |

ಸರ್ವೋಸಾದಾನ ರೂಪತ್ವಾತ್ ಸರ್ವತ್ರಾಯ ಮನಸ್ಥಿತಃ||೧೬೪||

ಉಪಾದಾನ ರೂಪದಿಂದ ನೂಲು ಹೇಗೆ ಬಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿರುವದೋ, ಹಾಗೆ ಆತ್ಮನು ಎಲ್ಲವುಗಳ ಉಪಾದಾನರೂಪನಾದುದರಿಂದ ಇವನು ಎಲ್ಲಕಡೆಗೂ ಇರುತ್ತಾನೆ.

—ಹಾಗೆ ಉಪಾದಾನ ರೂಪನಾಗಿ ಎಲ್ಲಕಡೆಗಿದ್ದರೂ ಕಾಣುವದಿಲ್ಲವೇಕೆ ?

ಪಟಾದಪ್ಪಾಂತರಸ್ತಂತುಸ್ತಂತೋರಪ್ಪಂತುರಾಂತರಃ |

ಅಂತರಪ್ಪಪ್ಪ ವಿಶ್ರಾಂತಿರ್ಮತ್ರ ಸಾವನುಮೀಯತಾಮ್ ||೧೬೫||

ಅರಿವೆಗಿಂತ ನೂಲು ಒಳಗಿನದು. ನೂಲಿಗಿಂತ ಅರಳೆಯ ಅಂಶ ಒಳಗಿನದು. ಹೀಗೆ ಒಳ-ಒಳಗಿನ ಸೂಕ್ಷ್ಮತ್ವದ ಮರ್ಯಾದೆಯು ಎಲ್ಲಿಗೆ ಮುಗಿಯುವದೋ ಅಲ್ಲಿಯೇ ಅತನಿರುವದು. ಹೀಗೆ ಅನುಮಾನಿಸಬೇಕು.

—ಎಲ್ಲದರ ಒಳಗಿರುವವನೂ, ಅತ್ಯಂತ ಸೂಕ್ಷ್ಮನೂ ಆದ ಆತ್ಮನು ಅರಳೆಯ ಸೂಕ್ಷ್ಮಾಂಶದಂತೆ ಯಾಕೆ ಗೊತ್ತುಗಬಾರದು ?

ದ್ವಿತ್ರಾಂತರಪ್ಪಕಪ್ಪಾಣಾಂ ದರ್ಶನೇಪ್ಪಯ ಮಾಂತರಃ |

ನ ವೀಕ್ಷ್ಯತೇ ತತೋಯುಕ್ತಿಶ್ರುತಿಭ್ಯಾನೇವ ನಿರ್ದಯಃ||೧೬೬||

ಎರಡು-ಮೂರು ಸೂಕ್ಷ್ಮಾಂಶಗಳು ಗೋಚರಿಸಿದರೂ ಈ ಸರ್ವಾಂತರ್ಯಾಮಿಯು ಕಾಣುವದಿಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ಅವನನ್ನು ಶ್ರುತಿ ಮತ್ತು ಯುಕ್ತಿಗಳಿಂದ ಗೊತ್ತುಮಾಡಬೇಕು.

ಪಟರೂಪೇಣ ಸಂಸ್ಥಾನಾತ್ ಪಟಸ್ತಂತೋರ್ವಪುರ್ಯಥಾ |

ಸರ್ವರೂಪೇಣ ಸಂಸ್ಥಾನಾತ್ ಸರ್ವಮಸ್ಯ ವಪುಸ್ತಥಾ||೧೬೭||

ಬಟ್ಟೆಯ ರೂಪವನ್ನು ತಾಳಿದ್ದರಿಂದ ಬಟ್ಟೆಯು ನೂಲಿನದೇಹವೆನಿಸುವಂತೆ, ಮಾಯಾವಿಯಾದ ಈಶ್ವರನು ಸರ್ವರೂಪನಾದುದರಿಂದ ಸರ್ವವೂ ಅವನ ಶರೀರವು.

ತಂತೋಃ ಸಂಕೋಚ ವಿಸ್ತಾರ ಚಲನಾದೌ ಪಟಸ್ತಥಾ |

ಅವಶ್ಯಮೇವ ಭವತಿ ನಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಂ ಪಟೇ ಮನಾಕ್ ||೧೬೮||

ತಥಾಂಹಿತಕ್ಯಾಮ್ಯಯಂ ಯತ್ರಯಯಾ ವಾಸನಯಾಯಥಾ |

ವಿಕ್ರಿಯೇತ ತಥಾಽವಶ್ಯಂ ಭವತ್ಯೇವ ನ ಸಂಶಯಃ ||೧೬೯||

ನೂಲನ್ನು ಮುದುಡಿ ಮಾಡುವದು, ಹಿಗ್ಗಿಸುವದು, ಕೆದಲಿಸುವದು ಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ಬಟ್ಟೆಯೂ ಹಾಗೆ ಹಾಗೆಯೇ ಆಗುವದು. ಅದುದರಿಂದ ಬಟ್ಟೆಗೆ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವೆಷ್ಟೂ ಇಲ್ಲ. ಅದರಂತೆ ಈ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯು ಎಲ್ಲಿ ಯಾವ ವಾಸನೆಯಿಂದ ಹೇಗೆ ವಿಕಾರ ಹೊಂದುವನೋ ಅಲ್ಲಿ ಆ ಕಾರ್ಯವು ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ಆಗುತ್ತದೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಸಂಶಯವೇನೂ ಇಲ್ಲ.

(ಪೃಥ್ವಿ ಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ಉಪಾದಾನ ಕಾರಣನೆನಿಸಿರುವ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯು ಯಾವ ವಾಸನೆಯಿಂದ ಘಟವೇ ಮೊದಲಾದ ಕಾರ್ಯರೂಪವಾಗಿ ವಿಕಾರವನ್ನು ಹೊಂದುವನೋ ಅದರಂತೆ ಆ ಕಾರ್ಯವು (ಘಟ-ಮುಂ. ಗಳು, ಆಗಿಯೇ ಆಗುವವು.)

—ಹೀಗೆ ಶ್ರುತಿಪ್ರಮಾಣಗಳನ್ನು ಹೇಳಿ ಸ್ಮೃತಿಯ ಪ್ರಮಾಣ ತಿಳಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಈಶ್ವರಃ ಸರ್ವಭೂತಾನಾಂ ಹೃದ್ವೇಶೇಽರ್ಜುನ ತಿಷ್ಠತಿ |

ಭ್ರಾತುಯನ್ ಸರ್ವಭೂತಾನಿ ಯಂತ್ರಾರೂಢಾನಿ

ಮಾಯಯಾ ||೧೭೦||

ಅರ್ಜುನನೇ, ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾದ ಈಶ್ವರನು ಯಂತ್ರಗಳನ್ನೇರಿ ದಂತಿರುವ ಎಲ್ಲ ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನು ಮಾಯಾಸೂತ್ರದಿಂದ ತಿರುಗಿಸುತ್ತ ಎಲ್ಲ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಹೃದಯದಲ್ಲಿರುತ್ತಾನೆ.

—ಈ ಸ್ಮೃತಿವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿರುವ 'ಸರ್ವಭೂತಾನಾಂ' ಎಂಬುದರ ಅರ್ಥ ಹೇಳುವರು.

ಸರ್ವಭೂತಾನಿ ವಿಜ್ಞಾನಮಯಾಸ್ತೇ ಹೃದಯೇ ಸ್ಥಿತಾಃ |

ತದುಪಾದಾನ ಭೂತೇಶಸ್ತತ್ರ ವಿಕ್ರಿಯತೇ ಖಲು ||೧೭೧||

ಎಲ್ಲ ಪ್ರಾಣಿಗಳೆಂದರೆ ವಿಜ್ಞಾನಮಯರು. ಅವರೆಲ್ಲ ಹೃದಯದಲ್ಲಿರುವರು. ಅವರಿಗೆಲ್ಲ ಉಪಾದಾನ ಕಾರಣಭೂತನಾದ ಈಶ್ವರನು ವಿಜ್ಞಾನಮಯ ಆಕಾರವನ್ನು ತಾಳುವನು. ಇದು ನಿಶ್ಚಯ.

—ಈಗ ಸ್ಮೃತಿ ವಚನದೊಳಗಿನ 'ಯಂತ್ರ' 'ಅರೋಹ' 'ಭ್ರಮಣ' ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ದೇಹಾದಿ ಪಂಜರಂ ಯಂತ್ರ ತದಾರೋಹೋಽಭಿನೂನಿತಾ |

ವಿಹಿತಪ್ರತಿಷ್ಠಿದ್ಧೇಷು ಪ್ರವೃತ್ತಿಭ್ರಮಣಂ ಭವೇತ್ ||೧೭೨||

ದೇಹ, ಇಂದ್ರಿಯ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಂದಾದ ಪಂಜರವೇ ಯಂತ್ರ. ಅದರ ಮೇಲೆ ಅಭಿಮಾನವುಳ್ಳವನಾಗಿ 'ಅದೇ ನಾನು' ಎಂದು ತಿಳಿಯುವದೇ ಆದನ್ನೇರುವಿಕೆ. ಪುಣ್ಯ ಮತ್ತು ಪಾಪ ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ತಾಳುವುದೇ ಭ್ರಮಣ.

ವಿಜ್ಞಾನಮಯರೂಪೇಣ ತತ್ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಸ್ವರೂಪತಃ | ,

ಸ್ವಶಕ್ತೇಶೋ ವಿಕ್ರಿಯತೇ ಮಾಯಯಾ ಭ್ರಮಣಂ ಹಿ
ತತ್ ||೧೭೩||

ಈಶ್ವರನು ತನ್ನ ಶಕ್ತಿಯಿಂದ ವಿಜ್ಞಾನಮಯ ಕೋಶರೂಪನಾಗಿಯೂ, ಅದರ ಕ್ರಿಯಾರೂಪವಾಗಿಯೂ ವಿಚಾರವನ್ನು ವಡೆಯುತ್ತಾನೆ. ಇದೇ ಮಾಯೆಯಿಂದ ತಿರುಗಿಸುವಿಕೆ ಎಂಬುದು.

—ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಬಂದ 'ಯಮಯತಿ' ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೂ ಕೂಡ ಇದೇ ಅರ್ಥವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಅಂತರ್ಯಮಯತೀತ್ಯುಕ್ತ್ವಾಸ್ಯ ಮೇವಾರ್ಥಃ ಶ್ರುತೌ ಶ್ರುತಃ |

ಪೃಥಿವ್ಯಾದಿಷು ಸರ್ವತ್ರ ನ್ಯಾಯೋಯಂ ಯೋಜ್ಯತಾಂ

ಧಿಯಾ ||೧೭೪||

ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಒಳಗಿದ್ದು ಕೊಂಡು ನಿಯಮನಮಾಡುತ್ತಾನೆ ಎಂಬ ಶಬ್ದ ದಿಂದ ಇದೇ ಅರ್ಥವು ವ್ಯಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಇದೇ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ಭೂಮಿ ಮೊದಲಾದ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಬುದ್ಧಿವಂತಿಕೆಯಿಂದ ಹೊಂದಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

—ಪ್ರಾಮಾಣಿಕ ವೃತ್ತಿಗಳೆಲ್ಲ ಈಶ್ವರಾರ್ಥಿನವಾಗಿವೆ ಎಂಬ ವಿಷಯ ದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪುರಾತನ ವಚನವನ್ನು ಉದಾಹರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಜಾನಾಮಿ ಧರ್ಮಂ ನ ಚ ಮೇ ಪ್ರವೃತ್ತಿರ್ಜಾನಾಮ್ಯಧರ್ಮಂ

ನ ಚ ಮೇನಿವೃತ್ತಿಃ |

ಕೇನಾಪಿ ದೇವೇನ ಹೃದಿ ಸ್ಥಿತೇನ ಯಥಾ ನಿಯುಕ್ತೋಽಸ್ಮಿ

ತಥಾ ಕರೋಮಿ ||೧೭೫||

ನಾನು ಧರ್ಮವನ್ನು ತಿಳಿಯುತ್ತೇನೆ. ಆದರೆ ಅದರಲ್ಲಿ ಮುಂದುವರಿಯುವಿಕೆ ನನ್ನಿಂದ ಆಗುವದಿಲ್ಲ. ಅದರಂತೆ ನಾನು ಅಧರ್ಮವನ್ನು ತಿಳಿಯುತ್ತೇನೆ. ಆದರೆ ಅದರಿಂದ ನಿವೃತ್ತನಾಗುವದು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ನನ್ನ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದ ಯಾರೋ ದೇವನಿಂದ ನನಗೆ ಪ್ರೇರಣೆಯಾದಂತೆ ನಾನು ಮಾಡುತ್ತೇನೆ.

— ಎಲ್ಲ ಪ್ರವೃತ್ತಿಗಳೂ ಹೀಗೆ ಈಶ್ವರಾಧೀನವೆಂಬುದು ಬಿಟ್ಟರೆ ಪುರುಷ ಪ್ರಯತ್ನವು ವೃಥಾವಾದಂತಾಯಿತಲ್ಲ.

ನಾರ್ಥಃ ಪುರುಷಕಾರೇಣೇತ್ಯೇವಂ ನಾ ಶಂಕ್ಯತಾಂ ಯತಃ |

ಈಶಃ ಪುರುಷಕಾರಸ್ಯ ರೂಪೇಣಾಪಿ ವಿವರ್ತತೇ ||೧೭೬||

ಈಶ್ವರನೇ ಪ್ರಯತ್ನರೂಪವಾಗಿ ಪರಿಣಾಮವನ್ನು ಹೊಂದುವದರಿಂದ, ಪುರುಷಪ್ರಯತ್ನದಿಂದೇನೂ ಉಪಯೋಗವಿಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿಯಬಾರದು.

— ಪುರುಷಪ್ರಯತ್ನವೂ ಈಶ್ವರರೂಪವೆಂಬುದು ಬಿಟ್ಟರೆ ಅವನು ನಿಯಮನ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ, ಭ್ರಮಣ ಮಾಡಿಸುತ್ತಾನೆ, ಇತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ಕಂಡುಬರುವ ಅವನ ಪ್ರೇರಕತ್ವವೆಲ್ಲಿ ?

ಈ ದೃಗ್ಬೋಧೇನೇಶ್ವರಸ್ಯ ಪ್ರವೃತ್ತಿವೈವ ವಾರ್ಯತಾಮ್ |

ತಥಾಪೀಶಸ್ಯ ಬೋಧೇನ ಸ್ವಾತ್ಮಾ ಸಂಗತ್ಸದೀಜನಿಃ ||೧೭೭||

ಈಶ್ವರನ ವಿಷಯಕವಾದ ಈ ತಿಳಿವಳಿಕೆಯಿಂದ ಅವನ ನಿಯಾಮಕತ್ವಾದಿಗಳನ್ನು ಅಲ್ಲಗಳೆಯಬಾರದು. ಹಾಗೆ ಎಲ್ಲವೂ ಅವನ ಅಧೀನವೆಂಬ ಈಶ್ವರನ ತಿಳಿವಳಿಕೆಯಿಂದ ಆತ್ಮನು ಅಸಂಗನೆಂಬ ಬುದ್ಧಿಯು ಹುಟ್ಟುವದು.

— ಆತ್ಮನು ಅಸಂಗನೆಂಬ ಜ್ಞಾನದ ಉಪಯೋಗವೇನು ?

ತಾವತಾ ಮುಕ್ತಿರಿತ್ಯಾಹುಃ ಶ್ರುತಯಃ ಸ್ಮೃತಯಸ್ತಥಾ |

ಶ್ರುತಿ-ಸ್ಮೃತೀ ಮನ್ಮೆವಾಜ್ಞೇ ಇತ್ಯಪೀಶ್ವರಭಾಷಿತಮ್ ||೧೭೮||

ಈ ಅರಿವಿನಿಂದಲೇ ಮೋಕ್ಷವೆಂದು ಶ್ರುತಿ-ಸ್ಮೃತಿಗಳೆರಡೂ ಹೇಳುವವು. ಅಲ್ಲದೇ ಶ್ರುತಿ-ಸ್ಮೃತಿಗಳೆರಡೂ ನನ್ನ ಆಜ್ಞೆಗಳೆಂದು ಈಶ್ವರನು ಹೇಳಿರುವನು.

(ಶ್ರುತಿ-ಸ್ಮೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಮಾತು ಅನುಲ್ಲಂಘನೀಯವೆಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ.)

— ಶ್ರುತಿಯು ಕೂಡ ಈಶ್ವರನು ಭಯದ ಕಾರಣವೆಂದು ಹೇಳಿದೆ.

ಅಜ್ಞಾಯಾ ಭೀತಿಹೇತುತ್ವಂ ಭೀಷಾಸ್ಮಾದಿತಿ ಹಿ ಶ್ರುತಮ್ |

ಸರ್ವೇಶ್ವರಸ್ವ ಮೇತತ್ ಸ್ಯಾದಂತರ್ಯಾಮಿತ್ವತಃ ಪೃಥಕ್ ||೧೭೯||

ಆ ಸರ್ವೇಶ್ವರನ ಭೀತಿಯಿಂದ ಎಂದು ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿದೆ. ಅದುದರಿಂದ ಈಶ್ವರನ ಆಜ್ಞೆಯೇ ಭೀತಿಯ ಕಾರಣವೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ಸರ್ವೇಶ್ವರತ್ವವು ಅಂತರ್ಯಾಮಿತ್ವದಿಂದ ಬೇರೆಯಾಗಿರುವದು.

—ಭೂತ ಮಾತ್ರಗಳನ್ನು ಒಳ-ಹೊರಗೆ ನಿಯಮನಗೊಳಿಸುವವನು ಈಶ್ವರನೇ ಆಗಿರುವನು ಎಂಬ ಬಗೆಗೆ ಶ್ರುತಿವಚನ ಪ್ರಮಾಣ-

ಏತಸ್ಯ ವಾ ಅಕ್ಷರಸ್ಯ ಪ್ರಶಾಸನ ಇತಿ ಶ್ರುತಿಃ |

ಅಂತಃ ಪ್ರವಿಷ್ಟಃ ಶಾಸ್ತ್ರಾಯಂ ಜನಾನಾಮಿತಿ ಚ ಶ್ರುತಿಃ ||೧೮೦||

ಅಳಿವಿಲ್ಲದ ಪರಮಾತ್ಮನ ಆಜ್ಞೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಸೂರ್ಯ-ಚಂದ್ರರು ಇರುತ್ತಾರೆ. ಮತ್ತು ಎಲ್ಲ ಜೀವರ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶ ಮಾಡಿ ಅವರನ್ನು ನಿಯಮನ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ಶ್ರುತಿವಾಕ್ಯಗಳಿವೆ.

(ಮೊದಲಿನದು ಕಾಣ್ಯಶಾಖೀಯವಾಚಸನೇಯೀ ಬ್ರಾಹ್ಮಣದಲ್ಲಿ. ಎರಡನೆಯದು ತೈತ್ತಿರೀಯದಲ್ಲಿ.)

ಜಗದ್ಯೋನಿರ್ಭವೇದೇಷ ಪ್ರಭವಾಪ್ಯಯ ಕೃತ್ವತಃ |

ಆವಿರ್ಭಾವತಿರೋಭಾವಾವೃತ್ಪತ್ತಿ ಪ್ರಲಯೌ ನುತೌ ||೧೮೧||

ಜಗತ್ತಿನ ಉತ್ಪತ್ತಿ-ಪ್ರಲಯಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿರುವದರಿಂದ ಇವನು ಜಗದ್ಯೋಗಿ ಎನಿಸುವನು. ಈ ಉತ್ಪತ್ತಿ-ಪ್ರಲಯಗಳೆಂದರೆ ಕಾಣಿಸುವಂತೆ ಮಾಡುವಿಕೆ ಎಂಬ ಅರ್ಥ.

—ಈಶ್ವರನು ಜಗತ್ತು ಕಾಣಿಸುವಂತೆ ಹೇಗೆ ಮಾಡುವನೆಂಬುದನ್ನು ದೃಷ್ಟಾಂತರೂಪವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಆವಿರ್ಭಾವಯತಿ ಸ್ತಸ್ಮಿನ್ ವಿಲೀನಂ ಸಕಲಂ ಜಗತ್ |

ಪ್ರಾಣಿ ಕರ್ಮವಶಾದೇಷ ಪಟೋ ಯದ್ವತ್ಪ್ರಸಾರಿತಃ ||೧೮೨||

ಹಾಸಿದಂಧ ಚಿತ್ರಪಟವು ತನ್ನಲ್ಲಿರುವ ಚಿತ್ರಗಳನ್ನು ತೋರಿಸುವಂತೆ, ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಕರ್ಮಾನುಸಾರವಾಗಿ ಈಶ್ವರನು ತನ್ನಲ್ಲಿ ಆಡಗಿರುವ ಎಲ್ಲ ಜಗತ್ತನ್ನು ಪ್ರಕಟಗೊಳಿಸುವನು.

— ಅವನು ಪ್ರಲಯಕಾರಣನೂ ಅಹುದು ಎಂಬುದನ್ನು ದೃಷ್ಟಾಂತ ಪೂರ್ವಕ ಹೇಳಿರುವರು.

ಪುನಸ್ತಿರೋಭಾವಯತಿ ಸ್ವಾತ್ಮನ್ಯೇವಾಖಿಲಂ ಜಗತ್ |

ಪ್ರಾಣಿಕರ್ಮಕ್ಷಯವಶಾತ್ ಸಂಕೋಚಿತಪಟೋ ಯಥಾ ||೧೮೫||

ಮುದ್ದೆ ಮಾಡಿದ ಚಿತ್ರಪಟದಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಎಲ್ಲ ಚಿತ್ರಗಳು ಅಡಗುವವೋ ಹಾಗೆ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಕರ್ಮಗಳು ಮುಗಿದುದರಿಂದ ತನ್ನಲ್ಲಿಯೇ ಈಶ್ವರನು ಎಲ್ಲ ಜಗತ್ತನ್ನು ಅಡಗಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ.

—ಅವಿಭಾವ-ತಿರೋಭಾವಗಳ ಬಗೆಗೆ ಮತ್ತೆ ನಾಲ್ಕು ದೃಷ್ಟಾಂತಗಳು.

ರಾತ್ರಿಘ್ರಾಸೌ ಸುಪ್ತಿಬೋಧಾವುನ್ಮೀಲನ ನಿಮೀಲನೇ |

ತೂಷ್ಣೀಂಭಾವ ಮನೋರಾಜ್ಯೇ ಇವ ಸೃಷ್ಟಿಲಯಾ-
ವಿಮಾ ||೧೮೬||

ಸೃಷ್ಟಿಯ ಈ ಉತ್ಪತ್ತಿ-ಪ್ರಲಯಗಳು, ರಾತ್ರಿ ಮತ್ತು ಹಗಲು, ನಿದ್ರೆ ಮತ್ತು ಎಚ್ಚರ, ಕಣ್ಣು ತೆರೆಯುವಿಕೆ ಮತ್ತು ಮುಚ್ಚುವಿಕೆ, ಸುಮ್ಮನಿರುವಿಕೆ ಮತ್ತು ಹಂಬಲಿಸುವಿಕೆಯಂತೆ ಇರುವವು.

— ಈಶ್ವರನು ಜಗತ್ಕಾರಣನೆಂದು ಹೇಳಿದಿರಿ. ಅದು ಮಣ್ಣಿನಿಂದ ಕೊಡದ ಅರಂಭವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದಂತೆ ಅರಂಭವಾದವು, ಹಾಲಿನಿಂದ ಮೊಸರಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದಂತೆ ಪರಿಣಾಮವಾದವು ?

ಅವಿಭಾವ ತಿರೋಭಾವಶಕ್ತಿ ಮತ್ಸೇನ ಹೇತು ನಾ |

ಅರಂಭ ಪರಿಣಾಮಾದಿಚೋದ್ಯಾನಾಂ ನಾತ್ರ ಸಂಭವಃ ||೧೮೭||

ಈಶ್ವರನಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟಗೊಳಿಸುವಿಕೆ ಮತ್ತು ಅಡಗಿಸುವಿಕೆ ಎಂಬ ಶಕ್ತಿಗಳಿರುವದರಿಂದ ಅವನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅರಂಭವಾದ ಪರಿಣಾಮವಾದಗಳ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳಿಗೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ.

(ಈಶ್ವರನು ಎರಡನೆಯದಿಲ್ಲದವನಾದುದರಿಂದ ಅರಂಭವಾದಕ್ಕೂ, ನಿರವಯವನಾದುದರಿಂದ ಪರಿಣಾಮವಾದಕ್ಕೂ ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಥಳವಿಲ್ಲ.)

—ಇರಲಿ. ಒಬ್ಬನೇ ಈಶ್ವರನು ಜಡ ಮತ್ತು ಜೇತನಾತ್ಮಕವಾದ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಉಪಾದಾನ ಕಾರಣನು ಹೇಗಾಗುವನು ?

ಅಚೇತನಾನಾಂ ಹೇತುಃ ಸ್ಯಾಜ್ಜಾಡ್ಯಾಂಶೇನೇಶ್ವರಸ್ತಥಾ |

ಚಿದಾಭಾಸಾಂಶತಸ್ತೇಷ್ವೇಷ ಜೀವಾನಾಂ ಕಾರಣಂ ಭವೇತ್ ||೧೮೬||

ಈಶ್ವರನು ಜಡ ವ್ರಹ್ಮತಿ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯದಿಂದ ಅಚೇತನ ಪದಾರ್ಥಗಳಿಗೆ ಕಾರಣನಾದನು. ಅದರಂತೆ ಸ್ವಕೀಯಚೇತನಪ್ರಾಧಾನ್ಯದಿಂದ ಜೀವರಿಗೆ ನಿಮಿತ್ತಕಾರಣನಾದನು.

— ಮಾಯಾವಿಯಾದ ಈಶ್ವರನು ಜಗತ್ಕಾರಣನೆಂಬುದು ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲ. ಸುರೇಶ್ವರಾಚಾರ್ಯರು ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಜಗತ್ಕಾರಣನೆಂದಿರುವರು.

ತಮಃ ಪ್ರಧಾನಃ ಕ್ಷೇತ್ರಾಣಾಂ ಚಿತ್ರಧಾನಶ್ಚಿದಾತ್ಮನಾಮ್ |

ಪರಃ ಕಾರಣತಾನೇತಿ ಭಾವನಾಜ್ಞಾನ ಕರ್ಮಭಿಃ ||೧೮೭||

ಇತಿ ವಾರ್ತಿಕಕಾರೇಣ ಜಡಚೇತನಹೋತುತಾ |

ಪರಮಾತ್ಮನ ಏವೋಕ್ತಾ ನೇಶ್ವರಸ್ಯೇತಿ ಚೇತ್ ಶ್ರುಣು||೧೮೮||

ಮಾಯೋವಾಧಿಕನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನು ಜಡವಾದ ಶರೀರಾದಿ ಪದಾರ್ಥಗಳಿಗೂ, ಚೈತನ್ಯ ಪ್ರಧಾನನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನು ಜೀವರಿಗೂ, ಸಂಸ್ಕಾರ-ಧ್ಯಾನ-ಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಪುಣ್ಯವೇ ಮೊದಲಾದ ಕರ್ಮಯೋಗಗಳಿಂದಲೂ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ.

ಈ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ವಾರ್ತಿಕಕಾರರಾದ ಸುರೇಶ್ವರಾಚಾರ್ಯರಿಂದ ಜಡ ಮತ್ತು ಚೇತನ ಪದಾರ್ಥಗಳ ಕಾರಣವು ಹೇಳಿದುದಾಗಿದೆ. ಈಶ್ವರನಿಗೆ ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿಲ್ಲವೆನ್ನುವೆಯಾದರೆ ಕೇಳು.

ಅನ್ಯೋನ್ಯಾನ್ಯಾಧ್ಯಾಸಮತ್ರಾಪಿ ಜೀವಕೂಟಸ್ಥಯೋರಿವ |

ಈಶ್ವರ ಬ್ರಹ್ಮಣೋಃ ಸಿದ್ಧಂ ಕೃತ್ವಾ ಬ್ರೂತೇ ಸುರೇಶ್ವರಃ||೧೮೯||

ಜೀವ ಮತ್ತು ಕೂಟಸ್ಥರಲ್ಲಿ ಅನ್ಯೋನ್ಯಾಧ್ಯಾಸ (ಎಂದರೆ ಒಂದನ್ನು ಬೇರೊಂದು ತಿಳಿಯುವಿಕೆ) ಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುವಂತೆ ಇಲ್ಲಕೂಡ ಎಂದರೆ ಈಶ್ವರ-ಬ್ರಹ್ಮರಲ್ಲಿ ಮಾಡಿ ಸುರೇಶ್ವರಾಚಾರ್ಯರು ಹಾಗೆ ಹೇಳಿರುವರು.

(ಪೂರ್ವಾವರ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ವಿಚಾರಿಸಿ ನೋಡಿದರೆ 'ಶುದ್ಧ ಪರಬ್ರಹ್ಮನೇ ಚರಾಚರ ನೈಷ್ಠಿಕಾರಣನು, ಎಂಬ ಮಾತು ವಾರ್ತಿಕಕಾರರಿಗೆ ಒಪ್ಪಿಗೆ ಯಾದುದಲ್ಲ.)

— ನೀವು ಹೇಳುವದೇ ಸರಿ ಎಂದು ಹೇಗೆ ಹೇಳುವಿರಿ ?

ಸತ್ಯಂ ಜ್ಞಾನಮನಂತಂ ಯತ್ ಬ್ರಹ್ಮ ತಸ್ಮಾತ್ ಸಮುತ್ಥಿತಾಃ |

ಖಂ ವಾಯ್ವಗ್ನಿ ಜಲೋವ್ಯೋಷ್ಠ್ಯನ್ಮದೇಹಾ ಇತಿ

ಶ್ರುತಿಃ ||೧೯೦||

ಸತ್ಯಜ್ಞಾನಾನಂತರೂಪ ಬ್ರಹ್ಮದಿಂದ ಆಕಾಶ ಮೊದಲಾದ ಭೂತಗಳು, ಔಷಧಿಗಳು, ಅನ್ನ-ದೇಹ ಮೊದಲಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳು ಹುಟ್ಟಿದವು ಎಂದು ಶ್ರುತಿ ಇರುತ್ತದೆ.

ಆಪಾದ್ಯಷ್ಟಿತಸ್ತತ್ರ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಭಾತಿ ಹೇತುತಾ |

ಹೇತೋಶ್ಚ ಸತ್ಯತಾ ತಸ್ಮಾದನ್ಯೋನ್ಯಾಧ್ಯಾಸ

ಇಷ್ಟತೇ ||೧೯೧||

ಆ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಸ್ಥೂಲ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ನೋಡಿದರೆ ಬ್ರಹ್ಮವೇ ಜಗತ್ತಿನ ಕಾರಣವೆಂದು ಅನಿಸುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು ಈ ಜಗತ್ತಾರಣವು ಸತ್ಯವೆಂದೂ ತೋರುತ್ತದೆ. ಆದುದರಿಂದ ಅನ್ಯೋನ್ಯಾಧ್ಯಾಸವುಂಟೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ.

(ಸಾಮಾನ್ಯಜನರು ಮಾಯೋಪಾಧಿಕನಾದ ಈಶ್ವರ ಮತ್ತು ಸತ್ಯ ಸ್ವರೂಪನಾದ ಶುದ್ಧಬ್ರಹ್ಮ ಇವರಿಬ್ಬರು ಒಂದೇ ತಿಳಿದಿರುವ ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನನುಸರಿಸಿ ಸುರೇಶ್ವರಾಚಾರ್ಯರು ಹಾಗೆ ಹೇಳಿರುವರೆಂದು ಇಲ್ಲಿ ತಿಳಿಯಬೇಕು.)

— ಈ ರೀತಿ ಸಿದ್ಧವಾದ ಈಶ್ವರ ಮತ್ತು ಬ್ರಹ್ಮರ ಐಕ್ಯವು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಅನ್ನದ ಗಂಜಿ ಬಳೆದ ಅರಿವೆಯ ದೃಷ್ಟಾಂತದ ನೆನಪು ಕೊಟ್ಟು ಅದರಂತೆ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ.

ಅನ್ಯೋನ್ಯಾಧ್ಯಾಸರೂಪೋಽಸಾವನ್ನಲಿಪ್ತಪಟೋ ಯಥಾ |

ಘಟ್ಟಿತೇನೈಕತಾ ಮೇತಿ ತದ್ವದ್ಭ್ರಾಂತ್ಯೈಕತಾಂ

ಗೀತಃ ||೧೯೨||

ಅನ್ನದ ಗಂಜಿಯನ್ನು ಬಳೆದ ಅರಿವೆಯು ಒಂದೆಂದು ಕಾಣುವಂತೆ ಅನ್ಯೋನ್ಯಾಧ್ಯಾಸರೂಪಗೊಂಡ ಈ ಚಿದಾತ್ಮನು ಭ್ರಾಂತಿಯಿಂದ ಒಂದುಗೂಡುವಿಕೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದಾನೆ.

ಮೇಘಾಕಾಶ ಮಹಾಕಾಶೌ ವಿವಿಚ್ಯೇತೇ ನ ಪಾಮಯೇಃ |

ತದ್ವದ್ ಬ್ರಹ್ಮೇತಯೋರೈಕ್ಯಂ ಪಶ್ಯಂತ್ಯಾಪಾತದರ್ಶಿನಃ ||೧೯೩||

ಸ್ಥೂಲದೃಷ್ಟಿಯುಳ್ಳ ಅಜ್ಞಾನಿಗಳು ಮೇಘಾಕಾಶ ಮತ್ತು ಮಹಾಕಾಶಗಳನ್ನು ವಿಂಗಡಿಸಿ ತಿಳಿಯುವದಿಲ್ಲ. ಅವೆರಡೂ ಒಂದೇ ಎಂದು ತಿಳಿಯುವಂತೆ ಬ್ರಹ್ಮ-ಈಶ್ವರರನ್ನು ವಿಂಗಡಿಸಿ ತಿಳಿಯಲಾರದೇ ಒಂದೇ ಎಂದು ತಿಳಿಯುವದು.

—ಹಾಗಾದರೆ ಬ್ರಹ್ಮ ಮತ್ತು ಈಶ್ವರರಲ್ಲಿ ಭೇದವುಂಟೆಂದು ತಿಳಿಯುವ ಉಪಾಯ ?

ಉಪಕ್ರಮಾದಿಭಿರ್ಲಿಂಗೈಸ್ತಾತ್ಪರ್ಯಸ್ಯ ವಿಚಾರಣಾತ್ |

ಅಸಂಗಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಮಾಯಾವೀ ಸೃಜತೈಷ ಮಹೇಶ್ವರಃ ||೧೯೪||

ಉಪಕ್ರಮ (ಆರಂಭ) ವೇ ಮೊದಲಾದ ತಾತ್ಪರ್ಯ ನಿರ್ಣಯಿಸುವ ಲಕ್ಷಣಗಳಿಂದ ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ವಿಚಾರಿಸಿದರೆ ಬ್ರಹ್ಮನು ಅಸಂಗನು ಮತ್ತು ಮಾಯಾವಿಯಾದ ಈಶ್ವರನು ಸೃಷ್ಟಿಕರ್ತನು ಎಂದು ತಿಳಿಯುವದು.

(ಉಪಕ್ರಮೋಪಸಂಹಾರ, ಅಭ್ಯಾಸ, ಅಪೂರ್ವತಾ, ಫಲ, ಅರ್ಥವಾದ ಮತ್ತು ಉಪಪತ್ತಿ ಎಂಬ ಲಕ್ಷಣಗಳಮೇಲಿಂದ ಯಾವುದೊಂದು ಪ್ರಕರಣದ ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ನಿರ್ಣಯಿಸಬೇಕೆಂದು ಮೀಮಾಂಸಕರ ಸೂಚನೆಯನ್ನು ಬಹುತರ ಎಲ್ಲ ವಾದಿಗಳೂ ಒಪ್ಪುತ್ತಾರೆ.)

—ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಉಪಕ್ರಮ-ಉಪಸಂಹಾರಗಳ ಐಕ್ಯವಿರುವದನ್ನು ತೋರಿಸಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳಿದ ಬ್ರಹ್ಮನ ಅಸಂಗತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಸತ್ಯಂ ಜ್ಞಾನಮನಂತಂ ಚೇತ್ಯುಪಕ್ರಮೋಪಸಂಹೃತಮ್ |

ಯತೋ ವಾಚೋ ನಿವರ್ತಂತ ಇತ್ಯಸಂಗತ್ವ

ನಿರ್ಜಯಃ ||೧೯೫||

ಬ್ರಹ್ಮವು ಸತ್ಯಜ್ಞಾನಾನಂತರೂಪವೆಂದು ಆರಂಭಿಸಿದ ಶ್ರುತಿಯು ಮಾತು ಬ್ರಾಹ್ಮನನ್ನು ಮುಟ್ಟಲಾರದೇ ಮನಸ್ಸಿನೊಡನೆ ಕೂಡಿಕೊಂಡು ಹಿಂದಿರುಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ಕೊನೆಗೆ ಉಪಸಂಹಾರ ಮಾಡಿದೆ. ಇದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನ ಅಸಂಗತ್ವದ ನಿರ್ಣಯವಾಗುತ್ತದೆ.

(ತೈತ್ತರೀಯೋವ್ಯನಿಷತ್ತಿನ ಬ್ರಹ್ಮವಲ್ಲಿಯಲ್ಲಿ ಮೇಲಿನ ಶ್ರುತಿನಾಕ್ಯವಿದೆ)

ಮಾಯೀ ಸೃಜತಿ ವಿಶ್ವಂ ಸನ್ನಿರುದ್ಧಸ್ತತ್ರ ಮಾಯಯಾ |

ಅನ್ಯ ಇತ್ಯಪರಾ ಬ್ರೂತೇ ಶ್ರುತಿಸ್ತೇನೇಶ್ವರಃ ಸೃಜೇತ್ ||೧೯೬||

ಮಾಯಾವಿಯಾದ ಈಶ್ವರನು ಈ ವಿಶ್ವವನ್ನು ನಿರ್ಮಾಣಮಾಡುವನು ಅವನಿಂದ ಬೇರೆ ಎನಿಸುವ ಜೀವನು ಮಾಯೆಯಿಂದ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕು ಬೀಳುವನು. ಹೀಗೆ ಮತ್ತೊಂದು ಶ್ರುತಿಯು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಆದುದರಿಂದ ಈಶ್ವರನೇ ಸೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ರಚಿಸುತ್ತಾನೆ.

— ಇನ್ನು ಅವನಿಂದ ಜಗತ್ತಿನ ಉತ್ಪತ್ತಿಯು ಹೇಗೆ ಆಗುವದೆಂದರೆ—

ಆನಂದಮಯ ಈಶೋಯಂ ಬಹು ಸ್ಯಾಮಿತೃಪೈಕ್ಷತ |

ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭರೂಪೋಭೂತ್ ಸುಪ್ತಃ ಸ್ವಪ್ನೋ ಯಥಾ
ಭವೇತ್ ||೧೯೭||

ಗಾಢನಿದ್ರೆಯು ಅಲ್ಪಸಂಕಲ್ಪದಿಂದ ಕನನಾಗುವಂತೆ ಆನಂದಮಯ ನಾದ ಈಶ್ವರನು 'ಬಹು ಅಗುವೆನು' ಎಂದು ವಿಚಾರಿಸಿದನು. ಹಾಗೆ ವಿಚಾರಿಸಿ ತಾನೇ ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭರೂಪವನ್ನು ಹೊಂದಿದನು.

ಆ ಈಶ್ವರನಿಂದ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಎಂದರೆ ಆಕಾಶ ಮೊದಲಾದ ಭೂತ ಕ್ರಮದಿಂದ ಅಥವಾ ಒಂದೇನಾರಿಗೆ ಸೃಷ್ಟಿಯ ಉತ್ಪತ್ತಿಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಯಾವದು ನಿಜ ?

ಕ್ರಮೇಣ ಯುಗಪದ್ವೈಷಾ ಸೃಷ್ಟಿರ್ಜ್ಞೇಯಾ ಯಥಾಶ್ರುತಿ |

ದ್ವಿವಿಧ ಶ್ರುತಿ ಸದ್ಭಾವಾತ್ ದ್ವಿವಿಧಸ್ವಪ್ನದರ್ಶನಾತ್ ||೧೯೮||

ಎರಡುಬಗೆಯ ಶ್ರುತಿಗಳಿರುವದರಿಂದ ಕನಸಿನಲ್ಲಿ ಒಂದುಸಾರೆ ಕ್ರಮವಾಗಿ, ಒಂದುಸಾರೆ ಒಮ್ಮೆಲೇ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಕಾಣುವಂತ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿಹೇಳಿದ ಹಾಗೆ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಅಥವಾ ಒಮ್ಮೆಲೇ ಸೃಷ್ಟಿಯಾಗುವದೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

— ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭನ ಸ್ವರೂಪ.

ಸೂತ್ರಾತ್ಮಾ ಸೂಕ್ಷ್ಮದೇಹಾಖ್ಯಃ ಸರ್ವಜೀವ ಘನಾತ್ಮಕಃ |

ಸರ್ವಾಹಂಮಾನಧಾರಿತ್ವಾತ್ ಶ್ರಿಯಾಜ್ಞಾನಾದಿ

ಶಕ್ತಿಮಾನ್ ||೧೯೯||

ಬಟ್ಟಿಗಳಲ್ಲಿ ನೂಲು ಹಾಸುಹೊಕ್ಕಾಗಿರುವಂತೆ ಈ ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭನು ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲ ಕಡೆಗೂ ವ್ಯಾಪಿಸಿರುವದರಿಂದ ಸೂತ್ರಾತ್ಮನು. ಎಲ್ಲ ಜೀವಗಳ ಸಮುದಾಯರೂಪನು. ಎಲ್ಲ ಸೂಕ್ಷ್ಮದೇಹ ಸಂಜ್ಞಕನು. ಎಲ್ಲ ಸೂಕ್ಷ್ಮದೇಹಗಳಲ್ಲಿ ಅಭಿಮಾನಹೊಂದಿರುವದರಿಂದ ಸರ್ವಜೀವ ಘನಾತ್ಮಕನು ಮತ್ತು ಇಚ್ಛಾಶಕ್ತಿ, ಜ್ಞಾನಶಕ್ತಿ, ಕ್ರಿಯಾಶಕ್ತಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದವನು.

—ಈಶ್ವರನು ಈ ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿರುವಾಗ ಜಗತ್ತು ಹೇಗೆ ಕಾಣುವದು ?

ಪ್ರತ್ಯೋಷೇ ವಾ ಪ್ರದೋಷೇ ವಾ ಮಗ್ನೋ ಮಂದೇ
ತಮಸ್ಯಯಮ್ |

ಲೋಕೋ ಭಾತಿ ಯಥಾ ತದ್ವದಸ್ಪಷ್ಟಂ ಜಗದೀಕ್ಷತೇ ||೨೦೦||

ಬೆಳಗಾದಾಗ ಅಥವಾ ಸಂಜೆಯಾದಾಗ ಮಬ್ಬುಗತ್ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿ ಅಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿರುವ ಜಗತ್ತಿನಂತೆ ಕಾಣುವದು.

(ಈ ಸೂಕ್ಷ್ಮಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಸೃಷ್ಟಿಯು ಸಂಕಲ್ಪಮಯವಾಗಿರುವದು.)

—ಅದಕೊಂದು ಚಿತ್ರವೆಂಬ ದೃಷ್ಟಾಂತ ಕೊಡುತ್ತಾರೆ.

ಸರ್ವತೋ ಲಾಂಛಿತೋ ಮಷ್ಯಾ ಯಥಾ ಸ್ಯಾದ್ ಘಟ್ಟಿತಃ
ಪಟಃ |

ಸೂಕ್ಷ್ಮಕಾರ್ಯಸ್ತಥೇಶಸ್ಯ ವಪುಃ ಸರ್ವತ್ರ ಲಾಂಛಿತಮ್ ||೨೦೧||

ಅನ್ನದ ಗಂಜಿಯನ್ನು ಬಳೆದುದರಿಂದ ದವ್ವವಾದ ಅರಿವೆಯ ಮೇಲೆ ಚಿತ್ರಮಯ ಆಕಾರಗಳನ್ನು ಮಸಿಯಿಂದ ಬರೆಯುವಂತೆ ಈಶ್ವರನ ದೇಹವು ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮಜಿಹ್ವಗಳಿಂದ ಗುರುತು ಹಾಕಿದ್ದಾಗುತ್ತದೆ.

—ಈ ಸಿದ್ಧಾಂತವು ಮನದಟ್ಟಾಗಬೇಕೆಂದ ಇನ್ನೊಂದು ದೃಷ್ಟಾಂತ.

ಸಸ್ಯಂ ವಾ ಶಾಕಜಾತಂ ವಾ ಸರ್ವತೋಽಂ ಕುರಿತಂ ಯಥಾ |
ಕೋಮಲಂ ತದ್ವದೇವೈಷ ಪೇಲವೋ ಜಗದಂಕುರಃ ||೨೦೨||

ಸಸಿಗಳಾಗಲಿ; ಸೊಪ್ಪುಗಳಾಗಲಿ ಅದೇ ಮೊಳೆತಿರುವಾಗ ಕೋಮಲವಾಗಿರುವಂತೆ ಈ ಜಗತ್ತಿನ ಮೊಳೆಕೆಯು ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಮೃದುವಾಗಿರುವದು.

—ಹೀಗೆ ಸೂತ್ರಾತ್ಮನ ವಿವರಣೆ ಕೊಟ್ಟು ಅವನ ಅವಸ್ಥಾಂತರವೇ ಎನಿಸುವ ಪಂಚೀಕೃತ (ಮಿಶ್ರ) ಭೂತಕಾರ್ಯೋಪಾಧಿಕನಾದ ವಿರಾಟ್ ರೂಪನ ವಿವರಣೆ.

ಆತಪಾಭಾತ ಲೋಕೋ ವಾ ಪಟೋ ವಾ ವರ್ಣಪೂರಿತಃ |

ಸಸ್ಯಂ ವಾ ಫಲಿತಂ ಯದ್ವತ್ತಥಾ ಸ್ಪಷ್ಟ ವಪುರ್ವಿರಾಟ್ ||೨೦೩||

ಬಿಸಿಲಿನಿಂದ ಬೆಳಗುವ ಜಗತ್ತಾಗಲಿ, ಬಣ್ಣದುಂಬಿದ ಬಟ್ಟೆಯಾಗಲಿ, ಅಥವಾ ಹಂಪಾದ ಸಸ್ಯಗಳಾಗಲಿ ಹೇಗೆ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಕಾಣುವವೋ ಹಾಗೆ ರೂಪಗೊಂಡ ವಿರಾಟ್ಟು ರೂಪನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತೋರುವನು.

—ವಿರಾಟ್ಟು ರೂಪನಿರುವನೆಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿ ಪ್ರಮಾಣ.

ವಿಶ್ವ ರೂಪಾಧ್ಯಾಯ ಏಷ ಉಕ್ತಃ ಸೂಕ್ತೇಪಿ ನೌರುಷೇ |

ಧಾತ್ರಾದಿ ಸ್ತಂಬ ಪರ್ಮಂತಾನೇತಸ್ಯಾವಯವಾನಸ್ವಿದುಃ ||೨೦೪||

ಭಗವದ್ಗೀತೆಯ ವಿಶ್ವರೂಪಾಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿಯೂ, ವೇದದ ಪುರುಷ ಸೂಕ್ತದಲ್ಲಿಯೂ ಇವನದೇ ವರ್ಣನೆ ಇರುತ್ತದೆ. ನಾಲೋಗದ ಬ್ರಹ್ಮನಿಂದ ಮೊದಲುಮಾಡಿ ಹುಲ್ಲುಗಡ್ಡೆಯ ವರೆಗೆ ಎಲ್ಲವೂ ಇವನ ಅವಯವಗಳೆಂದು ಜ್ಞಾನಿಗಳು ತಿಳಿಯುತ್ತಾರೆ.

—ಈಶ್ವರನ ಈ ವಿನ್ಯತ ವಿನೇಚನೆಯಿಂದ ಏನು ಸಿದ್ಧವಾದಂತಾಯಿತು?

ಈಶ ಸೂತ್ರ ವಿರಾಡ್‌ವೇಧೋ ವಿಷ್ಣು ರುದ್ರೇಂದ್ರ ವಹ್ಮಯಃ |

ವಿಘ್ನಭೈರವ ಮೈರಾಲ ಮಾರಿಕಾ ಯಕ್ಷ ರಾಕ್ಷಸಾಃ ||೨೦೫||

ವಿಪ್ರಕ್ಷತ್ರಿಯ ವಿಟ್ ಶೂದ್ರಾ ಗವಾಶ್ವ ಮೃಗಪಕ್ಷಿಣಃ |

ಅಶ್ವತ್ಥ ವಟಿಚೂತಾದ್ಯಾವವ್ರೀಹಿ ತೃಣಾದಯಃ ||೨೦೬||

ಜಲಸಾಪಾಣ ಮೃತಕಾಷ್ಠವಾಸ್ಯಾ ಕುದ್ವಾಲ ಕಾದಯಃ |

ಈಶ್ವರಾಃ ಸರ್ವ ಏವೈತೇ ಪೂಜಿತಾಃ ಫಲದಾಯಿನಃ ||೨೦೭||

ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾದ ಈಶ್ವರ, ಸೂತ್ರಾತ್ಮನೆನಿಸುವ ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭ, ವಿರಾಟ್ಟು ರೂಪ, ಬ್ರಹ್ಮದೇವ, ವಿಷ್ಣು, ಶಿವ, ಇಂದ್ರ, ಅಗ್ನಿ, ಗಜಾನನ, ಭೈರವ, ಮೈರಾಳ, ಮಾರಿಕಾದೇವಿ, ಯಕ್ಷ, ರಾಕ್ಷಸ, ಬ್ರಾಹ್ಮಣ, ಕ್ಷತ್ರಿಯ, ವೈಶ್ಯ, ಶೂದ್ರ, ಅಕಳು, ಕುದುರೆ, ಮೃಗ, ವಕ್ಷಿ, ಅರಳಿಮರ, ಅಲದಮರ,

ಮಾವಿನಮರ, ಗೋದಿ, ಭತ್ತ, ಹುಲ್ಲು, ನೀಗು, ಕಲ್ಲು, ಮಣ್ಣು, ಕಟ್ಟಿಗೆ, ಬಡಗಿನಬಾಚಿ, ಗುದ್ದಲಿ ಇವೆಲ್ಲವುಗಳೂ ಈಶ್ವರರೂಪವಾದವು. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವದೊಂದರ ಪೂಜೆ ನಡೆದರೂ ಅವು ಫಲ ಕೊಡುತ್ತವೆ.

—ಇವುಗಳನ್ನು ಹೇಗೆ ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುವರೋ ಹಾಗೆ ಫಲ ಹೊಂದುತ್ತಾರೆ.

ಯಥಾಯಥೋವಾಸತೇ ತಂ ಫಲಮೀಯುಸ್ತಥಾ ತಥಾ |

ಫಲೋತ್ಕರ್ಷಾ ಪಕರ್ಷಾ ತು ಪೂಜ್ಯ ಪೂಜಾನುಸಾರತಃ ||೨೦೮||

ಅವನನ್ನು ಯಾವ ಯಾವ ಭಾವದಿಂದ ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುವರೋ ಅದಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಫಲವು ದೊರೆಯುವದು. ಆದರೆ ಪೂಜೆಗೊಳ್ಳುವ ದೇವತೆಯ ರೂಪಭೇದ, ಪೂಜಿಸುವವನ ಸಾತ್ವಿಕ ಮುಂ. ಪೂಜಾಭೇದಗಳಿಂದ ಫಲದ ಹೆಚ್ಚುಕಡಿಮೆಯಾಗುವದು.

—ಹೀಗೆ ಸಾಂಸಾರಿಕ ಫಲದ ಸಿದ್ಧಿಯಾಗಲಿ. ಮುಕ್ತಿಯು ಯಾವ ಉಪಾಸನೆಯಿಂದ ?

ಮುಕ್ತಿಸ್ತು ಬ್ರಹ್ಮತತ್ವಸ್ಯ ಜ್ಞಾನಾದೇವ ನ ಚಾನನ್ಯಥಾ |

ಸ್ವಪ್ರಚೋಧಂ ವಿನಾನ್ಯೇನ ಸ್ವಸ್ವಪ್ನೋ ಹೀಯತೇ

ಯಥಾ ||೨೦೯||

ತಾನು ಎಚ್ಚರಗೊಳ್ಳದವನು ಕಂಡಕನನು ಹೇಗೆ ನಾಶವಾಗುವದಿಲ್ಲವೋ ಹಾಗೆ ಬ್ರಹ್ಮತತ್ವದ ಜ್ಞಾನದಿಂದಲೇ ಮುಕ್ತಿ ದೊರೆಯುವದು. ಮತ್ತೆ ಯಾತರಿಂದಲೂ ಅಲ್ಲ.

—ನಿಮ್ಮ ದೃಷ್ಟಾಂತ ನಮಂಜನವಲ್ಲ. ಯಾಕೆಂದರೆ ತತ್ವಜ್ಞಾನದಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ದ್ವೈತವು ನಾಶವಾಗಬೇಕು. ಅದು ಕನಸಿನಂತಲ್ಲ.

ಅದ್ವಿತೀಯ ಬ್ರಹ್ಮತತ್ವೇ ಸ್ವಪ್ನೋಽಯಮುಖಿಲಂ ಜಗತ್ |

ಈಶ ಜೀವಾದಿರೂಪೇಣ ಚೇತನಾಚೇತನಾತ್ಮಕಮ್ ||೨೧೦||

ಈಶ್ವರ-ಜೀವರು ಇತ್ಯಾದಿರೂಪದಿಂದ ಜಡ-ಚೈತನ್ಯರೂಪವಾಗಿರುವ ಇದೆಲ್ಲ ಜಗತ್ತು ಎರಡನೆಯದೆಂಬುದಿಲ್ಲದ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಕನಸಿನಂತೆಯೇ ಇರುವದು.

ಈಶ್ವರ ಮತ್ತು ಜೀವರು ಬ್ರಹ್ಮಕ್ಕಿಂತ ಚೇರೆಯಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದೀರಿ. ಈಗ ಅವರನ್ನು ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಿ ಮಾತಾಡುವದು ಯೋಗ್ಯವೇ ?

ಅನಂದಮಯ ವಿಜ್ಞಾನ ಮಯಾವೀಶ್ವರ ಜೀವಕೌ !

ಮಾಯಯಾ ಕಲ್ಪಿತಾವೇತೌ ತಾಭ್ಯಾಂ ಸರ್ವಂ

ಪ್ರಕಲ್ಪಿತಮ್ ||೨೦೧||

ಅನಂದಮಯ ಕೋಶಾಭಿಮಾನಿಯಾದ ಈಶ್ವರನು, ವಿಜ್ಞಾನಮಯ ಕೋಶಾಭಿಮಾನಿಯಾದ ಜೀವನು ಇಬ್ಬರೂ ಮಾಯೆಯಿಂದ ಕಲ್ಪಿತರಾದವರು. ಅವರೇ ಮುಂದೆ ಈ ಜಗತ್ತನ್ನೆಲ್ಲ ಹುಟ್ಟಿಸಿದವರು.

—‘ಅವರೇ ಈ ಜಗತ್ತನ್ನೆಲ್ಲ ಹುಟ್ಟಿಸಿದವರು’ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದೀರಿ. ಯಾರು ಯಾರು ಏನೇನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿದರು ?

ಈಕ್ಷಣಾದಿ ಪ್ರವೇಶಾಂತಾ ಸೃಷ್ಟಿರೀಶೇನ ಕಲ್ಪಿತಾ |

ಜಾಗ್ರದಾದಿ ವಿಮೋಕ್ಷಾಂತಃ ಸಂಸಾರೋ ಜೀವಕಲ್ಪಿತಃ||೨೦೨||

ಜಗತ್ತನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಬೇಕೆಂದು ಸಂಕಲ್ಪಮಾಡಿ ಭೂತಾದಿಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿ ಅವುಗಳೆಲ್ಲ ಪ್ರವೇಶ ಮಾಡಿದವರೆಗಿನ ಸೃಷ್ಟಿಯು ಈಶ್ವರನದು. ಎಚ್ಚರ ನೊದಲುಗೊಂಡು ಮೋಕ್ಷದವರೆಗಿನ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ಮತ್ತು ಅಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ವಾದ ಸಂಸಾರವೆಲ್ಲ ಜೀವನನದು.

—ಆಗಲಿ. ಬ್ರಹ್ಮವೇ ಪಾರಮಾರ್ಥಿಕ ಸತ್ಯ. ಎಂದಮೇಲೆ ವಾದಿಗಳು ಜೀವೇಶ್ವರರ ಸ್ವರೂಪ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಬಡಿದಾಡುವರೇಕೆ ?

ಅದ್ವಿತೀಯಂ ಬ್ರಹ್ಮ ತತ್ಸಮಸಂಗಂ ತನ್ನಜಾನತೇ |

ಜೀವೇಶಯೋರ್ಮಾಯಿ ಕಯೋರ್ವ್ಯಭೈವ ಕಲಹಂ

ಯಯುಃ ||೨೦೩||

ಎರಡನೆಯದಿಲ್ಲದುದೂ, ಯಾವುದನ್ನೂ ಹಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳದಂತಹುದೂ, ಅದೆ ಬ್ರಹ್ಮತತ್ವವನ್ನು ವಾದಿಗಳು ತಿಳಿಯುವದಿಲ್ಲ. ಅದುದರಿಂದ ಮಾಯೆಯಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ಜೀವ-ಈಶ್ವರರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಬಡಿದಾಡುತ್ತಿರುವರು.

—ಹಾಗೆ ಮತಭೇದ ಹೊಂದಿ ಬಡಿದಾಡುವ ಅಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ ನೀವು ತತ್ವಬೋಧ ಮಾಡಬಾರದೇಕೆ ?

ಜ್ಞಾತ್ವಾ ಸದಾ ತತ್ತ್ವನಿಷ್ಠಾನನು ಮೋದಾವಹೇ ವಯಮ್ |

ಅನುಶೋಚಾಮ ಏವಾನ್ಯಾನ್ ಭ್ರಾಂತೈರ್ವಿದಾ-

ಮಹೇ ||೨೧೪||

ನಾವು ತತ್ತ್ವನಿಷ್ಠರಾದವರನ್ನು ಕಂಡು ಯಾವಾಗಲೂ ಸಂತೋಷದಿಂದ ಸರಿ ಎನ್ನುತ್ತೇವೆ. ಉಳಿದವರನ್ನು ಕಂಡು ಮರುಗುತ್ತೇವೆ. ಆದರೆ ತಲೆ ತಿರುಕರೊಡನೆ ವಾದಿಸಲಾರೆವು.

—ಈಶ್ವರನ ಬಗೆಗೆ ಭ್ರಾಂತರು ಯಾರು ? ಜೀವನ ಬಗೆಗೆ ಭ್ರಾಂತರು ಯಾರು ? ಎಂಬುದನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ತ್ವಣಾರ್ಚಕಾದಿಯೋಗಾಂತಾ ಈಶ್ವರೇ ಭ್ರಾಂತಿಮಾಶ್ರಿತಾಃ |

ಲೋಕಾಯತಾದಿ ಸಾಂಖ್ಯಾಂತಾ ಜೀವೇ ವಿಭ್ರಾಂತಿ

ಮಾಶ್ರಿತಾಃ ||೨೧೫||

ಹುಲ್ಲನ್ನು ಪೂಜಿಸುವವರೇ ಮೊದಲಾಗಿ, ಯೋಗ ಮತದವರೆಗಿನವರು (ಹಿಂದೆ ಇವರ ಪಟ್ಟಿ ಬಂದಿದೆ) ಈಶ್ವರನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ತಪ್ಪಾಗಿ ತಿಳಿದು ತಲೆತಿರುಕರಾದರು. ಚಾರ್ವಾಕರಿಂದ ಮೊದಲಾಗಿ ಸಾಂಖ್ಯರವರೆಗಿನ ವಾದಿಗಳು ಜೀವನ ವಿಷಯವನ್ನು ತಪ್ಪಾಗಿ ತಿಳಿದು ಎಂದರೆ ಜೀವಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತಿಳಿಯದೇ ಪಂಚಕೋಶಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದೊಂದನ್ನು ಜೀವನೆಂದು ತಿಳಿದು ತಲೆ ತಿರುಕರಾದರು.

—ಆದರೆ ಅವರೆಲ್ಲ ಭ್ರಾಂತರೆಂದು ಹೇಗೆ ಅನ್ನಬೇಕು ?

ಅದ್ವಿತೀಯ ಬ್ರಹ್ಮತತ್ತ್ವಂ ನಜಾನಂತಿ ಯದಾ ತದಾ |

ಭ್ರಾಂತಾ ಏವಾಖಿಲಾಸ್ತೇಷಾಂ ಕ್ಷ ಮುಕ್ತಿಃ ಕ್ಷೇಹ ವಾ

ಸುಖಮ್ ||೨೧೬||

ಎಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ಅದ್ವಿತೀಯ ಬ್ರಹ್ಮತತ್ತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿಯುವದಿಲ್ಲವೋ ಅಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ಎಲ್ಲರೂ ತಪ್ಪು ತಿಳಿವಳಿಕೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ತಲೆತಿರುಕರೇ.

—ಒಳ್ಳೆಯದು. ಅವರಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಯ ಅಭಾವವಿದ್ದರೂ ಅನೇಕ ವಿದ್ಯೆಗಳು ಇರುತ್ತವೆ. ಅವುಗಳಿಂದ ಶ್ರೇಷ್ಠತ್ವ-ಕನಿಷ್ಠತ್ವಗಳು ಅವರಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಆ ಕಾರಣದಿಂದ ಶ್ರೇಷ್ಠರಿಗೆ ಸುಖವಾಗಲಾರದೇ ?

ಉತ್ತಮಾಧಮಭಾವಶ್ಚೇತ್ಯೇಷಾಂ ಸ್ಯಾದಸ್ತು ತೇನ ಕಿಮ್ |

ಸ್ವಪ್ನ ಸ್ವ ರಾಜ್ಯಭಿಕ್ಷಾಭ್ಯಾಂ ನ ಬುದ್ಧಃ ಸ್ವೃತ್ಯತೇ ಖಲು ||೨೧೭||

ಅವರಲ್ಲಿ ಕೂಡ ಉತ್ತಮಾಧಮ ಜನರಿರುತ್ತಾರೆ. ಇರಲಿ. ಅದರಿಂದಾಗುವದೇನು ? ಎಚ್ಚರಗೊಂಡವನು ಕನಸಿನ ರಾಜ್ಯ ಅಥವಾ ಭಿಕ್ಷೆಯಿಂದ ಸಂಬಂಧಗೊಳ್ಳಲಾರನಷ್ಟೇ ?

—ಜೀವ-ಮತ್ತು ಈಶ್ವರನಾದವು ಮುಕ್ತಿಗೆ ಸಹಾಯಕವಾಗಲಾರದು. ಅದುದರಿಂದ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಪಡೆಯಬೇಕೆನ್ನುವವರು ಆ ವಾದದಲ್ಲಿ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ದಣಿಸಬಾರದು.

ತಸ್ಮಾನ್ಮುಮುಕ್ಷುಭಿರ್ನೈವ ಮತಿರ್ಜೀವೇಶವಾದಯೋಃ |

ಕಾರ್ಯ ಕಿಂತು ಬ್ರಹ್ಮತತ್ವಂ ವಿಚಾರ್ಯಾಂ ಬುದ್ಧ್ಯತಾಂ

ಚ ತತ್ ||೨೧೮||

ಅದರಿಂದ ಮುಮುಕ್ಷುಗಳು ಜೀವ-ಈಶ್ವರರ ವಾದದಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಆಸಕ್ತಿಯನ್ನು ತೋರಬಾರದು. ಆದರೆ ಬ್ರಹ್ಮತತ್ವವನ್ನು ವಿಚಾರಮಾಡಿ ಅದನ್ನು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

—ಬ್ರಹ್ಮತತ್ವದ ನಿಶ್ಚಯಕ್ಕೆ ಜೀವ-ಮತ್ತು ಈಶ್ವರರ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತಿಳಿಯುವ ಅವಶ್ಯವಿಲ್ಲ ಎಂದು ತಿಳಿಯ ಬೇಕಾದರೂ ಮೊದಲು ಅವುಗಳನ್ನು ಅರಿಯುವದು ಅವಶ್ಯವಲ್ಲವೇ?

ಪೂರ್ವಪಕ್ಷತಯಾ ತೌ ಚೇತ್ತತ್ವ ನಿಶ್ಚಯ ಹೇತುತಾಮ್ |

ಪ್ರಾಪ್ನುತೋಽಸ್ತು ನಿಮಜ್ಜ ಸ್ವ ತಯೋರ್ನೈತಾವ-

ತ್ವಾಸಶಃ ||೨೧೯||

ಈ ಜೀವೇಶ್ವರನಾದವು ಪೂರ್ವ ಪಕ್ಷವೆನಿಸುವದರಿಂದ ತತ್ವನಿಶ್ಚಯ ಮಾಡುವದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುವದು ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಪಡುವದಾದರೆ, ಆಗಲಿ. ಆದರೆ ಹಾಗಿರುವದೆಂದು ವಿವೇಕವಿಲ್ಲದೇ ಅದರಲ್ಲಿಯೇ ಮುಳುಗಿ ಹೋಗಬೇಡ.

—ಸಾಂಖ್ಯ-ಮತ್ತು ಯೋಗ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಜೀವೇಶ್ವರರು ಅಸಂಗ ಚಿದ್ರೂಪರೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಅದು ನಿನಗೂ ಒಪ್ಪಿಗೆಯಾಗಿದೆ. ಆ ಸಾಂಖ್ಯ

ಯೋಗ-ಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ಜೀವೇಶ್ವರರನ್ನು ಪೂರ್ವವಕ್ಷವೆಂದು ಹೇಳಲಾಗುವದಿಲ್ಲ.
ಎಂದರೆ-

ಅಸಂಗ ಚಿದ್ವಿಭುರ್ಜೀವಃ ಸಾಂಖ್ಯೋಕ್ತಸ್ತಾದ್ಯಗೀಶ್ವರಃ |

ಯೋಗೋಕ್ತಸ್ತತ್ಪ್ರಮೋರರ್ಥೌ ಶುದ್ಧೌ ತಾನಿತಿ ಚೇತ್

ಶ್ರುಣು ||೨೨೦||

ಸಾಂಖ್ಯಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಜೀವನು ಅಸಂಗನು, ಜೈತನ್ಯರೂಪನು, ಮತ್ತು ವ್ಯಾಪಕನು. ಯೋಗಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಈಶ್ವರನರೂಪವೂ ಹಾಗೇ ಇರುವದು. ಅವರೇ ನಿಮ್ಮ ತತ್ ಮತ್ತು ತ್ವಂಪದದ ಶುದ್ಧ ಅರ್ಥವಾಗಿರುವರು. ಹೀಗನ್ನುವದಾದರೆ ಕೇಳು.

ನ ತತ್ಪ್ರಮೋರುಭಾವಾರ್ಥಾವಸ್ತುತ್ ಸಿದ್ಧಾಂತತಾಂ ಗತೌ |

ಅದ್ವೈತ ಬೋಧನಾಯೈವ ಸಾ ಕ್ಷೌ ಕಾಚಿದಿಷ್ಟ್ಯತೇ ||೨೨೧||

ಅವರು ಹೇಳುವ ತತ್-ಮತ್ತು ತ್ವಂ ಪದಗಳ ಅರ್ಥಗಳು ನಮ್ಮ ಸಿದ್ಧಾಂತಕ್ಕೆ ಹೊಂದುವದಿಲ್ಲ. ಅದ್ವೈತವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವದಕ್ಕಾಗಿ ಮಾತ್ರ ಅದೊಂದು ಅನುವಾದವೆಂದು ನಾವು ಸ್ವೀಕರಿಸುತ್ತೇವೆ.

(ಜೀವ-ಮತ್ತು ಈಶ್ವರರಲ್ಲಿ ಭೇದವುಂಟೆಂದು ಸಾಂಖ್ಯ-ಯೋಗ ಮತಾಭಿಮಾನಿಗಳು ಸ್ವೀಕರಿಸುವರು. ಆದರೆ ಅದ್ವೈತ ಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿ ಅವರ ಭೇದವು ಒಪ್ಪಿಗೆ ಯಾಗುವಂಥದಲ್ಲ. ನಾವು ಹೇಳುವ ತ್ವಂ ಪದದ ಅರ್ಥ ವೆನಿಸಿದ ಕೂಟಸ್ಥನೂ, ತತ್ಪದದ ಅರ್ಥವಾದ ಬ್ರಹ್ಮನೂ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಿರುವದು ಲೋಕದ ಸಾಮಾನ್ಯರು ತಿಳಿದಿರುವ ಭೇದವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಿ ಅವರ ಐಕ್ಯವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಹೊರತು ನಿಜವಾಗಿ ಭೇದ ವುಂಟೆಂದು ಹೇಳುವದಕ್ಕಲ್ಲ. ಅಭೇದವು ನಮ್ಮ ಸಿದ್ಧಾಂತ)

—ಹಾಗಿದ್ದರೆ ತ್ವಂ ಪದಾರ್ಥನೆನಿಸುವ ಜೀವ ಹಾಗೂ ತತ್ ಪದಾರ್ಥ ವೆನಿಸುವ ಬ್ರಹ್ಮ ಶೋಧನೆ ಮಾಡುವದೇಕೆ?

ಅನಾದಿ ಮಾಯಯಾ ಭ್ರಾಂತಾ ಜೀವೇಶೌ ಸುನಿಲಕ್ಷಣೌ |

ಮನ್ಯಂತೇ ತದ್ವೃದ್ಧಾಸಾಯ ಕೇವಲಂ ಶೋಧನಂ

ತಯೋಃ ||೨೨೨||

ಕಾರಣ ಶೂನ್ಯವೆನಿಸಿದ ಅನಾದಿ ಮಾಯೆಯಿಂದ ಭ್ರಮೆಗೊಂಡವರು, ಜೀವ-ಮತ್ತು ಈಶ್ವರರು ಅತ್ಯಂತ ಭಿನ್ನರೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತಾರೆ. ಆದುದರಿಂದ ಆ ಭೇದವನ್ನು ನಿವಾರಿಸಬೇಕೆಂದು ನಾವು ಅವರ ಶೋಧನೆ ಮಾಡುತ್ತೇವೆ.

ಇಲ್ಲಿ ಮಾಯಾ ಶಬ್ದದಿಂದ ಅದು ತನ್ನ ಆಶ್ರಯವೆನಿಸುವ ವಸ್ತುವನ್ನೂ ಮೋಹಗೊಳಿಸುವ ಅವಿದ್ಯೆಯನ್ನೂ ಒಳಗೊಳ್ಳುವದೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಈ ಅವಿದ್ಯೆಗೊಳಗಾದವರು ಜೀವನಲ್ಲಿ ಕರ್ತೃತ್ವವನ್ನು ಈಶ್ವರನಲ್ಲಿ ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವವನ್ನು ಆರೋಪಿಸಿ ಈ ಧರ್ಮಗಳು ಸತ್ಯವೆಂದು ತಿಳಿಯುವರು. ಅವರ ಆ ವಿಪರೀತ ಭಾವನೆಯನ್ನು ಕಳೆಯುವದಕ್ಕಾಗಿ ಆ ಆ ಪದಾರ್ಥಗಳ ಶೋಧನೆ ಮಾಡಬೇಕಾಗುವದು.

— ಪದಾರ್ಥ ಶೋಧನೆಯ ಪ್ರಕಾರವನ್ನು ತೋರಿಸುವದಕ್ಕಾಗಿ-ಆ ಶೋಧನೆಯ ಉಪಾಯ ಮತ್ತು ದೃಷ್ಟಾಂತಗಳನ್ನು ಸ್ಮರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಅತ ಏವಾತ್ರ ದೃಷ್ಟಾಂತೋ ಯೋಗ್ಯಃ ಪ್ರಾಕ್ ಸಮ್ಯಗೀರಿತಃ |
ಘಟಾಕಾಶಮಹಾಕಾಶ ಜಲಾಕಾಶಾಭ್ರಮಾತ್ಮಕಃ ||೨೨೩||

ಆದುದರಿಂದ ಇದೇ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ಹಿಂದೆ ಘಟಾಕಾಶಾದಿ ರೂಪ ದೃಷ್ಟಾಂತಗಳನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳಿರುವೆವು.

—ಪದಾರ್ಥಶೋಧನೆ ಪ್ರಕಾರ.

ಜಲಾಭ್ರೋಸಾಧ್ಯಧೀನೇ ತೇ ಜಲಾಕಾಶಾಭ್ರಮೇ ತಯೋಃ |
ಆಧಾರೌತು ಘಟಾಕಾಶ ಮಹಾಕಾಶೌ ಸುನಿರ್ಮಲೌ ||೨೨೪||

ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಕಾಣುವ ಆಕಾಶವು ನೀರಿಗೂ, ಮೋಡದಲ್ಲಿ ಕಾಣುವ ಆಕಾಶವು ಮೋಡಕ್ಕೂ ಅಧೀನವಾಗಿರುವವು. ಆದರೆ ಅವುಗಳ ಆಧಾರವೆನಿಸುವ ಘಟಾಕಾಶ-ಮಹಾಕಾಶಗಳು ಅತಿಶಯ ನಿರ್ಮಲವಾಗಿ ಸ್ವತಂತ್ರವೆನಿಸುವವು.

ಏವಮಾನಂದವಿಜ್ಞಾನಮಯೌ ಮಾಯಾಧಿಯೋರ್ವಶೌ |

ತದಧಿಷ್ಠಾನ ಕೂಟಸ್ಥ ಬ್ರಹ್ಮಣೇ ತು ನಿರ್ಮಲೇ ||೨೨೫||

ಇದರಂತೆ ಆನಂದಮಯಾಭಿಮಾನಿಯಾದ ಈಶ್ವರನು ಮಾಯೆಗೂ, ವಿಜ್ಞಾನಮಯಾಭಿಮಾನಿಯಾದ ಜೀವನು ಋದ್ಧಿಗೂ ಅಧೀನರಾಗಿರುವರು.

ಆದರೆ ಅವರಿಗೆ ಅನುಕ್ರಮವಾಗಿ ಆಧಾರವೆನಿಸಿದ ಬ್ರಹ್ಮಚೈತನ್ಯವೂ, ಕೂಟಸ್ಥ ಜೈತನ್ಯವೂ ನಿರ್ಮಲವಾಗಿರುವವು.

—ಈ ಪ್ರಕಾರಗಳನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವದಕ್ಕೆ ಸಹಾಯಕವೆಂದಾದರೂ ಸಾಂಖ್ಯ ಮತ್ತು ಯೋಗ ಮತಗಳನ್ನು ಒಪ್ಪಬಹುದೆಂದಾಯಿತಲ್ಲ.

ಏತತ್ ಕಷೋಪ ಯೋಗೇನ ಸಾಂಖ್ಯಯೋಗೌ ನುತೌಯದಿ |

ದೇಹೋಽನ್ಯಮಯ ಕಕ್ಷತ್ವಾದಾತ್ಮತ್ವೇನಾಭ್ಯುಪೇಯ

ತಾಮ್ ||೨೨೬||

ಇವೆಲ್ಲ ವಿಷಯ ತಿಳಿವಳಿಕೆಗೆ ಉಪಯುಕ್ತವೆಂದು ಸಾಂಖ್ಯ ಮತ್ತು ಯೋಗ ಮತಗಳನ್ನು ಒಪ್ಪಬೇಕೆಂದರೆ ಅನ್ನಮಯ ಕೋಶವನ್ನು ಅರಿಯುವದೂ ಒಂದು ವಿಧಾನವಾಗಿದೆ. ಹಾಗೆಂದು ದೇಹವೇ ಆತ್ಮನೆನ್ನುವ ಚಾರ್ವಾಕರ ಮತವನ್ನೂ ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕಾದೀತು.

—ಹೀಗಿರುವದಾದರೆ ಸಾಂಖ್ಯ-ಯೋಗ ಮತಗಳು ವೇದಾಂತಕ್ಕೆ ಯಾವಬಗೆಯಿಂದ ವಿರೋಧಿಗಳಾಗಿವೆ ?

ಆತ್ಮಭೇದೋ ಜಗತ್ಸತ್ಯಮೀಶೋಽನ್ಯ ಇತಿ ಚೇತ್ ತ್ರಯಮ್ |

ತ್ಯಜ್ಯತೇ ತೈಸ್ತದಾ ಸಾಂಖ್ಯಯೋಗ ಷೇದಾಂತ ಸಮ್ಮತಿಃ ||೨೨೭||

ಆತ್ಮನಲ್ಲಿರುವ ಭೇದ. ಜಗತ್ತು ಸತ್ಯವೆಂಬುದು. ಈಶ್ವರನು ತಟಸ್ಥನಾಗಿ ಬೇರೆ ಇರುವನು. ಈ ಮೂರು ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳನ್ನು ಅವರು ಬಿಟ್ಟರೆ ಅವರಿಬ್ಬರ ಮತಗಳು ವೇದಾಂತಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪಿಗೆಯಾಗುವವು.

(ಜೀವರು ಅಸಂಖ್ಯರು ಮತ್ತು ಜಗತ್ತು ಸತ್ಯವಾದುದು ಎಂದು ಸಾಂಖ್ಯರು ತಿಳಿಯುತ್ತಾರೆ. ಇವು ಶ್ರುತಿ ವಿರೋಧವಾದ ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳು. ಉಭಯಮತೀಯರು ಮೇಲಿನ ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ಶ್ರುತಿ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳು ಎಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವದಿಲ್ಲ.)

—ಸರಿ. ಪುರುಷನು ಅಸಂಗನು ಎಂದು ತಿಳಿದಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಮುಕ್ತಿಯಾಗುತ್ತಿದ್ದರೆ ಆ ಅದ್ವೈತಜ್ಞಾನದಿಂದೇನು ಉಪಯೋಗ ?

ಜೀವೋಽಸಂಗತ್ವಮಾತ್ರೇಣ ಕೃತಾರ್ಥ ಇತಿ ಚೇತ್ತದಾ |

ಸ್ಯಕ್ ಚಂದನಾದಿನಿತ್ಯತ್ವ ಮಾತ್ರೇಣಾಪಿ ಕೃತಾರ್ಥತಾ ||೨೨೮||

ಜೀವನಿಗೆ ನಾನು ಅಸಂಗನು ಎಂದು ಜ್ಞಾನವಾದ ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಮುಕ್ತಿಯಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದುಬಿಟ್ಟರೆ ಪುಷ್ಪಮಾಲಿಕೆ, ಗಂಧ ಮೊದಲಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳು ನಿತ್ಯವಾದವುಗಳು ಎಂದು ತಿಳಿವಳಿಕೆಯಾದರೂ ಕೂಡ ಅವನು ಮುಕ್ತನಾಗಬೇಕಾದೀತು.

(ಯಾಕೆಂದರೆ ಎರಡೂ ಜ್ಞಾನಗಳೇ ಆಗಿವೆ.)

—ಆದ್ವೈತಜ್ಞಾನದಿಂದಲೇ ಮೋಕ್ಷವೆಂದು ತಿಳಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಯಥಾ ಸೃಗಾದಿ ನಿತ್ಯತ್ವ ದುಃಸಂಪಾದ್ಯ ತಥಾತ್ಮನಃ |

ಅಸಂಗತ್ವಂ ನ ಸಂಭಾವ್ಯಂ ಜೀವತೋರ್ದ್ವಗದೀಶಯೋಃ || ೨೨೯ ||

ಪುಷ್ಪಮಾಲಿಕೆ-ಗಂಧಾದಿಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಜಗತ್ತಿನ ನಿತ್ಯತ್ವವನ್ನು ಸಿದ್ಧಮಾಡುವದು ಬಹಳ ಕಠಿಣವಾದ ವಿಷಯವು ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ ಜಗತ್ತು- ಮತ್ತು ಈಶ್ವರನು ನಿತ್ಯವೆಂದು ತಿಳಿದಿರುವವರೆಗೆ ಆತ್ಮನ ಅಸಂಗತ್ವವು ಕೂಡ ಸಿದ್ಧವಾಗುವದು ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲ.

(ಜಗತ್ತು ಸತ್ಯವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಿರುವ ಸಾಂಖ್ಯರಿಗೆ ಕೂಡ ಪುಷ್ಪ ಮಾಲಿಕೆ-ಗಂಧಾದಿಗಳನ್ನು ಕೊನೆಯವರೆಗೆ ಉಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುವದು ಸಾಧ್ಯವಾಗಿಲ್ಲ. ಈಶ್ವರ-ಜಗತ್ತುಗಳು ವಿಶೇಷ್ಯ-ವಿಶೇಷಣಗಳೆನಿಸಿ ತೋರುತ್ತಿರುವವರೆಗೆ ಆತ್ಮನು ಅಸಂಗನು ಎಂದು ಜ್ಞಾನವಾಗುವದು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ.)

—ಹೀಗೇಕೆ ?

ಅನಶ್ಚಂ ಪ್ರಕೃತಿಃ ಸಂಗಂ ಪುರೇವಾಪಾದಯೇತ್ತಥಾ |

ನಿಯಚ್ಛತ್ಯೇತಮಿಶೋಽಪಿ ಕೋಽಸ್ಯ ಮೋಕ್ಷಸ್ತಥಾ

ಸತಿ || ೨೩೦ ||

ಪ್ರಕೃತಿಯು ಮೊದಲಿನಂತೆ ಜೀವನನ್ನು ಮರುಳುಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ. ಅದ ರಂತೆ ಈಶ್ವರನು ಕೂಡ ನಿಯಂತ್ರಣಗೊಳಿಸುತ್ತಾನೆ. ಹೀಗಾದಲ್ಲಿ ಇವನಿಗೆ ಮೋಕ್ಷವೆಲ್ಲಿಯದು ?

(ನಾನು ಅಸಂಗನು ಎಂಬ ಶಾಬ್ದಿಕ ಜ್ಞಾನವು ಜೀವನಿಗಾದಮೇಲೆ ಕೂಡ ಒಂದುಕಡೆಯಿಂದ ಪ್ರಕೃತಿ ಒಂದುಕಡೆಯಿಂದ ಈಶ್ವರ ಕೂಡಿ ಜೀವ ನನ್ನು ನಿಯಂತ್ರಿಸತೊಡಗಿದರೆ ಅವನಿಗೆ ಮೋಕ್ಷವು ಹೇಗೆ ಸಂಭವಿಸಬೇಕು?)

—ಅಸಕ್ತಗೊಳಿಸುವಿಕೆ ಮತ್ತು ನಿಯಮನ ಮುಂ. ಅವಿವೇಕದ ಕಾರ್ಯಗಳು. ವಿವೇಕೋದಯವಾದಮೇಲೆ ಆ ಸಂಗಾಧಿಗಳು ಇರಲಾರವು.

ಅವಿವೇಕಕೃತಃ ಸಂಗೋ ನಿಯಮಶ್ಚೇತಿ ಚೇತ್ತದಾ |

ಬಲಾದಾಪತಿತೋ ಮಾಯಾನಾದಃ ಸಾಂಖ್ಯಸ್ಯ

ದುರ್ಮತೇಃ ||೨೩೧||

ಸಂಗ ಮತ್ತು ನಿಯಮನಗೊಳಿಸುವಿಕೆಗಳು ಅವಿವೇಕದಿಂದಾಗುವ ವೆಂದರೆ, ಆ ಹಟನಾದಿ ಸಾಂಖ್ಯರ ಕೊರಳಿಗೆ ಮಾಯಾವಾದವು ಬಲಾತ್ಕಾರ ದಿಂದ ಬಂದು ಬಿದ್ದಂತೆಯೇ ಸರಿ.

(ಅವಿವೇಕವೆಂದರೆ ವಿವೇಕ ಇಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ. ಅರ್ಥಾತ್ ವಿವೇಕದ ಅಭಾವ. ಈ ಅಭಾವದಿಂದ ಭಾವವು ಹುಟ್ಟುವದು ಅಶಕ್ಯ. ಆದುದರಿಂದ ಸಾಂಖ್ಯರು ಕೂಡ ವಿವರ್ತ (ಮಾಯಾ) ವಾದವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕಾಗು ತ್ತದೆ.)

—ಅದ್ವೈತಜ್ಞಾನವೇ ಅಂಗೀಕೃತವಾದರೆ ಬಂಧ-ಮೋಕ್ಷಗಳು ಉಳಿ ಯಲಾರವು. ಆದುದರಿಂದ ಪ್ರತಿಶರೀರದಲ್ಲಿರುವ ಆತ್ಮರಲ್ಲಿ ಭೇದವುಂಟೆಂದು ತಿಳಿಯುವದು ಅವಶ್ಯವಾಯಿತು.

ಬಂಧಮೋಕ್ಷ ವ್ಯವಸ್ಥಾರ್ಥಮಾತ್ಮನಾನಾತ್ಮಮಿಷ್ಯತಾಮ್ |

ಇತಿ ಚೇನ ಯತೋ ಮಾಯಾ ವ್ಯವಸ್ಥಾ ಸಯಿತುಂ

ಕ್ಷಮಾ ||೨೩೨||

ಬಂಧ ಮತ್ತು ಮೋಕ್ಷಗಳನ್ನು ಸಯುಕ್ತಿಕವಾಗಿ ಹೊಂದಿಸಬೇಕಾ ಗುವದರಿಂದ ಆತ್ಮರು ಅನೇಕರು ಎಂಬುದನ್ನು ಒಪ್ಪಬೇಕು. ಎಂದರೆ ಅದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಯಾಕೆಂದರೆ ಮಾಯೆಯು ಆ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿರುವದು.

—ಅಘಟಿತ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾಯೆಯಾದರೂ ಹೇಗೆಮಾಡುವದು?

ದುರ್ಘಟಂ ಘಟಿಯಾಮೀತಿ ವಿರುದ್ಧಂ ಕಿನ್ನ ಪಶ್ಯಸಿ |

ವಾಸ್ತವೌ ಬಂಧಮೋಕ್ಷೌ ತು ಶ್ರುತಿರ್ದ ಸಹತೇತರಾಮ್ ||೨೩೩||

ಅಸಾಧ್ಯವಾದುದನ್ನು ಸಾಧಿಸುತ್ತೇನೆ ಎಂಬ ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ವಿರುದ್ಧವಾದ ಮಾತನ್ನು ಕೇಳುವೆಯಲ್ಲ. (ಅದರಂತೆ ಇಂದ್ರಜಾಲ ಮುಂ.)

ಬಂಧ-ಮೋಕ್ಷಗಳು ಸತ್ಯವೆಂದು ಶ್ರುತಿಯು ಎಷ್ಟುಮಾತ್ರಕ್ಕೂ ಸಹನ ಮಾಡುವದಿಲ್ಲ.

ಯಾತರಮೇಲಿಂದ ?

ನ ವಿರೋಧೋ ನ ಚೋಪ್ಪತ್ತಿರ್ನ ಬದ್ಧೋ ನ ಚ ಸಾಧಕಃ |

ನ ಮುಮುಕ್ಷುರ್ದ ವೈ ಮುಕ್ತ ಇತ್ಯೇಷಾ ಪರಮಾರ್ಥತಾ ||೨೩೪||

ಅತ್ಯನಿಗೆ ಅಳಿವಿಲ್ಲ. ಹುಟ್ಟುವಿಕೆ ಇಲ್ಲ. ಸುಖ-ದುಃಖಗಳನ್ನು ಹೊಂದತಕ್ಕವನೂ ಅಲ್ಲ. ಸಾಧಕನೂ ಅಲ್ಲ. ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಬಯಸುವವನೂ ಅಲ್ಲ. ಮುಕ್ತನೂ ಅಲ್ಲ. ಇದಾವುದರ ಸಂಬಂಧವೂ ಇಲ್ಲ ಎಂಬುದು ನಿಜಸ್ಥಿತಿ.

(ಅಮೃತಬಿಂದುವನಿಷ್ಠನಲ್ಲಿ ಮೇಲಿನ ಮಂತ್ರವಿದೆ.)

—ಹೀಗೆ ಜೀವೇಶ್ವರ ಮಾಯಾಮಯತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿ ಅದರ ಉಪಸಂಹಾರ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ.

ಮಾಯಾಖ್ಯಾಯಾಃ ಕಾಮಧೇನೋರ್ದತ್ಸಾ ಜೀವೇಶ್ವ
ರಾವೃಥಾ |

ಯಥೇಚ್ಛಂ ಪಿಬತಾಂ ದ್ವೈತಂ ತತ್ತ್ವಂ ತದ್ವೈತಮೇವಹಿ ||೨೩೫||

ಮಾಯೆ ಎಂಬುದು ಕಾಮಧೇನು. ಜೀವನು ಮತ್ತು ಈಶ್ವರನು ಅದರ ಎರಡು ಕರುಗಳು. ಭೇದರೂಪವಾದ ಚಾಲನ್ನು ಬೇಕಾದಷ್ಟು ಕುಡಿಯಲಿ. ನಿಜವಾಗಿಯೂ ತತ್ತ್ವವೆಂದರೆ ಅದ್ವೈತವೇ.

ಜೀವೇಶ್ವರರ ಭೇದವು ಮಾಯಿಕವೆಂದು ಒಪ್ಪೋಣ. ಅರ್ಥಾತ್ ಸುಳ್ಳು ಎನ್ನೋಣ. ಆದರೆ ಕೂಟಸ್ಥ ಬ್ರಹ್ಮರ ಭೇದವನ್ನಾದರೂ ಸತ್ಯವೆನಬೇಕಾಯಿತು.

ಕೂಟಸ್ಥ ಬ್ರಹ್ಮಣೋರ್ಭೇದೋ ನಾಮನಾತ್ರಾದ್ಯತೇ ನ ಹಿ |

ಘಟಾಕಾಶ ಮಹಾಕಾಶೌ ವಿಯುಜ್ಯೇತೇ ನಹಿ ಕ್ಷಚಿತ್ ||೨೩೬||

ಬರಿ ಹೆಸರಿನ ಹೊರತು ಕೂಟಸ್ಥ-ಬ್ರಹ್ಮರಲ್ಲಿ ಭೇದವಿಲ್ಲ. ಯಾಕೆಂದರೆ ಘಟಾಕಾಶ-ಮಹಾಕಾಶಗಳು ಎಂದೂ ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ಬೇರೆಲ್ಲ.

(ವಸ್ತುತಃ ಘಟಾಕಾಶ-ಮಹಾಕಾಶಗಳು ಎರಡು ಬೇರೆ ಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲ.)

—ಹೀಗೆ ಸಿದ್ಧನಾದಿದ್ದರಿಂದೇನಾಯಿತು ?

ಯದದ್ವೈತಂ ಶ್ರುತಂ ಸೃಷ್ಟೇ ಪ್ರಾಕ್ತದೇವಾದ್ಯ ಚೋಪರಿ |

ಮುಕ್ತಾವಸಿ ವೃಥಾ ಮಾಯಾ ಭ್ರಾಮಯತ್ಕೃತಿ-

ಲಾಂಜನಾನ್ ||೨೩೭||

ಸೃಷ್ಟಿಗಿಂತ ಮೊದಲು ಇನ್ನೊಂದಿಲ್ಲದ ಒಂದೇ ಒಂದಾದ ಬ್ರಹ್ಮವೇ ಈಗಲೂ ಇರುತ್ತದೆ. ಮುಂದೆ ಮೋಕ್ಷಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಇರುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ದ್ವರೂ ಈ ಮಾಯೆಯು ಎಲ್ಲರನ್ನು ದ್ವೈತ ಭ್ರಮೆಯಲ್ಲಿ ನೂಕುವದು.

—ಹೀಗೆಲ್ಲ ಹೇಳುವವರೂ ಸಂಸಾರಿಗಳಂತೆಯೇ ಇರುತ್ತಾರೆ ಎಂದ ಮೇಲೆ ತತ್ವಜ್ಞಾನದಿಂದಾಗುವ ಲಾಭವೇನು ?

ಯೇ ವದಂತೀತ್ಥ ಮೇತೇಷಿ ಭ್ರಾನ್ಯಂತೇನಿದ್ಯ ಯಾತ್ರ ಕಿಮ್ |

ನ ಯಥಾ ಪೂರ್ವಮೇತೇಷಾಮತ್ರ ಭ್ರಾಂತೇರದರ್ಮನಾತ್ ||೨೩೮||

ಹೀಗೆ ಹೇಳುವವರು ಕೂಡ ಅವಿದ್ಯೆಯ ಯೋಗದಿಂದ ಭ್ರಾಂತರಾಗುತ್ತಾರೆ. ಎಂದಮೇಲೆ ತತ್ವಜ್ಞಾನದ ಲಾಭವೇನು ? ಅವಿವೇಕದಶಿಯಲ್ಲಿರುವಾಗಿನಂತೆ ಅವರ ಭ್ರಮಣವು ಈಗಿರುವದಿಲ್ಲ. ಯಾಕಂದರೆ ಈಗ ಅವರಿಗೆ ದ್ವೈತ-ಅದ್ವೈತಗಳ ಭ್ರಾಂತಿ ಇರುವದಿಲ್ಲ.

—ಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ ಭ್ರಾಂತಿ ಇರುವದೆಂದು ತೋರಿಸಲು ಮೊದಲು ಅಜ್ಞರ ವಿಚಾರ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಐಹಿಕಾಮುಷ್ಮಿಕಃ ಸರ್ವಂ ಸಂಸಾರೋ ವಾಸ್ತವಸ್ತುತಃ |

ನ ಭಾತಿ ನಾಸ್ತಿ ಚಾದ್ವೈತಮಿತ್ಯಜಾನಿನಿಶ್ಚಯಃ ||೨೩೯||

ಎಲ್ಲ ಐಹಿಕ ಮತ್ತು ಪಾರಲೌಕಿಕ ಸಂಸಾರವು ನಿಜವಾದುದು. ಅದ್ವೈತವೆನಿಸುವ ಬ್ರಹ್ಮವು ತೋರುವದಿಲ್ಲ. ಅದುದರಿಂದ ಅದು ಇಲ್ಲ. ಹೀಗೆಂದು ಅಜ್ಞಾನಿಗಳು ದೃಢವಾಗಿ ತಿಳಿದಿರುತ್ತಾರೆ.

—ಆದರೆ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನಿಗಳು ಹೀಗೆ ತಿಳಿಯುವದಿಲ್ಲ.

ಒಪ್ಪಾನಿನೋ ವಿಪರೀತೋಽಸ್ಮಾನ್ನಿಶ್ಚಯಃ ಸನ್ಯುಗೀಕ್ಷ್ಯತೇ |

ಸ್ವಸ್ವನಿಶ್ಚಯತೋ ಬದ್ಧೋ ಮುಕ್ತೋಽಹಃ ಚೇತಿ

ಮನ್ಯತೇ ||೨೪೦||

ಜ್ಞಾನಿಗಳ ನಿಶ್ಚಯವು ಇದಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆಯಾಗಿರುವದು ಎಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತದೆ. ತಮ್ಮತಮ್ಮ ನಿಶ್ಚಯದಂತೆ ಮನುಷ್ಯರು ನಾನು ಬದ್ಧನು ನಾನು ಮುಕ್ತನು ಎಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತಾರೆ.

—ಅದ್ವೈತವು ಭಾಸವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂಬ ಮಾತು ಕೇವಲ ಶಾಸ್ತ್ರದ್ವಾರಾ ಅನುಭವದಲ್ಲ. ಅದು ದರಿಂದ ಅದರ ನಿಶ್ಚಯವಾಗುವದು ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲ.

ನಾದ್ವೈತಮಪರೋಕ್ಷಂ ಚೇನ್ನ ಚಿದ್ರೂಪೇಣ ಭಾಸನಾತ್ |

ಅಶೇಷೇಣ ಸಭಾತಂ ಚೇತ್ ದ್ವೈತಂ ಕಿಂಭಾಸತೇಃ-

ಖಿಲಮ್ ||೨೪೧||

ಅದ್ವೈತವು ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಬರುವದಿಲ್ಲವೆಂದರೆ ಅದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಯಾಕೆಂದರೆ ಚಿದ್ರೂಪದಿಂದ ಅದು ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ಬರುವದು. ಇನ್ನು ಅದು ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಕಾಣುವದೇ?

—ಹೀಗೆ ಎರಡೂ ವಕ್ಷಗಳಲ್ಲಿರುವ ದೋಷಸಾಮ್ಯವನ್ನು ತೋರಿಸಿ ಪರಿಹಾರ ಸಾಮ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ದಿಬ್ಬಮಾತ್ರೇಣ ವಿಭಾನಂತು ದ್ವಯೋರಪಿ ಸಮಂ ಖಲು |

ದ್ವೈತಸಿದ್ಧಿವದ್ವೈತಸಿದ್ಧಿಸ್ತೇ ತಾವತಾ ನ ಕಿಮ್ ||೨೪೨||

ಏಕ ದೇಶೀಯ ಜ್ಞಾನವು ಎರಡೂ ವಕ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ಸಮಾನವಾಗಿದೆ. ಅಷ್ಟರಿಂದ ನಿನ್ನ ದ್ವೈತಸಿದ್ಧಿಯಾಗುವದಾದರೆ ಅದ್ವೈತ ಸಿದ್ಧಿಯು ಯಾಕೆ ಆಗಲಾರದು?

—ಮತ್ತೊಂದು ಬಗೆಯಿಂದ ಅದ್ವೈತ ಸಿದ್ಧಿ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಆಕ್ಷೇಪ.

ದ್ವೈತೇನ ಹೀನಮದ್ವೈತಂ ದ್ವೈತಜ್ಞಾನೇ ಕಥಃ ತ್ವಿದಮ್ |

ಚಿದ್ಭಾನಂ ತ್ವವಿರೋಧ್ಯಸ್ಯ ದ್ವೈತಸ್ಯಾತೋಽಸಮೇ ಉಭೇ||೨೪೩||

ದ್ವೈತವಿಲ್ಲದ್ದು ಅದ್ವೈತವು. ದ್ವೈತವು ಪ್ರತಕ್ಷ ಕಾಣುತ್ತಿರುವಾಗ ಅದ್ವೈತವೆಲ್ಲಿಯದು? ಚಿದ್ರೂಪದ ಸ್ವರೂಪವು ದ್ವೈತಕ್ಕೆ ವಿರೋಧವಾದುದಲ್ಲ. ಅದು ದರಿಂದ ದ್ವೈತ-ಅದ್ವೈತ ತಿಳಿವಳಿಕೆಗಳು ಒಂದೇ ಪ್ರಕಾರದವುಗಳಲ್ಲ.

(ಅದ್ವೈತವೆಂದರೆ ದ್ವೈತವಿಲ್ಲದ್ದು. ಅವೆರಡೂ ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ವಿರೋಧಿ. ಅದ್ವೈತದ ಅನುಭವದಲ್ಲಿ ದ್ವೈತವಿಲ್ಲ. ದ್ವೈತದ ಅನುಭವದಲ್ಲಿ

ಅದ್ವೈತವಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಚಿದ್ರೂಪದ ಅನುಭವವೇ ಅದ್ವೈತಾನುಭವ ವೆನಿಸುವದರಿಂದಲೂ ಆ ಅನುಭವವು ದ್ವೈತಕ್ಕೆ ವಿರೋಧವಿಲ್ಲದ್ದರಿಂದಲೂ ದ್ವೈತ-ಅದ್ವೈತಕ್ಕೆ ಸಾಮ್ಯವಿಲ್ಲ. ಯಾಕೆಂದರೆ ಚೈತನ್ಯದ ಜ್ಞಾನವೂ ದ್ವೈತದ ಎಂದರೆ ಪ್ರಾಪಂಚಿಕ ವಸ್ತು ಜ್ಞಾನವು ಕೂಡಿ ಇರ ಬಹುದಾಗಿದೆ. ಅದುದರಿಂದ ಚೈತನ್ಯದ ಜ್ಞಾನವು ದ್ವೈತಕ್ಕೆ ವಿರೋಧವಲ್ಲದ್ದು.)

—ಬರಿ ತೋರಿಕೆಯದಾಗಿರುವ ದ್ವೈತವು ಅದ್ವೈತವನ್ನು ಮರೆ ಮಾಡಲಾರದು.

ಏನಂ ತರ್ಹಿ ಶೃಣು ದ್ವೈತಮಸನ್ಮಾಯಾನುಯತ್ನತಃ |

ತೇನ ವಾಸ್ತವಮದ್ವೈತಂ ಪರಿಶೇಷಾದ್ವಿಭಾಸತೇ ||೨೪೪||

ಹಾಗನ್ನುವದಾದರೆ ಈಗ ಕೇಳು. ದ್ವೈತವು ಮಾಯೆಯ ಆಧಾರದಿಂದ ಬದುಕುವದರಿಂದ ಅದು ಸುಳ್ಳು. ಹೀಗೆ ದ್ವೈತವು ಸುಳ್ಳೆನಿಸುವದರಿಂದ ಉಳಿ ಯುವ ಅದ್ವೈತವು ನಿಜವಾದುದು.

—ಅದ್ವೈತವು ಹೇಗೆ ಉಳಿಯುವದೆಂಬುದನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಅಚಿಂತ್ಯರಚನಾರೂಪಂ ಮಾಯೈವ ಸಕಲಂ ಜಗತ್ |

ಇತಿನಿಶ್ಚಿತ್ಯವಸ್ತುತ್ವಮದ್ವೈತೇ ಪರಿಶೇಷ್ಯತಾನ್ ||೨೪೫||

ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ವಿಚಾರಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲದ ರಚನಾಚಮತ್ಕೃತಿ ಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಜಗತ್ತು ಮಾಯೆಯೇಸರಿ, ಎಂದು-ತಿಳಿದು ಅದ್ವೈತದಲ್ಲಿ ಸತ್ಯವನ್ನು ಉಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

—ಹೀಗೆ ಮಾಡಿದರೂ ಪೂರ್ವಸಂಸ್ಕಾರದಿಂದ ದ್ವೈತವು ಸತ್ಯವೆನಿ ಸುವದಲ್ಲ.

ಪುನರ್ದ್ವೈತಸ್ಯ ವಸ್ತುತ್ವಂ ಭಾತಿ ಚೇತ್ಸಂ ತಥಾ ಪುನಃ |

ಪರಿಶೀಲಯ ಕೋ ನಾಸ್ತ್ರ ಪ್ರಯಾಸಸ್ಮೀನ

ತೇ ವದ ||೨೪೬||

ದ್ವೈತ (ಪ್ರಪಂಚ)ದ ವಸ್ತುತ್ವವು (ಸತ್ಯತ್ವ) ತಿರುತಿರುಗಿ ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಬರುವದಲ್ಲ ಎಂದರೆ ನೀನು ಪುನಃ ವಿಚಾರಮಾಡು. ವಿಚಾರ ಮಾಡುವದ ರಿಂದ ನಿನಗೆ ಶ್ರಮವೇನಾಗಬೇಕಾಗಿದೆ? ಹೇಳು.

(ಆವೃತ್ತಿರಸಕ್ಕದುವದೇಶಾಚ್ಚ ಎಂಬ ಬ್ರಹ್ಮ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ವೇಪಾಂತ ಶ್ರವಣಾದಿಗಳ ಆವೃತ್ತಿಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಿದೆ.)

—ಎಷ್ಟುದಿನಗಳವರೆಗೆ ವಿಚಾರ ಮಾಡಬೇಕು?

ಕಿಯಂತಂ ಕಾಲಮಿತಿ ಚೇತ್ ಖೇದೋಽಯಂ ದ್ವೈತ

ಇಷ್ಯತಾಮ್ |

ಅದ್ವೈತೇ ತು ನಾಯುಕ್ತೋಽಯಂ ಸರ್ವಾನರ್ಥ-

ನಿವಾರಣಾತ್ ||೨೪೭||

ಹೀಗೆ ಎಷ್ಟುದಿನ ವಿಚಾರ ಮಾಡಬೇಕೆಂದರೆ ಆ ದುಃಖದ ವಿಚಾರವು ದ್ವೈತದಲ್ಲಿರುವದೆಂದು ತಿಳಿ. ಅದ್ವೈತದಲ್ಲಿದುಃಖವೆಂಬ ಮಾತೇ ಸಲ್ಲದು. ಯಾಕೆಂದರೆ ಅದ್ವೈತ ವಿಚಾರದಿಂದ ಎಲ್ಲ ಅನರ್ಥಗಳೂ ನಿವಾರಣೆಯಾಗುವವು.

(ಅವರೋಕ್ಷ ಜ್ಞಾನವಾದೊಡನೆ ಈ ವಿಚಾರವು ಮುಗಿಯುವುದೆಂದು ಹಿಂದೆ ಇದೇ ಪ್ರಕರಣದ ೧೫ ನೆಯ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ)

—ಒಳ್ಳೆದು. ಅದ್ವೈತ ಜ್ಞಾನವಾಗಿರುವ ನನಗೆ ಕೂಡ ಹಸಿವೆ-ನೀರ ಡಿಕೆ ಮುಂ. ಅನರ್ಥಗಳು ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತವೆ. ಅಂದಮೇಲೆ ಆತ್ಮ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಅನರ್ಥ ನಿವಾರಕ ಶಕ್ತಿಯುಂಟು ಎನ್ನಲು ಬರುವದಿಲ್ಲ.

ಕ್ಷುಪ್ತಿಸಾಸಾದಯೋ ದೃಷ್ಟಾ ಯಥಾಪೂರ್ವಂ ಮಯೀತಿ ಚೇತ್ |

ಮಚ್ಛಬ್ದವಾಚ್ಯೇಽಹಂಕಾರೇ ದೃಶ್ಯತಾಂ ನೇತಿ ಕೋವ-

ದೇತ್ ||೨೪೮||

ಹಸಿವೆ, ನೀರಡಿಕೆ ಮುಂ. ಮೊದಲಿನಂತೆಯೇ ನನಗಿರುವವಲ್ಲ ಎಂದರೆ ನಾನು ಎಂಬ ಮಾತಿನ ವಾಚ್ಯಾರ್ಥವಾದ ಅಹಂಕಾರದಲ್ಲಿ ಕಾಣುವವಷ್ಟೇ? ಕಾಣಲಿ. ಅವುಗಳು ಇಲ್ಲವೆಂದು ಯಾರು ಅನ್ನುತ್ತಾರೆ?

—ಭ್ರಾಂತಿಯಿಂದ ಅವು ಚಿದಾತ್ಮನಲ್ಲಿರುವಂತೆ ಭಾಸವಾಗುತ್ತದೆ. ಎಂದರೆ ಭ್ರಾಂತಿಯಾಗದಂತೆ ಇರಬೇಕು ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ.

ಚಿದ್ರೂಪೇಽಪಿ ಪ್ರಸಚ್ಯೇರಂಸ್ತಾದಾತ್ಮ್ಯಾಭ್ಯಾಸತೋ ಯದಿ |

ಮಾಘಾಸಂ ಕುರು ಕಿಂ ತು ತ್ವಂ ವಿನೇಕಂ ಕುರು

ಸರ್ವದಾ ||೨೪೯||

ಚಿಜ್ಜಡ ತಾದಾತ್ಮ್ಯದಿಂದ ಎಂದರೆ ಚಿದ್ರೂಪ-ಮತ್ತು ಅಹಂಕಾರ ಎರಡನ್ನೂ ಒಂದುಕೂಡಿಸಿಕೊಂಡು ನೋಡುವಾಗ (ಭ್ರಾಂತಿ ಹೊಂದಿದಾಗ) ಚಿದ್ರೂಪನಲ್ಲಿಯೇ ವಿಚಾರಗಳು ಕಂಡುಬಂದಂತಾದರೆ ತಾದಾತ್ಮ್ಯರೂಪ ಅಧ್ಯಾಸ (ಭ್ರಾಂತಿ)ವಾಗದಂತಿರು. ಹಾಗೂ ಯಾವಾಗಲೂ ಅವರಿಬ್ಬರು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಎಂದು ತಿಳಿ. —ಒಂದುವೇಳೆ.

ಝಟಿತ್ಯಧ್ಯಾಸ ಆಯಾತಿ ದೃಢವಾಸನಯೇತಿ ಚೇತ್ |

ಆವತಯೇದ್ವಿನೇಕಂ ಚ ದೃಢಂ ವಾಸಯಿತುಂ ಸದಾ ||೨೫೦||

ಎಂದಿನಿಂದಲೋ ದೃಢಮೂಲವಾದ ಸುನ್ಯಾರಗಳಿಂದ ಒಮ್ಮೆಲೇ ಅಧ್ಯಾಸವು ಹಣೆ ಇಕ್ಕಬಹುದು ಎಂದರೆ ಅದನ್ನು ನಿವಾರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವದಕ್ಕೆ ಮತ್ತೆ ವಿವೇಕವನ್ನು ತಂದುಕೊ?

—ಪ್ರಪಂಚ (ದ್ವೈತ)ವೆಲ್ಲ ಮಾಯೆ ಎನ್ನುವರು ಯುಕ್ತಿಯಾಯಿತು. ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಬರಲಿಲ್ಲ. ಎಂದರೆ—

ವಿನೇಕೇ ದ್ವೈತಮಿಥ್ಯಾತ್ವಂ ಯುಕ್ತ್ಯೇವೇತಿ ನ ಭಣ್ಯತಾಮ್ |

ಅಚಿಂತ್ಯಕಚನಾತ್ಸಸ್ಯಾನುಭೂತಿರ್ಹಿ ಸ್ವಸಾಕ್ಷಿಕೇ ||೨೫೧||

ವಿನೇಕ ಮಾಡಿಕೊಂಡಮೇಲೆ ಪ್ರಪಂಚವು ಸುಳ್ಳು ಎನಿಸುವದು. ಬರಿಯುಕ್ತಿಯಿಂದ ಮಾತ್ರ ಎನ್ನಬಾರದು. ಯಾಕೆಂದರೆ ಈ ಪ್ರಪಂಚದ ರಚನಾ ವಿಶೇಷವು ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಕೂಡ ಉಹಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ ಎಂದು ಅನಿಸುವದರಿಂದ ಅದು ಸುಳ್ಳೆಂದು ತಾನೇ ತಿಳಿಯುವಂಥದು.

—ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಕೂಡ ಉಹಿಸಲಿಕ್ಕಾಗುವದಿಲ್ಲ ಎಂಬುದು ಸುಳ್ಳಿನ ಲಕ್ಷಣವಾದರೆ ಕೂಟಸ್ಥ ಜೈತನ್ಯನಿಗೂ ಆ ಲಕ್ಷಣ ಅನ್ವಯಿಸಲಾರದೇ ಯಾಕೆಂದರೆ ಅವನ ಸ್ವರೂಪವೂ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ನಿಲುಕದ್ದಾಗಿದೆ.

ಚಿದಪ್ಯಚಿಂತ್ಯರಚನಾ ಯದಿ ತರ್ಹ್ಯಸ್ತು ನೋವಯಮ್ |

ಚಿತಿಂ ಸುಚಿಂತ್ಯರಚನಾಂ ಬ್ರೂನೋ ನಿತ್ಯತ್ವಕಾರಣಾತ್ ||೨೫೨||

ಒಂದುವೇಳೆ ಜೈತನ್ಯವು ಕೂಡ ಅಚಿಂತ್ಯ ರಚನಾರೂಪವಿದೆ ಎಂದರೆ ಇರಲಿ- ನಿತ್ಯನಾಗಿ ಇರುವಂಥದೆಂದು ಜೈತನ್ಯದ ರಚನೆಯು ಸುಲಭವಾಗಿ ವಿಚಾರ ಮಾಡುವಂಥದೆಂದು ನಾವು ಹೇಳುವದಿಲ್ಲ.

—ಚೈತನ್ಯವು ನಿತ್ಯವಾಗಿರುವದೆಂಬುದು ಯಾತರಮೇಲಿಂದ?

ಪ್ರಾಗಭಾವೋ ನಾನುಭೂತಶ್ಚಿ ತೇರ್ನಿತ್ಯಾ ತತ್ವಶಿತಿಃ |

ದ್ವೈತಸ್ಯ ಪ್ರಾಗಭಾವಸ್ತು ಚೈತನ್ಯೇನಾನುಭೂಯತೇ ||೨೫||

ಮೊದಲು ಚೈತನ್ಯವು ಇರಲಿಲ್ಲವೆಂಬ ಅನುಭವವು ಯಾರಿಗೂ ಬಂದಿಲ್ಲ. ಅದುದರಿಂದ ಅದು ನಿತ್ಯವು. ಅದರೇ ದ್ವೈತವು ಮೊದಲು ಇರಲಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಅನುಭವವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಚೈತನ್ಯವು ಪಡೆಯಬಲ್ಲದು.

ಚೈತನ್ಯವು ಮೊದಲು ಇರಲಿಲ್ಲವೆಂದು ವಾದಿಸಿದರೆ ಅದರ ಅನುಭವವನ್ನು ಪಡೆದವರೆಯಾರು? ಎನ್ನಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಚೈತನ್ಯ ಒಂದನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ಬೇರೆ ವದಾರ್ಥಗಳು ಜಡವೆನಿಸುವದರಿಂದ ಚೈತನ್ಯವೇ ಅನುಭವಪಡೆಯತೆಂದು ಹೇಳಬೇಕಾಯಿತು. ಈ ಚೈತನ್ಯ ಬೇರೆಯಾದುದೋ! ಚೈತನ್ಯವೇ ಚೈತನ್ಯದ ಅನುಭವಪಡೆಯಿತೋ? ಒಂದು ಚೈತನ್ಯವನ್ನು ಒಪ್ಪದ ವಿನಃ ಮತ್ತೊಂದನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಅದ್ವೈತದಲ್ಲಿ ಚೈತನ್ಯ ಒಂದೇ ಆಗಿದೆ. ಚೈತನ್ಯವು ಅನುಭವಕ್ಕೆ ವಿಷಯವಾಗುವದೆಂದರೆ, ಚೈತನ್ಯಕ್ಕೆ ಜಡತ್ವವು ಬರುತ್ತದೆ. ಇನ್ನು ತನ್ನ ಅನುಭವವನ್ನು ತಾನೇ ಪಡೆಯುವದು ಅಶಕ್ಯ. ಗಾಢನಿದ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಎಚ್ಚರ-ಕನಸಿನ ದ್ವೈತವು ಸಾಕ್ಷಿಯ ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತದೆ.

—ಹೀಗೆ ವ್ರಪಂಚವು ಪ್ರಾಗಭಾವದಿಂದ ಯುಕ್ತವಾಗಿದ್ದು ವಿಚಾರ ಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಅಸಾಧ್ಯರೂವವುಳ್ಳದ್ದಾಗಿದೆ. ಅದುದರಿಂದ ಅದು ಮಿಥ್ಯೆ ಎಂಬುದು ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು.

ಪ್ರಾಗಭಾವಯುತಂ ದ್ವೈತಂ ರಚ್ಯತೇ ಹಿ ಘಟಾದಿವತ್ |

ತಥಾಪಿ ರಚನಾಚಿಂತ್ಯಾ ಮಿಥ್ಯಾ ತೇನೇಂದ್ರ-

ಜಾಲವತ್ ||೨೬||

ಹುಟ್ಟುವದಕ್ಕಿಂತ ಮೊದಲು ಇಲ್ಲದಿರುವ ಘಟಾದಿಗಳಂತೆಯೇ ಈ ವ್ರಪಂಚದ ರಚನೆ ಎಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟ. ಅದರ ರಚನೆ ಊಹಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಕೂಡ ಬರುವಂತಿಲ್ಲ, ಅದುದರಿಂದ ಇಂದ್ರಜಾಲದಂತೆ ಅದು ಸುಳ್ಳು.

—ಅರ್ಥಾತ್

ಚಿತ್ತತ್ವಪ್ರಾತರೋಪನೈಃ ಸಮಿಧಾಶ್ವೇನ ಚಾನುಭೂಯತೇ |
 ನಾದ್ವೈತಮಪರೋಕ್ಷಂ ಚೇತೈತನ್ಮ ವ್ಯಾಹತಂ
 ಕಥಮ್ ||೨೫೫||

ಚೈತನ್ಯವು ಯಾವಾಗಲೂ ಬೆಳಗುತ್ತ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿದೆ. ಅದಕ್ಕಿಂತ
 ಬೇರೆ ಎನಿಸುವಂಥವುಗಳೆಲ್ಲ ಸುಳ್ಳೆಂದು ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಇಷ್ಟಾದರೂ
 ಅದ್ವೈತವು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಲ್ಲ ಎಂಬ ಮಾತು ವ್ಯಾಹತ ದೋಷದಿಂದ ಕೂಡಿದು
 ದಾಗದೇ ಹೇಗೆ ?

(ವ್ಯಾಹತ = ಖಂಡಿತ, ಬಾಧೆಗೊಳಗಾಗುವ.)

—ಇಷ್ಟೆಲ್ಲ ವೇದಾಂತಾರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿದವರಿಗೂ ಕೆಲವರಿಗೆ ಅದರಮೇಲೆ
 ವಿಶ್ವಾಸ ಹುಟ್ಟುವದು ಕಠಿಣವಾಗುತ್ತದೆ.

ಇತ್ಥಂ ಜ್ಞಾತ್ವಾಽಪ್ಯ ಸಂತುಷ್ಟಾಃ ಕೇಚಿತ್ಕುತ ಇತೀರೃತಾಮ್ |
 ಚಾರ್ವಾಕಾದೇಃ ಪ್ರಬುದ್ಧಸ್ಯಾಷ್ಟಾತ್ಮಾ ದೇಹಃ
 ಕುತೋನದ ||೨೫೬||

ಇಷ್ಟೆಲ್ಲ ತಿಳಿದರೂ ಕೆಲವರು ಅಸಂತುಷ್ಟರು ಯಾಕಿರುತ್ತಾರೆ? ಹೇಳಿರಿ.
 ಎಂದರೆ—ಊಹಾವೋಹಕುಶಲರಾದ ಚಾರ್ವಾಕರೇ ನೊಂದಲಾದವರಿಗೆ ದೇಹವೇ
 ಆತ್ಮವೆಂದು ಅನಿಸುವದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೇನು? ಹೇಳು.

ಸಮ್ಯಗ್ವಿಚಾರೋ ನಾಸ್ತಸ್ಯ ಧೀದೋಷಾದಿಸತಿ ಚೇತ್ರಥಾ |
 ಅಸಂತುಷ್ಟಾಸ್ತು ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥಂ ನ ತ್ವೈಕ್ಷಂತ
 ವಿಶೇಷತಃ ||೨೫೭||

ಬುದ್ಧಿ ದೋಷದಿಂದ ಅವರಿಗೆ ಚೆನ್ನಾಗಿ ವಿಚಾರಮಾಡಲು ಬರುವದಿಲ್ಲ
 ಎನ್ನುವದಾದರೆ ಅದರಂತೆಯೇ ಅಸಂತುಷ್ಟರು ಬುದ್ಧಿ ದೋಷದಿಂದ ವೇದಾಂತದ
 ಅರ್ಥವನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ವಿಚಾರಮಾಡಿ ನಿಶ್ಚಯ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲಿಲ್ಲ.

ಜ್ಞಾನದ ಫಲವನ್ನು ಹೇಳುವ ಶ್ರುತಿವಚನ.

ಯದಾ ಸರ್ವೇ ಪ್ರಮುಚ್ಯಂತೇ ಕಾಮಾಯೇಸ್ಯ ಹೃದಿಶ್ರಿತಾಃ |
 ಇತಿ ಶೌತಂ ಫಲಂ ದೃಷ್ಟಂ ನೇತಿ ಚೇದ್‌ದೃಷ್ಟಮೇವ
 ತತ್ ||೨೫೮||

ಈ ಪುರುಷನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಅಡಗಿರುವ ಬಯಕೆಗಳೆಲ್ಲ ಜ್ಞಾನವಾದ ಕೂಡಲೇ ಇಲ್ಲದಂತಾಗುವವು ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಫಲವು ಕಂಡುಬರುವದಿಲ್ಲ ಎಂದರೆ ಭೇ ಅದು ಅನುಭವಸಿದ್ಧ.

(ಮೇಲಿನ ಶ್ರುತಿಯ ಅರ್ಥದ ಮುಂದಿನ ಭಾಗವು ಹೀಗಿದೆ. 'ಅಥ ಮರ್ತ್ಯೋಽಮೃತೋಭವತ್ರ ಬ್ರಹ್ಮ ನಮಶ್ನುತೇ||')

—ಮತ್ತೊಂದು ಶ್ರುತಿವಚನವನ್ನು ಹೇಳಿ ಅರ್ಥವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಯದಾ ಸರ್ವೇ ಪ್ರಭಿದ್ಯಂತೇ ಹೃದಯ ಗ್ರಂಥಯಸ್ತ್ವಿತಿ |

ಕಾಮಾ ಗ್ರಂಥಿ ಸ್ವರೂಪೇಣ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಾ
ವಾಕ್ಯಶೇಷತಃ ||೨೫||

‘ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿರುವ ಕಗ್ಗಂಟುಗಳೆಲ್ಲ ಯಾವಾಗ ಕಳಚಿಕೊಳ್ಳುವವೋ ಎಂದು ಮೊದಲಾಗಿ ಹೇಳಿದ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಬಯಕೆಗಳಿಗೇ ಗಂಟುಗಳೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

—ಇಚ್ಛೆ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ಕಾಮವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಿರುವಾಗ ಅವುಗಳನ್ನು ಕಗ್ಗಂಟು ಎಂದು ಕರೆಯುವದು ಹೇಗೆ?

ಅಹಂಕಾರ ಚಿದಾತ್ಮಾನಾವೇಕೀಕೃತ್ಯಾ ವಿನೇಕತಃ |

ಇದಂ ಮೇ ಸ್ಯಾದಿದಂ ಮೇ ಸ್ಯಾದಿತಿಚ್ಛಾ
ಕಾಮಶಬ್ದತಃ ||೨೬||

ಅವಿನೇಕದಿಂದ ಅಹಂಕಾರವನ್ನು ಕೂಟಿಸ್ತದನ್ನು ಒಂದುಗೂಡಿಸಿ ಕೊಂಡು ಇದು ನನಗೆ ಬೇಕು, ಇದು ನನಗೆ ಬೇಕು ಎಂದು ಹುಟ್ಟುವ ಬಯಕೆಗಳೇ ಕಾಮ ಎನಿಸುವವು.

ಅಧ್ಯಾಸದಿಂದ ಬರುವ ಇಚ್ಛೆಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಬಿಡಬೇಕು ಎಂದು ಹೇಳುವಿರಿ. ಅಂದಮೇಲೆ ಅಧ್ಯಾಸವಿಲ್ಲದ ಇಚ್ಛೆಗಳನ್ನು ಮಾಡಬಹುದು ಎಂದಾಯಿತಲ್ಲ.

ಅಪ್ರವೇಶ್ಯಚಿದಾತ್ಮಾನಂ ಪೃಥಕ್ ಪಶ್ಯನ್ನಹಂಕೃತಿಮ್ |

ಇಚ್ಛಂಸ್ತು ಕೋಟಿವಸ್ತುನಿ ನ ಬಾಧೋ ಗ್ರಂಥಿ
ಭೇದತಃ ||೨೭||

ಚಿದಾತ್ಮನನ್ನು ಅಹಂಕಾರದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳದೇ ಅಹಂಕಾರವನ್ನು ಬೇರೆಯಾಗಿ ನೋಡುತ್ತ ಕೋಟಿವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಬಯಸಿದರೂ ಆ ಎರಡನ್ನೂ ಒಂದಾಗಿ ತಿಳಿಯುವ ಭ್ರಾಂತಿಯ ಗಂಟು ಹೋಗಿರುವದರಿಂದ ಬಾಧಕವಿಲ್ಲ.

— ಆದರೆ ಅಧ್ಯಾಸವು ಕಳೆದಮೇಲೆ ಬಯಕೆಗಳು ಹೇಗೆ ಹುಟ್ಟುವವು ?

ಗ್ರಂಥಿಭೇದೇಷಿ ಸಂಭಾವ್ಯಾ ಇಚ್ಛಾಃ ಪ್ರಾರಬ್ಧದೋಷತಃ |

ಬುಧ್ಯಾಪಿ ಸಾಪಬಾಹುಲ್ಯಾದಸಂತೋಷೋ ಯಥಾ

ತವ ||೨೬೨||

ನೇದಾಂತದ ಅರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿದರೂ ಪಾವದ ಹೆಚ್ಚಳದಿಂದ ನಿನಗೆ ಅಸಂತೋಷವಿರುವದೋ ಹಾಗೆ ಭ್ರಾಂತಿಯ ಗಂಟು ಕಳಚಿಬಿದ್ದರೂ ಪ್ರಾರಬ್ಧ ಕರ್ಮವಾಸನೆಯಿಂದ ಜ್ಞಾನಿಗೂ ಬಯಕೆಗಳು ಹುಟ್ಟುವವು.

—ಆದರೆ ಆಗಿನ ಇಚ್ಛೆಗಳಿಂದ ಬಾಧಕವೇನೂ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಎರಡು ದೃಷ್ಟಾಂತಗಳು.

ಅಹಂಕಾರಗತೇಚ್ಛಾ ದ್ವೈರ್ದೇಹ ವ್ಯಾಧಾದಿಭಿಸ್ತಥಾ |

ವೃಕ್ಷಾದಿಜನ್ಮನಾಶೈರ್ವಾ ಚಿದ್ರೂಪಾತ್ಮನಿ ಕಿಂ ಭವೇತ್ ||೨೬೩||

ದೇಹಕ್ಕೆ ಗಂಟುಬಿದ್ದ ಬೇನೆ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಂದ, ಮರ ಗಿಡ ಮುಂ. ಗಳ ಹುಟ್ಟು ಸಾವಿನಿಂದ ಸಾಕ್ಷರೂಪ ಚೈತನ್ಯಾತ್ಮನಿಗೇನು ಹಾನಿ ? ಇದರಂತೆ ಅಹಂಕಾರದಲ್ಲಿ ಸೇರಿದ ಇಚ್ಛೆಗಳಿಂದ ಆತ್ಮನಿಗೇನು ಆಗುತ್ತದೆ ?

—ಅಸಂಗ ಚಿದ್ರೂಪನಾದ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಯಾವಾಗಲೂ ಬಯಕೆಗಳ ಬಾಧೆ ಇಲ್ಲವೆಂದರೆ ಸರಿ. ಅದನ್ನು ಮರೆಯಬೇಡವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ.

ಗ್ರಂಥಿಭೇದಾತ್ಪ್ರಾಪ್ತೋನಮಿತಿ ಚೇತ್ಸನ್ನ ವಿಸ್ಮರ |

ಅಯಮೇವ ಗ್ರಂಥಿಭೇದಸ್ತವ ತೇನ ಕೃತೀ ಭವಾನ್ ||೨೬೪||

ಭ್ರಾಂತಿಯ ಗಂಟು ಕಳಚುವುದಕ್ಕೆ ಮೊದಲುಕೂಡ ಹೀಗೆಯೇ ಸ್ಥಿತಿ ಎಂದರೆ ಅದನ್ನು ಮರೆಯಬೇಡ. ಇದೇ ದಿನ್ನ ಗಂಟು ಕಳಚುವಿಕೆ. ಅದರಿಂದ ನೀನು ಕೃತಾರ್ಥನಾಗುವೆ.

—ಹೀಗೆ ಆತ್ಮನನ್ನು ಅಸಂಗನೆಂದು ಅರಿಯದಿರುವಿಕೆಯೇ ಗ್ರಂಥಿ (ಗಂಟು) ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ನೈವಂ ಜಾನಂತಿ ಮೂಢಾಶ್ಚೇತ್ಸೋಽಯಂ ಗ್ರಂಥಿರ್ನ ಚಾಪರಃ |
ಗ್ರಂಥಿ ತದ್ಭೇದ ಮಾತ್ರೇಣ ವೈಷಮ್ಯಂ ಮೂಢ

ಬುದ್ಧಯೋಃ ||೨೬೫||

ಮೂಢರಾದವರು ಇದನ್ನು ಅರಿಯಲಾರರು ಎಂದರೆ ಅದೇ ಛಾಂತ್ರಿಯ ಗಂಟು, ಮತ್ತೊಂದಲ್ಲ. ಮೂಢರಿಗೆ ಆ ಗಂಟಿರುವದು. ಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ ಅದು ಕಳಚಿರುವದು. ಇದೇ ಅವರಿಬ್ಬರಿಗೂ ಇರುವ ಹೆಚ್ಚು ಕಡಿಮೆ.

—ಈ ಕಾರಣದ ವಿನಾ ಜ್ಞಾನಿ ಮತ್ತು ಅಜ್ಞಾನಿ ಇವರಿಬ್ಬರಲ್ಲಿ ಭೇದವಿಲ್ಲ.

ಪ್ರವೃತ್ತೌವಾ ನಿವೃತ್ತೌ ವಾ ದೇಹೇಂದ್ರಿಯ

ಮನೋಧಿಯಾಮ್ |

ನ ಕಿಂಚಿದಪಿ ವೈಷಮ್ಯ ಮಸ್ಯಜ್ಞಾನಿವಿಬುದ್ಧಯೋಃ ||೨೬೬||

ದೇಹ-ಇಂದ್ರಿಯ-ಮನಸ್ಸು-ಬುದ್ಧಿ ಇವುಗಳ ವ್ಯವಹಾರದಲ್ಲಿ ಅಜ್ಞಾನಿ ಇರಲಿ, ಜ್ಞಾನಿ ಇರಲಿ ಎಳ್ಳಷ್ಟೂ ಭೇದವಿಲ್ಲ.

—ಇದನ್ನೇ ದೃಷ್ಟಾಂತರೂಪದಿಂದ ಸ್ಪಷ್ಟಗೊಳಿಸುತ್ತಾರೆ.

ವ್ರಾತ್ಯಶ್ರೋತ್ರಿಯಯೋರ್ನೇದ ಪಾಠಾಪಾಠಕೃತಾ ಭಿದಾ |

ನಾಹಾರಾದಾವಸ್ತಿಭೇದಃ ಸೋಽಯಂ ನ್ಯಾಯೋತ್ರ

ಯೋಜ್ಯತಾಮ್ ||೨೬೭||

ಸಂಸ್ಕಾರ ಹೊಂದಿರುವ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ, ವೇದವನ್ನು ಕಲಿತಿರುವ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಇವರಿಬ್ಬರಲ್ಲಿ ಮೊದಲಿನವನು ವೇದವನ್ನು ಕಲಿತಿಲ್ಲ. ಎರಡನೆಯವನು ಕಲಿತಿದ್ದಾನೆ ಎಂಬುದಷ್ಟೇ ಭೇದ. ಊಟ, ನಿದ್ರೆ ಮುಂತಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ಏನೂ ಭೇದವಿಲ್ಲ. ಈ ನ್ಯಾಯವನ್ನೇ ಅಜ್ಞಾನಿ-ಜ್ಞಾನಿಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಯೋಚಿಸಬೇಕು.

(ಹದಿನಾರು ವರ್ಷಗಳ ವರೆಗೆ ಉಪನಯನವಾಗದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ, ಇಪ್ಪತ್ತೆರಡು ವರ್ಷಗಳ ವರೆಗೆ ಉಪನಯನವಾಗದ ಕ್ಷತ್ರಿಯ, ಇಪ್ಪತ್ತು ಸಾಲ್ಕು ವರ್ಷಗಳ ವರೆಗೆ ಉಪನಯನವಾಗದ ವೈಶ್ಯ ಇವರಿಗೆ ವ್ರಾತ್ಯ (ಸಂಸ್ಕಾರಹೀನ)ರೆಂದು ಹೆಸರು.)

—ಜ್ಞಾನಿಯಾದವನಿಗೆ ಭ್ರಾಂತಿಯ ಗಂಟು ಇರುವದಿಲ್ಲ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಗೀತಾವಾಕ್ಯದ ಪ್ರಮಾಣ.

ನ ದ್ವೇಷ್ಠಿ ಸಂಪ್ರವೃತ್ತಾನಿ ನ ನಿವೃತ್ತಾನಿ ಕಾಂಕ್ಷತಿ |

ಉದಾಸೀನವದಾಸೀನ ಇತಿ ಗ್ರಂಥಿಭಿದೋಚ್ಯತೇ ||೨೬೮||

ದುಃಖಗಳು ಬಂದರೆ ಜ್ಞಾನಿಯು ಅವುಗಳನ್ನು ದ್ವೇಷಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಸುಖವು ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟಿದರೆ ಅವುಗಳನ್ನು ಬಯಸುವದಿಲ್ಲ. ಅವುಗಳ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಉದಾಸೀನನಂತೆ ಇರುತ್ತಾನೆ ಈ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಭ್ರಾಂತಿಯ ಗಂಟಿನ ಭೇದನ ವಿಷಯವನ್ನೇ ಹೇಳಿದೆ.

—ಈ ಗೀತೆಯ ವಾಕ್ಯದಿಂದ 'ಜ್ಞಾನವಾದಮೇಲೆಯೂ ಉದಾಸೀನ ನಾಗಿರಬೇಕು' ಎಂದು ವಿಧಿಸಿದೆ ಎಂದರೆ ಅದು ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲ.

ಔದಾಸೀನ್ಯಂ ವಿಧೇಯಂ ಚೇದ್ವಚ್ಛಬ್ದ ವ್ಯರ್ಥತಾ ತದಾ |

ನ ಶಕ್ತಾ ಅಸ್ಯ ದೇಹಾದ್ಯಾ ಇತಿ ಚೇದ್ರೋಗ ಏವ ಸಃ ||೨೬೯||

ಈ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಉದಾಸೀನನಾಗಿರಬೇಕೆಂದು ಅಪ್ಪಣೆಯೇ ಇರುತ್ತದೆ. ಎಂದರೆ ನತ್, (ಅಂತೆ, ಹಾಗೆ) ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ವ್ಯರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ. ಅವನ ದೇಹಾದಿಗಳು ಜ್ಞಾನಾನಂತರದಲ್ಲಿ ಅಶಕ್ತವಾಗುತ್ತವೆ ಎಂದರೆ ಅದು ರೋಗವೇ ಎನಿಸಿತು.

—ಜ್ಞಾನವೂ ಒಂದು ರೋಗವೆಂದು ತಿಳಿದರೆ ಅಡ್ಡಿ ಏನು ?

ತತ್ತ್ವ ಬೋಧಂ ಕ್ಷಯಂ ವ್ಯಾಧಿಂ ಮನಸ್ಯಂತೇ ಯೇ

ಮಹಾಧಿಯಃ |

ತೇಷಾಂ ಪ್ರಜ್ಞಾತಿವಿಶದಾ ಕಿಂ ತೇಷಾಂ ದುಃಶಕಂ

ವದ ||೨೭೦||

ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನವೆಂದರೆ ಅದೊಂದು ಕ್ಷಯರೋಗವೆಂದು ತಿಳಿಯುವವರ ಬುದ್ಧಿ ಬಹಳ ದೊಡ್ಡದು. ಅವರಿಗೆ ಯಾವದು ತಾನೇ ಅಶಕ್ಯ ಹೇಳು.

— ನೀವು ನಮ್ಮ ಹಾಸ್ಯ-ನಂದೆಗಳನ್ನು ಮಾಡುವಿರಿ. ಪುರಾಣ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನಿಗಳಾದವರು ಯಾವದರಲ್ಲಿಯೂ ತೊಡಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲವೆಂದು ವರ್ಣನೆಗಳಿವೆಯಲ್ಲ.

ಭರತಾದೇರಪ್ರವೃತ್ತಿಃ ಪುರಾಣೋಕ್ತೇತಿ ಚೇತ್ತದಾ |

ಜಕ್ಷನ್ ಕ್ರೀಡನ್ ರತಿಂ ವಿಂದನಿತ್ಯಶ್ರೌಷಿರ್ನ ಕಿಂ
ಶ್ರುತಿಮ್ ||೨೭೧||

ಜಡಭರತಾದಿಗಳು ಯಾವದರಲ್ಲಿಯೂ ತೊಡಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲವೆಂದು ಪುರಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆಂಬಲ್ಲಿ ಎ ನ್ನು ವೆ ಯಾ ದ ರೆ ಜ್ಞಾನಿಯು ತಿನ್ನುತ್ತ, ಕ್ರೀಡಿಸುತ್ತ, ನ್ನಿಯದೊಡನೆ ಮಾತಾಡುತ್ತಿದ್ದರೂ ದೇಹಭಾವವಿಲ್ಲದವನಾಗಿರುವನು. ಎಂದು ಮೊದಲಾದ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ನೀನು ಕೇಳಿಲ್ಲವೇ ?

—ಹೀಗೆ ಹೇಳುವದಾದರೆ ಅಂಧ ಪುರಾಣವಾಕ್ಯಗಳ ಅರ್ಥವೇನು ?

ನ ಹ್ಯಾಹಾರಾದಿ ಸಂತ್ಯಜ್ಯ ಭರತಾದ್ಯಾಃ ಸ್ಥಿತಾಃ ಕ್ಷಚಿತ್ |

ಕಾಷ್ಠಪಾಷಾಣವತ್ಕಿಂತು ಸಂಗಭೀತಾ ಉದಾಸತೇ ||೨೭೨||

ಜಡಭರತನೇ ಮೊದಲಾದವರು ಆಹಾರ-ನಿದ್ರೆ ಮೊದಲಾದವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಕಟ್ಟಿಗೆ-ಕಲ್ಲಿನಂತೆ ಎಂದೂ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಅವರು ವಿಷಯಾಸಕ್ತರ ಸಹವಾಸಕ್ಕೆ ಹೆದರಿ ಉದಾಸೀನರಂತೆ ನಡೆದುಕೊಂಡರು.

—ಅಂಧವರು ಜನರ ಸಹವಾಸಕ್ಕೆ ಹೆದರುವಕಾರಣವೇನು ?

ಸಂಗೀ ಹಿ ಬಾಧ್ಯತೇ ಲೋಕೇ ನಿಸಂಗಃ ಸುಖಮುಕ್ತತೇ |

ತೇನ ಸಂಗಃ ಪರಿತ್ಯಾಜ್ಯಃ ಸರ್ವದಾ ಸುಖಮಿಚ್ಛತಾ ||೨೭೩||

ವಿಷಯಾಸಕ್ತರ ಸಹವಾಸದಿಂದ ಜ್ಞಾನಿಗೆ ಅನೇಕತೊಂದರೆಗಳು ಬರುವವು. ಅವರ ಸಹವಾಸವನ್ನು ತೊರೆದರೆ ಸಮಾಧಾನದೊರೆಯುವದು. (ಹೀಗೆ ಅನುಭವವುಂಟು.) ಆದುದರಿಂದ ಯಾವಾಗಲೂ ನಿರ್ಮಲನೌಖ್ಯವನ್ನು ಬಯಸುವವರು ಎಲ್ಲ ಸಹವಾಸವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಇರಬೇಕು.

—ಮಾನಸ ಸಹವಾಸವು ವರ್ಜ್ಯವೆಂದು ಬೇಕಾದರೆ ಒಮ್ಮೋಣ. ಹಾಗೆ ಅಂತಃಕರಣದಲ್ಲಿ ನಿಸಂಗರಾಗಿದ್ದು ಹೊರಗೆ ವ್ಯವಹಾರ ಮಾಡುತ್ತಿರುವವರನ್ನು ವ್ಯವಹಾರಿಕರು ಅಜ್ಞರೆಂದು ಯಾಕೆ ಹೇಳುವರು ?

ಅಜ್ಞಾತಾವಶಾಸ್ತ್ರಹೃದಯಂ ಮೂಢೋ ವಕ್ತೃನ್ಯಥಾನೃಥಾ |

ಸೂರ್ವಾಣಾಂ ನಿರ್ಣಯಸ್ತ್ವಾಸ್ತಮಸ್ತತ್ ಸಿದ್ಧಾಂತ
ಉಚ್ಯತೇ ||೨೭೪||

ಶಾಸ್ತ್ರದ ರಹಸ್ಯವನ್ನರಿಯದೇ ಮೂಢರು ಬೇಕುಬೇಕಾದಂತೆ ಅಡಿಕೊಳ್ಳುವರು. ಆ ಮೂರ್ಖರನಾತಿರಲಿ, ಈಗ ನಾವು ನಮ್ಮ ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತೇವೆ.

—ಆ ವೇದಾಂತ ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ವೈರಾಗ್ಯಬೋಧೋ ಪರಮಾಃ ಸಹಾಯಾಸ್ತೇ ಪರಸ್ಪರಮ್ |
ಪ್ರಾಯೇಣ ಸಹವರ್ತಂತೇ ನಿಯುಜ್ಯಂತೇ ಕ್ವಚಿತ್
ಕ್ಷಚಿತ್ ||೨೭೫||

ವೈರಾಗ್ಯ-ಬೋಧ-ಶಾಂತಿ ಈ ಮೂರು ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ಸಹಾಯ ಮಾಡುತ್ತಲೇ ಇರುವವು. ಬಹುತೇಕವಾಗಿ ಇವು ಜತೆಯಾಗಿಯೇ ಇರುವವು. ಕೆಲವುಸಾರೆ ಹೆಚ್ಚು ಕಡಿಮೆಯಾಗುತ್ತವೆ.

(ದೇಶ-ಕಾಳ ಮತ್ತು ಜ್ಞಾನದ ತಾರತಮ್ಯದಿಂದ ಕೆಲವುಸಾರೆ ಒಂದು ಕಡಿಮೆ-ಹೆಚ್ಚು ಇರುವುದುಂಟು.)

—ಇರಲಿ, ನೀವು ಇವುಗಳನ್ನು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಎಂದು ಯಾಕೆ ತಿಳಿಯುತ್ತೀರಿ ?

ಹೇತು ಸ್ವರೂಪಕಾರ್ಯಾಣಿ ಭಿನ್ನಾನ್ಯೇಷಾಮಸಂಕರಃ |

ಯಥಾವದವಗಂತವ್ಯಃ ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥಂ ಪ್ರವಿಚಿನ್ವತಾ ||೨೭೬||

ಇವುಗಳ ಕಾರಣವೂ, ಸ್ವರೂಪವೂ, ಕಾರ್ಯವೂ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಆಗಿರುತ್ತವೆ. ಆದುದರಿಂದ ಇವು ಒಂದಲ್ಲೊಂದು ಕಲೆತುಹೋಗುವದಿಲ್ಲ. ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥವನ್ನು ಪರಿಶೀಲಿಸಿ ತಿಳಿಯಬೇಕೆನ್ನುವವರು ಯೋಗ್ಯರಿತಿಯಿಂದ ಇವುಗಳನ್ನು ತಿಳಿದಿರಬೇಕು.

—ಈಗ ವೈರಾಗ್ಯದ ಕಾರಣ-ಸ್ವರೂಪ-ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ದೋಷ ದೃಷ್ಟಿರ್ಜಿಹಾಸಾ ಚ ಪುನರ್ಭೋಗೇಷ್ವದೀನತಾ |

ಅಸಾಧಾರಣಹೇತ್ವಾದ್ಯಾ ವೈರಾಗ್ಯಸ್ಯ ತ್ರಯೋಽಪ್ಯಮೀ||೨೭೭||

ವಿಷಯಗಳೆಲ್ಲ ತೀರತಕ್ಕಂಥವು, ಅರ್ಥಾತ್ ವಿನಾಶಹೊಂದತಕ್ಕಂಥವು ಎಂದು ಮೊದಲಾಗಿ ದೋಷಗಳನ್ನು ಚಿಂತಿಸುವದು ಕಾರಣ. ವಿಷಯಗಳ ಭೋಗಗಳನ್ನು ಬಿಡುವದೇ ಸ್ವರೂಪ. ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಭೋಗಗಳಿಗಾಗಿ ಬಾಯಿ

ಬಿಡದಿರುವದೇ ಕಾರ್ಯ. ಇವು ಮೂರು ವೈರಾಗ್ಯದ ಅಸಾಧಾರಣ ಹೇತು ಮೊದಲಾದವುಗಳು.

—ಜ್ಞಾನದ ಕಾರಣ ಮುಂ. ಯಾವವು ?

ಶ್ರವಣಾದಿತ್ರಯಂ ಯದ್ವತ್ ತತ್ಸಮಿಥ್ಯಾ ವಿವೇಚನಮ್ |

ಪುನರ್ಗ್ರಂಥೇರನುದಯೋ ಜೋಧಸ್ಯೇತೇ ತ್ರಯೋ
ಮತಾಃ ||೨೭೮||

ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಶ್ರವಣ-ಮನನ-ನಿದಿಧ್ಯಾಸನ ಇವು ಮೂರು ಕಾರಣಗಳು. ಕೂಟಸ್ಥ (ಸತ್ಯ) ಅಹಂಕಾರ (ಮಿಥ್ಯೆ) ಇವುಗಳ ವಿವೇಚನಮಾಡುವದು ಸ್ವರೂಪ, ಮತ್ತೆ ಹೃದಯಗ್ರಂಥಿಯನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸಿಕೊಳ್ಳದಿರುವದು ಕಾರ್ಯ. ಇವು ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಮೂರು ಸಾಧನಗಳು.

—ಇನ್ನು ಉಪರತಿಯ ಕಾರಣ-ಸ್ವರೂಪ-ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಯಮಾದಿರ್ಧೀನಿರೋಧಶ್ಚ ವ್ಯವಹಾರಸ್ಯ ಸಂಕ್ಷಯಃ |

ಸ್ಯುರ್ಹೇತ್ವಾದ್ಯಾ ಉಪರತೇರಿತ್ಯಸಂಕರ ಈರಿತಃ ||೨೭೯||

ಉಪರತಿ (ಶಾಂತಿ)ಗೆ ಯಮ-ನಿಯಮ ಮೊದಲಾದ ಅಷ್ಟಾಂಗಗಳು ಕಾರಣ. ಮನಸ್ಸಿನ ನಿಗ್ರಹವೇ ಸ್ವರೂಪ. ವ್ಯವಹಾರವನ್ನು ಬಿಡುವದು ಕಾರ್ಯ. ಇವು ಉಪರತಿಯ ಕಾರಣ ಮೊದಲಾದವುಗಳು. ಹೀಗಿರುವದ ರಿಂದ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಭೇದವನ್ನು ಹೇಳಿದೆ.

—ಒಳ್ಳೆಯದು, ಈ ಮೂರರಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾದುದು ?

ತತ್ವಬೋಧಃ ಪ್ರಧಾನಂ ಸ್ಯಾತ್ ಸಾಕ್ಷಾನ್ಮೋಕ್ಷ ಪ್ರದಷ್ಟತಃ |

ಬೋಧೋಪಕಾರಿಣಾವೇತೌ ವೈರಾಗ್ಯೋ
ಪರಮಾವುಭೌ ||೨೮೦||

ಸಾಕ್ಷಾತ್ತಾಗಿ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಿರುವದರಿಂದ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನವು ಹೆಚ್ಚಿನದು. ವೈರಾಗ್ಯ-ಮತ್ತು ಉಪರತಿಗಳು ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಉಪಕಾರಿಗಳು.

—ವೈರಾಗ್ಯದ ಮೂರು ಭಾವಗಳು ಬಹುತರವಾಗಿ ಕೂಡಿಕೊಂಡಿರುವವು. ಕೆಲವು ಸಾರೆ ಹೆಚ್ಚುಕಡಿಮೆ ಇರುವವು ಎಂದು ಹೇಳಿದುದೇಕೆ?

ತ್ರಯೋಽಪ್ಯತ್ಯಂತ ಪಕ್ಷಾಶ್ಚೇನ್ಮಹತಸ, ಪಸಃ ಫಲಮ್ |

ದುರಿತೇನ ಕ್ವಚಿತ್ ಕಿಂಚಿತ್ ಕದಾಚಿತ್ ಪ್ರತಿಬದ್ಧತೇ ||೨೮೧||

ಇವು ಮೂರೂ ಕೂಡಿ ಹಣ್ಣಾದರೆ ಅದು ಬಹುದೊಡ್ಡ ತಪಸ್ಸಿನ ಫಲ. ಆದರೆ ಪಾವದಿಂದ ಕೆಲವರಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ವೇಳೆ ಒಂದು-ಎರಡು ಹೆಚ್ಚು ಕಡಿಮೆ ಇರುವುದುಂಟು.

— ಇವುಗಳಲ್ಲಿಯ ತತ್ಪಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಬಂಧವಾದರೆ ?

ವೈರಾಗ್ಯೋಪರತೀ ಪೂರ್ಣೇ ಬೋಧಸ್ತು ಪ್ರತಿಬದ್ಧತೇ |

ಯಸ್ಯ ತಸ್ಯ ನ ಮೋಕ್ಷೋಽಸ್ತಿ ಪುಣ್ಯಲೋಕಸ್ತಪೋ

ಬಲಾತ್ ||೨೮೨||

ಯಾರಲ್ಲಿ ವೈರಾಗ್ಯ ಮತ್ತು ಶಾಂತಿಗಳು ಮೈಗೂಡಿದ್ದು ಜ್ಞಾನವು ತಡೆದು ನಿಂತಿರುವದೋ ಅವರಿಗೆ ಮೋಕ್ಷವಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ತಪೋಬಲದಿಂದ ಪುಣ್ಯಲೋಕ ದೊರೆಯುವದು.

— ಈಗ ಬೋಧವಿದ್ದು ವೈರಾಗ್ಯ ಮತ್ತು ಉಪರತಿಗಳಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ?

ಪೂರ್ಣೇ ಬೋಧೇ ತದನ್ಯೌ ದೌ ಪ್ರತಿಬದ್ಧೌ ಯದಾ ತದಾ |

ಮೋಕ್ಷೋ ವಿನಿಶ್ಚಿತಃ ಕಿಂತು ದೃಷ್ಟದುಃಖಂ ನ ನಶ್ಯತಿ ||೨೮೩||

ಪೂರ್ಣಜ್ಞಾನವಾಗಿದ್ದು ಆ ಮಾನದಿಂದ ವೈರಾಗ್ಯ ಮತ್ತು ಶಾಂತಿಗಳು ಕೊರತೆಯಾಗಿದ್ದರೆ ಆಗ ಮೋಕ್ಷ ದೊರೆಯುವದಂತೂ ನಿಶ್ಚಿತ. ಆದರೆ ಪ್ರಾವಂಚಿಕ ದುಃಖಗಳು ನಾಶವಾಗಲಾರವು.

— ಇನ್ನು ವೈರಾಗ್ಯ-ಬೋಧ-ಶಾಂತಿ ಇವುಗಳ ಪರಮಾವಧಿಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕಃ ಪೃಣೀಕಾರೋ ವೈರಾಗ್ಯಸ್ಯಾವಧಿರ್ಮತಃ |

ದೇಹಾತ್ಮವತ್ ಪರಾತ್ಮತ್ವದಾರ್ಥ್ಯೇ ಬೋಧಃ

ಸಮಾಪ್ಯತೇ ||೨೮೪||

ಸುಪ್ತವದ್ವಿಸ್ಮೃತಿಃ ಸೀಮಾ ಭವೇದುಪರಮಸ್ಯ ಹಿ |

ದಿಶಾನಯಾ ವಿನಿಶ್ಚೇಯಂ ತಾರತಮ್ಯಮನಾಂತ-

ರಮ್ ||೨೮೫||

ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕದ ಸುಖವನ್ನು ಕೂಡ ಹುಲ್ಲಿಗಿಂತ ಹಗುರಾಗಿ ತಿಳಿಯುವದು ವೈರಾಗ್ಯದ ಸೀಮೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಅದರಿಂದ ದೇಹವೇ ನಾನೆಂಬ ಭಾವವಿರುವಂತೆ ಪರಮಾತ್ಮನೇ ನಾನೆಂಬ ಭಾವವು ದೃಢವಾದರೆ ಜ್ಞಾನದ ಸೀಮೆ ತೀರಿತು.

ಗಾಢನಿದ್ರೆಯಲ್ಲಿ ವ್ಯವಹಾರವನ್ನೆಲ್ಲ ಮರೆತಿರುವಂತೆ, ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಮರೆಯುವವಾದರೆ ಅದೆ ಶಾಂತಿಯು ಸೀಮೆ ಎನಿಸುವದು. ಈ ಮಾರ್ಗವಾಗಿ ಮೇಲಿನ ಮೂರು ಭಾಗಗಳೊಳಗಿನ ಹೆಜ್ಜುಕಡಿಮೆಗಳನ್ನು ನಿಶ್ಚಯಮಾಡಿ ಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

—ಇರಲಿ. ಜ್ಞಾನಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರೀತಿ (ರಾಗ) ದ್ವೇಷಗಳು ಕಂಡು ವೈಷಮ್ಯವು ತೋರುತ್ತದೆ. ಅಂದಮೇಲೆ ಜ್ಞಾನವು ಮುಕ್ತಿಗೆ ಕಾರಣವೆಂದು ಹೇಳಲು ಬರಲಾರದು.

ಆರಬ್ಧಕರ್ಮ ನಾನಾತ್ವಾದ್ಬುದ್ಧಾನಾಮನ್ಯಥಾಃ ಸ್ಯಥಾ |

ವರ್ತನಂ ತೇನ ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥೇ ಭ್ರಮಿತವ್ಯಂ ನ ಪಂಡಿತ್ಯಃ || ೨೮೬ ||

ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರ ಪ್ರಾರಬ್ಧಕರ್ಮವು ಅನೇಕ ಬಗೆಯಾಗಿರುವದರಿಂದ ಜ್ಞಾನಿಗಳ ವರ್ತನದಲ್ಲಿಯೂ ಭಿನ್ನತೆ ತೋರುವದು. ಅದರಿಂದ ಬುದ್ಧಿವಂತರಾದವರು ಶಾಸ್ತ್ರವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅವನಂಬಿಕೆ ತಳೆಯಬಾರದು.

(ಜ್ಞಾನವು ಸಂಜಿತ ಕ್ರಿಯಮಾಣ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವದಾದರೂ ಪ್ರಾರಬ್ಧವನ್ನು ನಾಶಗೊಳಿಸಲಾರದು. ಯಾಕೆಂದರೆ ಜ್ಞಾನವಾಗುವದಕ್ಕಿಂತ ಮೊದಲೇ ಪ್ರಾರಬ್ಧವು ಫಲಕೊಡಲಾರಂಭಿಸುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲದೇ ಜ್ಞಾನವಾಗುವದು ಕೂಡ ಪ್ರಾರಬ್ಧಕರ್ಮದ ಫಲವೇ ಆಗಿದೆ.)

ಸ್ವಸ್ವಕರ್ಮಾನುಸಾರೇಣ ವರ್ತಂತಾಂ ತೇ ಯಥಾ ತಥಾ |

ಅವಶಿಷ್ಟಃ ಸರ್ವಬೋಧಃ ಸಮಾ ಮುಕ್ತಿರಿತಿ ಸ್ಥಿತಿಃ || ೨೮೭ ||

ಅವರು ತಮ್ಮ ಪ್ರಾರಬ್ಧಕರ್ಮದಂತೆ ಹೇಗೆ ಬೇಕೋ ಹಾಗೆ ನಡೆಯಲಿ. “ಸರ್ವಾಂತರ್ಯಾಮಿ ಬ್ರಹ್ಮನು ನಾನಿದ್ದೇನೆ” ಎಂಬ ಅರಿವು ಒಂದೇ ಸಮನಾಗಿರುವದು. ಅದುದರಿಂದ ಅವರೆಲ್ಲರ ಮುಕ್ತಿಯು ಒಂದೇ ಎಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವು.

—ಈಗ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತವಾಗಿ ಈ ಪ್ರಕರಣದ ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ಜಗಚ್ಚಿತ್ರಂ ಸ್ವಚೈತನ್ಯೇ ಪಟೇ ಚಿತ್ರಮಿವಾರ್ಪಿತಮ್ |

ಮಾಯಯಾ ತದುಪೇಕ್ಷ್ಯೈವ ಚೈತನ್ಯಂ

ಪರಿಶೇಷ್ಯತಾಮ್ ||೨೮೮||

ಬಟ್ಟಿಯ ಮೇಲಿನ ಚಿತ್ರದಂತೆ ಆತ್ಮಚೈತನ್ಯದ ಮೇಲೆ ಮಾಯೆಯಿಂದ ಜಗದ್ರೂಪೀ ಚಿತ್ರವನ್ನು ಬರೆದಂತಿದೆ. ಆದುದರಿಂದ ಅವುಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಸುಳ್ಳೆಂದು ಭಾವಿಸಿ ತಿರಸ್ಕಾರಮಾಡಿ ಚೈತನ್ಯವೊಂದನ್ನು ಉಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

—ಪ್ರಸ್ತುತ ಪ್ರಕರಣವನ್ನು ಅಭ್ಯಾಸಮಾಡುವವರಿಗೆ ಫಲಶ್ರುತಿ.

ಚಿತ್ರದೀಪಮಿನುಂ ನಿತ್ಯಂ ಯೇನುಸಂದಧತೇ ಬುಧಾಃ |

ಪಶ್ಯಂತೋಽಪಿ ಜಗಚ್ಚಿತ್ರಂ ತೇ ಮುಹ್ಯಂತಿ ನ

ಪೂರ್ವವತ್ ||೨೮೯||

ಯಾವ ಪಂಡಿತರು ಈ ಚಿತ್ರದೀಪ ಪ್ರಕರಣವನ್ನು ಪ್ರತಿನಿತ್ಯ ಮನಸ್ಸು ಗೊಟ್ಟು ಓದುವರೋ, ಅವರು ಈ ಜಗಚ್ಚಿತ್ರವನ್ನು ನೋಡುತ್ತಿದ್ದರೂ ತಿಳಿ ವಳಿಕೆ ಇಲ್ಲದಾಗ ಮೋಹಗೊಂಡಂತೆ ಈಗ ಮೋಹಗೊಳ್ಳುವದಿಲ್ಲ.

ಚಿತ್ರವನ್ನು ಬರೆದಂಥ ಬಟ್ಟೆ ಬಿಚ್ಚಿದಾಗ ಚಿತ್ರಗಳನ್ನು ತೋರುವದು. ಮಡಿಚಿದಾಗ ಚಿತ್ರಗಳನ್ನು ತೋರದಂತೆ ಮಾಡುವದು. ಇದು ನಿಜವಾಗಿ ಮಾಯೆಯ ಕಾರ್ಯವು. ಮಾಯೆಗೆ ಈಶ್ವರನೇ ಆಶ್ರಯ- ಮಾಯೆ ಬರಿ ತೋರಿಕೆ. ಅದನ್ನು ವಿಚಾರಿಸಿ ಸುಳ್ಳೆಂದು ತಿಳಿದುಕೊಂಡು ಚೈತನ್ಯವನ್ನು ಕಾಣಬೇಕು.

....೦....

೨. ತೃಪ್ತಿದೀಪ

ಈ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಶ್ರುತಿಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾರೆ.

ಆತ್ಮಾನಂ ಚೇದ್ವಿಜಾನೀಯಾದಹಮಸ್ತೀತಿ ಪೂರುಷಃ |

ಕಿಮಿಚ್ಛನ್ ಕಸ್ಯಕಾಮಾಯ ಶರೀರಮನುಸಂಜ್ಞರೀತ್ ||೧||

“ನಾನು ಕೂಟಿಸ್ತನು” ಎಂದು ತನ್ನನ್ನು ತಿಳಿದ ಪುರುಷನು ಯಾವದರ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದ, ಯಾವ ಸುಖಕ್ಕಾಗಿ (ಈ ಲೋಕ-ಪರಲೋಕಗಳ ಸುಖ) ಶರೀರದೊಡನೆ ಬೆಂದಾನು ? ಈ ಶ್ರುತಿ ವಿಚಾರದ ಫಲ.

ಅಸ್ಯಾಃ ಶ್ರುತೇರಭಿಪ್ರಾಯಃ ಸಮ್ಯಗತ್ರ ವಿಚಾರ್ಯತೇ |

ಜೀವನ್ಮುಕ್ತಸ್ಯ ಯಾ ತೃಪ್ತಿಃ ಸಾ ತೇನ ವಿಶದಾಯತೇ ||೨||

ಇಲ್ಲಿ ಮೇಲಿನ ಶ್ರುತಿಯ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೇನೆಂಬುದನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ವಿಚಾರ ಮಾಡಲಾಗುತ್ತದೆ. ಅದರಿಂದ ಜೀವನ್ಮುಕ್ತ ಪುರುಷರ ತೃಪ್ತಿಯು ವಿವರವಾಗಿ ತಿಳಿಯುವದು.

—ಪದಜ್ಞೇದ, ವದಗಳ ಅರ್ಥ ಹೇಳುವಿಕೆ, ಸಮಸ್ತ ಪದಗಳ ವಿಗ್ರಹ, ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಅನ್ವಯಗೊಳಿಸುವದು, ಅಕ್ಷೇಪಗಳನ್ನು ಸಮಾಧಾನಮಾಡುವದು, ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕ್ಕೆ ಐದು ಲಕ್ಷಣಗಳುಂಟು. ಈಗ ಪುರುಷ ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುವದಕ್ಕಾಗಿ ಮೊದಲು ಸಂಕ್ಷೇಪವಾಗಿ ಸೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ವರ್ಣಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮಾಯಾಭಾಸೇನ ಜೀವೇಶೌ ಕರೋತಿತಿ ಶ್ರುತತ್ವತಃ |

ಕಲ್ಪಿತಾವೇನ ಜೀವೇಶೌ ತಾಭ್ಯಾಂ ಸರ್ವಾಂ ಪ್ರಕಲ್ಪಿತಮ್ ||೩||

ಮಾಯೆಯ ಶುದ್ಧ ಸತ್ವಗುಣದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿಸಿದ ಬ್ರಹ್ಮಚೈತನ್ಯವೇ ಈಶ್ವರನು. ಮಿಶ್ರ (ಅಶುದ್ಧ) ಸತ್ವಗುಣದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿಸಿದ ಬ್ರಹ್ಮಚೈತನ್ಯವೇ ಜೀವನು ಎಂದು ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವದರಿಂದ ಜೀವ ಮತ್ತು ಈಶ್ವರರು ಕಲ್ಪಿತರು. ಅವರಿಂದ ಎಲ್ಲ ಜಗತ್ತು ಹುಟ್ಟಿತು.

—ಇವರಿಬ್ಬರಲ್ಲಿ ಯಾರಿಂದಾದ ಜಗತ್ತು ಎಷ್ಟು ಮಾತ್ರ ?

ಈಕ್ಷಣಾದಿ ಪ್ರವೇಶಾಂತಾ ಸೃಷ್ಟಿರೀಶೇನ ಕಲ್ಪಿತಾ |

ಜಾಗ್ರದಾದಿ ವಿನೋಕ್ಷಾಂತಾ ಸಂಸಾರೋ ಜೀವಕಲ್ಪಿತಃ ||೪||

“ನಾನು ಬಹುಬಗೆಯಾಗುವೆನು” ಎಂದು ಮನಸ್ಸುಮಾಡಿ ಜೀವನಾಗಿ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಮಾಡಿದ ವರೆಗಿನ ಸೃಷ್ಟಿಯು ಈಶ್ವರನದು. ಎಚ್ಚರ ಮೊದಲನೆಯದೇ ವಿನೋಕ್ಷದ ವುರೆಗಿನ ಸಂಸಾರವೆಲ್ಲ ಅದರಲ್ಲಿ ಅಭಿಮಾನ ತಾಳಿದ ಜೀವನದು.

—ಹೀಗೆ ಜೀವೇಶ್ವರ ಸೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಹೇಳಿ ಪುರುಷ ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಭ್ರಮಾಧಿಷ್ಠಾನಭೂತಾತ್ಮಾ ಕೂಟಸ್ಥಾ ಸಂಗಚಿದ್ವಪುಃ |

ಅನೋನ್ಯಾಧ್ಯಾಸತೋಽಸಂಗಧೀಸ್ಥ ಜೀವೋಽತ್ರ

ಪುರುಷಃ ||೫||

ಯಾವ ಒದಲಾವಣೆಯನ್ನೂ ಹೊಂದದೇ, ಯಾವದನ್ನೂ ಹಚ್ಚಿ ಕೊಳ್ಳದೇ ಇರುವ ಜ್ಞಾನರೂಪನಾಗಿ ದೇಹ-ಇಂದ್ರಿಯ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ತೋರಿಕೆಗಳಿಗಿಲ್ಲ ಆಧಾರವಾಗಿರುವ ಪರಮಾತ್ಮನು ತನ್ನಲ್ಲಿ ಕಲ್ಪಿತವಾಗಿರುವ ಬುದ್ಧಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿಸಿ ಚಿದಾಭಾಸನಾದವನೆನಿಸಿರುವವನಿಗೇ ಈ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಜೀವನೆಂದಿರುವರು.

—ಇಲ್ಲಿ 'ಪುರುಷ' ಶಬ್ದದಿಂದ ಚಿದಾಭಾಸರೂಪ ಜೀವನೊಬ್ಬನನ್ನೇ ಹೇಳಬೇಕು. ಅಧಿಷ್ಠಾನನೆನಿಸಿದ ಕೂಟಸ್ಥ ಚೈತನ್ಯವನ್ನು ಬೆರೆಸಿ ಹೇಳುವದೇಕೆ ?

ಸಾಧಿಷ್ಠಾನೋ ವಿಮೋಕ್ಷಾದೌ ಜೀವೋಽಧಿಕ್ರಿಯತೇ ನ ತು |

ಕೇವಲೋ ನಿರಧಿಷ್ಠಾನ ವಿಭ್ರಾಂತೇಃ ಕ್ವಾಪ್ಯಸಿದ್ಧಿ ತಃ ||೬||

ತನ್ನ ಆಧಾರ ಭೂತ ಕೂಟಸ್ಥ ಚೈತನ್ಯನಿಂದ ಒಡಗೂಡಿದ ಜೀವನೇ ಸ್ವರ್ಗ ಮೋಕ್ಷಾದಿ ಸಾಧನೆ ಮಾಡಲು ಅಧಿಕಾರಿಯಾಗುತ್ತಾನೆ. ತಾನೊಬ್ಬನೇ ಏನೂ ಮಾಡಲಾರನು. ಆಧಾರವಿಲ್ಲದಲ್ಲಿ ಭ್ರಮೆಯು ಕಂಡುಬರುವದಿಲ್ಲ.

—ಈಗ ಆಧಾರವಸ್ತುವಿನೊಡನೆ ಕೂಡಿಕೊಂಡಿರುವ ಜೀವನೇ ಸಂಸಾರಿ. ಹಾಗೂ ಕಾರ್ಯಮಾಡುವವ ಭೋಗಿಸುವವನಾಗುತ್ತಾನೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಅಧಿಷ್ಠಾನಾಂಶಸಂಯುಕ್ತಂ ಭ್ರಮಾಂಶಮವಲಂಬತೇ |

ಯದಾ ತದಾಸಹಂ ಸಂಸಾರೀತ್ಯೇವಂ ಜೀವೋಭಿಮನ್ಯತೇ||೭||

ಯಾವಾಗ ಜೀವನು ಕೂಟಸ್ಥನನ್ನು ಅವನ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ತೋರುವ ಚಿದಾಭಾಸನಿಂದ ಕೂಡಿದ ಸ್ಥೂಲ-ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಶರೀರಗಳನ್ನು ಕೂಡಿಸಿ

ಕೊಂಡು, ಅದೇ ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪವೆಂದು ಭ್ರಮೆಗೊಳ್ಳುವನೋ ಆಗ ನಾನು ಸಂಸಾರಿ, ಎಂದು ಅಭಿಮಾನ ತಾಳುತ್ತಾನೆ.

ಭ್ರಮಾಂಶಸ್ಯ ತಿರಸ್ಕಾರಾದಧಿಷ್ಠಾನ ಪ್ರಧಾನತಾ |

ಯದಾ ತದಾ ಚಿದಾತ್ಮಾಹಮಸಂಗೋಽಸ್ಮೀತಿ ಬುಧ್ಯತೇ ||೮||

ಮತ್ತೆ ಯಾವಾಗ ಭ್ರಮೆಯಿಂದಾದ ಚಿದಾಭಾಸನಿಂದ ಕೂಡಿದ ಸ್ಥೂಲ-ಸೂಕ್ಷ್ಮ-ದೇಹಗಳನ್ನು ಇವು ಸುಳ್ಳೆಂದು ತಿರಸ್ಕರಿಸಿ ಅವುಗಳ ಆಧಾರ ಭೂತ ಕೊಟಸ್ಥನು ಮುಖ್ಯವೆಂದು ಭಾವಿಸುವನೋ ಆಗ ನಾನು ಅಸಂಗನಾದ ಜ್ಞಾನರೂಪನೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತಾನೆ.

—ಇರಲಿ. ಅಧಿಷ್ಠಾನ (ಆಧಾರ) ವೆನಿಸಿದ ಕೊಟಸ್ಥ ಸ್ವರೂಪವೇ ಜೀವನೆಂದು ತಿಳಿಯುವದಾದರೆ 'ನಾನು ಜ್ಞಾನರೂಪನು' 'ಯಾವುದನ್ನೂ ಹಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳದವನು' ಎನ್ನುವದು ಸರಿಯಾಗುವದಿಲ್ಲ. ಯಾಕೆಂದರೆ ಕೊಟಸ್ಥನು 'ನಾನು' ಎಂಬ ಸ್ಫೂರ್ತಿಗೆ ಸಿಲುಕುವವನಲ್ಲ.

ನಾಸಂಗೋಽಹಂಕೃತಿಯುಕ್ತಾ ಕಥಮಸ್ಮೀತಿ ಚೇಚ್ಛುಃ |

ಏಕೋ ಮುಖ್ಯೋ ದ್ವಾವಮುಖ್ಯಾ ವಿತ್ಯರ್ಥ ಸ್ತ್ರೀ

ವಿಧೋಽಹಮಃ ||೯||

ಅಸಂಗನಾದ ಕೊಟಸ್ಥನಲ್ಲಿ ಅಹಂಕಾರವಿರುವದೆನ್ನುವದು ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲ. ಎಂದಮೇಲೆ ನಾನು ಅಸಂಗವಿದ್ರಾವನೆಂದು ಹೇಗೆ ತಿಳಿಯುವನು? ಎಂದರೆ 'ನಾನು' ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಮೂರು ಅರ್ಥಗಳ್ಳು. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಮುಖ್ಯ. ಉಳಿದವೆರಡು ಅಮುಖ್ಯ.

—ಮೊದಲು 'ನಾನು' ಎಂಬುದರ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥ.

ಅನ್ಯೋನ್ಯಾಧ್ಯಾಸರೂಪೇಣ ಕೊಟಸ್ಥಾ ಭಾಸಯೋರ್ವಪುಃ |

ಏಕೀಭೂಯ ಭವೇನ್ಮುಖ್ಯಸ್ತತ್ರ ಮೂಢೈಃ ಪ್ರಯುಜ್ಯತೇ||೧೦||

ಕೊಟಸ್ಥನನ್ನೂ, ಚಿದಾಭಾಸನನ್ನೂ ಭ್ರಾಂತಿಯಿಂದ ಒಂದುಗೂಡಿಸಿ ಕೊಂಡು ಅದನ್ನು 'ಅಹಂ' (ನಾನು) ಎನ್ನುವದು ಮುಖ್ಯಾರ್ಥ. ವಿವೇಕ ವಿಲ್ಲದವರು ಬಹುಜನ ಹೀಗೆ ಉಪಯೋಗಿಸುವದರಿಂದ ಇದು ಮುಖ್ಯಾರ್ಥ ವೆನ್ನಬೇಕು.

—ಇನ್ನು ಉಳಿದ ಎರಡು ಅಮುಖ್ಯಾರ್ಥಗಳು.

ಪೃಥಗಾಭಾಸ ಕೂಟಸ್ಥಾನಮುಖೌ ತತ್ರ ತತ್ತ್ವನಿತ್ |
ಪರ್ಯಾಯೇಣ ಪ್ರಯುಂಕ್ತೇಹಂ ಶಬ್ದಂ ಲೋಕೇ ಚ
ವೈದಿಕೇ ||೧೧||

ಕೂಟಸ್ಥಾನಸ್ಥಾನಗಲಿಃ ಚಿದಾಭಾಸನಸ್ಥಾನಗಲಿಃ ಬೇರೆಬೇರೆಯಾಗಿ 'ನಾನು' ಎಂದು ಹೇಳುವಾಗ ಅವೆರಡೂ ಅಮುಖ್ಯಾರ್ಥಗಳು. ತತ್ತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿದವರು ಲೌಕಿಕ-ವೈದಿಕ ವ್ಯವಹಾರಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಬಳಸುವರು.

—ಲೌಕಿಕ ವೈದಿಕ ವ್ಯವಹಾರ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ವಿದ್ವಾಂಸರು 'ಅಹಂ, ಶಬ್ದವನ್ನು ಪರ್ಯಾಯವಾಗಿ ಬಳಸುವರು ಎಂಬುದರ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ.

ಲೌಕಿಕ ವ್ಯವಹಾರೇಹಂ ಗಚ್ಛಾಮೀತ್ಯಾದಿಕೇ ಬುದಃ |
ವಿವಿಚ್ಛೈವ ಚಿದಾಭಾಸಂ ಕೂಟಸ್ಥಾತ್ತಂ ನಿವಕ್ಷತಿ ||೧೨||

“ನಾನು ಹೋಗುತ್ತೇನೆ. ಎಂದು ಮೊದಲಾಗಿ ಲೌಕಿಕವ್ಯವಹಾರದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿಯಾದ ಪಂಡಿತನು ತನ್ನ ಒದ್ದಿಯಿಂದ ಕೂಟಸ್ಥನಿಂದ ಬೇರೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡ ಚಿದಾಭಾಸನನ್ನೇ “ನಾನು” ಎಂಬ ಶಬ್ದದಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ.

ಅಸಂಗೋಹಂ ಚಿದಾತ್ಮಾಹಮಿತಿ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯದೃಷ್ಟಿಃ |
ಅಹಂ ಶಬ್ದಂ ಪ್ರಯುಂಕ್ತೇಹಂ ಕೂಟಸ್ಥೇ ಕೇವಲೇ
ಬುದ್ಧಃ ||೧೩||

ಅದೇ ಪಂಡಿತನು ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ “ನಾನು ಅಸಂಗನು. ನಾನು ಜ್ಞಾನರೂಪನು” ಎಂದು ಬಳಸುವಾಗ ಅವನು ಕೂಟಸ್ಥನನ್ನು ಲಕ್ಷವಿಟ್ಟು “ನಾನು” ಎಂಬ ಶಬ್ದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸುವನು.

ಜ್ಞಾನಿತಾಜ್ಞಾನಿತೇ ತ್ವಾತ್ಮಾಭಾಸಸ್ಯೈವ ನ ಚಾತ್ಮನಃ |
ತಥಾ ಚ ಕಥಮಾಭಾಸಃ ಕೂಟಸ್ಥೋಽಸ್ಮಿತಿ ಬುದ್ಧಃ ||೧೪||

ತಿಳಿವಳಿಕೆ, ತಿಳಿವಳಿಕೆ ಇಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ ಎಂಬ ಧರ್ಮಗಳು ಚಿದಾಭಾಸ ನವು. ಆತ್ಮನವಲ್ಲ. ಹೀಗಿರುವಾಗ ಚಿದಾಭಾಸನು- “ನಾನು ಕೂಟಸ್ಥ, ನೆಂದು ಹೇಗೆ ತಿಳಿಯಬಲ್ಲನು ?

—ಈ ಮೇಲಿನ ಶಂಕೆಯ ಪರಿಹಾರ.

ನಾಯಂ ದೋಷಶ್ಚಿದಾಭಾಸಃ ಕೂಟಸ್ಥೈಕ ಸ್ವಭಾವವಾನ್ |
ಅಭಾಸತ್ವಸ್ಯ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಾತ್ ಕೂಟಸ್ಥತ್ವಾವಶೇಷಣಾತ್ ||೧೫||

ಇದೇನೂ ದೋಷವಲ್ಲ. ಅಭಾಸತ್ವವು ಸುಳ್ಳಾದ ಕಾರಣ ಮತ್ತು ಕೂಟಸ್ಥತ್ವವು ಕೊನೆಗೆ ಉಳಿದುಕೊಳ್ಳುವ ಕಾರಣ ಚಿದಾಭಾಸನು ಕೂಟಸ್ಥನ ಸ್ವರೂಪನೇ ಆಗಿರುವನು.

(ಕನ್ನಡಿಯಲ್ಲಿ ತೋರುವ ಮುಖದ ಪ್ರತಿಬಿಂಬದ ತತ್ವವು ನಿಜವಾದ ಮುಖವೇ ಆಗಿರುವಂತೆ ಚಿದಾಭಾಸನ ನಿಜವಾದ ರೂಪ ಕೂಟಸ್ಥನೇ ಎನ್ನಬೇಕು.)

—ಚಿದಾಭಾಸನು ಸುಳ್ಳಾದ ಮೇಲೆ ತಾನು ಕೂಟಸ್ಥನಾದೆನೆಂಬ ಅವನ ಜ್ಞಾನವು ಕೂಡ ಸುಳ್ಳು ಯಾಕಾಗಬಾರದು ?

ಕೂಟಸ್ಥೋಽಸ್ಮಿತಿ ಬೋಧೋಽಪಿ ಮಿಥ್ಯಾ ಚೇನ್ಯಗೀತಿ
ಕೋ ವದೇತ್ |

ನ ಹಿ ಸತ್ಯತಯಾಽಭೀಷ್ಟಂ ರಜ್ಜು ಸರ್ಪವಿಸರ್ಪಣಮ್ ||೧೬||

ನಾನು ಕೂಟಸ್ಥನು ಎಂಬ ಚಿದಾಭಾಸನ ಜ್ಞಾನವು ಕೂಡ ಸುಳ್ಳು ಎಂದರೆ ಅಲ್ಲವೆನ್ನುವವರಾರು ? ಹಗ್ಗದಲ್ಲಿ ಹಾವು ತೋರಿವಾಗ ಅದರ ಅಲುಗಾಟವು ಸತ್ಯವಾಗಿದೆ ಎಂಬುದು ಯಾರಿಗೂ ಒಪ್ಪಿಗೆಯಾಗದು.

—ಒಳ್ಳೇದು, ಹೀಗೆ ಚಿದಾಭಾಸನಿಗಾದ ಜ್ಞಾನವು ಸುಳ್ಳು ಎಂದಾದ ಮೇಲೆ ಅದರಿಂದ ಸಂಸಾರದ ಬಿಡುಗಡೆಯಾಗುವದೆಂತು ?

ತಾದೃಶೇನಾಪಿ ಬೋಧೇನ ಸಂಸಾರೋ ಹಿ ನಿವರ್ತತೇ |
ಯಕ್ಷಾನುರೂಪೋಹಿ ಬಲಿರಿತ್ಯಾಹುರ್ಲೌಕಿಕಾ ಜನಾಃ ||೧೭||

ಅಂಥ ಬೋಧದಿಂದ ಕೂಡ ಸಂಸಾರದ ಬಿಡುಗಡೆಯಾಗುವದು. “ಯಕ್ಷನೆಂಥವನೋ, ಬಲೆಯೂ ಅಂಥದು.” ಎಂದು ಜನಸಾಮಾನ್ಯರು ಹೇಳುವರು.

(ಸಂಸಾರವೂ ಸುಳ್ಳಾದುದರಿಂದ ಸುಳ್ಳುಜ್ಞಾನವಾದರೂ ಅದು ನಿವೃತ್ತಿಯಾಗುವದು.)

ಇನ್ನು ಈ ಪ್ರಕರಣದ ಉಪಸಂಹಾರ.

ತಸ್ಮಾದಾಭಾಸ ಪುರಷಃ ಸ ಕೂಟಸ್ಥೋ ವಿವಿಚ್ಛತಮ್ |

ಕೂಟಸ್ಥೋಽಸ್ಮೀತಿ ವಿಜ್ಞಾತು ಮಹರ್ತೀತ್ಯಭ್ಯಧಾತ್

ಶ್ರುತಿಃ ||೧೮||

ಆದುದರಿಂದ ಕೂಟಸ್ಥನೊಡನೆ ಕೂಡಿರುವ ಚಿದಾಭಾಸನು ಪುರುಷನೆ ನಿಸುವನು. (ಯಾಕೆಂದರೆ ಕೂಟಸ್ಥನೇ ನಿಜವಾಗಿ ಚಿದಾಭಾಸನ ಸ್ವರೂಪನು) ಆ ಕೂಟಸ್ಥನನ್ನು ಚಿದಾಭಾಸನಿಂದ ಬೇರೆ ಮಾಡಿ “ನಾನು ಕೂಟಸ್ಥನು, ಎಂದು ಅರಿವು ವಡೆಯುವದು ಶಕ್ಯವಿದೆ. ಎಂದು ಶ್ರುತಿಯು ಹೇಳಿದೆ.”

—ಹೀಗೆ ಆತ್ಮಾನಂ ಚೇತ್ ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿಯ “ಪುರುಷ ಮತ್ತು ಅಸ್ಮಿ, ಪದಗಳ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿ “ಅಯಂ” ಎಂಬ ಪದವ್ರಯೋಗದ ಅಭಿವ್ಯಾಯವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಅಸಂದಿಗ್ಧಾ ವಿಪರ್ಯಸ್ತಬೋಧೋ ದೇಹಾತ್ಮ ನೀಕ್ಷ್ಯತೇ |

ತದ್ವದತ್ರೇತಿ ನಿರ್ಣೇತುಮಯಮಿಥ್ಯಭಿಧೀಯತೇ ||೧೯||

ಸ್ಥೂಲದೇಹವೇ ನಾನು ಎಂದು ಲೋಕದ ಜನರು ಸಂಶಯ-ಭ್ರಾಂತಿಗಳಿಲ್ಲದಂತೆ ತಿಳಿದಿರುವರು. ಅದರಂತೆಯೇ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೂ ಜ್ಞಾನವಾಗಬೇಕು ಎಂದು ನಿರ್ಣಯಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ‘ಅಯಂ, ‘ಎಂದರೆ’ ಈ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಬಂದಿರುವದು.

— ಇಂಥ ಬೋಧವೇ ಮುಕ್ತಿಗೆ ಸಾಧನ ಎಂಬ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಶ್ರೀ ಶಂಕರಾಚಾರ್ಯರ ಉಪದೇಶ ಸಾಹಸ್ರೀಯ ವಾಕ್ಯದ ಅನುಕೂಲವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ದೇಹಾತ್ಮಜ್ಞಾನವದ್ ಜ್ಞಾನಂ ದೇಹಾತ್ಮಜ್ಞಾನಬಾಧಕಮ್ |

ಆತ್ಮನ್ಯೇವ ಭವೇದ್ಯಸ್ಯ ಸ ನೇಚ್ಛನ್ನಪಿ ಮುಚ್ಯತೇ ||೨೦||

ದೇಹವೇ ನಾನು ಎಂಬ ದೃಢವಾದ ಜ್ಞಾನವಿರುವಂತೆ ಆತ್ಮನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ದೇಹಾತ್ಮಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಬಾಧಕವಾದ ಜ್ಞಾನವು ಯಾರಿಗಾಗುವದೋ, ಅವನು ಇಚ್ಛೆಮಾಡದಿದ್ದರೂ ಮುಕ್ತನಾಗುವನು.

—ಶ್ರುತಿಯೊಳಗಿನ “ಅಯಂ” ಎಂಬ ಶಬ್ದದ ಮತ್ತೊಂದು ಅರ್ಥದ ವಿಷಯ ವ್ರಸ್ತಾಪಿಸಿ ಅದಕ್ಕೆ ಅನುಮೋದನ ಕೊಡುತ್ತಾರೆ.

ಅಯಮಿತ್ಯಪರೋಕ್ಷತ್ವ ಮುಚ್ಯತೇ ಚೇತ್ಪ್ರದುಚ್ಯತಾಮ್ |

ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶ ಚೈತನ್ಯಮಪರೋಕ್ಷಂ ಸದಾ ಯತಃ ||೨೦||

“ಈ” ಎಂಬ ಶಬ್ದದಿಂದ ಆತ್ಮನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾದವನೆಂದು ಹೇಳಿದಂತಾಗುವದೆಂದರೆ ಹಾಗೇ ಆಗಲಿ. ಯಾಕೆಂದರೆ ತಾನೇ ಬೆಳಗುವಂಥ ಚೈತನ್ಯವು ಯಾವಾಗಲೂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾದುದು.

—ಆತ್ಮನು ತಾನೇ ತಾನಾಗಿ ಬೆಳಗುವವನು. ಮತ್ತು ಯಾವಾಗಲೂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷನು ಎಂದು ನೀವು ಹೇಳುವಿರಿ. ಒಬ್ಬನೇ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತ್ವ, ಅಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತ್ವ ಅಥವಾ ಜ್ಞಾನಾಜ್ಞಾನಗಳು ಇರುವುದು ಹೇಗೆ ?

ಪರೋಕ್ಷ ಮಪರೋಕ್ಷಂ ಚ ಜ್ಞಾನಾಜ್ಞಾನಮಿತ್ಯದಃ |

ನಿತ್ಯಾಪರೋಕ್ಷರೂಪೇಽಪಿ ದ್ವಯಂ ಸ್ಯಾದ್ವಶಮೇ ಯಥಾ||೨೧||

ಅಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತ್ವವು, ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತ್ವವು, ಜ್ಞಾನ-ಅಜ್ಞಾನವು ಎಂಬ ಈ ಎರಡರ ಜೋಡಿಯು ಹತ್ತನೆಯವನ ಎಣಿಸುವಿಕೆಯಂತೆ ಯಾವಾಗಲೂ ಪರೋಕ್ಷ ರೂಪನಾಗಿರುವ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಇರುವವು.

—ಹತ್ತನೆಯವ ದೃಷ್ಟಾಂತ ಕಥೆ.

ನನಸಂಖ್ಯಾಹೃತಜ್ಞಾನೋ ದಶಮೋ ವಿಭ್ರಮಾತ್ತದಾ |

ನನೇತ್ತಿ ದಶಮೋಽಸ್ಮೀತಿ ವಿಕ್ಷಮಾಣೋಽಪಿ ತಾನ್ಮವ ||೨೨||

ಒಂಭತ್ತು ಎಂಬ ಎಣಿಕೆಯಿಂದ ಬುದ್ಧಿಮಂಕಾದ ಹತ್ತನೆಯವನು ಆ ಒಂಭತ್ತು ಜನರನ್ನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದರೂ ನಾನು ಹತ್ತನೆಯವನಿದ್ದೇನೆ ಎಂದು ಭ್ರಾಂತಿಯಿಂದ ಆಗ ತಿಳಿಯಲಿಲ್ಲ.

(ಕಥೆ ಹೀಗಿದೆ:— ಒಮ್ಮೆ ಹತ್ತು ಜನ ಕೂಡಿಕೊಂಡು ಒಂದೂರಿಗೆ ಹೊರಟರು. ದಾರಿಯಲ್ಲೊಂದು ಹೊಳೆ ಬರಲು ಎಲ್ಲರೂ ಈಸುತ್ತ ಪಾರಾ ಹರು. ಆಮೇಲೆ ಎಲ್ಲರೂ ಸುರಕ್ಷಿತವಾಗಿ ಬಂದೆವೋ ಇಲ್ಲವೋ? ನೋಡೋಣ ಎಂದು ಒಬ್ಬನು ಎಣಿಸತೊಡಗಿದನು. ಅದರೆ ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ ತನ್ನ ಬಿಟ್ಟು ಇತರರನ್ನು ಎಣಿಸಿದನು. ಅದರಿಂದ ಅದುದೇನೆಂದರೆ ಒಂಭತ್ತು ಜನರ

ಲೆಕ್ಕವು ಮಾತ್ರ ಹತ್ತಿತು. ಹತ್ತನೆಯವನು ಮುಳುಗಿ ಸತ್ತನೆಂದು ಅವರಲ್ಲಿ ಕೂಡಿ ಅಳಲಾರಂಭಿಸಿದರು ಎಂಬ ಕಥೆಯನ್ನು ನುಸರಿಸಿ ಮೇಲಿನ ದೃಷ್ಟಾಂತ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ.)

—ಹೀಗೆ ಉದಾಹರಣೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಹತ್ತನೆಯವನಿಗೆ ತಾನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ಇರುವುದು ತಿಳಿದಿದ್ದರೂ ಇಲ್ಲವೆಂದು ತೋರಲಿಲ್ಲವೆಂದು ಅಂದನು. ಇದು ಅಜ್ಞಾನದ ಅನುಭವವೇ ಎಂದು ತಿಳಿಸಿ ಅಜ್ಞಾನದ ಕಾರ್ಯವಾದ ಆನರಣವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ನ ಭಾತಿ ನಾಸ್ತಿ ದಶಮ ಇತಿ ಸ್ವಂ ದಶಮಂ ತದಾ |

ಮತ್ವಾ ವಕ್ತಿ ತದಜ್ಞಾನಕೃತಮಾನರಣಂ ವಿದುಃ ||೨೪||

ಎಲ್ಲರನ್ನು ಎಣಿಸುವಾಗ ಹತ್ತನೆಯವನು ತಾನು ಸ್ವತಃ ಹತ್ತನೆಯನಿದ್ದರೂ ಹತ್ತನೆಯವನು ಕಾಣುವದಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಅವನು ಇಲ್ಲ ಎಂದು ತಿಳಿದು ಹಾಗೆ ಹೇಳತೊಡಗುತ್ತಾನೆ. ಈ ಚಮತ್ಕಾರಿಕ ವ್ಯವಹಾರದ ಕಾರಣವೇ ಅಜ್ಞಾನದ ಆನರಣವೆಂಬ ಕಾರ್ಯವೆಂದು ಪಂಡಿತರು ತಿಳಿಯುತ್ತಾರೆ.

ಅಜ್ಞಾನದ ಒಂದು ಕಾರ್ಯವು ಆನರಣವಾದರೆ ಮತ್ತೊಂದು ಕಾರ್ಯವು ವಿಕ್ಷೇಪ. ದೃಷ್ಟಾಂತದೊಳಗಿನ ವಿಕ್ಷೇಪವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ನದ್ಯಾಂ ಮಮಾರ ದಶಮ ಇತಿ ಶೋಚನ್ ಪ್ರರೋದತಿ |

ಅಜ್ಞಾನಕೃತವಿಕ್ಷೇಪಂ ರೋದನಾದಿಂ ವಿದುರ್ಬುಧಾಃ ||೨೫||

ಹತ್ತನೆಯವನು ನದಿಯಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿ ಸತ್ತನು ಎಂದು ದುಃಖಿಸುವ ಆ ಹತ್ತನೆಯವನು ಅಳಲಾರಂಭಿಸಿದನು. ಈ ರೋದನ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಅಜ್ಞಾನದ ಕಾರ್ಯವಾದ ವಿಕ್ಷೇಪವೆಂದು ಪಂಡಿತರು ತಿಳಿಯುವರು.

(ಅಜ್ಞಾನ (ಅರ್ದಾತ್ ಮಾಯೆ)ದ ಮೊದಲನೆ ಕಾರ್ಯ ಆನರಣವೆಂದರೆ ವಸ್ತುವನ್ನು ಮರೆಮಾಡುವದು. ಎರಡನೆಯ ಕಾರ್ಯವಿಕ್ಷೇಪವೆಂದರೆ ಒಂದು ಹೋಗಿ ಮತ್ತೊಂದು ವಿಧ ಕಾಣುವದು. ಮೇಲಿನ ದೃಷ್ಟಾಂತದಲ್ಲಿ “ನಾನೇ ಹತ್ತನೆಯವನು” ಎಂದು ತಿಳಿಯದಿರುವದೇ ಅಜ್ಞಾನ. ಹತ್ತನೆಯವನು ನದಿಯಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿದನು. ಅವನು ತೋರುವದಿಲ್ಲ. ಎಂದುಹೇಳುವದು ಆನರಣ. ಅವನಿಗೋಸ್ಕರ ಅಳುವದೇ ಮುಂತಾದವನ್ನು ಮಾಡುವದೇ ವಿಕ್ಷೇಪ.)

—ಹತ್ತನೆಯ ಮನುಷ್ಯನು ಇಲ್ಲವೆಂಬುವ ಮಾತನ್ನು ಅಲ್ಲಗಳೆಯುವ ಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ನ ಮೃತೋ ದಶಮೋಽಸ್ತೀತಿ ಶ್ರುತ್ವಾಽಪ್ತವಚನಂತದಾ |

ಪರೋಕ್ಷತ್ವೇನ ದಶಮಂ ನೇತ್ತಿ ಸ್ವರ್ಗಾದಿ ಲೋಕವತ್ ||೨೬||

ಆಗ “ಹತ್ತನೆಯವನು ಸತ್ತಿಲ್ಲ. ಬದುಕಿದ್ದಾನೆ.” ಎಂಬ ಆಪ್ತವಚನವನ್ನು ಕೇಳಿ ಅವನು ಕೇಳಿಕೆಯಿಂದ ಸ್ವರ್ಗಾದಿಗಳು ಇರುವವೆಂದು ತಿಳಿಯುವಂತೆ ಅವನು ಎಲ್ಲಿಯೋ ಇರುವನೆಂದು ಪರೋಕ್ಷವಾಗಿ ತಿಳಿಯುತ್ತಾನೆ.

(ಇದರಿಂದ ಹತ್ತನೆಯವನಿಲ್ಲವೆಂಬ ಆವರಣದ ಮೊದಲಿನ ಅಂಶವು ಹಿಂದಾಯಿತು.)

—ಇನ್ನು ಅವನ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಜ್ಞಾನದ ಬಗೆ.

ತ್ವಮೇವ ದಶಮೋಽಸ್ತೀತಿ ಗಣಯಿತ್ವಾ ಪ್ರದರ್ಶಿತಃ |

ಅಪರೋಕ್ಷತಯಾ ಜ್ಞಾತ್ವಾ ಹೃಷ್ಯತೇನ ನ ರೋದಿತಿ ||೨೭||

“ನೀನೇ ಹತ್ತನೆಯವನು.” ಎಂದು ಎಣಿಸಿ ತೋರಿಸಿದಮೇಲೆ ಅವನು ನಾನೇ ಹತ್ತನೆಯವನು ಎಂದು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ತಿಳಿದು ಅಳುವದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಸಂತೋಷಪಡುತ್ತಾನೆ.

—ಹೀಗೆ ದೃಷ್ಟಾಂತವಾಗಿ ಹೇಳಿದ ಹತ್ತನೆಯವನಿಗೆ ಬಂದ ಏಳು ಅವಸ್ಥೆಗಳನ್ನು ಹೇಳಿ ಅವುಗಳನ್ನು ದಾಷ್ಟಾಂತಿಕನಾದ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿಯೂ ಹೊಂದಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ.

ಅಜ್ಞಾನಾವೃತಿ ವಿಕ್ಷೇಪ ದ್ವಿವಿಧ ಜ್ಞಾನ ತೃಪ್ತಯಃ |

ಶೋಕಾಪಗಮ ಇತ್ಯೇತೇ ಯೋಜನೀಯಾ ಚಿದಾತ್ಮನಿ ||೨೮||

ಅಜ್ಞಾನ, ಆವರಣ, ವಿಕ್ಷೇಪ, ಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನ, ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನ ದುಃಖನಿವೃತ್ತಿ ಮತ್ತು ತೃಪ್ತಿ ಎಂದು ಆರೋಪಿತ ಏಳು ಅವಸ್ಥೆಗಳನ್ನು ಆತ್ಮನಲ್ಲಿಯೂ ಹೊಂದಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

—ಅದು ಹೇಗೆಂಬುದನ್ನು ಮುಂದಿನ ನಾಲ್ಕು ಶ್ಲೋಕಗಳಿಂದ ತಿಳಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಸಂಸಾರಾಸಕ್ತ ಚಿತ್ತಃ ಸಂಶ್ಚಿದಾಬಾಸಃ ಕದಾಚನ |

ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶಕೂಟಸ್ಥಂ ಸ್ವತತ್ವಂ ನೈವ ವೇತ್ಯಯಮ್ ||೨೯||

ಚಿದಾಭಾಸನಾದ ಜೀವನು ವಿಷಯಗಳನ್ನು ದೊರಕಿಸುವ, ಅನುಭೋಗಿ ಸುವ ಸಂಭ್ರಮದಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿದವನಾಗಿ ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪವು ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶ ಕೂಟಸ್ಥನೆಂಬುದನ್ನು ಎಂದಿಗೂ ತಿಳಿಯುವದಿಲ್ಲ.

(ಇದೇ ಅಜ್ಞಾನವೆಂಬ ಮೊದಲನೆಯ ಅವಸ್ಥೆ.)

—ಈಗ ಆತ್ಮನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸಂಭವಿಸುವ ಎರಡು ಅವಿದ್ಯಾ ಕಾರ್ಯಗಳು.

ನ ಭಾತಿನಾಸ್ತಿಕೂಟಸ್ಥ ಇತಿವಕ್ತಿಪ್ರಸಂಗತಃ |

ಕರ್ತಾ ಭೋಕ್ತೃಹಮಸ್ಮೀತಿ ವಿಕ್ಷೇಪಂ ಪ್ರತಿಪದ್ಯತೇ ||೩೦||

ಚಿದಾತ್ಮನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಮಾತು ಬಂದಾಗ ಕೂಟಸ್ಥನು ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಬರುವದಿಲ್ಲ. ಅವನು ಇಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಮತ್ತು ನಾನು ಮಾಡುವವ, ಅನುಭವಿಸುವವ ಎಂದು ತಿಳಿದು ವಿಕ್ಷೇಪವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ.

(ಕೂಟಸ್ಥನು ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಬರುವದಿಲ್ಲ. ಅವನು ಇಲ್ಲ ಎನ್ನುವದು ಆವರಣ. ಕರ್ತಾಭೋಕ್ತಾ. ಮುಂ. ಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಕೂಟಸ್ಥನಲ್ಲಿ ಆರೋಪ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಇದು ವಿಕ್ಷೇಪ.)

—ಇನ್ನು ದ್ವಿವಿಧಜ್ಞಾನ.

ಅಸ್ತಿಕೂಟಸ್ಥ ಇತ್ಯಾದೌ ಪರೋಕ್ಷಂ ವೇತ್ತಿವಾರ್ತಯಾ |

ಪಶ್ಚಾತ್ಕೂಟಸ್ಥ ಏವಾಸ್ಮೀತ್ಯೇವಂ ವೇತ್ತಿ ವಿಚಾರತಃ ||೩೧||

ಮೊದಲು ಎರಡನೆಯವರ ಹೇಳಿಕೆಯಿಂದ ಕೂಟಸ್ಥನೆಲ್ಲಿಯೋ ಇರುವನೆಂದು ಪರೋಕ್ಷ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಜೀವನು ಹೊಂದುವನು. ತರುವಾಯ ವಿಚಾರ ಮಾಡುತ್ತಿರಲು 'ನಾನೇ ಕೂಟಸ್ಥನು, ಎಂದು ಅಪರೋಕ್ಷ (ವ್ರತ್ಯಕ್ಷ) ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಹೊಂದುವನು.

ಗುರುಗಳು ಮುಂ. ಮುಖದಿಂದ ಶ್ರವಣಮಾಡಿ 'ಕೂಟಸ್ಥನಿರುವನು ಎಂಬ ಪರೋಕ್ಷ (ಶಾಬ್ದಿಕ) ಜ್ಞಾನ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವನು. ನಂತರ ಮನನ-ನಿದಿಧ್ಯಾಸ ಮುಂ. ಸಾಧನಗಳನ್ನು ಅಭ್ಯಾಸ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಅದರ ಪರಿಪೂರ್ಣ

ವಾಗಲು 'ನಾನೇ ಕೂಟಸ್ಥನು, ಎಂದು ತಿಳಿಯುವನು. ಇದೇ ಅವರೋಕ್ಷ ಜ್ಞಾನವು.

—ಮುಂದಿನ ಎರಡು ಅವಸ್ಥೆಗಳು.

ಕರ್ತಾ ಭೋಕ್ತೇತ್ಯೇವಮಾದಿ ಶೋಕಜಾತಂ ಪ್ರಮುಂಚತಿ |

ಕೃತಂ ಕೃತ್ಯಂ ಪ್ರಾಪಣೀಯಂ ಪ್ರಾಪ್ತಮಿತ್ಯೇವ

ತುಷ್ಯತಿ ||೩೨||

ಅನಂತರ ನಾನು ಕರ್ತಾ ಭೋಕ್ತಾ ಮುಂತಾದ ದುಃಖಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬಿಡುತ್ತಾನೆ. ಮತ್ತು ಮಾಡಬೇಕಾದುದನ್ನು ಮಾಡಿದನು. ಹೊಂದಬೇಕಾದುದನ್ನು ಹೊಂದಿದನು ಎಂದು ಸಂತೋಷಪಡುತ್ತಾನೆ.

(ಇಲ್ಲಿ ದುಃಖನಿವೃತ್ತಿ ಮತ್ತು ತೃಪ್ತಿ ಎಂಬ ಅವಸ್ಥೆಗಳನ್ನು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ)

—ಇವೆಲ್ಲ ಅವಸ್ಥೆಗಳು ಕೂಟಸ್ಥನಿಗಿಲ್ಲ. ಅವನು ಅಸಂಗನು. ಅದುದರಿಂದ ಚಿದಾಭಾಸನಿಗೆ ಇವುಗಳ ಸಂಬಂಧವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ.

ಅಜ್ಞಾನಮಾವೃತಿಸ್ತದ್ವದ್ವಿಕ್ಷೇಪಶ್ಚ ಪರೋಕ್ಷಧೀಃ |

ಅಪರೋಕ್ಷಮತೀ ಶೋಕಮೋಕ್ಷಸ್ಯ ಸ್ಥಿರ್ನಿರಂಕುಶಾ ||೩೩||

ಸಪ್ತಾವಸ್ಥಾ ಇಮಾಃ ಸಂತಿ ಚಿದಾಭಾಸಸ್ಯ ತಾಸ್ವಿಮೌ |

ಬಂಧ-ಮೋಕ್ಷೌ ಸ್ಥಿತೌ ತತ್ರ ತಿಸ್ರೋ ಬಂಧಕೃತಃ-

ಸ್ಮೃತಾಃ ||೩೪||

ಅಜ್ಞಾನ, ಅವರಣ, ವಿಕ್ಷೇಪ, ಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನ, ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನ, ದುಃಖನಿವೃತ್ತಿ ಮತ್ತು ಅಖಂಡ ತೃಪ್ತಿ ಎಂಬ ಏಳು ಅವಸ್ಥೆಗಳು ಚಿದಾಭಾಸನಿನಿಸುವ ಜೀವನವು.

(ಇವುಗಳನ್ನು ತಿಳಿಯುವದರಿಂದ ನ್ರಯೋಜನವೇನಂದರೆ) ಇವುಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಬಂಧ-ಮೋಕ್ಷಗಳಿವೆ. ಮೊದಲಿನ ಮೂರು ಬಂಧನ ಮಾಡುವಂಥವು. (ಉಳಿದ ನಾಲ್ಕು ಮೋಕ್ಷ ಕೊಡುವಂಥವು) ಎಂದು ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

—ಹೇಗೆಂಬುದನ್ನು ವಿವರಿಸಲು ಅಜ್ಞಾನದ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತಾರೆ.

ನಜಾನಾಮೀತ್ಯುದಾಸೀನವ್ಯವಹಾರಸ್ಯ ಕಾರಣಮ್ |

ವಿಚಾರಪ್ರಾಗ್ಭಾವೇನ ಯುಕ್ತಮಜ್ಞಾನಮೀರಿ

ತಮ್

||೩೫||

ಆತ್ಮ ವಿಚಾರವನ್ನು ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಮೊದಲು ಏನು ಮಾಡಬೇಕೆಂಬುದು ತಿಳಿಯದೇ 'ನಾಸರಿಯೆ' ಎಂದು ತೋರುವ ಉದಾಸೀನ ಭಾವವೇ ಅಜ್ಞಾನವು

—ಆವರಣದ ಸ್ವರೂಪ ಮತ್ತು ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಅಮಾರ್ಗೇಣ ವಿಚಾರ್ಯಾಥ ನಾಸ್ತಿ ನೋಭಾತಿಚೇತ್ಯಸೌ |

ವಿಪರೀತವ್ಯವಹೃತಿರಾವೃತೇಃ ಕಾರ್ಯಮಿಷ್ಯತೇ ||೩೬||

ತರ್ಕಮೊದಲಾದವುಗಳ ಬೆನ್ನುಹತ್ತಿ ಕೂಟಿಸ್ತನ್ನಿಲ್ಲ. ತೋರುವದಿಲ್ಲ., ಎಂದು ಮೊದಲಾದ ವಿಪರೀತ ವ್ಯವಹಾರವು ಆವರಣದ ಕಾರ್ಯವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ.

—ವಿಕ್ಷೇಪದ ಸ್ವರೂಪ ಮತ್ತು ಕಾರ್ಯ.

ದೇಹದ್ವಯಜಿದಾಭಾಸರೂಪೋ ವಿಕ್ಷೇಪಈರಿತಃ |

ಕರ್ತೃತ್ವಾದ್ಯಖಿಲಃ ಶೋಕಃ ಸಂಸಾರಾಖ್ಯೋಽಸ್ಯ
ಬಂಧಕಃ ||೩೭||

ಸ್ಥೂಲ-ಸೂಕ್ಷ್ಮವೆಂಬ ಎರಡು ದೇಹಗಳೊಡನೆ ಕೂಡಿಕೊಂಡಿರುವ ಚಿದಾಭಾಸನೇ ವಿಕ್ಷೇಪನೆನಿಸುವನು. ನಾನು ಮಾಡುವನು, ಭೋಗಿಸುವನು ಮುಂತಾದ ಕರ್ತೃತ್ವದಿಂದ ಕೂಡಿದ ದುಃಖಮಯ ಸಂಸಾರವೆಂಬುದೇ ಈ ವಿಕ್ಷೇಪರೂಪನ ಕಾರ್ಯವು.

—ವಿಕ್ಷೇಪನಿಗಿಂತ ಮೊದಲಿನ ಅಜ್ಞಾನ-ಮತ್ತು ಆವರಣಗಳು ಅವನಿಗಿಂತ ಮೊದಲಿನವಾದುದರಿಂದ ಅವನಿಗೆ ಅವುಗಳ ಸಂಬಂಧ ಮಾಡುವದು ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲ.

ಅಜ್ಞಾನಮಾವೃತಿತ್ವೇ ವಿಕ್ಷೇಪಾತ್ಪ್ರಾಕ್ಪ್ರಸಿದ್ಧತಃ |

ಯದ್ಯಸ್ಯಭಾಸ್ಯವಸ್ಥೇ ತೇ ವಿಕ್ಷೇಪಸ್ಯ ನಾತ್ಮನಃ ||೩೮||

ಅಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಆವರಣಗಳೆಂಬವು ವಿಕ್ಷೇಪನಿಗಿಂತ ಮೊದಲೇ ಸಿದ್ಧವಿರುತ್ತವೆ. ಆದರೂ ಕೂಡ ಅವು ವಿಕ್ಷೇಪನ ಅವಸ್ಥೆಗಳೇ. ಆತ್ಮನವಲ್ಲ.

(ಯಾಕಂದರೆ ಅತ್ಯನು ಅಸಂಗನಾಗಿದ್ದಾನೆ.)

—ಅದು ಹೇಗೆ?

ವಿಕ್ಷೇಪೋಪ್ಪತ್ತಿತಃ ಪೂರ್ವಮಪಿ ವಿಕ್ಷೇಪಸಂಸ್ಕೃತಿಃ |

ಅಸ್ಮೇವ ತದವಸ್ಥಾತ್ವಮವಿರುದ್ಧಂ ತತಸ್ತಯೋಃ ||೩೯||

ವಿಕ್ಷೇಪನು ಹುಟ್ಟುವದಕ್ಕಿಂತ ಮೊದಲುಕೂಡ ವಿಕ್ಷೇಪನ ಸಂಸ್ಕಾರವಿದ್ದಿತು. ಆದುದರಿಂದ ಆ ಎರಡು ಅವಸ್ಥೆಗಳು ಅವನವೆನ್ನುವದು ತಪ್ಪಲ್ಲ.

—ಅಪ್ರಸಿದ್ಧ ವಿಕ್ಷೇಪನಿದ್ದನೆಂದು ತಿಳಿದು ಅವನಿಗೆ ಆ ಅವಸ್ಥೆಗಳನ್ನು ಅನ್ವಯಿಸುವದಕ್ಕಿಂತ ಅಧಿಷ್ಠಾನ ರೂಪಕೂಟಿಸ್ಥನ ಅವಸ್ಥೆಗಳವು-ಎನ್ನುವದು ಸಯುಕ್ತಿಕವಲ್ಲವೇ?

ಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಾರೋಪಿತತ್ವೇನ ಬ್ರಹ್ಮಾವಸ್ಥೇಇಮೇಇತಿ |

ನ ಶಂಕನೀಯಂ ಸರ್ವಾಸಾಂ ಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯೇವಾಧಿ-
ರೋಪಣಾತ್ ||೪೦||

ಬ್ರಹ್ಮನ ಮೇಲೆಯೇ ನಿಜವಾಗಿ ಎಲ್ಲ ಅವಸ್ಥೆಗಳು ಕಲ್ಪಿತವಾದವುಗಳೆಂಬುದು ನಿಜ. ಅಷ್ಟರಿಂದ ಅವು ಬ್ರಹ್ಮನ ಅವಸ್ಥೆಗಳೇ ಎಂದು ಸಂದೇಹವನ್ನು ತಾಳಬಾರದು. ಯಾಕಂದರೆ ಎಲ್ಲ ಅವಸ್ಥೆಗಳನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮನಮೇಲೆ ಆರೋಪಿಸಲು ಬಂದೇಬರುತ್ತದೆ.

—ಎಲ್ಲ ಅವಸ್ಥೆಗಳೂ ಬ್ರಹ್ಮನಮೇಲೆ ಆರೋಪಿತವಾದವುಗಳು. ಆದರೂ ವಿಕ್ಷೇಪದ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಾದಮೇಲೆ ತೋರುವ ಸಂಸಾರಿತ್ವ ಮುಂತಾದವು ಜೀವನ ಅವಸ್ಥೆಗಳೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಆದುದರಿಂದ ಅವು ಬ್ರಹ್ಮನ ಅವಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲ ಎನ್ನುವದಾದರೆ ಅದೇ ನ್ಯಾಯದಿಂದ ಅಜ್ಞಾನ-ಮತ್ತು ಆವರಣಗಳು ಜೀವನ ಆಶ್ರಯದಿಂದಲೇ ತೋರುವವು ಎಂದಮೇಲೆ ಅವು ಬ್ರಹ್ಮನ ಅವಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ.

ಸಂಸಾರ್ಯಹಂ ನಿಬುದ್ಧೋಽಹಂ ನಿಃಶೋಕಸ್ತುಷ್ಕ ಇತ್ಯಪಿ |

ಜೀವಗಾ ಉತ್ತರಾನಸ್ಥಾ ಭಾಂತಿ ನ ಬ್ರಹ್ಮಗಾ ಯದಿ ||೪೧||

ತರ್ಹಜ್ಞೋಽಹಂ ಬ್ರಹ್ಮಸತ್ವಭಾನೇ ಮದ್‌ದೃಷ್ಟಿತೋ ನ ಹಿ |

ಇತಿ ಪೂರ್ವೇ ಅವಸ್ಥೇ ಚ ಭಾಷೇತೇ ಜೀವಗೇಖಲು ||೪೨||

ನಾನು ಕರ್ತೃ-ಭೋಕ್ತೃನೆನಿಸಿದ ಸಂಸಾರಿಯು, ನನಗೆ ಪರೋಕ್ಷ ಮತ್ತು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಜ್ಞಾನವಾಯಿತು. ನನ್ನ ದುಃಖವು ಹೋಯಿತು. ನಾನು ತೃಪ್ತನಾದೆನು ಎಂಬ ತೋರುವ ಅವಸ್ಥೆಗಳು ಜೀವನನ್ನಾಶ್ರಯಿಸಿದಂತೆ ತೋರುವದಿಲ್ಲ. ಆದರೂ ನಾನು ಅರಿಯದವನು. ನನ್ನ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನಿರುವನೆಂದು ತೋರುವದಿಲ್ಲ ಎಂಬ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಮೊದಲಿನ ಎರಡವಸ್ಥೆಗಳೂ ಜೀವನ ಅನುಭವದಲ್ಲಿವೆ.

—ಹಾಗಾದರೆ ಸರ್ವಜ್ಞಾತ್ಮ ಮುನಿಗಳು ಸಂಕ್ಷೇಪ ಶಾರೀರಿಕದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮವು ಅಜ್ಞಾನದ ಆಶ್ರಯಸ್ಥಾನವಾಗಿದೆ ಎಂದು ಹೇಗೆ ಹೇಳಿದರು ?

ಅಜ್ಞಾನಸ್ಥಾತ್ರಯೋ ಬ್ರಹ್ಮೇತ್ಯಧಿಷ್ಠಾನತಯಾ ಜಗುಃ |

ಜೀವಾವಸ್ಥಾತ್ವಮಜ್ಞಾನಾಭಿಮಾನಿತ್ವಾದನಾದಿ-

ಷಮ್ ||೪೩||

ಪೂರ್ವದ ಆಚಾರ್ಯರು 'ಅಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಆಶ್ರಯವಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮವಿದೆ' ಎಂದು ಹೇಳಿರುವುದು, ಬ್ರಹ್ಮ ಅದರ ಅಧಿಷ್ಠಾನವಾದುದರಿಂದ. ಆದರೆ ನಾವು ಇಲ್ಲಿ ಜೀವನು ಅಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಅಭಿಮಾನವನ್ನು ತಾಳುವದರಿಂದ ಅಜ್ಞಾನವೂ ಅವನ ಅವಸ್ಥೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದೇವೆ.

—ಹೀಗೆ ಅಜ್ಞಾನ-ಆವರಣ-ವಿಕ್ಷೇಪಗಳೆಂಬ ಬಂಧಕಾರಕ ಮೂರು ಅವಸ್ಥೆಗಳನ್ನು ಹೇಳಿ ಆ ಅಜ್ಞಾನ ಆವರಣಗಳು ಕಳಚಲು ಮುಕ್ತಿಯ ಹೇತುಗಳೆಂದೆನಿಸುವ ಪರೋಕ್ಷ-ಅಪರೋಕ್ಷ ಜ್ಞಾನಾವಸ್ಥೆಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಜ್ಞಾನದ್ವಯೇನ ನಷ್ಟೇಽಸ್ಮಿನ್ನಜ್ಞಾನೇ ತತ್ಕೃತಾನ್ಯತಃ |

ನಭಾತಿ ನಾಸ್ತಿ ಚೇತ್ಯೇಷಾ ದ್ವಿವಿಧಾಽಪಿ ವಿನಶ್ಯತಿ ||೪೪||

ಪರೋಕ್ಷ-ಅಪರೋಕ್ಷ ಜ್ಞಾನಗಳಿಂದ ಈ ಅಜ್ಞಾನವು ನಾಶವಾಗುತ್ತಿರಲು 'ಬ್ರಹ್ಮನು ತೋರುವದಿಲ್ಲ; ಅವನು ಇಲ್ಲ.' ಎಂಬ ಎರಡು ಆವರಣಗಳೂ ಇಲ್ಲದಂತಾಗುವವು.

—ಇನ್ನು ಯಾವ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಯಾವ ಆವರಣವು ನಾಶವಾಗುವದು?

ಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನತೋ ನಶ್ಯೇದಸತ್ತ್ವಾವೃತಿಹೇತುತಾ |

ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನನಾತ್ಯಾ ಹ್ಯಭಾನಾವೃತಿಹೇತುತಾ ||೪೫||

ಪರೋಕ್ಷ ಜ್ಞಾನದಿಂದ 'ಕೂಟಸ್ಥನಿಲ್ಲ' ಎಂಬ ವ್ಯವಹಾರಕ್ಕೆ ಕಾರಣ ವೆನಿಸಿದ ಅವರಣವು ನಾಶವಾಗುವದು. ಅಪರೋಕ್ಷ (ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ) ಜ್ಞಾನದಿಂದ 'ನಾನು ಕೂಟಸ್ಥನು' ಎಂಬ ಅವಿವಾಗಿ ಅವನು ತೋರುವದಿಲ್ಲ ಎಂಬ ವ್ಯವಹಾರದ ಕಾರಣವೆನಿಸಿದ ಅವರಣವು ನಾಶವಾಗುವದು.

— ಈಗ ಜ್ಞಾನದ ಫಲರೂಪವೆನಿಸಿದ ಎರಡು ಅವಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲಿನದು.

ಅಭಾನಾವರಣೇ ನಷ್ಟೇ ಜೀವತ್ವಾರೋಪಸಂಕ್ಷಯಾತ್ |

ಕರ್ತೃತ್ವಾದ್ಯಖಿಲಃ ಶೋಕಃ ಸಂಸಾರಾಖ್ಯೋನಿನರ್ತತೇ ||೪೬||

ಇವೆರಡರಲ್ಲಿ ಕೂಟಸ್ಥನು ತೋರಲಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಅವರಣ ನಾಶವಾದರೆ ಜೀವಭಾವವೇ ಇಲ್ಲದಂತಾಗುವದು. ನಾನು ಮಾಡುವವ ಎಂದು ಮೊದಲಾದ ಎಲ್ಲಾ ಬಗೆಯ ಸಂಸಾರ ದುಃಖಗಳು ಅಡಗಿಹೋಗುವವು.

— ಎರಡನೆಯದಾದ ನಿರಂಕುಶ ತೃಪ್ತಿ.

ನಿವೃತ್ತೇ ಸರ್ವಸಂಸಾರೇ ನಿತ್ಯಮುಕ್ತತ್ವಭಾಸನಾತ್ |

ನಿರಂಕುಶಾ ಭವೇತ್ತ್ವಪ್ತಿಃ ಪುನಃಶೋಕಾಸಮುದ್ಯವಾತ್ ||೪೭||

ಸಂಸಾರದ ಸಕಲ ದುಃಖಗಳು ಹೋಗಲು 'ನಾನು ಯಾವಾಗಲೂ ಮುಕ್ತನು' ಎಂಬ ಅನುಭವವು ಬಂದು ಪುನಃ ಶೋಕವು ತಲೆ ಎತ್ತಲು ಅವಕಾಶವೇ ಇಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ಅಖಂಡ ತೃಪ್ತಿಯು ಉಂಟಾಗುವದು.

— "ಆತ್ಮನಂ ಜೇತ್ ವಿಜಾನೀಯಾತ್" ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯ ವಿವರಣೆ ಹೇಳುವಾಗ ಈ ಏಳು ಅವಸ್ಥೆಗಳನ್ನೇಕೆ ಹೇಳಿದಿರಿ ಎಂದರೆ ಅದರ ತಾತ್ಪರ್ಯ ನಿರೂಪಣೆಯ ಅಂಗವಾಗಿ ಹೇಳಬೇಕಾಯಿತು. ಅದೇನೂ ದೋಷವಲ್ಲ.

ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಶೋಕನಿವೃತ್ಯಾಖ್ಯೇ ಉಭೇ ಇಮೇ |

ಅವಸ್ಥೇ ಜೀವಗೇಭ್ರೂತ ಆತ್ಮಾನಾಂ ಚೇದಿತಿ ಶ್ರುತಿಃ ||೪೮||

'ಆತ್ಮಾನಂ ಜೇತ್' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು ಅಪರೋಕ್ಷ ಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ದುಃಖನಿವೃತ್ತಿ ಎಂಬ ಎರಡು ಅವಸ್ಥೆಗಳನ್ನು ಜೀವನಿಗೆ ಹೇಳಿದೆ.

(ಹೀಗಿರಲು ಅದಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧವಟ್ಟ ಉಳಿದ ಐದು ಅವಸ್ಥೆಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸಿದ್ದು ದೋಷವಲ್ಲ.)

—“ಅಯಮಿತನ್ಯ ಪರೋಕ್ಷತ್ವಂ” ೨೧ ನೆಯ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ‘ಅಯಂ’ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ‘ಈ’ ಎಂದು ಅರ್ಥ ತಿಳಿಸಿ ಅದರಿಂದ ಆತ್ಮನ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದಿರಿ. ಎಂದಮೇಲೆ ಆತ್ಮನು ಅಪರೋಕ್ಷ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ವಿಷಯ, ಪರೋಕ್ಷ ಜ್ಞಾನಕ್ಕಲ್ಲ ಎಂದರೆ ಅಪರೋಕ್ಷ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ವಿಭಜಿಸಿ ತೋರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಅಯಮಿತ್ಯಪರೋಕ್ಷತ್ವಮುಕ್ತಂ ತದ್‌ದ್ವಿವಿಧಂ ಭವೇತ್ |

ವಿಷಯಸ್ವಪ್ರಕಾಶತ್ವಾದ್ಧಿಯಾಃ ಸ್ಯೇವಂ ತದೀಕ್ಷಣಾತ್ ||೪೯||

‘ಈ’ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಆತ್ಮನ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದೆವು. ವಿಷಯವಾದ ಆತ್ಮನು ತನ್ನ ಬೆಳಕಿನಿಂದ ಬೆಳಗುತ್ತಿರುವದರಿಂದ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವೆಂದು ಒಂದು. ಹೀಗೆ ಎಂದರೆ ಆತ್ಮನು ತನ್ನ ಬೆಳಕಿನಿಂದ ಬೆಳಗುತ್ತಿರುವನೆಂದು ಬುದ್ಧಿಗೆ ತಿಳಿದುಬರುವದು ಇನ್ನೊಂದು. ಹೀಗೆ ಅಪರೋಕ್ಷತ್ವವು ಎರಡು ಬಗೆಯಾಗಿರುವದು.

—ಅದಿರಲಿ. ಪರೋಕ್ಷ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೂ ಆತ್ಮನಿಗೂ ಏನು ಸಂಬಂಧ ?

ಪರೋಕ್ಷ ಜ್ಞಾನಕಾಲೇಽಪಿ ವಿಷಯಸ್ವಪ್ರಕಾಶತಾ |

ಸಮಾ ಬ್ರಹ್ಮ ಸ್ವಪ್ರಕಾಶಮಸ್ತೀತ್ಯೇವಂ ವಿಬೋಧನಾತ್ ||೫೦||

ಅಪರೋಕ್ಷ ಜ್ಞಾನಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ ಪರೋಕ್ಷ ಜ್ಞಾನಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಬ್ರಹ್ಮನ ಬೆಳಗುವಿಕೆಯು ಒಂದೇ ಸಮನಿರುವದು. ತನ್ನ ಬೆಳಕಿನಿಂದ ಬೆಳಗುವ ಬ್ರಹ್ಮವು ಉಂಟೆಂದು ಪರೋಕ್ಷ ಜ್ಞಾನಿ ತನ್ನ ಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ತಿಳಿಯುವನು.

—ತನ್ನಲ್ಲಿರುವವನಿಗಿಂತ ಬೇರೆಯಲ್ಲದ ಬ್ರಹ್ಮನ ಅರಿವು ಪರೋಕ್ಷವೆಂತಾಯಿತು ?

ಆಹಂ ಬ್ರಹ್ಮೇತ್ಯನುಲ್ಲಿಖ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ತೀತ್ಯೇವಮುಲ್ಲಿಖೇತ್ |

ಪರೋಕ್ಷ ಜ್ಞಾನಮೇತನ್ನಭ್ರಾಂತಂ ಬಾಧಾನಿರೂಪ-

ಣಾತ್ ||೫೧||

‘ನಾನು ಬ್ರಹ್ಮ’ ಎಂದು ಪತ್ಯಕ್ಷಾನುಭವ ಪಡೆಯದೇ ಬ್ರಹ್ಮವಿದೆ ಎಂದು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ತಿಳಿಯುವದು ಪರೋಕ್ಷ ಜ್ಞಾನವೆನಿಸುವದು. ಇದು

ಭ್ರಾಂತಿ ಮೂಲಕವಾದ ಜ್ಞಾನವಲ್ಲ. ಯಾಕೆಂದರೆ ಅದು ಸುಳ್ಳಾದಂತೆ ಕಂಡುಬರುವದಿಲ್ಲ.

ಬ್ರಹ್ಮನಾಸ್ತೀತಿಮಾನಂ ಚೇತ್ ಸ್ಯಾದ್ ಬಾಧ್ಯೇತ ತದಾ
ಧ್ರುವಮ್ |

ನ ಚೈವಂ ಪ್ರಬಲಂ ಮಾನಂ ಪಶ್ಯಾನೋತೋ ನ
ಬಾಧ್ಯತೇ ||೫೨||

ಬ್ರಹ್ಮವೆಂಬ ಪ್ರಮಾಣವು ಯಾವದಾದರೂ ಇದ್ದರೆ ಅಗ ವರೋಕ್ಷ - ಜ್ಞಾನವು ಸುಳ್ಳಾದೀತು. ನಾವು ಅಂಥ ಯಾವ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನೂ ಕಂಡಿಲ್ಲ. ಅದುದರಿಂದ ವರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನ ಸುಳ್ಳಲ್ಲ.

—ಆದರೆ ವರೋಕ್ಷ ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಅದರ ವಿಷಯವು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಬರುವದಿಲ್ಲ. ಅದುದರಿಂದ ಅದು ಭ್ರಮವೆಂದು ಅನ್ನಬಾರದೇಕೆ ?

ವ್ಯಕ್ತ್ಯಾನುಲ್ಲೇಖ ಮಾತ್ರೇಣ ಭ್ರಮತ್ವೇ ಸ್ವರ್ಗಧೀರಪಿ |

ಭ್ರಾಂತಿಃ ಸ್ಯಾದ್ ವ್ಯಕ್ತ್ಯಾನುಲ್ಲೇಖಾತ್ ಸಾಮಾನ್ಯೋಲ್ಲೇಖ
ದರ್ಶನಾತ್ ||೫೩||

ಪದಾರ್ಥದ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಜ್ಞಾನವಾಗುವದಿಲ್ಲ. ಅದುದರಿಂದ ಪರೋಕ್ಷ ಜ್ಞಾನವು ಭ್ರಮವೆನ್ನುವದಾದರೆ, ಸ್ವರ್ಗವೆಂದಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಸ್ವರ್ಗವನ್ನು ಕಾಣಲಿಲ್ಲ. ಅಲ್ಲಿ ಸ್ವರ್ಗದ ಉಲ್ಲೇಖವು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಆದಂತಾಯಿತು. ಅದುದರಿಂದ ಅದೂ ಭ್ರಮವೆನಿಸಬಹುದು.

—ಅಪರೋಕ್ಷ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಪದಾರ್ಥದ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ವರೋಕ್ಷ ಜ್ಞಾನವೆಂದರೆ ಭ್ರಮೆಯೇ ಸರಿ. ಎಂದರೆ —

ಅಪರೋಕ್ಷತ್ವಯೋಗ್ಯಸ್ಯ ನ ಪರೋಕ್ಷಮತಿ ಭ್ರಮಃ |

ಪರೋಕ್ಷ ಮಿತ್ಯಾನುಲ್ಲೇಖಾದರ್ಥಾತ್ ಪರೋಕ್ಷಸಂಭವಾತ್ ||೫೪||

ಅಪರೋಕ್ಷ (ವ್ರತ್ಯಕ್ಷ) ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವೆನಿಸಿದ ವದಾರ್ಥದ ಪರೋಕ್ಷ ಜ್ಞಾನವಾಗುವದು ಭ್ರಮವಲ್ಲ. ಬಹುವು ಶಾಬ್ದಿಕ (ಪರೋಕ್ಷ) ವೆಂದು ಎಂದಿಗೂ ಕಂಡುಬರುವದಿಲ್ಲ. ಇದು ಬ್ರಹ್ಮ ಎಂದು ಅದು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ತೋರಿಬರುವದಿಲ್ಲ. ಅದುದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಪರೋಕ್ಷತ್ವವಿದೆ.

(ಇದು ಬ್ರಹ್ಮ ಎಂಬ ಅನುಭವ ಬಂದಕೂಡಲೇ ಆದು ಅಪರೋಕ್ಷ ವೆನಿಸುವದು.)

—ಬ್ರಹ್ಮವಿದೆ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಶದ ಗ್ರಹಣವಾಗುವದು. ಆದರೆ ಆತ್ಮಾಂಶ ಗ್ರಹಣವಿಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ಅದು ಭ್ರಮೆ ಎನ್ನಬಹುದು. ಎಂದರೆ—

ಅಶಾಂಗ್ರಹೀತೇಭ್ಯಾಫಂಕಿಶ್ಚೇದ್ ಘಟಿಜ್ಞಾನಂ ಭ್ರಮೋ
ಭ್ರವೇತ್ |

ನಿರಂಶಸ್ಯಾಸಿ ಸಾಂಶತ್ವಂ ವ್ಯಾವತ್ಯಾಂಶ ವಿಭೇದತಃ ||೫೫||

ಆತ್ಮಾಂಶಗ್ರಹಣವಿಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ಪರೋಕ್ಷ ಜ್ಞಾನವು ಭ್ರಮೆ ಎಂದು ಅಂದರೆ ಘಟಿಜ್ಞಾನವು ಕೂಡ ಭ್ರಮವಾಗುವದು. ಉಪಾಧಿಗಳ ಅಂಶಗಳಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮ ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ಭೇದವುಂಟಾಗುವದರಿಂದ ವಸ್ತುತಃ ನಿರಂಶ ಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿ ಅಂಶಗಳು ಕೂಡಿಕೊಳ್ಳುವವು.

(ನಾವು ಒಂದು ಘಟವನ್ನು ನೋಡುತ್ತೇವೆ. ಆಗ ಅದರ ಮೇಲ್ಮೈ ಜ್ಞಾನ ಮಾತ್ರ ನಮಗಾಗುತ್ತದೆ. ಒಳಮೈ ಜ್ಞಾನವು ಆಗುವದಿಲ್ಲ. ಆಧಾರ್ತ ಅದರ ಕೆಲ ಅಂಶಗಳ ಜ್ಞಾನವಾಗಲಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಕಾರಣವು ಇಂಥ ಜ್ಞಾನಗಳಲ್ಲಿ ಇರುವದೆಂದಹಾಗಾಯಿತು. ಆದಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಇದು ಭ್ರಮವೆಂದು ಹೇಳಬೇಕಾದೀತು. ಅದುದರಿಂದ ಕೆಲ ಅಂಶಗಳ ಗ್ರಹಣವಾಗುವದಿಲ್ಲವೆಂದು ಆ ಜ್ಞಾನವು ಭ್ರಮವೆಂದು ಹೇಳುವದು ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲ. ಆದರೆ ಘಟವೇ ಮುಂ. ಪದಾರ್ಥಗಳು ನಾವಯವನೆನಿಸುವದರಿಂದ ಅದರ ಕೆಲವು ಅಂಶಗಳ ಗ್ರಹಣವಾಗುವದು. ಕೆಲವು ಅಂಶಗಳ ಗ್ರಹಣವಾಗದಿರುವದು ಸಹಜ. ಆದರೆ ಬ್ರಹ್ಮವು ನಿರವಯವ. ಎಂದಮೇಲೆ ಇಲ್ಲಿ ಅದರ ಕೆಲವು ಅಂಶಗಳ ಗ್ರಹಣವಾಗುವದಿಲ್ಲ ಎನ್ನುವದು ಹೇಗೆ ? ಎಂದರೆ— ಪರಮಾರ್ಥವಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮವು ನಿರಂಶವೆಂಬುದು ಸರಿಯೇ. ಆದರೆ ಕಳೆಯಬೇಕಾದ ಎರಡು ಅಂಶಗಳು ಅದರಲ್ಲಿ ಕಲ್ಪಿತವಾಗಿರುವವು. ಆ ಉಪಾಧಿಗಳ ಅಂಶಗಳಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾತಿಭಾಸಿಕಸಾಂಶತ್ವವು ಉಂಟಾಗಿರುವದು.)

ಅಸತ್ವಾಂಶೋ ನಿವರ್ತೇತ ಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನತಸ್ತಥಾ |

ಅಭಾಸಾಂಶ ನಿವೃತ್ತಿಃ ಸ್ಯಾದಪರೋಕ್ಷಧಿಯಾ ಕೃತಾ ||೫೬||

—ಇರಲಿ ಕಳೆಯಬೇಕಾದ ಆ ಎರಡು ಅಂಶಗಳು ಯಾವವು ?

ಪರೋಕ್ಷ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನಿಲ್ಲವೆಂಬ ಅಂಶವು ಹೋಗುತ್ತದೆ. ಅದರಂತೆ ಬ್ರಹ್ಮವು ತೋರುವದಿಲ್ಲವೆಂಬ ಅಂಶವು ಅಪರೋಕ್ಷ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಹೋಗುತ್ತದೆ.

—ಅಪರೋಕ್ಷ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಪದಾರ್ಥದ ಪರೋಕ್ಷ ಜ್ಞಾನವು ಭ್ರಮವಲ್ಲವೆಂದು ದೃಷ್ಟಾಂತ ಮುಖದಿಂದ ದೃಢಗೊಳಿಸುತ್ತಾರೆ.

ದಶಮೋಸ್ತೀತಿ ವಿಭ್ರಾಂತಂ ಪರೋಕ್ಷ ಜ್ಞಾನಮೀಕ್ಷತೇ |

ಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ತೀತ್ಯಸಿ ತದ್ವತ್ ಸ್ಯಾದಜ್ಞಾನಾವರಣಂ ಸಮಮ್ ||೫೭||

‘ಹತ್ತನೆಯವನು ಇದ್ದಾನೆ’ ಎಂಬ ಪರೋಕ್ಷ ಜ್ಞಾನವು ಭ್ರಾಂತಿ ಎನಿಸದೇ ಹೇಗೆ ನಿಜವಾಗುವದೋ ಹಾಗೆ ಬ್ರಹ್ಮವಿರುತ್ತದೆ, ಎಂಬ ಶ್ರುತಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ಜ್ಞಾನವೂ ಭ್ರಾಂತಿರಹಿತವಾಗಿದೆ. ಇವೆರಡು ಪ್ರಸಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಅಜ್ಞಾನದ ಅವರಣವು ಸಮವಾಗಿದೆ.

(ಪರೋಕ್ಷ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಅಜ್ಞಾನದ ಅವರಣಾಂಶವು ನಿವಾರಣೆಯಾಗುತ್ತದೆ.)

—ಒಂದುವೇಳೆ ಶ್ರುತಿವಾಕ್ಯದಿಂದ ಪರೋಕ್ಷ ಜ್ಞಾನವಾದಮೇಲೆ ಅಪರೋಕ್ಷ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸಾಧನವೇನು ? ಎಂದರೆ ವಿಚಾರಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಮಹಾವಾಕ್ಯದ ಅರ್ಥವನ್ನು ನೋಡಬೇಕು ಎಂದು ದೃಷ್ಟಾಂತವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಆತ್ಮಾ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥೇ ನೀಶೇಷಣ ವಿಚಾರಿತೇ |

ವ್ಯಕ್ತಿರುಲ್ಲಿಖ್ಯತೇ ಯದ್ವತ್ ದಶಮಸ್ತ್ವಮಸೀತ್ಯತಃ ||೫೮||

‘ನೀನೇ ಹತ್ತನೆಯವನು, ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಹೇಗೆ ಹತ್ತನೆಯ ಪುರುಷನ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವಾಗುವದೋ ಹಾಗೆ ‘ಆತ್ಮನು ಬ್ರಹ್ಮನು’ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ವಿಚಾರಮಾಡುತ್ತಿರಲು ಬ್ರಹ್ಮ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವಾಗುವದು. —ಅದು ಹೇಗೆ ?

ದಶಮಃ ಕ ಇತಿ ಪ್ರಶ್ನೇ ತ್ವಮೇವೇತಿ ನಿರಾಕೃತೇ |

ಗಣಯಿತ್ವಾ ಸ್ವೇನ ಸಹ ಸ್ವಮೇವ ದಶಮಂ ಸ್ಮರೇತ್ ||೫೯||

ಹತ್ತನೆಯವನು ಯಾರು ? ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನೆ ಮಾಡಿದಾಗ 'ನೀನೇ' ಎಂದು ಉತ್ತರ ದೊರೆಯಲು ತನ್ನನ್ನೂ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಎಣಿಸಲು ನಾನೇ ಹತ್ತನೆಯವನು ಎಂದು ಅವನಿಗೆ ಅರಿವಾಗುವದು.

—ಇದು ವಿಚಾರಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ದೊರೆತ ಜ್ಞಾನವಾದುದರಿಂದ ವಿಪರೀತ ಜ್ಞಾನವಲ್ಲವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ.

ದಶಮೋಽಸ್ಮೀತಿ ವಾಕ್ಯೋಽಧ್ಯಾ ನಧೀರಸ್ಯ ವಿಹನ್ಯತೇ |

ಅದಿ ಮಧ್ಯಾವಸಾನೇಷು ನ ನವತ್ವಸ್ಯ ಸಂತಯಃ ||೬೦||

'ನೀನೇ ಹತ್ತನೆಯವನಿರುವೆ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ 'ನಾನು ಹತ್ತನೆಯವನು' ಎಂಬ ಬುದ್ಧಿಯು ಎಂದಿಗೂ ಬಂಧಿತವಾಗುವದಿಲ್ಲ. ಎಣಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಬೇಕಾದ ಮೊದಲಿನಿಂದ, ನಡುವಿನಿಂದ ಅಥವಾ ಕೊನೆಯಿಂದ ಆ ಬಂಧತ್ತು ಜನಗಳನ್ನೆಣಿಸಿದರೂ ನಾನು ಹತ್ತನೆಯವನಾದುದೋ ಅಲ್ಲವೋ ಎಂಬ ಸಂಶಯವು ಬರುವದಿಲ್ಲ.

ಸದೇವೇತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯೇನ ಬ್ರಹ್ಮಸತ್ವಂ ಪರೋಕ್ಷತಃ |

ಗೃಹಿತ್ವಾ ತತ್ಪಮಸ್ತಾದಿವಾಕ್ಯಾದ್ವ್ಯಕ್ತಿಂ ಸಮುಲ್ಲಿಖೇತ್||೬೧||

ಸೃಷ್ಟಿಗೆ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ 'ಸದ್ರೂಪ ಬ್ರಹ್ಮವೊಂದೇ ಇತ್ತು' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಪರೋಕ್ಷ ರೀತಿಯಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮನ ಇರುವಿಕೆಯನ್ನು ಅರಿತು 'ತತ್ಪಮಸಿ' ಎಂದರೆ 'ಅದು ನೀನು ಇರುವೆ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ 'ಅದೇ ಸದ್ರೂಪ ಬ್ರಹ್ಮನು ನಾನಾಗಿದ್ದೇನೆ' ಎಂಬ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ಆದಿಮಧ್ಯಾವಸಾನೇಷು ಸ್ವಸ್ಯಬ್ರಹ್ಮತ್ವಧೀರಿಯಮ್ |

ನೈವ ವ್ಯಭಿಚರೇತ್ತಸ್ಮಾದಾಪರೋಕ್ಷ್ಯಂ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಮ್ ||೬೨||

ನಾನು ಬ್ರಹ್ಮನೆಂಬ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವಾದ ಮೇಲೆ ಪಂಚಕೋಶಗಳ ಮೊದಲನೆಯ ಮಧ್ಯದ ಮತ್ತು ಕೊನೆಯ ಯಾವ ಕೋಶಗಳ ವ್ಯವಹಾರದಲ್ಲಿಯೂ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವಬುದ್ಧಿಯು ಹುಟ್ಟುವದಿಲ್ಲ. ಅದುದರಿಂದ ಈ ಬುದ್ಧಿಗೆ ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವು ದೃಢವಾಯಿತು.

—ಹೀಗೆಲ್ಲ ಯಾತರಮೇಲಿಂದ ತಿಳಿದುಬರುವದು ?

ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣತ್ವಾಖ್ಯಲಕ್ಷಣೇನ ಭೃಗುಃ ಪುರಾ |

ಪಾರೋಕ್ಷ್ಯೇಣ ಗೃಹೀತ್ವಾಥ ವಿಚಾರಾದ್ಯಕ್ರಮೈಕ್ಷತ ||೬೩||

ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಭೃಗುವೆಂಬ ಋಷಿಯು 'ಜಗತ್ತಿನ-ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಜನ್ಮಾದಿ ಕಾರಣವೆಂಬ ಲಕ್ಷಣದಮೇಲಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮದ ವರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವನ್ನು ಮಾಡಿ ಕೊಂಡು ತರುವಾಯ ವ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ಅರಿತುಕೊಂಡನು.

—ಮೇಲಿನ ಭೃಗುಋಷಿಯ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ಅವನ ತಂದೆಯಾದ ವರುಣನು “ನೀನು ಬ್ರಹ್ಮನಿರುವೆ” ಎಂದು ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಮಗನಿಗೆ ಹೇಳಿಲ್ಲ. ಎಂದಮೇಲೆ ವಾಕ್ಯಶ್ರವಣವಿಲ್ಲದೇ ಆತ್ಮಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವು ಹೇಗೆ ಆಯಿತು ?

ಯದ್ಯಪಿ ತ್ವಮುಸೀತ್ಯತ್ರ ವಾಕ್ಯಂ ನೋಚೇ ಭೃಗೋಃ ಪಿತಾ |

ತಥಾಪ್ಯನ್ಯಂ ಪ್ರಾಣಮಿತಿ ವಿಚಾರ್ಯಸ್ಥ ಲಮುಕ್ತವಾನ್ ||೬೪||

ಇಲ್ಲಿ ಒಂದುವೇಳೆ ಭೃಗುವಿನ ತಂದೆಯು “ನೀನು ಬ್ರಹ್ಮನಿರುವೆ, ಎಂಬ ಮಾತನ್ನು ಹೇಳದಿದ್ದರೂ 'ಅನ್ನ-ಪ್ರಾಣ' ಎಂದು ಮೊದಲಾಗಿ ವಿಚಾರಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯಸ್ಥ ಲಗಳನ್ನು ಹೇಳಿರುವನು.

—ಒಳ್ಳೇದು. ಅನ್ನಮಯವೇ ಮುಂ. ಕೋಶಗಳ ವಿಚಾರದಿಂದ ಬೇಕಾದರೆ ಆತ್ಮಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವಾಗಲಿ. ಅದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವು ಹೇಗಾದೀತು?

ಅನ್ನಪ್ರಾಣಾದಿಕೋಶೇಷು ಸುವಿಚಾರ್ಯ ಪುನಃ ಪುನಃ |

ಅನಂದವ್ಯಕ್ತಿಮೀಕ್ಷಿತ್ವಾ ಬ್ರಹ್ಮಲಕ್ಷ್ಯಾಪ್ಯಯೂ-

ಯುಜತ್ ||೬೫||

ಅನ್ನಮಯ-ಪ್ರಾಣಮಯವೇ ಮುಂ. ಕೋಶಗಳ ಬಗೆಗೆ ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಚೆನ್ನಾಗಿ ವಿಚಾರ ಮಾಡಿ ಅನಂದರೂಪನಾದ ಆತ್ಮನನ್ನು ಕಂಡು ಆ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿಸಿಕೊಂಡನು.

(ಅನಂದಾದೇವಖಲ್ವಿಮಾನಿಭೂತಾನಿಜಾಯಂತೆ. ಅನಂದೇನ ಜಾತಾನಿಜೀವಂತಿ. ಅನಂದಂಪ್ರಯಂತ್ಯಭಿಸಂವಿಶಂತಿ | ಇವೇ ಮೊದಲಾದವು ಬ್ರಹ್ಮಲಕ್ಷಣಗಳು. ಇವುಗಳನ್ನು ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಕಂಡುಕೊಂಡು ಎರಡನ್ನೂ ಹೊಂದಿಸಿದನೆಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ.)

—ಬ್ರಹ್ಮಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಎಂದರೆ ಆನಂದತ್ವವನ್ನು ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಹೊಂದಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲ. ಯಾಕೆಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮವು ತಟಸ್ಥವಾಗಿದ್ದು ಸೃಷ್ಟಿಯ ಆಚೆಗೆ ಎಲ್ಲೆಯೋ ಇರುವುದರಿಂದ ಆತ್ಮನಿಗಿಂತ ಬೇರೆ ಎನಿಸುತ್ತದೆ.

ಸತ್ಯಜ್ಞಾನಮನಂತಂ ಚೇತೈವಂ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವಲಕ್ಷಣಮ್ |

ಉಕ್ತ್ವಾಗುಹಾಹಿತತ್ವೇನ ಕೋಶೇಷ್ಟೇತತ್

ಪ್ರದರ್ಶಿತಮ್ ||೬೬||

ಸತ್ಯಜ್ಞಾನಾನಂತರೂಪನು ಎಂದು ಬ್ರಹ್ಮನ ಸ್ವರೂಪಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳಿ ಅವನು ಪಂಚಕೋಶರೂಪಗುಹೆಯಲ್ಲಿರುವನು ಎಂದು ತೋರಿಸಿದ್ದಾಗಿದೆ.

(ಯೇವೇದ ನಿಹಿತಂ ಗುಹಾಯಾಮ್, ಎಂದು ಮುಂದಿನ ಶ್ರುತಿ ವಾಕ್ಯವಿದೆ.)

—ಇನ್ನು ಛಾಂದೋಗ್ಯ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ವಿಚಾರಿಸಿದರೂ ಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನದಿಂದ ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವಾಗುವದೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುವದು.

ಪಾರೋಕ್ಷ್ಯೇಣ ವಿಬುಧ್ಯೇಂದ್ರೋ ಯ ಆತ್ಮೇತ್ಯಾದಿ

ಲಕ್ಷಣಾತ್ |

ಅಪರೋಕ್ಷೇಕರ್ತುಮಿಚ್ಛಂಶ್ಚ ತುರ್ವಾರಂ ಗುರುಂ

ಯಯೌ ||೬೭||

“ಯಾವ ಆತ್ಮನು” ಎಂದು ಮೊದಲಾಗಿ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಲಕ್ಷಣಗಳಮೇಲಿಂದ ಪರೋಕ್ಷವಾಗಿ ಅವನನ್ನು ತಿಳಿದು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ತಿಳಿಯುವ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದ ಇಂದ್ರನು ನಾಲ್ಕುಸಾರೆ ಗುರುವಿನ ಕಡೆಗೆ ಹೋದನು.

(ಯ ಆತ್ಮಾ ಅವಹತವಾವ್ಮಾ ವಿಜರೋ ವಿಮೃತ್ಯುಃ ವಿಶೋಕಃ | ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಲಕ್ಷಣಗಳಿಂದ ಆತ್ಮನ ಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನ ವಡೆದ ಇಂದ್ರನು ಅವನ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಕ್ಕಾಗಿ ಚತುರ್ಮುಖನ ಕಡೆಗೆ ಹೋದನು ಎಂದು ಛಾಂದೋಗ್ಯೋಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.)

—ಇನ್ನು ಐತರೇಯ ಶ್ರುತಿ.

ಆತ್ಮಾ ನಾ ಇದಮಿತ್ಯಾದೌ ಪರೋಕ್ಷಂ ಬ್ರಹ್ಮಲಕ್ಷಿತಮ್ |

ಅಧ್ಯಾರೋಪಾಪವಾದಾಭ್ಯಾಂ ಪ್ರಜ್ಞಾನಂ ಬ್ರಹ್ಮದರ್ಶಿ-

ತಮ್ ||೬೮||

‘ಇದೆಲ್ಲ ಆತ್ಮ’ ಎಂದು ಮೊದಲು ಬ್ರಹ್ಮನ ಪರೋಕ್ಷಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಹೇಳಿ ಕೊನೆಗೆ ಅಧ್ಯಾರೋಪ (ಜಗತ್ತು ಅವನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿತೆಂಬ ಆರೋಪ) ಅಪವಾದ (ಹೀಗೆ ಹುಟ್ಟಿದ ಜಗತ್ತು ಬ್ರಹ್ಮನ ಹೊರತು ಬೇರೆಯಲ್ಲ. ಎಂಬ ಅಪವಾದ) ಗಳಿಂದ ಪತ್ಯಗಾತ್ಮರೂಪವಾದ ಪ್ರಜ್ಞಾನವೇ ಬ್ರಹ್ಮವೆಂದು ತೋರಿಸಿತು.

(ಎಂದರೆ ಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಮೂಲಕವಾಗಿಯೇ ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವೆಂದು ಹೇಳಿದೆ.)

—ಇತರ ಶ್ರುತಿಗಳಿಗೂ ಇದೇನ್ಯಾಯವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ.

ಅನಾಂತರೇಣ ವಾಕ್ಯೇನ ಪರೋಕ್ಷಾ ಬ್ರಹ್ಮಧೀರ್ಭವೇತ್ |

ಸರ್ವತ್ವೇನ ಮಹಾವಾಕ್ಯವಿಚಾರಾದಪರೋಕ್ಷಧೀಃ ||೬೯||

ಎಲ್ಲ ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ವರೂಪಬೋಧಕ ಸ್ಪಷ್ಟಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರದ ಎಂದರೆ ಅನಾಂತರ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಪರೋಕ್ಷಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನವು. ಮಹಾವಾಕ್ಯ ವಿಚಾರದಿಂದ ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವು ಆಗುತ್ತದೆ.

—ಇದನ್ನು ನೀವೇ ಕಲ್ಪಿಸಿ ಹೇಳಿರಬೇಕು. ಯಾಕೆಂದರೆ—

ಬ್ರಹ್ಮಾಪರೋಕ್ಷೈಸಿದ್ಯರ್ಥಂ ಮಹಾವಾಕ್ಯಮಿತಿರಿತಮ್ |

ವಾಕ್ಯವೃತ್ತಾವತೋ ಬ್ರಹ್ಮಸಾರೋಕ್ಷ್ಯೇ ವಿಮರ್ಶಿನಃ ಹಿ||೭೦||

ವಾಕ್ಯವೃತ್ತಿ ಎಂಬ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ “ಬ್ರಹ್ಮನ ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವು ಸಿದ್ಧಿಸುವದಕ್ಕೆ ಮಹಾವಾಕ್ಯವಿದೆ” ಎಂದು ಹೇಳಿದೆ. ಅದುದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನ ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಮತಭೇದವಿಲ್ಲ.

—ವಾಕ್ಯವೃತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಮತ್ ಶಂಕರಾಚಾರ್ಯರು ಹೇಳಿರುವ ಎಂಟು ಶ್ಲೋಕಗಳ ಅನುವಾದವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಉದ್ಧರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಅಲಿಂಬನತಯಾ ಭಾತಿ ಯೋಃಸ್ಮತ್ಪ್ರತ್ಯಯ ಶಬ್ದಯೋಃ |

ಅಂತಃಕರಣ ಸಂಭಿನ್ನಬೋದಃ ಕ್ವ ತ್ವಂಪದಾಭಿದಃ ||೭೧||

ಅಂತಃಕರಣದ ಉಪಾಧಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಎಂದರೆ ಅಂತಃಕರಣದೊಡನೆ ಕೂಡಿಹೊಂದಿರುವ ಚಿದಾತ್ಮನು (ಅರಿವು) ನಾನು ಎಂಬ ಅರಿವಿಗೂ ನಾನು ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೂ ಆಶ್ರಯರೂಪವಾಗಿ ತೋರುವನು. ಅವನೇ ತ್ವಂಪದದ (ತತ್ವಮಸಿಯಲ್ಲಿರುವ ತ್ವಂಪದದ) ಎಂದರೆ ನೀನು ಎಂಬ ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥ.

—ಇನ್ನು ತತ್ವದದ ಅರ್ಥ.

ಮಾಯೋಪಾಧಿರ್ಜಗದ್ರೋನಿಃ ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವಾದಿ ಲಕ್ಷಣಃ |

ಪಃರೋಕ್ಷೈಶ್ಚಲಃ ಸತ್ಯಾದ್ಯಾತ್ಮಕಸ್ತಪದಾಭಿದಃ ||೨೨||

ಮಾಯೋಪಾಧಿಕನು (ಎಂದರೆ ಮಾಯೆಯಿಂದ ಕೂಡಿಕೊಂಡವನು.) ಜಗತ್ತಿನ ಕಾರಣರೂಪನು. ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವವೇ ಮೊದಲಾದ ಲಕ್ಷಣಯುಕ್ತನು. ಪರೋಕ್ಷತ್ವಧರ್ಮವಿಶಿಷ್ಟನು. ಸತ್ಯ-ಜ್ಞಾನ-ಅನಂತ-ಆನಂದ ಇತ್ಯಾದಿ ರೂಪನು ಆದ ಪರಮಾತ್ಮನು ಮಹಾವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿರುವ “ತತ್” (ಅದು) ಪದದ ಅರ್ಥ.

—ಇನ್ನು ವಾಕ್ಯಾರ್ಥ ಜ್ಞಾನಕ್ಕಾಗಿ ಲಕ್ಷಣಾವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು. ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ.

ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷರೋಕ್ಷೈಶ್ಚ ಸದ್ವಿತ್ತೀಯತ್ವಪೂರ್ಣತಾ |

ವಿರುಧ್ಯೇತೇ ಯತಸ್ತಸ್ಮಾಲ್ಲಕ್ಷಣಾ ಸಂಪ್ರವರ್ತತೇ ||೨೩||

ಒಂದೇ ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿರುವಿಕೆ, ಪರೋಕ್ಷವಾಗಿರುವಿಕೆ, ಎರಡನೆಯ ವಸ್ತುಗಳೊಡನೆ ಕೂಡಿಕೊಂಡಿರುವಿಕೆಯು, ಮತ್ತು ಪೂರ್ಣತೆಯು ವಿರುದ್ಧವಾದವುಗಳೆನಿಸುವವು. ಆದುದರಿಂದ ಲಕ್ಷಣಾವೃತ್ತಿಯನ್ನವಲಂಬಿಸುವ ಪ್ರಸಂಗವಿದೆ.

—ಲಕ್ಷಣಾವೃತ್ತಿ ಮೂರು ಬಗೆಯಾಗಿದೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ಯಾವುದನ್ನಾಶ್ರಯಿಸಬೇಕು?

ತತ್ವಮಸ್ಯಾದಿನಾಕೇಷು ಲಕ್ಷಣಾಭಾಗಲಕ್ಷಣಾ |

ಸೋಽಯಮಿತಾದ್ಯಾದಿನಾಕ್ಯಸ್ಯ ಪದಯೋರಿವ ನಾಪರಾ ||೨೪||

ಆದೇವನೇ ಇವನು. ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ವಿರುದ್ಧಾಂಶಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಏಕತ್ವವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವಂತೆ, ‘ತತ್ವಮಸಿ, ಮುಂತಾದ ಮಹಾವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ

ವಿರುದ್ಧಾಂಶವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಏಕತ್ವವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವ ಭಾಗತ್ಯಾಗ ಲಕ್ಷಣಾ ವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು. ಮತ್ತೊಂದು ಅಲ್ಲ.

—ಆಕಳವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡುಬಾ. ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷಣಾ ವೃತ್ತಿಯ ಪ್ರಸಂಗವಿಲ್ಲದೇ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥವು ತಿಳಿಯುವುದು. ಅದರಂತೆ ಇಲ್ಲಿ ಯಾದರೂ ಯಾಕಾಗಬಾರದು?

ಸಂಸರ್ಗೋವಾ ವಿಶಿಷ್ಟೋ ವಾ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥೋ ನಾತ್ರಸಮ್ಮತಃ |
ಅಖಂಡೈಕರಸತ್ವೇನ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥೋ ವಿದುಷಾಂ—
ಮತಃ ||೭೫||

ಇಲ್ಲಿ ಸಂಸರ್ಗವಾಗಲೀ (ಪದಗಳ ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ತೋರುವ ಸಂಬಂಧ- ಸಂಸರ್ಗ) ವಿಶಿಷ್ಟ (ವಿಶೇಷ್ಯ-ವಿಶೇಷಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ) ವಾಗಲೀ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥವು ಸಮ್ಮತವಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಅಖಂಡೈಕ ರಸಬೋಧಕವಾಗುವಂತೆ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥವು ಒಪ್ಪಿಗೆಯಾಗಿದೆ.

(ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ವಾಕ್ಯದ ಅರ್ಥಗಳು ಎರಡು ಬಗೆಯಿಂದಾಗುವವು. ಒಂದು ಸಂಸರ್ಗರೂಪ. ಇನ್ನೊಂದು ವಿಶಿಷ್ಟರೂಪ. ತತ್ಸಮ್ಮತ ಎಂಬ ಮಹಾ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಇವೆರಡೂ ಅರ್ಥಗಳು ಉಪಯುಕ್ತವಲ್ಲ.)

—ಅಖಂಡ-ಏಕರಸ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥವು ಹೇಗೆ ?

ಪ್ರತ್ಯಗ್ಬೋಧೋ ಯ ಆಭಾತಿ ಸೋಽದ್ವಯಾನಂದಲಕ್ಷಣಃ |
ಅದ್ವಯಾನಂದರೂಪಶ್ಚ ಪ್ರತ್ಯಗ್ಬೋಧೈಕಲಕ್ಷಣಃ ||೭೬||

ಎಲ್ಲರ ಒಳಗೂ ಜ್ಞಾನ ಸ್ವರೂಪನಾಗಿ, ಬುದ್ಧಿ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಗೆ ಸಾಕ್ಷಿ ರೂಪನಾಗಿ ಯಾವನು ತೋರಿಕೊಳ್ಳುವನೋ ಅವನು ಅದ್ವಿತೀಯ ಅನಂದ ಲಕ್ಷಣನು. ಪರಮಾತ್ಮನಾದರೂ ಅದ್ವಿತೀಯ ಅನಂದ ರೂಪನು. ಅದುದರಿಂದ ಇವನು ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾದ ಆತ್ಮನು.

(ಇದೇ ಅಖಂಡ-ಏಕರಸ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥವು).

—ಇದರಿಂದಾಗತಕ್ಕ ಫಲವೇನು? ಎಂದರೆ—

ಇತ್ಥಮನ್ಮೋಹನೈತಾದಾತ್ಮಪ್ರತಿಪತ್ತಿರ್ಯದಾ ಭವೇತ್ |
ಅಬ್ರಹ್ಮತ್ವಂ ತ್ವಮರ್ಥಸ್ಯ ವ್ಯಾವರ್ತೇತ ತದೈವ ಹಿ ||೭೭||

ತದರ್ಥಸ್ಯ ಚ ಸಾರೋಕ್ಷ್ಯಂ ಯದ್ವೇನಂ ಕಿಂ ತತಃಶೃಣು |
ಪೂರ್ಣಾನಂದೈಕರೂಪೇಣ ಪ್ರತ್ಯಗ್ಬೋಧೋಽವತಿಷ್ಠತೇ ||೨೮||

ಹೀಗೆ ಆತ್ಮ-ಪರಮಾತ್ಮರ ಐಕ್ಯವಿರುವದೆಂಬ ಜ್ಞಾನವು ಯಾವಾಗ ಆಗುವದೋ ಆಗಲೇ 'ನೀನು' ಎಂಬ ಶಬ್ದಾರ್ಥವಾದ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಭ್ರಾಂತಿಯಿಂದ ಬಂದ ಜೀವಭಾವವಳಿದು ಬ್ರಹ್ಮಭಾವ ಉಂಟಾಗುವದು. ಅದರಂತೆ 'ಅದು' ಎಂಬ ಶಬ್ದಾರ್ಥವಾದ ಬ್ರಹ್ಮದ ಪರೋಕ್ಷತ್ವವೂ ನಾಶವಾಗುವದು. ಹೀಗಾಗುವದರಿಂದ ಲಾಭವೇನು? ಬುದ್ಧಿ ಮೊದಲಾವುಗಳಿಗೆ ನಾಶವಾಗಿಯೂ ಆತ್ಮನು ಪೂರ್ಣಾನಂದೈಕ ರೂಪನಾಗಿ ಉಳಿಯುವನು.

—ವೇದವು ಪರೋಕ್ಷ ಜ್ಞಾನಾನುಭವಕ್ಕೆ ಸಾಧನ ಎಂದು ವೇದಲಕ್ಷಣವಿರಲು ಇಲ್ಲಿ ಮಹಾ ವಾಕ್ಯವು ಅಪರೋಕ್ಷ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವುದೆಂಬುದು ಹೇಗೆ? ಎಂದರೆ ಈ ಸಂಶಯವನ್ನು ಹೊಂದಿದವರಿಗೆ ತಿಳಿವಳಿಕೆಯೇ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಅವರು ಉಪಹಾಸ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ.

ಏನಂ ಸತಿ ಮಹಾವಾಕ್ಯಾಪ್ರರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಮೀರ್ಯತೇ |

ಯೈಸ್ತೇಷಾಂ ಶಾಸ್ತ್ರಸಿದ್ಧಾಂತವಿಜ್ಞಾನಂ ಶೋಭತೇ—

ತರಾಮ್ ||೨೯||

ಹೀಗಿರುವಾಗ ಮಹಾವಾಕ್ಯದಿಂದ ಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವಾಗುವದೆಂದು ಅನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಆಹಾ, ಅವರ ಶಾಸ್ತ್ರ ಸಿದ್ಧಾಂತಜ್ಞಾನವು ಬಹಳ ಶೋಭಿಸುತ್ತದೆ.

—ನಿಮ್ಮ ಸಿದ್ಧಾಂತಜ್ಞಾನದ ಮಾತಿರಲಿ. ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಪರೋಕ್ಷ ಜ್ಞಾನವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂಬುದು ಅನುಮಾನದಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗುವದು.

ಆಸ್ತಾಂ ಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯ ಸಿದ್ಧಾಂತೋ ಯುಕ್ತ್ಯಾವಾಕ್ಯಾಃ—

ರೋಕ್ಷಧೀಃ †

ಸ್ವರ್ಗಾದಿವಾಕ್ಯವನ್ನೈವಂ ದಶಮೇ ವ್ಯಭಿಚಾರತಃ ||೩೦||

ಶಾಸ್ತ್ರಸಿದ್ಧಾಂತವಿರಲಿ, ಸ್ವರ್ಗಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಹೇಳುವ ವಾಕ್ಯದಂತೆ ಮಹಾವಾಕ್ಯದಿಂದಾದರೂ ಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವಾಗುವದು ಎಂದು ಅನುಮಾನ ಮಾಡದೆ ಸಿದ್ಧವಾಗುವದು. ಹೀಗೆ ಹೇಳುವದಾದರೆ ಇದು ಸರಿಯಲ್ಲ.

(ಯಾಕಂದರೆ ಎಲ್ಲ ವಾಕ್ಯಗಳಿಗೂ ಈ ನಿಯಮವು ಹತ್ತುವದಿಲ್ಲ.) 'ನೀನೇ ಹತ್ತನೆಯವನಿರುವೆ.' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ನಿನ್ನ ಅನುಮಾನವು ಸಡಿಲಾಗುವದು.

(ಯಾಕಂದರೆ- ನೀನೇ ಹತ್ತನೆಯವನು ಎಂದು ಕೇಳಿದಾಗ ಮೊದಲು ಹೇಳಿದ ಆ ಭ್ರಾಂತ ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ತಾನು ಹತ್ತನೆಯವನೆಂಬ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವಾಗುವದೆಂದು ಹಿಂದೆ ಸಿದ್ಧವಾಡಿದೆ. ಅಂದರೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಜ್ಞಾನವಾಗುವದೆಂದು ಹೇಳಿದೆ.)

ಸ್ವತೋಽಪರೋಕ್ಷಜೀವಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವಮಭಿವಾಂಛತಃ |

ನಶ್ಕೇತ್ ಸಿದ್ಧಾಪರೋಕ್ಷತ್ವನಿತಿ ಯುಕ್ತಿರ್ಮಹತ್ಯಹೋ||೮೦||

ಬ್ರಹ್ಮತ್ವವನ್ನು ಇಚ್ಛಿಸುವವನೂ, ಸ್ವತಃ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷನೂ ಆದ ಜೀವನಿಗೆ ಮೊದಲಿದ್ದ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವು ಪರೋಕ್ಷಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಬಯಸಿದ್ದರಿಂದ ನಾಶವಾಯಿತೆಂದು ಹೇಳುವ ಯುಕ್ತಿಯು ಬಹಳ ದೊಡ್ಡದು.

—ಸ್ವತಃ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷನಾದ ಜೀವನು ಪರೋಕ್ಷನಾದುದು ಒಳ್ಳೆಯದೇ ಸರಿ ಎಂದರೆ—

ವೃದ್ಧಿಮಿಷ್ಟವತೋ ಮೂಲಮಪಿ ನಷ್ಟಮಿತಿವ್ಯತಿರೇಕಮ್ |

ಲೌಕಿಕಮ್ ವಚನಂ ಸಾರ್ಥಂ ಸಂಪನ್ನಂ ತ್ವತ್ಪ್ರಸಾದತಃ ||೮೧||

“ಬಡ್ಡಿಯನ್ನು ಬಯಸುವವನಿಗೆ ಅಸಲಿಗೇ ಮೋಸ ಬಂತು” ಎಂಬ ಗಾದೆಯಮಾತು ನಿನ್ನ ಕೃಪೆಯಿಂದ ಸಾರ್ಥಕವಾದಂತಾಯಿತು.

—ಸೋಪಾಧಿಕನಾದ ಎಂದರೆ ಅಂತಃಕರಣಾದಿಗಳ ಸಂಬಂಧವಿರುವ ಜೀವನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿರುವದು ಸರಿ. ನಿರುಪಾಧಿಕ ಎಂದರೆ ಯಾವುದರ ಸಂಬಂಧವೂ ಇಲ್ಲದ ಬ್ರಹ್ಮವು ಅಪರೋಕ್ಷ (ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ)ವಾಗುವದೆಂದರೆ ಹೇಗೆ?

ಅಂತಃಕರಣಸಂಭಿನ್ನಬೋಧೋ ಜೀವೋಽಪರೋಕ್ಷತಾಮ್ |

ಅರ್ಹತ್ವಸಾಧಿಸದ್ಭಾವಾನ್ ತು ಬ್ರಹ್ಮಾನುಸಾಧಿತಃ ||೮೨||

ಅಂತಃಕರಣಾದಿ ಉಪಾಧಿಗಳಿರುವದರಿಂದ ಪರಿಚ್ಛಿನ್ನತ್ವವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಜೀವನು ಅಪರೋಕ್ಷನಾಗುವದು ಯೋಗ್ಯ. ಆದರೆ ಬ್ರಹ್ಮವು ಉಪಾಧಿರಹಿತವಾದುದರಿಂದ ಅಪರೋಕ್ಷವಾಗಲು ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲ.

—ಬ್ರಹ್ಮವು ನಿರುಪಾಧಿಕವೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುವದಿಲ್ಲ.

ನೈವಂ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವಬೋಧಸ್ಯ ಸೋಪಾಧಿವಿಷಯತ್ವತಃ |
ಯಾವದ್ವಿದೇಹಕೈವಲ್ಯಮುಪಾಧೇರನಿವಾರಣಾತ್ ||೪೪||

ಜೀವನಿಗಾಗುವ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನವು ಸೋಪಾಧಿಕವಿರುವದರಿಂದ, ಮತ್ತು
ವಿದೇಹ ಮುಕ್ತಿ ದೊರೆಯುವವರೆಗೆ ಅಂತಃಕರಣವೆಂಬ ಉಪಾಧಿಯು
ಹೋಗುವದಿಲ್ಲವಾದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮವು ನಿರುಪಾಧಿಕವೆಂದು ಹೇಳಲಾಗದು.

—ಎಂದರೆ ಜೀವನು ಮತ್ತು ಬ್ರಹ್ಮನು ಇವರಿಬ್ಬರಿಗೆ ಎರಡು ಬೇರೆ
ಬೇರೆ ಉಪಾಧಿಗಳೆಂದು ಹೇಳಬೇಕಷ್ಟೇ ?

ಅಂತಃಕರಣಸಾಹಿತ್ಯರಾಹಿತ್ಯಾಭ್ಯಾಂ ನಿಶಿಷ್ಯತೇ |
ಉಪಾಧಿರ್ಜೀವಭಾವಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮತಾಯಾಶ್ಚ ನಾನ್ಯಥಾ ||೪೫||

ಜೀವಭಾವ-ಬ್ರಹ್ಮಭಾವ ಇವುಗಳ ಉಪಾಧಿಯು ಅಂತಃಕರಣದೊಡನೆ
ಕೂಡಿಕೊಂಡಿರುವದು, ಅದನ್ನು ಬಿಟ್ಟಿರುವದು ಎಂಬ ಎರಡು ಕಾರಣಗಳಿಂದ
ಬೇರೆ ಎನಿಸುತ್ತವೆ. ಮತ್ತೆ ಯಾವದರಿಂದಲೂ ಅಲ್ಲ.

ಅಂತಃಕರಣ ಸಂಬಂಧವು ಭಾವರೂಪವಾದುದರಿಂದ ಅದು ಜೀವನಿಗೆ
ಉಪಾಧಿ ಎನಿಸಲಿ. ಆದರೆ ಅಭಾವರೂಪ ಅಂತಃಕರಣವು ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಹೇಗೆ
ಉಪಾಧಿಯಾಗುವದು ?

ಯಥಾನಿಧಿರುಪಾಧಿಃ ಸ್ಯಾತ್ ಪ್ರತಿಷೇಧಸ್ತಥಾ ನ ಕಿಮ್ |
ಸುವರ್ಣಲೋಹಭೇದೇನ ಶೃಂಖಲಾತ್ವಂ ನ ಭಿದ್ಯತೇ ||೪೬||

ಭಾವರೂಪವಾದ ಅಂತಃಕರಣವು ಹೇಗೆ ಉಪಾಧಿ ಎನಿಸುವದೋ,
ಅದರಂತೆ ಅಭಾವರೂಪ ಅಂತಃಕರಣ ಉಪಾಧಿಯಾಗಲಾರದೇ ? ಭಂಗಾರ
ದ್ದಾಗಲೀ, ಕಬ್ಬಿಣದ್ದಾಗಲೀ ಬೇಡಿ ಎಂಬುದು ಸುಳ್ಳಾಗಲಾರದಷ್ಟೇ ?

ವಿಧಿ (ಅನ್ವಯ) ನಿಷೇಧ (ಷ್ಯತಿರೇಕ) ಗಳೆರಡೂ ಬ್ರಹ್ಮಬೋಧಕ
ಉಪಾಯಗಳೆಂದು ಶ್ರೀಮತ್ ಶಂಕರಾಚಾರ್ಯರು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಅತದ್ವ್ಯಾವೃತ್ತಿರೂಪೇಣ ಸಾಕ್ಷಾದ್ವಿಧಿಮುಖೇನಚ |
ನೇದಾಂತಾನಾಂ ಪ್ರವೃತ್ತಿಃ ಸ್ಯಾದ್ವಿಧೇತಾಚಾರ್ಯ-

ಭಾಷಿತಮ್ ||೪೭||

ಬ್ರಹ್ಮಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆ ಎನಿಸುವ ದೇಹ ಮೊದಲಾಗಿ ಎಲ್ಲ ಜಗತ್ತನ್ನು ಇದಲ್ಲ ಇದಲ್ಲವೆಂದು ಬೇರ್ಪಡಿಸುವದರಿಂದ, ಬ್ರಹ್ಮವು ಸತ್ಯ ಜ್ಞಾನಾನಂತ ರೂಪವೆಂದು ಇರುವದನ್ನು ಹೇಳುವ ದಾರಿಯಿಂದ — ಹೀಗೆ ವೇದಾಂತವು ಎರಡು ದಾರಿಗಳಿಂದ ಸಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ಆಚಾರ್ಯರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ವೇದಾಂತ-ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳು ಅಲ್ಲಗಳೆಯುವಿಕೆ (ಅತದ್ವ್ಯಾವೃತ್ತಿ ರೂಪ) ಯಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಬೋಧಿಸುತ್ತವೆಂದರೆ 'ಅಹಂ' ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವಾದ ಕೂಟಸ್ಥನನ್ನು ಕೂಡ ಅಲ್ಲಗಳೆಯಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಯಾಕೆಂದರೆ ಅವನು ಬ್ರಹ್ಮನಿಂದ ಭಿನ್ನ ಪದಾರ್ಥ. ಹೀಗೆ ಅಲ್ಲಗಳೆದಮೇಲೆ 'ಅಹಂ ಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ಮಿ' ಎಂದು ಸಾಮಾನ್ಯಾಧಿಕರಣದಿಂದ ಜ್ಞಾನವಾಗುವದು ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲ.

ಅಹಮರ್ಥಪರಿತ್ಯಾಗಾದಹಂ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ ಧೀಃ ಕುತಃ |

ನೈವಮಂಶಸ್ಯ ಹಿ ತ್ಯಾಗೋ ಭಾಗಲಕ್ಷಣಯೋದಿತಃ ||೪೮||

'ಅಹಂ' ಎಂಬ ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವಾದ ಕೂಟಸ್ಥನನ್ನು ತ್ಯಾಗಮಾಡಿದ ಮೇಲೆ 'ಅಹಂ ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬ ಜ್ಞಾನವು ಹೇಗೆ? ಎಂದರೆ ನೀನಂದುದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಅದುದರಿಂದ ಭಾಗಲಕ್ಷಣಾವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ಜಡಾಂಶಗಳನ್ನು ತ್ಯಾಗಮಾಡಬೇಕು. (ಕೂಟಸ್ಥನಲ್ಲ) ಎಂದು ಮೊದಲೇ ಹೇಳಿದೆ.

—'ಅಹಂ' ಶಬ್ದದಲ್ಲಿಯ ಜಡಾಂಶಗಳನ್ನು ಬಿಡಲು ಬೋಧವು ಹೇಗಾಗುವದೆಂದು ಇಲ್ಲಿ ತೋರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಅಂತಃಕರಣಸಂತ್ಯಾಗಾದವಶಿಷ್ಟೇ ಚಿದಾತ್ಮನಿ |

ಅಹಂ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ ವಾಕ್ಯೇನ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವಂ ಸಾಕ್ಷಣೀಕ್ಷ್ಯತೇ ||೪೯||

ಅಂತಃಕರಣವನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಬೇರ್ಪಡಿಸಿದಮೇಲೆ ಉಳಿದಿರುವ ಸಾಕ್ಷಿಯಾದ ಚಿದಾತ್ಮನಲ್ಲಿ "ನಾನು ಬ್ರಹ್ಮ"ಎಂಬ ಮಹಾವಾಕ್ಯದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವವನ್ನು ಅನುಭವದಿಂದ ಕಾಣಬಹುದು.

—ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನು ತನ್ನ ಬೆಳಕಿನಿಂದ ಬೆಳಗುವವನಾದುದರಿಂದ ಅವನನ್ನು ತಿಳಿಯುವದು ಬುದ್ಧಿವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ ಎಂದರೆ—

ಸ್ವಪ್ರಕಾಶೋಽಪಿ ಸಾಕ್ಷೇವ ಧೀವೃತ್ಯಾ ವ್ಯಾಪ್ಯತೇನೈವತ್ |
ಫಲವ್ಯಾಪ್ಯತ್ವಮೇವಾಸ್ಯ ಶಾಸ್ತ್ರಕೃದ್ಭಿರ್ನಿವಾರಿತಮ್ ||೫೦||

ಸಾಕ್ಷಿಯು ತನ್ನ ಬೆಳಕಿನಿಂದ ಬೆಳಗುವವನಾದರೂ ಘಟಾದಿ ಬೇರೆ ಪದಾರ್ಥಗಳಂತೆ ಬುದ್ಧಿವೃತ್ತಿಗೆ ಒಳಪಡುವನು. ಶಾಸ್ತ್ರಕಾರರು ಅವನು ಮತ್ತೊಂದು ಪ್ರಕಾಶದಿಂದ ತಿಳಿಯುವಂಥವನಲ್ಲವೆಂದು (ಎಂದರೆ ಬುದ್ಧಿವೃತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿಸಿದ ಚಿದಾಭಾಸನಿಂದ) ಮಾತ್ರ ಹೇಳಿರುವರಲ್ಲದೇ ಬುದ್ಧಿವೃತ್ತಿಯಿಂದ ತಿಳಿಯುವಂಥವನಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿಲ್ಲ.

ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಫಲವ್ಯಾಪ್ತಿ ಇಲ್ಲ. (ಎಂದರೆ ಚಿದಾಭಾಸನು ಅವನನ್ನು ವ್ಯಾಪಿಸುವಂತಿಲ್ಲ.) ಎಂಬುದನ್ನು ತೋರಿಸಲು ಅನಾತ್ಮ ಪದಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಬುದ್ಧಿವೃತ್ತಿ ವ್ಯಾಪ್ಯತ್ವವೂ, ಫಲ (=ಚಿದಾಭಾಸ) ವ್ಯಾಪ್ಯತ್ವವೂ ಇರುವವು ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಬುದ್ಧಿ ತತ್ತ್ವ ಸ್ವ ಚಿದಾಭಾಸೌ ದ್ವಾವಪಿ ವ್ಯಾಪ್ತೃತೋ ಘಟಿಮ್ |

ತತ್ರಾಜ್ಞಾನಂ ಧಿಯಾ ನಶ್ಚೇದಾಭಾಸೇನ ಘಟಿಸ್ಪುರೇತ್ ||೯೦||

ಬುದ್ಧಿವೃತ್ತಿಯೂ ಅದರೊಳಗೆ ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿಸಿದ ಚಿದಾಭಾಸನೂ ಘಟಿವನ್ನು ವ್ಯಾಪಿಸುವರು. ಪ್ರಮಾಣಭೂತನಾದ ಬುದ್ಧಿವೃತ್ತಿಯು “ಘಟಿವನ್ನರಿಯೆ”ನೆಂಬ ಆವರಣವನ್ನು ಭಂಗಗೊಳಿಸುವದು. - ಘಟಿವು ತನ್ನ ಬೆಳಕಿನಿಂದ ಬೆಳಗಲಾರದ ಜಡವಾದುದರಿಂದ “ಇದು ಘಟಿ”ವೆಂದು ಚಿದಾಭಾಸನು ಬೆಳಗುವನು.

(ಆದುದರಿಂದ ಯಾವದೇ ಒಂದು ಜಡವದಾದ್ದರಿಂದ ಜ್ಞಾನವಾಗಬೇಕಾದರೆ ಬುದ್ಧಿವೃತ್ತಿಯ ಹಾಗೂ ಚಿದಾಭಾಸರ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಇರುವದೆಂದಂತಾಯಿತು.)

—ಆದರೆ ಆತ್ಮನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಇದಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆ ಸ್ಥಿತಿಯುಂಟೆನ್ನುತ್ತಾರೆ.

ಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಜ್ಞಾನನಾಶಾಯ ವೃತ್ತಿವ್ಯಾಪ್ತಿರಪೇಕ್ಷತಾ |

ಸ್ವಯಂಸ್ಫುರಣರೂಪತ್ವಾನ್ನಾಭಾಸಉಪಯುಜ್ಯತೇ ||೯೧||

ಬ್ರಹ್ಮ ಮತ್ತು ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮರ ಏಕರೂಪದ ಅಜ್ಞಾನನಾಶಕ್ಕಾಗಿ ಬುದ್ಧಿವೃತ್ತಿಯು ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ವ್ಯಾಪಿಸಲೇಬೇಕು ಎಂದರೆ ಅದರ ಅವಶ್ಯಕತೆಯುಂಟು ಎಂದು ಅರ್ಥ. ಆದರೆ ಬ್ರಹ್ಮವು ತನ್ನ ಬೆಳಕಿನಿಂದ ಬೆಳಗುವದಾದುದರಿಂದ ಅಲ್ಲಿ ಚಿದಾಭಾಸನ ಉಪಯೋಗವಿಲ್ಲ.

—ಇದನ್ನೇ ದೃಷ್ಟಾಂತದಿಂದ ಬಿಚ್ಚಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಚಕ್ಷುರ್ದಿಪಾವಪೇಕ್ಷೇತೇ ಘಟಾದೇರ್ಧರ್ಶನೇ ಯಥಾ |

ನ ದೀಪದರ್ಶನೇ ಕಿಂ ತು ಚಕ್ಷುರೇಕಮಪೇಕ್ಷ್ಯತೇ ||೯೩||

ಘಟ ಮೊದಲಾದವನ್ನು ನೋಡಬೇಕಾದರೆ ಕಣ್ಣು ಮತ್ತು ದೀಪ ಇವೆರಡೂ ಪದಾರ್ಥಗಳು ಬೇಕು. ಬೆಳಗುತ್ತಿರುವ ದೀಪವನ್ನು ನೋಡಬೇಕಾದರೆ ಹಾಗೆಲ್ಲ. ಕಣ್ಣೊಂದು ಸಾಕು.

—ಬುದ್ಧಿ ಮತ್ತು ಅದರ ವೃತ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಜಿಜ್ಞಾಸನು ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿ ಇದ್ದೇ ಇರುತ್ತಾನೆ. ಅದುದರಿಂದ ಘಟಾದಿ ಪದಾರ್ಥಗಳಂತೆ ಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿಯೂ ಫಲವ್ಯಾಪ್ತಿಯು ಅವಶ್ಯವಾಗುವದು. ಅದನ್ನು ತಿಳಿದುಹಾಕುವದು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ.

ಸ್ಥಿತೋಽಪ್ಯಸೌಚಿದಾಭಾಸೋ ಬ್ರಹ್ಮತ್ಯೇಕೀಭವೇತ್ಪರಮ್ |

ನತು ಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯತಿಶಯಂ ಫಲಂಕುರ್ಯಾದ್ಭಟಾದಿವತ್ ||೯೪||

ಬುದ್ಧಿವೃತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಜಿಜ್ಞಾಸನು ವ್ಯಾಪಿಸಿದ್ದರೂ ಅವನು ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಕೂಡಿ ಬೆರೆತು ಹೋಗುವನು. “ಅವನು ಘಟವೇ ಮೊದಲಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಬೆಳಗಿದಂತೆ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಅತಿಶಯವೆಂಬ ಫಲವನ್ನು ಎಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಬೆಳಗುವ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡಲಾರನು.

(ನಡುಹಗಲಿನ ಬಿರುಬಿಸಲಿನಲ್ಲಿರುವ ದೀಪವು ತನ್ನ ಬೆಳಕನ್ನು ಬೇರೆ ಮಾಡಿ ತೋರಿಸಲಾರದು. ಆ ಬಿಸಿಲ ಬೆಳಕಿನಲ್ಲಿ ಅದು ಒಂದಾಗಿ ತೋರುವದು. ಹಾಗೆಯೇ ಜಿಜ್ಞಾಸನನ ಗತಿ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.)

—ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಫಲ ವ್ಯಾಪ್ತಿ ಇಲ್ಲ. ವೃತ್ತಿ ವ್ಯಾಪ್ತಿ ಮಾತ್ರವಿದೆ. ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಪ್ರಮಾಣ ?

ಅಪ್ರಮೇಯಮನಾದಿಂ ಚೇತ್ಕತ್ರ ಶ್ರುತ್ಯೇದಮೀರಿತಮ್ |

ಮನಸ್ಯೇದಮಾಪ್ತವ್ಯಮಿತಿ ಧೀವ್ಯಾಪ್ಯತಾ ಶ್ರುತಾ ||೯೫||

“ಅವನು ಅಪ್ರಮೇಯನೂ, ಅನಾದಿಯೂ ಆಗಿದ್ದಾನೆ.” ಎಂಬಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿಯು ಅವನಲ್ಲಿ ಫಲವ್ಯಾಪ್ತಿ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿದೆ. ಮತ್ತು ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಅವನನ್ನು ಅರಿಯಲು ಸಾಧ್ಯವಿದೆ ಎಂದೂ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿದೆ.

(ಮೊದಲ ವಾಕ್ಯ ಅಮೃತಬಿಂದುವನಿಷ್ಠತೆಯಲ್ಲಿದೆ. ಎರಡನೆಯ ವಾಕ್ಯ ಕರೋಪನಿಷ್ಠತೆಯಲ್ಲಿದೆ.)

—ಆತ್ಮಾನಂಜೀತ್, ಎಂಬ ಮಂತ್ರದಿಂದ ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಶೋಕ ನಿವೃತ್ತಿಗಳೆಂಬ ಎರಡು ಜೀವನ ಅವಸ್ಥೆಗಳನ್ನು ಹೇಳಿತು. ಎಂದು ಹಿಂದೆ ಉಪನೇಶ್ವರಾದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. ಆದರೆ ಈಗ ಆ ಮಂತ್ರದ ಎಷ್ಟುಭಾಗ ದಿಂದ ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವನ್ನು ಹೇಳಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಆತ್ಮಾನಂ ಚೇದ್ವಿಜಾನೀಯಾದಯಮಸ್ಮೀತಿ ವಾಕ್ಯತಃ |

ಬ್ರಹ್ಮಾತ್ಮವ್ಯಕ್ತಿಮುಲ್ಲಿಖ್ಯ ಯೋ ಬೋಧಃ ಸೋಽಭಿ

ಧೀಯತೇ ||೯೬||

ಆತ್ಮಾನಂ... .. ಅಸ್ಮಿ. ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಸತ್ಯಜ್ಞಾನಾದಿ ಲಕ್ಷಣ ಗಳುಳ್ಳ ಬ್ರಹ್ಮವೇ ಆತ್ಮನು ಎಂದು ಅತ್ಯಸ್ವರೂಪವು ತಿಳಿದು ಯಾವ ಬೋಧವು ಹುಟ್ಟುವದೋ ಅದೇ ಈ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

—ನೀವೆಂದಂತೆ ಒಮ್ಮೆ ಮಹಾವಾಕ್ಯದ ವಿಚಾರ ಮಾಡಿ ಬಿಟ್ಟರೆ ಆಯಿತು. ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವಾಗುವದು. ಎಂದರೆ ಬಾದರಾಯಣರು ಹೇಳಿದ “ಅವೃತ್ತಿರಸಕ್ಯದುಪದೇಶಾಚ್ಚ, ಬ್ರಹ್ಮಸೂ. ಈ ಉಪದೇಶದಂತೆ ನಡೆಯುವ ಕಾರಣವಿಲ್ಲವೆಂದಹಾಗಾಯಿತು.

ಅಸ್ತು ಬೋಧೋಽಪರೋಕ್ಷೋಽೇತ್ರ ಮಹಾವಾಕ್ಯಾತ್

ಧಾಸಪ್ಯಸೌ |

ನ ದೃಢಃ ಶ್ರವಣಾದಿನಾಮಾಚಾರ್ಯೈಃ ಪುನರೀರಿಣಾತ್ ||೯೭||

ಈ ಬ್ರಹ್ಮ ಮತ್ತು ಆತ್ಮ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಮಹಾವಾಕ್ಯದಿಂದ ಅಪರೋಕ್ಷ ಜ್ಞಾನವಾಗಬಹುದು. ಆದರೂ ಅದು ದೃಢವಾಗಲಾರದು. ಅದುದರಿಂದ ಆಚಾರ್ಯರು ವಾಕ್ಯಶ್ರವಣಾದಿಗಳನ್ನು ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಮಾಡುತ್ತಿರಬೇಕೆಂದು ವಿಧಿಸಿರುವರು.

ಶ್ರೀಮತ್ ಶಂಕರಾಚಾರ್ಯರು ಹೀಗೆ ಎಲ್ಲಿ ವಿಧಾನ ಮಾಡಿರುವರೆಂದು ತೋರಿಸಲು ಬ್ರಹ್ಮದ ವಾಕ್ಯವೃತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದುವಚನವನ್ನು ಇಲ್ಲಿಕೊಡುತ್ತಾರೆ.

ಅಹಂಬ್ರಹ್ಮೇತಿ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಬೋಧೋ ಯಾವದ್ಬ್ರಹ್ಮೇ

ಭವೇತ್ |

ಶಮಾದಿಸಹಿತಸ್ತಾವದಭ್ಯಸೇತ್ ಶ್ರವಣಾದಿಕಮ್ ||೯೮||

‘ನಾನು ಬ್ರಹ್ಮನಿದ್ದೇನೆ’ ಎಂದು ವಾಕ್ಯಾರ್ಥವು ದೃಢವಾಗುವವರೆಗೆ ಸಾಧಕನು ಶಮ-ದಮಾದಿಗಳಿಂದ ಯುಕ್ತನಾಗಿ ಶ್ರವಣಾದಿಗಳ ಅಭ್ಯಾಸವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿರಬೇಕು.

—ಶ್ರುತಿವಾಕ್ಯರೂಪವಾದ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ಜ್ಞಾನವು ಅದೇಕೆ ದೃಢವಾಗುವದಿಲ್ಲ ?

ಬಾಧಂ ಸಂತಿ ಹ್ಯದಾಥ್ಯಸ್ಯ ಹೇತವಃ ಶ್ರುತ್ಯನೇಕತಾ |

ಅಸಂಭಾವನ್ತ್ವಮರ್ಥಸ್ಯ ವಿಪರೀತಾ ಚ ಭಾವನಾ ||೯೯||

ಶ್ರುತಿಗಳ ಅನೇಕತ್ವ ಅದರ ಅರ್ಥದ ಅಸಂಭಾವನೆ ಮತ್ತು ವಿಪರೀತ ಭಾವನೆ ಇವೆಲ್ಲ ಜ್ಞಾನವು ದೃಢವಾಗದಿರುವದಕ್ಕೆ ನಿಸ್ಸಂಶಯ ಕಾರಣಗಳು.

(ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಅರ್ಥ ಹೇಳುವ ಅನೇಕ ಶ್ರುತಿಗಳಿರುವದರಿಂದ ಜೀವ-ಬ್ರಹ್ಮಕ್ಕೂ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿಗಳು ಪ್ರಮಾಣವಾಗಲಾರವೆಂಬ ಪ್ರಮಾಣದ ಅಸಂಭಾವನೆ ಒಂದು. ಅಖಂಡೈಕ ರಸವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪವು ಲೋಕದ ಎಲ್ಲ ವಸ್ತುಗಳಿಗಿಂತ ತೀರ ಬೇರೆ ಬಗೆಯದಾಗಿರುವದು ಎಂಬ ಭಾವನೆ ಇಲ್ಲದಿರುವದು ಪ್ರಮೇಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅಸಂಭಾವನೆ ಎರಡು. ನಾನು ಕರ್ತೃ-ಭೋಕ್ತೃವೆಂಬ ಅಭಿಮಾನವು ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ತಲೆ ಎತ್ತುತ್ತಿರುವದು ವಿಪರೀತ ಭಾವನೆ ಮೂರು. ಹೀಗೆಲ್ಲ ಅನೇಕ ಕಾರಣಗಳು ಜ್ಞಾನವು ದೃಢವಾಗದಿರುವದಕ್ಕೆ ಕಂಡು ಬರುವವು. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯ ಅಡ್ಡಿಯನ್ನು ನಿವಾರಿಸುವದಕ್ಕೆ ಶ್ರವಣಾದಿಗಳ ಆವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು.)

ಶಾಖಾಭೇದಾತ್ ಕಾಮಭೇದಾತ್ ಶ್ರುತಂ ಕರ್ಮಾನ್ಯಥಾನ್ಯಥಾ |

ಏವಮತ್ರಾಪಿ ಮಾ ಶಂಕೀತ್ಯತಃ ಶ್ರವಣಮಾಚರೇತ್ ||೧೦೦||

ವೇದದ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಶಾಖೆಗಳಿಂದ ನೋಡಿದರೆ ಹಾಗೂ ಕಾಮನಾ ಭೇದಗಳಿಂದ ನೋಡಿದರೆ ಒಂದೊಂದಕ್ಕೂ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಕರ್ಮಗಳಿರುವವೆಂದು ಹೇಳಿದೆ. ಅದರಂತೆ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವದೆಂದು ಸಂದೇಹ ತಾಳುವದು ಬೇಡ. ಅದುದರಿಂದ ಶ್ರವಣದ ಆವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು.

(ಏಕ ಶಾಖೆಯಿಂದ ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಹೋತೃವಿನಿಂದಾಗುವ ಕರ್ಮವು ಹೌತ್ರವೆನಿಸುವದು. ಯಜುಃಶಾಖೆಯಿಂದ ಅಗುವ ಅಧ್ವರ್ಯುವಿನ ಕರ್ಮವು

ಅಧ್ಯಯನವೆನಿಸುವದು. ಸಾಮವೇದದಿಂದಾಗುವ ಉದ್ಗಾತ್ಯವಿನ ಕರ್ಮವು ಔದ್ಗಾತ್ರವೆನಿಸುವದು. ಇನ್ನು ಕಾಮನಾಭೇದದಿಂದ ಮಳೆಯನ್ನು ಬಯಸಿ ಮಾಡುವದು 'ಕಾರೀರಿ' ಎಂಬ ಯಜ್ಞ. ಅನೇಕ ಪಶುಗಳ ಬಯಕೆಯಿಂದ ಮಾಡಬೇಕಾದುದು. "ಚಿತ್ರೇಷ್ಟಿ". ಆಯುಷ್ಯಾಭಿವೃದ್ಧಿಗೆ ಮಾಡಬೇಕಾದುದು "ಶತಕೃಷ್ಣಲ" ಎಂಬ ಯಜ್ಞ. ಇದರಂತೆಯೇ ಉಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿದ ತತ್ತ್ವವು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಎನ್ನುವ ಸಂದೇಹ ನಿವಾರಣೆಗೆ ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಶ್ರವಣ ಮಾಡಬೇಕು.)

—ಒಳ್ಳೆಯದು, ಶ್ರವಣವೆಂದರೇನು ?

ವೇದಾಂತಾನಾಮಕೇಷಾಣಾಮಾದಿಮುಧ್ಯಾವಸಾನತಃ |

ಬ್ರಹ್ಮಾತ್ಮನೈವ ತಾತ್ಪರ್ಯಮಿತಿ ಧೀಃ ಶ್ರವಣಂ—

ಭವೇತ್ ||೧೦೦||

ಎಲ್ಲ ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳ ಮೊದಲು—ಮಧ್ಯ—ಕೊನೆ (ಉಪಕ್ರಮೋಪಸಂಹಾರ) ಗಳನ್ನು ವಿಚಾರಮಾಡಿ ನೋಡಿದರೆ ಎಲ್ಲ ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳು ಬ್ರಹ್ಮರೂಪನಾದ ಆತ್ಮನನ್ನು ಹೇಳುವದಕ್ಕೇ ಯತ್ನ ಮಾಡುವೆ ಎಂಬ ಬುದ್ಧಿಯುಂಟಾಗುವದೇ ಶ್ರವಣವೆನಿಸುವದು.

—ಇಂಥ ಶ್ರವಣವನ್ನು ಎಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ ?

ಸಮನ್ವಯೋಽಧ್ಯಾಯ ಏತತ್ ಸೂಕ್ತಂ ಧೀಸ್ವಾಸ್ಥ್ಯಕುರಿಭಿಃ |

ತರ್ಕೈಃ ಸಂಭಾವನಾರ್ಥಸ್ಯ ದ್ವಿತೀಯಾಧ್ಯಾಯ ಈರಿತಾ ||೧೦೧||

ಇದು ಉತ್ತರಮೀಮಾಂಸೆಯ (ಎಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರದ) "ಸಮನ್ವಯ" ಎಂಬ ಮೊದಲನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಚೆನ್ನಾಗಿ ವರ್ಣಿತವಾಗಿದೆ. ಎರಡನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಸಮಾಧಾನಗೊಳಿಸುವ ತರ್ಕಗಳಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಸಿದ್ಧಮಾಡಲಾಗಿದೆ.

—ಮುಂದಿನ ಎರಡು ಶ್ಲೋಕಗಳಿಂದ ವಿಪರೀತ ಭಾವನೆಗಳನ್ನು ಹೇಳಿ ನಿವಾರಿಸುವ ಉಪಾಯ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಬಹು ಜನ್ಮದ್ವಾಭಾಸಾಪ್ತೇಹಾದಿಷ್ಟಾತ್ಮಧೀಃ ಪ್ಲವಾತ್ |

ಪುನಃ ಪುನರುದೇಶ್ಯೇನಂ ಜಗತ್ ಸತ್ಯತ್ವಧೀರಪಿ ||೧೦೨||

ಅನೇಕ ಜನ್ಮಗಳಲ್ಲಿಯ ಬಲವಾದ ಅಭ್ಯಾಸದ ಮೂಲಕ ದೇಹ ಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ತಟ್ಟನೆ ಆತ್ಮಬುದ್ಧಿಯು ಹುಟ್ಟುವದು. ಅದರಂತೆ ಜಗತ್ತು ಸತ್ಯವಾಗಿದೆ ಎಂಬ ಬುದ್ಧಿಯು ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುವದು.

ವಿಪರೀತಾ ಭಾವನೇಯಮೈಕಾಗ್ರಾತ್ ಸಾ ನಿವರ್ತತೇ |

ತತ್ಪೋಷದೇಶಾತ್ ಪ್ರಾಗೇವ ಭವತ್ಯೇತದುಪಾಸನಾತ್ ||೧೦೪||

ಇದೇ ವಿಪರೀತ ಭಾವನೆಯು. ಇದು ಬ್ರಹ್ಮದ ಕಡೆಗೆ ಮನಸ್ಸು ಒಮ್ಮುಖ (ಏಕಾಗ್ರ) ವಾಗುವದರಿಂದ ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟುವದು. ತತ್ಪೋಷದೇಶದ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿಯೂ ಈ ಏಕಾಗ್ರತೆಯು ಸಗುಣೋಪಾಸನೆಯಿಂದ ಹುಟ್ಟಿಬಲ್ಲದು.

—ಇದೆಲ್ಲ ನಿಮಗೆ ತಿಳಿದ ಬಗೆ ?

ಉಪಾಸ್ತಯೋಽತ ಏವಾತ್ರ ಬ್ರಹ್ಮಶಾಸ್ತ್ರೇಽಪಿ ಚಿಂತಿತಾಃ |

ಪ್ರಾಗನಭ್ಯಾಸಿನಃ ಪಶ್ಚಾದ್ ಬ್ರಹ್ಮಾಭ್ಯಾಸೇನತದ್ಭವೇತ್ ||೧೦೫||

ಈ ಕಾರಣಕ್ಕಾಗಿಯೇ ನಿರ್ಗುಣ ಬ್ರಹ್ಮ ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಕೂಡ ಉಪಾಸನೆಯ ವಿಚಾರಗಳು ಬಂದಿರುವವು. ಮೊದಲೇ ಏಕಾಗ್ರತೆಯ ಅಭ್ಯಾಸ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳದವರಿಗೆ, ಹಿಂದಿನಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಾಭ್ಯಾಸಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇದು ಸಾಧಿಸುವದು.

—ಬ್ರಹ್ಮಾಭ್ಯಾಸದ ಸ್ವರೂಪ.

ತಚ್ಚಿಂತನಂ ತತ್ಕಥನ ಮನೋನೈವಂ ತತ್ಪ್ರಬೋಧನಮ್ |

ಏತದೇಕಪರತ್ವಂ ಚ ಬ್ರಹ್ಮಾಭ್ಯಾಸಂ ವಿದುರ್ಬುಧಾಃ ||೧೦೬||

ಬ್ರಹ್ಮವೇ ನಾನೆಂದು ಚಿಂತಿಸುವದು, ಸಜ್ಜನರಿಗೆ ಅದನ್ನು ಹೇಳುವದು, ಅದರ ವಿಷಯವನ್ನೇ ಒಬ್ಬರಿಂದೊಬ್ಬರು ತಿಳಿಯುವದು ಮತ್ತು ಅಂತರಾತ್ಮನಲ್ಲಿಯೇ ಬೆರೆತುಕೊಂಡಿರುವದು. ಇದಕ್ಕೆ ಬ್ರಹ್ಮಾಭ್ಯಾಸವೆಂದು ಕೂಡಿತರು ಹೇಳುವರು.

—ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿಯೇ ಬೆರೆತಿರುವದು ಹೇಗೆ ? ಎಂದರೆ ಕ್ರುತಿಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ತಮೇವ ಧೀರೋ ವಿಜ್ಞಾಯ ಪ್ರಜ್ಞಾಂ ಕುರ್ವೀತ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಃ |

ನಾನುಧ್ಯಾಯಾದ್ಯಹೂನ್ ಕಬ್ಧಾನ್ ವಾಚೋ ವಿಗ್ಲಾಪನಂ

ಹಿ ತತ್ ||೧೦೭||

ಬುದ್ಧಿವಂತನಾದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನು ತನ್ನೊಳಗಿನ ಆತ್ಮನನ್ನು ತಿಳಿದು ಕೊಂಡು ಅವನಲ್ಲಿ ಏಕಾಗ್ರತೆಯನ್ನು ಸಾಧಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಬಹಳಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಪತಿಸಬಾರದು. ಅದು ವಾಣಿಗೆ ಬರೀ ಆಯಾಸ ಮಾತ್ರ.

(ಧೀರಃ- ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಾದಿ ಸಾಧನ ಸಂಪನ್ನ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಃ-ಬ್ರಹ್ಮವಾಗಬೇಕೆಂದು ಬಯಸುವ ಮುಮುಕ್ಷು.)

—ಹೀಗೆ ಏಕಾಗ್ರತೆಯನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಹೇಳಿ ಸ್ಮೃತಿಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಅನನ್ಯಾಶ್ಚಿಂತಯಂತೋ ಮಾಂ ಯೇ ಜನಾಃ ಪರ್ಯುಪಾಸತೇ |
ತೇಷಾಂ ನಿತ್ಯಾಭಿಯುಕ್ತಾನಾಂ ಯೋಗಕ್ಷೇಮಂ ವಹಾ
ಮ್ಯಹಮ್ ||೧೦೮||

ಮತ್ತೊಂದನ್ನು ಆಪೇಕ್ಷಿಸದೆ ಯಾರು ನನ್ನ ಉಪಾಸನೆಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿರುವರೋ ಅವರಿಗೆ ಇಲ್ಲದುದನ್ನು ದೊರಕಿಸುವ, ಇದ್ದುದನ್ನು ಕಾಪಾಡುವ ಭಾರವನ್ನು ನಾನು ಹೊಗುತ್ತೇನೆ.

(‘ಅನನ್ಯಾಃ ಎಂದರೆ ನಾನು ಬ್ರಹ್ಮವಾಗಿದ್ದೇನೆ ಎಂಬ ತಿಳಿವಳಿಕೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿ, ನನ್ನ ರೂಪವೇ ಆಗಿ ಯಾರು ನನ್ನರೂಪವೇ ಆಗಿ ನನ್ನ ಚಿಂತನದಲ್ಲಿದ್ದು ಉಪಾಸನೆಮಾಡುತ್ತಿರುವರೋ ಅಂಥವರ ಯೋಗ-ಕ್ಷೇಮವನ್ನು ನಾನು ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತೇನೆ.)

—ಈ ಶ್ರುತಿ ಸ್ಮೃತಿ ವಚನಗಳ ಶಾತ್ಪರ್ಯ

ಇತಿ ಶ್ರುತಿಸ್ಮೃತೀ ನಿತ್ಯಮಾತ್ಮನೈಕಾಗ್ರತಾಂ ಧಿಯಃ |

ವಿಧತ್ತೋ ವಿಪರೀತಾಯಾ ಭಾವನಾಯಾಃ—

ಕ್ಷಯಾಯ ಹಿ ||೧೦೯||

ಹೀಗೆ ಶ್ರುತಿ-ಸ್ಮೃತಿಗಳು ವಿಪರೀತ ಭಾವನೆಗಳನ್ನು ನಾಶಗೊಳಿಸುವ ದಕ್ಕಿ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಏಕಾಗ್ರಗೊಳಿಸಬೇಕೆಂದು ನಿತ್ಯವಿಧಾನವನ್ನು ಮಾಡುವವು.

—ದೇಹವೇ ನಾನೆಂಬ ಬುದ್ಧಿಗೂ, ಜಗತ್ತು ಸತ್ಯವೆಂಬ ಬುದ್ಧಿಗೂ ವಿಪರೀತ ಭಾವನೆಗಳೆಂದು ಹೇಳಲು ಕಾರಣವೇನು?

ಯದ್ಯಥಾ ವರ್ತತೇ ಸತ್ಯ ತತ್ತ್ವಂ ಹಿತ್ವಾನ್ಯಥಾತ್ವಧೀಃ |

ವಿಪರೀತಾ ಭಾವನಾ ಸ್ಯಾತ್‌ಪಿತ್ರಾದಾವರಿಧೀ-

ಯಥಾ ||೧೦೦||

ಯಾವುದು ಹೇಗಿರುವದೋ ಆ ತತ್ವವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಅದರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ತಪ್ಪು ತಿಳಿವಳಿಕೆ ಕೂಡಿರುವದು ವಿಪರೀತಭಾವನೆ ಹೇಗಂದರೆ ತಂದೆ-ತಾಯಿ ಮೊದಲಾದವರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ವೈರತ್ವ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ತಿಳಿವಂತೆ.

(ಸಿಂಪು-ಹಗ್ಗ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಬೆಳ್ಳಿ-ಹಾವು ಮುಂ. ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ತಾಳುವದು ವಿಪರೀತಭಾವನೆ. ತಂದೆ-ತಾಯಿ ಶತ್ರುಗಳಲ್ಲವೆಂದು ಲೋಕಪ್ರಸಿದ್ಧಿ. ಅಂಥವರಲ್ಲಿ ತಪ್ಪು ತಿಳಿವಳಿಕೆಯಿಂದ ಶತ್ರುತ್ವಭಾವನೆಯನ್ನು ಮಾಡುವದಕ್ಕೂಡ ವಿಪರೀತಭಾವನೆಯೇ)

ಇದನ್ನು ಆತ್ಮನಿಗೆ ಹೊಂದಿಸುವುದೇ?

ಆತ್ಮಾದೇಹಾದಿಭಿನ್ನೋಽಯಂ ಮಿಥ್ಯಾ ಚೇದಂ ಜಗತ್ತಯೋಃ |

ದೇಹಾದ್ಯಾತ್ಮತ್ವಸತ್ಯತ್ವಧೀರ್ವಿಪರ್ಯಯಭಾವನಾ ||೧೦೧||

ಈ ಆತ್ಮನು ದೇಹ-ಇಂದ್ರಿಯ ಮುಂ-ಗಳಿಂದ ಬೇರೆ ಮತ್ತು ಈ ಜಗತ್ತು ಸುಳ್ಳಾದದು. ಅದರಿಂದ ಇವುಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ದೇಹವೇ ನಾನೆಂಬ ಬುದ್ಧಿ, ಜಗತ್ತು ಸತ್ಯವೆಂಬ ಬುದ್ಧಿ ಇರುವುದೇ ವಿಪರೀತ ಭಾವನೆಯು.

—ಹಿಂದೆ ಇವುಗಳ ನಿವಾರಣೋಪಾಯ ಏಕಾಗ್ರತೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಅದನ್ನೇ ಈಗ ಸ್ಪಷ್ಟಗೊಳಿಸುತ್ತಾರೆ.

ತತ್ವಭಾವನಯಾ ನಶ್ವೇತ್‌ಸ್ಯಾತೋದೇಹಾತಿರಿಕ್ತತಾಮ್ |

ಆತ್ಮನೋಭಾವಯೇತ್ತದ್ವನ್‌ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಂ ಜಗತೋಽ-

ನಿಶಮ್ ||೧೦೨||

ಈ ವಿಪರೀತ ಭಾವನೆಯು ತತ್ವ ಚಿಂತನೆಯಿಂದ ನಾಶವಾಗುವದು. ಅದುದರಿಂದ ಆತ್ಮನು ದೇಹಾದಿಗಳಿಗಿಂತ ಭಿನ್ನನೆಂದೂ, ಜಗತ್ತೆಲ್ಲ ಸುಳ್ಳಾದುದೆಂದೂ ಯಾವಾಗಲೂ ಭಾವಿಸಬೇಕು.

—ಒಳ್ಳೇದು. ಜಪ ಮುಂತಾದವುಗಳಂತೆ ಆ ಭಾವನೆಗೆ ಕೆಲವು ವಿಶೇಷ ನಿಯಮಾದಿಗಳೇನಾದರೂ ಬೇಕೇನು?

ಕಿಂ ಮಂತ್ರಜಪವನ್ನೂರ್ತಿಧ್ಯಾನವದ್ವ್ಯಾತ್ಮಭೇದಧೀಃ |
 ಜಗನ್ನಿತ್ಯಾತ್ಮಧೀಶ್ವಾತ್ರ ವ್ಯಾವರ್ತ್ಯಾ ಸ್ಯಾದುತಾನ್ಯಥಾ ||೧೧೩||
 ದೇಹಮೊದಲಾದವುಗಳಿಗಿಂತ ಆತ್ಮನು ಬೇರೆ ಎಂದೂ, ಜಗತ್ತು
 ಸುಳ್ಳಾಗಿರುವದೊ, ಮಂತ್ರದ ಜಪದಂತೆ ಅಥವಾ ಮೂರ್ತಿಧ್ಯಾನದಂತೆ
 ನಿತ್ಯವೂ ಅಭ್ಯಾಸ ಮಾಡಬೇಕೋ ಅಥವಾ ಬೇರೆ ರೀತಿಯಾಗಿಯೋ?

ಫಲವು ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿರುವದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ನಿಯಮ ನಿರ್ಬಂಧಗಳಿಲ್ಲ.

ಅನ್ಯಥೇತಿ ವಿಜಾನೀಹಿ ದೃಷ್ಟಾರ್ಥತ್ವೇನ ಬುಕ್ತಿವತ್ |

ಬುಭುಕ್ಷುರ್ಜಪವದ್ಭುಂಕ್ತೇ ನಕಶ್ಚಿನ್ನಿಯತಃ—

ಕ್ಷಚಿತ್ ||೧೧೪||

ಊಟಮಾಡಿದಂತೆ ಇಲ್ಲಿ ಫಲವು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿರುವದರಿಂದ 'ಬೇರೆರೀತಿ'
 ಎಂದು ತಿಳಿ. ನಿಯಮಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಜಪಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡುವಂತೆ
 ಅತಿತಯ ಹಸಿದವನು ಎಂದಿಗೂ ಊಟ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ.

(ಪ್ರತಿ-ಸ್ತುತಿಗಳಲ್ಲಿ ಊಟದ ಬಗೆಗೂ ಕೆಲವು ನಿಯಮಗಳಿವೆ.
 ಇದ್ದರೂ ಹೊಟ್ಟೆತುಂಬುವದಕ್ಕೆ ಹೇಗೆ ಉಣ್ಣಬೇಕೋ ಹಾಗೆ ಉಣ್ಣುವುದು
 ಸರಿ. ಇಲ್ಲಿ ನಿಯಮಾದಿಗಳೇನೂ ಇಲ್ಲ.)

—ಇದನ್ನೇ ವಿಸ್ತರಿಸಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಅಶ್ವಾತಿ ವಾ ನವಾಶ್ವಾತಿ ಭುಂಕ್ತೇ ವಾ ಸ್ವೇಚ್ಛಯಾನ್ಯಥಾ |
 ಯೇನ ಕೇನ ಪ್ರಕಾರೇಣ ಕ್ಷುಧಾಮಪನೀನೀಷತಿ ||೧೧೫||

ಅನ್ನವಿದ್ದರೆ ಉಣ್ಣುವನು, ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಇಲ್ಲ. ಅಥವಾ ಅನ್ಯ ರೀತಿ
 ಯಿಂದ ತನ್ನ ಇಚ್ಛೆಗೆ ಬಂದಂತೆ ಊಟಮಾಡುವನು. ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಯಾವದಾ
 ದರಿಂದೂ ಉಪಾಯದಿಂದ ತನ್ನ ಹಸಿವೆಯನ್ನಡಗಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಅವನು
 ಯತ್ನಿಸುವನು.

(ಊಟದ ವಿಷಯವು ಜಪಾದಿಗಳಿಗಿಂತ ಬೇರೆ. ಹಸಿವೆಯಡಗಬೇಕು
 ಎಂಬ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಫಲಕ್ಕೆ ಊಟಮಾಡಬೇಕೆಂಬುದೇ ಕರ್ತವ್ಯ. ಇನ್ನು ಊಟದ
 ವಿಷಯದಲ್ಲಿರುವ ಶಾಸ್ತ್ರೀಕೃತ ನಿಯಮಗಳು ಪರಲೋಕದ ಗತಿಗೆ ಕಾರಣ
 ವಾಗುತ್ತವೆ.)

—ಆದರೆ ಜಪ ಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ರೀತಿ.

ನಿಯಮೇನ ಜಪಂ ಕುರ್ಯಾದಕೃತೌ ಪ್ರತ್ಯವಾಯತಃ |

ಅನ್ಯಥಾಕರಣೇನರ್ಥಃ ಸ್ವರವರ್ಣವಿಪರ್ಯಯಾತ್ ||೧೧೬||

ನಿಯಮಬದ್ಧರಾಗಿ ಜಪಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ಹಾಗೆ ಮಾಡದೇ ಹೋದಲ್ಲಿ ಫಲಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಿಯುಂಟಾಗುವದು. ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲದ ರೀತಿಯಿಂದ ಮಾಡಿದರೆ ಸ್ವರ-ವರ್ಣಗಳ ಉಚ್ಚಾರದಲ್ಲಿ ಲೋಪವುಂಟಾಗಿ ಅನರ್ಥಕ್ಕೆ ದಾರಿಯಾಗುವದು.

(“ಮಂತ್ರೋ ಹೀನಃ ಸ್ವರತೋ ವರ್ಣತೋವಾ” ಇತ್ಯಾದಿ ಶಿಕ್ಷಾ ವಚನದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ ಅದು ವಾಗ್ವ್ಯಕ್ರವಾಗಿ ಯಜಮಾನನನ್ನು ಕೊಲ್ಲ ಬಹುದು.)

—ಹಸಿವೆಯು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ಬಾಧಿಸುತ್ತಿರುವದರಂದ ಅದನ್ನು ನಿವಾರಿಸಲು ಸ್ವೇಚ್ಛೆಯಾಗಿ ಉಣ್ಣಬಹುದು ಎನ್ನುವದು ಸರಿ. ಆದರೆ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣದ ತೊಂದರೆಯನ್ನು ಕೊಡುವ ವಿಪರೀತ ಭಾವನೆಯನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸಲು ಬ್ರಹ್ಮಾಭ್ಯಾಸವನ್ನು ನಿಯಮದಿಂದ ಮಾಡುವದು ಉಚಿತವಲ್ಲವೇ ?

ಹೃಥೇವ ದೃಷ್ಟಬಾಧಾಕೃದ್ವಿಪರೀತಾ ಚ ಭಾವನಾ |

ಜೇಯಾ ಕೇನಾಪು ಷಾಯೇನ ನಾಸ್ತತ್ರಾನುಷ್ಠಿತೇಃ

ಕ್ರಮಃ ||೧೧೭||

ವಿಪರೀತಭಾವನೆಯು ಕೂಡ ಹಸಿವೆಯಂತೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ಬಾಧೆಯುಂಟುಮಾಡುವಂಥದೇ ಆಗಿದೆ. ಅದುದರಿಂದ ಯಾವದಾದರೂ ಒಂದು ಉಪಾಯದಿಂದ ಅದನ್ನು ಗೆಲ್ಲಬೇಕು. ಇಲ್ಲಿ ಅನುಷ್ಠಾನದ ಕ್ರಮವೇನೂ ಇಲ್ಲ.

—ಹಾಗಾದರೆ ಅದನ್ನು ಗೆಲ್ಲಲು ಉಪಾಯವೇನು ?

ಉಪಾಯಃ ಪೂರ್ವಮೇವೋಕ್ತಸ್ತಚ್ಚಿಂತಾ ಕಥನಾದಿಕಃ |

ಏತದೇಕಪರತ್ವೇಽಪಿ ನಿರ್ಬಂಧೋ ಧ್ಯಾನವನ್ನಹಿ ||೧೧೮||

ಅದರದೇ (ಬ್ರಹ್ಮದೇ) ಚಿಂತನೆ, ಅದರದೇ ಕಥನ ಇತ್ಯಾದಿ ಉಪಾಯಗಳನ್ನು ಮೊದಲೇ (೧೦೬ನೇ ಶ್ಲೋ.) ಹೇಳಿದೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ಏಕಾಗ್ರತೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದರೂ ಧ್ಯಾನದಲ್ಲಿಯಂತೆ ಬಲವಾದ ನಿರ್ಬಂಧವಿಲ್ಲ.

—ಧೈಯವನ್ನು ಚಿಂತಿಸುವದೇ ಧ್ಯಾನದ ಸ್ವರೂಪವಾಗಿದೆ. ಹೀಗಿರಲು
ಅದರಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ನಿಯಮಾದಿಗಳೇನು ?

ಮೂರ್ತಿಪ್ರತ್ಯಯಸಾಂತತ್ಯಮನ್ಯಾನಂತರಿತಂ ಭಿಯಃ |

ಧ್ಯಾನಂ ತತ್ರಾತಿ ನಿರ್ಬಂಧೋ ಮನಸಶ್ಚಂಚಲಾತ್ಮನಃ ||೧೧೯||

ಮತ್ತೊಂದು ಬುದ್ಧಿ ವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಬರಗೊಡದಂತೆ ಧೈಯಮೂರ್ತಿಯ
ಕಡೆಗೆ ಬುದ್ಧಿ ವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಸಂತತಧಾರೆಯಾಗಿ ಹರಿಸುವದೇ ಧ್ಯಾನವು. ಅಲ್ಲಿ
ಬಹಳ ಚಂಚಲವಾದ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಕಟ್ಟಿಹಾಕಿದಂತೆ ಬಹಳ ನಿರ್ಬಂಧ
ವಾಗುವದು.

—ಮನಸ್ಸು ಬಹಳ ಚಂಚಲವೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಭ. ಗೀತೆಯ ಪ್ರಮಾಣ.

ಜಂಜಲಂ ಹಿ ಮನಃ ಕೃಷ್ಣ ಪ್ರಮಾಥಿ ಬಲವದ್‌ದೃಢಮ್ |

ತಸ್ಯಾಹಂ ನಿಗ್ರಹಂ ಮನ್ಯೇ ವಾಯೋರಿವ ಸುದುಷ್ಕ--

ರಮ್ ||೧೨೦||

ಕೃಷ್ಣ ! ಮನಸ್ಸು ಬಹಳ ಚಂಚಲ. ವ್ಯಾಕುಲಗೊಳಿಸುವಂಥದು.
ಬಹಳ ಬಲಶಾಲಿ ಮತ್ತು ಹಟಮಾರಿ. ಅದನ್ನು ಬಿಗಿ ಹಿಡಿಯುವದೆಂದರೆ
ಗಾಳಿಯ ಮೊಟ್ಟೆಕಟ್ಟಿದಂತೆ ಬಹಳ ಕಠಿಣವೆಂದು ನಾನು ತಿಳಿಯುತ್ತೇನೆ.

—ಇಂಥದೇ ಯೋಗವಾಸಿಷ್ಠ ವಚನ.

ಅಪ್ಯಬ್ಧಿಪಾನಾನ್ಮಹತಃ ಸುಮೇರೂನ್ಮೂಲನಾದಪಿ |

ಅಪಿ ವತ್ಸ್ಯತನಾತ್‌ಸಾಧೋ ವಿಷಮುಚ್ಚಿತ್ತನಿಗ್ರಹಃ ||೧೨೧||

ಎಲೆ ಸಾಧುವೇ: ಮಹಾಸಾಗರವನ್ನು ಕುಡಿಯುವದಕ್ಕಿಂತ, ಸುಮೇರು
ಪರ್ವತವನ್ನು ಕಿತ್ತಿಡುವದಕ್ಕಿಂತ, ಅಗ್ನಿಭಕ್ಷಣ ಮಾಡುವದಕ್ಕಿಂತ, ಮನ
ಸ್ಸನ್ನು ಬಿಗಿ ಹಿಡಿಯುವದು ಕಠಿಣ.

(ಯೋಗ ವಾ. ವೈರಾಗ್ಯ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ಈ ಶ್ಲೋಕವಿದೆ.)

—ಬ್ರಹ್ಮಾಭ್ಯಾಸವು ಧ್ಯಾನಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆ ಎಂದು ತೋರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಕಥನಾದೌನ ನಿರ್ಬಂಧಃ ಶೃಂಖಲಾಬದ್ಧದೇಹವತ್ |

ಕಿಂತ್ಯನಂತೇತಹಾಸಾದ್ವೈರ್ವಿನೋದೋನಾಟ್ಯ--

ವದ್ಧಿಯಃ ||೧೨೨||

ದೇಹಕ್ಕೆ ಬೇಡಿಹಾಕಿದರೆ ಹೇಗೆ ನಿರ್ಬಂಧವಾಗುವದೋ ಹಾಗೆ ಬ್ರಹ್ಮ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಚಿಂತಿಸುವ ಮತ್ತು ಹೇಳುವ ಬ್ರಹ್ಮಾಭ್ಯಾಸದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಬಂಧ ವಿಲ್ಲ, ತಿರುಗಿ ನಾಟಕದಂತೆ ಪುರಾಣೇತಿಹಾಸಗಳಲ್ಲಿಯ ಸತ್ಪುರುಷರ ಕಥೆಗಳಿಂದ ಬುದ್ಧಿಗೆ ವಿನೋದವೆನಿಸುವದು.

(ಬ್ರಹ್ಮಾಭ್ಯಾಸವು ಕ್ರೀಡೆಯ ವಿಷಯವಾಗುವದೆಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ.)

—ಕಥಾಶ್ರವಣಾದಿಗಳಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸು ಇರಬೇಕೆಂಬ ನಿಯಮವು ತಪ್ಪು ಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲವೇ ?

ಚಿದೇವಾತ್ಮಾ ಜಗನ್ನಿತ್ಯೇತತ್ಪತ್ರ ಪರ್ಯವಸಾನತಃ |

ನಿದಿಧ್ಯಾಸನವಿಕ್ಷೇಪೋ ನೇತಿಹಾಸಾದಿಭಿರ್ಭವೇತ್ ||೧೨೩||

ಆ ಇತಿಹಾಸ ಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲಿಯ ಕಥೆಗಳ ಮುಗಿತಾಯವು 'ಚೈತನ್ಯ'ವೇ ಆತ್ಮ, ಜಗತ್ತು ಸುಳ್ಳು ಎಂಬ ಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಾಗುವದರಿಂದ, ಇತಿಹಾಸಗಳಿಂದ ತದೇಕ ಪರತ್ವಕ್ಕೆ ಬಾಧೆ ಬರುವದಿಲ್ಲ.

—ಹೀಗಂದುಬಿಟ್ಟರೆ ಕೃಷಿ-ವಾಣಿಜ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕಾದೀತಲ್ಲ.

ಕೃಷಿ-ವಾಣಿಜ್ಯ-ಸೇವಾದೌ ಕಾವ್ಯ-ತರ್ಕಾದಿಕೇಷು ಚ |

ವಿಕ್ಷಿಪ್ಯತೇ ಪ್ರವೃತ್ತಾಧೀಸ್ತೌಸ್ತತ್ಸ್ಮತ್ಕೃತ್-

ಸಂಭವಾತ್ ||೧೨೪||

ಒಕ್ಕಲುತನ, ವ್ಯಾಪಾರ, ನೌಕರಿ ಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಕಾವ್ಯ-ತರ್ಕ ಮುಂತಾದವುಗಳ ಅಭ್ಯಾಸದಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸುಹಾಕಿದರೆ ಬುದ್ಧಿ ಕೆಡುವದು ಎಂದರೆ “ನಾನು ಬ್ರಹ್ಮ”ವೆಂಬ ನೆನಪನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಬಿಡುವದು. ಅದುದರಿಂದ ಆ ಕಾರ್ಯಗಳ ಯೋಗದಿಂದ ತತ್ವದ ನೆನಪು ಬರುವದು ಅಸಂಭವನೀಯ.

—ಹಾಗಿದ್ದರೆ ಅವುಗಳನ್ನು ಬಿಡಬಹುದು. ಊಟ ಮೊದಲಾದವನ್ನು ಮಾಡುವಾಡು ಕೂಡ ತತ್ವದ ನೆನಪು ಇರುವದಿಲ್ಲ. ಎಂದಮೇಲೆ ಇವುಗಳನ್ನೂ ಬಿಡಬೇಕಾಯಿತೇ ?

ಅನುಸಂದಧತ್ಯೆವಾತ್ರ ಭೋಜನಾದೌ ಪ್ರವರ್ತಿತುಮ್ |

ತತ್ಕೃತೇತತ್ಕೃತವಿಕ್ಷೇಪಾಭಾವಾದಾಶು ಪುನಃ ಸ್ಮೃತೇಃ ||೧೨೫||

ಬ್ರಹ್ಮಾನುಸಂಧಾನ ಮಾಡುವವರಿಗೆ ಹಾಗೆ ಮಾಡುತ್ತಲೇ ಉಟಿ ಮೊದಲಾದವನ್ನು ನೆರವೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವದು ಶಕ್ಯ. ಯಾಕಂದರೆ ಅಲ್ಲಿ ಬುದ್ಧಿಗೆ ಅತ್ಯಂತ ವಿಕ್ಷೇಪವಾಗುವದಿಲ್ಲ. ಅದುದರಿಂದ ಮರಳಿ ಅನುಸಂಧಾನವನ್ನು ನೆನಪುಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು.

—ವಿಕ್ಷೇಪವು ಆ ವೇಳೆಯಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಒಪ್ಪೋಣ. ಆದರೆ ತತ್ವದ ವಿಸ್ತೃತಿಯಾಗಿರುವದರಿಂದ ಪುರುಷಾರ್ಥ ಹಾನಿಯಾಗಲಾರದೇ ?

ತತ್ವವಿಸ್ತೃತಿಯಾದ್ರೂ ನಾನಾರ್ಥಃ ಕಿಂ ತು ವಿಪರ್ಯಯಾತ್ |
ವಿಪರ್ಯಯೇತುಂ ನ ಕಾಲೋಽಸ್ತಿ ರ್ಘುಟಿಸ್ತರತಃ ಕ್ಷಚಿತ್ ||೧೨೬||

ತತ್ವವನ್ನು ಮರೆತಮಾತ್ರದಿಂದ ಅಂಥ ದೊಡ್ಡ ಅನರ್ಥವೇನೂ ಇಲ್ಲ. ವಿಪರೀತ ಭಾವನೆ ಎಂದರೆ ದೇಹವೇ ನಾನು ಎಂಬ ಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ಮಾತ್ರ ಅನರ್ಥವಿದೆ. ಕೂಡಲೇ ತತ್ವವನ್ನು ನೆನೆದುಕೊಳ್ಳುವವನಿಗೆ ವಿಪರೀತ ಭಾವನೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಕಾಲಾವಕಾಶವಿಲ್ಲ ?

—ಇದೇ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ಕಾವ್ಯ-ತರ್ಕಾದಿಗಳ ಅಭ್ಯಾಸದಲ್ಲಿ ಯಾಕೆ ಉಪಯೋಗಿಸಬಾರದು ?

ತತ್ವಸ್ತುತೇರವಸರೋ ನಾಸ್ತುನ್ಯಾಭ್ಯಾಸಶಾಲಿನಃ |
ಪ್ರತ್ಯುತ್ಥಾಭ್ಯಾಸಫಾತಿತ್ವಾದ್ಯಲಾತ್ ತತ್ವಮುಪೇಕ್ಷ್ಯತೇ ||೧೨೭||

ಕಾವ್ಯ-ತರ್ಕ ಮೊದಲಾದ ಅನ್ಯ ವಿಷಯಗಳ ಅಭ್ಯಾಸವನ್ನು ಮಾಡುವವರಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪವನ್ನು ನೆನೆದುಕೊಳ್ಳಲಿಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವೇ ದೊರೆಯುವದಿಲ್ಲ. ತಿರುಗಿ ಕೇಳಿದರೆ ಬ್ರಹ್ಮವಿಚಾರವು ಆ ಅಭ್ಯಾಸಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಿಯುಂಟು ಮಾಡುವದರಿಂದ ಬಲಾತ್ಕಾರವಾಗಿ ತತ್ವವನ್ನು ಹಿಂದೂಡಬೇಕಾಗುವದು.

—ಬ್ರಹ್ಮಾನುಸಂಧಾನಕ್ಕೆ ವಿರೋಧವಾದ ಎಲ್ಲ ವಾಗ್ವ್ಯಾಪಾರಗಳೂ ತ್ಯಾಜ್ಯವಾಗಿವೆ; ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಶ್ರುತಿ ಪ್ರಮಾಣವೂ ಇದೆ.

ತಮೇವೈಕಂ ವಿಜಾಣೀಥ ಹ್ಯನ್ಯಾ ನಾಚೋ ವಿಮುಂಚಥಾ |
ಇತಿಶ್ರುತಂ ತಥಾನ್ಯತ್ರ ವಾಚೋವಿಗ್ಲಾಪನಂ ತ್ವಿತಿ ||೧೨೮||

ಎರಡನೆಯದಿಲ್ಲವೆಂಬ ಆ ಒಬ್ಬ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನೇ - ತಿಳಿಯೋರಿ. ಬೇರೆ ಮಾಡು ಹಾಗೂ ಮಾಡುಗಳ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಬಿಡಿ. ಎರಡು ಶ್ರುತಿ.

ಅದರಂತೆ ಮತ್ತೊಂದುಕಡೆಗೆ “ಬಹಳಮಾತು ವಾಣಿಗೆ ವ್ಯರ್ಥಶ್ರಮ”ವೆಂದು ಹೇಳಿದೆ.

(ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಬಂದ ಪ್ರಮಾಣಗಳು ಯಜುರ್ವೇದ-ಅಥರ್ವಣ ವೇದದಲ್ಲಿವೆ.)

—ತತ್ತ್ವಾನುಸಂಧಾನವಿಲ್ಲದ ಊಟ ಮೊದಲಾದವನ್ನು ಬಿಡದಂತೆ ಇತರ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ಅಭ್ಯಾಸವನ್ನೂ ಮಾಡಬಹುದಲ್ಲ.

ಅಹಾರಾದಿತ್ಯಜನ್ಯವ ಜೀವೇತ್ ಶಾಸ್ತ್ರಾಂತರಂ ತ್ಯಜನ್ |

ಕಿಂ ನ ಜೀವಸಿ ಯೇನೈವಂ ಕರೋಷ್ಯತ್ರದುರಾಗ್ರ-

ಹಮ್ ||೧೨೯||

ಊಟ ಮೊದಲಾದವನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ಬದುಕುವದೇ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಕಾವ್ಯ-ತರ್ಕಾದಿಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ಬದುಕಲಾರೆಯಾ ? ಯಾವ ಕಾರಣದಿಂದ ಹೀಗೆ ಅನಾತ್ಮವಿದ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ದುರಾಗ್ರಹ ಮಾಡುತ್ತಿರುವೆ ?

—ಹಾಗಾದರೆ ತತ್ವಜ್ಞಾನಿ ಜನಕ ರಾಜನು ರಾಜ್ಯದಾಡಲಿತವನ್ನು ಸಾಗಿಸಿದನಲ್ಲ.

ಜನಕಾದೇಃ ಕಥಂ ರಾಜ್ಯಮಿತಿ ಚೇದ್ವೃಥಬೋಧತಃ |

ತಥಾ ತವಾಪಿ ಚೇತ್ತರ್ಕಂ ಪತಯದ್ವಾಕ್ಯಷಿಂಕುರು ||೧೩೦||

ಜನಕಾದಿಗಳು ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಹೇಗೆ ತಿಳಿದರೆಂದರೆ ಬಲವಾದ ಜ್ಞಾನ ದಿಂದ. ಅವರಂತೆ ನಿನಗೆ ಕೂಡ ಬಲವಿದ್ದರೆ ತರ್ಕವನ್ನಾಡರೂ ಓದು. ಕೃಷಿಯನ್ನಾಡರೂ ಮಾಡು.

—ಜಗತ್ತು ಸುಳ್ಳೆಂದು ತಿಳಿದಿರುವ ಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಹೇಗೆ ?

ಮಿಥ್ಯಾತ್ವವಾಸನಾದಾರ್ಥ್ಯೋಪ್ಪರಬ್ಧಕ್ಷಯಕಾಂಕ್ಷಯಾ |

ಅಕ್ಷಿತ್ಯಂತಃ ಪ್ರವರ್ತಂತೇ ತ್ವಸ್ತುಕರ್ಮಾನುಸಾರತಃ ||೧೩೧||

ಜಗತ್ತು ಸುಳ್ಳೆಂಬ ಭಾವನೆಯು ಬಲಿತಮೇಲೆ ಪ್ರಾರಬ್ಧ ಕರ್ಮವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುವದಕ್ಕಾಗಿ ನೋಂದುಕೊಳ್ಳದೇ ಜ್ಞಾನಿಗಳು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಪ್ರಾರಬ್ಧ ಕರ್ಮವಿರುವಂತೆ ವ್ಯವಹಾರಕ್ಕಿಳಿಯುವರು.

—ಹೀಗಿದ್ದರೆ ಆ ಜ್ಞಾನಿಗಳ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯು ಅನಾಚಾರದಲ್ಲಿ ಯಾಕಾಗಬಾರದು ?

ಅತಿಪ್ರಸಂಗೋ ಮಾ ಶಂಕ್ಯಃ ಸ್ವಕರ್ಮವಶವರ್ತಿನಾಮ್ |

ಅಸ್ತು ವಾ ಕೇನ ಶಕ್ಯೇತ ಕರ್ಮ ವಾರಯಿತುಂ ವದ ||೧೩೨||

ತಮ್ಮ ಪ್ರಾರಬ್ಧಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಅಧೀನರಾಗಿ ನಡೆಯುವ ಜ್ಞಾನಿಗಳು ದುರಾಚರಣೆ ಮಾಡಬಹುದೆಂದು ಸಂದೇಹ ತಾಳುವದು ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲ. ಅಥವಾ ಹಾಗೂ ಆಗಬಾರದೇಕೆ ? ಕರ್ಮಗತಿಯನ್ನು ತಪ್ಪಿಸುವದು ಯಾರಿಗೆ ಸಾಧ್ಯ ? ಹೇಳು.

—ಒಳ್ಳೆಯದು. ಪ್ರಾರಬ್ಧಕರ್ಮವನ್ನು ಮೀರುವದು ಯಾರಿಗೂ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲವೆಂದಮೇಲೆ ಜ್ಞಾನಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಜ್ಞಾನಿಗಳಲ್ಲಿ ಭೇದವೇನು ?

ಜ್ಞಾನಿನೋಽಜ್ಞಾನಿನಶ್ಚಾತ್ರ ಸಮೇ ಪ್ರಾರಬ್ಧಕರ್ಮಣಿ |

ನಕ್ಷೇತೋಜ್ಞಾನಿನೋಽಧೈರ್ಯಾನ್ಮೂಢಃ ಕ್ಲಿಶ್ಯತ್ಯ-

ಧೈರ್ಯತಃ ||೧೩೩||

ಪ್ರಾರಬ್ಧಕರ್ಮವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನಿಗಳು-ಅಜ್ಞಾನಿಗಳು ಸಮವಾದರೂ ಜ್ಞಾನಿಯು ಧೈರ್ಯದಿಂದ ಅದರ ಫಲವನ್ನು ಭೋಗಿಸುವಾಗ ದುಃಖಿಸುವದಿಲ್ಲ. ಅಜ್ಞಾನಿಯು ಅಧೈರ್ಯದಿಂದ ದುಃಖಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾಗುತ್ತಾನೆ.

—ಇದಕ್ಕೊಂದು ದೃಷ್ಟಾಂತ.

ಮಾರ್ಗೇ ಗಂತ್ರೋರ್ಧ್ವಯೋಃಶ್ರಾಂತೌ ಸಮಾಯಾಮಸ್ಯಃ-

ದೂರತಾಮ್ |

ಜಾನನ್ ಧೈರ್ಯಾದ್ ದ್ರುತಂ ಗಚ್ಛೇದನ್ಯಸ್ತಿಷ್ಠತಿ-

ದೀನಧೀಃ ||೧೩೪||

ದಾರಿನಡೆಯುತ್ತಿರುವ ಇಬ್ಬರಿಗೆ ಆಯಾಸವು ಅಷ್ಟೇ ಆದರೂ, ತಾನು ಹೋಗದೇಕಾದ ಊರು ಸಮೀಪದಲ್ಲಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿದವನು ಧೈರ್ಯದಿಂದ ಬೇಗ ಬೇಗ ನಡೆಯುತ್ತಾನೆ. ಆ ತಿಳಿವಳಿಕೆ ಇಲ್ಲದ ಇನ್ನೊಬ್ಬನು ದಣಿದು ಅಲ್ಲಿಯೇ ಕೂಡುತ್ತಾನೆ.

—ಹೀಗೆ ಪ್ರಕರಣಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ “ಆತ್ಮಾನಂಜೀತ್” ಇತ್ಯಾದಿ ಮಂತ್ರದ ಪೂರ್ವಾರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿ ಇನ್ನು ಉತ್ತರಾರ್ಥದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಆರಂಭಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಸಾಕ್ಷಾತ್ಪ್ರಾತ್ಯಾಧೀಃ ಸಮ್ಯಗವಿಪರ್ಯಯಬಾಧಿತಃ |

ಕಿಮಿಚ್ಛನ್ ಕಸ್ಯಕಾಮಾಯ ಶರೀರಮನುಸಂಜ್ವರೇತ್ ||೧೩೫||

ಆತ್ಮಸಾಕ್ಷಾತ್ಪ್ರಾತ್ಯಾಧೀಃ ಸಮ್ಯಗವಿಪರ್ಯಯಬಾಧಿತಃ (ದೇಹಾತ್ಮಬುದ್ಧಿ) ಗಳಿಂದ ಬಾಧೆಗೊಳಗಾದವನೂ, ವಿಪರೀತ ಭಾವನೆ ಸುಖವನ್ನು ಬಯಸಿ, ಯಾರಿಗಾಗಿ ದುಡಿದು ದೇಹವನ್ನು ಬಳಲಿಸಬೇಕು ?

—ಈ ಶ್ರುತಿಯ ಉತ್ತರಾರ್ಥದ ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ಜಗನ್ನಿತ್ಯಾತ್ಮಾಧೀಭಾವಾದಕ್ಷಿಪ್ತೌ ಕಾಮ್ಯಕಾಮುಕೌ |

ತಯೋರಭಾವೇ ಸಂತಾಪಃಶಾನ್ತ್ಯೇನ್ಮಿಶ್ನೇಹದೀಪವತ್ ||೧೩೬||

ಜಗತ್ತು ಸುಳ್ಳೆಂದು ತಿಳಿದಿರುವದರಿಂದ ಬಯಸತಕ್ಕ ಪದಾರ್ಥಗಳು ಮತ್ತು ಬಯಸತಕ್ಕವನು ಇಬ್ಬರನ್ನೂ ಶ್ರುತಿಯು ಅಲ್ಲಗಳೆಯುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಭೋಕ್ತಾ-ಭೋಗ್ಯ ಇವೆರಡೂ ಸುಳ್ಳಾದ ಮೇಲೆ ಎಷ್ಟೇ ತೀರಿದ ದೀಪದಂತೆ ದುಃಖವು ತಾನಾಗಿಯೇ ಶಾಂತವಾಗುವದು.

—ಕಾಮ್ಯ ಪದಾರ್ಥಗಳ ಅಭಾವದಿಂದ ಕಾಮನೆಗಳೂ ಅಡಗುವವೆಂದು ಅನುಭವವೆಲ್ಲಿದೆ ?

ಗಂಧರ್ವಪತ್ತನೇ ಕಿಂಚಿನ್ನೈಂದ್ರಜಾಲಿಕ ನಿರ್ಮಿತಮ್ |

ಜಾನನ್ ಕಾಮಯತೇ ಕಿಂತು ಜಿಹಾಸತಿ ಹಸನ್ನಿದಮ್ ||೧೩೭||

ಗಂಧರ್ವ ಪಟ್ಟಣದಲ್ಲಿ ಇವೆಲ್ಲ ವಸ್ತುಗಳು ಗಾಢವಾದ ವಿಜ್ಞೆಯಿಂದ ನಿರ್ಮಾಣವಾಗಿವೆ ಎಂದು ಅರಿತವನು ಅವುಗಳ ಇಚ್ಛೆ ಮಾಡುವದಿಲ್ಲ. ಅಲ್ಲದೇ ಆ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಕಂಡು ನಗುತ್ತ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ತ್ಯಾಗಮಾಡುತ್ತಾನೆ.

—ಇದೇ ದೃಷ್ಟಾಂತವನ್ನು ದಾಷ್ಟಾಂತಿಕದಲ್ಲಿ ಯೋಚಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಅಪಾತರಮಣೀಯೇಷು ಭೋಗೇಷ್ಟೇವಂ ವಿಚಾರವಾನ್ |

ನಾನುರಜ್ಜತಿ ಕಿಂತ್ವೇತಾನ್ ದೋಷದೃಷ್ಟಾನ್-

ಜಿಹಾಸತಿ ||೧೩೮||

ಹೀಗೆ ತೋರಿಕೆಗೆ ಮಾತ್ರ ಮನೋಹರವೆನಿಸುವ ಭೋಗ ಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ವಿಚಾರಶೀಲನು ಆಸಕ್ತನಾಗುವದಿಲ್ಲ. ಇಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ ಅವುಗಳನ್ನು ಬಿಡಲು ಇಚ್ಛಿಸುತ್ತಾನೆ.

—ವಿಷಯ ಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ದೋಷಗಳನ್ನು ಕಾಣುವದು ಹೇಗೆ ?

ಅರ್ಥಾನಾಮರ್ಜನೇ ಕ್ಲೇಶಸ್ತು ಧೈವ ಪರಿಪಾಲನೇ |

ವಾಶೇದುಃಖಂ ವ್ಯಯೇದುಃಖಂ ಧಿಗರ್ಥಾನ್ ಕ್ಲೇಶ-

ಕಾರಿಣಃ ||೧೩೯||

ವಿಷಯ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಘಟಿಸುವಾಗ ದುಃಖ. ಅದರಂತೆ ಅವುಗಳನ್ನು ಕಾಪಾಡಿಕೊಳ್ಳುವಾಗ ದುಃಖ. ಅವು ಕಳೆದು ಹೋದರೆ ದುಃಖ. ಅದುದರಿಂದ ದುಃಖವನ್ನೇ ಕೊಡುವ ಇಂಥ ವಿಷಯಗಳಿಗೆ ಧಿಕ್ಕಾರವಿರಲಿ.

—ಈಗೆ ಕೆಲವಿಷಯಗಳ ಅಶುಭತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಮಾಂಸಪಾಂಚಾಲಿಕಾಯಾಸ್ತು ಯಂತ್ರಲೋಲೇಃಕಂಪಂಜರೇ |

ಸ್ನಾಯ್ವಸ್ಥಿಗ್ರಂಥಿತಾಲಿನಾಃ ಸ್ತ್ರೀಯಾಃ ಕಿಮಿವ

ಶೋಭನಮ್ ||೧೪೦||

ಸ್ನಾಯುಗಳು, ಅಸ್ಥಿಗಳು, ಮಾಂಸದ ಗಂಟುಗಳು ಇವುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ಮಾಂಸದ ಗೊಂಬೆಯಾದ ಸ್ತ್ರೀಯ ಯಂತ್ರಗಳಿಂದ ಜಲಿಸುವ ಬೇಡದ ಗೂಡಿನಲ್ಲಿ ಜಿಂದವಾದುದು ಏನಿದೆ ?

(ವಸ್ತುತಃ ಸ್ತ್ರೀ-ಪುರುಷರ ದೇಹಗಳು ಸಮಾನವಾಗಿದ್ದು ನಿಂದೆಗೆ ತಾತ್ಪರ್ಯವಾಗಿವೆ.)

ಏವಮಾದಿಷು ಶಾಸ್ತ್ರೇಷು ದೋಷಾಃ ಸಮ್ಯಕ್ ಪ್ರವಂಚಿತಾಃ |

ವಿವೃತಸ್ತನಿಕಂ ತಾನಿ ಕಥಂ ದುಃಖೇಷು ಮಜ್ಜತಿ ||೧೪೧||

ಹೀಗೆಲ್ಲ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ದೋಷಗಳಿರುವವೆಂದು ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಚೆನ್ನಾಗಿಯೇ ತೋರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಆ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಯಾವಾಗಲೂ ಅಭ್ಯಾಸ ಮಾಡುವವನು ದುಃಖದಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಸಿಕ್ಕು ಬಿದ್ದಾನು ?

ಈ ವಿಷಯಗಳು ದೋಷಗಳಿಂದಕೂಡುವೆ ಎಂದು ತಿಳಿದಮೇಲೆ ಅವುಗಳನ್ನು ಛೇದಿಸಬೇಕೆಂಬ ಇಚ್ಛೆಯಾಗುವದಿಲ್ಲ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಸಮುಕ್ತಿಕದೃಷ್ಟಾಂತ.

ಕ್ಷುಧ್ಯಯಾ ಪೀಡ್ಯಮಾನೋಽಪಿ ನ ವಿಷಂ ಹೃತ್ಪ್ರಮಿಚ್ಛತಿ |
ಮಿಷ್ಟಾನ್ನದ್ವಸ್ತೃತ್ಯದ್ ಜಾನನ್ನಾನೂಢಸ್ತಜ್ಜಿಘ್ರಿಸ್ತತಿ ||೧೪೨||

ಹಸಿವೆಯಿಂದ ಎಷ್ಟೇ ಸಂಕಟವಾಗುತ್ತಿದ್ದರೂ ಆ ಮನುಷ್ಯನು ವಿಷವನ್ನು ತಿನ್ನಲು ಇಚ್ಛಿಸುವದಿಲ್ಲ. ಆದರಂತೆ ಸುಗ್ರಾಸ ಭೋಜನದಿಂದ ತೃಪ್ತನಾದ ವಿವೇಕಿಯು ತಿಳಿದೂತೀದೂ ವಿಷವನ್ನು ತಿನ್ನಲು ಎಂದೂ ಬಯಸುವದಿಲ್ಲ.

—ಪ್ರಾರಬ್ಧಕರ್ಮದ ಪ್ರಾಬಲ್ಯದಿಂದ, ಜ್ಞಾನಿಯಾದವನಿಗೂ ಭೋಗೇಚ್ಛೆಯಾಗಬಹುದಲ್ಲವೇ?

ಪ್ರಾರಬ್ಧಕರ್ಮಪ್ರಾಬಲ್ಯಾದ್ ಭೋಗೇಷ್ಟಿಚ್ಛಾ ಭವೇದ್ಯದಿ |

ಕ್ಲಿಶ್ಯಂತೇವ ತದಾಪ್ಯೇಷ ಭುಂಕ್ತೇ ವಿಷ್ಟಿಗೃಹೀತವತ್ ||೧೪೩||

ಒಂದು ವೇಳೆ ಬಲವತ್ತರವಾದ ಪ್ರಾರಬ್ಧಕರ್ಮದಿಂದ ಭೋಗಗಳಲ್ಲಿ ಇಚ್ಛೆಯುಂಟಾಗಲು ಆಗ ಜ್ಞಾನಿಯು ಸರಕವನ್ನು ಭವೇಗಿಸುವಂತೆ ಅದನ್ನು ಭೋಗಿಸಿ ಮುಗಿಸುವನು.

—ಇದು ನಿಮಗೆ ತಿಳಿದ ಬಗೆ ?

ಭುಂಜಾನಾ ವಾ ಅಪಿ ಬುಧಾಃ ಶ್ರದ್ಧಾವಂತಃ ಕುಟುಂಬಿನಃ |

ನ್ಯಾಪಿ ಕರ್ಮ ನಶ್ವಿನ್ನಮಿತಿ ಕ್ಲಿಶ್ಯಂತಿ ಸಂತತಮ್ ||೧೪೪||

ಶ್ರದ್ಧಾವಂತರೂ, ಕುಟುಂಬಿಕರೂ, ಜ್ಞಾನಿಗಳೂ ಆದ ಗೃಹಸ್ಥರು ಪ್ರಾರಬ್ಧಕರ್ಮವಶದಿಂದ ದೊರೆತ ಭೋಗಗಳನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತ “ನಮ್ಮ ಕರ್ಮವು ಇನ್ನೂ ಸವೆದಿಲ್ಲ” ಎಂದು ಕಳವಳಗೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವರು.

—ಇರಲಿ, ಆದರೆ ಜ್ಞಾನಿಗೆ ಇಂಥ ದುಃಖಗಳಿರಬಾರದು. ಅದರಿಂದ ಜ್ಞಾನವು ವ್ಯರ್ಥವಾಗುವ ಪ್ರಸಂಗವು ಬರಬಹುದಲ್ಲ.

ನಾಯಂ ಕ್ಲೇಶೋಽತ್ರ ಸಂಸಾರತಾಪಃ ಕಿಂ ತು ವಿರಕ್ತತಾ |

ಭ್ರಾಂತಿ ಜ್ಞಾನನಿದಾನೋ ಹಿ ತಾಪಃ ಸಾಂಸಾರಿಕಃ

ಸ್ಫುಟಃ ||೧೪೫||

ಈ ದುಃಖವು ಸಂಸಾರಾಸಕ್ತಿಯಿಂದ ಉಂಟಾದುದಲ್ಲ. ಯಾಕೆಂದರೆ ಸಂಸಾರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ವೈರಾಗ್ಯವಿರುತ್ತದೆ. ಸಂಸಾರತಾಪವೆಲ್ಲ ಭ್ರಾಂತಿ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಎಂದು ಹೇಳಬಹುದಾಗಿದೆ.

—ಒಟ್ಟು ಈ ದುಃಖವು ವಿವೇಕಮೂಲವೋ, ಅವಿವೇಕ ಮೂಲವೋ? ಎಂಬುದು ಹೇಗೆ ತಿಳಿಯಬೇಕು ?

ವಿವೇಕೇನ ಪರಿಕ್ಷಿತೃಸ್ವಲ್ಪಭೋಗೇನ ತೃಪ್ತೃತಿ |

ಅನ್ಯಥಾಸಂತಭೋಗೇಸಿ ನೈವ ತೃಪ್ತೃತಿ ಕರ್ಹಿಚಿತ್ ||೧೪೬||

ವಿವೇಕವಿರುವದರಿಂದ ಬಹಳ ಖಿನ್ನನಾದ ಪುರುಷನು ಸ್ವಲ್ಪ ಭೋಗ ದಿಂದಲೇ ತೃಪ್ತನಾಗುವನು. ಅದಿಲ್ಲದೇ ಹೋದರೆ ಎಷ್ಟು ಭೋಗಗಳನ್ನು ಭೋಗಿಸಿದರೂ ಅವನಿಗೆ ಎಂದಿಗೂ ತೃಪ್ತಿಯಾಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ.

—ವಿವೇಕಿಯಂತೆ ಅವಿವೇಕಿಗೂ ಭೋಗದಿಂದಲೇ ತೃಪ್ತಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ಎಂದಮೇಲೆ ವಿವೇಕವು ತೃಪ್ತಿಯ ಕಾರಣವೆಂದಂತಾಗಲಿಲ್ಲ.

ನ ಜಾತುಕಾಮಃ ಕಾಮಾನಾಮುಪಭೋಗೇನಶಾಮ್ಯತಿ |

ಹವಿಷಾ ಕೃಷ್ಣ ವರ್ತ್ಮೇನ ಭೂಯ ಏವಾಭಿ-

ವರ್ಧತೇ ||೧೪೭||

ವಿಷಯೇಚ್ಛೆಯು ಬೇಕೆನಿಸಿದ ವಿಷಯಗಳ ಉಪಭೋಗದಿಂದ ಎಂದಿಗೂ ಶಾಂತವಾಗುವದಿಲ್ಲ. ತುವ್ವವನ್ನು ಹಾಕುತ್ತ ಬಂದ ಬೆಂಕಿಯು ಭುಗಿಲೆನ್ನು ವಂತೆ ಇಚ್ಛೆಯು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಬೆಳೆಯುವದು.

(ಇದು ಮನುಸ್ಮೃತಿಯಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ಮಹಾಭಾರತದ ಯಯಾತಿರಾಜನ ಕಥೆಯಲ್ಲಿ ಬಂದಿದೆ.)

—ವಿಷಯಗಳ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತಿಳಿದು ವಿವೇಕದಿಂದ ಅವುಗಳನ್ನು ಭೋಗಿಸಿದರೆ ಸ್ವಲ್ಪದರಲ್ಲಿಯೇ ತೃಪ್ತಿಯಾಗುವದು ಎಂದು ದೃಷ್ಟಾಂತ ಕೊಟ್ಟು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಪರಿಜ್ಞಾಯೋಪಭುಕ್ತೋಹಿ ಭೋಗೋಭವತಿ ತುಷ್ಠಯೇ |

ವಿಜ್ಞಾಯ ಸೇವಿತಶ್ಚೋರೋ ಮೈತ್ರೀಮೇತಿ ನಚೋರ-

ತಾಮ್ ||೧೪೮||

ಕಳ್ಳನೆಂದರಿತು ಕಳ್ಳನೊಡನೆ ನಡೆದುಕೊಂಡರೆ ಅವನು ಗೆಳೆಯನಾಗು ವನಲ್ಲದೇ ಕಳ್ಳನಾಗಲಾರನು. ಅದರಂತೆ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತಿಳಿದು ಮಾಡಿದ ವಿಷಯೋಪಭೋಗವು ತೃಪ್ತಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗುವದು.

—ಬಯಕೆಯು ಮನಸ್ಸಿನ ಹುಟ್ಟುಗುಣವೇ ಆಗಿದೆ ಎಂದಮೇಲೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಭೋಗದಿಂದ ತೃಪ್ತಿ ಹೇಗಾಗಬಲ್ಲದು ?

ಮನಸೋನಿಗ್ರಹಿತಸ್ಯ ಲೀಲಾಭೋಗೋಽಲ್ಪಕೋಽಸಿಯಃ |
ತಮೇವಾಲಬ್ಧವಿಸ್ತಾರಂ ಕ್ಲಿಷ್ಟತ್ವಾದ್ವಹುಮನ್ಯತೇ ||೧೪೯||

ವಿಷಯಗಳಿಂದ ಹಿಂತಿರುಗಿಸಿ ಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿಯೇ ಮನಸ್ಸಿಟ್ಟವರಿಗೆ ಸಹ ಸಿದ್ಧವಾದ ಆ ಅಲ್ಪಭೋಗವೂ ನೋವನ್ನುಂಟುಮಾಡಿರುವುದರಿಂದ ಮನಸ್ಸು ಇಚ್ಛೆಗಳನ್ನು ಹರಿಬಿಡದೇ ಆ ಅಲ್ಪವನ್ನೇ ಹೆಚ್ಚೆಂದು ತಿಳಿಯುವದು.

—ಇದಕ್ಕೆ ದೃಷ್ಟಾಂತ.

ಬದ್ಧಮುಕ್ತೋ ಮಹೀಪಾಲೋಗ್ರಾಮವಾತ್ರೇಣತುಷ್ಕತಿ |
ಪರ್ಮೆರ್ನ ಬದ್ಧೋ ನಾಕ್ರಾಂತೋ ನರಾಷ್ಟ್ರಂ ಬಹು-
ಮನ್ಯತೇ ||೧೫೦||

ಮೊದಲು ಬಂಧಿತನಾಗಿ ಬಿಡುಗಡೆಹೊಂದಿದ ರಾಜನು ಬರಿ ಒಂದೂರು ಕೊಟ್ಟರೆ ತೃಪ್ತಿ ಪಡೆಯುವನು. ಆದರೆ ಬಂಧಿತನಾಗದಂಥ, ಆಕ್ರಮಣಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾಗದಂಥ ರಾಜನು ದೊಡ್ಡ ರಾಷ್ಟ್ರವಿದ್ದರೂ ಸಾಕೆನ್ನುವದಿಲ್ಲ.

—ಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೂ ಪ್ರಾರಬ್ಧಕರ್ಮದಿಂದ ಇಚ್ಛೆಯಾಗುವದೆಂದು ನೀವು ಹೇಳಿದಿರಿ. ಹಾಗಾಗಬಾರದು. ಯಾಕೆಂದರೆ ಬಯಕೆಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ನಾಶಗೊಳಿಸುವ ವಿವೇಕ ಜ್ಞಾನವಿದ್ದಲ್ಲಿ ಇಚ್ಛೆಗಳು ಹುಟ್ಟಲಾರವು.

ವಿವೇಕೇಜಾಗ್ರತಿ ಸತಿದೋಷದರ್ಶನಲಕ್ಷಣೇ |

ಕಥನಾರಬ್ಧಕರ್ಮಾಪಿ ಭೋಗೇಚ್ಛಾಂಜನಯಿಷ್ಯತಿ ||೧೫೧||

ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ದೋಷಗಳನ್ನು ಕಾಣುವಂಥ ವಿವೇಕವು ಜಾಗೃತವಿರುವಾಗ, ಪ್ರಾರಬ್ಧಕರ್ಮವಾದರೂ ಭೋಗಗಳಿಚ್ಛೆಯನ್ನು ಹೇಗೆಹುಟ್ಟಿಸುವದು?

—ಪ್ರಾರಬ್ಧವು ಅನೇಕ ಬಗೆಯಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಹಾಗೆ ಸಾಧ್ಯವಿದೆ.

ನೈಷ ದೋಷೋ ಯತೋಽನೇಕವಿಧಂ ಪ್ರಾರಬ್ಧಮಿಷ್ಯತೇ |

ಇಚ್ಛಾಸಿಚ್ಛಾ ಪರೇಚ್ಛಾ ಚ ಪ್ರಾರಬ್ಧಂ ತ್ರಿವಿಧಂ—

ಸ್ತೂತಮ್ ||೧೫೨||

ಪ್ರಾರಬ್ಧವು ಅನೇಕಬಗೆಯಾಗಿರುವದನ್ನು ಕಾಣುತ್ತೇವೆ. ಆದುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ತಪ್ಪೇನೂ ಇಲ್ಲ. ತಾನು ಬಯಸಿ ಭೋಗಿಸುವದು, ಬಯಸದೇ ಭೋಗಿಸುವದು, ಮತ್ತೊಬ್ಬರ ಬಯಕೆಯಂತೆ ಭೋಗಿಸುವದು, ಹೀಗೆ ಪ್ರಾರಬ್ಧವು ಮೂರು ಬಗೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದೆ.

—ತಾನು ಬಯಸಿ ಭೋಗಿಸುವದು ಹೇಗೆ ?

ಅಪಥ್ಯಸೇವಿನಶ್ಲೋಕಾ ರಾಜದಾರರತಾ ಅಪಿ |

ಜಾನಂತವಿವ ಸ್ವಾನರ್ಥಾಮಿಚ್ಛಂತ್ಯಾರಬ್ಧಕಮತಾಃ ||೧೫೩||

ರೋಗವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುವ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ತಿನ್ನುವವರು, ಕಳ್ಳರು ಮತ್ತು ರಾಜನ ಹೆಂಡತಿಯಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸಿಟ್ಟವರು ಮುಂದಿನ ಪರಿಣಾಮವನ್ನು ತಿಳಿದಿದ್ದರೂ ಪ್ರಾರಬ್ಧಕರ್ಮವಶರಾಗಿ ತಮ್ಮ ಅನರ್ಥಗಳನ್ನು ಇಚ್ಛಿಸುತ್ತಾರೆ.

—ಅಪಥ್ಯ ಸೇವನೆಯ ಇಚ್ಛೆಯು ಪ್ರಾರಬ್ಧಫಲವೆಂಬುದು ಹೇಗೆ ?

ನ ಚಾತ್ವ್ರತದ್ವಾರಯಿತುಮೀಶ್ವರೇಣಾಮಿ ಶಕ್ಯತೇ |

ಯತ ಈಶ್ವರ ಏನಾಹ ಗೀತಾಯಾಮರ್ಜುನಂ ಪ್ರತಿ ||೧೫೪||

ಈ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಈಶ್ವರನಿಂದ ಕೂಡ ಇದನ್ನು ತಪ್ಪಿಸುವದು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಯಾಕಂದರೆ ಗೀತೆಯಲ್ಲಿ ಅರ್ಜುನನಿಗೆ ಈಶ್ವರನೇ ಹಾಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ.

—ಆ ಈಶ್ವರನ ವಾಕ್ಯವಿದು.

ಸದೃಶಂ ಚೇಷ್ಟತೇ ಸ್ವಸ್ಥಾಃ ಪ್ರಕೃತೇರ್ಜ್ಞಾನವಾನಪಿ |

ಪ್ರಕೃತಿಂ ಯಾಂತಿ ಭೂತಾನಿ ನಿಗ್ರಹಃ ಕಿಂ ಕರಿಷ್ಯತಿ ||೧೫೫||

ವಿವೇಕಿಗಳುಳ್ಳವನಾದರೂ ತನ್ನ ಸ್ವಭಾವದಂತೆ ನಡೆಯುವನು. ಎಲ್ಲಪ್ರಾಣಿಗಳೂ ತಮ್ಮ ಸ್ವಭಾವವನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವವು. ಇಲ್ಲಿನಿಗ್ರಹವು ಏನುಮಾಡಿತು?

—ತೀವ್ರ ಪ್ರಾರಬ್ಧವನ್ನು ತಪ್ಪಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ದೃಷ್ಟಾಂತ.

ಅವಶ್ಯಂಭಾವಿಭಾವನಾಂ ಪ್ರತೀಕಾರೋ ಭವೇದ್ಯದಿ |

ತದಾ ದುಃಖೈರ್ನ ಲಿಪ್ಯೇರನ್ನಲರಾಮಯುಧಿಸ್ಥಿರಾಃ ||೧೫೬||

ಒಂದು ವೇಳೆ ಮುಂದೆ ನಡೆದೇತೀರಿಂದೇಕಾದ ಪ್ರಾರಬ್ಧವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರತೀಕಾರವನ್ನು ಮಾಡಲು ಬರುವಂತಿದ್ದರೆ, ನಳ-ರಾಮ-ಧರ್ಮತಾಜಾದಿಗಳು ದುಃಖವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಲೇ ಇರಲಿಲ್ಲ.

—ಪ್ರಾರಬ್ಧವು ಹೀಗೆ ಅಪರಿಹಾರ್ಯವೆಂದರೆ ಅದನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಲಾರದೆ ಈಶ್ವರನಿಗೆ ಆಳುವ ಶಕ್ತಿ ಇಲ್ಲವೆಂದಹಾಗಾಯಿತು ಎಂದರೆ —

ನ ಚೇತ್ಸ ರತ್ನಮೀಶಸ್ಯ ಹೀಯತೇ ತಾನತಾಯತಃ |

ಅವಶ್ಯಂಭಾವಿತಾಸ್ಯೇಷಾಮೀಶ್ವರೇಣೈವ ನಿರ್ಮಿತಾ ||೧೫೭||

ಪ್ರಾರಬ್ಧವು ಫಲಿಸಿಯೇತೀರಬೇಕೆಂಬುದುಕೂಡ ಈಶ್ವರನೇ ಮಾಡಿದ ನಿಯಮ. ಅದುದರಿಂದ ಅಷ್ಟುಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಈಶ್ವರನ ಆಳುವ ಶಕ್ತಿಗೇನೂ ಕುಂದಿಲ್ಲ.

—ಈಗ ಬಯಸದೇ ಭೋಗಿಸುವದರ ವಿಷಯ.

ಪ್ರಶ್ನೋತ್ತರಾಭ್ಯಾಸೇವೈತದ್ಗಮ್ಯತೇಜುರ್ನಕೃಷ್ಣಯೋಃ |

ಅನಿಚ್ಛಾಪೂರ್ವಕಂ ಚಾಸ್ತಿ ಪ್ರಾರಬ್ಧಮಿತಿ ತತ್ ಶೃಣು ||೧೫೮||

ಅರ್ಜುನನ ಪ್ರಶ್ನೆ ಹಾಗೂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಉತ್ತರಗಳಿಂದ ಬಯಸದೇ ಭೋಗಿಸುವ ಪ್ರಾರಬ್ಧವು ಉಂಟೆಂಬುದು ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ.

—ಭಗವದ್ಗೀತೆಯ ಮೂರನೇ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಅರ್ಜುನನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಕೇಳುತ್ತಾನೆ.

ಅಥ ಕೇನ ಪ್ರಯುಕ್ತೋಯಂ ವಾಪಂಚರತಿ ಪೂರುಷಃ |

ಅನಿಚ್ಛನ್ನಸಿ ವಾಷ್ಣೇಯ ಬಲಾದಿವನಿಯೋಚಿತಃ ||೧೫೯||

ವೃಷ್ಟಿಕುಲೋತ್ಪನ್ನನೇ, ಈ ಪುರುಷನು ಇಚ್ಛೆ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಬಲಾತ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಒಳಗಾದವನೆಂತೆ ಯಾರ ಮ್ರೇರಣೆಯಿಂದ ಪಾಪವನ್ನು ಅಚರಿಸುತ್ತಾನೆ?

—ಇದಕ್ಕೆ ಭಗವಂತನ ಉತ್ತರ.

ಕಾಮ ಏಷ ಕ್ರೋಧ ಏಷ ರಜೋಗುಣ ಸಮುದ್ಭವಃ |

ಮಹಾಶನೋ ಮಹಾಪಾಪ್ಮಾ ನಿಧ್ಯೇನಮಿಹ.

ವೈರಿಣಿಮ್ ||೧೬೦||

ರಜೋಗುಣದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ಕಾಮವೇ ಕ್ರೋಧ ರೂಪವನ್ನು ತಾಳುವದು. ಇದಕ್ಕೆ ತೃಪ್ತಿ ಎಂಬುದಿಲ್ಲ. ಇದು ಅತಿಶಯ ಪಾತಕ. ಇದು ನಿನಗೆ ಹೈರಿ ಎಂದು ತಿಳಿ.

ಈ ಕಾಮ ಕ್ರೋಧಗಳೇ ಪ್ರೇರಕಶಕ್ತಿಗಳಾದರೆ ಅನಿಚ್ಛಾಪ್ರಾರಬ್ಧವೆಲ್ಲಿ ಹೋಯಿತು ?

ಸ್ವಭಾವಜೇನ ಕೌಂತೇಯ ನಿಬದ್ಧಃಸ್ವೇನ ಕರ್ಮಣಾ |
ಕರ್ತುಂ ನೇಚ್ಛಸಿ ಯನ್ಮೋಹಾತ್ಕರಿಷ್ಯಸ್ಯವಶೋಽಪಿ-

ತತ್ ||೧೬೧||

ಕುಂತೀಪುತ್ರನೇ ! ಸ್ವಭಾವದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ನಿನ್ನ ಕರ್ಮಗಳಿಂದ ನೀನು ಬಂಧಿತನಾಗಿರುವೆ. ಮೋಹದಿಂದ ನೀನು ಅವುಗಳನ್ನು ಮಾಡಲು ಇಚ್ಛೆಪಡದಿದ್ದರೂ ಸ್ವಭಾವಕ್ಕೆ ಅಧೀನನಾಗಿ ಅವುಗಳನ್ನು ಮಾಡುವೆ.

—ಈಗ ಪರೇಚ್ಛಾ ಪ್ರಾರಬ್ಧ.

ನಾನಿಚ್ಛಂತೋ ನ ಚೇಚ್ಛಂತಃ ಪರದಾಕ್ಷಿಣ್ಯಸಂಯುತಾಃ |
ಸುಖದುಃಖೇ ಭಜಂತ್ಯೇತಪ್ತರೇಚ್ಛಾಪೂರ್ವಕರ್ಮಹಿ ||೧೬೨||

ಬಯಸಿಲ್ಲವೆಂಬ ಚಿಂತೆಯೂ ಇಲ್ಲ. ಬಯಸುತ್ತಾರೆ ಎಂಬಂತೆಯೂ ಇಲ್ಲ. ಮತ್ತೊಬ್ಬರ ದಾಕ್ಷಿಣ್ಯಕ್ಕೊಳಗಾಗಿ ಸುಖ-ದುಃಖಗಳನ್ನು ಭೋಗಿಸುತ್ತಾರೆ. ಇದೇ ಪರೇಚ್ಛಾ ಪ್ರಾರಬ್ಧ ಕರ್ಮವು.

—ಇರಲಿ, ಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ ಕೂಡ ಬಯಕೆಗಳಾಗುತ್ತವೆ ಎಂದರೆ “ಕಿಂ ಇಚ್ಛನ್” ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಗೆ ವಿರೋಧವಲ್ಲವೇ ?

ಕಥಂ ತರ್ಹಿ ಕಿಮಿಚ್ಛನ್ತಿ ತ್ಯೇವಮಿಚ್ಛಾ ನಿಷಿದ್ಧತೇ |

ನೇಚ್ಛಾನಿಷೇಧಃ ಕಿಂ ತ್ವಿಚ್ಛಾಬಾಧೋ ಭರ್ವಿ ತಬೀಜವತ್ ||೧೬೩||

ಎಂದಮೇಲೆ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ “ಯಾವುದನ್ನು ಇಚ್ಛಿಸಿ” ಎಂಬಿವೇ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಂದ ಇಚ್ಛೆಗಳ ನಿಷೇಧವನ್ನು ಹೇಗೆ ಮಾಡಿದರು ? (ಉತ್ತರ) ಇದು ಇಚ್ಛೆಯ ನಿಷೇಧವಲ್ಲ. ಎಂದರೆ ಇಚ್ಛೆಯೇ ಇರಬಾರದೆಂದು ಅರ್ಥವಲ್ಲ. ಬಯಕೆಗಳಿದ್ದರೂ ಅವು ಹುರಿದ ಬೀಜಗಳಂತೆಯೇ ಇರುವವು. ಎಂದರೆ ಅವು ಪುಣ್ಯ-ವಾಪಗಳನ್ನು ಅಂಟಿಸಲಾರವು.

—ಇದೇ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿಸ್ತರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಭರ್ಜಿತಾನಿ ತು ಬೀಜಾನಿ ಸಂತ್ಯಕಾರ್ಯಕರಾಣಿಚ |

ವಿದ್ವದಿಚ್ಛಾ ತಥೇಷ್ಟವ್ಯಾಸತ್ಪಭೋಧಾನ್ ಕಾರ್ಯಕೃತ್ ||೧೬೪||

ಹುರಿದ ಬೀಜಗಳು ಹೇಗೆ ಮೊಳಕೆಯೊಡೆಯಲಾರವೋ, ಹಾಗೆ ಅದರಂತೆಯೇ ಜ್ಞಾನಿಯ ಇಚ್ಛೆಗಳನ್ನೂ ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಯಾಕಂದರೆ ಬಯಸುವ ಪದಾರ್ಥಗಳೆಲ್ಲ ಸುಳ್ಳೆಂದು ತಿಳಿದವಳಿಕೆ ಇರುವದರಿಂದ ಅವು ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸಲು ಅಸಮರ್ಥವಾಗಿರುತ್ತವೆ.

(ಎಲ್ಲವೂ ಮಿಥ್ಯೆ ಎಂಬ ತಿಳಿದವಳಿಕೆ ಜ್ಞಾನಿಗಿರುವದರಿಂದ ಅವನ ಇಚ್ಛೆಗಳು ಬಾಧಿತವಾಗಿರುತ್ತವೆ.)

—ಇಂಥ ನಿಷ್ಕಲ ಬಯಕೆಗಳಿಂದ ಜ್ಞಾನಿಗೇನು ?

ದಗ್ಧ ಬೀಜಮರೋಹೇಽಪಿ ಭಕ್ಷಣಾಯೋಪಯುಜ್ಯತೇ |

ವಿದ್ವದಿಚ್ಛಾಪ್ಯಾಪ್ಯಬೋಗಂ ಕುರ್ಯಾನ್ಮ ವ್ಯಸನಂಬಹು ||೧೬೫||

ಹುರಿದ ಬೀಜವು ಹುಟ್ಟದಿದ್ದರೂ ತಿನ್ನಲು ಉಪಯೋಗವಿರುತ್ತದೆ. ಅದರಂತೆ ಜ್ಞಾನಿಯ ಇಚ್ಛೆಗಳೂ ಕೂಡ ಅಲ್ಪಭೋಗವನ್ನು ಕೊಡಬಲ್ಲವು. ಅದರೆ ಬಹಳ ದುಃಖವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಕೊಡಲಾರವು.

—ಕರ್ಮವೇ ಭೋಗದ್ವಾರದಿಂದ ದುಃಖವನ್ನೂ ಹುಟ್ಟಿಸುವದು.

ಭೋಗೇನ ಚರಿತಾರ್ಥತ್ವಾತ್ರಾರಬ್ಧಂ ಕರ್ಮಹೀಯತೇ |

ಭೋಕ್ತವ್ಯಸತ್ಯತಾಭ್ರಾಂತ್ಯಾ ವ್ಯಸನಂ ತತ್ರಜಾಯತೇ ||೧೬೬||

ಪ್ರಾರಬ್ಧಕರ್ಮವು ಭೋಗಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುವದರಿಂದ ಭೋಗದ ನಂತರ ಅದು ಮುಗಿದು ಹೋಗುವದು. ಆದರೆ ಆ ಭೋಗ ಮತ್ತು ಭೋಗಿ ಸುವ ಪದಾರ್ಥಗಳು ಸತ್ಯವಾದವುಗಳೆಂದು ಭ್ರಾಂತಿ ಹುಟ್ಟಿದಾಗ ಮಾತ್ರ ದುಃಖವಾಗುವದು.

— ಈಗ ವ್ಯಸನಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುವ ಭ್ರಾಂತಿಯ ಬಗೆಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಮಾ ವಿನಶ್ಯತ್ಸಯಂ ಭೋಗೋ ವರ್ಧತಾಮುತ್ತರೋತ್ತರಂ—

ರಮ್ |

ಮಾ ವಿಘ್ನಾಃಪ್ರತಿಬದ್ಧಂತು ಧನ್ಯೋಃಸ್ಮ್ಯಸ್ಮಾದಿತಿಭ್ರಮಃ ||೧೬೭||

ಈ ಸುವವು ಕಳೆದುಹೋಗದಿರಲಿ. ಇದು ಮುಂದೆ ಮುಂದೆ ಹೆಚ್ಚು ತ ಹೋಗಲಿ. ಇದಕ್ಕೆ ಯಾವ ವಿಘ್ನಗಳೂ ಅಡ್ಡಿಬರದಿರಲಿ. ಈ ಭೋಗ ದಿಂದ ನಾನು ಧನ್ಯ; ಹೀಗೆ ಭ್ರಾಂತಿ ಹಬ್ಬುತ್ತದೆ. ಇದರಿಂದಲೇ ದುಃಖ.

—ಈ ಭ್ರಾಂತಿಗೆ ಪರಿಹಾರ.

ಯದಭಾವಿ ನ ತದ್ಭಾವಿ ಭಾವಿ ಚೇನ್ನ ತದನ್ಯಥಾ |

ಇತಿ ಚಿಂತಾವಿಷ್ಣೋಽಯಂ ಬೋಧೋಭ್ರಮ-

ನಿವರ್ತಕಃ ||೧೬೮||

ಬಾರದೇ ಇದ್ದುದು ಬರುವದಿಲ್ಲ. ಬರಬೇಕಾದುದು ತಪ್ಪುವದಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಚಿಂತೆ ಎಂಬ ವಿಷವನ್ನು ಪರಿಹಾರ ಮಾಡಬಲ್ಲ ಬೋಧವು ಈ ಭ್ರಾಂತಿಯನ್ನು ಕಳೆಯಬಲ್ಲದು.

—ಜ್ಞಾನಿ-ಮತ್ತು ಅಜ್ಞಾನಿಗಳಿಬ್ಬರೂ ಅದೇಕೆ ಸಮವಿಲ್ಲ ?

ಸಮೇಸಿ ಭೋಗಿ ವ್ಯಸನಂ ಭ್ರಾಂತೋ ಗಚ್ಛೇನ್ನ ಬುದ್ಧವಾನ್ |

ಅಶಕ್ಯಾರ್ಥಸ್ಯ ಸಂಕಲ್ಪಾದ್ ಭ್ರಾಂತಸ್ಯ ವ್ಯಸನಂಬಹು ||೧೬೯||

ಭೋಗವು ಇಬ್ಬರಿಗೆ ಸಮವಾಗಿದ್ದರೂ ಭ್ರಾಂತಿಗೊಂಡವನು ದುಃಖಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾಗುತ್ತಾನೆ. ಜ್ಞಾನಿಯು ಆಗುವದಿಲ್ಲ. ಯಾಕಂದರೆ ಅಶಕ್ಯವಾದ ಸಂಗತಿಗಳು ಜರುಗಲೆಂದು ಎಂದರೆ ದೊರೆತ ಭೋಗಾದಿಗಳು ನಾಶವಾಗದಿರಲಿ ಎಂದು ಮೊದಲಾಗಿ ಅಜ್ಞಾನಿಯು ಇಚ್ಛಿಸುತ್ತಿರುವದರಿಂದ ಬಹಳ ದುಃಖಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾಗುವನು. —ವಿವೇಕಿಗೆ ಮಾತ್ರ ದುಃಖಾಭಾವ.

ಮಾಯಾನುಯತ್ಸಂ ಭೋಗಸ್ಯ ಬುದ್ಧಾಽಽಸ್ಮಾಯುಪ-

ಸಂಹರನ್ |

ಭುಂಜಾನೋಽಪಿ ನ ಸಂಕಲ್ಪಂ ಕುರುತೇ ವ್ಯಸನಂಕುತಃ ||೧೭೦||

ಭೋಗಗಳೆಲ್ಲ ಇಂದ್ರಜಾಲ (ಮಾಯೆ) ದಂತಿರುವವೆಂದು ತಿಳಿದು ಅವುಗಳಲ್ಲಿಯ ಪ್ರೀತಿಯನ್ನು ಹಿಂತಿರುಗಿಸಿಕೊಂಡ ಜ್ಞಾನಿಯು ಭೋಗಗಳನ್ನು ಭೋಗಿಸುತ್ತಿದ್ದರೂ ಅವುಗಳ ಬಗೆಗೆ ಅಲ್ಲಸಲ್ಲದ ಸಂಕಲ್ಪಗಳನ್ನು ಮಾಡುವದಿಲ್ಲ. ಎಂದಮೇಲೆ ಅವನಿಗೆ ದುಃಖವೆಲ್ಲಿ ?

—ಹೇಗೇ ತಿಳಿಯಲಿ, ಭೋಗಗಳಿಂದ ತಾತ್ಕಾಲಿಕವಾದರೂ ಸುಖವಾಗಿಯೇತೀರುವದು. ಎಂದಮೇಲೆ ಪ್ರೀತಿಯು ಹುಟ್ಟಿದೇ ಹೇಗಿದ್ದೀತು ?

ಸ್ವಪ್ನೇಂದ್ರಜಾಲಸದೃಶಮಚಿಂತ್ಯರಚನಾತ್ಮಕಮ್ |

ದೃಷ್ಟಸತ್ಯಂ ಜಗತ್ಪತ್ಯನ್ ಕಥಂ ತತ್ರಾನುರಂಜತಿ ||೧೭೧||

ಕನಸಿನಂತೆ ಮತ್ತು ಇಂದ್ರಜಾಲದಂತೆ ಊಹಿಸುವದಕ್ಕೆ ಕೂಡ ಆಗ ದಿರುವ ತೋರಿ ತೋರಿ ಅಡಗುತ್ತಿರುವ ಜಗತ್ತನ್ನು ಕಾಣುವ ಜ್ಞಾನಿಯು ಅದರಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಆಸಕ್ತಿ ತೋರಿಸಬಹುದು ?

—ಈ ಜಗತ್ತು ಕನಸು-ಇಂದ್ರಜಾಲ ಎಂಬ ತಿಳಿವಳಿಕೆ ಹುಟ್ಟುವದು ಹೇಗೆ ?

ಸ್ವಸ್ವಮಾಪರೋಕ್ಷೇಣ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಪಶ್ಯನ್ ಸ್ವಜಾಗರಮ್ |
ಚಿಂತಯೇದಪ್ರಮತ್ತಃ ಸನ್ನುಭಾವನುದಿನಂ ಮುಹುಃ ||೧೭೨||

ತನ್ನ ಕನಸನ್ನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ನೋಡಿ, ಅದರೊಡನೆ ಎಚ್ಚರವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತ ಜಾಗೃತೆಯಿಂದ ಅವೆರಡನ್ನೂ ಪ್ರತಿದಿನ ಮೇಲಿಂದ ಮೇಲೆ ತುಲನೆ ಮಾಡುತ್ತಿರಬೇಕು. ಎಂದರೆ ಎಚ್ಚರವೂ ಕನಸಿನಂತಿರುವದೆಂದು ಅನುಸಂಧಾನ ಮಾಡಬೇಕು.

ಚಿರಂ ತಯೋಃ ಸರ್ವಸಾಮ್ಯಮನುಸಂಧಾಯಜಾಗರೇ |

ಸತ್ಯತ್ವಬುದ್ಧಿಂ ಸಂತೃಪ್ಯ ನಾನುರಜ್ಯತಿ ಪೂರ್ವವತ್ ||೧೭೩||

ಅವೆರಡಕ್ಕೂ ಎಲ್ಲ ರೀತಿಯಿಂದಲೂ ಸಾಮ್ಯವಿದೆ ಎಂದು ಬಹುಕಾಲದ ವರೆಗೆ ಮನನಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತ, ಎಚ್ಚರದ ವಿಷಯಕ್ಕೆರುವ ಸತ್ಯತ್ವ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಬಿಟ್ಟು ಅವನು ತಿಳಿವಳಿಕೆಯ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿಯಂತೆ ಎಚ್ಚರದಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತನಾಗುವದಿಲ್ಲ.

(ಕ್ಷಣಿಕವಾದ ಸುಖ. ಸುಖೋಪಭೋಗದ ನಂತರ ಬೇಸರ. ವಿನಾ ಶಿತ್ವ. ತಾತ್ಕಾಲಿಕ ಭೋಗದ ಹೇತು; ಇತ್ಯಾದಿ ಧರ್ಮಗಳು ಎರಡೂ ಅವ ಸ್ಥಿತಿಗಳಲ್ಲಿಯ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಸಮಾನವಾಗಿವೆ. ಎಂದರೆ ಈ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ ಎರಡೂ ಅವಸ್ಥೆಗಳು ಒಂದೇಬಗೆಯಾಗಿವೆ ಎಂದು ಚಿಂತನೆ ಮಾಡುತ್ತ ಎಚ್ಚರದ ವಿಷಯಕ್ಕೆರುವ ಸತ್ಯತ್ವದ ಅಭಿಮಾನವನ್ನು ಬಿಡಬೇಕು.)

—ಪ್ರಪಂಚವು ಸುಳ್ಳು ಎಂಬ ಜ್ಞಾನವು, ವಿಷಯಗಳು ಸತ್ಯವಾಗಿವೆ ಎಂಬ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಘಟಿಸುವ ಭೋಗವು ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಪರಸ್ಪರ ವಿರೋಧವಿದೆ. ಎಂದಮೇಲೆ ಪ್ರಪಂಚವು ಸುಳ್ಳು ಎಂಬ ಜ್ಞಾನವಾದಮೇಲೆ ವಿಷಯಭೋಗವು ಹೇಗೆ ಘಟಿಸುವದು ?

ಇಂದ್ರಜಾಲಮಿದಂ ದ್ವೈತನುಚಿಂತ್ಯರಚಾತ್ಮತಃ |

ಇತ್ಯವಿಸ್ಮರತೋ ಹಾನಿಃ ಕಾವಾ ಪ್ರಾರಬ್ಧಭೋಗತಃ ||೧೭೪||

ಈ ಪ್ರಪಂಚವು ಉಹಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಬಾರದಂಥ ಇಂದ್ರಜಾಲವಾಗಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿದು ಮರೆಯದಿರುವ ಜ್ಞಾನಿಗೆ ಪ್ರಾರಬ್ಧಭೋಗದಿಂದ ಯಾವ ಹಾನಿ ಯಾದೀತು ?

ನಿರ್ಬಂಧಸ್ತತ್ತ್ವವಿದ್ಯಾಯಾ ಇಂದ್ರಜಾಲತ್ವಸಂಸ್ಕೃತೌ |

ಪ್ರಾರಬ್ಧಸ್ಯಾಗ್ರಹೋಭೋಗೇ ಜೀವಸ್ಯ ಸುಖ-

ದುಃಖಯೋಃ ||೧೭೫||

ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನವು ಜಗತ್ತು ಇಂದ್ರಜಾಲದಂತಿರುವದೆಂದು ನೆನೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರಬೇಕೆಂದು ಆಗ್ರಹವಡಿಸುತ್ತದೆ. ಪ್ರಾರಬ್ಧವು ಜೀವನಿಗೆ ಸುಖ-ದುಃಖಾದಿ ಭೋಗಗಳನ್ನು ಒದಗಿಸುವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಆಗ್ರಹ ತೋರುತ್ತದೆ.

(ಭೋಗಗಳು ಸತ್ಯವಾಗಿವೆ ಎಂದು ಸಿದ್ಧಮಾಡುವದರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾರಬ್ಧವು ಆಗ್ರಹವಡಿಸುವದಿಲ್ಲ.)

ವಿದ್ಯಾರಬ್ಧೇ ವಿರುದ್ಧೇತೇ ನ ಭಿನ್ನವಿಷಯತ್ವತಃ |

ಜಾನದ್ಭಿರವ್ಯೈಂದ್ರಜಾಲವಿನೋದೋದ್ಯತ್ಯತೇ ಖಲು ||೧೭೬||

ವಿಷಯಗಳು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಆಗಿರುವದರಿಂದ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಪ್ರಾರಬ್ಧ ಕರ್ಮಗಳು ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ವಿರೋಧವಲ್ಲ. ಇದು ಇಂದ್ರಜಾಲ ಎಂದರೆ ಸುಳ್ಳು ಪದಾರ್ಥಗಳಿಂದ ನಡೆದ ಆಟವೆಂದು ತಿಳಿವಳಿಕೆಯುಳ್ಳವರು ಕೂಡ ಅದರ ಜಮತ್ಕಾರವನ್ನು ನೋಡುತ್ತಿರುವರು.

ಒಂದು ವೇಳೆ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನ-ಪ್ರಾರಬ್ಧ ಕರ್ಮಗಳು ವಿರೋಧಿಯಾಗಬಹುದಿತ್ತು. ಅದು ಹೇಗೆಂದರೆ ?

ಜಗತ್ಸತ್ಯಮಾಪಾದ್ಯ ಪ್ರಾರಬ್ಧಂ ಭೋಜಯೇದ್ಯದಿ |

ತದಾ ವಿರೋಧೀ ವಿದ್ಯಾಯಾ ಭೋಗನಾತ್ರಾನ್ಯ-

ಸತ್ಯತಾ ||೧೭೭||

ಪ್ರಾರಬ್ಧ ಕರ್ಮವು ಜಗತ್ತು ಸತ್ಯವೆಂದು ಹೇಳಿ ಒಂದುವೇಳೆ ಭೋಗಿಸುವಂತೆ ಮಾಡಿದ್ದ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಆಗ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ವಿರೋಧಿಯಾಗಬಹುದಾಗಿತ್ತು.

ಅದರೆ ಅದರಿಂದ ಸುಖ-ದುಃಖಗಳ ಅನುಭವ ಬರುವದಿಂದಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಜಗತ್ತಿನ ಸತ್ಯತ್ವವು ಸಿದ್ಧವಾಗುವದಿಲ್ಲ.

—ಸುಳ್ಳಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳಿಂದ ಸುಖ - ದುಃಖಾನುಭವವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ದೃಷ್ಟಾಂತವಿಲ್ಲ ಎಂದರೆ—

ಅನೂನೋ ಜಾಯತೇಭೋಗಃ ಕಲ್ಪಿತೈಃ ಸ್ವಪ್ನವಸ್ತುಭಿಃ |

ಜಾಗ್ರದ್ವಸ್ತುಭಿರಪ್ಯೇವಮಸತ್ಯೈರ್ಭೋಗ ಇಷ್ಯತಾಮ್ ||೧೭೮||

ಕನಸಿನಲ್ಲಿ ಕಲ್ಪಿತವಾದ ವಸ್ತುಗಳಿಂದ ಕೂಡ ಕೂರತೆ ಎನಿಸದ ಭೋಗವು ದೊರೆಯುತ್ತದೆ. ಅದರಂತೆ ಎಚ್ಚರದಲ್ಲಿಯೂ ಅಸತ್ಯ ಪದಾರ್ಥಗಳಿಂದಲೂ ಕೂಡ ಭೋಗ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

—ಪ್ರಾರಬ್ಧಕರ್ಮವು ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ವಿರೋಧಿಯಾಗಿಲ್ಲ. ಅದರಂತೆ ಜ್ಞಾನವು ಪ್ರಾರಬ್ಧಕರ್ಮಕ್ಕೆ ವಿರೋಧಿಯಾಗಿಲ್ಲ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ.

ಯದಿವಿದ್ಯಾಪಹ್ನುವೀತಜಗತ್ಪ್ರಾರಬ್ಧಘಾತಿನೀ |

ತದಾ ಸ್ಯಾನ್ನ ತು ಮಾಯಾತ್ಮಬೋಧೇನ ತದಪಹ್ನವಃ ||೧೭೯||

ಒಂದುವೇಳೆ ಜ್ಞಾನವು ಭೋಗ್ಯ ವಸ್ತುಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಇಲ್ಲದಂತೆ ಮಾಡಿದ್ದ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಅದು ಪ್ರಾರಬ್ಧಕ್ಕೆ ವಿರೋಧಿಯಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಅದರೆ ಅದು ಜಗತ್ತು ಮಾಯಾಮಯವೆಂದು ಮಾತ್ರ ಹೇಳುವದು. ಅದರಿಂದೇನೂ ಜಗತ್ತು ಇಲ್ಲದಂತಾಗುವದಿಲ್ಲ.

—ಇದನ್ನೇ ವಿಸ್ತಾರಮಾಡುತ್ತಾರೆ.

ಅನಪಹ್ನುತ್ಯ ಲೋಕಾಸ್ತದಿಂದ್ರಜಾಲಮಿದಂ ತ್ವಿತಿ |

ಜಾನಂತ್ಯೇವಾನಪಹ್ನುತ್ಯ ಭೋಗಂ ಮಾಯಾತ್ಮ-

ಧೀಸ್ತಥಾ ||೧೮೦||

ಜನರು ಇಂದ್ರಜಾಲದ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ನಾಶಗೊಳಿಸದೇ 'ಇದು ಇಂದ್ರ ಜಾಲ'ವೆಂದು ಹೇಗೆ ತಿಳಿಯುವರೋ, ಹಾಗೆ ಭೋಗ್ಯವಸ್ತು ಮತ್ತು ಭೋಗ ವನ್ನು ಇಲ್ಲದಂತೆ ಮಾಡದೇ ಜಗತ್ತು ಮಾಯಾಮಯವೆಂದು ತಿಳಿಯಬಹುದು.

—ಬ್ರಹ್ಮದಾರಣ್ಯಕ ಶ್ರುತಿಯು ದೃಷ್ಟಾ-ದರ್ಶನ-ದೃಶ್ಯಗಳ ಅಭಾವವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಎಂದಮೇಲೆ ಅದರಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ಜ್ಞಾನ (ವಿದ್ಯೆ)ವು

ಜಗತ್ತನ್ನು ಸುಳ್ಳುಗೊಳಿಸುವದು. ಹೀಗಿರುವಾಗ ಜ್ಞಾನಿಗೆ ಭೋಗವು ಹೇಗೆ ಲಭಿಸುವದು ?

ಯತ್ರ ತ್ವಸ್ಯ ಜಗತ್ ಸ್ವಾತ್ಮಾ ಪಶ್ಯೇತ್ ಕಸ್ತತ್ರ ಕೇನಕಿಮ್ |

ಕಿಂ ಜಿಘ್ರೇತ್ ಕಿಂ ವದೇದ್ವೇತಿ ಶ್ರುತೌ ತು ಬಹು

ಘೋಷಿತಮ್ ||೧೮೧||

ಯಾವಾಗ ಜಗತ್ತೆಲ್ಲ ತನ್ನಸ್ವರೂಪ (ಆತ್ಮ)ವೇ ಆಗುವದೋ, ಆಗ ಯಾರು ಯಾತರಿಂದ ಏನನ್ನು ನೋಡುವನು ? ಏನನ್ನು ಮೂಡುವನು ? ಏನನ್ನು ಹೇಳುವನು ? ಎಂದು ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಬಹಳವಾಗಿ ಸಾರಿಹೇಳಿದೆ.

ತೇನ ದ್ವೈತಮಪಹ್ನುತ್ ವಿದ್ಯೋದೇತಿ ನ ಚಾನ್ಯಥಾ |

ತಥಾ ಚ ವಿದುಷೋ ಬೋಗಃ ಕಥಂ ಸ್ಯಾದಿತಿ

ಚೇತ್ ಶೃಣು ||೧೮೨||

ಆದುದರಿಂದ ಭೋಗ್ಯರೂಪವಾದ ಜಗತ್ತನ್ನು ಇಲ್ಲದಂತೆ ಮಾಡಿಯೇ ಜ್ಞಾನವು ಹುಟ್ಟುವದೆಂದಹಾಗಾಯಿತು. ಅದರ ಹೊರತೂ ಇಲ್ಲ ಎಂದು ಸಿದ್ಧವಾದಂತಾಯಿತು. ಎಂದನೇಲೆ ವಿದ್ವಾಂಸರಿಗೆ ಭೋಗಾನುಭವ ಘಟಿಸುವದು ಹೇಗೆ ? ಎಂದರೆ ಕೇಳು.

ಸುಷುಪ್ತಿವಿಷಯಾ ಮುಕ್ತಿವಿಷಯಾ ನಾ ಶ್ರುತಿಸ್ತಿತ್ವತಿ |

ಉಕ್ತಂ ಸ್ವಾಪ್ಯಯಸಂಪತ್ಕೋರಿತಿಸೂತ್ರೇ ಹ್ಯತಿ.

ಸ್ಫುಟಮ್ ||೧೮೩||

‘ಸ್ವಾಪ್ಯಯ ಸಂಪತ್ಕೋರಿತಃ’ ಬ್ರ. ಸೂ. ಎಂಬ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಆ ಶ್ರುತಿಯು ಗಾಢನಿದ್ರೆಯ ವಿಷಯಕ್ಕಾಗಲೇ, ಅಥವಾ ವಿದೇಹಮುಕ್ತಿ ವಿಷಯಕ್ಕಾಗಲೇ ಇರುವದೆಂದು ಅತಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳಿದೆ.

—ಸೂತ್ರಕಾರತ ಆ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಒಪ್ಪದೇಹೋದರೆ ಯಾವ ದೋಷವುಂಟಾಗುವದೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಅನ್ಯಥಾ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯಾದೇರಾಚಾರ್ಯಾತ್ವಂ ನ ಸಂಭವೇತ್ |

ದ್ವೈತದೃಷ್ಟಾನವಿದ್ವತ್ತಾ ದ್ವೈತಾದಷ್ಟಾ ನ ನಾನ್ಯ-

ದೇತ್ ||೧೮೪||

ಹಾಗೆ ತಿಳಿಯದೇ ಹೋದ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯರೇ ಮೊದಲಾದವರ ಆಚಾರ್ಯತ್ವವೇ ಸಂಭವಿಸುವದಿಲ್ಲ. ಯಾಕೆಂದರೆ ಅವರು ತಮ್ಮ ಹೊರತೂ ಮತ್ತೊಂದನ್ನು ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದರು ಎಂದರೆ ಅವರು ಜ್ಞಾನಿಗಳಲ್ಲ ವೆನ್ನಬೇಕಾಗುವದು. ಮತ್ತೊಂದನ್ನು ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದಿಲ್ಲ ಎಂದರೆ ಉಪದೇಶಾದಿಗಳೇ ಹುಟ್ಟುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ.

—ನಿರ್ವಿಕಲ್ಪಸಮಾಧಿಯಲ್ಲಿ ದ್ವೈತವು ತೋರುವದಿಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ಅದೇ ಅಪರೋಕ್ಷವಿದ್ಯೆ. ಇಂಥ ವಿದ್ಯೆಯು ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯಾದಿಗಳಿಗೆ ಇಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ಅವರಿಗೆ ದ್ವೈತವು ತೋರಿತು. ಎಂದರೆ—

ನಿರ್ವಿಕಲ್ಪಸಮಾಧೌತು ದ್ವೈತಾದರ್ಶನಹೇತುತಃ |

ಸೈವಾಪರೋಕ್ಷವಿದ್ಯೇತಿಚೇತ್ ಸುಷುಪ್ತಿಸ್ತಥಾ ನ
ಕಿಮ್ ||೧೮೫||

ನಿರ್ವಿಕಲ್ಪಸಮಾಧಿಯಲ್ಲಿ ದ್ವೈತವುತೋರುವದಿಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ಅದೇ ಅಪರೋಕ್ಷವಿದ್ಯೆ. ಎಂದರೆ—ಗಾಢನಿದ್ರೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಹಾಗಿರುವದಿಲ್ಲವೇನು?

(ನಿರ್ವಿಕಲ್ಪ ಸಮಾಧಿಯಲ್ಲಿರುವದೇ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಜ್ಞಾನವೆನ್ನುವದಾದರೆ ಗಾಢನಿದ್ರೆಯಲ್ಲಿರುವುದೂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಜ್ಞಾನವೆನ್ನಬೇಕಾದೀತು. ಇದರಿಂದ ಅತಿ ಪ್ರಸಂಗವುಂಟಾಗುವದು)

ಆತ್ಮತತ್ವಂ ನ ಜಾನಾತಿ ಸುಪ್ತೌ ಯದಿ ತದಾತ್ಮಯಾ |

ಆತ್ಮಧೀರೇವ ವಿದ್ಯೇತಿ ವಾಚ್ಯಂ ನ ದ್ವೈತವಿಸ್ಮೃತಿಃ ||೧೮೬||

ಗಾಢನಿದ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಆತ್ಮತತ್ವದ ಅರಿವಿರುವದಿಲ್ಲ ಎಂದರೆ ಆತ್ಮಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವೇ ವಿದ್ಯೆಎಂದು ನೀನು ಹೇಳಬೇಕಾಯಿತು. ದ್ವೈತದ ವಿಸ್ಮರಣವೆಂದರೆ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನವೆಂದು ಹೇಳುವದು ಯೋಗ್ಯವಾಗದು.

ದ್ವೈತದರ್ಶನದ ಅಭಾವವೂ, ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪದ ಜ್ಞಾನವೂ ಕೂಡಿ ಕೊಂಡು ಒಂದು ವಿದ್ಯೆಯಾಗುವದು. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದೊಂದಕ್ಕೇ ವಿದ್ಯೆ ಎನ್ನಲು ಬರುವದಿಲ್ಲ. ಎಂದರೆ—

ಉಭಯಂ ಮಿಲಿತಂ ವಿದ್ಯಾ ಯದಿ ತರ್ಹಿ ಘಟಾದಯಃ |

ಅರ್ಥವಿದ್ಯಾ ಭಾಜಿನಃ ಸ್ಯುಃ ಸಕಲದ್ವೈತವಿಸ್ಮೃತೇಃ ||೧೮೭||

ಒಂದುನೇಳೆ ಎರಡೂ ಕೂಡಿ ವಿದ್ಯೆ ಎನಿಸುವದು ಎಂದರೆ ಘಟೆ ಮೊದಲಾದ ಎಲ್ಲ ಜಡ ಪದಾರ್ಥಗಳು ದ್ವೈತವನ್ನು ಮರೆತಿರುವದರಿಂದ ಅವು ಅರ್ಥ ಜ್ಞಾನವುಳ್ಳವುಗಳೆಂದು ಹೇಳುವ ಪ್ರಸಂಗವು ಬರುವದು.

(ದ್ವೈತದ ವಿಸ್ಮರಣವು ವಿದ್ಯೆ ಎಂದರೆ ಜ್ಞಾನದ ಒಂದು ಭಾಗವೆಂದು ಹೇಳುವದಾದರೆ ಜಡಪದಾರ್ಥಗಳೆಲ್ಲ ದ್ವೈತವನ್ನು ಅರಿಯದವುಗಳಾದುದರಿಂದ ಅವು ಅರ್ಥ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರವೆನ್ನಬೇಕಾಗುವದು.)

ಮತಕಥನಿ ಮುಖ್ಯಾನಾಂ ನಿಷ್ಕೇಪಾಣಾಂ ಬಹುತ್ವತಃ |

ತವವಿದ್ಯಾ ತಥಾ ನ ಸಾದ್ಭೂತಾದೀನಾಂ ಯಥಾ ದೃಢಾ ||೧೮೮||

ಸಮಾಧಿಕಾಲದಲ್ಲಿ ನೋಣ ಮುಂತಾದವುಗಳ ಗೊಂಗಾಟವು ವಿಶೇಷವಾಗಿರುವದರಿಂದ, ಘಟೆ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಗೆ ಜ್ಞಾನವು ದೃಢವಾಗಿರುವಂತೆ ನಿನಗೆ ಜ್ಞಾನವು ದೃಢವಾಗಿರುವದಿಲ್ಲವೆನ್ನಬೇಕಾಗುವದು.

ಯಾಕೆಂದರೆ ನೋಣಗಳ ಗೊಂಗಾಟಮುಂತಾದವು ಜ್ಞಾನಸ್ಥಿತಿಯಿಂದ ಮನಸ್ಸನ್ನು ದ್ವೈತಕ್ಕೆ ತಂದು ನಿಲ್ಲಿಸುವವು. ಅದುದರಿಂದ ನಿನಗೆ ಘಟಾದಿಗಳಂತೆ ಅರ್ಥ ಜ್ಞಾನವೂ ಆಗುವದು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ ಎನ್ನಬೇಕಾಗುವದು.

—ಎಂದಮೇಲೆ ಆತ್ಮ ಜ್ಞಾನವು ಮಾತ್ರ ವಿದ್ಯೆ. ಪ್ರಪಂಚವನ್ನು ಮರೆಯುವದು (ದ್ವೈತವಿಸ್ಮೃತಿ) ವಿದ್ಯೆಯಲ್ಲ ಎಂದು ಪೂರ್ವ ವಕ್ಷೆಯು ಒಪ್ಪಲು ಸಿದ್ಧಾಂತಿಯು ಆಶೀರ್ವದಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಆತ್ಮಧೀರೇವ ವಿದ್ಯೇತಿ ಯದಿ ತರ್ಹಿ ಸುಖೀಭವ |

ದುಷ್ಟಚಿತ್ತಂ ನಿರುಂಧ್ಯಾ ಚ್ಛೇನ್ನಿರುಂಧಿ ತ್ವಂ ಯಥಾ ಸುಖಮ್ ||೧೮೯||

ಈಗ ಒಂದುನೇಳೆ ಆತ್ಮಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವೇ ಜ್ಞಾನವೆಂದು ಅನ್ನುವದಾದರೆ ನಾವು 'ಸುಖಿಯಾಗು' ಎಂದು ಆಶೀರ್ವದಿಸುತ್ತೇವೆ, ಇನ್ನು ದುಷ್ಟಚಿತ್ತವನ್ನು ನಿಗ್ರಹಿಸಬೇಕು ಎನ್ನುವದಾದರೆ ನೀನು ಅದನ್ನು ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ನಿಗ್ರಹಿಸು.

(ಯಾಕೆಂದರೆ ಚಿತ್ತದೋಷವಿರುವಲ್ಲಿ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನವು ಆಗಲಾರದು)

ತದಿಷ್ಟಮೇಷ್ಟ್ಯ ವ್ಯಮಾಯಾಮಯತ್ವಸ್ಯ ಸಮೀಕ್ಷಣಾತ್ |

ಇಚ್ಛನ್ನ ಸ್ವಜ್ಞಾನೋಚ್ಛೇತ್ ಕಿಮಿಚ್ಛನ್ನಿತಿ ಹಿ ಶ್ರುತಮ್ ||೧೯೦||

ಅದು ನಮಗೆ ಒಪ್ಪಿಗೆಯಾದುದೇ. ಅದ್ವಿತೀಯವಾದ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನವಾಗಬೇಕಾದರೆ ಜಗತ್ತು ಮಾಯಾಮಯವೆಂದು ತಿಳಿವಳಿಕೆಯಾಗಬೇಕು. ಚಿತ್ತವಿಗ್ರಹಕಾಲದಲ್ಲಿ ಆ ತಿಳಿವಳಿಕೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಬರುವದು. ಜ್ಞಾನಿಯು ಒಂದು ವೇಳೆ ಇಚ್ಛಿಸಿದರೂ ಅಜ್ಞಾನಂತೆ ಅವನು ಇಚ್ಛಿಸಲಾರನು. ಅದಕ್ಕಾಗಿ 'ಕಿಮಿಚ್ಛನ್' ಎಂದು ಮೊದಲಾಗಿ ಶ್ರುತಿ ಹೇಳಿದೆ.

ರಾಗೋ ಲಿಂಗಮಬೋಧಸ್ಯ ಸಂತು ರಾಗಾದಯೋ ಬುಧೇ |

ಇತಿ ಶಾಸ್ತ್ರದ್ವಯಂ ಸಾರ್ಥಮೇವಂ ಸತ್ಯವಿರೋಧತಃ ||೧೯೧||

ಶ್ರುತಿಯ ಅಭಿಪ್ರಾಯವು ಹೀಗೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯುವದಾದರೆ, ರಾಗ ಎಂದರೆ ಆಸಕ್ತಿಯು ಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದ ಗುರುತು ಎಂಬುದೂ, ಮತ್ತು ಜ್ಞಾನಿಯಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತಿ ಮೊದಲಾದವು ಬೇಕಾದಷ್ಟಿರಲಿ, ಎಂಬುದೂ ಹೀಗೆ ಇವೆರಡು ಶಾಸ್ತ್ರವಚನಗಳು ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ವಿರೋಧವಿಲ್ಲದವುಗಳಾಗುವವು.

(ಜ್ಞಾನಿಯಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತಿ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿದ್ದರೂ ಅವು ಆಳವಾಗಿ ಬೇರೂರಿಕೊಂಡಿರುವದಿಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ಜ್ಞಾನಿಗೆ ಬಾಧೆ ಇಲ್ಲ.)

—ಹೀಗೆ 'ಕಿಮಿಚ್ಛನ್' ಎಂಬುದರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಹೇಳಿ ಈಗ 'ಕಸ್ಯಕಾಮಾಯ' ಎಂಬುದರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಜಗನ್ನಿತ್ಯಾತ್ಮವತ್ ಸ್ವಾತ್ಮಾಸಂಗತ್ವಸ್ಯ ಸಮೀಕ್ಷಣಾತ್ |

ಕಸ್ಯಕಾಮಾಯೇತಿ ವಚೋ ಭೋಕ್ತೃಭಾವ
ವಿವಕ್ಷಯಾ ||೧೯೨||

ಜಗತ್ತೆಲ್ಲ ಸುಳ್ಳಾದುದರಿಂದ ಅವನಿಗೆ ಅನುಭವಿಸುವಿಕೆ ಇಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ 'ಕಸ್ಯಕಾಮಾಯ' ಎಂಬ ಶಬ್ದವೂ ಬಂದಿರುವವು.

—ಆತ್ಮನು ಅಸಂಗನಾದುದರಿಂದ ಅವನಿಗೆ ಭೋಗಪ್ರಸಂಗವೇ ಇಲ್ಲ. ಎಂದಮೇಲೆ ಪ್ರಸಂಗವಿರುವಲ್ಲಿ ಭೋಗವನ್ನು ನಿಷೇಧಿಸಬಹುದಾಗಿತ್ತು. ಎಂದರೆ ನಮ್ಮ ಅನುಭವ ನೋಡಿದರೆ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಭೋಗಸಂಗ ಉಂಟು ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದ ಶ್ರುತಿಯ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಪತಿಜಾಯಾದಿಕಂ ಸರ್ವಂ ತತ್ತದ್ಭೋಗಾಯ ನೇಚ್ಛತಿ |

ಕಿಂ ತ್ವಾತ್ಮಭೋಗಾರ್ಥಮಿತಿ ಶ್ರುತಾವುದ್ಭೋಷಿತಂಬಹು ||೧೯೩||

ಪತಿ-ಪತ್ನಿ ಮೊದಲಾದ ವಸ್ತುಗಳು ಅವುಗಳ ಭೋಗಕ್ಕೋಸ್ಕರ
ಪ್ರಿಯವಾಗಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ತನ್ನ ಭೋಗಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಅವುಗಳನ್ನು ಇಚ್ಛಿಸುತ್ತಾನೆ.
ಎಂದು ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಬಹಳಕಡೆಗೆ ಹೇಳಿದೆ.

—ಹೀಗೆ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಭೋಗವುಂಟೆಂದು ಹೇಳಿ ಅದು ಯಾರಿಗಿಂದು
ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಕಿಂ ಕೂಟಸ್ಥ ಶ್ಚಿದಾಭಾಸೋಽಥ ವಾ ಕಿಂವೋಭಯಾತ್ಮಕಃ |

ಭೋಕ್ತಾ ತತ್ರ ನ ಕೂಟಸ್ಥೋಽಸಂಗತ್ವಾದ್ಭ್ರಾಂಕ್ಷೃತಾಂ-

ವ್ರಜೇತ್ ||೧೯೪||

ಇಲ್ಲಿ ಭೋಗಿಸುವವನು ಕೂಟಸ್ಥನೋ? ಅಥವಾ ಚಿದಾಭಾಸನೋ,
ಅಥವಾ ಕೂಟಸ್ಥನಿಂದ ಕೂಡಿದ ಚಿದಾಭಾಸನೋ? ಇವರಲ್ಲಿ ಕೂಟಸ್ಥನು
ಯಾವುದನ್ನೂ ಹಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳದವನಾದುದರಿಂದ ಅವನು ಭೋಗಿಸುವವನಾಗ
ಲಾರ.

ಭೋಗಿಸುವಿಕೆ ಮತ್ತು ಹಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳದಿರುವಿಕೆ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ವಿರೋಧವು
ಹೇಗೆ ಉಂಟಾಗುವದು?

ಸುಖ-ದುಃಖಾಭಿಮಾನಾಖ್ಯೋ ವಿಕಾರೋ ಭೋಗ ಉಚ್ಯತೇ |

ಕೂಟಸ್ಥಶ್ಚ ವಿಕಾರೀ ಚೇತ್ಯೇತನ್ಮಾಹತಂ-

ಕಥಮ್ ||೧೯೫||

ಸುಖ-ದುಃಖಗಳಲ್ಲಿ ಅಭಿಮಾನ ತಾಳುವದರಿಂದ - ಉಂಟಾಗುವ
ಬದಲಾವಣೆಯೇ ಭೋಗವೆನಿಸುವದು. ಹೀಗಿರುವಾಗ ಕೂಟಸ್ಥನು ವಿಕಾರಿ
ಯಾಗಿದ್ದಾನೆ ಎನ್ನುವದು ಹೊಂಧಿಕೆ ಇಲ್ಲದ ಮಾತು.

(ಕೂಟಸ್ಥ ಎಂಬ ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವು ನಿರ್ವಿಕಾರನಾದವನು ಎಂದಿರು
ವಾಗ ಆತ್ಮನು ಭೋಗಿಸುವವನು ಎಂದರೆ ವ್ಯಾಘಾತದೋಷವುಂಟಾಗುವದು.)

—ಆಗಲಿ. ವಿಕಾರಿ ಎನಿಸುವ ಚಿದಾಭಾಸನು ಭೋಗಿಸುವವನೆಂದರೆ
ಅದೂ ಸರಿಯಲ್ಲ.

ವಿಕಾರಿಬುದ್ಧಿಧೀನತ್ವಾದಾಭಾಸೇ ವಿಕೃತಾವಪಿ |

ನಿರಧಿಷ್ಠಾನವಿಭ್ರಾಂತೀ ಕೇವಲಾ ನ ಹಿತಘ್ನತೀ

||೧೯೬||

ಬದಲಾವಣೆ ಹೊಂದುತ್ತಿರುವ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿರುವದರಿಂದ ಚಿದಾಭಾಸನಲ್ಲಿ ಬದಲಾವಣೆಯಾಗುತ್ತಿದ್ದರೂ ಅಧಿಷ್ಠಾನರೂಪನಾದ ಕೂಟಸ್ಥನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಕಲ್ಪಿತನಾದ ಚಿದಾಭಾಸನು ಇರಲಾರನು. ಅದುದರಿಂದ ಅವನಿಗೆ ಭೋಕ್ತೃತ್ವವು ಸಂಭವಿಸುವದಿಲ್ಲ.

— ಇನ್ನು ಮೂರನೆಯ ವಕ್ಷ.

ಉಭಯಾತ್ಮಕ ಏವಾತೋ ಲೋಕೇ ಭೋಕ್ತಾನಿಗದ್ಯತೇ |

ತಾದ್ಯಗಾತ್ಮಾನಮಾರಭ್ಯ ಕೂಟಸ್ಥಃ ಶೇಷಿತಃ ಶ್ರುತೌ ||೧೯೭||

ಅದುದರಿಂದ ವ್ಯವಹಾರದಲ್ಲಿ ಕೂಟಸ್ಥನೊಡನೆ ಕೂಡಿದ ಚಿದಾಭಾಸನೇ ಭೋಗಿಸುವವನೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಇವನೇ ಭೋಗಿಸುವವನೆಂದು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ಶ್ರುತಿಯು ಬುದ್ಧಿ ಮೊದಲಾದವನ್ನು ಕಳೆದು ಕೂಟಸ್ಥನನ್ನು ಮಾತ್ರ ಉಳಿಸಿರುವದು.

— ಆ ಶ್ರುತಿಯ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸಂಕ್ಷೇಪವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಆತ್ಮಾ ಕತಮು ಇತ್ಯುಕ್ತೇಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯೋ ವಿಬೋಧಯನ್ |

ವಿಜ್ಞಾನಮಯಮಾರಭ್ಯಾಸಂಗಂ ತಂ ಪರ್ಮಶೇಷಯತ್ ||೧೯೮||

“ಆತ್ಮನೆಂದರೆ ಯಾರು?” ಎಂದು ಜನಕರಾಜನು ವಿಚಾರಿಸಲು ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯರು ಬೋಧಿಸುವದಕ್ಕೆ ಮೊದಲುಮಾಡಿ ವಿಜ್ಞಾನಮಯನಿಂದ ಆರಂಭಿಸಿ ಎಲ್ಲವನ್ನು ಅಲ್ಲಗಳೆದು ಅಸಂಗನಾದ ಆತ್ಮನನ್ನು ಉಳಿಸಿರುವರು.

(ಕಾರ್ಯಕಾರಣ ಸಮೂಹರೂಪವಾದ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಪದಾರ್ಥಗಳಿವೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಆತ್ಮನು ಯಾರು? ಎಂಬುದು ಜನಕರಾಜನ ಪ್ರಶ್ನೆ. ವಿಜ್ಞಾನಮಯವೇ ಮೊದಲಾದವೆಲ್ಲ ಅನಾತ್ಮವೆಂದು ಹೇಳಿ ‘ಅಸಂಗೋ ಹ್ಯಯಂ ಪುರುಷಃ’ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಕೂಟಸ್ಥನೇ ಆತ್ಮನೆಂದು ಹೇಳಿರುವರು.)

— ಇನ್ನು ಐತರೇಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ.

ಕೋಽಯಮಾತ್ಮೇತ್ಯೇವಮಾದೌ ಸರ್ವತ್ರಾತ್ಮವಿಚಾರತಃ |

ಉಭಯಾತ್ಮಕಮಾರಭ್ಯ ಕೂಟಸ್ಥಃ ಶೇಷ್ಯತೇಶ್ರುತೌ ||೧೯೯||

ಈ ಆತ್ಮನನ್ನು ಯಾರೆಂದು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡಬೇಕು? ಎಂಬ ಮುಂತಾದಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಕೂಟಸ್ಥ ಸಹಿತ ಚಿದಾಭಾಸನನ್ನೇ ಭೋಗಿಸುವವನೆಂದು

ಅರಂಭಿಸಿ ಪ್ರಜ್ಞಾನರೂಪನಾದ ಕೂಟಸ್ಥನನ್ನು ಕೊನೆಗೆ ಉಳಿಸಿ ತೋರಿಸಲಾಗಿದೆ.

—ಹೀಗಿದ್ದಮೇಲೆ ಜೀವನಿಗೆ ನಾನು ನಿಜವಾಗಿ ಭೋಗಿಸುವವನೆಂದು ಹೇಗೆ ಎನಿಸುತ್ತದೆ ?

ಕೂಟಸ್ಥ ಸತ್ಯತಾಂ ಸ್ವಸ್ತಿನ್ನಧ್ಯಸ್ಥಾತ್ಮಾವಿವೇಕತಃ |

ತಾತ್ಪ್ರೀಂ ಭೋಕ್ತೃತಾಂ ಮತ್ವಾ ನ ಕದಾಚಿಜ್ಜಿಹಾಸತಿ ||೨೦೦||

ಆತ್ಮನು ಎಂದರೆ ಭೋಗಿಸುವವನು ಕೂಟಸ್ಥನ ಇರುವಿಕೆಯನ್ನು ತನ್ನ ಮೇಲೆ ಹಾಕಿಕೊಂಡು ತನ್ನ ಭೋಗಿಸುವಿಕೆಯನ್ನು ಸತ್ಯವೆಂದು ತಿಳಿದು, ಭೋಗವನ್ನು ಬಿಡಲು ಎಷ್ಟುಮಾತ್ರವೂ ಇಚ್ಛೆಮಾಡುವದಿಲ್ಲ.

—ಹೀಗೆ ಭೋಗಿಸುವವನು ಸುಳ್ಳಾದಮೇಲೆ 'ಆತ್ಮನಸ್ತು ಕಾಮಾಯು' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳಿಗೇನು ಬೆಲೆ ? ಎಂದರೆ ಭೋಗಿಸುವವನು ಕೂಟಸ್ಥನಲ್ಲ. ಉಭಯಾತ್ಮಕ ಎಂದರೆ ಕೂಟಸ್ಥ ಸಹಿತ ಚಿದಾಭಾಸನೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಮಾತನ್ನು ಶ್ರುತಿಯು ಹೇಳಿದೆ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ.

ಭೋಕ್ತಾ ಸ್ವಸ್ಯೈವ ಭೋಗಾಯ ಪತಿಜಾಯಾದಿಮಿಚ್ಛತಿ |

ಏಷ ಲೌಕಿಕವೃತ್ತಾಂತಃ ಶ್ರುತ್ಯಾ ಸಮ್ಯಗನೂದಿತಃ ||೨೦೧||

ಭೋಗಿಸುವವನು ತನ್ನ ಭೋಗಕ್ಕಾಗಿ ಪತಿ-ಪ್ರೀ ಇತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಇಚ್ಛಿಸುತ್ತಾನೆ. ಈ ಲೋಕ ವ್ಯವಹಾರವನ್ನು ಶ್ರುತಿಯು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಹೇಳಿರುವದು.

ಶ್ರುತಿಯು ಸುಳ್ಳೆನಿಸಿದ ಲೋಕ ವ್ಯವಹಾರವನ್ನು ಹೇಳಿದುದೇಕೆ ? ಎಂದರೆ ಆ ಭೋಗಸಾಧನೆಗಳೆಲ್ಲವು ಪ್ರೀತಿಯನ್ನು ಭೋಕ್ತೃವೆನಿಸಿದ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿಡಬೇಕೆಂದು ತಿಳಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ.

ಭೋಗ್ಯಾನಾಂ ಭೋಕ್ತೃಶೇಷತ್ವಾನ್ಮಾ ಭೋಗ್ಯೇಷ್ವನು—

ರಜ್ಯತಾಮ್ |

ಭೋಕ್ತೃರ್ಯೇವ ಪ್ರಧಾನೇತೋನುರಾಗಂ ತಂ

ವಿಧಿಸ್ವತಿ ||೨೦೨||

ಭೋಗ್ಯವಸ್ತುಗಳೆಂಬವೆಲ್ಲ ಭೋಕ್ತೃವಿನ ಭೋಗಕ್ಕೆ ಸಾಧನಗಳಾದುದರಿಂದ ತನ್ನ ಪ್ರೀತಿಯನ್ನು ಅವುಗಳಲ್ಲಿಡಬಾರದು. ಅವುಗಳನ್ನು ಭೋಗಿ

ಸುವ ಮುಖ್ಯನಾದ ಭೋಕ್ತೃವಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರೀತಿಯನ್ನಿಡಬೇಕು ಎಂದು ವಿಧಿಸುವ ಇಚ್ಛೆಯನ್ನು ಶ್ರುತಿಯು ಮಾಡುತ್ತದೆ.

—ಇದನ್ನೇ ಪುರಾಣವಾಕ್ಯವೂ ಹೇಳುತ್ತದೆ.

ಯಾ ಪ್ರೀತಿರವಿವೇಕಾನಾಂ ವಿಷಯೇಷ್ಟನಪಾಯಿನೀ |

ತ್ವಾಮನುಸ್ಮರತಃ ಸಾ ಮೇ ಹೃದಯಾನ್ಮಾಪ ಸರ್ಪತು ||೨೦೩||

ಎಲೈ ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಯೇ, ಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದವರಿಗೆ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಎಂಥ ಬಲವಾದ ಪ್ರೀತಿ ಇರುವದೋ ಅಂಥ ಪ್ರೀತಿಯು ನಿನ್ನನ್ನು ಚಿಂತಿಸುತ್ತಿರುವ ನನ್ನ ಹೃದಯದಿಂದ ಹೋಗಲಿ.

ಇನ್ನೂ ಒಂದುಬಗೆಯ ಅರ್ಥ.

ವಿವೇಕವಿಲ್ಲದವರಿಗೆ ವಿಷಯ ಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಎಂಥ ದೃಢವಾದ ಪ್ರೀತಿಯೋ ಅಂಥ ಪ್ರೀತಿಯು ನಿನ್ನನ್ನು ನೆನೆಯುವಾಗಕೂಡ ನನ್ನ ಹೃದಯದಿಂದ ಹೋಗದಿರಲಿ.

(ಪದಚ್ಛೇದ ಮಾಡುವ ರೀತಿಯಿಂದ ಅರ್ಥವು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಎನಿಸಿದಂತೆ ಕಂಡರೂ ಮುಖ್ಯ ಅರ್ಥವು ಒಂದೇ ಇದೆ.)

—ಆ ಪುರಾಣಕ್ಕೂ ಈ ಶ್ರುತಿಗೂ ಸಂಬಂಧವೇನು ?

ಇತಿನ್ಯಾಯೇನ ಸರ್ವಾಸ್ಮಾದ್ ಭೋಗ್ಯಜಾತಾದ್ವಿರಕ್ತಧೀಃ |

ಉಪಸಂಹೃತ್ಯ ತಾಂ ಪ್ರೀತಿಂ ಭೋಕ್ತೃರ್ಯೇನಂ

ಜುಭತ್ಸತೇ ||೨೦೪||

ಈ ನ್ಯಾಯದಿಂದ ಎಲ್ಲ ಭೋಗ್ಯವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ವಿರಕ್ತಿ ತಾಳಿದವನು, ಅವುಗಳ ಮೇಲೆ ಇಟ್ಟಿದ್ದ ಪ್ರೀತಿಯನ್ನು ಭೋಕ್ತೃವಿನಲ್ಲಿ ಎಂದರೆ ಅನುಭವಿಸುವವನಲ್ಲಿ ಅರ್ಧಾತ್ ತನ್ನಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಆತ್ಮನನ್ನು ತಿಳಿಯಲು ಇಚ್ಛಿಸುತ್ತಾನೆ.

—ಹೀಗೆ ಮಾಡುವದರಿಂದ ಫಲವೇನು ಸಿಕ್ಕಿತು ? ಎಂಬುದನ್ನು ಸದೃಷ್ಟಾಂತವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಸೃಕ್ ಚಂದನವಧೂವಸ್ತ್ರ ಸುವರ್ಣಾದಿಷುಪಾಮರಃ |

ಅಪ್ರಮತ್ತೋ ಯಥಾ ತದ್ವನ್ನ ಪ್ರಮಾದ್ಯತಿ ಭೋಕ್ತರಿ||೨೦೫||

ಸಾಮಾನ್ಯನಾದ ಮನುಷ್ಯನು ಪುಷ್ಪಮಾಲೆ-ಗಂಧ-ಪ್ರೀ-ವಸ್ತು-
ಭಂಗಾರ-ಮುಂತಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಎಚ್ಚರ ವಹಿಸುವಂತೆ, ಮುಮುಕ್ಷುವು
ಅನುಭವಿಸುವವನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಎಚ್ಚರಿಕೆಯಿಂದ ಇರುತ್ತಾನೆ ಎಂದರೆ ಆತ್ಮ
ನನ್ನು ಚಿಂತನೆ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ.

ಕಾವ್ಯನಾಟಕ ತರ್ಕಾದೀನಭ್ಯಸ್ಕೃತಿ ನಿರಂತರಮ್ |

ವಿಜಗೀಷುರ್ಯಥಾ ತದ್ವನ್ಮುಮುಕ್ಷುಃ ಸ್ವಂ ವಿಚಾರ-

ಯೇತ್ ||೨೦೧||

ಪ್ರತಿವಾದಿಗಳನ್ನು ಗೆಲ್ಲಬೇಕೆನ್ನುವವನು ಕಾವ್ಯ-ನಾಟಕ-ತರ್ಕಾದಿ
ಗಳನ್ನು ಯಾವಾಗಲೂ ಅಭ್ಯಾಸ ಮಾಡುತ್ತಿರುವಂತೆ ಮುಮುಕ್ಷುವು
ಆತ್ಮ ವಿಚಾರವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿರಬೇಕು.

ಜಪಯೋಗೋವಾಸನಾದಿ ಕುರುತೇ ಶ್ರದ್ಧಯಾ ಯಥಾ |

ಸ್ವರ್ಗಾದಿವಾಂಛಯಾ ತದ್ವತ್ ಶ್ರದ್ಧಾಭ್ಯಾಸೇ ಮುಮು

ಕ್ಷಯಾ ||೨೦೨||

ಸ್ವರ್ಗಲೋಕಾದಿಗಳು ದೊರೆಯಬೇಕೆಂಬ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದ ಜಪ-ಯಜ್ಞ-
ಉವಾಸನೆಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿರುವಂತೆ, ಮುಕ್ತನಾಗಬೇಕೆಂಬ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದ
ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಶ್ರದ್ಧೆಯನ್ನಿಡಬೇಕು.

ಚಿತ್ತೈಕಾಗ್ರ್ಯಂ ಯಥಾಯೋಗೀ ಮಹಾಯಾಸೇನ

ಸಾಧಯೇತ್ |

ಅಣಮಾದಿಪ್ರೇಕ್ಷಯೈವಂ ವಿವಿಚ್ಯಾತ್ ಸ್ವಂ

ಮುಮುಕ್ಷಯಾ ||೨೦೩||

ಯೋಗಿಯು ಅಣಮಾದಿ ಸಿದ್ಧಿಗಳ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದ ಬಹಳ ಕಷ್ಟಪಟ್ಟು
ಚಿತ್ತೈಕಾಗ್ರ್ಯತೆಯನ್ನು ಸಾಧಿಸುವಂತೆ, ಮುಕ್ತನಾಗಬೇಕೆಂಬ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದ
ಆತ್ಮ ವಿಚಾರವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿರಬೇಕು.

ಹೀಗೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರೇನು ಫಲ ?

'ಕೌತಲಾನಿ ವಿವರ್ಧಂತೇ ತೇಷಾಮುಖ್ಯಾಸ್ತಪಾಟವಾತ್ |

ಯಥಾ ತದ್ವದ್ವಿವೇಕೋಽಸ್ಯಾಪ್ಯಭ್ಯಾಸಾದ್ವಿಶದಾಯತೇ||೨೦೪||

ಕಾವ್ಯಾದಿಗಳ ಅಭ್ಯಾಸ ಮಾಡುವವರಿಗೆ ಅಭ್ಯಾಸವು ಬೆಳೆದ ಹಾಗೆಲ್ಲ ಕೌಶಲ್ಯವು ಹೆಚ್ಚುವಂತೆ, ಬ್ರಹ್ಮಾಭ್ಯಾಸ ಮಾಡುವವರಿಗೂ ವಿವೇಕವು ಹೆಚ್ಚುವುದು.

(ಎಂದರೆ ಆತ್ಮನು ದೇಹಾದಿಗಳಿಗಿಂತ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಬೇರೆಯಾಗಿರುವನು ಎಂಬ ಜ್ಞಾನವು ಅತ್ಯಂತ ಸಷ್ಟವಾಗುವದು.)

—ಹೀಗೆ ಬೆಳೆದ ವಿವೇಕದ ಫಲ.

ವಿವಿಂಚತಾ ಭೋಕ್ತೃತತ್ವಂ ಜಾಗ್ರದಾದಿಷ್ಟಸಂಗತಾ |

ಅನ್ವಯ ವ್ಯತಿರೇಕಾಭ್ಯಾಂ ಸಾಕ್ಷಿಣ್ಯಧ್ಯವಸೀಯತೇ ||೨೦೦||

ಅನ್ವಯ ವ್ಯತಿರೇಕಗಳಿಂದ ಭೋಕ್ತೃವಿನ ನಿಜಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತಿಳಿದು ಕೊಳ್ಳಲಿತ್ತಿಸುವವನಿಗೆ, ಎಚ್ಚರ ಮೊದಲಾದ ಅವಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಕ್ಷಿಯು ಅಸಂಗನಾಗಿರುವದನ್ನು ನಿಶ್ಚಯ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಅನುವಾಗುವದು.

—ಅನ್ವಯ-ವ್ಯತಿರೇಕಗಳನ್ನು ಹೇಳುವರು.

ಯತ್ರ ಯದ್‌ದೃಶ್ಯತೇ ದೃಷ್ಟೌ ಜಾಗ್ರತ್‌ಸ್ವಪ್ನ ಸುಷುಪ್ತಿಷು |

ತತ್ರೈವ ತನ್ನೇತರತ್ರೇತ್ಯನುಭೂತಿರ್ಹಿ ಸಂನುತಾ ||೨೦೧||

ಸಾಕ್ಷಿಯಾದವನಿಂದ ಎಚ್ಚರ-ಕನಸು-ಗಾಢನಿದ್ರೆಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವ—ಯಾವದು ನೋಡಲಾಗುವದೋ, ಅದು ಆಯಾ ಅವಸ್ಥೆಯ ಮುಟ್ಟಿಗೆ ಮಾತ್ರ. ಬೇರೆ ಅವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಅದಿರುವದಿಲ್ಲ. ಈ ಅನುಭವವು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಒಪ್ಪಿಗೆಯಾಗಿದೆ.

{ ಮೇಲಿನ ಮೂರು ಅವಸ್ಥೆಗಳು ಒಬ್ಬನಿಗೆ ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತವೆ. ಆದುದರಿಂದ ಆಯಾ ಅವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಕೂಟಸ್ಥನು ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿ ಇರುವನೆನ್ನುವದು ಅನ್ವಯ.

ಎಚ್ಚರ-ಕನಸು-ಗಾಢನಿದ್ರೆಗಳಲ್ಲಿ ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಬರುವ ಸ್ಥೂಲ-ಸೂಕ್ಷ್ಮ-ಅನಂಧ ಭೋಗಗಳು-ದೃಶ್ಯಗಳು ಆಯಾ ಅವಸ್ಥೆಗಳ ಮುಟ್ಟಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಸೀಮಿತವಾದವುಗಳು. ವತ್ತೊಂದವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಅವುಗಳಿರುವದಿಲ್ಲ. ಅವು ಒಂದರೊಳಗೊಂದು ಇಲ್ಲ ಎನ್ನುವದು ವ್ಯತಿರೇಕ.)

— ಇದಕ್ಕೆ ಶ್ರುತಿ ಪ್ರಮಾಣ.

ಸ ಯತ್ತಶ್ರೇಷ್ಠತೇ ಕಿಂಚಿತ್ತೇನಾನನ್ವಾಗತೋ ಭವೇತ್ |

ದೃಷ್ಟ್ವಾನ್ಯೈವ ಪುಣ್ಯಂ ಪಾಪಂ ಚೇತ್ಯೇವಂ ಶ್ರುತಿಷು-
ಡಿಂಡಿಮಃ ||೨೧೨||

ಅವನು ಆಯಾ ಅವಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಏನನ್ನು ನೋಡುವನೋ, ಅದನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳದೇ ಬೇರೊಂದು ಅವಸ್ಥೆಗೆ ಹೋಗುವನು.

ಮತ್ತು ಪುಣ್ಯ-ಮತ್ತು ಪಾಪಗಳನ್ನೂ ಕೂಡ ಬರಿ ನೋಡಿಕೊಂಡು ಎಚ್ಚರಕ್ಕೆ ಬರುವನು ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಸಾರಿ ಹೇಳಿದೆ.

(ಆತ್ಮನು ಯಾವುದನ್ನೂ ಹಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳದವನು ಎಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ)

—ಮತ್ತೊಂದು ಶ್ರುತಿ.

ಜಾಗ್ರತ್ ಸ್ವಪ್ನ ಸುಷುಪ್ತಾದಿಪ್ರಪಂಚಂ ಯತ್ ಪ್ರಕಾಶತೇ |

ತದ್ಬ್ರಹ್ಮಾಹಮಿ ಜ್ಞಾತ್ವಾ ಸರ್ವಬಂಧೈಃ
ಪ್ರಮುಚ್ಯತೇ ||೨೧೩||

ಯಾವದು ಎಚ್ಚರ-ಕನಸು-ಗಾಢನಿದ್ರೆ ಮೊದಲಾದ, ಎಲ್ಲ ಪ್ರಪಂಚ ವನ್ನು ಬೆಳಗುವದೋ, ಆ ಬ್ರಹ್ಮವೇ ನಾನು ಎಂದು ತಿಳಿದವನು ಎಲ್ಲ ಬಂಧನಗಳಿಂದಲೂ ಬಿಡುಗಡೆಯಾಗುತ್ತಾನೆ.

—ಅಮೃತೌದೂಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ.

ಏಕ ಏನಾತ್ಮಾ ಮಂತವ್ಯೋ ಜಾಗ್ರತ್ ಸ್ವಪ್ನ ಸುಷುಪ್ತಿಷು |

ಸ್ಥಾನತ್ರಯ ವ್ಯತೀತಸ್ಯ ಪುನರ್ಜನ್ಮ ನ ವಿದ್ಯತೇ ||೨೧೪||

ಎಚ್ಚರ-ಕನಸು-ಗಾಢನಿದ್ರೆ ಎಂಬ ಮೂರವಸ್ಥೆಗಳ ಸಾಕ್ಷಿಯಾದ ಆತ್ಮನು ಒಬ್ಬನೇ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಮೂರು ಅವಸ್ಥೆಗಳಿಂದಲೂ ಬೇರ್ಪಡಿಸಿದ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಪುನರ್ಜನ್ಮವಿಲ್ಲ.

—ಕೈವಲ್ಯೋಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ.

ತ್ರಿಷು ಧಾಮಸು ಯದ್ಭೋಗ್ಯಂ ಭೋಕ್ತಾ ಭೋಗತ್

ಯದ್ಭವೇತ್ |

ತೇಭ್ಯೋ ವಿಲಕ್ಷಣಃ ಸಾಕ್ಷೀ ಚಿನ್ಮಾತ್ರೋಽಹಂ

ಸದಾಶಿವಃ ||೨೧೫||

ಮೂರು ಅವಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವ ಭೋಗ್ಯ-ಭೋಕ್ತಾ-ಭೋಗಗಳಿರು ವವೋ, ಅವೆಲ್ಲವುಗಳಿಗಿಂತ ಬೇರೆಯಾದ ಸಾಕ್ಷಿರೂಪನಾನು ಜ್ಞಾನ ಸ್ವರೂಪನೆನಿಸಿದ ಸದಾಶಿವನೇ ಆಗಿದ್ದೇನೆ.

(ತ್ರಿಷುಧಾಮಸು=ಎಚ್ಚರ-ಕನಸು-ಗಾಢನಿದ್ರೆಗಳಲ್ಲಿ. ಭೋಗ್ಯಂ= ಸ್ತೂಲ, ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಮತ್ತು ಅನಂದರೂಪ. ಭೋಕ್ತಾ=ವಿಶ್ವ, ತೈಜಸ, ಪ್ರಾಜ್ಞ ಸದಾಶಿವಃ=ಯಾವಾಗಲೂ ಮಂಗಳಕರ.)

—ಹೀಗೆ ಆತ್ಮನು ಯಾವದನ್ನೂ ಹಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳದ ಅನಂಗನೆಂದು ಸಿದ್ಧ ವಾದ ಮೇಲೆ ಭೋಗವು ಯಾರಿಗೆ? ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಏವಂ ವಿವೇಚಿತೇ ತತ್ತ್ವೇ ವಿಜ್ಞಾನಮಯಶಬ್ದಿತಃ |

ಚಿದಾಭಾಸೋ ವಿಕಾರೀ ಯೋ ಭೋಕ್ತೃತ್ವಂ ತಸ್ಯ

ಶಿಷ್ಯತೇ ||೨೧೬||

ಹೀಗೆ ತತ್ವವನ್ನು ವಿವೇಚಿಸುತ್ತಿರಲು ಬದಲಾವಣೆಯನ್ನು ಹೊಂದು ತ್ತಿರುವ ವಿಜ್ಞಾನಮಯನೆಂಬ ಹೆಸರಿನ ಚಿದಾಭಾಸನಿಗೆ ಭೋಗಿಸುವ ಕಾರ್ಯವು ಉಳಿಯಿತು.

—ಒಳ್ಳೆದು, ನಿಮ್ಮಂತೆ ಚಿದಾಭಾಸನು ಭೋಗಿಸುವವನೆಂದು ಒಪ್ಪಿ ಕೊಂಡರೆ, ಕಸ್ಯಕಾಮಾಯ, ಯಾರ ಬಯಕೆಗಾಗಿ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿ ವಾಕ್ಯವು ಭೋಗಿಸುವವನು ಇಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುವುದಲ್ಲ? ಅದಕ್ಕೆ ವಿರೋಧವಾಗದೇ?

ಮಾಯಿಕೋಽಯಂ ಚಿದಾಭಾಸಃ ಶ್ರುತೇರನುಭವಾದಪಿ |

ಇಂದ್ರಜಾಲಂ ಜಗತ್ ಪ್ರೋಕ್ತಂ ತದಂತಃ ಪಾತ್ಯಯಂ ಯತಃ ||೨೧೭||

ಶ್ರುತಿ-ಮತ್ತು ಅನುಭವಗಳಮೇಲಿಂದ ಈ ಚಿದಾಭಾಸನು ಮಾಯಿಕ ನೆನಿಸುವನು, ಎಲ್ಲಜಗತ್ತು ಇಂದ್ರಜಾಲದಂತೆ ಸುಳ್ಳು ಎಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳಿದೆ. ಎಂದಮೇಲೆ ಅದರೊಳಗಿನವನೇ ಆದ ಚಿದಾಭಾಸನು ಕೂಡ ಸುಳ್ಳು ಎನಿಸುವನು.

—ಹಾಗೆ ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತದೆ.

ವಿಲಯೋಽಪ್ಯಸ್ಯ ಸುಪ್ತಾದೌ ಸಾಕ್ಷಿಣಾ ಹ್ಯನುಭೂಯತೇ |

ಏತಾದೃಶಂ ಸ್ವಸ್ವಭಾವಂ ವಿವಿನಕ್ತಿ ಪುನಃ ಪುನಃ ||೨೧೮||

ಗಾಢನಿದ್ರೆ-ಸನಾಥಿ ಮುಂತಾದ ಅವಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಇವನ ಲಯವಾಗುವಿಕೆ ಯನ್ನು ಸಾಕ್ಷಿಯಾದ ಕೂಟಸ್ಥನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಾನೆ. ಆ ಮೇಲೆ ಕೂಟಸ್ಥನಿಂದ ಬೇರೆಯಾದ ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಮೇಲಿಂದಮೇಲೆ ಚಿದಾಭಾಸನು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ.

ವಿವಿಚ್ಯ ನಾಶಂ ನಿಶ್ಚಿತ್ಯ ಪುನರ್ಭೋಗಂ ನ ವಾಂಛತಿ |

ಮುಮೂರ್ಷುಃ ಶಾಯಿತೋ ಭೂಮೌ ವಿನಾಹಂ

ಕೋಽಭಿವಾಂಛತಿ ||೨೧೯||

ಹೀಗೆ ವಿಚಾರದಿಂದ ವಿವೇಕಹೊಂದಿದ ಚಿದಾಭಾಸನು ತನ್ನವಿನಾಶವನ್ನು ನಿಶ್ಚಯಮಾಡಿಕೊಂಡು ಮನಃ ಭೋಗವನ್ನವೇ ಪ್ರಸುವದಿಲ್ಲ. ಸಾಯುವ ಹಾದಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದು ನೆಲಕ್ಕೆರಗಿದವನು ಲಗ್ನವನ್ನು ಬಯಸುವನೆ?

ಜಿಹ್ರೇತಿ ವೃವಹರ್ತುಂಚ ಭೋಕ್ತಾಹಮಿತಿ ಪೂರ್ವವತ್ |

ಭಿನ್ನನಾಶ ಇವ ಹ್ರೀತಃ ಕ್ಲಿಶ್ಯನ್ನಾರಬ್ಧಮಶ್ನುತೇ ||೨೨೦||

‘ನಾನು ಭೋಗಿಸುವವನು’ ಎಂದು ಮೊದಲಿನಂತೆ ಹೇಳುವುದಕ್ಕೆ ಕೂಡ ಅವನು ನಾಚುವನು. ಅಲ್ಲದೇ ಅವನು ಮೂಗು ಕೊಯಿಸಿ ಕೊಂಡವನಂತೆ, ನಾಚಿಕೆ-ದುಃಖಗಳಿಂದಕೂಡಿ ವ್ರಾರಬ್ಧಭೋಗವನ್ನು ಉಣ್ಣುವನು.

—ಜ್ಞಾನವಾದಮೇಲೆ ಸಾಕ್ಷಿಗೆ ಭೋಗವಿಲ್ಲ-ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ.

ಯದಾ ಸ್ವಸಾಕ್ಷಿ ಭೋಕ್ತೃತ್ವ ಮಂತುಂ ಜಿಹ್ರೇತ್ಯಯಂ ತದಾ |

ಸಾಕ್ಷಿಣ್ಯ ರೋಪಯೇದೇತದಿತಿ ಕೈವ ಕಥಾ ವೃಥಾ ||೨೨೧||

ಹೀಗೆ ಅವನು ತಾನು ಭೋಗಿಸುವವನು ಎಂದುಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ನಾಚುವಾಗ ತನ್ನ ಭೋಗವನ್ನು ಸಾಕ್ಷಿಯಾದ ಕೂಟಸ್ಥನ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವನೆಂಬ ವ್ಯರ್ಥ ಮಾತೆಲ್ಲಿಯದು?

ಇದೇ ಅರ್ಥವು ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ.

ಇತ್ಯಭಿಪ್ರೇತ್ಯ ಭೋಕ್ತಾರಮಾಕ್ಷಿಪತ್ಯವಿಶಂಕಯಾ |

ಕಸ್ಯಕಾಮಾಯೇತಿ ತತಃ ಶರೀರಾನುಜ್ವರೋನ ಹಿ ||೨೨೨||

ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಶ್ರುತಿಯು ‘ಕಸ್ಯಕಾಮಾಯ ?’ ಎಂದು ಭೋಗಿಸುವವನ ಬಗೆಗೆ ಆಕ್ಷೇಪವೆತ್ತಿದೆ. ಹೀಗೆ ಭೋಗಿಸುವವನದೇ

ಅಭಾವವಾದಮೇಲೆ ಭೋಗದ ಸಂಬಂಧವಾಗಿ ಶರೀರಕ್ಕಾಗುವ ಪೀಡೆ ಇಲ್ಲದಂತಾಗುವದು.

ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನಿಗೆ ಶರೀರಾನು ಜ್ವರ (ಪೀಡೆ-ತಾಪ) ವಿಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಳುವ ದಕ್ಕಾಗಿ ಶರೀರಭೇದಗಳು ಅವುಗಳಲ್ಲಿಯ ಜ್ವರಪ್ರಕಾರಗಳು ಇವುಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ.

ಸ್ಥೂಲಂ ಸೂಕ್ಷ್ಮಂ ಕಾರಣಂಚ ಶರೀರಂ ತ್ರಿವಿಧಂ ಸ್ಮೃತಮ್ |
ಅನಶ್ಯಂ ತ್ರಿವಿಧೋಽಪ್ಯೇವ ತತ್ರ ತತ್ಪ್ರೋಚಿತೋ ಜ್ವರಃ ||೨೨||

ಸ್ಥೂಲ-ಸೂಕ್ಷ್ಮ-ಕಾರಣವೆಂದು ಶರೀರಗಳು ಮೂರುಬಗೆ. ಈ ಮೂರು ಶರೀರಗಳಲ್ಲಿ ಅವುಗಳಿಗೆ ತಕ್ಕ ಜ್ವರ (ಪೀಡೆ) ಗಳೂ ಮೂರು ವಿಧ ವಾಗಿವೆ.

— ಸ್ಥೂಲ ಶರೀರದ ಜ್ವರ.

ವಾತ-ಪಿತ್ತ-ಶ್ಲೇಷ್ಮಜನ್ಯವ್ಯಾಧಯಃ ಕೋಟಿಟಿಶಸ್ತನಾ |
ದುರ್ಗಂಧಿತ್ವ ಕುರೂಶತ್ವದಾಹಭಂಗಾದಯಸ್ತಥಾ ||೨೩||

ವಾತ-ಪಿತ್ತ-ಕಫಗಳೆಂಬ ಮೂರು ದೋಷಗಳಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ರೋಗಗಳು ಅಸಂಖ್ಯವಾಗಿರುವವು ಹಾಗೂ ಹೊಲಸುನಾರುವಿಕೆ, ಕುರೂಪಿಲ್ಲಿನ, ಬಾಯಾ ರುವಿಕೆ ಮತ್ತು ದಣಿವು ಮೊದಲಾದ ಎಷ್ಟೋ ಪೀಡೆಗಳು ಸ್ಥೂಲದೇಹದ ಪೀಡೆಗಳು. — ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಶರೀರದವು.

ಕಾನುಕ್ರೋಧಾಯಃ ಶಾಂತಿದಾಂತ್ಯಾದ್ಯ ಲಿಂಗದೇಹಗಾಃ |
ಜ್ವರಾದ್ವಯೇಽಪಿ ಬಾಧಂತೇ ಪ್ರಾಪ್ತ್ಯಾಪ್ರಾಪ್ತ್ಯಾ ನರಂ
ಕ್ರಮಾತ್ ||೨೪||

ಕಾನು-ಕ್ರೋಧ ಮೊದಲಾದ ರಜೋಗುಣವೃತ್ತಿಗಳು, ಶಾಂತಿ-ಸಹನೆ ಮುಂತಾದ ಸತ್ತ್ವಗುಣವೃತ್ತಿಗಳು, ಸೂಕ್ಷ್ಮಶರೀರದ ಜ್ವರಗಳು. ಈ ಎರಡೂ ಪ್ರಕಾರದ ಜ್ವರಗಳು ಕ್ರಮವಾಗಿ ತಮ್ಮ ಬರುವಿಕೆಯಿಂದ ಎಂದರೆ ಕಾಪಾಕಿಗಳ ಹುಟ್ಟುವಿಕೆಯಿಂದ, ಎರಡನೆ ಬಗೆಯ ಶಾಂತಿ ದಾಂತಿಗಳು ಎಷ್ಟು ಕಷ್ಟಪಟ್ಟರೂ ಮೈಗೂಡದ್ದರಿಂದ ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ಪೀಡೆಯನ್ನುಂಟು ಮಾಡುವವು

—ಕಾರಣ ಶರೀರದ ಜ್ವರ ಭಾಂದೋಗ್ಯಶ್ರುತಿಯಂತೆ.

ಸ್ವಂ ಪರಂ ಚ ನ ವೇತ್ಯಾತ್ಮಾನಿನಷ್ಟ ಇವ ಕಾರಣೇ |

ಆಗಾಮಿ ದುಃಖಬೀಜಂ ಚೇತ್ಯೇತದಿಂದ್ರೇಣ

ದರ್ಶಿತಮ್ ||೨೨೬||

ಕಾರಣ ದೇಹದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲದಂತಾಗಿರುವ ಆತ್ಮನು ತನ್ನನ್ನಾಗಲಿ, ಪರರನ್ನಾಗಲಿ ತಿಳಿಯುವದಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು ಇದು ಮರುದಿನದ ದುಃಖಬೀಜವೆನಿಸುವ ವಾಸನೆಯೊಂದು ಉಳಿದಿರುವದೆಂದು ಇಂದ್ರನು ತನ್ನ ಗುರುವಾದ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ತೋರಿಸಿಕೊಟ್ಟನು.

—ಹೀಗೆ ಮೂರು ಶರೀರಗಳಲ್ಲಿರುವ ಜ್ವರಗಳನ್ನು ಹೇಳಿ ಅವು ಅಸರಿಹಾರ್ಯವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ.

ಏತೇಜ್ವರಾಃ ಶರೀರೇಷು ತ್ರಿಷು ಸ್ವಾಭಾವಿಕಾ ಮತಾಃ |

ವಿಯೋಗೇ ತು ಜ್ವರೈಸ್ತಾನಿ ಶರೀರಾಣ್ಯೇವ ನಾಸತೇ ||೨೨೭||

ಮೂರೂ ಬಗೆಯ ಶರೀರಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಜ್ವರಗಳು ಇರಬೇಕಾದವುಗಳೆಂದು ಹೇಳುವರು. ಒಂದುವೇಳೆ ಈ ಜ್ವರಗಳು ಹೋಗುವದಾದರೆ ಆಯಾ ಶರೀರಗಳೂ ಹೋಗುವವು.

(ಈ ಜ್ವರಗಳು ಶರೀರಗಳೊಡನೆಯೇ ಹುಟ್ಟಿಕೊಂಡಿರುವ ಕಾರಣ ಅವು ಸ್ವಾಭಾವಿಕ. ವೈತರೀಕ ಮುಖದಿಂದಲೂ ಇದನ್ನೇ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಜ್ವರಗಳು ಇಲ್ಲದಂತಾದರೆ ಶರೀರಗಳೂ ಇಲ್ಲದಂತಾಗುವವು. ಆದುದರಿಂದ ಸ್ವಾಭಾವಿಕ ಇದೇ ವೈತರೀಕ ಕ್ರಮ.) —ಒಂದು ದೃಷ್ಟಾಂತ.

ತಂತೋರ್ವಿಯುಜ್ಯೇನ್ನ ಪಟೋ ಬಾಲೇಭ್ಯಃ ಕಂಬಲೋ

ಯಥಾ |

ಮೃದೋ ಘಟಸ್ತಥಾ ದೇಹೋ ಜ್ವರೇಭ್ಯೋಽಪೀತಿ

ದೃಶ್ಯತಾಮ್ ||೨೨೮||

ನೂಲನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬಟ್ಟೆ, ಕೂದಲುಗಳನ್ನು (ಉಣ್ಣೆ) ಬಿಟ್ಟು ಕಂಬಳಿ, ಮಣ್ಣನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಘಟ ಇವುಗಳು ಹೇಗೆ ಇರಲಾರವೋ, ಹಾಗೆ ಜ್ವರಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ದೇಹಗಳು ಇರಲಾರವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

(ಉಪಾದಾನ ಕಾರಣದ ನಾಶವಾದರೆ ಕಾರ್ಯವು ಒಂದು ಕ್ಷಣ ಕೂಡ ಉಳಿಯಲಾರದು ಎಂಬನ್ವಾಯವು ಜ್ವರ ಮತ್ತು ದೇಹಗಳಿಗೆ ಅನ್ವಯಿಸುವದು.)

—ಇನ್ನು ಕೂಟಸ್ಥನಲ್ಲಿ ಜ್ವರಗಳಿಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು ಹೇಳಲು ಇಚ್ಛೆಪಟ್ಟು ಮೊದಲು ಚಿದಾಭಾಸನಲ್ಲಿಯೂ ಜ್ವರಗಳಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಚಿದಾಭಾಸೇ ಸ್ವತಃ ಕೋಽಪಿ ಜ್ವರೋ ನಾಸ್ತಿ ಯತ್ಪತ್ತಿ ತಃ |

ಪ್ರಕಾಶೈಕಸ್ವಭಾವತ್ವಮೇವ ದೃಷ್ಟಂ ನ ಚೇತರತ್ ||೨೨೯||

ಚಿದಾಭಾಸನಿಗೆ ತನ್ನದೆಂಬ ಯಾವಪ್ರಕಾರದ ಜ್ವರವೂ ಇಲ್ಲ. ಯಾಕೆಂದರೆ ಚೈತನ್ಯವು ತನ್ನ ಬೆಳಕಿನಿಂದ ಬೆಳಗುತ್ತಲಿರುವದೆಂದು ಮಾತ್ರ ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಮತ್ತೇನೂ ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಬರುವದಿಲ್ಲ.

(ಚಿದಾಭಾಸನಿಗೆ ಆಧಾರವಾದ ಕೂಟಸ್ಥ ಚೈತನ್ಯವು ತನ್ನ ಬೆಳಕಿನಿಂದ ಬೆಳಗುತ್ತ ಕೇವಲ ಜ್ಞಾನರೂಪವಾದ ಕಾರಣ, ಅದರ ಪ್ರತಿಬಿಂಬವೆನಿಸಿದ ಚಿದಾಭಾಸನುಕೂಡ ಕೇವಲ ಜ್ಞಾನರೂಪನೇ ಆಗಿರಬೇಕು. ಅವನಿಗೆ ಮೂರು ಶರೀರಗಳಿಲ್ಲದ ಜ್ವರಗಳ ಸಂಬಂಧದ ಹೊರತಾಗಿ ತನ್ನ ಜ್ವರವೆಂಬುದು ಇಲ್ಲ ಎಂದು ತಿಳಿಯುವದು ಯೋಗ್ಯವಾಗಿದೆ.)

—ಚಿದಾಭಾಸನಿಗೇ ಜ್ವರಗಳ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲವೆಂದಮೇಲೆ ಕೂಟಸ್ಥನಿಗೆಲ್ಲ?

ಚಿದಾಭಾಸೇಪ್ಯಸಂಭಾವಾ ಜ್ವರಾಃ ಸಾಕ್ಷಿಣಿ ಕಾ ಕಥಾ |

ಏವಮಪ್ಯೇಕತಾಂ ಮೇನೇ ಚಿದಾಭಾಸೋಹ್ಯವಿದ್ಯಯಾ ||೨೩೦||

ಹೀಗೆ ಚಿದಾಭಾಸನಲ್ಲಿಯೇ ಜ್ವರಗಳಿಲ್ಲವೆಂದಮೇಲೆ ಸಾಕ್ಷಿಯಾದ ಕೂಟಸ್ಥನಲ್ಲಿ ಇರುವದೆಂತು ? ಆದರೂ ಚಿದಾಭಾಸನು ಅನಾದಿಯಾದ ಅವಿದ್ಯೆಯಿಂದ ಶರೀರಗಳೊಡನೆ ತಾದಾತ್ಮ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ.

(ಈ ಮೂಲಕವಾಗಿಯೇ ನನಗೆ ದುಃಖವಾಗುತ್ತದೆ, ಸಂತಾಪವಾಗುತ್ತದೆ ಇತ್ಯಾದಿ ಏಕತ್ವದರ್ಶಕ ವಾಕ್ಯಗಳು ರೂಢವಾಗಿದೆ.)

—ಇದೇ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿಸ್ತರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಸಾಕ್ಷಿಸತ್ಯತ್ವಮಧ್ಯಸ್ಯ ಸ್ವೇನೋಪೇತೇ ವಪುಸ್ತ್ರಯೇ |

ತಸ್ಯರ್ವಂ ವಾಸ್ತವಂ ಸ್ವಸ್ಯ ಸ್ವರೂಪಮಿತಿ ಮನ್ಯತೇ ||೨೩೧||

ಚಿದಾಭಾಸನು ಕೂಟಸ್ಥನಲ್ಲಿರುವ ನಿಜವಾದ ಇರುವಿಕೆ (ಸತ್ಯತ್ವ) ಎಂಬ ಧರ್ಮವನ್ನು ತನಗೆ ಗಂಟುಬಿದ್ದಿರುವ ಮೂರೂ ಶರೀರಗಳ ಮೇಲೆ ಆರೋಪಿಸಿ, ಆ ಮೂರು ಶರೀರಗಳು, ಅವುಗಳ ಜ್ವರಗಳು ಇವೆಲ್ಲ ತನ್ನ ನಿಜವಾದ ಸ್ವರೂಪವೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತಾನೆ.

—ಈ ಭ್ರಾಂತಿ ಜ್ಞಾನದ ಪರಿಣಾಮ ?

ಏತಸ್ಮಿನ್ ಭ್ರಾಂತಿಕಾಲೇಽಯಂ ಶರೀರೇಷು ಜ್ವರತ್ ಸ್ಪೃಶ್ |

ಸ್ವಯಮೇವ ಜ್ವರಾಮೀತಿ ಮಾನ್ಯತೇ ಹಿ ಕುಟುಂಬಿ-

ನತ್ ||೨೩೨||

ಈ ಚಿದಾಭಾಸನು ಇಂಥ ಭ್ರಾಂತಿ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಶರೀರಗಳು ತಾಪ ಹೊಂದುತ್ತಿರಲು, ನಾನೇ ತಾಪ ಹೊಂದುತ್ತಿದ್ದೇನೆ ಎಂದು ಒಬ್ಬ ಕುಟುಂಬಿಕ ಎಂದರೆ ಕುಟುಂಬದೊಡನೆ ಏಕಜೀವನಾದವನಂತೆ ತಿಳಿಯುತ್ತಾನೆ.

—ಈ ದೃಷ್ಟಾಂತವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಪುತ್ರದಾರೇಷು ತಪ್ಯತ್ಸು ತಪಾಮೀತಿ ನೃಥಾ ಯಥಾ |

ಮನ್ಯತೇ ಪುರುಷಸ್ತದ್ವದಾಭಾಸೋಽಪ್ಯಭಿಮನ್ಯತೇ ||೨೩೩||

ಒಬ್ಬ ಕುಟುಂಬಿಕನು ಹೆಂಡಿರು-ಮಕ್ಕಳು ಕಷ್ಟಕ್ಕೊಳಗಾದರೆ, ನಾನೇ ಕಷ್ಟಕ್ಕೊಳಗಾಗಿಹ್ತೇನೆ ಎಂದು ವ್ಯರ್ಥವಾಗಿ ತಿಳಿಯುವಂತೆ, ಚಿದಾಭಾಸನೂ ಶರೀರಗಳ ಜ್ವರವನ್ನು ತನ್ನವೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತಾನೆ.

—ಭ್ರಾಂತಿಕಾಲದ ಚಿದಾಭಾಸನ ಮಾತಿರಲಿ, ವಿನೇಕದಶೆಯಲ್ಲಿ ?

ವಿವಿಚ್ಯಭ್ರಾಂತಿವಮುಜ್ಞಿತ್ವಾ ಸ್ವಮಪ್ಯಗಣಯನ್ ಸದಾ |

ಚಿಂತಯನ್ ಸಾಕ್ಷಿಣಂ ಕಸ್ಮಾತ್ ಶರೀರಮನು

ಸಂಜ್ಞರೇತ್ ||೨೩೪||

ವಿನೇಕ ಮಾಡಿಕೊಂಡು, ಭ್ರಾಂತಿಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪವು ಸುಳ್ಳಾದುದೆಂದು ಅಲಕ್ಷಿಸಿ ತನ್ನ ನಿಜಸ್ವರೂಪನಾದ ಸಾಕ್ಷಿಯನ್ನು ಚಿಂತಿಸುತ್ತಿರುವ ಸಾಧಕನು ಶರೀರದ ಜೊತೆಗೆ ಅದೇಕೆ ದುಃಖಪಟಾನು ?

—ಭ್ರಾಂತಿಜ್ಞಾನವು ಸಂತಾಪಕ್ಕೆ ಕಾರಣ. ತತ್ವಜ್ಞಾನವು ಸಂತಾಪನಾಶಕ್ಕೆ ಕಾರಣ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ.

ಅಯುಧಾವಸ್ತು ಸರ್ಪಾದಿಜ್ಞಾನಂ ಹೇತುಃ ಪಲಾಯನೇ |

ರಜ್ಜು ಜ್ಞಾನೇಽಹಿಧೀಧ್ವಸ್ತೌ ಕೃತಮಪ್ಯನುಶೋಚತಿ ||೨೩೫||

ತಪ್ತು ತಿಳಿವಳಿಕೆಯಿಂದ ಉಂಟಾದ ಹಾವು ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಜ್ಞಾನವು ಓಡಿಹೋಗುವದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುವದು. ಆದರೆ ಅಧಾರಸ್ವರೂಪವಾದ ಹಗ್ಗದ ಜ್ಞಾನವಾಗಿ ಹಾವಿನ ಭ್ರಾಂತಿ ಕಳೆಯಲು ಓಡಿಹೋದುದಕ್ಕೇ ಅವನು ಮರುಗುವನು.

—ಸಾಕ್ಷೀಣಂ ಸದಾ ಚಿಂತಯನ್, ಎಂದು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದುದನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಗೊಳಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮಿಥ್ಯಾಭಿಯೋಗದೋಷಸ್ಯ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತ ಪ್ರಸಿದ್ಧಯೇ |

ಕ್ಷಮಾಪಯನ್ನಿವಾತ್ಮಾನಂ ಸಾಕ್ಷೀಣಂ ಶರಣಂ ಗತಃ ||೨೩೬||

ಅಸಂಗನಾದಮೇಲೆ ಭೋಕ್ತೃತ್ವ ಮೊದಲಾದ ದೋಷ ಹೊರಿಸಿದ್ದರ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವದಕ್ಕಾಗಿ ಸಾಕ್ಷಿಯಾದ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಕ್ಷಮೆ ಬೇಡುವವನಂತೆ ಚಿದಾಭಾಸನು ಅವನಿಗೆ ಶರಣಾಗತನಾಗುತ್ತಾನೆ.

—ಇನ್ನೂ ಒಂದು ದೃಷ್ಟಾಂತ ಕೊಡುತ್ತಾರೆ.

ಅವೃತ್ತಪಾಪನುತ್ಯರ್ಥಂ ಸ್ನಾನಾದ್ಯಾವರ್ತತೇ ಯಥಾ |

ಅವರ್ತಯನ್ನಿವ ಧ್ಯಾನಂ ಸದಾಸಾಕ್ಷಿಪರಾಯಣಃ ||೨೩೭||

ಅನೇಕಸಾರೆ ಜರುಗಿದ ಪಾಪವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುವದಕ್ಕಾಗಿ ಅನೇಕ ಸಾರೆ ಸ್ನಾನ-ದಾನಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡುವಂತೆ, ಚಿದಾಭಾಸನು ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಧ್ಯಾನವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತ ಯಾವಾಗಲೂ ಸಾಕ್ಷಿಯಾದ ಕೂಟಸ್ಥಾತ್ಮನನ್ನು ಚಿಂತಿಸುವನು.

(ಅಸಂಗನಾದ ಕೂಟಸ್ಥನಲ್ಲಿ ಚಿದಾಭಾಸನು ಸಂಸಾರತ್ವ ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ಆರೋಪಿಸಿರುತ್ತಾನೆ. ಈ ಪಾಪವು ಕಳೆದು ಹೋಗುವದಕ್ಕೆ ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಅಸಂಗಾತ್ಮನನ್ನು ಧ್ಯಾನ ಮಾಡುತ್ತ ಯಾವಾಗಲೂ ಸಾಕ್ಷಿ ಪರಾಯಣನಾಗುತ್ತಾನೆ.)

—ಮತ್ತು ತನ್ನ ಗುಣಗಳನ್ನು ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಪಡಿಸುವದಕ್ಕೆ ಚಿದಾಭಾಸನು ಹೇಗೆ ನಾಚುವನೆಂಬುದನ್ನು ದೃಷ್ಟಾಂತ ಮುಖದಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಉಪಸ್ಥ ಕುಷ್ಟಿನೀ ವೇಶ್ಯಾ ವಿಲಾಸೇಷು ವಿಲಜ್ಜತೇ |

ಜಾನತೋಽಗ್ರೇ ತಥಾಭಾಸಃ ಸ್ವಪ್ರಖ್ಯಾತೌ ವಿಲಜ್ಜತೇ ||೨೩೮||

ಗುಹ್ಯಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಕುಷ್ಠವಿದ್ದ ವೇಶ್ಯೆಯು ಪುರುಷನ ಮುಂದೆ ವಿಲಾಸವನ್ನು ತೋರಿಸಲು ನಾಚುವಂತೆ, ಚಿದಾಭಾಸನು ತನ್ನ ಗುಣಗಳನ್ನು ತೋರಿಸಲು ನಾಚುತ್ತಾನೆ.

—ಈಗ ಮೂರು ಶರೀರಗಳಿಂದ ನಾನು ಬೇರೆಯಾದವನು ಎಂಬ ಜ್ಞಾನವಾದ ಚಿದಾಭಾಸನಿಗೆ ಮತ್ತೆ ಆ ಶರೀರಗಳೇ ನಾನೆಂಬ ತಪ್ಪು ತಿಳಿವಳಿಕೆಯಿಂದ ಭ್ರಮವಾಗುವದಿಲ್ಲ.

ಗ್ರಹೀತೋ ಬ್ರಾಹ್ಮಣೋ ಮ್ಲೇಂಚ್ಛೈಃ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತಂಚರನ್ ಪುನಃ |

ಮ್ಲೇಂಚ್ಛೈಃ ಸಂಕೀರ್ಯತೇ ನೈವ ತಥಾಭಾಸಃ

ಶರೀರಕೈಃ ||೨೩೯||

ತುರುಕರ ಸರಿಯಲ್ಲಿ ಸಿಲುಕಿದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನು, ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಮತ್ತೆ ಮ್ಲೇಂಚ್ಛರ ಸಹವಾಸವನ್ನು ಮಾಡುವದಿಲ್ಲ. ಅದರಂತೆ ಚಿದಾಭಾಸನು ಪುನಃ ಶರೀರಗಳೊಡನೆ ತಾದಾತ್ಮ್ಯಗೊಳ್ಳುವದಿಲ್ಲ.

ಹೀಗೆ ಚಿದಾಭಾಸನು ತನ್ನ ತಪ್ಪನ್ನು ತಿದ್ದಿಕೊಳ್ಳುವದಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ಕೂಟಿಸ್ಥನಿಗೆ ಶರಣಾಗುತ್ತಾನೆ. ಎಂಬುದಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ಮಹತ್ತರವಾದ ಫಲವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ.

ಯೌವರಾಜ್ಯೇಸ್ಥಿ ತೋ ರಾಜಪುತ್ರಃ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವಾಂಛಯಾ |

ರಾಜಾನುಕಾರೀಭವಿತ ತಥಾ ಸಾಕ್ಷ್ಯನುಕಾರ್ಯಯಮ್ ||೨೪೦||

ಯುವರಾಜ ಪದದಲ್ಲಿರುವ ರಾಜಸುಪುತ್ರನು ಮುಂದೆ ರಾಜ್ಯವನ್ನೆಲ್ಲ ಪಡೆಯುವ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದ ರಾಜನ ಅನುಕರಣವನ್ನು ಮಾಡುವನೋ, ಅದರಂತೆ ಚಿದಾಭಾಸನು ಸಾಕ್ಷಿಯ ಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಅನುಸರಿಸುತ್ತಾನೆ.

—ರಾಜನ ಅನುಕರಣ ಮಾಡುವದರಿಂದ ಯುವರಾಜನಿಗೆ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ಫಲ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಸಾಕ್ಷಿಯ ಅನುಕರಣ ಮಾಡುವದರಿಂದ ಚಿದಾಭಾಸನಿಗೆ ಅಂಥ ಫಲವೇನೂ ಸಿಗಲಾರದೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಹೀಗಿರಲು ಅವನು ಸಾಕ್ಷಿಯನ್ನನುಸರಿಸುವದೇಕೆ ?

ಯೋಬ್ರಹ್ಮವೇದ ಬ್ರಹ್ಮೈವ ಭವತ್ಯೇವ ಇತಿಶ್ರುತಿ |

ಶ್ರುತ್ವಾ ತದೇಕಚಿತ್ತಃ ಸನ್ಬ್ರಹ್ಮ ವೇತ್ತಿ ನ ಚೇತರಮ್ ||೨೪೧||

ಯಾವನು ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನರಿಯುವನೋ ಅವನು ಬ್ರಹ್ಮನೇ ಆಗುವನು. ಈ ಶ್ರುತಿ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಕೇಳಿ ಅದರಲ್ಲಿಯೇ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳವನಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಅರಿಯುತ್ತಾನೆ. ಮತ್ತೇನನ್ನೂ ಅರಿಯದಿರುವನು.

(“ನ ಯೋ ಹ ವೈ ತತ್ಪರಮಂ ಬ್ರಹ್ಮವೇದಂ” ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು ಬ್ರಹ್ಮಭಾವದ ಪ್ರಾಪ್ತಿ, ಶೋಕ ನಿವೃತ್ತಿ, ಪಾಪ ಮುಕ್ತಿ, ಗುಹಾಗ್ರಂಥಿಯಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆ ಆಮೃತತ್ವ ಮೊದಲಾದ ಫಲಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಇಂಥ ಮಹಾ ಫಲಗಳ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದ ಚಿದಾಭಾಸನು ಸಾಕ್ಷಿಯ ಅನುಕರಣವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾನೆ.)

—ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರಾಪ್ತಿಯಾಗಲು ಚಿದಾಭಾಸನ ನಾಶವಾಗುವದು. ಎಂದಮೇಲೆ ಅವನು ತನ್ನ ನಾಶಕ್ಕೆ ಹೇಗೆ ಪ್ರಯತ್ನಿಸುವನು.

ದೇವತ್ವಕಾಮಾ ಹ್ಯಗ್ನಾದೌ ಪ್ರವಿಶಂತಿ ಯಥಾ ತಥಾ |

ಸಾಕ್ಷಿತ್ವೇನಾವಶೇಷಾಯ ಸ್ವವಿನಾಶಂ ಸ ವಾಂಛತಿ ||೨೪೨||

ಸುಖಿಗಳೆನಿಸುವ ದೇವತೆಗಳ ಜನ್ಮವನ್ನು ಪಡೆಯಬೇಕೆನ್ನುವವರು ಅಗ್ನಿ ಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದು ಪ್ರಾಣ ನೀಗುವಂತೆ, ಚಿದಾಭಾಸನು ಸಾಕ್ಷಿರೂಪದಿಂದ ಉಳಿಯುವದಕ್ಕಾಗಿ ಸುಳ್ಳಾದ ತನ್ನ ಚಿದಾಭಾಸರೂಪವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳಲು ಬಯಸುವನು.

(ಮಹತ್ವದ ಲಾಭಕ್ಕಾಗಿ ಅಲ್ಪಹಾನಿಯನ್ನು ಸಹಿಸುವದು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಸಹಜವೇ ಆಗಿದೆ. ಪತಿಯೊಡನೆ ಸಹಗಮನ. ಗಂಗೆಯಲ್ಲಿ ದೇಹ ವಿಸರ್ಜನೆ. ಹಿಮಾಲಯ ಮೊದಲಾದ ಪರ್ವತ ಶಿಖರವೇರಿ ಭೃಗುಪಾತ ವಿಧಿಯಿಂದ ಪ್ರಾಣ ನೀಗುವಿಕೆ. ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಕೃತ್ಯಗಳನ್ನು ಸ್ವರ್ಗದ ಕಾಮನೆಯಿಂದ ಮನುಷ್ಯನು ಮಾಡುವಂತೆ ಚಿದಾಭಾಸನಾದರೂ ಸಾಕ್ಷಿ ಭಾವದ ಸಲುವಾಗಿ ತನ್ನ ನಾಶವನ್ನು ಬಯಸುತ್ತಾನೆ.)

—ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಆಭಾಸತ್ವವು ನಾಶವಾಗುವದಾದರೆ ಜ್ಞಾನಿಗಳ ವ್ಯವಹಾರದ ಗತಿ ?

ಯಾವತ್ ಸ್ವದೇಹದಾಹಂ ಸ ನರತ್ವಂ ನೈವಮುಂಚತಿ |

ಯಾವದಾರಬ್ಧ ದೇಹಂ ಸ್ಯಾನ್ನಾಭಾಸತ್ವವಿನೋಚಿ-

ನಮ್ ||೨೪೩||

ಬೆಂಕಿಯಲ್ಲಿ ಹೊಕ್ಕ ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ಅವನ ದೇಹವೆಲ್ಲ ಸುಟ್ಟು ಬೂದಿ ಯಾಗುವವರೆಗೆ ಮನುಷ್ಯತ್ವದ ವ್ಯವಹಾರ ಬಿಡದೆ ಇರುವಂತೆ ಪ್ರಾರಬ್ಧ ಕರ್ಮದಿಂದ ಬಂದ ದೇಹವಿರುವವರೆಗೆ ಚಿದಾಭಾಸತ್ವದಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆ ಇಲ್ಲ. ಎಂದರೆ ಚಿದಾಭಾಸನು ಇದ್ದೇ ಇರುವನು.

—ಅಜ್ಞಾನವು ಕಳೆದುಹೋದ ಮೇಲೆಯೂ ಅದಿರುವಾಗಿನಂತೆ ವ್ಯವಹಾರ ನಡೆಯುವದೆಂದರೆ ಹೇಗೆ ?

ರಜ್ಜು ಜ್ಞಾನೇಸಿ ಕಂಪಾದಿಃ ಶನೈರೇವೋಪಶಾಮ್ಯತಿ |

ಪುನರ್ಮುಂದಾಂಧಕಾರೇ ಸಾ ರಜುಃ ಪ್ರಪ್ರೋರಗೀ-

ಭವೇತ್ ||೨೪೪||

ಹಗ್ಗವನ್ನು ಹಾವೆಂದು ಭಾವಿಸಿ ನಡುಗುತ್ತಿದ್ದವನಿಗೆ ಇದು ಹಗ್ಗವೆಂಬ ತಿಳಿವಳಿಕೆಯಾದಮೇಲೆ ಆ ನಡುಕ-ಬೆವರು ಮುಂ. ಮೆಲ್ಲ ಮೆಲ್ಲಗೆ ಕಡಿಮೆಯಾಗುತ್ತವೆ. ಮತ್ತು ಮಬ್ಬುಗತ್ತಲೆಯಾಗಲು ಅದೇ ಹಗ್ಗವು ಮತ್ತೆ ಹಾವಿನಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ.

—ಈ ರೀತಿಯನ್ನು ದಾಷ್ಟಾಂತಿಕದಲ್ಲಿ ಯೋಚಿಸಿ ತೋರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಏವಮಾರಬ್ಧ ಭೋಗೋಽಪಿ ಶನೈಃ ಶಾನ್ತ್ಯತಿ ನೋಹತಾತ್ |

ಭೋಗಕಾಲೇ ಕದಾಚಿತ್ತು ಮರ್ತ್ಯೋಹಮಿತಿ-

ಭಾಸತೇ ||೨೪೫||

ಹೀಗೆ ಪ್ರಾರಬ್ಧಕರ್ಮದಿಂದ ಒದಗಿದ ಭೋಗವು ಮೆಲ್ಲನೆ ಸವೆಯುತ್ತದೆ. ಒಮ್ಮೆಲೆ ಅಲ್ಲ. ಇನ್ನು ಒಂದು ವೇಳೆ ಭೋಗಿಸುವಾಗ ನಾನು ಮನುಷ್ಯನೆಂದೂ ತೋರುವದು.

—ಹಾಗಾದಲ್ಲಿ ತತ್ವಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಹಾನಿಯಲ್ಲವೇ ?

ನೈತಾವತಾಃ ಪರಾ ಧೇನ ತತ್ವಜ್ಞಾನಂ ವಿನಶ್ಯತಿ |

ಜೀವನ್ಮುಕ್ತಿವ್ರತಂ ನೇದಂ ಕಿಂತು ವಸ್ತುಸ್ಥಿತಿಃಖಲು ||೨೪೬||

ಅಷ್ಟು ಮಾತ್ರ ಅಪರಾಧದಿಂದ ಜ್ಞಾನವೇನೂ ನಾಶವಾಗುವದಿಲ್ಲ. ಯಾಕೆಂದರೆ ಇದು ಜೀವನ್ಮುಕ್ತಿ ಎಂಬ ವ್ರತವೇನೂ ಅಲ್ಲ. ನಿಜವಾಗಿಯೂ ಜ್ಞಾನವು ವಸ್ತುಸ್ಥಿತಿಯಾಗಿದೆ.

—ರಜ್ಜು ಸರ್ಪ ಮೊದಲಾದ ದೃಷ್ಟಾಂತದಲ್ಲಿ ವಿಪರೀತ ಜ್ಞಾನವು ಹೋದ ಮೇಲೆ ಕೂಡ ಅದರಿಂದಂಟಾದ ಭಯ-ಕಂಪನ ಮುಂತಾದ ಕಾರ್ಯಗಳು ಮೆಲ್ಲನೆ ಹೋಗುವದು ನಿಜ. ಆದರೆ ನೀನು 'ಹತ್ತನೆಯ ವನಿರುನಿ' ಎಂಬ ದೃಷ್ಟಾಂತದಲ್ಲಿ ವಾಕ್ಯ ವಿಚಾರದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಭ್ರಮೆಯು ಕಳೆದ ಮೇಲೆ ಅದರ ಕಾರ್ಯವಾದ ಲೋಕ ಮುಂ. ತೋರುವ ದಿಲ್ಲವಲ್ಲ. ಎಂದರೆ—

ದಶನೋಽಪಿ ಶಿರಸ್ತಾಡಂ ರುದನ್ ಬುದ್ಧ್ವಾ ನ ರೋದತಿ |

ಶಿರೋವ್ರಣಸ್ತು ಮಾಸೇನ ಶನ್ಯೈಶಾಮೃತಿ ನೋ ತದಾ ||೨೪೭||

ತಲೆ ಹೊಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತ ಅಳುವ ಆ ಹತ್ತನೆಯವನು 'ನಾನು ಹತ್ತನೆಯವನಿರುವೆ, ಎಂದು ತಿಳಿದ ಮೇಲೆ ಮಾತ್ರ ಅಳುವದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಹೊಡೆದು ಕೊಳ್ಳುವಿಕೆಯಿಂದಾದ ತಲೆಯ ಗಾಯವು ತಿಂಗಳಾನುಗಟ್ಟಿ ಮಾಯುತ್ತ ಹೋಗುವದು. ಆಗಲೇ ಮಾಯವದಿಲ್ಲ.

—ಜ್ಞಾನವಾದ ಮೇಲೆಯೂ ಸಂಸಾರವು ಮರುಕಳಿಸುವದಾದರೆ ಜೀವನ್ಮುಕ್ತಿಯಿಂದ ಸಾಧಿಸಿದ್ದೇನು ?

ದಶಮಾಮೃತಿ ಲಾಭೇನ ಜಾತೋ ಹರ್ಷೋ ವ್ರಣವ್ಯಥಾಮ್ |

ತಿರೋಧತ್ತೇ ಮುಕ್ತಿಲಾಭಸ್ತಥಾ ಪ್ರಾರಬ್ಧ

ದುಃಖಿತಾಮ್ ||೨೪೮||

'ಹತ್ತನೆಯವನು ಸತ್ತಿಲ್ಲ, ಎಂದು ತಿಳಿಯದರಿಂದಂಟಾದ ಹರ್ಷವು ಗಾಯದಿಂದ ಉಂಟಾದ ದುಃಖವನ್ನು ಮರೆಮಾಡುವದು. ಅದರಂತೆ ಜೀವನ್ಮುಕ್ತಿಯಿಂದ ಉಂಟಾದ ಹರ್ಷವು ಪ್ರಾರಬ್ಧ ಕರ್ಮದಿಂದೊದಗುವ ದುಃಖವನ್ನು ಮರೆಸುವದು.

—ಜೀವನ್ಮುಕ್ತಿಯು ವ್ರತವಲ್ಲವೆಂದು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ್ದರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ವೇನು ?

ವ್ರತಾಭಾವಾದ್ಯದ್ವಾಧ್ಯಾಸಸ್ತದಾ ಭೂಯೋ ವಿವಿಚ್ಯತಾಮ್ |
 ರಸಸೇವೀ ದಿನೇ ಭುಂಕ್ತೇ ಭೂಯೋ ಭೂಯೋ ಯಥಾ
 ತಥಾ ||೨೪೯||

ರಸ-ಗುಟಿಕಾದಿಗಳನ್ನು ಸೇವಿಸುವವನು ಒಂದು ಹಗಲಿನಲ್ಲಿಯೇ
 ಅನೇಕ ಸಾರೆ ಊಟ ಮಾಡುವಂತೆ, ಇದು ವ್ರತವಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ತಪ್ಪು
 ತಿಳಿವಳಿಕೆ ತಲೆದೋರಿದಾಗೆಲ್ಲ ವಿವೇಕವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಎಂದರೆ
 ದೇಹವೇ ನಾನೆಂಬ ವಿಚಾರವನ್ನು ಹೊಡೆದೊಡಿಸಬೇಕು.

—ಜ್ಞಾನದಿಂದಂತೂ ಪಾರಬ್ಧ ಕರ್ಮ ಫಲವು ಹೋಗುವದಿಲ್ಲ. ಇನ್ನು
 ಅದರ ನಿವಾರಣೆಗೆ ಉವಾಯ ?

ತಮಯತ್ಯಾಷಢೇನಾಯಂ ದಶಮಃ ಸ್ವಂ ವ್ರಣಂ ಯಥಾ |
 ಭೋಗೇನ ಶಮಯಿತ್ವೈತತ್ ಪ್ರಾರಬ್ಧಂ ಮುಚ್ಯತೇ
 ತಥಾ ||೨೫೦||

ಹತ್ತನೆಯವನು ತನ್ನ ಗಾಯವನ್ನು ಔಷಧದಿಂದ ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುವಂತೆ,
 ಜ್ಞಾನಿಯು ಪ್ರಾರಬ್ಧ ಕರ್ಮ ಫಲವನ್ನುಂಟು ಆ ಮೇಲೆ ವಿದೇಹ ಮುಕ್ತಿ
 ಪಡೆಯುವನು.

(‘ಕಿಮಿಚ್ಛನ್, ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ದುಃಖ ಮೋಕ್ಷವೆಂಬ ಈ
 ಅವಸ್ಥೆ ಆರನೆಯದು)

—ಜೀವನ ತೃಪ್ತಿಯೆಂಬ ಏಳನೆಯ ಅವಸ್ಥೆ.

ಕಿಮಿಚ್ಛನ್ನಿತಿ ವಾಕ್ಯೋಕ್ತಃ ಶೋಕಮೋಕ್ಷ ಉದೀರಿತಃ |
 ಅಭಾಸಸ್ಯ ಹ್ಯವಸ್ಥೈಷಾಷಷ್ಠೀ ತೃಪ್ತಿಸ್ತು ಸಪ್ತಮೀ ||೨೫೧||

‘ಏನನ್ನು ಜಯಿಸಿ, ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಶೋಕ ಮೋಕ್ಷವೆಂಬ
 ಅವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಇದುವರೆಗೆ ಹೇಳಿದೆವು. ಇದು ಚಿದಾಭಾಸನ ಆರನೆಯ
 ಅವಸ್ಥೆಯು. ತೃಪ್ತಿ ಎಂಬುದು ಏಳನೆಯದು.

—ಅಪರೋಕ್ಷ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ದೊರೆಯುವ ತೃಪ್ತಿಯು ನಿರಂಕುಶ
 ವಿಷಯೋಪಭೋಗಗಳಿಂದ ದೊರೆಯುವ ತೃಪ್ತಿ ಸಾಂಕುಶ.

ಸಾಂಕುಶಾ ವಿಷಯೈಸ್ತೃಪ್ತಿರಿಯಂ ತೃಪ್ತಿನಿರಂಕುಶಾ |
 ಕೃತಂ ಕೃತ್ಯಂ ಪ್ರಾಪಣೀಯಂ ಪ್ರಾಪ್ತಮಿತ್ಯೇನ ತೃಪ್ಯತಿ||೨೫೨||

ವಿಷಯಗಳಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ತೃಪ್ತಿಯು ಎರಡನೆಯವುಗಳನ್ನವಲಂಬಿಸಿಕೊಂಡು ಆಗುವದರಿಂದ ಸಾಂಕುಶ. ಬ್ರಹ್ಮಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ತೃಪ್ತಿಯು ನಿರಂಕುಶ. ಮಾಡಬೇಕಾದುದನ್ನೆಲ್ಲ ಮಾಡಿದುದಾಯಿತು. ಹೊಂದಬೇಕಾದುದನ್ನೆಲ್ಲ ಹೊಂದಿದುದಾಯಿತು ಎಂದುಕೊಂಡು ಜ್ಞಾನಿಯು ತೃಪ್ತನಾಗುವನು.

—ಕೃತ ಕೃತ್ಯತೆಯನ್ನು ಇನ್ನೂ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಐಹಿಕಾಮುಷ್ಟಿಕವ್ರಾತಸಿದ್ಧಿಃ ಮುಕ್ತೇಶ್ಚ ಸಿದ್ಧಯೇ |

ಬಹುಕೃತ್ಯಂ ಪುರಾಸ್ತ್ಯಾಭೂತ್ತಸರ್ವಮಧುನಾ ಕೃತಮ್ ||೨೫||

ಈ ಲೋಕದ-ಮತ್ತು ಪರಲೋಕದ ಮತ್ತು ಮುಕ್ತಿಯ ಸಿದ್ಧಿಯಾಗಬೇಕೆಂದು ಇವುಗಳಿಗೋಸುಗ ಮೊದಲು ಬಹಳ ಕರ್ತವ್ಯಗಳಿದ್ದವು. ಈಗ ಅವುಗಳೆಲ್ಲವು ತೀರಿದವು.

(ಈ ಲೋಕದ ಕರ್ತವ್ಯ-ಕೃಷಿವಾಣಿಜ್ಯ ಮುಂ. ಪರಲೋಕದ-ಯಾಗ-ಉಪಾಸನೆ ಮುಂ. ಮೋಕ್ಷದಂ ಶ್ರವಣ ಮೊದಲಾದವು.)

—ಇದರ ಫಲವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ತದೇತತ್ಕೃತಕೃತ್ಯತ್ವಂ ಪ್ರತಿಯೋಗಿ ಪುರಃಸರಮ್ |

ಅನುಸಂದಧದೇನಾಯಮೇವಂ ತೃಪ್ಯತಿ ನಿತ್ಯಶಃ ||೨೬||

ತಾನು ಮಾಡಬೇಕಾದುದನ್ನೆಲ್ಲ ಮಾಡಿದ್ದಾಯಿತು ಎಂಬ ಸ್ಥಿತಿಯಿಂದ ಅವನು ಇದರ ವಿರುದ್ಧ ಸ್ಥಿತಿಯ ಎಂದರೆ ಅಜ್ಞಾನಿಗಳ ಆಚರಣೆಯ ಅನುಸಂಧಾನದ ಮೂಲಕ ತೃಪ್ತಿಯೊಂದುತ್ತಾನೆ.

—ಆ ಅನುಸಂಧಾನವೆಂಥದು ?

ದುಃಖಿನೋಽಜ್ಞಾಃ ಸಂಸರಂತು ಕಾಮಂ ಪುತ್ರಾದ್ಯಪೇಕ್ಷಯಾ |

ಪರಮಾನಂದ ಪೂರ್ಣೋಹಂ ಸಂಸರಾಮಿ

ಕಿಮಿಚ್ಛಯಾ ||೨೭||

ತಿಳಿವಳಿಕೆ ಇಲ್ಲದವರು ಹೆಂಡತಿ-ಮಕ್ಕಳುಮರಿ ಮೊದಲಾದವನ್ನು ಬಯಸಿ ದುಃಖಿಗಳಾಗಿ ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ಬೀಳಲಿ. ಪರಮಾನಂದದಿಂದ ಪರಿಪೂರ್ಣನಾದ ನಾನು ಏನನ್ನು ಬಯಸಿ ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿಬೀಳಲಿ ?

— ಸ್ವರ್ಗಾದಿಗಳನ್ನು ಬಯಸಿ ಯಜ್ಞ-ಯಾಗಾದಿ-ಕರ್ಮಾನುಷ್ಠಾನ ಮಾಡುವವರಿಗಿಂತ ನಮ್ಮ ವೈಲಕ್ಷ್ಯಣ್ಯ.

ಅನುತಿಷ್ಠಂತು ಕರ್ಮಾಣಿ ಪರಲೋಕಯಿಯಾಸವಃ |

ಸರ್ವಲೋಕಾತ್ಮಕಃ ಕಸ್ಮಾದನುತಿಷ್ಠಾಮಿ ಕಿಂ ಕಥಮ್ ||೨೫೬||

ಸ್ವರ್ಗಾದಿಗಳಿಗೆ ಹೋಗಬೇಕೆಂದು ಯಾರಿಗೆ ಇಚ್ಛೆಇರುವದೋ ಅವರು ಬೇಕಾದಂತೆ ಕರ್ಮಾನುಷ್ಠಾನಮಾಡುತ್ತಿರಲಿ. ಆದರೆ ಸಮಸ್ತ ಲೋಕಗಳ ಸ್ವರೂಪವೇ ಆಗಿ ಏನನ್ನೂ ಮಾಡುವವನಲ್ಲದ ನಾನು ಯಾವಫಲವನ್ನು ಬಯಸಿ, ಯಾವಕರ್ಮವನ್ನು ಹೇಗೆಮಾಡಬೇಕು ?

— ಸ್ವಾರ್ಥಕ್ಕಾಗಿ ಬೇಡ. ಪರಾರ್ಥಕ್ಕಾಗಿಯಾದರೂ ಯಾಕೆ ಮಾಡಬಾಗದು ?

ವ್ಯಾಚಕ್ಷತಾಂ ತೇ ಶಾಸ್ತ್ರಾಣಿ ವೇದಾನಧ್ಯಾಪಯಂಸುಮಾ |

ಯೇತ್ರಾಧಿಕಾರಿಣೋ ಮೇ ತು ನಾಧಿಕಾರೋಕ್ತಿಯು-

ತ್ವತಃ ||೨೫೭||

ವೇದದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡುವವರು ಎಂದರೆ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಾದವರು ಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಲಿ. ವೇದಾಧ್ಯಯನ ಮಾಡಿಸಲಿ. ನಾನು ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡುವವನಲ್ಲದ ಕಾರಣ ನನಗೆ ಅವುಗಳ ಅಧಿಕಾರವಿಲ್ಲ.

— ಉದರಂಭರಣಕ್ಕಾಗಿ ಭಿಕ್ಷೆ, ಶುಚಿಗಾಗಿ ಸ್ನಾನ ಮೊದಲಾದವನ್ನಾದರೂ ನೀವು ಮಾಡುವಂತಿರುವದಲ್ಲ.

ನಿದಾಭಿಕ್ಷೇ ಸ್ನಾನಶೌಚೇ ನೇಚ್ಛಾಮಿ ನ ಕರೋಮಿ ಚ |

ದೃಷ್ಟಾರಶ್ಚೇತ್ಕಲ್ಪಯಂತಿ ಕಿಂ ಮೇ ಸ್ಯಾದನ್ಯಕಲ್ಪ-

ನಾತ್ ||೨೫೮||

ನಿದ್ರೆ, ಭಿಕ್ಷೆ, ಸ್ನಾನ, ಮೃತ್ತಿಕಾಟಲಶೌಚ, ಮೊದಲಾದವನ್ನು ನಾನು ಬಯಸುವದೂ ಇಲ್ಲ. ವಸ್ತುತಃ ಮಾಡುವವನೂ ಅಲ್ಲ. ನನ್ನನ್ನು ನೋಡುತ್ತಿರುವವರು ನನ್ನಮೇಲೆ ಆ ಕರ್ಮಗಳ ಆರೋಪ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರೆ ಮಾಡಲಿ. ಇತರರ ಆರೋಪಗಳಿಂದ ನನಗೇನಾಗಬೇಕಾಗಿದೆ ?

—ಎರಡನೆಯವರ ಕಲ್ಪನೆಗಳಿಂದ ಏನೂ ಬಾಧಕವಿಲ್ಲ. ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ದೃಷ್ಟಾಂತ.

ಗುಂಜಾಪುಂಜಾದಿ ದಹ್ಯೇತ ನಾನ್ಯಾರೋಪಿತವಹ್ನಿನಾ |

ನಾನ್ಯಾರೋಪಿತಸಂಸಾರಧರ್ಮಾನೇವಮಹಂ ಭಜೇ ||೨೫||

ಗುಲಗಂಚಿಯ ರಾಶಿಯನ್ನು ಕಂಡು ಅದು ಬೆಂಕಿ ಎಂದು ಯಾರಾದರೂ ಆರೋಪ ಮಾಡಿದರೆ ಅದೇನೂ ಮತ್ತೊಂದನ್ನು ಸುಡಲಾರದು. ಅದರಂತೆ ಬೇರೊಬ್ಬರು ಆರೋಪಿಸಿದ ಸಂಸಾರ ಧರ್ಮವನ್ನು ನಾನು ಸ್ವೀಕರಿಸಲಾರೆನು.

—ಕರ್ಮಾನುಷ್ಠಾನದ ಮಾತೀರಿ. ಜ್ಞಾನಕ್ಕಾಗಿ ಶ್ರವಣಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಬೇಕಲ್ಲ.

ಶೃಣ್ವಂತಜ್ಞಾತತತ್ತ್ವಸ್ತೇ ಜಾನನ್‌ಕಸ್ಮಾತ್‌ಶೃಣೋಮ್ಯಹಮ್ |

ಮನ್ಯಂತಾಂ ಸಂಶಯಾಪನ್ನಾ ನ ಮನ್ಯೇಹಮ-

ಸಂಶಯ ||೨೬||

ಯಾರಿಗೆ ತತ್ತ್ವವು ತಿಳಿದಿಲ್ಲವೋ ಅವರು ಶ್ರವಣ ಮಾಡಲಿ. ನಾನು ತತ್ತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿದಿದ್ದೇನೆ. ಎಂದಮೇಲೆ ಯಾತಕ್ಕೆ ಶ್ರವಣ ಮಾಡಲಿ? ಯಾರಿಗೆ ಸಂದೇಹವಿರುವದೋ ಅವರು ಮತ್ತಷ್ಟು ಮನನ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲಿ. ನಾನು ಸಂಶಯವಿಲ್ಲದವನಾದ ಕಾರಣ ಮನನ ಮಾಡುವದಿಲ್ಲ.

—ವಿಪರೀತ ಭಾವನೆ ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳಲು ನಿರ್ದಿಧ್ಯಾಸನ ಮಾಡಬೇಕಷ್ಟೇ?

ವಿಪರ್ಯಾಯೋ ನಿರ್ದಿಧ್ಯಾಸೇತ್‌ಕಿಂ ಧ್ಯಾನಮವಿಪರ್ಯ-

ಯಾತ್ |

ದೇಹಾತ್ಮತ್ವವಿಪರ್ಯಾಸಂ ನ ಕನಾಚಿದ್ಭಜಾಮ್ಯ-

ಹಮ್ ||೨೭||

ಇನ್ನೂ ದೇಹಾತ್ಮ ಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳವರು ಅದನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುವದಕ್ಕಾಗಿ ನಿರ್ದಿಧ್ಯಾಸನ ಮಾಡಲಿ. ಎಂದರೆ ಸದಾ ಬ್ರಹ್ಮ ಚಿಂತನ ಮಾಡಲಿ. ವಿಪರೀತ ಭಾವನೆಯೇ ಎಂದಮೇಲೆ ಅಲ್ಲಿ ಧ್ಯಾನದ ಉಪಯೋಗವೇನು? ನಾನು “ದೇಹವೆಂದರೆ ಆತ್ಮ” ಎಂಬ ತಪ್ಪು ತಿಳಿವಳಿಕೆಯನ್ನು ಎಂದಿಗೂ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲಾರೆನು.

—ವಿಪರೀತ ಭಾವನೆ ಇಲ್ಲದೇ “ನಾನು ಮನುಷ್ಯ” ನೆಂಬ ವ್ಯವಹಾರ ಹೇಗೆ ಸಾಧ್ಯ ?

ಅಹಂ ಮನುಷ್ಯ ಇತ್ಯಾದಿ ವ್ಯವಹಾರೋ ವಿನಾಶ್ಯಮಮ್ |

ವಿಪರ್ಯಾಸಂ ಚಿರಾಭ್ಯಸ್ತವಾಸನಾತೋಽವಕಲ್ಪತೇ ||೨೬೨||

“ನಾನು ಮನುಷ್ಯ” ಎಂದು ಮೊದಲಾದ ವ್ಯವಹಾರವು ವಿಪರೀತ ಭಾವನೆ ಎಂದರೆ ದೇಹಾತ್ಮ ಬುದ್ಧಿ ಇಲ್ಲದೇ ಬಹುಕಾಲ ಅಭ್ಯಾಸ ಮಾಡಿದ ವಾಸನಾಯೋಗದಿಂದ ಆಗುವದು ಶಕ್ಯವಿದೆ.

—ಆ ವ್ಯವಹಾರ ನಾಶಕ್ಕಾದರೂ ಧ್ಯಾನ ಮಾಡಬೇಕಲ್ಲ ?

ಪ್ರಾರಬ್ಧ ಕರ್ಮಣಿಕ್ಷೇಣೇ ವ್ಯವಹಾರೋ ನಿವರ್ತತೇ |

ಕರ್ಮಾಕ್ಷಯೇ ತ್ವಸೌ ನೈವ ಶಾನ್ಯೋತ್ಥ್ಯಾನ್ಯಸಹಸ್ತತಃ||೨೬೩||

ಪ್ರಾರಬ್ಧ ಕರ್ಮವು ತೀರಿತೆಂದರೆ ವ್ಯವಹಾರವು ತನ್ನಷ್ಟಕ್ಕೆ ತಾನೇ ಮುಗಿದು ಹೋಗುವದು. ಆ ಕರ್ಮವು ತೀರದಿರುವಾಗ ಸಾವಿರಾರುಸಾರೆ ಧ್ಯಾನ ಮಾಡಿದರೂ ಮುಗಿಯುವದಿಲ್ಲ.

—ಆ ವ್ಯವಹಾರವನ್ನು ಪ್ರೇಣಗೊಳಿಸಲಿಕ್ಕಾದರೂ ಧ್ಯಾನವು ಬೇಕು.

ವಿರಲತ್ವಂ ವ್ಯವಹೃತೇರಿಷ್ಟಂ ಚೇತ್ಥ್ಯಾನ್ಯಮಸ್ತತೇ |

ಅಬಾಧಿಕಾಂ ವ್ಯವಹೃತಿಂ ಪಶ್ಯನ್ ಧ್ಯಾಯಾನ್ಯಹಂ-

ಕುತಃ ||೨೬೪||

ವ್ಯವಹಾರವು ಸ್ವಲ್ಪಾದರೂ ಕಡಿಮೆಯಾಗಬೇಕೆಂದು ನೀನು ಬಯಸು ವದಾದರೆ ಅದಕ್ಕಾಗಿ ನೀನು ಅವಶ್ಯಧ್ಯಾನಮಾಡು. ವ್ಯವಹಾರವು ಬಾಧಕ ವೆಂದು ನಾನು ತಿಳಿಯುವದಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಯಾಕೆ ಧ್ಯಾನ ಮಾಡಲಿ ?

—ಧ್ಯಾನದ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಇರಬೇಡ. ವಿಕ್ಷೇಪ ಎಂದರೆ ಮನಸ್ಸಿನ ಚಾಂಚಲ್ಯವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳಲಿಕ್ಕಾದರೂ ಸಮಾಧಿಯ ಅಭ್ಯಾಸಮಾಡ ಬಹುದು.

ವಿಕ್ಷೇಪೋ ನಾಸ್ತಿ ಯಸ್ಮಾನ್ಮೇ ನ ಸಮಾಧಿಸ್ತತೋಮನು |

ವಿಕ್ಷೇಪೋ ವಾ ಸಮಾಧಿರ್ವಾ ಮನಸಃಸ್ಯಾಧ್ವಿಕಾರಿಣಃ ||೨೬೫||

ನನಗೆ ವಿಕ್ಷೇಪವೇ ಇಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ಸಮಾಧಿಯ ಅವಶ್ಯಕತೆಯೇ ಇಲ್ಲ. ವಿಕ್ಷೇಪವೆಂಬುದೂ ಸಮಾಧಿ ಎಂಬುದೂ ಬದಲಾವಣೆಯಾಗುವ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟವುಗಳು.

—ಸಮಾಧಿಯ ಫಲವಾದ ಅನುಭವವನ್ನು ನೀವು ಸಂಪಾದಿಸಬೇಕಷ್ಟೇ?

ನಿತ್ಯಾನುಭವರೂಪಸ್ಯ ಕೋ ಮೇವಾನ್ಯಾನುಭವಃ ಪೃಥಕ್ |

ಕೃತ ಕೃತಂ ಪ್ರಾಪಣೀಯಂ ಪ್ರಾಪ್ತಮಿತ್ಯೇವ-

ನಿಶ್ಚಯಃ ||೨೬೬||

ನಿತ್ಯ ಅನುಭವರೂಪನಾದ ನನ್ನ ಹೊರತೂ ಬೇರೆ ಅನುಭವ ಇನ್ನಾವುದು ? ಮಾಡತಕ್ಕದ್ದನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದಾಯಿತು. ಪಡೆಯತಕ್ಕದ್ದನ್ನೆಲ್ಲ ಪಡೆದುದಾಯಿತು. ಹೀಗೆ ನನ್ನ ನಿಶ್ಚಯವಿದೆ.

—ಮನಸ್ಸು ಬಂದಂತೆ ನಡೆಯುವ ಪ್ರಸಂಗವೇ ?

ವ್ಯವಹಾರೋ ಲೌಕಿಕೋ ವಾ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯೋವಾನ್ಯ-

ಥಾಃಪಿ ವಾ |

ಮಮಾಕರ್ತೃರಲೇಪಸ್ಯ ಯಥಾಸ್ವರಬ್ಧಂ ಪ್ರವರ್ತ-

ತಾಮ್ ||೨೬೭||

ನಾನು ಮಾಡುವವನಲ್ಲ. ಮತ್ತು ಯಾವದನ್ನೂ ಹಚ್ಚಿ ಕೊಳ್ಳುವವನಲ್ಲ. ನನ್ನಿಂದ ತಾರ್ಕಿಕವಾಗಲಿ, ಶಾಸ್ತ್ರೀಯವಾಗಲಿ ಅಥವಾ ಯಾವದೇ ಮಾಡಬಾರದ ವ್ಯವಹಾರವಾಗಲಿ ಪ್ರಾರಬ್ಧಕ್ಕೆ ಅನುರೂಪವಾಗಿ ನಡೆಯಲಿ.

ಭಿಕ್ಷು-ಆಹಾರ ಮುಂ. ಲೌಕಿಕ. ಜಪ-ಸಮಾಧಿ ಮುಂ. ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ. ಹಿಂಸೆಯಂಥ ಮಾಡಬಾರದ ಕಾರ್ಯ. ಹೀಗೆ ಯಾವದೇ ನಡೆದರೂ ಅದು ಪ್ರಾರಬ್ಧಕರ್ಮಾನುಗುಣವಾಗಿ ನಡೆಯುವದರಿಂದ ಅದರ ನಿಷೇಧನನ್ನು ನಾನು ಮಾಡಲಾರೆನು.

—ಹೀಗೆ ಸಹಜ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಪ್ರೌಢವಾದವನ್ನು ಆರಂಭಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಅಥವಾ ಕೃತಕೃತ್ಯೋಽಪಿ ಲೋಕಾನುಗ್ರಹಕಾಮ್ಯಯಾ |

ಶಾಸ್ತ್ರೀಯೇಣೈವ ಮಾರ್ಗೇಣ ವರ್ತೇಹಂ

ಕಾ ಮನ ಕ್ಷತಿಃ ||೨೬೮||

ಅಥವಾ ನಾನು ಮಾಡತಕ್ಕದ್ದು ದನ್ನೆಲ್ಲ ಮಾಡಿದವನಾದರೂ, ಜನರಿಗೆ ದಾರಿ ತೋರಬೇಕೆಂಬ ಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಮಾರ್ಗದಂತೆಯೇ ನಡೆಯುತ್ತೇನೆ. ಅದರಿಂದ ನನಗಾನ್ಯವ ಹಾನಿ ಏನು ?

—ಶಾಸ್ತ್ರಾನುಸಾರವಾಗಿ ನಡೆಯುವೆನೆಂದು ಒಮ್ಮೆ ಹೇಳಿದರೆ ಅದರಿಂದ ಅಭಿಮಾನವುಂಟಾಗಿ ಮನಸ್ಸು ವಿಕಾರಗೊಳ್ಳಬಹುದು.

ದೇವಾರ್ಚನ ಸ್ನಾನಶೌಚಭಿಕ್ಷಾದೌ ವರ್ತತಾಂವಪುಃ |

ತಾರಂ ಜಪತು ವಾಕ್ ತದ್ವತ್ ಪಠತ್ವಾನ್ನಾಯಾ
ಮಸ್ತಕಮ್ ||೨೬೯||

ವಿಷ್ಣುಂ ಧ್ಯಾಯತು ಧೀರ್ಯದ್ವಾ ಬ್ರಹ್ಮಾನಂದೇ ವಿಲೀ-
ಯತಾಮ್ |

ಸಾಕ್ಷ್ಯಹಂ ಕಿಂ ಚಿದಪ್ಯತ್ರ ಸಕುರ್ವೇ ನಾಪಿ ಕಾರಯೇ||೨೭೦||

ಈ ಶರೀರವು ದೇವರವೂ, ತೀರ್ಥ, ಸ್ನಾನ, ಶೌಚ, ಭಿಕ್ಷಾಟನೆ ಮೊದಲಾದ ಕೆಲಸಗಳನ್ನು ಮಾಡಲಿ. ಅದರಂತೆ ವಾಣಿಯು ಓಂಕಾರ ಜಪ ವನ್ನು ಮಾಡಲಿ. ಅಥವಾ ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳ ಪಠಣ ಮಾಡಲಿ. ಬೇಕಾದರೆ ಬುದ್ಧಿಯು ವಿಷ್ಣುವಿನ ಧ್ಯಾನ ಮಾಡಲಿ ಅಥವಾ ಬ್ರಹ್ಮಾನಂದದಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿರಲಿ. ಈ ಮೂರು ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೂ ಸಾಕ್ಷಿಯಾದ ನಾನು ಏನನ್ನೂ ಮಾಡುವದಿಲ್ಲ ಮತ್ತು ಮಾಡಿಸುವದಿಲ್ಲ.

ಏವಂ ಚ ಕಲಹಃ ಕುತ್ರ ಸಂಭವೇತ್ ಕರ್ಮಿಣೋ ಮಯ |

ವಿಭಿನ್ನವಿಷಯತ್ವೇನ ಪೂರ್ವಾಪರಸಮುದ್ರವತ್ ||೨೭೧||

ಹೀಗೆ ಪೂರ್ವ-ಮತ್ತು ಪಶ್ಚಿಮ ಸಮುದ್ರಗಳಂತೆ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರ ವಿಷಯಗಳು ಭಿನ್ನವಿರುವದರಿಂದ ಕರ್ಮಿಪುರುಷನಿಗೂ, ಸಾಕ್ಷಿಯಾದ ನನಗೂ ಜಗಳವು ಹೇಗೆ ಹುಟ್ಟುವದು?

ಪೂರ್ವಾಪರ ಸಮುದ್ರಗಳಂತೆ ಇಬ್ಬರ ವಿಷಯಗಳೂ ಭಿನ್ನವೆಂತು ?

ವಪುರ್ವಾಗ್ಧೀಷು ನಿರ್ಬಂಧಃ ಕರ್ಮಿಣೋ ನ ತು ಸಾಕ್ಷಿಣಿ |

ಜ್ಞಾನಿನಃ ಸಾಕ್ಷ್ಯಲೇಪತ್ವೇ ನಿರ್ಬಂಧೋ ನೇತರತ್ರ ಹಿ ||೨೭೨||

ಕರ್ಮಿಪುರುಷನ ಆಗ್ರಹವು ಶರೀರ-ವಾಣಿ-ಬುದ್ಧಿ ಎಂಬ ಮೂರು ಕರಣಗಳ ವಿಷಯಕ್ಕಿರುವದೇ ಹೊರತು ಸಾಕ್ಷಿಯ ಬಗೆಗಲ್ಲ. ಎಂದರೆ

ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡಲೇಬೇಕೆಂಬ ನಿರ್ಬಂಧವು ಈ ಕರಣ ತ್ರಯಕ್ಕೆ. ಇನ್ನು ಜ್ಞಾನಿಯ ಆಗ್ರಹವು ಸಾಕ್ಷಿಯು ನಿರ್ಲೇಪನಿರಬೇಕೆಂಬ ಬಗೆಗೇ ಹೊರತು ಮತ್ತೊಂದಕ್ಕಲ್ಲ.

ಹೀಗಿದ್ದು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಬಗೆಯವರಾದ ಜ್ಞಾನಿ-ಕರ್ಮಿಗಳು ಬಡಿದಾಟ ದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿ ನಿಜವಾದ ಜ್ಞಾನಿಗಳ ಉಪಹಾಸಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾಗುವರು ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ.

ಏವಂಚಾನೋನ್ಯ ವೃತ್ತಾಂತಾನಭಿಜ್ಞಾ ಬಧಿರಾವಿವ |

ವಿವದೇತಾಂ ಬುದ್ಧಿಮಂತೋ ಹಸಂತೈವ ವಿಲೋಕ್ಯ

ತೌ ||೨೭೩||

ಈ ರೀತಿಯಾಗಿದ್ದರೂ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ವೃತ್ತಾಂತಗಳನ್ನರಿಯದ ಇಬ್ಬರು ಕಿವುಡರಂತೆ ಪೂರ್ವ ಮತ್ತು ಉತ್ತರ ಮೀಮಾಂಸಾಭಿಮಾನಿಗಳು ವಾದ-ವಿವಾದವನ್ನು ಮಾಡುವರು. ವಿನೇಕಿಗಳು ಅವರನ್ನು ಕಂಡು ನಗುವರು ಮಾತ್ರ.

—ಹಾಗೇಕೆ?

ಯಂ ಕರ್ಮೀ ನ ವಿಜಾನಾತಿ ಸಾಕ್ಷೀಣಂ ತಸ್ಯ ತತ್ಪವಿತ್ |

ಬ್ರಹ್ಮತ್ವಂ ಬುಧ್ಯತಾಮ್ ತತ್ರ ಕರ್ಮಿಣಃ ಕಿಂ

ವಿಹೀಯತೇ ||೨೭೪||

ಕರ್ಮಿಗಳನ್ನು ಯಾವ ಸಾಕ್ಷಿಯನ್ನು ಅರಿಯದೇ ಅದನ್ನೇ ಬ್ರಹ್ಮನೆಂದು ತತ್ಪಜ್ಞನು ತಿಳಿಯಲಿ. ಎಂದರೆ ಸಾಕ್ಷಿಯು ಬ್ರಹ್ಮವೆಂದು ತಿಳಿಯಲಿ. ಅದರಲ್ಲಿ ಕರ್ಮಿಯ ಹಾನಿಯಾಗುವದೇನು?

ಜ್ಞಾನಿಯ ತಿರಸ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರವಾದ ಕರ್ತ್ರ, ಕರ್ಮ, ಕರಣ, ಫಲಗಳಲ್ಲಿ ನಿಜವಾದವುಗಳೆಂದು ಅಭಿಮಾನತಾಳಿ ಕರ್ಮಿಯು ಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲಿ. ಇವೆಲ್ಲವುಗಳಿಗಿಂತ ಬೇರೆಯಾದ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನ ಅರಿವು ಅವನಿಗಿರುವದಿಲ್ಲ. ಅವನು ಕರ್ಮಿಯ ವಿಷಯವೂ ಅಲ್ಲ. ತನ್ನ ವಿಷಯವಲ್ಲ ದುದನ್ನು ತತ್ಪಜ್ಞನು ಬ್ರಹ್ಮವೆಂದು ತಿಳಿಯುವದಾದರೆ ಕರ್ಮಿಯ ಕರ್ಮಾನುಷ್ಠಾನಕ್ಕೆ ಕೊರತೆಯಾಗುವದು ? ಮತ್ತು ಅದರಿಂದ ಅವನಿಗೆ ಹಾನಿ ಏನು?

ದೇವವಾಗ್ಬುದ್ಧಯಶ್ಯಕ್ತಾ ಜ್ಞಾನಿನಾಃ ಸೃತಬುದ್ಧಿತಃ |

ಕರ್ಮೀಪ್ರವರ್ತಯತ್ತ್ವಾಭಿಜ್ಞಾನಿನೋ ಹೀಯತೇತ್ಯ

ಕಿಮ್ ||೨೭೫||

ಜ್ಞಾನಿಯು ದೇಹ-ವಾಣಿ-ಬುದ್ಧಿಗಳು ಸುಳ್ಳಾದವುಗಳೆಂದು ತಿಳಿದು ಬಿಟ್ಟು ಬಿಟ್ಟನು. ಅವುಗಳಿಂದ ಕರ್ಮಿಯು ಕರ್ಮಾಚರಣೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲಿ. ಇದರಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನಿಗೇನು ಹಾನಿ

—ಕರ್ಮಾನುಷ್ಠಾನವು ವ್ಯರ್ಥವಾದುದರಿಂದ ಜ್ಞಾನಿಯು ಅದನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವದಿಲ್ಲ.

ಪ್ರವೃತ್ತಿನೋಪಯುಕ್ತಾ ಚೇನ್ನಿವೃತ್ತಿಃ ಕ್ಷೋಪಯುಜ್ಯತೇ |
ಬೋಧಹೇತುರ್ನಿವೃತ್ತಿಶ್ಚೇದ್ ಬುಭುತ್ಸಾಯಾಂ

ತಥೇತರಾ ||೨೭೬||

ಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡುವದು ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲವೆಂದರೆ, ಕರ್ಮವನ್ನು ಬಿಡುವದರಿಂದಾದರೂ ಏನು ಪ್ರಯೋಜನವಿದೆ? ಕರ್ಮವನ್ನು ಬಿಡುವದು ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸಾಧನವೆನ್ನುವೆಯೆ? ಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡುವದು ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರತೆಯನ್ನು ಪಡೆಯಬಲ್ಲ ಚಿತ್ತ ಶುದ್ಧಿಗೆ ಕಾರಣ.

—ಒಮ್ಮೆ ಜ್ಞಾನಿಯಾದವನಿಗೆ ಮತ್ತೆ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯ ಸಂಭವವಿಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ಜ್ಞಾನಿಗೆ ಕರ್ಮಮಾಡುವದರಿಂದ ಯಾವ ಉಪಯೋಗವೂ ಇಲ್ಲ.

ಬುದ್ಧಶ್ಚೇನ್ನ ಬುಭುತ್ಸೇತ ನಾಪ್ಯಸೌ ಬುಧ್ಯತೇ ಪುನಃ |

ಅಬಾಧಾದನುವರ್ತೇತ ಬೋಧೋ ನತ್ಸನ್ಯ

ಸಾಧನಾತ್ ||೨೭೭||

ಜ್ಞಾನಿಗೆ ತಿಳಿಯುವ ಇಚ್ಛೆ ಇಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ಅವನು ಕರ್ಮಮಾಡುವದಿಲ್ಲ ಎಂದರೆ-ಸರಿ. ಜ್ಞಾನಿಗೆ ಮರಳಿ ಜ್ಞಾನಾನೇಕ್ಷೆ ಇಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಆ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ಕರ್ಮಮಾಡದಿರುವಿಕೆಯನ್ನೂ ಸ್ವೀಕರಿಸಬಾರದು. ಒಮ್ಮೆ ಹುಟ್ಟಿದ ಜ್ಞಾನವು ಸ್ಥಿರವಾಗಬೇಕಾದುದರಿಂದ ನಿವೃತ್ತಿ (ಕರ್ಮಮಾಡದಿರುವಿಕೆ)ಯು ಇಲ್ಲಿ ಅಪೇಕ್ಷಿತ. ಎಂದರೆ ಸ್ಥಿರತ್ವವು ಬಾಧಕವಿಲ್ಲದುದನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುತ್ತದೆಯೇ ಹೊರತು ಮತ್ತೊಂದು ಸಾಧನವನ್ನಲ್ಲ.

—ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಬೇರೊಂದು ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಹಾನಿ ಇಲ್ಲವಾದರೂ ಅವಿದ್ಯೆಯಿಂದ ಹಾಗೂ ಅದರ ಕಾರ್ಯವಾದ ನಾನು ಮಾಡುವವ ಮುಂ. ಗಳಿಂದ ಬಾಧೆ ಇದೆ.

ನಾನಿದ್ಯಾ ನಾಪಿ ತತ್ಕಾರ್ಯಾ ಬೋಧಂ ಬಾಧಿತುಮರ್ಹತಿ |

ಪುರೈವ ತತ್ವಬೋಧೇನ ಬಾಧಿತೇ ತೇ ಉಭೇ ಯತಃ ||೨೭||

ತತ್ವಜ್ಞಾನದಿಂದ ಅವೆರಡು ಮೊದಲೇ ಸುಳ್ಳಾದವುಗಳೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗಿ ಹೋಗಿವೆ. ಎಂದಮೇಲೆ ಅವಿದ್ಯೆಯಾಗಲೀ, ಅದರ ಕಾರ್ಯವಾಗಲೀ ಇವೆರಡರಲ್ಲಿಯೂ ಒಂದರಿಂದಲೂ ಕೂಡ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಹಾನಿಯಾಗುವದು ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲ.

—ಅವಿದ್ಯೆಯು ಸುಳ್ಳೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗಿದ್ದರೂ ಅದರ ಕಾರ್ಯ ಎಂದರೆ ಜಗತ್ತು ಇನ್ನೂ ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಎಂದಮೇಲೆ ಅವಿದ್ಯೆ ಸುಳ್ಳಾಗಿದೆ ಎನ್ನಲು ಬರುವಂತಿಲ್ಲ. ಅದುದರಿಂದ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಹಾನಿಯಾಗುವದು. ಎಂದರೆ—

ಬಾಧಿತಂ ದೃಶ್ಯತಾಮುಕ್ತೈಶ್ಚೇನ ಬಾಧೋ ನ ಶಕ್ಯತೇ |

ಜೀವನ್ಮುಖರ್ನ ಮಾರ್ಜಾರಂ ಹಂತಿ ಹನ್ಯಾಕಥಂ

ಮೃತಃ ||೨೮||

ಒಮ್ಮೆ ಸುಳ್ಳಾದ ಜಗತ್ತು ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣಲಿ. ಅದರಿಂದ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೇನೂ ಬಾಧಕವಿಲ್ಲ. ಜೀವಂತವಾಗಿದ್ದರೇ ಇಲಿಗೆ ಬೆಕ್ಕನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವ ಶಕ್ತಿಯಿಲ್ಲ. ಸತ್ತದ್ದು ಹೇಗೆ ಕೊಲ್ಲುವದು?

(ಉಪಾದಾನ ಕಾರಣವೆನಿಸಿದ ಅವಿದ್ಯೆಯು ಬಂಧಿತವಾದಮೇಲೆ ಅದರ ಕಾರ್ಯವೂ ಬಾಧಿತವಾದಂತೆ. ಉತ್ತರಾರ್ಧ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಇದಕ್ಕೆ ದೃಷ್ಟಾಂತವಿದೆ.)

—ದ್ವೈತ (ಜಗತ್ತಿನ) ದರ್ಶನದಿಂದ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಹಾನಿಯಾಗುವದಿಲ್ಲ ಎಂದು ದೃಷ್ಟಾಂತದಿಂದ ದೃಢಪಡಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಅಪಿ ಸಾರುಪತಾಸ್ಟ್ರೀಣ ವಿದ್ವಶ್ಚೇನ್ನ ಮಮಾರಯಃ |

ನಿಷ್ಕಲೇಷು ವಿನುನ್ನಾಂಗೋ ನಂಕ್ಷ್ಯತೀತ್ಯತ್ರ ಕಾ

ಪ್ರಮಾ ||೨೯||

ಯಾವನು ಪಾಶುಪತಾಸ್ತ್ರದಿಂದ ಹೊಡೆದ ಗಾಯದಿಂದಲೂ ಸಾಯಲಿಲ್ಲವೋ, ಅವನು ಮೊನೆ ಇಲ್ಲದ ಬಾಣದಿಂದ ತಿವಿಸಿಕೊಂಡರೆ ಸಾಯುತ್ತಾನೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಪ್ರಮಾಣವೇನು ?

—ದೃಷ್ಟಾಂತದಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ದಾಷ್ಟಾಂತಿಕದಲ್ಲಿ ಯೋಚಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಅದಾವನಿದ್ಯಯಾ ಚಿತ್ರೈಃ ಸ್ವಕಾರ್ಯೈರ್ಜ್ಯಂಭ ಮಾಣಯಾ |
ಯುದ್ಧಾ ಭೋಧೋಜಯತ್ಸೋದ್ಯ ಸುದೃಢೋ
ಬಾಧ್ಯತಾಂ ಕಥಮ್ ||೨೮೧||

ಅಭ್ಯಾಸ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಹಲವು ಬಗೆಯ ಕಾರ್ಯಗಳಿಂದ ಅಟ್ಟಿಹಾಸ ಮಾಡಿ ಮೆರೆದ ಅವಿದ್ಯೆಯೊಡನೆ ಜ್ಞಾನವು ಜಯಶಾಲಿಯಾಯಿತು. ಅದೀಗ ಅಭ್ಯಾಸದಿಂದ ಬಲಿತಿರಲು ಹೇಗೆ ಹಾನಿಗೊಂಡಿತು ?

—ಪುನಃ ರೂಪಕ ಮುಖದಿಂದ ಪ್ರಪಂಚದ ಪ್ರತೀತಿಯು ಇಷ್ಟಾದುದು ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ.

ತಿಷ್ಠಂತ್ವಜ್ಞಾನ ತತ್ಕಾರ್ಯಶನಾ ಭೋಧೇನ ಮಾರಿತಾಃ |

ನ ಭೀತಿರ್ಬೋಧ ಸಮ್ರಾಜಃ ಕೀರ್ತಿ ಪ್ರತ್ಯುತ

ತಸ್ಯ ತೈಃ ||೨೮೨||

ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಪೆಟ್ಟುತಿಂದಿರುವ ಅಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಅದರ ಕಾರ್ಯಗಳಾದ ದೇಹ ಇಂದ್ರಿಯ ಮುಂತಾದ ಹೆಣಗಳು ತೋರುತ್ತಿರಲಿ. ಜ್ಞಾನ ಚಕ್ರವರ್ತಿಗೆ ಅವುಗಳ ಭಯವೇನೂ ಇಲ್ಲ. ತಿರುಗಿ ಅವುಗಳು ಹಾಗೆ ತೋರುತ್ತಿರುವದರಿಂದ ಅವನ ಕೀರ್ತಿ ಬೆಳೆಯುವದು.

ಯ ಏವಮತಿತೂರೇಣ ಭೋಧೇನ ನ ನಿಯುಜ್ಯತೇ |

ಪ್ರವೃತ್ತಾ ನಾ ನಿವೃತ್ತಾ ನಾ ದೇಹಾದಿಗತಯಾಸ್ಯ-

ಕಮ್ ||೨೮೩||

ಯಾವನು ಹೀಗೆ ವೀರಾಧಿವೀರನಾದ ಜ್ಞಾನರೂಪನನ್ನು ಅಗಲದೇ ಇರುವವನಿಗೆ ದೇಹ ಮತ್ತು ಇಂದ್ರಿಯ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಸಂಬಂಧವಾದ ಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡುವದರಿಂದ ಅಥವಾ ಬಿಡುವದರಿಂದ ಅಗಬೇಕಾದುದೇನು?

—ಇದರಂತೆ ಜ್ಞಾನಿಯಾದ ಪುರುಷನ ಹಾಗೆ ಅಜ್ಞಾನಿಯಾದವನಿಗೂ ಕರ್ಮ ಮಾಡುವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಆಗ್ರಹವಿರುವದು ಒಳ್ಳೆಯದಲ್ಲ. ಅಲ್ಲವೇ ?

ಪ್ರವೃತ್ತಾನಾಗ್ರಹೋ ನ್ಯಾಯೋ ಬೋಧಹೀನಸ್ಯ ಸರ್ವಥಾ ।

ಸ್ವರಾಗ್ನಯ ವಾಪನರಾಗ್ನಯ ಯತಿತವ್ಯಂ ಯತೋನ್ಯಭಿಃ ||೨೮೪||

ಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದವರು ಎಲ್ಲ ರೀತಿಯಿಂದಲೂ ಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿರುವದು ಸರಿಯಾದುದು. ಅದುದರಿಂದ ಮನುಷ್ಯರು ಸ್ವರ್ಗ ಪಡೆಯುವದಕ್ಕಾಗಲೀ, ಮೋಕ್ಷ ಪಡೆಯುವದಕ್ಕಾಗಲೀ ಯತ್ನ ಮಾಡುವದು ಯೋಗ್ಯವು.

—ಜ್ಞಾನಿಯು ಕರ್ಮಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿರುವಾಗ ಹೇಗೆ ನಡೆಯಬೇಕು ?

ವಿದ್ವಾಂಶ್ಚೇತ್ತಾದೃಶಾಂ ಮಧ್ಯೇ ತಿಷ್ಠೇತ್ತದನು ರೋಧತಃ ।

ಕಾಯೇನ ಮನಸಾ ವಾಚಾ ಕರೋತ್ಕೇವಾಖಿಲಾಃ

ಕ್ರಿಯಾಃ ||೨೮೫||

ಅಂಧವರ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ವಿದ್ವಾಂಸನು ಇರುವದಾದರೆ ಕರ್ಮಗಳಂತೆಯೇ ಮೈ-ಮಾತು-ಮನಗಳಿಂದ ಎಲ್ಲ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡುವನು.

—ಇನ್ನು ತತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕೆನ್ನುವವರ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ?

ಏಷ ಮಧ್ಯೇ ಬುಭುತ್ಸುನಾಂ ಯದಾ ತಿಷ್ಠೇತ್ತದಾ ಪುನಃ ।

ಬೋಧಾಯೈಷಾಂ ಕ್ರಿಯಾಃ ಸರ್ವಾ ದೂಷಯಂಸ್ತ್ವಜತು

ಸ್ವಯಮ್ ||೨೮೬||

ಜ್ಞಾನಿಯು ಜಿಜ್ಞಾಸುಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಇರುವದಾದರೆ, ಅವರ ತಿಳಿವಳಿಕೆ ಗೋಸುಗ ಎಲ್ಲ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ನಿಂದಿಸುತ್ತ ತಾನೂ ಅವುಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಇರಬಹುದು.

—ಒಳ್ಳೇದು. ಅವನು ಹೀಗೇಕೆ ಮಾಡಬೇಕು ?

ಅವಿದ್ವದನುಸಾರೇಣ ವೃತ್ತಿಬುಧ್ಧಸ್ಯ ಯುಜ್ಯತೇ ।

ಸ್ತನಂಧಯಾನುಸಾರೇಣ ವರ್ತತೇ ತಪ್ಪಿತಾ ಯತಃ ||೨೮೭||

ತಂದೆಯಾದವನು ಮೊಲೆ ಕುಡಿಯುವ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಸಂತೋಷಗೊಳಿಸಲು ಅವರ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ನಡೆಯುವಂತೆ, ಜ್ಞಾನಿಯು ಅಜ್ಞಾನಿಗಳನ್ನು ಉದ್ಧರಿಸುವ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದ ಅವರಂತೆ ನಡೆಯುವದು ಯೋಗ್ಯವೇಸರಿ.

—ತಂದೆಯು ಮೊಲೆ ಕುಡಿಯುವ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಹೇಗೆ ಅನುಸರಿಸುವನು?

ಅಧಿಕ್ಷಿಪ್ತಸ್ತಾಢಿತೋ ವಾ ಬಾಲೇನ ಸ್ವಪಿತಾ ತದಾ |

ನ ಕ್ಲಿಶ್ನಾತಿ ಸ ಕುಪ್ಯೇತ ಬಾಲಂ ಪ್ರತ್ಯುತ ಲಾಲಯೇತ್ ||೨೮೮||

ಅಜ್ಞಾನಿಯಾದ ಬಾಲಕನು ಬೈಯಲಿ-ಹೊಡೆಯಲಿ, ತಂದೆಯು ದುಃಖ ಗೊಳ್ಳುವದಿಲ್ಲ. ಅದರಂತೆ ಸಿಟ್ಟಿಗೇಳುವದಿಲ್ಲ. ತಿರುಗಿ ಆ ಕೂಸನ್ನು ಮುದ್ದಿಸುವನು,

—ಈ ದೃಷ್ಟಾಂತವನ್ನು ದಾಷ್ಟಾಂತಿಕದಲ್ಲಿ ಯೋಜಿಸುತ್ತಾರೆ.

ನಿಂದಿತಸ್ತುಯಮಾನೋ ವಾ ವಿದ್ವಾನಜ್ಞೇರ್ನ ನಿಂದತಿ |

ನ ಸ್ತುತಿ ಕಿಂ ತು ತೇಷಾಂ ಸ್ಯಾದ್ಯಥಾ ಬೋಧಸ್ತಥಾಃ-
ಚರೇತ್ ||೨೮೯||

ಅದರಂತೆ ತಿಳಿಯದವರು ಬೈಯಲಿ, ಹೊಗಳಲಿ, ಜ್ಞಾನಿಯು ಅವರನ್ನು ನಂದಿಸುವದೂ ಇಲ್ಲ. ಹೊಗಳುವದೂ ಇಲ್ಲ. ಹೇಗೆ ನಡೆದರೆ ಅವರಿಗೆ ಜ್ಞಾನವಾಗುವದೋ ಹಾಗೆ ನಡೆಯುತ್ತಾನೆ.

—ಹೀಗೆ ನಡೆಯುವ ಕಾರಣವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಯೇನಾಯಂ ನಟಿನೇನಾತ್ರ ಬುಧ್ಯತೇ ಕಾರ್ಯಮೇನ ತತ್ |

ಅಜ್ಞಪ್ರಬೋಧಾನ್ವೇವಾನ್ಯತ್ ಕಾರ್ಯಮಸ್ಯುತ್ರತದ್ವಿದಃ ||೨೯೦||

ಅಜ್ಞಾನಿಗಳು ಜ್ಞಾನಿಯ ಯಾವ ಆಚರಣೆ ಕಂಡು ಜ್ಞಾನಿಗಳಾಗುವರೋ ಆ ಆಚರಣೆಯನ್ನು ಜ್ಞಾನಿಯು ಅವಶ್ಯ ಆಚರಿಸಬೇಕು. ಈ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಅಜ್ಞರನ್ನು ತಿದ್ದುವದಕ್ಕಿಂತ ಬೇರಾವ ಕಾರ್ಯವು ಅಜ್ಞಾನಿಗಿಲ್ಲ.

(ಇದೇ ನ್ಯಾಯದಂತೆ ಬೇರೆ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಜ್ಞಾನಿಯು ಮಾಡಲಿ. ಎಂದರೆ ಅಜ್ಞರನ್ನು ತಿದ್ದುವದಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆ ಕಾರ್ಯವು ಜ್ಞಾನಿಗಿಲ್ಲ.)

ಕೃತಕೃತ್ಯತಯಾ ತೃಪ್ತಃ ಪ್ರಾಪ್ತಪ್ರಾಪ್ತತಯಾ ಪುನಃ |

ತೃಪ್ತಸ್ಯೋವಂ ಸ್ವಮನಸಾ ಮನ್ಯತೇಽಸೌ ನಿರಂತರಮ್ ||೨೯೧||

ಮಾಡತಕ್ಕದ್ದುದನ್ನೆಲ್ಲ ಮಾಡಿದನೆಂದು, ಅಲ್ಲದೇ ಪಡೆಯಬೇಕಾದುದನ್ನೆಲ್ಲ ಪಡೆದನೆಂದು ಜ್ಞಾನಿಯು ತಿಳಿದಿರುತ್ತಾನೆ.

—ಅವನು ಚಿಂತನಮಾಡುವ ರೀತಿ ಹೇಗೆ ?

ಧನ್ಯೋಽಹಂ ಧನ್ಯೋಽಹಂ ನಿತ್ಯಂ ಸ್ವಾತ್ಮಾನಮಂಜಸಾ ವೇದ್ಮಿ |
ಧನ್ಯೋಽಹಂ ಧನ್ಯೋಽಹಂ ಬ್ರಹ್ಮಾನಂದೋ ವಿಭಾತಿ

ಮೇ ಸ್ಪಷ್ಟಮ್ ||೨೯೨||

ನಾನು ಆತ್ಮನನ್ನು ಯಾವಾಗಲೂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ತಿಳಿಯುತ್ತೇನೆ. ಆದುದರಿಂದ ನಾನು ಧನ್ಯನು. ನನಗೆ ಬ್ರಹ್ಮಾನಂದದ ಅನುಭವವು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಆದುದರಿಂದ ನಾನು ಧನ್ಯನು, ಧನ್ಯನು.

—ಹೀಗೆ ಇಷ್ಟಲಾಭದಿಂದ ಅವನು ಸಂತೋಷಗೊಂಡು ಅನಿಷ್ಟಗಳ ತೊಲಗುವಿಕೆಯಿಂದಲೂ ಅವನು ಸಂತೋಷಪಡುತ್ತಾನೆ.

ಧನ್ಯೋಽಹಂ ಧನ್ಯೋಽಹಂ ದುಃಖಂ ಸಂಸಾರಿಕಂ ನ ವೀಕ್ಷೇದ್ಯ |
ಧನ್ಯೋಽಹಂ ಧನ್ಯೋಽಹಂ ಸ್ವಸಾತ್ಮಜ್ಞಾನಂ

ಪಲಾಯಿತಂ ಕ್ವಾಪಿ ||೨೯೩||

ಇಂದು ಪ್ರಾಪಂಚಿಕವೆನಿಸುವ ಯಾವ ದುಃಖವನ್ನೂ ನಾನು ಕಾಣುವದಿಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ನಾನು ಧನ್ಯನು, ಧನ್ಯನು. ಆತ್ಮನ ಸಂಬಂಧಿಕವಾದ ಅಜ್ಞಾನವು ಎಲ್ಲಿಗೋ ಓಡಿಹೋಯಿತು. ಆದುದರಿಂದ ನಾನು ಧನ್ಯನು, ಧನ್ಯನು.

ಧನ್ಯೋಽಹಂ ಧನ್ಯೋಽಹಂ ಕರ್ತವ್ಯಂ ಮೇನ ವಿದ್ಯತೇಕಿಂಚಿತ್ |
ಧನ್ಯೋಽಹಂ ಧನ್ಯೋಽಹಂ ಪ್ರಾಪ್ತವ್ಯಂ ಸರ್ವಮದ್ಯ

ಸಂಪನ್ನಮ್ ||೨೯೪||

ಈ ಲೋಕದ ಹಾಗೂ ಪರಲೋಕದ ಸುಖಕ್ಕಾಗಿ ನಾನು ಮಾಡಬೇಕಾದ ಕರ್ತವ್ಯವು ಸ್ವಲ್ಪವೂ ಉಳಿಯಲಿಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ನಾನು ಧನ್ಯನು, ಧನ್ಯನು. ನಾನು ವಡೆಯತಕ್ಕದುದನ್ನೆಲ್ಲ ಪಡೆದಂತಾಗಿರುವುದರಿಂದ ನಾನು ಧನ್ಯನು, ಧನ್ಯನು, ಕೃತಕೃತ್ಯನು.

ಧನ್ಯೋಽಹಂ ಧನ್ಯೋಽಹಂ ತೃಪ್ತಿರ್ಮೇ ಕೋಪಮಾ

ಭವೇಲ್ಲೋಕೇ |

ಧನ್ಯೋಽಹಂ ಧನ್ಯೋಽಹಂ ಧನ್ಯೋ ಧನ್ಯಃ ಪುನಃ

ಪುನರ್ದನ್ಯಃ ||೨೯೫||

ನಾನು ಧನ್ಯನು. ನಾನು ಧನ್ಯನು. ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ನನಗಾದ ತೃಪ್ತಿಗೆ ಯಾವದು ಉಪಮೆಯಾಗಬಲ್ಲದು? ಧನ್ಯನು. ನಾನು ಧನ್ಯನು. ನಾನು ಧನ್ಯನು. ಕೃತಕೃತ್ಯನು. ತೃಪ್ತನು. ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಬಹು ಸಂತುಷ್ಟನಾಗಿದ್ದೇನೆ

—ಈ ಕೃತಕೃತ್ಯತೆ ಅವರ್ಣನೀಯವಾದ ತೃಪ್ತಿ ಯಾವ ಪುಣ್ಯ ಪರಿಪಾಕದಿಂದ ದೊರೆಯಿತೋ ಅದನ್ನು ನೆನೆದು ಸಂತೋಷವಡುತ್ತಾರೆ.

ಅಹೋ ಪುಣ್ಯಮಹೋ ಪುಣ್ಯಂ ಫಲಿತಂ ಫಲಿತಂ
ದೃಢಮ್ |

ಅಸ್ಯ ಪುಣ್ಯಸ್ಯ ಸಂಪತ್ತೇರಹೋ ವಯಮಹೋ
ವಯಮ್ ||೨೯೬||

ಅಹಹಾ ! ಅದೆಷ್ಟು ನನ್ನ ಪುಣ್ಯ ಅದೆಂಥ ಭಾಗ್ಯ. ನಿಜವಾಗಿಯೂ ಅದು ಉತ್ತಮಫಲ ಕೊಟ್ಟಿತು. ಇಂಥ ಪುಣ್ಯ ಭಾಗ್ಯವು ನಮಗೆ ದೊರೆಯಲು ನಾವು ಭಾಗ್ಯವಂತರೇ ಸರಿ.

—ಇನ್ನು ಆತ್ಮನ ನಿಜವಾದ ಜ್ಞಾನಸಾಧನವೆನಿಸಿದ ಶಾಸ್ತ್ರ, ಮತ್ತು ಗುರುವನ್ನು ನೆನೆದು ಜ್ಞಾನಿಯು ಸಂತೋಷವಡುತ್ತಾನೆ.

ಅಹೋ ಶಾಸ್ತ್ರಮಹೋ ಶಾಸ್ತ್ರಮಹೋ ಗುರುಹೋ ಗುರುಃ |
ಅಹೋ ಜ್ಞಾನಮಹೋ ಜ್ಞಾನಮಹೋ ಸುಖಮಹೋ
ಸುಖಮ್ ||೨೯೭||

ಅಹಹಾ ! ವೇದಾಂತ ಶಾಸ್ತ್ರದ ಮಹಿಮೆ ಇನ್ನೆಷ್ಟು ? ಏನು ಹೇಳೋಣ. ಅದನ್ನು ಬೋಧಿಸಿದ ಗುರುವನ್ನೆಂತು ವರ್ಣಿಸೋಣ. ಅಹಾ ಜ್ಞಾನವು ಜ್ಞಾನವು, ಸುಖವೇ ಸುಖವು !!

—ಈಗ ಗ್ರಂಥಾಭ್ಯಾಸದ ಫಲಶ್ರುತಿ.

ತೃಪ್ತಿದೀಪನಿಮಂ ನಿತ್ಯಂ ಯೇನುಸಂದಧತೇ ಬುಧಾಃ |
ಬ್ರಹ್ಮಾನಂದೇ ನಿಮಜ್ಜಂತಸ್ತೇ ತೃಪ್ಯಂತಿ ನಿರಂತರಮ್ ||೨೯೮||

ಈ ತೃಪ್ತಿದೀಪನನ್ನು ನಿತ್ಯ ಅಭ್ಯಾಸ ಮಾಡುವ ಪಂಡಿತರು ಬ್ರಹ್ಮಾನಂದದಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿ ಯಾವಾಗಲೂ ತೃಪ್ತಿಯಿಂದಿರುವರು.

ಇತಿ ಪಂಚದಶ್ಯಾಂ ತೃಪ್ತಿದೀಪ || ೭ ||

ತಾನು ಕೂಟಸ್ಥನೆಂದು ತಿಳಿದರೆ ಭೋಕ್ತಾ, ಭೋಗ್ಯ, ಭೋಗಗಳು ಇಲ್ಲದಂತಾಗಿ ಎಲ್ಲವೂ ಕೈವಶವಾದಂತೆನಿಸಿ ಕೃತಕೃತ್ಯತೆಯಿಂದ ಅತಿಶಯ ತೃಪ್ತಿ ಉಂಟಾಗುವದು.

....○....

೮. ಕೂಟಸ್ಥ ದೀಪ

ಹಿಂದಿನ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ಅಜ್ಞಾನವೇ ಮೊದಲಾದ ಏಳು ಅವಸ್ಥೆಗಳು ಚಿದಾಭಾಸನವು ಕೂಟಸ್ಥನವಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಳಿತು. ಆದರೆ ಕೂಟಸ್ಥನು ಯಾರು ? ಎಂಬುದು ಇದುವರೆಗೆ ಅಷ್ಟು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತಿಳಿದಿಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ಅದನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಗೊಳಿಸುವದಕ್ಕಾಗಿ ಕೂಟಸ್ಥ ಮತ್ತು ಚಿದಾಭಾಸರ ವಿವೇಚನೆಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾರೆ.

ಖಾದಿತ್ಯದೀಪಿತೇ ಕುಡ್ಯೇ ದರ್ಪಣಾದಿತ್ಯ ದೀಪ್ತಿವತ್ |

ಕೂಟಸ್ಥಭಾಸಿತೋ ದೇಹೋ ಧೀಸ್ಥಜೀವೇನ ಭಾಸ್ಯತೇ ||೧||

ಆಕಾಶದಲ್ಲಿಯ ಸೂರ್ಯನ ಬೆಳಕಿನಿಂದ ಬೆಳಗುತ್ತಿರುವ ಗೋಡೆಯನ್ನು, ಕನ್ನಡಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಫಲಿಸಿ ಪರಾವರ್ತನಗೊಂಡ ಸೂರ್ಯ ಕಿರಣಗಳೂ ಬೆಳಗುವಂತೆ ಕೂಟಸ್ಥ (ಸೂರ್ಯ) ನಿಂದ ನಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಬೆಳಗುತ್ತಿರುವ ದೇಹವು, ಬುದ್ಧಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿಸಿದ ಚಿದಾಭಾಸನಿಂದ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಬೆಳಗುತ್ತದೆ.

—ಕನ್ನಡಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿಸಿದ್ದ ಬೆಳಕಿನ ವಿನಾ ಗೋಡೆಯ ಮೇಲೆ ಬೇರೊಂದು ಬೆಳಕು ಕಾಣಿಸುವದಿಲ್ಲ.

ಅನೇಕದರ್ಪಣಾದಿತ್ಯ ದೀಪ್ತೀನಾಂ ಬಹುಸಂಧಿಷು |

ಇತರಾ ವ್ಯಜ್ಯತೇ ತಾಸಾಮಭಾವೇಽಪಿ ಪ್ರಕಾಶತೇ ||೨||

ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಕನ್ನಡಿಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿತನಾದ ಸೂರ್ಯನ ವರ್ತುಲಾಕಾರ ಕಿರಣಗಳು ಅನೇಕಕಡೆಗೆ ಬಿದ್ದಿರಲು ಅವುಗಳ ನಡುನಡುವೆ ಸೂರ್ಯನ

ಸಾಮಾನ್ಯ ಬೆಳಕು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಅದರಂತೆ ಮೇಲಿನ ಬೆಳಕು ಗಳ ಅಭಾವದಲ್ಲಿಯೂ ಸೂರ್ಯನ ಬೆಳಕು ಇದ್ದೇ ಇರುತ್ತದೆ.

—ದೃಷ್ಟಾಂತದಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾದ ಈ ಅರ್ಥವನ್ನು ದಾಷ್ಟಾಂತಿಕದಲ್ಲಿ ಯೋಚಿಸಿ ತೋರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಚಿದಾಭಾಸನಿಶಿಸ್ತಾನಾಂ ತಥಾಽನೇಕಧಿಯಾಮಸೌ |

ಸಂಧಿಂ ಧಿಯಾಮಭಾವಂ ಚ ಭಾಸಯನ್ ಪ್ರವಿವಿಚ್ಛ-

ತಾಮ್ ||೩||

ಅದರಂತೆ ಚಿದಾಭಾಸನಿಂದ ಕೂಡಿಕೊಂಡಿರುವ ಅನೇಕ ಬುದ್ಧಿವೃತ್ತಿಗಳ ಸಂಧಿಗಳನ್ನು, ಆವೃತ್ತಿಗಳು ಆಡಗಿರುವದನ್ನು ಬೆಳಗುತ್ತಿರುವ ಈ ಕೂಟ ಸ್ಥಳದ ಆವೃತ್ತಿಗಳಿಂದ ಬೇರೆಯಾಗಿರುವನೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

—ದೇಹದಲ್ಲಿರುವ ಕೂಟಸ್ಥ ಹಾಗೂ ಚಿದಾಭಾಸದಲ್ಲಿ ಭೇದವುಂಟೆಂದು ಹೇಳಲು ದೇಹದಿಂದ ಹೊರಗೆ ಚಿದಾಭಾಸ ಹಾಗೂ ಬ್ರಹ್ಮರನ್ನು ಬೇರ್ಪಡಿಸಿ ತೋರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಘಟೈಕಾಕಾರಧೀಸ್ಥಾ ಜಿಹ್ವಾಟಮೇನಾವಭಾಸಯೇತ್ |

ಘಟಸ್ಯ ಜ್ಞಾತತಾ ಬ್ರಹ್ಮಚೈತನ್ಯೇನಾವಭಾಸತೇ ||೪||

ಒಂದುಘಟವನ್ನು ಕಂಡು ಘಟಾಕಾರವಾದ ಬುದ್ಧಿವೃತ್ತಿಯಲ್ಲಿರುವ ಚಿದಾಭಾಸನು 'ಇದು ಘಟ'ವೆಂದು ಮಾತ್ರ ಬೆಳಗುವನು. ಘಟವು ತಿಳಿದುಬಂತೆಂಬುದನ್ನು ಆ ಘಟದ ಕಲ್ಪನೆಗೆ ಆಧಾರವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಚೈತನ್ಯವು ಬೆಳಗುವದು.

—ಘಟವು ತಿಳಿಯಬಂತೆನ್ನುವದು ಬ್ರಹ್ಮ ಚೈತನ್ಯದಿಂದಲೇ ಆಗುವದಾದರೆ ಅಲ್ಲಿ ಬುದ್ಧಿಯ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಏನು?

ಅಜ್ಞಾತತ್ವೇನ ಜ್ಞಾತೋಯಂ ಘಟೋಬುಧ್ಯದಯಾತ್ಪರಾ |

ಬ್ರಹ್ಮಣೈವೋಪರಿಷ್ವಾತ್ತು ಜ್ಞಾತತ್ವೇನೇತ್ಯಸೌ ಭಿದಾ ||೫||

ಬುದ್ಧಿವೃತ್ತಿಯು ಹುಟ್ಟುವ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಚೈತನ್ಯವು ಆ ಘಟವನ್ನು ತಿಳಿಯಬರದ್ದು ಎಂಬರೂಪದಿಂದ ಬೆಳಗಿತ್ತು. ಬುದ್ಧಿವೃತ್ತಿಯು ಹುಟ್ಟಿದ ಮೇಲೆ ಬ್ರಹ್ಮಚೈತನ್ಯವೇ ಆ ಘಟವನ್ನು ತಿಳಿಯಬಂತೆಂಬ ರೂಪದಿಂದ ಬೆಳಗಿತು. ಹೀಗೆ ಇಲ್ಲಿ ಭೇದವುಂಟು.

—ಒಂದೇ ಘಟದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಎರಡು ಬಗೆಯಾದುದು ಹೇಗೆ ?

ಚಿದಾಭಾಸಾಂತಧೀವೃತ್ತಿಜ್ಞಾನಂ ಲೋಹಾಂತಕುಂತನತ್ |
ಜಾಚ್ಯಮುಜ್ಞಾನಮೇತಾಭ್ಯಾಂ ವ್ಯಾಪ್ತಃ ಕುಂಭೋ ದ್ವಿಧೋ-
ಚ್ಯತೇ ||೬||

ಕಬ್ಬಿಣದ ಅಲಗನ್ನು ತುದಿಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿರುವ ಈಟಿ (ಆಯುಧ,ಯಂತೆ ಚಿದಾಭಾಸನನ್ನು ಮುಂದಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿರುವ ಬುದ್ಧಿವೃತ್ತಿಯೇ ಜ್ಞಾನವು. ತಾನೇ ಬೆಳಗಿಕೊಳ್ಳದಿರುವ ಜಡತ್ವವೇ ಅಜ್ಞಾನವು. ಇವುಗಳಿಂದ ಸಂಬಂಧಗೊಂಡಿರುವ ಘಟವು ಎರಡು ಬಗೆ ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗುವದು.

(ಚಿದಾಭಾಸನಿಂದ ಕೂಡಿದ ವೃತ್ತಿಯ ಸಂಬಂಧಗೊಂಡಾಗ ಘಟವು ತಿಳಿಯಬಂತೆನಿಸುವದು. ಅಜ್ಞಾನದ ಸಂಬಂಧಗೊಂಡಾಗ ತಿಳಿಯಬರದ್ದೆನಿಸುವದು.)

—ಘಟವು ತಿಳಿಯಬರದ್ದು ಎನಿಸುವಾಗ ಅಜ್ಞಾನ ಮುಸುಕುಹಾಕಿರುವ ಅದನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮವು ಬೆಳಗುವುದೆಂಬುದೇ ಸರಿ. ತಿಳಿಯಬಂತು ಎನಿಸುವಾಗ ಅದನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮವು ಬೆಳಗುವದೆಂಬುದು ಹೇಗೆ ?

ಅಜ್ಞಾತೋ ಬ್ರಹ್ಮಣಾ ಭಾಸೋಜ್ಞಾತಃ ಕುಂಭಸ್ತಥಾ ನ
ಕಿಮ್ |

ಜ್ಞಾತತ್ವಜನನೇನೈವ ಚಿದಾಭಾಸಪರಿಕ್ಷಯಃ ||೭||

ತಿಳಿಯಬರದ್ದು ಎನಿಸುವ ಘಟವು ಬ್ರಹ್ಮವು ಬೆಳಗುವದಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾಗಿದೆ. ಅದರಂತೆ ತಿಳಿಯಬಂತೆನಿಸುವದು ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲವೇ? ಯೋಗ್ಯವೇ. ಯಾಕಂದರೆ ಚಿದಾಭಾಸನಿಂದ ಬೆಳಗಿಸಿಕೊಂಡ ಘಟವು ತಿಳಿಯಬಂತು ಎಂಬ ಭಾವನನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲ ರೀತಿಯಿಂದಲೂ ಚಿದಾಭಾಸನು ನಾಶವಾಗುತ್ತಾನೆ.

(ಆದುದರಿಂದ ತಿಳಿಯಬಂತು ಎಂಬುದನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮವೇ ಬೆಳಗಿದಂತಾಯಿತು.)

—ತಿಳಿಯಬಂತೆಂಬ ಧರ್ಮವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಬುದ್ಧಿಯೇ ನಾಕೆನಿಸುವಾಗ ಮತ್ತೆ ಚಿದಾಭಾಸನೇತಕ್ಕೆ ಬೇಕು ?

ಅಭಾಸಹೀನಯಾಬುದ್ಧ್ಯಾ ಜ್ಞಾತತ್ವಂ ನೈವಜಾಯತೇ |

ತಾದ್ಯಗ್ಬುದ್ಧೇರ್ನಿಶೇಷಃ ಕಃ ನೃದಾದೇಃ ಸ್ಯಾದ್ವಿ-

ಕಾರಿಣಃ ||೮||

ಚಿದಾಭಾಸನಿಲ್ಲದ ಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ತಿಳಿಯಬಂತೆಂಬ ಭಾವವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಚಿದಾಭಾಸನ ಬೆಳಕಿಲ್ಲದ ಅಂಥ ಬುದ್ಧಿಗೂ ಸಂಚೇಕೃತ ಪಂಚಮಹಾಭೂತಗಳಿಂದಾದ ವಿಕಾರಿಯಾದ ಮಣ್ಣಿಗೂ ವಿಶೇಷವೇನು ?

— ಚಿದಾಭಾಸನಿಲ್ಲದ ಬರಿ ಬುದ್ಧಿಯು ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನೇನೋ ವ್ಯಾಪಿಸಬಹುದು. ಆದರೆ ತಿಳಿಯಬಂತೆಂಬ ಧರ್ಮವು ಅಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುವದಿಲ್ಲ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ದೃಷ್ಟಾಂತ.

ಜ್ಞಾತ ಇತ್ಯುಚ್ಯತೇ ಕುಂಭೋ ನೃದಾಲಿಪ್ತೋ ನ ಕುತ್ರ-

ಚಿತಃ |

ಧೀಮಾತ್ರವ್ಯಾಪ್ತಕುಂಭಸ್ಯ ಜ್ಞಾತವ್ಯಂ ನೇಷ್ಯತೇತದಾ ||೯||

ಒಂದು ಘಟಕ್ಕೆ ಕಿಮ್ಮಣ್ಣನ್ನಾಗಲೀ, ಸುಣ್ಣವನ್ನಾಗಲೀ ಬಳಿದರೆ ಅದರ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ಘಟವು ತಿಳಿಯಬಂತು ಎಂದು ಎಲ್ಲಾದರೂ ಹೇಳಬಂದೀತೇ ? ಅದರಂತೆ ಕೇವಲ ಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ವ್ಯಾಪ್ತವಾದ ಘಟವು ತಿಳಿಯಬಂತು. ಎಂಬ ಧರ್ಮವುಳ್ಳದುದಾಗುವದಿಲ್ಲ.

ಜ್ಞಾತತ್ವ ನಾನು ಕುಂಭೇತಶ್ಚಿದಾಭಾಸಫಲೋದಯಃ |

ನ ಫಲಂ ಬ್ರಹ್ಮಚೈತನ್ಯಂ ಮಾನಾತ್ಪ್ರಾಪಿಸಿ ಸತ್ವತಃ ||೧೦||

ಕೇವಲ ಬುದ್ಧಿಯಲ್ಲಿ ತಿಳಿಯಬಂತೆಂಬ ಧರ್ಮವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ಚಿದಾಭಾಸರೂಪಿ ಫಲ ಚೇತನವು ಪದಾರ್ಥವನ್ನು ವ್ಯಾಪಿಸುವದೇ ತಿಳಿಯಬಂತು ಎಂಬ ಧರ್ಮವು. ಬ್ರಹ್ಮಚೇತನವು ಫಲ ಎಂದರೆ ಘಟ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಸ್ಫುರಣಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಲ್ಲ. ಯಾಕೆಂದರೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಮಾಣಗಳು ತೋರುವ ಮೊದಲೇ ಬ್ರಹ್ಮಚೇತನವಿರುತ್ತದೆ.

(ವಿಷಯ ಸ್ಫುರಣವು ಪ್ರಮಾಣಗಳು ತೋರಿದನಂತರ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ.)

— ನಿಮ್ಮ ಅಭಿಪ್ರಾಯವು ಸುರೇಶ್ವರಾಚಾರ್ಯರ ವಾರ್ತಿಕಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿದೆಯಲ್ಲ.

ಪರಾಗರ್ಥಪ್ರಮೇಯೇಷು ಯಾ ಫಲತ್ವೇನ ಸಂಮತಾ |

ಸಂವಿತ್ ಸೈವೇಹ ಮೇಯೋಽರ್ಥೋ ವೇದಾಂತೋಕ್ತಿ

ಪ್ರಮಾಣತಃ ||೧೧||

ಹೊರಗಿರುವ ಘಟ-ವಟ ಮೊದಲಾದ ವಸ್ತುಗಳು ಪ್ರಮಾಣದ ವಿಷಯವಾದಾಗ ಯಾವ ಚೇತನ-ಎಂದರೆ ಜ್ಞಾನವು ಅವುಗಳ ಅರಿವನ್ನುಂಟು ಮಾಡಿತೋ, ಅದೇ ವೇದಾಂತ ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ವಾಕ್ಯ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ತಿಳಿಯಬೇಕಾದ ವಿಷಯವು.

—ಒಟ್ಟು ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ಇತಿ ವಾರ್ತಿಕಕಾರೇಣ ಚಿತ್ ಸಾದೃಶ್ಯಂ ವಿನಿವೃತ್ತಮ್ |

ಬ್ರಹ್ಮಚಿತ್ ಫಲಯೋರ್ಭೇದಃ ಸಾಹಸ್ರ್ಯಂ ವಿಶ್ರುತೋ

ಯತಃ ||೧೨||

ಈ ವಾರ್ತಿಕದಿಂದ ವಾರ್ತಿಕಕಾರರಾದ ಸುರೇಶ್ವರಾಚಾರ್ಯರಿಗೆ ಚೈತನ್ಯಗಳ ಸಾದೃಶ್ಯವಿರುವದೆಂದು ಮಾತ್ರ ಹೇಳಬೇಕಾಗಿದೆ. ಅದುದರಿಂದ ಉಪದೇಶನಾಹಸ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ಶಂಕರಾಚಾರ್ಯರು ಬ್ರಹ್ಮಚೇತನ ಹಾಗೂ ಫಲಚೇತನಗಳಿಗೆ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಭೇದವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

(ಶ್ರೀ ಶಂಕರಾಚಾರ್ಯರು ವಾರ್ತಿಕಕಾರರೆನಿಸಿದ ಸುರೇಶ್ವರಾಚಾರ್ಯರು ಗುರುಗಳು. ಅವರು ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಬೆಳಗುವದು ಬ್ರಹ್ಮವೆಂದೂ, ಪ್ರಮಾಣದ ಫಲವಾಗಿ ಬೆಳಗುವದು ಚಿದಾಭಾಸನೆಂದೂ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಅವರಿಬ್ಬರಲ್ಲಿ ಭೇದವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.)

ಆಭಾಸ ಉದಿತಸ್ತಸ್ಮಾತ್ ಜ್ಞಾತತ್ವಂ ಜನಯೇದ್ ಘಟೇ |

ತತ್ತ್ವ ನಬ್ರಹ್ಮಣಾಭಾಸ್ಯಮಜ್ಞಾತತ್ವವದೇವಹಿ

||೧೩||

ಪ್ರಮಾಣದ ಫಲವಾಗಿ ಬುದ್ಧಿವೃತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಚಿದಾಭಾಸನು ಘಟ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಇದು ತಿಳಿಯಬಂತು ಎಂಬ ಧರ್ಮವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವನು. ತರುವಾಯ ಬ್ರಹ್ಮವು ತಿಳಿಯಬರದ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಹೇಗೋ ಹಾಗೆಯೇ ತಿಳಿಯಬಂದ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಮತ್ತೆ ಇದು ನನಗೆ ತಿಳಿಯಬಂತು ಎಂದು ಬೆಳಗುವನು.

(ಸೂರ್ಯಪ್ರಕಾಶದ ಸಹಾಯದಿಂದ ಕಾರ್ಯಮಾಡಬಲ್ಲ ಕಣ್ಣುಗಳ ದ್ವಾರಾ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ವ್ಯಾಪಿಸಿ ಇಲ್ಲಿ ಘಟಾಕಾರವಾದ ಬುದ್ಧಿವೃತ್ತಿಯು ತಿಳಿಯಬಂತು ಎಂಬ ಧರ್ಮವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುತ್ತದೆ. ಇದಕ್ಕೂ ಮೊದಲು ಬ್ರಹ್ಮವು ಘಟದ ತಿಳಿದುಬರದಿರುವಿಕೆಯನ್ನು ಬೆಳಗುತ್ತಿದ್ದಂತೆ ಈಗ ತಿಳಿದು ಬರುವಿಕೆಯನ್ನು ಬೆಳಗುತ್ತದೆ. ಯಾವ ಯಾವದು ಎದುರಿಗೆ ಬರುವದೋ ಅದನ್ನು ದೀಪದಂತೆ ಬೆಳಗುವದಷ್ಟೇ ಬ್ರಹ್ಮಚೈತನ್ಯದ ಕಾರ್ಯವಾಗಿದೆ.)

—ಹೀಗೆ ಬ್ರಹ್ಮ ಮತ್ತು ಚಿದಾಭಾಸರಲ್ಲಿ ಭೇದವನ್ನು ಹೇಳಿ ಈಗ ಅವರ ವಿಷಯಗಳೂ ಭಿನ್ನ-ಭಿನ್ನವಾದುದರಿಂದ ಅವರು ಭಿನ್ನರೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟಗೊಳಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಧೀವೃತ್ಯಾಭಾಸಕುಂಭಾನಾಂ ಸಮೂಹೋಭಾಸ್ಯತೇ ಚಿತಾ |

ಕುಂಭಮಾತ್ರಫಲತ್ವಾನ್ಘ್ರ ಏಕ ಅಭಾಸತಃಸ್ವರೀತ್ ||೧೪||

ಬ್ರಹ್ಮಚೈತನ್ಯವು ಬುದ್ಧಿವೃತ್ತಿಯನ್ನು, ಚಿದಾಭಾಸವನ್ನು ಹಾಗೂ ಘಟವನ್ನು ಹೀಗೆ ಈ ಸಮುದಾಯವನ್ನೇ ಬೆಳಗುವದು. ಯಾವ ಘಟದಲ್ಲಿ ಬುದ್ಧಿವೃತ್ತಿಯ ಸಂಬಂಧ ಉಂಟಾಗುವದೋ ಆ ಒಂದು ಗಡಿಗೆಯನ್ನು ಮಾತ್ರ ಚಿದಾಭಾಸವು ಬೆಳಗುವನು.

(ಚಿದಾಭಾಸವು ಆಯಾ ಪದಾರ್ಥಗಳ ಮೇಲೆ ಎಂದರೆ ಫಲರೂಪನಾಗಿ ಇರುವವನಾದುದರಿಂದ ಆ ಆ ಪದಾರ್ಥಗಳಷ್ಟೇ ಭಾಸವಾಗುವವು. ಬುದ್ಧಿವೃತ್ತಿ ಮುಂ. ಗಳ ಸಮುದಾಯವು ಅವನಿಂದ ಬೆಳಗಲಾರದು.)

—ಈಗ ಘಟವು ಚಿದಾಭಾಸ ಮತ್ತು ಬ್ರಹ್ಮ ಇವರಿಬ್ಬರಿಂದ ಬೆಳಗಿತು ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಗುರುತು ಹೇಳಿಕೊಡುತ್ತಾರೆ.

ಚೈತನ್ಯಂ ದ್ವಿಗುಣಂ ಕುಂಭೇ ಜ್ಞಾನತತ್ವೇನಸ್ಪೃಶತ್ಯತಃ |

ಅನ್ಯೇನುವ್ಯವಸಾಯಾಖ್ಯಮಾಹುರೇತದ್ಯಥೋದಿತಮ್ ||೧೫||

ಘಟವು ಬ್ರಹ್ಮಚೈತನ್ಯ ಮತ್ತು ಚಿದಾಭಾಸ ಇವರಿಬ್ಬರಿಂದಲೂ ಬೆಳಗುತ್ತಿರುವದರಿಂದ ಅದರಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನತತ್ವರೂಪದಿಂದ ಎರಡುಬಗೆಯ ಚೈತನ್ಯಗಳಿರುವವೆಂದುತಾಯಿತು, ಬ್ರಹ್ಮವು ಬೆಳಗುವದನ್ನೇ ತರ್ಕಸಾಸ್ತ್ರಿಗಳು 'ಅನುವ್ಯವಸಾಯ'ವೆಂಬ ಬೇರೊಂದು ಜ್ಞಾನವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

—ಮೇಲಿನ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ಉದಾಹರಣೆಯಿಂದ ಸ್ಪಷ್ಟಗೊಳಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಘಟೋಽಯಮಿತ್ಯಸಾನುಕ್ತಿರಾಭಾಸಸ್ಯಪ್ರಸಾದತಃ |

ವಿಜ್ಞಾತೋ ಘಟ ಇತ್ಯುಕ್ತಿಬ್ರಹ್ಮಾನುಗ್ರಹತೋ

ಭವೇತ್ ||೧೬||

ಚಿದಾಭಾಸನ ಪ್ರಸಾದದಿಂದ ಇದು ಘಟವೆಂದು ಮಾತ್ರ ಅನ್ನಬಹುದು. ಅದರಂತೆ ಘಟವು ತಿಳಿಯಬಂತು ಎಂದು ಬ್ರಹ್ಮನ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದ ಅನ್ನ ಬಹುದು.

(ಒಟ್ಟು ಯಾವದಾದರೊಂದು ಪದಾರ್ಥಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಎರಡೂ ಚೈತನ್ಯಗಳ ಅವಶ್ಯಕತೆಯುಂಟು.)

ದೇಹದ ವ್ಯವಹಾರದಿಂದ ಚಿದಾಭಾಸನನ್ನೂ, ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನೂ ಬೇರೆ ಮಾಡಿ ತಿಳಿದಂತೆ ದೇಹದ ಒಳಗೆ ಇರುವ ಕೂಟಸ್ಥ-ಚಿದಾಭಾಸರನ್ನೂ ಬೇರೆ ಮಾಡಿ ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಅಭಾಸಬ್ರಹ್ಮಣೇ ದೇಹಾದ್ವಹಿರ್ಯದ್ವದ್ವಿನೇಚಿತೇ |

ತದ್ವದಾಭಾಸಕೂಟಸ್ಥೌ ವಿವಿಚ್ಛೇತಾಂ ವಪುಷ್ಯಸಿ ||೧೭||

ದೇಹದ ಹೊರಗೆ ಚಿದಾಭಾಸ ಮತ್ತು ಬ್ರಹ್ಮರ ವಿವೇಕವನ್ನು ಮಾಡಿ ಕೊಂಡಂತೆ, ದೇಹದ ಒಳಗೂ ಚಿದಾಭಾಸ-ಕೂಟಸ್ಥರ ವಿವೇಕವನ್ನು ಮಾಡಿ ಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

—ದೇಹದ ಹೊರಗೆ ಘಟ ಮುಂ. ಪದಾರ್ಥಾಕಾರವಾದ ಬುದ್ಧಿವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಚಿದಾಭಾಸನನ್ನು ಗುರುತಿಸಲು ಬಂದಿತು. ದೇಹದೊಳಗೆ ಅಂಧ ವಿಷಯಗಳಿಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ಬುದ್ಧಿವೃತ್ತಿಯು ಹುಟ್ಟುವದಕ್ಕೆ ಆಸ್ಪದವಿಲ್ಲ ಎಂದ ಮೇಲೆ ಚಿದಾಭಾಸನನ್ನು ಅರಿಯುವುದು ಹೇಗೆ ?

ಅಹಂವೃತ್ತೌ ಚಿದಾಭಾಸಃ ಕಾಮ-ಕ್ರೋಧಾದಿಕಾಸು ಚ |

ಸಂವಾಹ್ಯ ವರ್ಮತೇ ತಪ್ತೇ ಲೋಹೇ ನಹ್ಮಿ ರ್ಘಾ ತಥಾ ||೧೮||

ಕಾದ ಕಬ್ಬಿಣದಲ್ಲಿ ಬೆಂಕಿಯು ವ್ಯಾಪಿಸಿಕೊಂಡಿರುವಂತೆ, ಅಹಂಕಾರದಲ್ಲಿ ಎಂದರೆ 'ನಾನು' ಎಂಬ ವೃತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಕಾಮ-ಕ್ರೋಧ ಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ಚಿದಾಭಾಸನು ವ್ಯಾಪಿಸಿಕೊಂಡಿರುವನು.

—ಇದೇ ದೃಷ್ಟಾಂತವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಗೊಳಿಸಿ ವಿಷಯ ತಿಳಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಸ್ವಮಾತ್ರಂ ಭಾಸಯೇತ್ತಪ್ತಂ ಲೋಹಂ ನಾನ್ಯತ್ ಕದಾಚನ |

ವಿನಮಾಭಾಸಸಹಿತಾವೃತ್ತಯಃ ಸ್ವಸ್ವಭಾಸಿಕಾಃ ||೧೯||

ಕಾದ ಕಬ್ಬಿಣವು ತನ್ನ ಬೆಳಕಿನಿಂದ ತನ್ನನ್ನು ಮಾತ್ರ ಬೆಳಗಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ ಹೊರತು ಎಂದಿಗೂ ಇನ್ನೊಂದನ್ನಲ್ಲ. ಅದರಂತೆಯೇ ಚಿದಾಭಾಸನಿಂದ ಕೂಡಿದ ವೃತ್ತಿಗಳು ತಮ್ಮನ್ನು ಮಾತ್ರ ಬೆಳಗಿಕೊಳ್ಳುತ್ತವೆ.

(ಚಿದಾಭಾಸನಿಂದ ಕೂಡಿದ ಒಂದು ವೃತ್ತಿಗೆ ಇನ್ನೊಂದು ವೃತ್ತಿಯ ಜ್ಞಾನವಾಗುವದಿಲ್ಲ.)

ಕ್ರಮಾದ್ವಿಚ್ಛಿದ್ಯ ವಿಚ್ಛಿದ್ಯ ಜಾಯಂತೇ ವೃತ್ತಯೋಃ—

ಖಿಲಾಃ |

ಸರ್ವಾ ಅಸಿ ವಿಲೀಯಂತೇ ಸುಪ್ತಿ-ಮೂರ್ಛಾ-ಸಮಾ—

ಧಿಷು ||೨೦||

ಎಲ್ಲ ವೃತ್ತಿಗಳು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಮೇಲಿಂದಮೇಲೆ ಅಡಗುತ್ತ ಅಡಗುತ್ತ ಹುಟ್ಟುತ್ತವೆ. ಅಲ್ಲದೇ ಅವೆಲ್ಲ ಗಾಢನಿದ್ರೆ, ಮೂರ್ಛೆ-ಸಮಾಧಿ ಅವಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಅಡಗಿಹೋಗುತ್ತವೆ.

(ವೃತ್ತಿಗಳು ಹುಟ್ಟಿ ಅಡಗಿಹೋಗುತ್ತವೆ. ಹುಟ್ಟಿದ ಒಂದು ವೃತ್ತಿಯು ಅಡಗುವವರೆಗೆ ಮತ್ತೊಂದು ವೃತ್ತಿ ಹುಟ್ಟಲಾರದು. ಆ ಮತ್ತೊಂದು ವೃತ್ತಿ ಹುಟ್ಟುವವರೆಗೆ ಅವೆರಡರ ನಡುವೆ ವೃತ್ತಿಯ ಅಭಾವವಿರುತ್ತದೆ. ಗಾಢನಿದ್ರೆ ಮುಂ. ಗಳಲ್ಲಿಯಂತೂ ವೃತ್ತಿಗಳು ಇರುವದಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವೇ ಇದೆ.)

—ನಿಮ್ಮ ವಿವರಣೆಯಿಂದ ಕೂಟಸ್ಥನ ಜ್ಞಾನವಾಗುವದು ಹೇಗೆ ?

ಸಂಧಯೋಃಖಿಲವೃತ್ತೀನಾಮಭಾವಾಶ್ಚಾ ನಭಾಸಿತಾಃ |

ನಿರ್ವಿಕಾರೇಣ ಯೇನಾಸೌ ಕೂಟಸ್ಥ ಇತಿ ಚೋಚ್ಯತೇ ||೨೧||

ಯಾವ ಬದಲಾವಣೆಯನ್ನೂ ಹೊಂದದ ಆತ್ಮನಿಂದ ಎಲ್ಲ ವೃತ್ತಿಗಳ ಸಂಧಿ ಎಂದರೆ ಒಂದುವೃತ್ತಿ ಹುಟ್ಟಿ ಅಡಗಿ ಮತ್ತೊಂದುವೃತ್ತಿ ಹುಟ್ಟಬೇಕಾದರೆ ನಡುವೆ ಕಳೆಯುವ ಕಾಲ ಮತ್ತು ಈ ವೃತ್ತಿಗಳಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ ಬೆಳಗಿತೋ ಅವನಿಗೆ ಕೂಟಸ್ಥನೆನ್ನುವರು.

ಘಟೇ ದ್ವಿಗುಣ ಚೈತನ್ಯಂ ಯಥಾ ಬಾಹ್ಯೇ ತಥಾಂತರೇ |

ವೃತ್ತಿಷ್ಟಪಿ ತತಸ್ತತ್ರ ವೈಶದ್ಯಂ ಸಂಧಿತೋಽಧಿಕಮ್ ||೨೨||

ಹೊರಗಿರುವ ಘಟದಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಎರಡುಬಗೆಯ ಚೈತನ್ಯವಿರುವವೋ ಹಾಗೆ ಒಳಗಿರುವವೃತ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಕೂಡ. ಆದುದರಿಂದ ವೃತ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಅವುಗಳ ಸಂಧಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಸ್ಪಷ್ಟತೆ ಇರುತ್ತದೆ.

—ಘಟವೇ ಮೊದಲಾದ ಹೊರಗಿನ ಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾತತೆ-ಅಜ್ಞಾತತೆಗಳಿರುವಂತೆ ವೃತ್ತಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇರುತ್ತವೆ. ಅವುಗಳನ್ನು ಬೆಳಗುವದಕ್ಕೆ ಕೂಟಸ್ಥನಿರುತ್ತಾನೆ ಎನ್ನಲು ಅಡ್ಡಿ ಏನು ? ಎಂದರೆ —

ಜ್ಞಾತತಾ ಜ್ಞಾತತೇ ನ ಸ್ತೋ ಘಟವನ್ ವೃತ್ತಿಷು ಕ್ವಚಿತ್ |

ಸ್ವಸ್ಯ ಸ್ವೇನಾ ಗೃಹೀ ತತ್ತ್ವಾತ್ತಾಭಿಶ್ಚ ಜ್ಞಾನ ನಾಶನಾತ್ ||೨೩||

ತನ್ನನ್ನು ತಾನೇ ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳಲಾಗುವದಿಲ್ಲ. ವೃತ್ತಿಗಳ ಹುಟ್ಟುವಿಕೆಯಿಂದ, ಅಜ್ಞಾನನಾಶವಾಗುತ್ತಿರುವದರಿಂದ ಘಟದಲ್ಲಿರುವಂತೆ ತಿಳಿಯಬರುವಿಕೆ, ತಿಳಿಯಬರದಿರುವಿಕೆಗಳು ಎಂದಿಗೂ ಇರಲಾರವು.

(ಜ್ಞಾನ-ಮತ್ತು ಅಜ್ಞಾನಗಳ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯಿಂದ ಜ್ಞಾತತೆ-ಅಜ್ಞಾತತೆಗಳು ಉಂಟಾಗುತ್ತವೆ. ಘಟವೇ ಮೊದಲಾದ ಹೊರಗಿನ ಪದಾರ್ಥಗಳು ಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಅಜ್ಞಾನವ್ಯಾಪ್ತಿಯಿಂದ ಕೂಡಿರುವಕಾರಣ ಅಲ್ಲಿಮಾತ್ರ ಆ ಧರ್ಮಗಳು ಕಾಣುವವು. ದೇಹದೊಳಗಿನ ಅಹಮಾದಿವೃತ್ತಿಗಳು ತಮ್ಮನ್ನು ತಾವೇ ಬೆಳಗಿಕೊಳ್ಳುವಂಥವು. ಅಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಪ್ತಿಇಲ್ಲ, ಎಂದಮೇಲೆ ಅಜ್ಞಾನಕ್ಕೂ ಇಲ್ಲ. ಕಣ್ಣು ಹೊರಗಿನಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಬಲ್ಲದು, ತನ್ನನ್ನು ತಾನು ನೋಡಲಾರದು. ಆದುದರಿಂದ ವೃತ್ತಿಗಳ ಜ್ಞಾತತ್ವ-ಅಜ್ಞಾತತ್ವಗಳ ಅರಿವಿನಿಂದ ಕೂಟಸ್ಥನನ್ನು ಅರಿಯಬಾರದು.)

ಚಿದಾಭಾಸ ಮತ್ತು ಕೂಟಸ್ಥರು ತಮ್ಮನ್ನು ತಾವೇ ಬೆಳಗಿಕೊಳ್ಳುವ ಧರ್ಮದವರಾದರೆ ಅವರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನು ಕೂಟಸ್ಥ, ಇನ್ನೊಬ್ಬನು ವಿಕಾರಿ ಎಂದು ಯಾಕೆ ಅನ್ನಬೇಕು !

ದ್ವಿಗುಣೇಕೃತ ಚೈತನ್ಯೇ ಜನ್ಮನಾಶಾನು ಭೂತಿತಃ |

ಅಕೂಟಸ್ಥಂ ತದನ್ಯತ್ ಕೂಟಸ್ತಮವಿಕಾರತಃ

||೨೪||

ಎರಡಾದ ಚೈತನ್ಯದಲ್ಲಿ ಚಿದಾಭಾಸರೂಪ ಚೈತನ್ಯದ ಹುಟ್ಟುವಿಕೆ, ಅಡಗುವಿಕೆಗಳು ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತವೆ; ಆದುದರಿಂದ ಅವನು ಕೂಟಸ್ಥನಲ್ಲ. ಯಾವಬದಲಾವಣೆಯನ್ನೂ ಹೊಂದದ ಇನ್ನೊಬ್ಬನು ಕೂಟಸ್ಥನು.

(ಎಚ್ಚರ-ಕನಸು ಈ ಅವಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಚಿದಾಭಾಸನು ಹುಟ್ಟುತ್ತಾನೆ. ಗಾಢನಿದ್ರೆ - ಸಮಾಧಿ ಮುಂತಾದ ಅವಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿ ನಾಶಹೊಂದುತ್ತಾನೆ; ಆದುದರಿಂದ ಇವನು ವಿಕಾರಿ. ಇನ್ನೊಂದು ಚೇತನವು 'ಕೂಟವನ್ನಿರ್ವಿಕಾರೇಣತಿಷ್ಠತೀತಿ ಕೂಟಸ್ಥಃ' ನಿರ್ವಿಕಾರವಾದುದರಿಂದ ಕೂಟಸ್ಥನೆಂದು ಹೇಳಬೇಕು.)

—ಚಿದಾಭಾಸನಿಗಿಂತ ಬೇರೆಯಾಗಿ ಕೂಟಸ್ಥನನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಲು ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಲ್ಲ; ಅದು ನಿಮ್ಮದೇ ಕಪೋಲಕಲ್ಪಿತ ಕಲ್ಪನೆ. ಎಂದರೆ—

ಅಂತಃಕರಣ ತದ್ವೃತ್ತಿಸಾಕ್ಷೀತ್ಯಾದಾವನೇಕಥಾ |

ಕೂಟಸ್ಥ ಏವ ಸರ್ವತ್ರ ಪೂರ್ವಾಚಾರ್ಯೈವಿನಿಶ್ಚಿತಃ ||೨೫||

'ಅಂತಃಕರಣತದ್ವೃತ್ತಿಸಾಕ್ಷಿ' ಎಂದು ಮೊದಲಾದ ವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಎಂದರೆ ಅಂತಃಕರಣಕ್ಕೂ, ಅದರ ವೃತ್ತಿಗಳಿಗೂ ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿರುವ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲಿನ ಆಚಾರ್ಯರು ಎಲ್ಲಕಡೆಗೆ ಕೂಟಸ್ಥನನ್ನೇ ನಿಶ್ಚಯಿಸಿದ್ದಾರೆ.

(ಆ ಪ್ರಮಾಣವು ಹೀಗಿದೆ— ಅಂತಃಕರಣತದ್ವೃತ್ತಿಸಾಕ್ಷೀಚೈತನ್ಯವಿಗ್ರಹಃ | ಆನಂದರೂಪಃ ಸತ್ಯಃಸನ್ ಕಿಂ ನಾತ್ಮಾನಂ ಪ್ರಪದ್ಯಸೇ || ಶ್ರೀ ಶಂಕರಾಚಾರ್ಯ - ಬ್ರಹ್ಮವಾಕ್ಯವೃತ್ತಿ.)

ಕೂಟಸ್ಥನಿಂದ ಬೇರೆಯಾದ ಚಿದಾಭಾಸನನ್ನೂ ಅವರು ವರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಆತ್ಮಾಭಾಸಾಶ್ರಯಾಶ್ಚೈವಂ ಮುಖಾಭಾಸಾಶ್ರಯಾ ಯಥಾ |

ಗಮ್ಯಂತೇ ಶಾಸ್ತ್ರಯುಕ್ತಿಭ್ಯಾಮಿತ್ಯಾಭಾಸಶ್ಚ ವರ್ಣಿತಃ ||೨೬||

ಬಿಂಬವೆನಿಸುವ ಮುಖ, ಪ್ರತಿಬಿಂಬವಾದ ಮುಖ, ಪ್ರತಿಬಿಂಬಕ್ಕೆ ಆಶ್ರಯವಾದ ಕನ್ನಡಿ, ಈ ಮೂರು ಇರುವಂತೆ ಬಿಂಬನಾದ ಕೂಟಸ್ಥ, ಪ್ರತಿಬಿಂಬನಾದ ಚಿದಾಭಾಸ, ಚಿದಾಭಾಸನಿಗೆ ಆಶ್ರಯವಾದ ಅಂತಃಕರಣ ಇವು ಮೂರು ಇರುವವೆಂದು ಶಾಸ್ತ್ರ ಮತ್ತು ಯುಕ್ತಿಗಳಿಂದ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ.

(ಶ್ರೀಮಚ್ಚಂಕರಾಚಾರ್ಯರ ಉಪದೇಶ ಸಾಹಸ್ರಿಯಲ್ಲಿ ತುಸು ಶಬ್ದ ಭೇದದಿಂದ ಮೇಲಿನಶ್ಲೋಕವಿದೆ. ಮೂರು ಚರಣಗಳಂತೂ ಉಪದೇಶ ಸಾಹಸ್ರಿಯವೇ. ಇರಲಿ, ಒಟ್ಟು ಆಚಾರ್ಯರಿಗೂ ಕೂಡ ಚಿದಾಭಾಸನು ಒಪ್ಪಿಗೆ ಯಾಗಿದ್ದ ನೆಂದು ತಿಳಿಯುವದು.

ಈ ಚಿದಾಭಾಸನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಆಕ್ಷೇಪ.

ಬುಧ್ಯವಚ್ಛಿನ್ನ ಕೂಟಸ್ಥೋ ಲೋಕಾಂತರಗಮಾಗಮೌ |

ಕರ್ತುಂ ಶಕ್ತೋ ಘಟಾಕಾಶ ಇವಾಭಾಸೇನ ಕಿಂ ವದ ||೨೭||

ಘಟದಹೋಗುವಿಕೆಯಿಂದ, ಬರುವಿಕೆಯಿಂದ, ಘಟದಸಂಬಂಧಹೊಂದಿದ ಆಕಾಶವೂ ಹೋದಂತೆ ಮತ್ತು ಬಂದಂತೆ, ಬುದ್ಧಿಯಸಂದಂಧ ಹೊಂದಿದ ಅರ್ದಾತ್ ಅದರಿಂದ ಪರಿಚ್ಛಿನ್ನನಾದ ಕೂಟಸ್ಥನೇ ಲೋಕಾಂತರಗಳಿಗೆ ಹೋಗಿ ಬರುವದಕ್ಕೆ ಸಮರ್ಥನಿರುವಾಗ ಚಿದಾಭಾಸನಿಂದ ಏನಾಗಬೇಕು ? ಹೇಳು.

—ಸಿದ್ಧಾಂತಿಯು ಉತ್ತರಕೊಡುತ್ತಾನೆ.

ಶೃಣ್ವಸಂಗಃ ಪರಿಚ್ಛೇದ ಮಾತ್ರಾಜ್ಞೇವೋ ಭವೇನ್ನ ಹಿ |

ಅನ್ಯಥಾ ಘಟ ಕುಡ್ಯಾದ್ಯೈರವಚ್ಛಿನ್ನಸ್ಯ ಜೀವತಾ ||೨೮||

ಕೇಳು, ಕೇವಲ ಅಸಂಗನಾದ ಕೂಟಸ್ಥನು ಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ಮರ್ಯಾದಿತನಾದ ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಜೀವನೆನಿಸಲಾರನು. ಯಾಕೆಂದರೆ ಮರ್ಯಾದಿತ ವಾದಮಾತ್ರದಿಂದ ಜೀವನಾಗುತ್ತಾನೆ ಎಂದುಬಿಟ್ಟರೆ ಘಟ-ಕುಡ್ಯ (ಗೋಡೆ) ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಂದ ಮರ್ಯಾದಿತನಾದ ಕೂಟಸ್ಥನಿಗೂ ಜೀವತ್ವವು ಉಂಟಾದೀತು.

(ಕೂಟಸ್ಥನು ವ್ಯಾವಕನಾದುದರಿಂದ ಘಟವೇ ಮೊದಲಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳಿಂದಲೂ ಅವನು ಮರ್ಯಾದಿತನಾಗುತ್ತಾನೆ; ಆಗ ಅವನಿಗೆ ಜೀವಭಾವವುಂಟಾದಂತೆ ಅನುಭವವಿಲ್ಲ.)

—ಬುದ್ಧಿ ಮತ್ತು ಘಟ ಮೊದಲಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ವಚ್ಛತೆ-ಅಸ್ವಚ್ಛತೆಗಳ ಯೋಗದಿಂದ ಭೇದವಿರುತ್ತದ್ದಲ್ಲ.

ನ ಕುಡ್ಯಸದೃಶೀ ಬುದ್ಧಿಃ ಸ್ವಚ್ಛತ್ವಾದಿತಿ ಚೇತ್‌ತಥಾ |

ಅಸ್ತು ನಾಮ ಪರಿಚ್ಛೇದೇ ಕಿಂ ಸ್ವಾಚ್ಛೇನ ಭವೇತ್ತವ ||೨೯||

ಬುದ್ಧಿಯು ಸ್ವಚ್ಛವಾಗಿರುವದರಿಂದ ಗೋಡೆಯಂತಾಗಲಾರದು ಎನ್ನುವದಾದರೆ ಅದು ಸ್ವಚ್ಛವಾಗಿಯೇ ಇರಲಿ. ಮರ್ಯಾದಿತವಾಗುವದಕ್ಕೆ ಸ್ವಚ್ಛತೆಯಿಂದ ಆಗುವ ಲಾಭವೇನು ?

ಇದನ್ನೇ ದೃಷ್ಟಾಂತದಿಂದ ಸ್ಪಷ್ಟಗೊಳಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಪ್ರಸ್ಥೇನ ದಾರುಜನ್ಯೇನಕಾಂಸ್ಯಜನ್ಯೇನ ನಾ ನ ಹಿ |

ವಿಕ್ರೇತುಸ್ತಂಡುಲಾದೀನಾಂ ಪರಿಮಾಣಂ ವಿಶಿಷ್ಟತೇ ||೩೦||

ಕಾಳು ಮಾರುವ ವ್ಯಾಪಾರಿಗೆ ಕಟ್ಟಿಗೆಯಿಂದ ಮಾಡಿದ (ಅಸ್ವಚ್ಛ) ಬಳ್ಳವಿರಲಿ, ಕಂಚಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ (ಸ್ವಚ್ಛ) ಬಳ್ಳವಿರಲಿ, ಅಳತೆಯಲ್ಲಿ ಏನೂ ಹೆಚ್ಚು ಕಡಿಮೆಯಾಗುವದಿಲ್ಲವಷ್ಟೇ ? —ಪುನಃ ಶಂಕೆ.

ಪರಿಮಾಣಾವಿಶೇಷೇಷಿ ಪ್ರತಿಬಿಂಬೋ ವಿಶಿಷ್ಟತೇ |

ಕಾಂಸ್ಯಯದಿ ತದಾ ಬುದ್ಧಾವಸ್ಥಾಭಾಸೋ ಭವೇದ್ವ-

ಲಾತ್ ||೩೧||

ಎರಡೂ ಬಳ್ಳಗಳ ಅಳತೆ ಸಮವಾಗಿದ್ದರೂ ಕಂಚಿನ ಬಳ್ಳದಲ್ಲಿ ಧಾನ್ಯದ ಪ್ರತಿಬಿಂಬವು ಕಾಣುವದೊಂದು ವಿಶೇಷ. ಎಂದರೆ ಬುದ್ಧಿಯಲ್ಲಿ ಕೂಡ ಕೂಟಸ್ಥನ ಪ್ರತಿಬಿಂಬವು ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತದೆ.

(ಕಟ್ಟಿಗೆಯ ಬಳ್ಳ-ಕಂಚಿನ ಬಳ್ಳ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಚಿನಬಳ್ಳದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಿರುತ್ತದೆ. ಎಂದರೆ ಅಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಬಿಂಬ ಮೂಡುತ್ತದೆ. ಎಂದರೆ ಬುದ್ಧಿಯೂ ಸ್ವಚ್ಛವಿರುವದರಿಂದ ಅಲ್ಲಿ ಕೂಟಸ್ಥನ ಪ್ರತಿಬಿಂಬ ಮೂಡುತ್ತದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಚಿದಾಭಾಸನೆಂಬ ಹೆಸರು.)

—ಪ್ರತಿಬಿಂಬದ ಅಂಗೀಕಾರ ಮಾಡಿದ ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಚಿದಾಭಾಸನನ್ನು ಒಪ್ಪಿ ಕೊಂಡಂತಾಯಿತೇ ?

ಈಷದ್ಭಾಸನಮಾಭಾಸಃ ಪ್ರತಿಬಿಂಬಸ್ತಥಾವಿಧಃ |

ಬಿಂಬಲಕ್ಷಣಹೀನಃ ಸನ್ ಬಿಂಬವದ್ಧಾಸತೇಹಿ ಸಃ ||೩೨||

ಸ್ವಲ್ಪ ಬೆಳಗುವದಕ್ಕೆ ಆಭಾಸವೆನ್ನುವರು. ಅದರಂತೆಯೇ ಪ್ರತಿಬಿಂಬವು. ಯಾಕೆಂದರೆ ಅದು ಬಿಂಬ ಲಕ್ಷಣವಿಲ್ಲದುದಾಗಿದ್ದು ಬಿಂಬದಂತೆ ಕಾಣುವದು ಮಾತ್ರ.

(‘ಆಭಾಸ’ ವೆಂಬ ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವು ಸ್ವಲ್ಪ ಬೆಳಗುವದು ಎಂದಾಗುವದು. ಇದರಲ್ಲಿ ಆ, ಎಂಬ ಉಪಸರ್ಗದ ಅರ್ಥವು ಈಷತ್=ಸ್ವಲ್ಪ. ಭಾಸ=ಬೆಳಗುವದು. ಶಬ್ದದಲ್ಲಿರುವ ಉಪಸರ್ಗ, ಪ್ರತ್ಯಯ, ಧಾತು ಇತ್ಯಾದಿ ಅವಯವಗಳಮೇಲಿಂದಾಗುವ ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ಯಾಗಿ ಕಾರ್ಥವೆನ್ನುವರು. ಇರಲಿ. ಈ ಆಭಾಸದ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಪ್ರತಿಬಿಂಬದಲ್ಲಿಯೂ ಇರುತ್ತವೆ. ಬಿಂಬದ ಲಕ್ಷಣಗಳಿರದಿದ್ದರೂ ಬಿಂಬದಂತೆ ಕಾಣುವದಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಬಿಂಬವೆನ್ನುವರು. ಸ್ವಲ್ಪ ಬೆಳಗುವದು ಎಂಬ ಲಕ್ಷಣವು ಪ್ರತಿಬಿಂಬದಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವದು. ಆದುದರಿಂದ ಆಭಾಸ ಮತ್ತು ಪ್ರತಿಬಿಂಬಗಳು ಸಮಾನಾರ್ಥಗಳು.)

—ಪ್ರತಿಬಿಂಬದಲ್ಲಿ ಆಭಾಸಲಕ್ಷಣಗಳು ಹೇಗಿರುತ್ತವೆ ?

ಸಸಂಗತ್ವನಿಕಾರಾಭ್ಯಾಂ ಬಿಂಬಲಕ್ಷಣಹೀನತಾ |

ಸ್ಫೂರ್ತಿರೂಪತ್ವಮೇತಸ್ಯ ಬಿಂಬವದ್ಭಾಸನಂ ವಿದುಃ ||೩೩||

ಚಿದಾಭಾಸನು ಬುದ್ಧಿವೃತ್ತಿಯ ಸಂಬಂಧವುಳ್ಳವನು. ಮತ್ತು ಬದಲಾವಣೆಯನ್ನು ಹೊಂದತಕ್ಕವನು. ಅಸಂಗನೂ, ನಿರ್ವಿಕಾರಿಯೂ ಆದ ಬಿಂಬ (ಕೂಟಸ್ಥ) ಲಕ್ಷಣಗಳಿಲ್ಲದವನು. ಇವನಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಬೆಳಗುವಿಕೆ ಮಾತ್ರವಿದೆ. ಅಷ್ಟರಿಂದ ಅವನು ಕೂಟಸ್ಥನನ್ನು ಹೋಲುವನೆಂದು ಪೂರ್ವದ ಆಚಾರ್ಯರು ತಿಳಿಯುವರು.

—ಬುದ್ಧಿಗಿಂತ ಚಿದಾಭಾಸ ಬೇರೆ ಎಂದು ಸಿದ್ಧ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ.

ನ ಹಿ ಧೀಭಾವಭಾವಿತ್ವಾದಾಭಾಸೋಽಸ್ತಿ ಧಿಯಃ ಪೃಥಕ್ |

ಇತಿ ಚೇದಲ್ಪಮೇವೋಕ್ತಂ ಧೀರಪ್ಯೇವಂ ಸ್ವದೇಹತಃ ||೩೪||

ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಚಿದಾಭಾಸನು ಇರಲಾರನಾದುದರಿಂದ ಅವನು ಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ಬೇರೆ ಅಲ್ಲ. ಎನ್ನುವದಾದರೆ ನೀನು ಹೇಳಿದುದ ಬಹಳ ಕಡಿಮೆಯಾಯಿತು. ಯಾಕಂದರೆ ತನ್ನ ದೇಹವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬುದ್ಧಿಯು ಇರಲಾರದು. ಆದುದರಿಂದ ದೇಹಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆ ಬುದ್ಧಿ ಇಲ್ಲವೆನ್ನಬೇಕಾಗುವದು.

ದೇಹೇವೈತೇಽಪಿ ಬುದ್ಧಿಶ್ಚೇತ್ ಶಾಸ್ತ್ರಾದಸ್ತಿ ತಥಾ ಸತಿ |

ಬುದ್ಧೇರನೈಶ್ಚಿದಾಭಾಸಃ ಪ್ರವೇಶಶ್ರುತಿಷು ಶ್ರುತಃ ||೩೫||

ದೇಹವು ಸತ್ತಮೇಲೆ ಕೂಡ ಬುದ್ಧಿ ಇರುತ್ತದೆ ಎಂದು ಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಎಂದರೆ- ಸರಿ. ಹಾಗಿದ್ದಲ್ಲಿ ಬುದ್ಧಿಗಿಂತ ಬೆದಾಭಾಸನು ಬೇರೆ ಯಾಗಿರುವನೆಂದು ಪ್ರವೇಶ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುತ್ತದೆ.

—ಬುದ್ಧಿಯಿಂದೊಡಗೂಡಿದ ಚೈತನ್ಯನಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಪ್ರವೇಶ ಸಲ್ಲುವದು. ಮತ್ತಾರಿಗೂ ಅಲ್ಲ.

ಧೀಯುಕ್ತಸ್ಯ ಪ್ರವೇಶಶ್ಚೇನ್ನೈತರೇಯೇ ಧಿಯಃಪ್ರಥಕ್ |

ಆತ್ಮಾಪ್ರವೇಶಂ ಸಂಕಲ್ಪ್ಯ ಪ್ರವಿಷ್ಟಇತಿ ಗೀಯತೇ ||೩೩||

ಬುದ್ಧಿಯಿಂದೊಡಗೂಡಿದ ಕೂಟಸ್ಥನಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಪ್ರವೇಶವು ಸಲ್ಲುವದು ಎಂದರೆ ಅದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಯಾಕೆಂದರೆ ಐತರೇಯೋಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಬುದ್ಧಿಗಿಂತ ಬೇರೆಯಾದ ಆತ್ಮನು ಪ್ರವೇಶದ ಸಂಕಲ್ಪವನ್ನು ಮಾಡಿ ಅದರಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶ ಮಾಡಿದನು ಎಂದು ಹೇಳಿದೆ.

—ಆ ಶ್ರುತಿಯ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಕಥಂ ನಿದ್ರಾಂ ಸಾಕ್ಷದೇಹಂ ಮದೃತೇ ಸ್ಯಾದಿತಿರಿಣಾತ್ |

**ವಿದಾಯ ಮೂರ್ಛಾಸೀಮಾನಂ ಪ್ರವಿಷ್ಟಃ ಸಂಸರತ್-
ಯಮ್ ||೩೪||**

ಆ ಪರಮಾತ್ಮನು “ಇಂದ್ರಿಯ-ದೇಹ ಮೊದಲಾದ ಈ ಜಡಸಮೂಹವು ನಾನಿಲ್ಲದೇ ಹೇಗೆ ವ್ಯವಹರಿಸಿತು ? ಎಂದು ವಿಚಾರಿಸಿ ನಡುನೆತ್ತಿಯನ್ನು ಸೀಳಿ ಒಳಗೆಪ್ರವೇಶಿಸಿ ಸಂಸಾರಮಾಡತೊಡಗಿದನು ಎಂದು ವರ್ಣನೆ ಇದೆ.

—ಆದರೆ ಅಸಂಗನಾದ ಆತ್ಮನ ಪ್ರವೇಶವು ಸಂಭವಿಸುವದಿಲ್ಲ.

ಕಥಂ ಪ್ರವಿಷ್ಟೋಽಸಂಗಶ್ಚೇತ್ಸೃಷ್ಟಿರ್ವಾಽಸ್ಯ ಕಥಂ ವದ |

ಮಾಯಿಕತ್ವಂ ತಯೋಸ್ತುಲ್ಯಂ ವಿನಾಶಶ್ಚ ಸಮಸ್ತಯೋಃ ||೩೫||

ಅಸಂಗನಾದ ಆತ್ಮನು ಹೇಗೆ ಪ್ರವೇಶ ಮಾಡಿದನು ? ಎಂದು ಅನ್ನುವದಾದರೆ- ಇವನು ಸೃಷ್ಟಿಯನ್ನಾದರೂ ಹೇಗೆ ಮಾಡಿದನು ? ಹೇಳು. ಸೃಷ್ಟಿಕರ್ತನಿಗೂ, ಪ್ರವೇಶಕರ್ತನಿಗೂ ಮಾಯೆಯು ಸ್ವಾಧೀನದಲ್ಲಿದೆ. ಅದು ದರಿಂದ ಅವರಿಗೆ ನಾಶವೂ ಸಮಾನವಾಗಿದೆ. ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಅವರಿಬ್ಬರೂ ಸುಳ್ಳು.

ಉಪಾಧಿಮೂಲಕವಾಗಿ ಬಂದ ಸ್ವರೂಪದ ವಿನಾಶಿತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಸಮುತ್ಥಾಯೈಷ ಭೂತೇಭ್ಯಸ್ತಾನೈವಾನುವಿನಶ್ಯತಿ |

ವಿಸ್ವಷ್ಟಮಿತಿ ಮೈತ್ರೇಯ್ಯ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯ ಉವಾಚ ಹಿ||೩೯||

ಪ್ರಜ್ಞಾನ ಘನನಾದ ಈ ಆತ್ಮನು ಪಂಚಮಹಾಭೂತಗಳಿಂದಾದ ದೇಹ ಮೊದಲಾದವುಗಳೊಡನೆ ಸಂಬಂಧಗೊಂಡು ಜೀವನೆಂದು ಅಭಿಸುಾನ ತಾಳಿ ಆ ದೇಹ ಮೊದಲಾದವುಗಳು ನಾಶವಾಗಲು ತಾನೂ ಅದರೊಡನೆ ನಷ್ಟನಾ ಗುವನು. ಹೀಗೆ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯರು ಮೈತ್ರೇಯಿಗೆ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳಿರುವರು.

(ಚಿದಾಭಾಸನು ನಾಶಹೊಂದತಕ್ಕವನು.)

—ಅದರಂತೆ 'ಅವಿನಾಶೀ ವಾ.' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಕೂಟನು ಚಿದಾ ಭಾಸನಿಗಿಂತ ಬೇರೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಅವಿನಾಶ್ಯಯಮಾತ್ಮೇತಿ ಕೂಟಸ್ಥಃ ಪ್ರವೀಣೇಚಿತಃ |

ಮಾತ್ರಾಸಂಸರ್ಗ ಇತ್ಯೇವಮಸಂಗತ್ವಸ್ಯ ಕೀರ್ತನಾತ್ ||೪೦||

ಈ ಆತ್ಮನು ನಾಶವಿಲ್ಲದವನು ಎಂದು ಹೇಳಿ ಕೂಟಸ್ಥನನ್ನು ಚಿದಾ ಭಾಸನಿಗಿಂತ ಬೇರೆಯಾದವನು ಎಂದು ಉತ್ತಮವಾಗಿ ವಿವೇಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. ದೇಹ ಮೊದಲಾದವುಗಳೊಡನೆ ಅವನಿಗೆ ಎಷ್ಟೂ ಸಂಬಂಧವಿರುವದಿಲ್ಲ. ಎಂದು ಆತ್ಮನ ಅವಿನಾಶಿತ್ವಕ್ಕೆ ಅಸಂಗತ್ವವು ಒಂದು ಕಾರಣವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

(ಅವಿನಾಶೀವಾ ಅರೇ ಅಯಮಾತ್ಮಾ ಎಂಬಶ್ರುತಿ ಕಾಣ್ವಶಾಖೆಯದು. ಅಮಾತ್ರಾಸಂಸರ್ಗಸ್ವಸ್ಥಭವತಿ ಎಂಬುದು ಮಾಧ್ಯಂದಿನ ಶಾಖೆಯದು)

—‘ಜೀವಾವೇತಂ’ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಔವಾಧಿಕ ಜೀವನಿಗೂ ಕೂಡ ಅವಿನಾಶಿತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಜೀವಾಪೇತಂ ವಾವ ಕಿಲ ಶರೀರಂ ಮ್ರಿಯತೇ ನ ಸಃ |

ಇತ್ಯತ್ರ ನ ವಿಮೋಕ್ಷೋಽರ್ಥಃ ಕಿಂತು ಲೋಕಾಂತರೇ

ಗತಿಃ ||೪೧||

ಜೀವನು ತ್ಯಜಿಸಿದ ಶರೀರವು ಸಾಯುವದೇ ಹೊರತು ಜೀವನು ಸಾಯುವದಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಮೋಕ್ಷರೂಪ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿಲ್ಲ. ಜೀವನ ದೇಹಾಂತರಗತಿಯನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

—ಆದರೆ ಜೀವನು ನಾಶವಾಗುವವನೆಂದು ತಿಳಿದರೆ ಅವನು ಅವಿನಾಶಿಯಾದ ಬ್ರಹ್ಮದೊಡನೆ 'ನಾನು ಬ್ರಹ್ಮ' ನೆಂದು ತಾದಾತ್ಮ್ಯ ಜ್ಞಾನ ಪಡೆಯುವದು ಹೇಗೆ?

ನಾಹಂ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ ಬುಧ್ಯೇತ ಸ ವಿನಾಶೀತಿ ಚೇನ್ನ ತತ್ |

ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣಸ್ಯ ಬಾಧಾಯಾಮುಪಿ ಸಂಭವಾತ್ ||೪೨||

ಆ ವಿನಾಶಿಯಾದ ಜೀವನು 'ನಾನು ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂದು ತಿಳಿಯಲಾರನೆನ್ನುವೆಯಾದರೆ ಅದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಯಾಕಂದರೆ ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ ಭಾವವು ಬಾಧೆಯಲ್ಲಿ ಕೂಡ ಸಂಭವಿಸುವದು.

(ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯದಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯ-ಹಾಗೂ ಬಂಧ-ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯವೆಂದು ಎರಡು ವಿಧ. ಒಂದು ಆಶ್ರಯವನ್ನವಲಂಬಿಸಿ ಇರುವ ಅನೇಕ ಧರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯ ವಿರುತ್ತದೆ. ಉದಾ:— ಗೋವಿನಲ್ಲಿರುವ ಗೋತ್ವ, ಕೆಂಪಾಗಿರುವಿಕೆ, ಸಾಧುವು ಇತ್ಯಾದಿ ಧರ್ಮಗಳು ಪರಸ್ಪರ ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯವೆನಿಸುವವು. ಕಾರ್ಯ-ಮತ್ತು ಕಾರಣಗಳು ಒಂದೇ ಎಂದು ಸಾಂಖ್ಯ ಹಾಗೂ ವೇದಾಂತ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳು ಹೇಳುತ್ತವೆ. ಆದುದರಿಂದ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯ ಸಂಬಂಧವಿದೆ. ಬೇರೆ ಬೇರೆಯಲ್ಲದ ಎರಡುವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿರುವ ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯವು ಮುಖ್ಯವೆನಿಸುವದು. ಹೇಗೆಂದರೆ ಘಟಾಕಾಶ ಮತ್ತು ಮಹಾಕಾಶಗಳಲ್ಲಿ ನಿತ್ಯತಾದಾತ್ಮ್ಯವಿರುತ್ತದೆ. ಆದುದರಿಂದ ಅವುಗಳಲ್ಲಿರುವದು ಮುಖ್ಯ ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯ. ಭ್ರಮೆಯೆಂದುಂಟಾದ ವಸ್ತುಗಳ ಬಾಧವಾಗಿ ಆ ಮೇಲೆ ಆ ವಸ್ತು ಯಾವ ಆಶ್ರಯಭೂತ ಮೂಲವಸ್ತುವಿನೊಡನೆ ತಾದಾತ್ಮ್ಯಪಡೆಯುವುದೋ ಆ ಆಶ್ರಯಭೂತ- ಹಾಗೂ ಭ್ರಾಮಕ ವಸ್ತುಗಳ ನಡುವಿನ ಸಂಬಂಧವು ಬಾಧ ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯ. ಸ್ಥಾನು ಪುರುಷ, ರಜ್ಜು, ಸರ್ಪ, ಕನ್ನಡಿಯಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ಪ್ರತಿಬಿಂಬ ಇವು ಬಾಧ ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯದ ಉದಾಹರಣೆಗಳು. ಮೇಲಿನ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿನಾಶಿಯಾದ ಜೀವ ಮತ್ತು ಅವಿನಾಶಿಯಾದ ಬ್ರಹ್ಮ ಇವರಲ್ಲಿ ಒಂದು ವಿಭಕ್ತಿ ಪ್ರತ್ಯಯವುಳ್ಳ ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯವು ಆಶಕ್ಯ. ಆದರೂ ಇಲ್ಲಿ ಬಾಧ ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯವು ಅಶಕ್ಯವಲ್ಲ. ಕನ್ನಡಿಯ ನಾಶವಾದೊಡನೆ ಅದರಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ

ಆಭಾಸ ಮುಖಕ್ಕೆ ಬಾಧವುಂಟಾಗಿ ಅದು ನಿಜವಾದ ಮುಖದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಗೂಡುವಂತೆ ಬಾಧ ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯದಿಂದ ಅಭೇದ ಜ್ಞಾನವು ಸಂಭವಿಸುವದು ಎಂದರೆ ನಾನು ಬ್ರಹ್ಮ, ಎಂಬ ವಾಕ್ಯ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಜೀವಭಾವವು ನಾಶವಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮ ಭಾವವನ್ನು ಹೊಂದಲು ಶಕ್ಯ.) — ಅದು ಹೇಗೆ?

ಯೋಽಯಂ ಸ್ಥಾನುಃ ಪುನಾನೇಷ ಪುಂಧಿಯಾ

ಸ್ಥಾನುಧೀರಿವ |

ಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ತೀತಿ ಧಿಯಾ ಶೇಷಾಪ್ಯಹಂಬುದ್ಧಿರ್ನಿವರ್ತ್ಯತೇ ||೪೩||

ಈ ಮೋಟು ಮರವೆಂದು ಕಾಣುವದು ಒಬ್ಬ ಪುರುಷ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಪುರುಷತ್ವ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಸ್ಥಾನುಬುದ್ಧಿಯು ತೊಲಗುವದು. ಅದರಂತೆ ನಾನು ಬ್ರಹ್ಮ, ಎಂಬ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಸ್ವಲ್ಪವೂ ಉಳಿಯದೇ ಅಹಂಬುದ್ಧಿಯು ತೊಲಗುವದು.

(ಅಹಂಬುದ್ಧಿ ಎಂದರೆ ನಾನು ಎಂಬುದ್ಧಿ. ಅದರಿಂದ ಕರ್ತೃತ್ವ-ಭೋಕ್ತೃತ್ವ ಮೊದಲಾದವು ಅರ್ಥಾತ್ ಸಂಸಾರತ್ವದಜ್ಞಾನ ಇದೆಲ್ಲ ನಾಶವಾಗುವದು. ಇದರಿಂದ 'ತತ್ತ್ವಮಸಿ'ಯೇ ಮೊದಲಾದ ಮಹಾ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿಯ ಪದಗಳ ಬಾಧ ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯವು ಸಿದ್ಧವಾಗುವದು.)

ನೈಷ್ಕರ್ಮ್ಯಸಿದ್ಧಾವಸ್ಥೇವ ಮಾಚಾರ್ಯಃ ಸ್ಪಷ್ಟಮೀರಿತಮ್ |

ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯಸ್ಯ ಬಾಧಾರ್ಥತ್ವಮತೋಽಸ್ತು ತತ್ ||೪೪||

ಹಿಂದಿನ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ ಸುರೇಶ್ವರಾಚಾರ್ಯರು ನೈಷ್ಕರ್ಮ್ಯಸಿದ್ಧಿ ಎಂಬ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯದ ಬಾಧಾರ್ಥತೆಯನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಅದುದರಿಂದ 'ನಾನು ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಬಾಧ ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯವಿರಲಿ.

(ಆಚಾರ್ಯ ಶಬ್ದದವ್ಯಾಖ್ಯೆಯು :— ಆಚಿನೋತಿ ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥಮಾಚಾರೇ ಸ್ಥಾವಯತ್ಯಪಿ ಸ್ವಯಮ ವ್ಯಾಚರೇದ್ಯಸ್ತು ಸ ಆಚಾರ್ಯ ಇತಿ ಸ್ಪೃತಃ ||)

—ಆದರೂ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಬಂಧ ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯವು ಎಲ್ಲಿಯೂ ಕಂಡು ಬರುವದಿಲ್ಲ.

ಸರ್ವಂ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ ಜಗತಾ ಸಾಮಾನಾಧಿ ಕರಣ್ಯವತ್ |

ಆಹಂ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ ಜೀವೇನ ಸಾಮಾನಾಧಿ ಕೃತಿರ್ಭವೇತ್ ||೪೫||

‘ಎಲ್ಲವೂ ಬ್ರಹ್ಮ’ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮನ ಸಾಮಾನಾಧಿ ಕರಣ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಿದೆ. ಅದರಂತೆ ‘ನಾನು ಬ್ರಹ್ಮ’ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಜೀವನಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮನ ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯವಾಗುವದು.

(ಮಾಂಡೂಕ್ಯೋಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ‘ಸರ್ವಂ ಹಿ ಏತತ್ ಬ್ರಹ್ಮ’ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯಬಂದಿದೆ. ಬ್ರಹ್ಮದಾರಣ್ಯಕದಲ್ಲಿ ‘ಇದಂ ಸರ್ವಂ ಯದಯಮಾತ್ಮಾ’ ಎಂಬವಾಕ್ಯವಿದೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಬಾಧಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯವೇ ವಿವಕ್ಷಿತವಿದೆ.)

—ಹೀಗಿದ್ದಮೇಲೆ ಶ್ರೀ ಪ್ರಕಾಶಾತ್ಮ ಮುನಿಗಳು ‘ವಿವರಣಾ’ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಬಂಧ ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯವನ್ನು ಯಾಕೆ ನಿರಾಕರಣಮಾಡಿದರು?

ಸಾಮಾನಾಧಿ ಕರಣ್ಯಸ್ಯ ಬಾಧಾರ್ಥತ್ವಂ ನಿರಾಕೃತಮ್ |

ಪ್ರಯತ್ನತೋ ವಿವರಣೇ ಕೂಟಸ್ಥತ್ವ ವಿವಕ್ಷಯಾ ||೪೬||

ವಿವರಣೆಯಲ್ಲಿ ಕೂಟಸ್ಥನೆಂದು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದ ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯಕ್ಕೆ ಬಾಧ ಅರ್ಥವಿಲ್ಲ ಎಂದು ಪ್ರಯತ್ನಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ನಿರಾಕರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

(ಅವರು ‘ನಾನು’ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಚಿದಾಭಾಸನೆಂದು ಅರ್ಥವಿಟ್ಟು ಕೊಳ್ಳದೇ ಕೂಟಸ್ಥನೆಂದು ಹೇಳಬೇಕೆಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಹಾಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ನಿರುವಾಧಿಕವಾದ ‘ಆಹಂ’ (ನಾನು) ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವೇ ಕೂಟಸ್ಥ. ಇದನ್ನು ಸಾಧಿಸಬೇಕೆಂದು ಅವರು ‘ಆಹಂ’ ಮತ್ತು ‘ಬ್ರಹ್ಮ’ರಲ್ಲಿ ಬಾಧ ಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅಷ್ಟರಿಂದ ಸೋಪಾಧಿಕ ‘ಆಹಂ’ ಮತ್ತು ‘ಬ್ರಹ್ಮ’ರಲ್ಲಿ ಜಾದಸಾಮಾನಾಧಿಕರಣ್ಯವಿಲ್ಲ ಎಂದೇನೂ ತಿಳಿಯಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಯಾಕಂದರೆ ವಿವರಣಾಕಾರರೂ ವ್ರತಿಬಿಂಬವಾದಿಗಳು ಎಂಬುದಾಗಿ ಅವರಗ್ರಂಥಗಳಿಂದ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ.)

—ಕೂಟಸ್ಥತ್ವ ವಿವಕ್ಷಯಾ, ಎಂಬ ಅರ್ಥದ ವಿವರಣೆ.

ಶೋಧಿತಸ್ವರೂಪದಾರ್ಥೋ ಯಃ ಕೂಟಸ್ಥೋಬ್ರಹ್ಮರೂಪತಾಮ್ |

ತಸ್ಯ ವಕ್ತುಂ ವಿವರಣೇ ತಥೋಕ್ತಿಮಿತರತ್ರ ಚ ||೪೭||

‘ನಾನು’ ಎಂಬ ಶಬ್ದಾರ್ಥವನ್ನು ಬುದ್ಧಿ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಂದ ಬೇರೆ ಮಾಡಿ ನೋಡಿದಾಗ ಲಕ್ಷಣಾವೃತ್ತಿಯಿಂದ ತೋರಿದ ಕೂಟಸ್ಥನು ಬ್ರಹ್ಮ ರೂಪನೆಂದು ಹೇಳುವದಕ್ಕಾಗಿ ವಿವರಣೆಯಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಬೇರೆ ಕೆಲವು ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಹಾಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

(ವಿವರಣಾಕಾರರಂತೆ ಭಾಮತಿಕಾರರೂ ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಡುತ್ತಾರೆ ಎಂದರೆ ಜೀವ ಬ್ರಹ್ಮರಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯ ಸಾಮಾನ್ಯಾಧಿಕರಣ್ಯವಿದೆ. ಬಾಧ ಸಾಮಾನ್ಯಾಧಿಕರಣ್ಯವಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಹೇಳುವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಭಿನ್ನತೆ ಕಂಡರೂ ಕೊನೆಯ ಫಲಿತಾಂಶವು ಎಲ್ಲರದೂ ಒಂದೇ ಆಗುತ್ತದೆ.)

—ಕೂಟಸ್ಥನೆಂದರಾದರೂ ಯಾರು ?

ದೇಹೇಂದ್ರಿಯಾದಿಯುಕ್ತಸ್ಯ ಜೀವಾಭಾಸ ಭ್ರಮಸ್ಯ ಯಾ |
ಅಧಿಷ್ಠಾನ ಚಿತಿಃ ಸೈಷಾ ಕೂಟಸ್ಥಾತ್ರ ವಿವಕ್ಷಿತಾ ||೪೮||

ದೇಹ, ಇಂದ್ರಿಯ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಜೀವಾಭಾಸನ ಭ್ರಮಕ್ಕೆ ಆಶ್ರಯರೂಪವಾದ ಚೈತನ್ಯಕ್ಕೆ ಇಲ್ಲಿ ಕೂಟಸ್ಥನೆಂದು ಹೇಳುವರು.

(ಅಧಿಷ್ಠಾನ=ಆಶ್ರಯವಿಲ್ಲದೇ ಭ್ರಮೆಯು ಉಂಟಾಗುವದಿಲ್ಲವೆಂದು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದೆ.)

—ಬ್ರಹ್ಮ ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥ.

ಜಗತ್ ಭ್ರಮಸ್ಯ ಸರ್ವಸ್ಯ ಯದಧಿಷ್ಠಾನಮೀರಿತಮ್ |

ತ್ರಯ್ಯಂತೇಷು ತದತ್ರ ಸಾಧ್ಯಹ್ಮ ಶಬ್ದ ವಿವಕ್ಷಿತಮ್ ||೪೯||

ಎಲ್ಲ ಜಗತ್ತಿನ ರೂಪವಾದ ಭ್ರಮಕ್ಕೆ ಆಧಾರವೆಂದು ವೇದಾಂತ ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಚೈತನ್ಯವೇ ಇಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

—ಈಗ ಚಿದಾಭಾಸನಿಗೆ ಕಲ್ಪಿತತ್ವವನ್ನು ಕೈಮುತಿಕ ನ್ಯಾಯದಿಂದ ಸಾಧಿಸುತ್ತಾರೆ.

ವತಸ್ತಿಸ್ತೇವ ಚೈತನ್ಯೇ ಜಗದಾರೋಪ್ಯತೇ ಯದಾ |

ತದಾ ತದೇಕದೇಶಸ್ಯ ಜೀವಾಭಾಸಸ್ಯ ಕಾ ಕಥಾ ||೫೦||

ಇದೇ ಬ್ರಹ್ಮ ಚೈತನ್ಯದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲ ಜಗತ್ತಿನ ಆರೋಪವಾಗಿರಲಾಗಿ, ಈ ಜಗತ್ತಿನ ಸಣ್ಣ ಭಾಗವಾದ ಚಿದಾಭಾಸನ ಆರೋಪದ ಮಾತೇನು ?

—ಜಗತ್ತಿನ ಅಧಿಷ್ಠಾನವೇ ಎಲ್ಲದರ ಅಧಿಷ್ಠಾನವಾದರೆ ತತ್-ತ್ವಂ ವದಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಭೇದವಿಲ್ಲ. ಎಂದಮೇಲೆ ತತ್-ತ್ವಂ ಎಂದರೆ ಪುನರುಕ್ತಿ ದೋಷವು ಸಂಭವಿಸುವದು. ಎಂದರೆ—

ಜಗತದೇಕದೇಶಾಖ್ಯ ಸಮಾರೋಪ್ಯಸ್ಯ ಭೇದತಃ |

ತತ್ವಂ ಪದಾರ್ಥಾ ಭಿನ್ನಾ ಸ್ತೋ ವಸ್ತು ತತ್ವೇಕತಾಚಿತಾ||೫೦||

(ಜಗತ್ತು ಮತ್ತು ತದೇಕ ದೇಶವೆಂಬ ಆರೋಪಿತ ವಸ್ತುಗಳ ಉವಾಧಿ ಭೇದದ ದೇಶಿಯಿಂದ ಅಧಿಷ್ಠಾನದಲ್ಲಿ ಭೇದವು ತೋರುವದು. ಆದರೆ ಭೇದವು ಔವಾಧಿಕ, ನಿಜವಲ್ಲ.

ಚಿದಾಭಾಸನಲ್ಲಿ ಆರೋಪ್ಯ ಮತ್ತು ಅಧಿಷ್ಠಾನಗಳ ಧರ್ಮಗಳು ಕಂಡು ಬರುವದರಿಂದ ಅವನು ಭ್ರಮರೂಪನು.

ಕರ್ತೃತ್ವಾನ್ ಬದುದ್ಧಿ ಧರ್ಮಾನ್ ಸ್ವೊತ್ಕಾರ್ಖ್ಯಾಂ

ಚಾತ್ಮರೂಪತಾಮ್ |

ದಧದ್ವಿಭಾತಿ ಪುರತ ಆಭಾಸೋಽತೋ ಭ್ರಮೋಭವೇತ್ ||೫೧||

ಕರ್ತೃತ್ವಾದಿ ಎಂದರೆ ನಾನು ಮಾಡುವವ ಮುಂತಾದ ಬುದ್ಧಿ ಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಸ್ಫೂರ್ತಿ ಎಂಬ ಆತ್ಮನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಧಾರಣಮಾಡುವ ಆಭಾಸನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಗೋಚರಿಸುವನು. ಆದುದರಿಂದ ಅವನು ಭ್ರಮರೂಪನು.

(ರಜ್ಜುವಿನ ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ ತೋರುವ ಸರಪದಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ರಜ್ಜುವಿನಧರ್ಮಗಳು, ಕೆಲವು ಸರ್ವದವು ಕಾಣುತ್ತವೆ. ಗಾತ್ರ, ಉದ್ದಳತೆ, ಇದಂ ಅಂಶ ಇವು ರಜ್ಜು ಧರ್ಮಗಳು. ಭ್ರಮೆಯಿಂದ ತೋರುತ್ತಿರುವ ಚಟುವಟಿಕೆ, ಮೋರೆ, ಬಾಲ ಇತ್ಯಾದಿ ಸರಪದ ಧರ್ಮಗಳು. ಹೀಗಾಗುವದಕ್ಕೆ ಭ್ರಮವೆನ್ನುವರು. ಇದ ರಂತೆ ಚಿದಾಭಾಸನಲ್ಲಿ ಕರ್ತೃತ್ವ, ಭೋಕ್ತೃತ್ವ, ಪ್ರಮಾತೃತ್ವ ಇತ್ಯಾದಿ ಬುದ್ಧಿ ಧರ್ಮಗಳು ಮತ್ತು ಸ್ಫೂರ್ತಿ ಎಂಬ ಆತ್ಮಧರ್ಮವು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತವೆ. ಆದುದರಿಂದ ಅವನು ಭ್ರಮವೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ.)

—ಈ ಭ್ರಮೆಗೆ ಕಾರಣವೇನು ?

ಕಾ ಬುದ್ಧಿಃ ಕೋಯಮಾಭಾಸಃ ಕೋ ನಾತ್ಮ್ಯತ್ವ

ಜಗತ್ಕಥಮ್ |

ಇತ್ಯನಿರ್ದಯ ತೋ ಮೋಹಃ ಸೋಯಂ ಸಂಸಾರಇಷ್ಟತೇ||೫೨||

ಬುದ್ಧಿ ಎಂದರೆ ಯಾವದು ? ಚಿದಾಭಾಸನೆಂದರೆ ಯಾರು ? ಇವರಲ್ಲಿ ಆತ್ಮನುಯಾರು ? ಈ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಜಗತ್ತು ಹೇಗೆಕಾಣುವದು ? ಇವೆಲ್ಲ ನಿರ್ಣಯ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳದಿರುವದರಿಂದ ಕವಿಯುವ ಮೋಹವೇ ಸಂಸಾರವೆನಿಸುವದು.

—ಇರಲಿ. ಈ ಮೋಹರೂಪ ಸಂಸಾರದ ನಿವೃತ್ತಿ ಹೇಗೆ ?

ಬುದ್ಧ್ಯಾದೀನಾಂ ಸ್ವರೂಪಂ ಯೋ ವಿವಿನಕ್ತಿ ಸ ತತ್ಸನಿತ್ |
ಸ ಏವ ಮುಕ್ತ ಇತ್ಯೇವಂ ವೇದಾಂತೇಷು ನಿಶಿಶ್ಚಯಃ ||೫೪||

ಬುದ್ಧಿ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಯಾವನು ಬಿಡಿಸಿ ತಿಳಿದು ಕೊಳ್ಳುವನೋ ಅವನೇ ತತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿದವನು. ಅವನೇ ಮುಕ್ತನು ಎಂದು ವೇದಾಂತದಲ್ಲಿ ನಿಶ್ಚಯ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ.

—ಹೀಗೆ ಬಂಧ ಮತ್ತು ಮೋಕ್ಷಗಳಿಗೆ ಅವಿವೇಕವೇ ಕಾರಣವೆಂದು ಹೇಳಿದ ಮೇಲೆ ಅದ್ವೈತ ವಾದದಲ್ಲಿ ಬಂಧನವು ಯಾರಿಗೆ ? ಮೋಕ್ಷವು ಯಾರಿಗೆ ? ಎಂದು ಮೊದಲಾಗಿ ತಾರ್ಕಿಕರು ಶ್ರುತಿ ವಿರುದ್ಧ ವಾದವನ್ನು ಆರಂಭಿಸುವರು. ಅವರ ವಾದಗಳನ್ನು ಶ್ರೀ ಹರ್ಷಮಿಶ್ರರರು ಖಂಡನ ಖಂಡ ಖಾದ್ಯವೆಂಬ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಖಂಡಿಸಿರುವರು. ಆ ರೀತಿಯಾಗಿ ತಾರ್ಕಿಕರನ್ನು ಖಂಡಿಸಬೇಕು ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ.

ಏವಂ ಚ ಸತಿ ಬಂಧಃ ಸ್ಯಾತ್ಕಸ್ಯೇತ್ಯಾದಿ ಕುತರ್ಕಜಾಃ |

ವಿಡಂಬನಾ ದೃಢಂ ಖಂಡ್ಯಾಃ ಖಂಡನೋಕ್ತಿ ಪ್ರಕಾರತಃ||೫೫||

ಹೀಗಿರುವದರಿಂದ 'ಬಂಧನವು ಯಾರಿಗಾಗುವದು ?' ಇತ್ಯಾದಿ ರೀತಿಯಿಂದ ತಾರ್ಕಿಕರು ಮಾಡುವ ಕುತರ್ಕರೂಪ ಪರಿಹಾಸಗಳನ್ನು 'ಖಂಡನ ಖಂಡಖಾದ್ಯ'ವೆಂಬ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ ಖಂಡಿಸಲು ಯೋಗ್ಯವೆನ್ನಬೇಕು.

—ಈ ರೀತಿ ಶ್ರುತಿ ಮತ್ತು ಯುಕ್ತಿಗಳಿಂದ ಕೂಟಿಸಿದನನ್ನು ಬುದ್ಧಿ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಂದ ಬೇರ್ಪಡಿಸಿ ತೋರಿಸಿ ಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಕೂಡ ಇದರ ವಿವೇಕವಿದೆ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ.

ವೃತ್ತೇಃ ಸಾಕ್ಷಿತಯಾ ವೃತ್ತಿಪ್ರಾಗಭಾವಸ್ಯ ಚ ಸ್ಥಿತಃ |

ಬುಭುತ್ಸಾಯಾಂ ತಥಾಽಜ್ಞೋಃ ಸ್ಥಿತಾ ಭಾಸಾ

ಜ್ಞಾನವಸ್ತುನಃ ||೫೬||

ವೃತ್ತಿಗಳು ಹುಟ್ಟಿದಾಗ, ಅವು ಹುಟ್ಟುವದಕ್ಕೆ ಮೊದಲು, ನಾನು ಯಾರೆಂದು ತಿಳಿಯುವ ಇಚ್ಛೆಯುಂಟಾದಾಗ, ಆ ಇಚ್ಛೆಯುಂಟಾಗುವದಕ್ಕೆ ಮೊದಲು 'ನಾನು ಅರಿಯದವನು' ಎಂದು ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಬರುವ ಅಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಹೀಗೆ ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿ ಶಿವನೇ ಇರುವನು.

(ಈ ಶ್ಲೋಕ ಮತ್ತು ಇದರ ಮುಂದಿನ ಎರಡು ಶ್ಲೋಕಗಳು ಶೈವ ಪುರಾಣದೊಳಗಿನವು.)

ಅಸತ್ಕಾಲಂಬನತ್ವೇನ ಸತ್ಯಃ ಸರ್ವಜಡಸ್ಯ ತು |

ಸಾಧಕತ್ವೇನ ಚಿದ್ರೂಪಃ ಸದಾ ಪ್ರೇಮಾಸ್ಪದ ತತ್ವಃ ||೫೭||

ಅನಂದ ರೂಪಃ ಸರ್ವಾರ್ಥಸಾಧಕತ್ವೇನ ಹೇತುನಾ |

ಸರ್ವಸಂಬಂಧವತ್ವೇನ ಸಂಪೂರ್ಣಃ ಶಿವಸಂಜ್ಞಾತಃ ||೫೮||

ಈ ಶಿವ ಸಂಜ್ಞಕನಾದ ಕೂಟಸ್ಥನು ಸುಳ್ಳಾದ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಆಶ್ರಯರೂಪ ನಾದುದರಿಂದ ಸತ್ಯ. ಜಡ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಬೆಳಗುವವನಾದುದರಿಂದ ಚಿದ್ರೂಪ. ಪರಮ ಪ್ರೀತಿಗೆ ವಾತ್ರನಾದುದರಿಂದ ಅನಂದರೂಪ. ಮತ್ತು ಎಲ್ಲ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಬೆಳಗುವವನಾದುದರಿಂದ, ಎಲ್ಲವುಗಳ ಸಂಬಂಧ ಪಡೆದವನಾದುದರಿಂದ ಪರಿಪೂರ್ಣನು. —ಸಾರಾಂಶ.

ಇತಿಶೈವ ಪುರಾಣೇಷು ಕೂಟಸ್ಥಃ ಪ್ರವಿವೇಚಿತಃ |

ಜೀವೇಶತ್ವಾದಿ ರಹಿತಃ ಕೇವಲಃ ಸ್ವಪ್ರಭಃ ಶಿವಃ ||೫೯||

ಹೀಗೆ ಶೈವ ಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಜೀವ-ಈಶ್ವರ ಮೊದಲಾದ ಭಾವರಹಿತನು, ಕೇವಲನು, ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶನು ಆದ ಶಿವನೆಂಬ ಹೆಸರಿನ ಕೂಟಸ್ಥನು ಬೇರೆಯಾಗಿ ಚೆನ್ನಾಗಿ ವಿವೇಚಿತನಾಗಿರುವನು.

—ಜೀವ-ಮೊದಲಾದ ಭಾವರಹಿತನೆಂದು ಯಾಕೆ ಹೇಳಬೇಕಾಯಿತು?

ಮಾಯಾಭಾಸೇನ ಜೀವೇಶೌ ಕರೋತಿತಿ ಶ್ರುತತ್ವತಃ |

ಮಾಯಿಕಾವೇವ ಜೀವೇಶೌ ಸ್ವಚ್ಛೌ ತೌ

ಕಾಚಕುಂಭವತ್ ||೬೦||

ಮಾಯೆಯು ತನ್ನ ಮಲಿನಸತ್ವದಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರತಿಬಿಂಬರೂಪನಾದ ಚಿದಾಭಾಸನಿಂದ ಜೀವನನ್ನೂ, ಶುದ್ಧ ಸತ್ವದಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರತಿಬಿಂಬರೂಪನಾದ ಚಿದಾ

ಭಾಸನಿಂದ ಈಶ್ವರನನ್ನೂ ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತದೆ ಎಂದು ಶ್ರುತಿ ಇರುವದರಿಂದ ಜೀವ ಮತ್ತು ಈಶ್ವರರು ಮಾಯಿಕ (ಸುಳ್ಳು) ಎಂದಂತಾಯಿತು. ಆದರೆ ಅವರು ಕಾಜಿನ ಗಡಿಗೆಯಂತೆ ಸ್ವಚ್ಛವಾಗಿರುವರು.

—ಕಾಜಿನ ಗಡಿಗಿಗೂ ಮಣ್ಣಿನ ಗಡಿಗಿಗೂ ಭೇದವಿರಲಿ. ಆದರೆ ಜಗತ್ತು-ಜೀವ-ಈಶ್ವರ ಇವುಗಳ ಭೇದ ತೋರಲು ಕಾರಣವಾದ ಮಾಯೆ ಒಂದೇ ಆದುದರಿಂದ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ನೈಲಕ್ಷಣ್ಯ ತೋರುವ ಕಾರಣವಿಲ್ಲ ಎಂದರೆ—

ಅನ್ನಜನ್ಯಂ ಮನೋ ದೇಹಾತ್ ಸ್ವಚ್ಛಂ ಯದ್ವತ್ ತಥೈವ ತೌ |
ಮಾಯಿಕಾ ವಪಿ ಸರ್ವಸ್ಮಾದನ್ಯಸ್ಮಾತ್ ಸ್ವಚ್ಛತಾಂ—
ಗತೌ ||೬೦||

ಅನ್ನದಿಂದ ಹುಟ್ಟುವ ಮನಸ್ಸು, ಅದೇ ಅನ್ನದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ದೇಹ ಕ್ಷಿಂತ ಸ್ವಚ್ಛವಾಗಿರುವಂತೆ ಜೀವೇಶ್ವರರು ಮಾಯಿಕರಾದರೂ ಉಳಿದೆಲ್ಲವು ಗಳಿಗಿಂತ ಸ್ವಚ್ಛತೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುವರು.

—ಕಾಜಿನಂತೆ ಸ್ವಚ್ಛರಾಗಿರಲಿ. ಚೇತನರೂಪರು ಹೇಗೆ ?

ಚಿದ್ರೂಪಸ್ವಂ ಚ ಸಂಭಾವ್ಯಂ ಚಿತ್ತೇನೈವ ಪ್ರಕಾಶನಾತ್ |
ಸರ್ವಕಲ್ಪನಶಕ್ತಾಯಾ ಮಾಯಾಯಾ ದುಷ್ಕರಂ ನ ಹಿ ||೬೧||

ಚೈತನ್ಯದಿಂದಲೇ ಬೆಳಗುವವರಾದ ಕಾರಣ ಅವರು ಚಿದ್ರೂಪರಾಗುವದು ಸಂಭವನೀಯ. ಯಾಕಂದರೆ ಎಲ್ಲ ಕಲ್ಪನೆಗಳನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವುಳ್ಳ ಮಾಯೆಗೆ ಅದು ಅಸಾಧ್ಯವೇನೂ ಅಲ್ಲ.

—ಇದನ್ನೇ ಸಿದ್ಧಮಾಡುತ್ತಾರೆ.

ಅಸ್ಮನ್ನಿದ್ರಾಽಪಿ ಜೀವೇಶೌ ಚೇತನೌ ಸ್ವಪ್ನಗೌ ಸೃಜೇತ್ |
ಮಹಾಮಾಯಾ ಸೃಜತೈತಾವಿತ್ಯಾಶ್ಚರ್ಯಂ ಕಿಮತ್ರ ತೇ ||೬೨||

ನಮ್ಮ ನಿದ್ರೆಯೇ ನಮ್ಮ ಕನಸಿನ ಜೀವರನ್ನೂ, ಈಶ್ವರನನ್ನೂ ಕಲ್ಪಿಸಲು ಸಮರ್ಥವಾಗಿರುವಾಗ, ನಿಜವಾದ ಜೀವೇಶ್ವರರನ್ನು ಮಹಾಮಾಯೆ ಹುಟ್ಟಿಸುವದೆಂಬುದಕ್ಕೆ ನಿನಗೆ ಆಶ್ಚರ್ಯವೇಕೆ ?

—ಒಳ್ಳೇದು. ಈಶ್ವರನಿಗೆ ಕೂಡ ಮಾಯಿಕತ್ವವಿರುವದೆಂದರೆ ಅವನೂ ಜೀವನಂತೆ ಅಲ್ಪಜ್ಞನಾಗಬಹುದಲ್ಲ.

ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವಾದಿಕಂ ಚೇಶೇ ಕಲ್ಪಯಿತ್ವಾ ಪ್ರದರ್ಶಯೇತ್ |

ಧರ್ಮಿಣಂ ಕಲ್ಪಯೇದಾತ್ಮಸಾತ್ಕಾರೋ ಭಾರೋ

ಧರ್ಮಕಲ್ಪನೇ ||೬೪||

ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವವೇ ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ಈಶ್ವರನಲ್ಲಿ ಕಲ್ಪಿಸಿ ಮಾಯೆಯು ತೋರಿಸುವದು. ಧರ್ಮಿಯಾದ ಈಶ್ವರನನ್ನೇ ಕಲ್ಪಿಸಬಲ್ಲ ಮಾಯೆಗೆ ಅವನಲ್ಲಿ ಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸುವದೊಂದು ಭಾರವೇ ?

(ಸರ್ವ ಜ್ಞಾನದ ಜೊತೆಗೆ ಸರ್ವ ಶಕ್ತಿತ್ವ-ಸರ್ವಕರ್ಮತ್ವವೆಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಈಶ್ವರನ ಧರ್ಮಗಳನ್ನೂ ಜೋಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.)

—ಜೀವೇಶ್ವರರಂತೆ ಕೂಟಸ್ಥನಿಗೂ ಮಾಯಿಕತ್ವವೆಂದು ಹೇಳಬಹುದೇ ?

ಕೂಟಸ್ಥೋಪಪ್ಯತಿಸಂಕಾ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಚೇನ್ಮಾಸತಿ ಶಂಕೃತಾಮ್ |

ಕೂಟಸ್ಥ ಮಾಯಿಕತ್ವೇ ತು ಪ್ರಮಾಣಂ ನ ಹಿ-

ವಿದ್ಯತೇ ||೬೫||

ಕೂಟಸ್ಥನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಮಾಯಿಕತ್ವದ ಅತಿಶಂಕೆಯು ತಲೆದೋರುವುದು ಎಂದರೆ ಹಾಗೆ ಅತಿ ಶಂಕೆಯನ್ನು ತಾಳಬಾರದು. ಯಾಕೆಂದರೆ ಕೂಟಸ್ಥನು ಮಾಯಿಕನೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಯಾವ ಪ್ರಮಾಣಗಳೂ ಇಲ್ಲ.

ವಸ್ತುತ್ವಂ ಘೋಷಯಂತ್ಯಸ್ಯ ವೇದಾಂತಾಃ ಸಕಲಾ ಅಪಿ |

ಸಪತ್ನರೂಪಂ ವಸ್ತುನೃನ್ನ ಸಹಂತೇತ್ಯತ್ರ ಕಿಂಚನ ||೬೬||

ಅವನು ಯಾವಾಗಲೂ ಸತ್ಯರೂಪನೆಂದು ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳು ಸಾರಿ ಹೇಳುವವು. ಕೂಟಸ್ಥನ ಜೊತೆಗೆ ಇನ್ನೊಂದು ಎದುರಾಳಿಯಾದುದು ಇತ್ತೀಚು ಬುದನ್ನು ಶ್ರುತಿಗಳು ಸ್ವಲ್ಪಕೂಡ ಸಹನಮಾಡಲಾರವು.

—ಕೂಟಸ್ಥನು ಸತ್ಯ, ಜೀವೇಶ್ವರರು ಸುಳ್ಳು. ಎಂಬುದನ್ನೆಲ್ಲ ಸಿದ್ಧ ಮಾಡುವದಕ್ಕೆ ನೀವು ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಮಾತ್ರ ಉಲ್ಲೇಖಿಸುವಿರಿ. ತರ್ಕದಿಂದ ಏನೂ ಹೇಳುವದಿಲ್ಲವಲ್ಲ.

ಶ್ರುತ್ಯರ್ಥಂ ವಿಶದೀಕುರ್ಮೋ ನ ತರ್ಕಾದ್ವಚ್ಚಿ ಕಿಂಚನ |

ತೇನ ತಾರ್ಕಿಕ ಶಂಕಾನಾನುತ್ರ ಕೋಽವಸರೋ ವದ ||೬೭||

ನಾವು ಶ್ರುತಿಯ ಅರ್ಥವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತೇವೆ. ತರ್ಕದ ರೀತಿಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಎಷ್ಟು ಮಾತ್ರವೂ ಹೇಳುವದಿಲ್ಲ. ಎಂದ ಮೇಲೆ ಇಲ್ಲಿ ತಾರ್ಕಿಕರ ಶಂಕೆಗಳಿಗೆ ಅವಕಾಶದೊರೆಯುವುದು ಹೇಗೆ ಹೇಳು.

(ಕೆಲವು ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ತರ್ಕವನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿದರೂ ಅದರಿಂದ ಶ್ರುತಿಯ ಅರ್ಥವು ಬಲಪಡುವದಕ್ಕಾಗಿ ಹೊರತೂ ವಾದವಿವಾದದ ಉದ್ದೇಶದಿಂದಲ್ಲ.)

ತಸ್ಮಾತ್ ಕುತರ್ಕಂ ಸಂತ್ಯಜ್ಯ ಮುಮುಕ್ಷುಃ

ಶ್ರುತಿನಾಶ್ರಯೇತ್ |

ಶ್ರುತೌ ತು ಮಾಯಾ ಜೀವೇಶೌ ಕರೋತಿತಿ

ಪ್ರದರ್ಶಿತಮ್ ||೬೮||

ಅದುದರಿಂದ ನೋಕ್ಷವುನ್ನು ಬಯಸುವವನು ಕುತರ್ಕವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಶ್ರುತಿಗೆ ಶರಣುಹೋಗಬೇಕು. ಆ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಮಾಯೆಯೇ ಜೀವ-ಮತ್ತು ಈಶ್ವರರನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸುವುದೆಂದು ಹೇಳಿದೆ.

ಈಕ್ಷಣಾದಿ ಪ್ರವೇಶಾಂತಾ ಸೃಷ್ಟಿರೀಶಕೃತಾ ಭವೇತ್ |

ಜಾಗ್ರದಾದಿ ವಿನೋಕ್ಷಾಂತಃ ಸಂಸಾರೋ ಜೀವ-

ಕರ್ತೃಕಃ ||೬೯||

ಎಲ್ಲ ಜಗತ್ತಿನ ರೂಪವಾಗುವೆನೆಂದು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಯೋಚನೆ ಮಾಡಿದುದು ನೋಡಲಗೊಂಡು ಜೀವರೂಪದಿಂದ ದೇಹದ ಒಳಹೊಕ್ಕವರೆಗಿನ ಸೃಷ್ಟಿ ಎಲ್ಲ ಈಶ್ವರನಿಂದಾದುದು. ಎಚ್ಚರವೇ ನೋಡಲಾದವನ್ನೊಳಗೊಂಡು ನೋಕ್ಷದವರೆಗಿನ ಸಂಸಾರವು ಜೀವನದು.

ಅಸಂಗ ಏವ ಕೂಟಸ್ಥಃ ಸರ್ವದಾ ನಾಸ್ಯ ಕಶ್ಚನ |

ಭವತ್ಯತಿಶಯಸ್ತೇನ ಮನಸ್ತೇನಂ ವಿಚಾರ್ಯತಾಮ್ ||೭೦||

ಕೂಟಸ್ಥನು ಒಂದನ್ನೂ ಹಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳದವನು. ಇವನಲ್ಲಿ ಯಾವ ಪ್ರಕಾರದ ಹೆಚ್ಚು ಕಡಿಮೆಗಳೂ ಆಗುವದಿಲ್ಲ. ಅದುದರಿಂದ ಮುಮುಕ್ಷುವು ಹೀಗೆ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ವಿಚಾರ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

(ಅತಿಶಯ=ಜನ್ಮವೇನೊದಲಾದವುಗಳು.)

ನ ವಿರೋಧೇ ನ ಚೋತ್ಪತ್ತಿರ್ನ ಬದ್ಧೋ ನಚ ಸಾಧಕಃ |

ನ ಮುಮುಕ್ಷುರ್ನ ವೈಮುಕ್ತ ಇತ್ಯೇಷಾ ಪರಮಾರ್ಥತಾ ||೨೦||

ನಿಜವಾಗಿ ನಾಶವಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು ಉತ್ಪತ್ತಿಯೂ ಇಲ್ಲ. ಬದ್ಧನಲ್ಲ, ಸಾಧಕನಲ್ಲ. ಮುಮುಕ್ಷುವಲ್ಲ. ಮುಕ್ತನಲ್ಲ. ಇದೇ ನಿಜ.

—ಜೀತನ ಒಂದೇ ಆದರೆ ಶ್ರುತಿಯು ಅನೇಕಕಡೆಗೆ ಜೀವ-ಈಶ್ವರ-ಜಗತ್ತು ಇವುಗಳ ಸ್ವರೂಪದ ವರ್ಣನೆ ಮಾಡುವದೇಕೆ ?

ಅವಾಜ್ಞಾನಸಗಮ್ಯಂ ತಂ ಶ್ರುತಿರ್ಬೋಧಯಿತುಂ ಸದಾ |

ಜೀವಮೀಶಂ ಜಗದ್ವಾಪಿ ಸಮಾಶ್ರಿತ್ಯ ಪ್ರಬೋಧಯೇತ್ ||೨೧||

ಶ್ರುತಿಯು ಯಾವಾಗಲೂ ಮಾತು-ಮನಗಳಿಗೆ ನಿಲುಕದವನಾದ ಕೂಟಸ್ಥನನ್ನು ಬೋಧಿಸುವದಕ್ಕಾಗಿ ಜೀವ-ಜಗತ್ತು-ಈಶ್ವರರನ್ನವಲಂಬಿಸಿ ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ.

—ಶ್ರುತಿಯು ಏಕರೂಪತ್ವವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಬೋಧಿಸುವದಾದರೆ ಹೇಳುವಂತಿಗಳಲ್ಲಿ ಪರಸ್ಪರ ವಿರೋಧವೇಕೆ ?

ಯಯಾ ಯಯಾ ಭವೇತ್ಪುಂಸಾಂ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಃ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನಿ |

ಸಾ ಸೈವ ಪ್ರಕ್ರಿಯೇಹ ಸ್ಯಾತ್ ಸಾಧ್ವೀತ್ಯಾಚಾರ್ಯ-

ಭಾಷಿತಮ್ ||೨೨||

ವುರುಷರಿಗೆ ಯಾವಯಾವ ಸರಣಿಯಿಂದ ಆತ್ಮನಬೋಧವಾಗುವದೋ, ಆ ಅದೇಸರಣಿಯೇ ಇಲ್ಲಿ ಉತ್ತಮವೆನ್ನಬೇಕು ಎಂದು ಆಚಾರ್ಯರು ಹೇಳಿರುವರು.

(ಇದು ಸುರೇಶ್ವರಾಚಾರ್ಯರ ವಾರ್ತಿಕದ ಶ್ಲೋಕವು.)

—ಒಂದೇಒಂದಾದ ಶ್ರುತಿಯ ಅರ್ಥವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವವರಲ್ಲಿ ಮತಭೇದವೇಕೆ ?

ಶ್ರುತಿ ತಾತ್ಪರ್ಯಮಖಿಲಮಬುದ್ಧಾ ಭ್ರಾಮ್ಯತೇ ಜಡಃ |

ವಿವೇಕೀ ತ್ವಖಿಲಂ ಬುದ್ಧಾತ್ವಾ ತಿಷ್ಠತ್ಯಾನಂದವಾರಿಧೌ ||೨೩||

ಮೂಢನು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಶಾಖೆಗಳ ಶ್ರುತಿಯ ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿಯದೇ ಭ್ರಾಂತನಾಗುತ್ತಾನೆ. ವಿವೇಕಿಯು ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ತಿಳಿದು ಆನಂದಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ನಿಮಗ್ನನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ.

—ವಿನೇಕಿಯ ನಿಶ್ಚಯ.

ಮಾಯಾಮೇಘೋ ಜಲ್ಲಿನ್ನೀರಂ ವರ್ಷತ್ವೇಷ ಯಥಾ ತಥಾ |

ಚಿದಾಕಾಶಸ್ಯ ನೋ ಹಾನಿರ್ನ ವಾ ಲಾಭ ಇತಿ ಸ್ಥಿತಿಃ ||೨೫||

ಈ ಮಾಯಾ ರೂಪದ ಮೇಘವು ಜಗದ್ರೂಪೀ ಮಳೆಯನ್ನು ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಬಂದಂತೆ ಸುರಿಸಲಿ ಅದರಿಂದ ಜ್ಞಾನಸ್ವರೂಪನಾದ ಆತ್ಮನೆಂಬ ಆಕಾಶಕ್ಕೆ ಹಾನಿ-ಲಾಭಗಳಿಲ್ಲವೆಂಬುದೇ ನಿಜ. ಹೀಗಿದೆ ವಸ್ತುಸ್ಥಿತಿ.

—ಗ್ರಂಥಾಭ್ಯಾಸದ ಫಲ.

ಇಮಂ ಕೂಟಸ್ಥದೀಪಂ ಯೋನುಸಂಧತ್ರೇ ನಿರಂತರಮ್ |

ಸ್ವಯಂ ಕೂಟಸ್ಥರೂಪೇಣ ದೀಪ್ಯತೇಸೌ ನಿರಂತರಮ್ ||೨೬||

ಈ ಕೂಟಸ್ಥದೀಪ ಪ್ರಕರಣವನ್ನು ಯಾರು ತತತವಾಗಿ ಚಿಂತನ ಮಾಡುವರೋ, ಅವನು ಸ್ವತಃ ಕೂಟಸ್ಥರೂಪದಿಂದ ಯಾವಾಗಲೂ ಬೆಳಗುತ್ತಾನೆ.

ಕೂಟಸ್ಥದೀಪ ಪ್ರಕರಣದ ಸಾರಾಂಶ

ಕೂಟಸ್ಥನಲ್ಲಿ ಜೀವ-ಜಗತ್ತು-ಈಶ್ವರ ಮುಂತಾದ ಯಾವ ಭೇದವೂ ಇಲ್ಲ. ಭೇದವು ಮೂಯಿಕ.

... ○ ...

೯. ಧ್ಯಾನದೀಪ

ಮಹಾವಾಕ್ಯದ ಅರ್ಥಜ್ಞಾನದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವೆಂದು ಹೇಳಿ ದ್ದಾಯಿತು. ಹೀಗೆ ಶ್ರವಣ ಮಾಡಿದರೂ ಕೆಲವರಿಗೆ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವಾಗುವ ದಿಲ್ಲ. ಅಂಥ ಮಂದಾಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೆ ಉಪಾಸನೆಯಿಂದ ಮೋಕ್ಷವಾಗುವ 'ದೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಮೊದಲು ಬ್ರಹ್ಮತತ್ವದ ಉಪಾಸನೆ ತಿಳಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಸಂವಾದಿಭ್ರಮನದ್ಬ್ರಹ್ಮ ತತ್ವೋಪಾಸ್ಯಾಪಿ ಮುಚ್ಯತೇ |

ಉತ್ತರೇ ತಾಪನಿಯೇತಃ ಶ್ರುತೋಪಾಸ್ತಿರನೇಕಥಾ ||೨||

ಸಂವಾದಿ ಭ್ರಮೆಯಂತೆ ಬ್ರಹ್ಮತತ್ವದ ಉಪಾಸನೆಯಿಂದಲೂ ಸಾಧಕನು ಮುಕ್ತನಾಗುವನು. ಹಾಗೆಂದು ಉತ್ತರತಾಪನೀಯೋಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಬಗೆಯ ಉಪಾಸನೆಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

—ಸಂವಾದಿ ಭ್ರಮೆ ಎಂದರೇನು ? ಎಂದು ತಿಳಿಸುವದಕ್ಕಾಗಿ ಸುರೇಶ್ವರಾಚಾರ್ಯರ ಒಂದು ವಾರ್ತಿಕವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಮಣಿಪ್ರದೀಪಪ್ರಭಯೋರ್ನುಣಬುದ್ಧ್ಯಾಭಿಧಾವತೋಃ |

ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನಾವಿಶೇಷೇಽಪಿ ವಿಶೇಷೋಽರ್ಥಕ್ರಿಯಾಂ ಪ್ರತಿ||೨||

ಮಣಿಯ ಬೆಳಕು ಮತ್ತು ದೀಪದ ಬೆಳಕು ಇವುಗಳ ಕಡೆಗೆ, “ಇದು ಮಣಿ” ಎಂದು ತಿಳಿದು ಓಡಿ ಹೋಗುವವರಲ್ಲಿ ಸುಳ್ಳು ತಿಳಿವಳಿಕೆ ಸಮಾನವಾಗಿದ್ದರೂ ಫಲಪ್ರಾಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಭೇದವುಂಟಾಗುವದು.

(ಎಂದರೆ ದೂರದಿಂದ ಒಬ್ಬನು ಮಣಿಯ ಬೆಳಕು ಕಂಡಿದ್ದಾನೆ. ಆದರೆ ನಿಶ್ಚಯವಿಲ್ಲ. ಮತ್ತೊಬ್ಬನು ದೀಪದ ಬೆಳಕು ಕಂಡಿದ್ದಾನೆ. ಇಬ್ಬರೂ ಮಣಿ ಸಿಕ್ಕಿತೆಂದು ಭಾವಿಸಿ ಓಡುತ್ತಾರೆ. ಸುಳ್ಳು ತಿಳಿವಳಿಕೆಯಿಂದಲೇ ಇಬ್ಬರೂ ಭಾವಿಸಿದರು ಕೂಡ ಮಣಿ ಎಂದು ನಿಶ್ಚಯವಿಲ್ಲದೇ ಭ್ರಮೆಯಿಂದ ಮಣಿಯಕಡೆಗೆ ಓಡಿದವನಿಗೆ ಮಣಿ ಸಿಕ್ಕುತ್ತದೆ. ದೀಪದ ಬೆಳಕಿನಕಡೆಗೆ ಭ್ರಮೆಯಿಂದ ಹೋದವನಿಗೆ ನಿರಾಶೆಯಾಗುತ್ತದೆ. ಸುಳ್ಳು ತಿಳಿವಳಿಕೆಯಿಂದ ದೊರೆತ ಫಲದಲ್ಲಿ ಭೇದವುಂಟಾಗುತ್ತದೆ.)

—ಮುಂದಿನ ಮೂರು ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಈ ವಾರ್ತಿಕದ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ.

ದೀಪೋಪವರಕಸ್ಯಾಂತರ್ವರ್ತತೇ ತತ್ಪ್ರಬಾ ಬಹಿಃ |

ದೃಶ್ಯತೇ ದ್ವಾರ್ಯಾಥಾನೈತ್ರ ತದ್ವದ್‌ದೃಷ್ಟ್ಯಾ ಮಣೇಃ

ಪ್ರಭಾ ||೩||

ಒಂದು ಮನೆಯ ಕಿಡಕಿಯಲ್ಲಿ ದೀಪವನ್ನಿಟ್ಟಿರುತ್ತದೆ. ರತ್ನವನ್ನು ಹೋಲುವ ಅದರ ದುಂಡನ್ನ ಬೆಳಕು ಹೊರಬಾಗಿಲಲ್ಲಿ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಅದರಂತೆ ಬೇರೊಂದು ಮನೆಯ ಕಿಡಕಿಯಲ್ಲಿಟ್ಟ ರತ್ನದ ಬೆಳಕು ದೀಪ ಹೊಳೆದಂತೆ ಕಾಣಿಸಿತು.

ದೂರೇ ಪ್ರಭಾದ್ವಯಂ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಮಣಿಬುದ್ಧಾಭಿ-

ಧಾವತೋಃ |

ಪ್ರಭಾಯಾಂ ಮಣಿಬುದ್ಧಿಸ್ತು ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನಂ ದ್ವಯೋ-

ರಪಿ ||೪||

ದೂರದ ಎರಡು ಬೆಳಕುಗಳನ್ನು ನೋಡಿ ಅಲ್ಲಿ ಮಣಿಗಳಿವೆ ಎಂದು ಓಡುವವರಿಬ್ಬರೂ ಬೆಳಕನ್ನು ಮಾತ್ರ ಕಂಡು ಮಣಿ ಎಂದು ತಿಳಿದದ್ದು ಸುಳ್ಳು ತಿಳಿವಳಿಕೆಯೇ ಸರಿ.

ನ ಲಭ್ಯತೇ ಮಣಿರ್ದೀಪಪ್ರಭಾಂ ಪ್ರತ್ಯಭಿಧಾವತಾ |

ಪ್ರಭಾಯಾಂ ಧಾವತಾಃವತ್ಯಂ ಲಭ್ಯತೈವ ಮಣಿರ್ಮಣೀಃ ||೫||

ದೀಪದ ಬೆಳಕಿನಕಡೆಗೆ ಓಡುವವನಿಗೆ ರತ್ನವು ದೊರೆಯುವದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಮಣಿಯ ಬೆಳಕಿನಕಡೆಗೆ ಓಡುವವನಿಗೆ ರತ್ನವು ಅವಶ್ಯವಾಗಿದೊರೆಯುವದು.

ಹೀಗೆ ವಾರ್ತಿಕದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿ ಈಗ ಅದರಲ್ಲಿ ಸಸಂವಾದೀ ಭ್ರಮೆ ಯಾವುದು ? ವಿಸಂವಾದೀ ಭ್ರಮೆಯಾವುದೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ದೀಪಪ್ರಭಾಮಣಿಭ್ರಾಂತಿರ್ವಿಸಂವಾದಿ ಭ್ರಮಃ ಸ್ವತಃ |

ಮಣಿಪ್ರಭಾಮಣಿಭ್ರಾಂತಿಃ ಸಂವಾದಿಭ್ರಮ ಉಚ್ಯತೇ ||೬||

ದೀಪದ ಬೆಳಕಿನಲ್ಲಿ ಮಣಿಭ್ರಾಂತಿಯುಂಟಾದುದು ವಿಸಂವಾದಿ ಭ್ರಮೆ ಎನ್ನಬೇಕು. ರತ್ನದ ಬೆಳಕಿನಲ್ಲಿ ಉಂಟಾದ ಮಣಿ ಭ್ರಾಂತಿಯು ಸಂವಾದಿ ಭ್ರಮೆ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

—ಹೀಗೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯ ಭ್ರಮೆಯನ್ನು ತೋರಿಸಿ ಅನುಮಾನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯ ಭ್ರಮೆಯನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಬಾಷ್ಪ ಧೂಮತಯಾ ಬುದ್ಧ್ವಾ ತತ್ರಾಂಗಾರಾನುಮಾನತಃ |

ವಹ್ನಿರ್ಯದೃಚ್ಛಯಾ ಲಭ್ಯಃ ಸ ಸಂವಾದಿಭ್ರಮೋ ಮತಃ ||೭||

ಆವಿ (ಉಗಿ)ಯನ್ನು ಹೊಗೆಯೆಂದರಿತು ಅಲ್ಲಿ ಬೆಂಕಿ ಇರುವದೆಂದು ಅನುಮಾನಿಸಿ ಮುಂದುವರಿದವನಿಗೆ ಅಲ್ಲಿ ದೈವವಶದಿಂದ ಅಗ್ನಿಯು ದೊರೆತರೆ ಅದು ಸಂವಾದಿ ಭ್ರಮೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯುವರು.

—ಆಗಮ ವಿಷಯಕವಾದ ಭ್ರಮೆಯನ್ನು ಹೇಳುವರು.

ಗೋಧಾವರ್ಯುದಕಂ ಗಂಗೋದಕಂ ಮತ್ಪಾವಿಶುದ್ಧಯೇ |
 ಸಂಪ್ರೋಕ್ಷ್ಯ ಶುದ್ಧಿಮಾಪ್ನೋತಿ ಸ ಸಂವಾದಿಭ್ರಮೋ
 ಮತಃ ||೮||

ಗೋದಾವರಿಯ ನೀರನ್ನು ಗಂಗೆಯದೆಂದು ಭಾವಿಸಿ ಅದನ್ನು ಶುದ್ಧಿ
 ಗೋಸ್ವರ ಸಿಂಪಡಿಸಿ ಒಬ್ಬನು ಶುದ್ಧಿಯನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ. ಅದು
 ಸಂವಾದಿ ಭ್ರಮವೆನಿಸುವದು.

— ಇಂಥದೇ ಇನ್ನೊಂದು ಆಗಮಜನ್ಯ ಸಂವಾದಿಭ್ರಮೆ.

ಜ್ವರೇಣಾಪ್ತಃ ಸನ್ನಿಪಾತಂ ಭ್ರಾಂತ್ಯಾ ನಾರಾಯಣಂ ಸ್ಮರನ್ |
 ಮೃತಃ ಸ್ವರ್ಗಮವಾಪ್ನೋತಿ ಸ ಸಂವಾದಿಭ್ರಮೋ ಮತಃ ||೯||

ಒಬ್ಬನಿಗೆ ಜ್ವರ ಬಂದು ಸನ್ನಿಪಾತವಾಗಿದೆ. ನಾರಾಯಣನನ್ನು ನೆನೆ-
 ದರೆ ಸ್ವರ್ಗ ಲಾಭವೆಂದು ಅವನಿಗೇನೂ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲ. ಭ್ರಮೆಯಿಂದ ಅವನು
 ನಾರಾಯಣನನ್ನು ನೆನೆಯುತ್ತ ಮರಣ ಹೊಂದಿದನು ಅದರೂ ಅವನಿಗೆ
 ಸ್ವರ್ಗ ಸಿಕ್ಕಿತು. ಇದಕ್ಕೆ ಸಂವಾದಿ ಭ್ರಮವೆಂದು ಹೆಸರು.

— ಈ ಮೂರು ಬಗೆಯ ಸಂವಾದಿ ಭ್ರಮೆಯಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾದ ಅರ್ಥ
 ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸ್ಯಾನುಮಾನಸ್ಯ ತಥಾಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯ ಗೋಚರೇ |
 ಉಕ್ತನ್ಯಾಯೇನ ಸಂವಾದಿಭ್ರಮಾಃ ಸಂತಿ ಹಿ ಕೋಟಿಶಃ ||೧೦||

ಹೀಗೆ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ನ್ಯಾಯಾನುಸಾರವಾಗಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ-ಅನುಮಾನ
 ಮತ್ತು ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಸಂವಾದಿ ಭ್ರಮೆಗಳು ಕೋಟಿಗಟ್ಟಲೆ ಪ್ರಸಿದ್ಧ
 ವಾಗಿರುವವು.

ಅನ್ಯಥಾ ಮೃತ್ತಿಕಾದಾರುಶಿಲಾಃ ಸ್ಪರ್ಶದೇವತಾಃ ಕಥಮ್ |

ಅಗ್ನಿತ್ವಾದಿಧಿಯೋಪಾಸ್ಯಾಃ ಕಥಂವಾ ಯೋಷಿ-

ದಾದಯಃ ||೧೧||

ಹೀಗೆ ತಿಳಿಯದೇ ಹೋದರೆ ಮಣ್ಣು-ಕಟ್ಟಿಗೆ-ಕಲ್ಲುಗಳು ದೇವರೆಂದು
 ಎನಿಸಲು ಹೇಗೆ ಸಾಧ್ಯ? ಅದರಂತೆ ಸ್ತ್ರೀ-ಪುರುಷಾದಿಕರಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿತ್ವ ಬುದಿ
 ಯಿಂದ ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುವದು ಹೇಗೆ ಉಚಿತವೆನಿಸಿತು ? ೪

ಮಣ್ಣು-ಕಲ್ಲು-ಕಟ್ಟಿಗೆಗಳಲ್ಲಿ ದೇವತ್ವ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುವದು ವ್ರಸಿದ್ಧ ವಿಷಯ. ಅದರಂತೆ ಛಾಂದೋಗ್ಯದಲ್ಲಿ 'ಎಲೈ ಗೌತಮನೇ, ಸ್ತ್ರೀಯು ಅಗ್ನಿಯಾಗಿರುವಳು, ಪುರುಷನು ಅಗ್ನಿಯಾಗಿರುವನು. ಸೃಷ್ಟಿಯು ಅಗ್ನಿಯಾಗಿರುವದು. 'ಯೋಷಾ ನಾವ ಗೌತಮಾಗ್ನಿಃ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಉಪಾಸನೆ ಹೇಳಿ, ಇದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕ ವ್ರಾಪ್ತಿ ಎಂದು ಫಲ ಹೇಳಿದೆ.)

ಅಯಥಾವಸ್ತುನಿಜ್ಞಾನಾತ್‌ಫಲಂ ಲಭ್ಯತ ಈಸ್ಥಿತಮ್ |

ಕಾಕತಾಲೀಯತಃ ಸೋಽಯಂ ಸಂವಾದಿಭ್ರಮ ಉಚ್ಯತೇ ||೧೨||

ಬೇರೊಂದು ವಸ್ತುವೆಂದು ತಿಳಿದರೂ ಬಯಸಿದ ಫಲವು ದೈವವಶದಿಂದ ದೊರೆತರೆ ಅದು ಸಂವಾದಿ ಭ್ರಮೆ ಎನಿಸುವದು. ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

(ಯಾವ ಭ್ರಮೆಯ ಯೋಗದಿಂದ ಇಷ್ಟಫಲವು ದೊರೆಯಲಾರದೋ ಅದು ವಿಸಂವಾದಿ ಭ್ರಮೆ ಎನಿಸುವದು.)

ಸ್ವಯಂ ಭ್ರಮೋಽಪಿ ಸಂವಾದೀ ಯಥಾಸಮ್ಯಕ್‌ಫಲಪ್ರದಃ |

ಬ್ರಹ್ಮತತ್ತ್ವೋಽಪಾಸನಾಽಪಿ ತಥಾ ಮುಕ್ತಿಫಲಪ್ರದಾ ||೧೩||

ಸಂವಾದಿ ಎಂಬುದು ತಾನು ಭ್ರಮೆಯಾದರೂ ಸರಿಯಾದ ಫಲವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತದೆ. ಅದರಂತೆ ಬ್ರಹ್ಮತತ್ತ್ವದ ಉಪಾಸನೆ ಕೂಡ ಮುಕ್ತಿರೂಪ ಫಲವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತದೆ.

—ಬ್ರಹ್ಮತತ್ತ್ವದ ಉಪಾಸನೆಯು ಅರಿತು ನಡೆಯುವದೋ ಅರಿಯದೆಯೋ? ಅರಿತವರಿಗಂತೂ ಉಪಾಸನೆ ಅನವಶ್ಯ. ಅರಿಯದೆ ಮಾಡುವದೆಂದರೆ ಪರೋಕ್ಷ ಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದೆ ಉಪಾಸನೆ ನಡೆಯುವದಾದರೂ ಹೇಗೆ?

ನೇದಾಂತೇಭ್ಯೋ ಬ್ರಹ್ಮತತ್ತ್ವಮಖಂಡೈಕರಸಾತ್ಮಕಮ್ |

ಪರೋಕ್ಷಮನಗಮ್ಯೇತದಹಮಸ್ತೀತು ಪಾಸತೇ ||೧೪||

ನೇದಾಂತ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಅಖಂಡವೂ, ಏಕರಸರೂಪವೂ ಆದ ಬ್ರಹ್ಮತತ್ತ್ವವನ್ನು ಪರೋಕ್ಷವಾಗಿ ತಿಳಿದು 'ಅದು ನಾನಿದ್ದೇನೆ' ಎಂದು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ.

—ಉಪಾಸ್ಯಬ್ರಹ್ಮತತ್ತ್ವದ ಪರೋಕ್ಷ ರೂಪ.

ಪ್ರತ್ಯಗ್‌ವ್ಯಕ್ತಿಮನುಲ್ಲಿಖ್ಯ ಶಾಸ್ತ್ರಾದ್‌ವಿಷ್ಣ್ವಾದಿಮೂರ್ತಿ-

ವತ್ |

ಅಸ್ತಿ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ ಸಾಮಾನ್ಯಜ್ಞಾನಮತ್ರ ಪರೋಕ್ಷಧೀಃ ||೧೫||

ತನ್ನೊಳಗಿರುವ ಸಾಕ್ಷಿಯಾದ ಆತ್ಮನನ್ನು ತಿಳಿಯದಿದ್ದರೂ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಂದ 'ಬ್ರಹ್ಮವು ಇರುತ್ತದೆ' ಎಂದು ವಿಷ್ಣು-ಶಿವ ಮೊದಲಾದ ಮೂರ್ತಿಗಳ ಜ್ಞಾನವಿರುವಂತೆ ಬ್ರಹ್ಮವಿಷಯಕವಾದ ಸಾಮಾನ್ಯಜ್ಞಾನವು ಇಲ್ಲಿ ಪರೋಕ್ಷ ಜ್ಞಾನವೆನಿಸುತ್ತದೆ.

—ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಂದ ವಿಷ್ಣು-ಶಿವ ಮುಂತಾದ ಮೂರ್ತಿಗಳ ಚತುರ್ಭುಜ ತ್ವಾದಿ ವಿಶೇಷ ಜ್ಞಾನವು ದೊರೆಯುತ್ತದೆ ಎಂದಮೇಲೆ ಅದು ಪರೋಕ್ಷ ಹೇಗೆ ?

ಚತುರ್ಭುಜಾದ್ಯವಗತಾವಪಿ ಮೂರ್ತಿಮನುಲ್ಲಿಖನ್ |

ಅಕ್ಷೇ ಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನ್ಯೇವ ನ ತದಾವಿಷ್ಣುಮೀಕ್ಷತೇ ||೧೬||

ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಂದ 'ನಾಲ್ಕು ತೋಳಗಳು' ಮುಂತಾದ ಆಕಾರಗಳ ವಿಶೇಷ ಜ್ಞಾನವಾದರೂ, ಆ ಮೂರ್ತಿಯನ್ನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಕಾಣದವನು ಪರೋಕ್ಷ ಜ್ಞಾನಿಯೇ. ಆದುದರಿಂದ ಅವನು ಧ್ಯಾನಕಾಲದಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುವನ್ನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ಕಾಣುವದಿಲ್ಲ.

—ಎಂದಮೇಲೆ ಅದು ಭ್ರಮೆಯಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ಜ್ಞಾನವೆನ್ನಬೇಕಾಯಿತು. ಯಾಕಂದರೆ ಆ ಜ್ಞಾನದ ವಿಷಯವು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ಕಾಣುವದಿಲ್ಲ.

ಪರೋಕ್ಷತ್ವಾಪರಾಧೀನ ಭವೇನ್ನಾತತ್ವವೇದನಮ್ |

ಪ್ರಮಾಣೇನೈವ ಶಾಸ್ತ್ರೇಣ ಸತ್ಯಮೂರ್ದೇಶ್ವಿಭಾಸನಾತ್ ||೧೭||

ಪರೋಕ್ಷವೆಂಬ ಒಂದು ದೋಷಮಾತ್ರದಿಂದ ಅದು ಭ್ರಮೆ ಜ್ಞಾನವೆನಿಸುವದಿಲ್ಲ. ಸದ್ಯದ ಉದಾಹರಣೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣಭೂತವೆನಿಸಿದ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಂದ ವಿಷ್ಣು ಮೊದಲಾದ ಸತ್ಯ ಮೂರ್ತಿಗಳ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟಿರುತ್ತದೆ.

(ಭ್ರಮಕ್ಕೆ ವಸ್ತು ಸುಳ್ಳಾಗಿರುವಿಕೆಯು ಕಾರಣವೇ ಹೊರತು, ಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವಲ್ಲ.)

—ಸಚ್ಚಿದಾನಂದರೂಪವನ್ನು ಹೇಳುವ ಶಾಸ್ತ್ರಜನ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮತತ್ವಜ್ಞಾನವು ಪರೋಕ್ಷವೆನ್ನುವದು ಹೇಗೆ ?

ಸಚ್ಚಿದಾನಂದರೂಪಸ್ಯ ಶಾಸ್ತ್ರಾದ್ಭಾನೇಃಪ್ರಮುಖಮ್ |

ಪ್ರತ್ಯಂಚಂ ಸಾಕ್ಷಿಣಂ ತತ್ತು ಬ್ರಹ್ಮ ಸಾಕ್ಷಾನ್ವ ವೀಕ್ಷತೇ ||೧೮||

ಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದ ಸಚ್ಚಿದಾನಂದ ರೂಪಬ್ರಹ್ಮದ ತಿಳಿವಳಿಕೆಯಾದರೂ, ನಮ್ಮೊಳಗಿನ ಆತ್ಮನ ತಿಳಿವಳಿಕೆ ಇಲ್ಲದುದರಿಂದ ಆ ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಿ ನೋಡುವದಿಲ್ಲ.

—ಎಂದಮೇಲೆ ಅಂಥ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ತತ್ವಜ್ಞಾನವೆಂಬುದು ಹೇಗೆ ?

ಶಾಸ್ತ್ರೋಕ್ತೇನೈವ ಮಾರ್ಗೇಣ ಸಚ್ಚಿದಾನಂದನಿಶ್ಚಯಾತ್ |

ಪರೋಕ್ಷಮುಪಿ ತದ್ಜ್ಞಾನಂ ತತ್ವಜ್ಞಾನಂ ನ ತು

ಭ್ರಮಃ ||೧೯||

ಆ ಜ್ಞಾನವು ಪರೋಕ್ಷವೆನಿಸಿದರೂ, ಶಾಸ್ತ್ರದ ದಾರಿಯಿಂದಲೇ ಬ್ರಹ್ಮದ ಸಚ್ಚಿದಾನಂದ ರೂಪದ ನಿಶ್ಚಯ ಮಾಡಿಸುವದಾದುದರಿಂದ ಅದು ತತ್ವಜ್ಞಾನವೇ ಸರಿ. ಭ್ರಮೆಯಿಲ್ಲ.

—ಒಳಗಿನ ಆತ್ಮವೇ ಬ್ರಹ್ಮವೆಂದು ಮಹಾವಾಕ್ಯಗಳು ಹೇಳುವದರಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞಾನವನ್ನು ಅವರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವೆಂದು ಅನ್ನಬೇಕಾಗುವದು.

ಬ್ರಹ್ಮಯದ್ಯಪಿ ಶಾಸ್ತ್ರೇಷು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತೇನೈವ ವರ್ಣಿತಮ್ |

ಮಹಾವಾಕ್ಯೈಸ್ತಥಾಸ್ಯೇತದ್ಬುದ್ಧಿಬೋಧ-

ಮವಿಚಾರಿಣಃ ||೨೦||

ನಮ್ಮೊಳಗಿರುವ ಆತ್ಮವೇ ಬ್ರಹ್ಮವೆಂದು ಮಹಾವಾಕ್ಯಗಳು ಎಷ್ಟೋ ವಿಧವಾಗಿ ಹೇಳಿದರೂ ತತ್-ತ್ವಂ ಪದಾರ್ಥಗಳ ವಿವೇಕವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳದವರಿಗೆ ತಿಳಿಯುವದು ಕಷ್ಟ.

—ತತ್ವಜ್ಞಾನವು ಪ್ರಮಾಣಭೂತ ವಸ್ತುವಿನ ಅಧೀನವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ತತ್ವಮುಸ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯರೂಪ ಪ್ರಮಾಣವಿದೆ. ಮತ್ತು ಬ್ರಹ್ಮಾತ್ಮೈಕ್ಯ ರೂಪ ವಸ್ತುವೂ ಸಿದ್ಧವಿದೆ. ಹೀಗಿದ್ದು ವಿಚಾರ ಮಾಡದಿರುವವರಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನವು ಅದೇಕೆ ಕಷ್ಟಕರವೆನಿಸಬೇಕು ?

ದೇಹಾದ್ಯಾತ್ಮತ್ವವಿಭ್ರಾಂತೌ ಜಾಗ್ರತ್ಯಾಂ ನ ಹಠಾತ್—

ಪುನಾನ್ |

ಬ್ರಹ್ಮಾತ್ಮತ್ವೇನ ವಿಜ್ಞಾತುಂ ಹೃದಯೇ ಮಂದಧೀತ್ವತಃ ||೨೧||

ದೇಹಾದಿ ಅನಾತ್ಮ ಪದಾರ್ಥಗಳೇ ಆತ್ಮವೆಂಬ ತಿಳಿವಳಿಕೆಯು ಜೀವಂತ ವಾಗಿರುವವರೆಗೆ ಮಂದ ಬುದ್ಧಿಯಾದ ಪುರುಷನು ಕೇವಲ ಹಟನಾತ್ರದಿಂದ 'ಬ್ರಹ್ಮವೇ ಆತ್ಮವಾಗಿದೆ' ಎಂದು ತಿಳಿಯಲು ಶಕ್ತನಾಗುವದಿಲ್ಲ.

ಶ್ರದ್ಧೆಯುಳ್ಳವನಿಗೆ ಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದ ವರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವಾಗುತ್ತದೆ. ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ.

ಬ್ರಹ್ಮಮಾತ್ರಂ ಸುವಿಜ್ಞೇಯಂ ಶ್ರದ್ಧಾಲೋಃ ಶಾಸ್ತ್ರದರ್ಶನಃ |

ಅಪರೋಕ್ಷದ್ವೈತಬುದ್ಧಿಃ ಪರೋಕ್ಷಾದ್ವೈತಬುದ್ಧಿಃ-

ನುತ್ ||೨೨||

ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾದ ದ್ವೈತಬುದ್ಧಿಯು ಪರೋಕ್ಷವೆನಿಸುವ ಅದ್ವೈತ ಬುದ್ಧಿಯ ನಾಶವನ್ನು ಮಾಡಲಾರದು. ಅದುದರಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರದಂತೆ ನೋಡುವ ಶ್ರದ್ಧಾವಂತನಿಗೆ ಕೇವಲ ಬ್ರಹ್ಮವು ಸಹಜವಾಗಿ ತಿಳಿಯುವಹಾಗಿದೆ.

—ಅಪರೋಕ್ಷಭ್ರಮವು ಪರೋಕ್ಷ ತತ್ವಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ವಿರೋಧಿಯಾಗಿಲ್ಲ. ದೃಷ್ಟಾಂತ.

ಅಪರೋಕ್ಷಶಿಲಾಬುದ್ಧಿರ್ನ ಪರೋಕ್ಷೇಶತಾಂ ನುದೇತ್ |

ಪ್ರತಿನಾದಿಷು ವಿಷ್ಣುತ್ವೇ ಕೋ ವಾ ವಿಪ್ರತಿಪದ್ಯತೇ ||೨೩||

ಶಾಲಗ್ರಾಮ, ಬಾಣ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ಪ್ರತಿನಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಇರುವ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಶಿಲಾಬುದ್ಧಿಯು ಪರೋಕ್ಷವಾದ ಈಶ್ವರ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಕಳೆಯಲಾರದು. ಪ್ರತಿನಾದಿಗಳಲ್ಲಿದ್ದ ವಿಷ್ಣುತ್ವದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ವಿವಾದ ಬೆಳೆಸುವವರು ಯಾರು? ಯಾರೂ ಇಲ್ಲ.

—ಕೆಲವು ನಾಸ್ತಿಕರು ಪರೋಕ್ಷವೆನಿಸುವ ವಿಷ್ಣು ಬುದ್ಧಿಯ ವಿಷಯ ದಲ್ಲಿ ವಾದಮಾಡುವರು.

ಆಶ್ರದ್ಧಾಲೋರವಿಶ್ವಾಸೋ ನೋದಾಹರಣಮರ್ಹತಿ |

ಶ್ರದ್ಧಾಲೋರೇವ ಸರ್ವತ್ರ ವೈದಿಕೇಷ್ಟಧಿಕಾರತಃ ||೨೪||

ಸರ್ವವೈದಿಕ ಅನುಷ್ಠಾನ ಮಾಡಲು ಶ್ರದ್ಧಾಳುಗಳೇ ತಕ್ಕವರು. ಅಶ್ರದ್ಧೆಯುಳ್ಳವರ ಅವಿಶ್ವಾಸವೇನೂ ಯೋಗ್ಯವೆನಿಸುವ ಉದಾಹರಣೆ ಎನಿಸಲಾರದು. — ಇದರಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾದುದೇನು?

ಸಕೃದಾಪೋಷದೇಶೇನ ಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಮುದ್ಭವೇತ್ |
ವಿಷ್ಣು ಮೂರ್ತ್ಯುಪದೇಶೋ ಹಿ ನ ಮೀಮಾಂಸಾಮಪೇ-

ಕ್ಷತೇ ||೨೫||

ಒಮ್ಮೆ ಅಪ್ತವಚನದ ಉಪದೇಶವಾದರೆ ಸಾಕು. ಪರೋಕ್ಷ ಜ್ಞಾನ ವೃಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಇದು ವಿಷ್ಣು ಮೂರ್ತಿ ಎಂದು ಉಪದೇಶವಾದಮೇಲೆ ವಿಚಾರಮಾಡಬೇಕಾದ ಪ್ರಸಂಗವೇ ಇಲ್ಲ.

—ಆದರೆ ಪೂರ್ವಮೀಮಾಂಸೆ ಮುಂತಾದ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ವಿಚಾರ ಮಾಡಿರುವರಲ್ಲ. ಯಾಕೆ ?

ಕರ್ಮೋಪಾಸ್ತೀ ವಿಚಾರ್ಯತೇ ಅನುಷ್ಠೇಯಾವಿನಿರ್ಣ-

ಯಾತ್ |

ಬಹುಶಾಖಾ ವಿಪ್ರಕೀರ್ಣಂ ನಿರ್ಣೇತುಂ ಕಃ ಪ್ರಭುರ್ನರಃ||೨೬||

ಅನುಷ್ಠಾನ ಮಾಡಲು ಯೋಗ್ಯವಾದ ಕರ್ಮ ಮತ್ತು ಉಪಾಸನೆಗಳ ನಿರ್ಣಯವು ಆಗದ್ದರಿಂದ ಅವುಗಳ ಬಗೆಗೆ ವಿಚಾರ ಮಾಡಬೇಕಾಗುವುದು. ಯಾಕೆಂದರೆ ವೇದಗಳ ಅನೇಕಶಾಖೆಗಳಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ರೀತಿಯಾಗಿ ಹೇಳಿರುವ ಕರ್ಮಗಳ ನಿರ್ಣಯಮಾಡಲು ಯಾವ ಮನುಷ್ಯನು ಸಮರ್ಥನಾದಾನು?

—ಅವುಗಳ ನಿರ್ಣಯಮಾಡುವದೇ ಅಸಾಧ್ಯವೆಂದಲ್ಲಿ ಅನುಷ್ಠಾನ ಮಾಡುವದೇ ಬೇಡವೆಂದಂತಾಯಿತಲ್ಲ.

ನಿರ್ಣೇತೋಽರ್ಥಃ ಕಲ್ಪಸೂತ್ರೈಗೃಥಿತಸ್ತಾವತಾಃಸ್ತಿಕಃ |

ವಿಚಾರನುಂತರೇಣಾಪಿ ಶಕ್ತೋಽನುಷ್ಠಾತು ಮಂಜಸಾ ||೨೭||

ಜೈಮಿನೀಯೇ ಮೊದಲಾದ ಆಚಾರ್ಯರು ಯಾವುವನ್ನು ಮೀಮಾಂಸಾ ಶಾಸ್ತ್ರದಮುಖಾಂತರವಾಗಿ ನಿರ್ಣಯ ಮಾಡಿರುವರೋ ಆ ಎಲ್ಲ ಅನುಷ್ಠಾನಗಳನ್ನು ಕಲ್ಪಸೂತ್ರಗಳು ಒಂದುಗೂಡಿಸಿವೆ. ಅದುದರಿಂದ ಆಸ್ತಿಕರಾದವನು ವಿಚಾರವಿಲ್ಲದೆಯೇ ಅನುಷ್ಠಾನ ಮಾಡಲು ಸಮರ್ಥನಾಗುವನು.

—ಆಗಲಿ. ಆದರೆ ಕಲ್ಪಸೂತ್ರವೇ ಮೊದಲಾದ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಕರ್ಮ ವಿಚಾರ ಮಾತ್ರ ಹೇಳಿದೆ. ಅಲ್ಲಿ ಉಪಾಸನೆಯ ವಿಷಯವೇ ಇಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ಉಪಾಸನೆ ನಡೆಸುವುದು ಹೇಗೆ?

ಉಪಾಸ್ತೀನಾನುನುಷ್ಠಾನಮಾರ್ಷಗ್ರಂಥೇಷು ವರ್ಣಿತಮ್ |

ವಿಚಾರಾಕ್ಷಮತ್ಯಾಶ್ಚ ತತ್ಶ್ರುತ್ವೋಪಾಸತೇ ಗುರೋಃ || ೨೮ ||

ಉಪಾಸನೆ ಹೇಗೆ ಮಾಡಬೇಕೆಂಬುದು ಋಷಿಗಳು ಹೇಳಿದ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿತವಾಗಿದೆ. ಅದುದರಿಂದ ವಿಚಾರಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಅಸಮರ್ಥರಾದವರು ಗುರುಮುಖದಿಂದ ಅವನ್ನು ತಿಳಿದು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುವರು.

—ಹೀಗೆ ಇರುವದಾದರೆ ಆಧುನಿಕರು ವೇದವಾಕ್ಯಗಳು ವಿಚಾರವನ್ನೇಕೆ ಮಾಡುವರು?

ವೇದವಾಕ್ಯಾನಿ ನಿರ್ಣೇತು ಮಿಚ್ಛನ್ ಮೀನಾಂ ಸತಾಂ ಜನಃ |

ಆಪ್ತೋಪದೇಶಮಾತ್ರೇಣ ಹ್ಯನುಷ್ಠಾನಂ ಹಿ

ಸಂಭವೇತ್ || ೨೯ ||

ವೇದವಾಕ್ಯಗಳ ನಿರ್ಣಯ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಬಯಸುವವರು ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ಆ ಬಗೆಗೆ ವಿಚಾರ ಮಾಡಲಿ. ಆದರೆ ಕೇವಲ ಆಪ್ತೋಪದೇಶದಿಂದ ಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ ಅನುಷ್ಠಾನ ನಡೆಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿದೆ.

(ಉಪಾಸನೆಯ ವಿಷಯವು ಬ್ರಾಹ್ಮ-ವಾಸಿಷ್ಠ ಮುಂ. ಮಂತ್ರಕಲ್ಪಗಳಲ್ಲಿ ಬಂದಿದೆ)

—ಅಂದಮೇಲೆ ಬ್ರಹ್ಮೋಪಾಸನೆಯಂತೆ ಬ್ರಹ್ಮ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವೂ ಕೇವಲ ಉಪದೇಶದಿಂದ ಸಿದ್ಧಿ ಸಬಹುದೇ?

ಬ್ರಹ್ಮಸಾಕ್ಷಾತ್ ಕೃತಿ ಸ್ವೇವಂ ವಿಚಾರೇಣ ವಿನಾ ನೃಣಾಮ್ |

ಆಪ್ತೋಪದೇಶಮಾತ್ರೇಣ ನ ಸಂಭವತಿ ಕುತ್ರಚಿತ್ || ೩೦ ||

(ಬ್ರಹ್ಮ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವು ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ವಿಚಾರ ವಿಲ್ಲದೇ ಕೇವಲ ಆಪ್ತೋಪದೇಶದಿಂದ ಸಿದ್ಧಿ ಸಲಾರದು.

(ಬ್ರಹ್ಮ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಕ್ಕೆ ವಿಚಾರದ ಸಾಹಾಯ್ಯವು ಅವಶ್ಯವಾಗಿದೆ)

— ಹೀಗೆ ಹೇಳುವ ಕಾರಣವೇನು?

ಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಮಶ್ರದ್ಧಾ ಪ್ರತಿಬಧ್ಧಾತಿ ನೇತರತ್ |

ಅವಿಚಾರೋಽಪರೋಕ್ಷಸ್ಯ ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಪ್ರತಿಬಂಧಕಃ ||೩೦||

ಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ವಿಶ್ವಾಸವಿಲ್ಲದಿರುವದೇ ಅಡ್ಡಿಯಾಗಿರುತ್ತದೆ. ವಿಚಾರ ಮಾಡದಿರುವಿಕೆಯಲ್ಲ. ಅಪರೋಕ್ಷ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ವಿಚಾರವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ ಅಡ್ಡಿಯಾಗಿರುತ್ತದೆ.

—ವಿಚಾರ ಮಾಡಿಯೂ ಒಂದು ವೇಳೆ ಅಪರೋಕ್ಷ ಜ್ಞಾನವಾಗದಿದ್ದರೆ ಮುಂದೇನು!

ವಿಚಾರ್ಯಾವ್ಯಪರೋಕ್ಷೇಣ ಬ್ರಹ್ಮಾತ್ಮಾನಂ ನ ನೇತ್ತಿ ಚೇತ್ |

ಅವರೋಕ್ಷ್ಯ ನ ಸಾ ನತ್ವಾದ್ ಭೂಯೋ ಭೂಯೋ

ವಿಚಾರಯೇತ್ ||೩೧||

ವಿಚಾರ ಮಾಡಿಯೂ ಬ್ರಹ್ಮನ ವ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಜ್ಞಾನವಾಗದಿದ್ದರೆ, ಪುನಃ ಪುನಃ ಸಾಕಷ್ಟು ವಿಚಾರಮಾಡಬೇಕು. ಯಾಕಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವೇ ವಿಚಾರದ ಕೊನೆ-ಹಾಗೂ ಫಲವೆನಿಸುವದು.

—ಹಾಗೆ ವಿಚಾರಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರೂ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವಾಗದೇ ಹೋದರೆ ವಿಚಾರವು ವ್ಯರ್ಥವಾಗುವದು.

ವಿಚಾರಯನ್ನಾಮರಣಮ್ ನೈವಾತ್ಮಾನಂ ಲಭೇತ ಚೇತ್ |

ಜನ್ಮಾಂತರೇ ಲಭೇತ್ಯೇವ ಪ್ರತಿಬಂಧಕ್ಷಯೇ ಸತಿ ||೩೨||

ಸಾಯುವವರೆಗೆ ವಿಚಾರಮಾಡಿದರೂ ಆತ್ಮಲಾಭವಾಗದೇ ಹೋದರೆ, ಪ್ರತಿಬಂಧವಾದೊಡನೆ ಇನ್ನೊಂದು ಜನ್ಮದಲ್ಲಿಯಾದರೂ ಆತ್ಮಲಾಭವಾಗಿಯೇ ತೀರುವದು.

—ಹೀಗೆ ನಂಬಲು ಆಧಾರವೇನು? ಎಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಕಾರರಾದ ವ್ಯಾಸರು 'ಐಹಿಕ ಮಹ್ಯಪ್ರಸ್ತುತ ವ್ರತಿಬಂಧೇತದ್ಧರ್ಶನಾತ್; ಬ್ರ. ಸೂ. ಅ. ೩. ಪಾ. ೪ ಸೂ. ೫೧ ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹಾಗೆಹೇಳಿದ್ದಾರೆ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ.

ಇಹ ವ್ಯಾಮುತ್ರ ವಾ ವಿದ್ಯೈತ್ಯೇವಂ ಸೂತ್ರಕೃತೋದಿತಮ್ |

ಶೃಣ್ವಂತೋಽಪ್ಯತ್ರ ಬಹವೋ ಯನ್ಮ ಏಷ್ಯುರಿತಿ

ಶ್ರುತಿಃ ||೩೪||

ಈ ಲೋಕದಲ್ಲಾಗಲೀ ಪರಲೋಕದಲ್ಲಾಗಲೀ ವಿದ್ಯೆಯು ದೊರಕುವದು ಎಂದು ಸೂತ್ರಕಾರರು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಮತ್ತು ಈ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಜನರು ಶ್ರವಣಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರೂ ಅವನನ್ನು ತಿಳಿಯುವದಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಅರ್ಥ ಕೊಡುವ ಶ್ರುತಿಯೂ ಇರುತ್ತದೆ.

(ಮೇಲಿನ ಸೂತ್ರದ ಅರ್ಥ:—ಪ್ರಸ್ತುತ ಪ್ರತಿಬಂಧಗಳಿಲ್ಲದೇ ಹೋದಲ್ಲಿ ಈ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿಯೂ ವಿದ್ಯೆಯು ದೊರೆಯುವದು. ಇನ್ನು ಫಲದೊರಕಲು ಪ್ರತಿಬಂಧಗಳೇನಾದರೂ ಇದ್ದರೆ ಅವುಗಳ ನಾಶವಾದ ನಂತರ ಮತ್ತೊಂದು ಜನ್ಮದಲ್ಲಿಯಾದರೂ ವಿದ್ಯೆಯು ದೊರೆಯುವದು. ಎಂದು ಅನೇಕಶ್ರುತಿ ಸ್ಮೃತಿಗಳ ಆಧಾರದಿಂದ ಈ ಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಚಾರ್ಯರು ಸಿದ್ಧ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ)

—ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಗರ್ಭೀನು ಸನ್ನಿವೇಷಾಮವೇದಮಹಂ, ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಅರ್ಥತಃ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಗರ್ಭ ಏವ ಶಯಾನಃ ಸನ್ ವಾಮದೇವೋಽನ ಬುದ್ಧವಾನ್ |

ಪೂರ್ವಾಭ್ಯಸ್ತವಿಚಾರೇಣ ಯದ್ವದಭ್ಯಯನಾದಿಷು ||೩೫||

ಅಧ್ಯಯನಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಹಿಂದೆ ಮಾಡಿದ ಅಭ್ಯಾಸದ ಫಲವು ಮರುದಿನ ತೋರುವಂತೆ, ವಾಮದೇವನು ಗರ್ಭದಲ್ಲಿರುವಾಗಲೇ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ಅಭ್ಯಾಸದ-ವಿಚಾರದ ಯೋಗದಿಂದ ಆತ್ಮನನ್ನು ಅರಿತುಕೊಂಡನು.

—ಈ ದೃಷ್ಟಾಂತದ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ.

ಬಹುವಾರ ಮುಖೀತೇಽಪಿ ತದಾ ನಾಯಾತಿ ಚೇತ್ಸುನಃ |

ದಿನಾಂತರೇಽನಧೀತ್ಯೈವ ಪೂರ್ವಾಧೀತಂ ಸ್ಮರೇತ್ಸುಮಾನ್ ||೩೬||

ಬಹಳಸಾರೆ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಿದರೂ ಒಂದು ಆ ವಿಷಯವು ಬಾರದಿದ್ದಲ್ಲಿ ಮರುದಿನ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡದಿದ್ದರೂ ಆ ಪುರುಷನಿಗೆ ಮೊದಲುದಿನ ಮಾಡಿದ ಅಧ್ಯಯನದ ನೆನಪು ಬರುತ್ತದೆ.

—‘ಅಧ್ಯಯನಾದಿಷು’ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಆದಿ ಶಬ್ದದಿಂದ ಸೂಚಿತವಾಗುವ ಬೇರೊಂದು ದೃಷ್ಟಾಂತವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಕಾಲೇನ ಪರಿಪಚ್ಛಂತೇ ಕೃಷಿಗರ್ಭಾದಯೋ ಯಥಾ |

ತದ್ವದಾತ್ಮವಿಚಾರೋಽಪಿ ಶನೈಃ ಕಾಲೇನ ಪಚ್ಛತೇ ||೩೭||

ಬಿತ್ತಿದಬೆಳೆ, ಹಾಗೂ ಗರ್ಭ ಮುಂತಾದವುಗಳು ಕಾಲಾನುಸಾರವಾಗಿ ಪರಿಪಕ್ವವಾಗುತ್ತವೆ. ಅದರಂತೆ ಆತ್ಮವಿಚಾರವುಕೂಡ ಕಾಲಯೋಗದಿಂದ ಮೆಲ್ಲಗೆ ಪಕ್ವವಾಗುತ್ತದೆ.

ಪ್ರತಿಬಂಧಗಳಿಂದ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವಾಗುವದಕ್ಕೆ ತಡವಾಗುವದು ಎಂದು ಸುರೇಶ್ವರಾಚಾರ್ಯರೂ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಪುನಃ ಪುನರ್ವಿಚಾರೇಽಪಿ ತ್ರಿನಿಧಪ್ರತಿಬಂಧತಃ |

ನ ವೇತ್ತಿ ತತ್ಸಮಿತ್ಯೇತದ್ವಾರ್ತಿಕೇ ಸಮ್ಯಗೀರಿತಮ್ ||೩೮||

ಮೇಲಿಂದ ಮೇಲೆ ವಿಚಾರಮಾದಿದರೂ ಮೂರು ಪ್ರಕಾರದ ಪ್ರತಿಬಂಧಗಳಿಂದ ಪುರುಷನು ತತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿಯುವದಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆಂದು ವಾರ್ತಿಕದಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

—ಮೂರು ಅಡ್ಡಿಗಳು ಯಾವವೆಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಸುರೇಶ್ವರಾಚಾರ್ಯರ ಆ ವಾರ್ತಿಕಶ್ಲೋಕಗಳನ್ನೇ ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಕುತಸ್ತದ್ ಜ್ಞಾನಮಿತಿ ಚೇತ್ತದ್ಧಿ ಬಂಧಪರಿಕ್ಷಯಾತ್ |

ಅಸಾವಸಿ ಚ ಭೂತೋ ವಾ ಭಾವೀವಾ ವರ್ತತೇಽಥವಾ||೩೯||

ಹಾಗಾದರೆ ಆ ಜ್ಞಾನವಾಗುವ ಬಗೆ ಹೇಗೆ? ಎಂದು ವಿಚಾರಿಸುವದಾದರೆ, ಅದು ಅಡ್ಡಿಗಳು ನಾಶವಾದ ಕೂಡಲೆ ಆಗುವದು ಎಂದು ತಿಳಿ. ಆ ಅಡ್ಡಿಯು ಹಿಂದಿನದು, ಅಥವಾ ಮುಂದಿನದು ಅಥವಾ ಸದ್ಯದ್ದು ಆಗಿರಬಹುದು.

ಅಧಿತನೇದನೇದಾರ್ಥೋಪ್ಯತ ಏವ ಸ ಮುಚ್ಯತೇ |

ಹಿರಣ್ಯನಿಧಿದೃಷ್ಟಾಂತಾರಿದನೇವ ಹಿ ದರ್ಶಿತಮ್ ||೪೦||

ಹೀಗೆ ಮೂರುಬಗೆಯ ಅಡ್ಡಿಗಳು ಇರಬಹುದಾದುದರಿಂದ ವೇದಗಳನ್ನು ವೇದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಅಭ್ಯಾಸ ಮಾಡಿದಂಥವನು ಕೂಡ ಮುಕ್ತನಾಗುವದಿಲ್ಲ. ನೆಲದಲ್ಲಿ ಹುಗಿದಿಟ್ಟಿರುವ ನಿಕ್ಷೇಪದೃಷ್ಟಾಂತದಿಂದ ಶ್ರುತಿಯು ಇದನ್ನೇ ತಿಳಿಸಿರುತ್ತದೆ.

(ನಿಕ್ಷೇಪವಿದ್ದ ಸ್ಥಳವನ್ನರಿಯದವರು ಅದರಮೇಲೆಯೇ ಅಡ್ಡಾಡುತ್ತಿದ್ದರೂ ನಿಧಿಯನ್ನು ಹೊಂದಲಾರರು. ಅದರಂತೆ ಎಲ್ಲ ಜೀವರು ಪ್ರತಿದಿನ

ನಿದ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕವನ್ನು ಕಂಡು ಬರುತ್ತಿದ್ದರೂ ಅದನ್ನರಿಯುವುದಿಲ್ಲ. ಇದರ ಕಾರಣವೇನೆಂದರೆ ಎಲ್ಲರಿಗೆ ಅಜ್ಞಾನವು ಮನುಕುಹಾಕಿರುವುದೇ. ಎಂದು ಛಾಂದೋಗ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ)

—ಆಗಲಿ. ಹಿಂದಿನ (ಭೂತ) ಪ್ರತಿಬಂಧವೆಂದರೆ ಏನು!

ಅತೀತೇನಾಪಿ ಮಹಿಷೀಸ್ತೇಹೇನ ಪ್ರತಿಬಂಧತಃ |

ಭಿಕ್ಷುಸ್ತತ್ವಂ ನ ವೇದೇತಿ ಗಾಢಾಲೋಕೇ ಪ್ರಗೀಯತೇ ||೪೧||

ಹಿಂದೆ ಒಬ್ಬಗೃಹಸ್ಥನು ಒಂದು ಎಮ್ಮೆಯನ್ನು ಅತಿಶಯ ಪ್ರೀತಿಸುತ್ತಿದ್ದು ಅದೇ ಪ್ರತಿಬಂಧದಿಂದ ಸನ್ಯಾಸಿಯಾದ ಮೇಲೆ ಕೂಡ ತತ್ವವನ್ನರಿಯಲಿಲ್ಲ. ಎಂಬಕಥೆಯು ಜನರಲ್ಲಿ ಪ್ರಚಾರವಿದೆ.

(ಇದು ಹಿಂದಿನ ಪ್ರತಿಬಂಧಕ್ಕೆ ಉದಾಹರಣೆ)

—ಹಾಗಾದರೆ ಅವನಿಗೆ ಜ್ಞಾನವು ಹೇಗಾಯಿತು?

ಅನುಸೃತ್ಯ ಗುರುಃ ಸ್ನೇಹಂ ಮಹಿಷಾಂ ತತ್ವಮುಕ್ತವಾನ್ |

ತತೋ ಯಥಾವದ್ವೇದ್ಯಷ ಪ್ರತಿಬಂಧಸ್ಯ ಸಂಕ್ಷಯಾತ್ ||೪೨||

ಗುರುವು ಅವನಿಗೆ ಎಮ್ಮೆಯ ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನೇ ಹೇಳಿದನು. ಆಗ ಅವನ ಅಡ್ಡಿಯು ಪೂರ್ಣನಾಶವಾಗಿ ತತ್ವವನ್ನು ಶಾಸ್ತ್ರೋಕ್ತ ರೀತಿಯಿಂದ ತಿಳಿದುಕೊಂಡನು.

—ಈಗ ವರ್ತಮಾನ ಪ್ರತಿಬಂಧವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಪ್ರತಿಬಂಧೋ ವರ್ತಮಾನೋ ವಿಷಯಾಸಕ್ತಿಲಕ್ಷಣಃ |

ಪ್ರಜ್ಞಾನಾಂದ್ಯಂ ಕುತರ್ಕಶ್ಚ ವಿಪರೈಯ ದುರಾಗ್ರಹಃ ||೪೩||

ಸದ್ಯಃಕಾಲದ ಅಡ್ಡಿಗಳು:— (೧) ವಿಷಯಾಸಕ್ತಿರೂಪ (೨) ಬುದ್ಧಿ ಮಾಂದ್ಯ (೩) ಕುತರ್ಕ (೪) ಹಟದಿಂದ ವಿವರೀತ ಅರ್ಥ ಮಾಡುವದು. ಹೀಗೆ ನಾಲ್ಕು ಪ್ರಕಾರದ ಅಡ್ಡಿಗಳಿವೆ.

—ಈ ಪ್ರತಿಬಂಧಗಳು ಹೇಗೆ ದೂರಾಗುವವು ?

ಶಮಾದ್ವೈಃ ಶ್ರವಣಾದ್ವೈಶ್ಚ ತತ್ರ ತತ್ಪ್ರೀತಿತ್ಯೈಃ ಸ್ವಯಮ್ |

ನೀತೇಃ ಸ್ಥಿನ್ ಪ್ರತಿಬಂಧೇಽತಃ ಸ್ವಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವಂ—

ಮತ್ಕೃತೇ ||೪೪||

ಆಯಾ ಅಡ್ಡಿಗಳಿಗೆ ಉಚಿತವೆನಿಸುವ ಶಮೆ-ದಮೆ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಂದ ನಿರಂತರ ತತ್ವಶ್ರವಣದಿಂದ, ಇತ್ಯಾದಿ ಉಪಾಯಗಳ ಯೋಗದಿಂದ ಆಯಾ ಅಡ್ಡಿಗಳು ನಾಶವಾದನಂತರ ಸಾಧಕನು ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪವೇ ಆದ ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಪಡೆಯುವನು.

—ಇನ್ನು ಮುಂದೆ ಉಂಟಾಗುವ ಪ್ರತಿಬಂಧಗಳು ಯಾವವು ?

ಅಗಾಮಿಪ್ರತಿಬಂಧತ್ವ ವಾಮದೇವೇಸಮೀರಿತಃ |

ಏಕೇನಜನ್ಮನಾಕ್ಷೇಣೋ ಭರತಸ್ಯ ತ್ರಿಜನ್ಮಭಿಃ ||೪೫||

ಮುಂದೆ ಉಂಟಾಗುವ ಪ್ರತಿಬಂಧ (ಅಡ್ಡಿ) ವೆಂದರೆ ಮುಂದಿನ ಮತ್ತೊಂದು ಜನ್ಮಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುವ ಪ್ರಾರಬ್ಧ ಕರ್ಮದ ಶೇಷ. ಇದನ್ನು ವಾಮದೇವನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಆ ಪ್ರತಿಬಂಧವು ವಾಮದೇವನ ಒಂದೇ ಜನ್ಮದಿಂದ ಸ್ಪೇಣವಾಯಿತು. ಭರತನಿಗೆ ಮೂರು ಜನ್ಮಗಳಿಂದ ಸ್ಪೇಣವಾಯಿತು.

(ವಾಮದೇವನಕಥೆ ಐತರೇಯದಲ್ಲಿದೆ. ಭರತನಕಥೆ ಭಾಗವತದಲ್ಲಿದೆ.)

ಪ್ರಾರಬ್ಧ ಸ್ಪೇಣವಾಗುವದಕ್ಕೆ ನೀವು ಕಾಲನಿಯಮವನ್ನು ಹೇಳುವಿರಲ್ಲ ?

ಯೋಗಭ್ರಷ್ಟಸ್ಯ ಗೀತಾಯಾಮತೀತೇ ಬಹುಜನ್ಮನಿ |

ಪ್ರತಿಭಂಧಕ್ಷಯಃ ಪ್ರೋಕ್ತೋ ನ ವಿಚಾರೋಪ್ಯನರ್ಥಕಃ||೪೬||

ಭಗವದ್ಗೀತೆಯಲ್ಲಿ ಯೋಗಭ್ರಷ್ಟ ಪುರುಷನ ಅನೇಕ ಜನ್ಮಗಳು ಕಳೆದು ಹೋದ ನಂತರ ಅವನ ಅಡ್ಡಿಗಳು ದೂರವಾಗುವವೆಂದು ಹೇಳಿದೆ. ಅದುದರಿಂದ ವಿಚಾರ ಮಾಡಿದುದು ವ್ಯರ್ಥವಾಗುವದಿಲ್ಲ.

(ಭೋಗಾದಿಗಳಿಂದ ಕರ್ಮವು ನಾಶವಾಗಲು ಕೂಡಲೇ ಹಿಂದಿನ ವಿಚಾರ ಬಲದಿಂದ ಜ್ಞಾನರೂಪವಾದ ಫಲವು ದೊರೆಯುತ್ತದೆ.)

ಗೀತೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಗೀತೆಯಲ್ಲಿಯ ನಾಲ್ಕು ಶ್ಲೋಕದಿಂದ ತಿಳಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಪ್ರಾಪ್ಯ ಪುಣ್ಯಕೃತಾಂ ಲೋಕಾನಾತ್ಮತತ್ವ ವಿಚಾರತಃ |

**ಶುಚೀನಾಂ ಶ್ರೀಮತಾಂ ಗೇಹೇ ಸಾಭಿಲಾಷೋಽಭಿ
ಜಾಯತೇ ||೪೭||**

ಆತ್ಮತತ್ವವನ್ನು ವಿಚಾರ ಮಾಡಿದ ಯೋಗದಿಂದ ಪುಣ್ಯವಂತರು ಪಡೆ
ಯುವ ಸ್ವರ್ಗಾದಿಲೋಕಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿ ತರುವಾಯ ಶುದ್ಧರೂ, ಶ್ರೀಮಂತರೂ
ಆದ ತಾಯ್ತಂದೆಗಳ ಹೊಟ್ಟೆಯಿಂದ ವಿರಕ್ತಿಯ ಕೊರತೆ ಇರುವ ಪುರುಷನು
ಹುಟ್ಟುವನು. — ಇನ್ನು ವಿರಕ್ತನಾದ ಯೋಗಭ್ರಷ್ಟನ ವಿಷಯ.

ಅಥ ನಾ ಯೋಗಿನಾಮೇವ ಕುಲೇ ಭವತಿಥೀನುತಾಮ್ |

ನಿಸ್ತಹೋ ಬ್ರಹ್ಮತತ್ವಸ್ಯ ವಿಚಾರಾತ್ಪ್ರದ್ಧಿ ದುರ್ಲಭಮ್ ||೪೮||

ಅಥವಾ ವಿರಕ್ತನಾದ ಯೋಗಭ್ರಷ್ಟನು ಬ್ರಹ್ಮತತ್ವದ ವಿಚಾರದಿಂದ
ಬುದ್ಧಿವಂತರಾದ ಯೋಗಿಗಳ ಕುಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುತ್ತಾನೆ. ಇಂಥ ಜನ್ಮವು
ದುರ್ಲಭವು. — ಯಾಕಂದರೆ—

ತತ್ರ ತಂ ಬುದ್ಧಿಸಂಯೋಗಂ ಲಭತೇ ಸೌರ್ವದೈಹಿಕಮ್ |

ಯತತೇ ಚ ತತೋ ಭೂಯಸ್ತಸ್ಮಾದೇ ತದ್ಧಿ

ದುರ್ಲಭಮ್ ||೪೯||

ಆ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ಹಿಂದಿನ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ತತ್ವವಿಚಾರ ಮಾಡಿದ ಬುದ್ಧಿಯೇ
ತಲೆದೋರುವದು. ಆಗ ಅವನು ಒಳ್ಳೆ ಬಲವಾಗಿ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಯತ್ನಿ
ಸುವನು. ಆದುದರಿಂದ ಇಂಥ ಜನ್ಮ ದುರ್ಲಭವೆನ್ನುವರು.

— ಹೀಗೆ ಹೆಚ್ಚು ಅಭ್ಯಾಸ ಮಾಡಲು ಕಾರಣವೇನು ?

ಪೂರ್ವಾಭ್ಯಾಸೇನ ತೇನೈವ ಹ್ರಿಯತೇ ಹ್ಯವಶೋಽಪಿ ಸಃ |

ಅನೇಕಜನ್ಮ ಸಂಸಿದ್ಧಸ್ತತೋ ಯಾತಿ ಪರಾಂ ಗತಿಮ್ ||೫೦||

ಹಿಂದಿನ ಜನ್ಮದ ಅಭ್ಯಾಸಬಲದಿಂದ ಸಾಧಕನು ತತ್ತ್ವಾಭ್ಯಾಸದತ್ತ
ಅಕರ್ಷಿತನಾಗುವನು. ಹೀಗೆ ಅನೇಕ ಜನ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿ ಸಿದ್ಧನಾದ
ಆ ಮಹಾತ್ಮನು ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಹೊಂದುವನು.

— ಇನ್ನೊಂದು ಮುಂದಿನ ಪ್ರತಿಬಂಧವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕಾಭಿವಾಂಛಾಯಾಂ ಸಮ್ಯಕ್ ಸತ್ಯಾಂ

ನಿರುದ್ಧತಾಮ್ |

ವಿಚಾರಯೇದ್ಯ ಆತ್ಮನಂ ನತು ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಕರೋತ್ಯ-

ಯಮ್ ||೫೧||

ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕವನ್ನು ಪಡೆಯಬೇಕೆಂದು ಬಲವಾದ ಅನೇಕ್ಷೆ ಇರುವಾಗ ಅದನ್ನು ಹತ್ತಿಕ್ಕಿ ಯಾವನು ಜುಲುಮೆಯಿಂದ ಆತ್ಮವಿಚಾರ ಮಾಡತೊಡಗುವನೋ ಅವನಿಗೆ ಅತ್ಯಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವಾಗುವದಿಲ್ಲ.

—ಅಂದರೆ ಅವನಿಗೆ ಎಂದಿಗೂ ಮೋಕ್ಷವಿಲ್ಲವೇ ?

ವೇದಾಂತ ವಿಜ್ಞಾನ ಸುನಿಶ್ಚಿತಾರ್ಥಾ ಇತಿ ಶಾಸ್ತ್ರತಃ |

ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕೇ ಸ ಕಲ್ಪಾಂತೇ ಬ್ರಹ್ಮಣಾ ಸಹ ಮುಚ್ಯತೇ ||೫೨||

“ವೇದಾಂತ ವಿಜ್ಞಾನಂ” ಎಂದರೆ ಮಹಾವಾಕ್ಯಗಳ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿಚಾರಮಾಡಿಕೊಂಡು ಅವನು ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕದಲ್ಲಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಕಲ್ಪದ ಅಂತ್ಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮದೇವನೊಡನೆ ಮುಕ್ತನಾಗುವನು.

ಪ್ರತಿಬಂಧಗಳಿಂದ ತತ್ವವಿಚಾರ ಮಾಡಿದರೂ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವಾಗುವದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಳಿ, ತೀವ್ರಪಾಪಿಗಳಿಗೆ ತತ್ವವಿಚಾರದ ಇಚ್ಛೆಯೇ ಆಗುವದಿಲ್ಲ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ.

ಕೇಷಾಂಚಿತ್ಸ ನಿಚಾರೋಽಪಿ ಕರ್ಮಣಾ ಪ್ರತಿಬದ್ಧತೇ |

ಶ್ರವಣಾಯಾಪಿ ಬಹುಭಿಯೋ ನ ಲಭ್ಯ ಇತಿ ಶ್ರುತೇಃ ||೫೩||

ಪರಮಾತ್ಮ ವಿಚಾರವು ಅನೇಕರಿಗೆ ಕಿವಿಗೆ ಕೂಡ ಬೀಳುವದಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಅರ್ಥದ ಶ್ರುತಿಯು ಉಂಟು. ಹೀಗಾಗಿ ಎಷ್ಟೋ ಜನರಿಗೆ ಅವರ ಕರ್ಮದ ಫಲವಾಗಿ ಆ ವಿಚಾರ ಗತಿಯೇ ಇಲ್ಲದಂತಾಗುವದು.

ಪುರುಷಾರ್ಥ ಸಾಧಿಸುವ ಇಚ್ಛೆ ಏನೋ ಇದೆ. ಅದರೆ ವಿಚಾರ ಮಾಡಲು ಅಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿದೆ. ಅಂಥವರ ಗತಿ ?

ಅತ್ಯಂತ ಬುದ್ಧಿಮಾಂದ್ಯಾದ್ವಾ ಸಾಮಗ್ರ್ಯಾ ವಾಸಪ್ಯಸಂಭವಾತ್ |

ಯೋ ವಿಚಾರಂ ನ ಲಭತೇ ಬ್ರಹ್ಮೋಪಾಸೀತ

ಸೋಽನಿಶಮ್ ||೫೪||

ಅತ್ಯಂತ ಮಂದ ಬುದ್ಧಿ ಇರುವವರಿಂದಲೋ, ಯೋಗ್ಯ ಶಾಸ್ತ್ರವೂ-ಗುರುವೂ ದೊರೆಯದ್ದರಿಂದಲೋ ಯಾವನ ವಿಚಾರವು ಮುಂದುವರಿಯುವದಿಲ್ಲವೋ ಅವನು ಯಾವಾಗಲೂ ನಿರ್ಗುಣ ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಉವಾಸನೆ ಮಾಡಬೇಕು.

—ನಿರ್ಗುಣ ಬ್ರಹ್ಮವು ಗುಣರಹಿತವಾದುದರಿಂದ ಅದರ ಉಪಾಸನೆ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲವೆಂದರೆ ಅನುಭವವನ್ನೇ ಮೇಲಿಂದ ಮೇಲೆ ನೆನಪಿಗೆ ತಂದುಕೊಳ್ಳುವುದು ಉಪಾಸನೆ ಎನಿಸುವದರಿಂದ ಸಗುಣ ಬ್ರಹ್ಮನಂತೆ ನಿರ್ಗುಣ ಬ್ರಹ್ಮನ ಉಪಾಸನೆಯೂ ಶಕ್ಯ.

ನಿರ್ಗುಣಬ್ರಹ್ಮತತ್ವಸ್ಯ ನ ಹ್ಯುಪಾಸೇರಸಂಭವಃ |

ಸಗುಣಬ್ರಹ್ಮಣೀವಾತ್ರ ಪ್ರತ್ಯಯಾವೃತ್ತಿಸಂಭವಾತ್ ||೫೫||

ಸಗುಣ ಬ್ರಹ್ಮನ ಎಂದರೆ ಮೂರ್ತಿ ಉಪಾಸನೆಯಂತೆ ನಿರ್ಗುಣ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿಯೂ ಮೇಲಿಂದ ಮೇಲೆ ಚಿಂತನ-ಸ್ಮರಣ ಅನುಸಂಧಾನಗಳ ಸಂಭವವಿರುವದರಿಂದ ನಿರ್ಗುಣ ಬ್ರಹ್ಮತತ್ವದ ಉಪಾಸನೆ ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲವೆಂದು ಅನ್ನುವಂತಿಲ್ಲ.

—ನಿರ್ಗುಣ ಬ್ರಹ್ಮವು ಮಾತು-ಮನಗಳಿಗೆ ಅಗೋಚರವಾಗಿದೆ. ಅದುದರಿಂದ ಅದರ ಸ್ಮರಣರೂಪ ಉಪಾಸನೆ ಹೇಗೆ ? ಎಂದರೆ ಜ್ಞಾನಪಕ್ಷದಲ್ಲಿಯೂ ಆ ದೋಷವಿದೆ ಎಂದು ಪ್ರತಿ ಅಕ್ಷೇಪವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಅವಾಜ್ ಮನಸಗಮ್ಯಂ ತನ್ನೋಪಾಸ್ಯಮಿತಿಚೇತ್ತದಾ |

ಅವಾಜ್ ಮನಸಗಮ್ಯಸ್ಯ ವೇದನಂ ನ ಚ—

ಸಂಭವೇತ್ ||೫೬||

ಅದು ಮಾತು-ಮನಗಳಿಗೆ ಮೀರಿದುದು. ಅದುದರಿಂದ ಉಪಾಸನೆಗೆ ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲ, ಎಂದರೆ ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡಲು ಬ್ರಹ್ಮವು ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲ ಎಂದರೆ ಮಾತು-ಮನಗಳಿಗೆ ಮೀರಿದ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳುವದೂ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ.

—ಹಾಗಿದ್ದ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನರಿಯುವುದು ಶಕ್ಯವಿದೆ ಎಂದರೆ ಆ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುವದೂ ಶಕ್ಯವಿದೆ.

ವಾಗಾದ್ಯಗೋಚರಾಕಾರಮಿತ್ಯೇವಂ ಯದಿ ವೇತ್ಯಸೌ |

ವಾಗಾದ್ಯಗೋಚರಾಕಾರಮಿತ್ಯುಪಾಸೀತ ನೋ ಕುತಃ ||೫೭||

ಆ ಬ್ರಹ್ಮನ ಆಕಾರವು ಮಾತು-ಮನಗಳ ವಿಷಯವಾಗುವಂಥದಲ್ಲ ಎಂದು ಈ ಸಾಧಕನು ತಿಳಿಯುವದಾದರೆ ಮಾತು-ಮನಗಳಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮನ ಯಾವ ಆಕಾರವು ಅಗೋಚರವಾಗಿರುವದೋ ಅಂಥ ಬ್ರಹ್ಮನ ಉಪಾಸನೆಯನ್ನು ಅವನೇಕೆ ಮಾಡಬಾರದು ?

(ಬ್ರಹ್ಮವು ಹೀಗಿದೆ, ಹೀಗಿದೆ ಎಂದು ಸಾಧಕ ತಿಳಿಯಬಲ್ಲನಾದರೆ ಅದರ ಚಿಂತನಾದಿಗಳು ಅವನಿಂದಾಗಬಾರದೇಕೆ? ಯಾಕೆಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮನು ಉಪಾಸ್ಯನಾಗಿರುವನು.)

—ಉಪಾಸ್ಯನೆಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮನು ಸಗುಣನಾಗಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲವೇ? ಎಂದರೆ ಅವನನ್ನು ಅರಿಯುವದು ಸಾಧ್ಯವಿದೆ ಎಂದರೂ ಅವನು ಸಗುಣನಾಗುತ್ತಾನೆ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ.

ಸಗುಣತ್ವಮುಪಾಸ್ಯತ್ವಾದ್ಯದಿ ವೇದ್ಯತ್ವತೋಽಪಿತತ್ |

ವೇದ್ಯಂ ಚೇಲ್ಲಕ್ಷಣಾವೃತ್ತ್ಯಾ ಲಕ್ಷಿತಂ ಸಮುಪಾಸ್ಯತಾಮ್ ||೫೮||

ಉಪಾಸ್ಯನಾಗಿರುವನೆಂದು ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಸಗುಣತ್ವ ಬರುವದೆಂದರೆ ಅರಿವಿ ಗೊಳಗಾಗುವಾಗಲೂ ಅದು ಸಗುಣವೇ ಆಗುವದು. ಲಕ್ಷಣಾವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಅದನ್ನು ತಿಳಿಯಲು ಸಾಧ್ಯ. ಎಂದರೆ ಲಕ್ಷಣಾವೃತ್ತಿಯಿಂದ ತಿಳಿದುಬರುವ ಆ ಬ್ರಹ್ಮದ ಉಪಾಸನೆಯೇ ಉತ್ತಮರೀತಿಯಿಂದ ಸಾಗಲಿ.

—ಆದರೆ ನಿರ್ಗುಣ ಬ್ರಹ್ಮನ ಉಪಾಸನೆಯನ್ನು ಶ್ರುತಿಯು ನಿಷೇಧ ಮಾಡುವದಲ್ಲ.

ಬ್ರಹ್ಮ ವಿದ್ಧಿ ತದೇವ ತ್ವಂ ನ ತ್ವಿದಂ ಯದುಪಾಸತೇ |

ಇತಿಶ್ರುತೇರುಪಾಸ್ಯತ್ವಂ ನಿಷಿದ್ಧಂ ಬ್ರಹ್ಮಣೋಯದಿ ||೫೯||

ಯಾವ ಜ್ಞಾನ ಸಾಧನ (ಎಂದರೆ ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯ-ಮನ ಘುಂ.) ಗಳಿಗೂ ವಿಷಯವಾಗದ ತತ್ತ್ವವೇ ಬ್ರಹ್ಮವೆಂದರಿ. ನೀನು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುತ್ತಿರುವದು ಬ್ರಹ್ಮವಲ್ಲ. ಹೀಗೆಂದು ಶ್ರುತಿಯು ಇರುವದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಉಪಾಸ್ಯತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುವದು ತಪ್ಪು ಎನ್ನುವದಾದರೆ ಈ ಉಪಾಸ್ಯತ್ವದಂತೆ ಬ್ರಹ್ಮನ ವೇದ್ಯತ್ವವನ್ನೂ ಶ್ರುತಿಯು ನಿಷೇಧಿಸಿದೆ.

ವಿದಿತಾದನ್ಯದೇವೇತಿ ಶ್ರುತೇರ್ವೇದ್ಯತ್ವಮಸ್ಯ ನ |

ಯಥಾಶ್ರುತ್ಯೈವ ವೇದ್ಯಂ ಚೇತ್ತಥಾಶ್ರುತ್ಯಾಪ್ಯುಪಾಸ್ಯತಾಮ್ ||೬೦||

ತಿಳಿದುಕೊಂಡ ವಸ್ತುವಿಗಿಂತ ಬ್ರಹ್ಮವು ಬೇರೆಯೇ ಆಗಿದೆ ಎಂದು ಶ್ರುತಿಯು ಇರುವದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವಕ್ಕೆ ವೇದ್ಯತ್ವವಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಶ್ರುತಿಯು

ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿದಂತೆ ಮಾತ್ರ ಅದಕ್ಕೆ ವೇದ್ಯತ್ವವಿದೆ ಎಂದರೆ ಆ ಶ್ರುತಿಯು ಹೇಳಿದಂತೆಯಾದರೂ ಉಪಾಸನೆ ನಡೆಯಲಿ.

—ಬ್ರಹ್ಮನ ವೇದ್ಯತ್ವವು ವಾಸ್ತವಿಕವಲ್ಲ ಎನ್ನುವದಾದರೆ ಅವನ ಉಪಾಸ್ಯತ್ವವೂ ನಿಜವಾದುದಲ್ಲವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ.

ಅವಾಸ್ತವೀ ವೇದ್ಯತಾ ಚೇದುಪಾಸ್ಯತ್ವಂ ತಥಾ ನ ಕಿಮ್ |

ವೃತ್ತಿವ್ಯಾಪ್ತಿರ್ದೇದ್ಯತಾ ಚೇದುಪಾಸ್ಯತ್ವೇಹಿ ತಸ್ಯೇವಮ್ ||೬೦||

ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ವೇದ್ಯತ್ವವು ಸತ್ಯವಲ್ಲವೆಂದರೆ ಉಪಾಸ್ಯತ್ವವೂ ಹಾಗೇ ಎನಿಸಲಾರದೇ ? ಬ್ರಹ್ಮವು ಅರಿವಿಗೊಳಗಾಗುವಾಗ ಬುದ್ಧಿವೃತ್ತಿಯು ಅದನ್ನು ಮುಸುಕುವದೆಂದರೆ ಉಪಾಸನೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಹಾಗೇ ಆಗುವದು.

—ಯುಕ್ತಿ ಶೂನ್ಯವಾದ ನಿದೇಯನ್ನೇ ಮಾಡುವದೆಂದರೆ ನಿನ್ನ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿಯೂ ಅದು ಇದ್ದೇ ಇದೆ.

ಕಾ ತೇ ಭಕ್ತಿ ರುಪಾಸ್ತಾ ಚೇತ್ಯಸ್ತೇ ದ್ವೇಷಸ್ತದೀರಯ |

ಮಾನಾಭಾವೋ ನ ವಾಚ್ಯೋಽಸ್ಯಾಂ ಬಹುಶ್ರುತಿಷುದರ್ಶ-

ನಾತ್ ||೬೧||

ಉಪಾಸನೆಯ ಬಗೆಗೆ ನಿನಗಿಷ್ಟು ಆದರವೇಕೆ ? ಎನ್ನುವೆಯಾದರೆ ಆದರ ಬಗೆಗೆ ನಿನಗಿಷ್ಟು ದ್ವೇಷವೇಕೆ ? ಹೇಳು. ಅನೇಕ ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ ಬಂದಿರುವದರಿಂದ ಉಪಾಸನೆಯ ಬಗೆಗೆ ಪ್ರಮಾಣವಿಲ್ಲ ಎಂದು ಅನ್ನಲು ಬರುವದಿಲ್ಲ.

—ಅ ಶ್ರುತಿಗಳ ವಿವರಣ.

ಉತ್ತರಸ್ಮಿಂಸ್ತಾಪನೀಯೇ ಶೈಬ್ಯಪ್ರಶ್ನೇಽಥ ಕಾಶಕೇ |

ಮಾಂಡೂಕ್ಯಾದೌ ಚ ಸರ್ವತ್ರ ನಿರ್ಗುಣೋಪಾಸ್ತಿರೀರಿತಾ ||೬೨||

ಅರ್ಥವೇದದ ನೃಸಿಂಹೋತ್ತರ ತಾಪನೀಯೋಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ, ಪ್ರಶ್ನೋಪನಿಷತ್ತಿನ ಐದನೆಯ ಶೈಬ್ಯಪ್ರಶ್ನದಲ್ಲಿ, ಕಾರಕೋಪನಿಷತ್ತಿನ ಎರಡನೆಯ ವಲ್ಲಿಯಲ್ಲಿ, ಮಾಂಡೂಕ್ಯದ ಆರಂಭದಲ್ಲಿ, ತೈತ್ತರೀಯ ಮೊದಲಾದ ಬೇರೆ ಅನೇಕ ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ನಿರ್ಗುಣೋಪಾಸನೆಯ ವಿಷಯ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

—ಆದರೆ ನಿರ್ಗುಣೋಪಾಸನೆಯ ಅನುಷ್ಠಾನವು ಹೇಗೆ ?

ಅನುಷ್ಠಾನಪ್ರಕಾರೋಽಸ್ಯಾಃ ಪಂಚೀಕರಣ ಈರಿತಃ |

ಜ್ಞಾನಸಾಧನ ಮೇಕಚ್ಛೇನ್ನೇತಿ ಕೇನಾತ್ರ ವಾರಿತಮ್ ||೬೪||

ಇದರ ಅನುಷ್ಠಾನದ ಬಗೆಯನ್ನು ಪಂಚೀಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದುದಾಗಿದೆ. ಅದು ಜ್ಞಾನದ ಸಾಧನವಾಗಿದೆ ಎಂದರೆ ಜ್ಞಾನ ಸಾಧನವಲ್ಲವೆಂದು ಯಾರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ?

(ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ನಿರ್ಗುಣೋಪಾಸನೆ ಬಂದಿದ್ದರೂ, ಆ ಎಲ್ಲ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಒಂದೇ ಕಡೆಗೆ ನೋಡಬೇಕೆನ್ನುವವರು ಶ್ರೀ ಸುರೇಶ್ವರಾಚಾರ್ಯರ ಪಂಚೀಕರಣವನ್ನು ನೋಡಬೇಕು.)

—ಹಾಗಾದರೆ ಎಲ್ಲರೂ ಸಗುಣೋಪಾಸನೆ ಮಾತ್ರ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ನಿರ್ಗುಣೋಪಾಸನೆಯನ್ನು ಯಾರೂ ಮಾಡುವದಿಲ್ಲವಲ್ಲ.

ನಾನುತ್ಪತ್ತಿ ಕೋಽಪ್ಯೇತದಿತಿ ಚೇನ್ಮಾನುತ್ಪತ್ತಿ ತು |

ಪುರುಷಸ್ಯಾಪರಾಧೇನ ಕಿಮುವಾಸ್ತಿ ಪ್ರದುಷ್ಯತಿ ? ||೬೫||

ಯಾರೂ ಇದರ ಅನುಷ್ಠಾನ ಮಾಡುವದಿಲ್ಲವಲ್ಲ ಎಂದರೆ ಮಾಡದಿದ್ದರೆ ಇಲ್ಲ. ಮನುಷ್ಯರು ಮಾಡುವ ಅಪರಾಧಗಳಿಂದ ಉಪಾಸನೆಯು ದೂಷಿತವಾಗಬಲ್ಲದೇ ?

—ಪ್ರಮಾಣಸಿದ್ಧವಾದ ನಿರ್ಗುಣೋಪಾಸನೆಯನ್ನು ಯಾರೂ ಮಾಡುವದಿಲ್ಲವೆಂದ ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಅದು ತ್ಯಾಜ್ಯವೆಂದೇನೂ ಹೇಳಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ.

ಇತೋಽಪ್ಯತಿಶಯಂ ಮತ್ವಾ ಮಂತ್ರಾನ್ ವಶ್ಯಾದಿಕಾರಿಣಃ |

ಮೂಢಾ ಜಪಂತು ತೇಭ್ಯೋಽತಿಮೂಢಾಃ ಕೃಷಿಮುಪಾಸ-
ತಾಮ್ ||೬೬||

ಮೂಢರಾದವರು ಸಗುಣೋಪಾಸನೆಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನ ಫಲಪ್ರದವೆಂದು ತಿಳಿದು ವಶೀಕರಣವೇ ಮೊದಲಾದ ಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ಜಪಿಸಲಿ. ಅಥವಾ ಅದಕ್ಕಿಂತ ಮೂಢರಾದವರು ಒಕ್ಕಲುತನ ಮಾಡಲಿ.

(ತಾತ್ಕಾಲಕ್ಕೆ ಫಲವನ್ನು ಬಯಸುವವರು ನಾಶವಂತವೆನಿಸುವ ಐಹಿಕ ಸುಖ-ಸೌಕರ್ಯಗಳನ್ನು ಬಯಸಲಿ. ಆದರೆ ಅಕ್ಷಯಸುಖವನ್ನು ಬಯಸುವವನು ಎಂದರೆ ಮುನುಕ್ಷುವು ನಿರ್ಗುಣೋಪಾಸನೆಯನ್ನು ಬಿಡುವದಿಲ್ಲ.)

—ಈ ಚರ್ಚೆಯನ್ನು ಇನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಿ ಸದ್ಯದ ವಿಷಯದತ್ತ ತಿರುಗೋಣ.
 ತಿಷ್ಠಂತು ಮೂಢಾಃ ಪ್ರಕೃತಾ ನಿರ್ಗುಣೋಪಾಸ್ತಿರೀರ್ಯತೇ |
 ವಿದ್ಯೈಕಾತ್ ಸರ್ವಶಾಖಾಸ್ಥಾನ್ ಗುಣಾನತೋಪ
 ಸಂದರೇತ್ ||೬೭||

ಮೂರ್ಖರ ಮಾತಿರಲಿ. ಸದ್ಯಕ್ಕೆ ನಿರ್ಗುಣೋಪಾಸನೆಯನ್ನು ಹೇಳು
 ತ್ತೇವೆ. ಈ ವಿದ್ಯೆ ಎಂಬ ನಿರ್ಗುಣೋಪಾಸನೆಯು ಎಲ್ಲ ಕಡೆಗೆ ಒಂದೇ
 ರೂಪದ್ದಾದುದರಿಂದ ಎಲ್ಲ ಶಾಖೆಗಳಲ್ಲಿರುವ ಗುಣಗಳನ್ನು ಈ ಉಪಾಸನೆ
 ಯಲ್ಲಿ ಅಳವಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

(•ಸರ್ವ ವೇದಾಂತ ಪ್ರತ್ಯಯಂ ಚೋದನಾದ್ಯವಿಶೇಷಾತ್'
 ಬ್ರ. ಸೂ. ೩-೩-೧.)

—ಈ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ವಿಸ್ತರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಆನಂದಾದೇರ್ವಿಧೇಯಸ್ಯ ಗುಣಸಂಘಸ್ಯ ಸಂಹೃತಿಃ |
 ಆನಂದಾದಯ ಇತ್ಯಸ್ತೀನ್ ಸೂತ್ರೇ ವ್ಯಾಸೇನ ವರ್ಣಿತಾ ||೬೮||

ಆನಂದಾದಿ ವಿಧೇಯ ಎಂದರೆ ವಿಧಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ತಿಳಿದುಬರುವ ಗುಣ
 ಸಮೂಹವನ್ನು ನಿರ್ಗುಣ ಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿ ಗ್ರಹಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು ಎಂದು
 'ಆನಂದಾದಯಃ, ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಸರು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

(‘ಬ್ರಹ್ಮವು ಆನಂದರೂಪವು’ ‘ಬ್ರಹ್ಮವು ವಿಜ್ಞಾನ ಹಾಗೂ ಆನಂದ
 ರೂಪವು, ಅಲ್ಲದೆ ಶುದ್ಧ-ಬುದ್ಧ-ಮುಕ್ತ-ಸತ್ಯ-ನಿರಂಜನ-ವಿಭು-ದ್ವೈತ
 ಶೂನ್ಯ-ಆನಂದ-ಪರ-ಸರ್ವಾಂತರ್ಯಾಮಿ ಏಕರಸ ಇತ್ಯಾದಿ ವಿಧೇಯಗುಣ
 ಗಳು. ಕಾರಣ ಬ್ರಹ್ಮನ ಆನಂದಾದಿ ಎಲ್ಲ ಗುಣಗಳನ್ನು ಎಲ್ಲಶಾಖೆಗಳ ಉಪಾ
 ಸನೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕೆಂಬುದು ವ್ಯಾಸ ಸೂತ್ರದ ತಾತ್ಪರ್ಯವಾಗಿದೆ)

—ಹೀಗೆ ವಿಧೇಯಗುಣಗಳಂತೆ ನಿಷೇಧ್ಯ ಎಂದರೆ ನಿವೇಧವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ
 ತಿಳಿದುಬರುವ ಗುಣಗಳನ್ನೂ ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕೆಂದು ವ್ಯಾಸರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಅಸ್ತೂಲಾದೇರ್ವಿಷೇಧ್ಯಸ್ಯ ಗುಣಸಂಘಸ್ಯ ಸಂಹೃತಿಃ |
 ತಥಾ ವ್ಯಾಸೇನ ಸೂತ್ರೇಽಸ್ತಿನ್ನುಕ್ತಾಃ ಪರಧಿಯಾಂ
 ತ್ವಿತಿ ||೬೯||

ಇದರಂತೆ ವ್ಯಾಸಮಹರ್ಷಿಗಳು 'ಅಕ್ಷರಧಿಯಾಂ ತು, ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಅಸೂಲಾದಿನಿಷೇಧ್ಯ ಗುಣಸಮೂಹದ ಗ್ರಹಣವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

(ಅಸೂಲಾದಿ, ಎಂಬಲ್ಲಿ ಅದಿಶಬ್ದದಿಂದ ಅನಣು-ಅಹ್ಯಸ್ವ-ಅದೃಶ್ಯ-ಅಗ್ರಾಹ್ಯ-ಅಶಬ್ದ-ಅಸ್ಪರ್ಶ-ಅರೂಪ-ಅವ್ಯಯ ಇತ್ಯಾದಿ ಭಿನ್ನವೇದ ಶಾಖೆಗಳಲ್ಲಿಯ ನಿಷೇಧ್ಯ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು. 'ಅಕ್ಷರಧಿಯಾಂ ತುಂ' ೩-೩-೨೩ ಎಂಬ ಮೇಲಿನಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಅಕ್ಷರದೀ ಎಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮ ಸಂಜ್ಞಕ ಧರ್ಮಿಯಲ್ಲಿ ಧೈತವಿಷಯಕವಾದ ವಿಶೇಷವನ್ನು ನಿಷೇಧಮಾಡುವ ಬುದ್ಧಿಯು ಎಲ್ಲಶಾಖೆಗಳ ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸಮಾನವಾಗಿದೆ.)

ನಿರ್ಗುಣಬ್ರಹ್ಮೋಪಾಸನೆಯಲ್ಲಿ ಗುಣಗಳನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವದು ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲ ಯಾಕಂದರೆ ಹಾಗೆ ಮಾಡಿದರೆ ನಿರ್ಗುಣೋಪಾಸನೆ ಎಂಬುದರಲ್ಲಿ ಬಾಧೆಯುಂಟಾಗುವದು ಎಂದರೆ ಸೂತ್ರಕಾರರು ಹೇಳಿದ ಮಾತನ್ನೇ ನಾವು ಹೇಳುತ್ತಿರುವದರಿಂದ ನಮಗೆ ಈ ಪ್ರಶ್ನವಾದುದು ಸರಿಯಲ್ಲವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ.

ನಿರ್ಗುಣಬ್ರಹ್ಮತತ್ತ್ವಸ್ಯ ವಿದ್ಯಾಯಾಂ ಗುಣಸಂಹೃತಿಃ |

ನ ಯುಜ್ಯೇತೇತ್ಯುಪಾಲಂಭೋ ವ್ಯಾಸಂ ಪ್ರತ್ಯೇವ ಮಾಂ

ನ ತು ||೨೦||

ನಿರ್ಗುಣ ಬ್ರಹ್ಮತತ್ತ್ವದ ಉಪಾಸನೆಯಲ್ಲಿ ಗುಣಗಳನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವದು ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲ ಇತ್ಯಾದಿ ದೋಷಗಳನ್ನು ವ್ಯಾಸರಿಗೇ ಅಂಟಿಸಬೇಕು. ನನಗಲ್ಲ.

—ಭಂಗಾರಬಣ್ಣದ ಮೀಸೆ ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದಂತೆ ಇಲ್ಲಿ ಮೂರ್ತಿ ವಿಶಿಷ್ಟಗುಣಗಳನ್ನು ಹೇಳದಿರುವುದರಿಂದ ಇದು ನಿರ್ಗುಣೋಪಾಸನೆಯೇ ಆಗಬಲ್ಲದು ಎಂದರೆ ಅದಕ್ಕೇನೂ ಅಡ್ಡಿ ಇಲ್ಲ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ.

ಹಿರಣ್ಯಶ್ಯಶ್ರು ಸೂರ್ಯಾದಿ ಮೂರ್ತೀನಾಮನುದಾಹೃತೇಃ |

ಅವಿರುದ್ಧಂ ನಿರ್ಗುಣತ್ವಮಿತಿ ಚೇತ್ತ್ವತ್ಯತಾಂ ಸ್ವಯಾ ||೨೧||

ಭಂಗಾರದ ಬಣ್ಣದ ಗಡ್ಡ-ಮೀಸೆ ಇತ್ಯಾದಿ ಲಕ್ಷಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಸೂರ್ಯನ ಮೂರ್ತಿಯನ್ನು ಹೇಳಿದಂತೆ ಇಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖವಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಅನಂದವೇ ಮೊದಲಾದ ರೂಪಗಳು ನಿರ್ಗುಣತ್ವಕ್ಕೇನೂ ವಿರೋಧವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದರೆ ಹಾಗೇಸಂತೋಷಪಡು.

(ಛಾಂದೋಗ್ಯದ ಸಗುಣೋಪಾಸನಲ್ಲಿ ಮೇಲಿನಂತೆ ಸೂರ್ಯನ ವರ್ಣನೆಇದೆ)

—ಇರಲಿ. ಆನಂದಾದಿ ವಿಧೇಯಗುಣಗಳು, ಅಸ್ತೋಲಾದಿ ನಿಷೇಧ್ಯ ಗುಣಗಳು ಇವೆರಡನ್ನೂ ಉಪಾಸ್ಯ ತತ್ವದಲ್ಲಿ ನೇರಿಸುವದು ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲ. ಅಂದ ಮೇಲೆ ಅಂಧ ಗುಣಯುಕ್ತವಾದ ಬ್ರಹ್ಮೋಪಾಸನೆ ಮಾಡುವದು ಹೇಗೆ ?

ಗುಣಾನಾಂ ಲಕ್ಷಕತ್ವೇನ ನ ತತ್ವೇಂತಃ ಪ್ರವೇಶನಮ್ |

ಇತಿ ಚೇದಸ್ತೇವಮೇವ ಬ್ರಹ್ಮತತ್ತ್ವಮುಪಾಸ್ಯತಾಮ್ ||೨೨||

ಆ ಎಲ್ಲ ಗುಣಗಳು ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ವರಿಚಯ ಮಾಡಿಕೊಡತಕ್ಕವುಗಳು. ತತ್ವದಲ್ಲಿ ಅವುಗಳನ್ನು ನೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾಗುವದಿಲ್ಲ ಎಂದರೆ ಹಾಗೇ ಆಗಲಿ. ಬ್ರಹ್ಮತತ್ವದ ಉಪಾಸನೆ ಮಾತ್ರ ನಡೆಯಲಿ.

—ಆ ಉಪಾಸನೆಯ ರೀತಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಆನಂದಾದಿಭಿರಸ್ತೋಲಾದಿಭಿಶ್ಚಾತ್ಮಾತ್ಮ ಲಕ್ಷಿತಃ |

ಅಖಂಡೈಕರಸಃ ಸೋಽಹಮಸ್ಮೀತ್ಯೇವ ಮುಪಾಸತೇ ||೨೩||

ಎಲ್ಲ ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವನು ಅಖಂಡನೂ, ಏಕರಸನೂ ಆದ ಆತ್ಮನು ಆನಂದವೇ ಮೊದಲಾದ ಇದ್ದ ಗುಣಗಳಿಂದ, ಅಸ್ತೋಲವೇ ಮೊದಲಾದ ಇಲ್ಲದ ಗುಣಗಳಿಂದ ಲಕ್ಷಿತನಾಗಿರುವನೋ, ಅವನೇ ನಾನಿರುವೆನೆಂದು ಮುಮುಕ್ಷುಗಳು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುವರು.

ಹೀಗಿರುವಲ್ಲಿ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಉಪಾಸನೆಗಳಲ್ಲಿ ಭೇದವೆಣಿಸುವದೇಕೆ?

ಬೋಧೋವಾಸ್ತೋರ್ವಿಶೇಷಃ ಕ ಇತಿ ಚೇದುಚ್ಯತೇ ಶೃಣು |

ವಸ್ತುತಂತ್ರೋ ಭವೇದ್ಬೋಧಃ ಕರ್ತೃತಂತ್ರ ಮುಪಾಸನಮ್ ||೨೪||

ಬೋಧ ಮತ್ತು ಉಪಾಸನೆಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ಕಡಿಮೆ ಏನು ? ಎಂದರೆ ಹೇಳುವೆನು ಕೇಳು. ಬೋಧವು ವಸ್ತುವಿಗೆ ಅಧೀನವಾದುದು. ಉಪಾಸನೆಯು ಅದನ್ನು ಮಾಡುವವನಿಗೆ ಅಧೀನವಾದುದು.

ಬೋಧ ಮತ್ತು ಉಪಾಸನೆಗಳಲ್ಲಿರುವ ಹೆಚ್ಚುಕಡಿಮೆ ಸಿದ್ಧವಾಗುವದ ಕ್ಯಾಗಿ ಬೋಧಸ್ವರೂಪ-ಕಾರಣ-ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತಾರೆ.

ವಿಚಾರಾಜ್ಞಾ ಯತೇ ಬೋಧೋಽನಿಚ್ಛಾ ಯಂ ಸ
ನಿವರ್ತಯೇತ್ |

ಸ್ವೋಪ್ಪತ್ತಿ ಮಾತ್ರಾತ್ ಸಂಸಾರೇ ದಹತ್ಯಖಿಲ
ಸತ್ಯತಾಮ್ ||೨೫||

ವಿಚಾರದಿಂದ ಬೋಧವು ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ. ಬೇಡವೆಂದರೂ ಅದೇನು ಆಗದೆ ಇರುವದಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಅದು ಹುಟ್ಟಿದಕೂಡಲೇ ಜಗತ್ತೆಲ್ಲ ನಿಜವೆಂಥು ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ ತೋರುವದನ್ನು ಅದು ನಾಶಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ.

ತಾವತಾ ಕೃತಕೃತ್ಯಃ ಸನ್ನಿತ್ಯತ್ಯಪ್ತಿಮುಪಾಗತಃ |
ಜೀವನ್ಮುಕ್ತ ಮನುಪ್ರಾಪ್ಯ ಪ್ರಾರಬ್ಧಕ್ಷಯಮೀಕ್ಷತೇ ||೨೬||

ಆ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಪಡೆದವನು ಅಷ್ಟರಿಂದ ತಾನು ಕೃತಕೃತ್ಯನಾಗಿ ಅಭಯದ ತೃಪ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿ ಜೀವನ್ಮುಕ್ತನಾಗಿ ಪ್ರಾರಬ್ಧಕರ್ಮವೆಂದಿಗೆ ತೀರುವದೋ ಎಂದು ನೀಕ್ಷೆ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ.

—ಇನ್ನು ಉವಾಸನೆಯನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಆಪ್ತೋಪದೇಶಂ ವಿಶ್ವಸ್ಯ ಶ್ರದ್ಧಾ ಲುರವಿಚಾರಯನ್ |
ಚಿಂತಯೇತ್ ಪ್ರತ್ಯಯೈರನ್ಯೈರನಂತರಿತ ವೃತ್ತಿಭಿಃ ||೨೭||

ಉವಾಸನೆಯನ್ನು ಮಾಡುವವನು ಗುರುವಿನ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ನಂಬಿಕೆ ಇಟ್ಟು ಬೇರೆ ವಿಚಾರ ಮಾಡದೇ ಮತ್ತೊಂದನ್ನು ಚಿಂತಿಸದೇ ಉವಾಸ್ಯ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸಬೇಕು.

—ಎಷ್ಟು ದಿನಗಳವರೆಗೆ ?

ಯಾವತ್ ಚಿಂತ್ಯಸ್ವರೂಪತ್ವಾಭಿಮಾನಃ ಸ್ವಸೃಜಾಯತೇ |
ತಾವದ್ವಿಚಿಂತ್ಯ ಪಶ್ಚಾಚ್ಚ ತಥೈವಾಮೃತಿ ಧಾರಯೇತ್ ||೨೮||

ನಾನು ಉವಾಸ್ಯ ಸ್ವರೂಪನೇ ಇರುತ್ತೇನೆ ಎಂಬ ಅಭಿಮಾನ ಮೂಡಬೇಕು. ಅಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ಹೀಗೆ ಚಿಂತಿಸುತ್ತಿದ್ದು ಸಾಯುವವರೆಗೆ ಅದನ್ನು ಮನದಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

—ಉವಾಸಕನಿಗೆ ಉಂಟಾಗುವ ಉವಾಸ್ಯದ ಅಭಿಮಾನವನ್ನು ಉದಾಹರಣೆಯಿಂದ ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಬ್ರಹ್ಮಚಾರೀ ಭಿಕ್ಷವನಾಣೋ ಯುತಃ ಸಂವರ್ಗವಿದ್ಯಯಾ |
ಸಂವರ್ಗರೂಪತಾಂ ಚಿತ್ತೇ ಧಾರಯಿತ್ವಾ ಹ್ಯಭಿಕ್ಷತ ||೨೯||

ಸಂವರ್ಗ ವಿದ್ಯೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ವ್ರಾಣದೇವತೆಯ ಉವಾಸನೆಯನ್ನು ಮಾಡುವ ಒಬ್ಬ ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಯು ಭಿಕ್ಷೆ ಬೇಡುವಾಗ ಮನದಲ್ಲಿ 'ನಾನು ಸಂವರ್ಗರೂಪನಿರುತ್ತೇನೆ' ಎಂಬ ಭಾವನೆಯನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಂಡೇ ಭಿಕ್ಷೆಯನ್ನು ಬೇಡಿದನು.

(ಸಂವರ್ಗವೆಂದರೆ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಹಾಗೂ ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ಒಂದು ಗೂಡಿಸುವದು ಎಂದು ಅರ್ಥ. ಈ ಸಂವರ್ಗ ಗುಣ ವಿಶಿಷ್ಟ ಪ್ರಾಣೋಪಾಸನೆಯನ್ನು ಮಾಡುವ ಒಬ್ಬ ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಯು 'ಅಭಿವ್ರತಾರಿ' ಎಂಬ ರಾಜನ ಮುಂದೆ 'ಮಹಾತ್ಮನಃ ಚತುರೋ ದೇವ ಏಕಃ' ಈ ಮಂತ್ರದಿಂದ 'ಅಪಾನವೇ ಮೊದಲಾದ ನಾಲ್ವರನ್ನು ನುಂಗಿದ ವ್ರಾಣವೇ ನಾನು' ಎಂದು ಮೊದಲಾಗಿ ತನ್ನ ಸಂವರ್ಗರೂಪವನ್ನು ಹೊರವಡಿಸುತ್ತ ಭಿಕ್ಷೆ ಬೇಡಿದನು. ಎಂದು ಛಾಂದೋಗ್ಯದಲ್ಲಿದೆ.)

ಹಿಂದೆ ೭೫ನೇ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಅನಿಚ್ಛೆಯು ಜ್ಞಾನವಾಗುವದನ್ನು ತಡೆಯಲಾರದೆಂಬ ಬೋಧ ಧರ್ಮಕ್ಕಿಂತಲೂ ಉವಾಸನೆಯ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಪುರುಷಸ್ಯೇಚ್ಛಯಾ ಕರ್ತುಮಕರ್ತುಂ ಕರ್ತುಮನ್ಯಥಾ |
ಶಕ್ನೋಪಾಸ್ತಿರತೋ ನಿತ್ಯಂ ಕುರ್ಯಾತ್ ಪ್ರತ್ಯಯ
ಸಂತತಿಮ್ ||೩೦||

ಉವಾಸನೆಯು ಪುರುಷನ ಇಚ್ಛೆಗೆ ಅಧೀನವಾದುದರಿಂದ ಮಾಡುವದಾಗಲೀ, ಮಾಡದಿರುವದಾಗಲೀ, ಅಥವಾ ಬೇಕಾದಂತೆ ಮಾಡುವದಾಗಲೀ ಶಕ್ಯವಿದೆ. ಇದೇನೇ ಆದರೂ ಯಾವಾಗಲೂ ತತ್ವಾನುಸಂಧಾನ ಮಾಡುತ್ತಿರಬೇಕು.

— ಹೀಗೆ ಸತತ ಚಿಂತನೆಯ ಫಲ.

ನೇದಾಧ್ಯಾಯೀ ಹ್ಯಪ್ರಮತ್ತೋಽಧೀತೇ ಸ್ವಪ್ನೋಽಧಿ ನಾಸತಃ |
ಜಪಿತಾ ತು ಜಪತ್ಯೇವ ತಥಾ ಧ್ಯಾತಾಽಪಿ ನಾಸಯೇತ್ ||೩೧||

ಯಾವಾಗಲೂ ದಕ್ಷತೆಯಿಂದ ವೇದಾಧ್ಯಯನ ಮಾಡುವವನು ಬಲವಾದ ವಾಸನೆಯಿಂದ ಸ್ವಸ್ವದಲ್ಲಿಯೂ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡುವನು. ಅಥವಾ ಜಪಿಸುವನು ಜಪಮಾಡುವನು. ಅದರಂತೆ ಧ್ಯಾನ ಮಾಡುವವನು ಕನಸಿನಲ್ಲಿಯೂ ಧ್ಯಾನಿಸಬೇಕು.

—ಕನಸು ಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ಕೂಡ ಧ್ಯಾನದ ಅನುವೃತ್ತಿಯಾಗುವದರ ಕಾರಣ.

ವಿರೋಧಿಪ್ರತ್ಯಯಂ ತ್ಯಕ್ತ್ವಾ ನೈರಂತರೇಣ ಭಾವಯನ್ |
ಲಭತೇ ವಾಸನಾವೇಶಾತ್ ಸ್ವಪ್ನಾದಾವಪಿ ಭಾವನಾಮ್ ||೮೨||

ಧ್ಯಾನಕ್ಕೆ ವಿರೋಧಿಯಾಗುವಂಥ ಚಿಂತನೆಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಬಿಟ್ಟು ಯಾವಾಗಲೂ ಧ್ಯಾನತತ್ಪರನಾಗಿರುವ ಮುಮುಕ್ಷುವು ಭಾವನೆಯ ಉತ್ಕಟತೆಯ ಬಲದಿಂದ ಕನಸಿನಲ್ಲಿಯೂ ಅದನ್ನೇ ಕನವರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವನು.

—ಆದರೆ ಪ್ರಾರಬ್ಧಕರ್ಮಾನುಸಾರವಾಗಿ ದೊರೆಯುವ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಭೋಗಿಸುತ್ತಿರುವವನಿಗೆ ನಿರಂತರ ಧ್ಯಾನದ ಸಿದ್ಧಿಯಾಗುವ ಬಗೆ ಹೇಗೆ ?

ಭುಂಜಾನೋಽಪಿ ನಿಜಾರಬ್ಧಮಾಸ್ಥಾತಿಶಯಶೋನಿಶಮ್ |
ಧ್ಯಾತುಂ ಶಕ್ತೋ ನ ಸಂದೇಹೋ ವಿಷಯವ್ಯಸನೀ
ಯಥಾ ||೮೩||

ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಅತಿಶಯವಾಗಿ ಪ್ರೀತಿಸುವವನಂತೆ, ತನ್ನ ಪ್ರಾರಬ್ಧಕರ್ಮವನ್ನು ಭೋಗಿಸುವವನಿಂದ ಬಲವಾದ ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಯಾವಾಗಲೂ ಮಾಡಲು ಸಾಧ್ಯವೆಂಬಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟೂ ಸಂಶಯವಿಲ್ಲ.

—ಮೇಲಿನ ದೃಷ್ಟಾಂತದ ವಿವರಣೆ.

ಪರವ್ಯಸನೀ ನಾರೀ ವ್ಯಗ್ರಾಪಿ ಗೃಹಕರ್ಮಣಿ |
ತದೇವಾಸ್ವಾದಯತ್ಯಂತಃ ಪರಸಂಗ ರಸಾಯನಮ್ ||೮೪||

ವರಪುರುಷನ ಸವಿಗಂಡ ಹೆಂಗಸು ಮನೆವಾರ್ತೆಯಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದಂತಿದ್ದರೂ, ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಆ ಪರಪುರುಷನ ಸಹವಾಸರೂಪ ರಸಾಯನವನ್ನು ಸವಿಯುತ್ತಿರುವಳು.

—ಹಾಗಿದ್ದರೆ ಅವಳ ಮನೆವಾರ್ತೆ ಕಡದೇ ?

ಪರಸಂಗಂ ಸ್ವಾದಯಂತಾ ಅಪಿ ನೋ ಗೃಹಕರ್ಮತತ್ |

ಕುಂಠೀಭವೇದಪಿ ತ್ವೇತದಾವಾತೇನೈವ ವರ್ತತೇ ||೮೫||

ಹಾಗೆ ಪರಸಂಗದ ಸವಿಯುಣ್ಣುತ್ತಿದ್ದರೂ ಅವಳ ಮನೆವಾರ್ತೆ ಏನೂ ತಡೆದುನಿಲ್ಲುವದಿಲ್ಲ. ಅದು ಹೇಗೆಹೇಗೋ ಸಾಗಿಹೋಗುವದು.

—ಅವಳ ಕಾರ್ಯ ಹೇಗೆಹೇಗೋ ಎಂಬುದರ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ.

ಗೃಹಕೃತ್ಯವ್ಯಸನಿನೀ ಯಥಾ ಸನ್ಮುಕ್ತರೋತಿತತ್ |

ಪರವ್ಯಸನಿನೀ ತದ್ವನ್ಮ ಕರೋತೀವ ಸರ್ವಥಾ ||೮೬||

ಮನೆಯನ್ನು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಹಚ್ಚಿಕೊಂಡವಳು ಮನೆವಾರ್ತೆಯನ್ನು ಹೇಗೆ ಉತ್ತಮವಾಗಿ ಸಾಗಿಸಬಲ್ಲಳೋ, ಹಾಗೆ ವರಪುರುಷರ ವ್ಯಸನ ಹತ್ತಿದವಳು ಎಂದಿಗೂ ಸಾಗಿಸಲಾರಳು.

—ಈ ದೃಷ್ಟಾಂತವನ್ನು ದಾಷ್ಟಾಂತಿಕದಲ್ಲಿ ಜೋಡಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಏವಂ ಧ್ಯಾನೈಕನಿಷ್ಕೋಽಪಿ ಲೇಶಾಲ್ಲೌಕಿಕಮಾರಭೇತ್ |

ತತ್ಪ್ರವಿಷ್ಟವಿರೋಧಿತ್ವಲ್ಲೌಕಿಕಂ ಸನ್ಮುಗಾಚರೇತ್ ||೮೭||

ಇದರಂತೆ ಧ್ಯಾನನಿಷ್ಠ ಪುರುಷನು ಸ್ವಲ್ಪವೇ ಲೌಕಿಕ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡುವನು. ಆದರೆ ಜ್ಞಾನಿಯು ಲೌಕಿಕ ಕರ್ಮವು ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ವಿರೋಧಿ ಯಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಅದನ್ನು ಉತ್ತಮವಾಗಿ ಮಾಡುವನು.

(ಪರಪುರುಷನ ವ್ಯಸನವಂಟಿದ ಸ್ತ್ರೀಯಂತೆ ಧ್ಯಾನನಿಷ್ಠನು ಲೌಕಿಕ ಕರ್ಮ ಮಾಡುವನು).

—ಲೌಕಿಕಕರ್ಮಗಳು ತತ್ಪ್ರಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ವಿರೋಧಿಗಳಲ್ಲವೆಂಬುದು ಹೇಗೆ?

ಮಾಯಾಮಯಃ ಪ್ರಪಂಚೋಽಯಮಾತ್ಮಾ ಚೈತನ್ಯ

ರೂಪಧ್ಯಕ್ |

ಇತಿ ಬೋಧೇ ವಿರೋಧಃ ಕೋ ಲೌಕಿಕ ವ್ಯವಹಾರಿಣಃ||೮೮||

ಈ ಪ್ರಪಂಚವೆಲ್ಲ ಮಾಯಾಮಯವಾದುದು. ಆತ್ಮನು ಚೈತನ್ಯ ರೂಪನು. ಇಷ್ಟು ಬೋಧವಾಗಿರುವಾಗ ಲೌಕಿಕ ವ್ಯವಹಾರ ಮಾಡುವವನಿಗೆ ಅಡ್ಡಿ ಏನು ?

—ಇದನ್ನೇ ಸ್ಪಷ್ಟಗೊಳಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಅಪೇಕ್ಷತೇ ವ್ಯವಹೃತೀನ ಪ್ರಪಂಚಸ್ಯ ವಸ್ತುತಾನಾಂ |

ನಾವ್ಯಾತ್ಮಜಾಡ್ಯಂ ಕಿಂ ತ್ವೇಷಾ ಸಾಧನಾನ್ಯೇನ ಕಾಂಕ್ಷತಿ||೮೯||

ವ್ಯವಹಾರವು ಪ್ರಪಂಚದ ಸತ್ಯತ್ವವನ್ನೇನೂ ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವದಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು ಆತ್ಮನ ಜಡತ್ವವನ್ನೂ ಬಯಸುವದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ವ್ಯವಹಾರವು ಸಾಧನಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಇಚ್ಛಿಸುತ್ತದೆ.

—ಸರಿ. ಹಾಗಾದರೆ ವ್ಯವಹಾರ ಸಾಧನಗಳಾದರೂ ಯಾವವು ?

ಮನೋನಾಕ್ಶಾಯ ತದ್ಬಾಹ್ಯ ಪದಾರ್ಥಾಹಾಃ ಸಾಧನಾನಿ
ತಾನ್ |

ತತ್ತ್ವವಿನ್ನೋಪಮೃದ್ನಾತಿ ವ್ಯವಹಾರೋಽಸ್ಯ ನೋ ಕುತಃ||೯೦||

ಮನ-ಮಾತು-ಶರೀರ ಮತ್ತು ಇವುಗಳ ಹೊರಗಿರುವ ಪದಾರ್ಥಗಳು ಇವೇ ವ್ಯವಹಾರದ ಸಾಧನಗಳು. ತತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿದವನು ಅವುಗಳನ್ನು ನಾಶಗೊಳಿಸುವದಿಲ್ಲ. ಅಂದಮೇಲೆ ಅವನ ವ್ಯವಹಾರವು ಯಾಕೆ ಸಾಗದು ?

—ವಿಷಯಗಳ ನಾಶವಾಗದಿದ್ದರೂ, ಜ್ಞಾನಿಯಾದವನು ಚಿತ್ತವನ್ನು ನಾಶಗೊಳಿಸಬೇಕಾಗುವದಿಲ್ಲ.

ಉಪಮೃದ್ನಾತಿ ಚಿತ್ತಂ ಚೇದ್ಧ್ಯಾತ್ಮಾಸೌ ನ ತು ತತ್ತ್ವವಿತ್ |

ನ ಬುದ್ಧಿಮರ್ದಯನ್ ದೃಷ್ಟೋ ಘಟಿತತ್ವಸ್ಯ ವೇದಿತಾ||೯೧||

ಅವನಿನ್ನೂ ಚಿತ್ತವನ್ನು ಹಿಂಡಿ ಹಿಪ್ಪೆ ಮಾಡುವನೆಂದರೆ ಅವನು ಧ್ಯಾನ ಮಾಡುವವನೇ ಹೊರತು ಜ್ಞಾನಿಯಲ್ಲ. ಯಾಕೆಂದರೆ ಘಟದ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತಿಳಿಯುವವನು ಯಾವನೇ ಇರಲಿ ತನ್ನ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಹಿಂಡಿ ಹಿಪ್ಪೆ ಮಾಡಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು ಹಾಗೆ ಕಂಡುಬರುವದೂ ಇಲ್ಲ.

—ಘಟವು ಸ್ಥೂಲವಾದುದರಿಂದ ಸ್ಪಷ್ಟ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಅದುದರಿಂದ ಅದನ್ನು ನೋಡಬೇಕಾದರೆ ಚಿತ್ತನಿರೋಧ ಮಾಡಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಬ್ರಹ್ಮವು ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿದೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಅದನ್ನರಿಯಬೇಕಾದರೆ ಚಿತ್ತನಿರೋಧದ ಅಪೇಕ್ಷೆ ಇರುತ್ತದೆ.

ಸಕೃತ್ ಪ್ರತ್ಯಯಮಾಶ್ರೇಣ ಘಟಿಶ್ಚೇದ್ ಭಾಸತೇ ಸದಾ |

ಸ್ವಪ್ರಕಾಶೋಽಯಮಾತ್ಮಾ ಕಿಂ ಘಟವಚ್ಚ ನ ಭಾಸತೇ ||೯೨||

ಒಮ್ಮೆ ತಿಳಿದುಬಿಟ್ಟರಾಯಿತು. ಘಟವು ಯಾವಾಗಲೂ ಬೆಳಗುತ್ತಲೇ ಇರುತ್ತದೆ. ಹೀಗಿರಲು ಸ್ವಪ್ರಕಾಶರೂಪನಾದ ಆತ್ಮನು ಘಟದಂತೆ ಅದೇಕೆ ಬೆಳಗಲಾರನು ?

(ಬ್ರಹ್ಮವು ಸ್ವಪ್ರಕಾಶವಿರುವದರಿಂದ ಘಟಕ್ಕಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿದೆ. ಅದರ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಚಿತ್ತನಿರೋಧದ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಎಷ್ಟೂ ಇಲ್ಲ.)

—ಬ್ರಹ್ಮಕ್ಕೆ ಸ್ವಪ್ರಕಾಶತ್ವವಿರುವದು ನಿಜ. ಆದರೆ ಬುದ್ಧಿವೃತ್ತಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಅರಿಯುವಿಕೆಯುಂಟು. ಆ ಬುದ್ಧಿವೃತ್ತಿಯು ಕ್ಷಣಿಕವಾಗಿದೆ. ಆದುದರಿಂದ ಬುದ್ಧಿವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಮೇಲಿಂದಮೇಲೆ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಪಿಸುವ ಅವಶ್ಯಕತೆಯುಂಟು.

ಸ್ವಪ್ರಕಾಶತಯಾ ಕಿಂ ತೇ ತದ್ ಬುದ್ಧಿ ಸ್ತತ್ವವೇದನಮ್ |

ಬುದ್ಧಿಶ್ಚಕ್ಷಣನಾಶ್ಚೇತಿ ಚೋದ್ಯಂ ತುಲ್ಯಂ ಘಟಾದಿಷು ||೯೩||

ಆತ್ಮನು ಸ್ವಪ್ರಕಾಶನೆಂಬಿಟ್ಟರೆ ನಿನಗಾದ ಲಾಭವೇನು ? ಆತ್ಮವಿಷಯಕವಾದ ಬುದ್ಧಿ ಎಂದರೇ ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನವೆನಿಸುವದು. ಬುದ್ಧಿಯು ಮಾತ್ರ ಹುಟ್ಟಿ ಹುಟ್ಟಿ ನಾಶವಾಗುವಂಥದು. ಹೀಗೆಂದು ವ್ರಶ್ನ ಮಾಡುವದಾದರೆ ಘಟಾದಿಗಳ ಅರಿವಿನ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿಯೂ ಈ ಆಕ್ಷೇಪವಿದ್ದೇ ಇರುವದು.

—ಮತ್ತೆ ಆಕ್ಷೇಪ ಹಾಗೂ ಸಮಾಧಾನ.

ಘಟಾದೌ ನಿಶ್ಚಿತೇ ಬುದ್ಧಿರ್ನಶ್ಯತ್ಯೇವ ಯದಾ ಘಟಃ |

ಇಷ್ಟೋ ನೇತುಂ ತದಾ ಶಕ್ಯ ಇತಿ ಚೇತ್ ಸಮನಾತ್ಮನಿ ||೯೪||

ಘಟ ಮೊದಲಾದವನ್ನು ಅರಿತುಕೊಂಡಿದ್ದರೂ ಮುಂದೆ ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿಯೇ ಆ ತಿಳಿವಳಿಕೆ ನಾಶವಾಗುವದು. ಹಾಗೆಂದು ಘಟಾದಿಗಳ ಜ್ಞಾನವು ಕ್ಷಣಿಕವೆನ್ನಬಹುದು. ಆದರೆ ಒಂದುಸಾರೆ ಅರಿತುಕೊಂಡ ಘಟದ ವ್ಯವಹಾರವನ್ನು ಬೇಕೆನಿಸಿದಾಗ ಎಂದರೆ ಘಟ ತರುವದನ್ನು, ಒಯ್ಯುವದನ್ನು ಮಾಡಲು ಶಕ್ಯವಿದೆ ಎಂದು ಹೇಳುವೆಯಾದರೆ ಆತ್ಮವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೂ ಈ ವ್ಯವಹಾರವು ಸಮಾನವಾಗಿದೆ. ಎಂದರೆ ಒಮ್ಮೆ ಆತ್ಮನನ್ನರಿತುಕೊಂಡಮೇಲೆ ಬೇಕೆನಿಸಿದಾಗ ತಾನು ಅರಿತ ಆತ್ಮ ಪ್ರಕಾರವನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು.

—‘ಆತ್ಮನಿಸಮಮ್’ ಎಂಬುದರ ವಿವರಣೆ.

ನಿಶ್ಚಿತ ಸಕೃದಾತ್ಮಾನಂ ಯದಾಪೇಕ್ಷಾ ತದೈವ ತಮ್ |

ವಕ್ತುಂ ಮಂತುಂ ತಥಾಧ್ಯಾತುಂ ಶಕ್ನೋತ್ಯೇವ ಹಿ

ತತ್ತ್ವವಿತ್ ||೯೫||

ಒಮ್ಮೆ ಆತ್ಮನನ್ನು ಅರಿತುಕೊಂಡು ಬೇಕೆನಿಸಿದಾಗ ಅವನ ವಿಷಯ ಮಾತಾಡುವದಕ್ಕೆ, ಮನನ ಮಾಡುವದಕ್ಕೆ ಅದರಂತೆ ಧ್ಯಾನ ಮಾಡುವದಕ್ಕೆ ಜ್ಞಾನಿಯು ಸಮರ್ಥನಿರುವನು.

—ಉಪಾಸಕನಂತೆ ಜ್ಞಾನಿಯಾದರೂ ಆತ್ಮಾನುಸಂಧಾನ ಮಾಡುತ್ತಿರುವದರಿಂದ ಜಗತ್ತನ್ನು ಮರೆಯುತ್ತಾನೆ.

ಉಪಾಸಕ ಇವಧ್ಯಾಯನ್‌ಲೌಕಿಕಂ ವಿಸ್ಮರೇದ್ಯದಿ |

ವಿಸ್ಮರತ್ಯೇವ ಸಾಧ್ಯಾನಾದ್ವಿಸ್ಮೃತಿನಃ ತು ವೇದನಾತ್ ||೯೬||

ಉಪಾಸಕನಂತೆಯೇ ಧ್ಯಾನಿಸುವ ಜ್ಞಾನಿಕೂಡ ಜಗತ್ತನ್ನು ಮರೆಯುವನೆಂದರೆ ಅವಶ್ಯ ಮರೆಯಲಿ. ಅವನ ಆ ಮರೆಯುವಿಕೆಯು ಧ್ಯಾನದಿಂದ ಆದುದೇ ಹೊರತೂ ಜ್ಞಾನದಿಂದಾದುದಲ್ಲ.

—ಜ್ಞಾನಿಯಾದರೂ ಮುಕ್ತಿಯು ಸಿದ್ಧಿಸುವದಕ್ಕೆ ಬ್ರಹ್ಮನ ಧ್ಯಾನ ಮಾಡಬೇಕು.

ಧ್ಯಾನಂ ತ್ವೈಚ್ಛಿಕನೇತಸ್ಯ ವೇದನಾನ್ಮುಕ್ತಿ ಸಿದ್ಧಿತಃ |

ಜ್ಞಾನಾದೇವತು ಕೈವಲ್ಯಮಿತಿ ಶಾಸ್ತ್ರೇಷು

ಡಿಂಡಿಮಃ ||೯೭||

ಜ್ಞಾನ ಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ ಮುಕ್ತಿಯು ಸಿದ್ಧಿಸುತ್ತಿರುವಾಗ ಅವನಿಗೆ ಧ್ಯಾನದ ಅಗತ್ಯವಿಲ್ಲ. ಇಚ್ಛೆಯಾದರೆ ಮಾಡಬಹುದು. ಯಾಕೆಂದರೆ ಜ್ಞಾನದಿಂದಲೇ ಕೈವಲ್ಯ (ಮೋಕ್ಷ) ವೆಂದು ಶಾಸ್ತ್ರಗಳು ಘೋಷಿಸುತ್ತವೆ.

—ಹೀಗೆಂದುಬಿಟ್ಟರೆ ಜ್ಞಾನಿಯು ಹೊರಗಿನ ವ್ಯವಹಾರದಲ್ಲಿಯೇ ತೊಡಗುವನೆಂದಂತಾಯಿತಲ್ಲ.

ತತ್ತ್ವವಿದ್ಯದಿ ನ ಧ್ಯಾಯೇತ್ ಪ್ರವರ್ತೇತ ತದಾ ಬಹಿಃ |

ಪ್ರವರ್ತತಾಂ ಸುಖೇನಾಯಂ ಕೋ ಬಾಘೋಽಸ್ಯ

ಪ್ರವರ್ತನೇ ||೯೮||

ಜ್ಞಾನಿಯಾದವನು ಧ್ಯಾನ ಮಾಡುವದನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ಅವನು ಹೊರಗಿನ ವ್ಯವಹಾರದಲ್ಲಿ ತೊಡಗುವನು ಎಂದರೆ ಅವನು ಬೇಕಾದಂತೆ ತೊಡಗಲಿ. ಅದರಿಂದ ಅವನಿಗಾಗುವ ಹಾನಿ ಏನು ?

—ಹೀಗೆನ್ನುವದು ಅತಿಪ್ರಸಂಗ ಎಂದರೆ ಮೇರೆ ಮೀರಿದ ಮಾತು.

ಅತಿಪ್ರಸಂಗ ಇತಿ ಚೇತ್ ಪ್ರಸಂಗಂ ತಾವದೀರಯ |

ಪ್ರಸಂಗೋ ವಿಧಿಶಾಸ್ತ್ರಂ ಚೇನ್ನ ತತ್ತ್ವವಿದಂ ಪ್ರತಿ ||೯೯||

ಅತಿಪ್ರಸಂಗವಾಗುವದನ್ನುವೆಯಾದರೆ ಪ್ರಸಂಗವು ಯಾವುದು ? ಅದನ್ನಾದರೂ ಹೇಳು. ಹೀಗೆ ಮಾಡಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಮಾಡಬಾರದು. ಎಂದು ವಿಧಿಸುವ ಶಾಸ್ತ್ರವು ಎಂದರೆ ವಿಧಿಶಾಸ್ತ್ರವು ಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೋಸ್ಕರವಲ್ಲ.

—ಅದು ಹೇಗೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ವರ್ಣಾಶ್ರಮವಯೋವಸ್ಥಾ ಭಿಮಾನೋ ಯಸ್ಯ ವಿದ್ಯತೇ |

ತಸ್ಯೈವಚ ನಿಷೇಧಾಶ್ಚ ವಿಧಯಃ ಸಕಲಾ ಅಸಿ ||೧೦೦||

ಯಾರಿಗೆ ತನ್ನ ವರ್ಣ-ಆಶ್ರಮ-ವಯಸ್ಸು-ನಾನು ಯೋಗ್ಯನು ಎಂದು ಮೊದಲಾಗಿ ಅಭಿಮಾನಗಳಿರುವವೋ ಅವನಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಎಲ್ಲ ನಿಷೇಧ ಕಾಗೂ ವಿಧಿಗಳುಂಟು.

—ಅದರೇನು ? ಜ್ಞಾನಿಯು ಕೂಡ ದೇಹವುಳ್ಳವನೇ. ಆದುದರಿಂದ ಅವನಿಗೆ ಕೂಡ ವರ್ಣಾಶ್ರಮಾದಿಗಳ ಅಭಿಮಾನವಿದ್ದೇ ಇರುತ್ತದೆ. ಎಂದರೆ-

ವರ್ಣಾಶ್ರಮಾದಯೋ ದೇಹೇ ಮಾಯಯಾ ಪರಿಕಲ್ಪಿತಾಃ |

ನಾತ್ಮನೋ ಬೋಧರೂಪಸ್ಯೇತ್ಯೇವಂ ತಸ್ಯ ವಿನಿಶ್ಚಯಃ||೧೦೧||

ವರ್ಣ-ಆಶ್ರಮ ಮೊದಲಾದವುಗಳು ಮಾಯೆಯಿಂದ ದೇಹಕ್ಕೆ ಕಲ್ಪಿತವಾದವುಗಳು. ಜ್ಞಾನರೂಪನೆನಿಸುವ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಅವುಗಳ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಅವನ ದೃಢನಿಶ್ಚಯವಿರುತ್ತದೆ.

ನಿಶ್ಚಯವೇನಾದರೂ ಇರಲಿ. ಶಾಸ್ತ್ರವು ಅವನಕರ್ತವ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುವದಲ್ಲ.

ಸಮಾಧಿಮಥ ಕರ್ಮಾಣಿ ಮಾಕರೋತು ಕರೋತು ನಾ |

ಹೃದಯೇನಾಸ್ತಸರ್ವಾಸ್ಥೋ ಮುಕ್ತ ಏವೋತ್ತ-

ಮಾಶಯಃ ||೧೦೨||

ಯಾವನು ಎಲ್ಲ ವಿಷಯಗಳಮೇಲಿನ ಪ್ರೀತಿಯನ್ನು ತೊಡೆದು ಹಾಕಿರುವನೋ, ಅದರಿಂದ ಯಾವನ ಜ್ಞಾನವು ನಿಚ್ಚಳವಾಗಿರುವದೋ, ಅವನು ಮುಕ್ತನೇ ಸರಿ. ಅದುದರಿಂದ ಅವನು ಬೇಕಾದರೆ ಸಮಾಧಿಯನ್ನು ಮಾಡಲಿ. ಬೇಕಾದರೆ ಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡಲಿ ಅಥವಾ ಬಿಡಲಿ.

—ಜ್ಞಾನಿಗೆ ಕರ್ತವ್ಯ ಕರ್ಮಗಳಿಲ್ಲವೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಮತ್ತೊಂದು ವಚನ.

ನೈಷ್ಠ್ಯಮೈತ್ರೇಣ ನ ತಸ್ಯಾರ್ಥಸ್ತಸ್ಯಾರ್ಥೋಽಸ್ತಿ ನ ಕರ್ಮಭಿಃ |
ನ ಸಮಾಧಾನ ಜವ್ಯಾಭ್ಯಾಂ ಯಸ್ಯ ನಿರ್ವಾಸನಂ—

ಮನಃ ||೧೦೩||

ಯಾವನ ಮನಸ್ಸಿನ ವಾಸನೆಗಳೆಲ್ಲ ಅಳಿದಿರುವವೋ ಅವನಿಗೆ ಕರ್ಮ ಬಿಡುವಿಕೆಯಿಂದಾಗಲೀ, ಸನ್ಯಾಸದಿಂದಾಗಲೀ ಯಾವುದೇ ಲಾಭವಿಲ್ಲ. ಅದರಂತೆ ಕರ್ಮಗಳಿಂದಲೂ ಆಗಬೇಕಾದುದಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು ಸಮಾಧಿ-ಜಪಗಳಿಂದಲೂ ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲ.

—ವಾಸನೆಗಳನ್ನು ನಾಶಗೊಳಿಸಲಿಕ್ಕಾದರೂ ಧ್ಯಾನ ಮಾಡಬೇಕಲ್ಲ.

ಅತ್ಮಾಸಂಗಸ್ತತೋಽನ್ಯತ್ ಸ್ಯಾದಿಂದ್ರಜಾಲಂ ಹಿ

ಮಾಯಿಕಮ್ |

ಇತ್ಯಚಂಚಲ ನಿರ್ಣೇತೇ ಕುತೋ ಮನಸಿ ವಾಸನಾ ||೧೦೪||

ಅತ್ಮನು ಯಾವುದನ್ನೂ ಹಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳುವವನಲ್ಲ. ಅವನಿಂದ ಬೇರೆ ಯಾದುದೆಲ್ಲ ಮಾಯಿಕವಾದ ಇಂದ್ರಜಾಲವಾಗಿದೆ ಎಂದು ಗಟ್ಟಿಯಾದ ತಿಳಿವಳಿಕೆ ಇರುವಾಗ ವಾಸನೆಗಳು ಯಾವಕಡೆಯಿಂದ ಹುಟ್ಟಬಲ್ಲವು ?

ಏವಂ ನಾಸ್ತಿ ಪ್ರಸಂಗೋಽಪಿ ಕುತೋಽಸ್ಯಾತಿಪ್ರಸಂಜನಮ್ |

ಪ್ರಸಂಗೋ ಯಸ್ಯ ತಸ್ಯೈವ ಶಂಕ್ಯೇತಾತಿ ಪ್ರಸಂಜ—

ನಮ್ ||೧೦೫||

ಹೀಗೆ ತತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿದವನಿಗೆ ಮೇರೆ ಎಂಬುದೇ ಇಲ್ಲ ಎಂದಮೇಲೆ ಮೇರೆ ಮೀರುವದೆಲ್ಲಿ ? ಯಾವನಿಗೆ ಮೇರೆ ಎಂಬುದುಂಟೋ, ಅವನಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಮೇರೆ ಮೀರುವ ದೋಷ.

—ಹೀಗೆ ಯಾತರಮೇಲಿಂದ ನೀವು ಹೇಳುವದು ?

ವಿಧ್ಯಭಾವಾನ್ಮ ಬಾಲಸ್ಯ ದೃಶ್ಯತೇತಿ ಪ್ರಸಂಜನಮ್ |
ಸ್ಯಾತ್ಕುತೋಽತಿ ಪ್ರಸಂಗೋಽಸ್ಯ ವಿಧ್ಯಭಾವೇ ಸಮೇ
ಸತಿ ||೧೦೬||

ವಿಧಿ ಎಂಬುದೇ ಇಲ್ಲದ ಬಾಲಕನಿಗೆ ಅತಿ ಪ್ರಸಂಗವೂ ಇರುವದಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ವಿಧಿಯ ಅಭಾವವು ಸಮಾನವಿರುವಾಗ ತತ್ವಜ್ಞಾನಿಗಾದರೂ ಅತಿ ಪ್ರಸಂಗದೋಷವು ಹೇಗೆ ಬರುವದು ?

—ಬಾಲಕನಿಗೆ ವಿಧಿ ಎಂಬುದಿಲ್ಲವೆಂಬುದರ ಕಾರಣವು ಅವನು ತಿಳಿದ ಏಕೆ ಇಲ್ಲದವನೆಂಬುದು. ಹಾಗೆ ವಿದ್ವಾಂಸನಿಗೆ ವಿಧಿ ಎಂಬುದಿಲ್ಲವೆನ್ನಲು ಕಾರಣವಿಲ್ಲ.

ನ ಕಿಂಚಿದ್ವೇತ್ತಿ ಬಾಲಶ್ಲೇಷರ್ತಸರ್ವಂ ವೇತ್ಯೇವ ತತ್ಪ್ರವಿತ್ |
ಅಲ್ಪಜ್ಞಸ್ಯೈವ ವಿಧಯಃ ಸರ್ವೇ ಸ್ತುರ್ನಾನ್ಯಯೋ-
ದ್ವಯೋಃ ||೧೦೭||

ಬಾಲಕನು ಯಾವುದನ್ನೂ ತಿಳಿಯುವದಿಲ್ಲ. ಎಂದರೆ ಜ್ಞಾನಿಯು ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ತಿಳಿಯುತ್ತಾನೆ. ಆರ್ಥಾತ್ ಎಲ್ಲ ವಿಧಿ-ನಿಷೇಧಗಳು ಅಲ್ಪ ಜ್ಞಾನಿಗೋಸ್ಕರ ಇರುತ್ತವೆ. ಉಳಿದ ಇಬ್ಬರ ಸಲುವಾಗಿ ಇರುವದಿಲ್ಲ.

—ವ್ಯಾಸಾದಿಕರಂತೆ ಶಾಪ ಕೊಡುವ-ವರಕೊಡುವ ಶಕ್ತಿ ಇದ್ದವರು ಮಾತ್ರ ಜ್ಞಾನಿಗಳು. ಉಳಿದವರಲ್ಲ ಎಂದರೆ.

ಶಾಪಾನುಗ್ರಹಸಾಮರ್ಥ್ಯಂ ಯಸ್ಯಾಸೌ ತತ್ಪ್ರವಿದ್ಯದಿ |
ತನ್ನ ಶಾಪಾದಿಸಾಮರ್ಥ್ಯಂ ಫಲಂ ಸ್ಯಾತ್ತಪಸೋ ಯತಃ ||೧೦೮||

ಯಾರಿಗೆ ಶಾಪಕೊಡುವ-ಹಾಗೂ ವರ ಕೊಡುವ ಶಕ್ತಿಯುಂಟೋ ಅವರು ಮಾತ್ರ ಜ್ಞಾನಿಗಳು ಎನ್ನುವದಾದರೆ ಅದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಯಾಕೆಂದರೆ ಶಾಪಾದಿಸಾಮರ್ಥ್ಯಗಳು ತಪಸ್ಸಿನ ಫಲಗಳಾಗಿರುವವು.

—ಆ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಕ್ಕೂ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೂ ಯಾವುದೇ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲ.

ವ್ಯಾಸಾದೇರಪಿ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಂ ದೃಶ್ಯತೇ ತಪಸೋ ಬಲಾತ್ |
ಶಾಪಾದಿಕಾರಣಾದನ್ಯ ತ್ವಪೋಃ ಜ್ಞಾನಸ್ಯ

ಕಾರಣಮ್ ||೧೦೯||

ತಪಸ್ಸಿನಬಲದಿಂದ ವ್ಯಾಸರೇ ಮೊದಲಾದವರಿಗೆ ಆ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿರುವದು ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಇಂಥ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಪಡೆಯುವ ತಪಸ್ಸು ಬೇರೆ. ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುವ ತಪಸ್ಸುಬೇರೆ.

— ಹೀಗನ್ನುವದಾದರೆ ವ್ಯಾಸಾದಿಕರಲ್ಲಿ ಎರಡೂ ಶಕ್ತಿಗಳಿದ್ದು ಹೇಗೆ?

ದ್ವಯಂ ಯಸ್ಯಾಸ್ತಿ ತಸ್ಯೈವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಜ್ಞಾನಯೋರ್ದ್ವನಿಃ |
ಏಕೈಕಂ ತು ತತಃ ಕುರ್ವನ್ಮೈಕೈಕಂ ಲಭತೇ

ಫಲಮ್ ||೧೦೦||

ಯಾರು ಎರಡೂ ಬಗೆಯ ತಪಸ್ಸುಗಳನ್ನಾಚರಿಸಿರುವರೋ ಅವರಿಗೆ ಶಾಪಾನುಗ್ರಹ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಹಾಗೂ ಜ್ಞಾನ ಎಂಬ ಎರಡೂ ಫಲಗಳು ದೊರಕುವವು. ಆದರೆ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದೊಂದೇ ತಪಸ್ಸನ್ನು ಮಾಡುವವರಿಗೆ ಒಂದೊಂದೇ ಫಲವು ದೊರೆಯುವುದು.

—ಯಾವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವೂ ಇಲ್ಲದ ಜ್ಞಾನಿಯು, ವಿಧಿ-ನಿಷೇಧಗಳನ್ನೂ ಬಿಟ್ಟರೆ ವಿಹಿತವಾದ ಅನುಷ್ಠಾನ ಮಾಡುವವರ ನಂದಿಗೆ ಗುರಿಯಾಗುತ್ತಾನೆ.

ಸಾಮರ್ಥ್ಯಹೀನೋ ನಿಂದ್ಯಶ್ಚೇದ್ಯತಿಭಿರ್ವಿಧಿವರ್ಜಿತಃ |

ನಿಂದ್ಯತೇ ಯತಯೋಃಶ್ಯನ್ಯೈರನಿಶಂ ಭೋಗ-

ಲಾಪಟ್ಟೈಃ ||೧೦೧||

ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಹೀನನಾಗಿದ್ದು ವಿಹಿತಾನುಷ್ಠಾನ ಮಾಡುವವನು, ವಿಹಿತವಾದ ಆಚರಣೆ ಮಾಡುವವರ ನಂದಿಗೆ ಗುರಿಯಾಗುತ್ತಾನೆ ಎಂದರೆ ಶಾಸ್ತ್ರನಿಯಮಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಒದ್ದಾಡುವವರನ್ನು ವಿಷಯಲಂಪಟರಾದವರು ಸಾಕಷ್ಟು ನಿಂದಿಸುತ್ತಾರೆ. (ನಿಂದಿಯಾರಿಗೂ ತಪ್ಪಿಲ್ಲ)

—ಯತಿಗಳು ಕೂಡ ಭೋಗಕ್ಕಾಗಿ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸುವರು ಎಂದರೆ ಹಾಗೆ ಮಾಡುವದರಿಂದ ಅವರ ಯತಿಧರ್ಮ ನಾಶ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಭಿಕ್ಷಾವಸ್ತ್ರಾದಿ ರಕ್ಷೇಯುರ್ಯದೈತೇ ಭೋಗತುಷ್ಠಯೇ |

ಅಹೋ ಯತಿತ್ವಮೇತೇಷಾಂ ನೈರಾಗ್ಯಭರ-

ಮಂಥರಮ್ ||೧೦೨||

ಒಂದು ವೇಳೆ ಯತಿಗಳು ಭೋಗದಿಂದ ತೃಪ್ತಿಯನ್ನು ಪಡೆಯಬೇಕೆಂದು ಭಿಕ್ಷೆ-ವಸ್ತ್ರ ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ಕಾಯ್ದುಕೊಳ್ಳುವುದಾದರೆ ಏನು ಹೇಳೋಣ? ವೈರಾಗ್ಯದ ಭಾರದಿಂದ ಜಡವಾದ ಅವರ ಆಶ್ರಮ ಧರ್ಮವು ಧನ್ಯವೆಂದೇ ಹೇಳಬೇಕು.

—ವಿಷಯಾಸಕ್ತರು ಮಾಡುವ ನಿಂದೆಯಿಂದ ವಿಹಿತಾಚರಣೆ ಮಾಡುವವರಿಗೇನು ಹಾನಿ ಎನ್ನುವುದಾದರೆ ಕರ್ಮಾನುಷ್ಠಾನದಲ್ಲಿ ತತ್ಪರರಾದ ದೇಹಾಭಿಮಾನಿಗಳು ಮಾಡುವ ನಿಂದೆಯಿಂದ ತತ್ತ್ವವೇತ್ತರಿಗೂ ಹಾನಿಯಿಲ್ಲ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ.

ವರ್ಣಾಶ್ರಮವರಾಗ್ಯೂಢಾ ನಿಂದಂತ್ವಿತ್ಯುಚ್ಚ್ಯತೇ ಯದಿ |

ದೇಹಾತ್ಮತಯೋ ಬುದ್ಧಂ ನಿಂದಂತಾಶ್ರಮ-

ಮಾನಿನಃ ||೧೧೩||

ಮೂಢರು ವರ್ಣಾಶ್ರಮಾದಿಗಳಿಗನುಸಾರ ನಡೆಯುವವರನ್ನು ನಿಂದಿಸಲಿ ಎಂದು ಒಪ್ಪುವುದಾದರೆ ಆಶ್ರಮಾದಿಗಳ ಅಭಿಮಾನವಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ದೇಹವೇನಾನೆಂದು ತಿಳಿಯುವ ಅಜ್ಞರು ಜ್ಞಾನಿಯನ್ನು ನಿಂದಿಸಲಿ (ಎಂದು ನಾವು ಹೇಳುವೆವು)

—ಇನ್ನು ಸದ್ಯದ ವಿಷಯದತ್ತ.

ತದಿತ್ಥ ತತ್ತ್ವವಿಜ್ಞಾನೇ ಸಾಧನಾನುಪಮರ್ದನಾತ್ |

ಜ್ಞಾನಿನಾಽಽಚರಿತುಂ ಶಕ್ಯಂ ಸಮ್ಯಗ್ರಾಜ್ಯಾದಿ

ಲೌಕಿಕಮ್ ||೧೧೪||

ಹೀಗೆ ತತ್ತ್ವ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವಾಗುತ್ತಿರಲು, ಕರ್ಮಸಾಧನೆಗಳೆನಿಸಿದ ದೇಹ ಇಂದ್ರಿಯ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ನಾಶವೇನೂ ಆಗುವದಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಜ್ಞಾನಿಗೆ ರಾಜ್ಯಕಾರಭಾರ-ಇತರ ಲೌಕಿಕ ವ್ಯವಹಾರಗಳನ್ನು ಉತ್ತಮ ರೀತಿಯಿಂದ ಮಾಡಲು ಶಕ್ಯವಿದೆ.

—ಪ್ರಪಂಚವನ್ನು ಸುಳ್ಳೆಂದು ಬಗೆದಿರುವ ಜ್ಞಾನಿಗೆ ಯಾವದೇ ವಿಷಯದ ಇಚ್ಛೆಯಾಗುವದಿಲ್ಲ ಎಂದರೆ, 'ಅವನ ಕರ್ಮದಂತೆ ಅವನು ನಡೆಯಲು ಬಿಡು' ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ.

ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಬುದ್ಧ್ಯಾ ತತ್ರೇಚ್ಛಾ ನಾಸ್ತಿ ಚೇತ್ತರ್ಹಿಮಾಸ-

ಸ್ತುತತ್ |

ಧ್ಯಾಯನ್ವಾಥ ವ್ಯವಹರನ್ ಯಥಾಸ್ವರಬ್ಧಂ

ವಸತ್ವಯಮ್ ||೧೧೫||

ಸುಳ್ಳಾದುದೆಂಬ ಬುದ್ಧಿ ಇರುವದರಿಂದ ಪ್ರಪಂಚ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಇಚ್ಛೆಯೇ ಇರುವದಿಲ್ಲವೆಂದರೆ ಇಲ್ಲದೇ ಹೋಗಲಿ. ಅವನು ತನ್ನ ವ್ರಾಛಿ ಕರ್ಮದಂತೆ ಧ್ಯಾನವನ್ನಾದರೂ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿರಲಿ. ಅಥವಾ ವ್ಯವಹಾರ ವನ್ನಾದರೂ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿರಲಿ.

ಉಪಾಸಕಸ್ತು ಸತತಂ ಧ್ಯಾಯನ್ನೇವ ವಸೇದ್ಯತಃ |

ಧ್ಯಾನೇನೈವ ಕೃತಂ ತಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವಂ ವಿಷ್ಣುತಾದಿವತ್ ||೧೧೬||

ಉಪಾಸಕನು ಮಾತ್ರೆಯಾವಾಗಲೂ ಧ್ಯಾನ ಮಾಡುತ್ತಲೇ ಇರಬೇಕು. ಯಾಕೆಂದರೆ ವಿಷ್ಣುತ್ವ ಮೊದಲಾದವುಗಳಂತೆ ಅವನ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವವು ಧ್ಯಾನ ದಿಂದಲೇ ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವದು.

(ಉಪಾಸಕನ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವವು ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾದುದಲ್ಲ. ನಿತ್ಯ ಉಪಾಸನೆಮಾಡಿ ವಿಷ್ಣುತ್ವ-ಶಿವತ್ವಗಳನ್ನು ಮೈಗೂಡಿಸಿಕೊಂಡಂತೆಯೇ ಅವನ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವ)

—ಹಾಗಾದರೆ ಧ್ಯಾನದಿಂದ ಸಂವಾದಿಸಿದ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವಕ್ಕೆ ಪಾರಮಾರ್ಥಿಕ ಕೃತ್ವವು ಇಲ್ಲವೇ? ಉತ್ತರ:- ಇಲ್ಲ. ಧ್ಯಾನದಿಂದ ಪಡೆದವಸ್ತುವು ಧ್ಯಾನವನ್ನು ಬಿಟ್ಟಿಂತರ ಅಳಿದು ಹೋಗುವುದು.

ಧ್ಯಾನೋಪಾಧಾನಕಂ ಯತ್ತದ್ಧ್ಯಾನಾಭಾವೇ ವಿಲೀಯತೇ|

ವಾಸ್ತವೀ ಬ್ರಹ್ಮತಾನ್ಯೈವ ಜ್ಞಾನಾಭಾವೇ ವಿಲೀಯತೇ ||೧೧೭||

ಧ್ಯಾನದಿಂದ ಮೈಗೂಡಿದ್ದು ಧ್ಯಾನವಿಲ್ಲದಂತಾದ ಕೂಡಲೇ ನಾಶ ವಾಗುವದು. ವಿಚಾರ ಪೂರ್ವಕವಾದ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾದ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವವು ನೆನಪುಕೊಡುವ ವಿಚಾರವು ನಿಂತರೂ ನಾಶವಾಗುವದಿಲ್ಲ.

—ಬ್ರಹ್ಮತ್ವವು ಸಹಜ ಸಿದ್ಧವಾದುದು. ವಿಚಾರದಿಂದ ಅದೇನೂ ಹೊಸದಾಗಿ ಹುಟ್ಟಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ.

ತತೋಽಭಿಜ್ಞಾಪಕಂ ಜ್ಞಾನಂ ನ ನಿತ್ಯಂ ಜನಯತ್ಯದಃ |

ಜ್ಞಾಪಕಾಭಾವ ಮಾತ್ರೇಣ ನ ಹಿ ಸತ್ಯಂ ವಿಲೇಯತೇ ||೧೧೮||

ಬ್ರಹ್ಮತ್ವವು ನಿತ್ಯವಾದುದರಿಂದ ಜ್ಞಾನವು ಅದನ್ನು ನೆನಸಿಗೆ ತಂದು ಕೊಡುವದೇ ಹೊರತು ಅದನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಯಾವುದು ಸತ್ಯವಾಗಿರುವದೋ ಅದು ಅದನ್ನು ನೆನಸಿಗೆ ತಂದುಕೊಡುವ ಪ್ರಮಾಣವು ಇಲ್ಲವಾದ ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಇಲ್ಲದಂತಾಗುವದಿಲ್ಲ.

—ಜ್ಞಾನಿಯಂತೆ ಉಪಾಸಕನ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವವೂ ಸತ್ಯವಾಗಿದೆ. ಎಂದರೆ

ಅಸ್ತೇವೋಪಾಸಕಸ್ಯಾಪಿ ವಾಸ್ತವೀ ಬ್ರಹ್ಮತೇತಿ ಚೇತ್ |

ಸಾಮರಾಣಾಂ ತಿರಶ್ಚಾಂಚ ವಾಸ್ತವೀ ಬ್ರಹ್ಮತಾ ನ ಕಿಮ್ ||೧೧೯||

ಉಪಾಸಕನ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವವೂ ಸತ್ಯವಾದುದು ಎಂದರೆ ಮೂಢರಿಗೆ-ಮೂಕ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೆ ಆ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವವಿಲ್ಲವೇನು?

—ಮೂಢರು ಮೊದಲಾದವರಿಗೆ ಆ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವದ ಅರಿವಾಗದಿರುವದರಿಂದ ಅದರ ಉಪಯೋಗವಿಲ್ಲ.

ಅಜ್ಞಾನಾದಪುನುರ್ಭತ್ಸಮುಭಯತ್ರಾಪಿ ತತ್ಸಮಮ್ |

ಉಪವಾಸಾದ್ಯಥಾ ಭಿಕ್ಷಾ ವರಂ ಧ್ಯಾನಂ ತಥಾನ್ಯತಃ ||೧೨೦||

ಆತ್ಮತತ್ವದ ಅರಿವಿಲ್ಲದಿರುವದರಿಂದ ಸಹಜ ಸಿದ್ಧ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವವು ಪುನು ಪಾರ್ಥವೆನಿಸುವದಿಲ್ಲ. ಹೀಗಾಗಿ ಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಬಂಧವು ಉಪಾಸಕ-ಮೂಢ-ಮೂಕಪ್ರಾಣಿಗಳು ಇವೆಲ್ಲಕಡೆಗೆ ಸಮಾನವಾಗಿದೆ. ಉಪವಾಸಕ್ಕಿಂತ ತಿರುದುಣ್ಣವದು ಮೇಲೆಂದಂತೆ ಇತರ ಸಾಧನಗಳಿಗಿಂತ ಧ್ಯಾನವು ಮೇಲು.

—ಇತರ ಸಾಧನಗಳಿಗಿಂತ ಧ್ಯಾನದ ಮೇಲ್ತೆಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಸಾಮರಾಣಾಂ ವ್ಯವಹೃತೇರ್ವರಂ ಕರ್ಮಾದ್ಯನುಷ್ಠಿತಿಃ |

ತತೋಽಪಿ ಸಗುಣೋಪಾಸ್ತಿನಿರ್ಗುಣೋಪಾಸನಾ ತತಃ ||೧೨೧||

ಮೂಢರ ಪಶುಪ್ರಾಯವಾದ ನಡತೆಗಳಿಗಿಂತ ಕರ್ಮಾದಿ ಉಪಾಯಗಳನ್ನು ಮಾಡುವದು ಮೇಲು. ಅದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಸಗುಣೋಪಾಸನೆ. ಅದಕ್ಕಿಂತ ನಿರ್ಗುಣೋಪಾಸನೆಯು ಶ್ರೇಷ್ಠ.

—ಹೀಗನ್ನುವ ಕಾರಣ.

ಯಾವದ್ವಿಜ್ಞಾನಸಾಮೀಪ್ಯಂ ತಾವತ್ಶ್ರೇಷ್ಠ್ಯಂ ವಿವರ್ಧತೇ |
ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಾಯತೇ ಸಾಕ್ಷಾನ್ನಿಗುಣೋಪಾಸನಂ
ಶನೈಃ ||೧೨೨||

ಎಷ್ಟು ಎಷ್ಟು ತತ್ವಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಹತ್ತಿರವಾಗುವದೋ ಅಷ್ಟು ಮಟ್ಟಿಗೆ ಉಪಾಯಗಳ ಶ್ರೇಷ್ಠತ್ವವು ಹೆಚ್ಚಾಗುತ್ತದೆ. ನಿಗುಣೋಪಾಸನೆ ಎಲ್ಲಕ್ಕಿಂತ ಮೇಲು ಎನ್ನುವದರ ಕಾರಣವೇನೆಂದರೆ, ಅದು ಮೆಲ್ಲಗೆ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನವೇ ಆಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುವದು.

—ಇದನ್ನೇ ದೃಢಪಡಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಯಥಾ ಸಂವಾದಿ ವಿಭ್ರಾಂತಿರ್ಫಲಕಾಲೇ ಪ್ರಮಾಯತೇ |
ವಿದ್ಯಾಯತೇ ತಥೋಪಾಸ್ತಿರ್ಮುಕ್ತಿ ಕಾಲೇತಿಪಾಕತಃ||೧೨೩||

ಸಂವಾದಿ ಭ್ರಮೆಯು ಮೊದಲು ಭ್ರಮೆ ಎನಿಸಿದರೂ ಫಲಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸತ್ಯವೆನಿಸುವಂತೆ ನಿಗುಣೋಪಾಸನೆಯೂ ಪರಿವತ್ಸವಾದಾಗ ಮುಕ್ತಿ ಕಾಲ ಬರಲು ವಿದ್ಯಾರೂಪ ಎಂದರೆ ಜ್ಞಾನರೂಪವಾಗುವದು.

—ಆದರೆ ಸಂವಾದಿ ಭ್ರಮೆಯು ಮೊದಲೇ ಯಥಾರ್ಥ ಜ್ಞಾನರೂಪ ವಾಗಿರುವದಿಲ್ಲ. ಅಂಥ ಭ್ರಮೆಯಿಂದ ಪ್ರವೃತ್ತನಾದ ಪುರುಷನ ಇಂದ್ರಿಯ ಗಳೊಡನೆ ಅದರ ವಿಷಯವೂ ಸೇರಿದಾಗ ಯಥಾರ್ಥವೆನಿಸುವದು ಎಂದರೆ

ಸಂವಾದಿಭ್ರಮತಃ ಪುಂಸಃ ಪ್ರವೃತ್ತಸ್ಯಾನ್ಯಮಾನತಃ |
ಪ್ರಮೇತಿ ಚೇತ್ಸತ್ತ್ವೋಪಾಸ್ತಿರ್ಮಾರ್ಗಂತರೇ ಕಾರಣಾಯ—
ತಾಮ್ ||೧೨೪||

ಸಂವಾದಿ ಭ್ರಮೆಯಿಂದ ಮುಂದುವರೆದ ಪುರುಷನಿಗೆ ಬೇರೆ ಪ್ರಮಾಣ ಗಳಿಂದ ಯಥಾರ್ಥ ಜ್ಞಾನವಾಗುವದೆಂದರೆ ಅದರಂತೆಯೇ ಉಪಾಸನೆಯೂ ಯಥಾರ್ಥ ಜ್ಞಾನದ ಕಾರಣವೆನಿಸಲಿ.

(ಸಂವಾದಿ ಭ್ರಮೆಯು ಕೊನೆಗೆ ಯಥಾರ್ಥಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುವಂತೆ, ನಿಗುಣೋಪಾಸನೆಯೂ ನಿಧಿಧ್ಯಾಸನ ರೂಪವಾಗಿ ಮಹಾವಾಕ್ಯಜನ್ಯ ಅಪರೋಕ್ಷ ಜ್ಞಾನದ ಕಾರಣವೆನಿಸುವದು.)

ಹೀಗೆಂದರೆ ಸಗುಣ ಮೂರ್ತಿ ಧ್ಯಾನಾದಿಗಳು ಕೂಡ ಚಿತ್ತೈಕಾಗ್ರತೆಗೆ ನಾಥನವೆನಿಸಿ ಮುಂದೆ ಅಪರೋಕ್ಷ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೆನಿಸಬಲ್ಲವು.

ಮೂರ್ತಿಧ್ಯಾನಸ್ಯ ಮಂತ್ರಾದೇರಪಿ ಕಾರಣತಾಯದಿ |

ಅಸ್ತುನಾಮ ತಥಾಪ್ಯತ್ರ ಪ್ರತ್ಯಾಸತ್ತಿರ್ವಿಶಿಷ್ಯತೇ ||೧೨೫||

ಮಂತ್ರ ಜಪ-ಮೂರ್ತಿಧ್ಯಾನ ಮುಂತಾದವುಗಳಿಗೆ ಕೂಡ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ದೊರಕಿಸಿಕೊಡುವ ಶಕ್ತಿಯುಂಟೆಂದರೆ ಹಾಗೆಯೇ ಆಗಲಿ. ಆದರೂ ನಿರ್ಗುಣೋಪಾಸನೆಯಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಹತ್ತಿರವೆಂಬ ಗುಣವಿಶೇಷವಿದೆ.

—ಅದು ಹೇಗೆಂಬುದನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ನಿರ್ಗುಣೋಪಾಸನಂ ಪಕ್ಷಂ ಸಮಾಧಿಃ ಸ್ಯಾತ್ ಶನ್ಯೇಸ್ತತಃ |

ಯಃ ಸಮಾಧಿರ್ನಿರೋಧಾಖ್ಯಃ ಸೋನಾಯಾಸೇನ
ಲಭ್ಯತೇ ||೧೨೬||

ನಿರ್ಗುಣೋಪಾಸನೆಯು ವಕ್ತೃವಾಗುತ್ತ ಬಂದ ಹಾಗೆಯೇ ಮೆಲ್ಲನೆ ಅದು ಸವಿಕಲ್ಪ ಸಮಾಧಿಯಾಗುವದು. ಆನಂತರ ಸವಿಕಲ್ಪ ಸಮಾಧಿಯಿಂದ ಮೆಲ್ಲನೆ 'ನಿರೋಧ'ವೆಂಬ ಸಮಾಧಿಯು ಸುಲಭವಾಗಿ ಮೈಗೊಡುವದು.

(ಯೋಗಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ನಿರೋಧ ಸಮಾಧಿಗೇ ನಿರ್ವಿಜ ಸಮಾಧಿ ಎನ್ನುವರು.)

—ನಿರ್ವಿಕಲ್ಪ ಸಮಾಧಿಯಿಂದಾಗುವ ಲಾಭಗಳೇನು ?

ನಿರೋಧ ಲಾಭೇ ಪುಂಸೋಽಂತರಸಂಗಂ ವಸ್ತು ಶಿಷ್ಯತೇ |

ಪುನಃ ಪುನರ್ವಾ ಸಿತೇಃ ಸ್ಮಿನ್ ವಾಕ್ಯಾ ಜ್ಞಾಯೇತ
ತತ್ತ್ವಧೀಃ ||೧೨೭||

ಈ ನಿರ್ವಿಕಲ್ಪ ಸಮಾಧಿಯ ಲಾಭವಾಯಿತೆಂದರೆ ಆ ಪುರುಷನಲ್ಲಿ ಅಸಂಗ ವೆನಿಸುವ ವಸ್ತುವೊಂದು ಉಳಿದುಕೊಳ್ಳುವದು. ಅದನ್ನೇ ಮೇಲಿಂದಮೇಲೆ ಭಾವಿಸುತ್ತಿರುವದರಿಂದ ಮಹಾವಾಕ್ಯದ ಮೂಲಕ ಜ್ಞಾನವುಂಟಾಗುವದು.

—ಆ ಜ್ಞಾನದ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಗೊಳಿಸುತ್ತಾರೆ.

ನಿರ್ವಿಕಾರಾಸಂಗನಿತ್ಯ ಸ್ವಪ್ರಕಾಶೈಕ ಪೂರ್ಣತಾಃ |

ಬುದ್ಧೌಝಾಟಿತಿ ಶಾಸ್ತ್ರೋಕ್ತಾ ಆರೋಹಂತ್ಯವಿವಾದತಃ ||೧೨೮||

ಹೀಗೆ ಜ್ಞಾನವು ಹುಟ್ಟಲು ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ನಿರ್ವಿಕಾರಿತ್ವ, ಅಸಂ-
ಗತ್ವ, ನಿತ್ಯತ್ವ, ಸ್ವಪ್ರಕಾಶತ್ವ, ಏಕತ್ವ ಮತ್ತು ಪೂರ್ಣತ್ವ ಮೊದಲಾದ
ಭಾವಗಳು ಬುದ್ಧಿಯಲ್ಲಿ ಬಹುಬೇಗ ಎದ್ದು ಕಾಣುವವು.

—ನಿರ್ವಿಕಲ್ಪ ಸಮಾಧಿಯಿಂದ ಅಪರೋಕ್ಷ ಜ್ಞಾನವು ಹುಟ್ಟುವದೆಂಬು-
ದಕ್ಕೆ ಪ್ರಮಾಣವೇನು ? ಎಂದರೆ ಅಮೃತಬಿಂದು ಮೊದಲಾದ ಎಲ್ಲ ಉಪ-
ನಿಷತ್ತುಗಳು ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿವೆ ಎಂಬುದೇ ಉತ್ತರ.

ಯೋಗಾಭ್ಯಾಸಸ್ವೇತದರ್ಥೋನ್ಮತಬಿಂದ್ವಾದಿಷು ಶ್ರುತಃ |
ಏವಂ ಚ ದೃಷ್ಟದ್ವಾರಾಪಿ ಹೇತುತ್ವಾದನ್ಯತೋ ವರಮ್ ||೧೨೯||

ಅಮೃತಬಿಂದು—ಕಠ ಮೊದಲಾದ ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಯೋಗಾಭ್ಯಾಸ-
ವನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವಾಗುವದಕ್ಕೆ ಹೇಳಿರುವರು. ಹೀಗೆ ನಿರ್ಗುಣೋ-
ಪಾಸನೆ ಅವರೋಕ್ಷ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸಮೀಪವಿರುವ ಕಾರಣ ನಿರ್ವಿಕಲ್ಪ ಸಮಾಧಿ-
ಮೂಲಕವಾಗಿ ಅದು ಜ್ಞಾನ ಸಾಧನವಾಗಿದೆ. ಅದುದರಿಂದ ಅದು
ಸಗುಣೋಪಾಸನೆಗಿಂತ ಮೇಲು.

—ಇಂಥ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಸಾಧನವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಇತರ ಬೇರೆ ಸಾಧನಗಳಲ್ಲಿ
ತೊಡಗಿದವರಿಗೆ ವೃಥಾ ಶ್ರಮವಾಗುವದೆಂದು ಲೌಕಿಕ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತ
ತೋರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಉಪೇಕ್ಷ್ಯ ತತ್ತೀರ್ಥಯಾತ್ರಾ ಜಪಾದೀನೇವ ಕುರ್ವತಾಮ್ |
ಪಿಂಡಂ ಸಮುತ್ಸೃಜ್ಯ ಕರಂ ಲೇಢೀತಿ ನ್ಯಾಯ
ಅಪತೇತ್ ||೧೩೦||

ಆ ನಿರ್ಗುಣೋಪಾಸನೆಯನ್ನು ಉಪೇಕ್ಷಮಾಡಿ ಬಿಟ್ಟು ತೀರ್ಥಯಾತ್ರೆ,
ಜಪ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಮಾಡುವವರು, ಅಂಗೈಯ್ಯ ಸವಿತುತ್ತನ್ನು ಬಿಟ್ಟು
ಮುಂಗೈಯನ್ನು ನೆಕ್ಕಿದವರಂತೆ ಆಗುತ್ತಾರೆ.

—ಹೀಗನ್ನುವದಾದರೆ ತತ್ವವಿಚಾರವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ನಿರ್ಗುಣೋಪಾಸನೆಯ-
ಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿದವರಿಗೆ ಕೂಡ ಇದೇನ್ಮಾಯವು ಅನ್ವಯಿಸುವದೆಂದಂತಾಯಿತು.

ಉಪಾಸಕಾನಾಮಪ್ಯೇವಂ ವಿಚಾರತ್ಯಾಗತೋ ಯದಿ |
ಬಾಧಂ ತಸ್ಮಾದ್ವಿಚಾರಸ್ಯಾಸಂಭವೇ ಯೋಗ ಈರಿತಃ ||೧೩೧||

ವಿಚಾರವನ್ನು ತ್ಯಾಗಮಾಡಿದ ಉಪಾಸಕರಿಗೂ ಈ ದೋಷವಂಟುವದೆನ್ನುವೆಯಾದರೆ ಆ ಮಾತುಸತ್ಯ. ಅದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ವಿಚಾರ ಮಾಡಲು ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿಲ್ಲದವರಿಗೆ ನಿರ್ಗುಣೋಪಾಸನೆಯನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾಗಿದೆ.

—ತತ್ತ್ವವಿಚಾರದ ಸಂಭವವಿಲ್ಲವೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ.

ಬಹುಮಾತೃಕುಲಚಿತ್ತಾನಾಂ ವಿಚಾರಾತ್ತ್ವತ್ವಧೀರ್ನ ಹಿ |

ಯೋಗೋಮುಖ್ಯಸ್ತತಸ್ತೇಷಾಂ ಧೀದರ್ಪಸ್ತೇನ ನಶ್ಯತಿ ||೧೩೨||

ಯಾರ ಚಿತ್ತವು ಬಹಳ ಗಲಿಬಿಲಿಗೊಂಡಿರುವದೋ, ಅಂಥವರಿಗೆ ವಿಚಾರವು ನಾಟುವದಿಲ್ಲ. ಅದುದರಿಂದ ಅವರಿಗೆ ಯೋಗವೇ ಮುಖ್ಯ. ಎಂದರೆ ಉಪಾಸನೆ ಮುಖ್ಯ. ಅದರಿಂದ ಬುದ್ಧಿಯ ಕರೋರತನವು ಇಲ್ಲದಂತಾಗುತ್ತದೆ

—ವ್ಯಾಕುಲಚಿತ್ತರಲ್ಲದವರಿಗೆ ವಿಚಾರವೇ ಮುಖ್ಯವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ.

ಅವ್ಯಾಕುಲಧಿಯಾಂ ಮೋಹಮಾತ್ರೇಣಾಚ್ಛಾದಿತಾತ್ಮನಾಮ್ |

ಸಾಂಖ್ಯನಾನಾ ವಿಚಾರಃ ಸ್ಯಾನ್ಮುಖ್ಯೋ ರ್ಘುಟಿತಿ

ಸಿದ್ಧಿ ದಃ ||೧೩೩||

ಯಾರ ಒದ್ದಿ ಗಲಿಬಿಲಿಗೊಂಡಿಲ್ಲವೋ, ಕೇವಲ ಮೋಹಮಾತ್ರದಿಂದ ಮುಚ್ಚಿ ಹಾಕಿಕೊಂಡಿರುವದೋ, ಅಂಥವರಿಗೆ ಸಾಂಖ್ಯವೆಂಬ ವಿಚಾರವು ಮುಖ್ಯ. ಯಾಕೆಂದರೆ ಅದು ಬಹುಬೇಗ ಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ದೊರಕಿಸಿಕೊಡುವದು.

—ಸಾಂಖ್ಯ ಮತ್ತು ಯೋಗಗಳಿಗೆ ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನದ ಮುಖಾಂತರವೇಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ದೊರಕಿಸಿಕೊಡುವ ಶಕ್ತಿ ಇದೆ. ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಗೀತಾವಾಕ್ಯದ ಪ್ರಮಾಣ.

ಯತ್ಸಾಂಖ್ಯೈಃ ಪ್ರಾಪ್ಯತೇ ಸ್ಥಾನಂ ತದ್ಯೋಗೈರಪಿ ಗಮ್ಯತೇ |

ಏಕಂ ಸಾಂಖ್ಯಂಚ ಯೋಗಂ ಚ ಯಃ ಪಶ್ಯತಿ ಸ

ಪಶ್ಯತಿ ||೧೩೪||

ಯಾವ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಸಾಂಖ್ಯರು ಪಡೆಯುವರೋ, ಯೋಗಿಗಳು ಕೂಡ ಅದನ್ನು ಪಡೆಯುವರು. ಅದುದರಿಂದ ಸಾಂಖ್ಯ ಮತ್ತು ಯೋಗಗಳು ಫಲಕೊಡುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಂದೇ ಎಂದು ತಿಳಿಯುವವನೇ ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ತಿಳಿದವನು.

—ಗೀತಾವಾಕ್ಯವಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ. ಇದೇ ಅರ್ಥದ ಶ್ರುತಿ ಪ್ರಮಾಣವೂ ಇದೆ.

ತತ್ಕಾರಣಂ ಸಾಂಖ್ಯಯೋಗಾದಿಗಮ್ಯಮಿತಿ ಹಿ ಶ್ರುತಿಃ |

ಯಸ್ತು ಶ್ರುತೇರ್ವಿರುದ್ಧಃ ಸ ಅಭಾಸಃ ಸಾಂಖ್ಯ-
ಯೋಗಯೋಃ ||೧೩೫||

‘ತತ್ಕಾರಣಂ ಸಾಂಖ್ಯಂ’ ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ವೇತಾಶ್ವತರ. ಜಗತ್ತಿನ ಸೃಷ್ಟಿ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಕಾರಣವೂ, ಸಾಂಖ್ಯ-ಮತ್ತು ಯೋಗಾದಿಗಳಿಂದ ತಿಳಿಯಲು ಯೋಗ್ಯವೂ ಆದ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶ ತತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಂಡ ಪುರುಷನು ಮುಕ್ತನಾಗುತ್ತಾನೆ ಎಂಬುದು ಆ ಶ್ರುತಿಯ ಅರ್ಥವು. ಆದರೆ ಈ ಶ್ರುತಿಗೆ ವಿರುದ್ಧವೆನಿಸುವ ಸಾಂಖ್ಯ-ಮತ್ತು ಯೋಗಗಳ ಅರ್ಥವು ಬಾಧಿತವಾಗುವಂಥದು.

—ಇರಲಿ ಉಪಾಸಕನು ಜ್ಞಾನವಾಗುವ ಮೊದಲೇ ಮರಣ ಹೊಂದಿ ದರೆ ಅವನಿಗೆ ಮೋಕ್ಷವಾಗುವದು ಹೇಗೆ?

ಉಪಾಸನಂ ನಾತಿಪಕ್ವಮಿಹ ಯಸ್ಯ ಪರತ್ರ ಸಃ |

ಮರಣೇ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕೇ ವಾ ತತ್ಪವಿಜ್ಞಾಯ

ಮುಚ್ಯತೇ ||೧೩೬||

ಯಾರ ಉಪಾಸನೆಯು ಈ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ಪರಿಪಕ್ವವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೋ ಅವನಿಗೆ ಬೇರೊಂದು ಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ತತ್ವದ ಅರಿವಾಗಿ ಮುಕ್ತಿದೊರೆಯುವದು. ಉಪಾಸನೆ ಪರಿಪಕ್ವವಾಗಿದ್ದರೆ ಅವನಿಗೆ ಮರಣಕಾಲದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನವಾಗುವದು. ಅಥವಾ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕದ ಬಗೆಗೆ ವಾಸನೆ ಉಳಿದಿರುವದಾದರೆ ಅವನು ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕವನ್ನು ಸೇರಿ ಅಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನವಡೆದನಂತರ ಮುಕ್ತಿ ದೊರೆಯುವದು.

—ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣ.

ಯಂ ಯಂ ವಾಃಪಿ ಸ್ಮರನ್ ಭಾವಂ ತ್ಯಜತ್ಯಂತೇ ಕಲೇವರಮ್ |

ತಂ ತನೋಮ್ಯತಿ ಯಚ್ಚಿತ್ತಸ್ತೇನಯಾತೀತಿ ಶಾಸ್ತ್ರತಃ ||೧೩೭||

ಯಾವ ಯಾವ ಭಾವವನ್ನು ನೆನೆಯುತ್ತ ಮನುಷ್ಯನು ಅಂತ್ಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ದೇಹವನ್ನು ಬಿಡುವನೋ, ಆಯಾ ಭಾವವನ್ನೇ ಅವನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ. ಹೇಗೆ ಅವನ ಚಿತ್ತವಿರುವದೋ ಅದರ ಮುಖಾಂತರವಾಗಿಯೇ ಅವನು ತೆರಳುವನೆಂದು ಶಾಸ್ತ್ರ ವಚನವಿರುವದರಿಂದ ಅಂತ್ಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಉಪಾಸನೆ ಪರಿಪಕ್ವವಾಗಿದ್ದರೆ ಜ್ಞಾನವಾಗುವದೂ ಶಕ್ಯವಿದೆ.

—ಈಗ ಹೇಳಿದ ಶ್ರುತಿ-ಸ್ಮೃತಿ ವಚನಗಳಿಂದ ಕೊನೆಗಾಲದನೆನಪಿ ನಂತೆ ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ಮುಂದಿನ ಜನ್ಮದೊರೆಯುವದೆಂದು ತಿಳಿಯಿತು. ಆದರೆ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಮೋಕ್ಷದೊರೆಯುವದೆಂದೇನೂ ಹೇಳಿದಂತಾಗಲಿಲ್ಲ.

ಅಂತ್ಯಪ್ರತ್ಯಯತೋ ನೂನಂ ಭಾವಿಜನ್ಮ ತಥಾ ಸತಿ |

ನಿರ್ಗುಣಪ್ರತ್ಯಯೋಽಪಿ ಸ್ಯಾತ್ ಸಗುಣೋಪಾಸನೇ

ಯಥಾ ||೧೩೮||

ಅಂತ್ಯಕಾಲದ ಭಾವದಂತೆ ಮುಂದಿನ ಜನ್ಮದೊರೆಯುವದೆಂಬ ಮಾತು ನಿಜ. ದೃಢವಾಗಿಯೇ ನಿಶ್ಚಯ ವಿರುವುದಾದರೆ ಸಗುಣೋಪಾಸನೆಯಲ್ಲಿ ಯಂತೆ ನಿರ್ಗುಣೋಪಾಸಕನಿಗೂ ನಿರ್ಗುಣಬ್ರಹ್ಮನ ನೆನಪು ಉಂಟಾಗಿಯೇ ತೀರುತ್ತದೆ.

(ಮರಣ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸಗುಣೋಪಾಸಕನಿಗೆ ಪೂರ್ವಾಭ್ಯಾಸಬಲದಿಂದ ಸಗುಣಬ್ರಹ್ಮಾಕಾರ ಪ್ರತ್ಯಯ ಬರುವಂತೆ ನಿರ್ಗುಣೋಪಾಸಕನಿಗೆ ಕೂಡ ನಿರ್ಗುಣ ಬ್ರಹ್ಮನ ಪ್ರತ್ಯಯವು ಬರುತ್ತದೆ)

—ನಿರ್ಗುಣೋಪಾಸನೆಯಿಂದ ನಿರ್ಗುಣ ಬ್ರಹ್ಮನ ವ್ರಾಪ್ತಿಯಾದೀತು. ಮುಕ್ತಿಯು ಸಿಗುವುದಿಲ್ಲ. ಎಂದರೆ.

ನಿತ್ಯನಿರ್ಗುಣರೂಪಂ ತನ್ನಾನುಮಾತ್ರೇಣ ಗೀಯತಾಮ್ |

ಅರ್ಥತೋ ಮೋಕ್ಷ ಏವೈಷ ಸಂವಾದಿಭ್ರಮನನ್ಮತಃ ||೧೩೯||

ಅದು ನಿತ್ಯ ನಿರ್ಗುಣ ರೂಪವಾಗಿದೆ ಎಂದು ಹೇಳುವದು ಕೇವಲ ನಾಮ ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ. ಆದರೆ ಅದರ ಸ್ವರೂಪ ಸ್ಥಿತಿಯು ಸಂವಾದಿ ಭ್ರಮದಂತೆ ಮೋಕ್ಷವೇ ಆಗಿರುವದು ಎಂದು ತಿಳಿವಳಿಕೆಯುಂಟು.

—ಆದರೆ ನಿರ್ಗುಣೋಪಾಸನೆಯು ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ಒಂದು ಕ್ರಿಯೆ. ಹೀಗಿರುವಾಗ ಅದೊಂದು ಮೋಕ್ಷ ಸಾಧನವೆನ್ನುವದು ತಮ್ಮ ಎಂದು ಅನ್ನುವುದಾದರೆ ಉಪಾಸನೆಯಿಂದಾಗುವ ಜ್ಞಾನವು ಮೋಕ್ಷಸಾಧನವಾಗುವದರಿಂದ ಅದರಲ್ಲೇನೂ ವಿರೋಧವಿಲ್ಲ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ.

ತನ್ನಾನುಭ್ಯಾಜ್ವಾ ಯತೇ ಧೀರ್ಮೂಲಾ ವಿದ್ಯಾನಿವರ್ತಿಕಾ |

ಅವಿಮುಕ್ತೋಪಾಸನೇನ ತಾರಕಬ್ರಹ್ಮಬುದ್ಧಿವತ್ ||೧೪೦||

ಸಗುಣಬ್ರಹ್ಮನ ಉಪಾಸನೆಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ ತಾರಕ ಬ್ರಹ್ಮನ ಜ್ಞಾನವಾಗುವಂತೆ, ನಿರ್ಗುಣೋಪಾಸನೆಯ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದ ಮೂಲ ಅವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸುವ ವಿದ್ಯೆಯು ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ.

(ಲಘುಜಾಬಾಲೋಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಅವಿಮುಕ್ತೋಪಾಸನೆಯನ್ನು ಹೇಳಿದೆ)

—ನಿರ್ಗುಣೋಪಾಸನೆಯಿಂದ ಮೋಕ್ಷ ಫಲವೇ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಪ್ರಮಾಣ?

ಸೋಽಕಾಮೋ ನಿಷ್ಕಾಮ ಇತಿ ಹ್ಯಶರೀರೋ ನಿರೀಂದ್ರಿಯಃ |

ಅಭಯಂ ಹೀತಿ ಮುಕ್ತತ್ವಂ ತಾಪನೀಯೇ ಫಲಂಶ್ಚುತಮ್ ||೧೪೧||

ಅವನು ಅಕಾಮನು-ನಿಷ್ಕಾಮನು. ಅದರಂತೆ ಶರೀರವಿಲ್ಲದವನು. ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಲ್ಲದವನು. ಮತ್ತು ಅಭಯರೂಪನು. ಎನ್ನುತ್ತ ನೃಸಿಂಹೋತ್ತರ ತಾಪನೀಯೋಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಮುಕ್ತಿಯು ನಿರ್ಗುಣಬ್ರಹ್ಮೋಪಾಸನೆಯ ಫಲವೆಂದು ಹೇಳಿದೆ.

—ಉಪಾಸನೆಯಿಂದ ಮುಕ್ತಿ ದೊರೆಯುವದೆಂದರೆ “ನಾನ್ಯಃ ಪಂಥಾ” ಎಂಬಿವೇ ಮೊದಲಾದ ಶ್ರುತಿಗಳಿಗೆ ವಿರೋಧವಲ್ಲವೇ ?

ಉಪಾಸನಸ್ಯ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಾದ್ವಿದ್ಯೋತ್ಪತ್ತಿರ್ಭವೇತ್ತತಃ |

ನಾನ್ಯಃ ಪಂಥಾ ಇತಿ ಹೇತಚ್ಛಾಸ್ತ್ರಂ ನೈವ ವಿರುದ್ಧತೇ ||೧೪೨||

ಉಪಾಸನೆಯ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದ ವಿದ್ಯೆಯು ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ ಎಂದು ಹೇಳಿರುವದರಿಂದ ‘ನಾನ್ಯಃ ಪಂಥಾ’ ಮೊದಲಾದ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳು ಅದಕ್ಕೆ ವಿರೋಧವನ್ನು ಮಾಡುವದಿಲ್ಲ.

—‘ಮರಣೇ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕೇ ವಾಂ’ ೧೩೬ ಶ್ಲೋಕಕ್ಕೆ ಶ್ರುತಿಪ್ರಮಾಣ ಕೊಡುತ್ತಾರೆ.

ನಿಷ್ಕಾಮೋಪಾಸನಾನ್ಮುಕ್ತಿ ಸ್ತಾಪನೀಯೇ ಸಮೀರಿತಾ |

ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕಃ ಸಕಾಮಸ್ಯ ಶೈಬ್ಯಪ್ರಶ್ನೇ ಸಮೀರಿತಃ ||೧೪೩||

ತಾಪನೀಯೋಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ನಿಷ್ಕಾಮ ಉಪಾಸನೆಯಿಂದ ಮುಕ್ತಿ ದೊರೆಯುವದೆಂದು ಹೇಳಿದೆ. ಅದರಂತೆ ಪ್ರಶ್ನೋಪನಿಷತ್ತಿನ ಶೈಬ್ಯ ಪ್ರಶ್ನದಲ್ಲಿ ಸಕಾಮ ಪುರುಷರಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕ ದೊರೆಯುವದೆಂದು ಹೇಳಿದೆ.

—ಈಗ ಆ ವ್ರತೋಪನಿಷತ್ತಿನ ವಾಕ್ಯದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಾರೆ.

ಯ ಉಪಾಸ್ತೇ ತ್ರಿಮಾತ್ರೇಣ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕೇ ಸ ನೀಯತೇ |

ಸ ಏತಸ್ಮಾಜ್ಜೀವ ಘನಾತ್ ಪರಂ ಪುರುಷಮೀಕ್ಷತೇ ||೧೪೪||

ಯಾವನು ಅ-ಉ ಮತ್ತು ಮ್ ಎಂಬ ಮೂರುಮಾತ್ರಿಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಹಿಂ ಕಾರ ಯೋಗದಿಂದ ವರಮ ಪುರುಷನನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸುವನೋ ಅವನನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕಕ್ಕೆ ಒಯ್ಯುವರು. ಅವನು ಮುಂದೆ ಆ ಸಮಷ್ಟಿರೂಪ ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭನಿಗಿಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ನಿರುಪಾಧಿಕ ಪುರುಷನನ್ನು ಕಾಣುವನು.

—ಸಕಾಮ ಉವಾಸಕರು ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕಕ್ಕೆ ತೆರಳುತ್ತಾರೆ ಎಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಶಾರೀರಿಕ ಸೂತ್ರಗಳ ವ್ರಮಾಣವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಾರೆ.

ಅಪ್ರತೀಕಾಧಿಕರಣೇ ತತ್ ಕ್ರತುನ್ಯಾಯ ಈರಿತಃ |

ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕಫಲಂ ತಸ್ಮಾತ್ ಸಕಾಮಸ್ಯೇತಿ ವರಿ ತನ್ಮ್ ||೧೪೫||

ಅಪ್ರತೀಕಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಆ ಬ್ರಹ್ಮದ ಉವಾಸನೆಗೆ ಅನುರೂಪವಾದ ಫಲವಾಗುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳಿದೆ. ಆದುದರಿಂದ ಸಕಾಮನಾದ ಉವಾಸಕನಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕ ಫಲವಾಗುತ್ತದೆಂದು ವರ್ಣಿತವಾಗಿದೆ.

—ಎಂದಮೇಲೆ ಸಕಾಮ ಉವಾಸಕನಿಗೆ ತತ್ಪಜ್ಞಾನವಾಗುವ ಬಗೆ ?

ನಿರ್ಗುಣೋಪಾಸ್ತಿ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಾತ್ತತ್ರ ತತ್ಪಮವೇಕ್ಷತೇ |

ಪುನರಾವರ್ತತೇ ನಾಯಂ ಕಲ್ಪಾಂತೇ ಚ ವಿಮುಚ್ಯತೇ ||೧೪೬||

ನಿರ್ಗುಣೋಪಾಸನೆಯ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದ ಬಲದಿಂದ ಅವನಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕ ದಲ್ಲಿ ತತ್ಪನಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವಾಗುವದು. ಮತ್ತು ಆಮೇಲೆ ಅವನಿಗೆ ಪುನರ್ಜನ್ಮ ಎಲ್ಲ. ಬ್ರಹ್ಮ ಪ್ರಳಯದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮನೊಡನೆ ಅವನು ಮುಕ್ತನಾಗುವನು.

—ಈಗ ವ್ರಣವೋವಾಸನೆಯ ವ್ರಕರಣವು ಆರಂಭವಾಗಿರುವದರಿಂದ ಅದರ ಎರಡು ಪ್ರಕಾರಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಪ್ರಣವೋಪಾಸ್ತಯಃ ಪ್ರಾಯೋನಿರ್ಗುಣಾ ಏವ ವೇದಗಾಃ |

ಕ್ಷಚಿತ್ ಸಗುಣತಾಪ್ಯುಕ್ತಾ ಪ್ರಣವೋಪಾಸನಸ್ಯ ಹಿ ||೧೪೭||

ವೇದೋಕ್ತ ಪ್ರಣವೋವಾಸನೆಯು ಬಹುತೇಕವಾಗಿ ನಿರ್ಗುಣವಾಗಿದೆ. ಕೆಲವು ಪ್ರಸಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಅದನ್ನು ಸಗುಣವಾಗಿಯೂ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

—ಅದು ಎರಡುಬಗೆಯಾಗಿರುವದೆಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ವ್ರಮಾಣ.

ಪರಾಪರಬ್ರಹ್ಮರೂಪ ಓಂಕಾರ ಉಪವರ್ಣಿತಃ |

ಹಿಪ್ಪಲಾದೇನ ಮುನಿನಾ ಸತ್ಯಕಾಮಾಯ ಪೃಚ್ಛತೇ ||೧೪೮||

ಹಿಪ್ಪಲಾದ ಮುನಿಯು ಪ್ರಶ್ನವನ್ನು ಕೇಳುವ ಸತ್ಯಕಾಮಶೈಬ್ಯನಿಗೆ ಪರ ಮತ್ತು ಅಪರವೆಂದು ಎರಡುಬಗೆಯಾದ ಬ್ರಹ್ಮರೂಪ ಓಂಕಾರವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ.

(ಈ ವಿಷಯವು ಪ್ರಶೋವನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿದೆ.)

—ಕರೋಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಯಮನು ‘ ಏತದಾಲಂಬನಂ ಜ್ಞಾತ್ವಾ ’ ಮೊದಲಾದ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಉಪಾಸನೆಯು ಎರಡು ಬಗೆಯಾಗಿರುವದೆಂದು ಹೇಳಿರುವನು.

ಏತದಾಲಂಬನಂ ಜ್ಞಾತ್ವಾ ಯೋ ಯದಿಚ್ಛತಿ ತಸ್ಯ ತತ್ |

ಇತಿ ಪ್ರೋಕ್ತಂ ಯಮೇನಾಪಿ ಪೃಚ್ಛತೇ ನಚಿಕೇತಸೇ ||೧೪೯||

ವ್ರಶ್ನ ಕೇಳುವ ನಚಿಕೇತನಿಗೆ ಯಮನು ಕೂಡ ಈ ಆಧಾರ (ಆಶ್ರಮ) ವನ್ನು ತಿಳಿದು ಯಾವನು ಯಾವುದನ್ನು ಇಚ್ಛಿಸುವನೋ ಅದು ಅವನಿಗೆ ದೊರೆಯುವದು ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ.

—ಸಾರಾಂಶ.

ಇಹ ನಾ ಮರಣೇ ವಾಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕೇಽಥ ನಾ ಭವೇತ್ |

ಬ್ರಹ್ಮಸಾಕ್ಷಾತ್ಕೃತಿಃ ಸಮ್ಯಗುಪಾಸೀನಸ್ಯ ನಿರ್ಗುಣಮ್ ||೧೫೦||

ಉತ್ತಮರೀತಿಯಿಂದ ನಿರ್ಗುಣ ಉಪಾಸನೆಯನ್ನು ಮಾಡುವವನಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವು ಈ ಜನ್ಮದಲ್ಲಾಗಲೀ, ಅಥವಾ ಮರಣಕಾಲದಲ್ಲಾಗಲೀ, ಅಥವಾ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕದಲ್ಲಾಗಲೀ ಆಗುವದು.

ಮಹಾವಾಕ್ಯದ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿಚಾರ ಮಾಡಲು ಶಕ್ತನಲ್ಲದವನಿಗೆ ನಿರ್ಗುಣ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರವಿದೆ ಎಂದು ಆತ್ಮಗೀತೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ.

ಅಭೋಽಯಮಾತ್ಮಗೀತಾಯಾಮಪಿ ಸ್ಪಷ್ಟಮುದೀರಿತಃ |

ವಿಚಾರಾಕ್ಷಮ ಆತ್ಮಾನಮುಪಾಸೀತೇತಿ ಸಂತತಮ್ ||೧೫೧||

ವಿಚಾರ ಮಾಡಲು ಶಕ್ತಿ ಇಲ್ಲದವನು ಯಾವಾಗಲೂ ನಿರ್ಗುಣ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಧ್ಯಾನ ಮಾಡುತ್ತಿರಬೇಕು ಎಂಬ ಅರ್ಥವು ಆತ್ಮಗೀತೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದಾಗಿದೆ.

—ಆ ಆತ್ಮಗೀತೆಯ ಮೂರು ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನೇ ಉದ್ಧರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕರ್ತುಮಶಕ್ತ್ಯೇಷಿ ಚಿಂತಯೇನ್ಮಾಮಶಂಕಿತಃ |

ಕಾಲೇನಾನುಭವವಾರೂಢೋ ಭವೇಯಂ ಫಲಿತೋ

ಧ್ರುವಮ್ ||೧೫೨||

ವಿಚಾರದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲಾಗದವನು ಎಲ್ಲ ಸಂಶಯಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಪರಮಾತ್ಮನಾದ ನನ್ನ ಧ್ಯಾನವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ಯೋಗ್ಯಕಾಲವು ಬರಲು ನಾನು ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಬರುವವನೂ, ಫಲರೂಪನೂ ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ಆಗುವೆನು.

ಧ್ಯಾನವು ಸಮ್ಯಗ್ ಜ್ಞಾನದ ಉಪಾಯವಾಗಿದೆ ಎಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ದೃಷ್ಟಾಂತ.

ಯಥಾಃಗಾಧನಿಧೇರ್ಲಬ್ಧೋನೋವಾಯಃ ಖನನಂ ವಿನಾ |

ಮಲ್ಲಾಭೇಷಿ ತಥಾ ಸಾತ್ವಚಿಂತಾಂ ಮುಕ್ತಾ ನಚಾಪರಃ||೧೫೩||

ಬಹಳ ಆಳವಾಗಿ ನೆಲದಲ್ಲಿ ಹೂಳಿರುವ ಹಣದರಾಶಿಯನ್ನು ಪಡೆಯುವದಕ್ಕೆ ಅಗಿಯುವದರ ಹೊರತು ಬೇರೆಉಪಾಯವಿಲ್ಲ. ಅದರಂತೆ ನನ್ನನ್ನು ವಡೆಯಬೇಕಾದರೆ ನನ್ನ ರೂಪವೇ ಆದ ಆತ್ಮಚಿಂತನೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ಬೇರೆಉಪಾಯವಿಲ್ಲ.

—ವ್ಯತಿರೇಕ ಮುಖವಾಗಿ ಹೇಳಿದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಅನ್ವಯ ಮುಖವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ದೇಹೋಪಲಮಪಾಕೃತ್ಯ ಬುದ್ಧಿ ಕುದ್ಧಾಲಕಾತ್ ಪುನಃ |

ಖಾತ್ವಾಮನೋಭುವಂ ಭೂಯೋ ಗೃಹ್ಣೀಯಾನ್ಮಮಾಂ

ನಿಧಿಂ ಪುನಾನ್ ||೧೫೪||

ಪುರುಷನು ದೇಹವೆಂಬ ಕಲ್ಲನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕೆಬ್ಬಿಸಿ ತರುವಾಯ ಬುದ್ಧಿ ಎಂಬ ಗುದ್ದಲಿಯಿಂದ ಮನವೆಂಬ ನೆಲವನ್ನು ಅಗಿದು ನಿಧಿರೂಪವಾದ ನನ್ನನ್ನು ಎಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಪಡೆಯಬೇಕು.

—ಇದೇ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಇನ್ನೂ ಒಂದು ವಾಕ್ಯ.

ಅನುಭೂತೇರಭಾವೇಽಪಿ ಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ತೀತ್ಯೇವ ಚಿಂತ್ಯತಾಮ್ |
ಅಪ್ಯಸತ್ ಪ್ರಾಪ್ಯತೇ ಧ್ಯಾನಾನ್ನಿತಾಪ್ತಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಕಿಂ
ಪುನಃ ||೧೫೫||

ಒಂದು ವೇಳೆ ಅನುಭವವಾಗದಿದ್ದರೂ 'ನಾನು ಬ್ರಹ್ಮ' ವೆಂದು ಧ್ಯಾನಿಸಬೇಕು. ಯಾಕೆಂದರೆ ಧ್ಯಾನದಿಂದ ಮೊದಲು ಇಲ್ಲದ ದೇವತ್ವ ಮುಂ. ಗಳೂ ದೊರೆಯುತ್ತಿರುವಾಗ ಯಾವಾಗಲೂ ತನ್ನ ರೂಪವೇ ಆಗಿರುವ ನಿತ್ಯ ಪ್ರಾಪ್ತ ಬ್ರಹ್ಮದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಏನು ಹೇಳುವುದು?

—ಬ್ರಹ್ಮಧ್ಯಾನದ ಫಲವು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾದುದಾಗಿದೆ. ಅದುದರಿಂದ ಧ್ಯಾನವನ್ನು ಅವಶ್ಯ ಮಾಡಬೇಕು ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ.

ಅನಾತ್ಮಬುದ್ಧಿಶೈಥಿಲ್ಯಂ ಫಲಂ ಧ್ಯಾನಾದ್ವಿನೇ ದಿನೇ |
ಪಶ್ಯನ್ನಸಿ ನ ಚೇದ್ಧ್ಯಾಯೇತ್ಯೋಽಪರೋಽಸ್ಮಾತ್—
ಪಶುರ್ವದ ||೧೫೬||

ನಿರ್ಗುಣ ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಧ್ಯಾನಮಾಡುತ್ತ ಬಂದಹಾಗೆಲ್ಲ ಅನಾತ್ಮವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿರುವ ಮಮತ್ವ ಬುದ್ಧಿಯು ಸಡಲಿ ಹೋಗುತ್ತಿದೆ ಎಂಬ ಫಲವು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತಿದ್ದರೂ ಯಾವನು ಧ್ಯಾನಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಹಿಂದೆಳಿಸುವನೋ ಅವನಿಗಿಂತ ಪಶುವು ಮತ್ತಾರು? ಹೇಳು.

—ಇದುವರೆಗೆ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತ ಬಂದಿರುವದರ ಸಾರಾಂಶ.

ದೇಹಾಭಿಮಾನಂ ನಿಧ್ವಸ್ಯ ಧ್ಯಾನಾದಾತ್ಮಾನ-
ಮದ್ವಯಮ್ |

ಪಶ್ಯನ್ಮತೋಽನ್ಯತೋ ಭೂತ್ವಾ ಹ್ಯತ್ರ ಬ್ರಹ್ಮ
ಸಮತ್ನತೇ ||೧೫೭||

ಧ್ಯಾನ ಯೋಗದಿಂದ ಮರಣ ಧರ್ಮವುಳ್ಳ ದೇಹವೇ ನಾನೆಂಬ ಅಭಿಮಾನವನ್ನು ನಾಶಗೊಳಿಸಿ ಬೇರೊಂದಿಲ್ಲದ ಆತ್ಮನನ್ನು ಕಂಡ ಮರ್ತ್ಯನು ಅಜರಾಮರನೆನಿಸಿ ಇಲ್ಲಿಯೇ ಬ್ರಹ್ಮಾನುಭವವನ್ನು ಪಡೆಯುವನು.

—ಇನ್ನು ಈ ಧ್ಯಾನದೀಪವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿದುದಕ್ಕೆ ಫಲ.

ಧ್ಯಾನದೀಪಮಿಮಂ ಸನ್ಮುಕ್ತರಾಮೃತತಿ ಯೋ ನರಃ |

ಮುಕ್ತಸಂಶಯ ಏನಾಯಂ ಧ್ಯಾಯತಿ ಬ್ರಹ್ಮ

ಸಂತತಮ್ ||೧೫೮||

ಯಾವ ಮನುಷ್ಯನು ಈ ಧ್ಯಾನದೀಪ ಪ್ರಕರಣವನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ವಿಚಾರಿಸಿ ತಿಳಿಯುವನೋ ಅವನು ಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಧ್ಯಾನಗಳ ಬಗೆಗೆ ಸಂಶಯ ವಿಲ್ಲದವನಾಗಿ ಯಾವಾಗಲೂ ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನೇ ಧ್ಯಾನಿಸುವನು.

ಧ್ಯಾನದೀಪದ ಸಾರಾಂಶ

ಉಪಾಸನೆಯ ರೀತಿ, ವಿಚಾರದಿಂದಾಗುವ ಅಪರೋಕ್ಷ ಜ್ಞಾನ, ಜ್ಞಾನಸಾಧನವಾದ ಉಪಾಸನೆ, ಜ್ಞಾನಕ್ಕೂ ಉಪಾಸನೆಗೂ ಇರುವ ಭೇದ, ನಿರ್ಗುಣೋಪಾಸನೆಯ ಫಲಗಳನ್ನು ಇದರಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

... ○....

೧೦. ನಾಟಕ ದೀಪ

ಆರಂಭಿಸಿದ ಗ್ರಂಥವು ನಿರ್ವಿಘ್ನವಾಗಿ ಮುಗಿಯಲೆಂದು ಇಷ್ಟದೇವತಾ ತತ್ವಸ್ಮರಣಾನುರೂಪ ಮಂಗಳಾಚರಣೆಯನ್ನು ಮಂದಾಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೆ ಅದ್ವಿತೀಯ ಬ್ರಹ್ಮಾತ್ಮ ತತ್ವದ ಜ್ಞಾನವು ನಿರಾಯಾಸದಿಂದಾಗ ಬೇಕೆಂದು 'ಪ್ರಪಂಚವೆಲ್ಲ ಕಲ್ಪಿತ ಅದುದರಿಂದ ಅದು ನುಳ್ಳು' ಎಂದು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿ ಅದ್ವಿತೀಯ ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತಾರೆ.

—ಮೊದಲು ಆಧ್ಯಾರೋಪ (ಕಲ್ಪಿತವೆಂಬುದು)

ಪರಮಾತ್ಮ್ಯಾಡ್ಯಾನಂದಪುರ್ಣಃ ಪೂರ್ವಃ ಸ್ವಮಾಯಯಾ |
ಸ್ವಯಮೇವಜಗದ್ಭ್ರಾತ್ವಾ ಪ್ರವಿಶಜ್ಞೇವರೂಪತಃ ||೧||

ಸೃಷ್ಟಿಯ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಎರಡನೆಯದೆಂಬುದಿಲ್ಲದ ಆನಂದ ಘನ ಪರಮಾತ್ಮನು ತನ್ನ ಮಾಯಾಶಕ್ತಿಯಿಂದ ತಾನೇ ಜಗತ್ತಿನರೂಪತಾಳಿ ತಾನೇ ಜೀವ ರೂಪದಿಂದ ಪ್ರವೇಶಿಸಿದನು.

—ಒಬ್ಬ ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಎಲ್ಲಶರೀರಗಳಲ್ಲಿ ಇರುವದಾದರೆ ಪೂಜ್ಯ ಪೂಜಕ ಮುಂತಾದ ಉತ್ತಮಾಧಮ ಭಾವಗಳೇಕೆ?

ವಿಷ್ಣ್ವಾದ್ಯುತ್ಪಾದೇಹೇಷು ಪ್ರವಿಷ್ಟೋ ದೇವತಾ ಭನೇತ್ |
ಮರ್ತ್ಯಾದ್ಯಧಮದೇಹೇಷು ಸ್ಥಿತೋಭಜತಿ ಮರ್ತ್ಯ-
ತಾಮ್ ||೨||

ವಿಷ್ಣುವೇ ಮೊದಲಾದ ಉತ್ತಮ ದೇಹಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಿಸಿದ ಪರಮಾತ್ಮನು ದೇವರೆನಿಸಿ ಪೂಜೆಗೊಳ್ಳುವವನಾದನು. ಮನುಷ್ಯನೇ ಮೊದಲಾದ ಅಧಮದೇಹಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಿಸಿದ ಪರಮಾತ್ಮನು ಮರ್ತ್ಯನೆನಿಸಿ ಪೂಜಿಸುವವನಾದನು.

(ಈ ಉತ್ತಮಾಧಮ ಭಾವವು ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾದುದಲ್ಲ. ಅದು ಶರೀರದ ಉಪಾಧಿಯ ಮೂಲಕ ಉಂಟಾದುದು. ಅದುದರಿಂದ ಮೂಲ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಯಾವುದೇ ಹೆಚ್ಚು ಕಡಿಮೆ ಇಲ್ಲ)

—ಹೀಗೆ ಆತ್ಮನಮೇಲೆ ಸೃಷ್ಟಿಯ ಆರೋಪವು ಹೇಗೆ ಆಗುವದೆಂಬುದನ್ನು ಸಂಕ್ಷೇಪವಾಗಿ ಹೇಳಿ ಇದೆಲ್ಲ ಕಲ್ಪಿತ ಎಂದರೆ ಅಪವಾದವೆಂಬದನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಅನೇಕಜನ್ಮಭಜನಾತ್ ಸ್ವವಿಚಾರಂ ಚಿಕೀರ್ಷತಿ |

ವಿಚಾರೇಣ ವಿನಷ್ಟ್ವಾಯಾಂ ಮಾಯಾಯಾಂ ಶಿಷ್ಯತೇ

ಸ್ವಯಮ್ ||೩||

ಅನೇಕ ಜನ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಈಶ್ವರನು ತೃಪ್ತಿಯಾಗಲೆಂದು ಮಾಡಿದ ಒಳ್ಳೆಯ ಕರ್ಮಗಳ ಫಲವಾಗಿ ಮನುಷ್ಯನು ಆತ್ಮ ವಿಚಾರ ಮಾಡುವ ಇಚ್ಛೆಯುಳ್ಳವನಾಗುವನು. ವಿಚಾರಮಾಡುತ್ತಹೋದಂತೆ ಮಾಯೆಯು ನಾಶವಾಗಲು ಆಗತಾನೇ ತಾನು ಪರಮಾತ್ಮನಾಗಿ ಉಳಿದುಕೊಳ್ಳುವನು.

ಜ್ಞಾನದ ಫಲವು ಸಂಸಾರ ಬಂಧದಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆಯಾಗುವ ಮೋಕ್ಷವೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಿರಲು, ಪರಮಾತ್ಮನಾಗಿ ಉಳಿದುಕೊಳ್ಳುವದೆಂಬುದು ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲ.

ಅದ್ವಯಾನಂದರೂಪಸ್ಯ ಸದ್ವಯತ್ವಂ ಚ ದುಃಖಿತಾ |

ಬಂಧಃ ಪ್ರೋಕ್ತಃ ಸ್ವರೂಪೇಣ ಸ್ಥಿತಿರ್ಮುಕ್ತಿರೀರ್ಮತೇ ||೪||

ತಾನೇ ತಾನಾದ ಆನಂದರೂಪ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಎರಡನೆಯವುಗಳೊಡನೆ ಇರುವೆನೆಂಬ ಭ್ರಾಂತಿ-ಅದರಿಂದಾಗುವ ದುಃಖ ಇವೇ ಬಂಧವೆಂದು ಹೇಳುವರು. ಆದರಂತೆ ತನ್ನ ಸಹಜ ಸ್ವರೂಪದಿಂದ ಇರುವದಕ್ಕೆ ಮೋಕ್ಷವೆಂದು ಹೇಳುವರು.

—ಜನಕನೇ ಮೊದಲಾದ ರಾಜರು ಕರ್ಮಯೋಗದಿಂದ ಸಿದ್ಧ ರೆನಿಸಿದರು ಎಂದು ಭಗವಂತನು ಗೀತೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಇದರ ಮೇಲಿಂದ ಕರ್ಮವು ಮೋಕ್ಷದಸಾಧನವೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಎಂದ ಮೇಲೆ ವಿಚಾರದಿಂದ ಹುಟ್ಟುವ ಜ್ಞಾನದಿಂದೇನು ಪ್ರಯೋಜನ?

ಅವಿಚಾರಕೃತೋ ಬಂಧೋ ವಿಚಾರೇಣ ನಿವರ್ತತೇ |

ತಸ್ಮಾಜ್ಜೀವನಪರಾತ್ಮಾನೌ ಸರ್ವದೈವ ವಿಚಾರಯೇತ್ ||೫||

ತಪ್ಪು ತಿಳಿವಳಿಕೆಯಿಂದ ಉಂಟಾದ ಬಂಧವು ಸರಿಯಾದ ತಿಳಿವಳಿಕೆಯಿಂದ ಕಳಚುವದು. ಅದುದರಿಂದ ಜೀವ ಮತ್ತು ಪರಮಾತ್ಮರ ಬಗೆಗೆ ಯಾವಾಗಲೂ ವಿಚಾರ ಮಾಡುತ್ತಿರಬೇಕು.

(‘ಕರ್ಮಣ್ಯವ ಹಿ ಸಂಸಿದ್ಧಿಮಾಸಿದ್ಧಿತಾ ಜನಕಾದಯಃ’ ಎಂಬ ಸ್ಮೃತಿ ವಚನದಲ್ಲಿ ‘ಸಂಸಿದ್ಧಿ’ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಚಿತ್ತಶುದ್ಧಿ ಎಂಬ ಅರ್ಥವೇ ವಿವಕ್ಷಿತವಾಗಿದೆ. ಮೋಕ್ಷವಲ್ಲ ಎಂದು ತಿಳಿದಿರಬೇಕು. ತತ್ಪ್ರಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರದವರಿಗೆ ಜೀವ-ಪರಮಾತ್ಮರ ವಿಚಾರವು ಇದ್ದೇ ಇರಬೇಕು.)

—ಮೊದಲು ಜೀವಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಅಹಮಿತ್ಯಭಿಮಂತಾ ಯಃ ಕರ್ತಾಸೌ ತಸ್ಯ ಸಾಧನಮ್ |

ಮನಸ್ತಸ್ಯ ಕ್ರಿಯೇ ಅಂತರ್ಬಹಿರ್ವೃತ್ತೀ ಕ್ರಮೋತ್ಥೀತೇ ||೬||

ಯಾವನು ದೇಹ ಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ‘ನಾನು’ ಎಂದು ಅಭಿಮಾನ ಗೊಳ್ಳುವನೋ ಅವನೇ ಕರ್ತನು. ಮನಸ್ಸು ಅವನಿಗೆ ಸಾಧನವಾಗಿದೆ. ಕ್ರಮಪಾಗಿ ಹುಟ್ಟುತ್ತಿರುವ ಒಳಗಿನ-ಹೊರಗಿನ ವೃತ್ತಿಗಳೇ ಅವನ ಕ್ರಿಯೆ.

(ಚಿದಾಭಾಸ ವಿಶಿಷ್ಟ ಅಹಂಕಾರವೇ ಜೀವನೆಂದು ಹಿಂದೆ ಎರಡನೇ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ವಿಶದವಾಗಿ ಬಂದಿರುತ್ತದೆ.)

—ಈಗ ಆ ಎರಡು ವೃತ್ತಿಗಳ ಸ್ವರೂಪ ಮತ್ತು ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಅಂತರ್ಮುಖಾಃ ಹಮಿತ್ಯೇಷಾ ವೃತ್ತಿಃ ಕರ್ತಾರಮುಲ್ಲಿಖೇತ್ |
ಬಹಿರ್ಮುಖೇದಮಿತ್ಯೇಷಾ ಬಾಹ್ಯಂ ವಸ್ತಿದ
ಮುಲ್ಲಿಖೇತ್ ||೭||

ದೇಹದೊಳಗೆ 'ನಾನು' ಎಂಬ ರೂಪದಿಂದ ಹುಟ್ಟುವ ವೃತ್ತಿಯು ಕರ್ತೃತ್ವದ ಅಭಿಮಾನವನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಜೀವನನ್ನು ತಿಳಿಸುವದು. ದೇಹದ ಹೊರಗೆ 'ಇದು' ಎಂಬ ರೂಪದಿಂದ ಹುಟ್ಟುವ ವೃತ್ತಿಯು ಹೊರಗಿನ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುವದು.

—ಮನಸ್ಸಿನಿಂದಲೇ ಎಲ್ಲ ವ್ಯವಹಾರ ನಡೆಯುವದೆಂದಾಗ ಕಣ್ಣು ಮೊದಲಾದ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ವೃಥಾವೆನ್ನಬೇಕಾಯಿತು.

ಇದಮೋ ಯೇ ವಿಶೇಷಾಃ ಸ್ಯುರ್ಗಂಧರೂಪರಸಾದಯಃ |
ಅಸಾಂಕರ್ಯೇಣ ತಾನ್ ಭಿಂದ್ಯಾದ್ ಘ್ರಾಣಾದೀಂದ್ರಿಯ
ಪಂಚಕರ್ಮ ||೮||

'ಇದಮ್' ಎಂಬ ಹೊರಗಿನ ವೃತ್ತಿಯ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಗಂಧ-ರೂಪ-ರಸ ಮೊದಲಾದ ಭೇದಗಳುಂಟು. ಅವುಗಳನ್ನು ಮೂಗು ಮೊದಲಾದ ಐದು ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಬೇರೆ ಬೇರೆಯಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸುತ್ತವೆ.

ಹೀಗೆ ಮೂರು ಶ್ಲೋಕಗಳಿಂದ ಜೀವ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಹೇಳಿ ಈಗ ಪರಮಾತ್ಮ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಕರ್ತಾರಂ ಚ ಕ್ರಿಯಾಂ ತದ್ವದ್ವಾನ್ಯವೃತ್ತವಿಷಯಾನಸಿ |
ಸ್ಥೋರಯೇದೇಕಯತ್ನೇನ ಯೋಸೌ ಸಾಕ್ಷ್ಯತ್ರ
ಚಿದ್ವಪುಃ ||೯||

ಕರ್ತೃ ಮತ್ತು ಅವನ ಕ್ರಿಯೆಗಳು ಅದರಂತೆ ಭಿನ್ನ ಭಿನ್ನ ವಿಷಯಗಳು ಇವೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಚಿದ್ರೂಪನಾದ ಆತ್ಮನು ಒಂದೇ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಬಿಳಗುವನು. ಅವನನ್ನು ವೇದಾಂತ ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಸಾಕ್ಷಿ ಎನ್ನುವರು.

—ಅದು ಹೇಗೆ ?

ಈಶ್ವೇ ಶೃಣೋಮಿ ಜಿಘ್ರಾಮಿ ಸ್ವಾದಯಾಮಿ ಸ್ತೃಶಾ-

ಮೃಹಮ್ |

ಇತಿ ಭಾಸಯತೇ ಸರ್ವಂ ನೃತ್ಯಶಾಲಾಸ್ಥದೀಪವತ್ ||೧೦||

ನಾನು ನೋಡುತ್ತೇನೆ. ಕೇಳುತ್ತೇನೆ. ಮುಸುಕುತ್ತೇನೆ. ತಿನ್ನುತ್ತೇನೆ. ಮುಟ್ಟುತ್ತೇನೆ. ಹೀಗೆಲ್ಲ ನೃತ್ಯಶಾಲೆಯಲ್ಲಿಯ ದೀಪದಂತೆ ಅವನು ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಒಮ್ಮೆಲೆ ಬೆಳಗುತ್ತಾನೆ.

—ಇದನ್ನೆ ಸೃಷ್ಟಗೊಳಿಸುತ್ತಾರೆ.

ನೃತ್ಯಶಾಲಾಸ್ಥಿತೋ ದೀಪಃ ಪ್ರಭುಂ ಸಭಾಂಶ್ಚ ನರ್ತಕೀಮ್ |
ದೀಪಯೇದವಿಶೇಷಣ ತದಭಾವೇಽಪಿ ದೀಪ್ಯತೇ ||೧೧||

ನೃತ್ಯಶಾಲೆಯಲ್ಲಿರುವ ದೀಪವು ಅಲ್ಲಿರುವ ಅರಸನನ್ನು, ಸಭಿಕರನ್ನು ಮತ್ತು ನರ್ತಿಸುವವಳನ್ನು ಹೀಗೆ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಬೆಳಗುತ್ತದೆ. ಅವರು ಯಾರೂ ಇಲ್ಲದಾಗಲೂ ತನ್ನಷ್ಟಕ್ಕೆ ತಾನು ಬೆಳಗುತ್ತಿರುವದು.

—ಈ ದೃಷ್ಟಾಂತವನ್ನು ದಾಷ್ಟಾಂತಿಕದಲ್ಲಿ ಜೋಡಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಅಹಂಕಾರಂ ಧಿಯಂ ಸಾಕ್ಷೀ ವಿಷಯಾನಪಿ ಭಾಸಯೇತ್ |
ಅಹಂಕಾರಾದ್ಯಭಾವೇಽಪಿ ಸ್ವಯಂ ಭಾತ್ಯೇವ ಪೂರ್ವವತ್ ||೧೨||

ಸಾಕ್ಷಿಯಾದ ಆತ್ಮನು, ಅಹಂಕಾರವನ್ನು-ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಮತ್ತು ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಹೀಗೆ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಬೆಳಗುತ್ತಾನೆ. ಅದರಂತೆ ಇವು ಯಾವವೂ ಇಲ್ಲದಿರುವಾಗ ತಂತಾನೇ ಬೆಳಗುತ್ತ ಇರುತ್ತಾನೆ.

(ಭಾವ-ಅಭಾವ ಎರಡನ್ನೂ ಸಾಕ್ಷಿಯು ಬೆಳಗುತ್ತಾನೆ. ಎಚ್ಚರ-ಕನಸು ಎಂಬ ಅವಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿಯ ಅಹಂಕಾರ ಮೊದಲಾದವನ್ನು ಗಾಢನಿದ್ರೆ ಎಂಬ ಅವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಅವುಗಳಿಲ್ಲವೆಂಬ ಅಭಾವ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿ ಬೆಳಗುತ್ತಲೇ ಇರುತ್ತಾನೆ.)

ಪ್ರಕಾಶರೂಪವಾದ ಬುದ್ಧಿಯು ಅಹಂಕಾರಾದಿಗಳನ್ನು ಬೆಳಗಲು ಸಮರ್ಥವಿರುವಾಗ ಸಾಕ್ಷಿಯ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಏನು ?

ನಿರಂತರಂ ಭಾಸಮಾನೇ ಕೂಟಿಸ್ಥ ಜ್ಞಸ್ತಿ ರೂಪತಃ |

ತದ್ಭಾಸಾ ಭಾಸ್ಯಮಾನೇಯಂ ಬುದ್ಧಿಃ ಸ್ವತ್ಯತೃನೇಕಭಾ ||೧೩||

ಯಾವ ಬದಲಾವಣೆಯನ್ನೂ ಹೊಂದದ ಆತ್ಮನು ಸ್ವಪ್ರಕಾಶ ಚೈತನ್ಯ ರೂಪನಾಗಿ ಬೆಳಗುತ್ತಿದ್ದರೆ ಮಾತ್ರ ಅವನ ಬೆಳಕಿನಿಂದ ಬೆಳಕನ್ನು ಪಡೆಯುವ ಬುದ್ಧಿಯು ಅನೇಕ ಬಗೆಯಿಂದ ಕುಣಿಯುತ್ತದೆ.

—ಈ ಸಿದ್ಧಾಂತವು ಶ್ರೋತೃಗಳಿಗೆ ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿಯಲೆಂದು ನಾಟಕದ ಬಗೆಯಿಂದ ನಿರೂಪಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಅಹಂಕಾರಃ ಪ್ರಭುಃ ಸಭಾ ವಿಷಯಾ ನರ್ತಕೀ ಮತಿಃ |

ತಾಲಾದಿಧಾರಿಣಿ ಕ್ಷಾಣಿ ದೀಪಃ ಸಾಕ್ಷ್ಯವಭಾಸಕಃ ||೧೪||

ಚಿದಾಭಾಸನಿಂದ ಕೂಡಿದ ಅಹಂಕಾರವು ಅರಸು. ವಿಷಯಗಳೇ ಸಭಾಸದರು. ಬುದ್ಧಿಯು ನರ್ತಕಿ. ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ತಾಲ ಮೊದಲಾದವನ್ನು ಹಿಡಿದ ಹಿಮ್ಮೇಳ. ಸಾಕ್ಷಿಯು ಇವೆಲ್ಲವುಗಳನ್ನು ಬೆಳಗುವ ದೀಪ.

—ಹೀಗೆ ಸಾಕ್ಷಿಯು ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಬೆಳಗುವವನೆಂದರೆ ಅವುಗಳೊಡನೆ ಕೂಡುವಿಕೆ-ಅಗಲಿಕೆ ಮೊದಲಾದ ವಿಕಾರಗಳು ಅವನಿಗೆ ಉಂಟಾಗಬೇಕಾಯಿತು.

ಸ್ವಸ್ಥಾನಸಂಸ್ಥಿತೋ ದೀಪಃ ಸರ್ವತೋ ಭಾಸಯೇದ್ಯಥಾ |

ಸ್ಥಿರಸ್ಥಾಯೀ ತಥಾ ಸಾಕ್ಷೀ ಬಹಿರಂತಃ ಪ್ರಕಾಶಯೇತ್ ||೧೫||

ತನ್ನ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ತಾನು ನೆಲೆಯಾಗಿದ್ದು ಸುತ್ತುಮುತ್ತಲಿನ ಎಲ್ಲ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಬೆಳಗುವ ದೀಪದಂತೆ ನೆಲೆಯಾಗಿದ್ದು ಕೊಂಡ ಸಾಕ್ಷಿ ಒಳ-ಹೊರ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಬೆಳಗುವನು.

—ಹೀಗನ್ನವನು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಯಾಕೆಂದರೆ 'ಅಪೂರ್ಣ' ಅನಪೂರ್ಣ-ಅನಂತರಂ-ಅಬಾಹ್ಯಂ, ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು ಸಾಕ್ಷಿ ಒಳ-ಹೊರಗೆ ಎಂಬ ಭಾವಗಳಿಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ.

ಬಹಿರಂತರ್ವಿಭಾಗೋಽಯಂ ದೇಹಾಪೇಕ್ಷೋ ನಸಾಕ್ಷಿಣಿ |

ವಿಷಯಾ ಬಾಹ್ಯದೇಶಸ್ಥಾ ದೇಹಸ್ಯಾಂತರಹಂಕೃತಿಃ ||೧೬||

ಈ ಹೊರಗೆ-ಒಳಗೆ ಎಂಬ ವಿಭಾಗವು ದೇಹಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧವಾದುದು. ಸಾಕ್ಷಿಗೆ ಅವುಗಳಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲ. ವಿಷಯಗಳಿರುವುದು ದೇಹದಿಂದ ಹೊರಗೆ. ಚಿದಾಭಾಸನಿಂದ ಕೂಡಿದ ಅಹಂಕಾರವಿರುವುದು ದೇಹದ ಒಳಗೆ.

—ಸಾಕ್ಷಿಯು ನಿರ್ವಿಕಾರನಿದ್ದು ಹೊರಗಿನ ಒಳಗಿನ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಬೆಳಗುವನೆಂಬ ಮಾತು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಯಾಕೆಂದರೆ 'ನಾನು ಘಟವನ್ನು ನೋಡುತ್ತೇನೆ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಸಾಕ್ಷಿಯು ಮೊದಲು ನಾನು ಎಂಬುದನ್ನು ಬೆಳಗಿ ಆ ಮೇಲೆ ಘಟವೆಂಬುದನ್ನು ಬೆಳಗುವನು. ಇಲ್ಲಿ ಸಾಕ್ಷಿಯು ಒಳಗೆ-ಹೊರಗೆ ಅಡ್ಡಾಡಿದಂತೆ ಕಾಣುವದು. ಎಂದಮೇಲೆ ಅವನು ನಿರ್ವಿಕಾರನು ಹೇಗೆ?

ಅಂತಸ್ಥಾ ಧೀಃ ಸಹೈವಾಹೈರ್ಬಹಿರ್ಯಾತಿ ಪುನಃ ಪುನಃ |

ಭಾಸ್ಕಬುದ್ಧಿಸ್ಥ ಚಾಂಚಲ್ಯಂ ಸಾಕ್ಷಿಣ್ಯಾರೋಪ್ಯತೇ ವೃಥಾ ||೧೭||

ಒಳಗೆ ಇರುವ ಬುದ್ಧಿಯು ಇಂದ್ರಿಯಗಳೊಡನೆ ಮೇಲಿಂದ ಮೇಲೆ ಹೊರಗೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಎಂದರೆ ರೂಪ ಮೊದಲಾದ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಗೃಹಿಸುವ ದಕ್ಕಾಗಿ ಹೊರಗೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಅದುದರಿಂದ ಬೆಳಗಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಬುದ್ಧಿಯ ಚಾಂಚಲ್ಯಧರ್ಮವನ್ನು ಸುಮ್ಮನೇ ಸಾಕ್ಷಿಯಮೇಲೆ ಆರೋಪಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ.

—ಹಾಗೆ ಅನುಭವವು ಎಲ್ಲಿದೆ? ಎಂದರೆ

ಗೃಹಾಂತರಗತಃ ಸ್ವಲ್ಪೋ ಗವಾಕ್ಷಾದಾತಪೋಽಚಲಃ |

ತತ್ರಹಸ್ತೇ ನತ್ಕೃಮಾನೇ ನೃತ್ಯತೀವಾತಪೋ ಯಥಾ ||೧೮||

ನಿಜಸ್ಥಾನಸ್ಥಿ ತಃ ಸಾಕ್ಷೀ ಬಹಿರಂತರ್ಗಮಾಗಮೌ |

ಅಕುರ್ವನ್ ಬುದ್ಧಿಚಾಂಚಲ್ಯಾತ್ ಕರೋತೀನ ತಥಾ

ತಥಾ ||೧೯||

ಬೆಳಕೆಂಡಿಯಿಂದ ಮನೆಯೊಳಗೆ ಬಿದ್ದಿರುವ ಬಿಸಿಲಕೋಲು ತಾನು ಯಾವ ಅಲ್ಲಾಡುವಿಕೆಯೂ ಇಲ್ಲದೇ ಇರುವದು. ಅದರಲ್ಲಿ ಯಾವನೊಬ್ಬನು ತನ್ನ ಕೈಯನ್ನು ಕುಣಿಸಿದಂತೆ ಮಾಡಿದರೆ ಬಿಸಿಲಕೋಲೂ ಕುಣಿದಂತೆಯೇ ಕಾಣುವದು. ಅದರಂತೆ ಸಾಕ್ಷಿಯು ಒಳಗೆ-ಹೊರಗೆ ಬರ-ಹೋಗುವದನ್ನು ಮಾಡದಿದ್ದರೂ ಬುದ್ಧಿಯ ಚಾಂಚಲ್ಯದಿಂದ ಒಳಗೆ-ಹೊರಗೆ ಓಡಾಡುತ್ತಿರುವ ನೆಂದು ಕಾಣುವದು.

—ನಿಜಸ್ಥಾನ ಸ್ಥಿತಃ, ಎಂಬುದರ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ.

ನ ಬಾಹ್ಯೋ ನಾಂ ತರಃ ಸಾಕ್ಷೀ ಬುದ್ಧೇರ್ದೇಶೌ ಹಿ ತಾವೃಥೌ |

ಬುನ್ಧ್ಯಾದ್ಯಶೇಷಸಂಶಾಂತೌ ಯತ್ರಭಾತ್ಯಸ್ತಿ ತತ್ರ ಸಃ ||೨೦||

ಸಾಕ್ಷಿಗೆ ಹೊರಗೆ ಎಂಬುದೂ ಇಲ್ಲ. ಒಳಗೆ ಎಂಬುದೂ ಇಲ್ಲ. ಒಳಗೆ-ಹೊರಗೆ ಎಂಬವು ಬುದ್ಧಿಯ ಸ್ಥಳಗಳು. ಅದುದರಿಂದ ಬುದ್ಧಿ-ಇಂದ್ರಿಯ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ವ್ಯಾಪಾರವು ಶಾಂತವಾದಾಗ ಎಲ್ಲಿ ಸಾಕ್ಷಿಯು ಬೆಳಗುತ್ತಿರುವನೋ ಅಲ್ಲಿಯೇ ಅವನು ಯಾವಾಗಲೂ ಇರುವನು.

—ಬುದ್ಧಿ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ವ್ಯಾಪಾರ ಶಾಂತವಾದ ನಂತರ ಸ್ವಲ್ಪ ಕೂಡ ಸ್ಥಳವು ಉಳಿಯುವದಿಲ್ಲ. ಎಂದಮೇಲೆ ಎಲ್ಲಿ ಅವನು ಬೆಳಗುತ್ತಿರುವನೋ ಅಲ್ಲಿಯೇ ಇರುವನು ಎಂದು ಹೇಳುವದರ ಅರ್ಥವೇನು?

ದೇಶಃ ಕೋಽಪಿ ನ ಭಾಸೇತ ಯದಿ ತದ್ಭೃತ್ಸದೇಶಭಾಹ್ |
ಸರ್ವದೇಶವ್ರಹ್ಮೈವ ಸರ್ವಗತ್ವಂ ನ ತು ಸ್ವತಃ ||೨೦||

ಒಂದು ವೇಳೆ ಯಾವಸ್ಥಳವೂ ಉಳಿಯುವದಿಲ್ಲವೆಂದು ನೀನು ಹೇಳುವದಾದರೆ ನಾಕ್ಷಿಯು ಸ್ಥಳರಹಿತನಾಗಿಯೇ ಇರಲಿ. ಎಲ್ಲ ಸ್ಥಳಗಳ ಕಲ್ಪನೆಯು ಇರುವದಾದುದರಿಂದಲೇ ಅವನು ಎಲ್ಲಕಡೆಗೆ ಇರುವವನೆಂದು ಹೇಳುವದು. ಸ್ವಭಾವತಃ ಅವನಿಗೇನೂ ವ್ಯಾಪಕತ್ವವಿಲ್ಲ.

—ಇದರಂತೆ ಅವನ ಸರ್ವ ನಾಕ್ಷೆತ್ವವೂ ಸಹಜವಲ್ಲವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ.

ಅಂತರ್ಬಹಿರ್ವಾ ಸರ್ವಂ ವಾ ಯಂ ದೇಶಂ ಪರಿಕಲ್ಪಯೇತ್ |
ಬುದ್ಧಿಸ್ತದ್ದೇಶಗಃ ಸಾಕ್ಷಿ ತಥಾ ವಸ್ತುಷು ಯೋಜ-
ಯೇತ್ ||೨೧||

ಬುದ್ಧಿಯು ಒಳಗೆ-ಹೊರಗೆ-ಎಲ್ಲಕಡೆಗೆ ಎಂದು ಯಾವ ಯಾವ ಸ್ಥಳಗಳನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸುವದೋ ಸಾಕ್ಷಿಯು ಅದು ಕಲ್ಪಿಸಿದ ಸ್ಥಳಗಳನ್ನು ಹೊಂದುವನು. ಅದರಂತೆ ಎಲ್ಲ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಹೊಂದಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

—ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಹೊಂದಿಸಿಕೊಳ್ಳುವದನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಯದ್ಯದ್ರೂಪಾದಿ ಕಲ್ಪಿತ ಬುದ್ಧ್ಯಾ ತತ್ತತ್ಪ್ರಕಾಶಯನ್ |
ತಸ್ಯ ತಸ್ಯ ಭವೇತ್ ಸಾಕ್ಷೀ ಸ್ವತೋ ವಾಗ್ಬುದ್ಧ್ಯಾ
ಗೋಚರಃ ||೨೨||

ಬುದ್ಧಿಯು ಯಾವ ಯಾವ ಎಂದರೆ ರೂಪವೇ ಮೊದಲಾದ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸುವದೋ ಆ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಬೆಳಗುವ ಚಿದಾತ್ಮನು ಅವುಗಳ

ಗೆಲ್ಲ ನಾಪ್ತೆ ಎನಿಸುವನು. ಅವನ ನಿಜ ಸ್ವರೂಪವು ಮಾತು-ಮನಗಳಿಗೆ ಕಾಣದಂಥದು.

—ಹೀಗಂದರೆ ಮುಮುಕ್ಷುವಿಗೆ ಅವನ ಜ್ಞಾನವಾಗುವ ಬಗೆ?

ಕಥಂ ತಾದೃಜ್ಞಾನಯಾಗ್ರಾಹ್ಯ ಇತಿ ಚೇನ್ಮೈವ ಗ್ರಹ್ಯತಾಮ್ |

ಸರ್ವಗ್ರಹೋಪಸಂಶಾಂತೌ ಸ್ವಯಮೇವಾವ ಶಿಷ್ಯತೇ ||೨೪||

ಅಂಥ ಆತ್ಮನನ್ನು ನಾನು ಆರಿತು ಕೊಳ್ಳುವದು ಹೇಗೆ? ಎಂದರೆ ನೀನೇನೂ ಅರಿತುಕೊಳ್ಳುವದು ಬೇಡ. ಅರಿವುಗಳೆಂಬವೆಲ್ಲ ಅಡಗಿದ ಮೇಲೆ ಅವನು ತನ್ನಷ್ಟಕ್ಕೆ ತಾನು ಉಳಿದು ಕೊಳ್ಳುವನು.

—ಆದರೂ ಅವನ ಅಪರೋಕ್ಷ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಕೆಲವಾದರೂ ಪ್ರಮಾಣಗಳು ಬೇಕಲ್ಲ.

ನ ತತ್ರ ಮಾನಾಪೇಕ್ಷಾಸ್ತಿ ಸ್ವಪ್ರಕಾಶಸ್ವರೂಪತಃ |

ತಾದೃಗ್ವ್ಯುಪೇತೃವೇಕ್ಷಾ ಚೇತ್‌ಶ್ರುತಿಂ ಪಠ ಗುರೋ-
ರ್ಮುಖಾತ್ ||೨೫||

ಆತ್ಮನು ತನ್ನಷ್ಟಕ್ಕೆ ತಾನೇ ಬೆಳಗುವ ಸ್ವರೂಪವುಳ್ಳವನಾದುದರಿಂದ ಅವನಿಗೆ ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಪ್ರಮಾಣದ ಅಪೇಕ್ಷೆ ಎಂದರೆ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಇಲ್ಲ. ಅದುದರಿಂದ ಇಂಥ ಬಗೆಯ ಜ್ಞಾನದ ಅಪೇಕ್ಷೆ ಇರುವದಾದರೆ ಗುರುಮುಖ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಅಭ್ಯಾಸಮಾಡು.

—ಇನ್ನು ಮಂದಾಧಿಕಾರಿಗೆ ಆತ್ಮಾನುಭವದ ಉಪಾಯವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಯದಿ ಸರ್ವಗ್ರಹತ್ಯಾಗೋಽಶಕ್ಯಸ್ತರ್ಹಿ ಧಿಯಂ ವ್ರಜ |

ಶರಣಂ ತದಧೀನೋಽತರ್ಬಹಿರ್ವೈಷೋನುಭೂಯ-
ತಾಮ್ ||೨೬||

ಒಂದು ವೇಳೆ ಎಲ್ಲ ವಿಷಯಾನುಭವಗಳನ್ನು ಬಿಡುವದು ನಿನಗೆ ಅಸಾಧ್ಯವೆನಿಸಿದರೆ ಬುದ್ಧಿಗೆ ಶರಣಾಗತನಾಗು, ಎಂದರೆ ಬುದ್ಧಿಯು ಹೊರಗೆ ಅಥವಾ ಒಳಗೆ ಯಾವ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸುವದೋ ಅವುಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಬಿಳಿಗುವ ಸಾಕ್ಷಿಯಾದ ಪರಮಾತ್ಮನ ಅನುಭವವನ್ನು ಪಡೆ.

ನಾಟಕದೀಪದ ಸಾರಾಂಶ

ಬಂಧವನ್ನು ಕಳೆಯುವ ಉಪಾಯದ ವಿಚಾರವನ್ನು ಹೇಳಿ ಪರಮಾತ್ಮ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತಾರೆ.

....೦....

೧೧ ಬ್ರಹ್ಮಾನಂದದಲ್ಲಿ ಯೋಗಾನಂದ

ಇಷ್ಟದೇವತಾತತ್ವಾನುಸಂಧಾನರೂಪ ಮಂಗಳಾಚರಣ ಮಾಡಿ ಗ್ರಂಥ ಕಾರರು ಈ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ವಿಷಯ ಮತ್ತು ಪ್ರಯೋಜನವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಬ್ರಹ್ಮಾನಂದಂ ಪ್ರವಕ್ಷ್ಯಾಮಿ ಜ್ಞಾತೇ ತಸ್ಮಿನ್ನಶೇಷತಃ |

ಐಹಿಕಾನುಷ್ಠಿಕಾನರ್ಥವ್ರಾತಂ ಹಿತ್ವಾ ಸುಖಾಯತೇ ||೧||

ಈಗ ಬ್ರಹ್ಮಾನಂದದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತೇವೆ. ಅದು ತಿಳಿದರೆ ಈ ಲೋಕದ ಮತ್ತು ಪರಲೋಕದ ಸಂಬಂಧವಾದ ದುಃಖಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ನೀಗಿ ಸಾಧಕನು ಸುಖಿಯಾಗುವನು.

(ಈ ಶರೀರ ಹೆಂಡತಿ ಮಕ್ಕಳು ಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ನಾನು-ನನ್ನದೆಂದು ಅಭಿಮಾನ ತಾಳಿದ್ದರಿಂದ ಆಗುವ ಅಧ್ಯಾತ್ಮಿಕಾರಿ ಮೂರುಬಗೆಯ ತಾಪಗಳು ಈ ಲೋಕದದುಃಖ. ಪರಲೋಕದಲ್ಲಿ ದೇಹಾದಿಗಳಮೇಲೆ ನಾನು-ನನ್ನದೆಂಬ ಅಭಿಮಾನ ತಾಳಿದ್ದರಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ತಾಪಗಳು ಪರಲೋಕದದುಃಖ.)

—ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನವು ಬೇಕಾದುದನ್ನು ಕೊಡುವ, ಬೇಡವಾದುದನ್ನು ದೂರಮಾಡುವಂಥದು. ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಶ್ರುತಿ-ಸ್ಮೃತಿ ವಾಕ್ಯಗಳು ಪ್ರಮಾಣವೆನಿಸಿವೆ ಎಂದು ಸೂಚಿಸುವದಕ್ಕೆ ಶ್ರುತಿ ವಾಕ್ಯಗಳ ಅರ್ಥವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಾರೆ.

ಬ್ರಹ್ಮವಿತ್ ಪರಮಾಪ್ನೋತಿ ಶೋಕಂ ತರತಿ ಚಾತ್ಮವಿತ್ |

ರಸೋ ಬ್ರಹ್ಮರಸಂ ಲಬ್ಧ್ವಾನ್ಂದೀಭವತಿ ನಾನ್ಯಥಾ ||೨||

ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಅರಿತವನು ಆನಂದರೂಪ ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಹೊಂದುವನು. ಮತ್ತು ಆತ್ಮಜ್ಞಾನಿಯು ದುಃಖವನ್ನು ನೀಗುತ್ತಾನೆ. ಈ ಆತ್ಮನು ರಸರೂಪನು. ಇಂಥ ಬ್ರಹ್ಮರಸವನ್ನು ಪಡೆದು ಆನಂದಿತನಾಗುವನಲ್ಲದೇ ಮತ್ತೆ ಯಾತರಿಂದಲೂ ಆಗುವದಿಲ್ಲ. — ಶೈತ್ರರೀಯದಲ್ಲಿಯ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥ.

ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಂ ವಿಂದತೇ ಸ್ವಸ್ಥಿನ್ ಯದಾ ಸ್ಯಾದಥ ಸೋಽಭಯಃ |
ಕುರುತೇಽಸ್ಥಿನ್ನಂತರಂ ಚೇದಥ ತಸ್ಯ ಭಯಂ ಭವೇತ್ ||೩||

ಯಾವಾಗ ತನ್ನಲ್ಲಿಯೇ ತನಗೆ ಬೇರೊಂದಿಲ್ಲದ ಆತ್ಮರೂಪದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಳವು ಭದ್ರವಾಗುವದೋ ಆಗ ಮುನ್ನುಕ್ಷುವು ನಿರ್ಭಯನಾಗುವನು. ಹೀಗಿರುವ ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಮಟ್ಟಿಗಾದರೂ ಭೇದವನ್ನು ಕಾಣುವನಾದರೆ ಎಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮವು ಪೂಜ್ಯ-ನಾನು ಪೂಜಕ ಎಂದು ಮೊದಲಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮಕ್ಕೂ ತನಗೂ ಭೇದವನ್ನು ಮಾಡಿದರೆ ಅವನಿಗೆ ದೊಡ್ಡ ಭಯವುಂಟಾಗುವದು.

—ಭೇದವನ್ನು ಕಾಣುವವರಿಗೆ ಭಯವುಂಟಾಗುತ್ತದೆ ಎಂಬ ಮಾತನ್ನು ಬಲಗೊಳಿಸುವದಕ್ಕಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮಾತ್ಮೈಕತ್ವ ಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದ ವಾಯು ಮೊದಲಾದ ದೇವತೆಗಳು ಭಯಗೊಂಡಿರುವವೆಂದು ತೋರಿಸುವ ‘ಭೀಷಾಸ್ಮಾತ್’ ಮೊದಲಾದ ಶೈತ್ರರೀಯ ಮಂತ್ರಗಳ ಅರ್ಥ ವರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ವಾಯುಃ ಸೂರ್ಯೋ ವಹ್ನಿರಿಂದ್ರೋ ಮೃತ್ಯುರ್ಜ-

ನ್ಮಾಂತರೇಂತರಮ್ |

ಕೃತ್ವಾ ಧರ್ಮಂ ವಿಜಾನಂತೋಽಪ್ಯಸ್ಮಾದ್ಭೀತ್ಯಾ ಚರಂತಿ ಹಿ ||೪||

ವಾಯು-ಸೂರ್ಯ-ಅಗ್ನಿ-ಇಂದ್ರ ಮತ್ತು ಮೃತ್ಯು ಇವರೆಲ್ಲರು ಪೂರ್ವ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ತಿಳಿವಳಿಕೆಯಿಂದ ಧರ್ಮವನ್ನು ಆಚರಿಸಿದವರಾದರೂ ಭೇದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಕಂಡದ್ದರಿಂದ ಆ ಬ್ರಹ್ಮದ ಭೀತಿಗೊಳಗಾಗಿ ತಂತಮ್ಮ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿರುವರು.

(ಕಲೋಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿಯೂ ಈ ವಿಷಯವಿದೆ.)

—“ತರತಿ ಶೋಕಮಾತ್ಮನಿತ್” ಎಂಬ ಶ್ರುತಿ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಾ ನಂದದ ಅರಿವು ದುಃಖಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ದೂರಮಾಡುವ ಸಾಧನವೆಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತಿಳಿವಳಿಕೆಗೆ ಬಾರದಾಗಿದೆ ಎಂದರೆ—

ಆನಂದಂ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ವಿದ್ವಾನ್ ಬಿಭೇತಿ ಕುತಶ್ಚನ |

ಏತಮೇವ ತಸೇನ್ನೈಷಾ ಚಿಂತಾ ಕರ್ಮಾಗ್ನಿಸಂಭೃತಾ ||೫||

ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪವಾದ ಆನಂದವನ್ನು ಅನುಭವಕ್ಕೆ ತಂದುಕೊಡುವನು, ಯಾವದೇ ಕಾರಣದಿಂದ ಭಯಗೊಳ್ಳುವದಿಲ್ಲ. ಕರ್ಮರೂಪವಾದ ಬೆಂಕಿಯಿಂದ ಹುಟ್ಟುವ ಚಿಂತೆಯು ಅವನಿಗೆ ತಾಪವನ್ನು ಕೊಡುವದಿಲ್ಲ.

(ರೋಗ-ರುಜಿನ ಮೊದಲಾದವು ಐಹಿಕ-ವಾವ ಮೊದಲಾದವು ಪಾರಲೌಕಿಕ ಭಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣಗಳು.)

ಪುಣ್ಯ-ಪಾವಗಳು ಅಂತ್ಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನಿಗೆ ತಾವಕೊಡುವದಿಲ್ಲವೆಂದು ಶ್ರುತಿಯ ಆಧಾರದಿಂದ ತಿಳಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಏವಂ ವಿದ್ವಾನ್ ಕರ್ಮಣೇ ದ್ವೇ ಹಿತ್ವಾಸ್ತತ್ಮಾನಂ ಸ್ಮರೇತ್.

ಸದಾ |

ಕೃತೇ ಚ ಕರ್ಮಣೇ ಸ್ವಾತ್ಮರೂಪೇಣೈವೈಷ ಸತ್ಯತಿ ||೬||

ಯಾವನು ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮಾತ್ಮೈಕ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿದು ವರ್ತಿಸುವನೋ ಅವನು ಪುಣ್ಯ ಪಾಪವೆಂಬ ಎರಡೂ ಬಗೆಯ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ತ್ಯಾಗಮಾಡಿ ಯಾವಾಗಲೂ ಬ್ರಹ್ಮವೇ ತನ್ನಲ್ಲಿರುವ ಆತ್ಮನೆಂದು ನೆನೆಯುತ್ತಿರುವನು. ಇದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಅವನು ಮಾಡಿದ ಪುಣ್ಯ-ಪಾವರೂಪದ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ತನ್ನ ಆತ್ಮವಾದ ಬ್ರಹ್ಮರೂಪವಾಗಿಯೇ ನೋಡುತ್ತಿರುವನು.

—ಫಲವನ್ನು ಕೊಡದೇ ಕರ್ಮವು ನಾಶವಾಗುವದಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಶಾಸ್ತ್ರವಚನವಿರುವದರಿಂದ ಅನಾದಿಯಾದ ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ಲೆಕ್ಕಕ್ಕೆ ಹತ್ತದಷ್ಟು ಕರ್ಮಗಳಿರುವ ಸಂಭವವುಂಟು. ಅವುಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಆತ್ಮರೂಪವಾಗಿ ನೋಡುವದು ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲ. ಎಂದಮೇಲೆ ಅವುಗಳ ವಿಷಯದ ಚಿಂತೆಯು ಇಲ್ಲದಂತಾಗುವದು ಹೇಗೆ? ಎಂದರೆ ಇದೋ ಮುಂಡಕೋಪನಿಷತ್ತಿನ ವಾಕ್ಯ.

ಭಿದ್ಯತೇ ಹೃದಯಗ್ರಂಥಿಶ್ಚಿದ್ಯಂತೇ ಸರ್ವಸಂಶಯಾಃ |

ಕ್ಷೀಯಂತೇ ಚಾಸ್ಯಕರ್ಮಾಣಿ ತಸ್ಮಿನ್ ದೃಷ್ಟೇ ಪರಾವರೇ ||೭||

ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭನೆಂಬ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗಿಂತಲೂ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಆ ಪರಮಾತ್ಮನ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವಾಗಲು ಬುದ್ಧಿಗೂ ಆತ್ಮನಿಗೂ ಬಿದ್ದಿರುವ ಕಗ್ಗಂಟು ಬಿಚ್ಚಿ

ಹೋಗುವದು. ಸರ್ವಸಂಶಯಗಳು ನಾಶವಾಗುವವು. ಪುಣ್ಯ-ವಾವರೂಪವಾದ ಸಂಚಿತ ಕರ್ಮಗಳು ಇಲ್ಲದಂತಾಗುವವು.

ಕೆಲವು ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ ಕರ್ಮದಿಂದ, ಕೆಲವುಗಳಿಗೆ ಜ್ಞಾನ-ಕರ್ಮಗಳ ಸಮುಚ್ಚಯದಿಂದ ಮೋಕ್ಷವೆಂದು ಹೇಳಿದೆಯಲ್ಲ ಎಂದರೆ ಶ್ವೇತಾಶ್ವತರ ವಾಕ್ಯದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿ ಉತ್ತರ ಕೊಡುತ್ತಾರೆ.

ತಮೇವ ವಿದ್ವಾನ್ ತ್ಯೇತಿ ಮೃತ್ಯುಂ ಪಂಥಾ ನ ಚೇತರಃ |

ಜ್ಞಾತ್ವಾ ದೇವಂ ಪಾಶಹಾನಿಃ ಸ್ವೇಷೈಃ ಕ್ಲೇಶೈರ್ನ

ಜನ್ಮಭಾಕ್ ||೪||

ಆ ಆತ್ಮವನ್ನು ತಿಳಿದವನೇ ಸಂಸಾರವನ್ನು ದಾಟುತ್ತಾನೆ. ಜ್ಞಾನದ ಹೊರತು ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಬೇರೆ ಮಾರ್ಗವಿಲ್ಲ. ತನ್ನ ಬೆಳಕಿನಿಂದ ಬೆಳಗುವ ಆತ್ಮವನ್ನು ತಿಳಿಯುವದರಿಂದ ರಾಗ-ದ್ವೇಷಾದಿಗಳ ಪಾಶಗಳು ನಾಶವಾಗುವವು. ಹೀಗೆ ದುಃಖವು ನಾಶವಾಗಲು ಅವನು ಮತ್ತೆ ಹುಟ್ಟುವದಿಲ್ಲ.

—ಜ್ಞಾನಿಯು ಶೋಕವನ್ನು ದಾಟುತ್ತಾನೆ, ಎಂಬ ಶ್ರುತಿ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಬರಿ ಕೇಳುತ್ತೇವೆ. ಆದರೆ ಅದರಂತೆ ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಬರುವದಿಲ್ಲ. ಅದುದರಿಂದ ಜ್ಞಾನಿಯಾದವನು ಕೂಡ ಬೇಕಾದುದನ್ನು ಪಡೆಯುವದಕ್ಕೆ (ಇಷ್ಟಪ್ರಾಪ್ತಿ) ಬೇಡವಾದುದನ್ನು ದೂರಮಾಡುವದಕ್ಕೆ (ಅನಿಷ್ಟ ನಿವೃತ್ತಿ) ಯತ್ನ ಮಾಡುತ್ತಲೇ ಇರುತ್ತಾನೆ.

ದೇವಂ ಮತ್ವಾ ಹರ್ಷಶೋಕೌ ಜಹಾತ್ಯತ್ಮೈವ ಧೈರ್ಯವಾನ್ |

ಸೈನಂ ಕೃತಾಕೃತೇ ಪುಣ್ಯಪಾಪೇ ತಾಪಯತಃ ಕ್ವಚಿತ್ ||೫||

ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯವೇ ಮೊದಲಾದ ಸಾಧನ ಸಂವನ್ನಾದ ಮುಮುಕ್ಷುವು ಚಿದಾನಂದರೂಪನಾದ ದೇವನನ್ನು ತಿಳಿದು ಇದೇ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ಸಂತೋಷ ಮತ್ತು ದುಃಖಗಳನ್ನು ನೀಗುವನು. ಮತ್ತು ಮೊದಲು ಮಾಡಿದ ಮತ್ತು ಮಾಡದಿರುವ ಪುಣ್ಯ ಪಾಪಗಳು ಜ್ಞಾನಿಯನ್ನು ಎಂದೂ ಸಂತಾಪಗೊಳಿಸಲಾರವು.

(ಯಾಕಂದರೆ ಆತ್ಮನು ಯಾತರಿಂದಲೂ ಬದಲಾಗದ ಬ್ರಹ್ಮರೂಪನೆಂದು ಅವನು ತಿಳಿದಿರುತ್ತಾನೆ.)

ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಯೋ ಬ್ರಹ್ಮೈಃ ಪುರಾಣೈಃ ಸ್ಮೃತಿಭಿಃ ಸಹ |

ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನೇನರ್ಥಹಾನಿನಾನಂದಂ ಚಾಪ್ಯ-

ಘೋಷಯನ್ ||೧೦||

ಹೀಗೆ ಅನೇಕ ಶ್ರುತಿಗಳು-ಪುರಾಣಗಳು-ಸ್ಮೃತಿಗಳು ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನದಿಂದ ಸಂಸಾರರೂಪ ಅನರ್ಥ ನಾಶವಾಗಿ ಆನಂದವು ದೊರೆಯುವದೆಂದು ಡಂಗುರ ಸಾರುತ್ತವೆ.

—ಬ್ರಹ್ಮಾನಂದವೆಂಬ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಆನಂದವೆಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಬ್ರಹ್ಮವೆಂಬುದು ವಿಶೇಷಣವಾಗಿದೆ. ಅದುದರಿಂದ ಮತ್ತೊಂದು ಆನಂದವೂ ಇರಬೇಕೆಂದು ಧ್ವನಿತವಾಗುತ್ತದೆ. ಹಾಗಾದರೆ ಆನಂದದಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟು ಪ್ರಕಾರಗಳು ?

ಆನಂದಸ್ತ್ರಿವಿಧೋ ಬ್ರಹ್ಮಾನಂದೋ ವಿದ್ಯಾ ಸುಖಂ ಯಥಾ |

ವಿಷಯಾನಂದ ಇತ್ಯಾದೌ ಬ್ರಹ್ಮಾನಂದೋ

ವಿವಿಚ್ಯತೇ ||೧೧||

ಬ್ರಹ್ಮಾನಂದ-ವಿದ್ಯಾನಂದ ಮತ್ತು ವಿಷಯಾನಂದಗಳೆಂದು ಆನಂದವು ಮೂರು ವಿಧವಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲು ಬ್ರಹ್ಮಾನಂದವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತೇವೆ.

—ತೈತ್ತರೀಯ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮವು ಆನಂದರೂಪವೆಂದು ಹೇಳಿದೆ. ಆ ಭೃಗುವಲ್ಲಿಯ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ಸಂಕ್ಷೇಪವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಭೃಗುಃ ಪುತ್ರಃ ಪಿತುಃ ಶ್ರುತ್ವಾ ವರುಣಾಧ್ಯಕ್ಷಲಕ್ಷಣಮ್ |

ಅನ್ನಪ್ರಾಣಮನೋಬುದ್ಧೀಶ್ಚಕ್ಷಾನ್ವನಂದಂ

ವಿಜಜ್ಞಿವಾನ್ ||೧೨||

ಭೃಗುವೆಂಬ ಮಗನು ವರುಣನೆಂಬ ತಂದೆಯ ಮುಖದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮದ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಕೇಳಿಕೊಂಡು ಅನ್ನ-ಪ್ರಾಣ-ಮನ-ಬುದ್ಧಿಗಳ ಕೋಶಗಳನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮಲಕ್ಷಣಗಳಿಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ತ್ಯಜಿಸಿ ಆನಂದವನ್ನು ತಿಳಿದನು.

—ಆನಂದಮಯ ಕೋಶದ ಪುಚ್ಛವಾಗಿ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಆನಂದಕ್ಕೆ ಬ್ರಹ್ಮಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಅವನು ಹೇಗೆ ಹೊಂದಿಸಿಕೊಂಡನು?

ಅನಂದಾದೇವಭೂತಾನಿ ಜಾಯಂತೇ ತೇನ ಜೀವನಮ್ |

ತೇಷಾಂಲಯತ್ವ ತತ್ರಾತೋ ಬ್ರಹ್ಮಾನಂದೋ ನ

ಶಂಶಯಃ ||೧೩||

ಸ್ತ್ರೀ ಮತ್ತು ಪುರುಷರ ಸಂಯೋಗಜನ್ಯವಾದ ಅನಂದದಿಂದಲೇ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಶರೀರಗಳು ಹುಟ್ಟುತ್ತವೆ. ವಿಷಯೋಪಭೋಗಜನ್ಯ ಅನಂದದಿಂದಲೇ ಬದುಕುವವು. ಗಾಢನಿದ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ವರೂಪಭೂತವಾದ ಅನಂದದಲ್ಲಿಯೇ ಅವೆಲ್ಲ ಅಡಗುವವು. ಆದುದರಿಂದ ಅದು ಬ್ರಹ್ಮಾನಂದವೇ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಸಂಶಯವಿಲ್ಲ.

ತೈತ್ತರೀಯದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನ ಅನಂದ ರೂಪತ್ವವನ್ನು ಸಿದ್ಧಮಾಡಿ ಛಾಂದೋಗ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಹಾಗೇ ಸಿದ್ಧವಾಗುವದೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಭೂತೋತ್ಪತ್ತೇಃ ಪುರಾ ಭೂಮಾ ತ್ರಿಪುಟೇದ್ವೈತವರ್ಷನಾತ್ |

ಜ್ಞಾತ್ಯ ಜ್ಞಾನ ಜ್ಞೇಯರೂಪಾ ತ್ರಿಪುಟೀಪ್ರಲಯೇ

ಹಿ ನೋ ||೧೪||

ಆಕಾಶವೇ ಮೊದಲಾದ ಭೂತಗಳು ಹುಟ್ಟುವದಕ್ಕಿಂತ ಮೊದಲು ಮತ್ತು ಅವುಗಳ ಕಾರ್ಯಗಳೆನಿಸಿದ ಜರಾಯುಜ-ಅಂಡಜ ಮುಂ. ಪ್ರಾಣಿಗಳು ಕಾಣುವದಕ್ಕೆ ಮೊದಲು ತಿಳಿಯುವವನು (ಜ್ಞಾತ್ಯ) ತಿಳಿಯಬರತಕ್ಕವು (ಜ್ಞೇಯ) ತಿಳಿವು (ಜ್ಞಾನ) ಇವುಗಳ ತ್ರಿಪುಟೇ ರೂಪ ದ್ವೈತವು ಇಲ್ಲದಿರುವಾಗ ಭೂಮಾ ನಾಮಕ ಪರಮಾತ್ಮನಿದ್ದನು. ಪ್ರಲಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾತಾ-ಜ್ಞೇಯ-ಜ್ಞಾನ ರೂಪ ತ್ರಿಪುಟಿಯು ಇರುವದಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ಎಲ್ಲ ವೇದಾಂತಗಳಿಗೂ ಒಪ್ಪಿಗೆಯಾದುದು.

(ಭೂಮಾ ಎಂದರೆ ದೇಶ-ಕಾಲ-ವಸ್ತುಗಳಿಂದ ಪರಿಚ್ಛಿನ್ನನಾಗದ ಪರಮಾತ್ಮನು)

ಈಗ ಜ್ಞಾತಾ-ಜ್ಞಾನ-ಜ್ಞೇಯಗಳ ಸ್ವರೂಪ ತಿಳಿಸುತ್ತಾರೆ.

ವಿಜ್ಞಾನಮಯ ಉಪ್ಪನ್ನೋ ಜ್ಞಾತಾ ಜ್ಞಾನಂ ಮನೋಮಯಃ |

ಜ್ಞೇಯಾಃ ಶಬ್ದಾದಯೋ ನೈತತ್ತ್ರಯಮುಪ್ಪತ್ತಿತಃ

ಪುರಾ ||೧೫||

ಪರಮಾತ್ಮನಿಂದ ಹುಟ್ಟಿ ಬುದ್ಧಿಯೆಂಬ ಉಪಾಧಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ ವಿಜ್ಞಾನಮಯ ಜೀವನು ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ತಿಳಿಯುವವನು. ಹೊರಗಿನ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ತಿಳಿಯುವದಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಾದ ಮನೋಮಯವೆಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳ ಚೈತನ್ಯವೇ ತಿಳಿವು ಎಂದರೆ ಜ್ಞಾನ. ಶಬ್ದ-ಸ್ಪರ್ಶಾದಿಗಳು ತಿಳಿದು ಬರತಕ್ಕ ವಿಷಯಗಳು. ಈ ಮೂರೂ ಕಾರ್ಯಗಳೆನಿಸುವದರಿಂದ ತಮ್ಮ ಹುಟ್ಟಿಗೆ ಮುಂಚೆ ಆ ಒಂದು ಕಾರಣಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆಯಾಗಿರಲಿಲ್ಲ.

ತ್ರಯಾ ಭಾವೇತು ನಿರ್ದ್ವೈತಃ ಪೂರ್ಣ ಏವಾನುಭೂಯತೇ |
ಸಮಾಧಿಸುಪ್ತಿಸೂರ್ಭಾಸು ಪೂರ್ಣಃ ಸೃಷ್ಟೇಃ ಪುರಾ
ಯಥಾ ||೧೬||

ಈ ತ್ರಿಪುಟಿ ಇಲ್ಲದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸಮಾಧಿ (ವಿದ್ವಾಂಸರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಈ ಅವಸ್ಥೆಯುಂಟು) ಗಾಢ ನಿದ್ರೆ ಮತ್ತು ಮೂರ್ಛೆಯಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲರಿಗೆ ಎರಡನೆಯ ದಿಲ್ಲದ (ದ್ವೈತಶೂನ್ಯ) ಅಖಂಡವಾದ ಆತ್ಮನು ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತಾನೆ. ಅದರಂತೆಯೇ ಅವನು ಸೃಷ್ಟಿಯ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿಯೂ ಪೂರ್ಣವಾಗಿದ್ದನು.

ಪೂರ್ಣನೆಂಬುದನ್ನು ಒಪ್ಪೋಣ. ಆನಂದರೂಪನೆಂಬುದು ಹೇಗೆ ? ಎಂದರೆ ಭಾಂದೋಗ್ಯದ ಪ್ರಮಾಣ.

ಯೋಭೂಮಾ ಸ ಸುಖಂ ನಾಲ್ಪೇ ಸುಖಂ ತ್ರೇಥಾ ವಿಭೇದಿನಿ |
ಸನತ್ಕುಮಾರಃ ಪ್ರಾಹೈವಂ ನಾರದಾಯಾತಿಶೋಕಿನೇ ||೧೭||

‘ಭೂಮಾ’ ಎನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಸುಖರೂಪನು. ಮೂರು ವಿಧವಾದ ಭೇದವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಅಲ್ಪವಾದ ದ್ವೈತದಲ್ಲಿ ಸುಖವೆಂಬುದಿಲ್ಲ. ಎಂದು ಸನತ್ಕುಮಾರನು ಅತಿಶಯ ವ್ಯಥೆಗೊಂಡ ನಾರದನಿಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ.

—ನಾರದನ ಆ ವ್ಯಥೆಯ ಕಾರಣ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಏನು ಬಂದಿದೆ ?

ಸ ಪುರಾಣಾನ್ ಪಂಚವೇದಾನ್ ಶಾಸ್ತ್ರಾಣಿ ವಿವಿಧಾನಿಚ |
ಜ್ಞಾತ್ವಾಸಹ್ಯನಾತ್ಮವಿತ್ವೇನ ನಾರದೋಽತಿಶುಶೋಚ ಹ ||೧೮||

ಹದಿನೆಂಟು ಪುರಾಣಗಳನ್ನು ಭಾರತಸಹಿತವಾದ ಐದು ವೇದಗಳನ್ನು ಹಲವು ಬಗೆಯ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ವೇದಾಂಗಗಳನ್ನು ತಿಳಿದವನಾದರೂ ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪದ ಅರಿವು ಇಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ನಾರದನು ಅತಿಶಯ ಶೋಕಗೊಂಡನು.

—ಆದರೆ ವೇದ-ಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ಜ್ಞಾನವು ಶೋಕವನ್ನು ಕಳೆಯುವಂಥದು. ಹೀಗಿರಲು ಅವನಿಗೆ ಶೋಕವೆಂತಾಯಿತು ?

ವೇದಾಭ್ಯಾಸಾತ್ ಪುರಾ ತಾಪತ್ರಯಮಾತ್ರೇಣ ಶೋಕಿತಾ |

ಪಶ್ಚಾತ್ಪಶ್ಯಾಸ ವಿಸ್ಮಾರಭಂಗಗರ್ವೈಶ್ಚ ಶೋಕಿತಾ ||೧೯||

ವೇದಾಭ್ಯಾಸ ಮಾಡುವದಕ್ಕಿಂತ ಮೊದಲು ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ-ಆದಿಭೌತಿಕ-ಆದಿ ದೈವಿಕಗಳೆಂಬ ತ್ರಿತಾಪಗಳಿಂದ ಅವನಿಗೆ ದುಃಖವಾಯಿತು. ಅಭ್ಯಾಸ ದನಂತರ ಅವುಗಳು ನೆನಪು ಉಳಿಯುವದಕ್ಕೆ ಮತ್ತೆ ಅಭ್ಯಾಸ ಮಾಡುವದು. ಅಭ್ಯಾಸ ಮಾಡಿದ್ದು ಮರೆತು ಹೋಗುವದು. ಅವನಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನ ವಿದ್ವಾಂಸ ನಿಂದ ಅಪಮಾನ ಪಡೆಯುವದು. ತನಗಿಂತ ಕಡಿಮೆ ಕಲಿತವನನ್ನು ಕಂಡು ಗರ್ವ ತಾಳುವದು. ಇತ್ಯಾದಿ ಕಾರಣಗಳಿಂದ ಹೆಚ್ಚಿನ ದುಃಖವಾಯಿತು.

ಸೋಽಹಂ ವಿದ್ವನ್ ಪ್ರಶೋಚಾಮಿ ಶೋಕಪಾರಂ ನಯಾ-

ತ್ರನಾಂ |

ಇತ್ಯುಕ್ತಃ ಸುಖಮೇವಾಸ್ಯ ಪಾರಮಿತ್ಯಭ್ಯಧಾದ್ಯಪಿ ||೨೦||

ಎಲೈ ವಿದ್ವಾಂಸನೇ, ನಾನು ಬಹಳ ದುಃಖಿತನಾಗಿದ್ದೇನೆ. ಇದರಿಂದ ನನ್ನನ್ನು ಕಡಿಹಾಯಿಸು. ಹೀಗೆ ನಾರದನು ಅನ್ನಲು ಆ ಋಷಿಯು-ಸುಖ ವೆಂಬುದೇ ಇದರ ಆಚೆಯದಂಡೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದನು.

—ಅನೇಕ ವಿಷಯಗಳಿಂದ ದೊರೆಯುವ ಅನೇಕ ಬಗೆಯ ಸುಖಗಳಿಂಟು. ಹೀಗಿರುವಾಗ 'ನಾಲ್ವೆ ಸುಖ ಮಸ್ತಿ, ಎನ್ನುವ ಅಭಿಪ್ರಾಯವು ಸರಿಯಲ್ಲ ಎಂದರೆ- ವಿಷಯ ಸುಖಗಳು ದುಃಖಮಿಶ್ರಿತವಾದವುಗಳಾದುದರಿಂದ ವಿಷದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಅನ್ನಕ್ಕೆ ಹೇಗೆ ವಿಷ ಅನ್ನುವರೋ ಅದರಂತೆ ಆ ಸುಖಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಜ್ಞಾನಿಯಾದವನು ದುಃಖವೆಂದೇ ತಿಳಿಯುತ್ತಾನೆ.

ಸುಖಂ ವೈಷಯಿಕಂ ಶೋಕ ಸಹಸ್ರೇಣಾನ್ವತತ್ವತಃ |

ದುಃಖಮೇವೇತಿ ಮತ್ತ್ವಾಽಹಂ ನಾಲ್ಪೇಽಸ್ಮಿ ಸುಖಮಿತ್ಯಸೌ||೨೧||

ವಿಷಯಗಳಿಂದ ದೊರೆಯುವ ಸುಖವು ಸಾವಿರಾರು ದುಃಖಗಳಿಂದ ತುಂಬಿಕೊಂಡಿರುವುದರಿಂದ ಅದು ದುಃಖವೇ ಎಂದು ತಿಳಿದು ಅಲ್ಪವಾದ ದೈವ್ಯತದಲ್ಲ ಸುಖವಿಲ್ಲವೆಂದು ಮುನಿಯು ಹೇಳಿದನು.

—ಒಳ್ಳೇದು. ಅದರಂತೆ ಅದ್ವೈತದಲ್ಲಿಯೂ ಸುಖವಿಲ್ಲ ಎಂದರೆ—

ನನುದ್ವೈತೇ ಸುಖಂ ಮಾ ಭೂದದ್ವೈತೇಪ್ಯಸ್ಮಿ ನೋ ಸುಖಮ್ |

ಅಸ್ತಿ ಚೇದುಪಲಭ್ಯೇತ ತಥಾಚ ತ್ರಿಪುಟೇ ಭವೇತ್ ||೨೨||

ದ್ವೈತದಲ್ಲಿ ಎಂದರೆ ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಸುಖವಿರದಿದ್ದರೆ ಹೋಗಲಿ. ಆದರೆ ಅದ್ವೈತದಲ್ಲಿಯೂ ಅದಿಲ್ಲ. ಇದ್ದರೆ ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತಿದ್ದಿತು. ಆದರೆ ಅಲ್ಲಿ ತ್ರಿಪುಟಿಯುಂಟಾಗುವದು.

(ಅದ್ವೈತದಲ್ಲಿ ಸುಖವಿರುವದೆಂದರೆ ತ್ರಿಪುಟಿಯುಂಟಾಗಿ ಅದ್ವೈತಕ್ಕೆ ಹಾನಿ. ಆದುದರಿಂದ ಅಲ್ಲಿ ಸುಖವು ಇಲ್ಲವೆನ್ನಬೇಕಾಗುವದು.)

—ಅದ್ವೈತದಲ್ಲಿ ಸುಖವಿಲ್ಲ ಎಂಬುದನ್ನು ಒಪ್ಪೋಣ ಎಂದರೆ ಅದ್ವೈತದ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ಸುಖವೆಂಬುದೊಂದು ಬೇರೆ ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಬರುವುದಿಲ್ಲ ಎಂಬುದನ್ನು ಸಿದ್ಧಾಂತಿಯು ಒಪ್ಪುತ್ತಾನೆ.

ಮಾಸ್ತದ್ವೈತೇ ಸುಖಂ ಕಿಂ ತು ಸುಖನುದ್ವೈತಮೇವ ಹಿ |

ಕಿಂ ಮಾನಮಿತಿ ಚೇನ್ನಾಸ್ತಿ ಮಾನಾಕಾಂಕ್ಷಾ ಸ್ವಯಂ

ಪ್ರಭೇ ||೨೩||

ಅದ್ವೈತದಲ್ಲಿ ಸುಖವಿರಬೇಡ ಅದು ಇಲ್ಲವೆಂದು ನಾವೂ ಒಪ್ಪುತ್ತೇವೆ. ಆದರೆ ಅದ್ವೈತವೇ ಸುಖವಾಗಿದೆ. ಆದುದರಿಂದ ಸುಖದ ಆಶ್ರಯಸ್ಥಾನವಾಗಲಾರದು. ಆದರೆ ಅದ್ವೈತವು ಸುಖವೆಂಬುದಕ್ಕೇನು ಪ್ರಮಾಣ? ಎಂದರೆ—ತನ್ನಷ್ಟಕ್ಕೆ ತಾನೇ ಬೆಳಗುವ ವಸ್ತುವಿಗೆ ಪ್ರಮಾಣದ ಅವೇಕ್ಷೆ ಇಲ್ಲ.

—ಅದ್ವೈತ ವಸ್ತುವು ತನ್ನ ಬೆಳಕಿನಿಂದ ತಾನೇ ಬೆಳಗುತ್ತದೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಏನು ಪ್ರಮಾಣ? ಎಂದರೆ ನಿನ್ನ ಮಾತೇ ಅದಕ್ಕೆ ಪ್ರಮಾಣವೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತಿಯ ಉತ್ತರ.

ಸ್ವಪ್ರಭತ್ವೇ ಭವದ್ವಾಕ್ಯಂ ಮಾನಂ ಯಸ್ಮಾಧ್ಯವಾನಿದಂ |

ಅದ್ವೈತಮುಭ್ಯುಪೇತ್ಯಸ್ಮಿನ್ ಸುಖಂ ನಾಸ್ತಿತಿ ಭಾಷತೇ||೨೪||

ನೀನು ಈಗ ಅದ್ವೈತವನ್ನೊಪ್ಪಿ ಇದರಲ್ಲಿ ಸುಖವೆಂಬುದು ಇಲ್ಲವೆನ್ನುತ್ತೀಯೇ, ಆದುದರಿಂದ ಆತ್ಮನು ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶಕನೆಂದು ಹೇಳುವದಕ್ಕೆ ನಿನ್ನ ಮಾತೇ ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿದೆ.

—ನಾನು ಅದ್ವೈತವನ್ನೊಪ್ಪಿಲ್ಲ. ಕೇವಲ ದೂಷಣೆ ಮಾಡುತ್ತಿರುವೆನು ಎಂದ ಮೇಲೆ ಅದ್ವೈತದ ಸ್ವಪ್ರಕಾಶತ್ವವು ನನ್ನ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧವಾಗಲಿಲ್ಲ ಎಂದರೆ ನೀನು ಅದ್ವೈತವನ್ನು ಒಪ್ಪದಿರುವುದು ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ?

ನಾಭ್ಯುಪೈಮ್ಯಹಮದ್ವೈತಂ ತ್ವದ್ವಚೋನ್ಮೂಢ್ಯದೂ -

ಷಣಮ್ |

ವಚ್ಛೀತಿ ಚೇತ್ತದಾ ಬ್ರೂಹಿ ಕಿಮಾಸೀದ್‌ದ್ವೈತತಃ ಪುರಾ||೨೫||

ನಾನು ಅದ್ವೈತವನ್ನು ಒಪ್ಪುವದಿಲ್ಲ. ಕೇವಲ ನಿನ್ನ ಮಾತಿನ ಅನುವಾದ ಮಾಡಿ ಅದರ ಮೇಲೆ ದೂಷಣೆಯನ್ನು ಹೊರಿಸುತ್ತೇನೆ ಎಂದುಹೇಳುವೆ ಯಾದರೆ ದ್ವೈತದಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಏನಿತ್ತು ಹೇಳು.

ಕಿಮದ್ವೈತಮುತ ದ್ವೈತಮನ್ಮೋ ವಾ ಕೋಟಿರಂತಿಮುಃ |

ಅಪ್ರಸಿದ್ಧೋ ನ ದ್ವಿತೀಯೋನುಪ್ಪತ್ತೇಃ ಶಿಷ್ಯತೇಃ-

ಗ್ರಿಮುಃ ||೨೬||

ದ್ವೈತದ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಅದ್ವೈತವಿದ್ದಿತೋ. ದ್ವೈತವಿದ್ದಿತೋ ಅಥವಾ ಮತ್ತೇನಾದರೂ ಇದ್ದಿತೋ? (ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಮೂರನೇ ಪಕ್ಷದ ಅಲ್ಲಗಳೆಯುವಿಕೆ) ಮತ್ತೇನಾದರೂ ಇದ್ದಿತೆಂದು ಹೇಳುವದಾದಲ್ಲಿ ಅದು ಕೇವಲ ಅಪ್ರಸಿದ್ಧ ಯಾಕೆಂದರೆ ದ್ವೈತ-ಅಥವಾ ಅದ್ವೈತಗಳಿಗಿಂತ ವಿಲಕ್ಷಣವಾದುದು ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿಯೇ ಇಲ್ಲ. (ಇನ್ನು ಎರಡನೇ ಪಕ್ಷದ ಅಲ್ಲಗಳೆಯುವಿಕೆ) ದ್ವೈತವಿದ್ದಿತು ಎಂದು ಹೇಳುವದಾದಲ್ಲಿ ಎರಡನೇ ವಸ್ತುಗಳು ಹುಟ್ಟುವದಕ್ಕಿಂತ ಮೊದಲು ಎರಡನೆಯ ವಸ್ತುಗಳಿದ್ದವೆಂದು ಅನ್ನುವದು ಸಮಂಜಸವಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ಮೊದಲು ಅದ್ವೈತವಿದ್ದಿತು ಎಂಬ ಮೊದಲಿನ ಪಕ್ಷವೊಂದು ಉಳಿಯುತ್ತದೆ.

ಯುಕ್ತಿಯಿಂದ ಅದ್ವೈತ ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು. ಅನುಭವದಿಂದ ಆಗುವದಿಲ್ಲ

ಅದ್ವೈತಸಿದ್ಧಿಯುಕ್ತೈವ ನಾನುಭೂತೈತಿ ಚೇದ್ವದ |

ನಿರ್ದೃಷ್ಟಾಂತಾ ಸದೃಷ್ಟಾಂತಾ ವಾ ಕೋಟಿಂತರ

ಮತ್ರ ಸೋ ||೨೭||

ಅದ್ವೈತದ ಸಿದ್ಧಿಯು ಯುಕ್ತಿಯಿಂದ ಮಾತ್ರ ಆಗುವದು. ಅನುಭವ ದಿಂದ ಆಗುವದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಅನ್ನುವದಾದರೆ ಆ ಯುಕ್ತಿಯು ದೃಷ್ಟಾಂತ ವಿಲ್ಲದುದೋ? ದೃಷ್ಟಾಂತವುಳ್ಳದುದೋ? ಹೇಳು. ಇಲ್ಲಿ ಇದಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆ ವಿಕಲ್ಪವಿಲ್ಲವಲ್ಲ.

—ಅದ್ವೈತವನ್ನು ಸಿದ್ಧ ಮಾಡುವ ನಿಮ್ಮ ಯುಕ್ತಿಯು ದೃಷ್ಟಾಂತ ವಲ್ಲವದು.

ನಾನುಭೂತೀನ ದೃಷ್ಟಾಂತ ಇತಿ ಯುಕ್ತಿಸ್ತು ಶೋಭತೇ |

ಸದೃಷ್ಟಾಂತತ್ವಪಕ್ಷೇ ತು ದೃಷ್ಟಾಂತಂ ವದ ಮೇ ಮತಮ್ ||೨೮||

ಅನುಭವವೂ, ದೃಷ್ಟಾಂತವೂ ಇಲ್ಲದ ಯುಕ್ತಿಯು ಸಮಂಜಸವೆನಿಸು ವದಿಲ್ಲ. ಒಳ್ಳೇದು. ಯುಕ್ತಿಯು ದೃಷ್ಟಾಂತವುಳ್ಳದುದಾಗಿದೆ. ಎಂದು ಎರಡನೇ ಪಕ್ಷವನ್ನು ನೀನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವದಾದರೆ ನಮ್ಮಿಬ್ಬರಿಗೂ ಒಪ್ಪಿಗೆ ಯಾಗುವಂಥ ದೃಷ್ಟಾಂತವನ್ನು ಹೇಳು. ನೋಡೋಣ.

—ನಾನು ದೃಷ್ಟಾಂತದಿಂದಲೇ ಅದ್ವೈತವನ್ನು ಸಿದ್ಧಮಾಡುತ್ತೇನೆ.

ಅದ್ವೈತಃ ಪ್ರಲಯೋ ದ್ವೈತಾನುಪಲಂಭೇನ ಸುಪ್ತವತ್ |

ಇತಿ ಚೇತ್ಸುಪ್ತಿರದ್ವೈತೇತ್ಯತ್ರ ದೃಷ್ಟಾಂತ ಮೀರಯ ||೨೯||

ಪ್ರಳಯ ಕಾಲವು ದ್ವೈತ ಶೂನ್ಯವಾಗಿದೆ. ಯಾಕಂದರೆ ಆಗ ದ್ವೈತ ವಿರುವದು ಶಕ್ಯವಲ್ಲ. ಗಾಢನಿದ್ರೆಯಲ್ಲಿರುವಂತೆ ಅಲ್ಲಿ. ಹೀಗೆಂದು ಅನುಮಾನ ಮಾಡಿ ಹೇಳುವದಾದರೆ ಸುಷುಪ್ತಿಯು ದ್ವೈತ ಶೂನ್ಯವಾಗಿದೆ ಎಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ದೃಷ್ಟಾಂತವನ್ನು ಕೊಡು.

(ನೀನು ಹೇಳುವ ಸುಷುಪ್ತಿಯು ಯಾರದು? ನಿನ್ನದೋ ಬೇರೆಯವ ರದೋ? ನಿನ್ನದನ್ನೇ ಹೇಳುವೆಯಾದರೆ ಅದು ಬೇರೆಯವರ ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಬರುವದಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ನೀನು ಯುಕ್ತಿಯಿಂದಲೇ ಸಿದ್ಧಗೊಳಿಸಬೇಕಾಗು ವದು. ಒಳ್ಳೇದು. ಈಗ ಆಯುಕ್ತಿಗಾಗಿ ಯಾವ ದೃಷ್ಟಾಂತವನ್ನು ಕೊಡು ವೆಯೋ ಹೇಳು.)

—ಬೇರೆಯವರ ಗಾಢ ನಿದ್ರೆಯದೇ ದೃಷ್ಟಾಂತ ಎಂದು ನಾದಿಯು ಹೇಳಿದರೆ ಸಿದ್ಧಾಂತಿಯು ಅವನ ಉಪಹಾಸ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ.

ದೃಷ್ಟಾಂತಃ ಪರಸುಪ್ತಿಶ್ಚೇದಹೋ ತೇ ಕೌಶಲಂ ಮಹತ್ |

ಯಃ ಸ್ವಸುಪ್ತಿಂ ನ ವೇತ್ಯಸ್ಯ ಪರಸುಪ್ತೌತು ಕಾ ಕಥಾ ||೩೦||

ಬೇರೆಯವರ ಗಾಢನಿದ್ರೆಯೇ ದೃಷ್ಟಾಂತವಾಗಿದೆ ಎಂದು ಅನ್ನುವೆ ಯಾದರೆ-ನಿನ್ನ ಚಾತುರ್ಯವು ದೊಡ್ಡದು. ಯಾವನು ತನ್ನ ಗಾಢನಿದ್ರೆಯನ್ನೇ ಅರಿತಿರುವದಿಲ್ಲವೋ, ಅವನು ಬೇರೆಯವರ ಗಾಢನಿದ್ರೆಯ ವಿಷಯವನ್ನು ಏನೆಂದು ಹೇಳಬಲ್ಲನು?

—ಅನುಮಾನದಿಂದ ಬೇರೆಯವರ ಗಾಢನಿದ್ರೆಯ ಸಿದ್ಧಿಯಾಗುವದು.

ನಿಶ್ಚೇಷ್ಟತ್ವಾತ್ಪರಃ ಸುಪ್ತೋ ಯಥಾಹಮಿತಿ ಚೇತ್ತದಾ |

ಉದಾಹರಣಾಃ ಸುಷುಪ್ತೇಸ್ತೇ ಸ್ವಪ್ರಭಾವತ್ವಂ ಖಲಾದ್.

ಭವೇತ್ ||೩೧||

ನನ್ನಂತೆಯೇ ಅಲುಗಾಟವಿಲ್ಲದೇ ಇನ್ನೊಬ್ಬನೂ ಮಲಗಿರುವನು ಎಂದು ನೀನು ಅನುಮಾನ ಮಾಡತೊಡಗಿದರೆ, ಉದಾಹರಣೆಯಾಗಿ ಕೊಡುವನಿನ್ನ ಗಾಢನಿದ್ರೆಯು ತನ್ನ ಬೆಳಕಿನಿಂದಲೇ ಬೆಳಗುವಂಥದೆಂದು ಬಲಾತ್ಕಾರದಿಂದ ತಾನೇ ಸಿದ್ಧವಾಗುವದು.

(ಇಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ಮನುಷ್ಯನೊಬ್ಬನು ನಿದ್ರೆಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ಅವನಿಗೆ ಪ್ರಾಣವಿದ್ದರೂ ಅಲುಗಾಟವಿಲ್ಲದಿರುವನು. ಹೀಗೆ ಪ್ರಾಣಾದಿಗಳು ಇದ್ದರೂ ಯಾವನು ಅಲುಗಾಟ ವಿಲ್ಲದೇ ಬಿದ್ದಿರುವನೋ ಅವನು ಮಲಗಿದ್ದಾನೆ. ನಾನು ಹೇಗೋಹಾಗೆ ಎಂಬ ಅನುಮಾನದಿಂದ ಬೇರೆಯವರ ಗಾಢನಿದ್ರೆಯ ಸಿದ್ಧಿಯಾಗುವದು ಎಂದು ಹೇಳುವದಾದರೆ-ಸುಷುಪ್ತಿಯ ದೃಷ್ಟಾಂತ ಕೊಡುವ ನಿನ್ನ ಸುಷುಪ್ತಿಯ ಸ್ವಪ್ರಕಾಶತ್ವವು ದೃಷ್ಟಾಂತವನ್ನು ಕೊಡುವದರಮೇಲಿಂದಲೇ ಸಿದ್ಧವಾಗುವದು) —ಅದು ಹೇಗೆ?

ನೇಂದ್ರಿಯಾಣಿ ನ ದೃಷ್ಟಾಂತಸ್ತಥಾಪ್ಯಂಗೀ ಕರೋಷಿತಾಮ್ |

ಇದಮೇವ ಸ್ವಪ್ರಭತ್ವಂ ಯದ್ಭಾನಂ ಸಾಧನೈರ್ವಿನಾ ||೩೨||

ಅಲ್ಲಿ ಎಂದರೆ ತಿಳಿಯಬಲ್ಲ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಲ್ಲ. ಯೋಗ್ಯವಾದ ದೃಷ್ಟಾಂತ ವಿಲ್ಲ. ಆದರೂ ನೀನು ಸುಷುಪ್ತಿಯನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುವೆ. ಹೀಗೆ ಸಾಧನಗಳಿಲ್ಲದೇ ಗೊತ್ತಾದದ್ದೇ ತನ್ನ ಬೆಳಕಿನಿಂದ ಬೆಳಗಿದುದು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಸ್ತಾಮದ್ವೈತಸ್ವಪ್ರಭತ್ವೇ ವದಸುಪ್ತೌ ಸುಖಂ ಕಥನಮ್ |

ಶೃಣು ದುಃಖಂ ತದಾ ನಾಸ್ತಿ ತತಸ್ತೇ ಶಿಷ್ಯತೇ

ಸುಖಮ್ ||೩೩||

ಅದ್ವೈತವೆಂಬುದೂ ಅದು ತನ್ನ ಬೆಳಕಿನಿಂದ ಬೆಳಗುವದೆಂಬುದೂ ಇರಲಿ. ಗಾಢನಿದ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಸುಖವು ಹೇಗಿರುತ್ತದೆ? ಹೇಳು. ಕೇಳು. ಆಗದುಃಖವೇ ಇರುವದಿಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ನಿನಗೆ ಸುಖವು ಮಾತ್ರ ಉಳಿದಿರುತ್ತದೆ.

—ಗಾಢನಿದ್ರೆಯಲ್ಲಿ ದುಃಖವಿರುವದಿಲ್ಲವೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಪ್ರಮಾಣವೇನು? ಎಂದರೆ.

ಅಂಥಃಸನ್ನಹ್ಯನಂಧಃ ಸ್ಯಾದ್ವಿದ್ಯೋಽವಿದ್ಯೋಽಥ ರೋಗ್ಯಪಿ |
ಅರೋಗೀತಿ ಶ್ರುತಿಃ ಪ್ರಾಹ ತಚ್ಚ ಸರ್ವೇ ಜನಾ ವಿದುಃ ||೩೪||

ಆಗ ದೇಹಾತ್ಮ ಬುದ್ಧಿಯು ಇರುವದಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಕುರುಡನು ಕುರುಡನಲ್ಲದವನಾಗುವನು. ಘಾಯವಾದವನು ಘಾಯವಿಲ್ಲದವನಾಗುವನು. ರೋಗಿಯು ರೋಗ ವಿಲ್ಲದವನಾಗುವನು ಎಂದು (ಛಾಂದೋಗ್ಯ) ಶ್ರುತಿಯು ಹೇಳುವದು. ಅದನ್ನೇ ಎಲ್ಲಜನರು ತಮ್ಮ ಅನುಭವದಿಂದ ತಿಳಿಯುವರು.

—ಆದರೆ ದುಃಖವಿಲ್ಲದಲ್ಲಿ ಸುಖವು ಇದ್ದೇ ಇರಬೇಕೆಂದು ನಿಯಮ ವೇನೂ ಇಲ್ಲ.

ನ ದುಃಖಾಭಾವ ಮಾತ್ರೇಣ ಸುಖಂ ಲೋಷ್ಠ-ಶಿಲಾದಿಷು |

ದ್ವಯಾಭಾವಸ್ಯ ದೃಷ್ಟತ್ವಾದಿತಿ ಚೇದ್ವಿಷಮಂ ವಚಃ ||೩೫||

ಮಣ್ಣು ಹೆಂಟಿ. ಕಲ್ಲು ಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ಸುಖ-ದುಃಖಗಳೆರಡೂ ಇಲ್ಲವೆಂಬುದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಗಾಢ ನಿದ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ದುಃಖದ ಅಭಾವ ಮಾತ್ರ ವಿರುತ್ತದೆ. ಎಂದಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಅಲ್ಲಿ ಸುಖವೇನೂ ಸಿದ್ಧವಾಗ ಲಿಲ್ಲ. ಎನ್ನುವೆಯಾದರೆ ನಿನ್ನ ಮಾತು ಸರಿಯಲ್ಲ.

—ಯಾಕೆಂದರೆ—

ಮುಖದೈನ್ಯವಿಕಾಸಾಭ್ಯಾಂ ಪರದುಃಖಸುಖೋಹಸಮ್ |

ದೈನ್ಯಾದ್ಯಭಾವತೋ ಲೋಷ್ಠೇ ದುಃಖಾದ್ಯೋಹೋ ನ

ಸಂಭವೇತ್ ||೩೬||

ಮುಖಬಾಡಿರುವದರಿಂದ ಅಥವಾ ಮುಖವು ಅರಳಿರುವದರಿಂದ ಮತ್ತೊಬ್ಬರ ದುಃಖ-ಸುಖಗಳನ್ನು ಊಹಿಸ ಬಹುದು. ಆದರೆ ಮಣ್ಣು ಹೆಂಟಿ ಮುಂತಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ಬಾಡುವಿಕೆಯೂ ಇಲ್ಲ. ಅರಳುವಿಕೆಯೂ ಇಲ್ಲ. ಎಂದ ಮೇಲೆ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ದುಃಖ-ಸುಖಗಳನ್ನು ಊಹಿಸುವದುಹೇಗೆ?

—ಮತ್ತೊಬ್ಬರ ಸುಖದುಃಖದ ಮಾತಿರಲಿ. ಸ್ವಂತದಸುಖ-ದುಃಖ ನೋಡು

ಸ್ವಕೀಯೇ ಸುಖ-ದುಃಖೇ ತು ನೋಹನೀಯೇ ತತಸ್ತಯೋಃ |
ಭಾವೋ ವೇದೋಽನುಭೂತ್ಯೈವ ತದಭಾವೋಽಪಿ

ನಾನೃತಃ ||೩೭||

ತನ್ನ ಸುಖದುಃಖದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಊಹಿಸುವದೇನೂ ಇರುವದಿಲ್ಲ. ಅವುಗಳನ್ನು ಅನುಭವದಿಂದಲೇ ತಿಳಿಯುವಂತಿದೆ. ಇವುಗಳು ಇಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು ಕೂಡ ಅನುಭವದ ಹೊರತು ಮತ್ತೊಂದರಿಂದ ತಿಳಿಯಲಾಗುವದಿಲ್ಲ.

ತಥಾ ಸತಿ ಸ್ವಸುಪ್ತೌ ಚ ದುಃಖಾಭಾವೋನುಭೂತಿತಃ |

ವಿರೋಧಿ ದುಃಖರಾಹಿತಾತ್ಸುಖಂ ನಿರ್ವಿಘ್ನಮಿಷ್ಯ-

ತಾಮ್ ||೩೮||

ಹೀಗೆ ತನ್ನ ಸುಖ-ದುಃಖಗಳು ಅನುಭವದಿಂದ ತಿಳಿಯಬೇಕಾದವುಗಳು ಎಂದು ಸಿದ್ಧವಾದಬಳಿಕ ತನ್ನ ಗಾಢನಿದ್ರೆಯಲ್ಲಿರುವ ದುಃಖದ ಅಭಾವವು ಕೂಡ ಅನುಭವದಿಂದಲೇ ಸಿದ್ಧವಾಗುವದು. ಆದುದರಿಂದ ಗಾಢನಿದ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಸುಖವಿರೋಧಿಯಾದ ದುಃಖವು ಇಲ್ಲವೆಂದಾದ ಮೇಲೆ ನಿಸ್ಸಂದೇಹವಾಗಿ ಸುಖವಿರುವದೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಮಹತ್ತರ ಪ್ರಯಾಸೇನ ವೃದ್ಧಶಯ್ಯಾದಿಸಾಧನಮ್ |

ಕುತಃ ಸಂಪಾದ್ಯತೇ ಸುಪ್ತೌ ಸುಖಂ ಚೇತ್ತ್ವ ನೋ

ಭವೇತ್ ||೩೯||

ಗಾಢನಿದ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ವೇಳೆ ಸುಖವಿಲ್ಲವೆಂದಾದರೆ ಬಹಳ ಕಷ್ಟಬಟ್ಟು ಘಳಿಸಿದ ಹಣದಿಂದ ಮೆತ್ತನ್ನ ಹಾಸಿಗೆ ಮುಂತಾದ ಮಲಗುವ ಸಾಧನಗಳನ್ನು ಜನರು ಯಾಕೆ ಸಂಗ್ರಹಿಸುವರು?

ದುಃಖನಾಶಾರ್ಥಮೇವೈತದಿತಿ ಚೇದ್ರೋಗಿಣಸ್ತಥಾ |

ಧವತ್ವರೋಗಿಣಸ್ತ್ವೇತತ್ಸುಖಾಯೈವೇತಿ ನಿಶ್ಚಿನು ||೪೦||

ಈ ಶಯ್ಯಾದಿ ಸಾಧನಗಳನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸುವದು ದುಃಖವನ್ನು ಕಳೆದು ಕೊಳ್ಳಲಿಕ್ಕೆ ಎಂದು ಅನ್ನುವದಾದರೆ ರೋಗಿಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಹಾಗಾಗ ಬಹುದು. ಯಾಕಂದರೆ ಅವನಿಗೆ ರೋಗದಿಂದ ದುಃಖವಿರುವದು. ಆದರೆ ರೋಗಿಗಳಲ್ಲದವರು ಕೂಡ ಶಯ್ಯಾದಿಸಾಧನಗಳನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸುತ್ತಾರೆ ಅದುದರಿಂದ ಅವು ಸುಖಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಎಂದು ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿ ತಿಳಿ.

—ಹೀಗಂದರೆ ಗಾಢನಿದ್ರೆಯಲ್ಲಿಯ ಸುಖವು ಹಾಸಿಕೆ ದಿಂಬು ಮುಂತಾದ ಸಾಧನಗಳಿಂದ ಹುಟ್ಟುವದೆಂದಂತಾಯಿತು. ಎಂದ ಮೇಲೆ ಅದನ್ನು ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪ ಸುಖವೆಂದು ಅನ್ನಲು ಬರಲಾರದು.

ತರ್ಹಿ ಸಾಧನಜನ್ಯತ್ವಾತ್ ಸುಖಂ ವೈಷಯಿಕಂ ಭವೇತ್ |

ಭವತ್ವೇ ನಾತ್ರ ನಿದ್ರಾಯಾಃ ಪೂರ್ವಂ ಶಯ್ಯಾಸನಾ—

ದಿಜಮ್ ||೪೧||

ಎಂದಮೇಲೆ ಸಾಧನಗಳಿಂದ ಹುಟ್ಟುವದೆಂದು ಆಗದು. ಇದು ವಿಷಯ ಸಂಬಂಧಿಕ ಸುಖವೆನಿಸುವದು. ನಿದ್ರೆಗಿಂತ ಮೊದಲು ಹಾಸಿಕೆ-ದಿಂಬು ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಂದ ಆಗುವ ಸುಖವು ಬೇಕಾದಂತೆ ವಿಷಯ ಸಂಬಂಧಿಕ ವಾಗಲಿ.

(ನಿದ್ರೆ ಹತ್ತಿದ ಮೇಲೆ ಉಂಟಾಗುವ ಸುಖವು ಯಾವ ವಿಷಯ ಜನ್ಯವೂ ಅಲ್ಲ-ಎಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧ)

ನಿದ್ರಾಯಾಂ ತು ಸುಖಂ ಯತ್ತಜ್ಜನ್ಯತೇ ಕೇನಹೇತುನಾ |

ಸುಖಾಭಿಮುಖಧೀರಾದೌ ಪಶ್ಚಾನ್ನಜ್ಞೇತ್ವರೇ ಸುಖೇ ||೪೨||

ಆದರೆ ನಿದ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಸುಖವಾಗುವದಲ್ಲ. ಅದು ಯಾವ ಸಾಧನಗಳಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದುದು? ಯಾಕಂದರೆ ನಿದ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಮೆತ್ತನ್ನು ಹಾಸಿಕೆ ಮುಂ.ಗಳ ನೆನಪಿರುವದಿಲ್ಲ. ಅದುದರಿಂದ ಅದು ಹಾಸಿಕೆ ಮೊದಲಾದ ಸಾಧನಗಳಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದುದು ಎಂದು ಹೇಳಲು ಬರುವದಿಲ್ಲ. ಒಳ್ಳೆದು, ನಿದ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಯಾವ ಸಾಧನಗಳಿಂದಲೂ ಹುಟ್ಟಿದ ಸ್ವರೂಪಭೂತ ಸುಖವಿರುವದಾದರೆ ಅದರ

ಅನುಭವವೇಕೆ ಉಂಟಾಗುವದಿಲ್ಲ ? ಎಂದರೆ ನಿದ್ರೆ ಹತ್ತುವದಕ್ಕಿಂತ ಮೊದಲು ಹಾಸಿಗೆ ಮೊದಲಾದ ಸಾಧನಗಳಿಂದ ದೊರೆಯುವ ಸುಖದ ಸವಿ ನೋಡುತ್ತ ಬುದ್ಧಿಯು ಅಮೇಲೆ ನಿದ್ರೆಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬಹು ಹೆಚ್ಚಿನ ಸ್ವರೂಪ ಸುಖದಲ್ಲಿ ಮುಳುಗುವದು.

—ಇದಕ್ಕಿಂತ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳುವರು.

ಜಾಗ್ರದ್ವ್ಯಾಪೃತಿಭಿಃ ಶ್ರಾಂತೋ ವಿಶ್ರಾಮ್ಯಥ ವಿರೋಧಿನಿ |
ಅಪನೀತೇ ಸ್ವಸ್ಥ ಚಿತ್ತೋಽನುಭವೇದ್ವಿಷಯೇ ಸುಖಮ್ ||೪೩||

ಜೀವನು ಎಚ್ಚರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮನ-ಮೈ-ಮಾತುಗಳಿಂದ ಅನೇಕ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ ದಣಿದು ಮೆತ್ತನ್ನು ಹಾಸಿಗೆಯ ಮೇಲೆ ಮಲಗುತ್ತಾನೆ. ತರುವಾಯ ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪಭೂತಕ್ಕೆ ವಿರೋಧಿಯಾದ ದುಃಖವು ಹಿಂದಾಗಲು ಸ್ವಸ್ಥನಾಗಿ ಹಾಸಿಗೆಯೇ ಮೊದಲಾದ ವಿಷಯಜನ್ಯ ಸುಖವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಾನೆ.

—ವಿಷಯ ಸುಖವು ಎಂಥದು ?

ಆತ್ಮಾಭಿಮುಖಧೀವೃತ್ತೌ ಸ್ವಾನಂದಃ ಪ್ರತಿಬಿಂಬತಿ |
ಅನುಭೂಯೈನಮತ್ರಾಪಿ ತ್ರಿಪುಟ್ಯಾಶ್ರಾಂತಿಮಾಪ್ನು-
ಯಾತ್ ||೪೪||

ಹೀಗೆ ಬುದ್ಧಿವೃತ್ತಿಯು ಒಳಮುಖವಾದಾಗ ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪಭೂತವಾದ ಆನಂದವು ಬುದ್ಧಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿಸುವದು. ಹೀಗೆ ವಿಷಯಾನಂದದ ಅನುಭವವನ್ನು ಪಡೆದರೂಅಲ್ಲಿರುವ ಅನುಭವಿಸುವವ-ಅನುಭವ-ಅನುಭವಿಸಲ್ಪಡುವದು ಎಂಬ ತ್ರಿಪುಟಿಯಿಂದ ಅನನಿಗೆ ಶ್ರಮವಾಗುವದು.

—ತರುವಾಯ.

ತತ್ ಶ್ರಮಸ್ಯಾಪನುತ್ಯರ್ಥಂ ಜೀವೋ ಧಾವೇತ್ಪರಾತ್ಮನಿ |
ತೇನೈಕಂ ಪ್ರಾಪ್ಯ ತತ್ರತ್ಯೋ ಬ್ರಹ್ಮಾನಂದಃ ಸ್ವಯಂ-
ಭವೇತ್ ||೪೫||

ಈ ಶ್ರಮವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುವದಕ್ಕಾಗಿ ಜೀವನು ಆನಂದರೂಪ ಬ್ರಹ್ಮನ ಕಡೆಗೆ ಧಾವಿಸುವನು. ಮತ್ತು “ಸತಾ ಸೋಮ್ಯ ತದಾ ಸಂಪನ್ನೋ

ಭವತಿ" ಛಾಂದೋಗ್ಯ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ ಆ ಬ್ರಹ್ಮನೊಡನೆ ಒಂದಾಗಿ ಆ ಗಾಢನಿದ್ರೆಯಲ್ಲಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮಾನಂದವೇ ಆಗುವನು.

ಈ ಗಾಢನಿದ್ರೆಯ ಆನಂದದ ವಿಷಯವಾಗಿ ಶ್ರುತಿಯು ಪಕ್ಷಿ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ದೃಷ್ಟಾಂತಗಳನ್ನು ಹೇಳಿರುವದು ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ.

ದೃಷ್ಟಾಂತಾಃ ಶಕುನಿಃ ಶ್ವೇನಃ ಕುಮಾರಶ್ಚ ಮಹಾನ್ಯಪಃ |
ಮಹಾಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಇತ್ಯೇತೇ ಸುಷ್ಪಾನಂದೇ ಶ್ರುತಿರಿತಾಃ ||೪೬||

ಗಾಢನಿದ್ರೆಯ ಆನಂದದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪಕ್ಷಿ-ಗಿಡಗ-ಹುಡುಗ-ಚಕ್ರವರ್ತಿ ಮತ್ತು ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಈ ಐವರ ದೃಷ್ಟಾಂತವನ್ನು ಹೇಳಿರುವದು.

-ಮೊದಲು ಪಕ್ಷಿಯ ದೃಷ್ಟಾಂತ. ದಾಷ್ಟಾಂತಿಕದಲ್ಲಿ ಅದರಯೋಜನೆ.

ಶಕುನಿಃ ಸೂತ್ರಬದ್ಧಃ ಸನ್ ದಿಷ್ಟು ವ್ಯಾಪೃತ್ಯ ವಿಶ್ರಮನ್ಮಾ |

ಅಲಬ್ಧಾ ಬಂಧನಸ್ಥಾನಂ ಹಸ್ತ-ಸ್ತಂಭಾದ್ಯುಪಾಶ್ರ-

ಯೇತ್ ||೪೭||

ಜೀವೋಪಾಧಿ ಮನಸ್ತದ್ವದ್ವರ್ಮಾಧರ್ಮ ಫಲಾಪ್ತಯೇ |

ಸ್ವಪ್ನೇ-ಜಾಗ್ರತಿ ಚ ಭ್ರಾಂತಾಃ ಸ್ವೇಣೇ ಕರ್ಮಣಿ ಲೀಯತೇ||೪೮||

ಕೈಗಾಗಲಿ-ಕಂಬಕ್ಕಾಗಲಿ ಒಂದು ಆಧಾರದಿಂದ ಕಟ್ಟಿಬಿದ್ದ ಹಕ್ಕಿಯು ಹತ್ತು ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಹಾರಾಡಿ ಅಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಿಯೂ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವದಕ್ಕೆ ಆಧಾರವನ್ನು ಕಾಣದೇ ಕೈಯನ್ನಾಗಲೀ, ಕಂಬವನ್ನಾಗಲೀ ಆಶ್ರಯಿಸುವದು. ಅದರಂತೆ ಜೀವನ ಉಪಾಧಿಯಾದ ಮನಸ್ಸು ತಾನು ಮಾಡಿದ ಪುಣ್ಯ-ಪಾಪಗಳ ಫಲಗಳಾದ ಸುಖ-ದುಃಖಗಳನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವದಕ್ಕಾಗಿ ಕನಸಿನಲ್ಲಿ-ಎಚ್ಚರದಲ್ಲಿ ತಿರುಗಾಡಿ ಆ ಸುಖ-ದುಃಖಗಳನ್ನು ಕೊಡುವ ಕರ್ಮಗಳು ತೀರಲು ತನ್ನ ಆಶ್ರಯವಾದ ಅಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಅಡಗುವದು, ಆ ಅಜ್ಞಾನವು ಲಯವಾಗಲು ಆ ಉಪಾಧಿ ಹೊಂದಿದ ಜೀವನು ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಆಗುವನು.

—ಇನ್ನು ಬೃಹದಾರಣ್ಯಕದ ಗಿಡಗದ ದೃಷ್ಟಾಂತ.

ಶ್ವೇನೋ ವೇಗೇನ ನೀಡ್ಯಕಲಂಪಟಃ ಶಯಿತುಂ ವ್ರಜೇತ್ |

ಜೀವಃ ಸುಪ್ತ್ಯೈ ತಥಾ ಧಾನೇದ್ ಬ್ರಹ್ಮಾನಂದೈಕ-

ಲಂಪಟಃ ||೪೯||

ಗಿಡಗವು ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ವೇಗದಿಂದ ಹಾರಿ-ಹಾರಿ ದಡೆದು ವಿಶ್ರಾಂತಿ ಗೋಸ್ಕರ ಮಲಗಲೆಂದು ತನ್ನ ಗೂಡನ್ನು ಬಯಸಿ ಭರದಿಂದ ಎರಗುವದು. ಅದರಂತೆ ಮನಸ್ಸೆಂಬ ಉವಾಧಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಜೀವನು ತಾನು ಮಾಡಿದ ಪುಣ್ಯ-ಪಾಪಗಳ ಫಲವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವದಕ್ಕೆ ಎಲ್ಲ ಕಡೆಗೆ ಹರಿದಾಡಿ ದಡೆದು ಬ್ರಹ್ಮಾನಂದವನ್ನು ಆವೇಕ್ಷಿಸಿ ಮಲಗುವದಕ್ಕಾಗಿ ಹೃದಯಾಕಾಶದ ಕಡೆಗೆ ನುಗ್ಗುವನು.

—ಹುಡುಗನ ದೃಷ್ಟಾಂತ.

ಅತಿಬಾಲಃ ಸ್ತನಂ ಪೀತ್ವಾ ಮೃದುಶಯ್ಯಾಗತೋ ಹಸನ್ |

ರಾಗದ್ವೇಷಾದ್ಯನುತ್ಪತ್ತೇರಾನಂದೈಕಸ್ವಭಾವಭಾಕ್ ||೫೦||

ಎಳೆಯ ಮಗುವು ತಾಯಿಯ ಮೊಲೆ ಕುಡಿದು ಮೆತ್ತನ್ನು ಹಾಸಿಗೆಯ ಮೇಲೆ ಮಲಗಿ ಇವರು ನನ್ನವರು ಇವರು ಪರರು ಎಂಬ ಭಾವನೆ ಇಲ್ಲದೆ ರಾಗ-ದ್ವೇಷರಹಿತವಾಗಿ ನುಗ್ಗುತ್ತ ಆನಂದವೇ ರೂಪಗೊಂಡಂತೆ ಇರುವದು.

ಮಹಾರಾಜಃ ಸಾರ್ವಭೌಮಃ ಸಂತೃಪ್ತಃ ಸರ್ವಭೋಗತಃ |

ಮಾನುಷಾನಂದ ಸೀಮಾನಂ ಪ್ರಾಪ್ಯಾನಂದೈಕ ಮೂರ್ತಿ-

ಭಾಕ್ ||೫೧||

ಎಲ್ಲ ಭೋಗಗಳನ್ನು ಅನುಭವಿಸಿ ಪೂರ್ಣತೃಪ್ತನಾದ ಸಾರ್ವಭೌಮ ಮಹಾರಾಜನು ಮೃತ್ಯುಲೋಕದಲ್ಲಿ ದೊರೆಯಬಹುದಾದ ಆನಂದದ ಪರಕಾವೈಯನ್ನು ಮುಟ್ಟಿ ಇನ್ನು ಭೋಗಿಸತಕ್ಕವುಗಳೇನೂ ಇಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ರಾಗ-ದ್ವೇಷರಹಿತನಾಗಿ ಕೇವಲ ಆನಂದವೇ ರೂಪಗೊಂಡಂತೆ ಇರುವನು.

ಮಹಾವಿಪ್ರೋ ಬ್ರಹ್ಮವೇದೀ ಕೃತಕೃತ್ಯತ್ವ ಲಕ್ಷಣಾಮ್ |

ವಿದ್ಯಾನಂದಸ್ಯ ಪರಮಾಂ ಕಾಷ್ಠಾಂ ಪ್ರಾಪ್ಯಾಂತಿಷ್ಠತೇ ||೫೨||

ಮಹಾಬ್ರಾಹ್ಮಣನೂ ಬ್ರಹ್ಮಗಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರ ಪಡೆದವನೂ ಆಗಿ ನಾನು ಮಾಡಬೇಕಾದುದನ್ನೆಲ್ಲ ಮಾಡಿದ್ದಾಯಿತೆಂಬ ವಿದ್ಯಾನಂದದ ಶಿಖರವನ್ನೇರಿ ಪರಮಾನಂದರೂಪನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ. ಈ ದೃಷ್ಟಾಂತಗಳಂತೆ ಗಾಢನಿದ್ರೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದವನು ಆನಂದರೂಪನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ.

(ಮೇಲಿನ ಮೂರು ದೃಷ್ಟಾಂತಗಳು ಬಾಲಾಕಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಶ್ರುತಿಗಳೊಳಗಿನವು)

—ಈ ಮೂರರ ಹೊರತು ಬೇರೆ ದೃಷ್ಟಾಂತಗಳನ್ನೇಕೆ ಕೊಡಲಿಲ್ಲ ? ಎಂದರೆ

ಮುಗ್ಧ ಬುದ್ಧಾತಿ ಬುದ್ಧಾನಾಂ ಲೋಕೇ ಸಿದ್ಧಾ ಸುಖಾತ್ಮತಾ |

ಉದಾಹೃತಾನಾಮನ್ಯೇತು ದುಃಖಿನೋ ನ ಸುಖಾತ್ಮಕಾಃ ||೫೩||

ಲೋಕದಲ್ಲಿರುವ ಜನರಲ್ಲಿ ಮೂರು ಗುಂಪು ಎಂದರೆ ಅವಿವೇಕಿ-ವಿವೇಕಿ-ಅತಿ ವಿವೇಕಿ ಎಂದು ಮಾಡಬಹುದು. ಆದರೆ ಇವರಲ್ಲಿರೂ ಸುಖಿಗಳಲ್ಲ. ಅವಿವೇಕಿಗಳಲ್ಲಿ ಮುಗ್ಧನೆನಿಸುವ ಎಳೆಯ ಮಗು. ವಿವೇಕಿಗಳಲ್ಲಿ ಮಹಾ ರಾಜನು. ಅತಿ ವಿವೇಕಿಗಳಲ್ಲಿ ಆತ್ಮ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವುಳ್ಳವನು. ಹೀಗೆ ಮೂವರು ಸುಖಿಗಳೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧ. ಇನ್ನು ಉಳಿದವರು ದುಃಖಿಗಳೇ ಹೊರತು ಸುಖಿಗಳಲ್ಲ.

(ಇತರರು ಯಾವಾಗಲೂ ರಾಗದ್ವೇಷಾದಿಗಳಿಂದ ಕೂಡಿ ದುಃಖಿಗಳೇ ಆಗಿರುವುದರಿಂದ ಅವರ ದೃಷ್ಟಾಂತ ಕೊಡಲಿಲ್ಲ.)

—ದಾಷ್ಟಾಂತಿಕ ಶ್ರುತಿನಾಕ್ಯದ ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ಕುಮಾರಾದಿನದೇನಾಯಂ ಬ್ರಹ್ಮಾನಂದೈಕತತ್ಪರಃ |

ಪ್ರೀಪರಿಷ್ಟಕ್ತವದ್ವೇದ ನ ಬಾಹ್ಯಂ ನಾಪಿ ಚಾಂತರಮ್ ||೫೪||

ಕುಮಾರನೇ ಮೊದಲಾದವರಂತೆ ಬ್ರಹ್ಮಾನಂದದಲ್ಲಿ ತತ್ಪರನಾಗಿರುವವನು, ಪ್ರಿಯಳಾದ ವತ್ತಿಯು ಬಂದು ಅಪ್ಪಿಕೊಂಡವನಂತೆ ಹೊರಗಿನದನ್ನು ಮತ್ತು ಒಳಗಿನದನ್ನು ಯಾವುದನ್ನೂ ಅರಿಯದೇ ಇರುವವನು.

('ತದ್ಯಥಾ ಪ್ರಿಯಯಾ ಪ್ರಿಯಾಂ, ಎಂದು ಜ್ಯೋತಿಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ)

—ಈಗ ದಾಷ್ಟಾಂತಿಕದಲ್ಲಿ ಹೊರಗಿನ ಮತ್ತು ಒಳಗಿನ ಎಂಬ ಶಬ್ದಗಳ ಅರ್ಥ.)

ಬಾಹ್ಯಂ ರಥಾಧಿಕಂ ವೃತ್ತಂ ಗೃಹಕೃತ್ಯಂ ಯಥಾಂತರಮ್ |

ತಥಾ ಜಾಗರಣಂ ಬಾಹ್ಯಂ ನಾಡೀಶ್ವಃ ಸ್ವಪ್ನ ಆಂತರಃ ||೫೫||

ಬೇದಿ-ಕುದುರೆ-ರಥ ಮುಂ ಹೊರಗಿನ ವಿಷಯಗಳು. ಮನೆಯ ವಾರ್ತೆಯು ಒಳಗಿನದು ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ ಎಚ್ಚರದಲ್ಲಿ ತೋರುವ ಜಗತ್ತು

ಹೊರಗಿನ ವಿಷಯ. ನಾಡಿಯಲ್ಲಿ ತೋರುವ ಕನಸಿನ ಜಗತ್ತು ಒಳಗಿನ ವಿಷಯ.

ಜೀವ ಧರ್ಮಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ನೀಗಿ ಗಾಢನಿದ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಜೀವನು ಬ್ರಹ್ಮಾನಂದ ರೂಪನಾಗಿರುವನೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಶ್ರುತಿಪ್ರಮಾಣ- “ಆತ್ರಪಿತಾ ಅಪಿತಾಭವತಿ”.

ಪಿತಾಪಿ ಸುಪ್ತಾವಪೀತೇತ್ಯಾತ್ಮಾ ಜೀವತ್ಸವಾರಣಾತ್ |

ಸುಪ್ತಾ ಬ್ರಹ್ಮೈವ ನೋ ಜೀವಃ ಸಂಸಾರಿತ್ವಾ ಸಮೀಕ್ಷ-

ಣಾತ್ ||೫೬||

ಗಾಢನಿದ್ರೆಯಲ್ಲಿ ತಂದೆಯು ತಂದೆ ಎನಿಸುವದಿಲ್ಲ, ತಾಯಿಯು ತಾಯಿ ಎನಿಸುವದಿಲ್ಲ. ಜಗತ್ತು ಜಗತ್ತೆನಿಸುವದಿಲ್ಲ. ಇತ್ಯಾದಿ ಬ್ರಹ್ಮಾರಣ್ಯಕ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಪಿತೃತ್ವವೇ ಮೊದಲಾದ ಆರೋಪಿಸಿದ ಜೀವಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಹೊರತು ಮಾಡಿರುವದು. ಹೀಗೆ ಗಾಢನಿದ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಜೀವತ್ವವು ಕಾಣಬರುವದಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಅವನು ಬ್ರಹ್ಮವೇ ಹೊರತು ಜೀವನಲ್ಲ.

—ಆಗ ಪಿತೃತ್ವವೇ ಮುಂ. ಅಭಿಮಾನವಿಲ್ಲದೆ ಹೋಗಲಿ. ಸುಖತ್ವವೇ ಮುಂ. ಸಂಸಾರವೇಕಿರಬಾರದು ? ಎಂದರೆ

ಪಿತೃತ್ವಾದ್ಯಭಿಮಾನೋ ಯಃ ಸುಖ-ದುಃಖಾಕರಃ ಸಹಿ |

ತಸ್ಮಿನ್ನಪಗತೇ ತೀರ್ಣಃ ಸರ್ವಾನ್ಶೋಕಾನ್

ಭವತ್ಯಯಮ್ ||೫೭||

ಪಿತೃತ್ವವೇ ಮೊದಲಾದ ದೇಹ ಸಂಬಂಧಿಕವಾದ ಅಭಿಮಾನವೇ ಸುಖ-ದುಃಖಗಳ ಖನಿ ಎನಿಸುವದು. ಅದುದರಿಂದ ಅಭಿಮಾನವು ಇಲ್ಲದಂತಾದರೆ ಅವನು ಎಲ್ಲ ಬಗೆಯ ದುಃಖಗಳನ್ನು ದಾಟಿದವನಾಗುವನು.

—ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಶ್ರುತಿಯು ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಸುಖಪ್ರಾಪ್ತಿಯಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ಸ್ಪಷ್ಟ ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ವ್ಯಕ್ತಮಾಡಿದಂತೆ ಕಾಣುವದಿಲ್ಲ.

ಸುಷುಪ್ತಿಕಾಲೇ ಸಕಲೇ ವಿಲೀನೇ ತಮಸಾಸ್ವತಃ |

ಸುಖರೂಪಮುಪೈತೀತಿ ಬ್ರೂತೇ ಹ್ಯಾಥರ್ವಣೇಶ್ವರಿಃ ||೫೮||

ಗಾಢನಿದ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಎಚ್ಚರದ ಕನಸಿನ ಎಲ್ಲ ಜಗತ್ತು ಹಾಗೂ ಮನಸ್ಸು ಮತ್ತು ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ತಮ್ಮ ಉಪದಾನಭೂತ ಇಂದ್ರಿಯ ಎಂದರೆ ಕಾರಣ

ವಾದ ತಮಃಪ್ರಧಾನ ಪ್ರಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಲಯವಾಗುತ್ತಿರಲು, ಅದೇ ತಮಃ ಪ್ರಧಾನ ಪ್ರಕೃತಿಯಿಂದ ಮುಚ್ಚುಹಾಕಿದ ಜೀವನು ಸುಖರೂಪನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಹೊಂದುವನೆಂದು ಅರ್ಥವರ್ಣ ಶ್ರುತಿಯು ಹೇಳುವದು.

—ಇದು ಬರಿ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಪಡೆದ ವಾದ ಮಾತ್ರಲ್ಲ, ಎಲ್ಲರ ಅನುಭವ ದಿಂದಲೂ ಸಿದ್ಧವಾದ ಮಾತಾಗಿದೆ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ.

ಸುಖಮಸ್ವಾಪ್ಸಮತ್ರಾಹಂ ನ ನೈಕಿಂಚದನೇದಿಷಮ್ |

ಇತಿ ಸುಪ್ತೇ ಸುಖಾಜ್ಞಾನೇ ಪರಾಮಶ್ಯತಿ

ಚೋತ್ಥಿತಃ ||೫೯||

ಗಾಢನಿದ್ರೆಯಿಂದ ಎಚ್ಚರಗೊಂಡವನು “ಈ ಹೊತ್ತಿನವರೆಗೆ ನಾನು ಸುಖದಿಂದ ಮಲಗಿಕೊಂಡಿದ್ದೆನು” ನನಗೆ ಯಾವದೂ ತಿಳಿಯುತ್ತಿದ್ದಿಲ್ಲ ಎಂದು ನಿದ್ರೆಯಲ್ಲಿಯ ಸುಖವನ್ನು ಮತ್ತು ಅಜ್ಞಾನವನ್ನು ನೆನಪಿಗೆ ತಂದು ಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ.

(ಇದರಿಂದ ಗಾಢನಿದ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಸುಖವಿರುವದೆಂಬುದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ.)

—ಆದರೆ ನೆನಪು ಅಂಥ ಬಲವಾದ ಪ್ರಮಾಣವೆನಿಸುವದಿಲ್ಲ. ಅಷ್ಟ ರಿಂದ ಅಲ್ಲಿ ಸುಖವಿತ್ತೆಂಬುದು ಸಿದ್ಧವಾಗುವದಿಲ್ಲ ಎಂದರೆ ಅವನಿಗೆ ಸುಖದ ಅನುಭವವಾಗದಿದ್ದರೆ ನೆನಪಿಗೆ ಬರುವದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಿಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ಅನು ಭವ ಬಲದಿಂದ ಸಿದ್ಧಿಯಾಗುತ್ತದೆ.

ಪರಾಮರ್ಶೋಽನುಭೂತೇಽಸ್ತೀತ್ಯಾ ಸೀದನುಭವಸ್ತದಾ |

ಚಿದಾತ್ಮತ್ವಾತ್ ಸ್ವತೋ ಭಾತಿ ಸುಖಮಜ್ಞಾನಧೀಸ್ತತಃ ||೬೦||

ಅನುಭವಿಸಿದ ಪದಾರ್ಥಗಳ ಬಗೆಗೆ ಮಾತ್ರ ನೆನಪು ಉಂಟಾಗುವದು. ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಬಾರದ ಪದಾರ್ಥಗಳ ನೆನಪು ಆಗುವದಿಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ಗಾಢ ನಿದ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಅವುಗಳ ಅನುಭವವಿತ್ತು. ಆದರೆ ಆಗ ಮನಸ್ಸು ಎಲ್ಲ ಇಂದ್ರಿಯ ಗಳೊಡನೆ ಲಯವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಅಂದಮೇಲೆ ಅನುಭವ ಬರುವದು ಹೇಗೆ ? ಎಂದರೆ ಸುಖಾನುಭವದ ಸಾಧನಗಳಿಲ್ಲವೆಂದು ಅರ್ಥವೋ ? ಅಥವಾ ಅಜ್ಞಾನುಭವದ್ದೋ ? ಮೊದಲಿನ ಶಂಕೆಗೆ ಉತ್ತರ. ಸುಖವು ತನ್ನಷ್ಟಕ್ಕೆ ತಾನು ಬೆಳಗುವಂಥದು, ಅದಕ್ಕೆ ಬೇರೆ ಸಾಧನಗಳ ಅಪೇಕ್ಷೆಯಿಲ್ಲ. ಎರಡ

ನೆಯದಕ್ಕೆ ತನ್ನಷ್ಟಕ್ಕೆ ತಾನು ಬೆಳಗುವ ಸುಖದ ಬಲದಿಂದ ಅದನ್ನು ಮುಚ್ಚಿ ಹಾಕಿದ ಅಜ್ಞಾನವು ಕೂಡ ಬೆಳಗುವದು.

—ಗಾಢನಿದ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಸುಖವು ತನ್ನಷ್ಟಕ್ಕೆ ತಾನು ಬೆಳಗುವಂಥದೆಂದರೂ ಅದು ಬ್ರಹ್ಮಾನಂದವೇ ಆಗಿದೆ ಎಂಬುದಕ್ಕೆನು ಪ್ರಮಾಣ ?

ಬ್ರಹ್ಮವಿಜ್ಞಾನಮಾನಂದಮಿತಿ ವಾಜಸನೇಯಿನಃ |

ಪಠಂತ್ಯತಃ ಸ್ವಪ್ರಕಾಶಸಂ ಸುಖಂ ಬ್ರಹ್ಮೈವ ನೇತರತ್ ||೬೦||

ಬ್ರಹ್ಮವು ವಿಜ್ಞಾನರೂಪವೂ, ಆನಂದರೂಪವೂ ಆಗಿರುವದೆಂದು ವಾಜಸನೇಯಿ ಶಾಖೆಯವರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಆದುದರಿಂದ ತನ್ನ ಬೆಳಕಿ ನಿಂದಲೇ ಬೆಳಗುವಂಥ ಸುಖರೂಪವು ಬ್ರಹ್ಮವೇ. ಬೇರೆ ಮತ್ತಾವದೂ ಅಲ್ಲ.

—ಈ ಅನುಭವವು ಜೀವನಿಗೇ ಸರಿ, ಎಂದರೆ ಅಲ್ಲ. ಯಾಕೆಂದರೆ ಅವನ ಸಾಧನಗಳಾದ ಬುದ್ಧಿ-ಮನಸ್ಸುಗಳು ಆಗ ಅಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಅಡಗಿಹೋಗಿ ರುವವು. ಆದುದರಿಂದ ವಿಜ್ಞಾನಮಯನಾದ ಜೀವನಿಗೆ ಸುಖಾನುಭವವಿಲ್ಲ ವೆನ್ನಬೇಕಾಗುವದು.

ಯದ ಜ್ಞಾನಂ ತತ್ರ ಲೀನೌ ತೌ ವಿಜ್ಞಾನಮನೋಮಯೌ |

ತಯೋರ್ಧಿ ವಿಲಯಾವಸ್ಥಾ ನಿದ್ರಾಜ್ಞಾನಂ ಚ ಸೈವ ಹಿ||೬೧||

ಗಾಢನಿದ್ರೆಯಿಂದ ಎಚ್ಚರಗೊಂಡಮೇಲಿನ ನೆನಪಿನಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗುವ ಅಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ವಿಜ್ಞಾನಮಯ, ಮನೋಮಯ ಕೋಶಗಳು ಲೀನವಾಗು ತ್ತವೆ. ಅವು ಹೀಗೆ ಲೀನವಾಗುವದೇ ನಿದ್ರೆ ಎನಿಸುವದು ಮತ್ತು ಅಜ್ಞಾನ ವೆಂದೂ ಅದಕ್ಕೇ ಅನ್ನುವರು.

(“ವಿಜ್ಞಾನ ವಿರತಃ ಸುಪ್ತಿಃ” ಎಂದು ಕೋಶ. ವಿಶೇಷ ಜ್ಞಾನವು ಇಲ್ಲದಂತಾಗುವದೇ ನಿದ್ರೆ.)

—ಹಾಗಾದರೆ ಗಾಢನಿದ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಸುಖಾದಿಗಳನ್ನು ಅನುಭವಿಸಲು ವಿಜ್ಞಾನಮಯ ಜೀವನಿಲ್ಲವೆಂದು ಆದಮೇಲೆ ಎಚ್ಚತ್ತಾಗ ಅವುಗಳ ನೆನಪು ಬರುವದು ಹೇಗೆ ? ಎಂದರೆ ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಜೀವನ ಸ್ವರೂಪವೇನೂ ನಾಶವಾಗಿರುವದಿಲ್ಲ. ಆಗ ಸುಖ-ದುಃಖ ಕೊಡುವ ಕರ್ಮಗಳು ತೀರಿದ್ದರಿಂದ ಆಗ ಮನಸ್ಸು ಕರಗಿದಂತಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಈ ಸ್ಥಿತಿಗೆ ಆನಂದಮಯನೆಂದು

ಹೆಸರು. ಮತ್ತೆ ಸುಖ-ದುಃಖಗಳನ್ನು ಕೊಡುವ ಕರ್ಮಗಳು ಎದ್ದ ಕೂಡಲೆ ಜೀವನು ಎಚ್ಚತ್ತು ವಿಜ್ಞಾನಮಯನೆನಿಸುತ್ತಾನೆ.

ವಿಲೀನಘ್ರತವತ್ ಪಶ್ಚಾತ್ ಸ್ಯಾದ್ವಿಜ್ಞಾನಮಯೋ ಘನಃ |

ವೀಲೀನಾನಸ್ಯ ಆನಂದಮಯಶಬ್ದೇನ ಕಥ್ಯತೇ ||೬೩||

ಬಿಸಿಯಿಂದ ಕರಗಿದ ತುಪ್ಪವು ಅರಿತೆಂದರೆ ಘಟ್ಟಿಯಾಗುವಂತೆ, ಎಚ್ಚರ ಕನಸು ಈ ಅವಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಸುಖ-ದುಃಖವನ್ನು ಕೊಡುವ ಕರ್ಮಗಳು ಇಲ್ಲ ದಂತಾಗಲು ನಿದ್ರೆಯ ರೂಪವಾಗಿ ಕರಗಿದ ಅಂತಃಕರಣವು ಮತ್ತೆ ಭೋಗ ವನ್ನು ಕೊಡುವ ಕರ್ಮಗಳು ಮೇಲೆದ್ದ ಕೂಡಲೇ ಆತ್ಮನು ವಿಜ್ಞಾನಮಯ ಘನನೆನಿಸುವನು. ಆದುದರಿಂದ ಆ ಉಪಾಧಿಯನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ ಆತ್ಮನು ವಿಜ್ಞಾನಮಯಘನನಾಗುವನು. ಅದೇ ಆತ್ಮ ಕರಗಿದ ಅವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಆನಂದಮಯನೆಂದು ಹೆಸರು ಪಡೆಯುವನು.

—ಇದರದೇ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ.

ಸುಪ್ತಿಪೂರ್ವಕ್ಷಣೇ ಬುದ್ಧಿವೃತ್ತಿಯಾ ಸುಖಬಿಂಬಿತಾ |

ಸೈವ ತದ್ಬಿಂಬಸಹಿತಾ ಲೀನಾನಂದಮಯಸ್ತತಃ ||೬೪||

ಗಾಢನಿದ್ರೆ ಹತ್ತುವ ಮೊದಲಿನ ಕ್ಷಣಗಳಲ್ಲಿ ಬುದ್ಧಿಯ ವೃತ್ತಿಯು ಅಂತರ್ಮುಖವಾಗಲು ಅದರಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪಭೂತ ಸುಖವು ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿ ಸುವದು. ಆಮೇಲೆ ಆ ಬಿಂಬದೊಡನೆ ಕೂಡಿದ ಮನೋವೃತ್ತಿಯು ನಿದ್ರೆಯ ರೂಪವಾಗಿ ಕರಗಲು ಅದಕ್ಕೇ ಆನಂದಮಯವೆನ್ನುವರು.

—ಆಗಿನ ಅವನ ಸುಖಾನುಭವ.

ಅಂತರ್ಮುಖೋ ಯ ಆನಂದಮಯೋ ಬ್ರಹ್ಮಸುಖಂ ತದಾ |

ಭುಂಕ್ತೇ ಚಿದ್ಬಿಂಬಯುಕ್ತಾಭಿರಜ್ಞಾನೋತ್ಪನ್ನ-
ವೃತ್ತಿಭಿಃ ||೬೫||

ಸುಖ ಪ್ರತಿಬಿಂಬದಿಂದ ಕೂಡಿಕೊಂಡು ಅಂತರ್ಮುಖವಾದ ಬುದ್ಧಿ ವೃತ್ತಿಯು ಅಜ್ಞಾನವೆಂಬ ಉಪಾಧಿಯನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ಆನಂದಮಯನೆನಿಸಿ ಗಾಢನಿದ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ವೃತ್ತಿಗಳ ಸಹಾಯದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಾ ನಂದವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವನು.

(ಹೀಗಿರುವದೆಂದು ಅವನು ಆಗ ಅನುಭವಿಸಿದ ಸುಖವನ್ನು ಎಚ್ಚರದಲ್ಲಿ ನೆನಪು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವನು.

—ಹೀಗಿದ್ದ ಮೇಲೆ ಎಚ್ಚರಕಾಲದಂತೆ 'ನಾನು ಸುಖವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಿದ್ದೇನೆ.' ಎಂಬ ಅಭಿಮಾನವೇಕೆ ಉಂಟಾಗುವದಿಲ್ಲ? ಎಂದರೆ ಅಂತಃಕರಣ ವೃತ್ತಿಗಳಂತೆ ಅಜ್ಞಾನವೃತ್ತಿಗಳು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿರುವದಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ.

ಅಜ್ಞಾನವೃತ್ತಯಃ ಸೂಕ್ಷ್ಮಾ ವಿಪ್ರತ್ಯಾ ಬುದ್ಧಿವೃತ್ತಯಃ |

ಇತಿ ವೇದಾಂತಸಿದ್ಧಾಂತ ವಾರಗಾಃ ಪ್ರವಂದತಿ ಹಿ ||೬೬||

ಅಜ್ಞಾನದ ವೃತ್ತಿಗಳು ಬಹು ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದವುಗಳು. ಬುದ್ಧಿವೃತ್ತಿಗಳು ಸ್ಪಷ್ಟವಾದವುಗಳು ಎಂದು ವೇದಾಂತ ಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿ ವಾರಂಗತರಾದವರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

—ಆದರೆ ಆನಂದಮಯನು ಅಷ್ಟು ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಅಜ್ಞಾನ ವೃತ್ತಿಗಳ ಸಹಾಯದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಾನಂದವನ್ನು ಭೋಗಿಸುತ್ತಾನೆ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಪ್ರಮಾಣವೇನು?

ಮಾಂಡೂಕ್ಯತಾಪನೀಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಷ್ಟೇತದತಿ ಸ್ಫುಟಮ್ |

ಆನಂದಮಯ ಭೋಕ್ತೃತ್ವಂ ಬ್ರಹ್ಮಾನಂದೇಚ

ಭೋಗ್ಯತಾ ||೬೭||

ಹೀಗೆ ಆನಂದಮಯನು ಅನುಭವಿಸುವವನೆಂದೂ, ಗಾಢನಿದ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಾನಂದವು ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಬರುವದೆಂದೂ ಮಾಂಡೂಕ್ಯ-ರಾಮತಾಪನೀಯ ಮೊದಲಾದ ಶ್ರುತಿಗಳು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳುವವು.

—ಈಗ ಮಾಂಡೂಕ್ಯದ “ಸುಷುಪ್ತಸ್ಥಾನ ಏಕೀಭೂತಃ, ಎಂಬುದರ ಅರ್ಥ.

ಏಕೀಭೂತಃ ಸುಷುಪ್ತಸ್ಥಃ ಪ್ರಜ್ಞಾನ ಘನತಾಂ ಗತಃ |

ಆನಂದಮಯ ಆನಂದಭುಕ್ ಚೇತೋಮಯವೃತ್ತಿಭಿಃ ||೬೮||

ಗಾಢನಿದ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸು-ಬುದ್ಧಿ ಮೊದಲಾದ ಯಾವ ಉಪಾಧಿಗಳೂ ಇಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ಏಕರೂಪನಾಗಿ, ನಾನೇ ಸುಷುಪ್ತಿಯನ್ನು ಪಡೆದವನು ಎಂಬ

ಅಭಿಮಾನವನ್ನು ಧರಿಸುವವನು ಮತ್ತು ಜ್ಞಾನದ ಘಟ್ಟಿಯಾದ ಆನಂದ ಮಯನು ಚೈತನ್ಯದ ಬೆಳಕಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ ಅವಿದ್ಯೆಯ ವೃತ್ತಿಗಳಿಂದ ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪವಾದ ಆನಂದವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವನು.

ಈ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಬಂದ ಏಕರೂಪ, ಎಂಬುದರ ಅರ್ಥ.

ವಿಜ್ಞಾನಮಯ ಮುಖ್ಯೋರೂಪೈಯುಕ್ತಃ

ಪುರಾಧುನಾ |

ಸ ಲಯೇನೈಕತಾಂ ಪ್ರಾಪ್ತೋ ಬಹುತಂದುಲಪಿಷ್ಟವತ್ ||೬೯||

ಯಾವನು ಎಚ್ಚರವೆಂಬ ಅವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ವಿಜ್ಞಾನಮಯ-ಪ್ರಾಣಮಯ-ಮನೋಮಯ-ಚಕ್ಷು ಮ F ಯ-ಶ್ರೋತ್ರಮಯ-ಸೃಷ್ಟಿಮಯ-ಆಪೋಮಯ-ವಾಯುಮಯ (ಬೃಹದಾರಣ್ಯಕ) ಇತ್ಯಾದಿ ಆಕಾರಗಳಿಂದ ಯುಕ್ತನಾದವನು ಈಗ ವಿಜ್ಞಾನ-ಮನ ಇತ್ಯಾದಿಗಳ ಲಯವಾದುದರಿಂದ ಅಕ್ಕಿಯ ಹಿಟ್ಟನ್ನು ಕಲಿಸಿದಂತೆ ಒಂದು ಮುದ್ದೆಯಾಗಿದ್ದಾನೆ.

—‘ಪ್ರಜ್ಞಾನಘನ’ ಎಂಬುದರ ಅರ್ಥವು.

ಪ್ರಜ್ಞಾನಾನಿ ಪುರಾ ಬುದ್ಧಿವೃತ್ತಯೋಃ ಘನೋಽಭವತ್ |

ಘನತ್ವಂ ಹಿಮುಚಿದೂನಾಮುದಗ್ದೇಶೇ ಯಥಾ ತಥಾ ||೭೦||

ಉತ್ತರ ದೇಶದಲ್ಲಿಯ ಮಂಜಿನ ಹನಿಗಳು ಗಡ್ಡೆಗಟ್ಟುವಂತೆ, ಎಚ್ಚರ ಮೊದಲಾದ ಸಮಯಗಳಲ್ಲಿ “ಪ್ರಜ್ಞಾನ” ವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಘಟ-ಪಟ ಮುಂತಾದವನ್ನು ಅರಿಯುವ ಬುದ್ಧಿವೃತ್ತಿಗಳು ಗಾಢ ನಿದ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಘಟ-ಪಟಾದಿಗಳು ಇಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ಚಿದ್ರೂಪದೊಡನೆ ಒಂದಾಗಿ ಪ್ರಜ್ಞಾನ ಘನವೆನಿಸಿದವು.

ತದ್‌ಘನತ್ವಂ ಸಾಕ್ಷಿಭಾವಂ ದುಃಖಭಾವಂ ಪ್ರಚಕ್ಷತೇ |

ಲೌಕಿಕಾಸ್ತಾರ್ಕಿಕಾ ಯಾವದ್‌ದುಃಖವೃತ್ತಿ ವಿರೋ-

ಪನಾತ್ ||೭೧||

ಈ ಸಾಕ್ಷಿ ಎನಿಸುವ ಪ್ರಜ್ಞಾನಘನರೂಪಕ್ಕೆ ಶಾಸ್ತ್ರ ಪಂಚಯವಿಲ್ಲದ ಸಾಮಾನ್ಯರು. ಮತ್ತು ವೈಶೇಷಿಕರೇ ಮೊದಲಾದ ತರ್ಕವಾದಿಗಳು ದುಃಖ ಭಾವ ಸ್ಥಿತಿ ಎಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತಾರೆ. ಯಾಕಂದರೆ ಎಲ್ಲ ದುಃಖರೂಪ ವೃತ್ತಿಗಳೂ ಆ ಅವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಅಡಗಿಹೋಗಿರುತ್ತವೆ.

-ಹಿಂದಿನ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಬಂದ 'ಜೇತೋಮುಖ' ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಅಜ್ಞಾನಬಿಂಬಿತಾ ಚಿತ್ ಸ್ಯಾನ್ಮುಖಮಾನಂದಭೋಜನೇ |

ಭುಕ್ತಂ ಬ್ರಹ್ಮಸುಖಂ ತ್ಯಕ್ತ್ವಾ ಬಹಿರಾತ್ಯಥ ಕರ್ಮಣಾ ||೨೨||

ಗಾಢನಿದ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಾನಂದವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವದಕ್ಕೆ ಅವಿದ್ಯೆಯ ವೃತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿಸಿರುವ ಚೈತನ್ಯವೇ ಮುಖ. ಈ ರೀತಿ ದೊರೆಯುವ ಬ್ರಹ್ಮಾನಂದವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಕರ್ಮಕ್ಕೆ ವಶನಾದ ಜೀವನು ಹೊರಬಿದ್ದು ಕರ್ಮದಿಂದ ದೊರೆಯುವ ಸುಖ-ದುಃಖಗಳನ್ನು ಭೋಗಿಸುವನು.

—'ಪುನಶ್ಚ ಜನ್ಮಾಂತರ ಕರ್ಮಯೋಗಾತ್ ಸ ಏವ ಜೀವ ಸ್ವಪಿತಿ ಪ್ರಬುದ್ಧಃ' ಎಂಬ ಕೈವಲ್ಯ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಹಾಗೆ ತಿಳಿದು ಬರುವದು.

ಕರ್ಮ ಜನ್ಮಾಂತರೇಭೂದ್ಯತ್ತದ್ಯೋಗಾದ್ ಬುದ್ಧ್ಯತೇ
ಪುನಃ |

ಇತಿ ಕೈವಲ್ಯಶಾಖಾಯಾಂ ಕರ್ಮಚೋಬೋಧ ಈರಿತಃ||೨೩||

ಪೂರ್ವಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ಘಟಿಸಿದ ಕರ್ಮವಶದಿಂದ ಜೀವನು ಪುನಃ ಎಚ್ಚರಗೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಕೈವಲ್ಯ ಶ್ರುತಿಯು ಕರ್ಮಗಳ ಪ್ರೇರಣೆಯಿಂದ ಎಚ್ಚರವೆಂದು ಹೇಳಿದೆ.

ಕಂಚಿತ್ಕಾಲಂ ಪ್ರಬುದ್ಧಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಾನಂದಸ್ಯ ವಾಸನಾ |

ಅನುಗಚ್ಛೇದ್ಯತಸ್ತೂಷ್ಣೀ ಮಾಸ್ತೇ ನಿರ್ವಿಷಯಃ ಸುಖೀ||೨೪||

ಎಚ್ಚರಗೊಂಡವನಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮಾನಂದದ ನೆನಪು ಕೆಲವೇಳೆ ತೋರುತ್ತಿರುವದು. ಹೀಗೆ ಆ ವೇಳೆಯಲ್ಲಿ ಅವನು ಯಾವ ವಿಷಯವಿರದಿದ್ದರೂ ಸುಖಿಯಾಗಿ ಸುಮ್ಮನಿರುವನು.

ತರುವಾಯದಲ್ಲಿ ಅವನಿಗೆ ಅದೇ ಸ್ಥಿತಿ ಯಾಕೆ ಉಳಿಯುವದಿಲ್ಲ ?

ಕರ್ಮಭಿಃ ಪ್ರೇರಿತಃ ಪಶ್ಚಾನ್ನಾನಾದುಃಖಾನಿ ಭಾವಯನ್ |

ಶನೈರ್ವಿಸ್ಮರತಿ ಬ್ರಹ್ಮಾನಂದಮೇಷೋಽಖಿಲೋ ಜನಃ ||೨೫||

ಹೀಗಿರುವಾಗ ಕರ್ಮಗಳಿಂದ ಪ್ರೇರಿತನಾಗಿ ಅವನು ಮತ್ತೂ ಎಲ್ಲ ಜನರು ಅನೇಕ ದುಃಖಗಳ ಭಾವನೆಯಿಂದ ಕೂಡಿ ಬ್ರಹ್ಮಾನಂದವನ್ನು ಮೆಲ್ಲ-ಮೆಲ್ಲನೆ ಮರೆತುಬಿಡುತ್ತಾನೆ.

ಪ್ರಾಗೃಧ್ವಮಸಿ ನಿದ್ರಾಯಾಃ ಪಕ್ಷಪಾತೋ ದಿನೇ ದಿನೇ |

ಬ್ರಹ್ಮಾನಂದೇ ನೃಣಾಂ ತೇನ ಪ್ರಾಜ್ಞೋಽಸ್ಮಿನ್ ವಿನ-

ದೇತ ಕಃ ||೨೬||

ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ಪ್ರತಿದಿನ ನಿದ್ರೆಯ ಆರಂಭದಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಾನಂದದ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಪ್ರೀತಿಯು ಇದ್ದೇ ಇರುತ್ತದೆ. (ಇದಕ್ಕೆ ಅನುಭವವೇ ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿದೆ.) ಹೀಗಿರುವಾಗ ಯಾವ ಬುದ್ಧಿವಂತನು ಈ ಆನಂದದ ಬಗೆಗೆ ನಾದ ಮಾಡುತ್ತ ಕೂಡುವನು ?

—ಇಷ್ಟಾದರೂ ವಾದಿಯು,

ನನು ತೂಷ್ಣೀಂ ಸ್ಥಿತೌ ಬ್ರಹ್ಮಾನಂದಶ್ಚೇದ್ಭಾತಿ ಲೌಕಿಕಾಃ |

ಅಲಸಾಶ್ಚ ರಿತಾರ್ಥಾಃ ಸ್ಯುಃ ಶಾಸ್ತ್ರೇಣ ಗುರುಣಾತ್ರ ಕಿಮ್ ||೨೭||

ಗುರುಶೂಷೆ-ಶ್ರವಣ ಮನನಾದಿಗಳಿಂದ ದೊರೆಯಬಹುದಾದ ಬ್ರಹ್ಮಾನಂದವು ಕೇವಲ ಸುಮ್ಮನಿರುವದರಿಂದಲೇ ದೊರೆಯಬಲ್ಲದಾದರೆ ಅಲಸಿಗಳಾದ ನಾನಾನ್ಯರು ಕೂಡ ಕೃತಾರ್ಥರಾಗಬಹುದು. ಅಂದಮೇಲೆ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಂದ-ಗುರುಗಳಿಂದ ವ್ರಯೋಜನವೇನು ?

ಬಾಧಂ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ ವಿದ್ಯುಶ್ಚೇತ್ ಕೃತಾರ್ಥಸ್ತಾವತೈವ ತೇ |

ಗುರುಶಾಸ್ತ್ರೇ ವಿನಾತ್ಯಂತಂ ಗಂಭೀರಂ ಬ್ರಹ್ಮವೇತ್ತಿ ಕಃ ||೨೮||

ನಿಜ. ಆ ಸುಖವೇ ಬ್ರಹ್ಮವೆಂದು ಅವರು ತಿಳಿದುಕೊಂಡುಬಿಟ್ಟರೆ ಅವರು ಕೃತಾರ್ಥರು. ಆದರೆ ಗುರು ಮತ್ತು ಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ಸಹಾಯವಿಲ್ಲದೇ ಆತ್ಯಂತ ಗಹನವಾದ ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಯಾರು ತಿಳಿಯಬಲ್ಲರು ?

ಜಾನಾಮ್ಯಹಂ ತ್ವದುಕ್ತ್ವಾದ್ಯ ಕುತೋ ಮೇ ನ ಕೃತಾರ್ಥತಾ |

ಶೃಣ್ವತ್ ತ್ವಾದೃಶೋ ವೃತ್ತಂ ಪ್ರಾಜ್ಞಂ ಮನಸ್ಯ ಸ್ಯ

ಕಸ್ಯಚಿತ್ ||೨೯||

ನಾನು ನಿಮ್ಮ ಮಾತುಗಳಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಾನಂದವನ್ನು ತಿಳಿದಿರುತ್ತೇನೆ. ಆದರೆ ನನಗೇಕೆ ಕೃತಾರ್ಥತೆ ಎನಿಸಿಲ್ಲ ? ಎಂದರೆ ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ನಿನ್ನಂತೆಯೇ ಬಹು ಬುದ್ಧಿವಂತನೆಂದು ತಿಳಿದುಕೊಂಡವನೊಬ್ಬನ ಕಥೆ ಕೇಳು.

ಚತುರ್ವೇದ ವಿದೇದೇಯಮಿತಿ ಶೃಣ್ವನ್ನ ವೋಚತ |

ವೇದಾಶ್ಚ ತ್ವಾರ ಇತ್ಯೇವಂ ವೇದ್ವಿ ಮೇ ದೀಯತಾಂ

ಧನಮ್ ||೮೦||

ಈ ಎಲ್ಲ ದ್ರವ್ಯವನ್ನು ನಾಲ್ಕೂ ವೇದಗಳನ್ನು ಬಲ್ಲವನಿಗೆ ಕೊಡಬೇಕು. ಎಂಬ ಮಾತನ್ನು ಕೇಳಿದ ಒಬ್ಬನು 'ವೇದಗಳು ನಾಲ್ಕು' ಎಂಬುದನ್ನು ನಾನು ನಿಮ್ಮ ಮಾತುಗಳಿಂದಲೇ ಬಲ್ಲೆನು. ಆದುದರಿಂದ ನನಗೇ ಈ ದ್ರವ್ಯವನ್ನು ಕೊಟ್ಟುಬಿಡಿರಿ ಎಂದು ಹೇಗೆ ಹೇಳಿದನೋ ಅದರಂತೆಯೇ ಇದೆ ನಿನ್ನ ಮಾತು.

ಸಂಖ್ಯಾಮೇವೈಷ ಜಾನಾತಿ ನ ತು ವೇದಾನಶೇಷತಃ |

ಯದಿ ತರ್ಹಿ ತ್ವನುಷ್ಯೇವಂ ನಾಶೇಷಂ ಬ್ರಹ್ಮ ವೇತ್ಸಿ ಹಿ ||೮೧||

ಇವನು ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು ಮಾತ್ರ ತಿಳಿಯುತ್ತಾನೆ. ವೇದಗಳನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ತಿಳಿಯುವದಿಲ್ಲ ಎನ್ನುವದಾದರೆ ಅವನಂತೆ ನೀನೂ ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ತಿಳಿಯುವದಿಲ್ಲ.

—ಆನಂದರೂಪವಾದ ಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿ ಅಜ್ಞಾತವಾದ ಅಂಶವು ಇಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ 'ನನಗೆ ಪೂರ್ಣ ಬ್ರಹ್ಮದ ಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲ' ಎನ್ನುವದು ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲ.

ಅಖಂಡೈಕರಸಾನಂದೇ ಮಾಯಾತತ್ಕಾರ್ಯ ವರ್ಜಿತೇ |

ಅಶೇಷತ್ವಸಶೇಷತ್ವ ವಾರ್ತಾವಸರ ಏವ ಕಃ ||೮೨||

ಮಾಯೆಯೂ, ಅದರ ಕಾರ್ಯವಾದ ಜಗತ್ತೂ ಇಲ್ಲದ ಅಖಂಡವೂ— ಏಕವೂ-ರಸಾನಂದವೂ ಆದ ಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ಣ (ಅಶೇಷತ್ವ) ಮತ್ತು ಭಾಗವೆಂಬ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಆಸ್ಪದವಿಲ್ಲ ?

ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿಯೂ ಅಶೇಷತ್ವ ಮುಂ. ವನ್ನು ತೋರಿಸುವದಕ್ಕೆ "ನಾನು ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ತಿಳಿಯುತ್ತೇನೆ." ಎನ್ನುವ ವಾದಿಗೆ ಪ್ರಶ್ನೆ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ.

ಶಬ್ದಾನೇನ ಪಠಸ್ಯಾಹೋ ತೇಷಾಮರ್ಥಂ ಚ ಪಶ್ಯಸಿ |

ಶಬ್ದಸಾರ್ಥೋಭೋಧಸ್ತೇ ಸಂಪಾದ್ಯತ್ವೇನ ಶಿಷ್ಯತೇ ||೮೩||

ಬ್ರಹ್ಮವು ಅಖಂಡೈಕರಸ-ಅದ್ವಿತೀಯ-ಸಚ್ಚಿದಾನಂದರೂಪ ಇತ್ಯಾದಿ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ವರಿಸುವೆಯೋ ಅಥವಾ ಬ್ರಹ್ಮವು ಸ್ವಗತಾದಿ ಭೇದ ಶೂನ್ಯವಾಗಿದೆ ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನೇನಾದರೂ ಲಕ್ಷಿಸುವೆಯೋ ? ಕೇವಲ

ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ವರಿಸುವೆನೆಂದು ಅಂದರೆ ಅರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವ ಕಾರ್ಯವು ಉಳಿದಂತಾಯಿತು.

ಅರ್ಥೇ ವ್ಯಾಕರಣಾದ್ ಬುದ್ಧೇ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರೋಽವ ಶಿಷ್ಯತೇ |
ಸ್ಯಾತ್ಕೃತಾರ್ಥತ್ವಧೀರ್ಯಾವತ್ ತಾವದ್ಗುರುಮುಪಾ-
ಸ್ತಭೋಃ ||೮೪||

ವ್ಯಾಕರಣದಿಂದ ಅರ್ಥ ಜ್ಞಾನವಾಗಿದ್ದರೆ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವು ಉಳಿದು ಕೊಂಡಿತು. ಆದುದರಿಂದ ಕೃತಾರ್ಥತೆಯು ತಲೆದೋರುವವರಿಗೆ ನೀನು ಗುರುಸೇವೆಯನ್ನು ಮಾಡು.

ಆಸ್ತಮೇತದ್ಯತ್ರ ಯತ್ರಸುಖಂ ಸಾದ್ವಿಷಯೈರ್ವಿನಾ |
ತತ್ರ ಸದ್ವತ್ರ ನಿಧ್ಯೇತಾಂ ಬ್ರಹ್ಮಾನಂದಸ್ಯ ವಾಸನಾಮ್ ||೮೫||

ಇದಿರಲಿ. ಯಾವ ಯಾವ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ವಿಷಯಗಳ ಸಂಬಂಧ ವಿಲ್ಲದೇ ಸುಖವೆನಿಸುವದೋ ಆಯಾ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಅದು ಬ್ರಹ್ಮಾನಂದದ ವಾಸನೆ ಎಂದು ತಿಳಿ.

—ಆನಂದವು ಮೂರು ಬಗೆಯಾಗಿದೆ ಎಂದು ನಿಯಮ ಮಾಡುವ ದಕ್ಷೋಸ್ಕರ ಹಿಂದೆ ಉಳಿ ನೇ ಶ್ಲೋ. ಹೇಳಿದ ವಿಷಯಾನಂದವನ್ನು ಅನು ವಾದ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ.

ವಿಷಯೇಷ್ಟಭಿಲಿಖ್ಯೇಷು ತದಿಚ್ಛೋಪರಮೇಸತಿ |
ಅಂತರ್ಮುಖಮನೋವೃತ್ತಾವಾನಂದಃ ಪ್ರತಿಬಿಂಬತಿ ||೮೬||

ಯಾವಾಗ ಹೂ ಗಂಧ-ಸ್ತ್ರೀ ಮುಂತಾದ ವಿಷಯಗಳು ದೊರೆಯುವವೋ ಆಗ ಮನಸ್ಸು ಅಂತರ್ಮುಖವಾಗುವದು. ಮತ್ತು ಹಾಗೆ ಅಂತರ್ಮುಖವಾದ ಮನೋವೃತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ವಾತ್ಮಾನಂದವು ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿತವಾಗುವದು. ಇದಕ್ಕೇ ವಿಷಯಾನಂದವೆನ್ನುವರು.

ಬ್ರಹ್ಮಾನಂದೋ ನಾಸನಾ ಚ ಪ್ರತಿಬಿಂಬ ಇತಿತ್ರಯಮ್ |
ಅಂತರೇಣ ಜಗತ್ ಸ್ಥಿನ್ನಾನಂದೋ ನಾಸ್ತಿ ಕಶ್ಚನ ||೮೭||

ಬ್ರಹ್ಮಾನಂದ-ವಾಸನಾನಂದ-ಮತ್ತು ವಿಷಯಾನಂದ ಈ ಮೂರು ಆನಂದಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಮತ್ತೆ ಬೇರೆ ಆನಂದಗಳಿಲ್ಲ.

(ಹಿಂದಿನ ಪ್ರಕರಣಗಳಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ಮುಂದಿನ ಪ್ರಕರಣಗಳಲ್ಲಿ ಆನಂದದ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಪ್ರಕಾರಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದು ಇಲ್ಲಿಮಾತ್ರ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿರುವುದು ಚಮತ್ಕಾರಿಕವೆನಿಸಬಹುದು. ಆದರೆ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಮುಖ್ಯ ಮೂರು ಪ್ರಕಾರಗಳನ್ನರಿತರೆ ಉಳಿದ ವಿಭಾಗಗಳೆಲ್ಲ ಇವುಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಅಂತರ್ಭೂತವಾಗುತ್ತವೆ ಎಂದು ಕಂಡುಬರುವದು.)

—ಈ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮನಂದದ ವಿವೇಚನೆನಡೆದಿದ್ದು ಬೇರೆ ಆನಂದಗಳ ವಿಷಯವನ್ನು ಹೇಳುವುದೆಂದರೆ ವಿಷಯಾಂತರವಾಗುವದು. ಎಂದರೆ ಈ ಎರಡು ಆನಂದಗಳು ಬ್ರಹ್ಮಾನಂದದಿಂದಲೇ ಹುಟ್ಟಿದವು ಆದುದರಿಂದ ಇವುಗಳ ವಿವೇಚನೆಯು ಬ್ರಹ್ಮಾನಂದದ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಉಪಯುಕ್ತವಾಗಿರುವದು.

ತಥಾ ಚ ವಿಷಯಾನಂದೋ ವಾಸನಾನಂದ ಇತ್ಯಮೂ |

ಆನಂದೌ ಜನಯನ್ನಾಸ್ತೇ ಬ್ರಹ್ಮಾನಂದಃ ಸ್ವಯಂಪ್ರಭಃ ||೮೮||

ಯಾವ ಸ್ವಯಂ ಪ್ರಕಾಶವಾದ ಆನಂದವು ವಿಷಯಾನಂದವನ್ನು ಮತ್ತು ವಾಸನಾನಂದವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುತ್ತಿರುವುದೋ ಅದು ಬ್ರಹ್ಮಾನಂದವು.

—ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿರುವುದನ್ನು ಅನುವಾದ ಮಾಡಿ ಮುಂದಿನದನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಶ್ರುತಿಯುಕ್ತಾನುಭೂತಿಭ್ಯಃ ಸ್ವಪ್ರಕಾಶಚಿದಾತ್ಮಕೇ |

ಬ್ರಹ್ಮಾನಂದೇ ಸುಪ್ತಿಕಾಲೇ ಸಿದ್ಧೇ ಸತ್ಯನ್ಯದಾ ಶ್ರುಣು ||೮೯||

ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಶ್ರುತಿ-ಯುಕ್ತಿ ಮತ್ತು ಅನುಭವಳಿಂದ ಗಾಢನಿದ್ರೆಯಲ್ಲಿ ತನ್ನನ್ನು ತಾನೇ ಬೆಳಗುವಚ್ಛೇತನ್ಯರೂಪ ಬ್ರಹ್ಮಾನಂದದ ಸಿದ್ಧಿ ಯಾಗಲು ಎಚ್ಚರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಾನಂದ ದೊರೆಯುವದಕ್ಕೆ ಹೇಳುವ ಉಪಾಯಗಳನ್ನು ಕೇಳು.

ಯ ಆನಂದಮಯಃ ಸುಪ್ತೌ ಸ ವಿಜ್ಞಾನಮಯಾತ್ಮತಾಮ್ |

ಗತ್ವಾ ಸ್ವಪ್ನಂ ಪ್ರಬೋಧಂ ವಾ ಪ್ರಾವೋತಿ ಸ್ಥಾನ ಭೇದತಃ ||೯೦||

ಗಾಢನಿದ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಆನಂದಮಯನಾದ ಜೀವನು ಬುದ್ಧಿಯ ಉಪಾಧಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಸ್ಥಳಗಳಸಂಬಂಧದಿಂದ ಕನಸನ್ನಾಗಲೀ, ಎಚ್ಚರವನ್ನಾಗಲೀ ಕರ್ಮಾನುಸಾರವಾಗಿ ವಡೆಯುವನು.

ನೇತ್ರೇಜಾಗರಣಂ ಕಂಠೇ ಸ್ವಪ್ನಃಸುಪ್ತಿಹೃದಂಬುಚೇ |

ಆಪಾದಮಸ್ತಕಂ ದೇಹಂ ವ್ಯಾಪ್ಯ ಜಾಗರ್ತಿಚೇತನಃ ||೯೦||

ಕಣ್ಣಿನಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿದ್ದು ಎಚ್ಚರ, ಕಂಠದಲ್ಲಿದ್ದು ಕನಸು, ಹೃದಯಕಮಲದಲ್ಲಿ ಗಾಢ ನಿದ್ರೆಯು ಉಂಟಾಗುವದು. ಅದರಂತೆ ಕಾಲ್ಬರಳಿನಿಂದ ಹಿಡಿದು ತಲೆಯವರೆಗೆ ವ್ಯಾಪಿಸಿ ಎಚ್ಚರ ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ.

—ವ್ಯಾಪಿಸಿ, ಎಂಬುದರ ಅರ್ಥವನ್ನು ದೃಷ್ಟಾಂತದಿಂದ ತಿಳಿಸುತ್ತಾರೆ

ದೇಹಾತಾದಾತ್ಮ್ಯಮಾಪನ್ನಸ್ತನ್ತ್ರಾಯಃ ಸಿಂಡವತ್ತತಃ |

ಅಹಂ ಮನುಷ್ಯ ಇತ್ಯೇವಂನಿಶ್ಚಿತ್ಯೈವಾನತಿಷ್ಠತೇ ||೯೧||

ಕಾದಕಬ್ಬಿಣದ ಗುಂಡು ಕೆಂಡದೊಡನೆ ಒಂದಾದಂತೆ ಜೀವನು ದೇಹದೊಡನೆ ಒಂದಾಗಿ ಅದೇಹ ಧರ್ಮಗಳಾದಮನುಷ್ಯತ್ವವೇ ಮೊದಲಾದವನ್ನು ಮೈಮೇಲೆ ಹಾಕಿಕೊಂಡು ನಿಜವಾಗಿ ನಾನು ಮನುಷ್ಯನು ಎಂದು ಸಂಶಯವಿಲ್ಲದೇ ಇರುವನು.

—ಹೀಗೆ ದೇಹತಾದಾತ್ಮ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದರಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಬೇರೆ ಅವಸ್ಥೆಗಳು.

ಉದಾಸೀನಃ ಸುಖೀದುಖೀತ್ಯವಸ್ಥಾತ್ರಯಮೇತ್ಯಸೌ |

ಸುಖದುಃಖೇ ಕರ್ಮಕಾರ್ಯೆ ತ್ವಾದಾಸೀನ್ಯಂ

ಸ್ವಭಾವತಃ ||೯೨||

ಅವನು ಉದಾಸೀನ-ಸುಖ-ದುಃಖ ಎಂಬ ಮೂರು ಅವಸ್ಥೆಗಳನ್ನು ಹೊಂದುವನು. ಇದರಲ್ಲಿಯ ಸುಖ-ದುಃಖಗಳು ಪುಣ್ಯ-ಪಾಪರೂಪೀಕರ್ಮದ ಫಲಗಳು. ಔದಾಸೀನ್ಯವು ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾದದು.

—ಈ ಸುಖ-ದುಃಖ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ವಿವರವಾದ ವಿವೇಚನೆ.

ಬಾಹ್ಯಭೋಗಾನ್ಮನೋರಾಜ್ಯಾತ್ ಸುಖ-ದುಃಖೇದ್ವಿಧಾನುತೇ |

ಸುಖ-ದುಃಖಾಂತರಾಲೇಷು ಭವೇತ್ಪ್ರಾಪ್ತೀನುನಸ್ಥಿತಿಃ ||೯೩||

ಹೊರಗಿನ ವಿಷಯಗಳಿಂದ ದೊರೆಯುವಂಥವು. ಮನೋರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುವಂಥವು-ಹೀಗೆ ಸುಖ-ದುಃಖಗಳು ಎರಡು ಬಗೆಯವೆಂದು ತಿಳಿಯುವರು. ಈ ಹೊರಗಿನ ಅನುಭವ

ಗಳಿಗೂ ಒಳಗಿನ ಅನುಭವಗಳಿಗೂ ನಡುವಿನದು ಉದಾಸೀನವೆಂಬ ಅವಸ್ಥೆ ಅಥವಾ ಸುಮ್ಮನಿರುವಿಕೆ ಎಂಬಸ್ಥಿತಿ.

—ಯಾವ ಆನಂದವನ್ನು ಹೇಳುವುದಕ್ಕೆ ಇಷ್ಟೆಲ್ಲ ಹೇಳಿದರೋ ಅದನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತಾರೆ.

ನ ಕಾಪಿ ಚಿಂತಾ ಮೇಷ್ಟ್ಯದ್ಯ ಸುಖಮಾಸ ಇತಿ ಬ್ರುವನ್ |

ತೇದಾಸೀನ್ಯೇ ನಿಜಾನಂದಭಾನಂ ವಕ್ತ್ವಖಿಲೋಜನಃ ||೬೫||

ಈಗ ನನಗೆ ಯಾವ ಚಿಂತೆಯೂ ಇಲ್ಲ, ನಾನು ಸುಖವಾಗಿ ಕುಳಿತಿ ದ್ದೇನೆ, ಎಂದು ಹೇಳುವ ಜನರೆಲ್ಲರು ಉದಾಸೀನತೆಯಲ್ಲಿ ನಿಜಾನಂದದ ಸ್ಫುರಣವುಂಟೆಂದು ಹೇಳುವರು.

—ಉದಾಸೀನ ಅವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿರುವ ಆನಂದಕ್ಕೆ ನಿಜಾನಂದವೆಂದುಬಿಟ್ಟರೆ ಅದು ಬ್ರಹ್ಮಾನಂದವೇ ಆದಂತಾಯಿತು. ಈಗ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ವಾಸನಾ ನಂದವೆಲ್ಲಿ ಹೋಯಿತು ?

ಅಹಮಸ್ಮೀತ್ಯಹಂಕಾರ ಸಾಮಾನ್ಯಾಚ್ಛಾದಿತತ್ವತಃ |

ನಿಜಾನಂದೋ ನ ಮುಖ್ಯೋಽಯಂ ಕಿಂ ತ್ವಸೌ ತಸ್ಯ

ವಾಸನಾ ||೬೬||

ಅದು ಮುಖ್ಯವಾದ ನಿಜಾನಂದವಲ್ಲ. ಯಾಕೆಂದರೆ ಆಗ ನಾನು ಇಂಥವನೆಂಬ ವಿಶೇಷಾಕಾರದ್ದಲ್ಲದಿದ್ದರೂ “ನಾನು ಇದ್ದೇನೆ” ಎಂಬ ಸಾಮಾನ್ಯವಾದ ಅಹಂಕಾರದಿಂದ ಅದು ಮುಚ್ಚು ಹಾಕಿರುವದರಿಂದ ಇದು ಮುಖ್ಯವಾದ ಆನಂದವಲ್ಲ, ಅಂದರೆ ಅದು ನಿಜಾನಂದದ ವಾಸನೆಯು.

—ಇದಕ್ಕೆ ದೃಷ್ಟಾಂತ.

ನೀರಪೂರಿತಭಾಂಡಸ್ಯ ಬಾಹ್ಯೇಶೈಶ್ಯಂ ನ ತಜ್ಜಲಮ್ |

ಕಿಂತು ನೀರಗುಣಸ್ತೇನ ನೀರಸತ್ತಾನುಮೀಯತೇ ||೬೭||

ನೀರು ತುಂಬಿದ ಪಾತ್ರೆಯನ್ನು ಹೊರಗಿನಿಂದ ಮುಟ್ಟಿದರೆ ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಬರುವ ಶೈತ್ಯವು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾದ ನೀರಲ್ಲ. ಆದರೆ ಅದು ನೀರಿನ ಗುಣ. ಅದರ ಮೇಲಿಂದ ನೀರು ಇರುವದೆಂದು ಊಹಿಸಲು ಬರುತ್ತದೆ.

ಯಾನದ್ಯಾವದಹಂಕಾರೋ ವಿಸ್ಮೃತೋಽಭ್ಯಾಸಯೋಗತಃ |

ತಾನತ್ತಾವತ್ ಸೂಕ್ಷ್ಮದೃಷ್ಟೀರ್ನಿಜಾನಂದೋಽನು-

ಮೀಯತೇ ||೯೮||

ಅಭ್ಯಾಸದಿಂದ ಹೇಗೆ ಹೇಗೆ ಅಹಂಕಾರವು ಮರೆಯುವದೋ, ಅಷ್ಟು ಮಟ್ಟಿಗೆ ಸೂಕ್ಷ್ಮದೃಷ್ಟಿಯುಂಟಾಗುವದರಿಂದ ನಿಜಾನಂದದ ಅನುಮಾನವನ್ನು ಮಾಡಬಹುದು.

—ಈ ಬುದ್ಧಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮತೆಯ ಸೀಮೆ ಯಾವುದು ? ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವೇ ಎಂದು ಉತ್ತರ.

ಸರ್ವಾತ್ಮನಾ ವಿಸ್ಮೃತಃ ಸನ್ನಾಕ್ಷತಾಂ ಪರಮಾಂ ವೃಜೀತ್ |

ಅಲೀನತ್ವಾನ್ನ ನಿರ್ದೃಷಾ ತತೋ ದೇಹೋಽಪಿ ನೋಪತೇತ್ ||೯೯||

ಅಹಂಕಾರವು ಎಂದರೆ ನಾನು-ನೀನು ಎಂಬ ವೃತ್ತಿಗಳು ಎಷ್ಟು ಮಟ್ಟಿಗೆ ಮರೆತು ಹೋಗುವವೋ ಅಷ್ಟು ಮಟ್ಟಿಗೆ ಅಹಂಕಾರವು ಸೂಕ್ಷ್ಮತೆಯನ್ನು ಮುಟ್ಟುವದು. ಅಂದರೆ ಅದು ನಿರ್ದ್ರಿಯೇ ? ಅಲ್ಲ. ಆಗ ಎಲ್ಲ ವೃತ್ತಿಗಳು ಲಯವಾಗಿದ್ದರೂ ಅಂತಃಕರಣವು ಲಯವಾಗಿರುವದಿಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ಅದು ನಿರ್ದ್ರಿಯಲ್ಲ. ಬುದ್ಧಿಯು ಕಾರಣಸ್ವರೂಪದಿಂದ ಇರುವದೇ ನಿರ್ದ್ರಿ ಎಂದು ಆಚಾರ್ಯರು ಹೇಳಿರುವರು. ಆಗ ಅಂತಃಕರಣವು ಲಯವಾಗಿರುವದಿಲ್ಲ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಗುರುತೇನು ? ಎಂದರೆ ದೇಹವು ನೆಲಕ್ಕೆ ಉರುಳಿಕೊಂಡಿರುವದಿಲ್ಲವೆಂಬುದೇ ಗುರುತು.

ನ ದ್ವೈತಂ ಭಾಸತೇ ನಾಪಿ ನಿದ್ರಾ ತತ್ರಾಸ್ತಿ ಯತ್ಸುಖಮ್ |

ಸ ಬ್ರಹ್ಮಾನಂದ ಇತ್ಯಾಹ ಭಗವಾನರ್ಜುನಂ ವ್ರತಿ ||೧೦೦||

ಯಾವಾಗ ತನಗೆ ಎರಡನೆಯದಾದ ಜಗತ್ತು ತೋರುವದಿಲ್ಲವೋ, ನಿರ್ದ್ರಿಯು ಬಂದಿರುವದಿಲ್ಲವೋ, ಆಗ ದೊರೆಯುವ ಸುಖವು ಬ್ರಹ್ಮಾನಂದವೆಂದು ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣನು ಅರ್ಜುನನಿಗೆ ಗೀತೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವನು.

—ಗೀತೆಯ ಆ ಶ್ಲೋಕವು ಇದು.

ಶನ್ಯಃ ಶನ್ಯ ರುಪರಮೇದ್‌ಬುದ್‌ಧ್ಯಾಧೃತಿಗೃಹೀತಯಾ |

ಅತ್ಮಸಂಸ್ಥಂ ಮನಃ ಕೃತ್ವಾ ನ ಕಿಂಚಿದಪಿ ಚಿಂತಯೇತ್ ||೧೦೧||

ಮೆಲ್ಲ ಮೆಗಗೆ ಧೈರ್ಯದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ಎಂದರೆ ಸಾಧನ ಸೋಪಾನಗಳನ್ನೇರುತ್ತ ಸಾವಕಾಶವಾಗಿ ಬುದ್ಧಿ ನಿಶ್ಚಯವನ್ನು ಹೊಂದಿ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಕದಲದಂತೆ ಮಾಡಬೇಕು. ಆಮೇಲೆ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸನ್ನು ನೆಲೆಗೊಳಿಸಿ ಯಾವುದನ್ನೂ ಚಿಂತಿಸದಿರಬೇಕು.

—ಇಲ್ಲಿ ಮೊದಲಿನ ಕರ್ತವ್ಯವೇನು ? ಭಗವಂತನೇ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ.

ಯತೋ ಯತೋ ನಿಶ್ಚರತಿ ಮನಶ್ಚಂಚಲಮಸ್ಥಿರಮ್ |

ತತಸ್ತತೋ ನಿಯಮ್ಯತದಾತ್ಮನೈವ ನಶಂ

ನಯೇತ್ ||೧೦೨||

ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿಯೇ ಮನಸ್ಸು ಚಂಚಲವೂ ಅಸ್ಥಿರವೂ ಆಗಿದೆ. ಹಾಗೆ ಹರಿದಾಡುತ್ತ ಅದು ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿ ಹೋಗುವದೋ ಆ ವಿಷಯದಿಂದ ಅದನ್ನು ತಿರುಗಿಸಿ ವೈರಾಗ್ಯ ಭಾವನೆಯಿಂದ ಆತ್ಮದ ಸ್ವಾಧೀನ ಮಾಡಬೇಕು.

—ಮನಸ್ಸು ಶಾಂತವಾದರೆ ಏನಾಗುವದೆಂಬುದನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಪ್ರಶಾಂತಮನಸಂ ಹೈನಂ ಯೋಗಿನಂ ಸುಖಮುತ್ತಮಮ್ |

ಉಪೈತಿ ಶಾಂತರಜಸಂ ಬ್ರಹ್ಮಭೂತಮಕಲ್ಮಷಮ್ ||೧೦೩||

ಈ ರೀತಿ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿರುವ ಮನಸ್ಸನ್ನು ನೆಲೆಗೊಳಿಸಿದವನಿಗೆ ರಾಗ-ದ್ವೇಷ ಮುಂತಾದ ರಜೋಗುಣದ ದೋಷಗಳೆಲ್ಲ ಹೋಗಿ ಅತ್ಯಂತ ಶಾಂತ ಮನಸ್ಸು ನಾದ ಯೋಗಿಗೆ ಪಾಪಾರಹಿತವೂ, ಅತ್ಯಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠವೂ ಆದ ಸುಖವು ದೊರೆಯುವದು.

—ಇದರ ವಿವರಣೆಯುಕ್ತ ಶ್ಲೋಕಗಳು.

ಯತ್ರೋಪರಮತೇಚಿತ್ತಂ ನಿರುದ್ಧಂ ಯೋಗಸೇವಯಾ |

ಯತ್ರ ಚೈವಾತ್ಮನಾತ್ಮಾನಂ ಪಶ್ಯನ್ನಾತ್ಮನಿ ತುಷ್ಯತಿ ||೧೦೪||

ಸುಖಮಾತ್ಮಂತಿಕಂ ಯತ್ತದ್ಬುದ್ಧಿಗ್ರಾಹ್ಯಮತೀಂದ್ರಿಯಮ್ |

ವೇತ್ತಿಯತ್ರ ನ ಚೈವಾಯಂ ಸ್ಥಿತಶ್ಚಲತಿ ತತ್ಸತಃ ||೧೦೫||

ಯಂ ಲಬ್ಧ್ವಾ ಚಾಪರಂ ಲಾಭಂ ಮನ್ಯತೇ ನಾಧಿಕಂ ತತಃ |

ಯಸ್ಮಿನ್ ಸ್ಥಿತೋ ನ ದುಃಖೇನ ಗುರುಣಾಪಿ

ವಿಚಾಲ್ಯತೇ ||೧೦೬||

ತಂ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿ ದುಃಖಸಂಯೋಗವಿಯೋಗಂ ಯೋಗ

ಸಂಜ್ಞಿತಮ್ |

ನ ನಿಶ್ಚಯೇನ ಯೋಕ್ತವೋ ಯೋಗೋನಿರ್ವಿಣ್ಣ

ಚೇತಸಾ ||೧೦೭||

ದೃಢವಾದ ಯೋಗಾಭ್ಯಾಸದಿಂದ ಏಕಾಗ್ರವಾದ ಮನಸ್ಸು ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಸಮಾಧಾನ ಪಡೆಯುವುದು. ಮತ್ತು ಅಲ್ಲಿ ಸತ್ಯಪ್ರಧಾನವಾದ ಶುದ್ಧಾಂತಃಕರಣದಿಂದ ಆತ್ಮನನ್ನು ನೋಡುತ್ತ ತನ್ನಲ್ಲಿಯೇ ತಾನು ಸಂತೋಷಗೊಳ್ಳುವುದು.

ಆ ಸುಖವು ಎಲ್ಲ ಸುಖಗಳಿಗೂ ಕೊನೆಯದು ಮತ್ತು ಯಾವ ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ನೆರವೂ ಇಲ್ಲದೇ ಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ಗ್ರಹಿಸುವಂಥದು. ಇದನ್ನರಿತ ಸಾಧಕನು ಒಮ್ಮೆ ಅಲ್ಲಿ ನೆಲೆಯಾದ ಸಾಧಕನು ಆತ್ಮತತ್ವದಿಂದ ಕದಲುವದಿಲ್ಲ.

ಹೀಗೆ ಆತ್ಮಲಾಭ ಮಾಡಿ ಕೊಂಡವನು ಅದಕ್ಕಿಂತ ಬೇರಾವುದನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ಲಾಭವೆಂದು ಎಣಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು ಬೇಕಾದಂಥ ದೊಡ್ಡ ದುಃಖವು ಬಂದರೂ ಚಂಚಲನಾಗುವದಿಲ್ಲ.

ಸಾಂಸಾರಿಕ ದುಃಖಗಳು ಇಲ್ಲದಿರುವ ಸ್ಥಿತಿಯೇ ಯೋಗವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಬೇಸರವಿಲ್ಲದ ಘಟ್ಟ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಈ ಯೋಗವನ್ನು ವಡೆಯಬೇಕು.

—ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದರ ಉಪಸಂಹಾರ

ಯುಂಜನ್ನೇವಂ ಸದಾತ್ಮಾನಂ ಯೋಗೀ ವಿಗತಕಲ್ಮಷಃ |

ಸುಖೇನ ಬ್ರಹ್ಮಸಂಸ್ಪರ್ಶಮತ್ಯಂತಂ ಸುಖಮತ್ನತೇ ||೧೦೮||

ಹೀಗೆ ಯಾವಾಗಲೂ ಯೋಗವನ್ನು ಸಾಧಿಸುತ್ತಿರುವ ಯೋಗಿಯು ಪಾಪಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಕಳೆದುಕೊಂಡು ಸುಲಭವಾಗಿ ನಿರತಿಶಯ ಸುಖವೆನಿಸುವ ಬ್ರಹ್ಮದೊಡನೆ ಒಂದುಗೂಡುತ್ತಾನೆ.

—ಬೇಸರವಿಲ್ಲದೇ ಯೋಗಾಭ್ಯಾಸ ಮಾಡಿದರೆ ಅವಶ್ಯ ಫಲ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ ಎಂದು ದೃಷ್ಟಾಂತಪೂರ್ವಕ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಉತ್ಪೇಕ ಉದಧೇರ್ಯದ್ವತ್ಕುಶಾಗ್ರೇಣೈಕಬಿಂದುನಾ |

ಮನಸೋ ನಿಗ್ರಹಸ್ತದ್ಭವೇದಪರಿ ಖೇದತಃ ||೧೦೯||

ದರ್ಭದ ತುದಿಯಿಂದ ಒಂದೊಂದೇ ಹನಿಯಂತೆ ಸಮುದ್ರದ ನೀರನ್ನು ಬೇಸರಿಯದೇ ಹೊರಚೆಲ್ಲುತ್ತ ಬಂದರೆ ಕಾಲಾಂತರದಲ್ಲಿ ಸಮುದ್ರವು ಒಣಗುತ್ತದೆ. ಅದರಂತೆ ಬೇಸರಗೊಳ್ಳದೇ ಮನಸ್ಸನ್ನು ನಿಗ್ರಹಿಸುತ್ತ ಬರಲು ಕಾಲಾಂತರದಲ್ಲಿ ಅದು ಸಿದ್ಧವಾಗುವದು.

(ಸಮುದ್ರದ ತೆರೆಗಳಿಂದ ತನ್ನ ತತ್ತಿಗಳನ್ನು ಮುಳಗಿಸಿಕೊಂಡ ಒಂದು ಟಿಟ್ಟಿಭವು ಸಮುದ್ರನ ಕೃತಿಗೆ ಕನಲಿ ತನ್ನ ಚುಂಚಿನಿಂದ ಸಮುದ್ರದ ನೀರನ್ನು ಹೊರಚೆಲ್ಲ ಹತ್ತಿತು. ಅದನ್ನು ಕಂಡ ನಾರದರು ಗರುಡನ ಬಳಿಗೆ ಬಂದು ಪಕ್ಷಿ ಕುಲದ ಮರ್ಯಾದೆ ಉಳಿಸು ಎನ್ನುಲು ಗರುಡನು ತನ್ನ ರೆಕ್ಕೆಬೀಸಿ ಸಮುದ್ರವನ್ನು ಅಲ್ಲೊಲ ಕಲ್ಲೊಲ ಮಾಡಿದನು. ಆಗ ಸಮುದ್ರನು ಗಾಬರಿಯಾಗಿ ಆ ಟಿಟ್ಟಿಭದ ತತ್ತಿಗಳನ್ನು ಮರಳಿಕೊಟ್ಟನು ಎಂಬ ಕಥೆಯು ಕೂಡ ಇಲ್ಲಿ ದೃಷ್ಟಾಂತವಾಗುವಂತಿದೆ.)

— ಮನಃಶಾಂತಿಯಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಸುಖವು ದೊರೆಯುತ್ತದೆಂದು ಬರಿ ಗೀತೆಯಲ್ಲಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ ಮೈತ್ರಾಯಣೀ ಉಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿಯೂ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ ಎನ್ನುವರು.

ಬ್ರಹದ್ರಥಸ್ಯ ರಾಜರ್ಷೇಃ ಶಾಕಾಯನ್ಯೋ ಮುನಿಃ ಸುಖಮ್ |
ಪ್ರಾಹ ಮೈತ್ರಾಬ್ಯಶಾಖಾಯಾಂ ಸಮಾಧ್ಯುಕ್ತಿಪುರಃ
ಸರಮ್ ||೧೦೦||

ಮೈತ್ರಾಯಣೀಯನೆಂಬ ಉಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಶಾಕಾಯನ್ಯನೆಂಬ ಋಷಿಯು ತಿಷ್ಠಭಾವದಿಂದ ಶರಣುಬಂದ ಬ್ರಹದ್ರಥನೆಂಬ ರಾಜರ್ಷಿಗೆ ಮನಸ್ಸು ಬಿಗಿ ಹಿಡಿಯಬೇಕೆಂದು ತಿಳಿಸಿ ಆನಂತರ ಬ್ರಹ್ಮಾನಂದವನ್ನು ಹೇಳಿದನು.

ಯಥಾ ನಿರಿಂಧನೋ ವಹ್ನಿಃ ಸ್ವಯೋನಾವುಪಶಾಮ್ಯತಿ |
ತಥಾ ನೃತ್ರಿಕ್ಷಯಾಚ್ಚಿತ್ತಂ ಸ್ವಯೋನಾವುಪಶಾಮ್ಯತಿ ||೧೦೧||

ಕಟ್ಟಿಗೆಯನ್ನು ಸುಟ್ಟು ಮುಗಿಸಿದಮೇಲೆ ಬೆಂಕಿಯು ತನ್ನ ಕಾರಣವೆನಿಸಿದ ಮೂಲ ತೇಜೋರೂಪದಲ್ಲಿ ಲೀನವಾಗುತ್ತದೆ. ಅಂದರೆ ಉರಿ ಹೊಗೆ ಮುಂತಾದ ವಿಶೇಷಾಕಾರಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಸಾಮಾನ್ಯ ತೇಜೋರೂಪವಾಗಿ ಉಳಿಯುತ್ತದೆ. ಅದರಂತೆ ಮನಸ್ಸು ನಿರೋಧ ಸಮಾಧಿಯ ಅಭ್ಯಾಸದಿಂದ

ವೃತ್ತಿಗಳೆಲ್ಲ ಶಾಂತವಾಗಲು ತನ್ನ ಕಾರಣವಾದ ಸತ್ವಗುಣದಲ್ಲಿ ಅವಿದ್ಯಾ ಮಾತ್ರವಾಗಿ ಉಳಿಯುತ್ತದೆ.

ಸ್ವಯೋನಾವುಪಶಾಂತಸ್ಯ ಮನಸಃ ಸತ್ಯಕಾಮಿನಃ |

ಇಂದ್ರಿಯಾರ್ಥವಿಮೂಢಸ್ಯ ನೈತಾಃ ಕರ್ಮವಶಾನುಗಾಃ ||೧೧೨||

ಸತ್ಯಸ್ವರೂಪನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಬಯಸುವ ತನ್ನ ಕಾರಣದಲ್ಲಿ ಲೀನನಾದ ಅಂದರೆ ವಿಷಯವಿಮುಖನಾದ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಅದರ ಪುಣ್ಯ-ವಾಪರೂಪ ಕರ್ಮಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಹಾಗೆ ಬರುವ ಸುಖದುಃಖಗಳು ಮತ್ತು ವಿಷಯಗಳು ಸುಳ್ಳು ಎನಿಸುವವು.

—ಮನಸ್ಸು ಶಾಂತವಾಗುವದರಿಂದ ಜಗತ್ತು ಮಿಥ್ಯೆ ಎನಿಸುತ್ತದೆ ಎಂಬುದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಯಾಕೆಂದರೆ ಮನಸ್ಸು ಜಗತ್ತಿನ ಉಪಾದಾನ ಕಾರಣವಲ್ಲ.

ಚಿತ್ತಮೇವ ಹಿ ಸಂಸಾರಸ್ತತ್ಪ್ರಯತ್ನೇನ ಶೋಧಯೇತ್ |

ಯಚ್ಚಿತ್ತಸ್ತನ್ಮಯೋ ಮರ್ತ್ಯೋ ಗುಹ್ಯಮೇತತ್—

ಸನಾತನಮ್ ||೧೧೩||

ಚಿತ್ತ ಅಂದರೆ ಮನಸ್ಸೇ ಸಂಸಾರವು. ಅಂದರೆ ಸಂಸಾರದ ಸುಖ-ದುಃಖಗಳಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗಿದೆ. ಅದುದರಿಂದ ಅದನ್ನು ವೈರಾಗ್ಯಾದಿಗಳ ಅಭ್ಯಾಸದಿಂದ ಏಕಾಗ್ರಗೊಳಿಸಬೇಕು. ಮನಸ್ಸು ಯಾವದರಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತಿ ತಾಳುವದೋ ಮನುಷ್ಯನು ಕೂಡ ತದ್ರೂಪನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಇದೊಂದು ನಿಜವಾದ ರಹಸ್ಯವಾಗಿದೆ. ಅನಾದಿಯಾದ ಮಾತೆನಿಸಿದೆ.

—ಅನಾದಿ ಕಾಲದಿಂದ ನಡೆದ ಅನೇಕ ಜನ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಘಟಿಸಿದ ಪುಣ್ಯ-ಪಾಪರೂಪವಾದ ಸುಖ-ದುಃಖಗಳನ್ನು ಕೊಡುವ ಕರ್ಮಗಳಿರುವವರಿಗೆ ಚಿತ್ತ ಶುದ್ಧಿಯಾದರೇನಾಯಿತು ? ಅದರಿಂದ ಸಂಸಾರ ನಿವೃತ್ತಿ ಇಲ್ಲ ಎಂದು ಪ್ರಸನ್ನ ಚಿತ್ತದಿಂದ ಮಾಡುವ ಬ್ರಹ್ಮಾನುಸಂಧಾನವು ಎಲ್ಲ ಕರ್ಮಗಳನ್ನೂ ನಾಶಮಾಡುವದು.

ಚಿತ್ತಸ್ಯ ಹಿ ಪ್ರಸಾದೇನ ಹಂತಿ ಕರ್ಮ ಶುಭಾಶುಭಮ್ |

ಪ್ರಸನ್ನಾತ್ಮಾಽಽತ್ಮನಿ ಸ್ಥಿತ್ವಾ ಸುಖಮುಕ್ಷಯ್ಯನುಶ್ನತೇ ||೧೧೪||

ಸಾಧಕನು ಪ್ರಸನ್ನಚಿತ್ತನಾಗುವದರಿಂದಲೇ ಶುಭಾಶುಭ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ನಾಶಗೊಳಿಸುತ್ತಾನೆ. ಹೀಗಾದವನು ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪವಾದ ಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಗೊಂಡು ಎಂದಿಗೂ ತೀರದ ಸ್ವರೂಪಾನಂದವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಾನೆ.

(ಚಿತ್ತಸ್ಯ ಹಿ ಎಂಬಲ್ಲಿಯ ಹಿ ಶಬ್ದದಿಂದ “ತದ್ಯಥಾ ಈಷಿಕಾತೂಲಮಗ್ನೌ ಪ್ರೋತ ಎಂದರೆ ಮುಂಜ ಅಥವಾ ಮೆದೆಹುಲ್ಲು ಇದರ ತೆನೆಯೊಳಗಿರುವ ಹತ್ತಿಯನ್ನು ಬೆಂಕಿಯಲ್ಲಿ ಹಾಕಿದರೆ ಹೇಗೆ ಸುಟ್ಟುಹೋಗುವದೋ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿ. ಉಪಪಾತಕೇಷು ಸರ್ವೇಷು ಪಾತಕೇಷು ಮಹತ್ಸುಚ | ಪ್ರವಿಶ್ಯ ರಜನೀಪಾದಂ ಬ್ರಹ್ಮಧ್ಯಾನಂ ಸಮಾಚರೇತ್ || ಎಂದರೆ ಪಂಚಮಹಾ ಪಾತಕಗಳ ಹೊರತು ಬೇರೆ ಪಾತಕಗಳು ಹಾಗೂ ಪಂಚ ಮಹಾ ಪಾತಕಗಳು ಇವು ನಾಶವಾಗುವದಕ್ಕೆ ರಾತ್ರಿಯ ಕೊನೆಯಭಾಗದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸಬೇಕು ಎಂಬ ಶ್ರುತಿ ಇವುಗಳನ್ನು ಲಕ್ಷಿಸಬೇಕು.)

— ದೃಷ್ಟಾಂತಪೂರ್ವಕ ಮೇಲಿನದರ ಅರ್ಥವಿವರಣೆ.

ಸಮಾಸಕ್ತಂ ಯಥಾ ಚಿತ್ತಂ ಜಂತೋರ್ವಿಷಯಗೋಚರೇ |

ಯದ್ಯೇವಂ ಬ್ರಹ್ಮಣ ಸ್ಯಾತ್ತತ್ಕೋ ನ ಮುಚ್ಯತೇ

ಬಂಧನಾತ್ ||೧೧೫||

ಎಲ್ಲರ ಚಿತ್ತಗಳು ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ಕಾಣುವ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಆಸಕ್ತಿಯನ್ನು ತಾಳುವವೋ ಹಾಗೆ ತಮ್ಮ ಆತ್ಮವಾದ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತವಾದರೆ ಸಂಸಾರ ಬಂಧನದಿಂದ ಯಾರು ಬಿಡುಗಡೆಯಾಗಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ ? ಎಲ್ಲರೂ ಆಗುತ್ತಾರೆಂದು ಅರ್ಥ.

— ಮನಸ್ಸಿನ ಅವಾಂತರ ಭೇದಗಳು.

ಮನೋ ಹಿ ದ್ವಿವಿಧಂ ಪ್ರೋಕ್ತಂ ಶುದ್ಧಂ ಚಾಶುದ್ಧಮೇವಚ |

ಅಶುದ್ಧಂಕಾರಮಸಂಪಕಾಚ್ಛದ್ಧಂಕಾಮವಿವರ್ಜಿತಮ್ ||೧೧೬||

ಶುದ್ಧವೆಂದು ಅಶುದ್ಧವೆಂದು ಮನಸ್ಸು ಎರಡುಬಗೆ ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಬಯಕೆಗಳ ಸಹವಾಸ ಬೆಳೆಸಿದ್ದು ಅಶುದ್ಧ, ಬಯಕೆಗಳ ಸಹವಾಸವಿಲ್ಲದ್ದು ಶುದ್ಧ.

— ಹೀಗೆ ಎರಡು ಬಗೆಯ ಮನಸ್ಸೇ ಸಂಸಾರ ಮತ್ತು ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಮನ ಏನ ಮನುಷ್ಯಾಣಾಂ ಕಾರಣಂ ಬಂಧ-ಮೋಕ್ಷಯೋಃ |
ಬಂಧಾಯ ವಿಷಯಾಸಕ್ತಂ ಮುಕ್ತ್ಯೈ ನಿರ್ವಿಷಯಂ

ಸ್ಮೃತಮ್ ||೧೧೭||

ಮನುಷ್ಯರ ಬಂಧ ಮತ್ತು ಮೋಕ್ಷಗಳಿಗೆ ಮನಸ್ಸೇ ಕಾರಣವಾಗಿದೆ. ಅದು ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರೀತಿಯುಳ್ಳದಾದರೆ ಬಂಧನಕ್ಕೆ, ಇಲ್ಲವಾದರೆ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೆನಿಸುವದು.

—ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿ ವ್ರಮಾಣ.

ಸಮಾಧಿ ನಿರ್ಧಾರತಮಲಸ್ಯ ಚೇತಸೋ ನಿವೇಶಿತಸ್ಯಾತ್ಮನಿ
ಯತ್ಸುಖಂ ಭವೇತ್ |

ನ ಶಕ್ಯತೇ ವರ್ಣಯಿತುಂ ಗಿರಾ ತದಾ ಸ್ವಯಂ
ತದಂತಃಕರಣೇನ ಗೃಹ್ಯತೇ ||೧೧೮||

ಅತ್ಮನಲ್ಲಿ ನೆಲೆಗೊಳಿಸುವಿಕೆಯಿಂದ ಹಾಗೂ ಆತ್ಮ ಮತ್ತು ಬ್ರಹ್ಮದ ಒಂದು ಎಂಬ ಏಕತ್ವ ವಿಷಯದ ವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಮೇಲಿಂದಮೇಲೆ ಆವೃತ್ತಿ ಗೊಳಿಸುವದರಿಂದ ರಜ-ತಮ ಗುಣಗಳ ಮಲವನ್ನು ತೊಳೆದುಕೊಂಡು ಆತ್ಮ ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ನಿಂತ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಆಗುವ ಸುಖವನ್ನು ಮಾತಿನಿಂದ ವರ್ಣಿಸುವದು ಅಶಕ್ಯ. ಅದನ್ನು ಆ ಅಂತಃಕರಣವೇ ಗ್ರಹಿಸಬಲ್ಲದು.

—ದುರ್ಲಭವಾದ ಈ ಸಮಾಧಿ ಯೋಗದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಾನಂದದ ನಿಶ್ಚಯ ಮಾಡುವದು ಹೇಗೆ ?

ಯದ್ಯಪ್ಯಸೌ ಚಿರಂ ಕಾಲಂ ಸಮಾಧಿದುರ್ಲಭೋ ನೃಣಾಮ್ |
ತಥಾಪಿ ಕ್ಷಣಿಕೋ ಬ್ರಹ್ಮಾನಂದಂ ನಿಶ್ಚಾಯ ಯತ್ಯಸೌ ||೧೧೯||

ಒಂದು ವೇಳೆ ಈ ಸಮಾಧಿಯು ಬಹಳ ಕಾಲ ದೊರೆಯುವದು ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ ದುರ್ಲಭ. ಕ್ಷಣ ಕಾಲವೇ ದೊರೆತದ್ದಾದರೂ ಬ್ರಹ್ಮಾನಂದದ ನಿಶ್ಚಯವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಡುತ್ತದೆ.

—ಆತ್ಮದರ್ಶನ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ಶ್ರವಣಾದಿಸಾಧನ ಮಾಡುತ್ತಿರುವವರಲ್ಲಿ ಕೆಲವರು ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಆನಂದವಿದೆ ಎಂದು ನಂಬಿಗೆ ತಾಳಿರುವದಿಲ್ಲ. ಅಲ್ಲದೇ ಯಾವಾಗಲೂ ಬಹಿರ್ಮುಖರಾಗಿಯೇ ಇರುತ್ತಾರೆ ಎಂದರೆ

ಶೃದ್ಧಿ ಇಲ್ಲದವರಿಗೆ ಹಾಗಿರುವದು. ಶೃದ್ಧಿ ವಂತರಿಗೆ ಆತ್ಮನು ಆನಂದರೂಪ ನೆಂದು ತಿಳಿದೇತಿಳಿಯುತ್ತಾರೆ.

ಶೃದ್ಧಾ ಲುರ್ವ್ಯಸನೀ ಯೋಽತ್ರ ನಿಶ್ಚಿ ನೋತ್ಯೇವ ಸರ್ವಥಾ |
ನಿಶ್ಚಿತೇ ತು ಸಕೃತ್ತ್ವಸ್ಮಿನ್ ವಿಶ್ವಸಿತ್ಯನ್ಯದಾಪ್ಯಯಮ್ ||೧೨೦||

ಶೃದ್ಧಾ ಲುವೂ, ಸಮಾಧಿಯನ್ನು ಪಡೆದೇತೀರುವೆನೆಂಬ ಶಿಶ್ವಯವುಳ್ಳ ವನೂ ಆದಿವನು ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ಅದರ ನೆಲೆಯನ್ನು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳುವನು. ಮತ್ತು ಬ್ರಹ್ಮಾನಂದದ ನಿಶ್ವಯವು ಕ್ಷಣಿಕವಾದ ಸಮಾಧಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಆಗಲಿ ಹಾಗೆ ಆನಂದಾನುಭವವನ್ನು ಪಡೆದ ಯೋಗಿಯು ಬೇರೆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕೂಡ ಅದನ್ನೇ ನೆನೆಯುತ್ತಿರುವನು.

ತಾದ್ಯಕ್ ಪುಮಾನುದಾಸೀನಕಾಲೇಷ್ವಾನಂದ ವಾಸನಾಮ್ |
ಉಪೇಕ್ಷ್ಯಮುಖ್ಯಮಾನಂದಂ ಭಾವಯತ್ಯೇವ ತತ್ಪರಃ ||೧೨೧||

ಅಂಥವನು ಸುಮ್ಮನಿದ್ದ ಕಾಲದಲ್ಲಿಕೂಡ ದೊರೆಯುವ ಆನಂದದ ವಾಸನೆಯನ್ನು ಉಪೇಕ್ಷೆ ಮಾಡಿ ತಾನು ಅನುಭವಿಸಿದ ಮುಖ್ಯಾನಂದದಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತಿತಾಳಿ ಆನಂದದ ಭಾವನೆಯನ್ನೇ ತಂದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವನು.

—ಹೀಗೆ ವ್ಯವಹಾರಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕೂಡ ನಿಜಾನಂದದ ಭಾವನೆತಂದು ಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವನು ಎಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ೯ನೇ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ದೃಷ್ಟಾಂತ ವನ್ನು ಅದನ್ನು ದಾಷ್ಟಾಂತಿಕದಲ್ಲಿ ಯೋಚಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಪರವ್ಯಸನೀನಾರೀ ವ್ಯಗ್ರಾಪಿ ಗೃಹಕರ್ಮಣಿ |
ತದೇವಾಸ್ವಾದಯತ್ಯಂತಃ ಪರಸಂಗ ರಸಾಯನಮ್ ||೧೨೨||
ಏವಂ ತತ್ಕೇ ಪರೇಶುದ್ಧೇ ಧೀರೋ ವಿಶ್ರಾಂತಿಮಾಗತಃ ;
ತದೇವಾಸ್ವಾದಯತ್ಯಂತಃರ್ಬಹಿರ್ವ್ಯವಹರನ್ನಪಿ ||೧೨೩||

ಪರವುರುಷನಲ್ಲಿ ಮನವಿಟ್ಟುಕೊಂಡ ಹೆಂಗಸು ಮನೆವಾರ್ತೆಯಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿಕೊಂಡಿದ್ದರೂ ಆ ಬೇರೆಯವನ ಸಹವಾಸದ ಸುಖವನ್ನೇ ಮನದಲ್ಲಿ ಚಪ್ಪರಿಸುತ್ತಿರುವಳು.

ಅದರಂತೆ ಶ್ರೇಷ್ಠವೂ, ಶೃದ್ಧವೂ ಆದ ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಗೊಂಡ ಬುದ್ಧಿಶಾಲಿಯು ಹೊರಗೆ ಬೇಕಾದಷ್ಟು ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದ್ದರೂ ಒಳಗೆ ಸ್ವರೂಪಾನಂದವನ್ನೇ ಭಾವಿಸುತ್ತಿರುವನು.

—ಧೀರಶಬ್ದದ ಅರ್ಥ.

ಧೀರತ್ವಮುಷ್ಯಪ್ರಾಬಲ್ಯೈಃ ಸಾನ್ಯಾನ್ದಾಸ್ವಾದವಾಂಘ್ರಯಾ |

ತಿರಸ್ಕೃತಾ ವಿಲಾಕ್ಷಾಣಿ ತಚ್ಚಿಂತಾಯಾಂ ಪ್ರವರ್ತ-

ನಮ್ ||೧೨೪||

ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ತನ್ನನ್ನು ವಿಷಯಗಳತ್ತ ಎಳೆಯುವ ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳವುಗಳಾಗಿದ್ದರೂ ಆನಂದಾನುಭವ ವಡೆಯಬೇಕೆಂಬ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದ ಇಂದ್ರಿಯ ಸುಖಗಳನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸಿ ಸ್ವರೂಪಾನಂದದ ಅನುಸಂಧಾನದಲ್ಲಿರುವುದೇ ಧೀರತ್ವದ ಲಕ್ಷಣ. ಹಾಗಿದ್ದವನೇ ಧೀರ.

—೨೩ ನೇ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಬಂದ ವಿಶ್ರಾಂತಿ, ಶಬ್ದದ ವಿಶಿಷ್ಟ ಅರ್ಥ.

ಭಾರವಾಹೀ ಶಿರೋಭಾರಂ ಮುಕ್ತಾಸ್ತೇ ವಿಶ್ರಮಂ ಗತಃ |

ಸಂಸಾರನ್ಯಾಪೃತಿತ್ಯಾಗೇತಾದ್ಯಕ್ಬುದ್ಧಿಸ್ತು

ವಿಶ್ರಮಃ ||೧೨೫||

ಭಾರವನ್ನು ಹೊರುವವನು ತನ್ನ ತಲೆ ಹೊರೆಯನ್ನು ಕೆಳಗಿಳಿಸಿ ಹೇಗೆ ವಿಶ್ರಾಂತಿ ಹೊಂದುವನೋ, ಅದರಂತೆ ಯೋಗಿಯಾದವನು ಸಂಸಾರದ ಗೊಂದಲಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಬಿಟ್ಟು ಈಗ ನನ್ನ ಶ್ರಮವಿಳಿಯಿತು ಎಂದು ಭಾವಿಸುವ ಬುದ್ಧಿಸ್ಥಿತಿಯೇ ವಿಶ್ರಾಂತಿಯು.

ವಿಶ್ರಾಂತಿಂ ಪರಮಾಂ ಪ್ರಾಪ್ತಸ್ತಾದಾಸೀನೈ ಯಥಾ ತಥಾ |

ಸುಖದುಃಖ ದಶಾಯಾಂಚ ತದಾನಂದೈಕ ತತ್ಸರಃ ||೧೨೬||

ಇಂಥ ನಿರತಿಶಯ ವಿಶ್ರಾಂತಿಯನ್ನು ಪಡೆದ ಪುರುಷನು ತಾನು ಸುಮ್ಮನಿರುವಾಗ ಕೂಡ ಹೇಗೆ ಆನಂದಾನುಭವದಲ್ಲಿ ತತ್ಪರನಾಗಿರುವನೋ, ಅದರಂತೆ ಸುಖವಾಗಲೀ, ದುಃಖವಾಗಲೀ ಸ್ವರೂಪಾನಂದದಲ್ಲಿಯೇ ಮಗ್ನನಾಗಿ ಸುಖ ದುಃಖಗಳಗೋಚರಗೇ ಹೋಗದಿರುವನು.

—ದುಃಖವು ಪ್ರತಿಕೂಲವಾದುದರಿಂದ ಅದರ ಅನುಸಂಧಾನವಿಲ್ಲದೆ ಹೋಗಲಿ. ವಿಷಯಗಳಿಂದ ದೊರೆಯುವ ಸುಖವು ಅನುಕೂಲವಾದುದರಿಂದ ಅದರ ಅನುಸಂಧಾನವೇಕಾಗ ಬಾರದು? ಎಂದರೆ ವಿಷಯ ಸಂವಾದನೆಯಾಗ ಬೇಕಾದರೆ ಮನಸ್ಸು ಅತ್ಯಂತ ಬಹಿರ್ಮುಖವಾಗಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಆದುದು

ರಿಂದ ಅದು ಕೂಡ ಸ್ವರೂಪಾನುಸಂಧಾನಕ್ಕೆ ವಿರೋಧಿಯೇ. ಹೀಗಿರುವದರಿಂದ ವಿವೇಕಿಯು ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಇಚ್ಛಿಸುವದಿಲ್ಲ. ದೃಷ್ಟಾಂತ.

ಅಗ್ನಿಪ್ರವೇಶಹೇತೌ ಧೀಃ ಶೃಂಗಾರೇ ಯಾದೃಶೀ ತಥಾ |

ಧೀರಸ್ಯೋದೇತಿ ವಿಷಯೇನುಸಂಧಾನ ವಿರೋಧಿನಿ ||೧೨೭||

ಬೆಂಕಿಯಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದು ಸುಟ್ಟುಕೊಂಡು ನಾಯಬೇಕೆಂಬ ಬುದ್ಧಿಯು ಬಲವಾದಾಗ ಅದಕ್ಕೆ ವಿಲಂಬವನ್ನು ಮಾಡುವ ಅಲಂಕಾರ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ವಿರಕ್ತಿಯು ತಲೆದೋರುವದೋ ಅದರಂತೆ ಬ್ರಹ್ಮಾನುಸಂಧಾನಕ್ಕೆ ವಿರೋಧಿಯಾದ ವಿಷಯ ಸುಖದಲ್ಲಿಯೂ ವಿರಕ್ತಿಯುಂಟಾಗುವದು.

—ಅನಾಯಾಸವಾಗಿ ದೊರೆತ, ಅದರಂತೆ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಹೊರಗೆಡಹಬೇಕಾದ ಪ್ರಸಂಗವಿಲ್ಲದ ವಿಷಯಗಳ ಇಚ್ಛೆಯು ಯಾಕಾಗಬಾರದು?

ಅವಿರೋಧಿಸುಖೇ ಬುದ್ಧಿಃ ಸ್ವಾನಂದೇಚ ಗಮಾಗಮೌ |

ಕುರ್ವಂತಾ ಸ್ತೇ ಕ್ರಮಾದೇಷಾ ಕಾಕಾಕ್ಷಿನದಿತಸ್ತತಃ ||೧೨೮||

ವಿವೇಕಿಯಾದ ಪುರುಷನ ಬುದ್ಧಿಯು ನಿಜಾನುಸಂಧಾನಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವೆನಿಸದ ಸುಖದಕಡೆಗೊಮ್ಮೆ, ಆತ್ಮಾನಂದದಕಡೆಗೊಮ್ಮೆ, ಕಾಗೆಯ ಕಣ್ಣಿನಂತೆ ತಿರುಗುತ್ತ ಇರಬೇಕಾಗುವದು.

—ದೃಷ್ಟಾಂತದ ವಿವರಣೆ.

ಏಕೈವ ದೃಷ್ಟಿಃ ಕಾಕಸ್ಯ ವಾಮದಕ್ಷಿಣ ನೇತ್ರಯೋಃ |

ಯಾತ್ಯಾ ಯಾತೇವಮಾನಂದದ್ವಯೇ ತತ್ಪ್ರವಿದೋ

ಮತಿಃ ||೧೨೯||

ಕಾಗೆಗಿರುವ ಒಂದೇ ಒಂದು ದೃಷ್ಟಿಯು ಎಡದ ಮತ್ತು ಬಲದ ನೇತ್ರಗೋಲಕದಲ್ಲಿ ಹೋಗುತ್ತ-ಬರುತ್ತ ಇರುವದು. ಅದರಂತೆ ಯೋಗಿಯ ಬುದ್ಧಿಯಾದರೂ ಇರಬೇಕಾಗುವದು.

ಭುಂಜಾನೋವಿಷಯಾನಂದಂ ಬ್ರಹ್ಮಾನಂದಂ ಚ ತತ್ಪ್ರವಿತ್ |

ದ್ವಿಭಾಷಾಭಿಜ್ಞ ವದ್ವಿದಾ ದುಭೌ ಲೌಕಿಕವೈದಿಕೌ ||೧೩೦||

ತತ್ಪ್ರವನ್ನು ತಿಳಿದವನು ಪ್ರಾರಬ್ಧವು ಒದಗಿಸಿದ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಭೋಗಿಸುತ್ತ ವಿಷಯಾನಂದವನ್ನೂ, ಉಪನಿಷತ್ತಿನಿಂದ ಅರಿತ ಬ್ರಹ್ಮಾನಂದ

ವನ್ನೂ ಹೀಗೆ ಲೌಕಿಕ-ವೈದಿಕ ಎರಡೂ ಆನಂದಗಳನ್ನು ಎರಡು ಭಾಷೆಗಳನ್ನು ತಿಳಿದವನೆಂತೆ ತಿಳಿಯುತ್ತಾನೆ.

ಆದರೆ ದುಃಖಾನುಭವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸು ಉದ್ವೇಗಗೊಂಡಿರುತ್ತದೆ. ಆಗ ನಿಜಾನಂದದ ಅನುಭವ ಬರುವದು ಹೇಗೆ?

ದುಃಖಪ್ರಾಪ್ತೌ ನ ಚೋದ್ವೇಗೋ ಯಥಾಪೂರ್ವಂ
ಯತೋದ್ವಿಧ್ಯಕ್ |

ಗಂಗಾಮುಗ್ಧಾರ್ಥ ಕಾಯಸ್ಯ ಪುಂಸಃ ಶೀತೋಷ್ಣಧೀ-
ರ್ಯಥಾ ||೧೩೧||

ಈ ವಿವೇಕಿಯು ಎರಡೂ ದೃಷ್ಟಿಯುಳ್ಳವನು ಎಂದರೆ ಲೌಕಿಕ-ವೈದಿಕಗಳು ಗೊತ್ತು ಆದುದರಿಂದ ಗಂಗೆಯಲ್ಲಿ ಅರ್ಧ ಮುಳುಗಿದವನಿಗೆ ಶೀತ-ಉಷ್ಣಗಳೆರಡೂ ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಬರುವಂತೆ ಒಂದು ವೇಳೆ ಇವನಿಗೆ ದುಃಖವು ಬಂದರೂ ಅಜ್ಞಾನ ದಶೆಯಂತೆ ಉದ್ವೇಗವು ಆಗಲಾರದು.

(ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಅವನನ್ನು ವಿವೇಕವು ಎಚ್ಚರಿಸುತ್ತದೆ. ಆದುದರಿಂದ ದುಃಖಾನು ಭವಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ನಿಜಾನುಸಂಧಾನವಿರುತ್ತದೆ.)

ಇತ್ಥಂ ಜಾಗರಣೇ ತತ್ಸವಿದೋ ಬ್ರಹ್ಮಸುಖಂ ಸದಾ |
ಭಾತಿ ತದ್ವಾಸನಾಜನ್ಯೇ ಸ್ವಪ್ನೇ ತದ್ಭಾಸತೇ ತಥಾ ||೧೩೨||

ಹೀಗೆ ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನಿಗೆ ಎಚ್ಚರ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಯಾವಾಗಲೂ ಎಂದರೆ ಸುಖ-ದುಃಖಾನುಭವ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಸುಮ್ಮನಿರುವ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಸುಖವು ತೋರುತ್ತಿರುವುದು. ಎಚ್ಚರದ ವಾಸನೆಗಳಿಂದಲೇ ಕನಸುಗಳು ಉಂಟಾಗುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಕನಸಿನಲ್ಲಿಯೂ ಆ ಬ್ರಹ್ಮಸುಖವು ಎಚ್ಚರಕಾಲದಂತೆಯೇ ತೋರುವುದು.

—ಕನಸು ಆನಂದಾನುಭವದ ವಾಸನಾ ಜನ್ಯವೆನ್ನುವದಾದರೆ ಅಲ್ಲಿ ಆನಂದವೇ ತೋರಬೇಕು. ದುಃಖವು ತೋರಬಾರದು.

ಅನಿದ್ಯಾವಾಸನಾಪ್ತಸ್ಮೀತ್ಯಸ್ತದ್ವಾಸನೋತ್ಥಿತೇ |
ತ್ವಪ್ನೇ ಮೂರ್ಖವದೇವೈಷ ಸುಖಂ ದುಃಖ ಚ
ವೀಕ್ಷತೇ ||೧೩೩||

ಕನಸು ಬರಿ ಆನಂದ ವಾಸನಾಬಲದಿಂದಲೇ ಉಂಟಾಗುವದಿಲ್ಲ. ಅಲ್ಲಿ ಅವಿದ್ಯೆಯ ವಾಸನೆಯು ಇರುತ್ತದೆ. ಅದುದರಿಂದ ಆ ಅವಿದ್ಯೆ ವಾಸನಾ ಬಲದಿಂದ ಉಂಟಾದ ಕನಸಿನಲ್ಲಿ ವಿನೇಕಿಯು ಮೂಢನಂತೆ ಸುಖ-ದುಃಖಾದಿಗಳನ್ನು ಕಾಣಬೇಕಾಗುವುದು.

—ಇನ್ನು ಉಪಸಂಹಾರ.

ಬ್ರಹ್ಮಾನಂದಾಭಿದೇ ಗ್ರಂಥೇ ಬ್ರಹ್ಮಾನಂದಪ್ರಕಾಶಕಮ್ |
ಯೋಗಿಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮುಧ್ಯಾಯೇ ಪ್ರಥಮೇಽಸ್ತಿಶ್ಲೋಕೀ-

ರಿತಮ್ ||೧೩||

ಬ್ರಹ್ಮಾನಂದವೆಂಬ ಐದು ಅಧ್ಯಾಯಗಳುಳ್ಳ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿಯ ಈ ಮೊದಲನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಗಾಢನಿದ್ರೆಯಲ್ಲಿ-ಸುಮ್ಮನಿರುವ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಸಮಾಧಿಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸುಖ-ದುಃಖಗಳು ಬಂದ ವೇಳೆಯಲ್ಲಿ ತನ್ನಷ್ಟಕ್ಕೆ ತಾನು ಬೆಳಗುವ ಬ್ರಹ್ಮಾನಂದವನ್ನು ತೋರಿಸುವ ಯೋಗಿಗಳ ಅನುಭವದ ವಿಷಯವು ಹೇಳಲಾಯಿತು.

ಯೋಗಾನಂದ ಪ್ರಕರಣದ ಸಾರಾಂಶ.

ಬ್ರಹ್ಮದ ಆನಂದತ್ವ ಮೊದಲಾದವುಗಳು. ಆನಂದ ಸ್ವರೂಪದ ವಿಚಾರ ಮತ್ತು ಆನಂದದ ವಿಚಾರ.

....○....

೧೨ ಆತ್ಮಾನಂದ

ಈಗ ಮೂಢರಾದ ಜಿಜ್ಞಾಸುಗಳಿಗೆ ಆತ್ಮಾನಂದವೆಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳ 'ತ್ವಂ, (ನೀನು) ಎಂಬುದರ ವಿನೇಚನೆ ಮಾಡಿ ಅದರ ಮುಖಾಂತರ ಬ್ರಹ್ಮಾನಂದಾನುಭವವನ್ನು ತೋರಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಶಿಷ್ಯನಿಂದ ಪ್ರಶ್ನವನ್ನು ನಿರೀಕ್ಷಿಸುತ್ತಾರೆ.

ನನ್ನೇವಂ ವಾಸನಾನಂದಾದ್ ಬ್ರಹ್ಮಾನಂದಾದಪೀತರಮ್ |

ವೇತ್ತು ಯೋಗೀ ನಿಜಾನಂದಂ ಮೂಢಸ್ಯಾತ್ಪ್ರಸ್ಮಿ

ಕಾಗತಿಃ ||೧||

ನೀವು ಹೇಳಿದಂತೆಯೇ ಯೋಗಿಯು ವಾಸನಾನಂದ ಮತ್ತು ಗಾಢ ನಿದ್ರಾವಸ್ಥೆಯ ಬ್ರಹ್ಮಾನಂದಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆಯಾಗಿ ನಿಜಾನಂದವನ್ನು ತಿಳಿಯಲಿ. ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಮೂಢನಿಗೆ ಯಾವಗತಿಯುಂಟು ?

—ಅತಿ ಮೂಢನಾದವನಿಗೆ ವಿದ್ಯೆಯ ಅಧಿಕಾರವಿಲ್ಲವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ.

ಧರ್ಮಾಧರ್ಮವಶಾದೇಷ ಜಾಯತಾಂ ಮ್ರಿಯತಾನುಪಿ |

ಪುನಃ ಪುನರ್ದೇಹಲಕ್ಷ್ಯಃ ಕಿಂ ನೋ ದಾಕ್ಷಿಣ್ಯತೋ ವದ ||೨||

ಅತಿ ಮೂಢನಾದವನು ಅನಾದಿಯಾದ ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಜನ್ಮ ಗಳಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ಪುಣ್ಯ-ಪಾವರೂಪವಾದ ಕರ್ಮಕ್ಕನುಸಾರವಾಗಿ ನಾನಾ ಬಗೆಯ ಅಸಂಖ್ಯ ದೇಹಗಳನ್ನು ತಾಳಿ ಹುಟ್ಟಿಬರಲಿ ಅಥವಾ ಸಾಯಲಿ. ಅವನ ಭಿಡಿಯಿಂದ ನಮಗೆ ಆಗಬೇಕಾದುದೇನು ?

—ಎಲ್ಲರ ಉದ್ಧಾರವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡುವುದು ಆಚಾರ್ಯ ಪುರುಷರ ಕರ್ತವ್ಯ. ಆದುದರಿಂದ ಅವನಿಗೋಸ್ಕರವಾಗಿಯೂ ಏನಾದರೂ ಉಪಾಯ ವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು.

ಅಸ್ತಿ ವೋಽನುಜಿಘೃಕ್ಷುತ್ವಾದ್ವಾಕ್ಷ್ಯೇನ ಪ್ರಯೋಜನಮ್ |

ತರ್ಹಿ ಬ್ರೂಹಿ ಸಮೂಢಃ ಕಿಂ ಜಿಜ್ಞಾಸು ವಾ

ಪರಾಜ್ಮುಖಃ ||೩||

ನಿನ್ನನ್ನು ಅನುಗ್ರಹಿಸಬೇಕಾಗಿದೆ. ನೀನು ಎಲ್ಲ ಶಿಷ್ಯರ ಉದ್ಧಾರ ವಾಗಬೇಕು ಎನ್ನುವೆ. ನಿನ್ನ ಭಿಡಿಯಿಂದ ಶಿಷ್ಯರ ಉದ್ಧಾರರೂಪ ಪ್ರಯೋಜನ ವಾದರೆ ಆಗಲಿ. ಒಳ್ಳೇದು. ಆ ಮೂಢನು ಜಿಜ್ಞಾಸುವೋ? ಆತ್ಮನನ್ನು ತಿಳಿ ಯಲು ಇಚ್ಛೆ ಇಲ್ಲದವನೋ ? ಹೇಳು.

—ಅವನು ವಿಷಯಾಸಕ್ತನಾದರೆ ಕರ್ಮವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು. ಬ್ರಹ್ಮ ಛೋಕದ ಸುಖವನ್ನು ಬಯಸುವವನಾದರೆ ಉಪಾಸನಾದಿಗಳನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು.

ಉಪಾಸ್ತಿಂ ಕರ್ಮ ನಾ ಬ್ರೂಯಾದ್ವಿಮುಖಾಯ
ಯಥೋಚಿತಮ್ |

ಮಂದಪ್ರಜ್ಞಂ ತು ಜಿಜ್ಞಾಸುಮಾತ್ಮಾನಂದೇನ ಬೋಧಯೇತ್||೪||

ತತ್ಪ್ರಜ್ಞಾನವನ್ನು ತಿಳಿಯಲಿಚ್ಛಿಸದೇ ಹೊರಮುಖನಾಗಿ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಬಯಸುವವನಿಗೆ ಕರ್ಮವನ್ನಾಗಲೀ- ಉಪಾಸನೆಯನ್ನಾಗಲೀ ಹೇಳಬೇಕು. ಇನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕದ ಸುಖವನ್ನು ಬಯಸುತ್ತಿದ್ದರೆ ಅವನಿಗೆ ಉಪಾಸನೆಯನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು. ಸ್ವರ್ಗಾದಿಗಳ ಇಚ್ಛೆಯಿದ್ದರೆ ಕರ್ಮವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು. ಅಥವಾ ಮಂದ ಬುದ್ಧಿಯ ಜಿಜ್ಞಾಸುವಿದ್ದರೆ ಅವನಿಗೆ ಆತ್ಮಾನಂದದ ವಿವೇಚನೆಯಿಂದ ಬೋಧಿಸಬೇಕು.

—ಹಿಂದೆ ಯಾರು ಯಾರಿಗೆ ಈ ರೀತಿ ಬೋಧಿಸಿದರೆಂಬುದನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಬೋಧಯಾಮಾಸ ಮೈತ್ರೇಯೀಂ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯೋ
ನಿಜಪ್ರಿಯಾಮ್ |

ನ ನಾ ಅರಿ ಪತ್ಯುರರ್ಥೇ ಪತಿಃ ಪ್ರಿಯ ಇತೀರಯನ್ ||೫||

ಪತಿಗೆ ಪತಿಯ ಮೇಲಿನ ಪ್ರೀತಿಯು ಪತಿಗೆ ತಾನು ಬೇಕಾಗಿರುವಳೆಂದಲ್ಲ. ತನಗೆ ಪತಿಯು ಬೇಕಾಗಿರುವನೆಂದು. ಹೀಗೆ ಹೇಳುತ್ತ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನು ತನ್ನ ಹೆಂಡತಿಯಾದ ಮೈತ್ರೇಯಿಗೆ ಬೋಧಮಾಡಿದ್ದಾನೆ.

(ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯ ಋಷಿಗಳು ಶುಕ್ಲಯಜುರ್ವೇದದ ರಾಜಸನೇಯೀ ಶಾಖೆಯ ಪ್ರವರ್ತಕರು. ಅವರು ತಮ್ಮ ಪ್ರಿಯ ಪತ್ನಿಗೆ ಮೇಲಿನಂತೆ ಉಪದೇಶಿಸಿ ಆತ್ಮಾನುಭವ ಮಾಡಿಸಿದ್ದಾರೆ.)

ಆತ್ಮನು ಪರಮ ಪ್ರೇಮಾಸ್ಪದನೆಂದು ತೋರಿಸಲು ಮೇಲಿನ ವಾಕ್ಯವಿರುತ್ತದೆ ಎಂದು ಬಗೆದು ಆ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿಯ ಎಲ್ಲ ವಾಕ್ಯಗಳ ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಪತಿರ್ಜಾಯಾ ಪುತ್ರನಿತ್ತೇ ಪಶುಬ್ರಾಹ್ಮಣಬಾಹುಜಾಃ |

ಲೋಕಾ ದೇವಾ ನೇದಭೂತೇ ಸರ್ವಂ ಚಾತ್ಮಾರ್ಥತಃ

ಪ್ರಿಯಮ್ ||೬||

ಗಂಡ-ಹೆಂಡತಿ-ಮಗ-ಹಣ-ಪಶು-ಬ್ರಾಹ್ಮಣ-ಕ್ಷತ್ರಿಯ-ಲೋಕ-...
ದೇವತೆಗಳು-ವೇದ-ಪಂಚಭೂತಗಳು ಆತ್ಮನಿಗೋಸ್ಕರ ಎಂದರೆ ತನಗೆ ಬೇಕಾ
ಗಿರುವನೆಂದು ಪ್ರಿಯವಾಗಿವೆ. ಅವೇ ಸ್ವತಃ ಪ್ರಿಯವಾದವುಗಳಲ್ಲ.

—ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ 'ನವಾ ಅರೇ ಪತ್ಯುಃ', ಎಂಬವಾಕ್ಯದ
ತಾತ್ಪರ್ಯಾರ್ಥ.

ಪತ್ಯಾ ನಿಚ್ಛಾ ಯದಾ ಪತ್ಯಾಸ್ತದಾ ಪ್ರೀತಿಂ ಕರೋತಿ ಸಾ |
ಕ್ಷುದನುಷ್ಠಾನರೋಗಾದ್ಯೈಸ್ತದಾ ನೇಚ್ಛತಿ ತವತಿಃ ||೭||

ಹೆಂಡತಿಯು ತನಗೆ ಗಂಡನ ಬಯಕೆ ಯಾವಾಗ ಉಂಟಾಗುವದೋ
ಆಗ ಅವನ ಮೇಲೆ ಪ್ರೀತಿಮಾಡುತ್ತಾಳೆ. ಒಂದು ವೇಳೆ ಅವಳ ಗಂಡನು
ಹಸಿವೆ-ಅನುಷ್ಠಾನ-ರೋಗಾದಿಗಳಿಂದ ತನ್ನ ಬಯಕೆಯನ್ನು ಪೂರ್ಣಮಾಡ
ಲಾರದವನಾದರೆ ಅವಳು ಅವನನ್ನು ಇಚ್ಛಿಸುವದಿಲ್ಲ.

—ಇದರಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗುವದೇನೆಂದರೆ—

ನ ಪತ್ಯುರರ್ಥೇ ಸಾ ಪ್ರೀತಿಃ ಸ್ವಾರ್ಥ ಏವ ಕರೋತಿತಾಮ್ |
ಪತಿಶ್ಚಾತ್ಮನ ಏವಾರ್ಥೇ ನ ಜಾಯಾರ್ಥೇ ಕದಾಚನ ||೮||

ಆ ಪ್ರೀತಿಯು ಗಂಡನ ಸಲುವಾಗಿ ಅಲ್ಲ. ಅದನ್ನು ಅವಳು ತನ್ನ
ಸಲುವಾಗಿಯೇ ಮಾಡುತ್ತಾಳೆ. ಅದರಂತೆ ಪತಿಯು ಕೂಡ ತನಗೋಸ್ಕರ
ವಾಗಿಯೇ ಹೆಂಡತಿಯನ್ನು ಪ್ರೀತಿಸುತ್ತಾನೆ. ಹೆಂಡತಿಗೋಸ್ಕರ ಎಂದಿಗೂ ಅಲ್ಲ.

ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರಿಗೇ ಇಚ್ಛೆಯಾಗಿ ಪ್ರೀತಿಹರಿದರೆ ಅದಕ್ಕೆ ಸ್ವಾರ್ಥಮೂಲಕ
ವಾದ ಪ್ರೀತಿ ಎನ್ನಬಹುದು. ಆದರೆ ಗಂಡ-ಹೆಂಡತಿ ಇಬ್ಬರಿಗೂ ಒಂದೇ
ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸುಖೇಚ್ಛೆಯಾಗಿ ಪ್ರೀತಿ ಹರಿದರೆ ಅದು ಇಬ್ಬರದೂ ಪ್ರೀತಿಯಾಗಿದೆ
ಎನ್ನಬಹುದಲ್ಲ.

ಅನ್ಯೋನ್ಯಪ್ರೇರಣೇಃಪ್ರೇವಂ ಸ್ವೇಚ್ಛೇಯೈವ ಪ್ರವ-

ರ್ತನಮ್ ||೯||

ಆ ಪ್ರೀತಿಯು ಒಬ್ಬರೊಬ್ಬರನ್ನು ಯಾವಾಗ ಪ್ರೇರಿಸುವದೋ ಆಗ
ಕೂಡ ತಂತಮ್ಮ ಇಚ್ಛೆಯನ್ನು ಪೂರ್ಣಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವದಕ್ಕೇ ಅದರ ವೃತ್ತಿ
ಇರುವದು.

—ಸ್ವೇಚ್ಛೆಯಿಂದಲೇ ಪ್ರೀತಿಹರಿಯುವದೆಂದು ಉದಾಹರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಶ್ಮಶ್ರುಕಂಟಕನೇಧೇನ ಬಾಲೇರುದತಿ ತಪ್ಪಿತಾ |

ಚುಂಬತ್ಯೇನ ನ ಸಾ ಪ್ರೀತಿರ್ಬಾಲಾರ್ಥೇ ಸ್ವಾರ್ಥ ಏವ ಸಾ||೧೦||

ಗಡ್ಡ-ಮೀಸೆಗಳ ಕೂದಲು ಚುಚ್ಚಿ ಮಗು ಅಳುತ್ತಿದ್ದರೂ ತಂದೆಯು ಅದನ್ನು ಮುದ್ದಿಸುತ್ತಾನೆ. ಆ ಪ್ರೀತಿಯು ಹುಡುಗನ ಸಲುವಾಗಿ ಅಲ್ಲ. ಅದು ತನ್ನ ಸಲುವಾಗಿಯೇ ಸರಿ.

—ಹೆಂಡತಿ-ಮಗ ಇತ್ಯಾದಿ ವದಾರ್ಥಗಳು ಸಜೇತನವಾದುದರಿಂದ 'ಹಾಗಾದರೆ ಪ್ರೀತಿಯು ಯಾರ ಸಲುವಾಗಿ?' ಎಂದು ಸಂದೇಹ ತಾಳಲು ಆಸ್ಪದವಿದೆ. ಆದರೆ ಜಡ ವದಾರ್ಥಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅಂಥ ಸಂದೇಹಕ್ಕೆ ಆಸ್ಪದವಿಲ್ಲ ಎಂದು ಈಗ ದ್ರವ್ಯದ ದೃಷ್ಟಾಂತ.

ನಿರಿಚ್ಛಮಪಿ ರತ್ನಾದಿನಿತ್ತಂ ಯತ್ನೇನ ಪಾಲಯನ್ |

ಪ್ರೀತಿಂ ಕರೋತಿ ಸ ಸ್ವಾರ್ಥೇ ವಿತ್ತಾರ್ಥತ್ವಂ ನ ಶಂಕಿತಮ್ ||೧೧||

ಸ್ವತಃ ಜಡ ವದಾರ್ಥಗಳಾದ ಕಾರಣ ಇಚ್ಛಾದಿಗಳು ಇಲ್ಲದೇ ಇರುವ ರತ್ನ ಮೊದಲಾದ ದ್ರವ್ಯವನ್ನು ಪ್ರಯತ್ನ ಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ರಕ್ಷಿಸುತ್ತಿರುವ ಪುರುಷನು, ತನ್ನ ಸಲುವಾಗಿಯೇ ಆ ದ್ರವ್ಯವನ್ನು ಪ್ರೀತಿಸುತ್ತಾನೆ. ದ್ರವ್ಯದ ಸಲುವಾಗಿ ಪ್ರೀತಿಸುತ್ತಾನೆ ಎಂಬ ಸಂದೇಹವೇ ಅಲ್ಲಿ ಬರುವಂತಿಲ್ಲ.

—ಪಶುವಿನ ದೃಷ್ಟಾಂತ ಕೊಟ್ಟು ಅದೇ ಮಾತನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಅನಿಚ್ಛತಿ ಬಲೀವರ್ದೇ ವಿನಾಹಯಿಷತೇ ಬಲಾತ್ |

ಪ್ರೀತಿಃ ಸಾ ನಣಿಗರ್ಥೇನ ಬಲೀವದಾರ್ಥತಾ ಕುತಃ ||೧೨||

ಎತ್ತು ಇಚ್ಛಿಸದಿದ್ದರೂ ಮನುಷ್ಯನು ಅದಕ್ಕೆ ಭಾರ ಹೊರಿಸುವದನ್ನು ಆಕ್ಷೇಪಿಸುತ್ತಾನೆ. ಆ ಪ್ರೀತಿಯು ವ್ಯಾಪಾರಿಯ ಸಲುವಾಗಿ ಮಾತ್ರ. ಎತ್ತಿನ ಸಲುವಾಗಿ ಎಲ್ಲಿಯ ಪ್ರೀತಿ ?

—ಬ್ರಾಹ್ಮಣನ ದೃಷ್ಟಾಂತ.

ಬ್ರಾಹ್ಮಣಂ ಮೇಘೈಃ ಪೂಜ್ಯೋಽಹಮಿತಿ ತುಷ್ಯತಿ ಪೂಜಯಾ |

ಅಚೇತನಾಯಾಜಾತೇರ್ನೋ ಸಂತುಷ್ಟಿಃ ಪುಂಸ ಏವ ಸಾ ||೧೩||

ನನಗೆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣತ್ವವಿದೆ. ಆದುದರಿಂದ ನಾನು ಪೂಜ್ಯನು ಎಂದು ಕೊಂಡವನು ಪೂಜೆಯಿಂದ ಸಂತೋಷಗೊಳ್ಳುವನು. ಆಗ ಜಡವಾದ ಜಾತಿಯ ಸಂತೋಷವು ಇದಲ್ಲ. ಅದು ಪುರುಷನಿಗೇ ಸರಿ.

—ನ ವಾ ಅರೇ ಕ್ಷತ್ರಸ್ಯಂ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದ ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ಕ್ಷತ್ರಿಯೋಽಹಂ ತೇಸರಾಜ್ಯಂ ಕರೋಮೀತ್ಯತ್ರ ರಾಜಿತಾ |

ನ ಜಾತೇ ವೈಶ್ಯಜಾತ್ಯಾದೌ ಯೋಜನಾಯೇದ-

ಮೀರಿತಮ್ ||೧೪||

ನಾನು ಕ್ಷತ್ರಿಯನು. ಆದುದರಿಂದ ರಾಜ್ಯವಾಳುತ್ತೇನೆ. ಈ ಅರಸು ತನದ ಹೆಮ್ಮೆಯ ಸುಖವು ಕ್ಷತ್ರಿಯನಾದ ಚೇತನನಿಗೇ ಹೊರತು ಜಡವಾದ ಕ್ಷತ್ರಿಯ ಜಾತಿಗಲ್ಲ. ಇದರಂತೆ ವೈಶ್ಯ ಮೊದಲಾದ ಜಾತಿಗಳ ಬಗೆಗೆ ಯೋಜಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

—ನ ವಾ ಅರೇ ಲೋಕಾನಾಂ ಕಾಮಾಯ ಎಂಬುದರ ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ಸ್ವರ್ಗ ಲೋಕ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕೌ ಸ್ತಾಂ ಮಮೇತ್ಯಭಿವಾಂಛನಮ್ |

ಲೋಕಯೋರ್ನೋಪಕಾರಾಯ ಸ್ವಭೋಗಾಯೈವ

ಕೇವಲಮ್ ||೧೫||

ನನಗೆ ಸ್ವರ್ಗಲೋಕ-ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕಗಳು ಸಿಗಲಿ ಎಂದು ಬಲವಾದ ಅಪೇಕ್ಷೆ ಇರುವದಷ್ಟೇ ? ಅದು ಲೋಕಗಳ ಉಪಕಾರಕ್ಕಾಗಿಯಲ್ಲ. ಕೇವಲ ತನ್ನ ಭೋಗಕ್ಕೆ.

(ಇಲ್ಲಿ ಎರಡೇ ಲೋಕಗಳನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೂ ಕರ್ಮ ಮತ್ತು ಉಪಾಸನೆಗಳಿಂದ ದೊರೆಯುವ ಎಲ್ಲ ಲೋಕಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುವದಕ್ಕೆ ಹೀಗೆ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.) —ಇದರಂತೆ.

ಈಶ ವಿಷ್ಣಾದಯೋದೇವಾಃ ಪೂಜ್ಯತೇ ಪಾಪನಷ್ಟಯೇ |

ನ ತನ್ನಿಷ್ಣಾ ಪದೇನಾರ್ಥಂ ತತ್ತು ಸ್ವಾರ್ಥಂ ಪ್ರಯುಜ್ಯತೇ||೧೬||

ಶಂಕರ-ವಿಷ್ಣು ಮೊದಲಾದ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ವಾವನಾಶಕ್ಯಾಗಿ ಪೂಜಿಸಲಾಗುವದು. ಆದರೆ ಹಾಗೆ ಪೂಜಿಸುವದು ವಾಪರಹಿತರಾದ ದೇವರಿಗೋಸ್ಕರವಲ್ಲ. ಪೂಜಿಸುವವನ ಪ್ರಯೋಜನಕ್ಕಾಗಿ.

ಋಗಾದಯೋ ಹೃದೀಯಂತೇ ದುರ್ಬ್ರಾಹ್ಮಣ್ಯಾನವಾಪ್ತಯೇ |
ನ ತತ್ಪ್ರಸಕ್ತಂ ವೇದೇಷು ಮನುಷ್ಯೇಷು ಪ್ರಸಜ್ಜತೇ ||೧೭||

ತನ್ನ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ್ಯಕ್ಕೆ ಕುಂದು ಬಾರದೇ ಇರಬೇಕೆಂದು ಋಗ್ವೇದ ಮೊದಲಾದವನ್ನು ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ್ಯದ ಕುಂದು ವೇದಗಳಿಗೇನೂ ಬರುವದಿಲ್ಲ. ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಉಂಟು.

ಭೂನ್ಮಾದಿಪಂಚಭೂತಾನಿ ಸ್ಥಾನ-ತ್ವಟ್-ಪಾಕ-ಶೋಷಣೈಃ |
ಹೇತುಭಿಶ್ಚಾವಕಾಶೇನ ವಾಂಛಂತೈಷಾಂ ನ ಹೇತವಃ ||೧೮||

ಎಲ್ಲ ಪ್ರಾಣಿಗಳು ತಮ್ಮ ವಾಸಕ್ಕೆ ಭೂಮಿಯು ಸ್ಥಳವನ್ನು ಕೊಡಲಿ. ಜಲವು ನೀರಡಿಕೆಯನ್ನು ಕಳೆಯಲಿ. ಬೆಂಕಿಯು ಅಡಿಗೆ ಬೇಯಿಸಲಿ. ಘಾಳಿಯು ಹಸಿಯನ್ನಾಸಲಿ. ಆಕಾಶವು ಅವಕಾಶವನ್ನು ಕೊಡಲಿ. ಎಂಬ ನಿಮಿತ್ತಗಳಿಂದ ಪೃಥಿವಿಯೇ ಮೊದಲಾದ ಭೂತಗಳನ್ನು ಅವೇಕ್ಷಿಸುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಆ ಭೂತಗಳಿಗೆ ಯಾವದೇ ಇಚ್ಛೆ ಇಲ್ಲ.

—ಇನ್ನು 'ನ ವಾ ಅರೇ ಸರ್ವಸ್ಯಕಾಮಾಯ.' ಎಂಬುದರ ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ಸ್ವಾಮಿಭೃತ್ಯಾದಿಕಂ ಸರ್ವಂ ಸ್ವೋಪಕಾರಾಯ ವಾಂಛತಿ |
ತತ್ತತ್ಕೃತೋಪಕಾರಸ್ತು ತಸ್ಯ ತಸ್ಯ ನ ವಿದ್ಯತೇ ||೧೯||

ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಆಳು ಅರಸನನ್ನು ಬಯಸುವದೂ, ಅರಸು ಆಳನ್ನು ಬಯಸುವದೂ ಇದೆಲ್ಲ ತಂತಮ್ಮ ಪ್ರಯೋಜನಕ್ಕಾಗಿಯೇ. ಅವರವರು ಮಾಡಬಲ್ಲ ಉಪಕಾರವೆಂಬುದು ಹೆರವರಿಗಲ್ಲ. ತಮ್ಮಸಲುವಾಗಿಯೇ.

—ಒಳ್ಳೇದು, ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಇಂಥ ಅನೇಕ ಉದಾಹರಣೆಗಳನ್ನು ಹೇಳಿರುವುದೇಕೆ ?

ಸರ್ವ ವ್ಯವಹೃತಿಷ್ಟೇವಮನುಸಂಧಾತುಮೀದೃಶಮ್ |
ಉದಾಹರಣಬಾಹುಲ್ಯನ ತೇನ ಸ್ವಾಂ ವಾಸಯೇನ್ಮತಿಮ್ ||೨೦||

ಹೀಗೆ ತಾವು ಅವೇಕ್ಷೆಪಟ್ಟು ಮಾಡುವ ಊಟ-ಉಡಿಗೆ ಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲಿ 'ತನ್ನ ಸುಖಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಎಲ್ಲವೂ ಪ್ರಿಯವಾಗುವದು.' ಎಂದು ಕಂಡುಕೊಳ್ಳಲು ಬರಬೇಕೆಂಬುದಕ್ಕೇ ಬಹಳ ಉದಾಹರಣೆಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದುದಾಗಿದೆ. ಈ ಕಾರಣದಿಂದ ಆತ್ಮ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ನೆಲೆಗೊಳಿಸಬೇಕು.

(ಆತ್ಮನು ಎಲ್ಲಕ್ಕಿಂತ ಪ್ರಿಯನು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕೆಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ.)

—ಹಾಗಾದರೆ ಆ ಪ್ರೀತಿಯ ನೈರೂಪವು ಯಾವದು ?

ಅಥ ಕೇಯಂ ಭವೇತ್ ಪ್ರೀತಿಃ ಶ್ರೂಯತೇ ಯಾನಿಜಾತ್ಮನಿ |

ರಾಗೋ ವಧ್ವಾದಿ ವಿಷಯೇ ಶೃದ್ಧಾ ಯಾಗಾದಿ ಕರ್ಮಣಿ |

ಭಕ್ತಿಃ ಸಾದ್ಗುರುದೇವಾದಾನಿಚ್ಛಾ ತ್ವಪ್ರಾಪ್ತವಸ್ತುನಿ ||೨೦||

ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಪ್ರೀತಿ ಎಂದು ಕೇಳಬರುವದಲ್ಲ. ಅದು ಯಾವಬಗೆಯದು? ಹೆಂಡತಿ-ಮಕ್ಕಳು ಮೊದಲಾದವರಲ್ಲಿರುವಂಥ ಪ್ರೀತಿಯೇ? ಅಥವಾ ಯಜ್ಞ-ಯಾಗಾದಿ ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿರುವಂಥ ಶೃದ್ಧಿಯೇ? ಅಥವಾ ಗುರು-ದೇವ ಮುಂತಾದವರಲ್ಲಿ ಇಡುವಂಥ ಭಕ್ತಿಯೇ? ಅಲ್ಲವಾದರೆ ದೊರೆಯದ ವಸ್ತು ವಿನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುವ ಬಯಕೆಯೇ?

—ಈ ನಾಲ್ಕೂ ಅಲ್ಲ. ಅದು ಬೇರೆ.

ತರ್ಹ್ಯಸ್ತು ಸಾತ್ವಿಕೇ ವೃತ್ತಿಃ ಸುಖ ಮಾತ್ರಾನುವರ್ತಿನೀ |

ಪ್ರಾಪ್ತೇ ನಷ್ಟೇಽಪಿ ಸದ್ಭಾವಾದಿಚ್ಛಾತೋ ವ್ಯತಿರಿಚ್ಛತೇ ||೨೧||

ಸುಖದ ಅನುಭವದಿಂದ ಮಾತ್ರ ತಿಳಿದು ಬರುವ, ಸತ್ವಗುಣದ ಪರಿಣಾಮವಾದ ಅಂತಃಕರಣದ ವೃತ್ತಿಯೇ ಆತ್ಮಸಂಬಂಧವಾದ ಪ್ರೀತಿ. ಆದರೆ ಅದು ಇಚ್ಛೆಯಲ್ಲ. ಯಾಕೆಂದರೆ ದೊರೆತ ಸುಖಾದಿಗಳು ಒಂದುವೇಳೆ ನಾಶವಾದರೂ ಅವುಗಳ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಪ್ರೀತಿ ಇದ್ದೇ ಇರುವದು. ಅದುದರಿಂದ ಈ ಪ್ರೀತಿಯು ಇಚ್ಛೆಗಿಂತ ಬೇರೆ.

(ಇಚ್ಛೆಯು ದೊರೆಯದಿರುವ ಸುಖಾದಿಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರವಿರುವದು. ಆದರೆ ನಾವು ಹೇಳಿದ ಪ್ರೀತಿಯು ಎಲ್ಲವುಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ. ಯಾಕೆಂದರೆ ಎಲ್ಲ ವಸ್ತುಗಳು ಆತ್ಮನಿಗೆ ಬೇಕಾದವುಗಳು.)

—ಸುಖಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೆನಿಸುವ ಅನ್ನ ಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲಿಯಂತೆ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರೀತಿಯೂ ತೋರುವದು. ಅದುದರಿಂದ ಆತ್ಮನು ಕೂಡ ಅನ್ನಾದಿಗಳಂತೆ ಸುಖಸಾಧನವಾಗುವನು.

ಸುಖ ಸಾಧನತೋಸಾಧೇ ರನ್ನ ಪಾನಾದಯಃ ಪ್ರಿಯಾಃ ||೨೨||

ಆತ್ಮಾನುಕೂಲ್ಯಾದನ್ನಾದಿ ಸಮುಚ್ಚೇದಮುನಾತ್ರ ಕಃ |
ಅನುಕೂಲಯಿತವ್ಯಃ ಸ್ಯಾನ್ನೈಕಸ್ಮಿನ್ ಕರ್ಮಕರ್ತೃತಾ ||೨೪||

ಅನ್ನ ವಾನಾದಿಗಳು ಸುಖಕ್ಕೆ ಸಾಧನವೆನಿಸುವದರಿಂದ ಹೇಗೆ ಪ್ರಿಯ ವೆನಿಸುವವೋ ಹಾಗೆ ಆತ್ಮನು ಕೂಡ ಪ್ರಿಯವೆನಿಸುವದರಿಂದ ಅವನೂ ಅನ್ನ ಮೊದಲಾದವುಗಳಂತೆ, ಎನ್ನುವದಾದರೆ— ಆತ್ಮನೆಂಬ ಸುಖಸಾಧನದಿಂದ ಸುಖವನ್ನು ಪಡೆಯುವ ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಭೋಕ್ತಾರನು ಯಾರು ? ಯಾರೂ ಇಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ಆತ್ಮನು ಸುಖಸಾಧನವಲ್ಲ. ತಾನೇ ತನಗೆ ಅನುಕೂಲ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು ಎಂದರೆ ಒಬ್ಬನೇ ಒಬ್ಬನಾದ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಒಂದೇವೇಳೆಗೆ ಭೋಗತ್ವ ಮತ್ತು ಭೋಕ್ತೃತ್ವಗಳು ಸಂಭವಿಸಲಾರವು.

—ಆತ್ಮನು ನಿರತಿಶಯ ಪ್ರೇಮಾಸ್ಪದನು ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ.

ಸುಖೇ ವೈಷಯಿಕೇ ಪ್ರೀತಿಮಾತ್ಮಮಾತ್ಮಾ ತ್ವತಿಪ್ರಿಯಃ |

ಸುಖೇ ವ್ಯಭಿಚಾರತೇಷಾ ನಾತ್ಮನಿ ವ್ಯಭಿಚಾರಿಣೀ ||೨೫||

ವಿಷಯಗಳಿಂದ ಹುಟ್ಟುವ ಸುಖದಲ್ಲಿ ಸಾಮಾನ್ಯ ಪ್ರೀತಿ ಇರುತ್ತದೆ. ಆತ್ಮನು ಅತಿಶಯ ಪ್ರಿಯನು. ನಿರತಿಶಯ ಪ್ರೇಮ ವಿಷಯನು. ಆದುದ ರಿಂದ ವಿಷಯಗಳಿಂದ ಹುಟ್ಟುವ ಸುಖದಂತೆ ಅಲ್ಲ. ವಿಷಯ ಸುಖದಲ್ಲಿಯ ಪ್ರೀತಿಯು ಅದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಮತ್ತೊಂದು ಕಡೆಗೆ ಹರಿಯಬಹುದು. ಆದರೆ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರೀತಿಯು ಅವನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಹೋಗುವದಿಲ್ಲ.

(ವೈಷಯಿಕ ಸುಖದ ಪ್ರೀತಿಯು ಕೆಲವು ಸಾರೆ ಬೇರೆ ಸುಖದತ್ತ ಹರಿಯುವದು. ಅದರಲ್ಲಿಯೇ ನೆಲೆಯಾಗಿ ನಿಲ್ಲಲಾರದು. ಆದರೆ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರೀತಿಯು ಹೀಗೆ ಚಾಂಚಲ್ಯ ಹೊಂದುವದಿಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ಅದು ನಿರತಿ ಶಯ ಪ್ರೀತಿ.)

—ವೈಷಯಿಕ ಸುಖಗಳಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರೀತಿಯ ವ್ಯಭಿಚಾರ.

ಏಕಂ ತ್ಯಕ್ತ್ವಾನೈದಾದತ್ತೇ ಸುಖಂ ವೈಷಯಿಕಂ ಸದಾ |

ನಾತ್ಮಾ ತ್ಯಾಜ್ಯೋ ನ ಚಾದೇಯಸ್ತಸ್ಮಿನ್ ವ್ಯಭಿಚರೇತ್

ಕಥಮ್ ||೨೬||

ಒಂದು ವೈಷಯಿಕ ಸುಖವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಮನುಷ್ಯನು ಬೇರೊಂದನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಆದರೆ ಆತ್ಮನು ಬಿಡುವಂಥವನೂ ಅಲ್ಲ. ಹಿಡಿಯುವಂಥವನೂ ಅಲ್ಲ. ಎಂದಮೇಲೆ ಅಂಧನಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರೀತಿಯು ಕಡಲುವದು ಹೇಗೆ ?

—ಆಗಲಿ. ಹುಲ್ಲು ಮೊದಲಾದವುಗಳಂತೆ ಅವನು ಉವೇಕ್ಷೆಗೆ ಗುರಿಯಾಗಬಾರದು ?

ಹಾನಾದಾನ ವಿಹೀನೇ ಸ್ಮಿನ್ನು ಪೇಕ್ಷಾ ಚೇತ್ಯಣಾದಿವತ್ |
ಉಸೇಕ್ಷಿತುಃ ಸ್ವರೂಪತ್ವಾನೋಪೇಕ್ಷ್ಯತ್ವಂ ನಿಜಾತ್ಮನಃ || ೨೭ ||

ಬಿಡುವದಕ್ಕೆ ಮತ್ತು ಹಿಡಿಯುವದಕ್ಕೆ ಆಗದ ಆತ್ಮನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಹೃದ್ರವಾದ ಹುಲ್ಲು ಮೊದಲಾದವುಗಳಂತೆ ಉವೇಕ್ಷೆಯಾಗಬಹುದು. ಎಂದರೆ ಆತ್ಮನು ಉವೇಕ್ಷೆ ಮಾಡುವವನ ಸ್ವರೂಪವೇ ಇರುವದರಿಂದ ತನ್ನನ್ನು ತಾನೇ ಉಪೇಕ್ಷಿಸುವದು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ.

(ಆತ್ಮನು ಒಬ್ಬನೇ ಒಬ್ಬನು. ಅದುದರಿಂದ ಪರಿತ್ಯಾಗದ ವಿಷಯನಲ್ಲ. ಮತ್ತು ತೃಣಾದಿಗಳಂತೆ ಭಿನ್ನ ಪದಾರ್ಥನೂ ಅಲ್ಲ.)

ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಬೇಸರ-ದ್ವೇಷಗಳುಂಟಾದಾಗ ಅವನನ್ನು ತೊರೆಯಲು ಬರುವದೆಂಬ ಅನುಭವವಿದೆ.

ರೋಗ ಕ್ರೋಧಾಭಿಭೂತಾನಾಂ ಮುಮೂರ್ಷಾ

ವೀಕ್ಷ್ಯತೇ ಕ್ವಚಿತ್ |

ತತೋ ದ್ವೇಷಾದ್ಭವೇ ತ್ಯಾಜ್ಯ ಆತ್ಮೇತಿ ಯದಿ ತನ್ನ ಹಿ || ೨೮ ||

ಬೇನೆ-ಸಿಟ್ಟು ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಂದ ವ್ಯಾಕುಲರಾದವರಲ್ಲಿ ಒಂದೊಂದು ಸಾರೆ ಸಾಯಬೇಕೆಂಬ ಇಚ್ಛೆಯಾಗುವದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಅದನ್ನು ಕಂಡು ದ್ವೇಷಾದಿಗಳಿಂದ ಆತ್ಮನನ್ನು ತೊರೆಯಲು ಸಾಧ್ಯ ಎನ್ನುವದಾದರೆ ಅದು ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲ. —ಈಗ ಸಮಾಧಾನ.

ತ್ಯಕ್ತುಂ ಯೋಗ್ಯಸ್ಯ ದೇಹಸ್ಯ ನಾತ್ಮತಾ ತ್ಯಕ್ತುರೇವ ಸಾ |

ನ ತ್ಯಕ್ತುರ್ಯಸ್ತಿ ಸ ದ್ವೇಷಸ್ತಾಚ್ಛೇ ದ್ವೇಷೇ ತು ಕಾ

ಕ್ಷತಿಃ || ೨೯ ||

ತೊರೆಯಲು ಯೋಗ್ಯವಾದ ದೇಹಕ್ಕೆ ಆತ್ಮತ್ವವಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಆತ್ಮತ್ವವು ತೊರೆಯಲು ಸಿದ್ಧನಾಗಿರುವ ದೇಹದಿಂದ ಬೇರೆ ಎನಿಸುವ ಜೀವನಿಗೆ ಮಾತ್ರ ವಿದೆ. ಆದುದರಿಂದ ಆ ದ್ವೇಷವು ತೊರೆಯಬಲ್ಲವನಾದ ಆತ್ಮನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲ. ತೊರೆಯಲು ಬರುವಂಥ ದೇಹದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ದ್ವೇಷವು ಕಂಡು ಬಂದರೆ ಏನು ಹಾಣಿ ?

ಹೀಗೆ ಶ್ರುತಿವಿವೇಚನೆಯಿಂದ ಆತ್ಮನು ಅತಿ ಪ್ರಿಯನೆಂದು ತೋರಿಸಿ ಯುಕ್ತಿಗಳಿಂದ ಕೂಡ ಅದನ್ನೇ ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಆತ್ಮಾರ್ಥತ್ವೇನ ಸರ್ವಸ್ಯ ಪ್ರೀತೇಶ್ಚಾತ್ಮಾಹ್ಯತಿಪ್ರಿಯಃ |

ಸಿದ್ಧೋ ಯಥಾ ಪುತ್ರಮಿತ್ರಾತ್ ಪುತ್ರಃ ಪ್ರಿಯತರಸ್ತಥಾ ||೩೦||

ಮಗನ ಗೆಲೆಯನಿಗಿಂತಲೂ ಮಗನು ಅತಿಶಯ ಪ್ರಿಯನು. ಇದರಂತೆ ಗಂಡ-ಹೆಂಡತಿ-ಮಗ ಮೊದಲಾದವುಗಳು ತನಗೆ ಬೇಕಾದವುಗಳಾದುದರಿಂದ ಪ್ರಿಯವೆನಿಸುವವು. ಆದುದರಿಂದ ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪವೇ ಆದ ಆತ್ಮನು ಅತಿ ಪ್ರಿಯನು ಎಂದು ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು.

(ಭೋಗ್ಯ ಪದಾರ್ಥಗಳಮೇಲಿನ ಪ್ರೀತಿಯೆಲ್ಲ ಅವು ಆತ್ಮನಿಗೆ ಉಪಕಾರಿಯಾಗಿವೆ ಎಂದು. ಆದುದರಿಂದ ಅವುಗಳ ಮೇಲಿನ ಪ್ರೀತಿ ಮುಖ್ಯವಲ್ಲ. ಆತ್ಮನಮೇಲಿನ ಪ್ರೀತಿ ಮುಖ್ಯ. ಹಾಗೆಂದು ಆತ್ಮನು ಅತಿಪ್ರಿಯ.)

—ಶ್ರುತಿ-ಯುಕ್ತಿಗಳಿಂದ ಹೇಳಿದಂತೆ ಸ್ವಾನುಭವವೂ ಇದೆ.

ಮಾ ನ ಭೂವನುಹಂ ಕಿಂತು ಭೂಯಾಸಂ ಸರ್ವದೇತ್ಯಸೌ |

ಅಶೀಃ ಸರ್ವಸ್ಯ ದೃಷ್ಟೇತಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾ ಪ್ರೀತಿರಾತ್ಮನಿ ||೩೧||

ನಾನು ಇಲ್ಲದಂತಾಗಬಾರದು. ಮತ್ತು ಯಾವಾಗಲೂ ಇರಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಈ ಆಶೆಯು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಇರುತ್ತದೆ. ಇದರಿಂದ ಆತ್ಮನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ನಿರತಿಶಯ ಪ್ರೀತಿಯು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ.

ಇತ್ಯಾದಿಭಿಃ ಪ್ರೀತೌ ಸಿದ್ಧಾ ಯಾಮೇವಮಾತ್ಮನಿ |

ಪುತ್ರ-ಭಾರ್ಯಾದಿ ಶೇಷತ್ವಮಾತ್ಮನಃ ಕೈಶ್ಚಿದೀರಿತಮ್ ||೩೨||

ಅನುಭವ, ಯುಕ್ತಿ ಮತ್ತು ಶ್ರುತಿಗಳೆಂಬ ಮೂರು ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರೀತಿಯು ಸಿದ್ಧವಾಗಿರಲು, ಶ್ರುತಿ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ತಾತ್ಪ

ಯವನ್ನರಿಯದವರು ಆತ್ಮವು ಪುತ್ರ-ಭಾರ್ಯೆ ಮೊದಲಾದ ಭೋಗಸಾಧನಗಳ ಶೇಷ ಎಂದರೆ ಅವುಗಳ ಭೋಗ ಸಾಧನವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

—ಅದುಹೇಗೆ?

ಏತದ್ವಿವಕ್ಷಯಾ ಪುತ್ರೇ ಮುಖ್ಯಾತ್ಮತ್ವಂ ಶ್ರುತೀರಿತಮ್ |

ಆತ್ಮಾನೈ ಪುತ್ರನಾಮೇತಿ ತಚ್ಛೋಪನಿಷದಿ ಸ್ಫುಟಮ್ ||೩೩||

ಇದನ್ನು ತೋರಿಸುವದರ ಸಲುವಾಗಿಯೇ 'ಆತ್ಮನೇ ಪುತ್ರನಾಗಿದ್ದಾನೆ, ಎಂಬ ಅರ್ಥದ ಶ್ರುತಿಯು ಪುತ್ರನೇ ಮುಖ್ಯವಾದ ಆತ್ಮವೆಂದು ಹೇಳಿರುವುದು ಹಾಗೆ ಮಗನ ಮುಖ್ಯ ಆತ್ಮತ್ವವನ್ನು ಐತರೇಯಾದಿ ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡು ಕೊಳ್ಳಬಹುದು.

—ಅದು ಯಾವವಾಕ್ಯದಿಂದ? ಎಂದರೆ-

ಸೋಽಸ್ಯಾಯ ಮಾತ್ಮಾ ಪುಣ್ಯೇಭ್ಯಃ ಕರ್ಮಭ್ಯಃ ಪ್ರತಿಧೀಯತೇ |

ಅಥಾಸ್ಮೇತರ ಆತ್ಮಾಯಂ ಕೃತಕೃತ್ಯಃ ಪ್ರಮೀಯತೇ ||೩೪||

ಇವನ ಆ ಆತ್ಮನು (ಮಗನು) ಪುಣ್ಯಕರ್ಮಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡುವದಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿನಿಧಿ ಎಂದು ನಿಯಾಮಕನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಆ ಮೇಲೆ ಇವನಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ಎಂದು ತೋರುವ ಪಿತ್ರಾತ್ಮನು ಎಂದರೆ ತಾನು ಕೃತಕೃತ್ಯನೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತಾನೆ.

(ಮಗನು ಹುಟ್ಟಿದ ಕೂಡಲೇ ತಂದೆಯು ತಾನು ಪಿತೃಖುಣದಿಂದ ಮುಕ್ತನಾದೆನೆಂದು ಭಾವಿಸುವನು. ತರುವಾಯ ಬೆಳೆದ ಮಗನು ತಂದೆಯು ಮಾಡಬೇಕಾಗಿದ್ದ ಪುಣ್ಯ ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿನಿಧಿ ಎಂದು ನಿಯಾಮಕನಾಗುವನು. ನಂತರ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷರೂಪನಾದ ಪುತ್ರನಿಗಿಂತ ಭಿನ್ನನಾದ ವೃದ್ಧನಾದ ಪಿತೃರೂಪಾತ್ಮನು ತಾನು ಕೃತಕೃತ್ಯನಾದೆನೆಂದು ನೆನೆಯುವನು. ಇದರಿಂದ ಪುತ್ರನಿಗೆ ಮುಖ್ಯ ಆತ್ಮತ್ವವೂ ತಂದೆಗೆ ಅಮುಖ್ಯಾತ್ಮವೂ ತೋರುವುದು ಎಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ.)

—ಇದನ್ನು ದೃಢಪಡಿಸುವದಕ್ಕೋಸ್ಕರ 'ನಾವುಪುತ್ರಸ್ಯ ಲೋಕೋಽಸ್ತಿ' ಮಗನಿಲ್ಲದವನಿಗೆ ಪರಲೋಕವಿಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಳುವ ಬೇರೊಂದು ವಾಕ್ಯದ ಅರ್ಥದ ನಿರ್ದೇಶ.

ಸತ್ಯಸ್ಯಾತ್ಮನಿ ಲೋಕೋಽಸ್ತಿ ನಾ ಪುತ್ರಸ್ಯಾತ ಏವ ಹಿ |

ಅನುಶಿಷ್ಟಂ ಪುತ್ರಮೇವ ಲೋಕೈರ್ಮಾಹುರ್ಮನೀಷಿಣಃ ||೩೫||

ಹೀಗೆ ಮಗನೇ ಮುಖ್ಯವಾದ ಆತ್ಮನಾದುದರಿಂದ ತಾನು ಪ್ರತ್ಯೇಕ್ಷವಾಗಿ ಇದ್ದರೂ ಪುತ್ರನಿಲ್ಲದವನಿಗೆ ಪಿತೃಲೋಕವು ದೊರೆಯುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಪುರಾಣಾದಿಗಳು ಹೇಳುವವು. ಮತ್ತು 'ನೀನು ಬ್ರಹ್ಮ' ಇತ್ಯಾದಿ ಮಂತ್ರಗಳ ಮುಖಾಂತರ ಮಗನಿಗೆ ಉಪದೇಶ ಮಾಡಿರುವುದರಿಂದ ಮಗನೇ ವರಲೋಕಸಾಧನವೆಂದು ಪಂಡಿತರು ಹೇಳುವರು.

ಇನ್ನು ಐಹಿಕ ಸುಖವು ಕೂಡ ಮಗನಿಂದಲೇ ಮುಂತಾದ ಅರ್ಥ ಕೊಡುವ ಶ್ರುತಿಯ ಅನುವಾದ.

ಮನುಷ್ಯಲೋಕೋ ಜಯ್ಯಃ ಸ್ಯಾತ್ ಪುತ್ರೇಣೈವೇತ ರೇಣ ನೋ |

ಮುನುಷ್ಯರ್ಮಂತ್ರಯೇತ್ಪತ್ರಂ ತ್ವಂ ಬಹ್ಮೇತ್ಯಾದಿ

ಮಂತ್ರಕೈಃ ||೩೬||

ಮನುಷ್ಯಲೋಕದ ಸುಖವನ್ನು ಪುತ್ರನಿಂದಲೇ ಸಂವಾದಿಸುವುದು ಸಾಧ್ಯ. ಬೇರೆ ಕರ್ಮಾದಿ ಸಾಧನಗಳಿಂದಲ್ಲ. ಮರಣಾಸನ್ನನಾದ ತಂದೆಯು—ನೀನು ಯಜ್ಞವಾಗಿರುವೆ, ನೀನು ಲೋಕವಾಗಿರುವೆ, ನೀನು ಬ್ರಹ್ಮವಾಗಿರುವೆ, ಎಂಬ ಮೂರು ಮಂತ್ರಗಳಿಂದ ಮಗನಿಗೆ ಉಪದೇಶ ಕೊಡುವನು.

ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಯಃ ಸ್ವಾಹುಃ ಪುತ್ರಭಾರ್ಯಾದಿಶೇಷತಾಮ್ |

ಲೌಕಿಕಾ ಅಪಿ ಪುತ್ರಸ್ಯ ಸ್ವಾಧಾನ್ಯಮನು ಮನ್ವತೇ ||೩೭||

ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಶ್ರುತಿಗಳು ಆತ್ಮನು ಮತ್ರ-ಭಾರ್ಯೆ ಮೊದಲಾದ ವರ ಶೇಷ ಎಂದರೆ ಭೋಗ ಸಾಧನವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತವೆ. ಲೋಕದ ಜನರಾದರೂ ಮಗನೇ ಮುಖ್ಯನೆಂದು ತಿಳಿಯುವರು.

ಸ್ವಸ್ಥಿನ್ ವೃತೇಽಪಿ ಪುತ್ರಾದಿರ್ಜೀವೇದ್ವಿತ್ತಾದಿನಾ ಯಥಾ |

ತಥೈವ ಯತ್ಕಂ ಕುರುತೇ ಮುಖ್ಯಾಃ ಪುತ್ರಾದಯಸ್ತತಃ ||೩೮||

ತಾವು ಸತ್ತ ಮೇಲೆ ಕೂಡ ಮತ್ರ-ಭಾರ್ಯೆ ಮೊದಲಾದವರು ಹಣ-ಹೊಲ-ಮನೆಗಳಿಂದ ಸುಖದಿಂದ ಜೀವಿಸಬಿಂದು ಹಣ ಮುಂತಾದವನ್ನು ಕೂಡಿ ಹಾಕುತ್ತಾರೆ. ಆದುದರಿಂದ ಪುತ್ರಾದಿಗಳು ಮುಖ್ಯಾತ್ಮ.

—ಇಷ್ಟಾದರೂ ಆತ್ಮನು ಅವರಿಗಾಗಿ ಎಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುವದಿಲ್ಲ ವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ.

ಬಾಢ ನೇತಾವತಾ ನಾತ್ಮಾ ಶೇಷೋ ಭವತಿ ಕಸ್ಯಚಿತ್ |

ಗೌಣಮಿಥ್ಯಾಮುಖ್ಯಭೇದೈರಾತ್ಮಾಯಂ ಭವತಿ ತ್ರಿಧಾ ||೩೯||

ನೀವು ಹೇಳುವದೆಲ್ಲಸರಿ. ಆದರೆ ಸುತ್ತಾದಿಗಳಿಗೆ ಕೆಲವು ಪ್ರಸಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯತ್ವವಿರುವದೆಂದು ಆತ್ಮನು ಅವರಿಗಾಗಿ ಇರುವನು ಎಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುವದಿಲ್ಲ. ಪ್ರಮಾಣಗಳು ಮತ್ತು ಯುಕ್ತಿಗಳು ಇವುಗಳಿಂದ ಅರ್ಥಸಿದ್ಧಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ಈಗ ಯಾವ ವ್ಯವಹಾರದಲ್ಲಿ ಯಾರು ಮುಖ್ಯ ಎಂಬುವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತಾರೆ. ಈ ಆತ್ಮನು ಗೌಣ-ಮಿಥ್ಯೆ ಮತ್ತು ಮುಖ್ಯನೆಂದು ಮೂರುಬಗೆ.

(ಶ್ರುತಿ-ಸ್ಮೃತಿ-ಪುರಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಪುತ್ರ-ಭಾರ್ಯೆ ಇತ್ಯಾದಿ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಆತ್ಮನೆಂಬ ಸಂಜ್ಞೆಯಿಂದ ಗೌರವಿಸಿದುದುಂಟು. ಆದರೆ ಅಷ್ಟರಿಂದ ಆತ್ಮನು ಅವರಿಗಾಗಿ ಎನ್ನಲಾಗದು.)

ಪುತ್ರನೇ ಮೊದಲಾದ ಆತ್ಮರು ಗೌಣವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು ಎನ್ನುವದಕ್ಕೆ ಲಾಕಿಕ ಗೌಣ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ಉದಾಹರಿಸಿ ಪುತ್ರಾದಿಗಳಿಗೆ ಅದನ್ನು ಜೋಡಿಸುತ್ತಾರೆ.

ದೇವದತ್ತಸ್ತು ಸಿಂಹೋಽಯಮಿತ್ಯೈಕೈಂ

ಗೌಣಮೇತಯೋಃ |

ಭೇದಸ್ಯ ಭಾಸನಾನತ್ವಾತ್ಪ್ರಾದೇರಾತ್ಮತಾ ತಥಾ ||೪೦||

‘ಈ ದೇವದತ್ತನು ಸಿಂಹವು’ ಎಂಬಲ್ಲಿ ದೇವದತ್ತ-ಮತ್ತು ಸಿಂಹಗಳಿಗೆ ಐಕ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಿದೆ. ಆದರೆ ಅವೆರಡೂ ಪದಾರ್ಥಗಳಿಗೆ ಭೇದವಿರುವದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿದೆ. ಎಂದಮೇಲೆ ಹೀಗೆ ಹೇಳುವದು ಗೌಣವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಅದರಂತೆ ಸುತ್ತಾದಿಗಳ ಆತ್ಮವೂ ಗೌಣವಾಗಿದೆ.

(ನಿಜವಾಗಿ ದೇವದತ್ತನು ಸಿಂಹವಲ್ಲ. ಸಿಂಹದಂತೆ ಪರಾಕ್ರಮಿ. ಹೀಗೆ ಒಂದು ಗುಣ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸಿಂಹ-ದೇವದತ್ತರಿಗೆ ಸಾಮ್ಯವಿದೆ. ಅದುದರಿಂದ ಹಾಗೆ ಹೇಳಬೇಕಾಯಿತು. ಮಸ್ತುತಃ ಎರಡೂ ಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಭೇದಗಳುಂಟು.)

—ಈಗ ಮಿಥ್ಯಾತ್ಮನನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಭೇದೋಽಸ್ತಿ ಪಂಚಕೋಶೇಷು ಸಾಕ್ಷಿಣೋ ನ ತು ಭಾತ್ಯಸೌ |
ಮಿಥ್ಯಾತ್ಮತಾಃತಃ ಕೋಶಾನಾಂ ಸ್ಥಾಣೋಶ್ಚೋರಾತ್ಮತಾ
ತಥಾ ||೪೦||

ಆನಂದಮಯದಿಂದ ಹಿಡಿದು ಅನ್ನಮಯ ಕೋಶದ ವರೆಗೆ ಐದು ಕೋಶಗಳು. ಇವುಗಳಿಗೂ ಇವುಗಳ ಸಾಕ್ಷಿಯಾದ ಆ ಆತ್ಮನಿಗೂ ಇರುವ ಭೇದವು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗದೇ ಸ್ಥೂಲದೇಹವೇ ನಾನೆಂದು ಭಾವಿಸಿ ಹೇಳುವ ಆತ್ಮವು ಮಿಥ್ಯಾತ್ಮ. ಹೇಗಂದರೆ ಮೋಟುಮರವು ಕಳ್ಳನೆಂದು ಭಾಸವಾದುದು ಹೇಗೆ ಮಿಥ್ಯೆಯೋ ಹಾಗೆ ಕೋಶಗಳು ಆತ್ಮನೆಂದು ತಿಳಿಯುವದು ಮಿಥ್ಯೆ.

—ಇನ್ನು ಮುಖ್ಯಾತ್ಮ.

ನ ಭಾತಿ ಭೇದೋ ನಾಪ್ಯಸ್ತಿ ಸಾಕ್ಷಿಣೋಽಪ್ರತಿಯೋಗಿನಃ |
ಸರ್ವಾಂತರತ್ವಾತ್ಸ್ಮೈವ ಮುಖ್ಯಮಾತ್ಮತ್ವಮಿಷ್ಯತೇ ||೪೧||

ಎದುರಾಳಿಯೇ ಇಲ್ಲದ ಸಾಕ್ಷಿಯಾದ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಭೋಗಗಳು ಇಲ್ಲವೇ ಇಲ್ಲ. ಮತ್ತು ತೋರುವುದೂ ಇಲ್ಲ. ಪುತ್ರ-ಭಾರ್ಯ ಮುಂತಾದ ಎಲ್ಲ ಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅವನು ಇರತಕ್ಕವನಾದುದರಿಂದ ಅವನೇ ಮುಖ್ಯಾತ್ಮನು.

ಸತ್ಯೇನಂ ವ್ಯವಹಾರೇಷು ಯೇಷು ಯಸ್ಯಾತ್ಮತೋಚಿತಾ |
ತೇಷು ತಸ್ಯೈವ ಶೇಷಿತ್ವಂ ಸರ್ವಸ್ಯಾನ್ಯಸ್ಯ ಶೇಷತಾ ||೪೨||

ಹೀಗೆ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಮೂರು ಬಗೆ ಎಂದು ಸಿದ್ಧವಾದುದರಿಂದ ಲೌಕಿಕವಾದ ಮತ್ತು-ವೈದಿಕವಾದ ವ್ಯವಹಾರಗಳಲ್ಲಿ ಎಂದರೆ ವಾಲನ-ಪೋಷಣ-ಬ್ರಹ್ಮಾತತ್ವ ಇತ್ಯಾದಿ ವ್ಯವಹಾರಗಳಲ್ಲಿ ಪುತ್ರ ಮುಂ.ಗೆ ದೇಹನೊದಲಾಂಗ, ಅಥವಾ ಸಾಕ್ಷಿಗೆ ಆತ್ಮತ್ವವು ಯೋಗ್ಯವಾಗಿದೆಯೋ, ಆ ವ್ಯವಹಾರದಲ್ಲಿ ಅವರು ಮುಖ್ಯಾತ್ಮರು. ಉಳಿದವರೆಲ್ಲ ಗೌಣಾತ್ಮನೆಂದರೆ ಸುಖಸಾಧನರು.

—ಇದನ್ನೇ ಐದು ಶ್ಲೋಕಗಳಿಂದ ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮುಮೂರ್ಷೋರ್ಗೃಹರಕ್ಷಾದೌ ಗೌಣಾತ್ಮೈವೋಪ-
ಯುಜ್ಯತೇ |

ನ ಮುಖ್ಯಾತ್ಮಾ ನ ಮಿಥ್ಯಾತ್ಮಾ ಪುತ್ರ ಶೇಷೀ ಭವತ್ಯತಃ||೪೩||

ಸಾಯಲಾದ ತಂದೆಯ ಹೊಲ-ಮನೆ ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ಕಾಪಾಡುವ ಹೊಣೆಯು ಗೌಣಾತ್ಮರಾದ ಹೆಂಡತಿ-ಮಕ್ಕಳ ಮೇಲೆಯೇ ಬೀಳುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲಿ ನಿರ್ವಿಕಾರನಾದ ಮುಖ್ಯಾತ್ಮನು ಎಂದರೆ ಸಾಕ್ಷಿಯು ಉಪಯುಕ್ತನಲ್ಲ. ಇನ್ನು ಮಿಥ್ಯಾತ್ಮನೆಂದರೆ ದೇಹವು ಸಾವು ಪಡೆಯುವದು. ಇದರ ಉಪಯೋಗವೂ ಇಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಮಗನು ಮುಖ್ಯಾತ್ಮ.

ತಾನಿದ್ದರೂ ಗ್ರಹಾದಿಗಳ ರಕ್ಷಣೆಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಮಗನೇಕೆ? ಎಂದರೆ ದೃಷ್ಟಾಂತ.

ಅಧ್ಯೈತಾ ವಹ್ನಿರಿತ್ಯತ್ರ ಸನ್ನಹ್ಯಗ್ನಿರ್ನ ಗೃಹ್ಯತೇ |

ಅಯೋಗ್ಯತ್ವೇನ ಯೋಗ್ಯತ್ವಾದ್ಬಟುರೇವಾತ್ರ ಗೃಹ್ಯತೇ ||೪೫||

‘ಈ ವೇದಪಾಠಕನು ಬಿಂಕಿ, ಎಂಬಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಯು ಎದುರಿಗಿದ್ದರೂ ಅದು ವೇದಪಾಠ ಮಾಡಲಾರದಾದುದರಿಂದ ಅಗ್ನಿ ಎಂಬ ಶಬ್ದದಿಂದ ಅದನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲ. ಇಂಥ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ವೇದಪಾಠಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯನೆನಿಸುವ ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಯನ್ನೇ ಸ್ವೀಕರಿಸಲಾಗುವುದು.

—ಹೀಗೆ ಗೌಣಾತ್ಮನನ್ನು ಮುಖ್ಯಾತ್ಮನೆಂದು ಯಾವಾಗ ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು? ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಸಿ ಈಗ ಮಿಥ್ಯಾತ್ಮನ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುವರು.

ಕೃಶೋಹಂ ಪುಷ್ಪಿಮಾಸ್ಸ್ಯಾಮೀತ್ಯಾದೌ ದೇಹಾತ್ಮ-

ತೋಚಿತಾ |

ನ ಪುತ್ರಂ ವಿನಿಯುಂಕ್ತೇತ್ರ ಪುಷ್ಪಿಹೇತ್ವನ್ನಭಕ್ಷಣೇ ||೪೬||

‘ನಾನು ನೊರಗಿದ್ದೇನೆ. ಪುಷ್ಪಿಕರ ಅನ್ನ ಮುಂತಾದವನ್ನೂ ಮೈದುಂಬುತ್ತೇನೆ. ಇತ್ಯಾದಿ ವ್ಯವಹಾರದಲ್ಲಿ ಮಿಥ್ಯಾತ್ಮನಾದ ದೇಹವನ್ನೇ ಮುಖ್ಯಾತ್ಮವೆನ್ನಬೇಕಾಗುವುದು. ಅದೇ ಯೋಗ್ಯ. ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಪುಷ್ಪಿಕರವಾದ ಅನ್ನವನ್ನೂ ಉಗೌಣಾತ್ಮನಾದ ಮಗನಿಗೆ ಯಾರೂ ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ.

—ಅದರಂತೆ

ತಪಸಾ ಸ್ವರ್ಗಮೇಷ್ಯಾಮೀತ್ಯಾದೌ ಕರ್ತೃತ್ವತೋಚಿತಾ |

ಅನಪೇಕ್ಷ್ಯ ವಪುರ್ಭೋಗಂ ಚರೇತ್ ಕೃಚ್ಛಾದ್ರಿದಿಕಂ ತತಃ ||೪೭||

‘ತಪಸ್ಸನ್ನು ಮಾಡಿ ನಾನು ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಹೋಗುತ್ತೇನೆ, ಎಂಬಲ್ಲಿ ಕರ್ತನೆಂದು ಅಭಿಮಾನ ಪಡುವ ಜೀವಾತ್ಮನನ್ನು ಹೇಳುವುದೇ ಯೋಗ್ಯ. ದೇಹ ಮೊದಲಾದವುಗಳೆಲ್ಲ ಹಾಗೆಂದು ದೇಹದ ಸೌಖ್ಯವನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸದೇ ದಂಡನಾ ರೂಪವಾದ ಕ್ರಚ್ಛ-ಚಾಂದ್ರಾಯಣಾದಿ ತಪಸ್ಸನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾನೆ.

ನೋಷ್ಠ್ಯೇಹಮಿತ್ಯತ್ರ ಯುಕ್ತಂ ಚಿದಾತ್ಮತ್ವಂ ತದಾ

ಪುಮಾನ್ |

ತದ್ವೇತ್ತಿ ಗುರುಶಾಸ್ತ್ರಾಭ್ಯಾಂ ನ ತು ಕಿಂಚಿಚ್ಛಿಕೀರ್ಷತಿ ||೪೮||

‘ನಾನು ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತೇನೆ; ಎಂಬಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನರೂಪನಾದ ಆತ್ಮನೇ ಮುಖ್ಯ. ಯಾಕಂದರೆ ಆಗ ಅವನು ಆರ್ಚಾರ್ಯೋಪದೇಶ ಮತ್ತು ವಾಕ್ಯಾರ್ಥ ವಿಚಾರಗಳಿಂದ ನಾನು ಗೌಣಾತ್ಮನಲ್ಲ. ಮಿಥ್ಯಾತ್ಮನಲ್ಲ. ನಾನು ಸಚಿದಾನಂದ ಬ್ರಹ್ಮವು ಎಂದು ಚಿದಾತ್ಮನನ್ನು ತಿಳಿಯುತ್ತಾನೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಮತ್ತೇನನ್ನೂ ಮಾಡಲು ಇಚ್ಛಿಸುವದಿಲ್ಲ.

ಹೀಗೆ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ವ್ಯವಹಾರಗಳಲ್ಲಿ ತ್ರಿವಿಧಾತ್ಮರ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯವುಂಟು ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ದೃಷ್ಟಾಂತ.

ವಿಪ್ರಕ್ಷತ್ರಾದಯೋ ಯದ್ವದ್ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ತತಿ ಸನಾದಿಷು |

ವ್ಯವಸ್ಥಿತಾಸ್ತಥಾ ಗೌಣಮಿಥ್ಯಾಮುಖ್ಯಾ ಯಥೋ-

ಚಿತಮ್ ||೪೯||

ಬ್ರಹ್ಮಸ್ತತಿಸವ ಮೊದಲಾದ ಯಜ್ಞಗಳಲ್ಲಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ-ಕ್ಷತ್ರಿಯಾದಿಗಳು ಹೇಗೆ ಹೇಗೆ ಅಧಿಕಾರಿಗಳೆನಿಸುವರೋ, ಅದರಂತೆ ಗೌಣಾತ್ಮ-ಮಿಥ್ಯಾತ್ಮ-ಮುಖ್ಯಾತ್ಮರು ತಂತಮ್ಮ ಯೋಗ್ಯತೆಯಂತೆ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯ ಪಡೆಯುವರು.

(ಬ್ರಾಹ್ಮಣೋ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ತತಿಸವೇನ ಯಜೇತ. ರಾಜಾರಾಜಸೂಯೇನಂ ವೈಶ್ಣೋವೈಶ್ಯಸೋಮೇನಂ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯಗಳ ಮೇಲಿಂದ ಯಜ್ಞ ಮಾಡಲು ಅಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದವರೇ ತಕ್ಕವರು. ಉಳಿದವರಲ್ಲ ಎಂದು ವ್ಯವಸ್ಥೆಯು ಕಂಡು ಬರುವುದು. ಇದರಂತೆಯೇ ಆತ್ಮರ ಬಗೆಗೆ.)

ತತ್ರ ತತ್ರೋಚಿತೇ ಪ್ರೀತಿರಾತ್ಮನೈವಾತಿಶಾಯಿನೀ |

ಅನಾತ್ಮನಿ ತು ತಚ್ಛೇಷೇ ಪ್ರೀತಿರನ್ಯತ್ರ ನೋಭಯಮ್ ||೫೦||

ಯಾವ ಯಾವ ವ್ಯವಹಾರದಲ್ಲಿ ಯಾವ ಯಾವ ಆತ್ಮನು ಮುಖ್ಯವೋ ಆಯಾ ವ್ಯವಹಾರದಲ್ಲಿ ಅವನ ಮೇಲೆಯೇ ಅತಿಶಯವಾದ ಪ್ರೀತಿಯು ಇರು ವುದು. ಮತ್ತು ಆತ್ಮ-ಮತ್ತು ಆತ್ಮಶೇಷ ಇವರನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದ ಪದಾರ್ಥ ಗಳಲ್ಲಿ ಅತಿ ಪ್ರೀತಿಯೂ ಇಲ್ಲ. ಸಾಮಾನ್ಯ ಪ್ರೀತಿಯೂ ಇಲ್ಲ.

—ಮೇಲಿನ ಶ್ಲೋಕದ 'ಅನ್ಯತ್ರ, ಎಂಬ ಶಬ್ದಾರ್ಥದ ಒಳಭೇದ ಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಉಪೇಕ್ಷ್ಯಂ ದ್ವೇಷ್ಯಮಿತ್ಯನ್ಯದ್ವೇಧಾ ಮಾರ್ಗ-

ತೃಣಾದಿಕಮ್ |

ಉಪೇಕ್ಷ್ಯಂ ವ್ಯಾಘ್ರಸರ್ಪಾದಿ ದ್ವೇಷ್ಯಮೇವಂಚತುರ್ವಿ-

ಧಮ್ ||೫೦||

ಉಪೇಕ್ಷೆ ಮಾಡತಕ್ಕಂಥವು. ದ್ವೇಷಮಾಡತಕ್ಕಂಥವು. ಎಂದು ಆ ಅನ್ಯತ್ ಎಂದರೆ ಬೇರೆ ಪದಾರ್ಥಗಳು ಎರಡು ವಿಧ. ಬೀದಿಯಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದ ಹುಲ್ಲು-ಕಸ ಮುಂತಾದವು ಉಪೇಕ್ಷಿಸತಕ್ಕಂಥವು. ಹುಲಿ-ಹಾವು ಮುಂತಾದ ವುಗಳು ದ್ವೇಷಮಾಡತಕ್ಕಂಥವುಗಳು. ಹೀಗೆ ಒಟ್ಟು ಪದಾರ್ಥಗಳು ನಾಲ್ಕು ವಿಧ.

—ಹಾಗಂದರೆ ?

ಅತ್ಮಶೇಷ ಉಪೇಕ್ಷ್ಯಂ ಚ ದ್ವೇಷ್ಯಂ ಚೇತಿ ಚತುರ್ವಿಧಿ |

ನ ವ್ಯಕ್ತಿನಿಯಮಃ ಕಿಂತು ತತ್ತತ್ಕಾರ್ಯಾತ್ತಥಾ ತಥಾ ||೫೧||

ಹೀಗೆ ಅತಿಪ್ರೀತಿಗೆ ಪಾತ್ರನಾದ ಮುಖ್ಯಾತ್ಮ. ಸಾಮಾನ್ಯ ಪ್ರೀತಿಗೆ ಪಾತ್ರರಾದ ಅವನ ಸಹಕಾರಿಗಳು. ಉಪೇಕ್ಷಿಸತಕ್ಕ ಹುಲ್ಲು ಮೊದಲಾದವು ಗಳು. ದ್ವೇಷಿಸತಕ್ಕ ಹುಲಿ ಮೊದಲಾದವುಗಳು. ಎಂದು ವಸ್ತುಗಳು ನಾಲ್ಕುಬಗೆ. ಈ ನಾಲ್ಕು ಬಗೆಯ ಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರೀತಿ ಪಾತ್ರವಾಗುವಿಕೆ ಮುಂತಾದವುಗಳ ಬಗೆಗೆ ನಿಯಮವಿಲ್ಲ. ಆಯಾ ವಸ್ತುಗಳ ಕಾರ್ಯಾನು ಗುಣವಾಗಿ ಅತಿ ಪ್ರೀತಿ ಮೊದಲಾದವುಗಳು ಉಂಟಾಗುವವು.

—ಹೀಗಿರುವ ನಿಯಮರಾಹಿತವನ್ನು ಉದಾಹರಣೆಯಿಂದ ತೋರಿಸು ತ್ತಾರೆ.

ಸ್ಯಾದ್ವ್ಯಾಘ್ರಃ ಸಂಮುಖೋ ದ್ವೇಷೋ ಹ್ಯುಪೇಕ್ಷ್ಯಸ್ತು
 ಪರಾಙ್ಮುಖಃ |
 ಲಾಲನಾದನುಕೂಲಶ್ಚೇದ್ ವಿನೋದಾಯೇತಿ ಶೇಷ-
 ತಾಮ್ ||೫೩||

ಹುಲಿಯು ಮುರಿದು ತಿನ್ನುವದಕ್ಕಿಂದು ಮೈಮೇಲೆ ಬಂದರೆ ದ್ವೇಷಿ
 ಸಲು ತಕ್ಕದ್ದಾಗುವದು. ಆದರೆ ಅದೇ ಮತ್ತೊಂದು ಕಡೆಗೆ ಎಲ್ಲಿಯೋ
 ಹಾಯ್ದು ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದರೆ ಉಪೇಕ್ಷಿಸತಕ್ಕದ್ದಾಗುವದು. ಚಿಕ್ಕಂದಿನಿಂದ ಸಾಕಿ
 ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಬೆಳೆಸಿದ್ದಾದರೆ ಅನುಕೂಲವಾಗಿ ಆಟ-ವಾಟಗಳಿಂದ ವಿನೋದ
 ದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುವದು. ಆದರಿಂದ ಅದು ಉಪಕಾರಿ ಎನಿಸುವದರಿಂದ
 ಪ್ರೀತಿಗೆ ಪಾತ್ರವಾಗುವದು.

ಒಂದೇ ವಸ್ತುವಿಗೆ ಪ್ರಿಯತ್ವವೇ ಮೊದಲಾದ ಮೂರು ಧರ್ಮಗಳುಂಟು.
 ಎಂದರೆ ಜಗತ್ತಿನ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ಗತಿ ಏನು ?

ವ್ಯಕ್ತೀನಾಂ ನಿಯಮೋ ಮಾ ಭೂಲ್ಲಕ್ಷಣಾತ್ತ್ವ ವ್ಯವಸ್ಥಿತಿಃ |
 ಅನುಕೂಲಂ ಪ್ರಾತಿಕೂಲಂ ದ್ವಯಾಭಾವಶ್ಚ ಲಕ್ಷ-
 ಣಮ್ ||೫೪||

ಪ್ರತಿಯೊಂದು ವ್ಯಕ್ತಿಗಳ ಬಗೆಗೆ ನಿಯಮವಿಲ್ಲದೇ ಹೋಗಲಿ. ಆದರೆ
 ಲಕ್ಷಣದಿಂದ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಾಗುತ್ತದೆ. ಅನುಕೂಲತೆ-ಪ್ರಾತಿಕೂಲತೆ ಇವೆರಡೂ
 ಇಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ ಎಂಬವು ಲಕ್ಷಣಗಳು.

(ಅನುಕೂಲತೆ ಕಂಡುಬಂದಾಗ ಪ್ರೀತಿ, ಪ್ರಾತಿಕೂಲತೆ ಎನಿಸಿದಾಗ
 ದ್ವೇಷ. ಇವೆರಡೂ ಇಲ್ಲದಿರುವಾಗ ಉಪೇಕ್ಷೆ.)

—ಈವರೆಗೆ ಹೇಳಿದ್ದರ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸಂಕ್ಷೇಪವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಆತ್ಮಾ ಪ್ರೇಯಾನ್ ಪ್ರಿಯಃ ಶೇಷೋ ದ್ವೇಷೋಪೇಕ್ಷೆ
 ತದನ್ಯಯೋಃ |

ಇತಿ ವ್ಯವಸ್ಥಿತೋ ಲೋಕೋ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯಮುತಂ ಚ
 ತತ್ ||೫೫||

ಆತ್ಮನು ಅತಿಪ್ರಿಯನು. ಅವನಿಗೆ ಉಪಕಾರವಾದವು ಪ್ರಿಯ. ಇವು
 ಗಳಿಂದ ಬೇರೆಯಾದ ಹುಲಿ ಮೊದಲಾದವು ದ್ವೇಷಿಸತಕ್ಕವು. ಹುಲ್ಲು ಮೊದ

ಲಾದವುಗಳು ಉಪೇಕ್ಷಿಸತಕ್ಕವು. ಹೀಗೆ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯುಂಟು. ಇದು ಬ್ರಹ್ಮದಾರಣ್ಯಕದ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಾಗಿದೆ.

—ಆತ್ಮನ ಪ್ರಿಯತಮತ್ವವನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮದಾರಣ್ಯಕದ ಮೈತ್ರೇಯೀ ಬ್ರಾಹ್ಮಣದಲ್ಲಿ ಆಪ್ತೇ ಅಲ್ಲ ಪುರುಷವಿಧ ಬ್ರಾಹ್ಮಣದಲ್ಲಿಯೂ ಹೇಳಿದೆ ಎಂದು ಅಲ್ಲಿಯ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಅನ್ಯತ್ರಾಪಿ ಶ್ರುತಿಃ ಪ್ರಾಹ ಪುತ್ರಾದ್ವಿತ್ತಾತ್ಪ್ರಾಣಾನ್ಯತಃ |

ಸರ್ವಸ್ಮಾದಾಂತರಂ ತತ್ತ್ವಂ ತದೇತತ್ಪ್ರೇಯ ಇಷ್ಯತಾಮ್ ||೫೬||

“ತದೇ ತತ್ ಪ್ರೇಯಃ ಪುತ್ರಾತ್ ಪ್ರೇಯಃ ವಿತ್ತಾತ್ ಪ್ರೇಯಃ (ಬ್ರಹ್ಮದಾರಣ್ಯಕ) ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಮಗನಿಗಿಂತ, ದ್ರವ್ಯಕ್ಕಿಂತ ಅದರಂತೆ ಬೇರೆ ಯಾವುದೇ ವದಾರ್ಥಗಳಿಗಿಂತ ಒಳಗಿರುವ ಆತ್ಮತತ್ವವು ಅತಿ ಪ್ರಿಯವಾಗಿದೆ. ಹೀಗೆ ಬೇರೆ ಕಡೆಗೂ ಶ್ರುತಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ.

ಶ್ರೌತ್ಯಾ ವಿಚಾರದೃಷ್ಟ್ಯಾಯಂ ಸಾಕ್ಷೇನಾತ್ಮಾನ ಚೇತರಃ |

ಕೋಶಾನ್ ಪಂಚ ವಿವಿಚ್ಯಾಂತರ್ದಸ್ತದೃಷ್ಟಿರ್ವಿಚಾರಣಾ ||೫೭||

ಹೀಗೆ ಶ್ರುತಿಗಳು ತೋರುವ ವಿಚಾರ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಈ ಸಾಕ್ಷಿಯೇ ಮುಖ್ಯಾತ್ಮ. ಮಗ ಮುಂತಾದವರು ಯಾರೂ ಅಲ್ಲ. ಆ ವಿಚಾರ ದೃಷ್ಟಿಯ ಸ್ವರೂಪಃ— ಅನ್ನಮಯವೇ ಮೊದಲಾದ ಐದು ಕೋಶಗಳನ್ನು ಆತ್ಮನಿಂದ ಬೇರೆಮಾಡಿ ಅವೆಲ್ಲವುಗಳ ಒಳಗೆ ಇರುವ ಆತ್ಮನ ಅನುಭವವನ್ನು ಪಡೆಯುವದೇ ವಿಚಾರ.

—ಆ ಒಳಗೆ ಇರುವ ವಸ್ತುವಿನ ದರ್ಶನ ಪ್ರಕಾರ.

ಜಾಗರಸ್ವಪ್ನಸುಪ್ತೀನಾಮಾಗಮಾಪಾಯಭಾಸನಮ್ |

ಯತೋ ಭವತ್ಯಸಾನಾತ್ಮಾ ಸ್ವಪ್ರಕಾಶಚಿದಾತ್ಮಕಃ ||೫೮||

ಎಚ್ಚರ-ಕನಸು-ನಿದ್ರೆಗಳೆಂಬ ಅವಸ್ಥೆಗಳ ಹುಟ್ಟುವಿಕೆ ಮತ್ತು ನಾಶ ಇವುಗಳು ಯಾವುದರಿಂದ ಗೊತ್ತಾಗುವದೋ ಅದು ತನ್ನ ಬೆಳಕಿನಿಂದಲೇ ಬೆಳಗುವ ಜ್ಞಾನಸ್ವರೂಪವು. ಅರ್ಥಾತ್ ಆತ್ಮನು.

—ಇದನ್ನೇ ವಿಸ್ತರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಶೇಷಾಃ ಪ್ರಾಣಾದಿವಿತ್ತಂತಾ ಆಸನ್ನಾಸ್ತಾರತಮ್ಯತಃ |

ಪ್ರೀತಿಸ್ತಥಾ ತಾರತಮ್ಯಾತ್ತೇಷು ಸರ್ವೇಷು ವೀಕ್ಷ್ಯತೇ ||೫೯||

ಸಾಕ್ಷಿಯನ್ನು ಹೊರತುಪಡಿಸಿ ಪ್ರಾಣವನ್ನು ಮೊದಲು ಮಾಡಿ ದ್ರವ್ಯದ ವರೆಗಿನ ಶೇಷ ಎಂದರೆ ಆತ್ಮೋಪಕಾರಕ ಪದಾರ್ಥಗಳು ಹೆಚ್ಚುಕಡಿಮೆ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಆತ್ಮನ ಹತ್ತಿರದವುಗಳಾಗುತ್ತವೆ. ಅವು ಎಷ್ಟೆಷ್ಟು ಹತ್ತಿರದವುಗಳೋ ಆ ತಾರತಮ್ಯದಿಂದ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚುಕಡಿಮೆ ಪ್ರೀತಿ.

—ಪ್ರೀತಿಯ ತಾರತಮ್ಯದಿಂದ ಬರುವ ಅನುಭವದ ಬಗೆ ?

ವಿತ್ತಾತ್ ಪುತ್ರಃ ಪ್ರಿಯಃ ಪುತ್ರಾತ್ ಪಿಂಡಃ ಪಿಂಡಾತ್
ತಥೇಂದ್ರಿಯಮ್ |

ಇಂದ್ರಿಯಾಚ್ಚ ಪ್ರಿಯಃ ಪ್ರಾಣಃ ಪ್ರಾಣಾದಾತ್ಮಾ ಪ್ರಿಯಃ
ಪರಃ ||೬೦||

ದ್ರವ್ಯಕ್ಕಿಂತ ಮಗನು ಪ್ರಿಯ. ಮಗನಿಗಿಂತ ದೇಹವು ಪ್ರಿಯ. ದೇಹಕ್ಕಿಂತ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು. ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗಿಂತ ಪ್ರಾಣ. ಪ್ರಾಣಕ್ಕಿಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಆತ್ಮನು ಪ್ರಿಯನು.

—ಹೀಗೆ ಆತ್ಮನ ಪ್ರಿಯತಮತ್ವವು ಪ್ರಮಾಣಸಿದ್ಧವಾಗಿದ್ದರೂ ಜ್ಞಾನಿ ಮತ್ತು ಅಜ್ಞಾನಿಗಳು ಬೇರೆ ಬೇರೆಯಾಗಿ ತಿಳಿದುಕೊಂಡಿರುವರು. ಅವರ ಈ ಮತಭೇದವನ್ನು ನಿವಾರಿಸುವದಕ್ಕೆ ಮೊದಲು ಆ ಮತಭೇದವನ್ನು ಶ್ರುತಿಯು ಹೇಳುತ್ತದೆ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ.

ಏವಂ ಸ್ಥಿತೇ ವಿನಾದೋಽತ್ರ ಪ್ರತಿಬುದ್ಧವಿಮೂಢಯೋಃ |
ಶ್ರುತ್ಯೋದಾಹಾರಿ ತತ್ರಾತ್ಮಾಪ್ರೇಯಾನಿತ್ಯೇವ ನಿರ್ದಯಃ||೬೧||

ಹೀಗೆ ಆತ್ಮನ ಅತಿ ಪ್ರಿಯತ್ವವು ಪ್ರಮಾಣ ಸಿದ್ಧವಾಗಿದ್ದರೂ ಜ್ಞಾನಿ ಮತ್ತು ಅಜ್ಞಾನಿಗಳಲ್ಲಿರುವ ವಾದವನ್ನು ಶ್ರುತಿಯು ತೋರಿಸುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಅಲ್ಲಿ ಆತ್ಮನು ಅತಿ ಪ್ರಿಯನೆಂಬುದೇ ನಿರ್ಣಯವಾಗಿದೆ.

—ಈಗ ಜ್ಞಾನಿ ಮತ್ತು ಅಜ್ಞಾನಿಗಳಲ್ಲಿರುವ ವಿರೋಧವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಸಾಕ್ಷ್ಯೇವ ದೃಶ್ಯಾದನ್ಯಸ್ಮಾತ್ ಪ್ರೇಯಾನಿತ್ಯಾಹ ತತ್ಸವಿತ್ |
ಪ್ರೇಯಾನ್ ಪುತ್ರಾದಿರೇವೇನುಂ ಭೋಕ್ತುಂ ಸಾಕ್ಷೇತಿ
ಮೂಢಫಿಃ ||೬೨||

ಹೊರಗಿನ ಜಡವಸ್ತುಗಳಿಗಿಂತ ನಾಕ್ಷೆಯಾದ ಸಚ್ಚಿದಾನಂದ ರೂಪವೇ ಅತಿ ಪ್ರಿಯವೆಂದು ಜ್ಞಾನಿಯ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಪುತ್ರ ಮೊದಲಾದವುಗಳು ಅತಿಪ್ರಿಯವೆಂದೂ ನಾಕ್ಷೆಯು ಅವುಗಳನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವವನೆಂದೂ ಅಜ್ಞಾನಿಯ ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

—ಆತ್ಮನಿಂದ ಭಿನ್ನವಾದ ವಸ್ತುಗಳೇ ಪ್ರಿಯವಾದವುಗಳೆಂದು ಅನ್ನುವ ವಾದಿಗಳಿಬ್ಬರನ್ನೂ ತೋರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಆತ್ಮನೋಽನ್ಯಂ ಪ್ರಿಯಂ ಬ್ರೂತೇ ಶಿಷ್ಯಶ್ಚ ಪ್ರತಿನಾದ್ಯಪಿ |
ತಸ್ಯೋತ್ತರಂ ವಚೋ ಬೋಧಶಾಸೌ ಕುರ್ಯಾತ್ತಯೋಃ
ಕ್ರಮಾತ್ ||೬೩||

ಶಿಷ್ಯನೊಬ್ಬನು ಮತ್ತು ಪ್ರತಿನಾದಿಯೊಬ್ಬನು ಆತ್ಮನಿಂದ ಬೇರೆ ಎನಿಸುವ ಪದಾರ್ಥಗಳೇ ಪ್ರಿಯವಾದವುಗಳೆಂದು ಅನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಅವರಿಬ್ಬರಿಗೂ ಕೊಡುವ ಉತ್ತರವು ಶಿಷ್ಯನಿಗೆ ತಿಳಿವಳಿಕೆಯನ್ನುಂಟು ಮಾಡುವಂತೆಯೂ, ವಾದಿಗೆ ಶಾಸನವೆನಿಸುವಂತೆಯೂ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಇರಬೇಕು.

(ಯಾಕೆಂದರೆ ಶಿಷ್ಯನು ವಾದಿಸುವದು ನಿಜವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕೆಂದು. ವಾದಿಯು ತನ್ನ ಮತವನ್ನು ಹಟದಿಂದಲಾದರೂ ಸಾಧಿಸಬೇಕೆಂದು.)

—“ಸ ಯೋಽನ್ಯಮಾತ್ಮನಃ ಪ್ರಿಯಂ ಬ್ರುವಾಣಂ ಬ್ರೂಯಾತ್ ಪ್ರಿಯಂ ತ್ವಾಂ ರೋತ್ಸ್ಯತಿ” ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಪ್ರಿಯಂ ತ್ವಾಂ ರೋತ್ಸ್ಯತೀತ್ಯೇವಮುತ್ತರಂ ವಕ್ತಿ ತತ್ಪ್ರವಿತ್ |
ಸ್ವೋಕ್ತಪ್ರಿಯಸ್ಯ ದುಷ್ಪತ್ವಂ ಶಿಷ್ಯೋ ನೇತ್ತಿ ವಿವೇಕಕಃ||೬೪||

ಜ್ಞಾನಿಯು ಆತ್ಮನಿಂದ ಭಿನ್ನವೆನಿಸುವ ವಸ್ತುಗಳು ಅತಿ ಪ್ರಿಯವೆನ್ನುವವನಿಗೆ— “ಎಲೈ ವಾದಿಯೇ, ನಿನಗೆ ಪ್ರಿಯವಾದ ಪುತ್ರನೇ ಮೊದಲಾದ ವಸ್ತುಗಳು ತಾವು ನಾಶ ಹೊಂದುವದರಿಂದ ನಿನ್ನನ್ನು ಅಳಿಸುತ್ತವೆ ಎಂದು ಅನ್ನುತ್ತಾನೆ. ಇದರಿಂದ ಶಿಷ್ಯನು ತಾನು ಹೇಳಿದ ಪುತ್ರನೇ ಮೊದಲಾದ ವಸ್ತುಗಳು ದುಷ್ಪ ವಸ್ತುಗಳೆಂದು ತನ್ನ ವಿವೇಕದಿಂದ ತಿಳಿಯುವನು.

—ಆ ಪ್ರಿಯ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿದ್ದ ದೋಷಗಳ ವಿಚಾರ.

ಅಲಭ್ಯಮಾನಸ್ತನಯಃ ಪಿತರೌ ಕ್ಲೇಶಯೇಚ್ಛಿರಂ |
 ಲಬ್ಧೋಽಪಿ ಗರ್ಭಪಾತೇನ ಪ್ರಸವೇನ ಚ ಬಾಧತೇ ||೬೫||
 ಜಾತಸ್ಯ ಗ್ರಹರೋಗಾದಿಃ ಕುಮಾರಸ್ಯ ಚ ಮೂರ್ಛತಾ |
 ಉಪನೀತೇಽಪ್ಯವಿದ್ಯತ್ವಮನುದ್ವಾಹಶ್ಚ ಪಂಡಿತೇ ||೬೬||
 ಯೂನಶ್ಚ ಪರದಾರಾದಿ ದಾರಿದ್ರ್ಯಂಚ ಕುಟುಂಬಿಕಃ |
 ಪಿತ್ರೋರ್ದುಃಖಸ್ಯ ನಾಶ್ಯಂತೋ ಧನೀ ಚೇನ್ಮಿತ್ರಯತೇ ||೬೭||

ಹುಟ್ಟಿದೆ ಇದ್ದ ಕಾಲ್ಪನಿಕ ಮಗನು ತಾಯ್ತಂದೆಗಳನ್ನು ಬಹಳ ಕಾಲದ
 ವರೆಗೆ ದುಃಖಪಡಿಸುವನು. ಹುಟ್ಟಿಬೇಕೆಂದವನು ಗರ್ಭಪಾತ ಇಲ್ಲವೇ
 ಪ್ರಸವ ಕಾಲದ ದುಃಖವನ್ನು ಕೊಡುವನು. ಹುಟ್ಟಿದವನಿಗೆ ಇರುವ ಗ್ರಹ
 ಬಾಧೆ-ರೋಗ-ಮೂರ್ಛತ್ವ ಮುಂತಾದವುಗಳಿಂದಲೂ ದುಃಖವಾಗುತ್ತದೆ.
 ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯನಾಗಲೆಂದು ಉಪನಯನ ಮಾಡಿದಮೇಲೆ ಆ
 ಮಗನು ದಡ್ಡನಾಗಿಯೇ ಉಳಿದರೆ ದುಃಖ. ವಿದ್ಯಾವಂತನಾದಮೇಲೆ ಲಗ್ನ
 ವಾಗದೇ ಉಳಿದರೊಂದು ದುಃಖ. ತಾರುಣ್ಯದಲ್ಲಿ ಪರಸ್ತ್ರೀಯರಲ್ಲಿರತನಾದರೂ
 ದುಃಖ. ಕುಟುಂಬಿಯಾದ ನಂತರ ದ್ರಿದ್ರನಾಗಿ ಉಳಿದರೆ ದುಃಖ. ಧನ
 ವಂತನಾಗಿದ್ದವನು ಒಮ್ಮೆಲೇ ಸತ್ತುಹೋದರೆ ದುಃಖ. ಹೀಗೆ ಮಗನಿಂದ
 ತಾಯ್ತಂದೆಗಳಿಗೊದಗುವ ದುಃಖಕ್ಕೆ ಅಂತಪಾರವೇ ಇಲ್ಲ.

—ಪುತ್ರನಲ್ಲಿರುವ ಈ ದೋಷಗಳ ವರ್ಣನೆಯನ್ನು ಸ್ತ್ರೀ ಮೊದಲಾದ
 ಪದಾರ್ಥಗಳಿಗೆಲ್ಲ ಅನ್ವಯಿಸಿಕೊಂಡು ನೋಡಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ.

ಏನಂ ವಿವಿಚ್ಯ ಪುತ್ರಾದೌ ಪ್ರೀತಿಂ ತ್ಯಕ್ತ್ವಾನಿಜಾತ್ಮನಿ |
 ನಿಶ್ಚಿತ್ಯಪರಮಾಂ ಪ್ರೀತಿಂ ವೀಕ್ಷತೇ ತಮಹರ್ನಿಶಮ್ ||೬೮||

ಹೀಗೆ ಪುತ್ರ-ಸ್ತ್ರೀ ಮೊದಲಾದ ಎಲ್ಲ ವಿಷಯಗಳ ಬಗೆಗೆ ವಿಚಾರಮಾಡಿ
 ಕೊಂಡು ಅವುಗಳಲ್ಲಿರುವ ದೋಷಗಳನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಂಡು, ಆ ವಿಷಯಗಳ
 ಪ್ರೀತಿಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ತನ್ನ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ನಿರತಿಶಯ ಪ್ರೀತಿಯನ್ನು ನಿಶ್ಚಯ
 ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಯಾವಾಗಲೂ ಅವನನ್ನೇ ಅನುಸಂಧಾನ ಮಾಡುವನು.

—ಈಗ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಉತ್ತರವು ಹಟವಾದಿಗೆ ಶಾವನಾಗಿ ಹೇಗೆ
 ಪರಿಣಮಿಸುವದೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಆಗ್ರಹಾದ್ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್‌ದ್ವೇಷಾದಪಿ ಪಕ್ಷಮುಮುಂಚತಃ |

ವಾದಿನೋ ನರಕಃ ಪ್ರೋಕ್ತೋ ದೋಷಶ್ಚ ಬಹು-

ಯೋನಿಷು ||೬೯||

ನಾನು ನುಡಿದ ಪುತ್ರಾದಿ ಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಿಯತ್ವವನ್ನು ಎಂದಿಗೂ ಬಿಡಲಾರೆನು” ಎಂಬ ಹಟದಿಂದಲೂ “ಈ ಜ್ಞಾನಿಯು ಹೇಳಿದ ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ನಾನು ಖಂಡಿಸುವೆನು.” ಎಂಬ ಜ್ಞಾನಿಯ ದ್ವೇಷದಿಂದಲೂ ತನ್ನ ಹಟವನ್ನು ಬಿಡದಿರುವ ವಾದಿಗೆ ನರಕವೂ, ಪಶು-ಪಕ್ಷಿಗಳ ಜನ್ಮವೂ, ಮನುಷ್ಯನಾಗಿ ಜನಿಸಿದಲ್ಲಿ ಇಷ್ಟ ವಿಯೋಗ-ಅನಿಷ್ಟ ವ್ರಾಪ್ತಿಯೂ ಆಗುವದೆಂದು ಜ್ಞಾನಿಯು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ.

—ಇರಲಿ. ಒಂದೇ ಮಾತಿನಿಂದ ಶಿಷ್ಯನಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ವಾದಿಯಲ್ಲಿ ಪರಸ್ಪರವಿರುದ್ಧವೆನಿಸುವ ಪರಿಣಾಮಗಳಾಗುವದು ಹೇಗೆ ಶಕ್ಯ ?

ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಬ್ರೂಹ್ಮರೂಪತ್ವಾದೀಶ್ವರಸ್ತೇನ ವರ್ಣಿತಮ್ |

ಯದ್ಯತ್ತತ್ತತ್ತ್ವೈವ ಸ್ಯಾತ್ತ್ವಚ್ಛಿಷ್ಯಪ್ರತೀವಾದಿನೋಃ ||೭೦||

ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನರಿತವನು ಬ್ರಹ್ಮರೂಪನೇ ಆದ ಈಶ್ವರನು. ಆದುದರಿಂದ ಅವನು ಹೇಗೆ ಹೇಗೆ ಮಾತಾಡಿದನೋ ಅದರಂತೆ ಅವನ ಶಿಷ್ಯ ಮತ್ತು ಪ್ರತಿವಾದಿಗೆ ಫಲಕಂಡಿತು.

“ಆತ್ಮಾನಮೇವ ಪ್ರಿಯಮುಪಾಸೀತ” ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದ ಅರ್ಥ ಸಂಗ್ರಹಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಯಸ್ತು ಸಾಕ್ಷಿಣಮಾತ್ಮಾನಂ ಸೇವತೇ ಪ್ರಿಯಮುತ್ತಮಮ್ |

ತಸ್ಯ ಪ್ರೇಯಾಸಸಾವಾತ್ಮಾ ನ ನಶ್ಯತಿ ಕದಾಚನ ||೭೧||

ಅನಾತ್ಮ ವಸ್ತುಗಳು ಪ್ರಿಯವೆಂದು ಅನ್ನುವ ವಾದಿಗಿಂತ ಬೇರೆ ಪ್ರಕಾರದವನಾದ ಶಿಷ್ಯನು ಸಾಕ್ಷಿಯಾದ ಆತ್ಮನೇ ನಿರತಿಶಯ ಪ್ರೇಮಾಸ್ಪದನೆಂದು ತಿಳಿದು ಅವನ ಸೇವೆ- ಅವನ ಸ್ಮರಣವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಅವನು ಸೇವಿಸುವ ಅತಿಶಯ ಪ್ರಿಯನಾದ ಆತ್ಮನು ಎಂದಿಗೂ ನಾಶ ಹೊಂದತಕ್ಕವನಲ್ಲ.

ಹೀಗೆ ಅನೇಕ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ಆತ್ಮನು ಪರಮ ಪ್ರೇಮಾಸ್ಪದನೆಂದು ಸಿದ್ಧ ಮಾಡಿ ತೋರಿಸಿ ಅದರ ಫಲವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಪರ ಪ್ರೇಮಾಸ್ಪದತ್ವೇನ ಪರಮಾನಂದರೂಪತಾ |

ಸುಖವೃದ್ಧಿಃ ಪ್ರೀತಿವೃದ್ಧೌ ಸಾರ್ವಭೌಮಾದಿಷು ಶ್ರುತಾ ||೨೨||

ಆತ್ಮನು ಪರಮ ಪ್ರೇಮಾಸ್ಪದನಾಗಿರುವದರಿಂದ ಅವನ ಪರಮಾನಂದ ತನ್ನ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಚಕ್ರವರ್ತಿ-ಮನುಷ್ಯ-ಗಂಧರ್ವ-ದೇವಗಂಧರ್ವ ಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿ ಪ್ರೀತಿ ಬೆಳೆಯುವದೋ ಅಲ್ಲೆಲ್ಲಿ ಸುಖವೂ ಹೆಚ್ಚಾಗುವದು ಎಂದು ಶ್ರುತಿಯು ಹೇಳುವದು.

—ಆತ್ಮನ ಪರಮಾನಂದತ್ವದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ವಾದಿಯು ಶಂಕೆಯನ್ನು ತೆಗೆಯುತ್ತಾನೆ.

ಚೈತನ್ಯವತ್ ಸುಖಂ ಚಾಸ್ಯ ಸ್ವಭಾವಶ್ಚೇಚ್ಛಿದಾತ್ಮನಃ |

ಧೀವೃತ್ತಿಷ್ಟನುವರ್ತೇತ ಸರ್ವಾಸ್ವಪಿ ಚಿತಿರ್ಯಥಾ ||೨೩||

ಈ ಆತ್ಮನು ಚೈತನ್ಯದಂತೆ ಆನಂದರೂಪನೂ ಆಗಿರುವ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಚೈತನ್ಯದಂತೆ ಆ ಆನಂದವು ಕೂಡ ಎಲ್ಲ ಬುದ್ಧಿವೃತ್ತಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕಾಣಿಸಿ ಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ಆದರೆ ಹಾಗೆ ಆಗುವದಿಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ಆತ್ಮನು ಆನಂದರೂಪನಲ್ಲ.

(ರಾಜಸ-ತಾಮಸ ವೃತ್ತಿಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಸಾತ್ವಿಕ ವೃತ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಆನಂದವು ಕಾಣಿಸುತ್ತದೆ. ಜ್ಞಾನವು ಮಾತ್ರ ಎಲ್ಲ ವೃತ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣುತ್ತದೆ.)

—ಜ್ಞಾನ-ಮತ್ತು ಆನಂದ ಇವೆರಡಕ್ಕೆ ಆತ್ಮರೂಪತ್ವವಿದ್ದರೂ ವೃತ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನವೊಂದೇ ತೋರುವದು. ಆನಂದವು ತೋರುವದಿಲ್ಲ. ಎಂದು ದೃಷ್ಟಾಂತಕೊಟ್ಟು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಮೈವಮುಷ್ಣ ಪ್ರಕಾಶಾತ್ಮಾ ದೀಪಸ್ತಸ್ಯ ಪ್ರಭಾ ಗೃಹೇ |

ವ್ಯಾಪ್ನೋತಿ ನೋಷ್ಣತಾ ತದ್ವಚ್ಚಿತೇರೇವಾನುವ-

ರ್ತನಮ್ ||೨೪||

ಹಾಗಲ್ಲ. ದೀಪವು ಬಿಸಿ-ಮತ್ತು ಬೆಳಕಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದರೂ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಅದರ ಬೆಳಕು ಮಾತ್ರ ಪಸರಿಸುತ್ತದೆ. ಬಿಸಿಯು ಪಸರಿಸುವದಿಲ್ಲ. ಅದರಂತೆ ಜ್ಞಾನವು ಎಲ್ಲ ವೃತ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡರೂ ಆನಂದವು ಕಾಣುವದಿಲ್ಲ.

— ಚಿತ್ ಮತ್ತ್ತು ಆನಂದಗಳು ಬೇರೆಬೇರೆ ಅಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ಚಿತ್-ಕಂಡ ಕಡೆಗೆಲ್ಲ ಆನಂದವೂ ಕಾಣಬೇಕು. ಎಂದರೆ 'ಹಾಗೇನೂ ನಿಯಮವಿಲ್ಲ' ಎಂದು ದೃಷ್ಟಾಂತ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಗಂಧ-ರೂಪ-ರಸ-ಸ್ಪರ್ಶೇಷ್ಟಸಿ ಸತ್ತ್ವ ಯಥಾ ಪ್ರಥಕ್ |

ಏಕಾಕ್ಷೇಣೈಕ ಏನಾರ್ಥೋ ಗೃಹ್ಯತೇ ನೇತ್ತರಸ್ತಥಾ ||೨೫||

ಒಂದು ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ಗಂಧ-ರೂಪ-ರಸ ಸ್ಪರ್ಶಗಳೆಂಬ ನಾಲ್ಕು ಗುಣಗಳಿದ್ದರೂ ಮೂಗುಮೊದಲಾದ ಒಂದೊಂದು ಇಂದ್ರಿಯದಿಂದ ಅದರಲ್ಲಿಯ ಒಂದೊಂದೇ ಗುಣಗಳು ತಿಳಿದು ಬರುವವು. ಮತ್ತೊಂದು ತಿಳಿದುಬರುವದಿಲ್ಲ. ಅದರಂತೆ ತಿಳಿಯಬೇಕು.

—ನಿಮ್ಮ ದೃಷ್ಟಾಂತ ಮತ್ತು ದಾಷ್ಟಾಂತಿಕದಲ್ಲಿ ಸಾಮ್ಯವಿಲ್ಲ.

ಚಿದಾನಂದಾ ನೈವ ಭಿನ್ನಾ ಗಂಧಾದ್ಯಾಸ್ತು ವಿಲಕ್ಷಣಾಃ |

ಇತಿಚೇತ್ತದಭೇದೋಽಸಿ ಸಾಕ್ಷಿಣ್ಯನ್ಯತ್ರ ವಾ ವದ ||೨೬||

ಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಆನಂದಗಳು ಬೇರೆಯಲ್ಲ. ಆದರೆ ಗಂಧಾದಿ ಗುಣಗಳು ಬೇರೆ ಲಕ್ಷಣಗಳುಳ್ಳವು. ಎಂದರೆ ಆ ಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಆನಂದಗಳು ಒಂದೇ ಎಂಬುದು [ಸಾಕ್ಷಿಯಾದಆತ್ಮರೂಪದಲ್ಲಿಯೇ, ಅದರ ಉಪಾಧಿ ಎನಿಸಿದ ಬುದ್ಧಿವೃತ್ತಿಗಳಲ್ಲಿಯೋ? ಹೇಳು.

—ಮೊದಲಿನ ಪಕ್ಷ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದರೆ ದೃಷ್ಟಾಂತ-ದಾಷ್ಟಾಂತಿಕದಲ್ಲಿ ಸಾಮ್ಯವಿದೆ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ.

ಆದ್ಯೇ ಗಂಧಾದಯೋ ಪೈವಮುಭಿನ್ನಾಃ ಪುಷ್ಪವರ್ತಿನಃ |

ಅಕ್ಷಭೇದೇನ ತದ್ಭೇದೇ ವೃತ್ತಿಭೇದಾತ್ತಯೋರ್ಭಿದಾ ||೨೭||

ಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಆನಂದಗಳು ಬೇರೆಯಲ್ಲ ಎಂಬ ಮೊದಲಿನ ಪಕ್ಷವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದಾದರೆ ಪುಷ್ಪದಲ್ಲಿರುವ ಗಂಧಾದಿ ಗುಣಗಳು ಕೂಡ ಚಿದಾನಂದದಂತೆ ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ಅಭಿನ್ನವಾಗಿವೆ. ಇನ್ನು ಎರಡನೆಯ ಪಕ್ಷ ಗಂಧಾದಿಗಳು ಹೂವಿನಲ್ಲಿ ಒಂದಾಗಿದ್ದು ಬೇರೆಬೇರೆ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಂದ ಅರಿಯಲಾಗುವುದರಿಂದ ಭೇದವೆನಿಸುವದು. ಅದರಂತೆ ಚಿತ್ ಮತ್ತ್ತು ಆನಂದಗಳು ತೋರುವದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೆನಿಸುವ ರಾಜಸ-ತಾಮಸ ವೃತ್ತಿಭೇದದಿಂದ ಬೇರೆ-ಬೇರೆಯಾಗಿ ತೋರುವವು.

ಸತ್ಸವೃತ್ತೌ ಚಿತ್ಸುಖೈಕ್ಯಂ ತದ್ವೃತ್ತೇರ್ನಿರ್ಮಲಾತ್ಮನಃ |

ರಜೋವೃತ್ತೇಸ್ತು ಮಾಲಿನ್ಯಾತ್ ಸುಖಾಂಶೋಽತ್ರ

ತಿರಸ್ಕೃತಃ ||೭೮||

ಪುಣ್ಯವನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ ಮೇಲೆದ್ದ ಸತ್ವಗುಣದ ಪರಿಣಾಮ ರೂಪ ಬುದ್ಧಿ ವೃತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಆನಂದಗಳ ಐಕ್ಯವು ತೋರುವುದು. ಯಾಕೆಂದರೆ ಆ ವೃತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಲತ್ವವಿರುವದು-ಹಾಗಾದರೆ ಭೇದಕಾಣುವ ಕಾರಣ? ರಜೋಗುಣದ ಪರಿಣಾಮವಾದ ಬುದ್ಧಿ ವೃತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಮಾಲಿನ್ಯವು ಇರುವದರಿಂದ ಅದರಲ್ಲಿ ಸುಖಾಂಶ ತೋರಲು ಅಡ್ಡಿಯುಂಟಾಗುವುದು.

ಹಾಗೆ ಆಗಲು ಕಾರಣ?

ತಿಂತಿಣೀಫಲಮುತ್ಯಮ್ಲಂ ಲವಣೇನಯುತಂ ತದಾ |

ತದಾಮ್ಲಸ್ಯ ತಿರಸ್ಕಾರಾದೀಷದಮ್ಲಂ ಯಥಾ ತಥಾ ||೭೯||

ಹುಣಿಸೇ ಹಣ್ಣು ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿ ಅತಿಶಯ ಹುಳಿ. ಅದರಲ್ಲಿ ಉಪ್ಪನ್ನು ಬೆರೆಸಿದರೆ ಹುಳಿಯು ಕಡಿಮೆಯಾಗುವದು. ಅದರಂತೆ ರಾಜಸವೃತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಆನಂದಾಂಶ ಮರೆಯಾಗುವದು.

—ಮತ್ತೆ ಶಂಕೆ.

ನನು ಪ್ರಿಯತಮತ್ವೇನ ಪರಮಾನಂದತಾತ್ಮನಿ |

ವಿವೇಕ್ತುಂ ಶಕ್ಯತಾಮೇವಂ ವಿನಾ ಯೋಗೇನ ಕಿಂ

ಭವೇತ್ ||೮೦||

ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಕಾರಣಗಳಿಂದ ಆತ್ಮನು ಅತಿಪ್ರಿಯನೆಂದರಿಯ ಬಹುದು. ಆದರೆ ಈ ವಿವೇಕದಿಂದ ಮುಕ್ತಿಯಾಗದು. ಅಪರೋಕ್ಷ ಜ್ಞಾನ ಮಾಡಿಕೊಡುವ ಯೋಗವಿಲ್ಲದೇ ಏನಾಗುತ್ತದೆ?

—ಇದಕ್ಕೆ ಸಮಾಧಾನ

ಯದ್ಯೋಗೇನ ತದೇವೇತಿ ವದಾಮೋ ಜ್ಞಾನಸಿದ್ಧಯೇ |

ಯೋಗಃ ಪ್ರೋಕ್ತೋ ವಿವೇಕೇನ ಜ್ಞಾನಂ ಕಿ ನೋಪ-

ಜಾಯತೇ ||೮೧||

ಯಾವುದು ಯೋಗದಿಂದ ಆಗುವದೋ ಅದೇ ವಿಚಾರದಿಂದ ಕೂಡ ಎಂದು ನಾವು ಹೇಳುತ್ತೇವೆ. ಜ್ಞಾನಸಿದ್ಧಿಗೊಂದು ಯೋಗವನ್ನು ಹೇಳಿದೆ. ವಿವೇಕದಿಂದ ಜ್ಞಾನವು ಹುಟ್ಟಲಾರದೇ?

(ಅಪರೋಕ್ಷ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸಾಧನವೆಂದು ಯೋಗವನ್ನು ಪೂರ್ವಾಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ ಈ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ವಿವೇಕವನ್ನು ಹೇಳಿದೆ ಗೌಣಾತ್ಮ-ಮಿಥ್ಯಾತ್ವರ ವಿವೇಕ. ಅದರಂತೆ ಪಂಚಕೋಶಗಳ ವಿವೇಕ ಮಾಡಿಕೊಂಡದ್ದಾದರೆ ಜ್ಞಾನವು ಹುಟ್ಟುವದು)

—ಈ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಪ್ರಮಾಣ.

ಯತ್ಸಾಂಖ್ಯೈಃ ಸಾಪ್ತತೇ ಸ್ಥಾನಂ ತದ್ಯೋಗೈರಪಿ ಗಮ್ಯತೇ |
ಇತಿ ಸ್ಮೃತಂ ಫಲೈಕತ್ವಂ ಯೋಗಿನಾಂಚ ವಿವೇಕಿನಾಮ್ ||೮೨||

ಆತ್ಮಾನಾತ್ಮ ವಿವೇಕ ಉಳ್ಳವನು ಯಾವಸ್ಥಾನವನ್ನು ಪಡೆಯುವನೋ ಯೋಗಿಯು ಕೂಡ ಅದನ್ನು ಪಡೆಯುವನು. ಹೀಗೆ ಯೋಗಿ ಮತ್ತು ವಿವೇಕಿಗೆ ಒಂದೇ ಫಲವು ಸ್ಮೃತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.

—ಹೀಗೆ ವಿವೇಕ ಮತ್ತು ಯೋಗಗಳಿಗೆ ಫಲವು ಒಂದೇ ಆಗಿದ್ದರೆ ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಎರಡನ್ನೂ ಹೇಳುವ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಇರಲಿಲ್ಲ ಎಂದರೆ ಅಧಿಕಾರಿಗಳ ಭೇದಾನುಸಾರವಾಗಿ ಎರಡೂ ಬೇಕು ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ.

ಅಸಾಧ್ಯಃ ಕಸ್ಯಚಿದ್ಯೋಗಃ ಕಸ್ಯ ಚಿದ್ ಜ್ಞಾನನಿಶ್ಚಯಃ |
ಇತ್ಥಂವಿಚಾರ್ಯ ನಾಗೌರ್ವಾ ಜಗಾದ ಪರಮೇಶ್ವರಃ ||೮೩||

ಕೆಲವರಿಗೆ ಯೋಗವು ಅಸಾಧ್ಯವೆನಿಸಿದರೆ ಕೆಲವರಿಗೆ ಜ್ಞಾನ ನಿಶ್ಚಯವು ಅಸಾಧ್ಯವೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ವಿಚಾರ ಮಾಡಿ ಪರಮೇಶ್ವರನು ಎರಡು ಮಾರ್ಗಗಳನ್ನು ಹೇಳಿರುವನು.

—ಕಷ್ಟಸಾಧ್ಯವಾದ ಯೋಗಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಸುಲಭಸಾಧ್ಯವಾದ ಜ್ಞಾನ ಮಾರ್ಗಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನಾದರೂ ಇರಬೇಕು ಎಂದರೆ ಯೋಗದಲ್ಲಿ ಮೂರು ವಿಕಲ್ಪಗಳನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿ ಅವುಗಳಿಗೆ ಪರಿಹಾರವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಯೋಗೇ ಕೋಽತಿಶಯಸ್ತೇತ್ಯ ಜ್ಞಾನಮುಕ್ತಂ
 ಸಮಂವ್ಯಯೋಃ |
 ರಾಗದ್ವೇಷಾದ್ಯಭಾವಶ್ಚ ತುಲ್ಯೋ ಯೋಗಿ-ವಿನೇ-
 ಕಿನೋಃ ||೪೪||

ನಿನ್ನ ತಿಳಿವಳಿಕೆಯಂತೆ ಯೋಗದಲ್ಲಿ ಏನು ಹೆಚ್ಚಿನದಿದೆ? ಯೋಗಿಗೂ
 ವಿನೇಕಿಗೂ ಜ್ಞಾನರೂಪ ಫಲವನ್ನು ಸಮಾನವಾಗಿ ಹೇಳಿದುದಾಗಿದೆ. ರಾಗ
 ದ್ವೇಷಾದಿಗಳು ಇರುವದಿಲ್ಲವೆಂಬುದೂ ಸಮಾನವಾಗಿದೆ.

—ವಿನೇಕಿಯಾದವನಿಗೆ ರಾಗ-ದ್ವೇಷಾದಿಗಳು ಇಲ್ಲವೆಂಬುದು ಹೇಗೆ?

ನ ಪ್ರೀತಿರ್ವಿಷಯೇಷ್ಟ ಸ್ತಿ ಪ್ರೇಯಾನಾತ್ಮೇತಿ ಜಾನತಃ |
 ಕುತೋರಾಗಃ ಕುತೋ ದ್ವೇಷಃ ಪ್ರಾತಿಕೂಲ್ಯಮಪಸ್ಯತಃ||೪೫||

ಆತ್ಮನು ಆತಿಪ್ರಿಯನೆಂದು ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿ ತಿಳಿದವನಿಗೆ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ
 ಪ್ರೀತಿ ಇರುವದಿಲ್ಲ. ಅವು ಅನುಕೂಲವಾದವುಗಳೆಂಬ ಭಾವನೆ ಇಲ್ಲದ್ದರಿಂದ
 ದ್ವೇಶವೂ ಇರುವದಿಲ್ಲ.

—ಎಂದಮೇಲೆ ಪ್ರೀತಿ ಎಲ್ಲಿಯದು? ನನಗೆ ಪ್ರತಿಕೂಲವಾದುದೆಂಬ
 ದನ್ನೇ ನೋಡದವನಿಗೆ ದ್ವೇಷವೆಲ್ಲಿಯದು?

—ಆದರೆ ವ್ಯವಹಾರದಲ್ಲಿ ಯಾರಾದರೂ ದೇಹಾದಿಗಳಿಗೆ ಸೀಡೆಕೊಟ್ಟರೆ
 ಅವರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ವಿನೇಕಿಯ ಮನದಲ್ಲಿ ದ್ವೇಶವು ಹುಟ್ಟಲಾರದೇ?

ದೇಹಾದೇಃ ಪ್ರತಿಕೂಲೇಷು ದ್ವೇಷಸ್ತುಲ್ಯೋದ್ವಯೋರಪಿ |
 ದ್ವೇಷಂ ಕುರ್ವನ್ಯ ಯೋಗೀ ಚೇದವಿನೇಕ್ಯಪಿ ತಾದೃಶಃ||೪೬||

ದೇಹಕ್ಕೆ ಸೀಡೆಕೊಡುವ ಹಾವು-ಚೇಳು ಮುಂತಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ
 ವಿನೇಕಿಯಂತೆ ಯೋಗಿಗೂ ದ್ವೇಷವಿರುವದು. ದ್ವೇಷಮಾಡುವವನು ಯೋಗಿ
 ಯೇ ಆಲ್ಲವೆಂದು ಅಂದರೆ ದ್ವೇಷ ಮಾಡುವವನು ವಿನೇಕಿಯೂ ಆಲ್ಲ.

—ಆದರೆ ವಿನೇಕಿಗೆ ಪ್ರಪಂಚವು ತೋರುತ್ತದೆ. ಯೋಗಿಗೆ ಇಲ್ಲವೆಂಬುದೇ
 ಯೋಗಗಳಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷ ಎಂದರೆ.

ದ್ವೈತಸ್ಯ ಪ್ರತಿಭಾನಂ ತು ವ್ಯವಹಾರೇ ವ್ಯಯೋಃ ಸಮಮ್ |
 ಸಮಾಧೌ ನೇತಿ ಚೇತ್ತ್ವದ್ವನ್ನಾದ್ವೈತತ್ವ ವಿನೇಕಿನಃ ||೪೭||

ನ್ಯವಹಾರದಲ್ಲಿ ಪ್ರಪಂಚದ ತೋರಿಕೆಯು ಇಬ್ಬರಲ್ಲಿಯೂ ಸಮಾನವಾಗಿರುವದು. ಆದರೆ ಸಮಾಧಿಯಲ್ಲಿ ಇರುವದಿಲ್ಲ. ಎಂದರೆ ಅದ್ವೈತ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿದ ವಿವೇಕಿಗೂ ಪ್ರಪಂಚ ಕಾಣುವದಿಲ್ಲ.

—ಮುಂದಿನ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ಇದನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಮಾಡುತ್ತೇವೆ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ.

ವಿವಕ್ಷ್ಯತೇ ತದಸ್ಮಾಭಿರದ್ವೈತಾನಂದ ನಾನುಕೇ |

ಅಧ್ಯಾಯೇ ಹಿ ತೃತೀಯೇಽತಃ ಸರ್ವಮಪ್ಯತಿ

ಮಂಗಲಮ್ ||೪೪||

ಅದನ್ನು ನಾವು 'ಅದ್ವೈತಾನಂದ' ವೆಂಬ ಹೆಸರಿನ ಮೂರನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳುತ್ತೇವೆ. ಅದೆಲ್ಲವೂ ಅತಿ ಮಂಗಳರೂಪವಾಗುವದು.

—ದ್ವೈತ ದರ್ಶನವಿಲ್ಲದ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನಿ ಎಂದರೆ ಯೋಗಿಯೇ ಸರಿ ಎಂದು ನೀನಂದರೆ ಒಳ್ಳೆಯದಾಯಿತು. ಅದುನಮಗೆ ಸಂತೋಷ.

ಸದಾಪಶ್ಯನ್ನಿಜಾನಂದಮಪಶ್ಯನ್ನಿಖಿಲಂ ಜಗತ್ |

ಅರ್ಥಾದ್ಯೋಗೀತಿ ಚೇತ್ತರ್ಹಿ ಸಂತುಷ್ಟೋ ವರ್ಧತಾಂ

ಭವಾನ್ ||೪೫||

ಯಾವಾಗಲೂ ಆತ್ಮಾನಂದದ ಅನುಭವವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತ ಜಗತ್ತನ್ನೇ ಕಾಣದಿರುವವನು ಯೋಗಿಯೇ ಸರಿ ಎಂದು ಅನ್ನುವದಾದರೆ ಹಾಗಂದ್ವ ಕೊಂಡು ನೀನು ಸಂತೋಷಪಡು. ನಿನ್ನ ಏಳಿಗೆಯಾಗಲಿ.

ಈ ಎರಡನೇ ಅಧ್ಯಾಯದ ತಾತ್ಪರ್ಯ

ಬ್ರಹ್ಮಾನಂದಾಭಿದೇ ಗ್ರಂಥೇ ಮಂದಾನುಗ್ರಹಸಿದ್ಧಯೇ |

ದ್ವಿತೀಯಾಧ್ಯಾಯ ಏತಸ್ಮಿನ್ನಾತ್ಮಾನಂದೋ ವಿವೇಚಿತಃ||೪೬||

ಬ್ರಹ್ಮಾನಂದವೆಂಬ ಹೆಸರಿನ ಗ್ರಂಥದ ಈ ಎರಡನೇ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಮಂದಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳವರಿಗೆ ತಿಳಿಸುವದಕ್ಕಾಗಿ ಆತ್ಮಾನಂದದ ವಿವೇಚನೆ ಯಾಯಿತು.

ಆತ್ಮಾನಂದ ಪ್ರಕರಣದ ಸಾರಾಂಶ

ಆತ್ಮಾನಂದದ ಉಪದೇಶಕ್ಕೆ ತಕ್ಕವನು. ಎಲ್ಲವೂ ಬೇಕೆನಿಸುವದು ತನಗಾಗಿ. ಆತ್ಮನು ಎಲ್ಲಕ್ಕಿಂತ ಪ್ರಿಯ. ಆತ್ಮನ ಮೂರು ಪ್ರಕಾರ. ಆತ್ಮನು ಅತಿಪ್ರಿಯನಾಗಿರುವನು ಎಂಬುದರ ವಿವರ. ಆತ್ಮನ ಅತಿ ಪ್ರಿಯತ್ವವು ತೋರದಿರುವದು. ಯೋಗವೂ ವಿನೇಕವೂ ಸಮಾನ.

೧೩ ಬ್ರಹ್ಮಾನಂದದಲ್ಲಿ ಅದ್ವೈತಾನಂದ

ಬ್ರಹ್ಮಾನಂದ, ವಿದ್ಯಾನಂದ, ವಿಷಯಾನಂದವೆಂದು ಆನಂದವು ಮೂರು ವಿಧವಾಗಿರುವುದೆಂದು ಹಿಂದೆ ಹನ್ನೊಂದನೇ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. ಆದರೆ ಹನ್ನೆರಡನೇ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ಆತ್ಮಾನಂದವೆಂಬ ಬೇರೆಯು ಆನಂದವನ್ನು ಕುರಿತು ಭಾಸವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದರಿಂದ ಕ್ರಮಕ್ಕೆ ವ್ಯತ್ಯಯ ಬಂದಿತೆಂದು ಯಾರಾದರೂ ಹೇಳಬಹುದೆಂದು ಗ್ರಂಥಕಾರರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಯೋಗಾನಂದಃ ಪುರೋಕ್ತೋ ಯಃ ಸ ಆತ್ಮಾನಂದ

ಇಷ್ಯತಾಮ್ |

ಕಥಂ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವಮೇತಸ್ಯ ಸದ್ವಯಸ್ಯೇತಿ ಚೇಚ್ಛೇಣು ||೧||

ಯೋಗಾನಂದವೆಂದು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿರುವದೇ ಆತ್ಮಾನಂದವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಮಿಥ್ಯಾತ್ವ, ಗೌಣಾತ್ವ, ಮುಂತಾದ ದ್ವೈತಯುಕ್ತವಾದ ಆತ್ಮಾನಂದಕ್ಕೆ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವವು ಹೇಗೆ ಬರುವುದು ? ಎಂದರೆ ಕೇಳು.

ಆಕಾಶಾದಿ ಸ್ವದೇಹಾಂತಂ ತೈತ್ತರೀಯ ಶ್ರುತಿರಿತಮ್ |

ಜಗನ್ನಾಸ್ತ್ಯನೃದಾನಂದಾದದ್ವೈತಬ್ರಹ್ಮತಾ ತತಃ ||೨||

ತಸ್ಮದ್ವಾ ಏತಸ್ಯಾದಾತ್ಮನ ಆಕಾಶಃ ಸಂಭೂತಃ, ಎಂಬ ತೈತ್ತರೀಯ ಶ್ರುತಿಯು ಆಕಾಶದಿಂದ ನೊದಲುಗೊಂಡು ದೇಹದವರೆಗೆ ಹೇಳಿದ ಜಗತ್ತು

ತನ್ನ ಕಾರಣವೆನಿಸಿದ ಆನಂದಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆಅಲ್ಲ. ಹಾಗೆಂದು ಆತ್ಮಾನಂದಕ್ಕೆ ಅದ್ವೀತಿಯ ಬ್ರಹ್ಮರೂಪತ್ವವಿದೆ.

—ಆದರೆ ಆ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಆತ್ಮನು ಜಗತ್ಕಾರಣನೆಂದು ಹೇಳಿದೆ. ಆನಂದವು ಜಗತ್ತಿನ ಕಾರಣವೆಂದು ಹೇಳಲಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಶಂಕೆಗೆ ಉತ್ತರವಾಗಿ ಆನಂದವೇ ಕಾರಣವೆಂದು ಹೇಳುವ ಅದೇ ಶ್ರುತಿಯು ಆನಂದಾದ್ಯೈವ ಖಲ್ವಿ ಮಾನಿ ಭೂತಾನಿ ಜಾಯಂತೇ, ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಾರೆ.

ಆನಂದಾದೇವ ತಜ್ಜಾತಂ ತಿಷ್ಠತ್ಯಾನಂದ ಏವ ತತ್ |

ಆನಂದ ಏವ ಲೀನಂ ಚೇತ್ಯುಕ್ತಾನಂದಾತ್ ಕಥಂ ಪೃಥಕ್ ||೩||

ಅದು ಆನಂದದಿಂದಲೇ ಹುಟ್ಟಿತು. ಅದು ಆನಂದದಲ್ಲಿಯೇ ಇರುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು ಆನಂದದಲ್ಲಿಯೇ ಅಡಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ಹೇಳಿರುವಾಗ ಆನಂದದಿಂದ ಜಗತ್ತು ಭಿನ್ನವಾದುದು ಹೇಗೆ ?

—ಆದರೆ ಕುಂಬಾರನಿಂದ ನಿರ್ಮಾಣವಾದ ಘಟವು ಅವನಿಂದ ಹೇಗೆ ಭಿನ್ನವಾಗಿರುವದೋ ಹಾಗೆ ಆನಂದದಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನವಾದ ಜಗತ್ತು ಆನಂದದಿಂದ ಭಿನ್ನವಾಗಿರಲು ಶಕ್ಯವಿದೆ.

ಕುಲಾಲಾಧ್ವಟಿ ಉತ್ಪನ್ನೋ ಭಿನ್ನಶ್ಚೇತಿ ನ ಶಂಕ್ಯತಾಮ್ |

ನ್ಯುದ್ವದೇಷ ಉಪಾದಾನಂ ನಿಮಿತ್ತಂ ನ ಕುಲಾಲವತ್ ||೪||

ಕುಂಬಾರನಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನವಾದ ಘಟವು ಅವನಿಂದ ಭಿನ್ನವಾಗಿದೆಯಲ್ಲ ಎಂದು ಶಂಕೆಯನ್ನೆತ್ತಬಾರದು. ಯಾಕೆಂದರೆ ಅಲ್ಲಿ ಘಟಕ್ಕೆ ಮಣ್ಣು ಉಪಾದಾನ ಕಾರಣವಿರುವಂತೆ ಇಲ್ಲಿ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಆನಂದವು ಉಪಾದಾನ ಕಾರಣವಾಗಿದೆ. ಕುಂಬಾರನಂತೆ ಬರೀ ನಿಮಿತ್ತಕಾರಣವಲ್ಲ.

—ಹಾಗೇಕೆ ? ಕುಂಬಾರನಿಗೆ ಘಟದ ಉಪಾದಾನ ಕಾರಣತ್ವವು ಯಾಕಿಲ್ಲ ?

ಸ್ಥಿತಿ-ರ್ಲಯಶ್ಚ ಕುಂಭಸ್ಯ ಕುಲಾಲೇಸ್ತೋ ನ ಹಿ ಕ್ವಚಿತ್ |

ದೃಷ್ಟ್ವಾ ತೌ ಮೃದಿ ತದ್ವತ್ ಸ್ಯಾದುಪಾದಾನಂ ತಯೋ

ಶ್ರುತೇಃ ||೫||

ಕುಂಭದ ಇರುವಿಕೆಯೂ ಮತ್ತು ಕುಂಭ ಲಯವಾದ ಮೇಲೆ ಅದರೊಡನೆ ಒಂದಾಗುವಿಕೆಯೂ ಕುಂಬಾರನಿಗೆ ಶಕ್ಯವಾಗದ್ದು. ಅವೆರಡು ರೀತಿಗಳು

ಮಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಆಗುತ್ತಿರುವುದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಹಾಗೆ ಶ್ರುತಿಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಆನಂದವು ಜಗತ್ತಿನ ಸ್ಥಿತಿಲಯಗಳಿಗೆ ಉಪಾದಾನ ಕಾರಣವಾಗಿದೆ.

—ಉಪಾದಾನದ ಅನಾಂತರ ಭೇದಗಳು.

ಉಪಾದಾನಂ ತ್ರಿಧಾ ಭಿನ್ನಂ ವಿವರ್ತಿ ಪರಿಣಾಮಿ ಚ |

ಆರಂಭಕಂ ಚ ತತ್ರಾಂತೌ ನ ನಿರಂಶೇವಕಾಶಿನೌ ||೬||

ವಿವರ್ತ-ಪರಿಣಾಮ-ಆರಂಭಕವೆಂದು ಉಪಾದಾನವು ಮೂರುಬಗೆಯಾಗಿದೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಕೊನೆಯ ಅಂದರೆ ಪರಿಣಾಮ ಮತ್ತು ಆರಂಭಕಗಳೆಂಬವುಗಳಿಗೆ ನಿರವಯವ ಆತ್ಮವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ.

ಹೇಗೆ ಎಂಬುದನ್ನು ತೋರಿಸಲು ಮೊದಲು ಆರಂಭವಾದಿಗಳ ಮತ ಅನುವಾದಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಆರಂಭವಾದಿನೋಽನ್ಯಸ್ಮಾದನ್ಯಸ್ಯೋತ್ಪತ್ತಿಮೂಚಿರೇ |

ತಂತೋಃ ಪಟಸ್ಯ ನಿಷ್ಪತ್ತೇರ್ಭಿನ್ನೌ ತಂತು ಪಟೌ ಖಲು ||೭||

ವೈಶೇಷಿಕರೇ ಮೊದಲಾದ ಆರಂಭವಾದಿಗಳು ಎಂದರೆ ತಾರ್ಕಿಕರು ಒಂದರಿಂದ ಇನ್ನೊಂದು ಹುಟ್ಟುವುದೆಂದು ಹೇಳುವರು. ನಾಲಿನಿಂದ ಬಟ್ಟೆ ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ. ನೂಲು ಸಣ್ಣದು ಬಟ್ಟೆ ದೊಡ್ಡದು. ಆದುದರಿಂದ ಅವೆರಡೂ ಬೇರೆ ಬೇರೆ. ಇಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡದಕ್ಕೆ ಸಣ್ಣದು ಆರಂಭಕವೆಂಬ ಉಪಾದಾನ.

—ಪರಿಣಾಮದ ಸ್ವರೂಪ.

ಅವಸ್ಥಾಂತರತಾಪತ್ತಿರೇಕಸ್ಯ ಪರಿಣಾಮಿತಾ |

ಸ್ಯಾಕ್ಷೀರಂ ದಧಿ ವೃತ್ಕುಂಭಃ ಸುವರ್ಣಂ ಕುಂಡಲಂ

ಯಥಾ ||೮||

ಒಂದು ಪದಾರ್ಥವು ತನ್ನ ಮೊದಲಿನ ಅವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡು ಮತ್ತೊಂದು ಅವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಹೊಂದುವದು ಪರಿಣಾಮವಾಗುವಿಕೆ. ಹೇಗೆಂದರೆ ಹಾಲು ಮೊಸರಾಗುವದು. ಮಣ್ಣು ಕೊಡವಾಗುವದು. ಭಂಗಾರವು ಕುಂಡಲ ಎಂದರೆ ಕಿವಿಯ ಆಭರಣವಾಗುವುದು.

(ಪೂರ್ವಮಿಮಾಂಸಕರೇ ಮೊದಲಾದವರು ಇದನ್ನು ಹಿಡಿಯುವರು.)

—ಈಗ ವಿವರ್ತದ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಅವಸ್ಥಾಂತರ ಭಾನಂ ತು ವಿವರ್ತೋ ರಜ್ಜು ಸರ್ಪವತ್ |

ನಿರಂತೇಃಪ್ರಸ್ತೌ ಸೌ ವೈಯ್ಯಿ ತಲಮಾಲಿನ್ಯಕಲ್ಪನಾತ್ ||೯||

ಹಗ್ಗವು ತಾನು ಇರುವಂತೆ ಇದ್ದು ಹಾವಿನಂತೆ ತೋರುವದೇ ವಿವರ್ತವು. ಸಾವಯವವುಳ್ಳ ಹಗ್ಗ ನುಣು. ಗಳಲ್ಲಿ ತೋರುವ ವಿವರ್ತವು ನಿರವಯವ ಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವುದುಂಟು. ನಿರವಯವನೆನಿಸಿದ ಆಕಾಶವು ಡಬ್ಬು ಹಾಕಿದ ಕೊವ್ವರಗಿಯಂತೆ ಇರುತ್ತದೆ. ನೀಲವರ್ಣವಾಗಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯದವರು ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಆರೋಪ ಮಾಡುವರು.

ತತೋ ನಿರಂತ ಆನಂದೇ ವಿವರ್ತೋ ಜಗದಿಷ್ಟತಾಮ್ |

ಮಾಯಾಶಕ್ತಿಃ ಕಲ್ಪಿಕಾ ಸ್ಯಾದೈಂದ್ರಜಾಲಿಕ ಶಕ್ತಿವತ್ ||೧೦||

ಹೀಗೆ ನಿರವಯವ ಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ವಿವರ್ತವು ತೋರುವುದರಿಂದ ಜಗತ್ತು ನಿರವಯವ ಆನಂದದಲ್ಲಿ ಆರೋಪಿತವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಗಾರುಡಿಗನು ತನ್ನ-ಮನೆ-ಮಂತ್ರ-ಔಷಧಾದಿ ತನ್ನ ಶಕ್ತಿಗಳಿಂದ ಅನೇಕ ಚಮತ್ಕಾರ ತೋರಿಸುವಂತೆ ಪರಬ್ರಹ್ಮನ ಮಾಯೆಯೇ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಕಲ್ಪಿಸುವದು.

—ಆದರೆ ಆತ್ಮನಿಗಿಂತ ಭಿನ್ನವಾದ ಈ ಮಾಯಾ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದರೆ ಅದೈತ್ಯತದ ಹಾನಿಯಲ್ಲವೇ ?

ಶಕ್ತಿಃ ಶಕ್ತಾತ್ ಪೃಥಜ್ಞಾನಾಸ್ತಿ ತದ್ವದ್ ದೃಷ್ಟೇರ್ನ ಚಾಭಿದಾ |

ಪ್ರತಿಬಂಧಸ್ಯ ದೃಷ್ಟತ್ವಾಚ್ಛಕ್ತ್ಯಭಾವೇ ತು ಕಸ್ಯ ಸಃ ||೧೧||

ಶಕ್ತಿಯು ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಪದಾರ್ಥದಿಂದ ಬೇರೆಯಾದುದಲ್ಲ. ಅದು ಹೇಗೆ ? ಎಂದರೆ ಬೇರೆ ಎಂಬ ಅನುಭವವು ಬರುವದಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ. ಅದರಂತೆ ಆ ಮಾಯೆಯ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಿಯಾಗುವದೆಂದು ಕಂಡು ಬರುವುದರಿಂದ ಪದಾರ್ಥದೊಡನೆ ಅದು ಅಭಿನ್ನವೂ ಅಲ್ಲ. ಹಾಗಾದರೆ ಶಕ್ತಿಯು ಇಲ್ಲವೇ ಇಲ್ಲ ಎನ್ನಬೇಕೇ ? ಹಾಗಂದರೆ ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಬರುವ ಪ್ರತಿಬಂಧವು ಯಾವುದಕ್ಕೆ ?

(ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ಅಗ್ನಿಯು ಗೋಚರವಾದಂತೆ ಅದರ ಶಕ್ತಿಯು ಗೋಚರವಾಗುವದಿಲ್ಲ. ನಿಜ. ಆದರೂ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಮುಟ್ಟಿದರೆ ಸುಟ್ಟು ಗುರುಳಿಗಳೇಳುತ್ತವೆ. ಇವೆಲ್ಲಕಾರಣಗಳಿಂದ ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಶಕ್ತಿಯುಂಟೆಂದು

ತಿಳಿಯಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗಿದ್ದೂ ಒಂದು ವೇಳೆ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಮುಟ್ಟಿದರೆ ಸುಡುವುದಿಲ್ಲ. ಅದುವಾವುದಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಬಂಧವಾದುದರಿಂದ? ಎಂದರೆ-ಅಗ್ನಿ ಶಕ್ತಿಗೆ ಎಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುವದು.)

—ಆದರೆ ಅತೀಂದ್ರಿಯ ಶಕ್ತಿಗಾದ ಪ್ರತಿಬಂಧವನ್ನು ತಿಳಿಯುವುದು ಹೇಗೆ?

**ಶಕ್ತೇಃ ಕಾರ್ಯಾನುಮೇಯತ್ವಾದಕಾರ್ಯೇ ಪ್ರತಿಬಂಧನಮ್ |
ಜ್ವಲತೋಽಗ್ನೇರದಾಹೇ ಸ್ಯಾನ್ಮಂತ್ರಾದಿ ಪ್ರತಿಬಂಧಿತಾ ||೧೨||**

ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಅದರ ಕಾರ್ಯದಿಂದ ತಿಳಿಯಬೇಕಾಗಿರುವದು. ಅದುದರಿಂದ ಅದರ ಕಾರ್ಯವು ಆಗದಂತಾದ ಕೂಡಲೇ ಅದಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಿಯುಂಟಾದ ಜ್ಞಾನವಾಗುತ್ತದೆ. ನಿಗಿನಿಗಿ ಕೆಂಡವನ್ನು ಮುಟ್ಟಿದರೂ ಸುಡದಂತಾದರೆ ಮಂತ್ರ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಂದ ಅಡ್ಡಿಯುಂಟಾದ ಕಲ್ಪನೆ ಬರುತ್ತದೆ.

—ಹೀಗೆ ಲೌಕಿಕ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ, ಸ್ವರೂಪದಿಂದ ತೋರಿಸಿ ಮಾಯಾಶಕ್ತಿಯು ಇರುವದೆಂಬ ಬಗೆಗೆ ಶ್ವೇತಾಶ್ವತಾರೋಪನಿಷತ್ತಿನ ವಾಕ್ಯದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

**ದೇವಾತ್ಮಶಕ್ತಿಂ ಸ್ವಗುಣೈರ್ನಿಗೂಢಾಂ ಮುನಯೋಽವಿದನ್ |
ಪರಾಸ್ಯ ಶಕ್ತಿರ್ನಿವಿಧಾ ಕ್ರಿಯಾಜ್ಞಾನಬಲಾತ್ಪ್ರಿಕಾ ||೧೩||**

ಸತ್ಯ-ರಜ-ತಮೋಗುಣಗಳ ಕಾರ್ಯರೂಪಗಳಾದ ಸ್ಥೂಲ-ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಶರೀರಗಳಲ್ಲಿ ಅಡಗಿರುವ ದೇವರ ಆತ್ಮಶಕ್ತಿಯನ್ನು ತಿಳಿದರು. ಬ್ರಹ್ಮನ ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾದ ಶಕ್ತಿಯು ಅನೇಕಬಗೆಎಂದರೆ ಕ್ರಿಯಾಶಕ್ತಿ-ಜ್ಞಾನಶಕ್ತಿ-ಬಲಶಕ್ತಿ ಎಂದು ಬಹುವಿಧವಾಗಿ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

ಇತಿ ನೇದವಚಃ ಸ್ರಾಹ ವಸಿಷ್ಠಶ್ಚ ತಥಾಽಬ್ರವೀತ್ |

ಸರ್ವಶಕ್ತಿ ಪರಂಬ್ರಹ್ಮ ನಿತ್ಯಮಾಪೂರ್ಣಮದ್ವಯಮ್ ||೧೪||

ಹೀಗೆ ಶ್ವೇತಾಶ್ವತಾರೋಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿದೆ. ವಸಿಷ್ಠಋಷಿಗಳು ಕೂಡ ಯೋಗವಾಸಿಷ್ಠದಲ್ಲಿ ಮಾಯಾಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೀಗೆವರ್ಣಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಸರ್ವಶಕ್ತಿಮಂತನೆಂಬುದು ಬ್ರಹ್ಮನ ಸೋಪಾಧಿಕ ರೂಪವಾಗಿದ್ದು, ನಿತ್ಯ-ಸರಿ ಪೂರ್ಣ-ಅದ್ವಿತೀಯವೆಂಬುದು ಅವನ ಪಾರಮಾರ್ಥಿಕ ರೂಪವಾಗಿದೆ.

—ನಸಿಷ್ಕರ ವಚನದ ಅನುವಾದ

ಯಯೋಲ್ಲಸತಿ ಶಕ್ತ್ಯಾಸೌ ಪ್ರಕಾಶಮಧಿಗಚ್ಛತಿ |

ಚಿಚ್ಛಕ್ತಿಬ್ರಹ್ಮಣೋ ರಾನು ಶರೀರೇಷೂಪಲಭ್ಯತೇ ||೧೫||

ಆ ಬ್ರಹ್ಮವು ಯಾವಾಗ ಯಾವಶಕ್ತಿಯಿಂದ ವಿನರ್ತವಾಗುವದೋ, ಎಂದರೆ ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪವಲ್ಲದ ಬೇರೆ ತೋರಿಕೆಯನ್ನು ತೋರುವದೋ, ಆಗ ಆ ಶಕ್ತಿಯು ಕಾಣುವದು. ಎಲೈ ರಾನುನೇ ಚಿಚ್ಛಕ್ತಿಯು ದೇವತೆಗಳೇ ಮೊದಲಾದ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಲಭ್ಯವಾಗುವದು.

ಸ್ತಂದಶಕ್ತಿಶ್ಚನಾತೇಷು ಧಾರ್ಥ್ಯಶಕ್ತಿಶ್ಚೈವೋಪಲೇ |

ದ್ರವಶಕ್ತಿಶ್ಚಾಂಭೇಸು ದಾಹಶಕ್ತಿಶ್ಚಾನ್ವಲೇ ||೧೬||

ಶೂನ್ಯಶಕ್ತಿಶ್ಚಾಕಾಶೇ ನಾಶಶಕ್ತಿರ್ವಿನಾಶಿನಿ |

ಯಥಾಂಡೇಽಂತರ್ನುಹಾ ಸರ್ಪೋ ಜಗದಸ್ತಿತಥಾತ್ಮನಿ ||೧೭||

ಗಾಳಿಯಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಾಡುವಶಕ್ತಿ, ಕಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಘಟ್ಟಿಯಾಗಿರುವ ಶಕ್ತಿ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಹರಿಯುವಶಕ್ತಿ, ಬೆಂಕಿಯಲ್ಲಿ ಸುಡುವಶಕ್ತಿ, ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಬರಿದಾಗಿರುವ ಶಕ್ತಿ, ನಾಶವುಳ್ಳದ್ದರಲ್ಲಿ ನಾಶಶಕ್ತಿ ಇವು ಎದ್ದು ಕಾಣುವವು. ಹೀಗೆ ಒಂದು ತತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡಹಾವು ಅಡಗಿರುವಂತೆ ಸರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಜಗತ್ತು ಇರುವದು

—ಒಬ್ಬ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಈ ವಿಚಿತ್ರಜಗತ್ತು ಹೇಗೆ ಇರುವದು?

ಫಲಪತ್ರಲತಾವುಪ್ಪಶಾಖಾವಿಟಿಪ ಮೂಲನಾನ್ |

ನನುಬೀಜೇ ಯಥಾ ವೃಕ್ಷಸ್ತಥೇದಂ ಬ್ರಹ್ಮಣ ಸ್ಥಿತಮ್ ||೧೮||

ಹಣ್ಣು-ಎಲೆ-ಟೊಂಗಿ-ಹೂವು-ಕೊಂಬೆ-ಚಿಗುರು-ಬೇರು ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಗಿಡವು ಒಂದು ಬೀಜದಲ್ಲಿರುತ್ತದೆ. ಅದರಂತೆ ಇದೆಲ್ಲವು ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿರುತ್ತದೆ.

—ಬ್ರಹ್ಮನ ಎಲ್ಲ ಶಕ್ತಿಗಳು ಒಮ್ಮೆಲೇ ಏಕೆ ಉದಯವಾಗುವದಿಲ್ಲ?

ಕ್ಷುಚಿತ್ಕಾಚಿತ್ಕದಾಚಿಚ್ಛ ತಸ್ಮಾದ್ಯಂತಿ ಶಕ್ತಯಃ |

ದೇಶಕಾಲವಿಚಿತ್ರತ್ವಾತ್ ಕ್ಷೌಷಲಾದಿನ ಶಾಲಯಃ ||೧೯||

ಭೂತಲದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿ ಬೆಳೆಯುವ ಭತ್ತದಂತೆ, ದೇಶ ಎಂದರೆ ಸ್ಥಳ, ಕಾಲ ಎಂದರೆ ಋತುಮಾನ ಇವುಗಳ ವಿಚಿತ್ರಸ್ಥಿತಿಯಿಂದ ಕೆಲವು ಬೀಜಗಳು

ಕಲವು ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಮೊಳಕೆಯೊಡೆಯುವಂತೆ ಸಂಬಂಧ ಭೇದದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಶಕ್ತಿಗಳು ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುವವು.

—ಜಗತ್ತು ಕಲ್ಪನಾ ಮಾತ್ರವಾಗಿದೆ ಎಂಬದನ್ನು ತೋರಿಸಲು ಅದನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸುವ ಮನದ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಸ ಆತ್ಮಾ ಸರ್ವಗೋ ರಾಮ ನಿತ್ಯೋದಿತನುಹಾವಪುಃ |

ಯನ್ಮನಾಜ್ ಮನನೀಂ ಶಕ್ತಿಂ ಧತ್ತೇ ತನ್ನನ ಉಚ್ಯತೇ ||೨೦||

ಎಲೈರಾಮನೇ, ದೇಶಕಾಲಾದಿ ಕಟ್ಟಿಗೊಳಪಡದ ಯಾವಾಗಲೂ ಬೆಳಗುತ್ತಿರುವದೇ ಯಾವನ ಸ್ವರೂಪವಾಗಿರುವದೋ ಆ ಸರ್ವವ್ಯಾಪಿಯಾದ ಆತ್ಮನು ಯಾವಾಗ ತನ್ನನ್ನಾಗಲೀ, ಬೇರೆಯವರನ್ನಾಗಲೀ ಅರಿಯುವದಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಅವಿದ್ಯಾ ಪರಿಣಾಮವಾದ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ತಾಳುವನೋ ಆಗ ಅದು ಮನಸ್ಸೆನಿಸುವದು.

—ಇನ್ನು ಕಲ್ಪನೆ ಹೇಗಾಗುವದೆಂದು ತಿಳಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಆದೌ ಮನಸ್ತದನು ಬಂಧವಿಮೋಕ್ಷದೃಷ್ಟೀ |

ಪಶ್ಚಾತ್ ಪ್ರಪಂಚರಚನಾ ಭುವನಾಭಿಧಾನಾ ||

ಇತ್ಯಾದಿಕಾ ಸ್ಥಿತಿರಿಯಂ ಹಿ ಗತಾ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ—

ಮಾಖ್ಯಾಯಿಕಾ ಸುಭಗ ! ಬಾಲಜನೋದಿತೇನ ||೨೧||

ಹೀಗೆ ಮೊದಲು ಮನಸ್ಸು, ತರುವಾಯ ತಾನುಬಂಧನದಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿರುವೆನೆಂದೂ, ಇವರಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದೂ ಕಲ್ಪನೆ. ಮುಂದೆ ಭುವನವೆಂಬ ಹೆಸರಿನ ಪ್ರಪಂಚರಚನೆ. ಎಲೈ ಭಾಗ್ಯಶಾಲಿಯೇ, ಹೀಗೆ ಈ ಜಗತ್ತಿನ ಸ್ಥಿತಿಯು ಬಾಲಕನಿಗೆ ಒಬ್ಬ ದಾಸಿಯು ಹೇಳಿದಕಥೆಯಂತೆ ನಿಜವಾಗಿಯೇ ಪರಿಣಮಿಸಿದೆ.

—ಈಗ ಅದೇ ವಸಿಷ್ಠ ರಾಮಾಯಣದ ಕಥೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಬಾಲಸ್ಯ ಹಿ ವಿನೋದಾಯ ಧಾತ್ರೀ ನಕ್ತಿ ಶುಭಾಂ ಕಥಾನ್ |

ಕ್ಷಚಿತ್ ಸಂತಿ ಮಹಾಭಾಹೋ ರಾಜಪುತ್ರಾಸ್ತಯಃ

ಶುಭಾಃ ||೨೨||

ದ್ವೌ ನ ಜಾತೌ ತಥೈಕಸ್ತು ಗರ್ಭ ಏನ ನ ಚ ಸ್ಥಿತಃ |
 ವಸಂತಿತೇ ಧರ್ಮಾಯುಕ್ತಾ ಅತ್ಯಂತಾಸತಿ ಪತ್ತನೇ ||೨೩||
 ಸ್ವಕೀಯಾಚ್ಛಾನ್ಯನಗರಾನ್ನಿರ್ಗತ್ಯ ವಿಮಲಾಶಯಾಃ |
 ಗಚ್ಛಂತೋ ಗಗನೇ ವೃಕ್ಷಾನ್ ದದೃಶುಃ ಫಲಶಾಲಿನಃ ||೨೪||
 ಭವಿಷ್ಯನ್ನಗರೇ ತತ್ರ ರಾಜಪುತಾಸ್ತ್ರಯೋಃಪಿ ತೇ |
 ಸುಖಮದ್ಯ ಸ್ಥಿತಾಃ ಪುತ್ರ ಮೃಗಯಾನ್ಯವಹಾರಿಣಃ ||೨೫||
 ಧಾತ್ರೈತಿ ಕಥಿತಾ ರಾನು ಬಾಲಕಾಖ್ಯಾಯಿಕಾ ಶುಭಾ |
 ನಿಶ್ಚಯಂ ಸ ಯಯೌ ಬಾಲೋ ನಿರ್ವಿಚಾರಣಯಾ
 ಧಿಯಾ ||೨೬||

ಬಾಲಕನ ಮನೋರಂಜನೆಗಾಗಿ ದಾಸಿಯು ಒಂದು ಶುಭ ಕಥೆಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾಳೆ:— ಎಲೈ ಬಲಶಾಲಿಯಾದ ರಾಜಪುತ್ರನೇ, ಒಂದೂರಲ್ಲಿ ಭಾಗ್ಯ ಶಾಲಿಗಳಾದ ಮೂವರು ರಾಜಪುತ್ರರಿರುವರು. ಅವರೊಳಗಿನ ಇಬ್ಬರು ತಾಯಿಯ ಹೊಟ್ಟೆಯಿಂದ ಹುಟ್ಟಿ ಬಂದವರೇ ಅಲ್ಲ. ಇನ್ನೊಬ್ಬನು ತಾಯಿ ಬಸಿರಲ್ಲಿ ಮೂಡಿದವನೇ ಅಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಧರ್ಮಾತ್ಮರಾದ ಅವರು 'ಹಸೀಸುಳ್ಳ, ಎಂಬ ರಾಜಧಾನಿಯಲ್ಲಿ ಇರುವರು. ಅವರು ಬಹಳ ಶುದ್ಧ ಮನಸ್ಸಿನವರು. ಒಮ್ಮೆ ಆ ರಾಜಪುತ್ರರು ಹಸೀಸುಳ್ಳ ನಗರದಿಂದ ಹೊರಗೆ ನಡೆದಿರಲು ಆಕಾಶ ದಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಹಣ್ಣುಗಳಾಗಿರುವ ಮರಗಳನ್ನು ಕಂಡರು. ಆಗ ಬೇಟೆಯಾಡುತ್ತ ದಣಿದ ಆ ಮೂವರೂ ರಾಜಪುತ್ರರು ಆ ಮರಗಳ ನೆರಳಲ್ಲಿ ದಣಿವಾರಿಸಿ ಕೊಂಡು ನೀರಿಲ್ಲದ ಸರೋವರದಲ್ಲಿ ಸ್ನಾನಮಾಡಿ ಬಾಯಾರಿಕೆ ತೀರಿಸಿಕೊಂಡು ಮುಂದೆ ನಡೆಯುತ್ತ ಆ ವನದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ 'ಮುಂದೆ ಹುಟ್ಟುವ ಊರು, ಎಂಬ ನಗರವನ್ನು ಕಂಡರು. ಅಲ್ಲಿ ಅವರು ಗೋಡೆಗಳಿಲ್ಲದ ಮನೆಗಳಲ್ಲಿ ತಳೆ ವಿಲ್ಲದ ತಪ್ಪೇಲಿಗಳನ್ನು ತಂದು ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಅನ್ನವನ್ನು ಬೀಯಿಸಿ ಬಾಯಿ ಯಿಲ್ಲದ ಅನೇಕ ಪ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೆ ಹೊಟ್ಟೆತುಂಬ ಊಟಕ್ಕೆ ಹಾಕಿ - ತಾವು ಉಂಡು ಈಗ ಕೂಡ ಆ ಊರಲ್ಲಿ ಸುಖವಾಗಿದ್ದಾರೆ.

ಎಲೈ ರಾಮಚಂದ್ರನೇ, ಹೀಗೆ ಆ ದಾಸಿಯು ಒಂದು ಚಂದಾದ ಸಣ್ಣ ಹುಡುಗರ ಕಥೆಯನ್ನು ಹೇಳಲು ವಿಚಾರವಿಲ್ಲದ ಆ ರಾಜಪುತ್ರನು ಅದೆಲ್ಲ ನಿಜವೆಂದೇ ತಿಳಿದನು.

—ದೃಷ್ಟಾಂತದಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ದಾಷ್ಟಾಂತಿಕದಲ್ಲಿ
ಯೋಚಿಸಿ ತೋರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಇಯಂ ಸಂಸಾರರಚನಾ ವಿಚಾರೋಽನ್ವಿತಚೇತಸಾಮ್ |

ಬಾಲಕಾಖ್ಯಾಯಿಕೇವೇತ್ಥಮವಸ್ಥಿತಮುಸಾಗತಾ ||೨೭||

ಬಾಲಕನಿಗೆ ಹೇಳಿದ ಮೇಲಿನ ಕಥೆಯಂತೆ ವಿಚಾರವಿಲ್ಲದವರಿಗೆ ಈ
ಪ್ರಪಂಚದ ರೂಪವಾದ ಸಂಸಾರದ ಕಲ್ಪನೆಯು ನಿಜವಾದುದೆಂದು
ಅನಿಸುವುದು.

ಈಗ ವಸಿಷ್ಠರ ವಚನದ ಉಪಸಂಹಾರ.

ಇತ್ಯಾದಿಭಿರುಪಾಖ್ಯಾನ್ಯರ್ಯಾಶಕ್ತೇಶ್ಚ ನಿಷ್ಪರಮ್ |

ವಸಿಷ್ಠಃ ಕಥಯಾಮಾಸ ಸೈವ ಶಕ್ತಿರ್ನಿರೂಪ್ಯತೇ ||೨೮||

ಹೀಗೆ ವಸಿಷ್ಠರು ಮಾಯಾ ಶಕ್ತಿಯ ಇರುವಿಕೆಯನ್ನು ಅನೇಕ ಕಥೆ
ಗಳ ಮುಖಾಂತರ ಹೇಳಿದರು. ಆ ಮಾಯಾ ಶಕ್ತಿಯನ್ನೇ ನಾವನ್ನು
ಹೇಳುತ್ತೇವೆ.

ಕಾರ್ಯಾದಾಶ್ರಯತಶ್ಚೈಷಾ ಭವೇತ್ ಶಕ್ತಿರ್ನಿಲಕ್ಷಣಾ |

ಸ್ಫೋಟಾಂಗಾರೌ ದೃಶ್ಯಮಾನೌ ಶಕ್ತಿಸ್ತತ್ಪ್ರಾತುಮೀ-
ಯತೇ ||೨೯||

ಈ ಮಾಯಾ ಶಕ್ತಿಯು ತನ್ನ ಕಾರ್ಯವೆನಿಸಿದ ಜಗತ್ತಿನಕಿಂತ, ತನಗೆ
ಆಶ್ರಯವಾದ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗಿಂತ ಬೇರೆ ಸ್ವಭಾವದ್ದಾಗಿದೆ. ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿರುವ ದಾಹ
ಶಕ್ತಿಯಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ಗುರುಳಿ ಮತ್ತು ಆ ಶಕ್ತಿಗೆ ಆಶ್ರಯವಾದ ಅಗ್ನಿ ಪ್ರತ್ಯ
ಕ್ಷವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಶಕ್ತಿಯು ಮಾತ್ರ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ. ಅದನ್ನು
ಅದರ ಕಾರ್ಯವೆನಿಸಿದ ಗುರುಳಿ ಮುಂ. ಗಳಿಂದ ತಿಳಿಯಬೇಕಾಗಿದೆ.

ಆದುದರಿಂದ ಆದಾಹಾ ಶಕ್ತಿಯು ತನ್ನ ಕಾರ್ಯ ಮತ್ತು ಆಶ್ರಯಗಳಿ
ಗಿಂತ ಬೇರೆ.

—ಇದೇ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ಮಣ್ಣಿನ ಶಕ್ತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಯೋಚಿಸಿ
ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಪೃಥುಬುಧ್ನೋದರಾಕಾರೋ ಘಟಃ ಕಾರ್ಯೋಽತ್ರ ವೃತ್ತಿಕಾ |

ಶಬ್ದಾದಿಭಿಃ ಪಂಚಗುಣೈರ್ಯುಕ್ತಾ ಶಕ್ತಿಸ್ವತದ್ವಿಧಾ ||೩೦||

ದೊಡ್ಡದೂ, ದುಂಡು ಹೊಟ್ಟೆಯದೂ ಆದ ಘಟವು ಕಾರ್ಯ. ಶಬ್ದವೇ ಮೊದಲಾದ ಐದುಗುಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮಣ್ಣು ಆಶ್ರಯ. ಆದರೆ ಶಕ್ತಿಯು ಇವೆರಡಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆಯಾಗಿದೆ.

— ಅದು ಹೇಗೆ ? ಎಂಬುದನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ನ ಪೃಥ್ವ್ಯಾದಿರ್ನ ಶಬ್ದಾದಿಃ ಶಕ್ತಾವಸ್ತು ಯಥಾ ತಥಾ |

ಅತ ಏನ ಅಚಿಂತೈಷಾ ನ ನಿರ್ವಚನಮರ್ಹತಿ ||೩೧||

ಶಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಪೃಥ್ವಿಯ ಸ್ಥೂಲತ್ವವೇ ಮುಂ. ಕಾರ್ಯಧರ್ಮಗಳಿಲ್ಲ. ಶಬ್ದ-ಸ್ಪರ್ಶ ಮುಂ. ಆಶ್ರಯಧರ್ಮಗಳೂ ಇಲ್ಲ. ಅದು ಇರುವಂತೆಯೇ ಇರಲಿ. ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಅದು ಅಚಿಂತ್ಯವಾಗಿದ್ದು ಮಾತಿನಿಂದ ಅದು ಹೀಗಿರುವುದೆಂದು ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ.

—ಆ ಶಕ್ತಿಯು ವಸ್ತುವಿನ ಸ್ವರೂಪಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆಯಾಗಿರುವುದಾದರೆ ಆ ಸ್ವರೂಪದಂತೆ ಬೇರೆಯಾಗಿ ಯಾಕೆ ತೋರುವುದಿಲ್ಲ ?

ಕಾರ್ಯೋತ್ಪತ್ತೇಃ ಪುರಾ ಶಕ್ತಿರ್ನಿಗೂಢಾ ನೃದ್ಯವಸ್ಥಿತಾ |

ಕುಲಾಲಾದಿ ಸಹಾಯೇನ ವಿಕಾರಾಕಾರತಾಂ ಪ್ರಜೇತ್ ||೩೨||

ಮಣ್ಣಿನಲ್ಲಿರುವ ಶಕ್ತಿಯು ಘಟವೇ ಮೊದಲಾದ ಕಾರ್ಯೋತ್ಪತ್ತಿಯಾಗುವುದಕ್ಕಿಂತ ಮೊದಲು ಮಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ಗುಪ್ತವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಅದು ಹಾಗೆ ಗುಪ್ತವಾಗಿರುವುದಾದರೆ ಎಂದೂ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣುವುದು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ ಎಂದು ಅನ್ನುವದಾದರೆ ಹಾಲಿನಲ್ಲಿ ಅಡಗಿರುವ ಬೆಣ್ಣೆಯು ಕಡೆಯುವಿಕೆಯಿಂದ ಕಡೆಗಾಗಿ ಕಾಣುವಂತೆ ಕುಂಬಾರನ ಬಗೆಬಗೆಯ ಕಾರ್ಯಗಳಿಂದ ಘಟದ ರೂಪವನ್ನು ತಾಳುವದು.

— ಕಾರಣಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆಯಾಗಿ ಶಕ್ತಿಯ ಕಾರ್ಯವಿದ್ದರೆ ಕಾರ್ಯ-ಮತ್ತು ಕಾರಣಗಳಿಗೆ ಭೇದವೇಕೆ ತೋರಬಾರದು ?

ಪೃಥ್ವತ್ವಾದಿವಿಕಾರಾಂತಂ ಸ್ಪರ್ಶಾದಿಂ ಚಾಪಿ ನೃತ್ರಿಕಾಮ್ |

ಏಕೀಕೃತ್ಯ ಘಟಂ ಪ್ರಾಹುರ್ವಿಚಾರವಿಕಲಾ ಜಾನಾಃ ||೩೩||

ದಡ್ಡರು ದುಂಡುಹೊಟ್ಟೆಯ ದಪ್ಪ ಘಟವೆಂಬಕಾರ್ಯವನ್ನೂ ಶಬ್ದಸ್ಪರ್ಶಾದಿ ಗುಣಗಳುಳ್ಳ ಕಾರಣ ರೂಪ ಮಣ್ಣನ್ನೂ ಒಂದುಗೂಡಿಸಿಕೊಂಡು 'ಘಟ'ವೆಂದು ಹೇಳುವರು.

(ವಿಚಾರವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆಯೇ ಕಾರ್ಯ-ಕಾರಣ ಭೇದಗಳು ತಿಳಿಯದಿರುವುದಕ್ಕೆ ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿದೆ.)

—ಘಟವೆನ್ನುವುದು ದಡ್ಡತನ ಹೇಗೆ ?

ಕುಲಾಲವ್ಯಾಪ್ತತೇಃ ಪೂರ್ವೋ ಯಾವಾನಂತಃ ಸ ನೋ ಘಟಃ |
ಸಶ್ಚಾತ್ಮ ಪೃಥುಬುಧ್ವಾದಿಮುಚ್ಛೇ ಯುಕ್ತಾಹಿ
ಕುಂಭತಾ ||೩೪||

ಕುಂಬಾರನು ಕಾರ್ಯ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಿಂತ ಮೊದಲಿದ್ದ ಮಣ್ಣು ಅದೇನು ಘಟವೆನಿಸುವದಿಲ್ಲ. ಕುಂಬಾರನ ಕಾರ್ಯವಾದ ಮೇಲೆ ಅದಕ್ಕೆ ದುಂಡು ಹೊಟ್ಟೆ, ದಪ್ಪತನ ಮುಂತಾದವೆಲ್ಲ ಬಂದಮೇಲೆ ಘಟವೆನ್ನುವುದು ಯೋಗ್ಯವಾಗುವದು.

—ನಿಜವಾಗಿರುವ ಘಟವು ಹೀಗೆಂದು ಹೇಳಲಾಗದ ಶಕ್ತಿಯ ಕಾರ್ಯವೆನ್ನುವುದು ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲ ಎಂದರೆ—

ಸ ಘಟೋ ನ ವೃದೋ ಭಿನ್ನೋ ವಿಯೋಗೇ ಸತ್ಯ-
ನೀಕ್ಷಣಾತ್ |

ನಾಪ್ಯಭಿನ್ನಃ ಪುರಾ ಪಿಂಡದಶಾಯಾಮನವೇಕ್ಷಣಾತ್ ||೩೫||

ಘಟವನ್ನು ಮಣ್ಣಿನಿಂದ ಬೇರೆಮಾಡಿ ನೋಡುವದು ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲದ್ದರಿಂದ— ಒಂದುವೇಳೆ ಬೇರೆಮಾಡಿ ನೋಡಿದಲ್ಲಿ ಘಟವೆಂಬುದು ಉಳಿಯುವದಿಲ್ಲ. ಅದು ದರಿಂದ ಘಟವು ಮಣ್ಣಿಗಿಂತ ಬೇರೆ ಅಲ್ಲ. ಮಣ್ಣು ಮುದ್ದೆಯಾಗಿರುವಾಗ ಘಟವು ಕಾಣಿಸುವದಿಲ್ಲ. ಅದುದರಿಂದ ಅಭೇದವೂ ಅಲ್ಲ.

(ಹೀಗೆ ಭೇದಾಭೇದಗಳಿಂದ ಹೇಳುವುದಕ್ಕೆ ಶಕ್ಯವಾಗದ ಕಾರಣ ಘಟಕ್ಕೆ ವಾರಮಾರ್ಥಕತ್ವವಿಲ್ಲ.)

ಆತೋಽನಿರ್ವಚನೀಯೋಽಯಂ ಶಕ್ತಿವತ್ತೇನಶಕ್ತಿಜಃ |

ಅನ್ಯಕ್ತತ್ವೇ ಶಕ್ತಿರುಕ್ತಾ ವ್ಯಕ್ತತ್ವೇ ಘಟಿನಾಮಭ್ಯತ್ ||೩೬||

ಶಕ್ತಿಯಂತೆ ಘಟವು ಕೂಡ ಅನಿರ್ವಚನೀಯವಾಗಿದೆ. ಹಾಗೆಂದು ಅದು ಶಕ್ತಿಯಿಂದಾದುದು. ಶಕ್ತಿ ಮತ್ತು ಕಾರ್ಯ ಇವೆರಡೂ ಅನಿರ್ವಚನೀಯವೆಂದರೆ ಒಂದಕ್ಕೆ ಶಕ್ತಿ ಮತ್ತೊಂದಕ್ಕೆ ಕಾರ್ಯವೆನ್ನುವಕಾರಣ? ಘಟವು ಯಾವಾಗ

ಅವ್ಯಕ್ತವಾಗಿದ್ದಿತೋ ಆಗ ಅದಕ್ಕೆ ಶಕ್ತಿ ಎನ್ನುವರು. ಅದು ವ್ಯಕ್ತವಾದಾಗ ಘಟವೆಂದು ಹೆಸರನ್ನು ಪಡೆಯಿತು.

—ಲೌಕಿಕವಾದ ಮಾಯೆ ಎಂದರೆ ಇಂದ್ರಜಾಲಾದಿಗಳೂ ಇದರಂತೆ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ.

ಐಂದ್ರಜಾಲಿಕನಿಷ್ಠಾಪಿ ಮಾಯಾ ನ ವ್ಯಜ್ಯತೇ ಪುರಾ |

ಪಶ್ಚಾದ್‌ಗಂಧರ್ವಸೇನಾದಿರೂಪೇಣ ವ್ಯಕ್ತಿಮಾಪ್ನು-
ಯಾತ್ ||೩೩||

ಇಂದ್ರಜಾಲ ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಬಲ್ಲ ಗಾರುಡಿಗನ ಮಾಯೆಯು ಕೂಡ ಕಾರ್ಯಮಾಡುವದಕ್ಕಿಂತ ಮೊದಲು ವ್ಯಕ್ತವಾಗಿರುವದಿಲ್ಲ. ಮುಂ ದೆ ಗಂಧರ್ವಸೇನೆ ಮುಂ. ಗಳ ರೂಪದಿಂದ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುವದು.

ಶಕ್ತಿಯ ಕಾರ್ಯವೆನಿಸಿದ ಘಟವೇ ಮೊದಲಾದವುಗಳು ಸುಳ್ಳೆಂದೂ, ಆ ಶಕ್ತಿಯ ಆಧಾರವೆನಿಸಿದ ಮಣ್ಣುಮಾತ್ರ ನಿಜವೆಂದೂ ‘ವಾಚಾರಂಭಣಂ ವಿಕಾರೋನಾಮಧೇಯಂ’ ಎಂಬ ಭಾಂದೋಗ್ಯ ಶ್ರುತಿಯು ಹೇಳುತ್ತದೆ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ.

ಏನಂ ಮಾಯಮಯತ್ವೇನ ವಿಕಾರಸ್ಯಾಸ್ಯತಾತ್ಮತಾನ್ಮ |

ವಿಕಾರಾಧ್ಯಾವ್ಯಸ್ತುಸತ್ಯತ್ವಂ ಚಾಬ್ರವೀತ್‌ಶ್ರುತಿಃ ||೩೪||

ಹೀಗೆ ಮಾಯೆಯಿಂದ ನಿರ್ಮಾಣಗೊಂಡ ಘಟವೇ ಮೊದಲಾದ ಕಾರ್ಯ ರೂಪ ವಿಕಾರಗಳು ಸುಳ್ಳು; ಆ ವಿಕಾರಗಳಿಗೆ ಆಧಾರಭೂತವಾದ ಮಣ್ಣು ಸತ್ಯವೆಂದು ಶ್ರುತಿಯು ಹೇಳುವದು.

—ಈ ಆ ಶ್ರುತಿವಾಕ್ಯದ ಅರ್ಥ.

ವಾಚ್‌ನಿಷ್ಠಾದ್ಯಂ ನಾಮಮಾತ್ರಂ ವಿಕಾರೋ ನಾಸ್ಯ ಸತ್ಯತಾ |

ಸ್ವರ್ಶಾದಿಗುಣಯುಕ್ತಾ ತು ಸತ್ಯಾ ಕೇವಲ ವ್ಯುತ್ಪಿಕಾ ||೩೫||

ವಿಕಾರವು ಬರಿಮಾತು ಮಾತ್ರ. ಅದರಿಂದ ಅದೊಂದು ಹೆಸರು. ಅದು ದರಿಂದ ಅದು ನಿಜವಲ್ಲ ಸ್ವರ್ಶವೇ ಮೊದಲಾದ ಗುಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮಣ್ಣುಮಾತ್ರ ನಿಜ.

—ಹೀಗೆ ಅನ್ನುವದೇಕೆ ?

ವ್ಯಕ್ತಾವ್ಯಕ್ತೇ ತದಾಧಾರ ಇತಿ ತ್ರಿಷ್ವಾದ್ಯಯೋರ್ಧ್ವಯೋಃ |
ಪರ್ಯಾಯಃ ಕಾಲಭೇದೇನ ತೃತೀಯತ್ವಾನುಗಚ್ಛತಿ ||೪೦||

ಘಟವೇ ಮೊದಲಾದ ಕಾರ್ಯವು ವ್ಯಕ್ತ, ಅದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೆನಿಸಿದ ಶಕ್ತಿಯು ಅವ್ಯಕ್ತ, ಇವೆರಡಕ್ಕೂ ಆಧಾರವಾದ ಮಣ್ಣು. ಹೀಗೆ ಈ ಮೂರು ಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿಯ ಕಾರ್ಯ-ಶಕ್ತಿಗಳ ಕಾಲವು ಬೇರೆ ಬೇರೆಯಾಗಿದೆ. ಅವುಗಳ ಇರುವಿಕೆ ಒಂದೇಕಾಲದಲ್ಲಿ ಎಂಬ ನಿಯಮವಿಲ್ಲ, ಹೀಗೆ ಕಾರ್ಯ ಮತ್ತು ಶಕ್ತಿಗಳಿಗೆ ಆಯಾಕಾಲಕ್ಕೆ ಹೊಂದಿಕೊಂಡು ಆಧಾರವಾದ ಮಣ್ಣು ಎರಡರಲ್ಲಿಯೂ ಹಿಂಬಾಲಿಸಿಕೊಂಡಿರುತ್ತದೆ.

—ವಿಕಾರಗಳು ಅನಿತ್ಯವಾದವು ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಮೂರು ಕಾರಣಗಳನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಾರೆ.

ನಿಸ್ತತ್ವಂ ಭಾಸನಾನಂ ಚ ವ್ಯಕ್ತಮುಪ್ಪತ್ತಿನಾಶಭಾಕ್ |
ತದುಪ್ಪತ್ತೌ ತಸ್ಯ ನಾನುವಾಚಾ ನಿಷ್ಪಾದ್ಯತೇ ನೃಭಿಃ ||೪೧||

ಶಕ್ತಿಯಿಂದ ಹೊರಬಿದ್ದವುಗಳು ಸುಳ್ಳಾದವುಗಳು. ಯಾಕಂದರೆ ನಿಜವಾದ ರೂಪವು ಅವುಗಳಿಗಿಲ್ಲದೇ ತೋರುತ್ತಿರುವದು. ಉತ್ಪತ್ತಿ ಹಾಗೂ ನಾಶವುಳ್ಳದ್ದಾಗಿರುವದು; ಉತ್ಪತ್ತಿಯ ನಂತರವೇ ಜನರ ಮಾತಿನಿಂದ ಕರೆಸಿಕೊಳ್ಳುವದು.

—ಅಲ್ಲದೇ.

ವ್ಯಕ್ತೇ ನಷ್ಟೇಽಪಿ ನಾಮೈತತ್ಸೃವಕ್ರೇಷ್ಟಾನುವರ್ತತೇ |
ತೇನ ನಾನ್ಮಾ ನಿರೂವ್ಯತ್ವಾದ್ವ್ಯಕ್ತಂ ತದ್ಭೂತ-
ಮುಚ್ಯತೇ ||೪೨||

ಶಕ್ತಿಯಿಂದ ಹೊರಬಿದ್ದ ಪದಾರ್ಥವು ನಾಶವಾದರೂ ಅದರ ಹೆಸರು ಜನರ ಬಾಯಲ್ಲಿ ಇದ್ದೇ ಇರುವದು. ಹೀಗಾಗಿ ಬಳಸುವ ವಸ್ತುವು ಹೆಸರಿನಿಂದ ತಿಳಿದುಬರುವದಾದುದರಿಂದ ಆ ವ್ಯಕ್ತಪದಾರ್ಥವು ಬರಿ ನಾಮ-ರೂಪವೆಂದು ಹೇಳಬೇಕಾಯಿತು.

(ನಾಮದಿಂದಲೇ ಶಕ್ತಿಯ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕಾಗುವದರಿಂದ ಅದು ನಾಮಮಾತ್ರವೆಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ.)

—ಇನ್ನು ಅನುಮಾನವು ಹೇಗೆ ?

ನಿಸ್ತತ್ವತ್ವಾತ್ ವಿನಾಶಿತ್ವಾದ್ವಾಚಾರಂಭಣನಾಮತಃ |

ವ್ಯಕ್ತಸ್ಯ ನ ತು ತದ್ರೂಪಂ ಸತ್ಯಂ ಕಿಂಚಿನ್ಮದಾದಿವತ್ ||೪೩||

ಘಟವೇ ಮೊದಲಾದ ಕಾರ್ಯರೂಪವು ಎಂದಿಗೂ ಸತ್ಯವಲ್ಲ; ಯಾಕಂದರೆ ಅದಕ್ಕೆ ನಿಜವಾದರೂಪವಿಲ್ಲ. ತನಗೆ ಆಧಾರವಾದ ಮಣ್ಣು ಇದ್ದರೂ ಅದು ಕೆಡುತ್ತದೆ ಮತ್ತು ಜನರ ಬಾಯಿಂದ ಬರುವ ಮಾತಿನ ಸ್ವರೂಪವುಳ್ಳದ್ದಾಗಿದೆ. ಆದುದರಿಂದ ಮಣ್ಣು ಮುಂ. ಗಳಂತೆ ಸತ್ಯವಲ್ಲ.

—ಈಗ ವಿಕಾರಗಳಿಗೆ ಆಧಾರರೂಪ ಮಣ್ಣು ಸತ್ಯವಾದುದೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ವ್ಯಕ್ತಕಾಲೇ ತತಃ ಪೂರ್ವಮೂರ್ಧ್ವಮಪ್ಯೇಕರೂಪಭಾಕ್ |

ಸತತ್ವಮವಿನಾಶಂ ಚ ಸತ್ಯಂ ನೃದ್ವಸ್ತು ಕಥ್ಯತೇ ||೪೪||

ಘಟರೂಪತಾಳಿ ಹೊರಬಿದ್ದಮೇಲೆ, ಹೊರಬೀಳುವದಕ್ಕೆ ಮೊದಲು ಮತ್ತು ಘಟವು ನಾಶವಾದಮೇಲೆ ಮಣ್ಣು ಒಂದೇರೂಪವಾಗಿದ್ದು ನಾಶ ಹೊಂದದ ಮಣ್ಣು ಸತ್ಯವೆನಿಸುವದು.

—ಘಟ ಮುಂ. ಕಾರ್ಯಗಳೆಲ್ಲ ಸುಳ್ಳೆನ್ನುವದಾದರೆ, ಸಿಂಪಿನಲ್ಲಿ ಬೆಳ್ಳಿ ಕಾಣುವದು ಮುಂತಾದ ಅಸತ್ಯಕಾರ್ಯಗಳಂತೆ ಆಶ್ರಯವನ್ನು ತಿಳಿದ ಕೂಡಲೇ ಆ ನಾನುರೂಪಗಳೂ ಹೋಗಿಬಿಡಬೇಕಲ್ಲವೇ ?

ವ್ಯಕ್ತಂ ಘಟೋ ವಿಕಾರಶ್ಚೇತ್ಯರ್ಥಮಭಿರೀರಿತಃ |

ಅರ್ಥಶ್ಚೇದನ್ಯತಃ ಕಸ್ಮಾನ್ನ ವೃದ್ಬೋಧೇ ನಿವರ್ತತೇ ||೪೫||

ಹೊರಬಿದ್ದು ಕಾಣುವದೆಂದು, ಘಟವೆಂದು, ಆಕಾರವುಳ್ಳದ್ದೆಂದು, ಮೂಲಹೆಸರುಗಳಿಂದ ಹೇಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ವಸ್ತುವು ಸುಳ್ಳು ಎನ್ನುವದಾದರೆ ನಿಜವಾದ ಮಣ್ಣನ್ನು ತಿಳಿದಮೇಲೆ ಅವೆಲ್ಲ ಸುಳ್ಳಾಗಲಾರವೇ ?

(ಕಾರಣಕ್ಕಿಂತ ಕಾರ್ಯವು ಬೇರೆಯಲ್ಲ ಎಂದು ಅಂಗೀಕರಿಸಿದರೆ ಕಾರಣಜ್ಞಾನದಿಂದ ಕಾರ್ಯವು ಬಾಧಿತವಾಗಲಾರದೇ ? ಹಗ್ಗ-ಸಿಂಪು ಮುಂತಾದವುಗಳ ಅಧಿಷ್ಠಾನಜ್ಞಾನವುಂಟಾದಮೇಲೆ ಹಾವು-ಬೆಳ್ಳಿ ಮುಂ.

ಆರೋಪಿತವಸ್ತುಗಳು ಸುಳ್ಳೆನಿಸಿದಂತೆ ಇಲ್ಲಿ ಕೂಡ ಕಾರ್ಯವು ಸುಳ್ಳಾಗುವದು ಎಂದು ವಾದಿಯ ಅಭಿಪ್ರಾಯ.)

—ಸಮಾಧಾನ.

ನಿವೃತ್ತ ಏನ ಯಸ್ಮಾತ್ತೇ ತತ್ ಸತ್ಯತ್ವಮತಿರ್ಗತಾ |

ಈದೃಜ್ಞನಿವೃತ್ತಿರೇವಾತ್ರ ಬೋಧಜಾ ನ ತ್ವಭಾಸನಮ್ ||೪೬||

ಹೊರಬಿದ್ದು ಕಾಣುವದೇ ಮುಂತಾದವೆಲ್ಲ ಸುಳ್ಳು ಎಂದು ನಿನಗನಿಸಿದರೆ ಅವೆಲ್ಲನಿಜವಾಗಿಯೂ ಸುಳ್ಳು. ಮೂಲ ಕಾರಣವೆನಿಸಿದ ಸಿಂಪಿನ ಅರಿವಾದಾಗ ಅದರಲ್ಲಿ ಹೊರಬಿದ್ದು ಕಾಣುತ್ತಿರುವ ಬೆಳ್ಳಿಯು ಕಾಣದೇ ಹೋದಂತೆ ಇಲ್ಲಿ ಮೂಲಕಾರಣವಾದ ಮಣ್ಣಿನ ಅರಿವಾಗಲು ಅದರಲ್ಲಿ ಹೊರಬಿದ್ದು ಕಾಣುತ್ತಿರುವ ಘಟವು ಯಾಕೆ ಕಾಣದೇ ಹೋಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಶಂಕೆಯು ಬರಬಹುದು. ಸಿಂಪಿನಲ್ಲಿ ಬೆಳ್ಳಿಯು ಕಾಣುವಾಗ ಆ ಬೆಳ್ಳಿಯ ರೂಪದಲ್ಲಿಸಿಂಪು ಎಷ್ಟು ಮಾತ್ರವೂ ಕೂಡಿಕೊಂಡಿಲ್ಲ. ಅದುದರಿಂದ ಸಿಂಪಿನ ಅರಿವಾಗುತ್ತಲೇ ಬೆಳ್ಳಿಯು ಕಾಣದೇ ಹೋಗುವದು. (ಇದು ನಿರುಪಾಧಿಕ ಭ್ರಮಕ್ಕೆ ಉದಾಹರಣೆ) ಘಟದ ವಿಷಯಹಾಗಲ್ಲ. ಮಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ಗಡಿಗೆಯು ಹೊರಬಿದ್ದು ಕಾಣುವಾಗ ಆ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಮಣ್ಣು ಕೂಡಿಕೊಂಡೇ ಇರುವದರಿಂದ ಮಣ್ಣಿನ ಅರಿವಾದರೂ ಘಟವು ಕಾಣುತ್ತಲೇ ಇರುವದು. (ಇದು ಸೋಪಾಧಿಕ ಭ್ರಮಕ್ಕೆ ಉದಾಹರಣೆ) ಸೋಪಾಧಿಕ ಭ್ರಮೆಯಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಬೋಧ ಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ ಸುಳ್ಳೆಂದು ಅರಿವಾಗಬೇಕು. ನಿರುಪಾಧಿಕ ಭ್ರಮೆಯಂತೆ ಆರೋಪಿಸಿದ ಪದಾರ್ಥವೇ ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಬರುವದಿಲ್ಲ ಎಂಬಂತಾಗುವದಿಲ್ಲ.

—ಎಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತದೆ?

ಪುಮಾನಥೋಮುಖೋ ನೀರೇ ಭಾತೋಽಪ್ಯಸ್ತಿ ನ ವಸ್ತುತಃ |

ತಟಸ್ಥಮರ್ತ್ಯವತ್ತ ಸ್ಥಿತ್ಯೈವಾಸ್ಥಾ ಕಸ್ಯಚಿತ್ ಕ್ವಚಿತ್ ||೪೭||

ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಕೆಳಗೆತಲಿ ಮೇಲೆಕಾಲು ಆಗಿ ಕಾಣುವ ಮನುಷ್ಯನ ಪ್ರತಿಬಿಂಬವು ನಿಜವಾದ ಮನುಷ್ಯನಲ್ಲ. ದಂಡೆಯಮೇಲೆ ನಿಂತ ಮನುಷ್ಯನ ಬಗೆಗಿರುವಂತೆ ನೀರೊಳಗಿನ ಮನುಷ್ಯನ ವಿಷಯವನ್ನು ಯಾರೂ ನಿಜವೆಂದು ತಿಳಿಯುವದಿಲ್ಲ.

—ಆರೋಪಿಸಿದ ಪದಾರ್ಥವು ಸುಳ್ಳಾದುದು. ಇಷ್ಟು ಮಾತ್ರದ ಜ್ಞಾನ ದಿಂದ ಪುರುಷಾರ್ಥ ಸಿದ್ಧಿಯಾಗುವದಿಲ್ಲ.

ಈದೃಗ್ಬೋಧೇ ಪುನರ್ಭತ್ವಂ ಮತಮದ್ವೈತವಾದಿನಾಮ್ |

ನ್ಯುದ್ರೂಪಸ್ಯಾಪರಿತ್ಯಾಗಾದ್ವಿವರ್ತತ್ವಂ ಘಟೇ
ಸ್ಥಿತಮ್ ||೪೮||

ಅದ್ವೈತವಾದಿಗಳು ಇಷ್ಟು ಮಾತ್ರದ ಬೋಧನಾದರೆ ಪುರುಷಾರ್ಥವು ಸಾಧಿಸಿತೆನ್ನುವರು. ಎಂದರೆ ಅದ್ವೈತವಾದದಲ್ಲಿ ಆತ್ಮಾನಂದದ ಹೊರತು ಉಳಿದ ಎಲ್ಲ ಸೃಷ್ಟಿಯು ಸುಳ್ಳು ಎಂಬ ನಿಶ್ಚಯವಾದರೆ ಸಾಕು. 'ಅದ್ವೈತಾ ನಂದ'ವು ತೋರುವ ಪುರುಷಾರ್ಥವು ಸಿದ್ಧವಾಗುವದು. ಮಣ್ಣಿನ ಸ್ವರೂಪ ವನ್ನು ಬಿಡದೇ ಘಟವು ಕಾಣುತ್ತಿರುವದರಿಂದ ಘಟವು ಮಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ಆರೋಪಿತ ವಾದುದೆಂಬುದು ಸಿದ್ಧವೇಇದೆ.

(ಆರೋಪ, ವಿವರ್ತ, ಅಧ್ಯಾಸ, ಕಲ್ಪಿತ, ಮುಂತಾದ ಶಬ್ದಗಳೆಲ್ಲ ಬಹುತರ ಒಂದೇ ಅರ್ಥವನ್ನು ಕೊಡುವಂಥವು. ಇವುಗಳ ಅರ್ಥವು ಒಂದರಲ್ಲಿ ಇನ್ನೊಂದನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸು, ಹೇರು ಎಂಬುದು ಇವುಗಳ ಅರ್ಥ.)

ಒಳ್ಳೇದು. ಕೊಡದಲ್ಲಿರುವ ಮಣ್ಣಿನ ಅಂಶವನ್ನು ಬಿಡಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ ವಾದರೂ ಘಟವು ಮಣ್ಣಿನ ಪರಿಣಾಮವೆಂದು ಯಾಕೆ ತಿಳಿಯಬಾರದು?

ಪರಿಣಾಮೇ ಪ್ರಾರೂಪಂ ತ್ಯಜೇತ್ತತ್ಕ್ಷೀರರೂಪವತ್ |

ನ್ಯುತ್ಸವರ್ಣೇ ನಿವರ್ತೇತೇ ಘಟಕುಂಡಲಯೋರ್ನ ಹಿ ||೪೯||

ಮೊದಲಿನ ರೂಪವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆ ರೂಪವನ್ನು ಪಡೆಯುವದು ಪರಿಣಾಮ. ಹಾಲು ತನ್ನರೂಪವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಮೊಸರಾಗುವದು ಇದಕ್ಕೆ ಉದಾಹರಣೆ. ಆದರೆ ಘಟದಲ್ಲಿ ಮಣ್ಣು, ಕುಂಡಲದಲ್ಲಿ ಭಂಗಾರ ಇವು ತಮ್ಮ ಸ್ವರೂಪಗಳೆದುಕೊಂಡಿರುವದಿಲ್ಲ.

(ಇಲ್ಲಿ ಕಾರಣವೆನಿಸಿದ ಮಣ್ಣು ಹಾಗೂ ಭಂಗಾರ ಕಾರ್ಯಕಾಲ ದಲ್ಲಿಯೂ ಇರುತ್ತದೆ. ಆದುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ನಿವರ್ತ.)

—ಆದರೆ ಘಟವನ್ನು ಮಣ್ಣಿನ ವಿವರ್ತವೆನ್ನುವದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಯಾಕೆಂದರೆ ಘಟವು ನಾಶವಾದ ಮೇಲೆ ಅದು ಮಣ್ಣಾಗುವದು ಕಂಡು ಬರುವದಿಲ್ಲ.

ಘಟೇ ಭಗ್ನೇ ನ ನೃದ್ಭಾವಃ ಕಮಾಲಾನಾಮನೇಕ್ಷಣಾತ್ |

ಮೈವಂ ಚೂರ್ಣೇಽಪಿ ನೃದ್ರಾಪಂ ಸ್ವರ್ಣರೂಪಂತ್ಯತಿ-

ಸ್ಫುಟಮ್ ||೫೦||

ಘಟವು ಒಡೆದ ಮೇಲೆ ಅದರ ಚೂರುಗಳು ಕಾಣುತ್ತಿರುವದರಿಂದ ಅದು ಮಣ್ಣಾಗುವದಿಲ್ಲವೆಂದರೆ ಹಾಗಲ್ಲ. ಯಾಕೆಂದರೆ ಮಣ್ಣಿನ ಸ್ವರೂಪವು ಆ ಚೂರುಗಳ ಪುಡಿಯಲ್ಲಿರುವುದು ಕುಂಡಲದಲ್ಲಿ ಭಂಗಾರದ ರೂಪವಂತೂ ಅತಿಶಯಸ್ಪಷ್ಟವಿದೆ.

ಹಿಂದೆ ಎಂಟನೆಯ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಹಾಲು-ಮಣ್ಣು-ಭಂಗಾರಗಳನ್ನು ಪರಿಣಾಮಕ್ಕೆ ದೃಷ್ಟಾಂತವಾಗಿ ಹೇಳಿ ಈಗ-ಮಣ್ಣು ಮತ್ತು ಭಂಗಾರ ವಿವರ್ತ ದೃಷ್ಟಾಂತವೆಂದರೆ ಹಾಲನ್ನೂ ಅದರೊಡನೆ ಯಾಕೆ ಕೂಡಿಸಬಾರದು?

ಕ್ಷೀರಾದೌ ಪರಿಣಾಮೋಽಸ್ತು ಪುನಸ್ತದ್ಭಾವನಾರ್ಜನಾತ್ |

ಏತಾನತಾ ನೃದ್ರಾದೀನಾಂ ದೃಷ್ಟಾಂತತ್ವಂ ನ ಹೀಯತೇ||೫೧||

ಒಮ್ಮೆ ಹಾಲು ಮೊಸರಾದರೆ ಪುನಃ ಅದಕ್ಕೆ ಹಾಲಿನ ಸ್ವರೂಪ ಬರುವದಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಅದರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪರಿಣಾಮವೇ ಇರಲಿ. ಇಷ್ಟು ಮಾತ್ರ ದಿಂದ ಮಣ್ಣು ಮೊದಲಾದವುಗಳ ವಿವರ್ತ ದೃಷ್ಟಾಂತನೇನೂ ನಷ್ಟವಾಗುವದಿಲ್ಲ.

(ಮಣ್ಣು, ಭಂಗಾರ ಮೊದಲಾದವು ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪರಿಣಾಮವೂ ಹೌದು. ಅದರಂತೆ ವಿವರ್ತವೂ ಹೌದು)

—ಹೀಗೆಂದಮೇಲೆ ಮಣ್ಣು ಮತ್ತು ಭಂಗಾರ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಆರಂಭವಾದವನ್ನೇಕೆ ಸ್ವೀಕರಿಸಬಾರದು?

ಆರಂಭವಾದಿನಃ ಕಾರ್ಯೇ ಮೃದೋದ್ವೈಗುಣ್ಯಮಾಪತೇತ್ |

ರೂಪಸ್ವರೂಪದಯಃ ಪ್ರೋಕ್ತಾಃ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಯೋಃ

ಪೃಥಕ್ ||೫೨||

ಆರಂಭವಾದಿಗಳ ಮತದಂತೆ ಘಟವೇ ಮೊದಲಾದ ಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಮಣ್ಣು ಮೊದಲಾದ ದೃವ್ಯಗಳಿಗೆ ಕಾರ್ಯಕಾರವಾದ ರೂಪವೊಂದು, ಕಾರಣಕಾರವಾದ ರೂಪವೊಂದು ಹೀಗೆ ದ್ವಿಗುಣತ್ವವು ಎಂದರೆ ಎರಡು

ಬಗೆಯ ರೂಪವು ಉಂಟಾಗುವದು. ಅರ್ಥಾತ್ ಅದರ ಭಾರವು ಎರಡು ಪಟ್ಟಾಗುವದೆಂದು ತಿಳಿಯ ಬೇಕಾಗುವದು. ಹಾಗೇಕೆ ಎಂದರೆ-ರೂಪ-ಸ್ಪರ್ಶ ಮುಂತಾದಗುಣಗಳನ್ನು ಕಾರ್ಯ ಮತ್ತು ಕಾರಣಗಳಿಂದ ಬೇರೆ ಎಂದು ಆರಂಭವಾದಿಗಳು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

(ಇದೆಲ್ಲ ಶ್ರುತಿಗೆ ವಿರೋಧವಾಗಿದೆ.)

—ಒಳ್ಳೆದು. ಮಣ್ಣು ಭಂಗಾರ ಇವೆರಡಕ್ಕೇ ವಿವರ್ತ ದೃಷ್ಟಾಂತ ಹೇಳುವದೇಕೆ?

ಮೃತ್ಯುನರ್ಣಮಯಶ್ಚೇತಿ ದೃಷ್ಟಾಂತತ್ರಯಮಾರುಣಿಃ |

ಪ್ರಾಹಾತೋ ವಾಸಯೇತ್ಕಾರ್ಯಾನ್ಯತತ್ತ್ವಂ ಸರ್ವವಸ್ತುಷು ||೫೩||

ಮಣ್ಣು-ಭಂಗಾರ-ಮತ್ತು ಕಬ್ಬಿಣ ಹೀಗೆ ಮೂರು ದೃಷ್ಟಾಂತಗಳನ್ನು ಆರುಣಿ (ಉದ್ದಾಲಕ)ಯು ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ಅದುದರಿಂದ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಹೊರ ಬಿದ್ದು ಕಾಣುವ ವಸ್ತುಗಳೆಲ್ಲ ಕಾರ್ಯಗಳೆನಿಸುವದರಿಂದ ಸುಳ್ಳು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

(ಈ ವಿಷಯವು ಛಾಂದೋಗ್ಯದಲ್ಲಿದೆ.)

—ಕಾರ್ಯಜಾತವೆಲ್ಲ ಸುಳ್ಳು ಎಂದು ಯಾಕೆ ತಿಳಿಯಬೇಕು? ಎಂದರೆ ಕಾರಣ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಕಾರ್ಯಜ್ಞಾನವಾಗಬೇಕೆಂದು.

ಕಾರಣಜ್ಞಾನತಃ ಕಾರ್ಯವಿಜ್ಞಾನಂ ಚಾಪಿ ಸೋಽವದತ್ |

ಸತ್ಯಜ್ಞಾನೇಽನ್ಯತಜ್ಞಾನಂ ಕಥಮತ್ರೋಪಪದ್ಯತೇ ||೫೪||

ಆ ಆರುಣಪುತ್ರನಾದ ಉದ್ದಾಲಕನು ಕಾರಣಜ್ಞಾನದಿಂದ ಕಾರ್ಯ ಜ್ಞಾನವೂ ಆಗುವದೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ಅದರೆ ಸತ್ಯವನ್ನರಿಯುವದರಿಂದ ಅಸತ್ಯದ ಜ್ಞಾನವು ಹೇಗೆ ಆಗುವದು ?

ಸಮೃತ್ಯಸ್ಯ ವಿಕಾರಸ್ಯ ಕಾರ್ಯತಾ ಲೋಕದೃಷ್ಟಿಃ |

ವಾಸ್ತವೋಽತ್ರ ಮೃದಂಶೋಸ್ಯ ಬೋಧಃ ಕಾರಣ-

ಬೋಧತಃ ||೫೫||

ಅಧಿಜ್ಞಾನವಾದ ಮಣ್ಣಿನೊಡನೆ ಕೂಡಿಕೊಂಡಿರುವ ಆಕಾರವುಳ್ಳ ಘಟ ವನ್ನು ಕಾರ್ಯವೆಂದು ಜನರು ಹೇಳುವರು. ಈ ಕಾರ್ಯವೆನಿಸಿದ ಘಟದಲ್ಲಿ

ವಾಸ್ತವವಾಗಿ ಮಣ್ಣೇ ಇರುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಕಾರಣವನ್ನು ತಿಳಿಯುವದರಿಂದ ಘಟದಲ್ಲಿಯ ಮಣ್ಣು ನಿಜವಾದುದೆಂದು ತಿಳಿದುಬರುವದು.

— ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿಯ ಸತ್ಕಾಂಕ್ಷವನ್ನು ತಿಳಿಯುವ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಇರುವಂತೆ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕಾದ ಅವಶ್ಯಕತೆಯುಂಟಲ್ಲವೇ ?

ಅನೃತಾಂಶೋ ನ ಬೋಧ್ಯ ವ್ಯಸ್ತದ್ಬೋಧಾನುಪಯೋಗತಃ |
ತತ್ವಜ್ಞಾನಂ ಪುನುರ್ದಂ ಸ್ಯಾನ್ನಾನ್ಯತಾಂಶಾವಬೋಧನಮ್ ||೫೬||

ಸುಳ್ಳಾದವುಗಳ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಉಪಯೋಗವಿಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ಅವುಗಳನ್ನೇನೂ ತಿಳಿಯಬೇಕಾದ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಇಲ್ಲ. ಯಾಕೆಂದರೆ ತತ್ವಜ್ಞಾನವು ಪುರುಷಾರ್ಥಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗವಾದಂತೆ ಸುಳ್ಳಾದವುಗಳ ಅರಿವು ಉಪಯುಕ್ತವಿಲ್ಲ.

ತರ್ಹಿ ಕಾರಣ ವಿಜ್ಞಾನಾತ್ ಕಾರ್ಯಜ್ಞಾನಮಿತಿರಿತೇ |

ಮೃದ್‌ಬೋಧಾನ್ಮೃತ್ತಿಕಾ ಬುದ್ಧೇತ್ಯುಕ್ತಂ ಸ್ಯಾತ್-
ಕೋಽತ್ರ ವಿಸ್ಮಯಃ ||೫೭||

ಆದರೆ ಮಣ್ಣು ನೊದಲಾದ ಕಾರಣ ವಸ್ತುಗಳ ಯಥಾರ್ಥಜ್ಞಾನದಿಂದ ಕಾರ್ಯವಸ್ತುವೆನಿಸಿದ ಘಟದಲ್ಲಿಯ ಮಣ್ಣಿನ ಇರುವಿಕೆಯು ನಿಜವಾದುದೆನಿಸುವದು. ಹೀಗೆ ಹೇಳುವದಾದರೆ ಮಣ್ಣಿನ ಜ್ಞಾನವು ಆಗುವದೆಂದು ಹೇಳಿದಂತಾಗುವದು. ಇಲ್ಲಿ ಮಾತಿನ ಚಮತ್ಕಾರವೆನಿಸಿತೇ ಹೊರತು ಅರ್ಥ ಚಮತ್ಕಾರ ಕಾಣಲಿಲ್ಲ.

— ಹೀಗೆ ವಿಚಾರಿಸುವ ವಿವೇಕಿಗಳಿಗೆ ಚಮತ್ಕಾರವೇನೂ ಎನಿಸದಿದ್ದರೂ ಅರಿಯದವರಿಗೆ ಚಮತ್ಕಾರವೆನಿಸಿಯೇತೀರುವದು.

ಸತ್ಯಂ ಕಾರ್ಯೇಷು ವಸ್ತುಂಶಃ ಕಾರಣಾತ್ಮೇತಿ ಜಾನತಃ |

ವಿಸ್ಮಯೋ ಮಾಸ್ತ್ವಿಹಾಜ್ಞಸ್ಯ ವಿಸ್ಮಯಃ ಕೇನ ವಾರ್ಯತೇ ||೫೮||

ನಿಜ. ಘಟವೇ ನೊದಲಾದಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಇರುವ ಸತ್ಕಾಂಕ್ಷವು ಕಾರಣ ರೂಪವೇ ಆಗಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿದವರಿಗೆ ಚಮತ್ಕಾರವೆನಿಸುವದು ಬೇಡ. ಅದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಅರಿಯದವರಿಗೆ ಆಗುವ ಚಮತ್ಕಾರವನ್ನು ತಪ್ಪಿಸುವದು ಯಾರಿಂದಾದೀತು ?

— ಇನ್ನು ವಿವೇಕವಿಲ್ಲದವರಿಗೆ ಕಾರ್ಯ-ಕಾರಣಗಳ ಐಕ್ಯವಿರುವದನ್ನು ಕೇಳಿ ಹೇಗೆ ಆಶ್ಚರ್ಯವಾಗುವದು ಎಂಬುದನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಆರಂಭೀ ಪರಿಣಾಮೀ ಚ ಲೌಕಿಕಶ್ಚೈಕಕಾರಣೇ |

ಜ್ಞಾತೇ ಸರ್ವಮುತಿಂ ಶ್ರುತ್ವಾ ಪ್ರಾಪ್ನುವಂತೈವ ವಿಸ್ತೃ-
ಯಾಮ್ ||೫೯||

ಕಾರಣಕ್ಕಿಂತ ಕಾರ್ಯವು ಬೇರೆ ಎಂಬ ಆರಂಭವಾದಿಗೂ, ಕಾರಣವು ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡು ಬೇರೆ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಹೊಂದುವದೆಂಬ ಪರಿಣಾಮವಾದಿಗೂ ಇದಾವುದನ್ನೂ ಅರಿಯದೇ ಸುಮ್ಮನೇ ವ್ಯವಹಾರ ಸಾಗಿ ಸುತ್ತಿರುವ ಲೌಕಿಕನಿಗೂ ಕಾರಣವಾದ ಒಂದನ್ನರಿತರೆ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಅರಿತಂತಾಯಿತೆಂಬ ಮಾತು ಚಮತ್ಕಾರವನ್ನುಂಟುಮಾಡಿಯೇತೀರುವದು.

(ಆರು ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ನ್ಯಾಯ-ವೈಶೇಷಿಕ (ಜರತ್ತಾರ್ಕಿಕ) ರು ಆರಂಭ ವಾದಿಗಳು. ಆರಂಭವೆಂದರೆ ಸಮವಾಯೀ ಎಂದರ್ಥ. ಯೋಗ ಮತ್ತು ಸಾಂಖ್ಯ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳು ಪರಿಣಾಮವಾದವನ್ನು ಮನ್ನಿಸುತ್ತವೆ. ಈ ಶಾಸ್ತ್ರ ಗಳ ಮಲಕನ್ನರಿಯದೇ ಸುಮ್ಮನೆ ಸಾಗಿದವರು ಲೌಕಿಕರು.)

—ಇದುವರೆಗೆ ನೀವು ಹೇಳಿದ್ದರ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಇಷ್ಟು ಜಟಿಲ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡುವದೇಕೆ ?

ಅದ್ವೈತೇಽಭಿಮುಖೀಕರ್ತುಮೇವಾತ್ಮೈಕಸ್ಯ ಬೋಧತಃ |

ಸರ್ವಬೋಧಃ ಶ್ರುತೌ ನೈವ ನಾನಾತ್ವಸ್ಯ ವಿವಕ್ಷಯಾ ||೬೦||

ಶಿಷ್ಯನನ್ನು ಅದ್ವೈತದ ಕಡೆಗೆ ತಿರುಗಿಸುವದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಭಾಂದೋಗ್ಯ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕಾರಣ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಎಲ್ಲ ಕಾರ್ಯಜ್ಞಾನವಾಗುವದೆಂದು ಹೇಳಿದೆ. ಅನೇಕವಾದ ಕಾರ್ಯಗಳ ಅರಿವಾಗುವದೆಂಬುದಕ್ಕಲ್ಲ.

ಏಕಮೃತ್ತಿಂಡವಿಜ್ಞಾನಾತ್ ಸರ್ವಮೃನ್ಮಯಧೀರ್ಯಥಾ |

ತಥೈಕಬ್ರಹ್ಮಬೋಧೇನ ಜಗದ್ಬುದ್ಧಿರ್ವಿಭಾವ್ಯತಾಮ್ ||೬೧||

ಒಂದು ಮಣ್ಣು ಮುದ್ದೆಯ ಅರಿವಾದರೆ ಅದರಿಂದ ಹೊರಬಿದ್ದ ಎಲ್ಲ ಕಾರ್ಯಜಾತ ಎಂದರೆ ವಸ್ತುಗಳು ತಿಳಿಯುತ್ತವೆ ಅರ್ಥಾತ್ ಸುಳ್ಳಿನಿಸು ತ್ತವೆ. ಅದರಂತೆ ಒಂದು ಬ್ರಹ್ಮದ ಅರಿವಿನಿಂದ ಅದರಿಂದ ಹೊರಬಿದ್ದ ಎಲ್ಲ ಜಗತ್ತು ಸುಳ್ಳೆಂಬ ಜ್ಞಾನವಾಗುತ್ತದೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

—ಈಗ ಬ್ರಹ್ಮನ ಮತ್ತು ಜಗತ್ತಿನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಸಚ್ಚಿತ್ ಸುಖಾತ್ಮಕಂ ಬ್ರಹ್ಮ ನಾನುರೂಪಾತ್ಮಕಂ ಜಗತ್ |

ತಾವನೀಯೇ ಶ್ರುತಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಸಚ್ಚಿದಾನಂದಲಕ್ಷಣಮ್ ||೬೨||

ಬ್ರಹ್ಮವು ಸಚ್ಚಿದಾನಂದ. ಜಗತ್ತಿನ ಸ್ವರೂಪವು ಹೆಸರು ಮತ್ತು ಆಕಾರ (ನಾನುರೂಪಾತ್ಮಕ) ಉತ್ತರ ತಾವನೀಯ ನಾನುಕ ಉಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮವು ಸತ್-ಚಿತ್-ಆನಂದವೆಂದು ಹೇಳಿದೆ.

—ಇತರ ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ.

ಸದ್ರೂಪಮಾರುಣಿಃ ಪ್ರಾಹ ಪ್ರಜ್ಞಾನಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಬಹ್ವಚಃ |

ಸನತ್ಕುಮಾರ ಅನಂದಮೇವಮನ್ಯತ್ರ ಗನ್ಯತಾಮ್ ||೬೩||

ಛಾಂದೋಗ್ಯದಲ್ಲಿ ಉದ್ದಾಲಕನೆಂಬ ಅರುಣವುತ್ರನು ಸದ್ರೂಪವೆಂದಿರುವನು. ಚುಗ್ವೇದದ ಐತರೇಯೋಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರಜ್ಞಾನವೆಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಸನತ್ಕುಮಾರನೆಂಬ ಗುರು ನಾರದನೆಂಬ ಶಿಷ್ಯನನ್ನು ಕುರಿತು ಛಾಂದೋಗ್ಯದಲ್ಲಿಯೇ ಅನಂದವೆಂದು ತಿಳಿಸಿರುವನು.

—ಇದರಂತೆ ನಾಮ-ರೂಪ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ವಿಚಿಂತ್ಯ ಸರ್ವರೂಪಾಣಿ ಕೃತ್ವಾ ನಾಮಾನಿ ತಿಷ್ಠತಿ |

ಅಹಂ ನ್ಯಾಕರಪಾಣೇನೋ ನಾನುರೂಪೇ ಇತಿ ಶ್ರುತೇಃ ||೬೪||

ಎಲ್ಲ ರೂಪಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ಣ ಚಿಂತಿಸಿ ಅವುಗಳಿಗೆಲ್ಲ ಹೆಸರು ಕೊಟ್ಟು ಬ್ರಹ್ಮವು ಇರುತ್ತದೆ. “ನಾನು ಇವೆಲ್ಲ ನಾನುರೂಪಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತೇನೆ.” ಎಂದು ಶ್ರುತಿ ಇದೆ.

(ವೇವತಿಗಳ-ಮರ-ಕಲ್ಲು-ಮನುಷ್ಯರು ಮೊದಲಾದ ಎಲ್ಲ ರೂಪಗಳನ್ನು ಹೊರಗೆಡಹಿದ ಪರಮೇಶ್ವರನು ಅವುಗಳಿಗೆಲ್ಲ ಹೆಸರುಗಳನ್ನು ಇಟ್ಟು ಸುಖವಾಗಿರುವನೆಂದು ಶ್ರುತಿಯಿದೆ.)

—ಇನ್ನೂ ಒಂದು ಶ್ರುತಿ.

ಅನ್ಯಾಕೃತಂ ಪುರಾ ಸೃಷ್ಟೇರೂರ್ಧ್ವಂ ನ್ಯಾಕ್ರಿಯತೆ ದ್ವಿಧಾ |

ಅಚಿಂತ್ಯ ಶಕ್ತಿರ್ಮಾಯೈಷಾ ಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯ ನ್ಯಾಕೃತಾಭಿದಾ ||೬೫||

ಸೃಷ್ಟಿಯಾಗುವದಕ್ಕೆ ಮೊದಲು ಇದು ಆನಶ್ಯವಿತ್ತು. ಅದು ಮುಂದೆ ನಾನು ರೂಪಗಳೆಂದು ಎರಡುಬಗೆಯಾಗಿ ಹೊರಬಿದ್ದಿತು. ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿರುವ

ಅಚಿಂತನೀಯವಾದ ಶಕ್ತಿ ಎನಿಸಿದ ಮಾಯೆಯೇ “ಅವ್ಯಾಕೃತ”ವೆನಿಸುವದು.

—‘ತನ್ನಾನು ರೂಪಾಭ್ಯಾಸೇವ ವ್ಯಾಕ್ರಿಯತೇ, ಎಂಬ ಶ್ರುತಿ ವಚನದ ಅರ್ಥ.

ಅನಿಕ್ರಿಯಬ್ರಹ್ಮನಿಷ್ಠಾ ವಿಕಾರಂ ಯಾತ್ಯನೇಕಧಾ |

ಮಾಯಾಂ ತು ಪ್ರಕೃತಿಂ ವಿದ್ಯಾನ್ಮಾಯಿನಂ ತು ಮಹೇ—

ಶ್ವರಮ್ ||೬೬||

ಯಾವ ಬದಲಾವಣೆಯನ್ನೂ ಹೊಂದದ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿರುವ ಮಾಯೆಯು ಭೂತ-ಭೌತಿಕ ಪ್ರಸಂಜೆ ರೂಪದಿಂದ ಅನೇಕ ಪ್ರಕಾರದ ವಿಕಾರಗಳನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತದೆ. ಈ ಮಾಯೆಯನ್ನು ಪ್ರಕೃತಿ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಆ ಮಾಯೆ ಸ್ವಾಧೀನದಲ್ಲಿ ಉಳ್ಳವನೇ ಮಹೇಶ್ವರನು.

(ಪ್ರಕೃತಿ ಎಂದರೆ ಉಪಾದಾನ ಕಾರಣ.)

—ಮಾಯೆಯ ಸಂಬಂಧ ವಡೆದ ಬ್ರಹ್ಮದ ಮೊದಲನೇ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಆದ್ಯೋ ವಿಕಾರ ಆಕಾಶಃ ಸೋಽಸ್ತಿ ಭಾತ್ಯಪಿ ಚ ಪ್ರಿಯಃ |

ಅನಕಾಶಸ್ತಸ್ಯರೂಪಂ ತನ್ನಿತ್ಯಾ ನ ತು ತತ್ಪ್ರಿಯಮ್ ||೬೭||

ಮೊದಲನೆಯ ವಿಕಾರ ಅಥವಾ ಕಾರ್ಯವು ಆಕಾಶ. ಅದರಲ್ಲಿ ಇದೆ. ಬೆಳಗುತ್ತಿದೆ. ಪ್ರಿಯವಾಗಿದೆ. ಎಂಬ ಮೂರು ರೂಪಗಳಿರುವವು. ಪೊಳ್ಳಾಗುವದೇ ಅದರ ಸ್ವರೂಪ. ಆದರೆ ಅದು ಸುಳ್ಳಾದುದು. ಇಲ್ಲಿ ಅದರ ಇದೆ ಮುಂತಾದ ರೂಪಗಳು ಸುಳ್ಳಾಗುವದಿಲ್ಲ.

— ಆಕಾಶವು ಪೊಳ್ಳು ಎಂಬುದೇಕೆ ಸುಳ್ಳು ?

ನ ವ್ಯಕ್ತೇಃ ಪೂರ್ವಮಸ್ಟೇವ ನ ಪಶ್ಚಾಚ್ಚಾಪಿ ನಾಶತಃ |

ಆದಾವಂತೇ ಚ ಯನ್ನಾಸ್ತಿ ವರ್ತಮಾನೇಽಪಿ ತತ್ತ್ವಥಾ ||೬೮||

ಹುಟ್ಟುವದಕ್ಕೆ ಮೊದಲು ಆ ಪೊಳ್ಳು ಇರಲಿಲ್ಲ. ಪ್ರಳಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಾಶವಾದಂಥದೂ ಇರುವದಿಲ್ಲ. ಮೊದಲು ಹಾಗೂ ಕೊನೆಗೆ ಇಲ್ಲದುದು ಎನಿಸುವದು ವರ್ತಮಾನ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಇಲ್ಲದುದು.

ಈ ಬಗೆಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ವಚನ.

ಅನ್ಯಕ್ತಾದೀನಿ ವ್ಯಕ್ತಮಧ್ಯಾನ್ಯ ಭಾರತ |

ಅನ್ಯಕ್ತನಿಧನಾನ್ಯೇವೇತ್ಯಾಹ ಕೃಷ್ಣೋಽರ್ಜುನಂ ಪ್ರತಿ||೬೯||

ಅರ್ಜುನಾ, ಈ ವಂಚಮಹಾಭೂತಗಳು ಹಾಗೂ ವ್ರಾಣಿಗಳು ಇವುಗಳ ಕಾರಣವು ಅನ್ಯಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ವ್ಯಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಇನ್ನು ನಾಶವಾದನಂತರ ಪುನಃ ಅನ್ಯಕ್ತವಸ್ಥೆಯೇ ಇದೆ. ಹೀಗೆ ಇವುಗಳ ಸ್ಥಿತಿ. ಎಂದು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಅರ್ಜುನನಿಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ.

—ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಇರುವಿಕೆ, ಬೆಳಗುವಿಕೆ, ಪ್ರಿಯತ್ವಗಳು ಇರುವವೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಅನುಭವವೇ ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿದೆ.

ಮೃದ್ವತ್ತೇ ಸಚ್ಚಿದಾನಂದಾ ಅನುಗಚ್ಛಂತಿ ಸರ್ವದಾ |

ನಿರಾಕಾಶೇ ಸದಾದೀನಾಮನುಭೂತಿನಿರ್ಜಾತ್ಮನಿ ||೭೦||

ಮಣ್ಣು ತನ್ನ ಗುಣಗಳೊಡನೆ ಘಟ ಮೊದಲಾದ ಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವಾಗಲೂ ಹಿಂಬಾಲಿಸಿಕೊಂಡಿರುವಂತೆ ಸತ್-ಚಿತ್-ಆನಂದಗಳೆಂಬ ಆತ್ಮಗುಣಗಳು ಆಕಾಶವೆಂಬ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಯಾವಾಗಲೂ ಹಿಂಬಾಲಿಸಿಕೊಂಡಿರುವವು. ಆಕಾಶವು ಲಯವಾದ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿಯೇ ಸತ್ ಮೊದಲಾದ ಗುಣಗಳು ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಬರುವವು.

ಅವಕಾಶೇ ವಿಸ್ತೃತೇಽಥ ತತ್ರ ಕಿಂ ಭಾತಿ ತೇನದ |

ಶೂನ್ಯಮೇವೇತಿ ಚೇದಸ್ತು ನಾನು ತಾದೃಗ್ವಿಭಾತಿ ಹಿ ||೭೧||

ಆಕಾಶದ ವೊಳ್ಳನ್ನು ಮರೆತಮೇಲೆ ಅಲ್ಲೇನು ತೋರುವುದು? ಹೇಳು. ಶೂನ್ಯವು ತೋರುತ್ತದೆ ಎಂದು ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಹಾಗೆ ಆಗಲಿ. ಶೂನ್ಯವೆಂದರೆ ಏನೂ ಇಲ್ಲ ಎಂಬರ್ಥವಾದರೂ ಅರಿವಿಗೆ ಬರುವದಲ್ಲ.

ತಾದೃಕ್ತ್ವಾದೇವ ತತ್ ಸತ್ವಮಾದಾಸೀನ್ನೇನ ತತ್ಸುಖಮ್ |

ಅನುಕೂಲೈವಾತಿಕೂಲೈ ಹೀನಂ ಯತ್ಸನ್ನಿಜಂ

ಸುಖಮ್ ||೭೨||

‘ಶೂನ್ಯವಿರುತ್ತದೆ, ಎಂದು ಹೇಳುವುದರಿಂದಲೇ ಅದರ ಇರುವಿಕೆಯನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿದಂತಾಯಿತು. ಅದರಲ್ಲಿ ನಮಗೆ ಉದಾಸೀನತೆ ಇರುವುದು

ದರಿಂದ ಅದು ಸುಖರೂಪವು. ಯಾವದು ಅನಕೂಲ ಮತ್ತು ಪ್ರತಿಕೂಲ ಎಂದರೆ ಬೇಕಾದುದು, ಬೇಡವಾದುದು ಅಲ್ಲವೋ ಅದೇ ನಿಜಸುಖ.

ಅನುಕೂಲೈ ಹರ್ಷಧೀಃ ಸ್ಯಾತ್ ಪ್ರಾತಿಕೂಲೈ ತು ದುಃಖಧೀಃ |
ದ್ವಯಾಭಾವೇ ನಿಜಾನಂದೋ ನಿಜದುಃಖಂ ನ ತು

ಕ್ಷಚಿತ್ ||೭೩||

ಬೇಕಾದುದೆಂದುಕಂಡರೆ ಸಂತೋಷ. ಬೇಡವಾದುದೆಂದು ಕಂಡರೆ ದುಃಖ. ಇವೆರಡೂ ಇಲ್ಲದಾಗ ಆಗುವದು ನಿಜಾನಂದ. ನಿಜ ದುಃಖವೆಂಬುದು ಎಂದಿಗೂ ಇಲ್ಲದುದು.

— ನಿಜಾನಂದವು ನಿತ್ಯವಾದುದೆಂದರೆ ಯಾವಾಗಲೂ ಅನಂದವು ಇರದೇ ಶೋಕವೇಕೆ ಆವರಿಸುವುದು ?

ನಿಜಾನಂದೇ ಸ್ಥಿರೇ ಹರ್ಷಶೋಕಯೋರ್ವ್ಯತ್ಯಯಃ ಕ್ಷಣಾತ್ |
ಮನಸಃ ಕ್ಷಣಿಕತ್ವೇನ ತಯೋರ್ಮಾನಸತೇಷ್ಯತಾಮ್ ||೭೪||

ನಿಜಾನಂದವು ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ಇರುವುದಾದರೂ ಅದನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವ ಮನಸ್ಸು ಕ್ಷಣಿಕವಾದುದರಿಂದ ಹರ್ಷ-ಶೋಕಗಳೂ ನಮಗೆ ಕ್ಷಣಿಕವಾಗಿ ತೋರುತ್ತಿರುವವು.

— ದೃಷ್ಟಾಂತದಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ದಾಷ್ಟಾಂತಿಕದಲ್ಲೆ ಜೋಡಿಸುವರು.

ಆಕಾಶೇಽಪ್ಯೇವಮಾನಂದಃ ಸತ್ತಾಭಾನೇತು ಸಮ್ಮತೇ |

ವಾಯ್ವಾದಿ ದೇಹಪರ್ಯಂತಂ ವಸ್ತುಷ್ಟೇವಂ ವಿಭಾವ್ಯ-

ತಾಮ್ ||೭೫||

ನಿಜಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ಆಕಾಶದಲ್ಲಿಯೂ ಅನಂದವಿದೆ. ಇರುವಿಕೆ ಬೆಳಗುವಿಕೆಗಳು ನಿನಗೂ ಒಪ್ಪಿತ. ಇದರಂತೆ ವಾಯು ಮೊದಲು ಗೊಂಡು ದೇಹದವರೆಗಿನ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲವುಗಳಲ್ಲಿ ಸಚ್ಚಿದಾನಂದ ಭಾವನೆ ಮಾಡಬೇಕು.

ಈಗ ವಾಯು-ತೇಜ ಮುಂತಾದ ಭೂತಗಳಿಗೆ ತಮ್ಮವೇ ಆದ ಧರ್ಮಗಳುಂಟು ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ.

ಗತಿಸ್ವರ್ತೌ ನಾಯುರೂಪಂ ವಹ್ನೇರ್ದಾಹಪ್ರಕಾಶನೇ |

ಜಲಸ್ಯ ದ್ರವತಾ ಭೂಮೇಃ ಕಾರಿನ್ಯಂ ಚೇತಿನಿರ್ಣಯಃ ||೭೬||

ಸುಳಿದಾಟ ಮತ್ತು ನೋಂಕು ಇವೆರಡು ವಾಯುವಿನರೂಪ. ಸುಡು
ವುದು, ಬೆಳಗುವುದು ಇವೆರಡು ಅಗ್ನಿಯರೂಪ. ತೋಯಿಸುವುದು (ಅಥವಾ
ದ್ರವತ್ವ) ನೀರಿನ ರೂಪ. ಬಿರಸುತನ ಭೂಮಿಯ ರೂಪ. ಹೀಗೆಂದು
ನಿರ್ಣಯವು.

ಅಸಾಧಾರಣ ಆಕಾರ ಔಷಧ್ಯನ್ನವಪುಷ್ಯಪಿ |

ಏನಂ ವಿಭಾವ್ಯಂ ಮನಸಾ ತತ್ತದ್ರೂಪಂ ಯಥೋ-

ಚಿತಮ್ ||೭೭||

ಇದರಂತೆ ಔಷಧಗಳು-ಅನ್ನ-ಶರೀರಗಳು ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ತಮ್ಮವೇ ಆದ
ಆಕಾರಗಳಿರುವುದನ್ನು ಅರಿಯಬೇಕು. ಈ ಬಗೆಯಿಂದ ವಿಚಾರ ಮಾಡಿ ಎಲ್ಲ
ವಸ್ತುಗಳಿಗೆ ಆತ್ಮವೇ ಆದ ಆಕಾರಗಳು ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಗುರುತಿಸಬೇಕು.

ಅನೇಕಥಾ ವಿಭಿನ್ನೇಷು ನಾಮರೂಪೇಷು ಚೈಕಥಾ |

ತಿಷ್ಠಂತಿ ಸಚ್ಚಿದಾನಂದಾ ವಿಸಂವಾದೋ ನ ಕಸ್ಯಚಿತ್ ||೭೮||

ಹೀಗೆ ನಾನಾರೀತಿ ಅತಿ ಭಿನ್ನವಾಗಿರುವ ನಾಮ-ರೂಪಾತ್ಮಕ ಜಗತ್ತಿ
ನಲ್ಲಿ ಸಚ್ಚಿದಾನಂದವು ಒಂದೇ ಬಗೆಯಾಗಿ ನೆಲೆಯಾಗಿದೆ. ಈ ವಿಷಯಕ್ಕೆ
ಯಾರದೂ ವಾದವಿವಾದವಿಲ್ಲ.

—ಆದರೆ ತೋರುತ್ತಿರುವ ನಾಮರೂಪಗಳ ಗತಿವಿನ್ಯ ?

ನಿಸ್ತತ್ವೇ ನಾಮರೂಪೇ ದ್ವೇ ಜನ್ಮನಾಶಯುತೇ ಚ ತೇ |

ಬುದ್ಧ್ಯಾ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ವೀಕ್ಷ್ಯಸ್ವ ಸಮುದ್ರೇ ಬುದ್ಧ್ಯದಾವದಿತ್ ||೭೯||

ನಾಮ ಮತ್ತು ರೂಪಗಳೆರಡು ಸುಳ್ಳಾದವುಗಳು. ಮತ್ತು ಹುಟ್ಟು
ಸಾವಿನಿಂದ ಕೂಡಿದವು. ಆದುದರಿಂದ ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿಯ ಗುರುಳಿ-ನೋರೆಗಳಂತೆ
ಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿ ಅವೆಲ್ಲ ಕಲ್ಪಿತವಾದವುಗಳೆಂದು ವಿವೇಕದಿಂದ ತಿಳಿ.

ಸಚ್ಚಿದಾನಂದರೂಪೇ ಸ್ಥಿತ್ಯುನ್ನರ್ಣೇ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ವೀಕ್ಷಿತೇ |

ಸ್ವಯಮೇವಾನಾಪಜಾನಾತಿ ನಾಮರೂಪೇ ಶನ್ಯಃ ಶನ್ಯಃ ||೮೦||

ಈ ಪೂರ್ಣವೂ ಸಚ್ಚಿದಾನಂದ ರೂಪವೂ ಆದ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಕಾಣುತ್ತಿ
ರಲು ಜ್ಞಾನಿಯು ನಾಮ-ರೂಪಗಳನ್ನು ಮೆಲ್ಲ-ಮೆಲ್ಲಗೆ ದುರ್ಲಕ್ಷಿಸುವನು.

—ಎರಡನೆಯ ವಸ್ತುವನ್ನು ಉಪೇಕ್ಷೆ ಮಾಡಿದಷ್ಟು ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನವು
ದೃಢ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ.

ಯಾವದ್ಯಾವದವಜ್ಞಾ ಸ್ಯಾತ್ತಾವತ್ತಾವತ್ತದೀಕ್ಷಣಮ್ |

ಯಾವದ್ಯಾವದ್ವೀಕ್ಷತೇ ತತ್ತಾವತ್ತಾವದುಭೇ ತ್ಯಜೇತ್ ||೮೦||

ಎಷ್ಟು ಮಟ್ಟಿಗೆ ನಾಮ ರೂಪಾತ್ಮಕವಾದ ಜಗತ್ತಿನ ದುರ್ಲಕ್ಷವಾಗು
ವದೋ ಅಷ್ಟು ಮಟ್ಟಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮದರ್ಶನವು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುವದು. ಬ್ರಹ್ಮ
ದರ್ಶನವು ಒಲಗೊಂಡಂತೆ ನಾಮ-ರೂಪಗಳು ತಾವೇ ಬಿಟ್ಟು ಹೋಗುವವು.

—ಒಳ್ಳೇದು. ಹೀಗೆ ಅಭ್ಯಾಸ ಮಾಡಿದ್ದರ ಫಲ ?

ತದಭ್ಯಾಸೇನ ವಿದ್ಯಾಯಾಂ ಸುಸ್ಥಿತಾಯಾಮಯಂ ಪುನಾಮ್ |

ಜೀವನ್ನೇವ ಭವೇನ್ಮುಕ್ತೋ ಏಪುರಸ್ತು ಯಥಾ ತಥಾ ||೮೧||

ಬ್ರಹ್ಮಾಭ್ಯಾಸದಿಂದ ವಿದ್ಯೆಯು ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ನೆಲೆಗೊಳ್ಳಲು ಆ
ಪುರುಷನು ಜೀವನ್ಮುಕ್ತನಾಗುವನು. ಆ ಮೇಲೆ ದೇಹವು ಹೇಗೆ ಬೇಕಾದರೂ
ಇರಲಿ.

—ಆ ಬ್ರಹ್ಮಾಭ್ಯಾಸದ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ತಚ್ಚಿಂತನಂ ತತ್ಕಥನಮನ್ಯೋನ್ಯಂ ತತ್ ಪ್ರಚೋಧನಮ್ |

ಏತದೇಕಪರತ್ವಂಚ ಬ್ರಹ್ಮಾಭ್ಯಾಸಂ ವಿದುರ್ಬುಧಾಃ ||೮೨||

ಅದನ್ನೇ ಯುಕ್ತಿಗೆ ಹೊಂದಿಸಿಕೊಂಡು ನೆನೆಯುವುದು, ಅದರ ವಿಷಯ
ವನ್ನೇ ಹೇಳುವುದು, ಅದನ್ನೇ ಒಬ್ಬರಿಗೊಬ್ಬರು ತಿಳಿಸುವುದು, ಅದರಲ್ಲಿಯೇ
ಆಸಕ್ತಿಯನ್ನು ತಳೆದಿರುವುದು ಹೀಗಿರುವದಕ್ಕೆ ಬ್ರಹ್ಮಾಭ್ಯಾಸವೆಂದು ಪಂಡಿತರು
ತಿಳಿಯುವರು.

—ಎಷ್ಟೋ ಹಿಂದಿನಿಂದ (ಅನಾದಿ ಕಾಲದಿಂದ) ಗಂಟು ಬಿದ್ದ ದ್ವೈತ
ವಾಸನೆಯು ಆಗೀಗ ಮಾಡುವ ಬ್ರಹ್ಮಾಭ್ಯಾಸದಿಂದ ಹೇಗೆ ನಾಶವಾದೀತು ?

ವಾಸನಾನೇಕಕಾಲೀನಾ ದೀರ್ಘಕಾಲಂ ನಿರಂತರಮ್ |

ಸಾದರ ಚಾಭ್ಯಾಸಮಾನೇ ಸರ್ವಥೈವ ನಿವರ್ತತೇ ||೮೩||

ಅನಾದಿ ಕಾಲದಿಂದ ಗಂಟು ಬಿದ್ದ ವಾಸನೆಯು ಬಹುಕಾಲದ ವರೆಗೆ ಎಡೆಬಿಡದೆ ಆದರದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಾಭ್ಯಾಸ ಮಾಡಿದರೆ ಎರಡನೆಯದರ ಹಂಬಲು ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಬಿಡುವುದು.

—ಏಕರೂಪವಾಗಿ ಅದ್ವಿತೀಯವೆನಿಸುವ ಬ್ರಹ್ಮವು ಅನೇಕ ಆಕಾರಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಜಗತ್ತಿನ ಕಾರಣ ಹೇಗಾಗುವದು ?

ವೃಚ್ಛಕ್ತಿವದ್ಬ್ರಹ್ಮಶಕ್ತಿರನೇಕಾನನ್ಯತಾನ್ ಸೃಜೀತ್ |
ಯದ್ವಾ ಜೀವಗತಾ ನಿದ್ರಾ ಸ್ವಪ್ನಶ್ಚಾತ್ರನಿದರ್ಶನಮ್ ||೪೫||

ಮಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮರೂಪಗಳನ್ನು ಹೊರಗೆಡಹುವ ಶಕ್ತಿ ಇರುವಂತೆ ಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿ ಮಾಯಾಶಕ್ತಿ ಇದೆ. ಅದು ಸುಳ್ಳಾದ ಅನೇಕ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವುದು. ಮಣ್ಣಿನಲ್ಲಿರುವ ಶಕ್ತಿ ನಿಜ. ಅದು ಬಹುರೂಪಗಳನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸಲು ಶಕ್ಯ. ಸುಳ್ಳಾದ ಮಾಯಾಶಕ್ತಿಯಿಂದ ಅಂಥ ಕಾರ್ಯವಾಗುವದು ಹೇಗೆ ? ಎಂಬ ಸಂಶಯ ಬಂದರೆ-ಜೀವನಿಗೊದಗುವ ನಿದ್ರೆ-ಕನಸನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ದೃಷ್ಟಾಂತ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

—ಈಗ ಕನಸಿನ ದೃಷ್ಟಾಂತ.

ನಿದ್ರಾಶಕ್ತಿಯರ್ಥಾ ಜೀವೇ ದುರ್ಘಟಸ್ವಪ್ನಕಾರಿಣೀ |
ಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯೇಷಾ ಸ್ಥಿತಾ ಮಾಯಾ ಸೃಷ್ಟಿಸ್ಥಿತ್ಯಂತಕಾರಿಣೀ ||೪೬||

ಜೀವನಲ್ಲಿರುವ ನಿದ್ರಾಶಕ್ತಿಯು ಬೇಕುಬೇಕಾದ ಕನಸುಗಳನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವಂತೆ ಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿರುವ ಮಾಯಾ ಶಕ್ತಿಯು ಒಂದಕ್ಕೊಂದ ಹೊಂದಿಕೆಯಾಗದಂತೆ ಸುಳ್ಳಾದ ಅನೇಕ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಹೊರಗೆಡಹುವದು. ಅಲ್ಲದೇ ಜಗತ್ತಿನ ಸ್ಥಿತಿ-ಲಯಗಳನ್ನೂ ಮಾಡುವುದು.

—ನಿದ್ರಾ ಶಕ್ತಿಯ ಹೊಂದಿಕೆಇಲ್ಲದ ರೀತಿಯನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಸ್ವಪ್ನೇ ವಿಯದ್ಗತಿಂ ಪಶ್ಯೇತ್ ಸ್ವನೂರ್ಧಚ್ಛೇದನಂ ಯಥಾ |
ಮುಹೂರ್ತೇ ವತ್ಸರಾಘಂ ಚ ವೃತಪುತ್ರಾದಿಕಂ ಪುನಃ ||೪೭||

ಜೀವನು ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಹಾರುತ್ತಿರುವಂತೆ, ತನ್ನ ಕುತ್ತಿಗೆಯನ್ನೇ ಕೊಯಿದಂತೆ ನೋಡುವನು. ಎರಡು ಎರಡುವರೇ ಘಳಿಗೆಗಳಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟೋ ವರ್ಷಗಳು ಕಳೆದುಹೋದಂತೆ, ಸತ್ತ ಮಕ್ಕಳು-ಮರಿ ಮುಂತಾದವನ್ನು ನೋಡುವನು.

—ಹೀಗಾಗುವುದರ ಕಾರಣ.

ಇದಂ ಯುಕ್ತಮಿದಂ ನೇತಿ ನ್ಯವಸ್ಥಾ ತತ್ರ ದುರ್ಲಭಾ |

ಯಥಾಯಥೇಕ್ಷತೇ ಯದ್ಯತ್ತತ್ತ್ವದ್ಯುಕ್ತಂ ತಥಾ ತಥಾ ||೪೮||

ಅಲ್ಲಿ ಇದು ಯೋಗ್ಯ ಇದು ಅಯೋಗ್ಯ ನೇಮವನ್ನು ಹಚ್ಚುವಂತಿಲ್ಲ. ಯಾವುದು ಹೇಗೆ ಹೇಗೆ ಕಾಣುವುದೋ ಅದು ಹಾಗೆಯೇ ಸರಿ.

ಈದೃಶೋ ಮಹಿಮಾ ದೃಷ್ಟೋ ನಿದ್ರಾಶಕ್ತೀರ್ಯದಾ ತದಾ |

ಮಾಯಾಶಕ್ತೀರಚಿಂತೋಽಯಂ ಮಹಿಮೇತಿ ಕಿಮು—

ದ್ವೈತಮ್ ||೪೯||

ನಿದ್ರಾಶಕ್ತಿಗೇ ಇಂಥ ಮಹಿಮೆ ಕಾಣುತ್ತಿರುವಾಗ ಮಾಯಾಶಕ್ತಿಗೆ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದಕೂಡ ಊಹಿಸಲು ಬಾರದಂಥ ಮಹಿಮೆ ಇರುವುದೆಂಬಲ್ಲಿ ಆಶ್ಚರ್ಯವೆನು.

ನಿರಿಚ್ಚನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನಾಶ್ರಯ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುವ ಮಾಯೆಯು ಜಗತ್ತಿನ ಕಾರಣವೆಂತಾಗುವದು ?

ಶಯಾನೇ ಪುರುಷೇ ನಿದ್ರಾಸ್ವಪ್ನಂ ಬಹುವಿಧಂ ಸೃಜೇತ್ |

ಬ್ರಹ್ಮಣೈವಂ ನಿರ್ವಿಕಾರೇ ವಿಕಾರಾನ್ ಕಲ್ಪಯತ್ಯಸೌ ||೫೦||

ಮಲಗಿಕೊಂಡ ಮನುಷ್ಯನಲ್ಲಿ ನಿದ್ರೆಯು ಬಹುಬಗೆಯ ಕನಸನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವಂತೆ, ಯಾವ ಬದಲಾವಣೆಯೂ ಇಲ್ಲದ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಮಾಯೆಯು ಜಗತ್ತಿನ ಬಗೆಬಗೆ ರೂಪಗಳನ್ನುಂಟು ಮಾಡುವುದು.

—ಮಾಯೆಯು ಯಾವಯಾವ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿತು ಎಂಬುದನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಖಾನಿಲಾಗ್ನಿ ಜಲೋವ್ಯಂಡಲೋಕಪ್ರಾಣಿ ಶಿಲಾದಿಕಾಃ |

ವಿಕಾರಾಃ ಪ್ರಾಣಿಧೀಷ್ಟಂತಶ್ಚಿ ಚ್ಛಾಯಾ ಪ್ರತಿಬಿಂಬತಾ ||೫೧||

ಆಕಾಶ-ವಾಯು-ಅಗ್ನಿ-ಜಲ-ಸೃಷ್ಟಿ-ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡ-ಸತ್ತ್ವಾದಿಲೋಕಗಳು—ದೇವತೆಗಳೇ ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಾಣಿಗಳು, ಕಲ್ಲು-ಮರ ಮುಂತಾದವು. ಹೀಗೆ ಇವೆಲ್ಲ ಭೂತಸೃಷ್ಟಿಯಾದರೆ ಕೆಲವು ಸಚೇತನ-ಕೆಲವು ಜೇತನಗಳು ಏಕೆ ? ಎಂದರೆ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ದೇಹದಲ್ಲಿರುವ ಅಂತಃಕರಣದಲ್ಲಿ ಚೈತನ್ಯವು ಪ್ರತಿಬಿಂಬ

ಸಿದುದರಿಂದ ಸಚೇತನ. ಈ ಚೈತನ್ಯಾಭಾಸವಿಲ್ಲದವು ಅಚೇತನ ಅರ್ಥಾತ್ ಜಡ.

—ಹಾಗಾದರೆ ಚೇತನ ಮತ್ತು ಜಡವೆಂಬ ವಿಭಾಗಕ್ಕೆ ಬ್ರಹ್ಮವೇ ಕಾರಣವೆನ್ನಲು ಅಡ್ಡಿ ಏನು? ಎಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮವು ಎಲ್ಲವುಗಳ ಉವಾಧಾನ ಕಾರಣವಿರುವದರಿಂದ ಅದು ಎಲ್ಲಕಡೆಗೆ ಸಮವಾಗಿದೆ. ಅದುದರಿಂದ ಹಾಗೆ ನ್ನಲು ಬರುವದಿಲ್ಲ.

ಚೇತನಾಚೇತನೇಷ್ಟೇಷು ಸಚ್ಚಿದಾನಂದಲಕ್ಷಣಮ್ |

ಸಮಾನಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಭಿದ್ಯತೇ ನಾನುರೂಪೇ ಪೃಥಕ್

ಪೃಥಕ್ ||೯೨||

ಚೇತನ-ಅಚೇತನಗಳಲ್ಲಿ ಸತ್-ಚಿತ್-ಆನಂದರೂಪವಾದ ಬ್ರಹ್ಮವು ಸಮಾನವಾಗಿದೆ. ಅದರ ಆಧಾರದಮೇಲೆ ತೋರುವ ನಾನು-ರೂಪಗಳು ಬೇರೆಬೇರೆ.

—ಈಗ ಚೇತನ ಮತ್ತು ಜಡಗಳಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮವು ಹೇಗೆ ಸಾಧಾರಣವೆಂಬುದನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯತೇ ನಾನುರೂಪೇ ಪಟೇ ಚಿತ್ರಮಿವಸ್ಥಿತೇ |

ಉಪೇಕ್ಷ್ಯ ನಾನುರೂಪೇ ದ್ವೇ ಸಚ್ಚಿದಾನಂದಧೀದ್ವನೇತ್||೯೩||

ಈ ಹೆಸರುಗಳೂ, ಆಕಾರಗಳೂ ಬಟ್ಟೆಯಮೇಲೆ ಬರೆದ ಚೇತನಾ ಚೇತನಗಳ ಚಿತ್ರದಂತೆ ಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿ ಇರುವವು. ಹೆಸರು ಮತ್ತು ಆಕಾರ ಎಂಬ ಎರಡನ್ನೂ ಉಪೇಕ್ಷಮಾಡಿದರೆ ಸಚ್ಚಿದಾನಂದರೂಪ ಬ್ರಹ್ಮದ ಅರಿವಾಗುವದು.

—ಈ ಬಗೆಗೆ ಒಂದು ದೃಷ್ಟಾಂತ.

ಜಲಸ್ಥೇಽಘೋಮುಖೇ ಸ್ವಸ್ಯ ದೇಹೇದೃಷ್ಟೇಽಪ್ಪುಪೇಕ್ಷ್ಯತಮ್ |

ತೀರಸ್ಥ ಏವದೇಹೇ ಸ್ವೇ ತಾತ್ಪರ್ಯಂ ಸ್ಯಾದ್ಯಥಾ ತಥಾ ||೯೪||

ನೀರಿನಲ್ಲಿ ತನ್ನ ದೇಹದನೆರಳು ತಲೆಕೆಳಗೆ ಕಾಲುಮೇಲಾಗಿ ಕಂಡರೂ ಅದನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸಿ ಮನುಷ್ಯನು ದಂಡೆಯಮೇಲಿರುವ ದೇಹವನ್ನು ತನ್ನ

ದೆಂದರಿಯುವಂತೆ ನಾಮರೂಪಗಳ ಉವೇಕ್ಷೆಯನ್ನು ಮಾಡಿ ಸಾಧಕನು ಅವುಗಳಿಗೆ ಆಧಾರವಾದ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಮನವನ್ನಿಡುವನು.

—ಇನ್ನೊಂದು ಲೋಕಪ್ರಸಿದ್ಧ ದೃಷ್ಟಾಂತ.

ಸಹಸ್ರಲೋ ಮನೋರಾಜ್ಯೇ ವರ್ತಮಾನೇ ಸದೈವತತ್ |

ಸರ್ವೈರುಪೇಕ್ಷ್ಯತೇ ಯದ್ವದಪೇಕ್ಷಾ ನಾಮರೂಪಯೋಃ ||೯೫||

ಮನೋರಾಜ್ಯವು ಎಡೆಬಿಡದೆ ಸಾವಿರಾರುಬಗೆಯಿಂದ ಸಾಗಿದ್ದರೂ ಎಲ್ಲರೂ ಅದನ್ನು ಉವೇಕ್ಷಿಸುವರು. ಅದರಂತೆ ನಾಮರೂಪಗಳನ್ನು ಉಪೇಕ್ಷಿಸಬೇಕು.

—ಮನೋರಾಜ್ಯದ ವೈಚಿತ್ರ್ಯ.

ಕ್ಷಣೇ ಕ್ಷಣೇ ಮನೋರಾಜ್ಯಂ ಭವತ್ಯೇವಾನ್ಯಥಾನ್ಯಥಾ |

ಗತಂ ಗತಂ ಪುನರ್ನಾಸ್ತಿ ವ್ಯಾವಹಾರೋ ಬಹಿಸ್ತಥಾ ||೯೬||

ಮನೋರಾಜ್ಯವು ಕ್ಷಣಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಬೇರೆಬೇರೆ ಆಗುತ್ತಿರುವದು, ಅದರಿಂದ ಹಿಂದೆಆದದು ಮುಂದೆ ಇರುವದೇಇಲ್ಲ. ಅದರಂತೆಯೇ ಹೊರಗಿನ ಪ್ರಪಂಚವಿಲ್ಲ.

ನ ಬಾಲ್ಯಂ ಯೌವನೇ ಲಭ್ಯಂ ಯೌಭನಂ ಸ್ಥವಿರೇ ತಥಾ |

ಮೃತಃ ಪಿತಾ ಪುನರ್ನಾಸ್ತಿ ನಾಯಾತ್ಮೇವ ಗತಂ

ದಿನಮ್ ||೯೭||

ಯೌವನದಲ್ಲಿ ಹುಡುಗತನಬರುವಂತಿಲ್ಲ, ಮುಪ್ಪಿನಲ್ಲಿ ಯೌವನವು ಬರುವಂತಿಲ್ಲ, ಸತ್ತಂತೆ ಮರಳಿಸಿಗುವದಿಲ್ಲ, ಹೋದದಿನವು ಬರುವದಿಲ್ಲ.

—ಕ್ಷಣಿಕವೆನಿಸುವ ಈ ಪ್ರಪಂಚವಿಷಯದ ಉಪಸಂಹಾರ.

ಮನೋರಾಜ್ಯಾದ್ವಿಶೇಷಃ ಕಃ ಕ್ಷಣಧ್ವಂಸಿನಿ ಲೌಕಿಕೇ |

ಅತೋಽಸ್ಮಿನ್ ಭಾಸಮಾನೇಽಪಿ ತತ್ ಸತ್ತ್ವಧಿಯಂ

ತ್ಯಜೇತ್ ||೯೮||

ಹೀಗೆ ಒಂದುಘಳಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲದಂತಾಗುವ ಜಗತ್ತಿನ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಮನೋರಾಜ್ಯಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನದೇನು? ಅದುದರಿಂದ ಪ್ರಪಂಚವು ತೋರುತ್ತಿದ್ದರೂ ಅದರಲ್ಲಿ ಸತ್ಯತ್ವಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಬಿಡಬೇಕು.

— ಹೀಗೆಮಾಡುವದರಿಂದ ಲಾಭವೇನು ?

ಉನೇಕ್ಷಿತೇ ಲೌಕಿಕೇ ಧೀನಿರ್ವಿಘ್ನಾ ಬ್ರಹ್ಮಚಿಂತನೇ |

ನಟಿವತ್ ಕೃತ್ರಿಮಾಸ್ಥಾ ಯಾಂ ನಿರ್ವಹತ್ಯೇವ ಲೌಕಿಕಮ್ ||೯೯||

ಹೀಗೆ ಲೋಕದ ವಸ್ತುಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಉವೇಕ್ಷೆಮಾಡಿದರೆ ಬುದ್ಧಿಯು ಯಾವ ವಿಘ್ನವೂ ಇಲ್ಲದೆ ನಿರ್ವಿಘ್ನದಿಂದ ಸ್ಥಿರವಾಗುವದು. ಹೀಗಂದರೆ—ಜ್ಞಾನಿಯವ್ಯವಹಾರ ಸಾಗುವಬಗೆ? ಒಬ್ಬ ನಟನಂತೆ ಕೃತ್ರಿಮವಾದ ಆಸ್ಥೆಯನ್ನು ತಳೆದರೂ ಲೌಕಿಕವು ಸಾಗುತ್ತದೆ.

—ಜ್ಞಾನಿಯು ವ್ಯವಹಾರಮಾಡುವನೆಂದರೆ ಅವನಲ್ಲಿ ವಿ ಕಾರಿ ತ್ವವುಂಟಾಗುವದು ಎಂದರೆ— ಬುದ್ಧಿವ್ಯವಹಾರ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರೂ ಸಾಕ್ಷಿಯಾದ ಆತ್ಮನು ನಿರ್ವಿಕಾರನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ.

ಪ್ರವಹತ್ಯಪಿ ನೀರೇಧಃ ಸ್ಥಿರಾ ಪ್ರೌಢಶಿಲಾ ಯಥಾ |

ನಾಮರೂಪಾನ್ಯಥಾತ್ಮೇಷು ಕೂಟಸ್ಥಂ ಬ್ರಹ್ಮನಾನ್ಯಥಾ ||೧೦೦||

ಮೇಲೆ ನೀರುಹರಿಯುತ್ತಿದ್ದರೂ ತಳದಲ್ಲಿರುವ ಶಿಲೆಯು ಸ್ಥಿರವಾಗಿರುವಂತೆ, ಬುದ್ಧಿಯು ನಾಮರೂಪಗಳಿಂದ ಚಲಿಸಿದರೂ ಕೂಟಸ್ಥ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಅದರ ಲೇಪವಿಲ್ಲ.

—ಆದರೆ ಅಖಂಡಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮನಿಂದ ವಿಲಕ್ಷಣವೆನಿಸಿದ ಜಗತ್ತು ಹೇಗೆತೋರುವದು ?

ನಿಶ್ಚಿದ್ರೇ ದರ್ಪಣೇ ಭಾತಿ ವಸ್ತುಗರ್ಭಂ ಬೃಹದ್ವಿಯತ್ |

ಸಚ್ಚಿದ್ಭನೇ ತಥಾ ನಾನಾಜಗದ್ಗರ್ಭಮಿದಂ ವಿಯತ್ ||೧೦೧||

ತೂತಿಲ್ಲದ ಕನ್ನಡಿಯಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯ-ಚಂದ್ರ-ಗೃಹ-ತಾರ ಕೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ದೊಡ್ಡ ಆಕಾಶವು ತೋರುವಂತೆ ಅಖಂಡವಾದ ಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿ ಎಂದರೆ—ಸತ್-ಚಿತ್-ಆನಂದಪೂರ್ಣ ಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡ ಈ ಭೂತಾಕಾಶವು ತೋರುವದು.

—ಆದರೆ ಅದೃಶ್ಯನೆನಿಸುವ ಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿ ಜಗತ್ತು ತೋರುವದೆಂತು ? ಎಂದರೆ—

ಅದೃಷ್ಟ್ವಾದರ್ಪಣಂ ನೈವ ತದಂತಸ್ಥೇಕ್ಷಣಂ ತಥಾ |

ಅಮತ್ಸಾ ಸಚ್ಚಿದಾನಂದಂ ನಾನುರೂಪಮತಿಃ ಕುತಃ ||೧೦೨||

ಕನ್ನಡಿಯನ್ನು ನೋಡದೇ ಅದರೊಳಗಿರುವದನ್ನು ನೋಡುವದು ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲ. ಅದರಂತೆ ಸಚ್ಚಿದಾನಂದರೂವ ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನರಿಯದೇ ನಾಮರೂಪಗಳ ಅರಿವಾಗುವದೇ ಇಲ್ಲ.

(ಆಧಾರವು ತೋರದೇ ಅದನ್ನಾಶ್ರಯಿಸುತ್ತಿರುವ ವಸ್ತುವು ತೋರುವದೇ ಇಲ್ಲ.)

—ನಾಮರೂಪಗಳೂ ತೋರುತ್ತಿರುವದರಿಂದ ನಿರ್ವಿಷಯ ಬ್ರಹ್ಮದ ಅರಿವಾಗುವದು ಹೇಗೆ?

ಪ್ರಥಮಂ ಸಚ್ಚಿದಾನಂದೇ ಭಾಸಮಾನೇಽಥ ತಾವತಾ |
ಬುದ್ಧಿಂ ನಿಯಮ್ಯ ನೈವೋರ್ಧ್ವಂ ಧಾರಯೇನ್ನಾಮು-
ರೂಪಯೋಃ ||೧೦೩||

ಮೊದಲು ಸಚ್ಚಿದಾನಂದ ಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿ ಕಲ್ಪಿಸಿದ ನಾಮರೂಪಾತ್ಮಕ ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿಯ ಸಚ್ಚಿದಾನಂದದ ಅನುಭವವು ಬರುತ್ತಿರುವಾಗ ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿಯ ಸಚ್ಚಿದಾನಂದದಲ್ಲಿಯೇ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಿ ನಾಮರೂಪಗಳ ಕಡೆಗೆ ಅದನ್ನು ಹರಿಸಬಾರದು.

ಏವಂಚ ನಿರ್ಜಗದ್ಬ್ರಹ್ಮ ಸಚ್ಚಿದಾನಂದ ಲಕ್ಷಣಮ್ |
ಅದ್ವೈತಾನಂದ ಏತಸ್ಮಿನ್‌ವಿಶ್ರಾಂತುಂಜನಾಶ್ಚಿರಮ್ ||೧೦೪||
ಹೀಗೆ ಜಗತ್ತಿನ ಸುಳಿವಿಲ್ಲದೇ ಬ್ರಹ್ಮವು ಸಚ್ಚಿದಾನಂದ ಮಾತ್ರವಾಗುವದು. ಈ ಅದ್ವೈತಾನಂದದಲ್ಲಿ ಜನರು ಬಹುಕಾಲದವರೆಗೆ ವಿಶ್ರಾಂತಿಯನ್ನು ವಡೆಯಲಿ.

ಬ್ರಹ್ಮಾನಂದಾಭಿದೇ ಗ್ರಂಥೇ ತೃತೀಯೋಽಧ್ಯಾಯ ಈರಿತಃ |
ಅದ್ವೈತಾನಂದ ಏವ ಸ್ಯಾಜ್ಞಗನ್ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಚಿಂತಯಾ ||೧೦೫||
ಬ್ರಹ್ಮಾನಂದವೆಂಬ ಗ್ರಂಥದ ತೃತೀಯೋಽಧ್ಯಾಯವನ್ನು ಹೇಳಲಾಯಿತು. ಜಗತ್ತು ಸುಳ್ಳಾದುದೆಂಬ ಅರಿವಿನಿಂದ ಅದ್ವೈತಾನಂದವು ಉಂಟಾಗುವದು.

ಅದ್ವೈತಾನಂದ ಪ್ರಕರಣದ ಸಾರಾಂಶ

ಆತ್ಮನು ಎರಡನೆಯದೆಂಬುದಿಲ್ಲದವನು. ಎರಡನೆಯವೆಂಬವುಗಳೆಲ್ಲ ಮಾಯೆಯಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದವುಗಳು.

೧೪ ಬ್ರಹ್ಮಾನಂದದಲ್ಲಿ ವಿದ್ಯಾನಂದ

ಮೊದಲು ಪೂರ್ವಾರ ಗ್ರಂಥದ ಸಂದರ್ಭವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಯೋಗೇನಾತ್ಮವಿವೇಕೇನ ದ್ವೈತಮಿಥ್ಯಾತ್ವಚಿಂತಯಾ |

ಬ್ರಹ್ಮಾನಂದಂ ಪಶ್ಯತೋಽಥ ವಿದ್ಯಾನಂದೋ ನಿರೂಪ್ಯತೇ||೧||

ಮನೋನಿಗ್ರಹರೂಪವಾದಯೋಗದಿಂದ, ಆತ್ಮಾನಾತ್ಮ ವಿವೇಕದಿಂದ ಮತ್ತು ನಾಮರೂಪಾತ್ಮಕವಾದ ಜಗತ್ತು ಮಿಥ್ಯೆಯಾಗಿದೆ ಎಂದು ಚಿಂತಿಸುವ ದರ ಮೂಲಕವೂ ಬ್ರಹ್ಮಾನಂದವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವ ಜ್ಞಾನಿಗೆ ಆಗುವ ವಿದ್ಯಾನಂದವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಾಗುವುದು.

—ಈಗ ವಿದ್ಯಾನಂದದ ಸ್ವರೂಪ ಮತ್ತು ಅದರ ಅವಾಂತರಭೇದಗಳು.

ವಿಷಯಾನಂದವದ್ವಿದ್ಯಾನಂದೋ ಧೀವೃತ್ತಿರೂಪಕಃ |

ದುಃಖಾಭಾನಾದಿರೂಪೇಣ ಪ್ರೋಕ್ತ ಏಷ ಚತುರ್ವಿಧಃ ||೨||

ವಿಷಯಾನಂದದಂತೆ ಎಂದರೆ ವಿಷಯಗಳ ಮೂಲಕ ಸುಖವನ್ನು ಪಡೆದಾಗ ಕ್ಷಣಕಾಲ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಆನಂದವೆನಿಸುವಂತೆ ವಿದ್ಯಾನಂದವುಕೂಡ ಅಂತಃಕರಣದ ವೃತ್ತಿರೂಪವು. ಇದು ದುಃಖವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ ಮುಂತಾದ ನಾಲ್ಕು ವಿಧವೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.

ದುಃಖಾಭಾವಶ್ಚ ಕಾಮಾಪ್ತಿಃ ಕೃತಕೃತ್ಯೋಽಹಮಿತ್ಯಸೌ |

ಪ್ರಾಪ್ತ ಪ್ರಾಪ್ತೋಽಹಮಿತ್ಯೇವ ಚಾತುರ್ವಿಧ್ಯಮುದಾ—

ಹೃತಮ್ ||೩||

ದುಃಖವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ, ಬಯಕೆಗಳೆಲ್ಲ ಪೂರ್ಣವಾಗುವಿಕೆ, ಮಾಡತಕ್ಕ ದುಡನ್ನು ಮಾಡಿದನೆಂಬ ಭಾವನೆಯಾಗುವಿಕೆ, ಮತ್ತು ಪಡೆಯ ತಕ್ಕದು ದನ್ನೆಲ್ಲ ಪಡೆದನೆಂದು ತೃಪ್ತಿ ಹೀಗೆ ನಾಲ್ಕು ಬಗೆಯಾಗಿದೆ.

—ದುಃಖಗಳಲ್ಲಿ ಭೇದ.

ಐಹಿಕಂ ಚಾಮುಷ್ಮಿಕಂ ಚೇತ್ಯೇವಂ ದುಃಖಂ ದ್ವಿಧೇರಿತಮ್ |

ನಿವೃತ್ತಿಮೈಹಿಕಸ್ಯಾಹ ಬೃಹದಾರಣ್ಯಕಂ ನಚಃ ||೪||

ಈ ಲೋಕದವು ಮತ್ತು ಪರಲೋಕದವು ಎಂದು ದುಃಖಗಳನ್ನು ಎರಡು ಬಗೆಯಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಬ್ರಹ್ಮದಾರಣ್ಯಕ ಶ್ರುತಿಯು ಈ ಲೋಕದ ದುಃಖಗಳು ನಿವಾರಣೆಯಾಗುವ ಬಗೆಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆ.

—ಆ ಶ್ರುತಿ.

ಆತ್ಮಾನಂ ಚೇದ್ವಿಜಾನೀಯಾದಯಮಸ್ಮೀತಿ ಪೂರುಷಃ |

ಕಿಮಿಚ್ಛನ್ ಕಸ್ಯಕಾಮಾಯ ಶರೀರಮನು ಸಂಜ್ಞರೀತ್ ||೫||

‘ನಾನು ಕೂಟಸ್ಥನು’ ಎಂದು ತನ್ನನ್ನು ತಿಳಿದ ಪುರುಷನು, ಯಾವುದರ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದ ಯಾರಕಾರ್ಯಕ್ಕೋಸ್ಕರ ದೇಹದೊಡನೆ ಬಿಂದಾನು?

(ಈ ಶ್ರುತಿವಾಕ್ಯದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವು ಹಿಂದೆ ಏಳನೆಯ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ಬಂದಿದೆ.)

—ಶೋಕಸಂಬಂಧವನ್ನು ತೋರಿಸುವದಕ್ಕೆ ಆತ್ಮವಿಭಾಗವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಜೀವಾತ್ಮಾ ಪರಮಾತ್ಮಾ ಚೇತ್ಯಾತ್ಮಾ ದ್ವಿವಿಧ ಈರಿತಃ |

ಚಿತ್ತಾದಾತ್ಮ್ಯಾತ್ ತ್ರಿಭಿರ್ದೇಹೈರ್ಜೀವಃ ಸನ್ ಭೋಕ್ತೃತಾಂ
ವ್ರಜೇತ್ ||೬||

ಜೀವಾತ್ಮ ಹಾಗೂ ಪರಮಾತ್ಮನೆಂದು ಆತ್ಮನನ್ನು ಎರಡು ಬಗೆಯಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಸ್ಥೂಲ-ಸೂಕ್ಷ್ಮ-ಕಾರಣಗಳೆಂಬ ಮೂರದೇಹಗಳೊಡನೆ ಚೈತನ್ಯದ ತಾದಾತ್ಮ್ಯವಾದುದರಿಂದ ಆ ಚೈತನ್ಯಜೀವನೆನಿಸಿ ಸುಖ-ದುಃಖಾನುಭವ ಪಡೆಯುವವನಾದನು.

(ಚೈತನ್ಯವು ಭೋಕ್ತಾರನಾಗುವದೇ ಅವನ ಜೀವಭಾವವು)

—ಪರಮಾತ್ಮಸ್ವರೂಪ.

ಪರಾತ್ಮಾ ಸಚ್ಚಿದಾನಂದಸ್ತಾದಾತ್ಮ್ಯಂ ನಾಮರೂಪಯೋಃ |

ಗತ್ವಾ ಭೋಗೈತ್ವಮಾಪನ್ನಸ್ತದ್ವಿವೇಕೇ ತು ನೋಭ-

ಯಮ್ ||೭||

ಪರಮಾತ್ಮನು ಸಚ್ಚಿದಾನಂದ ರೂಪನು. ನಾಮ ಮತ್ತು ರೂಪಗಳೆಂಬ ಕಲ್ಪನೆಗೆ ಆಧಾರವಾಗಿ ಭೋಗಸಾಧನವೆನಿಸಿದ ಜಗತ್ತಾದನು. ವಿವೇಕದಿಂದ

ನೋಡಲು ಸ್ಥೂಲ ಮೊದಲಾದ ಶರೀರಗಳು ಮತ್ತು ಜಗತ್ತು ಇವುಗಳಿಂದ ಅವನು ಬೇರೆಯಾಗಿರುವನು.

— ಇದರ ವಿವರಣೆ.

ಭೋಗ್ಯಮಿಚ್ಛನ್ ಭೋಕ್ತುರರ್ಥೇ ಶರೀರಮನುಸಂಜ್ವರೇತ್ |
ಜ್ವರಾಸ್ತ್ರಿಷು ಶರೀರೇಷು ಸ್ಥಿತಾ ನ ತ್ವಾತ್ಮನೋ ಜ್ವರಾಃ ||೮||

ಮೂರು ಶರೀರಗಳಲ್ಲಿ ಅಭಿಮಾನ ತಾಳಿ ತಾದಾತ್ಮ್ಯವನ್ನು ಪಡೆದ ಜೀವನು ತನ್ನ ಪ್ರಯೋಜನಕ್ಕಾಗಿ ಸುಖಸಾಧನಗಳನ್ನು ಬಯಸಿ ಶರೀರದೊಡನೆ ಬೇಯುವನು. ಈ ಜ್ವರವು ಮೂರುಶರೀರಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಇರುವುದು. ಆತನಿಗೆ ಅದಿಲ್ಲ.

—ಯಾವ ಶರೀರಕ್ಕೆ ಯಾವಜ್ವರವೆಂಬುದನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ವ್ಯಾಧಯೋ ಧಾತುವೈಷಮ್ಯೇ ಸ್ಥೂಲದೇಹೇ ಸ್ಥಿತಾ ಜ್ವರಾಃ |
ಕಾಮಕ್ರೋಧಾದಯಃ ಸೂಕ್ಷ್ಮೇ ದ್ವಯೋರ್ಬಿಜಂ ತು

ಕಾರಣೇ ||೯||

ಸಪ್ತಧಾತುಗಳ ವೈಷಮ್ಯದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಜ್ವರಗಳು ಸ್ಥೂಲದೇಹದಲ್ಲಿರುತ್ತವೆ. ಕಾಮ-ಕ್ರೋಧಾದಿಗಳಿಂದ ಉಂಟಾದ ಜ್ವರಗಳು ಸೂಕ್ಷ್ಮದೇಹದಲ್ಲಿರುತ್ತವೆ. ಅವೆರಡರ ಬೀಜವುಕಾರಣ ಶರೀರದಲ್ಲಿರುತ್ತದೆ.

ಅದ್ವೈತಾನಂದನಾಗೇಣ ಪರಾತ್ಮನಿ ವಿವೇಚಿತೇ |

ಅಪತ್ಯನ್ವಾಸ್ತವಂ ಭೋಗ್ಯಂ ಕಿಂ ನಾಮೇಚ್ಛೇತ್—

ಪರಾತ್ಮನಿತ್ ||೧೦||

ಹಿಂದಿನ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ ಅದ್ವೈತಾನಂದದ ಮುಖಾಂತರ ನಾಮರೂಪಗಳಿಗಿಂತ ಪರಮಾತ್ಮನು ಬೇರೆ. ನಾನು-ರೂಪಗಳೆಲ್ಲ ಸುಳ್ಳು ಎಂದು ಅರಿತಮೇಲೆ ನಿಜವಾದ ಸುಖ-ಸಾಧನಗಳನ್ನು ಕಾಣದ ಜ್ಞಾನಿಯು ಯಾವುದನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸಬೇಕು?

—ಆತ್ಮಾನಂದ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ ಜೀವನ ನಿಜಸ್ವರೂಪವು ಕೂಟಸ್ಥ ಜೈತನ್ಯವೆಂದು ನಿಶ್ಚಯವಾದಮೇಲೆ ಅಪೇಕ್ಷೆ ಮಾಡುವವರೇ ಇಲ್ಲ ದಂತಾಯಿತು. ಇನ್ನು ಜ್ವರಗಳ ಮಾತೆಲ್ಲಿ ? ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ.

ಅನಂದೋಕ್ತರೀತಾ ಸ್ಮಿನ್ ಜೀವಾತ್ಮನೈವಧಾರಿತೇ |

ಭೋಕ್ತಾ ನೈವಾಸ್ತಿ ಕೋಽಪ್ಯತ್ರ ಶರೀರೇ ತು ಜ್ವರಃ

ಕುತಃ ||೧೦||

ಆತ್ಮಾನಂದವೆಂಬ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ ಜೀವಾತ್ಮನ ನಿಶ್ಚಯವಾದ ಮೇಲೆ, ಈ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಭೋಗಿಸುವವನೇ ಇಲ್ಲದಂತಾಗುವದು. ಎಂದಮೇಲೆ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಜ್ವರ ಎಂದರೆ ತವ್ತನಾಗಿ ದುಃಖಗೊಳ್ಳುವ ಮಾತೆಲ್ಲಿ ?

ಪುಣ್ಯಪಾಪದ್ವಯೇ ಚಿಂತಾ ದುಃಖನಾಮುಷ್ಮಿಕಂ ಭವೇತ್ |

ಪ್ರಥಮಾಧ್ಯಾಯ ಏವೋಕ್ತಂ ಚಿಂತಾ ನೈನಂ ತಪೇದಿತಿ ||೧೧||

ಪುಣ್ಯ-ವಾಪಗಳ ವಿಷಯದ ಚಿಂತೆಯೇ ಪಾರಲೌಕಿಕ ದುಃಖವು. ಜ್ಞಾನಿಯನ್ನು ಇದು ಸಂತಪ್ತಗೊಳಿಸಲಾರದೆಂದು ಮೊದಲಿನ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿಯೇ ಬಂದಿದೆ.

ಜ್ಞಾನಿಗೆ ಮುಂದಿನ ಕರ್ಮ (ಆಗಾಮಿ) ಗಳ ವಿಷಯವಾಗಿಯೂ ಚಿಂತೆ ಇಲ್ಲವೆಂದು 'ತದ್ಯಥಾ ಪುಷ್ಕರಪಲಾಶೇ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯ ಆಧಾರದಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಯಥಾ ಪುಷ್ಕರಪರ್ವತೇಽಸ್ತಿನ್ನಪಾನುಶ್ಲೇಷಣಂ ತಥಾ |

ವೇದನಾದೂರ್ವಾಮಾಗಾಮಿ ಕರ್ಮಣೋಶ್ಲೇಷಣಂ

ಬುಧೇ ||೧೨||

ಕಮಲದೆಲೆಯಮೇಲೆ ನೀರು ಹೇಗೆ ನಿಲ್ಲುವದಿಲ್ಲವೋ ಹಾಗೆ ಜ್ಞಾನಿಗೆ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವಾದನಂತರ ಮುಂದೆ ಬರುವ ಕರ್ಮಫಲದ ಸಂವರ್ಕವೂ ಇರುವದಿಲ್ಲ.

—ಸಂಚಿತ ಕರ್ಮವೂ ಜ್ಞಾನಿಗೆ ಪ್ರತಿಬಂಧ ಮಾಡುವದಿಲ್ಲ ಎಂದು ತದ್ಭವೇಷೀ ಕಾ ತೂಲ ಮುಗ್ನೋ ಪ್ರೇತ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯ ಆಧಾರದಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಇಸೀಕಾತ್ಯುಣತೂಲಸ್ಯ ನಮ್ನಿದಾಹಃ ಕ್ಷಣಾದ್ಯಥಾ

ತಥಾ ಸಂಚಿತಕರ್ಮಾಸ್ಯ ದಗ್ಧಂ ಭವತಿ ವೇದನಾತ್ ||೧೩||

ಇಷೀಕವೆಂಬ ಸಣ್ಣ ಹುಲ್ಲಿನ ಕಡ್ಡಿಗಳು ಮತ್ತು ಅರಳೆ ಮುಂತಾದವು ಬೆಂಕಿಯಲ್ಲಿ ಹಾಕಿದ ಕೂಡಲೆ ಸುಟ್ಟುಹೋಗುತ್ತವೆ. ಅದರಂತೆ ಜ್ಞಾನಿಯ ಕರ್ಮಗಳು ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಸುಟ್ಟುಹೋಗುತ್ತವೆ.

—ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಗೀತಾವಾಕ್ಯ.

ಯಧೈಧಾಂಸಿ ಸಮಿದ್ಧೋಽಗ್ನಿರ್ಭಸಾತ್ಕುರುತೇಽರ್ಜುನ |

ಜ್ಞಾನಾಗ್ನಿಃ ಸರ್ವಕರ್ಮಾಣಿ ಭಸ್ಮಸಾತ್ಕುರುತೇ ತಥಾ ||೧೫||

ಎಲೈ ಅರ್ಜುನನೇ, ಧಗಧಗಿಸುತ್ತಿರುವ ಬೆಂಕಿಯು ಕಟ್ಟಿಗೆಗಳನ್ನು ಬೂದಿಮಾಡುವಂತೆ, ಜ್ಞಾನವೆಂಬ ಅಗ್ನಿಯು ಪ್ರಾರಬ್ಧದ ಹೊರತು ಉಳಿದ ಸಂಚಿತ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಬೂದಿಮಾಡುವದು.

—ಗೀತೆಯ ಮತ್ತೊಂದು ವಾಕ್ಯ.

ಯಸ್ಯ ನಾಹಂಕೃತೋ ಭಾವೋ ಬುದ್ಧಿಯಸ್ಯ ನಲಿಪ್ಯತೇ |

ಹತ್ವಾಪಿ ಸ ಇಮಾನ್ ಲೋಕಾನ್ ಹಂತಿ ನ ನಿಬಧ್ಯತೇ ||೧೬||

ಯಾರಿಗೆ ನಾನು ಮಾಡುವನೆಂಬ ಅಭಿಮಾನವಿಲ್ಲವೋ, ಯಾರ ಬುದ್ಧಿಯು ಪುಣ್ಯ ವಾಪಗಳನ್ನು ಅಂಟಿಸಿಕೊಳ್ಳುವದಿಲ್ಲವೋ ಅವನು ಈ ಲೋಕವನ್ನೇ ಕೊಂದರೂ ಕೊಲೆಗಾರನಾಗುವದಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು ಕೊಲೆಯ ಫಲಕ್ಕೆ ಬಾಧ್ಯನಾಗುವದಿಲ್ಲ.

||೧೭|| —ಇದೇ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ 'ನ ಮಾತೃವಧೇನ ನ ಪಿತೃವಧೇನ ನ ಸ್ತ್ರೀಯೇನ' ಇತ್ಯಾದಿ ಕೌಷೀತಕೃಪನಿಷತ್ತಿನ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ನೂತಾಪಿತ್ರೋರ್ವಧಸ್ತೇಯಂ ಭ್ರೂಣಹತ್ಯಾನ್ಯದೀದೃಶಮ್ |

ನ ಮುಕ್ತಿಂ ನಾಶಯೇತ್ವಾಪಂ ಮುಖಕಾಂತಿರ್ನ ಶಕ್ಯತಿ ||೧೮||

ತಾಯ್ತಂದೆಗಳ ಕೊಲೆ, ಕಳವು, ಮಕ್ಕಳ ಕೊಲೆ ಅಲ್ಲದೆ ಇಂಥವೇ ಇತರ ಪಾಪಗಳು ಜ್ಞಾನಿಗೆ ಆಗುವ ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ತಪ್ಪಿಸಲಾರವು. ಅಲ್ಲದೆ ಅವನ ಮುಖಕಾಂತಿಯನ್ನೂ ಕುಂದಿಸಲಾರವು.

—ಹೀಗೆ ದುಃಖಾಭಾವರೂಪ ಆನಂದವನ್ನು ಹೇಳಿ ಈಗ ಎಲ್ಲ ಬಯಕೆಗಳನ್ನು ತೀರಿಸಿಕೊಂಡು ಬೇರೊಂದು ವಿಧದ ವಿದ್ಯಾನಂದ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ದುಃಖಾಭಾವವದೇವಾಸ್ಯ ಸರ್ವಕಾಮಾಪ್ತಿರೀರಿತಾ |

ಸರ್ವಾನ್ ಕಾಮಾನಸಾವಾಪ್ತ್ವಾ ಹ್ಯಮೃತೋಽಭವದಿತ್ಯ-
ತ್ಯತಃ ||೧೮||

ಜ್ಞಾನಿಯು ಎಲ್ಲ ಬಯಕೆಗಳನ್ನು ತೀರಿಸಿಕೊಂಡವನಾಗಿ ಅಮೃತನಾಗಿ
ರುವನು. ಹೀಗೆ ಐತರೇಯ ಶ್ರುತಿಯು ದುಃಖಾಭಾವದಂತೆ ಸರ್ವ ಕಾಮಾಪ್ತಿ
ಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆ.

—ಈಗ ಛಾಂದೋಗ್ಯ ಶ್ರುತಿ.

ಜಕ್ಷನ್ ಕ್ರೀಡನ್ ರತಿಂ ಪ್ರಾಪ್ತಃ ಸ್ತ್ರೀಭಿರ್ಯಾನ್ಯೈಸ್ತಥೇತರೈಃ |
ಶರೀರಂ ನ ಸ್ಮರೇತ್ ಪ್ರಾಣಃ ಕರ್ಮಣಾಜೀವಯೇದ-
ಮುಮ್ ||೧೯||

ಅವನು ತಿಂದುಂಡರೂ, ಆಟವಾಡಿದರೂ, ಸ್ತ್ರೀಯರಿಂದ ಆನಂದಗೊಂ
ಡರೂ, ವಾಹನವೇರಿ ನಡೆದರೂ, ಅಲ್ಲ ಇತರ ವಿಷಯ ಸುಖಗಳನ್ನು ಪಡೆದರೂ
ಅವನಿಗೆ ಶರೀರದ ನೆನಪಿರುವದಿಲ್ಲ. ಪ್ರಾಣವು ಪ್ರಾರಬ್ಧ ಕರ್ಮಯೋಗ
ದಿಂದ ಅವನನ್ನು ಬದುಕಿಸುವದು.

ಸರ್ವಾನ್ ಕಾಮಾನ್ ಸಹಾಪ್ನೋತಿ ನಾನೈವಜ್ಞ ಸ್ತಕರ್ಮಭಿಃ |
ವರ್ತಂತೇ ಶ್ರೋತ್ರಿಯೇ ಭೋಗಾ ಯುಗಪತ್-
ಕ್ರಮವರ್ಜಿತಾಃ ||೨೦||

“ಸೋಽಶ್ನುತೇ ಸರ್ವಾನ್ ಕಾಮಾನ್ ಸಹ” ಎಂಬ ತೈತ್ತರೀಯ ಶ್ರುತಿ.

ಜ್ಞಾನಿಯಾದವನ ಬಯಕೆಗಳೆಲ್ಲ ಒಮ್ಮೆಲೇ ಕೈಗೊಡುವವು. ಆದರೆ
ಅವು ಇತರ ಅಜ್ಞರಂತೆ ಹುಟ್ಟು ಮತ್ತು ಕರ್ಮಗಳ ಮುಖಾಂತರ ದೊರಕಿ
ದವುಗಳಲ್ಲ. ಯಾಕಂದರೆ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಅವನ ಸಂಚಿತ ಕರ್ಮಗಳೆಲ್ಲ ಸುಟ್ಟು
ಹೋಗಿರುತ್ತವೆ. ಅಲ್ಲದೇ ಈ ಶ್ರೋತ್ರಿಯನಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲ ಸುಖಗಳೂ ಒಂದೇ
ಕಾಲಕ್ಕೆ ತಮ್ಮ ಕ್ರಮವನ್ನು ತಪ್ಪಿ ಇರುತ್ತವೆ.

ತೈತ್ತರೀಯ-ಬೃಹದಾರಣ್ಯಕದ ಆನಂದ ಪ್ರತಿಷಾದಿಸುವ ವಾಕ್ಯ
ಗಳು.

ಯುನಾ ರೂಪೀ ಚ ವಿದ್ಯಾ ವಾನ್ನೀರೋಗೋ ದೃಢಚಿತ್ತ-
ನಾನ್ |

ಸೈನೋ ಪೇತಃ ಸರ್ವಪೃಥ್ವೀಂ ವಿತ್ತಪೂರ್ಣಾಂ ಪ್ರಪಾಲ-
ಯನ್ ||೨೦||

ಸರ್ವೇರ್ಮಾನುಷ್ಯಕೈರ್ಭೋಗೈಃ ಸಂಪನ್ನಸ್ತೃಪ್ತಭೂಮಿಪಃ |
ಯಮಾನಂದಮನಾಪ್ನೋತಿ ಬ್ರಹ್ಮವಿಚ್ಛ ತಮಶ್ಚತೇ ||೨೧||

ತರುಣನು, ರೂಪವಂತನು, ವಿದ್ಯೆಯುಳ್ಳವನು, ಬೇನೆ ಇಲ್ಲದ
ಬಲಿಷ್ಠನು, ಘಟ್ಟಮನವುಳ್ಳವನು, ಕೈಕೆಳಗೆ ಸೈನ್ಯವಿದ್ದವನು, ಸಂಪತ್ತಿನಿಂದ
ಪೃಥ್ವಿಯನ್ನು ಆಳುವಂಥವನು ಹೀಗೆ ಮನುಷ್ಯಲೋಕದ ಎಲ್ಲ ಭೋಗಗಳಿಂದ
ಕೂಡಿ ತೃಪ್ತನಾದ ರಾಜನು ಯಾವ ಆನಂದವನ್ನು ಪಡೆಯಬಲ್ಲನೋ ಆ
ಆನಂದವನ್ನು ಜ್ಞಾನಿಯು ವಡೆಯುವನು.

(ಸಾರ್ವಭೌಮ ರಾಜನಿಂದ ಮೊದಲುಗೊಂಡು ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭನವರೆಗೆ
ಎಲ್ಲ ಜೀವನಿಷ್ಠ ಆನಂದವು ಬ್ರಹ್ಮನ ಅಂಶವಾಗಿದೆ ಎಂದು ಜ್ಞಾನಿಯು
ತಿಳಿಯುವದರಿಂದ ಅವನಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲ ಆನಂದಗಳೂ ಕೂಡುತ್ತವೆ.)

—ಆದರೆ ಸಾರ್ವಭೌಮ ರಾಜ ಮತ್ತು ಜ್ಞಾನಿ ಇವರಲ್ಲಿರುವ ಸುಖ
ಸಾಧನಗಳು ಸಮಾನವಾಗಿರುವದಿಲ್ಲ. ಎಂದಮೇಲೆ ಸುಖವು ಹೇಗೆ ಸಮಾನ
ವಾಗುವದು ?

ಮರ್ತ್ಯಭೋಗೇ ದ್ವಯೋರ್ನಾಸ್ತಿ ಕಾಮಸ್ತ್ಯಸ್ತಿರತಃ ಸಮಾ |
ಭೋಗಾನ್ನಿಷ್ಕಾಮತೈಕಸ್ಯ ವರಸ್ಯಾಪಿ ವಿನೇಕತಃ ||೨೨||

ಈ ಮೃತ್ಯು ಲೋಕದ ಭೋಗಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಇಬ್ಬರಿಗೂ ಇಚ್ಛೆ
ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ಅವರ ತೃಪ್ತಿ ಸಮವಾದುದು. ರಾಜನಾದವನಿಗೆ
ಭೋಗದಿಂದ ನಿರೀಚ್ಛೆಯುಂಟಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಜ್ಞಾನಿಗೆ ವಿಜಯ ಸುಖಗಳೆಲ್ಲ
ದೋಷದಿಂದ ಕೂಡಿದವುಗಳೆಂದು ನಿರೀಚ್ಛೆಯುಂಟಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ಶ್ರೋತ್ರಿಯತ್ವಾದ್ಯೇದ ಶಾಸ್ತ್ರೈರ್ಭೋಗದೋಷಾನವೇಕ್ಷತೇ |

ರಾಜಾಬ್ರಹ್ಮಣೋ ದೋಷಾಂಸ್ತಾನ್ ಗಾಥಾಭಿರುದಾ-

ಹರತ್ ||೨೩||

ಜ್ಞಾನಿಯು ವೇದ-ಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿದು ಭೋಗಗಳಲ್ಲಿ ದೋಷವನ್ನು ಕಾಣುತ್ತಾನೆ ಬೃಹದ್ರಥನೆಂಬ ರಾಜನು ಆದೋಷಗಳನ್ನು ಮೈತ್ರಾಯಣೀ ಶಾಖೆಯಲ್ಲಿ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ.

—ಆ ದೋಷಗಳು.

ದೇಹದೋಷಾಂಶ್ಚ ತ್ವದೋಷಾನ್ ಭೋಗ್ಯದೋಷಾನನೇಕಶಃ |
ಶುನಾ ವಾಂತೇ ವಾಯಸೇ ನೋ ಕಾಮಸ್ತದ್ವದ್ವಿವೇಕಿನಃ || ೨೫ ||

ಆ ರಾಜನು ದೇಹದೋಷಗಳು, ಮನಸ್ಸಿನದೋಷಗಳು, ಭೋಗ್ಯವಾದ ಗಳಲ್ಲಿಯ ದೋಷಗಳು ಇವುಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಹೇಳಿದನು. ವಿಚಾರವಂತನಿಗೆ ಅವುಗಳ ಬಯಕೆಯುಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಉದಾಹರಣೆ. ನಾಯಿಯು ಕಾಂಕೊಂಡ ಪಾಯಸವನ್ನು ಬಯಸುವವರುಂಟೇ?

—ಸಾರ್ವಭೌಮ ರಾಜನಿಗಿಂತ ಶ್ರೋತ್ರಿಯನ ಹೆಚ್ಚಳ.

ನಿಷ್ಕಾಮತ್ವೇ ಸಮೇಪ್ಯತ್ರ ರಾಜ್ಞಃ ಸಾಧನಸಂಚಯೇ |
ದುಃಖವಾಸೀದ್ಭಾವಿನಾಶಾದತಿಭಿರನುವರ್ತತೇ || ೨೬ ||
ನೋಭಯಂ ಶ್ರೋತ್ರಿಯಸ್ಯ ತಸ್ತದಾನಂದೋಽಧಿ-
ಕೋಽನ್ಯತಃ |

ಗಂಧರ್ವಾನಂದ ಆಶಾಸ್ತಿ ರಾಜ್ಞೋ ನಾಸ್ತಿ ವಿವೇಕಿನಃ || ೨೭ ||

ಚಕ್ರವರ್ತಿಗೂ, ಜ್ಞಾನಿಗೂ ಬಯಕೆ ಇಲ್ಲದಿರುವದು ಸಮವಾದರೂ, ಅನರ್ದಲ್ಲಿ ರಾಜನಿಗೆ ಸಾಧನಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಾಗ ದುಃಖವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಮುಂದೆ ಅವುಗಳ ನಾಶವಾಗುವದೆಂದು ಭಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಶ್ರೋತ್ರಿಯನಿಗೆ ಇವೆರಡೂ ಇಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ರಾಜನ ಆನಂದಕ್ಕಿಂತ ಜ್ಞಾನಿಯ ಆನಂದವು ಹೆಚ್ಚು. ಮತ್ತು ರಾಜನಿಗೆ ಗಂಧರ್ವಾನಂದದ ಆಶೆ ಇರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ವಿವೇಕಶೀಲನೆಗೆ ಅದಿಲ್ಲ.

— ಗಂಧರ್ವಾನಂದವು ಎರಡು ಬಗೆಯಾಗಿದೆ, ಎಂಥ ಹೇಳುವುದಕ್ಕೆ ಮುಂದಿನ ಎರಡು ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಗಂಧರ್ವರ ಭೇದಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಅಸ್ಮಿನ್ ಕಲ್ಪೇ ಮನುಷ್ಯಃ ಸನ್ ಪುಣ್ಯಾಕವಿಶೇಷತಃ |
ಗಂಧರ್ವತ್ವಂ ಸಮಾಪನ್ನೋ ಮರ್ತ್ಯಗಂಧರ್ವ ಉಚ್ಯತೇ || ೨೮ ||

ಪೂರ್ವಕಲ್ಪೇ ಕೃತಾತ್ ಪುಣ್ಯಾತ್ ಕಲ್ಪಾದಾನೇವ ಚೇದ್ವನೇತ್ |
ಗಂಧರ್ವತ್ವಂ ತಾದೃಶೋತ್ಸ್ರ ದೇವಗಂಧರ್ವ ಉಚ್ಯತೇ ||೨೯||

ಈ ಕಲ್ಪದಲ್ಲಿ ಮನುಷ್ಯನಾಗಿದ್ದು ವಿಶೇಷ ಪ್ರಕಾರದ ಪುಣ್ಯ ಪರಿಪಾಕ ದಿಂದ ಯಾವನು ಗಂಧರ್ವನಾಗಿರುವನೋ ಅವನಿಗೆ ಮರ್ತ್ಯ ಗಂಧರ್ವ ನೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಪೂರ್ವ ಕಲ್ಪದಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ಪುಣ್ಯ ಕರ್ಮದಿಂದ ಕಲ್ಪದ ಆರಂಭ ದಲ್ಲಿಯೇ ಒಂದು ವೇಳೆ ಗಂಧರ್ವತ್ವವು ದೊರಕಿದ್ದರೆ ಅಂಥ ಗಂಧರ್ವನಿಗೆ ದೇವಗಂಧರ್ವನೆಂದು ಅನ್ನುತ್ತಾರೆ.

—ಇನ್ನು ಪಿತೃಗಳ, ಆಜಾನ ದೇವತೆಗಳ ಆನಂದವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಅವರು ಯಾರು?

ಅಗ್ನಿಷ್ವಾತ್ತಾದಯೋ ಲೋಕೇ ಪಿತರಶ್ಚಿ ರವಾಸಿನಃ |

ಕಲ್ಪಾದಾನೇವ ದೇವತ್ವಂ ಗತಾ ಆಜಾನದೇವತಾಃ ||೩೦||

ಪಿತೃಲೋಕದಲ್ಲಿ ಯಾವಾಗಲೂ ಇರತಕ್ಕ ಅಗ್ನಿಷ್ವಾತ್ತ ಮೊದಲಾದವರು ಪಿತೃದೇವತೆಗಳು. ಕಲ್ಪದ ಆದಿಯಲ್ಲಿಯೇ ದೇವತ್ವವನ್ನು ಹೊಂದಿದವರು ಆಜಾನದೇವತೆಗಳು.

—ಕರ್ಮ ದೇವತೆಗಳು.

ಅಸ್ಮಿನ್ ಕಲ್ಪೇಶ್ವಮೇಧಾದಿ ಕರ್ಮಕೃತ್ವಾ ನುಹಸ್ವದನ್ |

ಅನಾಪ್ಯಾಜಾನ ದೇವೈರ್ಯಾ ಪೂಜಾಸ್ತಾಃ ಕರ್ಮ-

ದೇವತಾಃ ||೩೧||

ಈ ಕಲ್ಪದಲ್ಲಿ ಅಶ್ವಮೇಧಾದಿ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ ದೊಡ್ಡ ಸದವಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿ ಆಜಾನದೇವತೆಗಳಿಂದ ಪೂಜೆಗೊಳ್ಳುವವರು ಕರ್ಮ ದೇವತೆಗಳು.

ಯಮಾಗ್ನಿ ಮುಖ್ಯಾ ದೇವಾಃ ಸ್ಯುರ್ಜ್ಞಾತಾ ನಿಂದ್ರಬೃಹಸ್ಪತಿಃ |

ಪ್ರಜಾಪತಿರ್ವಿರಾಟ್ ಪ್ರೋಕ್ತೋ ಬ್ರಹ್ಮ ಸೂತ್ರಾತ್ಮ-

ನಾನುಕಃ ||೩೨||

ಯಮ, ಅಗ್ನಿ ಮುಂತಾದವರು ದೇವತೆಗಳು. ಇಂದ್ರ-ಹಾಗೂ ಬೃಹಸ್ಪತಿಗಳು ವ್ರಸಿದ್ಧರು. ಸ್ಥೂಲದೇಹಾಭಿಮಾನಿಯಾದ ಪ್ರಜಾಪತಿಗೇ

ವಿರಾಟ್ ಎನ್ನುವರು. ಬ್ರಹ್ಮದೇವನು-ಸೂತ್ರಾತ್ಮನೆನಿಸುವನು.

—ಇವರೆಲ್ಲರ ಆನಂದಕ್ಕಿಂತ ಶ್ರೋತ್ರಿಯನ ಆನಂದವು ಹೆಚ್ಚಿನದು ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ.

ಸಾರ್ವಭೌಮಾದಿಸೂತ್ರಾಂತಾ ಉತ್ತರೋತ್ತರಕಾಮಿನಃ |

ಅನಾಜ್ಞಾನಸಗಮ್ಯೋಽಯಮಾತ್ಮಾನಂದಸ್ತತಃ ಪರಃ ||೩೩||

ಸಾರ್ವಭೌಮ ರಾಜನಿಂದ ಮೊದಲುಮಾಡಿ ಸೂತ್ರಾತ್ಮನವರೆಗೆ ಎಲ್ಲರೂ ತಮಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನ ವದವಿ-ಆನಂದಗಳನ್ನು ಬಯಸುತ್ತ ಇರುತ್ತಾರೆ. ಮಾತು ಮನಗಳಿಗೆ ನಿಲುಕದ ಆತ್ಮಾನಂದವು ಎಲ್ಲಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನದು.

— ಇವೆಲ್ಲ ಆನಂದಶ್ರೋತ್ರಿಯ ಹೇಗೆ ಇರುತ್ತವೆಂಬುದನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ತೈಸ್ತೈಃ ಕಾಮ್ಯೇಷು ಸರ್ವೇಷು ಸುಖೇಷು ಶ್ರೋತ್ರಿಯೋ

ಯತಃ |

ನಿಸ್ಪೃಹಸ್ತೇನ ಸರ್ವೇಷಾಮಾನಂದಾಃ ಸಂತಿ ತಸ್ಯ ತೇ ||೩೪||

ಶ್ರೋತ್ರಿಯನು ಆ ಎಲ್ಲ ಜೀವರು ಬಯಸುತ್ತಿರುವ ಸುಖದ ವಿಷಯ ದಲ್ಲಿ ನಿಸ್ಪೃಹನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ. ಆದುದರಿಂದ ಅವನೇ ಅವೆಲ್ಲ ಆನಂದಗಳು ದೊರಕಿರುವವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

—ಉಪಸಂಹಾರ.

ಸರ್ವಕಾಮಾಪ್ತಿರೇಷೋಕ್ತಾ ಯದ್ವಾ ಸಾಕ್ಷಿ ಚಿದಾತ್ಮನಾ |

ಸ್ವದೇಹವದ್ ಸರ್ವದೇಹೇಷ್ಟಪಿ ಭೋಗಾನವೇಕ್ಷತೇ ||೩೫||

ಜ್ಞಾನಿಗೆ ಎಲ್ಲ ಬಯಕೆಗಳು ತೀರಿರುವವೆಂಬುದು ಇದೇ. ಜ್ಞಾನಿಯು ಸಾಕ್ಷಿ ಚೈತನ್ಯ ರೂಪನಾಗಿ ತನ್ನ ದೇಹದಲ್ಲಿರುವಂತೆ ಎಲ್ಲ ದೇಹಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಆನಂದವೇ ಇರುವದನ್ನು ಕಾಣುತ್ತಾನೆ.

—ಹೀಗೆಂದರೆ ಅಜ್ಞಾನಿಗೂ ಆನಂದವುಂಟೆನ್ನಬೇಕೇ ?

ಅಜ್ಞಾಸ್ಯಾಪ್ಯೇತದಸ್ಯೇವ ನತು ತೃಪ್ತಿರಬೋಧತಃ |

ಯೋನೇದ ಸೋಽತ್ನುತೇ ಸರ್ವಾನ್ ಕಾಮಾನಿತ್ಯಬ್ರವೀತ್
ಶ್ರುತಿಃ ||೩೬||

ಅಜ್ಞಾನಿಗೆ ಕೂಡ ಈ ಆನಂದ ಲಾಭವಿದೆ. ಆದರೆ ಅವನು ಆತ್ಮನನ್ನು ತಿಳಿದಿರುವದಿಲ್ಲ. ಆ ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ ಅವನಿಗೆ ತೃಪ್ತಿ ಎಂಬುದಿಲ್ಲ. ಯಾರು ಗುಹೆಯಲ್ಲಿಯ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ತಿಳಿಯುವರೋ ಅವರಿಗೆ ಸರ್ವಾನಂದ ದೊರೆ ಯುವದೆಂದು ತೈತ್ತರೀಯ ಶ್ರುತಿ ಹೇಳುವದು.

ಯದ್ವಾ ಸರ್ವಾತ್ಮತಾಂ ಸ್ವಸ್ಯ ಸಾಮ್ನಾ ಗಾಯತಿ ಸರ್ವದಾ |

ಅಹಮನ್ಮಂ ತಥಾನ್ಮಾದಶ್ಚೇತಿ ಸಾಮ ಹ್ಯಧೀಯತೇ ||೩೭||

—ಎಲ್ಲ ಬಯಕೆಗಳು ತೀರಿರುವದರ ಮತ್ತೊಂದು ಪ್ರಕಾರ.

ತತ್ವಜ್ಞನು ತನ್ನ ಸರ್ವಾತ್ಮತ್ವವನ್ನು ಸಾಮವೇದದ ಮುಖಾಂತರ ಯಾವಾಗಲೂ ಹಾಡುವನು. 'ನಾನು ಅನ್ನವೂ ಅನ್ನಉಣ್ಣುವವನೂ ಆಗಿದ್ದೇನೆ. ಎಂದು ಸಾಮವೇದವು ಹೇಳುತ್ತದೆ.

—ಇದುವರೆಗೆ ಹೇಳಿದುದನ್ನು ಸಂಕ್ಷೇಪವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ದುಃಖಾಭಾವಶ್ಚ ಕಾಮಾಪ್ತಿರುಭೇ ಹ್ಯೇವಂ ನಿರೂಪಿತೇ |

ಕೃತಕೃತ್ಯತ್ವಮನ್ಯುಚ್ಛ ಪ್ರಾಪ್ತಪ್ರಾಪ್ಯತ್ವಮೀಕ್ಷತಾಮ್ ||೩೮||

ಹೀಗೆ ದುಃಖಾಭಾವ ಮತ್ತು ಕಾಮಾಪ್ತಿಗಳು ನಿರೂಪಿತವಾದವು. ಇನ್ನು ಕೃತಕೃತ್ಯತೆಯನ್ನು ಮತ್ತು ಪ್ರಾಪ್ತಪ್ರಾಪ್ಯತ್ವವನ್ನೂ ನೋಡಬೇಕು.

ಉಭಯಂ ತೃಪ್ತಿದೀಪೇ ಹಿ ಸಮ್ಯಗಸ್ಮಾಭಿರಿತಿತಮ್ |

ತ ಏವಾತ್ರಾನುಸಂಧೇಯಾಃ ಶ್ಲೋಕಾ ಬುದ್ಧಿವಿಶುದ್ಧಯೇ ||೩೯||

ನಾವು ಅವೆರಡನ್ನು ತೃಪ್ತಿದೀಪದಲ್ಲಿ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದೇವೆ. ಬುದ್ಧಿಯು ತಿಳಿಯಾಗಬೇಕೆಂದು ಆ ಶ್ಲೋಕಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ನೆನೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ಇನ್ನು ಕೃತಕೃತ್ಯತೆ-ಪ್ರಾಪ್ತಪ್ರಾಪ್ಯತೆಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಏಹಿಕಾಮುಷ್ಠಿಕವ್ರಾತಸಿದ್ಧೈರ್ಮುಕ್ತೇಶ್ಚ ಸಿದ್ಧಯೇ |

ಬಹುಕೃತ್ಯಂ ಪುರಾಸ್ಯಾಭೂತತಸರ್ವಮಧುನಾ ಕೃತಮ್ ||೪೦||

ಆತ್ಮಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವಾಗುವದಕ್ಕೆ ಮೊದಲು ಈ ಲೋಕದ ಹಾಗೂ ಪರ ಲೋಕದ ಸುಖಗಳು ದೊರೆಯಬೇಕೆಂದು ಮತ್ತು ಮುಕ್ತಿಯು ದೊರೆಯಬೇಕೆಂದು ನನಗೆ ಬಹಳ ಕರ್ತವ್ಯಗಳಿದ್ದವು. ಈಗ ಆತ್ಮಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವಾದುದರಿಂದ ನನಗೆ ಯಾವ ಕರ್ತವ್ಯವೂ ಉಳಿದಿಲ್ಲ.

ತದೇತತ್ಕೃತಕೃತ್ಯತ್ವಂ ಪ್ರತಿಯೋಗಿಪುರಃಸರಮ್ |

ಅನುಸಂದದೇವಾಯಮೇತಂ ತೃಪ್ಯತಿ ನಿತ್ಯಶಃ ||೪೦||

ತಾನು ಮಾಡಬೇಕಾದುದನ್ನೆಲ್ಲ ಮಾಡಿದ್ದಾಯಿತೆಂದು, ಇದರ ವಿರುದ್ಧ ಸ್ಥಿತಿಯ ಎಂದರೆ ಅಜ್ಞಾನಿಗಳ ಆಚರಣೆಯ ಅನುಸಂಧಾನದ ಮೂಲಕವಾಗಿ ಯಾವಾಗಲೂ ತೃಪ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದುವನು.

ದುಃಖಿನೋಽಜ್ಞಾಃ ಸಂಸರಂತು ಕಾಮಂ ಪುತ್ರಾದ್ಯಪೇಕ್ಷಯಾ |

ಪರಮಾನಂದಪೂರ್ಣೋಹಂ ಸಂಸರಾಮಿ ಕಿಮಿಚ್ಛಯಾ ||೪೧||

ತಿಳಿವಳಿಕೆ ಇಲ್ಲದವರು ಮಕ್ಕಳು-ಮರಿಗಳ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದ ದುಃಖಿಗಳಾಗಿ ಬೇಕಾದಂತೆ ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಲಿ. ನನಗೆ ಅದರಗೊಡವೆ ಇಲ್ಲ. ಬ್ರಹ್ಮಾನಂದದಿಂದ ಪೂರ್ಣನಾಗಿರುವ ನಾನು ಯಾವ ಲೋಕ ಪಡೆಯುವ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದ ಸುತ್ತಲಿ ?

ಅನುತಿಷ್ಠಂತು ಕರ್ಮಾಣಿ ಪರಲೋಕಯಿಯಾಸವಃ |

ಸರ್ವಲೋಕಾತ್ಮಕಃ ಕಸ್ಮಾದನುತಿಷ್ಠಾಮಿ ಕಿಂ ಕಥಮ್ ||೪೨||

ಯಾರಿಗೆ ಸ್ವರ್ಗಾದಿಗಳನ್ನು ಪಡೆಯುವ ಬಯಕೆಯುಂಟೋ ಅವರು ಯಥೇಚ್ಛಕರ್ಮಾನುಷ್ಠಾನ ಮಾಡಲಿ. ಆದರೆ ನಾನು ಸರ್ವಲೋಕಮಯ ನಾದುದರಿಂದ ನನಗೆ ಲೋಕಗಳ ಇಚ್ಛೆ ಇಲ್ಲ. ಅದರಿಂದ ಕರ್ಮಾನುಷ್ಠಾನವೂ ಇಲ್ಲ.

ವ್ಯಾಚಕ್ಷತಾಂ ತೇ ಶಾಸ್ತ್ರಾಣಿ ವೇದಾನಧ್ಯಾಪಯತು ವಾ |

ಯೇಽತ್ರಾಧಿಕಾರಿಣೋ ಮೇತು ನಾಧಿಕಾರೋಽ-

ಶ್ರಿಯತ್ಸತಃ ||೪೩||

ಅಧಿಕಾರವಿದ್ದವರು ಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಲಿ. ಅಥವಾ ವೇದಾಧ್ಯಯನ ಮಾಡಲಿ. ನನಗೆ ಅದರ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಇಲ್ಲ. ಯಾಕೆಂದರೆ ಅವುಗಳಿಂದ ದೊರೆಯುವ ಫಲದ ಇಚ್ಛೆಯು ನನಗೆ ಇಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ನಾನು ಅನಾಧಿಕಾರಿ.

ನಿದ್ರಾ-ಭಿಕ್ಷು-ಸ್ನಾನ-ಶೌಚೇ ನೇಚ್ಛಾಮಿ ನ ಕರೋಮಿ ಚ |

ದೃಷ್ಟಾರಶ್ಚೇತೃಕಲ್ಪಯಂತಿ ಕಿಂ ಮೇ ಸ್ಯಾದನ್ಯ-

ಕಲ್ಪನಾತ್ ||೪೪||

ನಿದ್ರೆ-ಭಿಕ್ಷೆ-ಸ್ನಾನ-ಮಲ ಮೂತ್ರಗಳನ್ನು ನಾನು ಸ್ವತಃ ಅಸಂಗ
ನಾದುದರಿಂದ ಅವುಗಳನ್ನು ಮಾಡುವದೇ ಇಲ್ಲ. ನನ್ನ ದೇಹದ ಮೇಲೆ ಲಕ್ಷ
ವಿಟ್ಟವರು ಯಾರಾದರೂ ನಾನು ಅವುಗಳನ್ನು ಮಾಡುವೆನೆಂದು ಕಲ್ಪಿಸಿದರೆ
ಕಲ್ಪಿಸಲಿ. ಬೇರೆಯವರ ಕಲ್ಪನೆಯಿಂದ ನನಗೇನು. ನನಗೆ ಯಾವ ಇಚ್ಛೆಯೂ
ಇಲ್ಲ.

ಗುಂಜಾಪುಂಜಾದಿ ದಹ್ಯೇತ ನಾನ್ಯಾರೋಪಿತವಹ್ನಿನಾ |

ನಾನ್ಯಾರೋಪಿತಸಂಸಾರಧರ್ಮಾನೇವಮಹಂ ಭಜೇ ||೪೬||

ಗುಲಗಂಜಿಯ ರಾಶಿಯಮೇಲೆ ಇದು ಬೆಂಕಿಯ ರಾಶಿ ಎಂದು ಎಷ್ಟೇ
ಆರೋಪ ಮಾಡಿದರೂ ಅದು ಯಾರನ್ನೂ ಸುಡುವದಿಲ್ಲ. ಅದರಂತೆ ಇತರರು
ನನ್ನ ಮೇಲೆ ಸಂಸಾರ ಧರ್ಮವನ್ನು ಆರೋಪಿಸಿದರೂ ನಾನು ಸಂಸಾರ
ಯಾಗುವದು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ.

ಶೃಣ್ವಂತ್ವಜ್ಞಾನತತ್ತ್ವಾಸ್ತೇ ಜಾನನ್ ಕಸ್ಮಾತ್ ಶೃಣೋಮು-

ಹಮ್ |

ಮನ್ಮಂತಾಂ ಸಂಶಯಾಪನ್ನಾ ನಮನ್ಯೇಹಮಸಂಶಯಃ ||೪೭||

ತತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿಯದವರು ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ಶ್ರವಣ ಮಾಡಲಿ. ನಾನು
ತತ್ವ ತಿಳಿದಿರುವದರಿಂದ ಅದರ ಅವಶ್ಯಕತೆ ನನಗಿಲ್ಲ. ಸಂಶಯವಿದ್ದವರು
ಜ್ಞಾನಿ ಮನನ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲಿ. ನನಗೆ ಸಂಶಯವಿಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ಮನನ
ಮಾಡುವದಿಲ್ಲ.

ವಿಪರ್ಯಸ್ತೋ ನಿದಿಧ್ಯಾಸೇತ್ ಕಿಂ ಧ್ಯಾನಮವಿಪರ್ಯಾಯೇ |

ದೇಹಾತ್ಮತ್ವವಿಪರ್ಯಾಸಂ ನ ಕದಾಚಿದ್ಭಜಾಮ್ಯಹಮ್ ||೪೮||

ಯಾರಿಗೆ ವಿಪರೀತ ಭಾವನೆಯಾಗಿರುವದೋ ಅವರು ನಿದಿಧ್ಯಾಸನ
ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲಿ. ನನಗೆ ವಿಪರೀತ ಭಾವನೆಯೇ ಇಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ನಿದಿ
ಧ್ಯಾಸನದ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಇಲ್ಲ. ದೇಹವೇ ನಾನೆಂದು ತಿಳಿಯುವದು ವಿಪರೀತ
ಭಾವನೆ. ನಾನು ಎಂದೂ ಹಾಗೆ ತಿಳಿದಿಲ್ಲ. ಎಂದಮೇಲೆ ಧ್ಯಾನದ ಅವಶ್ಯ
ಕತೆಯೂ ನನಗಿಲ್ಲ.

ಅಹಂ ಮನುಷ್ಯ ಇತ್ಯಾದಿವ್ಯವಹಾರೋ ವಿನಾಶ್ಯಮುಮ್ |

ವಿಪರ್ಯಾಸಂ ಚಿರಾಭ್ಯಸ್ತವಃ ಸನಾತೋಽನಕಲ್ಪತೇ ||೪೯||

‘ನಾನು ಮನುಷ್ಯ’ ಎಂಬ ವ್ಯವಹಾರವನ್ನಾದರೂ ನೀವು ಹೇಗೆ ಮಾಡುವಿರಿ ? ಎಂದರೆ ದೇಹವು ನಾನೆಂಬ ಭಾವನೆ ಇಲ್ಲದೆ. ಬಹಳ ಕಾಲದವರೆಗೆ ಅಭ್ಯಾಸವಾದುದರಿಂದ ವಾಸನಾ ಬಲದಿಂದಲೇ ವ್ಯವಹಾರ ಸಾಗುವದು.

ಆರಬ್ಧ ಕರ್ಮಣಿಕ್ಷೇಣೇ ವ್ಯವಹಾರೋ ನಿವರ್ತತೇ |

ಕರ್ಮಾಕ್ಷಯೇ ತ್ವಸೌ ನೈವ ಶಾನ್ಯೋದ್ಧಾನ್ಯನ

ಸಹಸ್ರತಃ ||೫೦||

ವಾಸನೆಯಿಂದ ಸಾಗುವ ವ್ಯವಹಾರವು ಮುಗಿಯುವದೆಂದಿಗೆ ? ಎಂದರೆ ಪ್ರಾರಬ್ಧ ಕರ್ಮವು ತೀರಿತೆಂದರೆ ವ್ಯವಹಾರವು ತಂತಾನೇ ತೀರುವದು. ಕರ್ಮ ಮುಗಿಯುವವರೆಗೆ ಸಾವಿರಾರು ಸಾರೆ ಧ್ಯಾನ ಮಾಡಿದರೂ ಕೂಡ ಅದರದೇನೂ ಉಪಯೋಗವಾಗುವದಿಲ್ಲ.

ವಿರಲತ್ವಂ ವ್ಯವಹೃತೇರಿಷ್ಟಂ ಚೇದ್ಧಾನಮಸ್ತು ತೇ |

ಅಬಾಧಿಕಾಂ ವ್ಯವಹೃತಿಂ ಪಶ್ಯನ್ ಧ್ಯಾಯಾನ್ಯುಹಂ

ಕುತಃ ||೫೧||

ಧ್ಯಾನಮಾಡುವದರಿಂದ ವ್ಯವಹಾರವು ಪ್ರೇಣವಾಗುವದೆಂದು ಅನ್ನುವದಾದರೆ ನೀನು ಅವಶ್ಯಧ್ಯಾನಮಾಡು. ಪ್ರಾರಬ್ಧಕರ್ಮದಿಂದ ಗಂಟುಬಿದ್ದ ವ್ಯವಹಾರತಪ್ಪುವದು ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲ. ಇಷ್ಟು ತಿಳಿಯುತ್ತಿದ್ದರೂ ನಾನೇ ತಕ್ಕ ಧ್ಯಾನಮಾಡಲಿ?

ವಿಕ್ಷೇಪೋ ನಾಸ್ತಿ ಯಸ್ಮಾನ್ನೇ ನ ಸಮಾಧಿಸ್ತತೋ ಮಮ |

ವಿಕ್ಷೇಪೋ ವಾ ಸಮಾಧಿರ್ವಾ ಮನಸಃ ಸ್ಯಾದ್ವಿಕಾರಿಣಃ ||೫೨||

ಮನಸ್ಸು ಹೊರಗೆಹರಿಯುವದೆಂಬುದೇ ಇಲ್ಲದ ನನಗೆ ಸಮಾಧಿಯ ಅಭ್ಯಾಸಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಹರಿದಾಡುವದೂ, ಸಮಾಧಿಯೂ ಚಂಚಲವಾದ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟವುಗಳು.

ನಿತ್ಯಾನುಭವರೂಪಸ್ಯ ಕೋ ಮೇತ್ರಾನುಭವಃ ಪೃಥಕ್ |

ಕೃತಂ ಕೃತ್ಯಂ ಪ್ರಾಪಣೀಯಂ ಪ್ರಾಪ್ತಮಿತೇನ

ನಿಶ್ಚಯಃ ||೫೩||

ನನಗೆ ಅವಶ್ಯವಿರುವ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ನಾನು ಮಾಡಿದ್ದೇನೆ, ಯಾವುದನ್ನು ದೊರಕಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗಿತ್ತೋ ಅದು ನನಗೆ ದೊರಕಿದೆ. ನಿತ್ಯ ಅನುಭವರೂಪನಾದ ನನಗೆ ಇನ್ನು ಬೇರೆಯಾವ ಅನುಭವವು ಬರಬೇಕು ?

ವ್ಯವಹಾರೋ ಲೌಕಿಕೋ ವಾ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯೋ ವಾನ್ಯಥಾಪಿ ವಾ |
ಮಮಾಕರ್ತುರಲೇಪಸ್ಯ ಯಥಾರಬ್ಧಂ ಪ್ರವರ್ತತಾಮ್ ||೫೪||

ಅಕರ್ತನೂ-ನಿರ್ಲೇಪನೂ ಆದ ನನ್ನ ಲೌಕಿಕ-ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ಅಥವಾ ಅಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ವ್ಯವಹಾರಗಳು ಪ್ರಾರಬ್ಧ ಕರ್ಮದಂತೆ ಬೇಕಾದಹಾಗೆ ನಡೆಯಲಿ.

ಅಥವಾ ಕೃತಕೃತ್ಯೋಽಪಿ ಲೋಕಾನುಗ್ರಹಕಾಮ್ಯಯಾ |
ಶಾಸ್ತ್ರೀಯೇಣೈವ ಮಾರ್ಗೇಣ ವರ್ತೇಹಂ ಕಾ

ಮಮುಕ್ಷತಿಃ ||೫೫||

ನಾನು ಕೃತಕೃತ್ಯನಾಗಿರುವದೇನೋ ಸರಿ. ಲೋಕೋಪಕಾರಕ್ಕಾಗಿ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯಮಾರ್ಗದಿಂದಲೇ ನಡೆಯುವೆನು. ಅದರಲ್ಲಿ ನನಗಾಗುವ ಹಾನಿಯಾದರೂ ಏನು ?

ದೇವಾರ್ಚನ-ಸ್ನಾನ-ಶೌಚ-ಭಿಕ್ಷಾದೌ ವರ್ತತಾಂ ವಪುಃ |

ತಾರಂ ಜಪತು ವಾಕ್ ತದ್ವತ್ ಪಠತ್ವಾಮ್ನಾಯ ಮಸ್ತು-

ಕಮ್ ||೫೬||

ಈ ಶರೀರವು ದೇವರಪೂಜೆ-ಸ್ನಾನ-ಶೌಚ ಭಿಕ್ಷಾದಿಗಳನ್ನು ಅವಶ್ಯ ಮಾಡಲಿ, ವಾಣಿಯು ಉಚ್ಚಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ವ್ರಣವಜಪಮಾಡಲಿ, ಅದರಂತೆ ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳ ಅಧ್ಯಯನವನ್ನೂ ಮಾಡಲಿ.

ವಿಷ್ಣುಂ ಧ್ಯಾಯತು ಧೀರ್ಯದ್ವಾ ಬ್ರಹ್ಮಾನಂದೇ ವಿಲೀಯ-

ತಾಮ್ |

ಸಾಕ್ಷೇಹಂ ಕಿಂಚಿದಪ್ಯತ್ರ ನಕುರ್ವೇ ನಾಪಿಕಾರಯೇ ||೫೭||

ನನ್ನಬುದ್ಧಿಯು ವಿಷ್ಣುವನ್ನು ಧ್ಯಾನಮಾಡಲಿ, ಅಥವಾ ಬ್ರಹ್ಮಾನಂದದಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಲಿ, ಸಾಕ್ಷಿಯಾದ ನಾನು ಇವುಗಳೊಳಗಿನ ಒಂದನ್ನೂ ಮಾಡುವವನಲ್ಲ, ಮಾಡಿಸುವವನೂ ಅಲ್ಲ.

ಕೃತಕೃತ್ಯತಯಾ ತೃಪ್ತಃ ಪ್ರಾಪ್ತಂ ಪ್ರಾಪ್ಯತಯಾ ಪುನಃ |

ತೃಪ್ಯನ್ನೇವಂ ಸ್ವಮನಸಾ ಮನ್ಯತೇಸಾ ನಿರಂತರಮ್ ||೫೮||

ಮಾಡಬೇಕಾದ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡಿದುದರಿಂದ, ಪಡೆಯಬೇಕಾದುದನ್ನು ಪಡೆದುದರಿಂದ ತೃಪ್ತನಾದ ಜ್ಞಾನಿಯು ಮುಂದೆ ವರ್ಣಿಸಿದಂತೆಯಾವಾಗಲೂ ಚಿಂತಿಸುತ್ತಿರುವನು.

ಧನ್ಯೋಽಹಂ ಧನ್ಯೋಽಹಂ ನಿತ್ಯಂ ಸ್ವಾತ್ಮಾನಮಂಜಸಾ ವೇದ್ಮಿ |

ಧನ್ಯೋಽಹಂ ಧನ್ಯೋಽಹಂ ಬ್ರಹ್ಮಾನಂದೋ ವಿಭಾತಿ ಮೇ
ಸ್ಪಷ್ಟಮ್ ||೫೯||

ಧನ್ಯೋಽಹಂ ಧನ್ಯೋಽಹಂ ದುಃಖಂ ಸಾಂಸಾರಿಕಂ ನವೀಕ್ಷೇದ್ಯ |

ಧನ್ಯೋಽಹಂ ಧನ್ಯೋಽಹಂ ಸ್ವಸ್ಯಾ ಜ್ಞಾನಂ ಪಲಾಯಿತಂ
ಕ್ಷಾಪಿ ||೬೦||

ಧನ್ಯೋಽಹಂ ಧನ್ಯೋಽಹಂ ಕರ್ತವ್ಯಂ ಮೇ ನ ವಿದ್ಯತೇ ಕಿಂಚಿತ್ |

ಧನ್ಯೋಽಹಂ ಧನ್ಯೋಽಹಂ ಪ್ರಾಪ್ತವ್ಯಂ ಸರ್ವಮದ್
ಸಂಪನ್ನಮ್ ||೬೧||

ಧನ್ಯೋಽಹಂ ಧನ್ಯೋಽಹಂ ತೃಪ್ತೇರ್ಮೇ ಕೋಪಮಾ
ಭವೇಲ್ಲೋಕೇ |

ಧನ್ಯೋಽಹಂ ಧನ್ಯೋಽಹಂ ಧನ್ಯೋ ಧನ್ಯಃ ಪುನಃ
ಪುನು ಧನ್ಯಃ ||೬೨||

ಅಹೋ ಪುಣ್ಯಮಹೋ ಪುಣ್ಯಂ ಫಲಿತಂ ಫಲಿತಂ ತೃಢಮ್ |

ಅಸ್ಯ ಪುಣ್ಯಸ್ಯ ಸಂಪತ್ತೇರಹೋ ವಯಮಹೋ
ವಯಮ್ ||೬೩||

ಅಹೋ ಶಾಸ್ತ್ರಮಹೋ ಶಾಸ್ತ್ರಮಹೋ ಗುರುರಹೋ ಗುರುಃ |

ಅಹೋ ಜ್ಞಾನಮಹೋ ಜ್ಞಾನಮಹೋ ಸುಖಮಹೋ
ಸುಖಮ್ ||೬೪||

ನಾನು ಆತ್ಮನನ್ನು ನಿತ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತಿರುವೆನು. ಅದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಾನಂದದ ಸ್ಪಷ್ಟಅನುಭವವು ಬರುತ್ತದೆ. ನಿಜವಾಗಿಯೂ ನಾನುಧನ್ಯನು, ನನ್ನಜನ್ಮವು ಸಫಲವಾಯಿತು, ನನಗೆ ಇಂದು ಸಾಂಸಾರಿಕ

ದುಃಖವು ಎಷ್ಟೂ ಇಲ್ಲ. ಆತ್ಮನ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ದ್ದ ಅಜ್ಞಾನವು ಎಲ್ಲಿ ಒಡಿ ಹೋಯಿತೋಕಾಣೆ, ಇನ್ನು ನನ್ನ ಕರ್ತವ್ಯವು ಎಷ್ಟೂ ಉಳಿದಿರುವದಿಲ್ಲ, ಯಾವುದನ್ನು ಪಡೆಯಬೇಕಾಗಿತ್ತೋ ಅದನ್ನು ಪಡೆದಿರುವೆನು, ನನ್ನತ್ಯಸ್ತಿಗೆ ಈ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಉಪಮೆಯೇ ಇಲ್ಲ, ನಿಜವಾಗಿಯೂ ನಾನುಧನ್ಯ, ಧನ್ಯ, ಧನ್ಯ, ಅತಿಧನ್ಯನು. ಅಹಹಾ, ಏನುಹೇಳಲಿ, ನನ್ನಪುಣ್ಯವು ಫಲಿಸಿತು, ಈ ಪುಣ್ಯಫಲದಿಂದ ನಾನು ಸಂಪನ್ನನಾದುದರಿಂದ ಕೃತಕೃತ್ಯನು, ಅಹಾ, ಅದು ಎಂಥಶಾಸ್ತ್ರ, ಗುರುವಿನ ಯೋಗ್ಯತೆ ಎಂಥದು ? ಅದು ಎಂಥಜ್ಞಾನ, ಎಂಥ ಸೌಖ್ಯ, ಎಲ್ಲವೂ ಚಮತ್ಕಾರವಾಗಿದೆ, ನಾನಿಂದು ಧನ್ಯನಾದೆನು, ಕೃತಕೃತ್ಯ ನಾದೆನು, ಆನಂದದ ಶಿಖರವನ್ನೇರಿ ಕುಳಿತಿರುವೆನು.

—ಉಪಸಂಹಾರ.

ಬ್ರಹ್ಮಾನಂದಾಭಿದೇ ಗ್ರಂಥೇ ಚತುರ್ಥೋಽಧ್ಯಾಯ ಈರಿತಃ |

ವಿದ್ಯಾನಂದಸ್ತದ್ವೈತ್ವಪರ್ಯಂತೋಽಭ್ಯಾಸ ಇಷ್ಟಃ—

ತಾಮ್ ||೬೫||

ಬ್ರಹ್ಮಾನಂದವೆಂಬ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ವಿದ್ಯಾನಂದವೆಂಬ ನಾಲ್ಕನೇ ಅಧ್ಯಾಯ ವನ್ನು ಹೇಳಿತು. ಜ್ಞಾನವು ಬಲಗೊಳ್ಳುವವರೆಗೆ ಅದನ್ನು ಅಭ್ಯಾಸ ಮಾಡಬೇಕು.

ವಿದ್ಯಾನಂದ ಪ್ರಕರಣದ ಸಾರಾಂಶ

ಎರಡನೆಯವುಗಳೆಲ್ಲ ಸುಳ್ಳೆಂದು ಅರಿತಾಗ ತಾನು ಧನ್ಯನಾದೆನೆಂಬ ಅಂತಃಕರಣವೃತ್ತಿಯುಂಟಾಗುವದೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

೧೫ ಬ್ರಹ್ಮಾನಂದೇ ವಿಷಯಾನಂದಃ

ಅಥಾತ್ರ ವಿಷಯಾನಂದೋ ಬ್ರಹ್ಮಾನಂದಾಂತರೂಪಭಾಕ್ |

ನಿರೂಪ್ಯತೇ ದ್ವಾರಭೂತಸ್ತದಂತತ್ವಂ ಶ್ರುತಿರ್ಜಗೌ ||೧೬||

ಈ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಾನಂದದ ಅಂಶರೂಪವೂ, ಬ್ರಹ್ಮಾನಂದದ ಅರಿವಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಒಂದು ಬಾಗಿಲೂ ಎನಿಸಿದ ವಿಷಯಾನಂದವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುತ್ತೇವೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಬ್ರಹ್ಮಾನಂದದ ಅಂಶತ್ವವಿರುವದೆಂದು ಶ್ರುತಿಯು ಹೇಳಿದೆ.

(ವಿಷಯಾನಂದವು ಎಲ್ಲ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೆ ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಬರುವ ಲೌಕಿಕ ವಿಷಯವಾದರೂ ಬ್ರಹ್ಮಾನಂದವೆಂದರೆ ಹೇಗಿರುತ್ತದೆ ಎಂಬುದನ್ನರಿಯಲು ಸಹಾಯಕವಾಗಿದೆ.)

—ವಿಷಯಾನಂದವು ಬ್ರಹ್ಮಾನಂದದ ಒಂದಂಶವೆಂದು ಹೇಳುವ ಶ್ರುತಿಯ ಅರ್ಥ.

ಏಷೋಽಷ್ಯ ಪರಮಾನಂದೋಽಯೋಽಖಂಡೈಕರಸಾತ್ಮಕಃ |

ಅನ್ಯಾನ್ಯಿ ಭೂತಾನ್ಯೇತಸ್ಯ ಮಾತ್ರಾನೇವೋಪಭುಂಜತೇ || ೨ ||

ಅಖಂಡವೂ, ಏಕರಸಾತ್ಮಕವೂ ಆದ ಬ್ರಹ್ಮಕ್ಕೆ ಪರಮಾನಂದವು ಸ್ವರೂಪವೆನಿಸುವದು. ಎಲ್ಲ ಪ್ರಾಣಿಗಳು ಅದರ ಅಂಶಮಾತ್ರವನ್ನು ಪಡೆದು ಸುಖಿಸುವವು.

—ವಿಷಯಾನಂದವನ್ನೊಳಗೊಂಡು ಅಂತಃಕರಣ ವೃತ್ತಿಗಳೆಷ್ಟು?

ಶಾಂತಾ ಘೋರಾಸ್ತಥಾ ಮೂಢಾ ಮನಸೋ ವೃತ್ತಯಸ್ತ್ರಿಧಾ |

ವೈರಾಗ್ಯಂ ಕ್ಷಾಂತಿರೌದಾರ್ಯಮಿತ್ಯಾದ್ಯಾ ಶಾಂತ-
ವೃತ್ತಯಃ || ೩ ||

ತೃಪ್ತ್ವಾ ಸ್ನೇಹೋ ರಾಗ ಲೋಭಾವಿತ್ಯಾದ್ಯಾ ಘೋರ-
ವೃತ್ತಯಃ |

ಸಂಮೋಹೋ ಭಯಮಿತ್ಯಾದ್ಯಾಃ ಕಥಿತಾ ಮೂಢ-
ವೃತ್ತಯಃ || ೪ ||

ಶಾಂತ-ಘೋರ ಹಾಗೂ ಮೂಢವೆಂದು ಮನಸ್ಸಿನ ಮೂರುವೃತ್ತಿಗಳು. ವೈರಾಗ್ಯ-ಕ್ಷಮೆ-ಔದಾರ್ಯ ಮುಂ. ಶಾಂತವೃತ್ತಿಗಳು. ತೃಪ್ತಿ-ಸ್ನೇಹ-ರಾಗ ಲೋಭಗಳು ಘೋರವೃತ್ತಿಗಳು. ಮೋಹ-ಭಯಾದಿಗಳು ಮೂಢ ವೃತ್ತಿಗಳು

ವೃತ್ತಿಷ್ಟೇತಾಸು ಸರ್ವಾಸು ಬ್ರಹ್ಮಣಶ್ಚಿತ್‌ಸ್ವಭಾವತಾ |

ಪ್ರತಿಬಿಂಬತಿ ಶಾಂತಾಸು ಸುಖಂಚ ಪ್ರತಿಬಿಂಬತಿ || ೫ ||

ಈ ಎಲ್ಲ ವೃತ್ತಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಬ್ರಹ್ಮದ ಚಿದ್ರೂಪತ್ವವು ಹೊಳೆಯುವದು. ಶಾಂತವೃತ್ತಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಆನಂದ ರೂಪವು ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿಸುವದು.

—ಇದಕ್ಕೆ ಶ್ರುತಿಪ್ರಮಾಣವೂ ಇದೆ.

ರೂಪಂ ರೂಪಂ ಬಭೂವಾಸೌ ಪ್ರತಿರೂಪ ಇತಿ ಶ್ರುತಿಃ |

ಉಪಮಾ ಸೂರ್ಯಕೇತ್ಯಾದಿ ಸೂತ್ರಯಾನಾಸ

ಸೂತ್ರಕೃತ್ ||೬||

ಪರಮಾತ್ಮನು ಪ್ರತಿಯೊಂದು ದೇಹದಲ್ಲಿ ಆಯಾ ದೇಹಗಳಂತೆ ಆದನೆಂದು ಶ್ರುತಿಯು ಇರುವದು. ಆದುದರಿಂದಲೇ ಶ್ರುತಿಯು ಆತ್ಮನಿಗೆ ಸೂರ್ಯ ಮೊದಲಾದ ಉಪಮೆಯನ್ನು ಹೇಳಿರುವುದೆಂದು ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಕಾರರಾದ ವ್ಯಾಸರು ಸೂತ್ರವನ್ನು ಮಾಡಿರುವರು.

—ಪರಮಾತ್ಮನು ವಸ್ತುತಃಒಬ್ಬನೇ. ಉಪಾಧಿಗಳ ಸಂಬಂಧದಿಂದ ಅವನು ಅನೇಕತ್ವವನ್ನು ಪಡೆಯಬೇಕಾಯಿತು ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಆಧಾರವಾದ ಶ್ರುತಿನಾಕ್ಕೆ.

ಏಕ ಏವ ಹಿ ಭೂತಾತ್ಮಾ ಭೂತೇ ಭೂತೇ ವ್ಯವಸ್ಥಿತಃ |

ಏಕಥಾ ಬಹುಥಾ ಚೈವ ದೃಶ್ಯತೇ ಜಲಚಂದ್ರನತ್ ||೭||

ಎಲ್ಲರ ಆತ್ಮನೆನಿಸಿದ ಪರಮಾತ್ಮನು ಬೇರೆಬೇರೆ ಪ್ರಾಣಿಗಳಲ್ಲಿ ಬೇರೆಬೇರೆಯಾಗಿ ತೋರುತ್ತಾನೆ. ಹೇಗಂದರೆ-ಬೇರೆಬೇರೆ ನಿಂತನಿಂತ ನೀರುಗಳಲ್ಲಿ ಚಂದ್ರಮನು ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿಸಿ ತಾನೊಬ್ಬನೇ ಆದರೂ ಅನೇಕ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ತೋರುವಂತೆ.

ಬ್ರಹ್ಮವು ನಿರವಯವ ಎಂದರೆ ಎಲ್ಲಕಡೆಗೆ ತುಂಬಿರುವಂಥದು. ಹೀಗೆ ರಲು ಒಂದುಕಡೆ ಅದರ ಚಿದಂಶ ಮಾತ್ರ ತೋರುವದು. ಮತ್ತೊಂದು ಕಡೆ ಆನಂದಾಂಶಮಾತ್ರ ಎಂದು ಹೇಳುವದು ಸರಿಯಲ್ಲ ಎಂದರೆ.

ಜಲೇ ಪ್ರವಿಷ್ಟಶ್ಚಂದ್ರೋಽಯಮಸ್ಪಷ್ಟಃ ಕಲುಷೇ ಜಲೇ |

ವಿಸ್ತಷ್ಟೋ ನಿರ್ಮಲೇ ತದ್ವದ್ಧ್ವೇಧಾ ಬ್ರಹ್ಮಾಪಿ ವೃತ್ತಿಷು||೮||

ನೀರುಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿಸುವ ಚಂದ್ರನು ಹೊಲಸುನೀರಿನಲ್ಲಿ ಮಸುಕಾಗಿ ಸ್ವಚ್ಛನೀರಿನಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತಾನೆ. ಅದರಂತೆ ಬ್ರಹ್ಮವುಕೂಡ ವೃತ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಎರಡು ಬಗೆಯಾಗುತ್ತದೆ.

ಘೋರಾ ಮೂಢಾಸು ಮಾಲಿನ್ಯಾತ್ಸುಖಾಂಶಶ್ಚ ತಿರೋಹಿತಃ |
ಈಷನ್ನೈರ್ಮುಲೈತಸ್ತತ್ರ ಚಿದಂಶಪ್ರತಿಬಿಂಬನಮ್ ||೯||

ರಾಜಸವೆನಿಸುವ ಘೋರ ವೃತ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ, ತಾಮಸವೆನಿಸುವ ಮೂಢ ವೃತ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ದುಃಖರೂಪ ಹೊಲಿಸು ತುಂಬಿರುವದರಿಂದ ಸುಖಾಂಶವು ಅಲ್ಲಿ ಆಡಗಿರುವದು. ಆದರೆ ಅವು ಸ್ವಲ್ಪ ನಿರ್ಮಲವಾಗಿರುವದರಿಂದ ಚಿದಂಶವು ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿತವಾಗಿತೋರುವದು.

—ಚಂದ್ರನ ಉಪಮೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದುದು ಯೋಗ್ಯವಾಯಿತು. ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಅಂತಃಕರಣವೆಂಬುದು ಒಂದೇ ಇರುವದರಿಂದ ಅಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮದ ಒಂದೇ ಅಂಶ ತೋರುವದು ಎಂದು ಹೇಳುವದು ಸರಿಯಲ್ಲ ಎಂದರೆ—

ಯದ್ವಾಪಿ ನಿರ್ಮಲೇ ನೀರೇ ವಕ್ಷೇರಾಷ್ಟ್ರಸ್ಯ ಸಂಕ್ರಮಃ |
ನ ಪ್ರಕಾಶಸ್ಯ ತದ್ವತ್ ಸ್ಯಾಚ್ಚಿನ್ನಾತ್ರೋದ್ ಭೂತಿರೇವ ಚ||೧೦||

ನಿರ್ಮಲವಾದ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಯ ಉಷ್ಣಾಂಶವು ಮಾತ್ರ ಬೆರೆಯುವದು. ಪ್ರಕಾಶ ಎಂದರೆ ಬೆಳಕು ಬೆರೆಯುವದಿಲ್ಲ. ಅದರಂತೆ ಅಂತಃಕರಣದಲ್ಲಿ ಚಿದಂಶವು ಮಾತ್ರ ತೋರುವದು.

—ಶಾಂತವೃತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಚಿದಾನಂದದ ಪ್ರತೀತಿಯು ಬರುವದು ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ದೃಷ್ಟಾಂತ.

ಕಾಷ್ಠೇ ತೌಷ್ಣ್ಯ ಪ್ರಕಾಶೌ ದ್ವಾವುಧ್ವನಂ ಗಚ್ಛತೋ ಯಥಾ |
ಶಾಂತಾಸು ಸುಖಚೈತನ್ಯೇ ತಥೈವೋದ್ಭೂತಿಮಾಪ್ನುತಃ ||೧೧||

ಕಟ್ಟಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಉಷ್ಣಾಂಶವೂ, ಪ್ರಕಾಶವೂ, ಉಂಟಾಗುವವು. ಅದರಂತೆ ಶಾಂತವೃತ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಚಿದಂಶ ಮತ್ತು ಅನಂದಾಂಶಗಳೆರಡೂ ತೋರುವವು.

ಹೀಗೆ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯು ಯಾಕೆ?

ವಸ್ತು ಸ್ವಭಾವಮಾಶ್ರಿತೈ ವ್ಯವಸ್ಥಾ ತೂಭಯೋಃ ಸಮಾ |
ಅನುಭೂತ್ಯನುಸಾರೇಣ ಕಲ್ಪಿತೇ ಹಿ ನಿಯಾಮಕಮ್ ||೧೨||

ಅದು ದೃಷ್ಟಾಂತಕ್ಕೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡ ಅಗ್ನಿಯು ಉಪಾಧಿಗಳೆನಿಸಿದ ನೀರಿನ ಸ್ವಭಾವವನ್ನೂ, ಕಟ್ಟಿಗೆಯ ಸ್ವಭಾವವನ್ನೂ ದಾಷ್ಟಾಂತಿಕದ ಆತ್ಮನ ಉಪಾಧಿಗಳಾದ ರಾಜಸ-ತಾಮಸ ವೃತ್ತಿಗಳ ಸ್ವಭಾವವನ್ನೂ ಹಿಡಿದು

ಮಾಡಿದುದಾಗಿದೆ. ಆದುದರಿಂದ ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಅನುಸಾರವಾಗಿ ಒಂದಂಶವು ತೋರಿ ಇನ್ನೊಂದಂಶ ಮರೆಯಾಗುವದೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. —ಅನುಭವ.

ನ ಘೋರಾಸು ನ ಮೂಢಾಸು ಸುಖಾನುಭವ ಈಷ್ಟೈತೇ |

ಶಾಂತಾಸ್ವಪಿ ಕ್ವಚಿತ್ ಕಶ್ಚಿತ್ ಸುಖಾತಿಶಯ ಈಷ್ಟೈಃ—
ತಾನುಃ ||೧೩||

ಸುಖಾನುಭವವು ಘೋರ ಮತ್ತು ಮೂಢ ವೃತ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಎಂದಿಗೂ ಬರುವದಿಲ್ಲ. ಶಾಂತವೃತ್ತಿಗಳಲ್ಲಿಯಾದರೂ ಕೆಲವು ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಅತಿಶಯವಾದ ಸುಖವು ತೋರುವದು.

—ಘೋರ ಮತ್ತು ಮೂಢವೃತ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಸುಖವೆಂಬುದು ಇಲ್ಲ.

ಗೃಹಕ್ಷೇತ್ರಾದಿವಿಷಯೇ ಯದಾ ಕಾನೋ ಭವೇತ್ಪದಾ |

ರಾಜಸಸ್ಯಾಸ್ಯ ಕಾನುಸ್ಯ ಘೋರತ್ವಾತ್ಪ್ರತೀತೋ
ಸುಖನುಃ ||೧೪||

ಹೊಲ-ಮನೆ ಮುಂತಾದವುಗಳ ಅಪೇಕ್ಷೆಯಾಗಲು, ಇದು ರಜೋಗುಣದ ಅಪೇಕ್ಷೆಯಾಗಿ ಘೋರ ವೃತ್ತಿ ಎನಿಸುವದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಸುಖವಿಲ್ಲ.

ಈ ಘೋರ ವೃತ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಸುಖಲೇಶವೂ ಇಲ್ಲವೆಂಬುದು ಯಾತರ ಮೇಲಿಂದ ?

ಸಿದ್ಧೋನ್ನವೇತ್ಯಸ್ತಿ ದುಃಖಮಸಿದ್ಧೌ ತದ್ವಿವರ್ಧತೇ |

ಪ್ರತಿಬಂಧೇ ಭವೇತ್ ಕ್ರೋಧೋ ದ್ವೇಷೋ ನಾ ಪ್ರತಿ—

ಕೂಲತಃ ||೧೫||

ಯಾಕಂದರೆ ಈ ವೃತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಅಪೇಕ್ಷೆ ಪೂರ್ಣವಾದೀತೋ ಇಲ್ಲವೋ ಎಂಬ ಹೊಯ್ದಾಟದ ದುಃಖವು ಇರುತ್ತದೆ. ಒಂದು ವೇಳೆ ಪೂರ್ಣ ವಾಗದಿದ್ದರೆ ಅದಿನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚಾಗುತ್ತದೆ. ಯಾರಾದರೂ ಅಡ್ಡಿಯುಂಟು ಮಾಡಿದರೆ ಸಿಟ್ಟು ಬರುತ್ತದೆ. ಒಂದು ವೇಳೆ ಅಪೇಕ್ಷಿಸಿದ ಫಲವು ಪ್ರತಿಕೂಲ ವಾದರೆ ದ್ವೇಷವು ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ.

—ಅಡ್ಡಿಗಳನ್ನು ನಿವಾರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಅಸಾಧ್ಯವಾದರೆ ವಿವಾದವು ಆರಂಭವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಇದೂ ಕೂಡ ತಮೋ ಗುಣದ ಕಾರ್ಯವಾದುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಕೂಡ ಸುಖವಿಲ್ಲ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ.

ಅಶಕ್ಯಶ್ಚೇತ್ ಪ್ರತೀಕಾರೋ ವಿಷಾದಃ ಸ್ಯಾತ್ಸ ತಾನುಸಃ |

ಕ್ರೋಧಾದಿಷು ಮಹದ್ವಿಃಖಂ ಸುಖಶಂಕಾಪಿ ದೂರತಃ ||೧೬||

ಅದನ್ನು ನಿವಾರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವದು ಅಸಾಧ್ಯವೆನಿಸಿದರೆ ವಿಷಾದವುಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಇದು ತನೋಗುಣದ ವಿಕಾರವಾಗಿದೆ. ಸಿಟ್ಟು ಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ಬಹಳ ದುಃಖವಾಗುತ್ತದೆ. ಎಂದ ಮೇಲೆ ಅದರಲ್ಲಿ ಸುಖವಿರಬಹುದೆಂಬ ನಂದೇಹ ತಾಳುವುದುಕೂಡ ದೂರದ ಮಾತು.

—ಅದರಂತೆ.

ಕಾಮ್ಯಲಾಭೇ ಹರ್ಷವೃತ್ತಿಃ ಶಾಂತಾ ತತ್ರ ಮಹತ್ಸುಖಮ್ |

ಭೋಗೇ ಮಹತ್ತರಂ ಲಾಭಪ್ರಸಕ್ತಾವೀಷದೇವ ಹಿ ||೧೭||

ಅಪೇಕ್ಷಿಸಿದ ವಸ್ತುವು ದೊರಕಿದರೆ ಹರ್ಷವು ಉಂಟಾಗುವದು. ಅದು ಶಾಂತವೃತ್ತಿ. ಅಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಸುಖವಿದೆ. ಭೋಗದಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡ ಸುಖವಾಗುತ್ತದೆ. ದೊರೆಯುವ ಕಾಲಬಂದಾಗ ಆ ಮಾನದಿಂದ ಆಗುವ ಸುಖವು ಅಲ್ಪ.

ಮಹತ್ತಮಂ ವಿರಕ್ತೌ ತು ವಿದ್ಯಾನಂದೇ ತದೀರಿತಮ್ |

ಏನಂ ಕ್ಷಾಂತೌ ತಥಾದಾರ್ಯೇ ಕ್ರೋಧಲೋಭನಿವಾ—

ರಣಾತ್ ||೧೮||

ವೈರಾಗ್ಯದಲ್ಲಿಯ ಸುಖವು ಮಾತ್ರ ಅತಿಶಯವಾಗಿರುವದು. ವಿದ್ಯಾನಂದ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ಅದನ್ನು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಅದರಂತೆ ಕ್ಷಮಾಗುಣವು ತಲೆದೋರಿದಾಗ, ಮತ್ತು ಔದಾರ್ಯವು ಹೆಚ್ಚಿದಾಗ ಸಿಟ್ಟು ಮತ್ತು ಲೋಭಗಳು ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಅದುದರಿಂದ ಆಗಕೂಡ ಆನಂದವು ಹೆಚ್ಚಾಗುವದು.

ಯದ್ಯತ್ ಸುಖಂ ಭವೇತ್ ತತ್ತ್ವೈವ ಪ್ರತಿಬಿಂಬನಾತ್ |

ವೃತ್ತಿಷ್ಟಂತರ್ಮುಖಾಸ್ತಸ್ಯ ನಿರ್ವಿಘ್ನಂ ಪ್ರತಿಬಿಂಬನಮ್ ||೧೯||

ಯಾವ ಯಾವುದು ಸುಖವೆಂಬುದುಂಟೋ ಅದೆಲ್ಲ ಬ್ರಹ್ಮವೇ ಎನಿಸುವದು. ಯಾಕೆಂದರೆ ಅಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮವೇ ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿತವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಅಂತರ್ಮುಖವಾದ ವೃತ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮದ ಪ್ರತಿಬಿಂಬವು ನಿರ್ವಿಘ್ನವಾಗಿ ಮೂಡುತ್ತದೆ.

(ಯಾಕಂದರೆ ಬಹಿರ್ಮುಖ ಚಾಂಚಲ್ಯದಿಂದ ರಾಜಸವೃತ್ತಿಗಳೆನಿಸಿ ಘೋರವಾಗಬಹುದು. ಅಥವಾ ಮರವೆಯಿಂದ ತಾಮಸಗಳಾಗಿ ಮೂಢವೃತ್ತಿಗಳು ಆನಂದದ ಪ್ರತಿಬಿಂಬನಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲವಲ್ಲ.)

ಸತ್ತಾ ಚಿತಿಃ ಸುಖಂ ಚೇತಿ ಸ್ವಭಾವಾ ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ತ್ರಯಃ |

ವೃತ್ತಶಿಲಾದಿಷು ಸತ್ತೈವ ವ್ಯಜ್ಯತೇ ನೇತರದ್ವಯಮ್ ||೨೦||

ಸತ್ತಾ (ಇರುವಿಕೆ) ಚಿತಿಃ (ಹೊಳೆಯುವಿಕೆ) ಮತ್ತು ಸುಖ (ಆನಂದ) ವೆಂದು ಬ್ರಹ್ಮಕ್ಕೆ ಮೂರು ಸ್ವಭಾವಗಳು. ಮಣ್ಣು-ಕಲ್ಲು ಮೊದಲಾದ ಜಡಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಸತ್ತಿ ಮಾತ್ರ ತೋರುತ್ತದೆ. ಉಳಿದ ಎರಡು ಸ್ವಭಾವಗಳು ತೋರುವದಿಲ್ಲ.

ಸತ್ತಾ ಚಿತಿರ್ದ್ವಯಂ ವ್ಯಕ್ತಂ ಧೀವೃತ್ತೋಘೋರ-

ಮೂಢಯೋಃ |

ಶಾಂತವೃತ್ತೌ ತ್ರಯಂ ವ್ಯಕ್ತಂ ಮಿಶ್ರಂ ಬ್ರಹ್ಮೇತ್ಥ-

ಮೀರಿತಮ್ ||೨೧||

ಘೋರ ಮತ್ತು ಮೂಢ ಬುದ್ಧಿವೃತ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಸತ್ತಿಯೂ-ಜ್ಞಾನವೂ ಎರಡೂ ತೋರಿಕೊಳ್ಳುವವು. ಶಾಂತವೃತ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಸತ್-ಚಿತ್-ಆನಂದಗಳೆಂಬ ಮೂರೂ ಸ್ವಭಾವಗಳು ತೋರುವವು. ಹೀಗೆ ಉಪಾಧಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದರಿಂದ ಎಂದರೆ ಪ್ರಪಂಚದ ಉಪಾಧಿಯನ್ನು ಗಂಟುಹಾಕಿಕೊಂಡ ಸಗುಣ ಬ್ರಹ್ಮನ ಸ್ವರೂಪ.

—ಈಗ ಶುದ್ಧವಾದ ಬ್ರಹ್ಮನ ಜ್ಞಾನವಾಗುವ ಬಗೆಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಅಮಿಶ್ರಂ ಜ್ಞಾನಯೋಗಾಭ್ಯಾಂ ತೌ ಚ ಪೂರ್ವಮುದೀರಿತೌ |

ಅದ್ಯೇಽಧ್ಯಾಯೇ ಯೋಗಚಿಂತಾ ಜ್ಞಾನಮಧ್ಯಾಯಯೋ-

ದ್ವರ್ಷಯೋಃ ||೨೨||

ಯಾವ ಉಪಾಧಿಯೂ ಅಂಟದ ಬ್ರಹ್ಮವು ತನ್ನ ಆತ್ಮನೇ ಬ್ರಹ್ಮವೆಂದು ಮೊದಲೇ ಹೇಳಿದೆ. ಅಂದರೆ ಹನ್ನೊಂದನೇ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಯೋಗ ಅದರ ಮುಂದಿನ ಎರಡು ಅಧ್ಯಾಯಗಳಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನದ ವಿಚಾರವನ್ನು ಮಾಡಿದೆ.

ಸತ್-ಚಿತ್-ಆನಂದಗಳು ಬ್ರಹ್ಮದ ಸ್ವರೂಪವಾದರೆ ಮಾಯೆಯ ಸ್ವರೂಪವು ಯಾವದು?

ಅಸತ್ತಾ ಜಾಡ್ಯದುಃಖೇ ದ್ವೇ ಮಾಯಾರೂಪತ್ರಯಂ

ತ್ವಿದಮ್ |

ಅಸತ್ತಾ ನರಶೃಂಗಾದೌ ಜಾಡ್ಯಂಕಾಷ್ಠಶಿಲಾದಿಷು ||೨೩||

ಅಸತ್-ಜಡ-ದುಃಖಗಳೆಂಬವು ಮಾಯೆಯ ಸ್ವರೂಪ. ಮನುಷ್ಯನ ಕೋಡು ಮುಂತಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ಅಸತ್-ಅಂಶ (ಸುಳ್ಳಿನ ಅಂಶ, ವು, ಕಟ್ಟಿಗೆ, ಕಲ್ಲು ಮುಂತಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ಜಡರೂಪವು ಗೋಚರವಾಗುವವು.

(ಬಂಜೆಯ ಮಗ, ಮೊಲದ ಕೋಡು ಮುಂ. ಮಾಯೆಯ ಸುಳ್ಳಿನ ಅಂಶಕ್ಕೆ ಉದಾಹರಣೆ)

ಘೋರ ಮೂಢ ಧಿಯೋದ್‌ಘಮೇವಂ ಮಾಯಾ

ವಿಜೃಂಭಿತಾ |

ಶಾಂತಾದಿಬುದ್ಧಿವೃತ್ತೈಕಾನ್ಮಿಶ್ರಂ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ

ಕೀರ್ತಿತಮ್ ||೨೪||

ರಜೋಗುಣದ ಘೋರ ವೃತ್ತಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ತಮೋಗುಣದ ಮೂಢವೃತ್ತಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಮಾಯೆಯ ದುಃಖರೂಪವು ತೋರುವದು. ಹೀಗೆ ಮಾಯೆಯು ಎಲ್ಲ ಕಡೆಗೆ ಹರಡಿರುವದು. ಬ್ರಹ್ಮ ಶಾಂತ ಮೊದಲಾದ ವೃತ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಬೆರೆತು ತೋರುವದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಮಿಶ್ರಬ್ರಹ್ಮ ಅಥವಾ ಸಗುಣ ಬ್ರಹ್ಮವೆನ್ನ ಬೇಕಾಯಿತು.

—ಇಷ್ಟೆಲ್ಲ ಹೇಳುವದು ಯಾಕೆ? ಎಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮದ ಧ್ಯಾನಕ್ಕೆ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ.

ಏವಂ ಸ್ಥಿತೇತ್ರ ಯೋ ಬ್ರಹ್ಮ ಧ್ಯಾನಮಿಚ್ಛೇತ್.

ಪುನಾನಸೌ |

ನೃಶೃಂಗಾದಿಮುಪೇಕ್ಷೇತ ಶಿಷ್ಯಂ ಧ್ಯಾಯೇದ್‌ಧಾ-

ಯಥಮ್ ||೨೫||

ಹೀಗೆ ವಸ್ತುಸ್ಥಿತಿ ಇರಲು ಯಾವ ಪುರುಷನು ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಧ್ಯಾನ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಇಚ್ಛಿಸುವನೋ ಅವನು ಮನುಷ್ಯನ ಕೋಡು ಮುಂ. ಮಾಯಾಗುಣದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಅಸತ್-ಜಡ-ದುಃಖರೂಪ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸಿಬಿಡಬೇಕು. ಉಳಿದ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವವನ್ನು ಪ್ರಿಸಂಗತ್ಯ ತಕ್ಕಂತೆ ಧ್ಯಾನ ಮಾಡಬೇಕು.

—ಅದು ಹೇಗೆ ?

ಶಿಲಾದೌ ನಾನುರೂಪೇ ದ್ವೇ ತ್ಯಕ್ತ್ವಾ ಸನ್ಮಾತ್ರಚಿಂತನಮ್ |
 ತ್ಯಕ್ತ್ವಾ ದುಃಖಂ ಘೋರಮೂಢದಿಯೋಃ ಸಚ್ಚಿದ್ವಿ-
 ಚಿಂತನಮ್ ||೨೬||

ಕಲ್ಲು-ಕಟ್ಟಿಗೆ ಮುಂ. ಜಡವದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಮಾಯೆಯ ಅಂಶಗಳಾದ
 ನಾನುರೂಪಗಳನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಿ ಕೇವಲ ಸದ್ರೂಪ ಚಿಂತನ ಮಾಡಬೇಕು.
 ಅದರಂತೆ ಘೋರ ಮೂಢವೃತ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ದುಃಖವನ್ನು (ಮಾಯಾಗುಣ) ತ್ಯಜಿಸಿ
 ಸದ್ರೂಪ-ಚಿದ್ರೂಪಗಳನ್ನು ಚಿಂತಿಸಬೇಕು.

— ಸಾತ್ವಿಕ ವೃತ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮದ ಮೂಗೂ ಗುಣಗಳನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸ
 ಬೇಕು ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ.

ಶಾಂತಾಸು ಸಚ್ಚಿದಾನಂದಾಂಸ್ತ್ರೀನಸ್ಯೇವಂ ನಿಚಿಂತಯೇತ್ |
 ಕನಿಷ್ಠಮಧ್ಯಮೋತ್ಕೃಷ್ಟಾಸ್ತಿಸ್ತಶ್ಚಿಂತಾಃ ಕ್ರಮಾದಿಮಾಃ||೨೭||

ಶಾಂತವೃತ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಸತ್-ಚಿತ್-ಅನಂದ ಈ ಮೂರೂ ಗುಣಗಳನ್ನು
 ಬ್ರಹ್ಮವೆಂದು ಧ್ಯಾನಿಸಬೇಕು. ಈ ಮೂರು ಪ್ರಕಾರದ ಧ್ಯಾನಗಳಲ್ಲಿ ಕಲ್ಲು
 ನೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ಸದ್ರೂಪ ಧ್ಯಾನವು ಕನಿಷ್ಠ. ಘೋರ-ಮೂಢವೃತ್ತಿ
 ಗಳಲ್ಲಿಯ ಸಚ್ಚಿದ್ರೂಪದ ಧ್ಯಾನವು ಮಧ್ಯಮ. ಶಾಂತವೃತ್ತಿಗಳಲ್ಲಿಯ ಸಚ್ಚಿ
 ದಾನಂದ ರೂಪಧ್ಯಾನವು ಉತ್ಕೃಷ್ಟ.

— ನಿರ್ಗುಣ ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸಲು ಅಸಮರ್ಥರಾದವರು ಮಿಶ್ರ
 (ಸಗುಣ) ಬ್ರಹ್ಮಧ್ಯಾನಮಾಡುವದು ಒಳ್ಳೆಯದೆನ್ನುತ್ತಾರೆ.

ಮಂದಸ್ಯ ವ್ಯವಹಾರೇಽಪಿ ಮಿಶ್ರಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಚಿಂತನಮ್ |
 ಉತ್ಕೃಷ್ಟಂ ವಕ್ತುಮೇವಾತ್ರ ವಿಷಯಾನಂದ ಈರಿತಃ ||೨೮||

ವ್ಯವಹಾರಮಾಡುತ್ತಿರುವಾಗಲೂ ಅಸಮರ್ಥರಾದವರು ಸಗುಣ ಬ್ರಹ್ಮ
 ಚಿಂತನವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿರುವದು ಶ್ರೇಷ್ಠ ಎಂದು ತಿಳಿಸುವದಕ್ಕಾಗಿಯೇ
 ಇಲ್ಲಿ ವಿಷಯಾನಂದವನ್ನು ಹೇಳಲಾಯಿತು.

— ವೃತ್ತಿ ಸಹಿತವಾಗಿ ನಡೆಯುವ ಮೂರು ಬಗೆಯ ಧ್ಯಾನಗಳ ನಂತರ
 ವೃತ್ತಿರಹಿತ ಧ್ಯಾನವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಔದಾಸೀನ್ಯೇ ತು ಧೀವೃತ್ತೇಃ ಶೈಥಿಲ್ಯಾದುತ್ತಮೋತ್ತಮಮ್ |
 ಚಿಂತನಂ ನಾಸನಾನಂದೇ ಧ್ಯಾನನುಕ್ತಂ ಚತುರ್ವಿಧಮ್ ||೨೯||

ನಿದ್ಧಿಯು ಹೋಗಿ ಇನ್ನೂ ಎಚ್ಚರವು ಮೈಗೂಡದೆ ಇದ್ದಾಗ ಎಂದರೆ- ಉವಾಸೀನ ಅವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಬುದ್ಧಿವೃತ್ತಿಗಳು ಶಿಥಿಲವಾಗಿರುವದರಿಂದ ವಾಸನಾ ನಂದದಲ್ಲಿಯ ಆಧ್ಯಾನವು ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಎಲ್ಲ ಧ್ಯಾನಗಳಿಗಿಂತ ಮೇಲು. ಹೀಗೆ ನಾಲ್ಕು ಪ್ರಕಾರದ ಧ್ಯಾನಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾಯಿತು.

—ಈ ಧ್ಯಾನವು ಹಿಂದಿನವುಗಳಿಗಿಂತ ಬೇರೆ ಬಗೆ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ.

ನ ಧ್ಯಾನಂ ಜ್ಞಾನಯೋಗಾಭ್ಯಾಂ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೈವ ಸಾಖಲು |
ಧ್ಯಾನೇನೈಕಾಗ್ರ್ಯನಾಪನ್ನೇ ಚಿತ್ತೇ ವಿದ್ಯಾ ಸ್ಥಿರೀ-
ಭವೇತ್ ||೩೦||

ಇದು ಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಯೋಗಗಳಿಂದಾಗುವ ಧ್ಯಾನವಲ್ಲ. ಇದು ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಯಾಗಿದೆ. ಧ್ಯಾನ ಯೋಗದಿಂದ ಏಕಾಗ್ರವಾದ ಚಿತ್ತದಲ್ಲಿ ವಿದ್ಯೆಯು ಸ್ಥಿರವಾಗುತ್ತದೆ.

—ಈಗ ಈ ಧ್ಯಾನಕ್ಕೆ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆ ಎಂದು ಹೇಳುವ ಕಾರಣವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ವಿದ್ಯಾಯಾಂ ಸಚ್ಚಿದಾನಂದಾ ಅಖಂಡೈಕರಸಾತ್ಮತಾಮ್ |

ಪ್ರಾಪ್ತ್ಯ ಭ್ರಾಂತಿ ನ ಭೇದೇನ ಭೇದಕೋಪಾಧಿವರ್ಜನಾತ್ ||೩೧||

ಈ ವಿದ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಸತ್-ಚಿತ್-ಆನಂದಗಳೆಂಬವು ಬಿಡಿಬಿಡಿಯಾಗಿ ತೋರದೇ ಏಕ ರಸರೂಪವಾಗಿ ತೋರುವವು. ಯಾಕೆಂದರೆ ಆಗ ಭೇದವನ್ನಂಟುಮಾಡುವ ಉಪಾಧಿಗಳು ಎಂದರೆ ರಾಜಸವೇ ಮುಂ. ವೃತ್ತಿಗಳು ಇರುವದಿಲ್ಲ.

—ಯಾವ ಉಪಾಧಿಗಳಿಂದ ಅನಂಧಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಭೇದವುಂಟಾಗುತ್ತದೆ?

ಶಾಂತಾ ಘೋರಾ ಶಿಲಾದ್ಯಾಶ್ಚ ಭೇದಕೋಪಾಧಯೋ ಮತಾಃ |

ಯೋಗಾದ್ವಿನೇಕತೋ ವೈಷಾಮುಪಾಧೀನಾಮಪಾಕೃತಿಃ ||೩೨||

ಸಾತ್ವಿಕ-ರಾಜರಸ ತಾಮಸ ವೃತ್ತಿಗಳೂ, ಕಲ್ಲು ಮೊದಲಾದವುಗಳೂ ಇವೇ ಆನಂದಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಭೇದವನ್ನಂಟುಮಾಡುವ ಉಪಾಧಿಗಳೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಏಕಾಗ್ರತೆಯಿಂದಾಗಲೀ, ಅಥವಾ ವಿವೇಕದಿಂದಾಗಲಿ ಈ ಉಪಾಧಿಗಳ ಪರಿಹಾರವಾಗುತ್ತದೆ.

ನಿರುಪಾಧಿಬ್ರಹ್ಮತತ್ವೇ ಭಾಸಮಾನೇ ಸ್ವಯಂಪ್ರಭೇ |

ಅದ್ವೈತೇ ತ್ರಿಪುಟೇ ನಾಸ್ತಿ ಭೂಮಾನಂದೋಽತಃ

ಉಚ್ಯತೇ ||೩೩||

ತನ್ನ ಬೆಳಕಿನಿಂದಲೇ ಬೆಳಗುವಂಥದೂ, ತಾನೇತಾನಾಗಿರುವದೂ, ನಿರುಪಾಧಿಕವೂ ಆದ ಬ್ರಹ್ಮತತ್ವವು ಹೊಳೆಯಲು ತ್ರಿಪುಟ ಅಂದರೆ ಧ್ಯಾನ ಮಾಡುವವ, ಧ್ಯಾನ ಮಾಡತಕ್ಕ ವಸ್ತು ಮತ್ತು ಧ್ಯಾನವೆಂಬವು ಉಳಿಯುವ ದಿಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಭೂಮಾನಂದವೆನ್ನುವರು. —ಉಪಸಂಹಾರ.

ಬ್ರಹ್ಮಾನಂದಾಭಿದೇ ಗ್ರಂಥೇ ಪಂಚಮೋಽಧ್ಯಾಯ ಈರಿತಃ |

ವಿಷಯಾನಂದ ಏತೇನ ದ್ವಾರೇಣಾಂತಃ ಪ್ರವಿಶ್ಯತಾಮ್ ||೩೪||

ಬ್ರಹ್ಮಾನಂದವೆಂಬ ಗ್ರಂಥದೊಳಗಿನ ವಿಷಯಾನಂದವೆಂಬ ಐದನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯವನ್ನು ಹೇಳಲಾಯಿತು. ಈ ಬಾಗಿಲಿನಿಂದ ಒಳಗೆ ಪ್ರವೇಶ ಮಾಡಬೇಕು.

ಪ್ರಿಯಾದ್ಧರಿಹರರೋನೇನ ಬ್ರಹ್ಮಾನಂದೇನ ಸರ್ವದಾ |

ಪಾಯಚ್ಚ ಪ್ರಾಣಿನಃ ಸರ್ವಾನ್ ಸ್ವಾಶ್ರಿತಾನ್ಶುದ್ಧ-

ಮಾನಸಾನ್ ||೩೫||

ಹರಿ-ಹರ ಸ್ವರೂಪನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನು ಬ್ರಹ್ಮಾನಂದಂಬ ಗ್ರಂಥದಿಂದ ಯಾವಾಗಲೂ ಸಂತೋಷಗೊಳ್ಳಲಿ. ಮತ್ತು ತನ್ನನ್ನು ಆಶ್ರಯಮಾಡಿ ಕೊಂಡು ಶುದ್ಧ ಮನಸ್ಸಿನವರಾದ ಎಲ್ಲ ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಲಿ.

ವಿಷಯಾನಂದ ಪ್ರಕರಣದ ಸಾರಾಂಶ

ವಿಷಯಾನಂದವೂ ಬ್ರಹ್ಮಾನಂದದ ಅಂಶವಾಗಿದೆ. ಆದುದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಾನಂದವನ್ನು ತಿಳಿಯಲು ಉಪಯುಕ್ತವೆನಿಸಿದೆ. ಎಂದರೆ ಸಿಬಯಕೆ ತೀರಿ ದಾಗ ಉಂಟಾದ ಸಾತ್ವಿಕ ವೃತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ತೋರುವ ಅನಂದವು ಬ್ರಹ್ಮದ ಅಂಶವೇ ಎಂಬುದನ್ನರಿತು ಅದನ್ನು ಆ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದಲೇ ನೋಡುವದು ಸಗುಣೋಪಾಸನೆ. ಯೋಗದಿಂದಲೂ ವಿವೇಕದಿಂದಲೂ ಉಂಟಾದ ಅನಂದವು ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆ ಎಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮಾನುಭವ.

++++++
 ಸಂಪೂರ್ಣ
 ++++++

—: ನಮ್ಮ ಕೆಲವು ಪ್ರಕಟನೆಗಳು :—

ಪಂಚತಂತ್ರ	೩=೦೦	ಹಿತೋಪದೇಶ	೧=೫೦
ಬಿಡಗಿನ ವಚನಗಳು	೩=೦೦	ಹಸ್ತ ಸಾಮುದ್ರಿಕ	೧=೫೦
ಹರಿದಾಸರ ಕಥೆಗಳು	೨=೦೦	ಗುರು ಚರಿತ್ರೆ	೧=೫೦
ಜಾನಪದ ಗೀತೆಗಳು	೧=೫೦	ಬೇತಾಳನ ಕಥೆಗಳು	೧=೫೦
ಪುರಂದರದಾಸರ ಪದಗಳು	೧=೫೦	ಮಕ್ಕಳ ಕಥೆಗಳು	೧=೫೦
ನೇದದೊಳಗಿನ ಕಥೆಗಳು	೧=೫೦	ಶಿವಪುರಾಣ ಕಥಾವಳಿ	೧=೫೦
ಪ್ರಭುದೇವರ ವಚನಗಳು	೧=೫೦	ಇಸೋಪನ ಕಥೆಗಳು	೧=೫೦
ಹಾತಿಮತಾಯಿ ಕಥೆಗಳು	೧=೫೦	ಶಿವಲೀಲಾಮೃತ	೧=೫೦
ಪ್ರೀ ನೀತಿ ಕಥೆಗಳು	೧=೫೦	ಸರ್ವಜ್ಞ ವಚನಗಳು	೧=೫೦
ಕಲ್ಯಾಣದ ಕ್ರಾಂತಿಕಾರರು	೧=೫೦	,, ,, (ಸಂಪೂರ್ಣ)	೨=೫೦
ಜಾನಪದ ಕಥೆಗಳು	೧=೫೦	ಗುಲ್ ಬಕಾವಲಿ ಕಥೆಗಳು	೧=೫೦
ಬೀರಬಲ್ಲನ ಕಥೆಗಳು	೧=೫೦	ರಾಮಕೃಷ್ಣ ಪರಮಹಂಸ	೧=೫೦
೬೩ ಶಿವಶರಣರ ಕಥೆಗಳು	೧=೫೦	ಸ್ವಾಮಿ ವಿನೇಕಾನಂದ	೧=೫೦
ಭಕ್ತಿ ವಿಜಯ	೧=೫೦	ಕನ್ನಡ ಟೀಚರ	೨=೫೦
ರತ್ನಮಂಜರಿ	೧=೫೦	ದೇವಿ ಮಹಾತ್ಮೆ	೧=೫೦
ಶೆನ್ನಾಲಿ ರಾಮಕೃಷ್ಣನ ಕಥೆಗಳು			೧=೫೦
ಅರೇಬಿಯನ್ ನೈಟ್ಸ್ ಭಾಗ ೧			೧=೫೦
,, ,, ಭಾಗ ೨			೧=೫೦
ಯೋಗಾಸನ ಹಾಗೂ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯ			೧=೫೦
ಭಟ್ಟಿ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನ ಕಥೆಗಳು			೧=೫೦
ಕನ್ನಡ-ಇಂಗ್ಲೀಷ್ ಟೀಚರ			೧=೫೦
ಕನ್ನಡ-ಹಿಂದಿ ಸ್ವಯಂಬೋಧಿ			೧=೫೦
ಬಸವಣ್ಣನವರ ವಚನಗಳು			೧=೫೦
ಭಾಗವತದಲ್ಲಿಯ ಶೃಂಗಾರ ಕಥೆಗಳು			೧=೫೦
ಪೌರಾಣಿಕ ಪ್ರಣಯ ಕಥಾವಳಿ			೧=೫೦
ಶ್ರೀ ಸಿದ್ಧಾರೂಢರ ಚರಿತ್ರೆ			೩=೭೫

ಸಿಟಿ ಬುಕ್ ಸ್ಟಾಲ್, ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ.